ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
קה"ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כראי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיד.

בו מבואר מפני מה זכה יהודה למלכות:

א בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: ב הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו:
ג הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: ד הֶהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: ה מַה־לְּךָ
הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: ו הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: ז מִלִּפְנֵי אָדוֹן
חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: ח הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

קטו.

תפילה על אריכות הגלות שיעשה למען שמו שלא יתחלל:

א לֹא לָנוּ | יְהוָה לֹא־לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: ב לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: ג וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: ד עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם: ה פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: ו אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם
וְלֹא יְרִיחוּן: ז יְדֵיהֶם | וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: ח כְּמוֹהֶם יִהְיוּ
עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: ט יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: י בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ
בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יא יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יב יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ
יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן: יג יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יד יֹסֵף
יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: טו בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: טז הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: יז לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה:
יח וַאֲנַחְנוּ | נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

אגרות קודש

ב״ה, ט״ו טבת, תשל״ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו ובו בקשת ברכה פ״נ מיום ב׳ טבת.

ובעת רצון יקרא על ציון כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע.

בברכת פ״ש לחותנו הרה״ג וכו׳ שליט״א.

נ.ב. במענה להערות כת״ר:

א) מובן שהעיקר בתעמולה – ובפרט בתקופתנו – הוא בנוגע למעשה בפועל. ואין כדאי להכנס לויכוחים (וע״פ רוב מעוררים נצחנות ו״מי בראש״ וכו׳ ולאו דוקא חיפוש האמת). וכן כדאי להשתמט משקו״ט בענינים שאין השומעים מוכשרים לקבלם במצבם בהווה – אבל **מוכרח** שתושלל האפשרות לפרש זה כנתינת ״הכשר״ או הסכמה וכו׳. והרי בלאה״כ – זמן הפגישות מצומצם ביותר.

המשך בעמוד יג

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיד, קטו ..... ג

ג) מאמר ד״ה וארא אל אברהם
שבת פרשת וארא, כ״ח טבת, מבה״ח שבט ה׳תשכ״ה .... ה

ד) שיחת שבת פרשת וארא,
כ״ח טבת, מבה״ח שבט, ה׳תשכ״ה ..... יד

ה) לקוטי שיחות – פרשת וארא
(בלה״ק) כרך טז ..... יח

ו) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... כג

ז) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת וארא .....כד

ח) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת וארא ..... כה

ט) שיעורי תהלים לשבוע פרשת וארא ..... נב

י) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת וארא ..... נג

יא) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת וארא ..... סד

יב) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....סז

שיעורי רמב״ם

יג) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת וארא.....ע

יד) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת וארא ..... קמג

טו) – ספר המצוות לשבוע פרשת וארא.....קסה

טז) נביאים וכתובים
ישעיה פרק יח, משלי פרק כה..... קסח

יז) משניות – מסכת נידה/מכשירין
ביאור קהתי..... קע

יח) עין יעקב מסכת יומא ..... קעז

יט) מסכת גיטין עם ביאורים
מדף כא עד דף כז ..... קעח

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כ) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רח

כא) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רח

כב) לקוטי תורה
אדמו״ר הזקן .....ריא

כג) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי .....ריג

כד) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....ריג

כה) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... ריד

כו) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב .....רטו

כז) ספר המאמרים ה׳תש״א
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רטז

כח) ספר השיחות ה׳ש״ת-תש״א בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ .....ריז

כט) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... ריח

ל) חומש לקריאה לציבור לשבת פרשת וארא ..... רכא

לא) לוח זמנים לשבוע פרשת וארא ..... רל

לב) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רלא

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת וארא, כ"ח טבת, מברכים החודש שבט, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵ־ל שַׁדָּי, וּשְׁמִי הַוָיָ׳ לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם וְגוֹ׳, לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי הַוָיָ׳, וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְגוֹ׳[1]. וּמַמְשִׁיךְ הַכָּתוּב[2] בַּצִּוּוּי לְמֹשֶׁה "בֹּא דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְיִשַׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ". וּלְאַחֲרֵי שֶׁהִפְסִיק הָעִנְיָן בְּ"אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם"[3], לְלַמְּדֵנוּ הֵיאַךְ נוֹלְדוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ[4], חוֹזֵר הַכָּתוּב לְעִנְיַן דִּבּוּרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה אֶל פַּרְעֹה לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם[5], וּמְסַיֵּם[6]: וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל פַּרְעֹה. וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַה נוֹגֵעַ סֵדֶר הַיַּחַס שֶׁל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לִיצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁלָּכֵן הִקְדִּימוֹ הַכָּתוּב. וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין מַה נוֹגֵעַ לִיצִיאַת מִצְרַיִם הָעִנְיָן שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן הָיוּ בְּנֵי שְׁמוֹנִים שָׁנָה דַּוְקָא.

ב) **וְיֵשׁ** לְהוֹסִיף בַּדִּיּוּק בְּמַה שֶׁכָּתוּב וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה גוֹ׳, דִּלְכְאוֹרָה, נוֹסָף לְכָךְ שֶׁצָּרִיךְ לְהָבִין מַדּוּעַ הוּצְרַךְ הַכָּתוּב לְהַדְגִּישׁ עִנְיָן זֶה, הִנֵּה עוֹד זֹאת, שֶׁעַל־פִּי הַחֶשְׁבּוֹן, הֲרֵי עֲדַיִן לֹא הָיָה מֹשֶׁה בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה, אֶלָּא רַק נִכְנַס לִשְׁנַת הַשְּׁמוֹנִים[7] [כִּי אַרְבָּעִים שָׁנָה שְׁלֵמוֹת הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר (שֶׁהֲרֵי עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בָּעֲשִׂירִי בְּנִיסָן[8], וְאָז עָשׂוּ אֶת הַפֶּסַח[9], וְהִקְרִיבוּ אֶת הָעוֹמֶר, כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לֶאֱכוֹל 'חָדָשׁ' מִתְּבוּאַת הָאָרֶץ[10]), וְכֵינָן שֶׁמֹּשֶׁה חַי מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה שְׁלֵמוֹת[11], נִמְצָא, שֶׁבִּיצִיאַת מִצְרַיִם הָיָה מֹשֶׁה קְצָת יוֹתֵר (מִז' אֲדָר עַד ט"ו נִיסָן) מִשְּׁמוֹנִים שָׁנָה שְׁלֵמוֹת. וְאִילוּ הַזְּמַן שֶׁבּוֹ עָמַד מֹשֶׁה לִפְנֵי פַּרְעֹה, קוֹדֶם הַמַּכּוֹת, הוּא לְעֶרֶךְ שָׁנָה לִפְנֵי־זֶה (כִּדְאִיתָא כמובא בַּמִּשְׁנָה בְּ'עֵדֵיּוֹת'[12] שֶׁמִּשְׁפַּט הַמִּצְרִיִּים בעשר המכות נמשך שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְהֵינוּ[13],

ביאור בדרך אפשר

1 בתחילת פרשת השבוע נאמר:
2 **וָאֵרָא** הקדוש־ברוך־הוא אומר למשה: נראיתי והתגליתי **אֶל אַבְרָהָם אֶל**
3 **יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵ־ל שַׁדָּי** כשאני נקרא "א־ל, ו"שד־י", **וּשְׁמִי**
4 **הַוָיָ׳ לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם וְגוֹ׳** ולא התגליתי אליהם בשם הוי', **לָכֵן**
5 **אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי הַוָיָ׳**
6 הנני מתגלה אליהם בשם הוי',
7 **וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת**
8 **מִצְרַיִם וְגוֹ׳**[1].
9 **וּמַמְשִׁיךְ הַכָּתוּב**[2] **בַּצִּוּוּי** של
10 הקדוש־ברוך־הוא **לְמֹשֶׁה "בֹּא**
11 **דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם**
12 **וְיִשַׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**
13 **מֵאַרְצוֹ". וּלְאַחֲרֵי שֶׁהִפְסִיק**
14 הכתוב **הָעִנְיָן** של היציאה ממצרים
15 **בְּ"אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם"**[3],
16 **לְלַמְּדֵנוּ הֵיאַךְ נוֹלְדוּ מֹשֶׁה**
17 **וְאַהֲרֹן וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ**[4], **חוֹזֵר**
18 **הַכָּתוּב לְעִנְיַן דִּבּוּרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה**
19 **אֶל פַּרְעֹה לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי־**
20 **יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם**[5], **וּמְסַיֵּם**[6]:
21 **וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן**
22 **בֶּן שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם**
23 **אֶל פַּרְעֹה. וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַה**
24 **נוֹגֵעַ סֵדֶר הַיַּחַס שֶׁל מֹשֶׁה**
25 **וְאַהֲרֹן לִיצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁלָּכֵן**
26 **הִקְדִּימוֹ הַכָּתוּב** את נושא לידתם
27 וייחוסם של משה ואהרן להמשך
28 סיפור יציאת מצרים?
29 **וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין מַה נוֹגֵעַ**
30 מדוע זה חשוב **לִיצִיאַת מִצְרַיִם**
31 **הָעִנְיָן שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן הָיוּ בְּנֵי**
32 **שְׁמוֹנִים שָׁנָה דַּוְקָא** ולכן הכתוב
33 מפסיק באמצע סיפור יציאת מצרים
34 ומפרט את מספר שנותיהם של משה
35 ואהרן?
36 **ב) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בַּדִּיּוּק** בשאלה
37 שנשאלה לעיל **בְּמַה שֶׁכָּתוּב**
38 **וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה גוֹ׳,**
39 **דִּלְכְאוֹרָה, נוֹסָף לְכָךְ שֶׁצָּרִיךְ**
40 **לְהָבִין מַדּוּעַ הוּצְרַךְ הַכָּתוּב**
41 **לְהַדְגִּישׁ עִנְיָן זֶה** ואיך פרט זה
42 שייך וקשור ליציאת מצרים, **הִנֵּה**
43 **עוֹד זֹאת, שֶׁעַל־פִּי הַחֶשְׁבּוֹן, הֲרֵי** באותה שעה שבה הכתוב מדבר
44 **עֲדַיִן לֹא הָיָה מֹשֶׁה בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה,** כלומר, טרם מלאו למשה
45 שמונים שנה **אֶלָּא רַק נִכְנַס לִשְׁנַת הַשְּׁמוֹנִים**[7] **[**וממשיך ומפרט את
46 החישוב המוכיח זאת **כִּי אַרְבָּעִים שָׁנָה שְׁלֵמוֹת הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**
47 **בַּמִּדְבָּר** מיציאת מצרים שהייתה
48 בחודש ניסן ועד הכניסה לארץ ישראל
49 שגם היא הייתה בחודש ניסן **(שֶׁהֲרֵי**
50 בני ישראל **עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן** לאחר
51 שנכנסו לארץ **בָּעֲשִׂירִי בְּנִיסָן**[8],
52 **וְאָז עָשׂוּ אֶת הַפֶּסַח**[9],
53 **וְהִקְרִיבוּ אֶת הָעוֹמֶר, כְּדֵי**
54 **שֶׁיּוּכְלוּ לֶאֱכוֹל 'חָדָשׁ'**
55 **מִתְּבוּאַת הָאָרֶץ**[10] בהתאם להלכה
56 שאסור לאכול 'חדש', היינו מהתבואה
57 החדשה שצמחה בשנה זו עד שיקריבו
58 את קרבן העומר ביום ט"ז בניסן),
59 **וְכֵינָן שֶׁמֹּשֶׁה חַי מֵאָה**
60 **וְעֶשְׂרִים שָׁנָה שְׁלֵמוֹת**[11],
61 כמובא בדברי חכמינו ז"ל שמשה
62 רבינו נולד בז' אדר ונסתלק בז' באדר,
63 **נִמְצָא, שֶׁבִּיצִיאַת מִצְרַיִם הָיָה**
64 **מֹשֶׁה קְצָת יוֹתֵר (מִז' אֲדָר עַד**
65 **ט"ו נִיסָן) מִשְּׁמוֹנִים שָׁנָה**
66 **שְׁלֵמוֹת. וְאִילוּ הַזְּמַן שֶׁבּוֹ**
67 **עָמַד מֹשֶׁה לִפְנֵי פַּרְעֹה, קוֹדֶם**
68 **הַמַּכּוֹת, הוּא לְעֶרֶךְ שָׁנָה**
69 **לִפְנֵי־זֶה (כִּדְאִיתָא** כמובא
70 **בַּמִּשְׁנָה בְּ'עֵדֵיּוֹת'**[12] **שֶׁמִּשְׁפַּט**
71 **הַמִּצְרִיִּים** בעשר המכות נמשך
72 **שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְהֵינוּ**[13],

---

1) פרשתנו ו, ג־ו. 2) שם, יא. 3) שם, יד. 4) פירש"י שם. 5) שם, כט. 6) שם ז, ז. 7) ראה גם לקו"ש ח"כ ע' 26 הערה 15. 8) יהושע ד, יט. 9) שם ה, יו"ד. 10) שם, יא ובפירש"י. 11) ר"פ וילך ובפירש"י. 12) פ"ב מ"י.

ביאור בדרך אפשר

תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים לְתֵשַׁע הַמַּכּוֹת, כפי שיפרט להלן **שֶׁהָרֵי מִלְּבַד מַכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁהָיְתָה בְּרֶגַע אֶחָד, בַּחֲצִי הַלַּיְלָה**[14] בדיוק, **וְגַם הַהַתְרָאָה עָלֶיהָ הָיְתָה "בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה" בְּסִיּוּמָהּ שֶׁל מַכַּת חוֹשֶׁךְ**[15], היינו זמן קצר לפני התרחשותה של מכת בכורות בפועל, **הִנֵּה כָּל מַכָּה מִתֵּשַׁע הַמַּכּוֹת הָיְתָה מְשַׁמֶּשֶׁת רְבִיעַ חוֹדֶשׁ, וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים** שלושה רבעים מהחודש **הָיָה מֵעִיד וּמַתְרֶה בָּהֶם**[16]. **וְעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים** באותה שנה **שֶׁבָּהֶם הָיָה מֹשֶׁה נִכְסֶה,** כמובא **בַּמִּדְרָשׁ**[17] **עַל הַפָּסוּק**[18] **דּוֹמֶה דּוֹדִי לְצְבִי גוֹ', מַה הַצְּבִי הַזֶּה נִגְלֶה וְחוֹזֵר וְנִכְסֶה, כָּךְ גּוֹאֵל הָרִאשׁוֹן** משה רבנו **נִגְלֶה וְנִכְסֶה** ולאחר מכן חוזר ונגלה)**]**, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן** למרות שלמעשה עדיין לא מלאו למשה שמונים שנה אלא רק נכנס לשנתו השמונים, **מַדְגִּישׁ הַכָּתוּב "וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה".**

[וּלְהָעִיר מִדִּבְרֵי הַמְּפָרְשִׁים[19] בטעם הדבר שהתורה מפסיקה בסיפור יציאת מצרים ומספרת על מספר שנותיהם של משה ואהרן, **שֶׁכַּוָּנַת הַכָּתוּב לְהַפְלִיא אֶת גּוֹדֶל מַעֲלַת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁאַף שֶׁהָיוּ זְקֵנִים, בְּנֵי שְׁמוֹנִים, הִטְרִיחוּ עַצְמָם וְהִשְׁכִּימוּ וְהִזְדָּרְזוּ לֵילֵךְ אֶל פַּרְעֹה כוּ',** למרות הקושי שבדבר, **בִּשְׁבִיל טוֹבָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כוּ'** להוציאם ממצרים **(וְזוֹהִי גַּם הוֹרָאָה לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, עַד כַּמָּה צָרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל, בְּטוֹבַת חֲבֵרוֹ כוּ'** גם אם הדבר דורש מאמץ מיוחד, **וְלֹא לוֹמַר שֶׁהוּא זָקֵן**[20] **וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ כוּ'). אֲבָל, עַל־פִּי פַּשְׁטוּת הַכָּתוּבִים הַכָּתוּבִים** קשה לקבל שזו הסיבה שבגללה הכתוב מפרט את מספר השנים של משה ואהרון, כי **הֲרֵי מָצִינוּ** מפורש בתורה **שֶׁאַפִּילוּ בִּהְיוֹת מֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה,** ארבעים שנה מאוחר יותר, **לֹא כָּהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא נָס לֵחֹה**[21], **וְאִם הַדְּבָרִים אֲמוּרִים בְּסוֹף יָמָיו, לְאַחֲרֵי כָּל הַמְּאוֹרָעוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלָיו כוּ'** בארבעים השנים שחלפו מיציאת מצרים ועד שמלאו לו מאה ועשרים שנה, **כוֹלֵל וּבְמִיּוּחָד לְאַחַר מַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה מַתֶּשֶׁת כֹּחוֹ** הגשמי **שֶׁל אָדָם**[22], **הֲרֵי עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁבְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה, קוֹדֶם יְצִיאַת מִצְרַיִם וּמַתַּן־תּוֹרָה, הָיָה** משה רבינו **בְּכָל תּוֹקֶף הַבְּרִיאוּת כוּ'. וְאִם־כֵּן, אֵין חִידּוּשׁ בְּכָךְ שֶׁהִשְׁתַּדֵּל כוּ'** וטרח והתאמץ **בִּשְׁבִיל טוֹבַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** למרות הזקנה, אלא צריך לומר שהדבר נזכר כאן בגלל סיבה אחרת, כפי שממשיך ומבאר**].**

ג) אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כְּפִי שֶׁמֵּבִיא הַ"צֶּמַח צֶדֶק" בְּ"אוֹר הַתּוֹרָה"[23] **מַה שֶּׁכָּתַב הַ"פָּנִים יָפוֹת"**[24], פירוש על התורה מאת רבי פינחס הלוי הורביץ, מתלמידי המגיד ממעזריטש **שֶׁהִקְדִּים הַכָּתוּב סֵדֶר הַיַּחַס, כְּדֵי לְבָאֵר אֲשֶׁר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הֵם דּוֹר שְׁבִיעִי לְאַבְרָהָם** (אברהם, יצחק, יעקב, לוי, קהת, עמרם, משה ואהרן) **וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין כוּ'**[25].

וּמוֹסִיף ה"פנים יפות" **לְבָאֵר, שֶׁזֶּהוּ גַּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר** כאן **וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם גוֹ' בְּאֵ־ל שַׁדָּי, שֶׁהוּא** השם "ש-ד-י" **עַל־**

---

1 תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים לְתֵשַׁע הַמַּכּוֹת, שֶׁהָרֵי מִלְּבַד
2 מַכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁהָיְתָה בְּרֶגַע אֶחָד, בַּחֲצִי
3 הַלַּיְלָה[14], וְגַם הַהַתְרָאָה עָלֶיהָ הָיְתָה "בְּעָמְדוֹ
4 לִפְנֵי פַּרְעֹה" בְּסִיּוּמָהּ שֶׁל מַכַּת חוֹשֶׁךְ[15], הִנֵּה כָּל
5 מַכָּה מִתֵּשַׁע הַמַּכּוֹת הָיְתָה מְשַׁמֶּשֶׁת רְבִיעַ חוֹדֶשׁ,
6 וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים הָיָה מֵעִיד וּמַתְרֶה בָּהֶם[16]. וְעוֹד
7 שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים שֶׁבָּהֶם הָיָה מֹשֶׁה נִכְסֶה, כִּדְאִיתָא
8 בַּמִּדְרָשׁ[17] עַל הַפָּסוּק[18] דּוֹמֶה דּוֹדִי לְצְבִי גוֹ', מַה
9 הַצְּבִי הַזֶּה נִגְלֶה וְחוֹזֵר וְנִכְסֶה, כָּךְ גּוֹאֵל הָרִאשׁוֹן
10 נִגְלֶה וְנִכְסֶה)], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן מַדְגִּישׁ הַכָּתוּב
11 "וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה".
12 [וּלְהָעִיר מִדִּבְרֵי הַמְּפָרְשִׁים[19], שֶׁכַּוָּנַת הַכָּתוּב
13 לְהַפְלִיא אֶת גּוֹדֶל מַעֲלַת מֹשֶׁה
14 וְאַהֲרֹן, שֶׁאַף שֶׁהָיוּ זְקֵנִים, בְּנֵי שְׁמוֹנִים, הִטְרִיחוּ
15 עַצְמָם וְהִשְׁכִּימוּ וְהִזְדָּרְזוּ לֵילֵךְ אֶל פַּרְעֹה כוּ',
16 בִּשְׁבִיל טוֹבָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כוּ' (וְזוֹהִי גַּם הוֹרָאָה
17 לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, עַד כַּמָּה צָרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל
18 בְּטוֹבַת חֲבֵרוֹ כוּ', וְלֹא לוֹמַר שֶׁהוּא זָקֵן[20] וְאֵינוֹ
19 לְפִי כְּבוֹדוֹ כוּ'). אֲבָל, עַל־פִּי פַּשְׁטוּת הַכְּתוּבִים,
20 הֲרֵי מָצִינוּ שֶׁאֲפִילוּ בִּהְיוֹת מֹשֶׁה בֶּן מֵאָה
21 וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, לֹא כָּהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא נָס לֵחֹה[21],
22 וְאִם הַדְּבָרִים אֲמוּרִים בְּסוֹף יָמָיו, לְאַחֲרֵי כָּל
23 הַמְּאוֹרָעוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלָיו כוּ', כוֹלֵל וּבְמִיּוּחָד
24 לְאַחַר מַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה מַתֶּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל
25 אָדָם[22], הֲרֵי עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁבְּעָמְדוֹ לִפְנֵי
26 פַּרְעֹה, קוֹדֶם יְצִיאַת מִצְרַיִם וּמַתַּן־תּוֹרָה, הָיָה בְּכָל תּוֹקֶף הַבְּרִיאוּת כוּ'.
27 וְאִם־כֵּן, אֵין חִידּוּשׁ בְּכָךְ שֶׁהִשְׁתַּדֵּל כוּ' בִּשְׁבִיל טוֹבַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל].
28 ג) אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כְּפִי שֶׁמֵּבִיא הַ"צֶּמַח צֶדֶק" בְּ"אוֹר הַתּוֹרָה"[23] מַה שֶּׁכָּתַב
29 הַ"פָּנִים יָפוֹת"[24], שֶׁהִקְדִּים הַכָּתוּב סֵדֶר הַיַּחַס, כְּדֵי לְבָאֵר אֲשֶׁר מֹשֶׁה
30 וְאַהֲרֹן הֵם דּוֹר שְׁבִיעִי לְאַבְרָהָם, וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין כוּ'[25]. וּמוֹסִיף לְבָאֵר,
31 שֶׁזֶּהוּ גַּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם גוֹ' בְּאֵ־ל שַׁדָּי, שֶׁהוּא עַל־דֶּרֶךְ "שֶׁאָמַר

---

13) ראה תפא"י שם. 14) בא יב, כט. וראה מכילתא ופירש"י שם, יב. 15) פירש"י שם יא, ד. 16) פירש"י פרשתנו ז, כה. 17) במדב"ר פי"א, ב. שהש"ר פ"ב, ט [ג]. 18) שה"ש ב, ט. 19) ראה ספורנו עה"פ. 20) לשון חז"ל - ב"מ ל, ב. 21) ברכה לד, ז. 22) ראה סנהדרין כו, ב. 23) פרשתנו ס"ע רכז. 24) פרשתנו ו, כו. 25) ויק"ר פכ"ט, יא.

ביאור בדרך אפשר

דֶּרֶךְ "שֶׁאָמַר לְעוֹלָמוֹ דַּי"[26] היינו שם שקשור במיוחד עם הבריאה, **נִמְצָא, שֶׁזּוֹהִי הַבְּחִינָה שֶׁהֵאִירָה בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[27] **"בְּהִבָּרְאָם"**[28] – אותיות **"בְּאַבְרָהָם"**, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה**[29] שהרי מידתו של אברהם היא מידת החסד, ואברהם הוא הראשון מבין השבעה. **אָמְנָם, שְׁמִי הֲוָיָ'**, השם שלמעלה מהבריאה **שֶׁהוּא בְּחִינַת שַׁבָּת** היום השביעי **שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית**, ככתוב **שַׁבָּת לַהֲוָיָ'**[30], הרי שיום השבת קשור במיוחד לשם הוי', **"לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם"** לא התגלה לאברהם, עניין הבריאה (ולשאר האבות), **וְזוֹהִי הַבְּחִינָה שֶׁנִּגְלְתָה לְמֹשֶׁה** השביעי, הקשור ביום השבת. **וְאִם כֵּן, זֶהוּ עִנְיַן כָּל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין - הַחֲבִיבוּת הַשַּׁבָּת עַל שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה** של משה ולכן נזכר כאן ייחוסו של משה, להדגיש שהוא השביעי.

וּמַמְשִׁיךְ הַ'צֶּמַח־צֶדֶק', **וּמֵבִיא**[31] **מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ'פָנִים יָפוֹת'**[24] בעניין מספר שנותיו של משה רבינו, **שֶׁעִנְיַן וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה גוֹ' קָשׁוּר עִם מַה שֶּׁכָּתוּב**[32] אודות מספר שנותיו של האדם בכלל **"יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ גוֹ' וְאִם בִּגְבוּרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה", שֶׁ"שְׁמוֹנִים שָׁנָה" הוּא עִנְיַן הַגְּבוּרוֹת. וּמְבָאֵר, שֶׁעִנְיַן "שִׁבְעִים שָׁנָה" נִמְשָׁךְ מִשֶּׁבַע מִדּוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת הַכְּלוּלוֹת כל אחת מהן מֵעֲשֶׂר** כל עשר כוחות הנפש שכנגד עשר הספירות העליונות (במידת החסד, למשל, יש חכמה שבחסד, בינה שבחסד וכן הלאה) **כוּ'. אַךְ עִנְיַן "שְׁמוֹנִים שָׁנָה" נִמְשָׁךְ מִ'כִּתְרָא תְּמִינָאָה'** הכתר השמיני **שֶׁהוּא סְפִירַת הַבִּינָה**[33], **וּבִסְפִירַת הַבִּינָה נֶאֱמַר "אֲנִי בִּינָה לִי גְּבוּרָה"**[34], כמבואר בקבלה וחסידות שהספירות נחלקות לשלושה 'קוים' – חח"נ (חכמה, חסד, נצח) בקו הימין, בג"ה (בינה, גבורה, הוד) בקו השמאל, דת"י (דעת, תפארת, יסוד) בקו האמצעי, ובכל אופן ספירת הבינה בחינת הכתר השמיני, שייכת לספירת הגבורה, בשונה מהמידות שעיקרן הוא מידת החסד (התייחסות והשפעה לזולת) **וְיָדוּעַ** בזוהר **שֶׁ'הִתְגַּלּוּת עַתִּיק** בחינת 'עתיק יומין' שהיא מדריגה בבחינת 'כתר עליון' שלמעלה מעשר הספירות, **בִּבְינָה'**[35] כמבואר בחסידות לגבי כוחות הנפש שעניינו ומדריגתו של 'עתיק' הוא התענוג, והרי אדם מתענג דווקא כאשר הוא מבין את הענין השכלי, והעניין ערב לו ("געשמאק"), אבל כל זמן שאין לו הבנה והשגה בעניין, אינו מתענג עליו. **וַהֲרֵי הָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם הוּא עַל־יְדֵי הִתְגַּלּוּת בְּחִינַת עַתִּיק כוּ'** הארה שלמעלה מהאור המתלבש בעשר הספירות שבאמצעותם העולם נברא ומקבל שפע, והרי ביציאת מצרים נעשו ניסים למעלה מגדרי העולם.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[36] **שֶׁיְּצִיאַת מִצְרַיִם נִמְשָׁךְ מִ'סִּטְרָא דְּיוֹבְלָא'** הצד של היובל **שֶׁהוּא סְפִירַת הַבִּינָה** (כמבואר בזוהר ובספרי קבלה ש'יובל' הוא ספפירת הבינה עצמה, ו'סטרא דיובלא' הוא מה שנמשך ומתגלה מהבינה, חלק 'צדדי' ממנה, ובכל אופן עניין ה'יובל' שייך לספירת הבינה), **לָכֵן נִזְכָּר חֲמִשִּׁים פְּעָמִים יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּתּוֹרָה, כְּנֶגֶד חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה**[37] ספירת הבינה העליונה מחולקת לחמישים דרגות המכונות 'שערים' (כדברי חכמינו ז"ל בגמרא שישנם חמישים שערי בינה וכולם ניתנו למשה רבינו חסר אחת שנאמר 'ותחסרהו מעט מאלוקים', ואמרו שרק בפטירתו זכה לשער הנו"ן כנרמז בכך שנקבר בהר נבו, "נו"ן בו", וגם לגבי ספירת העומר שהיא מ"ט ימים נאמר שהאדם מסוגל להגיע בעבודתו עד השער המ"ט ואת שער הנו"ן משפיעים מלמעלה בחג השבועות) ובאמצעות חמישים 'שערים' אלה, הבינה (השכל) שבמוח יורדת ללב. **וְלָכֵן הָיוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן צְרִיכִים לִהְיוֹת בְּנֵי שְׁמוֹנִים שָׁנָה, שֶׁאָז מְאִירָה בְּחִינַת גְּבוּרָה עֶלְיוֹנָה כוּ'** ומכוחה נפעלה יציאת מצרים.

---

26) חגיגה יב, א. וראה גם ב"ר פ"ה, ח. פמ"ו, ג. 27) ב"ר פי"ב, ט. זח"א פו, ב. קנד, ב. 28) בראשית ב, ד. 29) תהלים פט, ג. 30) לשון הכתוב - ר"פ בהר. 31) אוה"ת שם ע' רכח. 32) תהלים צ, י. 33) כמ"ש בזהר ויחי דף רי"ז ע"ב (אוה"ת שם). 34) משלי ח, יד. 35) ראה זח"ג קעח, ב. תו"א לך לך יא, סע"ב. 36) ח"א כא, ב. ח"ב מג, ב. ועוד. 37) כמ"ש בפרדס

ביאור בדרך אפשר

ד) **וְעַל־פִּי־זֶה** מובָן, שֶׁהֵן סֵדֶר הַיַּחַס שֶׁל מֹשֶׁה, וְהֵן הֶיוֹתוֹ **בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה**, שַׁיָּךְ **וְנוֹגֵעַ לָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם**, ולכן הדברים הללו נזכרו בתוך סיפור יציאת מצרים, **כִּי כְּלָלוּת הָעִנְיָן** התוכן הכללי **דִּיצִיאַת מִצְרַיִם הוּא הַיְצִיאָה מִמְּצָרִים וּגְבוּלִים** יציאה והתעלות מעל הגבלות (**כּוֹלֵל גַּם מֵצָרִים וּגְבוּלִים** (הנרמזים בביטוי **מִצְרַיִם**) **דִּקְדוּשָׁה, שֶׁמִּזֶּה** מעניין המיצרים וההגבלות כפי שהוא בצד הקדושה **נִשְׁתַּלְשֵׁל מִצְרַיִם כִּפְשׁוּטוֹ** המציאות של מצרים בעולם הזה, **וְעַד לְגָלוּת** בני ישראל בארץ **מִצְרַיִם כוּ'** שהיא ירידה נוספת במושג 'מצרים'), **וּבִשְׁבִיל זֶה** כדי לצאת ולהתעלות מהמצרים וההגבלות **יֵשׁ צוֹרֶךְ בְּגִילוּי** אלוקי **נַעֲלֶה שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִגִּדְרֵי הָעוֹלָם כוּ'** גילוי שיהיה נתינת כוח לצאת מגדרי העולם.

וְזֶהוּ הטעם הפנימי על **מַה שֶׁהַגְּאוּלָה** של בני ישראל ממצרים **הָיְתָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה דַּוְקָא, שֶׁהוּא דּוֹר שְׁבִיעִי לְאַבְרָהָם, וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין**, כמבואר ומפורט לעיל, **וְהַיְנוּ, שֶׁאֵצֶל מֹשֶׁה הָיָה גִּילוּי שֵׁם הֲוָיָ'**, התגלות אלוקית נעלית יותר מזו שהייתה אצל האבות בשם "א-ל ש-ד-י", **שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת הַשַּׁבָּת** היום השביעי **שֶׁלְּמַעְלָה מִשֶּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית.**

וְזֶהוּ גַּם הטעם הפנימי על **מַה שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה** בעת יציאת מצרים **בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה, שֶׁזֶּהוּ** המספר שמונים **עִנְיַן מַדְרֵגַת הַבִּינָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַבִּנְיָן** הם שבע המידות כפי שכל אחת מהן כלולה מעשר (הספירות העליונות) וביחד שבעים, והבינה שלמעלה מהמידות והיא היוצרת ו'מולידה' את המידות, כפי שהיא כלולה מעשר, מרכיבה את המספר שמונים, וכפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּיָּדוּעַ שֶׁבִּבְחִינַת בִּינָה יֵשׁ שְׁנֵי עִנְיָנִים (אַף שֶׁלִּפְעָמִים אֵין מְחַלְּקִים בֵּינֵיהֶם אלא מתייחסים לעניין הבינה באופן כללי), **תְּבוּנָה וּבִינָה**[38], **דְּעִנְיַן הַתְּבוּנָה הוּא עִנְיַן הַשֵּׂכֶל כְּפִי שֶׁשַּׁיָּךְ לְפוֹעַל מַמָּשׁ** הפעלת השכל לתכנן ולחשוב איך לבצע דברים למעשה בפועל, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת הַבִּינָה הוּא עִנְיַן הַשֵּׂכֶל כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ** כרעיון שכלי מופשט. **וּכְמוֹ** לדוגמה **בִּלִּימוּד** דברי המשנה **דְּ"שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית"**[39] (וזה לשון המשנה: " שניים אוחזין בטלית, זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה, זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי, זה יישבע שאין לו בה פחות מחציה, וזה יישבע שאין לו בה פחות מחצייה, ויחלוקו. זה אומר כולה שלי וזה אומר חצייה שלי, האומר כולה שלי, יישבע שאין לו בה פחות משלשה חלקים והאומר חצייה שלי, יישבע שאין לו בה פחות מרביע, זה נוטל שלשה חלקים, וזה נוטל רביע"), **הִנֵּה בִּבְחִינַת תְּבוּנָה** שבה העיון וההתבוננות היא לגבי המעשה בפועל - **דַּעְתּוֹ** של הלומד ומתבונן **הִיא עַל הַטַּלִּית כוּ'** מה יהיה דינה וכיצד היא תתחלק בין שני בעלי הדין, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּבְחִינַת בִּינָה, דַּעְתּוֹ הִיא עַל הַהַשְׂכָּלָה עַצְמָהּ**, וההתבוננות היא ברעיון השכלי, **וְעַד כְּפִי שֶׁהָעִנְיָן הוּא לְמַעְלָה** ברוחניות [**שֶׁזֶּהוּ עִקַּר עִנְיַן הַתּוֹרָה** והתוכן הפנימי שלה, **שֶׁהִיא תּוֹרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּפִי שֶׁאוֹמְרִים בִּבְרִכַּת הַתּוֹרָה (שֶׁצִּרִיכָה לִהְיוֹת קוֹדֶם הַלִּימוּד**, כהכנה והקדמה ללימוד, **כַּיָּדוּעַ** מאמר חכמינו ז"ל **בְּעִנְיַן "בָּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה"**[40] עד כמה ברכות התורה, מתוך הכרה שהתורה היא תורת ה', הוא דבר חשוב מאד, ועד כדי כך שהעדר ברכות התורה גרם ל"אבדה הארץ") וכנוסח הברכה **וְנָתַן לָנוּ** הקדוש-ברוך-הוא **אֶת תּוֹרָתוֹ** תורת ה'], **שֶׁשָּׁם** כפי שהתורה היא למעלה ברוחניות **לֹא מְדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים כוּ'** אלא על דברים

ד) **וְעַל־פִּי־זֶה** מובָן, שֶׁהֵן סֵדֶר הַיַּחַס שֶׁל מֹשֶׁה, וְהֵן הֶיוֹתוֹ בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה, שַׁיָּךְ וְנוֹגֵעַ לָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם, כִּי כְּלָלוּת הָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם הוּא הַיְצִיאָה מִמְּצָרִים וּגְבוּלִים (כּוֹלֵל גַּם מֵצָרִים וּגְבוּלִים (מִצְרַיִם) דִּקְדוּשָׁה, שֶׁמִּזֶּה נִשְׁתַּלְשֵׁל מִצְרַיִם כִּפְשׁוּטוֹ, וְעַד לְגָלוּת מִצְרַיִם כוּ'), וּבִשְׁבִיל זֶה יֵשׁ צוֹרֶךְ בְּגִילוּי נַעֲלֶה שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִגִּדְרֵי הָעוֹלָם כוּ'. וְזֶהוּ מַה שֶּׁהַגְּאוּלָה הָיְתָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה דַּוְקָא, שֶׁהוּא דּוֹר שְׁבִיעִי לְאַבְרָהָם, וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין, וְהַיְנוּ, שֶׁאֵצֶל מֹשֶׁה הָיָה גִּילוּי שֵׁם הֲוָיָ', שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת הַשַּׁבָּת שֶׁלְּמַעְלָה מִשֶּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁמֹּשֶׁה הָיָה בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן מַדְרֵגַת הַבִּינָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַבִּנְיָן. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּיָּדוּעַ שֶׁבִּבְחִינַת בִּינָה יֵשׁ שְׁנֵי עִנְיָנִים (אַף שֶׁלִּפְעָמִים אֵין מְחַלְּקִים בֵּינֵיהֶם), תְּבוּנָה וּבִינָה[38], דְּעִנְיַן הַתְּבוּנָה הוּא עִנְיַן הַשֵּׂכֶל כְּפִי שֶׁשַּׁיָּךְ לְפוֹעַל מַמָּשׁ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת הַבִּינָה הוּא עִנְיַן הַשֵּׂכֶל כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ. וּכְמוֹ בִּלִּימוּד דְּ"שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית"[39], הִנֵּה בִּבְחִינַת תְּבוּנָה - דַּעְתּוֹ הִיא עַל הַטַּלִּית כוּ', מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּבְחִינַת בִּינָה, דַּעְתּוֹ הִיא עַל הַהַשְׂכָּלָה עַצְמָהּ, וְעַד כְּפִי שֶׁהָעִנְיָן הוּא לְמַעְלָה [שֶׁזֶּהוּ עִקַּר עִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא תּוֹרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּפִי שֶׁאוֹמְרִים בִּבְרִכַּת הַתּוֹרָה (שֶׁצִּרִיכָה לִהְיוֹת קוֹדֶם הַלִּימוּד, כַּיָּדוּעַ בְּעִנְיַן "בָּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה"[40]) וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ]), שֶׁשָּׁם לֹא מְדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים כוּ' [וּמובָן,

---

שער י"ג ובזח"ג פ' ואתחנן ד' רס"ב (אוה"ת שם). 38) ראה דרמ"צ קכו, ב. ובכ"מ. 39) ריש מסכת ב"מ. 40) ראה ב"מ פה, ב. נדרים פא, א ובר"ן שם. ב"ח לטור או"ח סמ"ז. וראה לקו"ת פ' ראה כט, א.

ביאור בדרך אפשר

אלוקיים רוחניים **[ומוכָן,** שהחשיבות והמעלה הגדולה של הלימוד באופן כזה, של התבוננות ברעיון השכלי של ההלכה, ולמעלה מזה, בעיסוק בהלכה כפי שהיא למעלה ברוחניות אינו סותר לצורך ולחשיבות של לימוד ההלכה למעשה, על מנת לקיים את הדברים בפועל ממש, כיוון **שֶׁבְּוַדַּאי צָרִיךְ לִהְיוֹת הַלִּימוּד גַּם בְּנוֹגֵעַ לְמַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל, שֶׁהֲרֵי גָּדוֹל תַּלְמוּד** החשיבות והגדולה של הלימוד העיוני היא **שֶׁמֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה**[41] יישום של הדברים בפועל, **אֶבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן,** למרות החשיבות הגדולה של הפועל־ממש **עִקַּר עִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָם כו׳** ומה שמתגלה בעולם הוא רק חלק מועט וחיצוני של התורה].

וְזֶהוּ גַּם שֶׁבְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[42] בגמרא **אוֹדוֹת הָעֲשָׂרָה דְּבָרִים שֶׁבָּהֶם בָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת עוֹלָמוֹ - נִזְכָּר הָעִנְיָן דִּ׳תְבוּנָה׳,** ההתבוננות וההשכלה בשייכות למעשה **וְלֹא הָעִנְיָן דִּ׳בִינָה׳,** ההתבוננות וההשכלה המופשטת, **כִּי בְּחִינַת תְּבוּנָה שַׁיֶּכֶת לָעוֹלָם** ולכן הקדוש־ברוך־הוא השתמש בה, כביכול, כדי לברוא את העולם, **וְרַק בְּחִינַת בִּינָה** החלק הנעלה יותר בעניין השכל והמוחין **הִיא לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָם. וְזוֹהִי** בחינת בינה (שלמעלה מבחינת תבונה, כמבואר לעיל) **הַדַּרְגָּה דִּשְׁמוֹנִים שָׁנָה, שֶׁבָּהּ הָיָה מֹשֶׁה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה, וְעַל־יְדֵי־זֶה הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת עִנְיַן הַגְּאוּלָה** כי בחינה זו, בינה, הקשורה במספר שמונים, התגלות אור שלמעלה מהעולם (שנברא בשבע המידות השייכות למספר שבעים) היא שיכולה לפעול יציאה וגאולה ממיצרים והגבלות.

ה) אָמְנָם, אַף שֶׁהָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם שתוכנו הפנימי הוא יציאה וגאולה מכללות המיצרים וההגבלות **הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל־יְדֵי מֹשֶׁה דַּוְקָא, וּבָזֶה גּוּפָא שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה (בְּנוֹגֵעַ לְהָאָבוֹת): בִּמְקוֹם**

ביאור בדרך אפשר

ובענין זה עצמו, הגאולה על ידי משה צריכה להיות **מִצַּד דַּרְגָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה בִּהְיוֹתוֹ בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה דַּוְקָא, מִכָּל־מָקוֹם צְרִיכָה לִהְיוֹת** לצורך יציאת מצרים **גַּם הַ׳נְתִינַת כֹּחַ׳** ליציאה וגאולה זו **מִבְּחִינַת הָאָבוֹת, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י בְּרֵישׁ פָּרָשָׁתֵנוּ עַל הַפָּסוּק**[43] **וַיֹּאמֶר** הקדוש ברוך הוא **אֵלָיו** אל משה **אֲנִי הַוָי׳, ״לֹא לְחִנָּם שְׁלַחְתִּיךָ כִּי־אִם לְקַיֵּם דְּבָרַי שֶׁדִּבַּרְתִּי לָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים״** הרי שגם כוחם של האבות פועל את היציאה ממצרים. **וְעַד שֶׁמָּצִינוּ** בדברי חכמינו ז״ל **שֶׁעִנְיַן הַגְּאוּלָה** של בני ישראל ממצרים **קָשׁוּר עִם לֵידַת הָאָבוֹת, כִּדְאִיתָא** כמובא **בַּגְּמָרָא**[44] **בְּנִיסָן נוֹלְדוּ אָבוֹת [שֶׁנֶּאֱמַר**[45] אודות בניין בית המקדש הראשון על־ידי שלמה המלך **וַיְהִי בִּשְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִיו,** ופירשו חכמינו ז״ל שירח ״זיו״ (שהוא חודש אייר, מכוון כאן על חודש ניסן (כפירוש רש״י בגמרא: כשנתחדש אייר נולדו כבר בניסן; אי נמי זימנין דניסן דתקופה נמשך בתוך אייר של לבנה״) **בַּיֶּרַח שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ זִיוְתֵנֵי עוֹלָם** האבות שהביאו לעולם זיו ואור] **כו׳ בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ בְּנִיסָן עֲתִידִין לִיגָּאֵל. וְהַיְנוּ,** והסיבה לכך שאף כי הגאולה הייתה על ידי משה היה צורך גם בכוח האבות **לְפִי שֶׁמַּעֲלַת הָאָבוֹת גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר. וְכִדְאִיתָא** וכמובא **בַּמִּדְרָשׁ**[46] **עַל הַפָּסוּק וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם וְגוֹ׳, שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה: חֲבָל עַל דְּאָבְדִין וְלָא מִשְׁתַּכְּחִין,** על אלו שאבדו ואינם נמצאים **הַרְבֵּה פְּעָמִים נִגְלֵיתִי עַל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב כו׳ וְלֹא הִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתַי כו׳. וְעַד** כדברי חכמינו ז״ל במדרש

1 שֶׁבְּוַדַּאי צָרִיךְ לִהְיוֹת הַלִּימוּד גַּם בְּנוֹגֵעַ לְמַעֲשֶׂה
2 בְּפוֹעַל, שֶׁהֲרֵי גָּדוֹל תַּלְמוּד שֶׁמֵּבִיא לִידֵי
3 מַעֲשֶׂה[41], אֶבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן, עִקַּר עִנְיַן הַתּוֹרָה
4 הוּא לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָם כו׳]. וְזֶהוּ גַּם שֶׁבְּמַאֲמַר
5 רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[42] אוֹדוֹת הָעֲשָׂרָה דְּבָרִים שֶׁבָּהֶם
6 בָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת עוֹלָמוֹ - נִזְכָּר הָעִנְיָן
7 דִּ׳תְבוּנָה׳, וְלֹא הָעִנְיָן דִּ׳בִינָה׳, כִּי בְּחִינַת תְּבוּנָה
8 שַׁיֶּכֶת לָעוֹלָם, וְרַק בְּחִינַת בִּינָה הִיא לְמַעְלָה
9 מֵהָעוֹלָם. וְזוֹהִי הַדַּרְגָּה דִּשְׁמוֹנִים שָׁנָה, שֶׁבָּהּ
10 הָיָה מֹשֶׁה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה, וְעַל־יְדֵי־זֶה הָיָה
11 יָכוֹל לִהְיוֹת עִנְיַן הַגְּאוּלָה.
ה) אָמְנָם, אַף שֶׁהָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם הָיָה
13 צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל־יְדֵי מֹשֶׁה דַּוְקָא,
14 וּבָזֶה גּוּפָא מִצַּד דַּרְגָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה בִּהְיוֹתוֹ בֶּן
15 שְׁמוֹנִים שָׁנָה דַּוְקָא, מִכָּל־מָקוֹם צְרִיכָה לִהְיוֹת
16 גַּם הַ׳נְתִינַת כֹּחַ׳ מִבְּחִינַת הָאָבוֹת, שֶׁזֶּהוּ מַה
17 שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י בְּרֵישׁ פָּרָשָׁתֵנוּ עַל הַפָּסוּק[43] וַיֹּאמֶר
18 אֵלָיו אֲנִי הַוָי׳, ״לֹא לְחִנָּם שְׁלַחְתִּיךָ כִּי־אִם לְקַיֵּם
19 דְּבָרַי שֶׁדִּבַּרְתִּי לָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים״. וְעַד שֶׁמָּצִינוּ
20 שֶׁעִנְיַן הַגְּאוּלָה קָשׁוּר עִם לֵידַת הָאָבוֹת, כִּדְאִיתָא
21 בַּגְּמָרָא[44] בְּנִיסָן נוֹלְדוּ אָבוֹת [שֶׁנֶּאֱמַר[45] וַיְהִי
22 בִּשְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי
23 יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ
24 זִיו, בַּיֶּרַח שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ זִיוְתֵנֵי עוֹלָם] כו׳ בְּנִיסָן
25 נִגְאֲלוּ בְּנִיסָן עֲתִידִין לִיגָּאֵל. וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁמַּעֲלַת
26 הָאָבוֹת גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר. וְכִדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[46] עַל
27 הַפָּסוּק וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם וְגוֹ׳, שֶׁאָמַר לוֹ
28 הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה: חֲבָל עַל דְּאָבְדִין וְלָא
29 מִשְׁתַּכְּחִין, הַרְבֵּה פְּעָמִים נִגְלֵיתִי עַל אַבְרָהָם
30 יִצְחָק וְיַעֲקֹב כו׳ וְלֹא הִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתַי כו׳.
31 וְעַד שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה (בְּנוֹגֵעַ

---

41) קידושין מ, ב. 42) חגיגה יב, א. 43) ו, ב. 44) ר״ה יא, א. 45) מלכים־א ו, א. 46) שמו״ר פרשתנו ו, ד. פירש״י פרשתנו ו, ט.

ביאור בדרך אפשר

גְּדוֹלִים אַל תַּעֲמוֹד[47] וגם ממאמרי חכמינו ז"ל אלה עולה שיחד עם מעלתו של משה ואף־על־פי שהגאולה ממצרים היתה דווקא על ידי משה, גם בעניין זה עצמו מודגשת מעלתם של האבות (וזה לשון המדרש: "אברהם קרא לו הקדוש־ברוך־הוא ואמר 'הנני'... הנני לכהונה, הנני למלכות וזכה לכהונה וזכה למלכות ואף משה ביקש לעשות כן שנאמר ויאמר משה משה ויאמר הנני, הנני לכהונה הנני למלכות, אמר לו הקדוש־ברוך־הוא אל תתהדר לפני מלך, ובמקום גדולים אל תעמוד"). **וְעוֹד זֹאת, שֶׁגַּם בְּמַעֲלַת מֹשֶׁה שֶׁהוּא דּוֹר שְׁבִיעִי לְאַבְרָהָם, וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין**, שבגלל מעלה מיוחדת זו הוא המוציא את בני ישראל ממצרים, **מוּדְגֶּשֶׁת מַעֲלַת אַבְרָהָם, שֶׁהֲרֵי מַעֲלָתוֹ שֶׁל הַשְּׁבִיעִי הִיא הֱיוֹתוֹ שְׁבִיעִי לָרִאשׁוֹן, וְאִם־כֵּן גַּם בָּזֶה** עצמו, מעלת משה בהיותו השביעי - **הָעִקָּר הוּא הָרִאשׁוֹן**[48].

ו) וְיוּבָן עניין זה שמצד אחד מודגשת מעלתו המיוחדת של משה, ומצד שני מדגישים דוקא את כוחם ומעלתם של האבות **בְּהַקְדִּים הַדִּיּוּק בִּלְשׁוֹן רַשִּׁ"י** על פסוקים אלה, המובא לעיל שהקדוש־ברוך־הוא אומר למשה שיציאת מצרים היא **(לְקַיֵּם דְּבָרַי שֶׁדִּבַּרְתִּי לָ)אָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים, דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, לָמָּה צָרִיךְ לְהוֹסִיף (אָבוֹת) הָרִאשׁוֹנִים, חֲרֵי רַק אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב נִקְרָאִים אָבוֹת, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[49] **אֵין קוֹרִין אָבוֹת אֶלָּא לִשְׁלֹשָׁה** אם כן מהי התוספת וההדגשה שהאבות הם "הראשונים"? **וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי הַיְדוּעַ דְּ'רִאשׁוֹן' קָאֵי** מכוון **עַל סִפִּירַת הַכֶּתֶר**[50], בחינת 'כתר עליון' שלמעלה מעשר הספירות והיא 'ראשונה' וקודמת להם **וְזֶהוּ שֶׁנִּקְרְאוּ אָבוֹת "הָרִאשׁוֹנִים", כִּי עִנְיָנָם שֶׁל הָאָבוֹת הוּא הַמִּדּוֹת (חֶסֶד גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת), וְשֹׁרֶשׁ הַמִּדּוֹת הוּא בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר**[51]. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מִצַּד מַדְרֵגַת הָאָבוֹת כְּפִי שֶׁשַּׁיָּכִים לַמִּדּוֹת חֶסֶד גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת, יֶשְׁנָם עִנְיְנֵי הָעֲבוֹדָה הַפְּרָטִיִּים שֶׁבָּהֶם חֲלוּקִים הָאָבוֹת זֶה מִזֶּה, וּכְמוֹ עֲבוֹדַת אַבְרָהָם בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים, עֲבוֹדַת יִצְחָק בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת, וַעֲבוֹדַת יַעֲקֹב בְּעִנְיַן הַמַּקְלוֹת כו'. אַךְ יֶשְׁנוֹ עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר אֵצֶל הָאָבוֹת, מִצַּד שָׁרְשָׁם בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר, שֶׁלָּכֵן נִקְרְאוּ אָבוֹת "הָרִאשׁוֹנִים", שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים כו'** והוא שווה אצל כל שלושת האבות (כמו שבכוחות הנפש כוח הרצון הוא נטייה כללית של הנפש ונמצא בכל הגוף בשוה ולא מתלבש באבר פרטי מסויים). **וְעַל זֶה נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה: בְּמָקוֹם גְּדוֹלִים אַל תַּעֲמוֹד, שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַמִּדּוֹת (מַדְרֵגַת הָאָבוֹת) הֵם בְּגַדְלוּתָן** בענין הכללי שלהם, למעלה מהמידות כפי שירדו לענינים פרטיים, **הַיְנוּ, בְּשָׁרְשָׁם וּמְקוֹרָם בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר, שֶׁשָּׁם הֵם לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַחָכְמָה (דַּרְגָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה).**

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁשְּׁלִיחוּתוֹ לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הִיא כְּדֵי לְקַיֵּם דְּבָרַי ההבטחה על יציאת מצרים **שֶׁדִּבַּרְתִּי לָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים, הַיְנוּ, שֶׁהָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם** מידתו של אברהם **גְּבוּרָה** מידתו של יצחק **תִּפְאֶרֶת** מידתו של יעקב), **וְשֹׁרֶשׁ הַמִּדּוֹת הוּא בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר**[51] כמו שמצינו בכוחות הנפש, שהכתר הוא ענין כוח הרצון הכללי, והמידות הן רגשות פרטיים.

---

1 לְהָאָבוֹת): בְּמָקוֹם גְּדוֹלִים אַל תַּעֲמוֹד[47]. וְעוֹד
2 זֹאת, שֶׁגַּם בְּמַעֲלַת מֹשֶׁה שֶׁהוּא דּוֹר שְׁבִיעִי
3 לְאַבְרָהָם, וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין, מוּדְגֶּשֶׁת מַעֲלַת
4 אַבְרָהָם, שֶׁהֲרֵי מַעֲלָתוֹ שֶׁל הַשְּׁבִיעִי הִיא הֱיוֹתוֹ
5 שְׁבִיעִי לָרִאשׁוֹן, וְאִם־כֵּן גַּם בָּזֶה - הָעִקָּר הוּא
6 הָרִאשׁוֹן[48].
7 ו) **וְיוּבָן** בְּהַקְדִּים הַדִּיּוּק בִּלְשׁוֹן רַשִּׁ"י (לְקַיֵּם
8 דְּבָרַי שֶׁדִּבַּרְתִּי לָ)אָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים,
9 דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, לָמָּה צָרִיךְ לְהוֹסִיף (אָבוֹת)
10 הָרִאשׁוֹנִים, חֲרֵי רַק אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב נִקְרָאִים
11 אָבוֹת, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[49] אֵין קוֹרִין אָבוֹת
12 אֶלָּא לִשְׁלֹשָׁה. וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי הַיְדוּעַ
13 דְּ'רִאשׁוֹן' קָאֵי עַל סְפִירַת הַכֶּתֶר[50], וְזֶהוּ שֶׁנִּקְרְאוּ
14 אָבוֹת "הָרִאשׁוֹנִים", כִּי עִנְיָנָם שֶׁל הָאָבוֹת הוּא
15 הַמִּדּוֹת (חֶסֶד גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת), וְשֹׁרֶשׁ הַמִּדּוֹת
16 הוּא בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר[51]. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מִצַּד
17 מַדְרֵגַת הָאָבוֹת כְּפִי שֶׁשַּׁיָּכִים לַמִּדּוֹת חֶסֶד גְּבוּרָה
18 תִּפְאֶרֶת, יֶשְׁנָם עִנְיְנֵי הָעֲבוֹדָה הַפְּרָטִיִּים שֶׁבָּהֶם
19 חֲלוּקִים הָאָבוֹת זֶה מִזֶּה, וּכְמוֹ עֲבוֹדַת אַבְרָהָם
20 בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים, עֲבוֹדַת יִצְחָק בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת,
21 וַעֲבוֹדַת יַעֲקֹב בְּעִנְיַן הַמַּקְלוֹת כו'. אַךְ יֶשְׁנוֹ עִנְיָן
22 נַעֲלֶה יוֹתֵר אֵצֶל הָאָבוֹת, מִצַּד שָׁרְשָׁם בִּבְחִינַת
23 הַכֶּתֶר, שֶׁלָּכֵן נִקְרְאוּ אָבוֹת "הָרִאשׁוֹנִים", שֶׁזֶּהוּ
24 עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים כו'. וְעַל זֶה
25 נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה: בְּמָקוֹם גְּדוֹלִים אַל תַּעֲמוֹד, שֶׁזֶּהוּ
26 כְּפִי שֶׁהַמִּדּוֹת (מַדְרֵגַת הָאָבוֹת) הֵם בְּגַדְלוּתָן,
27 הַיְנוּ, בְּשָׁרְשָׁם וּמְקוֹרָם בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר, שֶׁשָּׁם הֵם
28 לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַחָכְמָה (דַּרְגָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה).
29 וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה
30 שֶׁשְּׁלִיחוּתוֹ לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
31 הִיא כְּדֵי לְקַיֵּם דְּבָרַי שֶׁדִּבַּרְתִּי לָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים,
32 הַיְנוּ, שֶׁהָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם קָשׁוּר עִם מַדְרֵגַת
44 הַמִּדּוֹת (חֶסֶד מידתו של אברהם גְּבוּרָה מידתו של יצחק תִּפְאֶרֶת
45 מידתו של יעקב), וְשֹׁרֶשׁ הַמִּדּוֹת הוּא בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר[51] כמו
46 שמצינו בכוחות הנפש, שהכתר הוא ענין כוח הרצון הכללי, והמידות הן
47 רגשות פרטיים.
48 וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מִצַּד
49 מַדְרֵגַת הָאָבוֹת כְּפִי שֶׁשַּׁיָּכִים
50 לַמִּדּוֹת הפרטיות של חֶסֶד גְּבוּרָה
51 תִּפְאֶרֶת, יֶשְׁנָם עִנְיְנֵי הָעֲבוֹדָה
52 הַפְּרָטִיִּים שֶׁבָּהֶם חֲלוּקִים
53 שונים ונבדלים הָאָבוֹת זֶה מִזֶּה,
54 וּכְמוֹ עֲבוֹדַת אַבְרָהָם בְּהַכְנָסַת
55 אוֹרְחִים, עֲבוֹדַת יִצְחָק
56 בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת, וַעֲבוֹדַת
57 יַעֲקֹב בְּעִנְיַן הַמַּקְלוֹת כו' שכל
58 אחת משלוש עבודות אלה שייכת
59 למדה הפרטית של כל אחד משלושת
60 האבות. אַךְ יֶשְׁנוֹ עִנְיָן נַעֲלֶה
61 יוֹתֵר אֵצֶל הָאָבוֹת, מִצַּד
62 שָׁרְשָׁם בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר, שֶׁלָּכֵן
63 נִקְרְאוּ אָבוֹת "הָרִאשׁוֹנִים",
64 שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה
65 מֵהִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים כו' והוא
66 שווה אצל כל שלושת האבות (כמו
67 שבכוחות הנפש כוח הרצון הוא נטייה
68 כללית של הנפש ונמצא בכל הגוף
69 בשוה ולא מתלבש באבר פרטי
70 מסויים). וְעַל זֶה נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה:
71 בְּמָקוֹם גְּדוֹלִים אַל תַּעֲמוֹד,
72 שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַמִּדּוֹת (מַדְרֵגַת
73 הָאָבוֹת) הֵם בְּגַדְלוּתָן בענין
74 הכללי שלהם, למעלה מהמידות כפי
75 שירדו לענינים פרטיים, הַיְנוּ,
76 בְּשָׁרְשָׁם וּמְקוֹרָם בִּבְחִינַת
77 הַכֶּתֶר, שֶׁשָּׁם הֵם לְמַעְלָה
78 מִבְּחִינַת הַחָכְמָה (דַּרְגָּתוֹ שֶׁל
79 מֹשֶׁה).
80 וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־
81 הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁשְּׁלִיחוּתוֹ
82 לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
83 מִמִּצְרַיִם הִיא כְּדֵי לְקַיֵּם דְּבָרַי
84 ההבטחה על יציאת מצרים שֶׁדִּבַּרְתִּי
85 לָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים, הַיְנוּ,
86 שֶׁהָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם

---

47) דב"ר פ"ב, ז. 48) ראה סה"מ ה'ש"ת ע' 29. 49) ברכות טז, ב. 50) סה"מ תרס"ה ע' רנג. המשך תער"ב ח"ג ע' א'ריג. ובכ"מ. 51) אוה"ת פרשתנו ע' קלג. סה"מ עטר"ת ע' קצה. תרפ"ד ע' קצד.

ביאור בדרך אפשר

קָשׁוּר עִם מַדְרֵגַת הָאָבוֹת כְּפִי שֶׁהֵם בְּשָׁרְשָׁם בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר (״הָרִאשׁוֹנִים״) שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת במידות פרטיות, וְהוּא עִנְיַן הַ׳כְּרִיתַת בְּרִית׳ וְהַשְׁבוּעָה כו׳ שעשה ה׳ עם האבות שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם־וָדַעַת הבטחה וברית ושבועה מצד מעלת האבות בשורשם ב׳כתר׳ שהיא מעל ומעבר למה שראוי על פי המובן בשכל ולמעלה מענין המוחין, בחינת חכמה שהיא דרגתו של משה רבינו.

וְזֶהוּ גַּם הטעם הפנימי על מַה שֶׁהַגְּאוּלָה מִמִּצְרַיִם הָיְתָה בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁבּוֹ נוֹלְדוּ הָאָבוֹת. וּבְהַקְדִּים בֵּאוּר מַעֲלַת יוֹם הַהוּלֶּדֶת[52] גַּם אפילו לְגַבֵּי יוֹם הַהִסְתַּלְּקוּת. דְּהִנֵּה, אַף שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[53] אַל תַּאֲמִין בְּעַצְמְךָ שבוודאות תעשה את רצון ה׳ ולא תיכשל בחטא חס־ושלום עַד יוֹם מוֹתְךָ, שֶׁמִּזֶּה מוּבָן שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בְּיוֹם הַהִסְתַּלְּקוּת לְאַחֲרֵי גְּמַר הָעֲבוֹדָה, לְגַבֵּי יוֹם הַהוּלֶּדֶת שֶׁאָז לֹא יוֹדְעִים כֵּיצַד תִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל כו׳, הֲרֵי לְאִידָךְ גִּיסָא מָצִינוּ מַעֲלָה בְּיוֹם הַהוּלֶּדֶת לְגַבֵּי יוֹם הַהִסְתַּלְּקוּת, כִּדְאִיתָא בִּגְמָרָא[54] בְּנוֹגֵעַ לְהָמָן, שֶׁכַּאֲשֶׁר נָפַל הַפּוּר בְּחֹדֶשׁ אֲדָר, שָׂמַח שִׂמְחָה גְּדוֹלָה. אָמַר: נָפַל לִי פּוּר בַּיֶּרַח שֶׁמֵּת בּוֹ מֹשֶׁה, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁבִּשְׁבָעָה בַּאֲדָר מֵת וּבְשִׁבְעָה בַּאֲדָר נוֹלַד, וּמְפָרֵשׁ רַשִׁ״י, כְּדַאי הַלֵּידָה שֶׁתְּכַפֵּר עַל הַמִּיתָה (אַף שֶׁלְּכְאוֹרָה הֲרֵי הַמִּיתָה בָּאָה לְאַחֲרֵי הַלֵּידָה וּמְבַטֶּלֶת אוֹתָהּ, וְלֹא לְהֵפֶךְ[55]), כִּי מַעֲלַת יוֹם הַהִסְתַּלְּקוּת קְשׁוּרָה עִם הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל כְּפִי שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הַגּוּף, עַל־פִּי טַעַם־וָדַעַת וּבְאוֹפֶן שֶׁל הִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כו׳, וְאִילוּ מַעֲלַת יוֹם הַהוּלֶּדֶת קְשׁוּרָה עִם הַהִתְגַּלּוּת שֶׁל הַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ (עוֹד לִפְנֵי הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל עַל־יְדֵי הַגּוּף), כְּפִי שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִטַּעַם־וָדַעַת וּלְמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כו׳ (וְגַם כְּלוּלָה בָּהּ בְּהֶעְלֵם מִצַּד הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל מִצַּד הַגּוּף שֶׁתִּהְיֶה עַל־יְדֵי יְגִיעָתוֹ בְּמָשָׁךְ כָּל יְמֵי חַיָּיו).

ז) אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֱמֶת. שֶׁבִּשְׁבִיל הָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם, יֵשׁ צוֹרֶךְ בִּנְתִינַת כֹּחַ מִמַּדְרֵגַת הָאָבוֹת ״הָרִאשׁוֹנִים״, כְּפִי שֶׁהֵם בְּשָׁרְשָׁם בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּחֹדֶשׁ

ביאור בדרך אפשר

מתאים לגזירה, אלא שלא ידע שמצד שבחודש זה נולד משה, המעלה שענין הלידה מבטלת את החיסרון שבענין המיתה (אַף שֶׁלְּכְאוֹרָה במציאות של התרחשות הדברים בפועל הֲרֵי הַמִּיתָה בָּאָה לְאַחֲרֵי הַלֵּידָה וּמְבַטֶּלֶת אוֹתָהּ, וְלֹא לְהֵפֶךְ[55] ובכל זאת בתוכן הענין הלידה מבטלת את המיתה), כִּי מַעֲלַת יוֹם הַהִסְתַּלְּקוּת קְשׁוּרָה עִם הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל כְּפִי שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הַגּוּף, עַל־פִּי טַעַם־וָדַעַת במידה הנדרשת והמתחייבת על פי השכל, וּבְאוֹפֶן שֶׁל הִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כו׳ שהיא ענין של ירידה, וְאִילוּ מַעֲלַת יוֹם הַהוּלֶּדֶת קְשׁוּרָה עִם הַהִתְגַּלּוּת שֶׁל הַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ (עוֹד לִפְנֵי הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל עַל־יְדֵי הַגּוּף), כְּפִי שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הַגּוּף שבמשך כל ימי חייו כו׳ ואילו מי שנסתלק לאחר שהשלים את עבודתו כבר אין חשש לגבי עתידו הרוחני, הֲרֵי לְאִידָךְ גִּיסָא מצד שני מָצִינוּ מַעֲלָה בְּיוֹם הַהוּלֶּדֶת לְגַבֵּי יוֹם הַהִסְתַּלְּקוּת, כִּדְאִיתָא כפי שמובא בִּגְמָרָא[54] בְּנוֹגֵעַ לְהָמָן, שֶׁכַּאֲשֶׁר נָפַל הַפּוּר הגורל באיזה יום לעשות את הגזירה בְּחֹדֶשׁ אֲדָר, שָׂמַח שִׂמְחָה גְּדוֹלָה. אָמַר: נָפַל לִי פּוּר בַּיֶּרַח שֶׁמֵּת בּוֹ מֹשֶׁה, וְלֹא הָיָה המן יוֹדֵעַ שֶׁבִּשְׁבָעָה בַּאֲדָר מֵת משה וּבְשִׁבְעָה בַּאֲדָר נוֹלַד משה, וּמְפָרֵשׁ רַשִׁ״י, כְּדַאי הַלֵּידָה שֶׁתְּכַפֵּר עַל הַמִּיתָה היינו שמצד שהוא יום שמת בו משה, היה המן שמח כי היה סבור שבגלל זה החודש

---

52) להעיר, שיום זה - כ״ח טבת - הוא יום ההולדת הפ״ה של אם כ״ק אדמו״ר שליט״א, הרבנית הצדקנית מרת חנה ע״ה (המו״ל). 53) אבות פ״ב מ״ד. 54) מגילה יג, ב. 55) ראה בארוכה לקו״ש חכ״ו בתחלתו.

ביאור בדרך אפשר

נִיסָן שֶׁבּוֹ נוֹלְדוּ הָאָבוֹת כי יציאת מצרים היא יציאה מהמיצרים והגבלות והתעלות למצב שלמעלה מטעם ודעת, ועניין זה נמשך מבחינת הכתר שלמעלה מהספירות, העניין הכללי שלמעלה מהתחלקות וירידה לפרטים, כמבואר לעיל. **וּבְיַחַד עִם זֶה צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הָעֲבוֹדָה** במעשה **בְּפוֹעַל מִצַּד הַגּוּף, בְּהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כוּ', בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁאֶצְלוֹ הָיָה הַגִּילוּי דְּשֵׁם הֲוָיָ' שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָם** והוא גילוי נעלה מהגילוי בשם "א-ל שד-י" שהיה לאבות, **וּבְהִיוֹתוֹ בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה, שֶׁאָז הִגִּיעַ לְמַדְרֵגַת הַבִּינָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַבִּנְיָן** (לְמַעְלָה של הבריאה **מִמַּדְרֵגַת הָאָבוֹת בִּבְחִינַת הַמִּדּוֹת שֶׁשַּׁיָּכוֹת לָעוֹלָם), אֶלָּא** כמבואר לעיל בארכיות, **שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ גּוּפָא** עצמה, היינו העבודה בפועל עם הגוף והירידה לפרטים, **צְרִיכָה לִהְיוֹת חֲדוּרָה בִּבְחִינַת הָעֶצֶם שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת כוּ'.**

ח) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר עִנְיָן זֶה עִם יוֹם הַהִילּוּלָא שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן שנסתלק **בְּכ"ד טֵבֵת** בשנת תקע"ג, **שֶׁקִּבְּיעוּתוֹ בְּכַמָּה וְכַמָּה שָׁנִים הִיא בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא[56], שֶׁנּוֹסָף עַל כָּל פְּרָטֵי עִנְיְנֵי עֲבוֹדָתוֹ,** רבנו הזקן בעל ההילולא, **בְּתוֹר נִשְׁמָה כְּלָלִית** שנשמות כל הדור קשורות בה, **וּנְשָׁמָה חֲדָשָׁה[57] שֶׁלֹּא יִרְדָה לְעוֹלָם קוֹדֶם לָכֵן, וְעַל-יָדוֹ הִתְחִיל גִּילּוּי וַהֲפָצַת תּוֹרַת חֲסִידוּת חַבַּ"ד וְכוּ',** שכל ענינים נעלים אלה הם פעולות של התחלקות לפרטים **הָיָה אֶצְלוֹ גַּם** ענין **נַעֲלֶה יוֹתֵר** בעבודת ה' **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כוּ', שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁהָיָה אֶצְלוֹ הָעִנְיָן דְּ"מִי לִי בַּשָּׁמַיִם וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי בָּאָרֶץ"[58],** ומשמעות הפסוק היא דביקות באלוקות במדריגה נעלית כל כך שאין לו שום ענין ורצון בשום ענין 'בשמים' או 'בארץ' **כְּפִי שֶׁהָיָה נִשְׁמָע לְשׁוֹנוֹ בִּדְבֵקוּתוֹ: אֵיךְ וְוִיל זֶע גָאר נִיסְט, אֵיךְ וְוִיל נִיט דַאיִין גַּן-עֵדֶן, אֵיךְ וְוִיל נִיט דַאיִין עוֹלָם-הַבָּא כוּ', אֵיךְ וְוִיל מֶער נִיט אַז דִּיךְ אַלֵּיין[59],** אינני רוצה שום דבר, אינני רוצה את הגן-עדן שלך, אינני רוצה את העולם הבא שלך, אינני רוצה אלא אותך בעצמך, **שֶׁזֶּהוּ** 'עצמי' כללי **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כוּ' (לְמַעְלָה גַּם מֵאַהֲבָה בְּתַעֲנוּגִים שֶׁהִיא** עם כל מעלתה הנפלאה **עֲדַיִן בִּבְחִינַת יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב כוּ'[60]** וייתכן שהמציאות האישית של האוהב את ה' באהבה בתענוגים עדיין לא התבטלה לחלוטין והוא בבחינת 'יש'), **שֶׁזֶּהוּ עַל-דֶּרֶךְ הָעִנְיָן דְּ"אָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים",** היינו האבות כפי שהם מצד ההתחלקות למדות פרטיות. **וְעוֹד זֹאת, שֶׁבְּתוֹרַת חֲסִידוּת חַבַּ"ד מוּדְגָּשׁ הַצּוֹרֶךְ בַּעֲבוֹדָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ דַּוְקָא,** שהיא העבודה של האדם עם המידות והכוחות הפרטיים שלו **כַּיָּדוּעַ בַּחִלּוּק שֶׁבֵּין חֲסִידוּת חַבַּ"ד** הדורשת עבודה ויגיעה של האדם בכוח עצמו **לַחֲסִידוּת חַגַ"ת** שם הדגש הוא על האמונה בצדיק **כוּ'[61], שֶׁזֶּהוּ עַל-דֶּרֶךְ הָאָמוּר לְעֵיל (סְעִיפִים ו-ז) שֶׁנּוֹסָף עַל מַעֲלַת חֹדֶשׁ נִיסָן מִצַּד לֵידַת הָאָבוֹת,** היינו כפי שהאבות הם בשורשם, בבחינת הכתר, **צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל עַל-יְדֵי הַיְגִיעָה בְּמֶשֶׁךְ "יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה" כוּ'** שהיא כאמור עבודה בכוח עצמו ועם התחלקות לפרטים.

ביאור בדרך אפשר

הַכְּתֹר, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁבּוֹ נוֹלְדוּ הָאָבוֹת. וּבְיַחַד עִם זֶה צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל מִצַּד הַגּוּף, בְּהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כוּ', בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁאֶצְלוֹ הָיָה הַגִּילּוּי דְּשֵׁם הֲוָיָ' שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָם, וּבִהְיוֹתוֹ בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה, שֶׁאָז הִגִּיעַ לְמַדְרֵגַת הַבִּינָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַבִּנְיָן (לְמַעְלָה מִמַּדְרֵגַת הָאָבוֹת בִּבְחִינַת הַמִּדּוֹת שֶׁשַּׁיָּכוֹת לָעוֹלָם), אֶלָּא שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ גּוּפָא צְרִיכָה לִהְיוֹת חֲדוּרָה בִּבְחִינַת הָעֶצֶם שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת כוּ'.

ח) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר עִנְיָן זֶה עִם יוֹם הַהִילּוּלָא שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בְּכ"ד טֵבֵת, שֶׁקִּבְּיעוּתוֹ בְּכַמָּה וְכַמָּה שָׁנִים הִיא בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא[56], שֶׁנּוֹסָף עַל כָּל פְּרָטֵי עִנְיְנֵי עֲבוֹדָתוֹ, בְּתוֹר נְשָׁמָה כְּלָלִית, וּנְשָׁמָה חֲדָשָׁה[57], וְעַל-יָדוֹ הִתְחִיל גִּילּוּי וַהֲפָצַת תּוֹרַת חֲסִידוּת חַבַּ"ד וְכוּ', הָיָה אֶצְלוֹ גַּם עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כוּ', שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁהָיָה אֶצְלוֹ הָעִנְיָן דְּ"מִי לִי בַּשָּׁמַיִם וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי בָּאָרֶץ"[58], כְּפִי שֶׁהָיָה נִשְׁמָע לְשׁוֹנוֹ בִּדְבֵקוּתוֹ: אֵיךְ וְוִיל זֶע גָאר נִיסְט, אֵיךְ וְוִיל נִיט דַאיִין גַּן-עֵדֶן, אֵיךְ וְוִיל נִיט דַאיִין עוֹלָם-הַבָּא כוּ', אֵיךְ וְוִיל מֶער נִיט אַז דִּיךְ אַלֵּיין[59], שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים כוּ' (לְמַעְלָה גַּם מֵאַהֲבָה בְּתַעֲנוּגִים שֶׁהִיא עֲדַיִן בִּבְחִינַת יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב כוּ'[60]), שֶׁזֶּהוּ עַל-דֶּרֶךְ הָעִנְיָן דְּ"אָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים". וְעוֹד זֹאת, שֶׁבְּתוֹרַת חֲסִידוּת חַבַּ"ד מוּדְגָּשׁ הַצּוֹרֶךְ בַּעֲבוֹדָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ דַּוְקָא, כַּיָּדוּעַ בַּחִלּוּק שֶׁבֵּין חֲסִידוּת חַבַּ"ד לַחֲסִידוּת חַגַ"ת כוּ'[61], שֶׁזֶּהוּ עַל-דֶּרֶךְ הָאָמוּר לְעֵיל (סְעִיפִים ו-ז) שֶׁנּוֹסָף עַל מַעֲלַת חֹדֶשׁ נִיסָן מִצַּד לֵידַת הָאָבוֹת, צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל עַל-יְדֵי הַיְגִיעָה בְּמֶשֶׁךְ "יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה" כוּ'.

---

56) ראה גם לקו"ש ח"ו ע' 40 ואילך. חט"ז ע' 56. 57) ראה ספר השיחות תש"ו ע' 22. וש"נ. 58) תהלים עג, כה. 59) הובא בשורש מצות התפילה פרק מ (סהמ"צ להצ"צ קלח, סע"א - נעתק ב"היום יום" יח כסלו). 60) ראה תו"א קיד, ד. ביאוה"ז לאדמו"ר האמצעי פא, א ואילך. ועוד. 61) ראה לקו"ד ח"ב קמא, ב. לקו"ש ח"ב ע' 475. ע' 500.

ביאור בדרך אפשר

ט) **וְכָל** זֶה נוֹגֵעַ גַּם לְהָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁבְּכָל יוֹם, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[62] בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וּבְכָל יוֹם וָיוֹם חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִילּוּ הוּא יָצָא הַיּוֹם מִמִּצְרַיִם, שֶׁעִנְיָן זֶה נַעֲשָׂה בִּקְרִיאַת־שְׁמַע כמבואר בהלכה שלכן הוסיפו את פרשת ציצית לקריאת שמע, כי בה מדובר על זיכרון יציאת מצרים שֶׁעִנְיָנָהּ של יציאת מצרים הוּא מְסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַגְּבָלָה, החלטה ונכונות של האדם לעבוד את ה׳ גם במחיר ויתור על כל מציאותו, ומסירות נפש ללא גבול וּבְאוֹפֶן שֶׁנִּמְשֶׁכֶת היציאת מצרים שפעל בעצמו בקריאת שמע וְחוֹדֶרֶת בְּכָל הַיּוֹם כּוּלוֹ (קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁבַּבּוֹקֶר - בְּכָל הַיּוֹם, וּקְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁבָּעֶרֶב - בְּכָל הַלַּיְלָה), שֶׁלָּכֵן, הִנֵּה גַּם כַּאֲשֶׁר סֵדֶר עֲבוֹדָתוֹ הוּא כְּשִׁיטַת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת ״וְאָסַפְתָּ דְּגָנֶךָ״ גו׳[63], ״הַנְהֵג בָּהֶם מִנְהַג דֶּרֶךְ אֶרֶץ״[64], וּכְדִבְרֵי הַגְּמָרָא[64] שֶׁהַרְבֵּה עָשׂוּ כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְעָלְתָה בְּיָדָן (כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי וְלֹא עָלְתָה בְּיָדָן), שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁאֵין סוֹמְכִין עַל הַנֵּס[65], הֲרֵי לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁקּוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁלִּימּוּדוֹ בַּתּוֹרָה הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַגְּבָלָה (שֶׁאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל עַל הַשָּׁעוֹן כו׳), כְּפִי שֶׁלְּמֵדִים מֵאוֹפֶן לִימּוּדוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּעַצְמוֹ. וְעִנְיָן זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל[66], שֶׁמְּדַבֵּר עִם בְּחִינַת פַּרְעֹה שֶׁבּוֹ וּפוֹעֵל עָלָיו כו׳[67], וְעַד שֶׁמִּתְבַּטֵּל הַשִּׁעְבּוּד, וְיוֹצֵא מִן הַגְּאוּלָה כו׳.

ביאור בדרך אפשר

שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי שאמר שאם אדם עוסק בחרישה וזריעה וכו׳ לא יישאר לו פנאי לעסוק בתורה וְלֹא עָלְתָה בְּיָדָן כי רוב בני האדם אכן לא יכולים לעסוק רק בתורה), שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁאֵין סוֹמְכִין עַל הַנֵּס[65] אלא צריך לעשות ״כלי״ ו״לבוש״ לפרנסה בדרך הטבע, הֲרֵי גם מי שאין תורתו אומנתו ולמעשה עסוק בעניני העולם לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁקּוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה עד כמה שבאפשרותו, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁלִּימּוּדוֹ בַּתּוֹרָה הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַגְּבָלָה (שֶׁאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל עַל הַשָּׁעוֹן כו׳ כדי להפסיק בדיוק בסיום הזמן שנקבע ללימוד, אלא מתעלה מההגבלות), כְּפִי שֶׁלְּמֵדִים מֵאוֹפֶן לִימּוּדוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּעַצְמוֹ. וְעִנְיָן זֶה של עיסוק בתורה, ועבודת ה׳ בכלל, תוך יציאה מההגבלות, נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל[66], שֶׁמְּדַבֵּר עִם בְּחִינַת פַּרְעֹה שֶׁבּוֹ וּפוֹעֵל עָלָיו כו׳[67], וְעַד שֶׁמִּתְבַּטֵּל הַשִּׁעְבּוּד, וְיוֹצֵא מִן הַגְּאוּלָה כו׳.

---

62) משנה פסחים קטז, ב. תניא רפמ״ז. 63) עקב יא, יד. 64) ברכות לה, ב. 65) ראה שבת לב, א. פסחים סד, ב. זח״א קיא, ב. קיב, ב. ועוד. 66) ראה תניא פמ״ב. 67) חסר קצת (המו״ל).

המשך מעמוד ג

ב) הלימוד – ע״פ הנ״ל – כדאי שיהי׳ בשטח הנוגע לחיי יום יום וברובו ככולו ה״ה בענינים שהוקשו נשים לאנשים וכולם חייבים בידיעות אלו.

ג) פשוט שע״פ ד״ת – עניי עירך קודמין, עליו להמשיך בהפצת היהדות וכו׳ במקומו עתה –

ונוסף ע״ז ועיקר – הרי עבודה זו באפריקא ובחו״ל בכלל – ה״ז פקו״נ ממש (מטמיעה וכו׳, ר״ל) משא״כ באהקת״ו. וק״ל.

וכבר מילתי אמורה לכו״כ – שכל רב ור״מ ומדריך רוחני העוזב (בתקופתנו) חוגו בחו״ל ומעתיק לאה״ק – ה״ז בדוגמת **שר** צבא הבורח מהמערכה בשעת מלחמה ובעת התקפת השונא וק״ל.

בס"ד. שיחת שבת פרשת וארא, כ"ח טבת, מבה"ח שבט, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. בהתחלת הפרשה נאמר "וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה'", ומפרש רש"י: "וידבר אלקים אל משה - דיבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה", "ויאמר אליו אני ה' - נאמן לשלם שכר טוב וכו'".

כלומר: כוונת רש"י לבאר מה שכתוב "וידבר אלקים גו' ויאמר גו' ה'" - דלכאורה אינו מובן: (א) מהו הצורך בכפל הדברים, (ב) מהו טעם השינוי מדיבור לאמירה ומאלקים להוי'? - ולכן מפרש רש"י שבכתוב זה ישנם ב' ענינים: (א) "וידבר אלקים" - דיבור שהוא לשון קשה[1], ושם אלקים שהוא שם מדת הדין[2] - "דיבר אתו משפט כו'", (ב) "ויאמר אליו אני ה'" - אמירה שהיא לשון רכה[1], ושם הוי' שהוא שם מדת הרחמים[2] - "נאמן לשלם שכר טוב וכו'".

ב. והנה, במה שכתב רש"י "דיבר אתו משפט כו'", יש מפרשים[3] שהכוונה היא למה שכתוב בהמשך פירוש רש"י[4] (מדברי הגמרא במסכת סנהדרין[5]) ש"אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין, יש לי להתאונן על מיתת האבות .. כשביקש אברהם לקבור את שרה לא מצא קרקע עד שקנה בדמים מרובים, וכן ביצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר, וכן ביעקב ויקן את חלקת השדה לנטות אהלו, ולא הרהרו אחר מדותי, ואתה אמרת למה הרעותה".

אבל באמת, אי אפשר לפרש כן, כי מה שכתב רש"י "דיבר אתו משפט כו'", הרי זה על־פי פשוטו של מקרא, ואילו בנוגע להמשך הדברים הנ"ל אודות האבות ש"לא הרהרו אחר מדותי", מקדים רש"י "ורבותינו דרשוהו", ומסיק ש"אין המדרש מתיישב אחר המקרא כו'".

ויש מפרשים[3], שהכוונה ב"דיבר אתו משפט כו'" היא - למה שכתב רש"י בסוף פרשת שמות, על הפסוק[6] "עתה תראה וגו'" (מסנהדרין שם[5]), "הרהרת על מדותי, לא כאברהם שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע, ואחר־כך אמרתי לו העלהו לעולה, ולא הרהר אחר מדותי, לפיכך עתה תראה, העשוי לפרעה תראה, ולא העשוי למלכי ז' אומות כשאביאם לארץ".

אבל באמת, אי אפשר לפרש כן, שהרי ההוכחה של רש"י ש"דיבר אתו משפט כו'" היא ממה שכתוב "וידבר אלקים" (לשון דיבור, ושם אלקים), ואילו בסוף פרשת שמות נאמר "ויאמר הוי'" (לשון אמירה, ושם הוי').

[ביאור החילוק בין ב' פירושי רש"י הנ"ל - שבהמשך פרשתנו מביא רש"י את ענין ההרהור אחר מדותיו של הקב"ה (א) מדרשת רבותינו, (ב) ובנוגע לכל שלשה האבות אברהם יצחק ויעקב; ואילו בסוף פרשת שמות, מביא ענין זה (א) בפשוטו של מקרא, (ב) ורק בנוגע לאברהם, ובנוגע לאברהם גופא, לא מסיפור קבורת שרה שהוצרך לקנות בדמים מרובים, אלא מסיפור עקידת יצחק - כי, טענת משה "למה הרעותה גו'" לא היתה ענין פרטי שנוגע אליו, אלא ענין שנוגע לכלל ישראל[7], ועל דרך הפשט, אין להשיב על זה מהנהגת אברהם יצחק ויעקב שלא הרהרו אחר מדותיו של הקדוש־ברוך־הוא בנוגע לעניניהם הפרטיים, דיש לומר שחשבו שההבטחה לא נתקיימה בגלל שגרם החטא[8], מה־שאין־כן בנדון־דידן, הרי לא שייך שחטאו של משה יגרום "הרעותה לעם הזה". ולכן, המענה היחידי הוא רק

1) פרש"י בהעלותך יב, א.
2) פרש"י נח ח, א.
3) ראה רא"ם. ועוד.
4) פסוק ט'.
5) קיא, א.
6) ו, א.

7) וכמארז"ל (מנחות סה, סע"א ואילך) "משה רבינו אוהב ישראל הי'".

8) כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר גם מארז"ל (ברכות ה, א) "אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו .. פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה", והוסיף, שישנו הפירוש הידוע בזה*.

*) אולי הכוונה לפי' רב ייבי על תהלים לט, ג (המו"ל).

מהנהגת אברהם בעקידת יצחק, שזהו ענין שנוגע להמשך הדורות שלאחריו[9]. אבל לפי מדרש רבותינו, הרי מצד גודל מעלת האבות שבהיותם למטה היו בבחינת מרכבה כמו למעלה[10], לא שייך אצלם ענין החטא, ולכן יכולים שפיר להוכיח מהנהגת האבות שלא הרהרו כו' גם בנוגע לעניניהם הפרטיים - הוגה על־ידי כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א[11], ונדפס בלקוטי־שיחות חלק ט"ז עמוד 50־49].

אך על־פי־זה צריך להבין: למה נאמר רק "וידבר אלקים", ש"דיבר אתו משפט כו'", ולא נתפרש מהו המשפט שדיבר אתו?

ג. ויש לומר הביאור בזה:

הטעם שבכתוב נאמר רק "וידבר אלקים", ש"דיבר אתו משפט", ותו לא - הרי זה על־דרך שמצינו בכמה מקומות שהמקרא מקצר ורומז מבלי לפרש, כפי שפירש רש"י על הפסוק[12] "לכן כל הורג קין", "זה אחד מן המקראות שקיצרו דבריהם ורמזו ולא פירשו: לכן כל הורג קין, לשון גערה, כה יעשה לו, כך וכך עונשו, ולא פירש עונשו", ועל־דרך־זה בכמה מקומות[13].

וטעם הדבר - כיון שהתורה אינה מספרת סיפורים בעלמא, גם לא סיפורי צדיקים; בתורה נכתבו רק הענינים שיש בהם הוראה (תורה מלשון הוראה[14]), ולא רק ליחיד, אלא לרוב בני האדם ("התורה על הרוב תדבר"[15]).

וכיון שבתורה נכתבו רק הענינים שיש בהם הוראה אלינו - לכן נאמר רק "וידבר אלקים אל משה", ש"דיבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה", שבענין זה יש הוראה שנוגעת אלינו,

[וכפי שנתבאר לעיל[16] שכתוצאה מטענת משה להקדוש־ברוך־הוא "למה הרעותה גו'" נשתלשל אצל בני ישראל שיהיה צורך לגרשם מארץ מצרים על כרחם. והיינו, שאף שטענת משה יש לה מקום מצד שכל דקדושה, הנה מצד גודל מעלתו של משה רבינו, נחשבת גם טענה זו לענין בלתי־רצוי, בדקות על־כל־פנים; ומזה נשתלשל אצל שאר בני־ישראל ענין חמור יותר - שהיו צריכים לגרשם מן הגלות על כרחם.

ועד כדי כך, שגם עכשיו ישנם כאלו שאינם רוצים לצאת מן הגלות, באמרם, שנמצאים במצב טוב כו'.

וזהו ה"לימוד זכות" היחידי על כך שאינם ממלאים הוראת ותביעת רבותינו נשיאינו לעסוק בהפצת היהדות והמעיינות בכל התוקף, אף שיודעים אודות הבטחת מלך המשיח עצמו שביאתו תלויה בהפצת המעיינות חוצה[17] - כיון שסבורים שבשביל עצמם אין להם צורך בביאת המשיח!... ובנוגע להזולת - לא איכפת להם.

האמת היא שנוסף לכך שהיו צריכים לעסוק בהפצת היהדות והמעיינות חוצה בשביל טובת הזולת,

- ובלשון חז"ל בתנא דבי אליהו[18] (בנוגע לסנהדרין): "היה להם לילך ולקשור חבלים של ברזל במתניהם כו' ויחזרו בכל עיירות ישראל", גם כאשר יש לו טענה של קדושה, שבגלל זה לא יוכל להתפלל באריכות -

---

9) וכמ"ש (וירא יח, יט) "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו" - ע"י בניו דוקא, אע"פ שגם לולי זאת הי' אליעזר דולה ומשקה מתורת רבו (פרש"י לך לך טו, ב), כיון שאין זה דומה כלל לפעולה שנעשית ע"י "ברא כרעא דאבוה" (ראה לקו"ש שבפנים הערה 52. וש"נ).

10) וכמבואר בדרושי חסידות שגם בהיותם למטה היו במדריגת עולם האצילות (ראה תו"א יתרו עב, ב ואילך. ובכ"מ).

11) משיחת ש"פ וארא תשל"א, שבה חזר כ"ק אדמו"ר שליט"א על הביאור שנאמר לפני שש שנים (תשכ"ה - בשיחה זו), והוסיף עוד ביאור.

12) בראשית ד, טו.

13) ראה לך לך יג, ו. וישב לט, ד. מקץ מא, יג. שם, מט. ויחי מח, א. ועוד.

14) ראה גו"א ר"פ בראשית (בשם הרד"ק). ועוד.

15) ראה מו"נ ח"ג פל"ד.

16) שיחת ש"פ שמות סי"ד (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ס"ע 117 ואילך).

17) אגה"ק דהבעש"ט - כש"ט בתחלתו. ובכ"מ.

18) רבא - פי"א.

הרי ההתעסקות בזה צריכה להיות גם לטובת עצמו - כדי שהוא יצא מן הגלות, אלא שהוא חושב שאינו זקוק לכך, כיון שנמצא במעמד ומצב של "כלי שנגמרה צורתו בטהרה", אבל האמת היא, שגם אם אכן נמצא במצב כזה, הרי עדיין יש לו צורך בטבילה לקודש[19], שזהו הענין דמשיח כו'.

וזוהי גם ההוראה שיש ללמוד ממשה רבינו בנוגע לכל אחד מישראל, שגם בו יש מבחינת משה רבינו[20] - שכאשר אינו מדקדק על עצמו בנוגע לדקות הענינים, יכול להשתלשל מזה אצל הזולת באופן חמור יותר כו'].

אמנם, הוראה זו היא מכללות הענין ש"דיבר אתו משפט"; אבל מהו המשפט שדיבר אתו - אין זה נוגע אלינו, ולכן לא נתפרש הדבר בתורה.

ד. אך עדיין צריך להבין:

כיון שבסוף פרשת שמות מפרש רש"י שהקדוש־ברוך־הוא אמר למשה "הרהרת על מדותי .. לפיכך כו'", שזהו תוכן של דברי מוסר - אם כן, מדוע לשון הכתוב הוא "ויאמר הוי' אל משה", ולא כמו בפרשתנו: "וידבר אלקים אל משה"?

ויש לומר הביאור בזה:

החילוק שבין פרשת שמות לפרשת וארא - שפרשת שמות היא פרשת הגלות, מתחילתה - "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", ועד סופה - שנתגבר קושי הגלות עד כדי כך שמשה רבינו טען "למה הרעותה כו'"; ואילו בפרשת וארא מדובר כבר אודות ענין הגאולה - ד' לשונות של גאולה[21], ואף שעדיין לא יצאו ממצרים בפועל, מכל־מקום התחילו כבר המכות, וכבר בטלה העבודה כו'[22].

ולכן:

בפרשת שמות, פרשת הגלות, מסיים הכתוב בדבר טוב - שלמרות תוקף הגלות כו', הנה לבסוף "ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו", ולכן כתיב "ויאמר (לשון אמירה) הוי'" - שם הוי' שמורה על מדת הרחמים, כיון שהגאולה היא על־ידי מדת הרחמים דוקא.

ומה שכתוב בסוף פרשת שמות: (א) "עתה תראה", "הרהרת על מדותי .. לפיכך עתה תראה, העשוי לפרעה תראה, ולא העשוי למלכי ז' אומות כשאביאם לארץ", (ב) "ביד חזקה יגרשם מארצו", "על כרחם של ישראל", שזהו מה שנשתלשל אצל בני ישראל כתוצאה מטענת משה להקדוש־ברוך־הוא (כנ"ל) - הרי זה רק בדרך אגב וברמז, ואילו מה שנתפרש בכתוב - הרי זה ענין הגאולה.

ורק בפרשת וארא נאמר "וידבר אלקים אל משה", "דיבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה".

ואף־על־פי־כן, מיד לאחרי זה נאמר "ויאמר אליו אני הוי'" - כיון שהתכלית היא שיהיה גילוי שם הוי', מדת הרחמים, ולא רק באופן שמדת הדין תתבטל, אלא יתירה מזה, שמדת הדין עצמה תתהפך למדת הרחמים.

וכפי שיהיה בגאולה מגלות זה - כמו שכתוב[23] "ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר גו'", ועוד זאת, "ואמרת ביום ההוא אודך הוי' כי אנפת בי"[24], שבני ישראל יודו להקב"ה על יסורי הגלות שהיה כדאי לסבלם בשביל הגאולה העתידה, שתבוא על־ידי משיח צדקנו בקרוב ממש.

* * *

ה. מאמר (כעין שיחה) דבור־המתחיל וארא אל אברהם וגו'.

* * *

19) חגיגה רפ"ג.
20) תניא רפמ"ב. וראה בארוכה שיחת ש"פ וארא תשל"א.
21) ו, ו־ז.
22) ראה ר"ה יא, רע"א.
23) ישעי' מ, ה.
24) שם יב, א.

ו. הביאור בפירוש רש"י בסוף פרשתנו, על הפסוק "ומטר לא נתך ארצה", "לא הגיע, ואף אותן שהיו באויר לא הגיעו לארץ .. לא הוצק לארץ" - ביאור חילוק ב' הפירושים, אם נשארו תלויים באויר, או שנתבטלה מציאותם; השייכות למאמר רז"ל[25] "גמירי משמיא .. משקל לא שקלי", אם "גמירי" הוא מדאורייתא, שעל־פי־זה ביטולו של המטר (לקיחתו בחזרה) הוא פלא גדול יותר מאשר העמדתו באויר, או רק דרבנן, שעל־פי־זה אין ביטול המטר נס גדול כל־כך, אלא העמדתו באויר הוא נס גדול יותר; והחילוק בנוגע לתשובה דפרעה (כתוצאה ממכת ברד), אם היה בכחה לבטל לגמרי את החטא, ובמילא גם את העונש, או לא - הוגה על־ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקוטי־שיחות חלק ו ע' 46 ואילך.

25) תענית כה, א.

אגרות קודש

ב"ה, ז' טבת, תשכ"א
ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מו"ה משה שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מנר השלישי.

בעת רצון יזכירוהו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מתאים לתוכן כתבו.

וע"פ המבואר בכ"מ הצנור והכלי לפעילת והתעוררות ר"ר דבעל הציון הוא ההליכה בדרכיו והנהגותיו, שלכן תקותי חזקה, שנוסף על הקביעות עיתים בלימוד תורת החסידות שיש לו בטח עוד יוסיף מזמן לזמן כהציווי דמעלין בקדש והנ"ל יוסיף בהתעוררות ר"ר ויבשר טוב בהנוגע לו ולב"ב שי' שאין לך דבר העומד בפני הרצון, ויהי רצון שגם בסביבתו ועל ידידיו ומכיריו ישפיע בכיוון האמור,

בברכה לבשו"ט.

בשם כ"ק אדמו"ר שליטא.

מזכיר

לשאלותיו: א) מקור מרז"ל המובא בהוספות לתו"א ס"פ תשא דבקושי התירו לדבר ד"ת בשבת - הנה כבר ציינתי, ככתבו, שמובא ג"כ בסו"ס היראה לר' יונה. וידוע שכמה מרז"ל (ובפרט דירוש') היו לעיני הראשונים ואינם בס' שלפנינו. ועייג"כ ירוש' שבת פט"ו ריש ה"ג (לכאן צוין המקור ע"י הגאון הרגאצובי - בשו"ת צפע"נ ח"ב ס"ה). זח"ג צד, סע"ב. - אין לפרש דקאי על עיון בד"ת - כיון דבכל הנ"ל ההדגשה היא על הדבור בפה.

ב) ברכת הגומל בנשים. - כבר האריכו בזה באחרונים וכמצוין גם במכתבו. וראה קצות השולחן להרב נאה ר"ס ס"ה.- ולהעיר ממנהג הכי תמוה דספרדים בלונדון שמברכת בפ"ע (הובא בס' כתר ש"ט להרב גאגין).

ג) בנוסח "בברכה המשולשת בתורה" - הבי"ת של בתורה מוכח דהפי' שהשילוש הוא בתורה. וראה בכתר ש"ט בנוגע להערותיו הוא בזה.

לקוטי שיחות פרשת וארא כרך טז

א.
דברי רש״י ״והיו מכין אותה...״ לא נראים כפשט

מן הפסוק[1] ״ויט אהרן את ידו... ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים״ מצטט רש״י את המילים ״ותעל הצפרדע״, ומפרש: ״צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים...״.

לכאורה, רוצה רש״י להסביר כאן מדוע נכתב ״ותעל הצפרדע״ בלשון יחיד, כאשר היו צפרדעים רבים, והוא מפרש, שבתחילה היתה צפרדע אחת, ועל־ידי ש״היו מכין אותה״ יצאו ממנה ״נחילים נחילים״.

גם בגמרא[2] (וב״שמות רבה״[3]) מתעכבים על מה שנאמר ״ותעל הצפרדע״ בלשון יחיד, ומובאות על־כך שתי דעות: ״רבי עקיבא אומר צפרדע אחת היתה (והיא השריצה) ומלאה כל ארץ מצרים. אמר לו רבי אלעזר בן עזריה... צפרדע אחת היתה שרקה להם והם באו״.

צריך להבין: פירוש רש״י מבוסס, כידוע, על פשוטו של מקרא. וכיון שהכלל ש״קודשא־בריך־הוא לא עביד ניסא למגנא״[4] (=הקדוש־ברוך־הוא אינו מחולל נסים לחינם), מתאים לפי דרך הפשט, כפי שהוסבר פעם בהרחבה[5], לפיכך סביר לומר, שגם נס שאכן התקיים, צריך לפרשו ככל האפשר בדרך שיש בה אחיזה בדרכי הטבע, ואין הכרח לומר כי הוא באופן המנוגד לגמרי לחוקי הטבע כי כל תוספת כזאת היא ״למגנא״[6],

ואם כך, מדוע מצטט רש״י (מן המדרש[7]) את הפירוש ש״היו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים״ (שנבראו מן ההכאה נבראים חדשים ״נחילים נחילים״), שאין לכך שום אחיזה בדרכי הטבע, בעוד אשר יכול היה לפרש (על־פי הגמרא ו׳שמות רבה׳) כדעת רבי אלעזר בן עזריה, שהצפרדע ״שרקה להם והם באו״ (כפי שמסביר שם רש״י ש״שמעו קולה כל הצפרדעים שבעולם והם באו״), שזה איננו נס מופלא כל־כך של בריאה חדשה[8], או, לפחות כדעת רבי עקיבא ש״השריצה[9] ומלאה כל ארץ מצרים״, שאמנם, גם זוהי בריאה באופן ניסי, אך קשורה לדרך ההולדה הטבעית — ״השריצה״[10], כפי שמסביר רש״י[11]: ״ממעיה ויצאו ולדות״?

ב.
השאלה על דברי רש״י ״שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות״

אחר־כך ממשיך רש״י ואומר ״זהו מדרשו. ופשוטו יש לומר שירוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות. וכן ותהי הכנם[12] — הרחישה (וכדי שה׳בן חמש למקרא׳ יבין היטב, מתרגם רש״י ללע״ז[13]) גדוליר״א[14] בלע״ז ואף ותעל הצפרדע גרינוליר״א בלע״ז״.

וצריך להבין: בתחילה רש״י לפרש פשוטו של מקרא, ורק כאשר הפשט אינו ׳חלק׳, מביא רש״י ״אגדה המיישבת דברי המקרא״[15] — מדוע, אפוא, מקדים רש״י את ״מדרשו״, כפי שהוא עצמו מציין, לפני ״פשוטו״?

גם אינו מובן:

הצורך של רש״י להביא הוכחה שב״הצפרדע״ הכוונה ל״שרוץ הצפרדעים״, מובן בפשטות: קשה לומר, שהשם ״צפרדע״ מכוון לשירוץ (הצפרדעים), דבר שאיננו מוזכר בפסוק והוא מושג המתאים לכל

---

1) פרשתנו ח, ב.
2) סנהדרין סז, סע״ב.
3) פרשתנו פ״י, ד.
4) ראה דרשות הר״ן דרוש ח — נעתק בלקו״ש [המתורגם] ח״ג ע׳ 225, עיי״ש.
5) ראה לקו״ש ח״ה [המתורגם] ע׳ 126 ואילך. ח״ו [המתורגם] ע׳ 53. ועוד.
6) להעיר מפרש״י בפרשתנו (ט, לב): אפילות.. פלאי פלאות. ושם (ט, כד): נס בתוך נס.
7) ע״ד ל׳ רש״י נמצא בתנחומא כאן (יד). תדבא״ר פ״ז. אבל שם: א) שהמצרים היו מכין כו׳. וראה לקמן הערה 28. ב) לא נאמר הלשון ״נחילים נחילים״ שברש״י. וראה הלשון במדרש אגדה (באבער) כאן.
8) אף שע״פ פירש״י גם בזה הי׳ נס נוסף ד״שמעו קולה כל הצפרדעים שבעולם והם באו״.
9) בגמ׳ לא גריס תיבת ״השריצה״ בדברי רע״ק (כ״א בדעת ר״א לפנ״ז). אבל מובן שזוהי כוונת רע״ק, כל׳ הש״ס ״כתנאי רע״ק אומר כו׳״, וכמפורש בשמו״ר שם, יל״ש פרשתנו (רמז קפג) ומדרש הגדול כאן. ובדק״ס לסנה׳ הובאה גירסא כזו בגמ׳. וראה הערה הבאה.
10) בתנחומא ותדבא״ר שם, שדעת רע״ק ש״היו כו׳ מכין אותה ומתזת צפרדעים הרבה״ — אבל בש״ס (ובמקומות שבהערה הקודמת) הוא כבפנים.
11) וראה זהר פרשתנו (כט, ב): חדא הות ואולידת כו׳.
12) שם פסוק יג.
13) בדפוס ראשון ושני דרש״י (וברש״י כת״י) ליתא סיום זה.
14) בכמה דפוסים: פדוליר״א. וכ״ה בפרש״י לקמן פסוק יג.
15) ל׳ רש״י בראשית ג, ח.

השרצים, ולאו דוקא לצפרדע. לכן מביא רש״י הוכחה מ״ותהי הכנם״, ש״כנם״ היא ״רחישה״, למרות שגם ״רחישה״ אינה קשורה רק למין ה״כינים״.

במילים אחרות: אילו היה שירוץ הצפרדעים שונה משרצים אחרים, היה מובן שב״צפרדע״ (כשם שהכוונה היא לשרץ המסויים הזה מכל הבחינות: במראהו, בהתנהגותו...) הכוונה היא לשירוץ המסויים הזה.

אם־כי גם זה איננו ״חלק״, כי המילה היתה צריכה להיות שונה, (בניקוד וכדומה) כמו ״כנם״ לעומת ״כינים״.

אך כיון שהתורה משתמשת באותו ביטוי ״שירוץ״ לגבי הצפרדעים ולגבי כל ״שרץ נפש חיה״[16] קשה, לכאורה, להסביר שהכוונה ב״צפרדע״ לדבר שדומה אצל כל השרצים, ולכן מביא רש״י הוכחה מ״ותהי הכנם״.

אך אינו מובן, מדוע פשוט אצל רש״י שב״ותהי הכנם״ הכוונה ל״הרחישה״, שלכן אינו מביא לכך הוכחה או פירוש נוסף, ואילו לגבי ״ותעל הצפרדע״ הוא אומר (ורק כפירוש שני) ״יש לומר שירוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות״?

ג.
צפרדע - שרוץ צפרדעים, למרות שאינו ביטוי מיוחד

יש המסבירים[17], שההכרח של רש״י לפרש ״ותהי הכנם״ – ״הרחישה״, נובע מכך שהמילה ״כנם״ (נו״ן קמוצה) אינה כלשון הרבים (״כנים״) ואינה כלשון היחיד (״כנה״), ולכן הכרחי לומר שאין הכוונה לשם־העצם של הכנים, אלא לפעולת ״רחישת״ הכנים.

לפי זה מובן, שזו אינה הוכחה מושלמת שגם ב״צפרדע״ הכוונה ל״שרוץ הצפרדעים״, כי אין שום הוכחה שמשמעות הביטוי ״הצפרדע״ כאן שונה ממשמעות מילה זו כשם עצם של צפרדע בלשון יחיד[18].

וזהו גם הדיוק בלשון רש״י: ״וכן ותהי הכנם... ואף ותעל הצפרדע״ – ועל כן הוא מוסיף ״גרינולירא בלע״ז״, הרי אין הוא מביא את התרגום בלע״ז למילה ״צפרדעים״ המוזכרת מספר פעמים לפני־כן, שמכך מובן שפירוש מילה זו ידוע, ולאחר שרש״י אומר ״שרוץ הצפרדעים״ וגם משמעות ה״שירוץ״ ידועה מלפני־כן – (ושרץ היאור צפרדעים), מה מוסיף התרגום של ״שרוץ הצפרדעים״ ללע״ז?

אלא, שהסיבה היא זאת:

״צפרדע״ בלע״ז היא ״גרינולי״ – ואת זאת כבר יודע בן החמש, שהרי זוהי שפתו (צרפתית, וכך גם בימינו),

ואילו בתרגום ללע״ז של ״שרוץ הצפרדעים״ חל שינוי, ואומרים ״גרינולירא״, כשם שיש שינוי בין ״כנם״ לבין ״כנים״. למרות זאת ״ואף ותעל הצפרדע״ – למרות שבלשון התורה אין שינוי במילה, בכל זאת משמעותה כאן היא ״גרינולירא בלע״ז״, ולא ״גרינולי״.

אך כיון שבכל זאת קוראת התורה לרחישת הכנים בשם ״כנם״, בלי להתחשב בכך שרחישה אינה קשורה רק למין הכנים (שזהו הקושי העיקרי בהסבר הביטויים ״כנם״ או ״צפרדע״ במשמעות של ״רחישה״ או ״שרוץ״) – לפיכך ״יש לומר״ שהמילה ״צפרדע״ כאן היא במשמעות של ״שרוץ צפרדעים״.

לפי זה ניתן היה, לכאורה, להסביר[17], שרש״י מקדים את פירוש המדרש לפני הפירוש שהוא ״פשוטו״, כי ״פשוטו״ בענינו אינו פשוט ו״חלק״ כל־כך, כדלעיל.

ד.
הביטוי ״ופשוטו״ - מצביע שהכוונה לפשט של המילה המבוארת

אך לאמיתו של דבר, אי־אפשר לומר ש(רק) משום כך מקדים רש״י את פירוש המדרש לפירוש ״שרוץ הצפרדעים״. כדי להבין זאת יש להקדים הסבר:

כדי להדגיש שפירוש מסויים הוא לפי דרך הפשט, ולא דרש, משתמש רש״י בביטויים הבאים: א) כבענינו – ״ופשוטו״. ב) ״ופשוטו של מקרא״[19], ההבדל ביניהם מובן בפשטות: משמעות הביטוי ״ופשוטו של מקרא״ היא, שפירוש זה הוא לפי הפשט של המקרא – של התוכן הכללי בפסוקים. לעומת זאת,

16) פרשתנו ז, כח. בראשית א, כ (ובפרש״י שם).

17) ס׳ הזכרון (לר״א בקראט הלוי) כאן (ושם: ״והוא שם לשריצת הכנים״. וראה גם מלבי״ם פסוק יג. אבל בדקדוקי רש״י (באר רחובות) שם מפרש באו״א. וראה גם ראב״ע שם).

18) ראה גם משכיל לדוד כאן.

19) ראה לדוגמא: בראשית א, כז. ג, ח. ד, ח (״ישובו של מקרא״). נח ז, טז. לך יב, ה. יב, יא.

כוונת הביטוי "ופשוטו" היא, שזהו הפירוש הפשוט של המילה או הענין שעליו מתעכב רש"י בלבד, אם כי ייתכן שאין הוא מתאים לפשוטו של התוכן הכללי.

לפי זה יוצא בענינו: אם נאמר, שרש"י מקדים את פירוש המדרש לפירוש של "פשוטו" מפני שהמשמעות "שרוץ הצפרדעים" איננה קיימת במילה "צפרדע", בעוד אשר לפי המדרש פירוש המילה צפרדע הוא אכן צפרדע אחת, לא היה רש"י צריך לומר "ופשוטו (שכוונתו: המשמעות הפשוטה של המילה צפרדע היא)... שרוץ הצפרדעים", אלא "ופשוטו של מקרא...". כלומר, כיון שאין בהמשך הפסוק רמז לנס ש"היו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים" לכן פירוש זה, הראשון, הוא לפי "מדרשו", נס שנלמד בדרך הדרש שבתורה, ואילו לפי פשוטו של מקרא צריכה המשמעות הפשוטה של "ותעל הצפרדע" להיות "שרוץ הצפרדעים".

ה.
פירוש המדרש מתאים יותר לתוכן הכללי בפסוקים

יש תמיהה נוספת בפירוש רש"י: רש"י עצמו מסביר בתחילת פרשת וישלח, ש"דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור" – שאפשר לקרוא לרבים מאותו מין בלשון יחיד, על־שם המין. וכך היה רש"י יכול לפרש כאן בפשטות, ש"ותעל הצפרדע" פירושו צפרדעים רבות הנקראות כאן בלשון יחיד[20]?

על כך מסבירים המפרשים[21], שקשה לרש"י השינוי בלשון התורה: בהמשך הפרשה מכונה מכה זו עשר פעמים בלשון רבים – "צפרדעים" – ומדוע דוקא בפסוק זה משנה התורה וכותבת בלשון יחיד: "ותעל הצפרדע"? מזה מובן שאין זה על־שם המין, אלא התורה מדגישה זאת בלשון יחיד כדי לרמוז לדבר שאירע רק כאן[22], ולכן מפרש רש"י "צפרדע אחת היתה...".

לפי זה מובן שלפירוש המדרש, אם כי הוא דרש, יש יתרון על־פני הפירוש "שרוץ הצפרדעים" מצד תוכן הפסוקים ("פשוטו של מקרא"): דוקא לפי פירוש המדרש מובן מדוע כתוב רק כאן "ותעל הצפרדע" בלשון יחיד. בעוד אשר הפירוש "שרוץ הצפרדעים" אמנם מסביר מדוע לא כתוב בכל מקום בפרשה בלשון יחיד[23] (שהרי מתאים להשתמש בלשון יחיד רק כאשר מדובר על "שרוץ הצפרדעים"[24]), אך הקושי הוא הפוך: צריך היה להיות כתוב בכל מקום, וגם כאן, לשון רבים, צורת היחיד כאן אינה "חלקה" כל־כך[25], כי מיד לאחר מכן כתוב "ויעשו כן החרטומים... ויעלו את הצפרדעים"?

לכן מציין זאת רש"י כפירוש שני, ואילו פירוש המדרש הוא הראשון והעיקרי לפי פשוטו של מקרא.

אך עדיין לא מובן: במה מהווה הפירוש השני יותר "פשוטו", לגבי משמעות המילים "ותעל הצפרדע", לעומת פירוש המדרש?

ו.
אהרן קיים את הציווי על־ידי צפרדע ש"מתזת נחילים"

ההסבר לכך הוא: רש"י אינו צריך להסביר רק את השינוי בלשון, אלא יותר מכך – השימוש בלשון "ותעל הצפרדע" סותר להוראות ה' לאהרן בפסוק

---

20) וכמו שפי' בפס"ז (לקח טוב) כאן. – בבאר יצחק (וראה דקדוקי רש"י שבהערה 17) דכוונת רש"י ב"שרוץ הצפרדעים קורא ל' יחידות" הוא ע"ש המין. וצע"ג – שהרי מפורש ברש"י "שרוץ הצפרדעים", גם מביא הוכחה מ"ותהי הכנם" ולא מר"פ וישלח (כבפס"ז שם).

21) יפה תואר לשמו"ר שם. משכיל לדוד כאן. תו"ת כאן.

22) ראה משכיל לדוד כאן, דהחרטומים "לא יכלו אלא לאסוף ולכנוס הצפרדעים.. ולכך כתיב ויעלו את הצפרדעים"* – וכדעת ר"פ בסנה' שם (ובשמו"ר שם, ז – רבנן) דאפי' כגמלא לא מצו מיברו אלא האי מכניף להו והאי לא מכניף.

אבל ממש"כ רש"י (לקמן פסוק יד) "לבראותם כו'"** משמע דמפרש כדעת ר"א (בסנה' (ושמו"ר) שם) דאין השד יכול לברוא***

ברי' פחותה מכשעורה (וכמ"ש במשכיל לדוד פסוק יד). ועפ"ז י"ל – דאדרבה: גם החרטומים העלו הצפרדעים בצפרדע אחת (ודלא כמ"ש במשכיל לדוד שם, דגם לדעת ר"א לא מצו לברוא אלא ברי' כפי הטבע). ומש"נ באופן העשי' דהחרטומים והעלי' "ויעשו גו' ויעלו את הצפרדעים" ולא "ויעשו גו' ותעל הצפרדע" – כי כיון שכותב: ויעשו כן החרטומים – פירושו כאופן עשיית אהרן. ואכ"מ.

23) דאל"כ – למה מפרש רש"י ד"פשוטו" הוא "שרוץ הצפרדעים" (שאינו פירוש מוכרח), ולא כבכמה מקומות – ע"ש המין?

24) היינו – ה"שרוץ" בפועל (וכמו ב"כנים"),

25) אבל אינה קשיא חזקה (כבפי' ע"ש המין) – כי השינוי הוא רק במקום א'.

---

*) ומה שדוקא במכת כנים אמרו "אצבע אלקים היא" (כמו שהקשה ברמב"ן פסוק טו. חדא"ג לסנה' שם) – מתרץ (במשכיל לדוד) שם: הואיל וס"ס גם הם העלו צפרדעים לא הוכרחו לומר אצבע אלקים היא משא"כ גבי כנים שלא יכלו לפעול כלל.

**) כ"ה ברוב הגירסאות. ובכמה גירסאות: לבראותם ולהוציאם כו'. וראה מפרשי רש"י שם. ובארוכה – שם אפרים (להרא"ז מרגליות) לפרש"י שם.

***) אבל ממש"כ רש"י "שאין השד שולט על כו'" (ולא "לברוא") – משמע כדעת ר"פ דבפחות מכשעורה לא יכלו אפי' מיכניף להו – ראה רמב"ן ובחיי שם. וראה בארוכה שם אפרים שם. ואכ"מ.

הקודם "נטה את ידך במטך... והעל את הצפרדעים...". כי מן ההדגשה "והעל את הצפרדעים..." (שלא כבמכת ארבה, שם נאמר[26] "נטה ידך על ארץ מצרים ב(שביל מכת ה)ארבה ויעל..." וכך במכות אחרות[27]), מובן, שהציווי לאהרן אינו רק על־ידי ההכנה וההתחלה – "נטה את ידך במטך...", אלא עליו לפעול עד להבאת כל הצפרדעים ממש, ובריבוי – "והעל את הצפרדעים" – וכיצד, אפוא, הוא קיים ציווי זה כאשר למעשה היה זה באופן של "ותעל הצפרדע" (צפרדע אחת)?

לכן מפרש רש"י "והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים". אמנם, מלכתחילה, על־ידי "ויט אהרן את ידו...", הגיעה צפרדע אחת בלבד, אך היתה זו צפרדע מיוחדת, אשר מתזת נחילים נחילים – כפי שמים ניתזים כאשר מכים "על מימי מצרים", ואין נוצרים מים חדשים יש מאין. וכך היתה גם הצפרדע שבאה מ"מימי מצרים", ולא חשוב מי מכה אותה, ולפיכך משמיט[28] רש"י את המילה "מצרים".

לפי זה מובן מדוע אין רש"י יכול לפרש, כפי שמוסבר בגמרא וב'שמות רבה', ש"שרקה להם והם באו" או ש"השריצה ומלאה כל ארץ מצרים", כי לפי זה יוצא שאהרן גרם להבאת צפרדע אחת בלבד ואחר־כך נגרם ריבוי הצפרדעים על־ידי "שרקה" או "השריצה", ובכך לא קיים אהרן את הציווי "והעל את הצפרדעים". לכן מוכרח רש"י להביא את הפירוש ש"מתזת נחילים".

ז.

"ותעל" - שתי משמעויות הכוללות את שני הפרטים במדרש

התורה אומרת בפירוש שאהרן צווה "והעל את הצפרדעים", בלשון רבים, ומוכרח, אפוא, להיות מובן מן הפסוק, לפחות ברמז, שציווי זה קויים.

ההסבר לכך הוא: את "ותעל הצפרדע" אפשר לבאר בשתי דרכים: א) הצפרדע עלתה. ב) בהפעיל – הצפרדע העלתה צפרדעים אחרות[29].

ושני הפרטים בפירוש המדרש – (א) שאהרן גרם לבוא צפרדע אחת, (ב) שהצפרדע העלתה אחרות – כלולים בשתי המשמעויות הנ"ל: א) "ותעל הצפרדע" – "צפרדע אחת היתה", ב) "ותעל" – "מתזת נחילים נחילים".

בכך מובן גם מדוע מביא רש"י את ה"דרש" – "והיא מתזת נחילים נחילים" על המילים "ותעל הצפרדע" ולא על "ותכס את ארץ מצרים".

ח.

רק לפי "מדרשו" ניתן לפרש שתי משמעויות

אמנם, לפירוש זה יש אחיזה בלשון הפסוק, כדלעיל, אך על כך אומר רש"י "זהו מדרשו" – כי לפי פירוש זה מוכרחים לומר ששתי המשמעויות השונות של "ותעל הצפרדע" קויימו, וזה אינו מתאים לדרך הפשט בלימוד המקרא, אלא זוהי דרך "מדרשו"[30]. לפי "פשוטו" צריכה המילה להתפרש באופן אחד בלבד: על "ותעל", כמו על ההמשך "ותכס", צריך להסביר שהכוונה ב"צפרדע" – לשון יחיד – היא "שרוץ הצפרדעים".

עם זאת מביאו רש"י כפירוש שני – ואילו הפירוש העיקרי הוא מדרשו" – כי: א) מצד תוכן הכתובים מתאים פירוש המדרש יותר לפשוטו של מקרא (כאמור לעיל), ב) גם עצם המובן של המילה "צפרדע" "חלק" יותר לפי פירוש המדרש מכפי הפירוש "שרוץ הצפרדעים"[31], (כדלעיל ס"ג).

ט.

גם אם אי־אפשר לגמור, צריך להתחיל

מ"יינה של תורה" אשר בפירוש רש"י:

ישנו כלל[32] ש"המתחיל במצוה אומרים לו גמור", כפי שחז"ל מזהירים[33] שעונשים כבדים נגרמים כאשר אפשר לגמור מצוה, ואין גומרים אותה.

---

26) בא י, יב ובפרש"י.

27) דם – "ונטה ידך גו' ויהיו דם גו'" (פרשתנו ז, יט): כנים – "והך את עפר הארץ והי' לכנים גו'" (ח, יב): שחין – "קחו גו' וזרקו גו' והי' לאבק גו'" והי' גו' לשחין גו'" (ט, ח־ט): ברד – "נטה את ידך גו' ויהי ברד גו'" (ט, כב): חשך – "נטה ידך גו' ויהי חשך גו'" (בא, י, כא).

28) דלא כבתנחומא ותדבא"ר (נסמן בהערה 7) ד"היו המצריים מכין אותה". ובמדרש אגדה (באבער) ליתא תיבת "מצריים".

29) ראה מלבי"ם כאן.

30) להעיר מפרש"י אסתר (ה, ד): רבותינו אמרו טעמים הרבה (ומביא טעם אחד בלבד – ומסיים) ועוד טעמים רבים – ובגמרא שם (מגילה טו, ב): עבדה כו' ככולהי תנאי וככולהו אמוראי. ואכ"מ. אבל שם אין זה שייך לפי' תיבות הכתוב, כ"א טעם ולכללות המאורע. ואכ"מ.

31) ואעפ"כ רק הפי' הב' הוא "פשוטו" – כי הקושי בפירוש "שרוץ הצפרדעים" הוא רק שאין ע"ז ראי' מכריחה, אבל פי' המדרש (שצריך לפרש "ותעל הצפרדע" בב' אופנים (פועל ומפעיל) בחדא מחתא) – הוא היפך פירוש ע"פ פשוטו.

32) פרש"י עקב ח, א – מתנחומא שם ו (וסוטה יג, ב). ירושלמי פסחים פ"י ה"ה. ר"ה ספ"א. מגילה ספ"ב.

33) סוטה ותנחומא שם.

יותר מכך, ובמיוחד, לגבי לימוד תורה עם הזולת, צריך להיות "תשים לפניהם" – כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם[34].

עם־זאת, אם יהודי יודע שמסיבות בלתי־נמנעות הוא לא יוכל להשלים את המצוה המותחלת, בכל זאת אסור לו להימנע מהתחלת המצוה וקיום החלק שבאפשרותו לקיים, כפי שמוצאים אצל משה רבינו, שהוא הבדיל את שלוש ערי המקלט בעבר הירדן[35], למרות ש"אינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען"[36], כי "מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה"[37].

מובן שכאשר יש ספק מהי שלימות המצוה, הרי במצוות כגון צדקה, כל המרבה הרי זה משובח, ואילו במצוות כגון מלקות הרי "לא יוסיף פן יוסיף"[38], עד אשר לדעת כמה מהאמוראים "בצרי רבנן חדא[39] (=הפחיתו חכמים אחת) "מפני החשש של "פן יוסיף[40]".

דומה לכך ההבדל בין שני פירושי רש"י:

לפי הפירוש הראשון יוצא, שאהרן גרם ל"העל את הצפרדעים", אבל "ותכס את ארץ מצרים" נגרם מאוחר יותר, על־ידי ש"היו מכין".

ואילו לפי הפירוש השני יוצא, שאהרן גרם לכל שירוץ הצפרדעים, שכסה את כל ארץ מצרים.

כי הצפרדעים היו: א) בפשטות – מכה ונגף למצרים, ולכן בפשוטו גרם אהרן לכל. ב) פעולה שממנה ילמד פרעה שצריך להיות מאוחר יותר "ואשלחה את העם", ולכן לפי מדרשו פעל אהרן כך שיהיה אחר־כך "מכין".

במילים אחרות: כאשר מבארים את התורה בדרך הדרש, הרי שכך הוא גם הפירוש לציווי "והעל את הצפרדעים" – לאו דוקא צפרדעים רבים כפשוטו, אלא אפשר לפרש שהכוונה לצפרדע אחת, וכיון שזהו ענין הדומה למלקות, לכן "בצרי" והוא הניח שהציווי הוא על "אחת...", ואין חשש ל"פן יוסיף".

י.

ההוראה

ההוראה הנלמדת משני הפירושים היא:

מהפירוש הראשון (שאהרן העלה רק "צפרדע אחת") לומדים שאם במדת פרעניות (מכה למצרים) כך, במדה טובה על־אחת־כמה־וכמה[41], שצריך לדאוג לחשש של "פן יגרע".

מהפירוש השני (שאהרן "גמר" המצוה) לומדים שצריך להשתדל לקיים מצוה בשלימותה מתחילתה ועד סופה. וכאשר מדובר, לדוגמא, במצות קירוב יהודי לתורה ולמצוות ו"תלמוד תורה כנגד כולם", אין להסתפק בהתחלת הקירוב, אלא צריך להשלימו, צריך לעסוק בכך עד שיהיה כשולחן הערוך, שיא ההתעלות.

אבל אם האדם נמצא במצב שבו מתאפשר לו רק להתחיל במצוה, ויוכל רק "להתחיל" בקירוב הזולת לתורה ולמצוות, הרי הוא עלול לחשוב: מה ערך לפעולה של התחלת ה"התעסקות" בקירוב הזולת, כאשר אין הוא יודע אם יוכל להצליח בכך, ומי יודע מה יהא בסופו של דבר?

לכך באה ההוראה האמורה ש"מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה".

ובכלל: אין להיכנס לעריכת חישובים – "בהדי כבשא דרחמנא למה לך"[42] (=בצפונותיו של הקדוש־ברוך־הוא למה לך להתעסק), אין זה ה"עסק" שלו, היהודי צריך להתחיל ככל אשר ביכולתו כדי לקרב יהודי אחר.

ויותר מכך – כאשר הוא יעשה את כל התלוי בו, הרי "מחשבה טובה הקדוש־ברוך־הוא מצרפה למעשה"[43] – הקדוש־ברוך־הוא מצרף ומביא את המחשבה הטובה לידי מעשה[44].

וכאשר הקדוש־ברוך־הוא "גומר" את ה"מצוה", היא מתקיימת ללא שום מגבלות, עד לשיא של השלימות.

(משיחת ש"פ וארא תשכ"ז)

---

34) משפטים (כא, א) ובפרש"י. וראה הל' ת"ת לאדה"ז (פ"ד סי"ח).
35) ואתחנן ד, מא.
36) פרש"י ואתחנן שם. מסעי לה, יג (מספרי שם).
37) פרש"י ואתחנן שם (ממכות י, א).
38) תצא כה, ג.
39) מכות כב, ב.
40) תיב"ע תצא שם. פיה"מ להרמב"ם מכות פ"ג מ"י. רמב"ם הל' סנהדרין רפי"ז (וראה נ"כ שם). חינוך מצוה תקצה. וראה במדב"ר פי"ח, כא. וכבר העירו באחרונים שעפ"ז מצינו ענין סייג מן התורה (וראה לקח טוב כלל ח).
41) ראה פרש"י יתרו כ, ו. תשא לא, ז.
42) ברכות י, סע"א.
43) קדושין מ, א.
44) ס' המאמרים תש"ב ע' 87. וראה פי' אדה"ז – תניא פט"ז.

בראשית כז, א - ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות ויקרא את עשו בנו הגדול ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני

רמז, מצות עשה רמ"ח, בגי' "אברהם" (חסדים), ומצות לא תעשה שס"ה, בגי' "זקן יצחק" (גבורות)

יצחק הוא גבורות[1], אלקים דפחד[2] יצחק.

מצות לא תעשה הם בחי' גבורות, מספרם שס"ה, והוא מספר[3] זק"ן יצח"ק במכוון, שאז ותכהין עיניו מראות מפני התגברות הגבורות והדינין[4].

ומצות עשה שהם בחי' חסדים, מספרם רמ"ח, מספר אברה"ם[5], בחי' חסד.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות–דברים עמוד תיט

יצחק בן קכ"ג (בגי' פג"ם) כשכהו עיניו

יצחק כשהי' בן קכ"ג כהו עיניו מראות מצד תוקף[6] הגבורות. פג"ם[7] הוא מספר קכ"ג.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד יט

בראשית כז, ט - לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים ואעשה אותם מטעמים לאביך כאשר אהב

ביאור הזוהר "שני גדיי עזים" כנגד קרבן פסח וחגיגה, או שני שעירים דיוהכ"פ

בההוא[8] זמנא ערב פסח הוה וכו' ועל דא עבדת תרי תבשילין, ר' יהודה אמר רמז הכא דזמינין בנוי דיעקב לקרבא שני שעירים חד לה' וחד לעזאזל ביומא דכפורי, ובגין כך קריבת שני גדיי עזים וכו'.

ספר הזהר חלק א' דף קמב עמוד ב'

עבדת תרי תבשילין, היינו לנגד קרבן פסח וקרבן חגיגה שבערב פסח (כי הפסח[9] נאכל על השובע).

ונתנה לחם, כמו שכתוב ואת הלחם[10] אשר עשתה, הוא לנגד מצה.

ויבא[11] לו יין, הוא על כוסות דפסח.

(ומרור יש[12] לומר הוא בחי' יצחק עצמו, מרירות גבורות. או יש לומר מרור שהוא בקו האמצעי[13] הוא בחי' יעקב[14]).

ר"י אמר רמז הכא כו' שני שעירים חד לה' וחד לעזאזל ביומא דכפורי, השייכות דיום הכפורים לפסח, הוא כי ביום הכפורים כתיב[15] בזאת יבא אהרן אל הקדש, בזאת דוקא[16] מדת מלכות, דא תרעא[17] לעלאה בי', והוא מצה דפסח הא לחמא עניא.

והיינו מה שלפעמים בשנה מעוברת (כמו הַשָּׁתָא[18], שנת ת"ש) קורין פרשת יום הכפורים שבפרשת אחרי קודם הפסח.

ואחר הסדר דפסח אומרים לשנה הבאה בירושלם, וכן בגמר יום הכפורים אומרים זה, וד"ל.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד צז
"ראה תורת מנחם – תפארת לוי יצחק בראשית סימן לט"

---

1) ראה פרדס שער (כג) הכינויים פרק ד'. מאמרי אדמו"ר הזקן פרשיות התורה חלק ב' עמוד תקפ, ובהנסמן במראי מקומות שם. תורת חיים בראשית עמוד קמז, ג. ד.

2) בראשית לא, מב "ופחד יצחק הי' לי". ראה זהר חלק א' דף לא ע"ב הלשון "אלקים דפחד יצחק".

3) זק"ן (בגי' 157) + יצח"ק (208) = 365, שס"ה.

4) ראה בפנים בלקוטי לוי יצחק, שמבאר שותכהין עיניו מראות הי' מפני התגברות הגבורות והדינים, שנעשה סומא, וסומא חשוב כמת, דמיתה בא מגבורות.
[וראה זהר חלק א' – פרשת תולדות – דף קמב, א. מובא לעיל סימן יז הערה 8].

5) כמ"ש (מיכה ז, כ) "חסד לאברהם".

6) ראה זהר חלק א' – פרשת תולדות – דף קמב, א. מובא לעיל סימן יז הערה 8.

7) עיין בפנים בלקוטי לוי יצחק בביאור מ"ש בזוהר פרשת בראשית דף נב, ב "בקדמיתא לא אתפגים".

8) [תרגום ללה"ק] באותו זמן הי' ערב פסח וכו', ועל כן עשתה רבקה ב' תבשילין, ר"י אמר רָמַז כאן, שעתידין בני יעקב להקריב שני שעירים אחד לה' ואחד לעזאזל ביום הכיפורים, ועל כן הקריבה רבקה שני גדיי עזים וכו'.

9) ראה פסחים ע. מכילתא בא יב, ח. רמב"ם הל' קרבן פסח פרק ח' הלכה ג'

10) בראשית כז, יז.

11) שם פסוק כה.

12) ראה גם לקמן סימן רלג.

13) ראה לקוטי תורה בהעלותך לה, ב.

14) יעקב קו האמצעי – ראה לקוטי תורה פרשת ואתחנן ה, ב ואילך. תורה אור פרשת נח יא, א. לעיל סימן ר.

15) ויקרא טז, ג.

16) ראה לקוטי תורה דרושים ליוה"כ ע, ד. אור התורה ויקרא (הוספות) עמוד רפו-ז וז"ל: רבות תצוה פל"ח קנ"ד ג' ד"א וזה הדבר באיזה זכות הי' אהרן נכנס לבית קדשי הקדשים, א"ר חנינא בנו של ר' ישמעאל זכות המילה היתה נכנסת עמו שנאמר בזאת יבא אהרן זו המילה כמד"א זאת בריתי אשר תשמרו בפרשת לך לך י"ז וכה"א בריתי היתה אתו החיים והשלום (במלאכי סי' ב) ולכאורה הרי זאת היא נוק' מל' והמילה ביסוד, אך הטעם כי תכלית המילה ביסוד להעביר הערלה שהיא ק"נ ואזי יתגלו ה"ח ויומשכו בנוק' וכמ"ש בזח"א פרשת לך לך דף צ"ג סע"ב ותאנא זה וזאת בחד דרגא אינון ולא מתפרשין כו' וע"ש שזהו ענין בזאת אני בוטח.

17) זהר חלק א' עמוד ח, א. יא, ריש ע"ב. וראה ספר המאמרים תרפ"ט עמוד 122 הערה 77.

18) הרב המחבר כתב פירוש זה בשנת הת"ש וד"ל.

א. [תוכן: תורת החסידות - ואבות החסידות, הם הכנה להגאולה העתידה. תיבת שד"י ר"ת שניאור (אדה"ז), דובער (המגיד), ישראל (הבעש"ט)].

א. כ"ד טבת – יום ההילולא דאדמו"ר הזקן – חל ברוב השנים בשבוע דפרשת וארא[1] [ובקביעות שנה זו– ביום החמישי, "קמי שבתא"[2], ויתירה מזו – בתוך הג' ימים[3] דשבת פ' וארא].

ע"פ הידוע[4] שהמועדים וימים מיוחדים בשנה יש להם שייכות עם – ומרמזים בתוכן – הפרשה שקוראים באותו זמן, מובן שבפ' וארא יכולים למצוא קשר עם יום ההילולא דאדמו"ר הזקן, שביום ההילולא נמצאים בגלוי "כל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו", וה"ה "פועל ישועות בקרב הארץ"[5].

השייכות ביניהם בפשטות מרומזת בתחלת הפרשה – "וארא (אל האבות – פרש"י) אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל שד-י"; **אבות החסידות**– הבעש"ט, המגיד (מייסדי תורת החסידות הכללית), ואדמו"ר הזקן (מייסד חסידות חב"ד)– הם בדוגמת **האבות** הכלליים, אברהם יצחק ויעקב; וכשם שהי' "וארא אל האבות", כך גם אצל אבות החסידות, שגילו (וארא) אלקות בעולם, ע"י גילוי פנימיות התורה (סתים דקוב"ה)[6].

ולהעיר, ששמו של הקב"ה שנתגלה אל האבות – "(א-ל) **שד"י**" – הוא ראשי תיבות של השמות (הראשונים והעיקריים[7]) של ג' אבות החסידות, **ש**ניאור (זלמן), **ד**וב(ער), **י**שראל.

וכשם שעבודת האבות הראשונים היתה הכנה למתן תורה לאחרי גלות וגאולת מצרים ולאחר מכן – הכניסה לארץ ישראל, אשר באה בזכות ובקיום הבטחת הקב"ה להאבות – כמסופר בהמשך הכתובים (לאחרי "וארא גו'")[8]: "וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען גו', וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם **ואזכיר את בריתי**, לכן (ע"פ אותה השבועה[9]) אמור לבני"י אני ה' והוצאתי אתכם גו' והצלתי גו' וגאלתי גו' ולקחתי גו' והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אותה לכם מורשה" – כמו"כ עבודת אבות החסידות היא הכנה לגאולה האמיתית והשלימה וגילוי פנימיות התורה לע"ל[10], כידוע[11] שד' לשונות הגאולה הנ"ל (והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי) הם גם כנגד הגאולה העתידה, שאותה מדמים לגאולת מצרים – "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"[12].

טו. ...ולסיים בהוראה בנוגע לפועל:

בקשר עם יום ההילולא דאדה"ז – כדאי ונכון ביותר, שכל אחד ואחת יוסיפו בקביעות עתים בתורה דאדה"ז, ובמיוחד – בשולחן ערוך ובספר התניא, ביחד עם הביאורים בזה מרבותינו נשיאנו – הן הביאורים בנגלה דתורה (מאדה"ז, מאדמו"ר האמצעי, שנדפס ספר פסקי דינים שלו לאחרונה, ועאכו"כ מהצ"צ, ומרבותינו נשיאינו ממלאי מקומם), והן בפנימיות התורה, תורת החסידות.

וכאמור – כל אחד ואחת, כיון שגם נשים מחוייבות בלימוד התורה בהלכות הצריכות להן, ובלימוד פנימיות התורה (שמביאה לאהבת ה' ויראת ה' ואמונה בה' כו', מהמצוות התמידיות שבהן מחוייבים כולם[13]).

- ולהעיר, שאמי מורתי ע"ה היתה מעתיקה – בדיוק ובמהירות – מאמרי חסידות שהיו מגיעים בבית אבי' (חסיד עוד מאדמו"ר מהר"ש), כפי שהי' נהוג בזמנים ההם, שהמתינו וציפו שיגיע מאמר חסידות מליובאוויטש, והיו מעתיקים אותו מיד בכמה העתקות וכו'. ויה"ר שבקרוב ממש נזכה לשלימות הגילוי דתורת אדה"ז – ספריו וכתבי-יד שלו ושל מעתיקים וכו', וידפיסו בדפוס את הענינים שהנם עדיין בכתבי־יד.

וכפי שנוסף בשנים האחרונות ריבוי בהדפסה דספרי חסידות של רבותינו נשיאינו, כולל לאחרונה במיוחד – דפוס באותיות מרובעות של הספרים שהיו מודפסים לע"ע באותיות רש"י, כמדובר כמ"פ.

ויה"ר שע"י ההוספה בהדפסת ספרי חסידות ימהר זה עוד יותר את הגאולה האמיתית והשלימה, כידוע הסיפור בקשר עם הדפסת הלקו"ת – הגאולה כפשוטה, למטה מעשרים טפחים.

ואף יהודי אחד ויחיד לא ישאר בגלות ח"ו, אלא כל בנ"י, בנערינו ובזקינינו בבנינו ובבנותינו, כנשמות בגופים בתכלית השלימות – נגאלים בגאולה האמיתית והשלימה.

ועוד והוא העיקר – תיכף ומיד ממש.

תורת מנחם התוועדויות ה'תשנ"א ח"ב עמוד 163 – משיחות ש"פ וארא כ"ו טבת מבה"ח שבט ה'תשנ"א

---

1) ובשנת ההסתלקות תקע"ג היתה הקביעות דכ"ד טבת ביום א' פ' וארא, במוצש"ק "אחר שהתפלל ערבית והבדלה" (הקדמת בני המחבר לשו"ע אדה"ז).

2) פסחים קו, סע"א.

3) הנחשבים (בכמה ענינים) לנקודה אחת [ולדוגמא: כל פחות משלשה כלבוד דמי (שבת צז, א. רמב"ם הל' שבת פט"ז ה"ח). הבדלה ושמו"ת עד יום ג' (שו"ע אדה"ז או"ח סרצ"ט ס"ח. סרפ"ה ס"ה). ועוד].

4) של"ה חלק תושב"כ ר"פ וישב (רצז, א).

5) תניא אגה"ק סי' ז"ך וכ"ח.

6) ראה זח"ג עג, א.

7) ובפרש ששמו השני של אדה"ז והמגיד (באם כותבים דוב בער בב' תיבות) הוא בלע"ז.

8) וארא , ד-ח.

9) פרש"י עה"פ ד"ה לכן.

10) ראה שה"ש א, ב ובפרש"י.

11) ראה בארוכה ד"ה והי' אור הלבנה תרנ"ד (סה"מ ע' קכד ואילך). לכן אמור לבנ"י תרנ"ח (סה"מ ע' פז ואילך). תרע"ח (סה"מ ע' קלט ואילך). ובכ"מ.

12) מיכה ז, טו.

13) אגרת המחבר שבריש ספר החינוך (בסופה).

◆ יום ראשון כ"ב טבת ◆

ו (ב) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה׃ ב וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא יְיָ׃

רש"י◄ **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה • דִּבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּט עַל שֶׁהִקְשָׁה לְדַבֵּר וְלוֹמַר: "לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה"?. וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' • נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לַמִּתְהַלְּכִים לְפָנַי. וְלֹא לְחִנָּם שְׁלַחְתִּיךָ, כִּי־אִם לְקַיֵּם דְּבָרַי שֶׁדִּבַּרְתִּי לָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים. וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה מְצִינוּ שֶׁהוּא נִדְרָשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, "אֲנִי ה'" נֶאֱמָן לְהִפָּרַע, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר אֵצֶל עֹנֶשׁ, כְּגוֹן: "וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ, אֲנִי ה'". וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר אֵצֶל קִיּוּם מִצְוֹת, כְּגוֹן: "וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי, וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם, אֲנִי ה'", נֶאֱמָן לִתֵּן שָׂכָר.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שבת פרשת וארא תשמ"ג, התוועדויות תשמ"ג כרך ב, עמ' 828 – מתוך 'התקשרות')

וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה... וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם וְגו' (ו, ב־ג)

דִּבְרֵי הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, "וָאֵרָא" וְגו', בָּאוּ כְּמַעֲנֶה לְטַעֲנָתוֹ (בְּסוֹף פָּרָשַׁת שְׁמוֹת) "לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה". מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, חָכְמָה דִּקְדָשָׁה, בָּא בְּטַעֲנָה לַקָּבָּ"ה עַל חֹשֶׁךְ הַגָּלוּת, וְהַקָּבָּ"ה עוֹנֶה: אָכֵן, מִצַּד הַשֵּׂכֶל יֵשׁ מָקוֹם לְטַעֲנַת "לָמָּה הֲרֵעֹתָה", וְיִתָּכֵן שֶׁחֹשֶׁךְ הַגָּלוּת יִגְרֹם נְפִילַת־רוּחַ, אֲבָל עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל יְהוּדִי צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּצוּרָה כָּזוֹ, שֶׁהָאֲלוּקוּת לֹא רַק מוּבָנָת בְּשִׂכְלוֹ, אֶלָּא נִרְאֵית לוֹ בְּגָלוּי ("וָאֵרָא"), שֶׁאָז גַּם בַּחֹשֶׁךְ הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר הוּא עוֹבֵד אֶת קוֹנוֹ, לַמְרוֹת כָּל הַהַפְרָעוֹת.

הַכֹּחַ לְזֶה נִתַּן מִ"(וָאֵרָא אֶל) הָאָבוֹת". הֵם עַצְמָם רָאוּ אֱלֹקוּת בְּגָלוּי, וְהוֹרִישׁוּ אֶת הַכֹּחַ לְזֶה לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם עַד עוֹלָם. רָמֵז לַדָּבָר – שֵׁם הַפָּרָשָׁה הוּא "וָאֵרָא" סְתָם (וְלֹא "וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם" אוֹ "אֶל הָאָבוֹת"), לְהוֹרוֹת שֶׁרְאִיַּת אֱלֹקוּת שַׁיָּכֶת לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך לא, עמ' 26 – מתוך 'התקשרות')

וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' (ו, ב)

מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁיֵּשׁ כָּאן תְּשׁוּבָה לִשְׁאֵלַת מֹשֶׁה "לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה": הַקָּבָּ"ה הוֹדִיעַ לְמֹשֶׁה, שֶׁהַמַּטָּרָה וְהַתַּכְלִית שֶׁל גָּלוּת מִצְרַיִם הִיא הִתְגַּלּוּת שֵׁם הֲוָיָ', וּכְדֵי לִזְכּוֹת לְגִלּוּי נַעֲלֶה זֶה, צְרִיכָה לִהְיוֹת תְּחִלָּה גָּלוּת קָשָׁה בְּיוֹתֵר.

כְּשֵׁם שֶׁהַדָּבָר הָיָה בִּגְאֻלַּת מִצְרַיִם, כֵּן גַּם בַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה, שֶׁאֵינָהּ גְּאוּלָּה גַּשְׁמִית בִּלְבַד, וְאַף לֹא גְּאוּלָּה רוּחָנִית סְתָם (גְּאוּלָּה מִיֵּצֶר־הָרַע), אֶלָּא גִּלּוּי שֵׁם הֲוָיָ'.

זֶה גַּם עֹמֶק כַּוָּנַת הָרַמְבַּ"ם בְּסִיּוּם סֵפֶר הַיָּד הַחֲזָקָה– "שֶׁלֹּא יִהְיֶה עֵסֶק כָּל הָעוֹלָם אֶלָּא לָדַעַת אֶת ה' בִּלְבַד". בְּתְחִלַּת סִפְרוֹ, לְגַבֵּי מִצְוַת יְדִיעַת ה', לֹא הִזְכִּיר הָרַמְבַּ"ם שֵׁם הֲוָיָ' בִּמְפֹרָשׁ (אֶלָּא רַק בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת – **"יְסוֹד הַיְסוֹדוֹת וְעַמּוּד הַחָכְמוֹת"**), וְכָתַב "לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם מְצוּי רִאשׁוֹן". אֲבָל כָּאן – כְּשֶׁעוֹסֵק בַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה – מַדְגִּישׁ הָרַמְבַּ"ם וְכוֹתֵב בִּמְפֹרָשׁ, "לָדַעַת אֶת ה'" – גִּלּוּי שֵׁם הֲוָיָ'.

(ג) וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם׃ ג וְאִתְגְּלֵיתִי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְיָ לָא הוֹדָעִית לְהוֹן׃

רש"י◄ **וָאֵרָא • אֶל הָאָבוֹת. בְּאֵל שַׁדָּי • הִבְטַחְתִּים הַבְטָחוֹת, וּבְכֻלָּן אָמַרְתִּי לָהֶם: אֲנִי אֵל שַׁדָּי. וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם • "לֹא הוֹדַעְתִּי" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "לֹא נוֹדַעְתִּי" – לֹא נִכַּרְתִּי לָהֶם בְּמִדָּה אֲמִתִּית שֶׁלִּי, שֶׁעָלֶיהָ נִקְרָא שְׁמִי ה' – נֶאֱמָן לְאַמֵּת דְּבָרַי, שֶׁהֲרֵי הִבְטַחְתִּים וְלֹא קִיַּמְתִּי.**

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ב) **וָאֵרָא. [וַיְדַבֵּר]**, פֵּירַשׁ רַשִׁ"י דִּיבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּט. וְגַם בְּכָל מָקוֹם [שֶׁרָצָה לוֹמַר] דִּבְּרֵ[י] תּוֹכַחַת (ד)לָא כְּתִיב וַיֹּאמֶר אֶלָּא **וַיְדַבֵּר**. וְאָב לְכֻלָּם, דִּבֵּר הָאִישׁ אֱדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת (בראשית מב ל):

וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'. מַהוּ **אֲנִי ה'**, כְּלוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ (להלן ז א) רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה, לֹא אַתָּה אֱלוֹהַּ כִּי־אִם לְפַרְעֹה, אַךְ **אֲנִי ה'** גַּם לְךָ: תורה ג

(ג) **וּשְׁמִי ה'.** עַל שֶׁפֵּירַשׁ רַשִׁ"י (פסוק ט) שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִתְאוֹנֵן עַל הָרִאשׁוֹנִים שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם וְלֹא שָׁאֲלוּ בִּשְׁמוֹ, וְאַתָּה כְּבָר שָׁאַלְתָּ מַה שְׁמוֹ מָה אוֹמַר אֲלֵיהֶם. וּמִקְשָׁה רַשִׁ"י שֶׁלְּפִי זֶה הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב לֹא שָׁאֲלוּ לִי, וְאִם תֹּאמַר לֹא הוֹדִיעָם שֶׁכָּךְ שְׁמוֹ הֲרֵי

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ש"ק פרשת וארא תשמ"א – מתוך 'התקשרות')

וָאֵרָא

כ"ד בְּטֵבֵת, יוֹם הִסְתַּלְּקוּתוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, בַּעַל הַתַּנְיָא וְהַ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ', חָל בְּרֹב הַשָּׁנִים בְּפָרָשָׁתֵנוּ.

וּרְאֵה זֶה פֶּלֶא: בְּשֵׁם הַסִּדְרָה ("וָאֵרָא") מְרֻמָּז שְׁמוֹ שֶׁל אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן:

"וָאֵרָא" אוֹתִיּוֹת "אוֹר א'". הָאֶלֶ"ף הַנּוֹסֶפֶת הִיא רֹאשׁ־תֵּיבַת **אוֹר**. הֲרֵי שֶׁבְּתֵיבָה זוֹ רָמוּז הָ'אוֹר' פְּעָמַיִם: פַּעַם אַחַת בִּמְפֹרָשׁ, וּפַעַם אַחַת בְּרָמֶז וּבְרָאשֵׁי־תֵּבוֹת. דָּבָר זֶה מַתְאִים לִשְׁמוֹ שֶׁל הָרַבִּי – שְׁנַיְאוֹר (שְׁנֵי אוֹר), שֶׁנִּקְרָא כֵּן עַל שֵׁם שֶׁהֵאִיר אֶת הָעוֹלָם בִּשְׁנֵי אוֹרוֹת – בְּאוֹר גָּלוּי – תּוֹרַת הַנִּגְלֶה, וּבְאוֹר נִסְתָּר – תּוֹרַת הַחֲסִידוּת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז עמ' 52)

אֶל הָאָבוֹת (רש"י ו, ג) אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב זָכוּ לִבְחִינַת רְאִיָּה בְּאֱלֹקוּת ("וָאֵרָא"), רְאִיָּה וַדָּאִית וּמוּחָשִׁית, מִפְּנֵי הֱיוֹתָם אָבוֹת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הַיְינוּ כְּדֵי שֶׁבְּחִינָה זוֹ תַּעֲבֹר בִּירוּשָׁה גַּם לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם. וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁ"בְּחִינַת הָאָבוֹת הִיא יְרֻשָּׁה לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר . . בְּחִינַת הָאָבוֹת צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּכָל אָדָם".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר־השיחות תשנ"ב, כרך א, עמ' 262 – מתוך 'התקשרות')

וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם (ו, ג)

מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁהָאָבוֹת, אֲשֶׁר קָדְמוּ לְמַתַּן־תּוֹרָה, לֹא זָכוּ לְגִלּוּי שֵׁם הֲוָיָ', וְאִלּוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל זָכוּ בְּמַתַּן־תּוֹרָה לְגִלּוּי שֵׁם הֲוָיָ' [כְּפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב, "לָכֵן אֱמוֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי הֲוָיָ'... וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי הֲוָיָ"].

וְיֵשׁ לִשְׁאוֹל, מִכֵּיוָן שֶׁכְּבָר עָבְרוּ אַלְפֵי שָׁנִים מֵאָז שֶׁנִּתְגַּלָּה שֵׁם הֲוָיָ' בְּמַתַּן־תּוֹרָה, מַה שַּׁיָּךְ אֵלֵינוּ הָעִנְיָן דְּ"שְׁמִי הֲוָיָ' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם" (וְהֲרֵי הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית)?

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁבְּמַתַּן־תּוֹרָה נִתְגַּלָּה שֵׁם הֲוָיָ', מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁלְּעָתִיד־לָבוֹא יִתְגַּלֶּה שֵׁם הֲוָיָ' בְּאֹפֶן נַעֲלֶה לְאֵין־עֲרוּךְ, כַּמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, נִמְצָא, שֶׁגַּם הַמַּעֲמָד וּמַצָּב שֶׁלְּאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה הוּא בְּאֹפֶן דְּ"שְׁמִי הֲוָיָ' **לֹא נוֹדַעְתִּי**" בְּעֶרְךְ לְאוֹתוֹ הַגִּלּוּי שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד־לָבוֹא.

(ד) וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ:

ד וְאַף אֲקִימִית יָת קְיָמִי עִמְּהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן יָת אַרְעָא דִכְנָעַן יָת אַרְעָא תּוֹתָבוּתְהוֹן דְּאִתּוֹתָבוּ בַּהּ:

רש"י◄ **וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי וְגוֹ'** • וְגַם כְּשֶׁנִּרְאֵיתִי לָהֶם בְּ"אֵל שַׁדַּי", הִצַּבְתִּי וְהֶעֱמַדְתִּי בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם. **לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן** • לְאַבְרָהָם, בְּפָרָשַׁת מִילָה נֶאֱמַר: (בראשית יז) "אֲנִי אֵל שַׁדַּי וְגוֹ' וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֵת אֶרֶץ מְגוּרֶיךָ". לְיִצְחָק: (בראשית כו) "כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל וַהֲקִימֹתִי אֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם", וְאוֹתָהּ שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם — בְּ"אֵל שַׁדַּי" אָמַרְתִּי. לְיַעֲקֹב: (בראשית לה) "אֲנִי אֵל שַׁדַּי, פְּרֵה וּרְבֵה וְגוֹ' וְאֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר וְגוֹ'", הֲרֵי שֶׁנְּדַרְתִּי לָהֶם, וְלֹא קִיַּמְתִּי.

(ה) וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי:

ה וְאַף אֲנָא דְּמַי שְׁמִיעַ יָת קְבִילַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי מִצְרָאֵי מַפְלְחִין בְּהוֹן וְדָכִירְנָא יָת קְיָמִי:

רש"י◄ **וְגַם אֲנִי** • כְּמוֹ שֶׁהִצַּבְתִּי וְהֶעֱמַדְתִּי הַבְּרִית, יֵשׁ עָלַי לְקַיֵּם. לְפִיכָךְ, שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַנּוֹאֲקִים. **אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר** • אוֹתוֹ הַבְּרִית, כִּי בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים אָמַרְתִּי לוֹ: "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי".

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

תְּחִילָּה נִגְלָה וכו'. וְעַל זֶה תְּמַהִין הָעוֹלָם מַה פֵּירַשׁ. וּמִפִּי הָרַב בִּנְיָמִין שָׁמַעְתִּי דְּהָכִי פֵּירוּשׁוֹ, וְאִם תֹּאמַר הָא דִּכְתִיב **לֹא נוֹדַעְתִּי** כְּמוֹ לֹא שָׁאֲלוּ לִי, אִי אֶפְשָׁר, שֶׁהֲרֵי מִתְּחִילָּה נִגְלָה וכו', וּמִכְּלַל דְּהוֹדִיעָם שֶׁכָּךְ שְׁמוֹ, וְאִם כֵּן לֹא הָיָה תּוֹרָא עַל הָרִאשׁוֹנִים לְפִי מִדְרַשׁ אַגָּדָה אֶלָּא לְפִי שֶׁלֹּא שָׁאֲלוּ לִשְׁמוֹ, וְזֶה שָׁאַל, וְאִם כֵּן הָדְרָא קוּשְׁיָא לְדוּכְתָּא שֶׁהָיָה לוֹ לִכְתּוֹב לֹא שָׁאֲלוּ לִי: תורה ד

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כא עמ' 46)

וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל . . וָאֶזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי (ו, ה)

וְקָשֶׁה, הֵיכָן יֵשׁ כָּאן תְּשׁוּבָה לִשְׁאֵלַת מֹשֶׁה – לָמָּה הֲרֵעוֹתָ לָעָם הַזֶּה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה קַבָּלַת הַמִּצְוֹת בְּמַתַּן תּוֹרָה ("וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם") דּוֹרֶשֶׁת הִתְבַּטְּלוּת מָחְלֶטֶת, כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה אַךְ וְרַק לִהְיוֹתָהּ רְצוֹן ה'. לָכֵן, כְּדֵי שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ 'כֵּלִים' לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, הָיוּ צְרִיכִים לַעֲבֹר אֶת יִסּוּרֵי הַגָּלוּת, וְאַף אֶת **קֹשִׁי** הַשִּׁעְבּוּד ("תִּכְבַּד הָעֲבוֹדָה"). יִסּוּרִים אֵלּוּ פָּעֲלוּ בָּהֶם בִּטּוּל וְ'הִכְשִׁירוּ' אוֹתָם לְקִיּוּם הַמִּצְוֹת.

(ו) לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים:

ו בְּכֵן אֱמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ וְאַפֵּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דְחוֹק פָּלְחַן מִצְרָאֵי וֶאֱשֵׁיזֵב יָתְכוֹן מִפָּלְחָנְהוֹן וְאֶפְרוֹק יָתְכוֹן בִּדְרָעָא מְרָמָא וּבְדִינִין רַבְּרְבִין:

רש"י◄ **לָכֵן** • עַל־פִּי אוֹתָהּ הַשְּׁבוּעָה. **אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה'** • הַנֶּאֱמָן בְּהַבְטָחָתִי. **וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם** • כִּי כֵן הִבְטַחְתִּיו, "וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל". **סִבְלֹת מִצְרַיִם** • טֹרַח מַשָּׂא מִצְרַיִם.

(ז) וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם:

ז וְאֶקָרֵיב יָתְכוֹן קֳדָמַי לְעַמָּא וְאֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהְכוֹן דְּאַפֵּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דְחוֹק פָּלְחַן מִצְרָיִם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ וארא, כ"ה טבת, מבה"ח שבט, ה'תשכ"ז)

מְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' שֶׁיֵּשׁ ד' מַדְרֵגוֹת בִּתְשׁוּבָה, וְהֵן מְרֻמָּזוֹת בַּכָּתוּב "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ": "סוּר מֵרָע" - "שֶׁלֹּא יִפְגֹּם בַּעֲוֹנוֹת גַּשְׁמִיִּים בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה - לְהִתְחָרֵט עַל הָעָבָר וְלַעֲקֹר אֶת רְצוֹנוֹ מִן הָרַע כוּ' שֶׁלֹּא יִרְצֶה לְהִפָּרֵד מִיִּחוּדוֹ וְאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ" אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה גִּילוּי אֱלֹקוּת בִּבְחִינַת מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין. "וַעֲשֵׂה טוֹב" - הַתְּשׁוּבָה עַל "שֶׁהוּא מְמַעֵט בְּמִצְוֹת, וַעֲשֵׂה טוֹב לְיַגֵּעַ אֶת עַצְמוֹ בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה" וְ"כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה שֶׁיִּתְמַלֵּא גַּם הָאוֹר שֶׁחָסֵר בְּבִטּוּל מִצְוַת־עֲשֵׂה, עַל זֶה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עֲצוּמָה . . לְהִתְקַשֵּׁר וּלְהִדָּבֵק בְּשֵׁם הֶוְיָ' שֶׁהוּא סוֹבֵב כָּל עָלְמִין וּבְחִינַת מַקִּיף". וּב' בְּחִינוֹת תְּשׁוּבָה אֵלּוּ הֵן בְּחִינַת תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה. "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם" הוּא בְּחִינַת תְּשׁוּבָה עִילָּאָה שֶׁהוּא עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה שֶׁ"מֵשִׁים שָׁלוֹם בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה" וְ"דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם", שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מַגִּיעַ "לְעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין וּמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין". וְיֵשׁ בָּזֶה ב' בְּחִינוֹת, כְּנֶגֶד נִגְלֶה דְּתוֹרָה וּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה.

וְהִנֵּה מְבֹאָר בְּ'אוֹר הַתּוֹרָה', שֶׁד' הַכּוֹסוֹת הֵם כְּנֶגֶד ד' בְּחִינוֹת תְּשׁוּבָה הַנַּ"ל. וּלְפִי זֶה, הֲרֵי ד' הַלְּשׁוֹנוֹת הֵן כְּנֶגֶד ד' בְּחִינוֹת אֵלּוּ: "וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם" (הַיְצִיאָה מִטְּמְאַת מִצְרַיִם) הוּא עִנְיַן סוּר מֵרָע. "וְהִצַּלְתִּי" הוּא מִלְּשׁוֹן "צֵל", שֶׁהוּא בְּחִינַת הַמַּקִּיף - אוֹר הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הַמִּצְוֹת כַּנַּ"ל, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר: "וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךְ גוֹ'". "וְגָאַלְתִּי" הוּא כְּנֶגֶד הַתּוֹרָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל: "אֵין לְךָ בֶּן־חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה", וּבִפְרָטִיּוּת - כְּנֶגֶד נִגְלֶה דְּתוֹרָה, כְּפִשְׁטוּת מַאֲמַר חַז"ל. "וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם", הַיְנוּ הַיִּחוּד הָאֲמִיתִּי בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְהוּא עִנְיַן פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה (דְּ"כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "לִי" אֵינוֹ זָז לְעוֹלָם", וְהַיְנוּ שֶׁזֶּהוּ בִּבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת וְשִׁנּוּיִים, וְזוֹהִי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה "דְּלֵית תַּמָּן לֹא קַשְׁיָא . . וְלֹא מַחֲלֹקֶת כוּ'"). וְלִהְיוֹת שֶׁהֵן ד' בְּחִינוֹת בִּתְשׁוּבָה, שֶׁאֹפֶן עֲבוֹדָתָהּ הוּא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, לָכֵן גַּם ד' הַלְּשׁוֹנוֹת הֵן בְּסֵדֶר שֶׁל מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה.

אָמְנָם, סִדְרָן שֶׁל ד' הַבְּחִינוֹת בָּעֲבוֹדָה הַנַּ"ל תָּלוּי בַּחֲשִׁיבוּת דְּלִמּוּד וַעֲשִׂיָּה. דְּאִם לִימּוּד חָשׁוּב מִמַּעֲשֶׂה, הֲרֵי "וְגָאַלְתִּי וְלָקַחְתִּי" הֵם הָאַחֲרוֹנִים בְּסֵדֶר ד' הַבְּחִינוֹת שֶׁנִּמְנִין **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה**; וְאִם מַעֲשֶׂה חָשׁוּב מִלִּימּוּד, אָז "וְהִצַּלְתִּי" בָּא בָּאַחֲרוֹנָה לִהְיוֹתוֹ לְמַעְלָה מִכֻּלָּם.

וּבָזֶה יְבֹאַר טַעַם הַסִּדּוּר שֶׁל ד' הַלְּשׁוֹנוֹת בְּ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ' אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן, וְשִׁנּוּיוֹ מֵהַסֵּדֶר שֶׁהֵם כְּתוּבִים בַּתּוֹרָה: בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב (וּבַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ חֵלֶק הַהֲלָכָה שֶׁבָּהּ) בָּאוֹת בְּחִינוֹת "וְגָאַלְתִּי", "וְלָקַחְתִּי", שֶׁהוּא עִנְיַן הַתּוֹרָה כַּנַּ"ל, בָּאַחֲרוֹנָה, כִּי מִצַּד הַתּוֹרָה עַצְמָהּ מְרֻגֶּשֶׁת וּמְדֻגֶּשֶׁת מַעֲלַת הַתּוֹרָה; אוּלָם בְּ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ' (אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן) שֶׁשַּׁיָּךְ לְחֵלֶק הַהֲלָכָה וְהַפְּסַק־דִּין וְהַמַּעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, הֲרֵי הַהַכְרָעָה הִיא שֶׁהַמַּעֲשֶׂה הוּא הָעִיקָּר, יִתְרוֹן וּמַעֲלַת הַמַּעֲשֶׂה, וְלָכֵן בָּאָה בָּאַחֲרוֹנָה "וְהִצַּלְתִּי" שֶׁהוּא עִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה, כַּנַּ"ל.

וְעוֹד יֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה בְּאֹפֶן אַחֵר:

אִיתָא בְּ'פִּרְי עֵץ חַיִּים' שֶׁד' הַכּוֹסוֹת הֵם כְּנֶגֶד הַ"אַרְבָּעָה בָּנִים", שֶׁאֹפֶן סִדּוּרָם הוּא: חָכָם, רָשָׁע, תָּם וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל; וּבְסֵדֶר הָעוֹלָמוֹת: אֲצִילוּת, עֲשִׂיָּה, בְּרִיאָה וִיצִירָה. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה סֵדֶר ד' הַכּוֹסוֹת: "כּוֹס א' שֶׁל קִדּוּשׁ נֶגֶד אֲצִילוּת כּוּ', כּוֹס ב' סִפּוּר הַגָּדָה שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים מִתְּחִלָּה הָיוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה־זָרָה, לָכֵן אָמַר רָשָׁע נֶגֶד עֲשִׂיָּה כּוּ'. כּוֹס ג' בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן בִּבְרִיאָה כּוּ', כּוֹס ד' בִּיצִירָה כּוּ'".

וְעַל־פִּי־זֶה נִמְצָא, דְּהַסֵּדֶר שֶׁל ד' הַלְּשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָה, וְהוֹצֵאתִי וְהִצַּלְתִּי וְגָאַלְתִּי וְלָקַחְתִּי (שֶׁהֵם כְּסֵדֶר הַכּוֹסוֹת) הוּא אֲצִילוּת עֲשִׂיָּה בְּרִיאָה יְצִירָה.

וְהִנֵּה הַטַּעַם שֶׁבְּסֵדֶר הַהַגָּדָה נִסְמָךְ הָרָשָׁע לְהֶחָכָם - עִם הֱיוֹת שֶׁלְּכְאוֹרָה אֵין זֶה לְפִי סֵדֶר מַדְרֵגָתָם, שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת הָרָשָׁע לְבַסּוֹף - הוּא בִּכְדֵי שֶׁהָרָשָׁע יִהְיֶה סָמוּךְ לֶחָכָם, כִּי דַּוְקָא הֶחָכָם יָכוֹל לִפְעֹל עָלָיו וּלְהַחֲזִירוֹ מֵרִשְׁעָתוֹ; וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּסֵדֶר הָעוֹלָמוֹת, כַּמְבוֹאָר בְּ'פִּרְי עֵץ חַיִּים': "וְלָמָּה אֲצִילוּת סָמוּךְ לָעֲשִׂיָּה, לְפִי שֶׁעֲשִׂיָּה צְרִיכָה אוֹר גָּדוֹל כּוּ' לָכֵן הִמְשִׁיךְ לוֹ מִלְּמַעְלָה מִן אֲצִילוּת".

וְלָכֵן בְּסֵדֶר הַהַגָּדָה, שֶׁעִנְיָנָהּ "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ" - לִפְעֹל עַל כָּל ד' הַבָּנִים - גַּם עַל הַבֵּן הָרָשָׁע - צָרִיךְ לִהְיוֹת הַסֵּדֶר: חָכָם, רָשָׁע, תָּם וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל. וּכְנֶגְדָּם בְּסֵדֶר הַכּוֹסוֹת, וְהוֹצֵאתִי וְהִצַּלְתִּי וְגָאַלְתִּי וְלָקַחְתִּי. אָמְנָם בְּ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ' אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן מוֹנֶה אוֹתָם לְפִי מַעֲלָתָם עַל־פִּי 'שֻׁלְחָן עָרוּךְ'. וְעַל־פִּי־זֶה, הַסֵּדֶר (בְּד' הַבָּנִים) הוּא: חָכָם, תָּם, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל, רָשָׁע. וּבְסֵדֶר הַכּוֹסוֹת: וְהוֹצֵאתִי, וְגָאַלְתִּי, וְלָקַחְתִּי, וְהִצַּלְתִּי.

כְּתִיב. "כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת" - וְעַל־יְדֵי עֲבוֹדָתֵנוּ בְּ"וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ" בְּכָל ד' הַבָּנִים, שֶׁיִּהְיוּ כּוּלָּם בִּבְחִינַת "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹקֵיכֶם", נִזְכֶּה לְכָל ד' הַלְּשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָה - בִּגְאוּלָתֵנוּ הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

(ח) וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה:

ח וְאָעֵיל יָתְכוֹן לְאַרְעָא די קַיֵּימִית בְּמֵימְרִי לְמִתַּן יָתַהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְאֶתֵּן יָתַהּ לְכוֹן יֵרֵתָא אֲנָא יְיָ:

רש"י◄ **נָשָׂאתִי אֶת יָדִי** • הֲרִימוֹתִיהָ לְהִשָּׁבַע בְּכִסְאִי.

(ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה:

ט וּמַלִּיל מֹשֶׁה כֵּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא קַבִּילוּ מִן מֹשֶׁה מִמַּעְיַק רוּחָא וּמִפָּלְחָנָא דַּהֲוָה קָשְׁיָא עֲלֵיהוֹן:

רש"י◄ **וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה** • לֹא קִבְּלוּ תַּנְחוּמִין. **מִקֹּצֶר רוּחַ** • כָּל מִי שֶׁהוּא מֵצַר — רוּחוֹ וּנְשִׁימָתוֹ קְצָרָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַאֲרִיךְ בִּנְשִׁימָתוֹ. קָרוֹב לְעִנְיָן זֶה, שָׁמַעְתִּי בִּפְרָשָׁה זוֹ מֵרַבִּי בָּרוּךְ בֶּן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְהֵבִיא לִי רְאָיָה מִמִּקְרָא זֶה: (ירמיה טז) "בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת יָדִי וְאֶת גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי שְׁמִי ה'", לָמָּה, כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַאֲמִין אֶת דְּבָרָיו, אֲפִלּוּ לְכֶרְעָנוּת, מוֹדִיעַ שֶׁשְּׁמוֹ ה', וְכָל־שֶׁכֵּן הַאֲמָנָה לְטוֹבָה. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ (שמות רבה. סנהדרין קיא) לָעִנְיָן שֶׁל מַעְלָה, שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: (לעיל ה) "לָמָּה הֲרֵעֹתָה"? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: חָבָל עַל דְּאַבְדִּין וְלָא מִשְׁתַּכְּחִין! יֵשׁ לִי לְהִתְאוֹנֵן עַל מִיתַת הָאָבוֹת, הַרְבֵּה פְּעָמִים נִגְלֵיתִי עֲלֵיהֶם בְּ"אֵל שַׁדַּי", וְלֹא אָמְרוּ לִי: מַה שְׁמֶךָ, וְאַתָּה אָמַרְתָּ: "מַה שְׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵיהֶם"?. **וְגַם הֲקִימוֹתִי וְגוֹ'** • וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ אַבְרָהָם לִקְבֹּר אֶת שָׂרָה, לֹא מָצָא קַרְקַע עַד שֶׁקָּנָה בְּדָמִים מְרֻבִּים, וְכֵן בִּיצְחָק — עִרְעֲרוּ עָלָיו עַל הַבְּאֵרוֹת אֲשֶׁר חָפַר, וְכֵן בְּיַעֲקֹב: (בראשית לג) "וַיִּקֶן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה" לִנְטוֹת אָהֳלוֹ, וְלֹא הִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתַי, וְאַתָּה אָמַרְתָּ: "לָמָּה הֲרֵעֹתָה"?. וְאֵין הַמִּדְרָשׁ מִתְיַשֵּׁב אַחַר הַמִּקְרָא מִפְּנֵי כַּמָּה דְּבָרִים: אַחַת, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר: וּשְׁמִי ה' לֹא שָׁאַלוּ לִי. וְאִם תֹּאמַר לֹא הוֹדִיעָם שֶׁכָּךְ שְׁמוֹ, הֲרֵי תְּחִלָּה, כְּשֶׁנִּגְלָה לְאַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים, נֶאֱמַר: "אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים". וְעוֹד, הֵיאָךְ הַסְּמִיכָה נִמְשֶׁכֶת בַּדְּבָרִים שֶׁהוּא סוֹמֵךְ לְכָאן: "וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי וְגוֹ'", "לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל". לָכֵן אֲנִי אוֹמֵר: יִתְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל פְּשׁוּטוֹ, "דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו", וְהַדְּרָשָׁה תִּדְרֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה כג) "הֲלֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם ה', וּכְפַטִּישׁ יְפוֹצֵץ סָלַע", - מִתְחַלֵּק לְכַמָּה נִיצוֹצוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ וארא, כ"ה טבת, מבה"ח שבט, ה'תשכ"ז)

וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַטַּעַם שֶׁהֻצְרַךְ לִהְיוֹת קֹשִׁי הַשִּׁעְבּוּד בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִים לִשְׁמֹעַ אֲפִילּוּ בְּשׂוֹרַת הַגְּאֻלָּה. דִּלְכְאוֹרָה, אַף שֶׁנִּגְזַר בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם גו', מִכָּל־מָקוֹם אֵינוֹ מוּבָן מַדּוּעַ הֻצְרַךְ לִהְיוֹת קֹשִׁי הַשִּׁעְבּוּד בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ כָּל־כָּךְ.

אַף הָעִנְיָן הוּא, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר בַּעַל הַהִילּוּלָא (דְּכ"ד טֵבֵת) בְּ'תּוֹרָה אוֹר', שֶׁעַל־יְדֵי שִׁעְבּוּד מִצְרַיִם בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים זָכוּ לְמַתַּן־תּוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁשִּׁעְבּוּד מִצְרַיִם הוּא עִנְיָן שֶׁל בֵּרוּר וְזִכּוּךְ כְּמוֹ כּוּר הַבַּרְזֶל, וּלְכָךְ לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה עַדַיִן בִּימֵי אַבְרָהָם, כִּי בִּימֵי אַבְרָהָם עֲדַיִן לֹא נִתְבָּרֵר וְנִזְדַּכֵּךְ חָמְרִיּוּת הָעוֹלָם לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף עַל־יְדֵי קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, עַד אַחַר יְצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהוּא כּוּר הַבַּרְזֶל שֶׁזִּכָּךְ אֶת יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי קֹשִׁי הַשִּׁעְבּוּד בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים לִהְיוֹת נִפְרָד הָרַע מִן הַטּוֹב כוּ', וְכַאֲשֶׁר נִזְדַּכְּכוּ יִשְׂרָאֵל נִזְדַּכֵּךְ גַּם־כֵּן הָעוֹלָם וְגַשְׁמִיּוּתוֹ וְחָמְרִיּוּתוֹ.

(י) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

י וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(יא) בֹּא דַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְיְשַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ:

יא עוּל מַלֵּיל לְוָת פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרָיִם וִישַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵה:

(יב) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם:

יב וּמַלִּיל מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמֵימָר הָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא קַבִּילוּ מִנִּי וְאֵכְדֵּין יְקַבֵּל מִנִּי פַּרְעֹה וַאֲנָא יַקִּיר מַמְלָל:

רש"י◄ **וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה •** זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר שֶׁבַּתּוֹרָה (בראשית רבה פ' לב)**.** **עֲרַל שְׂפָתָיִם •** אָטוּם שְׂפָתַיִם. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן עָרְלָה, אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהוּא אָטוּם (ירמיה ו): "עֲרֵלָה אָזְנָם" — אֲטוּמָה מִשְׁמֹעַ. (שם ט) "עַרְלֵי־לֵב" — אֲטוּמִים מֵהָבִין, (חבקוק ב) "שְׁתֵּה גַּם אַתָּה וְהֵעָרֵל" — וְהֵאָטֵם מִשִּׁכְרוּת כּוֹס הַקְּלָלָה, "עָרְלַת בָּשָׂר" — שֶׁהַגִּיד אָטוּם וּמְכֻסֶּה בָּהּ, (ויקרא יט) "וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ" — עֲשׂוּ לוֹ אֹטֶם וְכִסּוּי אִסּוּר, שֶׁיַּבְדִּיל בִּפְנֵי אֲכִילָתוֹ, (שם) "שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים" — אָטוּם וּמְכֻסֶּה וּמֻבְדָּל מִלְּאָכְלוֹ.

(יג) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

יג וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן וּפַקְּדִנּוּן לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְוָת פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרָיִם לְאַפָּקָא יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן •** לְפִי שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: "וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם", צָרַף לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת אַהֲרֹן לִהְיוֹת לוֹ לְפֶה וּלְמֵלִיץ. **וַיְצַוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל •** (שמות רבה) צִוָּה עֲלֵיהֶם לְהַנְהִיגָם בְּנַחַת וְלִסְבֹּל אוֹתָם. **וְאֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם •** צִוָּם עָלָיו לַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד בִּדְבָרֵיהֶם, זֶה מִדְּרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ: צִוָּם עַל דְּבַר יִשְׂרָאֵל וְעַל שְׁלִיחוּתוֹ אֶל פַּרְעֹה, וּדְבַר הַצִּוּוּי מַהוּ? מְפֹרָשׁ בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה, לְאַחַר סֵדֶר הַיִּחַס, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהִזְכִּיר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הִפְסִיק הָעִנְיָן בְּ"אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבוֹתָם", לְלַמְּדֵנוּ הֵיאָךְ נוֹלְדוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ.

◆ יום שני כ"ג טבת ◆

(יד) אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת רְאוּבֵן:

יד אִלֵּין רֵישֵׁי בֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּנֵי רְאוּבֵן בּוּכְרָא דְיִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרוֹן וְכַרְמִי אִלֵּין זַרְעַיַּת רְאוּבֵן:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יב) **הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** לְפִי הַפְּשָׁט **לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי,** וְאִם תֹּאמַר כִּי הִנִּיחוּ מִלִּשְׁמוֹעַ **מִקֹּצֶר רוּחַ** וגו', לְכָךְ הוּצְרַךְ לוֹמַר **וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם.** אִי נַמִי, שֶׁמָּא מֹשֶׁה לֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב **מִקֹּצֶר רוּחַ** וגו'. וְשָׁמַעְתִּי מֵהָר"י מִלִּישבונ"ה שֶׁהָיָה מְפָרֵשׁ הַקַּל־וָחֹמֶר שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י, כְּלוֹמַר **הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** וגו' אַף מִקֹּצֶר רוּחַ שֶׁעֲלֵיהֶם וַאֲנִי אוֹמֵר לָהֶם שֶׁאֲנִי בָּא מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִפְדּוּתְכֶם מִן הַשִּׁעְבּוּד, וְאָדָם שֶׁהוּא בְּבֵית הַסֹּהַר וְשׁוֹמֵעַ שֶׁבָּא אָדָם לִפְדּוּתוֹ הוּא יוֹצֵא וְשָׂמֵחַ לִקְרָאתוֹ וְשׁוֹמֵעַ לְקוֹלוֹ, וְהֵם לֹא הִטּוּ אָזְנָם לִשְׁמוֹעַ אֵלַי, כָּל־שֶׁכֵּן שֶׁפַּרְעֹה שֶׁאֲנִי בָּא לְהַפְקִיעַ שִׁעְבּוּדוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁמַע אֵלַי: תורה יג

רש"י◄ **אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבֹתָם** • מִתּוֹךְ שֶׁהֶזְקַק לְיַחֵס שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי עַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בִּשְׁבִיל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הִתְחִיל לְיַחֲסָם דֶּרֶךְ תּוֹלְדוֹתָם מֵרְאוּבֵן. (וּבִפְסִיקְתָּא גְּדוֹלָה רָאִיתִי: לְפִי שֶׁקִּנְטְרָם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם לִשְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים הַלָּלוּ בִּשְׁעַת מוֹתוֹ, חָזַר הַכָּתוּב וְיִחְסָם כָּאן לְבַדָּם, לוֹמַר שֶׁחֲשׁוּבִים הֵם).

(טו) וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת שִׁמְעוֹן:

טו וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בַּר כְּנַעֲנִיתָא אִלֵּין זַרְעַיָת שִׁמְעוֹן:

(טז) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שֵׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:

טז וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי לֵוִי לְתוּלְדָתְהוֹן גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין:

רש"י◄ **וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי וְגוֹ'** • לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל לֵוִי? לְהוֹדִיעַ כַּמָּה יְמֵי הַשִּׁעְבּוּד, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֶחָד מִן הַשְּׁבָטִים קַיָּם, לֹא הָיָה שִׁעְבּוּד, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל א) "וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אֶחָיו", וְאַחַר־כָּךְ: "וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ", וְלֵוִי הֶאֱרִיךְ יָמִים עַל כֻּלָּם.

(יז) בְּנֵי גֵרְשֹׁן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפְּחֹתָם:

יז בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְזַרְעַיָתְהוֹן:

(יח) וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:

יח וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת מְאָה וּתְלָתִין וּתְלַת שְׁנִין:

רש"י◄ **וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם וְגוֹ'** • מֵחֶשְׁבּוֹן זֶה אָנוּ לְמֵדִים עַל מוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, שֶׁלֹּא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְבַדָּהּ הָיוּ, אֶלָּא מִיּוֹם שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק, שֶׁהֲרֵי קְהָת מִיּוֹרְדֵי מִצְרַיִם הָיָה. חֶשֶׁב כָּל שְׁנוֹתָיו וּשְׁנוֹת עַמְרָם וּשְׁמוֹנִים שֶׁל מֹשֶׁה, לֹא תִּמְצָאֵם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְהַרְבֵּה שָׁנִים נִבְלָעִים לַבָּנִים בִּשְׁנֵי הָאָבוֹת.

(יט) וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְתֹלְדֹתָם:

יט וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אִלֵּין זַרְעַיָת לֵוִי לְתוּלְדָתְהוֹן:

(כ) וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת־יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם שֵׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:

כ וּנְסִיב עַמְרָם יָת יוֹכֶבֶד אֲחַת אֲבוּהִי לֵהּ לְאִנְתּוּ וִילִידַת לֵהּ יָת אַהֲרֹן וְיָת מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין:

רש"י◄ **יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ** • אֲחַת אֲבוּהִי, בַּת לֵוִי, אֲחוֹת קְהָת.

(כא) וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי:

כא וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כ) **וַיִּקַּח עַמְרָם.** מִדְּרָשׁ, לְפִי שֶׁנּוֹלַד מֹשֶׁה מֵאֲחוֹת אָב, לְכָךְ לֹא נִכְתַּב כָּרֵת בְּעֶרְוַת דּוֹדָתוֹ מִפְּנֵי כְּבוֹדוֹ. וְזֶהוּ שֶׁיְּיַסֵּד הַפַּיָּיט בָּאַזְהָרוֹת (לְרַבִּי אֱלִיָּהוּ זָקֵן, א"ב חֲמִישִׁי), 'חוּקָה אֲחוֹת אָב עַל כֹּל נֶעְלָם, תִּכַּסֶּהָ בּוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם': תורה כא

(כא) **וּבְנֵי יִצְהָר.** לָמָּה חָשַׁב בְּנֵי עַמְרָם וּבְנֵי יִצְהָר וּבְנֵי עוּזִּיאֵל שֶׁהֵם בְּנֵי בָנִים שֶׁל קְהָת, וְלֹא בְּנֵי בָנִים שֶׁל גֵּרְשׁוֹן וּמְרָרִי, וְלֹא חֲשִׁיב נַמִּי בְּנֵי בָנִים שֶׁל חֶבְרוֹן כְּמוֹ שְׁאָר בְּנֵי בָנִים. וְיֵשׁ לוֹמַר דַּחֲשִׁיב בְּנֵי עַמְרָם מִפְּנֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וּבְנֵי יִצְהָר מִפְּנֵי קֹרַח מִפְּנֵי שֶׁעָתִיד לְדַבֵּר מִמֶּנּוּ לְקַמָּן, וּבְנֵי עוּזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן, אֲבָל לֹא מִבְּנֵי הָאֲחֵרִים שֶׁלֹּא דִּבֵּר בָּהֶן בִּשּׁוּם מָקוֹם לְכָךְ לֹא הֶאֱרִיךְ בָּהֶם כָּאן לְהַזְכִּיר בְּנֵיהֶם. אִי נַמִּי שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ בָּנִים: תורה כב

(כב) וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי׃

כב וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי׃

(כג) וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־אֱלִישֶׁבַע בַּת־עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃

כג וּנְסִיב אַהֲרֹן יָת אֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב אֲחָתֵהּ דְּנַחְשׁוֹן לֵהּ לְאִנְתּוּ וִילִידַת לֵהּ יָת נָדָב וְיָת אֲבִיהוּא יָת אֶלְעָזָר וְיָת אִיתָמָר׃

רש"י◄ אֲחוֹת נַחְשׁוֹן • (בבא בתרא קי. שמות רבה) מִכָּאן לָמַדְנוּ: הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה, צָרִיךְ לִבְדֹּק בְּאַחֶיהָ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ו עמ' 44)

מִכָּאן לָמַדְנוּ שֶׁהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה צָרִיךְ לִבְדֹּק בְּאַחֶיהָ (רש"י ו, כג) **מִכָּאן** - וְלֹא מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת יוֹכֶבֶד דּוֹדָתוֹ" (בַּת לֵוִי **אֲחוֹת קְהָת**, רש"י). דְּהִנֵּה, פָּרְשָׁתֵנוּ בָּאָה לְלַמֵּד "הֵיאַךְ נוֹלְדוּ **מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן** וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ", וּמִסְתַּבֵּר אֵפוֹא, שֶׁ"דּוֹדָתוֹ" בָּא לְיַחֵס **אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן** גַּם מִצַּד אִמָּם, שֶׁהָיְתָה בַּת לֵוִי וַאֲחוֹת קְהָת, וְלֹא לְלַמְּדֵנוּ דָּבָר הַקָּשׁוּר לְנִשּׂוּאִין ("וַיִּקַּח עַמְרָם"). זֹאת וְעוֹד: 'דּוֹדָתוֹ' מַדְגִּישׁ אֶת הַקֶּשֶׁר לְעַמְרָם (עַל יְדֵי אָבִיו), לֹא לְאָחִיהָ שֶׁל יוֹכֶבֶד. אַךְ כָּאן אֵין כַּוָּנַת הַכָּתוּב לְיַחֵס אֶת **בְּנֵי** אַהֲרֹן, וּמִסְתַּבֵּר שֶׁ"אֲחוֹת נַחְשׁוֹן" בָּא לְלַמְּדֵנוּ דָּבָר הַקָּשׁוּר לְנִשּׂוּאִין ("וַיִּקַּח אַהֲרֹן").

(כד) וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַקָּרְחִי׃

כד וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אִלֵּין זַרְעַיַּת קֹרַח׃

(כה) וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס אֵלֶּה רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃

כה וְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן נְסִיב לֵהּ מִבְּנַת פּוּטִיאֵל לֵהּ לְאִנְתּוּ וִילִידַת לֵהּ יָת פִּינְחָס אִלֵּין רֵישֵׁי אֲבָהַת לֵיוָאֵי לְזַרְעַיָתְהוֹן׃

רש"י◄ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל • מִזֶּרַע יִתְרוֹ, שֶׁפִּטֵּם עֲגָלִים לַעֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים, וּמִזֶּרַע יוֹסֵף שֶׁפִּטְפֵּט בִּיצָרוֹ (ב"ב קט).

(כו) הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם׃

כו הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה דִּי אֲמַר יְיָ לְהוֹן אַפִּיקוּ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם עַל חֵילֵיהוֹן׃

רש"י◄ הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה • אֵלּוּ שֶׁהֻזְכְּרוּ לְמַעְלָה, שֶׁיָּלְדָה יוֹכֶבֶד לְעַמְרָם, "הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה'" (שמות רבה פ"א). יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּקְדִּים אַהֲרֹן לְמֹשֶׁה, וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּקְדִּים מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, לוֹמַר לְךָ שֶׁשְּׁקוּלִין כְּאֶחָד. עַל צִבְאוֹתָם • בְּצִבְאוֹתָם, כָּל צְבָאָם לְשִׁבְטֵיהֶם. יֵשׁ "עַל" שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא בִּמְקוֹם אוֹת אַחַת: "וְעַל חַרְבְּךָ תִּחְיֶה", כְּמוֹ בְּחַרְבְּךָ. (יחזקאל לג) "עֲמַדְתֶּם עַל חַרְבְּכֶם", כְּמוֹ בְּחַרְבְּכֶם.

(כז) הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃

כז אִנּוּן דְּמַלְּלִין עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם לְאַפָּקָא יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃

רש"י◄ הֵם הַמְדַבְּרִים וְגוֹ' • הֵם שֶׁנִּצְטַוּוּ, הֵם שֶׁקִּיְּמוּ. הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן • הֵם בִּשְׁלִיחוּתָם וּבְצִדְקָתָם מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף.

(כח) וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

כח וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

רש"י◄ וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר וְגוֹ' • מְחֻבָּר לַמִּקְרָא שֶׁלְּאַחֲרָיו.

◆ יום שלישי כ"ד טבת ◆

(כט) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהוָה דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי דִבֶּר אֵלֶיךָ:

כט וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר אֲנָא יְיָ מַלֵּל עִם פַּרְעֹה דְּמִצְרַיִם יָת כָּל דִּי אֲנָא מְמַלֵּיל עִמָּךְ:

רש"י◄ **וַיְדַבֵּר ה'** • הוּא הַדִּבּוּר עַצְמוֹ הָאָמוּר לְמַעְלָה: "בֹּא דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם", אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהִפְסִיק הָעִנְיָן כְּדֵי לְיַחֲסָם, חָזַר הָעִנְיָן עָלָיו לְהַתְחִיל בּוֹ. **אֲנִי ה'** • כְּדַאי אֲנִי לְשָׁלְחָךְ וּלְקַיֵּם דִּבְרֵי שְׁלִיחוּתִי.

(ל) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה:

ל וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ הָא אֲנָא יַקִּיר מִמְּלָל וְאֵיכְדֵין יְקַבֵּל מִנִּי פַּרְעֹה:

רש"י◄ **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה'** • הִיא הָאֲמִירָה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה: "הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי", וְשָׁנָה הַכָּתוּב כָּאן, כֵּיוָן שֶׁהִפְסִיק הָעִנְיָן, וְכָךְ הִיא הַשִּׁטָּה, כְּאָדָם הָאוֹמֵר: נַחֲזֹר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת.

ז (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ:

א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה חֲזִי מַגִּיתָךְ רַב לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחוּךְ יְהֵי מְתַרְגְּמָנָךְ:

רש"י◄ **נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה** • שׁוֹפֵט וְרוֹדֶה לִרְדּוֹתוֹ בְּמַכּוֹת וְיִסּוּרִין. **יִהְיֶה נְבִיאֶךָ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: יְהֵי מְתַרְגְּמָנָךְ. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן נְבוּאָה, אָדָם הַמַּכְרִיז וּמַשְׁמִיעַ לָעָם דִּבְרֵי תּוֹכָחוֹת, וְהוּא מִגְּזֵרַת (ישעיה נז) "נִיב שְׂפָתָיִם", (משלי י) "יָנוּב חָכְמָה", "וַיִּכַּל מֵהִתְנַבְּאוֹת" דִּשְׁמוּאֵל (סימן י), וּבְלַעַ"ז קוֹרְאִין לוֹ פרעדיג"ר.

(ב) אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה וְשִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ:

ב אַתְּ תְּמַלֵּל יָת כָּל דִּי אֲפַקֵּדְנָךְ וְאַהֲרֹן אָחוּךְ יְמַלֵּל עִם פַּרְעֹה וִישַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵהּ:

רש"י◄ **אַתָּה תְדַבֵּר** • פַּעַם אַחַת כָּל שְׁלִיחוּת וּשְׁלִיחוּת כְּפִי שֶׁשָּׁמַעְתָּ מִפִּי, וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יַמְלִיצֵנוּ וְיַטְעִימֶנּוּ בְּאָזְנֵי פַּרְעֹה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך א עמ' 119 – מתוך 'לקראת שבת')

דִּבּוּר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה – בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ

אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה (ז, ב)

עַל הַפָּסוּק "אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל פַּרְעֹה גו'", מְבָאֵר רַשִּׁ"י (בד"ה אַתָּה תְּדַבֵּר): "פַּעַם אַחַת כָּל שְׁלִיחוּת וּשְׁלִיחוּת כְּפִי שֶׁשָּׁמַעְתָּ מִפִּי, וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יַמְלִיצֵנוּ וַיַטְעִימֶנּוּ בְּאָזְנֵי פַּרְעֹה".

וּמִפַּשְׁטוּת לְשׁוֹן רַשִּׁ"י נִרְאֶה, שֶׁמֹּשֶׁה הָלַךְ גַּם כֵּן עִם אַהֲרֹן אֶל פַּרְעֹה, אֶלָּא שֶׁמֹּשֶׁה אָמַר אֶת דִּבְרֵי הַשְּׁלִיחוּת מֵהַקָּבָ"ה בְּדִיּוּק כְּפִי שֶׁשָּׁמַע וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ ("כְּפִי שֶׁשָּׁמַעְתָּ מִפִּי"), וְאַהֲרֹן תִּרְגְּמוֹ לְפַרְעֹה ("יַמְלִיצֵנוּ" ע"ד "וְהַמְלִיץ בֵּינוֹתָם"), וְהִטְעִימוֹ בְּאָזְנָיו עַל־מְנָת לִפְעֹל "וְשִׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ".

וְקָשֶׁה: מַה טַּעַם הָיָה בַּהֲלִיכַת מֹשֶׁה לְפַרְעֹה, וַהֲרֵי פַּרְעֹה לֹא הֵבִין מַה שֶּׁדִּבֵּר אֵלָיו מֹשֶׁה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ (כְּפִי שֶׁדִּבֵּר אֵלָיו הַקָּבָ"ה)?

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(א) **רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים.** לְפִי שֶׁעֲשָׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כט ג) לִי יְאֹרִי, אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אַתָּה לוֹ לֵאלֹהִים (שמו"ר ח ב): תורה ב

וְיֵשׁ לְבָאֵר:

עַל הַפָּסוּק "רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹקִים לְפַרְעֹה" מְבֹאָר בְּסִפְרֵי חֲסִידוּת, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהַקְּלִפּוֹת הֵם בְּעֶצֶם תְּקִפָּן, אֲזַי אֲפִילוּ לַצַּדִּיק אֵין אֶת הַכֹּחַ לִשְׁבָּרָם. וְעַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר חז"ל "אִם רָאִיתָ רָשָׁע שֶׁהַשָּׁעָה מְשַׁחֶקֶת לוֹ אַל תִּתְגָּרֶה בּוֹ". וְזוֹהִי כַּוָּנַת הַפָּסוּק "רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹקִים לְפַרְעֹה" – שֶׁבְּזֶה נָתַן הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה כֹּחוֹת מְיֻחָדִים – "מֶמְשָׁלָה זְרוֹעַ בָּאֵ־ל מַמָּשׁ עַל פַּרְעֹה", וְעַד לִרְדּוֹתוֹ "בְּמַכּוֹת וְיִסּוּרִין".

וּמִטַּעַם זֶה הָיָה צָרִיךְ מֹשֶׁה לָלֶכֶת בְּעַצְמוֹ לְפַרְעֹה (וְלֹא רַק אַהֲרֹן לְבַדּוֹ), שֶׁכֵּן רַק לוֹ הָיָה אֶת הַכֹּחַ לִשְׁבֹּר אֶת פַּרְעֹה. וְלָכֵן גַּם דִּבֵּר אִתּוֹ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ (הַגַּם שֶׁלֹּא הֵבִין), שֶׁכֵּן דִּבּוּרוֹ עִם פַּרְעֹה לֹא הָיָה עַל־מְנָת לְבָרְרוֹ, כְּלוֹמַר, לְהִתְעַסֵּק עִמּוֹ שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ יַסְכִּים, אֶלָּא הַדִּבּוּר הָיָה עַל מְנָת לִרְדּוֹתוֹ וּלְשָׁבְרוֹ. וּבְזֶה לֹא הָיָה נוֹגֵעַ הֲבָנַת הַדְּבָרִים, אֶלָּא הַכֹּחַ הָאֱלֹקִי שֶׁבְּדִבּוּרוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז עמ' 82)

יַמְלִיצֻנוּ וְיַטְעִימֻנוּ בְּאָזְנֵי פַּרְעֹה (רש"י ז, ב) **יַמְלִיצֻנוּ** – מֹשֶׁה דִּבֵּר לְפַרְעֹה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ ("כְּפִי שֶׁשָּׁמַעְתָּ מִפִּי"), וְלָכֵן הָצְרַךְ אַהֲרֹן לְתַרְגֵּם אֶת הַדְּבָרִים לִלְשׁוֹן מִצְרִי. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינוֹתָם", וּפֵרֵשׁ רַשִּׁ"י: "הַמְּתַרְגֵּם". **יַטְעִימֻנוּ** – בְּנוֹסָף לְכָךְ הָיָה עַל אַהֲרֹן לְהַסְבִּיר וּלְהַטְעִים אֶת דִּבְרֵי מֹשֶׁה כָּךְ שֶׁיִּתְקַבְּלוּ אֵצֶל פַּרְעֹה וְיִכָּנְסוּ בְּאָזְנָיו. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "בְּאָזְנֵי אֲדוֹנִי", וּפֵרֵשׁ רַשִּׁ"י: "יִכָּנְסוּ דְּבָרַי בְּאָזְנֶיךָ".

(ג) **וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־מֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:**

ג **וַאֲנָא אַקְשֵׁי יָת לִבָּא דְּפַרְעֹה וְאַסְגֵּיתִי יָת אַתְוָתַי וְיָת מוֹפְתַי בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:**

רש"י ◄ **וַאֲנִי אַקְשֶׁה • מֵאַחַר שֶׁהִרְשִׁיעַ וְהִתְרִיס כְּנֶגְדִּי, וְגָלוּי לְפָנַי שֶׁאֵין נַחַת רוּחַ בָּאֻמּוֹת עוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים לָתֵת לֵב שָׁלֵם לָשׁוּב, טוֹב לִי שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ לְמַעַן הַרְבּוֹת בּוֹ אוֹתוֹתַי וְתַכִּירוּ אֶת גְּבוּרָתִי. וְכֵן מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מֵבִיא פֻּרְעָנוּת עַל הָאוּמּוֹת עוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכְרַתִּי גוֹיִם נָשַׁמּוּ פִּנּוֹתָם וְגוֹ'". "אָמַרְתִּי אַךְ תִּירְאִי אוֹתִי תִּקְחִי מוּסָר", וְאַף־עַל־פִּי־כֵן בְּחָמֵשׁ מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא נֶאֱמַר: "וַיְחַזֵּק ה' אֶת לֵב פַּרְעֹה", אֶלָּא "וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה". (וְעַיֵּן בְּרא"ם שֶׁגּוֹרֵס כָּאן דִּבּוּר הַמַּתְחִיל: "בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב" עַד שַׂמְתִּי בְיָדֶךָ, וּכְדִלְעֵיל פָּרָשַׁת שְׁמוֹת בְּפָסוּק: "בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב", עַיֵּן שָׁם).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' כרך לו, עמוד 43 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

גַּם עֹנֶשׁ הָאֻמּוֹת הִיא 'בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל'

עַל הַפָּסוּק בְּפָרָשָׁתֵנוּ "וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת לֵב פַּרְעֹה" (ז, ג) פֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י "טוֹב לִי שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ, לְמַעַן הַרְבּוֹת אֶת אוֹתוֹתַי וְתַכִּירוּ אֶת גְּבוּרָתִי, וְכֵן מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, מֵבִיא פֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ".

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ, הֲרֵי כַּאֲשֶׁר הָאֻמּוֹת מִתְנַהֲגִים בְּאֹפֶן הָרָאוּי לְעֹנֶשׁ, הֲרֵי זֶה כְּבָר טַעַם מַסְפִּיק שֶׁיָּבִיא הַקָּבָּ"ה פֻּרְעָנוּת עֲלֵיהֶם, וְאִם־כֵּן מַהוּ זֶה שֶׁ"מִּדָּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה" הִיא שֶׁ"מֵבִיא פֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים" לֹא מִצַּד מַעֲשֵׂיהֶם אֶלָּא "כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ"?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּהַקְדִּים מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל וּבִשְׁבִיל הַתּוֹרָה (רש"י ר"פ בראשית). וּכְשֵׁם שֶׁהוּא בְּעֶצֶם הַבְּרִיאָה, שֶׁכֻּלָּהּ נִבְרְאָה בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל וְהַתּוֹרָה, כֵּן הוּא בְּכָל הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁמַּטְרָתָם הִיא שֶׁתַּגִּיעַ מִזֶּה תּוֹעֶלֶת לְיִשְׂרָאֵל וְהַתּוֹרָה.

וַאֲפִילוּ כַּאֲשֶׁר נִרְאֶה שֶׁיֵּשׁ סִיבָּה אַחֶרֶת לִמְאוֹרָע מְסֻיָּם, הִנֵּה בֶּאֱמֶת הַסִּיבָּה הָאֲמִתִּית וְהַפְּנִימִית לְהַמְּאוֹרָע הִיא הַתּוֹעֶלֶת שֶׁתַּגִּיעַ מִזֶּה לְיִשְׂרָאֵל.

וְזֶהוּ שֶׁגַּם הַפֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם הִיא "כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ", כִּי אַף שֶׁבְּחִיצוֹנִיּוּת נִרְאֶה שֶׁהַפֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם הִיא רַק בִּשְׁבִיל עַצְמָם, שֶׁהֲרֵי מַה נּוֹגֵעַ לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁגּוֹי חָטָא וְהַקָּבָּ"ה מַעֲנִישׁוֹ, הִנֵּה הָאֱמֶת הִיא שֶׁגַּם מְאֹרָעוֹת אֵלּוּ הֵם בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, כִּי הַטַּעַם הָאֲמִיתִּי לַהֲבָאַת הַפֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם הִיא "כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ו, עמ' 63 – מתוך 'התקשרות')

וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת לֵב פַּרְעֹה (ז, ג)

מֵאַחַר שֶׁהִרְשִׁיעַ וְהִתְרִיס כְּנֶגְדִּי, וְגָלוּי לְפָנַי שֶׁאֵין נַחַת רוּחַ בָּאוּמּוֹת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לָתֵת לֵב שָׁלֵם לָשׁוּב, טוֹב לִי שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ, לְמַעַן הַרְבּוֹת בּוֹ אוֹתוֹתַי וְתַכִּירוּ אֶת גְּבוּרָתִי (רש"י)

מַה הַקֶּשֶׁר בֵּין "שֶׁהִרְשִׁיעַ וְהִתְרִיס" לְ"טוֹב שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ"? אִם מַגִּיעַ לוֹ עֹנֶשׁ – עָלָיו לְהֵעָנֵשׁ, אַף מַדּוּעַ לִטּוֹל מִמֶּנּוּ אֶת כֹּחַ הַבְּחִירָה?

אֶלָּא הָעֹנֶשׁ הוּא בְּדֶרֶךְ שֶׁל "מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה":

פַּרְעֹה הִתְרִיס כְּנֶגֶד ה' וְאָמַר: "מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ" (שמות ה). הוּא הִצְהִיר בְּגַאֲוָה וּבְחֻצְפָּה שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בְּמָרוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וְהוּא חָפְשִׁי לַעֲשׂוֹת כְּכָל הָעוֹלֶה עַל רוּחוֹ. עַל כֵּן עָנְשׁוֹ הָיָה שֶׁנִּתְקַשָּׁה לִבּוֹ, וְהֶרְאוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁאֵינוֹ בְּרִשׁוּת עַצְמוֹ כְּלָל וּכְלָל, וְהוּא נָטוּל בְּחִירָה חָפְשִׁית.

(ד) וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּשְׁפָטִים גְּדֹלִים:

ד וְלָא יְקַבֵּל מִנְּכוֹן פַּרְעֹה וְאֶתֵּן יָת מָחַת גְּבֻרְתִּי בְּמִצְרָיִם וְאַפֵּיק יָת חֵילִי יָת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּדִינִין רַבְּרְבִין:

(ה) וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּנְטֹתִי אֶת־יָדִי עַל־מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם:

ה וְיִדְּעוּן מִצְרַיִם אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אָרִים יָת מָחַת גְּבֻרְתִּי עַל מִצְרָיִם וְאַפֵּיק יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּינֵיהוֹן:

רש"י◄ אֶת יָדִי • יָד מַמָּשׁ, לְהַכּוֹת בָּהֶם.

(ו) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם כֵּן עָשׂוּ:

ו וַעֲבַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּמָא דְּפַקִּיד יְיָ יָתְהוֹן כֵּן עֲבָדוּ:

(ז) וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל־פַּרְעֹה:

ז וּמֹשֶׁה בַּר תְּמָנָן שְׁנִין וְאַהֲרֹן בַּר תְּמָנָן וּתְלָת שְׁנִין בְּמַלָּלוּתְהוֹן עִם פַּרְעֹה:

◆ יום רביעי כ"ה טבת ◆

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:

ח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לְמֵימָר:

(ט) כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין:

ט אֲרֵי יְמַלֵּל לְוָתְכוֹן פַּרְעֹה לְמֵימַר הָבוּ לְכוֹן אָתָא וְתֵימַר לְאַהֲרֹן סַב יָת חוּטְרָךְ וּרְמֵי קֳדָם פַּרְעֹה יְהִי לְתַנִּינָא:

רש"י◄ מוֹפֵת • אוֹת לְהוֹדִיעַ שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ (צָרוּךְ) בְּמִי שֶׁשּׁוֹלֵחַ אֶתְכֶם.

(י) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיַּעֲשׂוּ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת־מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין:

י וְעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְוָת פַּרְעֹה וַעֲבָדוּ כֵּן כְּמָא דְּפַקִּיד יְיָ וּרְמָא אַהֲרֹן יָת חוּטְרֵהּ קֳדָם פַּרְעֹה וְקָדָם עַבְדּוֹהִי וַהֲוָה לְתַנִּינָא:

רש"י◄ לְתַנִּין • נָחָשׁ.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ט) יְהִי לְתַנִּין. עַל שֶׁנִּתְגָּאָה וְנִקְרָא (יחזקאל כט ג) הַתַּנִּים הַגָּדוֹל, נַעֲשָׂה לוֹ אוֹת מִתַּנִּין. וְלוֹמַר, מַה נָּחָשׁ מִתְעַקֵּם וְהוֹלֵךְ, אַף פַּרְעֹה (שמו"ר ט ג-ד). וְעוֹד הֲבִיא עָלָיו נֶגַע אֶחָד וגו' (להלן יא א), לוֹמַר לוֹ: רָשָׁע, הָיָה לְךָ לְהָבִין מִפַּרְעֹה הָרִאשׁוֹן שֶׁנִּתְנַגַּע עַל שֶׁעִכֵּב שָׂרָה וְצִעֵר אַבְרָהָם: תורה י

(יא) וַיִּקְרָא גַּם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן:

יא וּקְרָא אַף פַּרְעֹה לְחַכִּימַיָּא וּלְחָרָשַׁיָּא וַעֲבָדוּ אַף אִנּוּן חָרָשֵׁי מִצְרַיִם בְּלַחֲשֵׁיהוֹן כֵּן:

רש"י◄ **בְּלַהֲטֵיהֶם** • בְּלַחֲשֵׁיהוֹן, וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא, וְיֵשׁ לְדַמּוֹת לוֹ: (בראשית ג) "לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת", דּוֹמֶה שֶׁהִיא מִתְהַפֶּכֶת עַל־יְדֵי־לַחַשׁ.

(יב) וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם:

יב וּרְמוֹ גְּבַר חוּטְרֵהּ וַהֲווֹ לְתַנִּינַיָּא וּבְלַע חֵיטְרָא דְּאַהֲרֹן יָת חֵיטְרֵיהוֹן:

רש"י◄ **וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן** • (שבת צז) מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה, בָּלַע אֶת כֻּלָּן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כו, עמ' 57 – מתוך 'התקשרות')

וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן אֶת מַטֹּתָם (ז, יב)

מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה בָּלַע אֶת כֻּלָּם (רש"י)

בֵּאוּר דִּבְרֵי רַשִּׁ"י בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

כָּל פְּעֻלָּה עִם הַזּוּלַת צְרִיכָה לִהְיוֹת מִתּוֹךְ אַהֲבַת־יִשְׂרָאֵל, כְּהַנְהָגַת אַהֲרֹן הַכֹּהֵן – "אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה". וּכְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּ'תַּנְיָא': "אַף הָרְחוֹקִים מִתּוֹרַת ה' וַעֲבוֹדָתוֹ... צָרִיךְ לְמָשְׁכָן בְּחַבְלֵי עֲבוֹתוֹת אַהֲבָה, וְכוּלֵי הַאי וְאוּלֵי יוּכַל לְקָרְבָן לַתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה'". וַאֲפִילוּ אֵלּוּ שֶׁמִּצְוָה לִשְׂנֹאתָם, "מִצְוָה לְאַהֲבָם גַּם כֵּן", וְיֵשׁ לְעוֹרֵר רַחֲמִים עֲלֵיהֶם, "וְהַרְחֲמָנוּת מְבַטֶּלֶת הַשִּׂנְאָה וּמְעוֹרֶרֶת הָאַהֲבָה".

אַף לִפְעָמִים קוֹרֶה שֶׁהַזּוּלַת שָׁרוּי בִּשְׁפַל הַמַּדְרֵגָה, הַטּוֹב שֶׁבּוֹ מְסֻתָּר כָּל־כָּךְ, שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהַכָּאָה בִּדְבָרִים, וְלִפְעָמִים הָעֵצָה הַיְחִידָה הִיא לִפְעֹל בּוֹ בִּטּוּל וּשְׁבִירָה כְּלָלִיִּים – בְּלִיעָה, שֶׁיִּהְיֶה בְּהֶעְדֵּר הַמְּצִיאוּת ('אוֹיס מְציאוּת') לְעַצְמוֹ כְּלָל. וְעַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה, שֶׁבְּלִיעָה זוֹ צְרִיכָה לְהֵעָשׂוֹת עַל־יְדֵי "מַטֵּה אַהֲרֹן" דַּוְקָא, הַיְינוּ עַל־יְדֵי אָדָם שֶׁכָּל־כָּלוֹ חָדוּר בְּחֶסֶד וּבְאַהֲבַת־יִשְׂרָאֵל אֲמִתִּיִּים, וּבְטוּחִים אָנוּ בּוֹ שֶׁהוּא פּוֹעֵל אַף וְרַק מִתּוֹךְ אַהֲבַת־יִשְׂרָאֵל, וְאֵין כָּאן חַס־וְשָׁלוֹם עִרְבּוּב שֶׁל סִבּוֹת וּנְטִיּוֹת מִצַּד הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת שֶׁל נַפְשׁוֹ הַטִּבְעִית.

זֹאת וְעוֹד: לֹא דַּי שֶׁסִּבַּת הַפְּעֻלָּה הִיא אַהֲבַת־יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא הַפְּעֻלָּה עַצְמָהּ צְרִיכָה לְהֵעָשׂוֹת לֹא כְּ'תַנִּין', בְּרֶגֶשׁ שֶׁל כַּעַס (כְּנֶחְשׁ זֶה, שֶׁטִּבְעוֹ לְהַפְחִיד וּלְהַזִּיק), אֶלָּא כְּ'מַטֶּה': הַמּוֹכִיחַ צָרִיךְ לִפְעֹל כְּ'מַקֵּל', לְלֹא שׁוּם רֶגֶשׁ שֶׁל רֹגֶז וְכַעַס חַס־וְשָׁלוֹם, וְאַף לְלֹא הַרְגָּשַׁת מְצִיאוּת עַצְמוֹ.

(יג) וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה:

יג וְאִתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ:

(יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם:

יד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אִתְיַקַּר (לפרש"י יַקִּיר) לִבָּא דְּפַרְעֹה סָרִיב לְשַׁלָּחָא עַמָּא:

רש"י◄ **כָּבֵד** • תַּרְגּוּמוֹ "יַקִּיר", וְלֹא "אִתְיַקַּר", מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר, כְּמוֹ: (שמות יח) "כִּי כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר".

(טו) לֵךְ אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמָּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ:

טו אֲזֵיל לְוָת פַּרְעֹה בְּצַפְרָא הָא נָפֵיק לְמַיָּא וְתִתְעַתַּד לְקַדָּמוּתֵהּ עַל כֵּיף נַהֲרָא וְחוּטְרָא דְּאִתְהַפִּיךְ לְחֻיְיָא תִּסַּב בִּידָךְ:

רש"י◄ **הִנֵּה יֹצֵא הַמָּיְמָה** • לְנָקָיו, שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ וְאוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְנָקָיו, וּמַשְׁכִּים וְיוֹצֵא לַגִּילוּס וְעוֹשֶׂה שָׁם צָרְכָּיו (שמות רבה).

(טז) וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה:

טז וְתֵימַר לֵהּ יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי שַׁלְחַנִי לְוָתָךְ לְמֵימַר שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמַי בְּמַדְבְּרָא וְהָא לָא קַבֵּילְתָּא עַד כְּעָן:

רש"י◄ **עַד כֹּה** • עַד הֵנָּה, וּמִדְרָשׁוֹ: עַד שֶׁתִּשְׁמַע מִמֶּנִּי מַכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁאֶפְתַּח בָּהּ בְּ"כֹּה": "כֹּה אָמַר ה' כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה".

(יז) כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה ׀ בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְּאֹר וְנֶהֶפְכוּ לְדָם:

יז כְּדֵנָן אֲמַר יְיָ בְּדָא תִּדַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ הָא אֲנָא מָחֵי בְּחֻטְרָא דִּי בִידִי עַל מַיָּא דִּי בְנַהֲרָא וְיִתְהַפְּכוּן לְדָמָא:

רש"י◄ **וְנֶהֶפְכוּ לְדָם** • לְפִי שֶׁאֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִים בְּמִצְרַיִם, וְנִילוּס עוֹלֶה וּמַשְׁקֶה אֶת הָאָרֶץ, וּמִצְרַיִם עוֹבְדִים לַנִּילוּס, לְפִיכָךְ הִלְקָה אֶת יְרָאָתָם, וְאַחַר־כָּךְ הִלְקָה אוֹתָם.

(יח) וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְּאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְּאֹר וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְּאֹר:

יח וְנוּנֵי דִי בְנַהֲרָא תְּמוּת וּסְרִי נַהֲרָא וְיִלְאוּן מִצְרָאֵי לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִן נַהֲרָא:

רש"י◄ **וְנִלְאוּ מִצְרַיִם** • לְבַקֵּשׁ רְפוּאָה לְמֵי הַיְּאֹר, שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִין לִשְׁתּוֹת.

(יט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם עַל־נַהֲרֹתָם ׀ עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה מֵימֵיהֶם וְיִהְיוּ־דָם וְהָיָה דָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבָעֲצִים וּבָאֲבָנִים:

יט וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֱמַר לְאַהֲרֹן טוֹל חֻטְרָךְ וַאֲרֵים יְדָךְ עַל מַיָּא דְמִצְרַיִם עַל נַהֲרֵיהוֹן עַל אַרְתֵּיהוֹן וְעַל אַגְמֵיהוֹן וְעַל כָּל בֵּית כְּנִישׁוּת מֵימֵיהוֹן וִיהוֹן דְּמָא וִיהֵי דְמָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם וּבְמָנֵי אָעָא וּבְמָנֵי אַבְנָא:

רש"י◄ **אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן** • לְפִי שֶׁהֵגֵן הַיְּאֹר עַל מֹשֶׁה כְּשֶׁנִּשְׁלַךְ לְתוֹכוֹ, לְפִיכָךְ לֹא לָקָה עַל־יָדוֹ, לֹא בַּדָּם וְלֹא בַּצְּפַרְדְּעִים, וְלָקָה עַל־יְדֵי אַהֲרֹן. **נַהֲרֹתָם** • הֵם נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִים כְּעֵין נְהָרוֹת שֶׁלָּנוּ. **יְאֹרֵיהֶם** • הֵם בְּרֵכוֹת וְנִגְּרִים הָעֲשׂוּיוֹת בִּידֵי אָדָם מִשְּׁפַת הַנָּהָר לַשָּׂדוֹת, וְנִילוּס מֵימָיו מִתְבָּרְכִים, וְעוֹלֶה דֶּרֶךְ הַיְּאֹרִים וּמַשְׁקֶה הַשָּׂדוֹת. **אַגְמֵיהֶם** • קְבוּצַת מַיִם שֶׁאֵינָן נוֹבְעִין וְאֵינָן מוֹשְׁכִין, אֶלָּא עוֹמְדִין בְּמָקוֹם אֶחָד וְקוֹרִין לוֹ אשטנ"ק. **בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם** • אַף בַּמֶּרְחָצָאוֹת וּבָאַמְבְּטָאוֹת שֶׁבַּבָּתִּים. **וּבָעֲצִים וּבָאֲבָנִים** • מַיִם שֶׁבִּכְלֵי עֵץ וּבִכְלֵי אֶבֶן.

(כ) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר ׀ צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְּאֹר לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ כָּל־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּיְּאֹר לְדָם:

כ וַעֲבָדוּ כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּמָא דִפַקִּיד יְיָ וַאֲרֵים בְּחֻטְרָא וּמְחָא יָת מַיָּא דִי בְנַהֲרָא לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עַבְדּוֹהִי וְאִתְהַפִּיכוּ כָּל מַיָּא דִי בְנַהֲרָא לְדָמָא:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יח) **וּבָאַשׁ.** לְפִי שֶׁאִילּוּ לֹא הָיָה נִבְאָשׁ לֹא הָיוּ נִמְנָעִין מִלִּשְׁתּוֹת הֵימֶנּוּ, כִּי אַף־עַל־פִּי שֶׁמַּרְאִיתוֹ דָּם, טַעְמוֹ הָיָה מַיִם. [אוֹ] שֶׁמָּא הָיוּ שׁוֹתִין כְּמוֹ שֶׁאוּמּוֹת הָעוֹלָם אוֹכְלִין עַתָּה, לְפִיכָךְ הִדְגָּה תָּמוּת כְּדֵי שֶׁיִּבְאַשׁ הַיְּאוֹר. וְכֵן מַשְׁמַע כִּדְכְתִיב לְקַמָּן. וְקָשֶׁה לִי, אִם כֵּן לָמָּה נִקְרֵאת הַמַּכָּה עַל שֵׁם הַדָּם וְלֹא עַל שֵׁם הַהַבְאָשָׁה, נִרְאֶה לִי לְפִי שֶׁהַהַבְאָשָׁה אֵינָהּ נִיכֶּרֶת וְהַדָּם נִיכָּר: תורה יט

(כא) **וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְּאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ הַיְּאֹר וְלֹא־יָכְלוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְּאֹר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:**

כא וְנוּנֵי דִי בְנַהֲרָא מִיתוּ וּסְרִי נַהֲרָא וְלָא יְכִילוּ מִצְרָאֵי לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִן נַהֲרָא וַהֲוָה דְּמָא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

(כב) **וַיַּעֲשׂוּ כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה:**

כב וַעֲבַדוּ כֵן חָרְשֵׁי מִצְרַיִם בְּלַחֲשֵׁיהוֹן וְאִתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ:

רש"י ◄ **בְּלָטֵיהֶם** • לַחַשׁ שֶׁאוֹמְרִין אוֹתוֹ בַּלָּט וּבַחֲשַׁאי. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: (סנהדרין סז) בְּלָטֵיהֶם, מַעֲשֵׂה שֵׁדִים. בְּלַהֲטֵיהֶם, מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים. **וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה** • לוֹמַר: עַל־יְדֵי מְכַשְּׁפוּת אַתֶּם עוֹשִׂים כֵּן, (מנחות פה) תֶּבֶן אַתֶּם מַכְנִיסִין לְעָפְרַיִם, עִיר שֶׁכֻּלָּהּ תֶּבֶן? אַף אַתֶּם מְבִיאִים מְכַשְּׁפוּת לְמִצְרַיִם שֶׁכֻּלָּהּ כְּשָׁפִים.

(כג) **וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ גַּם־לָזֹאת:**

כג וְאִתְפְּנִי פַּרְעֹה וְעַל לְבֵיתֵהּ וְלָא שַׁוִּי לִבֵּהּ אַף לְדָא:

רש"י ◄ **גַּם לָזֹאת** • לְמוֹפֵת הַמַּטֶּה שֶׁנֶּהֱפַךְ לְתַנִּין, וְלֹא לְזֶה שֶׁל דָּם.

(כד) **וַיַּחְפְּרוּ כָל־מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיְּאֹר מַיִם לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת מִמֵּימֵי הַיְּאֹר:**

כד וַחָפְרוּ כָל מִצְרָאֵי סַחְרָנוּת נַהֲרָא מַיָּא לְמִשְׁתֵּי אֲרֵי לָא יְכִילוּ לְמִשְׁתֵּי מִמַּיָּא דְּנַהֲרָא:

(כה) **וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת־יְהוָה אֶת־הַיְּאֹר:**

כה וְאַשְׁלֵם שִׁבְעַת יוֹמִין בָּתַר דִּמְחָא יְיָ יָת נַהֲרָא:

רש"י ◄ **וַיִּמָּלֵא** • מִנְיַן שִׁבְעַת יָמִים שֶׁלֹּא שָׁב הַיְּאֹר לְקַדְמוּתוֹ, שֶׁהָיְתָה הַמַּכָּה מְשַׁמֶּשֶׁת רְבִיעַ חֹדֶשׁ, וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים הָיָה מֵעִיד וּמַתְרֶה בָּהֶם (בשמות רבה).

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כב) **וַיַּעֲשׂוּ כֵן.** מֵהֵיכָן לָקְחוּ הַמַּיִם, מִמָּקוֹם אַחֵר הֵבִיאוּ, אִי נַמִי מִמַּיִם שֶׁחָפְרוּ. וּמִיהוּ קַשְׁיָא לִי שֶׁהֲרֵי (חפרו) **[וַיַּחְפְּרוּ]** כְּתִיב אַחַר כֵּן, וּבְחַד פָּרְשָׁה לֹא שַׁיָּיךְ לְמֵימַר אֵין מוּקְדָּם וּמְאוּחָר בַּתּוֹרָה, אִם לֹא מִכֹּחַ דָּבָר אַחֵר כְּדִפְרִישִׁית לְעֵיל: תורה כג

(כה) **וַיִּמָּלֵא.** פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁכֵּן הָיָה דֶּרֶךְ כָּל הַמַּכּוֹת, שֶׁכָּל אַחַת הָיְתָה מְשַׁמֶּשֶׁת רְבִיעַ חֹדֶשׁ, וְהַשְּׁלֹשָׁה חֲלָקִים הָיָה מַתְרֶה בּוֹ. נִמְצֵאת הַמַּכָּה עִם הַהַתְרָאָה הָיָה חוֹדֶשׁ שָׁלֵם, מִדִּכְתִיב (תהלים קלה ט) שָׁלַח אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי מִצְרָיִם, שֶׁהָיָה יָכוֹל לִכְתּוֹב 'בְּתוֹךְ', הֲרֵי כָּ"ף יוֹ"ד יְתֵירִין שֶׁעוֹלִין שְׁלֹשִׁים, הֲרֵי חוֹדֶשׁ שָׁלֵם. וּמִיהוּ קַשְׁיָא לִי שֶׁהֲרֵי לְפִי הַפֵּירוּשׁ מִשֶּׁמַע שֶׁלֹּא הָיְתָה כִּי־אִם עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה יוֹם, וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁלְּאַחַר יוֹם הַמַּכָּה הָיָה מַמְתִּין עַד (כ"ח) [ראש חודש]. וּמִיהוּ קַשְׁיָא שֶׁהֲרֵי חִשֵּׁךְ לֹא שִׁימֵשׁ כִּי־אִם שֵׁשֶׁת יָמִים דִּכְתִיב (להלן י כב) שְׁלֹשֶׁת יָמִים, וְעוֹד שְׁלֹשָׁה אֲחֵרִים שֶׁלֹּא קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתָּיו (שם פסוק כג). וְיֵשׁ לוֹמַר בַּחוֹשֶׁךְ שֶׁהָיָה עַל יַם סוּף דִּכְתִיב (להלן יד כ) וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ, אוֹתוֹ חוֹשֶׁךְ הִשְׁלִים מִנְיַן שִׁבְעָה (שמו"ר יד ג): **וְאִיתְּמַר** בַּהַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח, רַבִּי (יהושע) [יְהוּדָה] הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִימָנִים דְּצַ"ךְ עֲדַ"ש בְּאַחַ"ב. וְשׁוֹאֲלִין הָעָם מַאי נָפְקָא מִינָּהּ מִסִּימָן זֶה. וּמְפָרֵשׁ הָרַב רַבִּי יִצְחָק בְּרַבִּי אָשֵׁר שֶׁנּוֹלַד בְּיוֹם שֶׁנִּפְטַר רַבֵּינוּ יִצְחָק בַּר אָשֵׁר זַ"ל וּקְרָאוּהוּ עַל שְׁמוֹ, וְקָרְאוּ עָלָיו (קהלת א ה) וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ, שֶׁלָּקוּ זֶה הַסִּימָן, שֶׁכַּאֲשֶׁר תְּשִׂים דְּצַ"ךְ עֲדַ"ש בְּאַחַ"ב זֶה עַל זֶה תִּמְצָא בְּכָל עִנְיָן בַּתְּחִילָּה בָּאֶמְצַע וּבַסּוֹף חִשֶּׁךְ שְׁחִין כִּנִּים, לוֹמַר שְׁלָשְׁתָּן מְשַׁמְּשִׁין כְּאֶחָד, וְלָא אִתְפְּרַשׁ כֵּיצַד, וְגַם נִמְצָא שֶׁיְּהֵא חוֹשֶׁךְ לְהֵיפָךְ, וְהָיָה אוֹמֵר שֶׁהַחוֹשֶׁךְ מְשַׁמֵּשׁ עִם כֻּלָּן. וְגַם כְּשֶׁתָּשִׂים חִשֶּׁךְ שְׁחִין כִּנִּים, תִּמְצָא בְּכֹל בַּתְּחִילָּה, וּבַסּוֹף חִשֶּׁךְ שְׁחִין כִּנִּים, לוֹמַר שֶׁשְּׁלָשְׁתָּן מְשַׁמְּשִׁין בְּעֵרְבּוּבְיָא עִם הָאֲחֵרִים, וְלָא אִתְפְּרַשׁ כֵּיצַד. וַעֲדַיִין יֵשׁ לוֹמַר שֶׁלְּכָךְ הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִימָנִים, לְהוֹדִיעַ שֶׁבַּסֵּדֶר הַזֶּה שִׁמּוּשׁוּ, לֹא כַּסֵּדֶר הַכָּתוּב בְּסֵפֶר תְּהִלִּים (עח מג-נא). אִי נַמִי לֵידַע בְּאֵי זוֹ הָיָה מַתְרֶה וּבְאֵי זוֹ אֵינוֹ מַתְרֶה, שֶׁלְּעוֹלָם בְּכָל מַכָּה שְׁלִישִׁית לֹא הָיָה מַתְרֶה, כִּדְרָאָמְרִינַן (סנהדרין פא:) מִי שֶׁלָּקָה וְשָׁנָה כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְכִיפָּה וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׁעוֹרִים עַד שֶׁכְּרֵיסוֹ נִבְקַעַת: **אַחֲרֵי הַכּוֹת ה' אֶת הַיְּאֹר.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ו עמ' 39)

הָיָה מֵעִיד וּמַתְרָה בָּהֶם (ז, כה) **מֵעִיד** – הַעֵדָאָה, מִלְּשׁוֹן עֵדוּת, מוֹדִיעָה וּמְגַלָּה דָּבָר שֶׁאֵרַע בָּעָבָר אוֹ שֶׁיִּקְרֶה בְּוַדַּאי בְּעָתִיד. וּבְמַכַּת דָּם **הֵעִיד** מֹשֶׁה בְּפַרְעֹה: "לֹא שָׁמַעְתָּ עַד כֹּה . . הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה . . עַל הַמַּיִם . . וְנֶהָפְכוּ לְדָם". **מַתְרָה** – הַתְרָאָה הִיא אַזְהָרָה עַל כָּךְ שֶׁבִּיאַת דְּבַר מַה תְּלוּיָה בְּהַנְהָגָתוֹ שֶׁל הַמִּתְרֶה. וּבְמַכַּת צְפַרְדֵּעַ **הִתְרָה** מֹשֶׁה בְּפַרְעֹה: "וְאִם מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ, הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בַּצְּפַרְדְּעִים".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לא, עמוד 39 – מתוך 'התקשרות')

וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת ה' אֶת הַיְאֹר (ז, כה)

וַיִּמָּלֵא מִנְיַן שִׁבְעַת יָמִים, שֶׁלֹּא שָׁב הַיְאוֹר לְקַדְמוּתוֹ, שֶׁהָיְתָה הַמַּכָּה מְשַׁמֶּשֶׁת רְבִיעַ חֹדֶשׁ, וּשְׁלוֹשָׁה חֲלָקִים הָיָה מֵעִיד וּמַתְרָה בָּהֶם (רש"י)

לְכָל מַכָּה הָקְצַב חֹדֶשׁ, כָּךְ שֶׁנִּקְבַּע מֵרֹאשׁ שֶׁבָּרֵבַע הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַחֹדֶשׁ תִּהְיֶה הַמַּכָּה, וּבִשְׁלֹשֶׁת רִבְעֵי הַחֹדֶשׁ הָאַחֲרוֹנִים תִּהְיֶה הַהַתְרָאָה. וְיֵשׁ לִתְמֹהַּ: הֲרֵי הַהַתְרָאָה הִיא הַקְדָּמָה וְאַזְהָרָה לִקְרַאת הַמַּכָּה הַבָּאָה, וּמַדּוּעַ הַזְּמַן שֶׁנִּקְצַב מֵרֹאשׁ הוּא בְּאֹפֶן שֶׁקֹּדֶם תָּבוֹא הַמַּכָּה וְרַק לְאַחַר־מִכֵּן הַהַתְרָאָה?

וְהַבֵּאוּר: הַהַתְרָאוֹת לֹא הָיוּ לְשֵׁם אַזְהָרָה וְאִיּוּם בִּלְבַד עַל פַּרְעֹה, אֶלָּא הֵן עַצְמָן נוֹעֲדוּ לְצַעֲרוֹ וּלְיַסְּרוֹ, בְּעֶצֶם הַדָּבָר שֶׁמֹּשֶׁה מְדַבֵּר דְּבָרִים כָּאֵלֶּה לִפְנֵי פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם. יִסּוּרִים אֵלּוּ גְּדוֹלִים יוֹתֵר כַּאֲשֶׁר הֵם בָּאִים מִיַּד לְאַחַר הַמַּכָּה, וְכָךְ נִשְׁבַּר פַּרְעֹה וְנִכְנַע לִבּוֹ עוֹד יוֹתֵר.

מִכָּאן הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת ה': יֵשׁ לִשְׁבֹּר וּלְהַכְנִיעַ, עַד כְּדֵי נִצָּחוֹן מְחֻלָּט, אֶת הַהִתְנַגְּדוּת לִקְדֻשָּׁה. לְמַעַן הַנִּצָּחוֹן פּוֹתֵחַ הַמֶּלֶךְ וּמְבַזְבֵּז גַּם אוֹצָרוֹת כְּמוּסִים (כַּמְסְבָּר בְּמַאֲמָרֵי 'בָּאתִי לְגַנִּי' בְּ'הֶמְשֵׁךְ יו"ד שְׁבָט', שֶׁשַּׁבָּת פָּרָשַׁת וָאֵרָא הִיא בְּרֹב הַשָּׁנִים שַׁבָּת מְבָרְכִים הַחֹדֶשׁ שְׁבָט), וּלְצֹרֶךְ נִצָּחוֹן זֶה נִתְּנוּ הָאוֹצָרוֹת הַלָּלוּ לְיָדָיו שֶׁל כָּל יְהוּדִי, גַּם בַּתְּקוּפָה הַחֲשׁוּכָה שֶׁל עִקְבְתָא דִּמְשִׁיחָא, כְּדֵי לְהָבִיא אֶת הַנִּצָּחוֹן הַמְּחֻלָּט בַּגְּאֻלָּה הַשְּׁלֵמָה.

(כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃

כו וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוּל לְוָת פַּרְעֹה וְתֵימַר לֵהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי׃

(כז) וְאִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלְךָ בַּצְּפַרְדְּעִים׃

כז וְאִם סָרִיב אַתְּ לְשַׁלָּחָא הָא אֲנָא מָחֵי יָת כָּל תְּחוּמָךְ בְּעֲרִדְעָנַיָּא׃

רש"י ◄ **וְאִם מָאֵן אַתָּה • וְאִם סָרְבָן אַתָּה. מָאֵן כְּמוֹ מְמָאֵן, מְסָרֵב, אֶלָּא כִּינָה הָאָדָם עַל שֵׁם הַמִּפְעָל, כְּמוֹ: שָׁלֵו וְשָׁקֵט, סָר וְזָעֵף** (מלכים א כ) **• נֹגֵף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ • מַכֶּה, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן 'מַגֵּפָה' אֵינוֹ לְשׁוֹן מִיתָה אֶלָּא לְשׁוֹן מַכָּה, וְכֵן:** (שמות כא) **"וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה", אֵינוֹ לְשׁוֹן מִיתָה, וְכֵן:** (ירמיה יג) **"וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם",** (תהלים צא) **"פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ",** (ישעיה ח) **"וּלְאֶבֶן נֶגֶף".**

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

לְפִיכָךְ הַיְאוֹר תְּחִילָּה, לְפִי שֶׁהַמִּצְרִים הָיוּ עוֹבְדִין לַיְאוֹר מִפְּנֵי שֶׁמֵּימָיו מִתְבָּרְכִין, אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אַכֶּה אֱלֹהָיו לְפָנָיו וְאַחַר עַמּוֹ, וְכֵן מָשָׁל 'מְחֵי אֱלָהַיָּא וְיִתְבַּהֲלוּן כּוּמְרַיָּא' (שמו"ר ט ט): תורה כו

(כו) **בֹּא.** תֵּימַהּ, מַאי שְׁנָא דִּבְמָקוֹם אֶחָד כְּתִיב **בֹּא** וּבְמָקוֹם אַחֵר כְּתִיב (להלן ח טז) הַשְׁכֵּם. וְשֶׁמַּעְתִּי מֵהָרַב יִצְחָק זַ"ל, דְּ**בֹּא** מִשְּׁמַע בֹּא עִמִּי, וְאֵלֶיךָ עִמְּךָ, וּבְמָקוֹם אַחֵר שֶׁכָּתוּב הַשְׁכֵּם, כְּתִיב הִנֵּה יוֹצֵא הַמַּיְמָה, פֵּירוּשׁ לַעֲשׂוֹת צְרָכָיו, וְאֵין זֶה דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁתֵּלֵךְ שָׁם שְׁכִינָה. וְקִשְׁיָא לִי, דַּאֲפִילּוּ תְּפִלָּה קַלָּה לֹא הָיָה רוֹצֶה מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת בְּמִצְרַיִם לְפִי שֶׁהָיְתָה מְלֵאָה גִּילּוּלִים, כָּל־שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא הָיְתָה שְׁכִינָה הוֹלֶכֶת עִמּוֹ. וְעוֹד שֶׁמָּצָאתִי בְּהַתְרָאַת מַכַּת בָּרָד שֶׁכָּתַב (להלן ט יג) הַשְׁכֵּם וְלֹא כְּתִיב הִנֵּה יוֹצֵא הַמַּיְמָה. וְנִרְאֶה לִי שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי בְּהַתְרָאָה חֲדָשָׁה, שֶׁכָּל הַתְרָאוֹת חֲדָשׁוֹת הָיוּ בַּהַשְׁכָּמָה, וְדוֹק וְתִשְׁכַּח כֵּן. שֶׁהֲרֵי בְּדָם תִּמְצָא כָּתוּב (פסוק טו) לֵךְ אֶל פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר, שֶׁהָיְתָה רִאשׁוֹנָה, וְכֵן בְּהַתְרָאַת (דבר) [עָרוֹב] שֶׁהָיְתָה חֲדָשָׁה, דְּבַמַּכָּה שֶׁלְּפָנֶיהָ אֵין בָּהּ הַתְרָאָה, וְאִם כֵּן (דבר) [עָרוֹב] שֶׁאַחֲרֶיהָ הַתְרָאָה חֲדָשָׁה הִיא דִּכְתִיב בָּהּ (להלן ח טז) הַשְׁכֵּם, וְכֵן בְּבָרָד (להלן ט יג) שֶׁהָיְתָה הַתְרָאָה חֲדָשָׁה, דְּבִשְׁחִין שֶׁלְּפָנֶיהָ אֵין בָּהּ הַתְרָאָה: תורה כז

(כח) וְשָׁרַץ הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ וְעַל־מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרֹתֶיךָ:

כח וּיַרְבֵּי נַהֲרָא עֲרָדְעָנַיָּא וְיִסְּקוּן וְיֵעֱלוּן בְּבֵיתָךְ וּבְאִדְּרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָךְ וְעַל עַרְסָךְ וּבְבֵית עַבְדָּיךְ וּבְעַמָּךְ וּבְתַנּוּרָךְ וּבְאַצְוָתָךְ:

רש"י◄ **וְעָלוּ** • מִן הַיְאֹר. **בְּבֵיתֶךָ** • וְאַחַר־כָּךְ בְּבָתֵּי עֲבָדֶיךָ. הוּא הִתְחִיל בָּעֲצָה תְּחִלָּה: "וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ", וּמִמֶּנּוּ הִתְחִילָה הַפֶּרְעָנוּת (סוטה יא. ושמות רבה)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך א, עמ' 123 – מתוך 'התקשרות')

וּבְתַנּוּרֶךָ (ז, כח)

הַצְּפַרְדְּעִין... יוֹרְדִין לְתוֹךְ הַתַּנּוּר וּמְצַנְּנִין אוֹתוֹ (מדרש רבה)

הַצְּפַרְדְּעִים נִבְרְאוּ מִן הַמַּיִם, כַּכָּתוּב "וְשָׁרַץ הַיְאוֹר צְפַרְדְּעִים". וּבָזֶה שֶׁנִּכְנְסוּ הַצְּפַרְדְּעִים לְתוֹךְ תַּנּוּרֵי מִצְרַיִם הִתְבַּטְּאָה מְסִירוּת נֶפֶשׁ גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר: בְּרוּאֵי הַמַּיִם קָפְצוּ לְתוֹךְ הָאֵשׁ...

* * *

הַצְּפַרְדְּעִין... יוֹרְדִין לְתוֹךְ הַתַּנּוּר וּמְצַנְּנִין אוֹתוֹ (מדרש רבה)

תַּנּוּרֵי מִצְרַיִם הֵם סֵמֶל הָאֵשׁ דְּקְלִיפָּה – הַחֲמִימוּת וְהַהִתְלַהֲבוּת בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה. מַכַּת צְפַרְדֵּעַ, שֶׁצִּנְּנָה אֶת תַּנּוּרֵי מִצְרַיִם, מְסַמֶּלֶת בִּטּוּל חֲמִימוּת זוּ, וְהַחְלָפָתָהּ בְּיַחַס שֶׁל קְרִירוּת וְשִׁוְיוֹן־נֶפֶשׁ. זֶה הַצַּעַד הַשֵּׁנִי, הַבָּא לְאַחַר הַתַּהֲלִיךְ הֶהָפוּךְ.

(כט) וּבְכָה וּבְעַמְּךָ וּבְכָל־עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ הַצְּפַרְדְּעִים:

כט וּבְךָ וּבְעַמָּךְ וּבְכָל עַבְדָּיךְ יִסְּקוּן עֲרָדְעָנַיָּא:

רש"י◄ **וּבְכָה וּבְעַמְּךָ** • (סנהדרין פ) בְּתוֹךְ מְעֵיהֶם נִכְנָסִין וּמְקַרְקְרִין◆.

ח (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ עַל־הַנְּהָרֹת עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־הָאֲגַמִּים וְהַעַל אֶת־הַצְּפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֱמַר לְאַהֲרֹן אֲרֵים יָת יְדָךְ בְּחֻטְרָךְ עַל נַהֲרַיָּא עַל אַרְתַּיָּא וְעַל אַגְמָיָא וְאַסֵּיק יָת עֲרָדְעָנַיָּא עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך א עמ' 119 – מתוך 'לקראת שבת')

"דָּם" ו"צְפַרְדֵּעַ" בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם

הִנֵּה אָמְרוּ חֲז"ל בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם, וּמְבֹאָר בָּזֶה בַּתַּנְיָא (פמ"ז) "וְהִיא יְצִיאַת נֶפֶשׁ הָאֱלוֹקִית מִמַּאֲסַר הַגּוּף מְשֹׁכָא דְּחִוְיָא לִיכָּלֵל בְּיִחוּד אוֹר א"ס ב"ה ע"י עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בִּכְלָל . ." וּכְמוֹ שֶׁהַיְצִיאָה מִמִּצְרַיִם הִתְחִילָה עַ"י עֶשֶׂר מַכּוֹת, כְּמוֹ כֵן הוּא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁתְּחִלַּת הַיְצִיאָה מִמַּאֲסַר הַגּוּף הוּא עַ"י הָעֲבוֹדָה דְּעֶשֶׂר מַכּוֹת, וְרֵאשִׁיתָם מַכַּת דָּם וּמַכַּת צְפַרְדֵּעַ.

מַכַּת דָּם: עִנְיַן הַמַּכָּה הָיָה הַכָּאַת מֵי הַיְאוֹר שֶׁנֶּהְפְּכוּ לְדָם, וְעִנְיָנוֹ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא; טֶבַע הַמַּיִם הוּא קַר וָלַח, וְהֵינוּ הַקְּרִירוּת בַּעֲבוֹדַת ה', וְדָם מוֹרֶה עַל חַיּוּת, שֶׁכֵּן הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ. וְזוֹהִי הָעֲבוֹדָה דְּמַכַּת דָּם לְהַכְנִיס חַיּוּת בַּעֲבוֹדַת ה' בִּמְקוֹם הַקְּרִירוּת. וּמַכָּה זוֹ הִיא הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁכֵּן מֵהַקְּרִירוּת לְעִנְיְנֵי קְדֻשָּׁה יְכוֹלִים לָבוֹא אַחַר־כָּךְ כָּל הַדְּבָרִים הַמְּנֻגָּדִים לִקְדֻשָּׁה. לְאַחַר מִכֵּן בָּאָה מַכַּת צְפַרְדֵּעַ, וְעִנְיָנָהּ בַּעֲבוֹדַת ה' לְהַכְנִיס קְרִירוּת בְּעִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת וְחָמְרִיּוּת, שֶׁכֵּן צְפַרְדֵּעַ הִיא בְּרִיאַת הַמַּיִם (שמו"ר פ"י, ג) וְהִיא נִכְנְסָה בְּבָתֵּי הַמִּצְרִיִּים וְעַד שֶׁנִּכְנְסָה "בְּתַנּוּרֶיךָ" וְהֵינוּ לְהַכְנִיס קְרִירוּת בְּתֹקֶף הַחֹם בְּגַשְׁמִיּוּת וְחָמְרִיּוּת. וּב' עִנְיָנִים אֵלּוּ הֵם תְּחִלַּת הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל־יָדָם יֵצֵא הָאָדָם מֵהַמֵּיצָרִים וּגְבוּלִים שֶׁלּוֹ.

(ב) וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ עַל מֵימֵי מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתְּכַס אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

ב וַאֲרֵים אַהֲרֹן יָת יְדֵהּ עַל מַיָּא דְּמִצְרָאֵי וּסְלִיקַת עֲרָדְעָנַיָּא וַחֲפַת יָת אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ** • (שמות רבה) צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה, וְהָיוּ מַכִּין אוֹתָהּ וְהִיא מַתֶּזֶת נְחִילִים נְחִילִים, זֶהוּ מִדְרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ יֵשׁ לוֹמַר: שִׁירוּץ הַצְּפַרְדְּעִים קוֹרֵא לְשׁוֹן יְחִידוּת, וְכֵן: "וַתְּהִי הַכִּנָּם", הָרְחִישָׁה, גדוליר"א בְּלַע"ז, וְאַף "וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ", גרינוליר"א בְּלַע"ז◆.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ וארא, כ"ה טבת, מבה"ח שבט, ה'תשכ"ז)

אֵין לְפָרֵשׁ שֶׁנֶּאֱמַר "צְפַרְדֵּעַ" לְשׁוֹן יָחִיד עַל שֵׁם הַמִּין, שֶׁהֲרֵי בְּכָל הַפָּרָשָׁה נֶאֱמַר "צְפַרְדְּעִים" לְשׁוֹן רַבִּים. וְלָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י "צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה", וְאַף־עַל־פִּי־כֵן קִיֵּם אַהֲרֹן אֶת הַצִּוּוּי "וְהַעַל אֶת הַצְּפַרְדְּעִים", כֵּיוָן שֶׁ"הָיוּ מַכִּין אוֹתָהּ וְהִיא מַתֶּזֶת נְחִילִים נְחִילִים". וְעַל־פִּי־זֶה, פֵּרוּשׁ "וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ" הוּא בִּשְׁתַּיִם: (א) הַצְּפַרְדֵּעַ (אַחַת) עָלְתָה (לְשׁוֹן פֹּעַל) בְּעַצְמָהּ, (ב) הַצְּפַרְדֵּעַ הֶעֱלְתָה (לְשׁוֹן מַפְעִיל) נְחִילִים נְחִילִים שֶׁל צְפַרְדְּעִים. אֲבָל "זֶהוּ מִדְרָשׁוֹ", כֵּיוָן שֶׁעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט אֵין לְפָרֵשׁ תֵּיבַת "וַתַּעַל" בְּב' אוֹפַנִּים.

וְלָכֵן מוֹסִיף "וּפְשׁוּטוֹ יֵשׁ לוֹמַר, שִׁירוּץ הַצְּפַרְדְּעִים קוֹרֵא לְשׁוֹן יְחִידוּת (אַף שֶׁעִנְיַן הַשִּׁירוּץ אֵינוֹ מְיֻחָד לִצְפַרְדְּעִים דַּוְקָא), וְכֵן וַתְּהִי הַכִּנָּם, הָרְחִישָׁה" (אַף שֶׁעִנְיַן הָרְחִישָׁה אֵינוֹ מְיֻחָד לְכִנִּים בִּלְבַד). וְזֹאת, לַמְרוֹת שֶׁרְחִישַׁת הַכִּנִּים נִכְתְּבָה בְּשִׁנּוּי לָשׁוֹן ("הַכִּנָּם"), מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן תֵּיבַת "צְפַרְדֵּעַ", לְלֹא שִׁנּוּי לָשׁוֹן שֶׁיּוֹכִיחַ שֶׁקָּאֵי עַל "שִׁירוּץ הַצְּפַרְדְּעִים".

וּמִקְּדִים רַשִׁ"י "מִדְרָשׁוֹ" לִ"פְּשׁוּטוֹ", כִּי הַפֵּרוּשׁ דְּ"מִדְרָשׁוֹ" קָרוֹב יוֹתֵר לִתְכֶן הַכְּתוּבִים, שֶׁבְּכָל הַפָּרָשָׁה נֶאֱמַר בִּלְשׁוֹן רַבִּים וְכָאן בִּלְשׁוֹן יָחִיד, וְאִילוּ מַעֲלַת הַפֵּירוּשׁ הַב' הִיא בְּ"פְּשׁוּטוֹ" שֶׁל תֵּיבַת "וַתַּעַל", שֶׁאֵינָהּ מִתְפָּרֶשֶׁת בְּב' אוֹפַנִּים.

וְהַהוֹרָאָה מֵהַחִילּוּק בֵּין ב' הַפֵּרוּשִׁים, אִם אַהֲרֹן עָשָׂה רַק אֶת הַתְחָלַת הַפְּעוּלָה, אוֹ גַּם גָּמַר אֶת הַפְּעוּלָה - בְּנוֹגֵעַ לִפְעוּלָה דְּקִרּוּב הַזּוּלַת, שֶׁיֵּשׁ לְהִשְׁתַּדֵּל לִגְמֹר וּלְהַשְׁלִים אֶת הַפְּעוּלָה, אֲבָל גַּם בְּמַצָּב שֶׁיָּכוֹל רַק לְהַתְחִיל, יֵשׁ לְהַתְחִיל וְלִפְעֹל כוּ', וְ"מַחֲשָׁבָה טוֹבָה הַקָּבָּ"ה מְצָרְפָהּ לְמַעֲשֶׂה" -

(וְדַוְקָא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה וְטוּב לֵבָב [כַּיָּדוּעַ פִּתְגַּם כ"ק מו"ח אַדְמוּ"ר (ראה ספר השיחות תש"ט סוף עמוד 323 ואילך. ושם נסמן) אוֹדוֹת יְצִיאָה לְמִלְחָמָה מִתּוֹךְ "מַאֲרֹשׁ שֶׁל נִצָּחוֹן", כִּי אַף שֶׁ"אַל יִתְהַלֵּל חוֹגֵר כְּמִפַּתֵּחַ" (מלכים־א כ, יא), הֲרֵי הָא גּוּפָא שֶׁיּוֹצֵא לַמִּלְחָמָה מִתּוֹךְ בִּטָּחוֹן גָּמוּר בַּנִּצָּחוֹן, הֲרֵי זֶה מְסַיֵּעַ שֶׁיִּהְיֶה הַנִּצָּחוֹן בְּפֹעַל בְּנָקֵל יוֹתֵר], שֶׁפּוֹרֶצֶת גִּדְרוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמְבִיאָה אֶת הַגְּאוּלָה - גְּאוּלָה רוּחָנִית שֶׁל אִישׁ פְּרָטִי מִיִּשְׂרָאֵל, וְעַל־יָדָהּ פּוֹעֲלִים הַגְּאוּלָה הַכְּלָלִית, גְּאוּלָה הָאֲמִיתִּית וְהַשְּׁלֵמָה בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' כרך טז, עמוד 48־58 – מתוך 'לקראת שבת')

הַמַּתְחִיל בְּמִצְוָה אוֹמְרִים לוֹ גְּמֹר – רַק בְּמִצְוָה שֶׁל חֶסֶד!

עַל הַפָּסוּק "וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ" (שמות ח, ב) פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י "צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה, וְהָיוּ מַכִּין אוֹתָהּ וְהִיא מַתֶּזֶת נְחִילִים נְחִילִים". וּמִזֶּה שֶׁהֶעֱלָה אַהֲרֹן רַק צְפַרְדֵּעַ אַחַת וּשְׁאָר הַצְּפַרְדְּעִים עָלוּ מִמֶּנָּה עַל־יְדֵי הַמִּצְרִיִּים, יֵשׁ לִלְמֹד הוֹרָאָה נִפְלָאָה בְּדַרְכֵי הָעֲבוֹדָה:

הוֹרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל שֶׁ"הַמַּתְחִיל בְּמִצְוָה אוֹמְרִים לוֹ גְּמֹר" (פירוש רש"י עקב ח, א על־פי תנחומא שם ו. ובכמה מקומות). וְלָכֵן אִם יֵשׁ לְאָדָם סָפֵק אִם הִשְׁלִים אֶת כָּל הַמִּצְוָה, עָלָיו לְהוֹסִיף וּלְהִשְׁתַּדֵּל עַד שֶׁיֵּדַע בָּרוּר שֶׁגָּמַר אֶת הַמִּצְוָה.

אָמְנָם כָּל זֶה הוּא בְּמִצְוֹת כְּמִצְוַת הַצְּדָקָה וְכַדּוֹמֶה, אֲבָל אִם הַמִּצְוָה הִיא לְהַעֲנִישׁ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי לְהֵפֶךְ, שֶׁאִם יֶשְׁנוֹ חֵשֶׁשׁ שֶׁכְּבָר גָּמַר אֶת הַמִּצְוָה, אָסוּר לוֹ לְהַעֲנִישׁ יוֹתֵר.

וְלָכֵן לֹא הֶעֱלָה אַהֲרֹן אֶת כָּל הַצְּפַרְדְּעִים, כִּי מִכֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לוֹמַר שֶׁיָּצָא יְדֵי־חוֹבָתוֹ בְּהַעֲלָאַת צְפַרְדֵּעַ אַחַת, הִסְתַּפֵּק בָּזֶה וְלֹא הֶעֱלָה יוֹתֵר.

(ג) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת־הַצְּפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

ג וַעֲבַדוּ כֵּן חָרְטֻמַיָּא בְּלַחֲשֵׁיהוֹן וְאַסִּיקוּ יָת עֲרַדְעָנַיָּא עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

(ד) וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְיָסֵר הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלְּחָה אֶת־הָעָם וְיִזְבְּחוּ לַיהוָה׃

ד וּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר צַלּוּ קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי עֲרַדְעָנַיָּא מִנִּי וּמֵעַמִּי וְאֶשְׁלַח יָת עַמָּא וְיִדְבְּחוּן קֳדָם יְיָ׃

(ה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר עָלַי לְמָתַי ׀ אַעְתִּיר לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וּלְעַמְּךָ לְהַכְרִית הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה׃

ה וַאֲמַר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה שְׁאַל לָךְ גְּבוּרָא הַב לִי זְמַן לְאִמְּתַי אֲצַלֵּי עַלָּךְ וְעַל עַבְדָּיךְ וְעַל עַמָּךְ לְשֵׁיצָאָה עֲרַדְעָנַיָּא מִנָּךְ וּמִבָּתָּיךְ לְחוֹד בְּנַהֲרָא תִּשְׁתָּאֲרָן׃

רש"י◄ **הִתְפָּאֵר עָלַי** • כְּמוֹ (ישעיה י) "הֲיִתְפָּאֵר הַגַּרְזֶן עַל הַחוֹצֵב בּוֹ"? מִשְׁתַּבֵּחַ לוֹמַר: אֲנִי גָּדוֹל מִמְּךָ, וניט"ר

בְּלַעַ"ז, וְכֵן: "הִתְפָּאֵר עָלַי" – הִשְׁתַּבַּח לְהִתְחַכֵּם וְלִשְׁאֹל דָּבָר גָּדוֹל וְלוֹמַר שֶׁלֹּא אוּכַל לַעֲשׂוֹתוֹ. **לְמָתַי אַעְתִּיר לְךָ** • אֶת אֲשֶׁר אַעְתִּיר לְךָ הַיּוֹם עַל הַכְּרָתַת הַצְּפַרְדְּעִים, לְמָתַי תִּרְצֶה שֶׁיִּכָּרְתוּ, וְתִרְאֶה אִם אַשְׁלִים דְּבָרַי לַמּוֹעֵד שֶׁתִּקְבַּע לִי. אִלּוּ נֶאֱמַר: מָתַי אַעְתִּיר, הָיָה מַשְׁמַע מָתַי אֶתְפַּלֵּל, עַכְשָׁו שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמָתַי", מַשְׁמָע: אֲנִי הַיּוֹם אֶתְפַּלֵּל עָלֶיךָ שֶׁיִּכָּרְתוּ הַצְּפַרְדְּעִים לַזְּמַן שֶׁתִּקְבַּע לִי, אֱמֹר לְאֵיזֶה יוֹם תִּרְצֶה שֶׁיִּכָּרְתוּ. "אַעְתִּיר", "הַעְתִּירוּ" וְ"הַעְתַּרְתִּי", וְלֹא נֶאֱמַר: אֶעְתַּר, עִתְרוּ וְעָתַרְתִּי, מִפְּנֵי שֶׁכָּל לָשׁוֹן עָתֹר, הַרְבּוֹת פַּלֵּל הוּא, וְכַאֲשֶׁר יֵאָמֵר: הַרְבּוּ, אַרְבֶּה וְהִרְבֵּיתִי, לָשׁוֹן הִפְעִיל, כָּךְ יֵאָמֵר: אַעְתִּיר, הַעְתִּירוּ וְהַעְתַּרְתִּי דְּבָרִים, וְאָב לְכֻלָּם: (יחזקאל לה) הֶעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם, הִרְבֵּיתֶם.

(ו) וַיֹּאמֶר לְמָחָר וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ לְמַעַן תֵּדַע כִּי־אֵין כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ:

ו וַאֲמַר לִמְחָר וַאֲמַר כְּפִתְגָמָךְ בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי לֵית כַּיְיָ אֱלָהָנָא:

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר לְמָחָר** • הִתְפַּלֵּל הַיּוֹם שֶׁיִּכָּרְתוּ לְמָחָר.

◆ יום חמישי כ"ו טבת ◆

(ז) וְסָרוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ וּמֵעֲבָדֶיךָ וּמֵעַמֶּךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה:

ז וְיֶעְדּוּן עֲרַדְעָנַיָּא מִנָּךְ וּמִבָּתָּיךְ וּמֵעַבְדָּיךְ וּמֵעַמָּךְ לְחוֹד בְּנַהֲרָא יִשְׁתָּאֲרָן:

(ח) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר הַצְּפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה:

ח וּנְפַק מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִלְּוָת פַּרְעֹה וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ עַל עֵסֶק עֲרַדְעָנַיָּא דִּי שַׁוִּי לְפַרְעֹה:

רש"י ◄ **וַיֵּצֵא וַיִּצְעַק** • מִיָּד, שֶׁיִּכָּרְתוּ לְמָחָר.

(ט) וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִן־הַבָּתִּים מִן־הַחֲצֵרֹת וּמִן־הַשָּׂדֹת:

ט וַעֲבַד יְיָ כְּפִתְגָּמָא דְּמֹשֶׁה וּמִיתוּ עֲרַדְעָנַיָּא מִן בָּתַּיָּא מִן דָּרָתָא וּמִן חַקְלָתָא:

(י) וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֲמָרִם חֲמָרִם וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ:

י וּכְנָשׁוּ יָתְהוֹן דְּגוֹרִין דְּגוֹרִין וּסְרִיאוּ עַל אַרְעָא:

רש"י ◄ **חֲמָרִים חֲמָרִים** • צְבוּרִים צְבוּרִים, כְּתַרְגּוּמוֹ: דְּגוֹרִין, דְּגוֹרִין, גַּלִּין.

(יא) וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה:

יא וַחֲזָא פַּרְעֹה אֲרֵי הֲוַת רְוָחְתָא וְיִתְיַקַּר יָת לִבֵּהּ וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ:

רש"י ◄ **וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ** • לְשׁוֹן פָּעֹל הוּא, כְּמוֹ: "הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ", וְכֵן: (מלכים ב ג) "וְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב", (שמואל א כב) "וְשָׁאוֹל לוֹ בֵּאלֹהִים", (מלכים א כ) "הַכֵּה וּפְצֵעַ". **כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'** • וְהֵיכָן דִּבֵּר? "וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה".

(יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־מַטְּךָ וְהַךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכִנִּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֱמַר לְאַהֲרֹן נְטֵה יָת חֻטְרָךְ וּמְחָא יָת עַפְרָא דְּאַרְעָא וִיהֵא לְקַלְמָתָא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ט) **מִן הַבָּתִּים.** אֲבָל אוֹתָם שֶׁבַּתַּנּוּרִים לֹא מֵתוּ, לְפִי שֶׁבָּטְחוּ בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְנִכְנְסוּ בְּתַנּוּר חַם בְּצִיווּי הַשֵּׁם (ילקוט רמז קפב): תורה י

רש"י◄ **אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן** • לֹא הָיָה הֶעָפָר כְּדַאי לִלְקוֹת עַל יְדֵי מֹשֶׁה, לְפִי שֶׁהֵגֵן עָלָיו כְּשֶׁהָרַג אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל, וְלָקָה עַל־יְדֵי אַהֲרֹן.

(יג) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיֵּטְ אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ בְּמַטֵּהוּ וַיַּךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

יג וַעֲבָדוּ כֵן וְאַרִים אַהֲרֹן יָת יְדֵהּ בְּחֵטְרֵהּ וּמְחָא יָת עַפְרָא דְּאַרְעָא וַהֲוַת קַלְמְתָא בַּאֲנָשָׁא וּבִבְעִירָא כָּל עַפְרָא דְּאַרְעָא הֲוַת קַלְמְתָא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וַתְּהִי הַכִּנָּם** • הָרְחִישָׁה, פדוליר"א בְּלַע"ז.

(יד) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא אֶת־הַכִּנִּים וְלֹא יָכֹלוּ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:

יד וַעֲבָדוּ כֵן חָרְשַׁיָּא בְּלַחֲשֵׁיהוֹן לְאַפָּקָא יָת קַלְמְתָא וְלָא יְכִילוּ וַהֲוַת קַלְמְתָא בַּאֲנָשָׁא וּבִבְעִירָא:

רש"י◄ **לְהוֹצִיא אֶת הַכִּנִּים** • לִבְרֹאתָם, (נִסְחָה אַחֶרֶת: וּלְהוֹצִיאָם) מִמָּקוֹם אַחֵר. **וְלֹא יָכֹלוּ** • שֶׁאֵין הַשֵּׁד שׁוֹלֵט עַל בְּרִיָּה פְּחוּתָה מִכַּשְׁעוֹרָה.

(טו) וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה:

טו וַאֲמָרוּ חָרְשַׁיָּא לְפַרְעֹה הָא מָחָא מִן קֳדָם יְיָ הִיא וְאִתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ:

רש"י◄ **אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא** • מַכָּה זוֹ אֵינָהּ עַל־יְדֵי כְּשָׁפִים, מֵאֵת הַמָּקוֹם הִיא. **כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'** • "וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה".

(טז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:

טז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַקְדֵּם בְּצַפְרָא וְאִתְעַתַּד קֳדָם פַּרְעֹה הָא נָפֵק לְמַיָּא וְתֵימַר לֵהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ שַׁלַּח עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי:

(יז) כִּי אִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הָעָרֹב וּמָלְאוּ בָתֵּי מִצְרַיִם אֶת־הָעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ:

יז אֲרֵי אִם לֵיתָךְ מְשַׁלַּח יָת עַמִּי הָא אֲנָא מַשְׁלַח בָּךְ וּבְעַבְדָּיךְ וּבְעַמָּךְ וּבְבָתָּיךְ יָת עָרוֹבָא וְיִמְלוּן בָּתֵּי מִצְרַיִם יָת עָרוֹבָא וְאַף אַרְעָא דְּאִנּוּן עֲלַהּ:

רש"י◄ **מַשְׁלִיחַ בְּךָ** • מְגָרֶה בְּךָ, וְכֵן: (דברים לב) "וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח בָּם", לְשׁוֹן שִׁסּוּי, אינציט"ר בְּלַע"ז. **אֶת הָעָרֹב** • כָּל מִינֵי חַיּוֹת רָעוֹת וּנְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים בְּעִרְבּוּבְיָא, וְהָיוּ מַשְׁחִיתִים בָּהֶם. וְיֵשׁ טַעַם בַּדָּבָר בְּ'אַגָּדָה' בְּכָל מַכָּה וּמַכָּה: לָמָּה זוֹ וְלָמָּה זוֹ? בְּטַכְסִיסֵי מִלְחֲמוֹת מְלָכִים בָּא עֲלֵיהֶם, כְּסֵדֶר מַלְכוּת כְּשֶׁצָּרָה עַל עִיר: בִּתְחִלָּה מְקַלְקֵל מַעְיְנוֹתֶיהָ, וְאַחַר־כָּךְ תּוֹקְעִין עֲלֵיהֶם וּמְרִיעִין בַּשּׁוֹפָרוֹת לְיָרְאָם וּלְבַהֲלָם, וְכֵן הַצְּפַרְדְּעִים, מְקַרְקְרִים וְהוֹמִים וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יד) **לְהוֹצִיא אֶת הַכִּנִּים.** מִדְּרָשׁ, לְפִי שֶׁהַכִּנִּים מַפְסִיקִין בֵּין רַגְלֵי הַחַרְטוּמִים וּבֵין הַקַּרְקַע, וְאֵין מְכַשְּׁפוּת מוֹעִיל אֶלָּא כְּשֶׁרַגְלֵי הַמְכַשֵּׁף מַגִּיעַ לְאֶרֶץ, כִּדְאִיתָא בְּמַעֲשֶׂה דְּשִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח שֶׁהִבְחוּרִים הִגְבִּיהוּ הַכַּשְׁפָנִיּוֹת מִן הַקַּרְקַע (ירושלמי חגיגה פ"ב ה"ב). וּשְׁלִשָׁה מִן הַמַּכּוֹת בָּאוּ עַל יַד אַהֲרֹן, דְּצַ"ךְ לְקוּ בָּאָרֶץ, בְּאַ"ח עַל יְדֵי מֹשֶׁה שֶׁהָיוּ מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁהָיָה שַׁלִּיט בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, וּשְׁלִשָׁה עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וּשְׁחִין בָּא עַל יְדֵי שְׁלִשְׁתָּן (שמו"ר יב ד): תורה טו

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יא עמ' 25)

כָּל מִינֵי חַיּוֹת רָעוֹת (רש"י ח, יז) בְּמִדְרַשׁ רַבָּה יֵשׁ דֵּעָה שֶׁהָיוּ "דֻּבִּים אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים", וְיֵשׁ דֵּעָה שֶׁהָיוּ "צְרָעִין וְיַתּוּשִׁין"; אַךְ רַשִׁ"י כָּתַב סְתָם "כָּל מִינֵי חַיּוֹת רָעוֹת". וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: **דֻּבִּים אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים** – רַשִׁ"י מִסְתַּפֵּק בָּזֶה שֶׁמַּזְכִּיר אוֹתָם בַּתֹּאַר הַכְּלָלִי "חַיּוֹת רָעוֹת". וּמַה גַּם שֶׁעַל־פִּי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא אֵין הֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁהָיוּ שָׁם חַיּוֹת אֵלּוּ דַּוְקָא. **צְרָעִין וְיַתּוּשִׁין** - רַשִׁ"י פֵּרֵשׁ לְהַלָּן (פסוק כז) שֶׁהֶעָרוֹב לֹא מֵתוּ כְּדֵי שֶׁהַמִּצְרִים לֹא יֵהָנוּ מִן הָעוֹרוֹת, וַהֲרֵי צְרָעִין וְיַתּוּשִׁין אֵין הֲנָאָה מֵעוֹרָם.

(יח) **וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:**

יח **וְאַפְרֵשׁ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת אַרְעָא דְגֹשֶׁן דְּעַמִּי קָאִים עֲלַהּ בְּדִיל דְּלָא לְמֶהֱוֵי תַמָּן עָרוֹבָא בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ שַׁלִּיט בְּגוֹ אַרְעָא:**

רש"י◄ **וְהִפְלֵיתִי • וְהִפְרַשְׁתִּי, וְכֵן:** (לקמן ט) "וְהִפְלָה ה'", **וְכֵן:** (דברים ל) "לֹא נִפְלֵאת הִיא מִמְּךָ" — **לֹא מֻבְדֶּלֶת וּמֻפְרֶשֶׁת הִיא מִמְּךָ. לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ • אַף־עַל־פִּי שֶׁשִּׁכִּינָתִי בַּשָּׁמַיִם, גְּזַרְתִּי מִתְקַיֶּמֶת בַּתַּחְתּוֹנִים.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יא עמ' 45 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הֵאֵם הָיוּ ג' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת גַּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן

וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב (ח, יח)

נָחְלְקוּ הָרִאשׁוֹנִים בְּאִם גַּם ג' הַמַּכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא הָיוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, אַף שֶׁלֹּא נֶאֱמְרָה בָּהֶם בְּפֵרוּשׁ "וְהִפְלֵיתִי גוֹ'". הָאִבֶּן עֶזְרָא כָּתַב (ז, כד. וראה שם, כט) "מַכַּת הַדָּם וְהַצְּפַרְדְּעִים וְהַכִּנִּים הָיְתָה כּוֹלֶלֶת הַמִּצְרִיִּים וְהָעִבְרִים". אַף בְּשׁוּ"ת הָרַדְבַּ"ז (ח"א סי' תתיג) חָלַק עָלָיו וְהִקְשָׁה דְּ"אִם הַמַּכָּה הָיְתָה גַּם לְיִשְׂרָאֵל מַה רְאָיָה יֵשׁ בָּהּ לְפַרְעֹה שֶׁיְּשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל" (וְכֵן הוּא לְדַעַת הַרְבֵּה רִאשׁוֹנִים, הוּבְּאוּ בתו"ש וארא ז, יז. ח, יג).

וְהִנֵּה מִזֶּה שֶׁרַשִׁ"י בְּפֵרוּשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה לֹא כָּתַב כְּלוּם, מַשְׁמַע שֶׁלְּדַעְתּוֹ הָיוּ הַדְּבָרִים כְּפִי שֶׁנִּרְאֶה מִפְּשׁוּטָם שֶׁל כְּתוּבִים, שֶׁרַק מַכַּת עָרוֹב שֶׁבָּהּ נֶאֱמַר "וְהִפְלֵיתִי גוֹ'" לֹא הָיְתָה בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן ג' הַמַּכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הָיוּ גַּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן (והא דאיתא בשמות רבה פ"ט, י. (וש"נ) (ועוד, ד"מצרי וישראל בבית אחד והגיגית מלאה מים ומצרי כו' מוציאה מלאה דם וישראל שותה מים כו'" לא הובא בפרוש רש"י על התורה כלל). וְצָרִיךְ בִּיאוּר אֲמַאי לֹא חָשׁ רַשִׁ"י לְקַשְׁיַת הָרַדְבַּ"ז?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלְּפִי פְּשׁוּטָם שֶׁל כְּתוּבִים, הֶצְרְכוּ ג' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לִהְיוֹת גַּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, בִּכְדֵי לִפְעֹל פְּעֻלָּתָם.

דְּהִנֵּה בְּב' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁהָיוּ קְשׁוּרוֹת לְיֹאוֹר (ראה פרשתנו ז, כ "ויך את המים אשר ביאור", ושם, כח "ושרץ היאור צפרדעים") הָיְתָה הַכַּוָּנָה שֶׁעַל־יָדָן יֵדַע פַּרְעֹה "כִּי אֲנִי ה'" (פרשתנו שם, יז), שֶׁ"הִלְקָה אֶת יְרָאָתָם" (רש"י שם). וְאִם כֵּן בְּאִם לֹא הָיָה הַקָּבָּ"ה מַכֶּה גַּם אֶת חֵלֶק הַיְאוֹר אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, הָיָה פַּרְעֹה חוֹשֵׁב שֶׁחֵלֶק הֶעָבוֹדָה־זָרָה שֶׁנִּמְצָא שָׁם אֵין בִּ"יְכֹלֶת ה'" לִשְׁלֹט עָלָיו ח"ו, וְכַוָּנַת הַקָּבָּ"ה שֶׁיֵּדַע פַּרְעֹה "כִּי אֲנִי ה'" לֹא הָיְתָה מִתְמַלֵּאת.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּמַכַּת כִּנִּים, מִכִּיוָן שֶׁהַכַּוָּנָה הָיְתָה לְהַרְאוֹת שֶׁהַמַּכָּה מַגִּיעָה מֵהַקָּבָּ"ה – "אֶצְבַּע אֱלֹקִים הִיא" (פרשתנו ח, טו), הָיְתָה הַמַּכָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. כִּי בְּאִם הָיְתָה הַמַּכָּה רַק עַל חֵלֶק מִסָּיָם, הָיוּ הַחַרְטוּמִים חוֹשְׁבִים דְּאַף שֶׁלֹּא יָכְלוּ הֵם לְהַעֲלוֹת הַכִּנִּים כְּלָל, אַךְ מִזֶּה שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן הָיוּ יְכוֹלִים לְהַעֲלוֹתָם רַק עַל חֵלֶק מִסָּיָם, הֲרֵי זֶה רְאָיָה שֶׁגַּם הֵם מְגֻבָּלִים, וְאֵין זֶה "אֶצְבַּע אֱלֹקִים".

וְלָכֵן הָיָה נִצְרָךְ שֶׁג' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת יִהְיוּ גַּם עַל אֶרֶץ גֹּשֶׁן. אֲבָל אַחֲרֵי שֶׁכְּבָר הֻרְאָה הַקָּבָּ"ה שֶׁ"מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת", הֲרֵי מִכָּאן וְאֵילָךְ הִנֵּה "וְהִפְלֵיתִי בַּיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עוֹמֵד עָלֶיהָ גוֹ'", וְלֹא הָיוּ הַמַּכּוֹת בִּמְקוֹם מוֹשָׁבָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

◆ יום שישי כ"ז טבת ◆

(יט) **וְשַׂמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה הָאֹת הַזֶּה:**

יט **וְאֶשַׁוִּי פּוּרְקָן לְעַמִּי וְעַל עַמָּךְ אֵיתִי מָחָא לְמָחָר יְהֵא אָתָא הָדֵין:**

רש"י◄ **וְשַׂמְתִּי פְדֻת • שֶׁיַּבְדִּיל בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ.**

(כ) וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד בֵּיתָה פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הֶעָרֹב׃

כ וַעֲבַד יְיָ כֵּן וַאֲתָא עָרוֹבָא תַּקִּיף לְבֵית פַּרְעֹה וּלְבֵית עַבְדּוֹהִי וּבְכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם אִתְחַבָּלַת אַרְעָא מִן קֳדָם עָרוֹבָא׃

רש"י◄ תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ • נִשְׁחֲתָה הָאָרֶץ, אִתְחַבָּלַת אַרְעָא.

(כא) וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ׃

כא וּקְרָא פַּרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר אֲזִילוּ דַּבְּחוּ קֳדָם אֱלָהֲכוֹן בְּאַרְעָא׃

רש"י◄ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ • בִּמְקוֹמְכֶם וְלֹא תֵּלְכוּ בַּמִּדְבָּר.

(כב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח אֶת־תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ׃

כב וַאֲמַר מֹשֶׁה לָא תַקִּין לְמֶעְבַּד כֵּן אֲרֵי בְּעִירָא דְּמִצְרָאֵי דָּחֲלִין לֵהּ מִגֵּהּ אֲנַחְנָא נָסְבִין לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא הָא נְדַבַּח יָת בְּעִירָא דְּמִצְרָאֵי דָּחֲלִין לֵהּ וְאִנּוּן יְהוֹן חָזָן הֲלָא יֵימְרוּן לְמִרְגְּמָנָא׃

רש"י◄ תוֹעֲבַת מִצְרַיִם • יִרְאַת מִצְרַיִם, כְּמוֹ (מלכים ב כג) "וּלְמִלְכֹּם תּוֹעֲבַת בְּנֵי עַמּוֹן", וְאֵצֶל יִשְׂרָאֵל קוֹרֵא אוֹתָם תּוֹעֵבָה. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר בְּלָשׁוֹן אַחֵר: "תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם", דָּבָר שֶׁנָּאוּי הוּא לְמִצְרַיִם זְבִיחָה שֶׁאָנוּ זוֹבְחִים, שֶׁהֲרֵי יִרְאָתָם אָנוּ זוֹבְחִים. וְלֹא יִסְקְלֻנוּ • בִּתְמִיהָה.

(כג) דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְזָבַחְנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר אֵלֵינוּ׃

כג מַהְלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין נֵיזֵיל בְּמַדְבְּרָא וּנְדַבַּח קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא כְּמָא דְּיֵימַר לָנָא׃

(כד) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק הַרְחֵק לֹא־תַרְחִיקוּ לָלֶכֶת הַעְתִּירוּ בַּעֲדִי׃

כד וַאֲמַר פַּרְעֹה אֲנָא אֲשַׁלַּח יָתְכוֹן וְתִדְבְּחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּמַדְבְּרָא לְחוֹד אַרְחָקָא לָא תִרְחֲקוּן לְמֵיזַל צַלּוּ אַף עָלַי׃

(כה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעִמָּךְ וְהַעְתַּרְתִּי אֶל־יְהוָה וְסָר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ מָחָר רַק אַל־יֹסֵף פַּרְעֹה הָתֵל לְבִלְתִּי שַׁלַּח אֶת־הָעָם לִזְבֹּחַ לַיהוָה׃

כה וַאֲמַר מֹשֶׁה הָא אֲנָא נָפֵק מֵעִמָּךְ וַאֲצַלֵּי קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי עָרוֹבָא מִפַּרְעֹה מֵעַבְדּוֹהִי וּמֵעַמֵּהּ מְחָר לְחוֹד לָא יוֹסֵף פַּרְעֹה לְשַׁקָּרָא בְּדִיל דְּלָא לְשַׁלָּחָא יָת עַמָּא לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ׃

רש"י◄ הָתֵל • כְּמוֹ לְהָתֵל.

(כו) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה׃

כו וּנְפַק מֹשֶׁה מִן קֳדָם פַּרְעֹה וְצַלֵּי קֳדָם יְיָ׃

רש"י◄ וַיֶּעְתַּר אֶל ה' • נִתְאַמֵּץ בִּתְפִלָּה, וְכֵן אִם בָּא לוֹמַר וַיַּעְתִּיר, הָיָה יָכוֹל לוֹמַר, וּמִשְׁמָע וַיִּרְבֶּה בִּתְפִלָּה. עַכְשָׁו כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר בִּלְשׁוֹן וַיִּפְעַל, מִשְׁמָע וַיִּרְבֶּה לְהִתְפַּלֵּל.

(כז) וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּסַר הָעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ לֹא נִשְׁאַר אֶחָד:

כז וַעֲבַד יְיָ כְּפִתְגָּמָא דְּמֹשֶׁה וְאַעְדִּי עָרוֹבָא מִפַּרְעֹה מֵעַבְדּוֹהִי וּמֵעַמֵּהּ לָא אִשְׁתְּאַר חָד:

רש"י ◄ וַיָּסַר הָעָרֹב • וְלֹא מֵתוּ כְּמוֹ שֶׁמֵּתוּ הַצְּפַרְדְּעִים, שֶׁאִם מֵתוּ, יִהְיֶה לָהֶם הֲנָאָה בְּעוֹרוֹתָם.

(כח) וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם:

כח וְיַקַּר פַּרְעֹה יָת לִבֵּהּ אַף בְּזִמְנָא הָדָא וְלָא שַׁלַּח יָת עַמָּא:

רש"י ◄ גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת • אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַר: "אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם", לֹא קִיֵּם הַבְטָחָתוֹ.

ט (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:

א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוּל לְוָת פַּרְעֹה וּתְמַלֵּל עִמֵּהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי:

(ב) כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם:

ב אֲרֵי אִם סָרִיב אַתְּ לְשַׁלָּחָא וְעַד כְּעַן אַתְּ מַתְקֵף בְּהוֹן:

רש"י ◄ מַחֲזִיק בָּם • אוֹחֵז בָּם, כְּמוֹ (דברים כה) "וְהֶחֱזַקְתָּה בִּמְבֵשָׁיו".

(ג) הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד:

ג הָא מָחָא מִן קֳדָם יְיָ הָוְיָא בִּבְעִירָךְ דִּבְחַקְלָא בְּסוּסָוָתָא בַּחֲמָרֵי בְּגַמְלֵי בְּתוֹרֵי וּבְעָנָא מוֹתָא תַּקִּיף לַחֲדָא:

רש"י ◄ הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה • לְשׁוֹן הוֹוֶה, כִּי כֵּן יֵאָמֵר בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה עַל שֶׁעָבַר 'הָיְתָה', וְעַל הֶעָתִיד 'תִּהְיֶה', וְעַל הָעוֹמֵד 'הוֹיָה', כְּמוֹ: עוֹשָׂה, רוֹצָה, רוֹעָה.

(ד) וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר:

ד וְאַפְרֵשׁ יְיָ בֵּין בְּעִירָא דְיִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּעִירָא דְמִצְרָיִם וְלָא יְמוּת מִכָּל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִדָּעַם:

רש"י ◄ וְהִפְלָה • וְהִבְדִּיל.

(ה) וַיָּשֶׂם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ:

ה וְשַׁוִּי יְיָ זִמְנָא לְמֵימַר מְחַר יַעְבֵּד יְיָ פִּתְגָּמָא הָדֵין בְּאַרְעָא:

(ו) וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד:

ו וַעֲבַד יְיָ יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין בְּיוֹמָא דְּבָתְרוֹהִי וּמִית כֹּל בְּעִירָא דְמִצְרָיִם וּמִבְּעִירָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא מִית חָד:

(ז) וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם:

ז וּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהָא לָא מִית מִבְּעִירָא דְיִשְׂרָאֵל עַד חָד וְאִתְיַקַּר לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת עַמָּא:

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וּזְרָקוּ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה:

ח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן סִיבוּ לְכוֹן מְלֵי חָפְנֵיכוֹן פִּיחָא דְאַתּוּנָא וְיִזְרְקִנֵּהּ מֹשֶׁה לְצֵית שְׁמַיָּא לְעֵינֵי פַרְעֹה:

רש"י◄ **מְלֹא חָפְנֶיכֶם** • ילוייניי"ש בְּלַעַ"ז. **פִּיחַ כִּבְשָׁן** • דָּבָר הַנִּפָּח מִן הַגֶּחָלִים עֲמוּמוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת בַּכִּבְשָׁן, וּבְלַעַ"ז אולב"ש. פִּיחַ, לְשׁוֹן הֲפָחָה, שֶׁהָרוּחַ מְפִיחָן וּמַפְרִיחָן. **וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה** • וְכָל דָּבָר הַנִּזְרָק בְּכֹחַ, אֵינוֹ נִזְרָק אֶלָּא בְּיָד אַחַת. חֲרֵי נִסִּים הַרְבֵּה: אֶחָד, שֶׁהֶחֱזִיק קֶמְצוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מְלֹא חָפְנַיִם שֶׁלּוֹ וְשֶׁל אַהֲרֹן. וְאֶחָד, שֶׁהָלַךְ הָאָבָק עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(ט) **וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:**

ט **וִיהֵי לְאַבְקָא עַל כָּל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם וִיהֵי עַל אֲנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא לְשִׁיחֲנָא סַגִּי אֲבַעְבֻּעִין בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:**

רש"י◄ **לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת** • כְּתַרְגּוּמוֹ: לְשִׁיחֲנָא סַגִּי אֲבַעְבֻּעִין, שֶׁעַל־יָדוֹ צוֹמְחִין בּוּעוֹת. **שְׁחִין** • לְשׁוֹן חֲמִימוּת. וְהַרְבֵּה יֵשׁ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה, שָׁנָה שְׁחוּנָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לו עמ' 28)

לִשְׁחִין חֲמִימוּת (רש"י ט, ט) כְּתַב הָרַמְבַּ"ן, שֶׁהָאָבָק הָיָה "חַם שׂוֹרֵף". וְכֵן מַשְׁמַע לִכְאוֹרָה מִלְּשׁוֹן רַשִׁ"י. וּלְפִי זֶה, גּוּף הַמַּכָּה, הַשְּׁחִין (הַחֲמִימוּת) וְהָאֲבַעְבּוּעוֹת, הָיָה בְּאֹפֶן טִבְעִי, וְהַנֵּס הָיָה רַק בַּהֲלִיכַת וּפִזּוּר הָאָבָק בְּכָל מִצְרַיִם. אָמְנָם, מִזֶּה שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן הֶחֱזִיקוּ פִּיחַ זֶה בְּיָדָם, מָכְרָח שֶׁלֹּא הָיָה "חַם שׂוֹרֵף". לָכֵן נִרְאֶה לְפָרֵשׁ בְּדַעַת רַשִׁ"י, שֶׁגַּם גּוּף הַמַּכָּה (הַחֲמִימוּת) הָיָה בְּדֶרֶךְ נֵס.

(י) **וַיִּקְחוּ אֶת־פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמָיְמָה וַיְהִי שְׁחִין אֲבַעְבֻּעֹת פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:**

י **וּנְסִיבוּ יָת פִּיחָא דְּאַתּוּנָא וְקָמוּ קֳדָם פַּרְעֹה וּזְרַק יָתֵהּ מֹשֶׁה לְצֵית שְׁמַיָּא וַהֲוָה שִׁיחֲנָא אֲבַעְבֻּעִין סָגִי בַּאֲנָשָׁא וּבִבְעִירָא:**

רש"י◄ **בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה** • וְאִם תֹּאמַר: מֵאַיִן הָיוּ לָהֶם הַבְּהֵמוֹת, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "וַיָּמֶת כֹּל מִקְנֵה מִצְרָיִם"? אֶלָּא לֹא נִגְזְרָה גְּזֵרָה אֶלָּא עַל אוֹתָן שֶׁבַּשָּׂדוֹת בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, וְהַיְרֵא אֶת דְּבַר ה' הֵנִיס אֶת מִקְנֵהוּ אֶל הַבָּתִּים". וְכֵן שְׁנוּיָה בַּ"מְכִילְתָּא" אֵצֶל: "וַיִּקַּח שֵׁשׁ־מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר" (לקמן יד).

(יא) **וְלֹא־יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשְּׁחִין כִּי־הָיָה הַשְּׁחִין בַּחַרְטֻמִּם וּבְכָל־מִצְרָיִם:**

יא **וְלָא יְכִילוּ חָרְטֻמָּיָא לְמֵיקַם קֳדָם מֹשֶׁה מִן קֳדָם שִׁיחֲנָא אֲרֵי הֲוָה שִׁיחֲנָא בְּחָרְטֻמָּיָא וּבְכָל מִצְרָאֵי:**

(יב) **וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה:**

יב **וְתַקִּיף יְיָ יָת לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה:**

(יג) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:**

יג **וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַקְדֵּם בְּצַפְרָא וְאִתְעַתַּד קֳדָם פַּרְעֹה וְתֵימַר לֵהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דִּיהוּדָאֵי שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי:**

(יד) **כִּי ׀ בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַי אֶל־לִבֶּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ:**

יד **אֲרֵי בְּזִמְנָא הָדָא אֲנָא שָׁלַח יָת כָּל מָחָתַי לְלִבָּךְ וּבְעַבְדָּיךְ וּבְעַמָּךְ בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי לֵית דִּכְוָתִי שַׁלִּיט בְּכָל אַרְעָא:**

רש"י◄ **אֶת כָּל מַגֵּפֹתַי** • לָמַדְנוּ מִכָּאן שֶׁמַּכַּת בְּכוֹרוֹת שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמַּכּוֹת.

(טו) כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וָאַךְ אוֹתְךָ וְאֶת־עַמְּךָ בַּדֶּבֶר וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ׃

טו אֲרֵי כְּעַן קְרֵיב קֳדָמַי דְּאֶשְׁלַח פּוֹן יָת מַחַת גְּבָרְתִּי וְאֶמְחֵי יָתָךְ וְיָת עַמָּךְ בְּמוֹתָא וְשֵׁיצִיאַת מִן אַרְעָא׃

רש"י◄ כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת יָדִי וְגוֹ' • כִּי אִלּוּ רָצִיתִי כְּשֶׁהָיְתָה יָדִי בְּמִקְנְךָ שֶׁהִכִּיתִים בַּדֶּבֶר, שְׁלַחְתִּיהָ וְהִכִּיתִי אוֹתְךָ וְאֶת עַמְּךָ עִם הַבְּהֵמוֹת. וַתִּכָּחֵד מִן הָאָרֶץ • אֲבָל בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ וְגוֹ'.

(טז) וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃

טז וּבְרַם בְּדִיל דָּא קַיֵּימְתָּךְ בְּדִיל לְאַחֲזָיוּתָךְ יָת חֵילִי וּבְדִיל דִּיהוֹן מִשְׁתָּעַן גְּבוּרַת שְׁמִי בְּכָל אַרְעָא׃

◆ שבת קודש כ"ח טבת ◆

(יז) עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם׃

יז עַד כְּעַן אַתְּ כְּבִישַׁת בֵּהּ בְּעַמִּי בְּדִיל דְּלָא לְשַׁלָּחוּתְהוֹן׃

רש"י◄ עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי • כְּתַרְגּוּמוֹ: כְּבִישַׁת בֵּהּ בְּעַמִּי, וְהוּא מִגִּזְרַת מְסִלָּה, דִּמְתַרְגְּמִינָן אֹרַח כְּבִישָׁא, וּבְלַעַ"ז קלקי"ר. וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי בְּסוֹף "וַיְהִי מִקֵּץ": כָּל תֵּיבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ סָמֶ"ךְ וְהִיא בָּאָה לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן מִתְפָּעֵל, נוֹתֵן הַתָּי"ו שֶׁל שְׁמוּשׁ בְּאֶמְצַע אוֹתִיּוֹת שֶׁל עִקָּר, כְּגוֹן זוֹ וּכְגוֹן: (קהלת יב) "וַיִּסְתַּבֵּל הֶחָגָב" מִגִּזְרַת סֵבֶל, (במדבר טז) "כִּי תִשְׁתָּרֵר עָלֵינוּ" מִגִּזְרַת שַׂר וְנָגִיד, וְכֵן: (דניאל ז ח) "מִשְׁתַּכֵּל הֲוַית".

(יח) הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד־עָתָּה׃

יח הָא אֲנָא מָחֵית מִטְרָא בְּעִדָּנָא הָדֵין מְחַר בַּרְדָּא תַּקִּיף לַחֲדָא דִּי לָא הֲוָה דִּכְוָתֵהּ בְּמִצְרַיִם לְמִן יוֹמָא דְּאִשְׁתַּכְלָלַת וְעַד כְּעָן׃

רש"י◄ כָּעֵת מָחָר • כָּעֵת הַזֹּאת לְמָחָר. שָׁרַט לוֹ שְׁרִיטָה בַּכֹּתֶל: לְמָחָר, כְּשֶׁתַּגִּיעַ חַמָּה לְכָאן, יֵרֵד הַבָּרָד. הִוָּסְדָה • שֶׁנִּתְיַסְּדָה, וְכָל תֵּיבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ יו"ד, כְּגוֹן: יָסֹד, יָלַד, יָדַע, יָסַר, כְּשֶׁהִיא מִתְפַּעֶלֶת, תָּבֹא הַוּי"ו בִּמְקוֹם הַיּוֹ"ד כְּמוֹ: הִוָּסְדָה, הִוָּלְדָה, וַיִּוָּדַע, "וַיִּוָּלֵד לְיוֹסֵף", (משלי כט) "בִּדְבָרִים לֹא יִוָּסֵר עָבֶד".

(יט) וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־יִמָּצֵא בַשָّדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה וְיָרַד עֲלֵהֶם הַבָּרָד וָמֵתוּ׃

יט וּכְעַן שְׁלַח כְּנוֹשׁ יָת בְּעִירָךְ וְיָת כָּל דִּי לָךְ בְּחַקְלָא כָּל אֲנָשָׁא וּבְעִירָא דְּאִשְׁתְּכַח בְּחַקְלָא וְלָא יִתְכְּנֵשׁ לְבֵיתָא וְיֵחוֹת עֲלֵיהוֹן בַּרְדָּא וִימוּתוּן׃

רש"י◄ שְׁלַח הָעֵז • כְּתַרְגּוּמוֹ: שְׁלַח כְּנוֹשׁ, וְכֵן: (ישעיה י) "יוֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ", (ירמיה ו) "הָעִזוּ בְּנֵי בִנְיָמִין". וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה • - לְשׁוֹן הַכְנָסָה הוּא.

(כ) הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי פַרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־הַבָּתִּים׃

כ דְּדָחֵיל מִפִּתְגָּמָא דַיְיָ מֵעַבְדֵי פַּרְעֹה כְּנַשׁ יָת עַבְדּוֹהִי וְיָת גֵּיתוֹהִי לְבָתַּיָּא׃

רש"י◄ הֵנִיס • הִבְרִיחַ, לְשׁוֹן "וַיָּנָס".

(כא) וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה׃

כא וְדִי לָא שַׁוִּי לִבֵּהּ לְפִתְגָּמָא דַיְיָ שְׁבַק יָת עַבְדּוֹהִי וְיָת גֵּיתוֹהִי בְּחַקְלָא׃

(כב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וִיהִי חֹשֶׁךְ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעָל כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

כב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרֵים יָת יְדָךְ עַל צֵית שְׁמַיָּא וִיהֵי בַרְדָּא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָאֵי עַל אֲנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא וְעַל כָּל עֶסְבָּא דְחַקְלָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

רש"י◄ עַל הַשָּׁמַיִם • לְצַד הַשָּׁמַיִם, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: הִגְבִּיהוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה לְמַעְלָה מִן הַשָּׁמַיִם.

(כג) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמָיִם וַיהוָה נָתַן קֹלֹת וּבָרָד וַתְּהַלֶּךְ־אֵשׁ אַרְצָה וַיַּמְטֵר יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

כג וַאֲרֵים מֹשֶׁה יָת חֵטְרֵהּ עַל צֵית שְׁמַיָּא וַיְיָ יְהַב קָלִין וּבַרְדָּא וּמְהַלְכָא אֶשָּׁתָא עַל אַרְעָא וְאַמְטַר יְיָ בַּרְדָּא עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:

(כד) וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי:

כד וַהֲוָה בַרְדָּא וְאֶשָּׁתָא מִשְׁתַּלְהֶבֶת בְּגוֹ בַרְדָּא תַּקִּיף לַחֲדָא דִּי לָא הֲוָה דִכְוָתֵהּ בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם מֵעִדַּן דַּהֲוַת לְעָם:

רש"י◄ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד • גַּם בְּתוֹךְ גַּם: הָאֵשׁ וְהַבָּרָד מְעֹרָבִין, וְהַבָּרָד, מַיִם הוּא, וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם, עָשׂוּ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם (שמות רבה).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי רשימות "וארא תש"ב", רשימות חוברת כז – מתוך 'לקראת שבת')

"חם" לְעַצְמוֹ וְ"קר" לְגַבֵּי חוּץ

וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד

גַּם בְּתוֹךְ גַּם, הָאֵשׁ וְהַבָּרָד מְעֹרָבִין (ט, כד. ובפרש"י)

יֵשׁ לְעַיֵּן לְאֵיזֶה טַעַם הִלְקָה הַקָּבָּ"ה אֶת הַמִּצְרִיִּים בְּאֹפֶן כָּזֶה, שֶׁהָאֵשׁ וְהַבָּרָד יִהְיוּ מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָגִיל כְּלָל? וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּדֶרֶךְ הַחֲסִידוּת:

הַקְּלִפָּה דְּפַרְעֹה וְהַמִּצְרִיִּים הָיְתָה עִנְיַן הַגַּאֲוָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּהַפְטָרַת פָּרָשָׁתֵנוּ עַל פַּרְעֹה "אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאוֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתָנִי" (יחזקאל כט, ג).

וְהִנֵּה דֶּרֶךְ הַבַּעַל־גַּאֲוָה הוּא שֶׁחוֹשֵׁב רַק עַל עַצְמוֹ, וּלְזוּלָתוֹ הֲרֵי הוּא מִתְנַהֵג בִּקְרִירוּת וּבְלִי רֶגֶשׁ.

יְכוֹלִים הָיוּ לַחְשֹׁב, שֶׁהַטַּעַם לַהַנְהָגָה זוֹ הוּא מִשּׁוּם שֶׁטֶּבַע הַבַּעַל־גַּאֲוָה הוּא לִהְיוֹת בִּקְרִירוּת לְגַבֵּי כָּל דָּבָר, אַף הָאֱמֶת הִיא לְהֵפֶךְ, שֶׁקְּרִירוּת זוּ סִבָּתָהּ הִיא חֲמִימוּת. דְּמִכֵּיוָן שֶׁמַּרְגִּישׁ וְאוֹהֵב אֶת עַצְמוֹ מְאֹד וְשֶׁקּוּעַ בָּזֶה לְגַמְרֵי, לָכֵן הֲרֵי הוּא מִתְנַהֵג עִם חֲבֵרוֹ בִּקְרִירוּת.

וְזֶהוּ עִנְיַן מִכַּת בָּרָד, שֶׁהָיְתָה מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁהַקָּבָּ"ה הִלְקָה אֶת הַמִּצְרִיִּים שֶׁהָיוּ בַּעֲלֵי גַּאֲוָה כַּנַּ"ל, עִם בָּרָד וְאֵשׁ מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה, קְרִירוּת וַחֲמִימוּת בְּיַחַד.

(כה) וַיַּךְ הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֵת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבֵּר:

כה וּמְחָא בַרְדָּא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם יָת כָּל דִּי בְחַקְלָא מֵאֲנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא וְיָת כָּל עֶסְבָּא דְחַקְלָא מְחָא בַרְדָּא וְיָת כָּל אִילַן דִּבְחַקְלָא תְּבַר:

(כו) רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָד:

כו לְחוֹד בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן דִּי תַמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָא בַרְדָּא:

(כז) וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חָטָאתִי הַפַּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים:

כז ושלח פרעה וקרא למשה ולאהרן ואמר להון חבית זמנא הדא יי זכאה ואנא ועמי חייבין:

(כח) הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים וּבָרָד וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תֹסִפוּן לַעֲמֹד:

כח צלו קדם יי וסגי קדמוהי רוח דלא יהון עלנא קלין דלוט כאלין מן קדם יי וברדא ואשלח יתכון ולא תוספון לאתעכבא:

רש"י◄ **וְרַב** • דַּי לוֹ בְּמַה שֶׁהוֹרִיד כְּבָר.

(כט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת־הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־יְהוָה הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאָרֶץ:

כט ואמר ליה משה במפקי מן קרתא אפרוש ידי בצלו קדם יי קלייא יתמנעון וברדא לא יהי עוד בדיל דתתדע ארי דיי ארעא:

רש"י◄ **כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר** • מִן הָעִיר, אֲבָל בְּתוֹךְ הָעִיר לֹא הִתְפַּלֵּל, לְפִי שֶׁהָיְתָה מְלֵאָה גִּלּוּלִים (שמות רבה).

(ל) וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירְאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים:

ל ואת וערבדיך ידענא ארי עד כען לא אתכנעתון מן קדם יי אלהים:

רש"י◄ **טֶרֶם תִּירְאוּן** • עֲדַיִן לֹא תִּירְאוּן, וְכֵן כָּל "טֶרֶם" שֶׁבַּמִּקְרָא – עֲדַיִן לֹא, הוּא. וְאֵינוֹ לְשׁוֹן קֹדֶם. כְּמוֹ: (בראשית יט) "טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ" – עַד לָא שְׁכִיבוּ, (שם ב) "טֶרֶם יִצְמָח" – עַד לָא צָמַח, אַף זֶה כֵּן הוּא: יָדַעְתִּי כִּי עֲדַיִן אֵינְכֶם יְרֵאִים, וּמִשֶּׁתִּהְיֶה הָרְוָחָה תַּעַמְדוּ בְּקִלְקוּלְכֶם.

(לא) וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל:

לא וכתנא וסערי לקו ארי סערניא אביבין וכתנא גבעולין:

רש"י◄ **וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה** • נִשְׁבְּרָה, לְשׁוֹן: "פַּרְעֹה נְכֵה", נְכָאִים, וְכֵן "לֹא נֻכּוּ". וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ לְשׁוֹן הַכָּאָה, שֶׁאֵין נו"ן בִּמְקוֹם הֵ"א לְפָרֵשׁ "נֻכָּתָה" כְּמוֹ הֻכְּתָה, "נֻכּוּ" כְּמוֹ הֻכּוּ, אֶלָּא הַנּוּ"ן שֹׁרֶשׁ בַּתֵּיבָה, וַהֲרֵי הוּא מִגִּזְרַת (איוב לג) "וְשֵׁפוּ עַצְמוֹתָיו". **כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב** • כְּבָר בִּכְּרָה וְעוֹמֶדֶת בְּקָשֶׁיהָ וְנִשְׁתַּבְּרוּ וְנָפְלוּ, וְכֵן הַפִּשְׁתָּה גְּדֵלָה כְּבָר וְהֵקְשָׁה לַעֲמֹד בִּגְבְעוֹלֶיהָ. **הַשְּׂעֹרָה אָבִיב** • עָמְדָה בְּאַבֶּיהָ, לְשׁוֹן (שיר השירים ח) "בְּאַבִּי הַנַּחַל".

(לב) וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה:

לב וחטאה וכסמיא לא לקו ארי אפילתא אנון:

רש"י◄ **כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה** • מְאֻחָרוֹת, וַעֲדַיִן הָיוּ רַכּוֹת וִיכוֹלוֹת לַעֲמֹד בִּפְנֵי קָשֶׁה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵת

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כז) **ה' הַצַּדִּיק.** וּלְכָךְ אָמַר דָּבָר זֶה עַל הַבָּרָד יוֹתֵר מִבְּכָל שְׁאָר הַמַּכּוֹת, לְפִי שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (פסוק יט) שְׁלַח הָעֵז, וּמִי שֶׁלֹּא נֶאֱסְפוּ בַּבַּיִת מֵתוּ, לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ **ה' הַצַּדִּיק** שֶׁהִזְהִירַנִי הֵיטֵב, **וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים,** כִּי בְּרֶשַׁע הִנִּיחוּ בְּהֵמוֹתָם בַּשָּׂדוֹת וְלֹא הֶאֱמִינוּ בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (שמו"ר יב ה): תורה כח (כט) **כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר.** לְכָךְ הוּצְרַךְ לָצֵאת מִן הָעִיר כְּשֶׁהוּצְרַךְ לְהִתְפַּלֵּל עַל מַכַּת הַבָּרָד יוֹתֵר מִבְּשְׁאָר מַכּוֹת, לְפִי שֶׁעַל מַכַּת הַבָּרָד כְּתִיב (פסוק כ) הַיָּרֵא וגו', וְנִתְמַלְּאָה כָּל הָעִיר בְּאוֹתָהּ שָׁעָה גִּילּוּלִים מִמְּצְרַיִם שֶׁהָיוּ עוֹבְדִים לַבְּהֵמוֹת, וּלְכָךְ יָצָא מִן הָעִיר. אָמְנָם צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁגַּם לִשְׁאָר תְּפִלּוֹת הָיָה יוֹצֵא מִן הָעִיר, וּמִזֶּה אָנוּ לְמֵדִין לְכָל הַשְּׁאָר: תורה ל **חסלת פרשת וארא**

כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד", יֵשׁ לְפָרֵשׁ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא בַּעֲשָׂבִים הָעוֹמְדִים בְּקִלְחָם הָרְאוּיִים לִלְקוֹת בְּבָרָד. וּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא, יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ שֶׁנֶּחְלְקוּ עַל זֹאת וְדָרְשׁוּ: "כִּי אֲפִילֹת" – פִּלְאֵי פְּלָאוֹת נַעֲשׂוּ לָהֶם שֶׁלֹּא לָקוּ:

(לג) **וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה:**

לג וּנְפַק מֹשֶׁה מִלְּוָת פַּרְעֹה יָת קַרְתָּא וּפְרַשׂ יְדוֹהִי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ וְאִתְמְנִיעוּ קָלָיָא וּבַרְדָּא וּמִטְרָא דַּהֲוָה נָחִית לָא מְטָא עַל אַרְעָא:

רש"י◄ **לֹא נִתַּךְ** • לֹא הִגִּיעַ, וְאַף אוֹתָן שֶׁהָיוּ בָּאֲוִיר, לֹא הִגִּיעוּ לָאָרֶץ, וְדוֹמֶה לוֹ: (דניאל ט) "וַתִּתָּךְ עָלֵינוּ הָאָלָה וְהַשְּׁבוּעָה" דְּעֶזְרָא, וַתַּגִּיעַ עָלֵינוּ. וּמְנַחֵם בֶּן סָרוּק חִבְּרוֹ בְּחֵלֶק (יחזקאל כב) "כְּהִתּוּךְ כֶּסֶף" לְשׁוֹן יְצִיקַת מַתֶּכֶת, וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת דְּבָרָיו, כְּתַרְגּוּמוֹ: "רַיְצֹק" (שמות לז) "וְאַתִּיךְ", "לְצֶקֶת" (שמות לח) לְאַתָּכָא, אַף זֶה: "לֹא נִתַּךְ לָאָרֶץ" – לֹא הֵצַק אָרְצָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקו:ש ח"ו ע' 52 ואילך, משיחת ש"פ וארא תשכ"ה)

שְׁנֵי פֵּירוּשֵׁי רַשִׁ"י אֵלּוּ, קְשׁוּרִים גַּם לְעִנְיָן שֶׁל פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה - כְּפִי שֶׁהוּא מוּאָר עַל־פִּי תּוֹרַת הַחֲסִידוּת.
מַכַּת "בָּרָד", כְּכָל הַמַּכּוֹת הָאֲחֵרוֹת, הִגִּיעָה אֶל פַּרְעֹה עֹקֶב חֶטְאוֹ, אֲשֶׁר מָרַד בַּקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְלֹא שִׁחְרֵר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. אַךְ כַּאֲשֶׁר הוּא אָמַר "חָטָאתִי... וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים" - וִידוּי וַחֲרָטָה עַל הֶעָבָר, וְגַם "וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תוֹסִיפוּ לַעֲמוֹד" - קַבָּלָה לָעָתִיד, בִּטְלָה חֲזָרָתוֹ זוֹ בִּתְשׁוּבָה אֶת הָעֹנֶשׁ - "וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא נִתַּךְ אָרְצָה".
אַךְ כָּאן מִתְעוֹרֶרֶת הַשְּׁאֵלָה: הַאִם תְּשׁוּבָתוֹ הָיְתָה כֹּה עֲצוּמָה, שֶׁהָיָה בְּכוֹחָהּ לְבַטֵּל אֶת הָעֹנֶשׁ, אֶת הַבָּרָד, לַחֲלוּטִין? כֵּיוָן שֶׁכָּל עוֹנֶשׁ הוּא תּוֹצָאָה שֶׁל הַחֵטְא עַצְמוֹ, כַּנֶּאֱמָר "תִּיסָּרְךָ רָעָתֶךָ", שֶׁהָרַע עַצְמוֹ מְיַסֵּר, לָכֵן, אִם הַחֲזָרָה בִּתְשׁוּבָה מָחֲקָה אֶת הַחֵטְא לַחֲלוּטִין, הֲרֵי הִיא בִּטְלָה אֶת עוֹנֶשׁ הַבָּרָד, שֶׁהוּא תּוֹצָאָה שֶׁל הַחֵטְא - וּלְפִי דֵּעָה זוֹ, יֵשׁ לְהַסְבִּיר כְּפֵירוּשׁוֹ הַשֵּׁנִי שֶׁל רַשִׁ"י - "לֹא הוּצַק", שֶׁמְּצִיאוּתוֹ שֶׁל הַמָּטָר הִתְבַּטְּלָה.
אוֹ שֶׁאֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁלֹּא הָיָה בְּכֹחַ תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל פַּרְעֹה לְמְחוֹק וּלְשַׁרֵּשׁ אֶת הַחֵטְא לַחֲלוּטִין, וּמִמֵּילָא - גַּם לֹא אֶת הַיְסוּרִים הַנּוֹבְעִים מִמֶּנּוּ. אֶלָּא, כֵּיוָן שֶׁבְּמַעֲשֶׂה הוּא בְּכָל זֹאת חָזַר בִּתְשׁוּבָה, דַּי הָיָה בְּכָךְ כְּדֵי לְהָסִיר אֶת עֹנֶשׁ הַבָּרָד בְּמַעֲשֶׂה - אֶת תּוֹצָאַת הַחֵטְא בְּפֹעַל מַמָּשׁ. לְפִי דֵּעָה זוֹ, יֵשׁ לְהַסְבִּיר אֶת הַדְּבָרִים לְפִי הַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן שֶׁל רַשִׁ"י - "לֹא הִגִּיעַ" - שֶׁהַתְּשׁוּבָה הֵבִיאָה לִידֵי כָּךְ שֶׁהָעֹנֶשׁ לֹא יַגִּיעַ אֲלֵיהֶם, אַךְ הוּא נִשְׁאַר בִּמְצִיאוּתוֹ.
בַּמֶּה תָּלוּי הַסָּפֵק, אִם בְּכֹחָהּ שֶׁל תְּשׁוּבַת פַּרְעֹה לְבַטֵּל לַחֲלוּטִין אֶת הַחֵטְא (וְאֶת הָעֹנֶשׁ), אִם לָאו?
לְגַבֵּי יְהוּדִים, בָּרוּר שֶׁתְּשׁוּבָתָם מוֹחֶקֶת אֶת הַחֵטְא לַחֲלוּטִין. אַף בִּשְׁעַת הַחֵטְא, מַהוּתוֹ שֶׁל יְהוּדִי הִיא טוֹב וּקְדוּשָׁה. וְהוּא עוֹבֵר עֲבֵרָה חַס־וְשָׁלוֹם רַק מִפְּנֵי שֶׁ"תְּקָפוֹ יִצְרוֹ הָרַע" לִפְעוֹל לְהֵפֶךְ מִרְצוֹנוֹ הָעַצְמִי בֶּאֱמֶת. וְלָכֵן, מִיַּד בַּעֲשׂוֹתוֹ תְּשׁוּבָה, וּבְהַחְלָטָתוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹעַ יוֹתֵר לַיֵּצֶר הָרַע, הוּא שָׁב לִמְצִיאוּתוֹ הָאֲמִתִּית, כְּמַשְׁמָעוּת הַמִּלָּה "תְּשׁוּבָה".
אָמְנָם, דַּוְקָא בִּתְשׁוּבָה מֵאַהֲבָה "נֶעֱקַר עֲוֹנוֹ מִתְּחִלָּתוֹ" -
(וּתְשׁוּבָה זוֹ מַשְׁפִּיעָה גַּם עַל הֶעָבָר, לַמְרוֹת שֶׁלֹּא יִתָּכֵן שֶׁדָּבָר יִשְׁתַּנֶּה לִפְנֵי הַגּוֹרֵם לַשִּׁינּוּי, שֶׁהֲרֵי הַ"סִבָּה" הִיא לִפְנֵי הַתּוֹצָאָה, כִּי:
א) יְהוּדִים קְשׁוּרִים לְשֵׁם הֱוָיָ', הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד, וּמַעֲשֶׂה הַתְּשׁוּבָה מְחַדֵּשׁ קֶשֶׁר זֶה, וְאָז עָבָר הֹוֶה וְעָתִיד - כְּאֶחָד. וּבְדֶרֶךְ הַנִּגְלֶה:
ב) כְּלָל זֶה, שֶׁפְּעוּלָה אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַשְׁפִּיעַ עַל הֶעָבָר, אָמוּר דַּוְקָא לְגַבֵּי יְצִירַת דָּבָר חָדָשׁ. אַךְ כַּאֲשֶׁר הִיא רַק מְגַלָּה מַצָּב קוֹדֵם, מוּבָן, שֶׁפְּעוּלָה מְאוּחֶרֶת יְכוֹלָה לְהַשְׁפִּיעַ עַל הֶעָבָר, כִּי הִיא רַק מַבְהִירָה אֶת הַמַּצָּב שֶׁל הֶעָבָר. וְכֵיוָן שֶׁיְּהוּדִי הוּא תָּמִיד טוֹב וְקָדוֹשׁ, וְרַק בִּזְמַן הַחֵטְא הָיָה הַטּוֹב בְּהֶעְלֵם, יְכוֹלָה תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה לְבַטֵּל אֶת הַחֵטְא לְמַפְרֵעַ, כִּי בְּאֶמְצָעוּתָהּ מִתְגַּלִּים הַטּוֹב וְהַקְּדוּשָׁה שֶׁיֵּשׁ לִפְנֵי כֵן אֵצֶל הַיְּהוּדִי.
ג) יָדוּעַ לְגַבֵּי כָּל יְהוּדִי, שֶׁבְּוַדַּאי סוֹפוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, כַּנֶּאֱמָר "כִּי לֹא יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח", וְלָכֵן קוֹבַעַת הַהֲלָכָה שֶׁ"לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם (יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה) בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ, בְּוַדַּאי". וְלָכֵן אַף בִּשְׁעַת הַחֵטְא, חָל עָלָיו הַדִּין שֶׁל "כָּל הָעוֹסֵק לַחְתּוֹךְ כִּחְתּוּךְ דָּמֵי", וְכַדּוֹמֶה, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לְיַשֵּׁם זֹאת בְּפֹעַל כְּדֵי לְבַטֵּל אֶת הָרַע שֶׁלּוֹ בְּפֹעַל).
וְאִילּוּ "תְּשׁוּבָה מִיִּרְאָה" מוֹעִילָה רַק "מִכָּאן וָאֵילָךְ", וַאֲפִילּוּ מִכָּאן וָאֵילָךְ עֲדַיִן נִשְׁאָר מַשֶּׁהוּ מֵהָרַע שֶׁבַּחֵטְא, כַּנֶּאֱמָר בִּגְמָרָא, שֶׁבִּתְשׁוּבָה מִיִּרְאָה - נַעֲשִׂים הַזְּדוֹנוֹת כִּשְׁגָגוֹת.

בְּכָל זֹאת, לְפָחוֹת לְגַבֵּי הַזְּמַן שֶׁ"מִכָּאן וְאֵילָךְ", וּלְגַבֵּי חֵלֶק זֶה שֶׁל הָרַע - "זְדוֹנוֹת" - שֶׁמִּתְבַּטֵּל עַל־יְדֵי תְּשׁוּבָה, הֲרֵי זֶהוּ בִּיטּוּל מוּחְלָט, שֶׁרַע זֶה בָּטֵל מִמְּצִיאוּתוֹ. כֵּיוָן שֶׁיְּהוּדִי אֵינוֹ קָשׁוּר לָרַע בְּעֶצֶם מַהוּתוֹ, וּבַעֲבֵרָה רַק "יִצְרוֹ הוּא שֶׁתִּקְּפוֹ", לָכֵן גּוֹרֶמֶת הַתְּשׁוּבָה לְכָךְ, שֶׁעַל־יְדֵי שֶׁ"תְּשַׁשׁ יִצְרוֹ" מִתְגַּלֶּת מַהוּתוֹ, וְלָכֵן מִתְבַּטֵּל הָרַע מִמְּצִיאוּתוֹ.

כֵּיוָן שֶׁהַסִּבָּה לְכָךְ שֶׁהַתְּשׁוּבָה יְכוֹלָה לְבַטֵּל אֶת הַחֵטְא הִיא מִפְּנֵי שֶׁאָדָם עָבַר עֲבֵרָה רַק מִשּׁוּם שֶׁ"יִצְרוֹ הוּא שֶׁתִּקְּפוֹ", וְלָכֵן צְרִיכָה הַתְּשׁוּבָה לְהָסִיר רַק מַה שֶּׁ"נִדְבַּק" בּוֹ - מוּבָן, שֶׁלְּגַבֵּי בְּנֵי נֹחַ, שֶׁאֲצְלָם הָרַע אֵינוֹ דָּבָר נוֹסָף לָהֶם, בְּכֹחָהּ שֶׁל הַתְּשׁוּבָה רַק לִמְנוֹעַ אֶת הָעֹנֶשׁ בְּמַעֲשֶׂה, אַךְ לֹא לְבַטֵּל לַחֲלוּטִין אֶת הָרַע שֶׁבַּחֵטְא, וְאֶת מְצִיאוּת הָעֹנֶשׁ עַצְמוֹ.

אַךְ זֹאת לְגַבֵּי בְּנֵי נֹחַ לְאַחַר מַתַּן־תּוֹרָה. וְאִילּוּ בַּתְּקוּפָה שֶׁלִּפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה, כַּאֲשֶׁר עֲדַיִן לֹא הִתְחַדֵּשׁ הָעִנְיָן שֶׁל "וּבָנוּ בָּחַרְתָּ", יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם הַתְּשׁוּבָה שֶׁל בְּנֵי נֹחַ - יְכוֹלָה הָיְתָה לְבַטֵּל לַחֲלוּטִין אֶת מְצִיאוּת הָרַע.

וְזֶהוּ הַהֶבְדֵּל בֵּין שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים שֶׁל רַשִׁ"י:

לְפִי הַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן יוֹצֵא, שֶׁגַּם לִפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה לֹא הָיָה בְּכֹחָהּ שֶׁל תְּשׁוּבָתָם שֶׁל בְּנֵי נֹחַ לְבַטֵּל אֶת מְצִיאוּת הָרַע, וְלָכֵן הַהֶסְבֵּר הוּא "לֹא הִגִּיעַ" - הַמָּטָר לֹא הִגִּיעַ לָאָרֶץ, אַךְ הוּא נִשְׁאַר בִּמְצִיאוּתוֹ.

וּלְפִי הַפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי יוֹצֵא, שֶׁגַּם לִפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה אָכֵן הָיָה בְּכֹחָהּ שֶׁל תְּשׁוּבָתָם שֶׁל בְּנֵי נֹחַ לְבַטֵּל אֶת מְצִיאוּת הָרַע, וְלָכֵן הַהֶסְבֵּר הוּא "לֹא הוּצַק", שֶׁמְּצִיאוּתוֹ שֶׁל הַמָּטָר הִתְבַּטְּלָה.

וְכָאן, כְּמוֹ בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים אֲחֵרִים, רוֹאִים כֵּיצַד פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י מַכִּיל "עִנְיָנִים מוּפְלָאִים": שֶׁשְּׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים עַל הַמִּלִּים "לֹא נִתַּךְ" - שֶׁבְּמַבָּט רִאשׁוֹן נִבְדָּלִים בֵּינֵיהֶם רַק לְגַבֵּי מַשְׁמָעוּת מִלּוּלִית - הֵם שְׁנֵי הֶסְבְּרִים שׁוֹנִים בְּמַהוּתָם לְגַבֵּי הָאֹפֶן שֶׁבּוֹ הַמָּטָר לֹא יָרַד, וְלָכֵן מְצַטֵּט רַשִׁ"י בַּ"דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל" וּבְפֵרוּשׁוֹ גַּם אֶת הַמִּלָּה "לֹא נִתַּךְ".

וְיוֹתֵר מִכָּךְ: פֵּירוּשִׁים אֵלּוּ קְשׁוּרִים לַהֲלָכוֹת שֶׁבָּהֶן מוֹפִיעַ הַבִּטּוּי "גְּמִירֵי" (כְּגוֹן "גְּמִירֵי, מַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין"), עַד אֲשֶׁר בְּאֶמְצָעוּתָם מִתְבָּרֵר עִנְיָן מַשְׁמָעוּתִי לְגַבֵּי אֹפֶן הַתְּשׁוּבָה שֶׁל בְּנֵי נֹחַ לִפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה.

(לד) וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו׃

לד וַחֲזָא פַּרְעֹה אֲרֵי אִתְמְנַע מִטְרָא וּבַרְדָּא וְקָלָיָא וְאוֹסֵף לְמֶחֱטֵי וְיַקֵּרֵהּ לְלִבֵּהּ הוּא וְעַבְדּוֹהִי׃

(לה) וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃

לה וְאִתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ בִּידָא דְּמֹשֶׁה׃

פ פ פ

קכ"א פסוקים, גיבעו"ל סימן. יעיא"ל סימן. חסלת פרשת וארא

הפטרה לפרשת וארא לקריאה בציבור ולשמו"ת נדפסה בעמ' רכו

אגרות קודש

ב"ה, כ"ד טבת, תשכ"ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

לאחר הפסק ארוך נתקבל מכתבו מי"ז טבת.

ומובן שמעונין אני בהפרטים אודותם כותב, שהרי האדם וחייו מצטרפים מפרטים כאלו ואפילו הענינים הכי עיקרים, וכמו שנצטוינו על ענין האחדות כפשוטו, כך על האדם להשתדל שיהיו כל ענייניו מאוחדים ועד ליחוד גמור ובסגנון חז"ל [אשר כללו כללים גדולים בפתגם קצר, איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוים בה] בכל דרכיך דעהו (ברכות ס"ג א) ועיין הביאור בזה בהלכות דיעות להמורה הגדול הוא הרמב"ם פס"ד הלכה בשו"ע או"ח סי' רל"א.

כמובן ביחוד נעם לי לקרות במכתבו ע"ד רצונו הטוב גם חזק לעלות במסילה העולה בית א-ל לימוד תורתנו הק' והנהגה מתאימה לזה, והובטחנו הבא לטהר מסייעין אותו.

במענה לשאלותיו מבוארות הן בפסקי הדינים אשר בשלחן ערוך.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

שיעורי תהלים לשבוע פרשת וארא

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ב טבת מפרק קו עד סוף פרק קז	**יום רביעי - כ"ה טבת** פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו
יום שני - כ"ג טבת מפרק קח עד סוף פרק קיב	**יום חמישי - כ"ו טבת** פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק
יום שלישי - כ"ד טבת מפרק קיג עד סוף פרק קיח	**יום שישי - כ"ז טבת** מפרק קכ עד סוף פרק קלד
שבת קודש - כ"ח טבת פרק כ מפרק קלה עד סוף פרק קלט	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ב טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' יז, ואעפ"כ אינו נקרא... עד עמ' 34, ועיון תפלה כו'.

וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵינוֹ נִקְרָא "צַדִּיק" כְּלָל, – אלא הוא נקרא "בינוני", **מִפְּנֵי שֶׁיִּתְרוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר לְאוֹר נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית עַל הַחֹשֶׁךְ וְסִכְלוּת שֶׁל הַקְּלִיפָּה הַנִּדְחֶה מִמֵּילָא - אֵינוֹ אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה לְבוּשֶׁיהָ הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל,** – כלומר; במחשבה, דיבור ומעשה בלבד, חזקה יותר הנפש האלקית מהנפש הבהמית, **וְלֹא בְּמָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ** – של הנפש האלקית, **עַל מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל הַקְּלִיפָּה** – והנפש הבהמית, **כִּי מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁמֵּהַקְּלִיפָּה שֶׁבְּחֶלֶל הַשְּׁמָאלִי** – עצם מציאותה של הנפש הבהמית, **לֹא נִדְחָה כְּלָל מִמְּקוֹמוֹ בְּבִינוֹנִי אַחַר הַתְּפִלָּה, שֶׁאֵין** – אז, **רִשְׁפֵּי אֵשׁ אַהֲבַת ה' בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ בֶּחָלָל הַיְמָנִי,** – כמו שהדבר בשעת תפלתו, כאמור לעיל, שאהבת ה' אצלו אז היא בהתגלות, הוא מרגיש בלבו את האהבה, **כִּי־אִם תּוֹכוֹ** – החלק הפנימי שבלבו, **רָצוּף "אַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת",** – ואילו בגלוי אין הוא מרגיש את האהבה, **שֶׁהִיא אַהֲבָה הַטִּבְעִית שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן.** – בפרק י"ח, שבכל יהודי ישנה אהבה מסותרת לקב"ה. **וְאַזַּי** – אחרי תפילתו, כשהאהבה אינה בהתגלות בלבו, **יָכוֹל לִהְיוֹת סִכְלוּת הַכְּסִיל הָרָע** – של הנפש הבהמית, **בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ בֶּחָלָל הַשְּׁמָאלִי, לְהִתְאַוּוֹת תַּאֲוָה לְכָל עִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה, בֵּין בְּהֶתֵּר** – גם בדברים שמותר לעשותם, אלא שאין לעשותם לשם תאוה כי־אם לשם שמים, ואילו הוא מתאוה להם בגלל התענוג שבהם, **בֵּין בְּאִסּוּר חַס־וְשָׁלוֹם,** – גם בדברים שהם אסורים מן התורה, **כְּאִלּוּ לֹא הִתְפַּלֵּל כְּלָל. אֶלָּא שֶׁבְּדָבָר אִסּוּר אֵינוֹ עוֹלֶה בְּדַעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת הָאִסּוּר בְּפֹעַל מַמָּשׁ חַס־וְשָׁלוֹם,** – לכך אין ל"בינוני" שייכות כלל. **אֶלָּא הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה הַקְּשִׁים מֵעֲבֵרָה** – כפי שהוסבר בפרק הקודם, **יְכוֹלִים לִפְעֹל לַעֲלוֹת לְמֹחוֹ וּלְבַלְבְּלוֹ מִתּוֹרָה וַעֲבוֹדָה, וּכְמַאֲמַר רַז"ל[8]: "גּ' עֲבֵרוֹת אֵין אָדָם נִצּוֹל מֵהֶן בְּכָל יוֹם,** – שכן, קשה מאד להינצל מלעבור עליהם, והם: **הִרְהוּר עֲבֵרָה וְעִיּוּן תְּפִלָּה כו'".** – הרי ש"הרהורי עבירה" הם מהדברים שקשה ביותר להינצל מהם, וכשחכמינו זכרונם־לברכה משתמשים בתואר "אדם" סתם, זה רומז על ה"בינוני". הרי שה"בינוני" אינו ניצול מהרהורי עבירה,

ליקוטי אמרים

ואעפ"כ אינו נקרא צדיק כלל מפני שיתרון הזה אשר לאור נפש האלהית על החושך וסכלות של הקליפה הנדחה ממילא אינו אלא בשלשה לבושי' הנ"ל ולא במהותה ועצמותה על מהותה ועצמותה של הקליפה כי מהותה ועצמותה של נפש הבהמית שמהקליפה שבחלל השמאלי לא נדחה כלל ממקומו בבינוני אחר התפלה שאין רשפי אש אהבת ה' בהתגלות לבו בחלל הימני כי אם תוכו רצוף אהבה מסותרת שהיא אהבה הטבעית שבנפש האלהית כמ"ש לקמן ואזי יכול להיות סכלות הכסיל הרע בהתגלו' לבו בחלל השמאלי להתאות תאוה לכל ענייני גשמיות עוה"ז בין בהיתר בין באיסור ח"ו כאלו לא התפלל כלל אלא שבדבר איסור אינו עולה בדעתו לעשות האיסור בפועל ממש ח"ו אלא הרהורי עבירה הקשים מעבירה יכולים לפעול לעלות למוחו ולבלבלו מתורה ועבודה וכמארז"ל ג' עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום הרהור עבירה ועיון תפלה כו'

יום שני כ"ג טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 34, רק שלזה מועיל... עד עמ' 34, מיוסף עם אחיו.

רַק שֶׁלָּזֶה מוֹעִיל הָרְשִׁימוּ בַּמֹּחִין, - הרושם הניכר שנשאר בו גם אחרי התפילה, מהתעמקות מחשבתו בגדולת ה' בשעת התפילה, **וְיִרְאַת ה' וְאַהֲבָתוֹ הַמְסֻתֶּרֶת בֶּחָלָל הַיְמָנִי,** - שבלבו, הן עוזרות לו, **לְהִתְגַּבֵּר וְלִשְׁלֹט עַל הָרַע הַזֶּה - שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית, הַמִּתְאַוֶּה תַּאֲוָה, שֶׁלֹּא לִהְיוֹת לוֹ שִׁלִּיטָה וּמֶמְשָׁלָה בָּעִיר** - שלא תהיה לרע שליטה וממשלה בגוף, **לְהוֹצִיא תַּאֲוָתוֹ מִכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל** - בפועל ממש. **לְהִתְלַבֵּשׁ בְּאֵבְרֵי הַגּוּף. וַאֲפִלּוּ בְּמֹחַ לְבַדּוֹ, לְהַרְהֵר בְּרַע, אֵין לוֹ שִׁלִּיטָה וּמֶמְשָׁלָה לְהַרְהֵר חַס־וְשָׁלוֹם בִּרְצוֹנוֹ שֶׁבְּמֹחוֹ,**

ליקוטי אמרים

רק שלזה מועיל הרשימו במוחין ויראת ה' ואהבתו המסותרת בחלל הימני להתגבר ולשלוט על הרע הזה המתאוה תאוה שלא להיות לו שליטה וממשלה בעיר להוציא תאותו מכח אל הפועל להתלבש באברי הגוף ואפי' במוח לבדו להרהר ברע אין לו שליטה וממשלה להרהר ח"ו

---

8. בבא בתרא קסד, ב.

- מה שעולים בו הרהורים רעים, אין זה מפני שהוא רוצה לחשוב בהם, כי־אם מפני שלבו נוהה עדיין אחרי תענוגי העולם, נופלות ממילא במוחו מחשבות־תאווה אלה, **שלא** ברצונו, **שֶׁיְּקַבֵּל בִּרְצוֹן חַס־וְשָׁלוֹם הִרְהוּר זֶה הָרַע הָעוֹלֶה מֵאֵלָיו מֵהַלֵּב לַמֹּחַ כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**[9], - הרי, שגם על המוח בלבד, אין שליטה ל"רע" של הנפש הבהמית, **אֶלָּא מִיָּד כַּעֲלִיָּתוֹ לְשָׁם,** - משעולה ההרהור במוחו, **דּוֹחֵהוּ בִּשְׁתֵּי יָדַיִם,** - הוא דוחה את ההרהור במלוא כוחו ואינו נותן לו מקום כלל במוחו, **וּמַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִיָּד שֶׁנִּזְכַּר שֶׁהוּא הִרְהוּר רַע, וְאֵינוֹ מְקַבְּלוֹ בְּרָצוֹן אֲפִלּוּ לְהַרְהֵר בּוֹ בְּרָצוֹן,** - לא רק שאינו עולה בדעתו לרצות לבצע מחשבה רעה זו, אלא גם הרצון להרהר בכך – אינו שייך ב"בינוני", **וְכָל־שֶׁכֵּן לְהַעֲלוֹתוֹ עַל הַדַּעַת לַעֲשׂוֹתוֹ חַס־וְשָׁלוֹם, אוֹ אֲפִלּוּ לְדַבֵּר בּוֹ,** - לכך בודאי שלא שייך ה"בינוני", **כִּי הַמְהַרְהֵר** - הרהורי עבירה, **בְּרָצוֹן נִקְרָא רָשָׁע בְּאוֹתָהּ שָׁעָה,** - ואילו, **וְהַבֵּינוֹנִי אֵינוֹ רָשָׁע אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת לְעוֹלָם.** - הרי, שמן ההכרח לומר שלא שייך שירצה לחשוב בהרהורי עבירה. עד כאן דובר, שאין הוא נותן לרע שבלבו להגיע לאיזה ביטוי שהוא ביחס לדברים שהם מן הסוג של "בין אדם למקום", בין אדם להקב"ה, **וְכֵן** - כך הדבר, **בִּדְבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ,** - אין הוא נותן שמדה רעה שבלבו, ביחס ליהודי שני, תבוא לידי ביטוי מוחשי במחשבה, או בדיבור, וודאי שלא במעשה, אלא **מִיָּד שֶׁעוֹלֶה לוֹ מֵהַלֵּב לַמֹּחַ אֵיזוֹ טִינָא וְשִׂנְאָה חַס־וְשָׁלוֹם,** - לזולת, **אוֹ אֵיזוֹ קִנְאָה אוֹ כַּעַס אוֹ קְפֵידָא וְדוֹמֵיהֶן** - **אֵינוֹ מְקַבְּלָן כְּלָל בְּמֹחוֹ וּבִרְצוֹנוֹ.** - שירצה להרהר בהן, **וְאַדְּרַבָּה, הַמֹּחַ שַׁלִּיט וּמוֹשֵׁל בָּרוּחַ שֶׁבְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת הַהֵפֶךְ מַמָּשׁ,** - ממה שדורש הרגש שבלבו: **לְהִתְנַהֵג עִם חֲבֵרוֹ בְּמִדַּת חֶסֶד,** - וזאת בניגוד לרגש השנאה או הכעס – הנובע ממדת ה"גבורה" – שיש בלבו כלפי הזולת – יתייחס אליו במדת החסד, **וְחִבָּה יְתֵרָה מוֹדַעַת לוֹ** - להראות לו אהבה מיוחדת, עד **לְסַבֵּל מִמֶּנּוּ עַד קָצֶה הָאַחֲרוֹן, וְלֹא לִכְעֹס חַס־וְשָׁלוֹם,** - על מי שהוא סובל ממנו, **וְגַם שֶׁלֹּא לְשַׁלֵּם לוֹ כְּפָעֳלוֹ חַס־וְשָׁלוֹם,** - גם לא לעשות זאת שלא מתוך כעס, **אֶלָּא אַדְּרַבָּה לִגְמֹל לְחַיָּבִים** - כנגדו, **טוֹבוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר**[10]**, לְלַמֵּד מִיּוֹסֵף עִם אֶחָיו:** - שבמקום היסורים שגרמו לו – שילם להם בטובות. הרי, שגם בדברים ש"בין אדם לחבירו", אין ה"בינוני" נותן לרע שבלבו לבוא לידי ביטוי במחשבה, בדיבור ובודאי שלא במעשה.

ליקוטי אמרים

ברצונו שבמוחו שיקבל ברצון ח"ו הרהור זה הרע העולה מאליו מהלב למוח כנ"ל אלא מיד בעלייתו לשם דוחהו בשתי ידים ומסיח דעתו מיד שנזכר שהוא הרהור רע ואינו מקבלו ברצון אפי' להרהר בו ברצון וכ"ש להעלותו על הדעת לעשותו ח"ו או אפי' לדבר בו כי המהרהר ברצון נק' רשע באותה שעה והבינוני אינו רשע אפי' שעה אחת לעולם. וכן בדברים שבין אדם לחבירו מיד שעולה לו מהלב למוח איזו טינא ושנאה ח"ו או איזו קנאה או כעס או קפידא ודומיהן אינו מקבלן כלל במוחו וברצונו ואדרבה המוח שליט ומושל ברוח שבלבו לעשות ההפך ממש להתנהג עם חבירו במדת חסד וחיבה יתרה מודעת לו לסבול ממנו עד קצה האחרון ולא לכעוס ח"ו וגם שלא לשלם לו כפעלו ח"ו אלא אדרבה לגמול לחייבים טובות כמ"ש בזהר ללמוד מיוסף עם אחיו:

מפרק זה מובן, שבכל הקשור למעשה ולפועל, יש לנפש האלקית ב"בינוני" השליטה המלאה על הגוף – לפועל אין הוא עושה, אינו מדבר ואינו חושב במה שאסור, אלא מקיים מצוות ומדבר ומהרהר בתורה. ואילו ב"עצם" שלו, כלומר, בבוחות השכל והמדות של הנפש, יש לרע של הנפש הבהמית מעמד די חזק, וביכלתו להעלות תאוות בלבו. בקשר למה שלמדנו, ששעת התפילה היא עת רצון לכל יהודי להתעלות – כדאי להוסיף מה שהרבי מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש אמר באחת משיחותיו: – בשעה שיהודי לומד תורה – הוא מרגיש את עצמו כלפי הקב"ה, כתלמיד לפני רבו. כשם שתלמיד לומד חכמה מרבו, כך הוא לומד מהקב"ה חכמה שהיא תורה; ובשעה שיהודי מתפלל – הוא מרגיש את עצמו כלפי הקב"ה, כבן לפני אביו.

יום שלישי כ"ד טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' יח, פרק יג. ובזה יובן... עד עמ' יח, מן החושך כנ"ל.

פֶּרֶק יג. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן, שביחס ל"בינוני", גם אם יתכן שתתעורר תאוה בלבו – משמשת הנפש האלקית ככוח בולם, שהתאוה לא תמומש במעשה, בדיבור או במחשבה. שלשה לבושים אלה, נשלטים ב"בינוני" על־ידי הנפש האלקית בלבד – לחשוב ולדבר דברי תורה ולקיים מצוות.

ליקוטי אמרים

פרק יג ובזה יובן לשון מאמרז"ל בינונים זה וזה שופטן [פי' יצר טוב ויצר הרע]

וּבָזֶה יוּבָן לְשׁוֹן מַאֲמַר רַז"ל[1]**: "בֵּינוֹנִים - זֶה וָזֶה**

---

9. פרק ט, בתחלתו. **10.** ח"א רא, א. **1.** ברכות סא, ב.

שׁוֹפְטָן" [פֵּרוּשׁ, יֵצֶר טוֹב וְיֵצֶר הָרַע], - היצר־הטוב והיצר־הרע משמשים שניהם כשופטים, ומשמיעים דעתם ב"בינוני". והגמרא מביאה ראיה לכך: **דִּכְתִיב**[2]: **"כִּי יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיעַ מִשּׁוֹפְטֵי נַפְשׁוֹ"**, - "שופטי" לשון רבים, שני שופטים באדם, היצר־הטוב והיצר־הרע. על־כל־פנים, ביחס ל"בינונים" משתמשים חכמינו ז"ל בביטוי "זה וזה **שופטן**" – **וְלֹא אָמְרוּ "זֶה וָזֶה מוֹשְׁלִים" חַס־וְשָׁלוֹם**, - שכן, אם נפרש כפירוש הפשוט, ש"בינוני" הוא מי שיש בו מחצית מצוות ומחצית עבירות, הרי ששניהם, גם היצר־הטוב וגם היצר־הרע, **מושלים** בגופו של ה"בינוני" – ואז היה על חכמינו ז"ל להשתמש בביטוי "מושלים", כי כדי לעבור עבירה, על היצר־הרע לשלוט **ולמשול** בגוף.

ליקוטי אמרים

דכתיב כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו ולא אמרו זה וזה מושלים ח"ו כי כשיש איזו שליטה וממשלה ליצר הרע בעיר קטנה אפי' לפי שעה קלה נקרא רשע באותה שעה אלא היצה"ר אינו רק עד"מ כמו שופט ודיין האומר דעתו במשפט ואעפ"כ יכול להיות שלא יהיה פסק הלכה כך למעשה מפני שיש עוד שופט ודיין החולק עליו וצריך להכריע ביניהם והלכה כדברי המכריע כך היצה"ר אומר דעתו בחלל השמאלי שבלב ומהלב עולה למוח להרהר בו ומיד חולק עליו השופט השני שהוא הנפש האלהית שבמוח המתפשט בחלל הימני שבלב מקום משכן היצר טוב והלכה כדברי המכריע הוא הקב"ה העוזרו להיצר טוב כמאמר רז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו והעזר היא ההארה שמאיר אור ה' על נפש האלהית להיות לה יתרון ושליטה על סכלות הכסיל ויצה"ר כיתרון האור מן החושך כנ"ל.

ברם, לפי מה שהוסבר על מהותו של ה"בינוני", אי אפשר לומר "מושלים" – כפי שיוסבר להלן: **כִּי כְּשֶׁיֵּשׁ אֵיזוֹ שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה לַיֵּצֶר הָרַע בְּ"עִיר קְטַנָּה"**, - הגוף, שעל השליטה עליו מתנהל המאבק בין היצר־טוב ליצר־הרע, **אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה קַלָּה** - ובאיזה זמן שהוא, נכשל האדם בעבירה במעשה, בדיבור או במחשבה, **נִקְרָא רָשָׁע בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.** - והרי מדובר כאן ב"בינוני" ולא ב"רשע", **אֶלָּא הַיֵּצֶר הָרַע אֵינוֹ רַק עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל כְּמוֹ שׁוֹפֵט וְדַיָּן הָאוֹמֵר דַּעְתּוֹ בַּמִּשְׁפָּט**, - ולא שיש לו שליטה על הגוף, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁלֹּא יִהְיֶה פְּסַק הֲלָכָה כָּךְ לְמַעֲשֶׂה**, - כדעתו של שופט זה, **מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ עוֹד שׁוֹפֵט וְדַיָּן הַחוֹלֵק עָלָיו, וְצָרִיךְ לְהַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם, וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּכְרִיעַ. כָּךְ** - אותו דבר במאבק המתנהל בין היצר־הטוב לבין היצר־הרע ב"בינוני": **הַיֵּצֶר הָרַע אוֹמֵר דַּעְתּוֹ בְּחָלָל הַשְּׂמָאלִי שֶׁבַּלֵּב,** - הוא מעורר תאוה בלב, בכך מתבטאת השמעת "דעתו" כיצד על הגוף להתנהג, **וּמֵהַלֵּב עוֹלֶה לַמֹּחַ לְהַרְהֵר בּוֹ,** - עליה זו מהלב למוח באה בדרך ממילא. שכן, כשמתעוררת תאוה בלב, מתהווים ממילא הרהורים במוח, **וּמִיָּד** - עם עליית ההרהורים במוח, **חוֹלֵק עָלָיו הַשּׁוֹפֵט הַשֵּׁנִי שֶׁהוּא הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית שֶׁבַּמֹּחַ, הַמִּתְפַּשֵּׁט בְּחָלָל הַיְמָנִי שֶׁבַּלֵּב מְקוֹם מִשְׁכַּן הַיֵּצֶר טוֹב,** - ב"חלל" הימני שבלב, מתגלה היצר־הטוב, המדות של הנפש האלקית. היצר־הטוב נאבק עם היצר־הרע, שלא לתת מקום למימושה של התאוה, "דעתו" של היצר־הטוב היא, שכל הכוחות והאיברים של הגוף, צריכים להינצל בענינים של קדושה בלבד. **וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּכְרִיעַ, הוּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָעוֹזְרוֹ לְהַיֵּצֶר טוֹב,** - שיהיה בכוחו להתגבר על היצר־הרע, **כְּמַאֲמַר רַז"ל**[3]: **"אִלְמָלֵא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹזְרוֹ** - ליצר־הטוב, **אֵין יָכוֹל לוֹ"**. - ליצר־הרע המתגבר באדם מדי יום. **וְהָעֵזֶר,** - שהקב"ה עוזר ליצר־הטוב, הוא: **הִיא הַהֲאָרָה שֶׁמֵּאִיר אוֹר ה' עַל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית, לִהְיוֹת לָהּ יִתְרוֹן וּשְׁלִיטָה עַל סִכְלוּת הַכְּסִיל וְיֵצֶר הָרַע, כְּיִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** - בפרק י"ב, שכשם שקצת מן האור דוחה הרבה מן החושך, והחושך נסוג ממילא מהאור ונעלם, כך נדחה הרבה מה"סכלות" ומהחושך של היצר־הרע, לעומת מעט מאור הקדושה המאיר מהנפש האלקית – בכך מתבטאת עזרתו של הקב"ה ליצר־הטוב[4].

---

2. תהלים קט, לא. **3.** קדושין ל, ב. **4.** למרות שבפרק הקודם (י"ב) אמר רבנו הזקן, שבטבע האדם מתולדתו, שה"מוח שליט על הלב", שכלו שולט ומושל בתאוה שבלבו - מדוע, איפוא, הוא אומר כאן, שצריך האדם לעזרה מיוחדת מהקב"ה לשם כך? מתרץ כ"ק אדמו"ר שליט"א בהערה: "זה טעם על נצחון היצ"ט: א) נגד ההרהור **שבמוח**; ב) שבחלל הימני **שבלב** על חלל השמאלי (אם שלא יתבונן במוח), משא"כ בפי"ב דקאי לאחר שהתפלל, דאף שנסתלקו "מוחין דגדלות" - הרשימו במוחין שנשארה - שוללת אפשרות אמירת דעת היצה"ר במוח, ועד"ז לקמן (ע"ב) מפני ההגיון תמידי לשמה".

יום רביעי כ"ה טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' יח, אך מאחר שהרע... עד עמ' 38, החיות כנגד כולן]

בדבריו הבאים, מתרץ רבנו הזקן, את אשר הקשה בתחילת הפרק הראשון, על מה שהגמרא אומרת "ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה, היה בעיניך כרשע" – הרי המשנה במסכת אבות אומרת: "ואל תהי רשע בפני עצמך"? "וגם: אם יהיה בעיניו כרשע ירע לבבו ויהיה עצב ולא יוכל לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב"? – מסביר רבנו הזקן להלן: חכמינו ז"ל דייקו בלשונם ואמרו "כרשע", לא שיחשוב עצמו "רשע", אלא "כרשע", שיחשוב עצמו למי שבדברים מסויימים הוא דומה לרשע, והכוונה היא ל"בינוני". שכן, גם ב"בינוני" ה"רע" שבנפשו עדיין בתקפו, ויתכן שתשרור בו תאוה בלב, כמו שזה אצל "רשע". אַךְ מֵאַחַר שֶׁהָרַע שֶׁבְּחֶלֶל הַשְּׁמָאלִי בַּבֵּינוֹנִי הוּא בְּתָקְפּוֹ כְּתוֹלַדְתּוֹ, לְהִתְאַוּוֹת תַּאֲוָה לְכָל תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא נִתְבַּטֵּל בְּמִעוּט לְגַבֵּי הַטּוֹב, - של הנפש האלקית, כמו שהדבר ב"צדיק", וְלֹא נִדְחֶה מִמְּקוֹמוֹ כְּלָל, רַק שֶׁאֵין לוֹ - ל"רע", שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה לְהִתְפַּשֵּׁט בְּאֵבְרֵי הַגּוּף, - אין ל"רע" שליטה והשפעה על אברי הגוף, לעשות, לדבר או לחשוב דברים רעים. **הרבי מעיר:** "גם בזה – במניעת התפשטות הרע – לא נשתנה מתולדתו, והרע בתוקפו, כי העדר ההתפשטות אינו מפני הטוב שבאדם, כי־אם": מִפְּנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָעוֹמֵד לִימִין אֶבְיוֹן וְעוֹזֵר וּמֵאִיר לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית - שתוכל לעמוד נגד הנפש הבהמית, ולכן, אין לנפש הבהמית שליטה על אברי הגוף. אבל ה"רע" עצמו של הנפש הבהמית – הוא בתקפו כתולדתו. לָכֵן נִקְרָא - ה"בינוני", "כְּרָשָׁע", - כמו רשע, כְּמַאֲמַר רַז"ל: "אֲפִלּוּ כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אוֹמְרִים לְךָ צַדִּיק אַתָּה, הֱיֵה בְּעֵינֶיךָ כְּרָשָׁע", וְלֹא רָשָׁע מַמָּשׁ, - שכן, המשנה[5] הרי אומרת במפורש: "ואל תהי רשע בפני עצמך", וגם, כאמור, באם יהיה רשע בעיניו, לא יוכל לעבוד את השי"ת בשמחה, אֶלָּא שֶׁיַּחֲזִיק עַצְמוֹ לְבֵינוֹנִי, וְלֹא לְהַאֲמִין לְהָעוֹלָם שֶׁאוֹמְרִים שֶׁהָרַע שֶׁבּוֹ נִתְבַּטֵּל לְגַבֵּי הַטּוֹב, שֶׁזּוֹ מַדְרֵגַת צַדִּיק, - ב"צדיק" בלבד נתבטל ה"רע" עצמו והפך ל"טוב", ואילו הוא, שלאור מעשיו – שאינו עובר עבירה איזו שהיא – חושב ה"עולם" שגם בו אין כבר "רע" **הגורם** לעבירות – אל לו לקבל דיעה זו, כי הרע שבו עדיין לא בטל, אֶלָּא יִהְיֶה בְּעֵינָיו כְּאִלּוּ מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הָרַע הוּא בְּתָקְפּוֹ וּבְגִבּוּרָתוֹ בֶּחָלֶל הַשְּׁמָאלִי כְּתוֹלַדְתּוֹ, וְלֹא חָלַף וְהָלַךְ מִמֶּנּוּ - ה"רע", מְאוּמָה, וְאַדְרַבָּה נִתְחַזֵּק יוֹתֵר בְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן, שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ - ב"רע" שמ"חלל" השמאלי, הַרְבֵּה בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּשְׁאָר עִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה. - ההשתמשות המתמדת בנפש הבהמית לעניני העולם־הזה, מחזקת את כוחה יותר מאשר הוא בטבע מתולדתו, כפי שאנו מוצאים דבר זה בטבעו של כל חוש, שהוא מתחזק ומתחדד על־ידי ההשתמשות בו. למדנו, הרי, שרבנו הזקן מפרש את מאמר הגמרא: "היה בעיניך כרשע" – הכוונה שיחזיק את עצמו ל"בינוני". ואף מי שמעמדו במדריגה עליונה – טוב ונחוץ לו להחזיק את עצמו ל"בינוני", כי אם יחזיק את עצמו ל"צדיק" ויחשוב שה"רע" שלו כבר בטל ל"טוב" – יפסיק את מלחמתו עם הנפש הבהמית, ובאם עדיין אין הוא "צדיק" הוא עלול ליפול ממדריגתו לדרגה שלמטה מ"בינוני".

ליקוטי אמרים

אך מאחר שהרע שבחלל השמאלי בבינוני הוא בתקפו כתולדתו להתאות תאוה לכל תענוגי עוה"ז ולא נתבטל במיעוט לגבי הטוב ולא נדחה ממקומו כלל רק שאין לו שליטה וממשלה להתפשט באברי הגוף מפני הקב"ה העומד לימין אביון ועוזר ומאיר לנפש האלהית לכן נקרא כרשע כמארז"ל אפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע ולא רשע ממש אלא שיחזיק עצמו לבינוני ולא להאמין להעולם שאומרים שהרע שבו נתבטל לגבי הטוב שזו מדרגת צדיק אלא יהיה בעיניו כאלו מהותו ועצמותו של הרע הוא בתקפו ובגבורתו בחלל השמאלי כתולדתו ולא חלף והלך ממנו מאומה ואדרבה נתחזק יותר בהמשך הזמן שנשתמש בו הרבה באכילה ושתיה ושאר ענייני עוה"ז ואף מי שבתורת ה' חפצו ויהגה בה יומם ולילה לשמה אין זו הוכחה כלל שנדחה הרע ממקומו אלא יכול להיות שמהותו ועצמותו הוא בתקפו ובגבורתו במקומו בחלל השמאלי רק שלבושיו שהם מחשבה דבור ומעשה של נפש הבהמית אינן מתלבשים במוח והפה והידים ושאר אברי הגוף מפני ה' שנתן שליטה וממשלה למוח על

---

5. אבות ב, יג.

בְּ"עִיר קְטַנָּה", אֵבְרֵי הַגּוּף כֻּלָּם, שֶׁיִּהְיוּ לְבוּשׁ וּמֶרְכָּבָה לִשְׁלִשָׁה לְבוּשֶׁיהָ - שאברי הגוף יהיו לבושים בשלושת לבושי הנפש האלקית ויהיו בטלים להם כ"מרכבה" לגבי ה"רוכב" עליה, שֶׁיִּתְלַבְּשׁוּ בָּהֶם, - באברי הגוף, שֶׁהֵם מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל תַּרְי"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה. - הרי, שבכל הקשור למחשבה ולדיבור בתורה, ולעשיית מצוות – שולטת הנפש האלקית – בעזרתו של הקב"ה – על הגוף, ובידה העליונות על הנפש הבהמית. אֲבָל מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית - אֵין לָהּ שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה עַל מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית בְּבִינוֹנִי, כִּי־אִם בְּשָׁעָה שֶׁאַהֲבַת ה' הוּא בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ בְּעִתִּים מְזֻמָּנִים, - בלבד, כְּמוֹ בְּשָׁעַת הַתְּפִלָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ. - שאז, כפי שנזכר בפרק הקודם, נתון ה"בינוני" באהבת להב־שלהבת להקב"ה, דבר המשפיע על ה"רע" של הנפש הבהמית, שיהיה בטל ל"טוב" של הנפש האלקית. וְאַף גַּם זֹאת הַפַּעַם, - גם בזמן הנקוב, כשהנפש האלקית מתגברת על הנפש הבהמית, אֵינָהּ רַק שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה לְבַד, - הנפש האלקית שולטת על הנפש הבהמית, אבל אין היא משפיעה על עצם מהותה של הנפש הבהמית, שהיא עצמה תתבטל לגמרי בפני הנפש האלקית, כְּדִכְתִיב[6]: "וּלְאֹם מִלְּאֹם יֵאָמֵץ" - פסוק זה נאמר על יעקב ועשו, וב"עבודה" הדבר רומז על המאבק שבין הנפש האלקית לנפש הבהמית – הרי זה "יאמץ" בלבד, ש"יעקב" מתחזק בלבד לעומת "עשו", וכמו שחכמינו ז"ל מגדירים זאת: "כְּשֶׁזֶּה קָם זֶה נוֹפֵל, וּכְשֶׁזֶּה קָם כּוֹ"[7], - הרי, שלנפש האלקית ב"בינוני" יש שליטה בלבד – וגם זאת באופן זמני בלבד – על הנפש הבהמית. שֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית מִתְאַמֶּצֶת וּמִתְגַּבֶּרֶת עַל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, בִּמְקוֹר הַגְּבוּרוֹת שֶׁהִיא בִּינָה, - כפי שמובא בתורת הקבלה, שספירת ה"בינה" היא מקור ה"גבורות". כך גם ביחס לנפש, שהמקור לגבורת הנפש האלקית, הוא כוח ה"בינה", בו הוא מבין את גדולתו של הקב"ה, לְהִתְבּוֹנֵן בִּגְדֻלַּת ה' אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וּלְהוֹלִיד אַהֲבָה עַזָּה לַה' כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ בָּחָלָל הַיְמָנִי שֶׁבְּלִבּוֹ, וְאָז - כשהנפש האלקית מבטאת את עצמה באהבה גלויה וחזקה כזו להקב"ה, אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא שֶׁבְּחָלָל הַשְּׂמָאלִי. - ה"סטרא אחרא" שבחלל השמאלי שבלב, נכפפת ונשלטת על־ידי הנפש האלקית, אֲבָל - ה"רע", לֹא נִתְבַּטֵּל לְגַמְרֵי בְּבִינוֹנִי, אֶלָּא בְּצַדִּיק, - ב"צדיק" בלבד בטל הרע של הנפש הבהמית כליל ל"טוב" של הנפש האלקית, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ[8]: - ב"צדיק", "וְלִבִּי חָלַל[9] בְּקִרְבִּי", - מקומו של היצר־הרע בלבו של ה"צדיק" – ריק, וְהוּא - ה"צדיק", מוֹאֵס בָּרֵע וְשׂוֹנְאוֹ בְּתַכְלִית הַשִּׂנְאָה וְהַמִּאוּס, - כך הדבר ב"צדיק גמור", אוֹ שֶׁלֹּא בְּתַכְלִית הַשִּׂנְאָה, - כך הדבר ב"צדיק שאינו גמור", כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. - בפרק י. כל האמור הוא ביחס ל"צדיק", ואילו ב"בינוני", אֲבָל בְּבִינוֹנִי הוּא - ה"רע" של נפשו הבהמית, דֶּרֶךְ־מָשָׁל כְּאָדָם שֶׁיָּשֵׁן, שֶׁיָּכוֹל לַחֲזֹר וְלֵיעוֹר מִשְּׁנָתוֹ, - בשעת שינתו אין כוחותיו של האדם פועלים, אבל הוא עלול כל רגע להתעורר משינתו וכוחותיו נעשים ערים ופעילים, כָּךְ הָרַע בְּבִינוֹנִי הוּא כְּיָשֵׁן בַּחָלָל הַשְּׂמָאלִי - שבלב, ואינו משפיע גם לא על התעוררות תאוה בלב – וזהו בִּשְׁעַת קְרִיאַת־שְׁמַע וּתְפִלָּה, שֶׁלִּבּוֹ בוֹעֵר בְּאַהֲבַת ה', - וזה משפיע שהרע של הנפש הבהמית, יהיה כאילו נתון בשינה. ברם, וְאַחַר־כָּךְ - אחרי התפלה, יָכוֹל - ה"רע", לִהְיוֹת חוֹזֵר וְנֵיעוֹר. - כאן מתחיל רבנו הזקן להסביר, שקיימת דרגה עליונה יותר ב"בינוני" – כשהוא נתון כל היום באהבה להקב"ה כמו בשעת התפלה, ולכן ה"רע" שבו נתון "תמיד" כאילו בשינה – בכך יוסבר לנו כיצד יכול היה רבה לומר על עצמו שהוא "בינוני". בפרק הראשון למדנו שאי־אפשר לומר בפשטות, ש"בינוני" הוא מי שיש בו מחצית מצוות ומחצית עבירות, כי אם כן – כיצד היה יכול רבה לטעות בעצמו שהוא "בינוני", בשעה שלא היתה בו אפילו העבירה של ביטול תורה? ברם, גם לפי מה שהוסבר של"בינוני" אין עבירות כלל, אלא שעולה לפעמים בלבו תאוה לרע – עדיין קשה להבין,

ליקוטי אמרים

הלב ולכן נפש האלהית שבמוח מושלת בעיר קטנה אברי הגוף כולם שיהיו לבוש ומרכבה לשלש' לבושיה שיתלבשו בהם שהם מחשבה דבור ומעשה של תרי"ג מצות התורה אבל מהותה ועצמותה של נפש האלהית אין לה שליטה וממשלה על מהותה ועצמותה של נפש הבהמית בבינוני כי אם בשעה שאהבת ה' הוא בהתגלות לבו בעתים מזומנים כמו בשעת התפלה וכיוצא בה ואף גם זאת הפעם אינה רק שליטה וממשלה לבד כדכתיב ולאום מלאום יאמץ כשזה קם זה נופל וכשזה קם כו' שנפש האלהית מתאמצת ומתגברת על נפש הבהמית במקור הגבורות שהיא בינה להתבונן בגדולת ה' א"ס ב"ה ולהוליד אהבה עזה לה' כרשפי אש בחלל הימני שבלבו ואז אתכפיא ס"א שבחלל השמאלי אבל לא נתבטל לגמרי בבינוני אלא בצדיק שנאמר בו ולבי חלל בקרבי והוא מואס ברע ושונאו בתכלית השנאה והמיאוס או שלא בתכלית השנאה כנ"ל. אבל בבינוני הוא ד"מ כאדם שישן שיכול לחזור וליעור משנתו כך הרע בבינוני הוא כישן בחלל השמאלי בשעת ק"ש ותפלה שלבו בוער באהבת ה' ואח"כ יכול להיות חוזר וניעור. ולכן היה רבה מחזיק

---

6. בראשית כה, כג. 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שיכול להיות זה קם (השני) אף שלפני זה הי' נופל (וזה מוסיף בתיבות אלו)". 8. תהלים קט, כב. 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כן משמע (קצת) בפ"א: חלל .. שאין לו יצה"ר (הוספת הביאור אח"כ שהרגו - הוא למיעוטי מדרי' נעלית יותר דאברהם שהפכו ליצה"ר - כדאיתא בירושי' ספ"ט דברכות - ואז אין לבו חלל בקרבו - למעליותא). אבל ברש"י ברכות ופשטות הירושי' - מענין - מת. בפרש"י תהלים - ב' הפי'".

כיצד החזיק רבה את עצמו ל"בינוני", מאחר שהוא הרי היה "צדיק" וידע היטב שאין בלבו כלל תאוה לרע? אלא, כפי שיוסבר להלן, שקיימת מדריגה נוספת ב"בינוני" שלא עולה **בלבו** אף פעם תאוה לרע – יובן לנו הדבר היטב. **וְלָכֵן הָיָה רַבָּה מַחֲזִיק עַצְמוֹ כְּבֵינוֹנִי, אַף דְּלֹא פָּסִיק פּוּמֵיהּ מִגִּרְסָא,** - אף שלא פסק פיו מלימוד תורה, **וּבְתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה, בַּחֲפִיצָה וַחֲשִׁיקָה וּתְשׁוּקָה וְנֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה לַה' בְּאַהֲבָה רַבָּה כְּבִשְׁעַת קְרִיאַת־שְׁמַע וּתְפִלָּה,** - וכפי שהוסבר כבר, מעורר אז ה"בינוני" בתוכו אהבה להשי"ת, עד שאינו מרגיש ב"רע" בחלל השמאלי שבלבו. רבה – **שכל היום** בערה בו אהבה להשי"ת, ולא היתה לו **אף פעם** כל שייכות לתאוות העולם – יכול היה לחשוב, בגלל כך, את עצמו ל"בינוני", משום **וְנִדְמֶה בְּעֵינָיו** - של רבה, **כְּבֵינוֹנִי הַמִּתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם,** - שנתון כל היום באותה מדריגה כמו בשעת התפלה – האהבה היא בהתגלות אצלו כל היום, וממילא ה"רע" שבו הוא תמיד כאילו נתון בשינה, ואין הוא שייך אף פעם לתאוה איזו שהיא, **וּכְמַאֲמַר רַז"ל[10]: "הַלְוַאי שֶׁיִּתְפַּלֵּל אָדָם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ":** - ממילא יכול היה כבר רבה לחשוב את עצמו ל"בינוני" – מדריגה כזו ב"בינוני" הנקראת "בינוני המתפלל כל היום", שכל היום הוא נתון באותו מצב כמו בשעת התפלה. על־כל־פנים, הרי הוסבר ביחס למדריגתו הכללית של "בינוני", שגם בשעת תפלתו, שאז מתגלה אהבתו להשי"ת, אין זה כי־אם התגברות הנפש האלקית על הנפש הבהמית, ולכן יתכן הדבר שאחרי התפלה תתעורר שוב הנפש הבהמית, ומכיון שכך – אין זו העבודה האמיתית לגבי מדריגת ה"צדיקים" – שכן, "אמת" היא מדריגה של תמידות ואי־השתנות, ורבנו הזקן מסביר להלן, שלמרות זאת, נחשבת אהבתם של ה"בינונים" בתור "בינונים" לאמיתית, לעבודה תמידית. **וְהִנֵּה, מִדַּת אַהֲבָה זוֹ, הָאֲמוּרָה בַּבֵּינוֹנִים, בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה עַל־יְדֵי הִתְגַּבְּרוּת** - הזמנית של, **הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית כּוֹ',** - על הנפש הבהמית, **הִנֵּה לְגַבֵּי מַדְרֵגַת הַצַּדִּיקִים עוֹבְדֵי ה' בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ - אֵין בְּחִינַת אַהֲבָה זוֹ -** ב"בינונים", **נִקְרֵאת בְּשֵׁם "עֲבוֹדַת אֱמֶת" כְּלָל, מֵאַחַר שֶׁחוֹלֶפֶת וְעוֹבֶרֶת אַחַר הַתְּפִלָּה, וּכְתִיב[11]: "שְׂפַת אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד, וְעַד אַרְגִּיעָה לְשׁוֹן שָׁקֶר".** - התואר "אמת" חל רק על דבר שיש בו קיום תמידי, ואילו כשקיומו של הדבר הוא זמני בלבד – אין זה מציאות אמיתית. כך גם בענייננו, מאחר שה"בינוני" מרגיש וחש באהבה זו בשעת תפלתו בלבד, ואחרי התפלה אין אהבה זו בהתגלות בלבו – הרי שעבודתו של ה"בינוני" אינה במדת האמת האמיתית של "צדיקים"; **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, לְגַבֵּי מַדְרֵגַת הַבֵּינוֹנִים** - **נִקְרֵאת "עֲבוֹדָה תַּמָּה" בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ שֶׁלָּהֶם,** - של ה"בינונים", **אִישׁ אִישׁ כְּפִי מַדְרֵגָתוֹ בְּמַדְרֵגַת הַבֵּינוֹנִים,** - כפי שלמדנו שקיימות דרגות שונות ב"בינונים". **וַהֲרֵינִי קוֹרֵא בְּאַהֲבָתָם שֶׁבְּתִפְלָתָם גַּם כֵּן - "שְׂפַת אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד",** - אהבתם של ה"בינונים" היא אמיתית **ותמידית** למרות שהיא באה לידי ביטוי בשעת התפלה בלבד. שכן, **הוֹאִיל וּבְכֹחַ נַפְשָׁם הָאֱלֹהִית לַחֲזֹר וּלְעוֹרֵר בְּחִינַת אַהֲבָה זוֹ לְעוֹלָם,** - מחדש, **בְּהִתְגַּבְּרוּתָהּ** - של הנפש האלקית, **בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה מִדֵּי יוֹם בְּיוֹם, עַל־יְדֵי הַכְנָעָה הָרְאוּיָה לְכָל נֶפֶשׁ כְּפִי עֶרְכָּהּ וּמַדְרֵגָתָהּ.** - שכן, נפש שהיא במדריגה עליונה יותר, אינה זקוקה להכנה גדולה כל כך כדי לעורר בה אהבה להשי"ת, ואילו מדריגה נמוכה יותר בנפש, זקוקה להכנה רבה יותר. על כל פנים – לאחרי הכנה מתאימה יכול הוא תמיד לעורר בתוכו, בשעת תפילתו, אהבה להשי"ת. הרי, שהאהבה היא תמידית גם אצלו, שכן היא נמצאת בו תמיד, אם בצורה מעשית־פעילה, או באופן פוטנציאלי, שתמיד יש לו היכולת להביא אהבה זו לביטוי גלוי (וכאמור לעיל – "להתפלל כל היום כולו", "בינוני" יכול, שתהיה לו לפחות **בכוח**, האהבה והמדריגה של תפלה, במשך כל היום). **ובלשונו הקדוש של כ"ק רבינו בהערה:** "בפועל או בכח באופן **שיכול** להביאה בפועל **תמיד** (וכנ"ל להתפלל כל היום כולו)". ברם, עדיין טעון הדבר הסבר: כיצד יתכן שלגבי מדריגת ה"צדיקים" **אינה** נחשבת עבודה זו ל"אמת", ואילו לגבי "בינונים" **אכן** נחשבת אותה עבודה ל"אמת"? לכאורה: אם זו "אמת" – עליה להיות כך **בכל** המדריגות! – הדברים יוסברו להלן ב"תניא", שמדת ה"אמת" קיימת בכל מדריגה, היא מבטאת את מהותה העצמית של כל מדריגה, וממילא ה"אמת" היא בהתאם לאותה מדריגה. כך הדבר בכל המדריגות של העולמות למעלה, מהעליונה ביותר עד לתחתונה ביותר. ומאחר שאין למדריגות

ליקוטי אמרים

עצמו כבינוני אף דלא פסיק פומיה מגירסא ובתורת ה' חפצו יומם ולילה בחפיצה וחשיקה ותשוקה ונפש שוקקה לה' באהבה רבה כבשעת ק"ש ותפלה ונדמה בעיניו כבינוני המתפלל כל היום וכמאמר רז"ל הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו: והנה מדת אהבה זו האמורה בבינונים בשעת התפלה ע"י התגברות הנפש האלהית כו' הנה לגבי מדרגת הצדיקים עובדי ה' באמת לאמיתו אין בחי' אהבה זו נקראת בשם עבודת אמת כלל מאחר שחולפת ועוברת אחר התפלה וכתיב שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר ואעפ"כ לגבי מדרגת הבינונים נקראת עבודה תמה באמת לאמיתו שלהם איש איש כפי מדרגתו במדרגת הבינונים והריני קורא באהבתם שבתפלתם ג"כ שפת אמת תכון לעד הואיל ובכח נפשם האלהית לחזור ולעורר בחי' אהבה זו לעולם בהתגברותה בשעת התפלה מדי יום ביום ע"י הכנה הראויה לכל נפש כפי ערכה ומדרגת' כי הנה מדת אמת היא מדתו של יעקב

---

10. ברכות כא, א. **11.** משלי יב, יט.

התחתונות יותר כל ערך, וכאילו אינן קיימות, לגבי המדריגות העליונות – כיצד, איפוא, יכולות אותן מדריגות תחתונות להיקרא "אמת" בהשוואה למדריגות העליונות? – אך ההסבר הוא: כל מדריגה יש לה נקודת האמת **שלה**, לפי הערך שלה.

כִּי הִנֵּה, מִדַּת אֱמֶת הִיא מִדָּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, - כמו שכתוב[12]: "תתן אמת ליעקב", **הַנִּקְרָא:** "בְּרִיחַ **הַתִּיכוֹן הַמַּבְרִיחַ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה"** - כלומר ברוחניות: **מֵרוּם הַמַּעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת עַד סוֹף כָּל דַּרְגִּין,** - עד סוף כל המדריגות, **וּבְכָל מַעֲלָה וּמַדְרֵגָה מַבְרִיחַ תּוֹךְ נְקֻדָּה הָאֶמְצָעִית,** - של אותה מדריגה, **שֶׁהִיא נְקֻדַּת וּבְחִינַת מִדַּת אֱמֶת שֶׁלָּהּ.** - והוכחה שכל מדריגה יש לה, מדת האמת **שלה: וּמִדַּת אֱמֶת הִיא "נַחֲלָה בְּלִי מְצָרִים", וְאֵין לָהּ שִׁעוּר לְמַעְלָה עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת, וְכָל מַעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת שֶׁלְּמַטָּה הֵם כְּאַיִן לְגַבֵּי מַעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶן** - ולמרות זאת, שהמדריגות שלמטה הן כאין לגבי המדריגות שלמעלה – קיימת גם בהן מדת האמת, מאחר שהיא חודרת דרך כל המדריגות – הרי שכל מדריגה ומדת האמת שלה. רבנו הזקן מביא להלן מקור למה שנאמר כאן, שהמדריגה התחתונה היא "כאין" לגבי המדריגה העליונה: **[כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי־חֵן,** - תורת הקבלה, **שֶׁבְּחִינַת רֹאשׁ וּמֹחִין שֶׁל מַדְרֵגוֹת תַּחְתּוֹנוֹת הֵן לְמַטָּה מִבְּחִינַת עֲקֵבִים וְרַגְלֵי מַדְרֵגוֹת עֶלְיוֹנוֹת מֵהֶן, וּכְמַאֲמַר רַז"ל[13]: "רַגְלֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כֻּלָּן"]:** - הרי, שמדת האמת, נמדדת בכל מדריגה, בהתאם למצבה ומקומה בסולם הדרגות. מובן, אם כך, שעבודת ה"בינונים" היא עבודה אמיתית, בהתאם למדריגה **שלהם**, אף שלגבי מדריגת ה"צדיקים" אין היא נקראת עבודת אמת.

ליקוטי אמרים

הנקרא בריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה מרום המעלות ומדרגות עד סוף כל דרגין ובכל מעלה ומדרגה מבריח תוך נקודה האמצעית שהיא נקודת ובחי' מדת אמת שלה ומדת אמת היא נחלה בלי מצרים ואין לה שיעור למעלה עד רום המעלות וכל מעלות ומדרגות שלמטה הם כאין לגבי מעלות ומדרגות שלמעלה מהן [כידוע לי"ח שבחי' ראש ומוחין של מדרגות תחתונות הן למטה מבחי' עקבים ורגלי מדרגות עליונות מהן וכמאמר רז"ל רגלי החיות כנגד כולן]:

בהקשר למה שלמדנו בפרק זה, אודות המלחמה של היצר־הטוב והיצר־הרע ב"בינוני", ראוי להוסיף, מה שאמר כ"ק רבינו (בהתוועדות אחרון של פסח בשנת תשכ"א): שתי דיעות בדברי הנביא בקשר לימות המשיח "וגר זאב עם כבש": דיעה אחת (הרמב"ם וכו') סוברת שהדברים הם רק משל על עמי העולם, ולהבדיל – בני ישראל. דיעה שניה (הראב"ד, הרמב"ן וכו') סוברת שהדברים הם כפשוטם, שהשלום ישרור בין החיות, כי הטבע שלהן – ישתנה לגמרי. תורת החסידות סוברת כדיעה השניה, והרבי הסביר את הדברים כך: כשם שישרור אז השלום בין אלה שהם עיקרה ותכליתה של הבריאה – האדם, ובמיוחד בין אלה שנקראים "אדם אתם – אתם קרויים אדם", בני ישראל הנקראים "אדם". הרי על־ידי השלום שישרור בבני ישראל בין הנפש האלקית לבין הנפש הבהמית, מאחר שיקויים אז "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" – ישפיע הדבר גם על שאר חלקי הבריאה, שגם בהם ישרור השלום. עד שגם החיות תחיינה בשלום אחת עם השניה.

יום חמישי כ"ו טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 38, פרק יד והנה מדת... עד עמ' 38, לכפור האמת.

פֶּרֶק יד. בפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן, שהתואר "בינוני" חל על יהודי הנזהר שלא להיכשל, במחשבה, דיבור ומעשה, בדבר של איסור; כל מחשבותיו, דיבוריו ומעשיו הם בתורה ובמצוות בלבד. הרע שבנפשו הבהמית אמנם עדיין די חזק להעלות בלבו תאוה לעניני העולם־הזה, אך אין תאוה זו באה לידי ביטוי באחד משלושת הלבושים האמורים. הנפש האלקית – ב"עזרת" הקב"ה – אינה נותנת ל"רע" להתפשט בגוף. רבנו הזקן ממשיך בפרק הבא:

ליקוטי אמרים

פרק יד והנה מדת הבינוני היא מדת כל אדם ואחריה כל אדם ימשוך שכל אדם יכול להיות בינוני בכל עת ובכל שעה כי הבינוני אינו מואס ברע שזהו דבר המסור ללב ולא כל העתים

וְהִנֵּה, מִדַּת הַבֵּינוֹנִי הִיא מִדַּת כָּל אָדָם, - מותאמת לכל אדם, **וְאַחֲרֶיהָ כָּל אָדָם יִמְשֹׁךְ,** - כל מי שעדיין לא הגיע למדריגה זו, עליו להשתדל, על־ידי עבודה ויגיעה, להגיע למדת ה"בינוני" – שרק לא יחשוב שזהו למעלה מכוחותיו, **שֶׁכָּל אָדָם יָכוֹל לִהְיוֹת בֵּינוֹנִי בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה.** - יש ביכולתו תמיד להגיע לדרגת ה"בינוני", **כִּי הַבֵּינוֹנִי אֵינוֹ מוֹאֵס בָּרַע,** - עד כדי כך שירגיש שנאה ומשטמה לתאוות גשמיות, **שֶׁזֶּהוּ** - המיאוס ב"רע", **דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב,** - כפי שכבר למדנו, אין ה"בינוני" שולט עדיין ב"רע" שבלב, ממילא **אין** הוא מואס ברע; **וְלֹא כָּל הָעִתִּים שָׁוֹת,** - לפעמים, כשלבו פתוח, כמו בשעת התפלה, כשלבו מתמלא אהבה גלויה להקב"ה – יכול להתעורר בו רגש של שנאה

---

12. מיכה ז, כ. **13.** חגיגה יג, א.

ל"רע"; ולפעמים הלב "אטום" ואין בכוחו של ה"בינוני" לעורר בלבו רגש של תיעוב ל"רע". וא"כ מובן, שהמיאוס ברע הוא לא ה"מבחן" של ה"בינוני", שהיא מדריגתו **התמידית, אֶלָּא** - ענינו של ה"בינוני" הוא: **"סוּר מֵרַע וַעֲשֵׂה טוֹב", דְּהַיְנוּ בְּפֹעַל מַמָּשׁ, בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה,** - ה"סור מרע ועשה טוב" מתבטא ב"בינוני" בפועל ממש, בצורה פרקטית: שלא לחשוב, שלא לדבר ושלא לעשות מה שאסור, ולעומת זאת לחשוב, לדבר ולעשות מה שציווה הקב"ה, **שֶׁבָּהֶם** - במעשה, דיבור ומחשבה, שלא כמו בדברים המסורים ללב, **הַבְּחִירָה וְהַיְכֹלֶת וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה לְכָל אָדָם לַעֲשׂוֹת וּלְדַבֵּר וְלַחֲשֹׁב גַּם מַה שֶּׁהוּא נֶגֶד תַּאֲוַת לִבּוֹ וְהַפְּכָהּ מַמָּשׁ, כִּי גַּם כְּשֶׁעָה שֶׁהֵלֵּךְ חוֹמֵד וּמִתְאַוֶּה אֵיזוֹ תַּאֲוָה גַּשְׁמִית בְּחֶתֶר** - לדבר מותר שיש לעשותו לשם שמים, אלא שהוא חומד בו כדי למלא את תאותו, **אוֹ בְּאִסּוּר חַס־וְשָׁלוֹם יָכוֹל לְהִתְנַגֵּר** - על התאוה, **וּלְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִמֶּנָּה לְגַמְרֵי,** - כיצד ביכלתו לעשות זאת? – **בְּאָמְרוֹ לְלִבּוֹ:** - על־ידי שהוא מסביר ומוכיח לעצמו: **אֵינֶנִּי רוֹצֶה לִהְיוֹת רָשָׁע אֲפִלּוּ שָׁעָה אֶחָת,** - כלומר, אינני רוצה למלא אחרי תאותי ולעשות את האסור, ולהיקרא משום כך "רשע". מדוע אין אני רוצה בכך? – **כִּי אֵינֶנִּי רוֹצֶה לִהְיוֹת מֻבְדָּל וְנִפְרָד חַס־וְשָׁלוֹם מֵה' אֶחָד בְּשׁוּם אֹפֶן, כְּדִכְתִיב[1]: "עֲוֹנוֹתֵיכֶם מַבְדִּילִים וְגוֹ'",** - בין יהודי לבין הקב"ה. הרי, שעל־ידי עבירה, נעשה היהודי נפרד ומובדל מה'. ועל־ידי התעמקותו בדברים אלה, ובואו להכרה, **שאין** הוא רוצה להיות "רשע", מפני **שאינו** רוצה להיות נפרד חלילה מהקב"ה – יש בכוחו, גם כשהלב מתאוה לתאוה, להיות "סור מרע" ולהימנע מעשיית עבירה בפועל. ואילו, כדי שיהא זהיר ב"עשה טוב", לעשות את מה שצריך לעשות, עליו להתבונן: **רַק אֲנִי רוֹצֶה לְדָבְקָה בּוֹ** - בהקב"ה, **נַפְשִׁי רוּחִי וְנִשְׁמָתִי, בְּהִתְלַבְּשָׁן בְּשִׁלְשָׁה לְבוּשָׁיו יִתְבָּרֵךְ,** - כלומר, כפי שה"תניא" אומר מיד, במחשבה, דיבור ומעשה של תורה ומצוות, שהן רצונו וחכמתו שהם דבר אחד עם הקב"ה בעצמו – ולכן הם נקראים "שלשה לבושיו יתברך", **שֶׁהֵם: מַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה, בַּה' וְתוֹרָתוֹ וּמִצְוֹתָיו,** - ומהיכן נובע רצוני זה, לרצות באמת להיות דבוק ומאוחד עם הקב"ה? – הרי זה: **מֵאַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת שֶׁבְּלִבִּי לַה',** - ולמרות שאין אני חש באותה אהבה, היא בודאי טמונה ומוסתרת בלבי, **כְּמוֹ בְּלֵב כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָאוּ[2] "אוֹהֲבֵי שְׁמֶךָ",** - שכן, לכל יהודי אהבה מסותרת בלבו להקב"ה, גם כשאין הוא חש בה בצורה גלויה. **וַאֲפִלּוּ** כָּל **שֶׁבַּכַּלִּים יָכוֹל לְמָסֹר נַפְשׁוֹ עַל קִדֻּשַּׁת הַשֵּׁם,** - באם יכריחו אותו לכפור בהקב"ה. דבר זה נובע, כפי שיוסבר בפרקים הבאים, מאהבתו המסותרת להקב"ה, המתעוררת ומתגלה באותו רגע שהוא מרגיש שרוצים חלילה לנתק אותו מהקב"ה, הריהו מוסר נפשו כדי שלא להיעשות נפרד חלילה מהקב"ה. הרי, שגם "קל שבקלים" ישנה בו אותה אהבה מסותרת אל הקב"ה, **וְלֹא נוֹפֵל אָנֹכִי מִמֶּנּוּ בְּוַדַּאי,** - מאותו "קל שבקלים". אלא שנשאלת השאלה: אם אכן קיימת בו אהבה להקב"ה, מדוע הוא "קל שבקלים"? – **אֶלָּא שֶׁנִּכְנַס בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת,** - כמו שאומרים[3] חכמינו ז"ל: "אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות", **וְנִדְמֶה לוֹ שֶׁכַּעֲבֵרָה זוֹ עוֹדֶנּוּ בְּיִחֻדוּתוֹ** - שאין עבירה זו מזיקה ופוגמת ב"יחדותו", **וְאֵין נִשְׁמָתוֹ מֻבְדֶּלֶת מֵאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל,** - ואילו האמת היא, כפי שיסביר בפרק כ"ד, שבשעה שיהודי נכשל בעבירה, הוא נפרד חלילה, **בשעת מעשה,** מהקב"ה; ואם גם ה"קל שבקלים" היה חש ומרגיש שאכן באותה עבירה הוא נפרד מהקב"ה – לא היה חוטא בשום פנים. אלא שאותה "רוח שטות" מדיחה אותו לחשוב, שאין הוא נפרד מהקב"ה גם בשעה שהוא חוטא. מדוע אין הוא מקיים מצוות, למרות שאהבתו להקב"ה מכתיבה לו שעליו לקיימן? – הרי זה מפני: **וְגַם שׂוֹכֵחַ אַהֲבָתוֹ לַה' הַמְסֻתֶּרֶת בְּלִבּוֹ,** - ולכן אין הוא מקיים מצוות. אילו היתה אהבתו לה' בהכרתו המלאה, היה עושה ככל אשר ביכלתו, כדי להתאחד, באמצעותן, עם הקב"ה. כל האמור הוא ביחס ל"קל שבקלים", ואילו אותו יהודי ממשיך בחשבון נפשו: **אֶכָּל אֲנִי אֵינֶנִּי רוֹצֶה לִהְיוֹת שׁוֹטֶה כָּמוֹהוּ לִכְפֹּר הָאֱמֶת.** - וה"אמת" היא הרי, שעל־ידי עבירה **אכן** נעשה האדם נפרד מהקב"ה, והרי ה"אמת" היא **שקיימת** ביהודי "אהבה מסותרת"

ליקוטי אמרים

שוות אלא סור מרע ועשה טוב דהיינו בפועל ממש במעשה דבור ומחשבה שבהם הבחירה והיכולת והרשות נתונה לכל אדם לעשות ולדבר ולחשוב גם מה שהוא נגד תאות לבו והפכה ממש כי גם בשעה שהלב חומד ומתאוה איזו תאוה גשמיית בהיתר או באיסור ח"ו יכול להתגבר ולהסיח דעתו ממנה לגמרי באמרו ללבו אינני רוצה להיות רשע אפי' שעה אחת כי אינני רוצה להיות מובדל ונפרד ח"ו מה' אחד בשום אופן כדכתיב עונותיכם מבדילים וגו' רק אני רוצה לדבקה בו נפשי רוחי ונשמתי בהתלבשן בשלשה לבושיו ית' שהם מעשה דבור ומחשבה בה' ותורתו ומצותיו מאהבה מסותרת שבלבי לה' כמו בלב כללו' ישראל שנקראו אוהבי שמך ואפי' קל שבקלים יכול למסור נפשו על קדושת ה' ולא נופל אנכי ממנו בודאי אלא שנכנס בו רוח שטות ונדמה לו שבעביר' זו עודנו ביהדותו ואין נשמתו מובדלת מאלהי ישראל וגם שוכח אהבתו לה' המסותרת בלבו אבל אני אינני רוצה להיות שוטה כמוהו לכפור האמת.

---

1. ישעי' נט, ב. 2. תהלים ה, יב. 3. סוטה ג, א.

להקב"ה, המכתיבה לו לקיים מצוות – ומשום כך, אין אני רוצה, לכפור את ה"אמת". "חשבון הנפש" האמור מתייחס לזהירות ממשית, שלא להיכשל במחשבה, דיבור ומעשה. באמצעות "חשבון" זה מסוגל כל יהודי להתגבר על יצרו הרע, גם ב"סור מרע", שלא להיכשל בעבירות, וגם ב"ועשה טוב" – להשתדל לקיים מצוות – וכך ביכלתו להגיע למדריגת "בינוני".

יום שישי כ"ז טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 38, משא"כ בדבר... עד עמ' כ, צדיקים כו' ע"ש.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּדָבָר הַמָּסוּר לַלֵּב, דְּהַיְנוּ שֶׁיְּהֵא הָרַע - תאוות ותענוגות גשמיים, **מָאוּס מַמָּשׁ בַּלֵּב וְשָׂנְאוּי בְּתַכְלִית שִׂנְאָה,** - כפי שהדבר ב"צדיק גמור", **אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּתַכְלִית שִׂנְאָה** - כפי שהדבר ב"צדיק שאינו גמור", **הִנֵּה זֶה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ אֶלָּא עַל־יְדֵי גֹּדֶל וְתוֹקֶף הָאַהֲבָה לַה', בִּבְחִינַת "אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים", לְהִתְעַנֵּג עַל ה' מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא,** - שכן, בעולם־הבא, "נהנין – הנשמות – מזיו השכינה", הן נהנות ומתענגות מאלקות. אהבה זו להקב"ה, המכילה תענוג מאלקות – יוצרת שנאה ל"רע", לתאוות ולתענוגים גופניים, כפי שהדבר הוסבר בפרקים הקודמים. **וְעַל זֶה** - על עבודה זו של "אהבה בתענוגים", **אָמְרוּ רַז"ל[4]: "עוֹלָמְךָ תִּרְאֶה בְּחַיֶּיךָ כו'";** - מי שהגיע לעבודה זו, "רואה" בחייו חלק מהעולם־הבא, **וְאֵין כָּל אָדָם זוֹכֶה לָזֶה, כִּי זֶהוּ** - מדריגת אהבה כזו בעבודת ה', היא **כְּעֵין קִבּוּל שָׂכָר,** - ו"שכר" אין אדם נוטל בעצמו, הוא מקבל אותו מלמעלה. **וּכְדַכְתִּיב[5]: "עֲבוֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם וְגו'",** - אעשה את כהונתכם כמתנת־שכר לכם. במובן רוחני מוכתרת מדריגת "אהבה בתענוגים" (בכל מי שנמצא באותה דרגה, לא רק כהנים) בתואר "כהונה". ועל כך אומר הכתוב, שעבודת ה"כהונה" היא מתנה מלמעלה, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.** - הרי, שמדריגת "צדיק", שהיא עבודה שבלב, במיאוסו של ה"רע", הנובעת מ"אהבה בתענוגים" שהיא מתנה מלמעלה – אי אפשר לומר שכל אחד שייך לעבודה זו. ואילו למדריגת ה"בינוני" יכול כל אחד להגיע בעבודתו העצמית. בכך יתרץ רבנו הזקן את הקושיא על מאמר הגמרא (על דברי איוב להקב"ה:) "ריבונו של עולם, בראת צדיקים, בראת רשעים" – שאל על כך רבנו הזקן בפרק א: "והא צדיק ורשע לא קאמר?" – כשקובעים למעלה צורתו והרכבו של האדם העומד להיוולד, דנים אם יהיה חכם או טפש וכו' ואילו ביחס לצדיק או רשע, לא נאמר שם דבר, שכן הדבר מסור לבחירתו של האדם, כיצד, איפוא, אומר איוב "**בראת** צדיקים", שהקב"ה ברא צדיקים? אלא, בהתאם לאמור – הדבר מוסבר, כי לא כל אדם זוכה למדריגת "צדיק" והיא מתנה מלמעלה, וזו היתה טענתו של איוב "**בראת** צדיקים", שהקב"ה ברא נשמות שיהיה בידן לזכות לאותה מדריגה נעלה של "צדיק". וכך אומר רבנו הזקן: **וְלָכֵן אָמַר אִיּוֹב: "בָּרָאתָ צַדִּיקִים כו'";** - נשמות כאלו שיוכלו לזכות למדריגה זו של "צדיק", אכן ברא הקב"ה מלכתחילה (את הקושיא בקשר ל"בראת רשעים" – יתרץ רבנו הזקן להלן בפרק כ"ז). **וְכִדְאִיתָא בַּתִּקּוּנִים[6],** - ב"תיקוני זהר", **שֶׁיֵּשׁ בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל כַּמָּה מִינֵי מַדְרֵגוֹת וּבְחִינוֹת: חֲסִידִים, גִּבּוֹרִים הַמִּתְגַּבְּרִים עַל יִצְרָם, מָארֵי תּוֹרָה,** - "בעלי תורה", **נְבִיאִים כו', צַדִּיקִים כו', עַיֵּן שָׁם:** - הרי שמבחינת הנשמות עצמן ישנן כאלו שהן במדריגת "צדיקים"[7].

ליקוטי אמרים

משא"כ בדבר המסור ללב דהיינו שיהא הרע מאוס ממש בלב ושנאוי בתכלית שנאה או אפי' שלא בתכלית שנאה הנה זה אי אפשר שיהיה באמת לאמיתו אלא ע"י גודל ותוקף האהבה לה' בבחי' אהבה בתענוגים להתענג על ה' מעין עוה"ב. ועל זה אמרו רז"ל עולמך תראה בחייך כו' ואין כל אדם זוכה לזה כי זהו כעין קבול שכר וכדכתיב עבודת מתנה אתן את כהונתכם וגו' כמ"ש במ"א. ולכן אמר איוב בראת צדיקים כו' וכדאיתא בתיקונים שיש בנשמות ישראל כמה מיני מדרגות ובחי'. חסידים גבורים המתגברים על יצרם מארי תורה נביאים כו' צדיקים כו' ע"ש:

---

4. ברכות יז, א. **5.** במדבר יח, ז. **6.** תקוני זהר בהקדמה א, ב. **7.** כך נראים לכאורה פירושם של דברים. **אבל כ"ק אדמו"ר שליט"א העיר על כך.** "צריך עיון". יכול להיות, שנדרש עיון יסודי אם אכן כך כיוון רבנו הזקן להסביר את ה"תיקוני זוהר" - שכל הסוגים המנויים כאן נבראו ממש מלכתחילה להיות כמו שהם - מאחר שביניהם הוא מונה, למשל, הסוג של "גבורים, המתגברים על יצרם", שבכך אין הם דומים לצדיקים, והם גוברים על היצר-הרע על-ידי עבודה, כלומר, אפשר ללמוד: ש"גבורים" הם נשמות שבשורשם יש להם שייכות למדת ה"גבורה", כשם שיש לחסידים שייכות ל"חסד", ול"מארי תורה" - ל"תפארת" - ולכן עבודתם היא באותו קו.

יום שבת קודש כ"ח טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' כ, ובזה יובן.. עד עמ' 40, תהי צדיק.

ליקוטי אמרים

וּבְזֶה יוּבַן כֶּפֶל לְשׁוֹן הַשְּׁבוּעָה: - בכך יוסבר כפל לשון השבועה, שהוזכר בפרק א. במאמר הגמרא, משביעין את האדם: **"תְּהִי צַדִּיק, וְאַל תְּהִי רָשָׁע"; דְּלְכַאוֹרָה תָּמוּהַּ, כִּי מֵאַחַר שֶׁמַּשְׁבִּיעִים אוֹתוֹ "תְּהִי צַדִּיק"**, - ודאי הדבר שלא יהיה רשע, ואם כך לָמָּה צְרִיכִים לְהַשְׁבִּיעוֹ עוֹד שֶׁלֹּא יִהְיֶה רָשָׁע? אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁאֵין כָּל אָדָם זוֹכֶה לִהְיוֹת צַדִּיק, וְאֵין לָאָדָם מִשְׁפַּט הַבְּחִירָה בָּזֶה כָּל כָּךְ, לְהִתְעַנֵּג עַל ה' בֶּאֱמֶת, וְשֶׁיִּהְיֶה הָרַע מָאוּס מִמֶּשׁ בֶּאֱמֶת, - הרי, שלא לכל אחד ישנה הבחירה המלאה והאפשרות להיות "צדיק" – **וְלָכֵן מַשְׁבִּיעִים שֵׁנִית "אַל תְּהִי רָשָׁע" עַל־כָּל־פָּנִים,** - על־כל־פנים שלא יהיה רשע. כלומר, גם כשלא תזכה למדריגת "צדיק", אבל לפחות אל תהיה "רשע", כי־אם – "בינוני". **שֶׁבָּזֶה** - שלא יהיה "רשע", **מִשְׁפַּט הַבְּחִירָה וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה לְכָל אָדָם לִמְשֹׁל בְּרוּחַ תַּאֲוָתוֹ שֶׁבְּלִבּוֹ וְלִכְבֹּשׁ יִצְרוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה רָשָׁע אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת כָּל יָמָיו, בֵּין בִּבְחִינַת "סוּר מֵרַע"** - שלא לעבור על מצוות־לא־תעשה, **בֵּין בִּבְחִינַת "וַעֲשֵׂה טוֹב"**, - לקיים מצוות־עשה, **וְ"אֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה"**, - כמאמר חכמינו ז"ל[8]: "אין טוב אלא תורה", וכשהוא אומר כאן שעל האדם להיות זהיר ב"ועשה **טוב**" – זה כולל גם תורה, **דְּהַיְינוּ תַּלְמוּד תּוֹרָה שֶׁכְּנֶגֶד כֻּלָּן.** - שיהיה זהיר אף מלעבור על מצות־עשה כזו, שקשה להישמר מכך, כעוון ביטול תורה. שכן, בהיותו בעל בחירה מלאה, **אפשר** לו להישמר גם מביטול תורה. לשם כך משביעים אותו שנית, שלא יהיה "רשע". שכן, גם באם אין לו הזכות והאפשרות להגיע למדריגת "צדיק," אבל יש לו לפחות האפשרות שלא להיות "רשע". ודבר זה תלוי בו עצמו ובבחירתו. ברם, למרות שיתכן הדבר, שאף פעם לא יוכל אותו יהודי להגיע למדריגת "צדיק" – אומר רבנו הזקן להלן, שגם יהודי כזה צריך להתאמץ ולעסוק באותן עבודות המותאמות למדריגת "צדיק" – כמו: להשתדל להתרגל למאוס בתאוות ובתענוגים גשמיים, ולעומת זאת – להשתדל לעורר בלבו אהבה של תענוג להקב"ה, על־ידי התבוננות עמוקה בגדולת השי"ת – וכך להשתדל לקיים (ובמדה מסויימת אולי יצליח גם להביא את הדבר למעשה בפועל) את השבועה שמשביעים אותו "תהי צדיק". וכך אומר רבנו הזקן: **אַךְ, אַף־עַל־פִּי־כֵן** - למרות, שכפי האמור, לא כל אדם יכול להיות "מואס ברע" ובעל "אהבה בתענוגים" – שהיא מדריגתו של ה"צדיק", ואילו כאן הרי מדובר ב"בינוני", **צָרִיךְ לְקַבֵּעַ לוֹ עִתִּים גַּם כֵּן לְשִׁית עֲצוֹת בְּנַפְשׁוֹ לִהְיוֹת מוֹאֵס בְּרַע,** - לעורר רגש של מיאוס ותיעוב לתאוות ולתענוגים גשמיים, **כְּגוֹן בַּעֲצַת חֲכָמֵינוּ ז"ל[9]:** - כיצד למאוס בתאוות נשים, על־ידי שיסביר לעצמו: **"אִשָּׁה חֵמֶת מְלֵאָה צוֹאָה כּוּ"**, **וּכְהַאי גַּוְנָא** - וכדומה. ולמאוס בתאוות האכילה, על־ידי התבוננותו: **וְכֵן כָּל מִינֵי מַטְעַמִּים וּמַעֲדָנִים נַעֲשִׂים כָּךְ: חֵמֶת מָלֵא כּוּ'; וְכֵן כָּל תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה, הֲחָכָם רוֹאֶה הַנּוֹלָד מֵהֶן, שֶׁסּוֹפָן לִרְקֹב וְלִהְיוֹת רִמָּה וְאַשְׁפָּה.** - על־ידי התבוננותו בדברים אלה, יתרגל לשנוא תאוות ותענוגים גשמיים, **וְהַהֵפֶךְ,** - עליו להשתדל להתרגל, **לְהִתְעַנֵּג וְלִשְׂמֹחַ בָּה', עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא כְּפִי יְכָלְתּוֹ.** - להשיג גדלותו של הקב"ה היוצרת בו תענוג באלקות, **אַף שֶׁיּוֹדֵעַ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה זוֹ בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ** - לשנוא את ה"רע" ולהתענג באלקות, **כִּי־אִם בִּדְמְיוֹנוֹת** - שידמה לו שהוא אכן **באמת** שונא את ה"רע" ומתענג מאלקות – ומ"דמיונות" יש הרי מאד להיזהר ולהישמר בעבודת ה'. **אַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא יַעֲשֶׂה אֶת שֶׁלּוֹ, לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁבוּעָה שֶׁמַּשְׁבִּיעִים "תְּהִי צַדִּיק", וַה' יַעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינָיו.** - אם לתת לו במתנה את מדריגת ה"צדיק", או לא. **וְעוֹד,** - דבר נוסף שהוא יכול להגיע אליו על־ידי שיתרגל בעבודותיו של "צדיק", למאוס ב"רע" ולהתענג באלקות: **שֶׁהַהֶרְגֵּל עַל כָּל דָּבָר** -

ובזה יובן כפל לשון השבועה תהי צדיק ואל תהי רשע דלכאורה תמוה כי מאחר שמשביעים אותו תהי צדיק למה צריכים להשביעו עוד שלא יהיה רשע. אלא משום שאין כל אדם זוכה להיות צדיק ואין לאדם משפט הבחירה בזה כל כך להתענג על ה' באמת ושיהיה הרע מאוס ממש באמת ולכן משביעים שנית אל תהי רשע עכ"פ שבזה משפט הבחירה והרשות נתונה לכל אדם למשול ברוח תאותו שבלבו ולכבוש יצרו שלא יהיה רשע אפי' שעה אחת כל ימיו בין בבחי' סור מרע בין בבחי' ועשה טוב ואין טוב אלא תורה דהיינו תלמוד תורה שכנגד כולן. אך אעפ"כ צריך לקבוע לו עתים גם כן לשית עצות בנפשו להיות מואס ברע כגון בעצת חכמינו ז"ל אשה חמת מלאה צואה כו'. וכהאי גוונא. וכן כל מיני מטעמים ומעדנים נעשים כך חמת מלא כו'. וכן כל תענוגי עוה"ז החכם רואה הנולד מהן שסופן לרקוב ולהיות רמה ואשפה וההפך להתענג ולשמוח בה' ע"י התבוננות בגדולת א"ס ב"ה כפי יכולתו אף שיודע בנפשו שלא יגיע למדרגה זו באמת לאמיתו כי אם בדמיונות אעפ"כ הוא יעשה את שלו לקיים את השבועה שמשביעים תהי צדיק וה' יעשה הטוב בעיניו. ועוד שההרגל על כל דבר

---

8. אבות ו, ג. ברכות ה, א. **9.** שבת קנב, א.

ליקוטי אמרים

שלטון ונעשה טבע שני. וכשירגיל למאס את הרע יהיה נמאס קצת באמת וכשירגיל לשמח נפשו בה' ע"י התבוננות בגדולת ה' הרי באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא וכולי האי ואולי יערה עליו רוח ממרום ויזכה לבחי' רוח משרש איזה צדיק שתתעבר בו לעבוד ה' בשמחה אמיתית כדכתיב שמחו צדיקים בה' ותתקיים בו באמת השבועה שמשביעים תהי צדיק:

שִׁלְטוֹן, וְנַעֲשָׂה טֶבַע שֵׁנִי, וּכְשֶׁיַּרְגִּיל לְמָאֵס אֶת הָרַע - יִהְיֶה נִמְאָס קְצָת בֶּאֱמֶת, - שבמשך הזמן אכן יתחיל לשנוא את ה"רע". **וּכְשֶׁיַּרְגִּיל** - את עצמו, **לְשַׂמֵּחַ נַפְשׁוֹ בַּה' עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בְּגֻדְלַת ה'** - **הֲרֵי בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא,** - על־ידי התעוררות האדם למטה, נוצרת התעוררות מלמעלה, **וְכָלֵי הַאי וְאוּלַי** - אחרי כל זאת, **יַעֲרֶה עָלָיו רוּחַ מִמָּרוֹם, וְיִזְכֶּה לִבְחִינַת רוּחַ מִשֹּׁרֶשׁ אֵיזֶה צַדִּיק שֶׁתִּתְעַבֵּר בּוֹ,** - באופן של "עיבור"[10]. כפי שמובא ב"קבלה", שכשם שישנו הענין של "גלגול", שנשמה מגולגלת בגוף או בדבר אחר, כך ישנו הענין של "עיבור", שנשמתו של "צדיק" "מתעברת" בנשמתו של "בינוני", וזאת כדי שה"בינוני" יוכל לעבוד את השי"ת לפי מדריגתו של "צדיק". וזהו – **לַעֲבֹד ה' בְּשִׂמְחָה אֲמִתִּית, כְּדִכְתִיב**[11]**: "שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּה'"**, - בכך גם מודגש שבשעה שנפגשות יחד נשמתו של "צדיק" המוכתר כ"צדיק עליון" עם נשמתו של "בינוני", המוכתר כ"צדיק תחתון" – מתבצע אז "שמחו **צדיקים** – לשון רבים – בה'", **וְתִתְקַיֵּם בּוֹ בֶּאֱמֶת הַשְּׁבוּעָה שֶׁמַּשְׁבִּיעִים: "תְּהִי צַדִּיק":** - לא זו בלבד, שיקיים את השבועה על־ידי **השתדלות** להיות "צדיק", אלא שהוא יביא אכן את הדבר לידי פועל ממש, ולהגיע באמת למדריגת "צדיק", וזאת תודות ל"עיבור" של נשמת "צדיק". בהקשר למה שהובא בפרק זה, שישנן נשמות הנקראות "גבורים" המתגברות על היצר־הרע, ושכל אחד יש בכוחו "לכבוש" את יצרו הרע – כדאי להוסיף אימרתו היסודית של הבעל־שם־טוב, שהרבי מוהריי"צ נשמתו־עדן מליובאוויטש, הביאה באחת משיחותיו: על המשנה: "איזהו גבור הכובש את יצרו" – אמר הבעל־שם־טוב: "השובר" את יצרו – לא נאמר, כי בשבירתו של היצר־הרע אין משום גבורה. הגבורה היא "לכבוש" את היצר־הרע, כלומר, להשתמש בכוחותיו ובמעלותיו של היצר־הרע, בענינים של קדושה. והרי נאמר: "ורב תבואות בכח שור" – הנפש הבהמית הנקראת "שור" יש בה תוקף וחוזק – ויש להשתמש בכוח וחוזק זה בקדושה. וזהו "איזהו גבור הכובש את יצרו" – גבור הוא מי ש"כובש" את כוחותיו של היצר־הרע ומשתמש בהם לקדושה.

ביחס למה שלמדנו בפרק זה, אודות המיאוס בתענוגים גשמיים על־ידי החשבון שהאדם עושה, שמתענוגים אלה מתהווים לבסוף תולעים וצואה, ואילו ענינים רוחניים עומדים לנצח – נזכיר בזה אימרתו של הרבי מוהריי"צ נשמתו־עדן מליובאוויטש, שמסר בשם אביו, הרבי מוהרש"ב נשמתו־עדן: בדברו פעם על חוסר כל יחס והשוואה של דברים גשמיים לגבי ענינים רוחניים, אמר הרבי מוהרש"ב: – אדם שיהיו לו במשך שבעים שנה, בני חיי ומזוני רויחי עם ארמונות והיכלות, אין לדבר כל ערך לגבי הזכות שיש לו בנשיקה אחת בספר תורה.

---

10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולא שנשמתו עצמה תתהפך - ולכן ל"ק ממש"א בראת צדיקים". **11.** תהלים צז, יב.

המשך ביאור למס' גיטין ליום שלישי עמ' א

לֹא חָזַר וְנִשְׁתַּפֵּךְ, לֹא – אינו כשר לשליחות.

אגב כך **תָּנָא נַמִּי** בסומא **פָּתוּחַ וְנִסְתַּתְּמָא וְחָזַר וְנִתְפַּתַּח,** על אף שגם אם לא חזר ונתפתח כשר, וכסברת רב יוסף. **אָמַר רַב אַשִׁי, דַּיְקָא נַמִּי** – מדויק גם ממשנתנו כדברי רב יוסף, **דְּקָתָנֵי** בסיפא **זֶה הַכְּלָל, כָּל** שליח **שֶׁתְּחִילָּתוֹ וְסוֹפוֹ בְּדַעַת כָּשֵׁר,** שצריך שיהא השליח בר דעת במינוי השליחות ובעשייתה, **וְלֹא קָתָנֵי** במשנה **כָּל שֶׁתְּחִילָּתוֹ וְסוֹפוֹ בְּכַשְׁרוּת כָּשֵׁר, שְׁמַע מִינָּהּ,** שדווקא חיסרון דעת בסוף פוסל, אך חסרון כשרות אחר, כגון סומא, אינו פוסל בסוף, שאם ראה את הכתיבה והחתימה, יכול להביא גט.

הגמרא מבררת מה דינו של עבד כנעני בשליחות גט: **בָּעוּ מִינֵּיהּ מֵרַבִּי אַמִּי, עֶבֶד** כנעני.

מַהוּ שֶׁיַּעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גֵּט אִשָּׁה מִיַּד בַּעֲלָהּ.

אָמַר לְהוּ רבי אמי, **מִדְּקָא פָּסִיל לֵיהּ** – מכך שפסל התנא **לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים** מלהיות שליח להולכת הגט, ולא פסל עבד.

יום ראשון

יום רביעי — כב טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: שמות, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קו־קז.
תניא: ואעפ״כ . . . 34 תפלה כו׳.

הכרזת אאמו״ר באחת ההתועדות: אָט אזוי ווי הנחת תפילין בכל יום איז א מצוה דאורייתא אויף יעדען אידען, אָהן א חילוק צי א גדול בתורה, צי א איש פשוט, אזוי איז א חוב גמור אויף יעדען אידען צו טראַכטען יעדען טאָג א האלבע שעה וועגען דעם חנוך פון קינדער, און טאָן אלץ, וואָס עס איז בכוחו צו טאָן און יתר מכפי כחו, זעהן פועל זיין ביי די קינדער, אַז זיי זאָלען געהן אין דעם דרך וואָס מען איז זיי מדריך.

הַכְרָזַת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשׁ״ב] בְּאַחַת הַהִתְוַעֲדוּיוֹת: בְּדִיּוּק כְּשֵׁם שֶׁהֲנָחַת תְּפִלִּין בְּכָל יוֹם הִיא מִצְוָה דְּאוֹרַיְיתָא עַל כָּל יְהוּדִי, מִבְּלִי הֶבְדֵּל אִם הוּא גָּדוֹל בַּתּוֹרָה, אוֹ אִישׁ פָּשׁוּט, כָּךְ חוֹב גָּמוּר עַל כָּל יְהוּדִי לַחֲשֹׁב כָּל יוֹם חֲצִי שָׁעָה אוֹדוֹת חִנּוּךְ הַיְלָדִים, וְלַעֲשׂוֹת הַכֹּל, מַה שֶּׁבְּכֹחוֹ לַעֲשׂוֹת, וְיוֹתֵר מִכְּפִי כֹּחוֹ, לִרְאוֹת לִפְעֹל עַל יְלָדָיו שֶׁיֵּלְכוּ בַּדֶּרֶךְ שֶׁבָּהּ מַדְרִיכִים אוֹתָם.

יום שני

יום חמישי — כג טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: שמות, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: רק שלזה . . . עם אחיו.

״תּוֹרָה אוֹר״ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל ״מִי שָׁם פֶּה״ סָעִיף הַמַּתְחִיל ״וְהַנִּמְשָׁל יוּבָן״: ״כִּי יֵשׁ בְּחִינַת מַעֲלָה״, צָרִיךְ לִהְיוֹת ״וְכֵן יֵשׁ מַעֲלָה״.

בַּאֲנָחוֹת לְבַד לֹא נִוָּשַׁע. הָאֲנָחָה הִיא רַק ׳כַּפַּת הַמַּנְעוּל׳ [=יְדִית הַפְּתִיחָה] לִפְתֹּחַ אֶת הַלֵּב וְלִפְקֹחַ אֶת הָעֵינַיִם שֶׁלֹּא לָשֶׁבֶת בְּחִבּוּק יָדַיִם, רַק לְסַדֵּר עֲבוֹדָה וּפֹעַל, אִישׁ אִישׁ בַּאֲשֶׁר יוּכַל לִפְעֹל וְלַעֲשׂוֹת בְּתַעֲמוּלָה לְחִזּוּק הַתּוֹרָה הַרְבָּצַת הַתּוֹרָה וּשְׁמִירַת הַמִּצְוֹת, זֶה בִּכְתָבוֹ וְזֶה בִּנְאוּמוֹ וְזֶה בְּכַסְפּוֹ.

יום שלישי

יום ששי — כד טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: שמות, ששי עם פירש״י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: יג. ובזה . . . החשך כנ״ל.

הסתלקות אדמו״ר הזקן בכפר פיענא במוצאי ש״ק פ׳ שמות תקע״ג. ומ״כ בעיר האדיץ.

אאזמו״ר שאל את הצ״צ: וואָס האָט דער זיידע געוואָלט מיט דרכי החסידות, און וואָס האָט ער געוואָלט מיט חסידות. ויענהו הצ״צ: דרכי החסידות איז, אז אלע חסידים זאָלען זיין ווי איין משפחה ע״פ התורה באהבה. חסידות איז חיות. אריינטראָגען א חיות און באלייכטען אלץ, אויך דעם לא טוב, מען זאָל וויסען פון דעם אייגענעם רע ווי ער איז, אויף מתקן זיין עס.

הִסְתַּלְקוּת אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן בִּכְפַר פִּיעֶנָא בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת שְׁמוֹת תקע״ג. וּמְנוּחָתוֹ כָּבוֹד [=קְבוּרָתוֹ] בָּעִיר הָאַדִּיץ.

אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר״שׁ] שָׁאַל אֶת הַ״צֶּמַח צֶדֶק״: מֶה הָיְתָה מַטְרָתוֹ שֶׁל הַסָּבָא

בְּ׳דַרְכֵי הַחֲסִידוּת׳, וּמָה הָיְתָה מַטְרָתוֹ בַּחֲסִידוּת? וַיַּעֲנֵהוּ הַ״צֶּמַח צֶדֶק״: ׳דַּרְכֵי הַחֲסִידוּת׳ הֵן – שֶׁכָּל הַחֲסִידִים יִהְיוּ כְּמִשְׁפָּחָה אַחַת, עַל פִּי תּוֹרָה, בְּאַהֲבָה. ׳חֲסִידוּת׳ הִיא חִיּוּת, לְהַכְנִיס חִיּוּת וּלְהָאִיר אֶת הַכֹּל, גַּם אֶת הַ״לֹא־טוֹב״, שֶׁיַּכִּירוּ אֶת הָרַע הָאִישִׁי כְּמוֹת שֶׁהוּא, כְּדֵי לְתַקְּנוֹ.

יום רביעי

שבת — **כה טבת** — ה׳תש״ג

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ שְׁבָט, אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה, יוֹם הִתְוַעֲדוּת.
הַפְּטוֹרָה: הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ.

שיעורים. חומש: שמות, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: אך מאחר . . . כנגד כולן.

משיחות אאמו״ר: יציאת מצרים איז דער ארויסגעהן פון מצרים וגבולים, און חסידות איז אויף ארויסגעהן פון די מצרים און גבולים פון וועלט. עס איז פאראן א הפרש: יצי״מ איז א ענין פון שבירה און עזיבה, דערפאר איז מען אוועק פון מצרים. יצי״מ פון חסידות איז בירור און תקון, יציאה פון מצרים און גבולים פון וועלט אָבער אין וועלט. ד. ה. זייענדיג אין וועלט באדארפען זיין אין א יציאה פון מיצר וגבול פון וועלט. אראָפנעהמען דעם מיצר וגבול און דערהערען דעם אמת, אז וועלט אליין איז באמת גוט, ווייל דאָס איז דאָך רצונו ית׳, איז דאָס דורך עבודה פון חסידות.

מִשִּׂיחוֹת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״ב]: יְצִיאַת מִצְרַיִם הִיא הַיְצִיאָה מִמֵּצָרִים וּמִגְּבָלוֹת; וַחֲסִידוּת הִיא כְּדֵי לְצֵאת מֵהַמֵּצָרִים וְהַמִּגְּבָלוֹת שֶׁל הָעוֹלָם.

יֶשְׁנוֹ הֶבְדֵּל: יְצִיאַת מִצְרַיִם הִיא בִּתְנוּעָה שֶׁל שְׁבִירָה וַעֲזִיבָה, לָכֵן גֹּרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם; יְצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁל חֲסִידוּת הִיא בֵּרוּר וְתִקּוּן – יְצִיאָה מִמֵּצְרֵי וּמִגְּבֻלוֹת הָעוֹלָם, אַךְ בְּתוֹךְ הָעוֹלָם. כְּלוֹמַר: עִם הַהִמָּצְאוּת בָּעוֹלָם, יֵשׁ לִהְיוֹת בִּיצִיאָה מִמֵּצַר וּגְבוּל הָעוֹלָם. לְהָסִיר אֶת הַמֵּצַר וְהַגְּבוּל וְלִקְלֹט אֶת הָאֱמֶת, שֶׁהָעוֹלָם עַצְמוֹ הוּא בֶּאֱמֶת טוֹב, מִפְּנֵי שֶׁזֶּהוּ רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, הֲרֵי זֶה [מָשָׁג] עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַחֲסִידוּת.

יום חמישי

יום ראשון — **כו טבת** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: וארא, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: פרק יד. והנה . . . 38 לכפור האמת.

בְּבִרְכַּת ״וְלַמַּלְשִׁינִים״ מַפְסִיקִים קָצָת בֵּין ״וּתְמַגֵּר״ לְתֵבַת ״וְתַכְנִיעַ״, מַתְאִים לְהַכַּוָּנָה, אֲשֶׁר ״תְּעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר וּתְמַגֵּר״ הֵם נֶגֶד ג׳ קְלִפּוֹת שֶׁצְּרִיכִים הַעֲבָרָה לְגַמְרֵי, ״וְתַכְנִיעַ״ – לְנֶגֶד קְלִפַּת נֹגַהּ שֶׁצְּרִיכָה הַכְנָעָה וְיֵשׁ בָּהּ בֵּרוּר.

יום שישי

יום שני — **כז טבת** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: וארא, שני עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: משא״כ . . . צדיקים כו׳ ע״ש.

רבינו הזקן אמר: אידישע גשמיות איז רוחניות, דער אויבערשטער גיט אונז גשמיות, מיר זאָלען דערפון מאַכען רוחניות. אמאָל אז עס איז לרגע ניט אזוי, דארפען געבען דעם אויבערשטען אפילו מנחת עני גיט ער א פולע.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן אָמַר: גַּשְׁמִיּוּת שֶׁל יְהוּדִים הִיא רוּחָנִיּוּת. הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נוֹתֵן לָנוּ גַּשְׁמִיּוּת, כְּדֵי שֶׁנִּצּוֹר מִמֶּנָּה רוּחָנִיּוּת. לְעִתִּים, כַּאֲשֶׁר לְרֶגַע אֵין הַדָּבָר כֵּן, יֵשׁ לָתֵת לַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְלוּ מִנְחַת עָנִי, וְהוּא נוֹתֵן בְּשֶׁפַע.

שבת קודש יום שלישי **כח טבת** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וארא, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: ובזה יובן . . . תהי צדיק.

בְּסֵפֶר הַחֲקִירָה (דֶּרֶךְ אֱמוּנָה) לְהַ"צֶּמַח צֶדֶק" הַנִּדְפָּס – חֲסֵרִים הַרְבֵּה הַגָּהוֹת. הַ"צֶּמַח צֶדֶק" חִבְּרוֹ בְּיַחַס עִם נְסִיעוֹתָיו לְפֶטֶרְבּוּרְג, שֶׁשָּׁם הָיָה צָרִיךְ לַעֲנוֹת עַל כַּמָּה שְׁאֵלוֹת בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ח טבת, תשכ"א
ברוקלין.

מר בנימין שי' למפרט

שלום וברכה!

הנני מאשר קבלת מכתבו מי' חשון ושלאחריו, בו כותב ע"ד היזמה לארגן חברת ספנות שתפעיל אני' מאה"ק ת"ו לארה"ב שהנסיעה תהי' באופן המותר על פי השו"ע.

וגודל הזכות שבזה בודאי שלדכוותי' לא צריך אריכות ומובן שאני מעונין בזה בלב ונפש, שהרי זהו ענין לזכות הרבים.

והנה בנוגע הסברה שהאני' תופעל על ידי צוות של אינם-יהודים הרי זה ענין שלגמרי אינו מעשי מכמה טעמים, כפי שהארכתי קצת בזה במכתבי, שהעתקתו מצ"ב.

ובפרט אשר לפי סברה זו יהי' צריך לכפול את הצוות, ועוד וגם זה עיקר, אשר בפועל לא יימנע אשר כמה מלאכות ופעולות יהיו נעשים על ידי יהודים, וד"ל.

ולכן נחה דעתי בראותי אשר במכתבו השני מזכיר רק האפשריות שהאני' תעמוד בשבת.

כיון שכ' בקי במהלך האניות, בטח יודע שלאחרי שאני' מעגנת עוד יש לעשות כמה מלאכות עד כדי שביתה גמורה. ועל דרך זה ג"כ קודם שיוצאת לדרך יש לעשות כמה הכנות לחמם ולהפעיל את המכונות מה שדורש שעה מסויימת, מזה מובן שעמידת האני' צריכה להיות איזה זמן קודם כניסת השבת וכן צריך לקבוע מלכתחילה שיציאתה במוצאי שבת תהי' איזה זמן אחרי יציאת השבת.

בנוגע לגיוס עזר ממעונינים, הנה כפי שידוע לי יש חברת יהודים חרדים המנהלים מו"מ עם חברות ספנות לסדר נסיעות וכן משלוח מטען באופן של שמירת שבת, וכדאי שכ' יבוא בקישור עמהם עפ"י הכתובת בשולי המכתב. ומצדי ג"כ הודעתי להם ע"ד יזמת כ' באופן שאם יכתוב להם לא יהי' אצלם חידוש.

בשים לב לגודל ערך הענין וגודל ההכרח שבו, יהי' רצון שיצליח בהאמור וזכות הרבים מסייעתו, והלואי שיתברר ויתלבנו הדברים ובקרוב ממש נזכה לקיום היעוד שישראל שומרים שבת כהלכתה ומיד הם נגאלים.

בכבוד ובברכה.

קידוש על יין של שביעית

יום ראשון כ"ב טבת ה'תשע"ו

הלכות שבת פרק כט, הלכה יד: אֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא עַל הַיַּיִן הָרָאוּי לְנִסֵּךְ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ... לְהוֹצִיא יַיִן שֶׁרֵיחוֹ רַע, אוֹ מְגֻלֶּה, אוֹ מְבֻשָּׁל.

הגר"ע איגר (א"ח סי' ערב ס"ד) הסתפק האם דין זה שאין מקדשים על יין שאינו ראוי לניסוך על המזבח אמור רק בקידוש הלילה אבל בקידוש היום שאפשר לקדש על 'חמר מדינה' (שאינו ראוי לניסוך) — מותר לקדש גם על יין שריחו רע או יין מגולה. אך ה'ביאור הלכה' (שם) כתב שאמנם אפשר לקדש בקידוש היום על 'חמר מדינה', אבל יין שאינו ראוי לניסוך מחמת גריעותו (ריחו רע או מגולה) הרי הוא פסול לקידוש מדין 'הקריבהו נא לפחתך - הירצך?'

ובהלכה זו מבאר ה'אור שמח' את דברי הירושלמי (שבת פ"ח ה"א) הטעונים ביאור.

הירושלמי מסתפק: "מהו לצאת [ידי חובת שתיית ארבע כוסות בפסח] ביין של שביעית? תני ר' הושעיא יוצאין ביין של שביעית". ותמהו המפרשים (קרבן העדה, טוב ירושלים ועוד), מדוע בכלל יש ספק אם יוצאים מצות ארבע כוסות ביין של שביעית?

והביאור:

כוס ראשון מארבע הכוסות אומרים עליו קידוש היום (פסחים קיד, א) וכיון ש"אין מקדשין אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח" מתעורר הספק האם אפשר לקדש על יין של שביעית שאינו ראוי לניסוך, שהרי נאמר "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" ודרשו "לאכלה ולא לשריפה" ולכן אין מביאים מנחות מפירות שביעית (מנחות פד, א). והספק הוא כי יתכן לומר שרק יין שאינו ראוי לניסוך משום גריעותו אין מקדשים עליו, אבל יין שבו עצמו אין חסרון ואין מנסכים בו מחמת דין צדדי ('לאכלה, ולא לשריפה') כן מקדשים עליו. ואכן, מסקנת הירושלמי היא שמקדשים על יין שביעית אף שאינו ראוי לנסך על גבי המזבח.

האם צריך עירוב כדי להוציא מבית לבית?

יום שני כ"ג טבת ה'תשע"ו

הלכות עירובין פרק א, הלכה ה: לְפִיכָךְ תִּקֵּן, שֶׁכָּל רְשׁוּת הַיָּחִיד שֶׁתֵּחָלֵק בְּדִיּוּרִין, וְיֹאחַז כָּל אֶחָד וְאֶחָד בָּהּ רְשׁוּת לְעַצְמוֹ, וְיִשָּׁאֵר מִמֶּנָּה מָקוֹם בִּרְשׁוּת כֻּלָּן וַיַּד כֻּלָּן שָׁוָה בּוֹ, כְּגוֹן חָצֵר לַבָּתִּים... יִהְיֶה אָסוּר לְהוֹצִיא מֵרְשׁוּת שֶׁחָלַק לְעַצְמוֹ לִרְשׁוּת שֶׁיַּד כֻּלָּם שָׁוָה בּוֹ... עַד שֶׁיְּעָרְבוּ כֻּלָּן, אַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל רְשׁוּת הַיָּחִיד.

ה'תוספות יום טוב' (עירובין פ"ז מ"א) מדייק מדברי הרמב"ם שתקנת עירוב היתה רק בבתים שיש להם חצר משותפת, כי הבתים הם רשות היחיד והחצר המשותפת היא כעין רשות הרבים, והעירוב הוא "כדי שלא יטעו העם ויאמרו" כשם שמותר להוציא מרשות היחיד לרשות המשותפת כך מותר להוציא לרשות הרבים, אבל להוציא מבית לבית שלא דרך חצר משותפת מותר ללא עירוב.

ולכאורה הרי זה היפך דברי הגמרא (שם עו, ב) שאפילו כדי לטלטל מבית לבית דרך חלון (ואפילו בין שני חדרים בבעלות שני אנשים שונים) צריך עירוב!

ומבאר:

לשיטת הרמב"ם אכן התקנה לא היתה אלא על הוצאה מרשות היחיד לרשות היחיד המשותפת לרבים, אלא שאחר כך גזרו חכמים גם על הוצאה מרשות אדם אחד לרשות אדם אחר.

וכן כתבו להלכה ה'מגן אברהם' (א"ח סי' שסו סק"א) ואדמו"ר הזקן (שם) ש"אפילו מבית לבית שלא בדרך החצר אסור לטלטל בלי עירוב, שעשו סייג לתורה להרחיק שלא להוציא מרשות של זה לרשות של זה אע"פ ששתיהן רשות היחיד".

ואף שיש סוברים (ראה 'קובץ על יד החזקה' כאן) שהגזירה היתה רק על הוצאה מרשות היחיד לרשות משותפת שהיא כעין רשות הרבים - כבר כתב ה'ביאור הלכה' (סי' שעג ס"ג ד"ה או) שהלכה היא 'מגן אברהם' ואדה"ז ועוד, שאסרו לטלטל אף מבית של יחיד לבית של יחיד שלא דרך החצר. ולדעת הרשב"א (עבודת הקודש שער ג ס"ט) אדרבה, "עיקר הגזירה היתה מבית לבית ואחר כך הוסיפו דאפילו מבית לחצר אסור".

שותפות של סחורה לענין 'שתוף מבואות'

יום שלישי כ"ד טבת ה'תשע"ו

הלכות עירובין פרק ה, הלכה א: אַנְשֵׁי מָבוֹי שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶן שִׁתּוּף בְּמַאֲכָל אֶחָד לְעָנְיַן סְחוֹרָה... אֵינָן צְרִיכִין שִׁתּוּף אַחֵר לְעָנְיַן שַׁבָּת, אֶלָּא סוֹמְכִין עַל שִׁתּוּף שֶׁל סְחוֹרָה. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה הַמִּין שֶׁהֵן שֻׁתָּפִין בּוֹ מִין אֶחָד וּבְכֶלִי אֶחָד.

ההיתר לאנשי המבוי לטלטל במבוי ומהחצרות למבוי הוא על ידי 'שיתוף מבואות', היינו השתתפות הדיירים בדבר מאכל או משקה המונח באחת החצרות. ואמרו במשנה (עירובין עא, א), שאם היתה כבר שותפות בין אנשי המבוי במאכל או במשקה אינם צריכים לעשות 'שיתוף מבואות' לשבת.

ומבארים רב ורבא (שם) שרק אם המאכל שהם שותפים בו מונח בכלי אחד אין צורך לעשות 'שיתוף' חדש אבל אם היה מונח בשני כלים - "הרי אלו צריכים שיתוף אחר לענין שבת".

ואף שמצינו שאפשר להניח את המאכל המשמש ל'שיתוף' בשני כלים (שם מח, א, לדעת בית הלל)? זהו רק כאשר

גבו את המאכל לשם 'שיתוף' לשבת, והניחוהו בשני כלים כי כלי אחד לא הספיק, מה שאין כן כשהיתה שותפות קודמת לסחורה ולא לשבת, השיתוף מועיל רק כשהמאכל בכלי אחד (רש"י שם עא, א. ד"ה אמר רב).

והרמב"ם כאן נקט שאפשר לסמוך על שיתוף לסחורה רק בשותפות במין אחד אבל "אם היה אחד מהן שותף לזה ביין ולאחר בשמן ... צריכין שיתוף אחר לענין שבת", כי לדעתו שני מינים הם כשני כלים.

וה'ביאור הלכה' (או"ח סי' שפו ד"ה לזה, בשם ספר 'גאון יעקב') הוסיף בדעת הרמב"ם שלא רק בשני מינים כיין ושמן אין לסמוך על שותפות זו אלא גם כאשר שניהם ממין אחד אך אינם מתערבים זה עם זה, כגון שהיה שותף לשנים מדרי המבוא בפת (לכל אחד בפת אחרת), אינם מצטרפים, והשותפות מועילה רק במשקים הנבללים יחד.

אבל לדעת הטור (או"ח סי' שפו) גם אם השותפות היא בשני מינים, היינו שהוא שותף לאחד ביין ולאחר בשמן הרי זה מועיל גם לשבת אם הם מונחים בכלי אחד. וכן כתב הרמ"א (שם ס"ג): "אפילו היה משותף עם שכניו בסחורה, לזה ביין ולזה בשמן אין צריך להשתתף, והוא שיהיה בכלי אחד". וכן פסק גם אדה"ז בשולחנו (שם, ס"ג).

ברכה על ערובי תחומין — יום רביעי כ"ה טבת ה'תשע"ו

הלכות עירובין פרק ו, הלכה כד: כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרְכִין עַל עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת וְשִׁתּוּפֵי מְבוֹאוֹת, כָּךְ מְבָרְכִין עַל עֵרוּבֵי תְּחוּמִין.

וכן מוסכם מן הגאונים שיש לברך על מצות עירוב תחומין (מגיד משנה).

אך הראב"ד כתב שאין לברך, כי "בשלמא עירובי חצרות ושתופי מבואות יש בהן היכר לשבת, שלא להוציא לרשות הרבים, אלא הא קולא נפקא מיניה לשבת ולא חומרא ... ואיך יאמר 'ציוונו' על מצות עירוב".

וכתב הרש"ש (עירובין פב, א) שהדברים סתומים "ורבים מתקשים בו", וכך פירש הוא את דברי הראב"ד:

על ידי עשיית עירובי חצרות ושתופי מבואות הותר בהם הטלטול לגמרי, ולא נשאר מהאיסור שהיה קודם, ובעשיית העירוב והשיתוף ניכר הדבר שיש גזירת חכמים (קודם עשיית העירוב והשיתוף) ולכן יש לברך על זה. מה שאין כן בעירוב תחומין, אף לאחר עשיית העירוב לא נוצר היתר גמור, שהרי גם עכשיו אסור ללכת יותר מאלפיים אמה ממקום העירוב, וכיון שאיסור הטלטול נמשך וגזירת חכמים עדיין במקומה עומדת, אין צורך בהיכר לגזירת חכמים (והעירוב נעשה רק כדי להקל על האדם), ולכן אין לברך על עשיה זו.

וה'תוספות יום טוב' (עירובין פ"ח מ"א) הביא סיוע לשיטת הרמב"ם מלשון הגמרא (שם פב, א) "אין מערבין ערובי תחומין אלא לדבר מצוה", שמשמעות הלשון 'אין מערבין' היא שיש איסור לערב שלא לדבר מצוה (כי אם אינו אסור אלא רק אינו מועיל - צריך היה לומר: "אין ערובי תחומין אלא לדבר מצוה" וכדומה) ולכאורה, איזה איסור יש בדבר?

אלא מכאן שהנחת עירובי תחומין טעונה ברכה, ולפי זה מתאים ומדויק הלשון "אין מערבין...", כי יש איסור בדבר, שאם יעשה עירוב שלא לדבר מצוה תהיה ברכתו לבטלה.

הכרעה במחלוקת בין רופאים — יום חמישי כ"ו טבת ה'תשע"ו

הלכות שביתת עשור פרק ב, הלכה ח: מִקְצָת הָרוֹפְאִין אוֹמְרִין: צָרִיךְ, וּמִקְצָתָן אוֹמְרִין: אֵינוֹ צָרִיךְ — הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב.

מדברי הרמב"ם כאן עולה שהולכים אחר הרוב גם בנושאים של פיקוח נפש. ולכן כאשר הרופאים חלוקים ביניהם האם החולה צריך לאכול או לא, אם שניים אומרים שאינו צריך ואחד אומר שצריך, מכריעים כדעת הרוב ואינו אוכל.

אך בהלכות שבת (פ"ב ה"כ) פסק הרמב"ם שמותר לחלל שבת כדי להציל אדם שנלכד תחת הריסות, אף אם מדובר בהסתברות של אחד לאלף בלבד שהוא יהודי, אף שמחללים שבת רק עבור פיקוח נפש של יהודי ולא של גוי, משום שבפיקוח נפש חוששים אפילו למיעוט קטן, ומדוע אם כן כאן אין חוששים לדעת המיעוט של הרופא האומר שהחולה צריך לאכול?

והביאור:

לגבי מפולת מדובר במקרה ברור של פיקוח נפש, והספק הוא האם זהו פיקוח נפש של יהודי או של גוי, ובזה אין הולכים אחר הרוב וחוששים אפילו לסבירות רחוקה, אך כאן השאלה היא האם אמנם מדובר בפיקוח נפש או לא ובזה הולכים אחר הרוב ואם לדעת הרוב אין צורך שהחולה יאכל אין כאן פיקוח נפש כלל (משמרת חיים ח"ג, ענייני יוה"כ ב).

ועוד, כאן ההכרעה היא כדעת הרופאים הסוברים שאין צורך לאכול, לא רק משום שהם הרוב, אלא משום שמסתבר שהצדק עמם, שהרי הרופא האומר שהחולה צריך לאכול אינו נוטל על עצמו כל סיכון ואילו האומרים שאינו צריך לאכול נוטלים על עצמם אחריות לשלומו של החולה כאשר אומרים בוודאות כי יוכל לצום ולא יארע לו כל נזק, ובוודאי לא היו אומרים זאת אם היה להם צל של ספק בכך, ולכן מסתבר שהצדק איתם (שבת שבתון ע' קעא).

הבערה - מלאכת אוכל נפש? יום שישי כ"ז טבת ה'תשע"ו

הלכות יום טוב פרק א הלכה ד: כָּל מְלָאכָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ בְּשַׁבָּת, אִם עֲשָׂה אוֹתָהּ בְּיוֹם טוֹב שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֲכִילָה — לוֹקֶה, חוּץ מִן הַהוֹצָאָה מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת וְהַהַבְעָרָה; שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהֻתְּרָה הוֹצָאָה בְּיוֹם טוֹב לְצֹרֶךְ אֲכִילָה, הֻתְּרָה שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֲכִילָה. לְפִיכָךְ... מֻתָּר לְהַבְעִיר, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ לְצֹרֶךְ אֲכִילָה.

ה'מגיד משנה' הגדיר מהי מלאכה 'שלא לצורך אכילה': "כל מלאכה שאינה נעשית באכילה ושתיה". וכתבו הפוסקים (מג"א ריש סי' תקיח; שו"ע אדה"ז סי' תצה קו"א ד) שההיתר של "מתוך שהותרה... לצורך אכילה הותרה שלא לצורך אכילה" נאמר רק במלאכות הנעשות בגוף האוכל או המשקה. אבל שאר המלאכות שאינן 'מלאכות אוכל נפש' – למרות שהותרו לצורך אוכל נפש ממש (מדין "מכשירי אוכל נפש"), אין אומרים בהם 'מתוך...' כדי להתיר גם שלא לצורך אוכל נפש.

ולפי זה יש לעיין בנוגע למלאכות של הוצאה והבערה, שלא נעשות בגוף האוכל, ובכל זאת אומרים בהם 'מתוך' והותרו גם שלא לצורך אוכל נפש; ומבאר ה'מגיד משנה': "ונראה טעם לשני מלאכות אלו: ההוצאה, לפי שאף היא באוכל ומשקה, ואע"פ שהיא בדברים אחרים, אמרינן מתוך. וההבערה, אע"פ שאינה באוכלין ומשקין – כתיב לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, בשבת הוא דאסיר הא ביום טוב שרי".

והקשה על זה ה'מגן אברהם' (שם), מדברי הגמרא (פסחים ה, א), שאסור לשרוף את החמץ ביום טוב ראשון של פסח כיון שכתוב "כל מלאכה לא תעשו - ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה" – מפורש, אם כן, שההבערה נחשבת למלאכה גם ביו"ט!

ומבאר אדמו"ר הזקן (שם):

גם מלאכת הבערה נחשבת למלאכה הנעשית באוכל עצמו: כי גדר מלאכת ההבערה אינו "שריפת וכליון העצים", אלא הפעולה עצמה שהיא הוצאת האש "או שמרבה האש" היא היא המלאכה (והביא לכך הוכחות) – "וגוף האש זו שהוציא או שהרבה היא המתקנת ומבשלת את האוכל", ולכן "גם היא בכלל מלאכת אוכל נפש".

עריכת הגרלות ביום טוב שבת קודש כ"ח טבת ה'תשע"ו

הלכות יום טוב פרק ד, הלכה כ: וְאֵין מַטִּילִין חֲלָשִׁים עַל הַמָּנוֹת, אֲבָל מַטִּילִין חֲלָשִׁים עַל בְּשַׂר הַקֳּדָשִׁים בְּיוֹם טוֹב, כְּדֵי לְחַבֵּב אֶת הַמִּצְוָה.

האם מותר להטיל גורל ביום טוב לצורך מצוה?

במשנה (שבת קמח, ב) נאמר: "מטילין חלשין (גורלות) על הקדשים ביום טוב, אבל לא על המנות".

ונחלקו ראשונים בפירוש הדברים:

לדעת רש"י (שם, ע"פ תוי"ט), מותר להטיל גורלות לשם חלוקת הקדשים שנשחטו ביום טוב (למרות שבדרך כלל אסור לערוך גורלות בשבת וביום טוב, מפני שנראה כמקח וממכר), וטעם ההיתר הוא כדי שלא יבואו הכהנים לידי מריבה, אך אין מטילים גורלות על ה'מנות', היינו קדשים שנשחטו מערב יום טוב, משום שניתן היה לעשות זאת מאתמול.

אך הרמב"ם (פיה"מ שם, וראה מ"מ כאן) מפרש שטעם ההיתר הוא משום חיבוב מצוה של אכילת הקדשים, ואין הבדל אם ניתן היה לעשות זאת מאתמול או לא, והוא מפרש את המשנה: 'אבל לא על המנות' היינו מנות של חולין שעליהן אסור להטיל גורל ביום טוב, אך על הקדשים מותר בכל אופן.

ומדברי ה'מגן אברהם' (או"ח סי' שכב סק"ט) נראה שההיתר הוא לכל צורך מצוה, אך ה'ביאור הלכה' (שם סקכ"ד) כתב שיתכן שההיתר הוא רק לצורך אכילת בשר קדשים שהיא מצות עשה גמורה מהתורה ולא לדברים אחרים.

עוד כתב ה'מגן אברהם', כי גם לדעת המחמירים בגורל שאפשר לעשותו מאתמול, האיסור הוא רק בהטלת גורל על חפץ, אך אין איסור להטיל גורל על האנשים, כגון לקבוע מי יאמר קדיש או יעלה לתורה, שהרי מצאנו בבית המקדש שהיו עורכים גורל בכל יום ויום מי ישחוט ומי יזרוק את הדם ומכאן שאין איסור בגורל כגון זה שהוא על האנשים.

המשך ביאור למס' גיטין ליום רביעי עמ' א

כגון **הָיָה** הבעל **עוֹבֵר בַּשּׁוּק** [–ברחוב] **וְשָׁמַע קוֹל סוֹפְרִים** כותבי גיטין שהיו **מַקְרִין** – מקריאים את נוסח הגט לבאים להתלמד אצלם, ואמרו להם, כשיבא גט לפניכם כתבו **אִישׁ פְּלוֹנִי מְגָרֵשׁ אֶת פְּלוֹנִית מְמָקוֹם פְּלוֹנִי**, והזכיר סתם שמות לדוגמא, **וְאָמַר** הבעל **הִלְא זֶה שְׁמִי וְזֶה שֵׁם אִשְׁתִּי** – אותם השמות שכתבו הסופרים כדי להתלמד הם בשמי ושם אשתי ורוצה לגרש בו. גט זה **פָּסוּל לְגָרֵשׁ בּוֹ**, כיון שלא נכתב לשם גירושין אלא כדי להתלמד.

ולא רק גט שנכתב שלא לשם גירושין כלל, פסול, אלא **יֶתֶר מִיכָּן**, אף אם **כָּתַב** הסופר גט בציוויו של הבעל כדי **לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ** של המצווה, **וְנִמְלַךְ** – נתחרט הבעל ואינו רוצה לגרשה, ואחר כך **מְצָאוֹ בֶּן עִירוֹ** – פגש את הבעל אדם מאותה עיר **וְאָמַר לוֹ שְׁמִי בְּשִׁמְךָ וְשֵׁם אִשְׁתִּי כְּשֵׁם אִשְׁתְּךָ** ותן לי את הגט כדי שאגרש בו את אשתי, הגט **פָּסוּל לְגָרֵשׁ בּוֹ**, כיון שלא נכתב לשם איש ואשה אלו.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ב־כ"ח טבת תשע"ו

יום ראשון כ"ב טבת ה'תשע"ו

הִלְכוֹת שַׁבָּת

פֶּרֶק שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו דיני ההליכה חוץ לתחומין המוגבלים, מהן דבר תורה ומהן של דבריהם. ונזכרו בו שיעורי התחומין, אבל לא איכות מדידתן.

א. הַיּוֹצֵא[2] חוּץ לִתְחוּם הַמְּדִינָה[3] בְּשַׁבָּת - לוֹקֶה[4], שֶׁנֶּאֱמַר: אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. 'מָקוֹם' זֶה הוּא תְּחוּם הָעִיר[5]. וְלֹא נָתְנָה תּוֹרָה שִׁעוּר לִתְחוּם זֶה; אֲבָל חֲכָמִים הֶעְתִּיקוּ, שֶׁתְּחוּם זֶה הוּא חוּץ לִשְׁנַיִם עָשָׂר מִיל[6], כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל[7]. וְכָךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה רַבֵּנוּ: לֹא תֵצְאוּ חוּץ לַמַּחֲנֶה. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[8], שֶׁלֹּא יֵצֵא אָדָם חוּץ לָעִיר[9] אֶלָּא עַד אַלְפַּיִם אַמָּה, אֲבָל חוּץ לְאַלְפַּיִם אַמָּה - אָסוּר; שֶׁאַלְפַּיִם אַמָּה הוּא מִגְרַשׁ הָעִיר[10].

2) (מסכת עירובין דף י"ז עמוד ב'). 3) העיר או היישוב שהוא גר בתוכו. 4) כדין כל העובר על לא תעשה שבתורה, כמבואר בהלכות סנהדרין פרקים י"ח־י"ט. 5) ואין הכוונה שלא יזוז ממקומו ממש כמו שאמרו המינים שהרי נאמר (ישעיה פרק ס"ו, פסוק כ"ג): "והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה'" (הגהות מיימוניות). 6) שיעור המיל הוא אלפים אמה. והנה בספר המצות (מל"ת שכ"א) כתב רבינו שהתורה הזהירה בפסוק זה "שלא להלוך מחוץ לאלפים אמה אפילו אמה אחת", וראייתו מהמכילתא (בשלח פרשה ה) "אל יצא איש ממקומו אלו אלפים אמה", וכן כתב רבינו בהקדמתו לפירוש המשניות (ספר המאור, הוצאת ראשונים, עמוד כ"ד), וכאן חזר רבינו מדיעה זו, מכיון שזוהי שיטת רבי עקיבא (מסכת סוטה דף כ"ז עמוד ב') במשנה: "בו ביום (שהעבירו את רבן גמליאל מנשיאות ומינו את רבי אלעזר בן עזריה כמובא בברכות דף כ"ח עמוד א'), דרש רבי עקיבא: אלפים אמה תחום שבת (מן התורה)", אבל חז"ל לא פסקו כדבריו, כמו שמצאנו בהרבה מקומות (מסכת שבת דף ס"ט עמוד א', דף קנ"ג עמוד ב') שאמרו: "תחומין דאורייתא, ואליבא דרבי עקיבא" הרי ששיטת התלמוד היא שאין חכמים מודים לרבי עקיבא בזה. 7) שהוא שלש פרסאות (=שנים עשר מיל) – (מסכת יומא דף ע"ה עמוד ב'). ובירושלמי (מסכת עירובין פרק ג' הלכה ד') "רבי יונתן בשם רבי שמעון בי רבי יוסי בן לקוניא: לוקין על תחומי שבת דבר תורה: רבי שמעון בר כרסנא בשם רבי אחא: אין לך מחוור (ברור) מכולם, אלא תחום שנים עשר מיל כמחנה ישראל". ברם, הרבה פוסקים ראשונים נקטו כדעת התלמוד הבבלי שלא הביא אף פעם איסור תחומין מן התורה, בשנים עשר מיל. 8) משנה (מסכת עירובין דף מ"ה עמוד א'). 9) להלן בפרק כ"ח מבואר מהיכן מתחילים למדוד אלפים אמה. 10) שנאמר "את פאת קדמה אלפים באמה כו' והעיר בתוך זה יהיה להם מגרשי הערים" (במדבר פרק ל"ה פסוק ה' ועיי"ש ברש"י).

ב. נִמְצֵאתָ לָמֵד[11], שֶׁמֵּתֵּר לְאָדָם בְּשַׁבָּת לְהַלֵּךְ אֶת כָּל הָעִיר כֻּלָּהּ, אֲפִלּוּ הָיְתָה כְּנִינְוֵה[12] - בֵּין שֶׁהָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה, בֵּין שֶׁלֹּא הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה. וְכֵן מֻתָּר לוֹ לְהַלֵּךְ חוּץ לָעִיר אַלְפַּיִם אַמָּה[13] לְכָל רוּחַ, מְרֻבָּעוֹת כְּטַבְלָא מְרֻבַּעַת[14], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִשְׁכָּר אֶת הַזְּוִיּוֹת[15]. וְאִם יָצָא חוּץ לְאַלְפַּיִם אַמָּה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[16], עַד שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל; אֲבָל אִם יָצָא וְהִרְחִיק מִן הָעִיר יָתֵר עַל שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל, אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[17].

11) משנה (מסכת עירובין דף מ"ט עמוד ב'). 12) סמל לעיר גדולה, שנאמר בה: "נינוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם" (יונה ד', י"א). 13) מדידת תחום שבת לפי המדה המטרית היא: שיעור אמה של תורה 528 ס"מ ואלפים אמה – ועוד שבעים אמה ושני שלישי אמה שמהן מתחילים למדוד אלפים אמה כמבואר בפרק כ"ח הלכה א' – ביחד 1093 מטר, ולפי "חיי אדם" (כלל ע"ו) שבשעת הדחק יש לסמוך על השיטות, שמותר להלך אלפים ושמונה מאות אמה (וכמבואר להלן בהלכה זו) יכול להלך 1516 מטר, ואם מניח עירובי תחומין שאז מותר לו להלך עוד אלפים אמה, כמבואר בהלכות עירובין פרק ו', יכול להלך בסך הכל 2994 מטר בערך, ולפי הדין (שו"ע אורח חיים תנט) ששיעור מיל הוא הילוך 18 דקות, יכול להלוך על ידי עירוב 36 דקות, ובשעת הדחק עוד 14 דקות ו־24 שניות, בסך הכל 50 דקות ו־24 שניות (ולדעת רבינו בפירוש המשניות שהבאנו למעלה בפרק ה' הלכה ד' ששיעור מיל הוא 24 דקות, יכול להלוך על ידי עירוב 48 דקות). 14) כלומר שאין מודדים בעיגול סביב העיר, אלא למזרח אלפים אמה, וכן לצפון אלפים אמה, ובאלכסון יוצא אלפים ושמונה מאות אמה, שהרבוע עודף על העיגול בשני חומשים – "כל אמה ברבועה אמה ושני חומשים באלכסונה" (מסכת עירובין דף נ"ז עמוד א'). 15) "ונחלקו המפרשים בבאור הדברים, יש מי שאומר שלעולם הוא רשאי לילך אלפים ושמונה מאות אמה, כמדת האלכסון, גם כשהולך לעבר פניו ולא אל הזויות, ויש מי שהורה שאין לו אלפים ושמונה מאות אמה, אלא כשהולך באלכסון בכל תחומי העיר, אבל אם הולך לעבר פניו אין לו אלא אלפים אמה בלבד, וכן נראה דעת רבינו" ("מגיד משנה"). 16) כדין העובר על איסור דרבנן, כבמואר בפרק א' הלכה ג'. 17) כבר בארנו בהלכה א' שכמה פוסקים ראשונים סוברים שכל איסור תחומין אינו אלא מדרבנן, ומה שאמרה תורה: אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" – אין הכוונה לאיסור תחומין, אלא לאיסור

הוצאה בשבת, שלא יצא עם הכלי בידו ללקוט המן, כמבואר בפרק ז' הלכה א'.

ג. הַמְהַלֵּךְ[18] חוּץ לַתְּחוּם לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, כְּגוֹן שֶׁקָּפַץ עַל גַּבֵּי עַמּוּדִים שֶׁגְּבוֹהִין עֲשָׂרָה וְאֵין בְּכָל אֶחָד מֵהֶן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים - הֲרֵי זֶה סָפֵק[19], אִם יֵשׁ תְּחוּמִין לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה אוֹ אֵין תְּחוּמִין לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה[20]. אֲבָל אִם הָלַךְ עַל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה - הֲרֵי זֶה כִּמְהַלֵּךְ עַל הָאָרֶץ, וְיֵשׁ אִסּוּר תְּחוּמִין שָׁם.

18) (מסכת עירובין דף מ"ג עמוד א'). 19) בדבר האסור מן התורה, הולכים בספקו להחמיר, ובדבר שאינו אסור אלא מדברי חכמים, ספקו לקולא (כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ט' הלכה י"ב ובראב"ד). 20) אבל בימים ונהרות גם אם יש ספק אם מלמעלה מעשרה או לא, הוא ספק דרבנן, "שאין בימים ובנהרות איסור תחומין דאורייתא, לפי שהם כרמלית, והטלטול בהם אינו אסור אלא מדרבנן, ולא יתכן שיהיה המעביר על פני המים אסור מדרבנן, והמהלך לוקה מן התורה, וכמו שאמרו שהמעביר ארבע אמות ברשות הרבים מקורה פטור (כמבואר בפרק י"ד הלכה א'), לפי שאינו דומה לרגלי מדבר, כן בלי ספק המהלך שנים עשר מיל על פני המים פטור, לפי שאינו דומה למחנה ישראל" (תשובות הרמב"ם פריימן סימן ס"ט ו"כסף משנה").

ד. מִי[21] שֶׁשָּׁבַת בְּדִיר[22] שֶׁבַּמִּדְבָּר, אוֹ בְּסַהַר[23] אוֹ בְּמְעָרָה, וְכִיוֹצֵא בָּהֶן מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד - מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ, וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ בְּרִבּוּעַ[24]. וְכֵן[25] הַשּׁוֹבֶת בְּבִקְעָה - אֲפִלּוּ הָיָה יָשֵׁן בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנַס הַשַּׁבָּת, שֶׁלֹּא קָנָה[26] שְׁבִיתָה - יֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ מִמְּקוֹמוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה[27] לְכָל רוּחַ בְּרִבּוּעַ. הָיָה[28] מְהַלֵּךְ בְּבִקְעָה, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ תְּחוּם שַׁבָּת - מְהַלֵּךְ אַלְפַּיִם פְּסִיעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת[29], וְזֶה הוּא תְּחוּם שַׁבָּת.

21) משנה (מסכת עירובין דף מ"א עמוד ב'). 22) מקום בנוי לשמירת הצאן. 23) מגרש מוקף גדר לשמירת הצאן או הכנסת פירות (ר"ח עירובין דף כ"ב עמוד ב'). 24) כדין שובת בעיר. 25) משנה (מסכת עירובין דף מ"ה עמוד א'). 26) כלומר לא התכוון לקנות. 27) הואיל ואילו היה ניעור קנה, ישן נמי קונה (גמרא). 28) (מסכת עירובין דף מ"ב עמוד א'). 29) חצי אמה מקום מצב הרגל וחצי אמה בין רגל לרגל.

ה. הַמְהַלֵּךְ[30] אַלְפַּיִם אַמָּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ, וְשָׁלְמָה מִדָּתוֹ בְּתוֹךְ דִּיר אוֹ סַהַר אוֹ מְעָרָה אוֹ בְּתוֹךְ הַמְּדִינָה - אֵינוֹ מְהַלֵּךְ אֶלָּא עַד סוֹף מִדָּתוֹ, וְאֵין אוֹמְרִין: הוֹאִיל וְכָלְתָה מִדָּתוֹ בְּתוֹךְ רְשׁוּת הַיָּחִיד, מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁכָּלְתָה מִדָּתוֹ בְּמִקְצָת הָעִיר אוֹ בְּמִקְצָת הַמְּעָרָה; אֲבָל אִם הָיְתָה אוֹתָהּ רְשׁוּת הַיָּחִיד מֻבְלַעַת בְּתוֹךְ אַלְפַּיִם אַמָּה שֶׁלּוֹ - תֵּחָשֵׁב לוֹ כָּל אוֹתָהּ הָרְשׁוּת כְּאַרְבַּע אַמּוֹת, וּמַשְׁלִימִין לוֹ אֶת הַשְּׁאָר[31].

30) (מסכת עירובין דף ס' עמוד ב'). 31) שנשאר לו מאלפים אמה, בניגוד לדעת רבינו יהונתן מלוניל כי שטח העיר אינו נחשב כלל ואינו מפחית אפילו ארבע אמות מאלפים האמה.

ו. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה אֶלֶף אַמָּה מִמְּקוֹם שְׁבִיתָתוֹ אוֹ מִחוּץ לָעִיר[32] עַד מְדִינָה אוֹ מְעָרָה, שֶׁיֵּשׁ בְּאָרְכָּהּ אֶלֶף אַמָּה אוֹ פָּחוֹת מֵאֶלֶף - מְהַלֵּךְ אֶת כָּל הַמְּדִינָה אוֹ הַמְּעָרָה שֶׁפָּגַע בָּהּ[33], וּמְהַלֵּךְ חוּצָה לָהּ אֶלֶף אַמָּה פָּחוֹת אַרְבַּע אַמּוֹת[34].

32) בנ"א חסרות המילים "אם מחוץ לעיר" והן כמיותרות (מער"ק). 33) מכיון שהמערה או המדינה נמצאות בתוך אלפים אמה. 34) המערה או המדינה נחשבות כל אחת כארבע אמות.

ז. אֲבָל אִם הָיָה בַּמְּדִינָה אוֹ בַּמְּעָרָה, שֶׁפָּגַע בּוֹ בְּתוֹךְ מִדָּתוֹ, אֶלֶף אַמָּה וְאַמָּה[35] - אֵינוֹ מְהַלֵּךְ בָּהּ אֶלָּא אֶלֶף אַמָּה בִּלְבַד, שֶׁהוּא תַּשְׁלוּם אַלְפַּיִם אַמָּה[36] שֶׁיֵּשׁ לוֹ.

35) ונמצא שתחום שבת נגמר בתוך המערב, ואינו מבליע אותו בתוך אלפים אמה. 36) של תחום שבת.

ח. מִי[37] שֶׁכָּלְתָה מִדָּתוֹ בַּחֲצִי הָעִיר - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מְהַלֵּךְ אֶלָּא עַד סוֹף מִדָּתוֹ, מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכָל הָעִיר עַל יְדֵי זְרִיקָה[38]. וְכֵן[39] מִי שֶׁשָּׁבַת בְּבִקְעָה, וְהִקִּיפוּהוּ נָכְרִים מְחִצָּה[40] בְּשַׁבָּת[41] - אֵינוֹ מְהַלֵּךְ בָּהּ אֶלָּא אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ[42], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא בְּתוֹךְ הַמְּחִצָּה; וּמֻתָּר לוֹ לְטַלְטֵל בְּכָל הַמְּחִצָּה עַל יְדֵי זְרִיקָה, אִם הִקִּיפוּהָ לְשֵׁם דִּירָה[43].

37) (מסכת עירובין דף מ"ב עמוד ב'). 38) ולא גזרו חכמים שמא ימשך אחר החפץ. 39) (מסכת עירובין דף מ"ב עמוד א'). 40) לשם דירה. 41) כי מחיצה העשוייה בשבת שמה מחיצה (פרק ט"ז הלכה כ"ב). 42) לפי שלא שבת באויר מחיצה בכניסת השבת, - זמן קנין השביתה. 43) שאם הקיפוה שלא לשם דירה, אין מטלטלים בתוכה אלא ארבע אמות.

ט. מִי[44] שֶׁהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ לִכָּנֵס לִמְדִינָה - בֵּין שֶׁהָיָה בָּא בַּיָּם, בֵּין שֶׁהָיָה בָּא בֶּחָרָבָה[45] - אִם נִכְנַס בְּתוֹךְ אַלְפַּיִם אַמָּה קָרוֹב לָעִיר קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס הַשַּׁבָּת, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לַמְּדִינָה אֶלָּא בְּשַׁבָּת - הֲרֵי זֶה יִכָּנֵס, וִיהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ, וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ.

44) משנה (מסכת עירובין דף מ"א עמוד ב'): פעם אחת לא נכנסו (רבן גמליאל ורבי אליעזר, ורבי יהושע ורבי עקיבא) לנמל (שעל שפת הים) עד שחשכה, אמרו לו לרבן גמליאל: מה אנו לירד (מהאניה לתוך העיר, כיון שבאנו

מחוץ לתחום)? אמר להם: מותרים אתם, שכבר הייתי מסתכל (במשקפת) והיינו בתוך התחום עד שלא חשכה". **45)** ביבשה.

י. הָיָה[46] בָּא לִמְדִינָה, וְיָשַׁן בַּדֶּרֶךְ, וְלֹא נֵעוֹר אֶלָּא בְּשַׁבָּת, וּכְשֶׁנֵּעוֹר מָצָא עַצְמוֹ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם - הֲרֵי זֶה יְכַנֵּס לָהּ, וְיַהֲלֹךְ אֶת כֻּלָּהּ, וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ; מִפְּנֵי שֶׁדַּעְתּוֹ הָיְתָה לְהַלֵּךְ לִמְדִינָה זוֹ, וּלְפִיכָךְ קָנָה שְׁבִיתָה עִם בְּנֵי הַמְּדִינָה כְּמוֹתָן, שֶׁהֲרֵי נִכְנַס עִמָּהֶן בַּתְּחוּם.

46) משנה (מסכת עירובין דף מ"ה עמוד א').

יא. מִי[47] שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם, אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת[48] - לֹא יְכַנֵּס. שֶׁהַאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם, תְּחִלָּתָן מִמָּקוֹם שֶׁהוּא עוֹמֵד בּוֹ; לְפִיכָךְ, כֵּיוָן שֶׁיָּצָא חוּץ מִתְּחוּמוֹ אַמָּה אוֹ יָתֵר - יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ, וְאֵין לוֹ לְהַלֵּךְ אֶלָּא בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת מֵעַמִּידַת רַגְלָיו וְלַחוּץ[49]. וְכֵן מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ[50] חוּץ לִתְחוּם הַמְּדִינָה אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת[51] - הֲרֵי זֶה לֹא יְכַנֵּס לָהּ, אֶלָּא מְהַלֵּךְ מִמָּקוֹם שֶׁנִּכְנַס עָלָיו הַשַּׁבָּת וְהוּא עוֹמֵד בּוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה בִּלְבַד. וְאִם כָּלְתָה מִדָּתוֹ בִּמְקָצַת הָעִיר[52] - מְהַלֵּךְ עַד סוֹף מִדָּתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. הָיְתָה רַגְלוֹ אַחַת בְּתוֹךְ הַתְּחוּם וְרַגְלוֹ אַחַת חוּץ לַתְּחוּם - הֲרֵי זֶה יְכַנֵּס[53].

47) משנה (מסכת עירובין דף נ"ב עמוד ב'). **48)** דעת הראב"ד שכל שלא יצא מן התחום ארבע אמות, מותר לו לחזור וליכנס לתוך העיר, ומכיון שיש לו רשות לחזור לתוך עירו, נחשב כאילו לא יצא כלל, והרי הוא כבני העיר, וזה נקרא בלשון הפוסקים "הבלעת תחומין מילתא היא". **49)** ב"מגיד משנה" הביא שיש פוסקים כרבי שמעון, ש"אפילו יצא חמש עשרה אמות מחוץ לתחום — יכנס, שאין המשוחות (מודדי התחומין) ממצים (מצמצמים) את המדות (אלא קובעים את התחום לפני סופו), מפני הטועין (היוצאים בטעות ואין נזכרים עד שעברו מהלאה לסימן התחום)". **50)** כשנכנס השבת נמצא בדרך מחוץ לתחום. **51)** מתחום העיר. **52)** המבארים תמהו: איך אפשר שתכלה מדתו במקצת העיר, כיון שיצא מחוץ לתחום והוא רחוק מסוף תחום העיר אמה? ויש מבארים את דברי רבינו על עיר אחרת ובמקרה אחר כשמדתו נגמרה בתוך העיר ולא נאמרו הדברים כהמשך להלכה של "וכן מי שהחשיך" (מער"ק). **53)** הראב"ד פסק כדעת הסובר בגמרא שלא יכנס, אבל דעת רבינו שהלכה כדברי המקיל בעירובין ("מגיד משנה")

יב. מִי[54] שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ, כְּגוֹן שֶׁהוֹצִיאוּהוּ נָכְרִים אוֹ רוּחַ רָעָה[55], אוֹ שֶׁשָּׁגַג וְיָצָא - אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת. חָזַר[56] לְדַעַת - אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת. הֶחֱזִירוּהוּ[57] - כְּאִלּוּ לֹא יָצָא[58]. וְאִם נְתָנוּהוּ בְּרְשׁוּת הַיָּחִיד, כְּגוֹן שֶׁנְּתָנוּהוּ נָכְרִים בְּדִיר וְסַהַר וּמְעָרָה אוֹ בְּעִיר אַחֶרֶת - יֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ. וְכֵן אִם יָצָא לְאֶחָד מֵאֵלּוּ בִּשְׁגָגָה, וְנִזְכַּר וְהוּא בְּתוֹכָן - מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ.

54) משנה (מסכת עירובין דף מ"א עמוד ב'). **55)** שנטרפה דעתו (רש"י). **56)** בנ"א חסר המשפט: "חזר לדעת אין לו אלא ארבע אמות" (מער"ק). **57)** התחום. **58)** והרי כל העיר לא כארבע אמות, וחוצה לה כאלפים אמה לכל רוח.

יג. יָצָא[59] חוּץ לַתְּחוּם לְדַעַת - אַף־עַל־פִּי שֶׁחָזַר שֶׁלֹּא לְדַעַת, כְּגוֹן שֶׁהֶחֱזִירוּהוּ נָכְרִים אוֹ רוּחַ רָעָה - אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת[60]. וְכֵן אִם יָצָא חוּץ לַתְּחוּם לְדַעַת - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא בְּתוֹךְ רְשׁוּת הַיָּחִיד, כְּגוֹן דִּיר וְסַהַר - אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת[61]. הַמְפָרֵשׁ[62] בַּיָּם הַגָּדוֹל[63], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חוּץ לַתְּחוּם שֶׁשַּׁבָּת בּוֹ - מְהַלֵּךְ אֶת כָּל הַסְּפִינָה כֻּלָּהּ[64], וּמְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ.

59) (מסכת עירובין דף מ"א עמוד ב'). **60)** כיון שיציאתו מן התחום היתה לדעת. **61)** כי רק אם הוציאוהו על כרחו לתוך רשות היחיד מהלך את כולה כמבואר בהלכה הקודמת. **62)** משנה (מסכת עירובין דף מ"ב עמוד ב') - המפליג באניה. **63)** "מעשה שבאו (חכמים) מפרנדיסין (היא ברינדיזי שעל חוף הים התיכון בדרך לרומא) והפליגה ספינתם בים (התרחקה משפת הים) רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה הלכו את כולה (אף שיצאה בשבת מחוץ לתחום, כיון שיש לספינה מחיצות) רבי יהושע ורבי עקיבא לא זזו מארבע אמות, שרצו להחמיר על עצמן" והלכה כרבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה. **64)** הואיל ושבת באויר מחיצות מבעוד יום (גמרא); והטלטול בכל הספינה הוא מותר, מפני שהיא רשות היחיד גמורה בין בהליכתה בין בעמידתה" (שו"ת הרמב"ם, פריימן סימן ס"ז).

יד. מִי[65] שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם שֶׁלֹּא לְדַעַת, וְהֵקַף בִּמְחִצָּה בְּשַׁבָּת[66] - יֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ כָּל אוֹתָהּ הַמְּחִצָּה; וְהוּא, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה יָתֵר עַל אַלְפַּיִם אַמָּה. וְאִם הָיָה תְּחוּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ מַבְלָע מִקְצָתוֹ בְּתוֹךְ הַמְּחִצָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ - הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ אֶת כָּל הַמְּחִצָּה, הֲרֵי זֶה נִכְנָס לִתְחוּמוֹ[67]; וְכֵיוָן שֶׁיִּכָּנֵס - הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ לֹא יָצָא[68].

65) (מסכת עירובין דף מ"ג עמוד ב'). **66)** "נחמיה בריה דרב חנילאי משכתיה שמעתא (השתקע בלימודו ושכח) ויצא חוץ לתחום, אמר לו רב חסדא לרב נחמן: נחמיה תלמידך שרוי בצער (שאסור לו ליכנס כיון שיצא חוץ לתחום). אמר לו: עשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס" (מסכת עירובין שם). והוא הדין לכל מחיצה שנעשית בשבת לפי המבואר בדברי רבינו למעלה בפרק ט"ז הלכה כ"ב. **67)** שתחום שבת מובלע בתוך המחיצה שנעשתה מסביבו בשבת. **68)** ומהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה.

טו. כָּל מִי[69] שֶׁאֵין לוֹ לָזוּז מִמְּקוֹמוֹ[70] אֶלָּא בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, אִם נִצְרַךְ לִנְקָבָיו[71] - הֲרֵי זֶה יוֹצֵא

וּמַרְחִיק[72] וְנִפְנֶה וְחוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ. וְאִם נִכְנַס לְמִקְצָת תְּחוּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ בְּעֵת שֶׁיִּתְרַחֵק לְהִפָּנוֹת - הוֹאִיל וְנִכְנַס - יִכָּנֵס[73], וּכְאִלּוּ לֹא יָצָא. וְהוּא, שֶׁלֹּא יָצָא בַּתְּחִלָּה לְדַעַת[74]; אֲבָל אִם יָצָא לְדַעַת - אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּכְנַס, אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת.

69) (מסכת עירובין דף מ"א עמוד ב'). 70) שיצא חוץ לתחום שלא לדעת. 71) וצריך להתרחק ממקום שבני אדם מצויים – משום צניעות, כמבואר בהלכות דיעות פרק ה' הלכה ו'. 72) "גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה" כמבואר בפרק כ"ו הלכה כ"ג ותשובות הרמב"ם סימן ס"ז. 73) ובגמרא אמרו "אי פקח הוא (אם פקח הוא), עייל לתחומא (יכנס לתוך התחום), וכיון דעל על" (וכיון שנכנס נכנס). 74) מותר לו להתרחק משום כבוד הבריות, אבל אינו נכנס לתוך העיר, אף אם נכנס בתחומו.

טז. כָּל מִי[75] שֶׁיָּצָא בִּרְשׁוּת בֵּית־דִּין, כְּגוֹן הָעֵדִים שֶׁבָּאוּ לְהָעִיד עַל רְאִיַּת הַלְּבָנָה[76], וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִמִּי שֶׁמֻּתָּר לוֹ לָצֵאת לִדְבַר מִצְוָה[77] - יֵשׁ לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהִגִּיעַ לוֹ[78]. וְאִם הִגִּיעַ לְמְדִינָה - הֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר[79], וְיֵשׁ לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ חוּץ לַמְּדִינָה.

75) משנה (ראש השנה דף כ"ג עמוד ב'). 76) שהרי "עדים שראו את החודש, הרי אלו הולכין לבית דין להעיד, אפילו היה שבת, שנאמר: אשר תקראו אותם במועדם" (הלכות קדוש החודש פרק ג' הלכה ב'). 77) כמו "הבא להציל מן הדליקה ומן הנהר ומן המפולת" כדלהלן הלכה י"ז. 78) "בראשונה לא היו זזין משם כל היום (מפני שיצאו חוץ לתחום בשבת) התקין רבן גמליאל הזקן, שיהיו מהלכין אלפים אמה לכל רוח" (משנה שם). 79) "שכיון שהלכו ברשות, הרי המקום שהגיעו אליו, כאלו קנו בו שביתה בין השמשות" ("מגיד משנה").

יז. הָיָה[80] יוֹצֵא בִּרְשׁוּת, וְאָמְרוּ לוֹ וְהוּא הוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ[81]: כְּבָר נַעֲשֵׂית הַמִּצְוָה שֶׁיָּצָאתָ לַעֲשׂוֹת - יֵשׁ לוֹ מִמְּקוֹמוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ[82]. וְאִם הָיָה מִקְצָת תְּחוּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ בִּרְשׁוּת מֻבְלָע בְּתוֹךְ אַלְפַּיִם אַמָּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִמְּקוֹמוֹ - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ, וּכְאִלּוּ לֹא יָצָא. וְכָל הַיּוֹצְאִין[83] לְהַצִּיל נַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל מִיַּד עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אוֹ מִן הַנָּהָר, אוֹ מִן הַמַּפֹּלֶת[84] - יֵשׁ לָהֶם אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ מִמָּקוֹם שֶׁהִצִּילוּ בּוֹ. וְאִם הָיְתָה יַד הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת תַּקִּיפָה, וְהָיוּ מְפַחֲדִים לִשְׁבֹּת בַּמָּקוֹם שֶׁהִצִּילוּ בּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹזְרִין בְּשַׁבָּת לִמְקוֹמָן וּבִכְלֵי זֵינָן[85].

80) משנה (מסכת עירובין דף מ"ד עמוד ב'). 81) כשכבר היה בדרך אמרו לו: כבר נעשה הדבר שיצאת לעשותו, ואינך צריך ללכת. 82) כיון שיצא ברשות, הרי הוא כאילו קנה שם שביתה. 83) משנה (מסכת ראש השנה דף כ"ג עמוד ב'). 84) קיר שנפל על בני אדם. 85) (מסכת עירובין דף מ"ה עמוד א'): "בראשונה היו מניחין כלי זיינן בבית הסמוך לחומה (כשחזרו מהמלחמה), פעם אחת הכירו בהם האויבים, ורדפו אחריהם ונכנסו ליטול כלי זיינן, ונכנסו אויבים אחריהם, והרגו זה את זה . . . באותה שעה התקינו שיהיו חוזרין למקומן בכלי זיינן". ומבואר למעלה בפרק ב' הלכות כ"ג וכ"ה.

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבאר בו מה שאינו עולה בחשבון התחומין, ואיכות המדידה סביב העיירות ובהרים ובגיאיות, ונכלל בזה ביאור על אי זה מודד סומכין, ואם נחלקו המודדין על מי נסמוך.

א. כָּל בֵּית[2] דִּירָה[3] שֶׁהוּא יוֹצֵא מִן הַמְּדִינָה[4], אִם הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמְּדִינָה שִׁבְעִים אַמָּה וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי אַמָּה[5], שֶׁהוּא צֶלַע[6] בֵּית סָאתַיִם הַמְּרֻבַּעַת[7], אוֹ פָּחוֹת מִזֶּה - הֲרֵי זֶה מִצְטָרֵף לַמְּדִינָה[8] וְנֶחְשָׁב מִמֶּנָּה; וּכְשֶׁמּוֹדְדִין לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ, מוֹדְדִין חוּץ מִבֵּית דִּירָה זֶה.

2) משנה (עירובין נז.). 3) אפילו אין דרים בתוכו ('מעשה רוקח'). 4) הישוב שהוא שובת בתוכו. 5) שבעים אמה וארבעה טפחים על שבעים אמה וארבעה טפחים (בפט"ז ה"א, וב'מגיד משנה' שם . . . "שבעים אמה וחמש שביעיות בקירוב"). 6) צד אחד של המרובע. 7) "בית סאה - חמשים אמה על חמשים אמה, נמצא בית סאתים - חמשת אלפים אמה" (רבינו בפט"ז ה"ג). ושטח הריבוע של שבעים אמה ושני שלישי אמה על שבעים אמה ושני שלישי אמה - הוא חמשת אלפים אמה בקירוב, כמבואר בפט"ז למעלה. 8) ונקרא "עיבורה של עיר" ונחשב כעיר, שאמר רבי יוחנן (נדרים נו:) אמר קרא (יהושע ה, יג): "ויהי בהיות יהושע בירכו", מאי בירכו? - אי בירכו ממש, והרי כתוב (יהושע ו, א): "וירכו סוגרת ומסוגרת מפני בני ישראל, אין יוצא ואין בא" אלא שמע־מינה - בעיבורה. וכן דרשו (עירובין יז.) מהכתוב (במדבר לה, ד) "מקיר העיר וחוצה, אמרה תורה: תן חוצה ואחר־כך מדוד!". וכמה יתנו מחוץ לעיר, למדו (עירובין כג:) ממה שכתוב בחצר המשכן (שמות כז, יח): "אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים", שהוא שיעור בית סאתים (הריב"ש. ועיין מגיד־משנה).

ב. הָיָה[9] בַּיִת זֶה קָרוֹב לַמְּדִינָה[10] בְּשִׁבְעִים אַמָּה[11], וּבַיִת שֵׁנִי קָרוֹב לְבַיִת רִאשׁוֹן בְּשִׁבְעִים אַמָּה, וּבַיִת שְׁלִישִׁי קָרוֹב לְשֵׁנִי בְּשִׁבְעִים אַמָּה, וְכֵן עַד מַהֲלַךְ כַּמָּה יָמִים - הֲרֵי הַכֹּל כְּמְדִינָה אַחַת[12]; וּכְשֶׁמּוֹדְדִין, מוֹדְדִין מִחוּץ לַבַּיִת הָאַחֲרוֹן. וָהוּא[13], שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּירָה זֶה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[14] אוֹ יָתֵר.

9) עירובין כא, א. 10) לישוב ששובת בתוכו. 11) כוונתו ל"שבעים אמה וארבעה טפחים" - אלא שקיצר בלשון, ובדברי הפוסקים: "שבעים אמה ושיריים". 12) שבתיה מפוזרים. 13) סוכה ג, ב. 14) שבפחות מזה, אין עליו שם דירה.

ג. וְכֵן בֵּית הַכְּנֶסֶת[15] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית דִּירָה לַחַזָּנִין[16], וּבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית דִּירָה לְכֹהֲנֵיהֶם[17], וְהָאוֹצָרוֹת[18] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה[19], וְהַגֶּשֶׁר וְהַקֶּבֶר שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה, וְשָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן תִּקְרָה[20] וְיֵשׁ בָּהֶן אַרְבַּע עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, וְהַבַּרְגָּנִין[21], וְהַבַּיִת הַבָּנוּי בַּיָּם[22], וּשְׁתֵּי מְחִצּוֹת שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶן תִּקְרָה[23], וּמְעָרָה שֶׁיֵּשׁ בִּנְיָן עַל פִּיהָ וְיֵשׁ בָּהּ בֵּית דִּירָה - כָּל אֵלּוּ מִצְטָרְפִין עִמָּהּ, אִם הָיוּ בְּתוֹךְ שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם. וּמֵאוֹתוֹ הַבַּיִת הַיּוֹצֵא רוֹאִין כְּאִלּוּ חוּט מָתוּחַ עַל פְּנֵי כָּל הַמְּדִינָה[24], וּמוֹדְדִין חוּץ לְאוֹתוֹ הַחוּט אַלְפַּיִם אַמָּה.

15) עירובין נה, ב. שסתמו אינו עשוי לדור בתוכו. 16) שלוחי ציבור העומדים לפני התיבה (ראה ב'סיפרי' פרשת נשא שהחזן צריך לומר להם, ובפי"ד מנשיאות כפים כתב רבינו ששליח־ציבור אומר להם). 17) לכמריהם. 18) של תבואה יין ושמן, שיש בהם בית דירה לשומר. 19) לגובה המכס ולשומר בית הקברות; בנוסח אחר: "שיש בו דירה" (כת"י התימנים). 20) שהיה שם בית דירה תחילה, ונהרס - ונשארו שלש מחיצות בלא תקרה. 21) סוכות שומרים בגינה. 22) באיי הים, בתוך שבעים אמה ושירים לעיר, ועשוי לפנות בו כלים שבספינה. 23) שהיה בית דירה בתחילה ונהרס, ונשארו ממנו שתי מחיצות ותקרה. 24) על פני כל הצד של העיר שבו נמצא הבנין.

ד. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין מִצְטָרְפִין עִמָּהּ[25]: שְׁתֵּי מְחִצּוֹת שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן תִּקְרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁדָּרִין בֵּינֵיהֶן, וְהַגֶּשֶׁר[26] וְהַקֶּבֶר[27] וּבֵית הַכְּנֶסֶת וּבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְהָאוֹצָרוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן בֵּית דִּירָה, וְהַבּוֹר וְהַשִּׁיחַ[28] וְהַמְּעָרָה[29] וְהַשּׂוֹבֶךְ[30] וּבֵית שֶׁבִּסְפִינָה[31] - כָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אֵין מִצְטָרְפִין עִמָּהּ.

25) שאין עליהם שם בית דירה. 26) אף שגר שם השומר הגובה את המכס. 27) גם אם שם שומר הקברות. 28) חפירה ארוכה. 29) חלל בתוך הר או סלע, יסתתרו בו בני אדם. 30) קן יונים. 31) כיון שאינו קבוע, שפעמים הולכת הספינה מחוץ לשבעים אמה.

ה. הָיוּ[32] שְׁתֵּי עֲיָרוֹת[33], זוֹ סְמוּכָה לָזוֹ - אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת וּשְׁלִישׁ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם[34] לָזוֹ וְשִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם לָזוֹ - חוֹשְׁבִין שְׁתֵּיהֶן כְּעִיר אַחַת, וְנִמְצָא כָּל עִיר מֵהֶן מְהַלֶּכֶת אֶת כָּל הָעִיר הַשְּׁנִיָּה וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה. הָיוּ שְׁלֹשָׁה כְּפָרִים מְשֻׁלָּשִׁין[35] - אִם יֵשׁ בֵּין הָאֶמְצָעִי וּבֵין כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַחִיצּוֹנִים אַלְפַּיִם אַמָּה[36] אוֹ פָּחוֹת מִכָּאן, וּבֵין הַשְּׁנַיִם הַחִיצּוֹנִים מָאתַיִם שָׁלֹשׁ וּשְׁמוֹנִים פָּחוֹת שְׁלִישׁ[37], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בֵּין כָּל אֶחָד מֵהֶן וּבֵין הָאֶמְצָעִי, כְּשֶׁתִּרְאֶה אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא בֵּינֵיהֶן, מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת אַמָּה וּשְׁלִישׁ - הֲרֵי שְׁלָשְׁתָּן כִּמְדִינָה אַחַת, וּמוֹדְדִין אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ מִחוּץ לִשְׁלָשְׁתָּן. עִיר[38] שֶׁהֻקְּפָה[39] וּלְבַסּוֹף יָשְׁבָה[40] - מוֹדְדִין לָהּ מִישִׁיבָתָהּ[41]; יָשְׁבָה וּלְבַסּוֹף הֻקְּפָה - מוֹדְדִין לָהּ מֵחוֹמוֹתֶיהָ[42].

32) עירובין נז, ב. 33) וכן הדין אם היו שלש או ארבע עיירות, וכולן סמוכות זו לזו בשורה ('מעשה רוקח'). 34) שני שלישי אמה. 35) כבציור שלפנינו: 36) שאפשר לבוא מהאמצעי לשניהם בלי עירוב, רואים כאילו האמצעי נתון בין שני החיצונים בשורה אחת. 37) מלבד רוחב הכפר האמצעי. 38) עירובין כו, א. 39) בחומה מסביב, ולא היו בה עדיין תושבים. 40) נתיישבה ואינה מיושבת כולה עד החומה. 41) כיון שלא הוקפה לדירה, אין החומה חשובה לעשות את כל העיר כולה כארבע אמות, ואין מודדים אלפים אמה מן החומה אלא מן הבתים המיושבים. 42) אפילו היא רחוקה הרבה מן הבתים, מכיון שהחומה הוקפה אחרי שהעיר היתה מיושבת.

ו. עִיר[43] שֶׁהָיְתָה אֲרֻכָּה[44] אוֹ מְרֻבַּעַת - הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהּ אַרְבַּע זָוִיּוֹת שָׁוּוֹת, מַנִּיחִין אוֹתָהּ כְּמוֹת שֶׁהִיא, וּמוֹדְדִין לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ. הָיְתָה עֲגֻלָּה - עוֹשִׂין לָהּ זָוִיּוֹת[45], וְרוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא בְּתוֹךְ הַמְרֻבָּע, וּמוֹדְדִין חוּץ מִצַּלְעוֹת אוֹתוֹ מְרֻבָּע אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ; שֶׁנִּמְצָא מִשְׁתַּכֵּר הַזָּוִיּוֹת.

43) עירובין נה, א. 44) שהיה ארכה אלפים אמה ואין ברחבה אלא אלף אמה, אין אומרים ירחיבנה עד שתהיה מרובעת יפה, אלא מניח אותה כמות שהיא. 45) ממלאים את הקרנות ומרחיבים אותה כאילו היתה מרובעת, ומודדים מהריבוע ולא מהעיגול כבציור שלפנינו (ציור א), ואם יוצא דרך קרנות העיר הוא מרוויח בהליכתו.

ז. וְכֵן[46] אִם הָיְתָה הָעִיר מְשֻׁלֶּשֶׁת[47], אוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ צְלָעוֹת רַבּוֹת[48] - מְרַבְּעִין אוֹתָהּ[49], וְאַחַר כָּךְ מוֹדְדִין חוּץ לַמְרֻבָּע אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וּכְשֶׁהוּא מְרַבְּעָהּ - מְרַבְּעָהּ בְּרִבּוּעַ הָעוֹלָם[50], כְּדֵי שֶׁתְּהֵא כָּל רוּחַ מִמֶּנָּה מְשׁוּכָה כְּנֶגֶד רוּחַ מֵרוּחוֹת הָעוֹלָם וּמְכֻוֶּנֶת כְּנֶגְדָּהּ.

46) עושין אותה מרובעת. 48) כבציור שלפנינו (ציור ג). 49) מושכים ומשווים את הצד הקצר כפי הארוך. 50) עירובין נו, א: "נותן צפונה לצפון העולם, ודרומה לדרום העולם"; בנוסח אחר: "כריבוע העולם" (שונצינו).

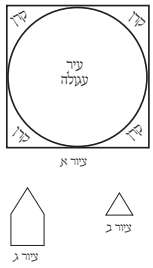

47) כצורת משולש (ציור ב).

ח. הָיְתָה[51] רְחָבָה[52] מִצַּד אֶחָד וּקְצָרָה מִצַּד אֶחָד - רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא כֻּלָּהּ רְחָבָה. הָיְתָה עֲשׂוּיָה כְּמִין גַּ"ם[53], אוֹ שֶׁהָיְתָה עֲשׂוּיָה כְּקֶשֶׁת[54]: אִם יֵשׁ בֵּין שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ פָּחוֹת[55] מֵאַרְבַּעַת אֲלָפִים אַמָּה - מוֹדְדִין

לָהּ מִן הַיֶּתֶר[56], וְרוֹאִין אֶת כָּל הָרֹחַב שֶׁבֵּין הַיֶּתֶר וְהַקֶּשֶׁת[57] כְּאִלּוּ הוּא מָלֵא בָּתִּים; וְאִם הָיָה בֵּין שְׁנֵי רָאשֵׁיהָ אַרְבַּעַת אֲלָפִים[58] - אֵין מוֹדְדִין לָהּ אֶלָּא מִן הַקֶּשֶׁת.

51) עירובין נה, א. 52) כשבא למדוד את התחומין בצד הקצר, אין מודדים מן החומה, אלא מוסיפים תחילה על העיר עד שתהא שוה עם הצד הרחב, ומשם ולהלן מתחילים למדוד התחומין. 53) "גממא" היא אות שלישית יוונית, "וצורתה כעין ך שלנו" (רש"י). 54) הבתים בנויים כחצי עיגול, ובין שני ראשיה המקום פנוי. 55) שתחום ראשה של זו (אלפים אמה), מובלע בתוך תחום ראשה האחר, נעשית כעיר אחת על ידי זה. 56) יתר - נקרא החבל האוחז בשני קצות הקשת ומותח אותה. 57) ובין שני ראשי הג"ם. 58) שאין התחומים מובלעים זה בזה.

ט. עִיר[59] שֶׁיּוֹשֶׁבֶת עַל שְׂפַת הַנַּחַל[60]: אִם יֵשׁ לְפָנֶיהָ דַּקָּה[61] רֹחַב אַרְבַּע אַמּוֹת עַל שְׂפַת הַנַּחַל, כְּדֵי שֶׁיַּעַמְדוּ עָלֶיהָ וְיִשְׁתַּמְּשׁוּ בַּנַּחַל[62] - נִמְצָא הַנַּחַל בְּכְלַל הָעִיר, וּמוֹדְדִין לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה מִשְּׂפַת הַנַּחַל הַשֵּׁנִיָּה, וְיֵעָשֶׂה הַנַּחַל כֻּלּוֹ בְּכְלַל הַמְּדִינָה מִפְּנֵי הַדַּקָּה הַבְּנוּיָה מִצִּדּוֹ; וְאִם לֹא הָיָה שָׁם דַּקָּה - אֵין מוֹדְדִין לָהֶן אֶלָּא מִפֶּתַח בָּתֵּיהֶן[63], וְנִמְצָא הַנַּחַל נִמְדָּד מִן הָאַלְפַּיִם שֶׁלָּהֶם[64].

59) עירובין סא, א. 60) מקום מים שוטפים באפיק בימי הגשמים, ומתייבש בימי הקיץ. 61) כעין במה קטנה או "מצבה" (כלשון רבינו בהל' עירובין פ"ה הכ"ד). 62) בעת שהנחל מלא מים (ריטב"א). 63) מקיר העיר. 64) זוהי שיטת רבינו בהלכה זו, וכן דעת הגאונים, אבל דעת רש"י שעיר היושבת על שפת הנחל, אין ישיבתה קבועה, מפחד השטפונות של הנחל, לפיכך אם עשו דקה (מחיצה בגובה ארבע אמות) להגן על הישוב מפני השטפון, נחשבת ישיבת העיר קבועה, ומודדים לה מקיר העיר את התחומין, ואם לא עשו דקה, אין ישיבתה קבועה, ואין מודדים לכל אחד אלא מפתח ביתו, כדין הצריפין בהלכה י'. אבל בכל אופן נחשב הנחל בתוך אלפים אמה (מגיד־משנה).

י. יוֹשְׁבֵי צְרִיפִין[65] - אֵין מוֹדְדִין לָהֶן אֶלָּא מִפֶּתַח בָּתֵּיהֶן[66]. וְאִם יֵשׁ שָׁם שָׁלֹשׁ חֲצֵרוֹת שֶׁל שְׁנֵי שְׁנֵי בָּתִּים[67] - הֵקִּבְּעוּ כֻּלָּם[68], וּמְרַבְּעִין אוֹתָהּ, וְנוֹתְנִין לָהֶם אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ כִּשְׁאָר הָעֲיָרוֹת.

65) עירובין נה, ב: "אנשי מקנה הם וחונים בצריפין (מעונות ארעיים עשויים מקנים וענפי ערבה) וחונים בהם חודש או חדשים, עד שכלה המרעה לבהמות, ונוסעים משם ונקבעים במקום אחר" (רש"י). 66) לפי שאין קבועים במקום אחד, ואין להם דין עיר. 67) בתי עץ או אבן. 68) הבתים הקבועים עושים גם את הצריפין למקום קבע.

יא. אֵין[69] מוֹדְדִין אֶלָּא בְּחֶבֶל שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה[70], לֹא פָּחוֹת[71] וְלֹא יָתֵר[72]; וּבְחֶבֶל שֶׁל פִּשְׁתָּן[73], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמָּשֵׁךְ יוֹתֵר מִדַּי. הִגִּיעַ לְגַיְא[74] - אִם הָיָה רָחְבּוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה, שֶׁיָּכוֹל לְהַבְלִיעוֹ[75] בְּחֶבֶל הַמִּדָּה - מַבְלִיעוֹ[76]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בְּעָמְקוֹ פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת אֲלָפִים[77].

69) משנה (עירובין נז:). 70) כתוב (שמות כז, יח): "אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים", אמרה תורה: בחבל של חמשים אמה מדוד" (עירובין נח.). 71) מחמשים. "מפני שהוא מרבה" (עירובין, שם) "שהוא נמתח ונשכר" ("ירושלמי" עירובין פ"ה ה"ג) כשהחבל קצר יכול למתחו ומאריך המדה (רש"י). 72) "מפני שממעט" (עירובין, שם). "שהוא נקמז ומפסיד" ("ירושלמי" שם) מתקפל מפני כבדו, ומתקצר באמצעיתו. 73) "אמר רבי יהושע, אין לך מדה כו' אבל מה אעשה וכתוב בנביאים חבלים (יחזקאל מ, ג): "ופתיל פשתים בידו וקנה המדה" ("ירושלמי" שם). 74) בקעה. 75) להכניסו בחשבון מלמעלה "ולא יצטרך למדידת עומק הגיא" (פירוש המשניות). 76) "אם אינו רחב חמשים אמה משפתו לשפתו מלמעלה, אף־על־פי שיש במדרונו יותר מאלפים, אין אומרים יעלה מדת מדרונו למדת התחום, אלא יעמוד אחד על שפת הגיא מכאן ואחד על שפתו מכאן ויבליע מדרונו בחבל אחד" (רש"י). 77) כדין עיר העשויה כקשת בהלכה ח' (רשב"א).

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[78]? שֶׁהָיָה חוּט הַמִּשְׁקֹלֶת[79] יוֹרֵד כְּנֶגְדּוֹ[80], שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ; אֲבָל אִם אֵין חוּט הַמִּשְׁקֹלֶת יוֹרֵד כְּנֶגְדּוֹ - אֵינוֹ מַבְלִיעוֹ[81], אֶלָּא אִם־כֵּן הָיָה עָמְקוֹ אַלְפַּיִם אוֹ פָּחוֹת מִכֵּן.

78) עירובין נח, א. שמבליע את הגיא העמוק בחבל המדה. 79) החוט שאבן האנך של הבנאים תלויה בו. 80) שהיה עומק הגיא ישר, עד שאם משליכים חוט המשקולת משפתו ולמטה, יורד בלי עיכוב, נמצא שאין הגיא ראוי להלוך ולהשתמש בו (רש"י). 81) מכיון שנוח להשתמש בגיא, נכנס בתוכו ומודדו.

יג. הָיָה[82] גַּיְא מְעֻקָּם[83] - מְקַדֵּד[84] וְעוֹלֶה, מְקַדֵּד וְיוֹרֵד. הָיָה גַּיְא רָחָב מֵחֲמִשִּׁים, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ - הוֹלֵךְ לְמָקוֹם[85] שֶׁהוּא יָכוֹל[86] לְהַבְלִיעוֹ, וּמַבְלִיעוֹ, וְצוֹפֶה כְּנֶגֶד מִדָּתוֹ[87], וְחוֹזֵר.

82) עירובין נח, א. 83) "שהיה מדרונו משופע, אבל נוח להילוך" (רש"י ו'מעשה רוקח'). 84) "מחתך המדה, מודד באומד וקירוב" (פירוש המשניות). ולהלן בהלכה ט"ז מפורש כיצד מקדדים בהרים ובגיאיות. 85) אחר שאפשר לו משם למדוד. 86) מכיון שאין מודדים אלא בחבל של חמשים אמה. 87) "מכוון ומביט כנגד המקום שמדתו כלה כנגד העיר בתוך הגיא, ומציין סימני התחום" (רש"י).

יד. הִגִּיעַ[88] לְכֹתֶל - אֵין אוֹמְרִים: יִקַּב[89] אֶת הַכֹּתֶל[90]; אֶלָּא אוֹמֵד[91] רָחְבּוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ. וְאִם אֶפְשָׁר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ - מוֹדְדוֹ מִדִּידָה יָפָה[92]. וְאִם הָיָה חוּט הַמִּשְׁקֹלֶת יוֹרֵד כְּנֶגְדּוֹ[93] - מוֹדֵד רָחְבּוֹ מִדִּידָה יָפָה.

88) עירובין נח, א. 89) ימדוד על ידי קידור, כמבואר

בהלכה טז. 90) כשהכותל זקוף וישר, שאי־אפשר להשתמש בו. 91) מעריך, כשיש טורח לעלות עליו (הרא"ש). 92) "כקרקע חלקה" (רש"י). 93) "כיון שהוא זקוף כל כך, יכול למדוד רחבו בראש הכותל" (מגיד־משנה).

1 **טו. הִגִּיעַ[94] לְהַר: אִם הָיָה הַר מִתְלַקֵּט[95] מִמֶּנּוּ גָּבוֹהַּ**
2 **עֲשָׂרָה טְפָחִים בְּאֹרֶךְ חָמֵשׁ אַמּוֹת[96] - מַבְלִיעוֹ[97]**
3 **וְחוֹזֵר לְמִדָּתוֹ; וְאִם הָיָה גָּבוֹהַּ הַרְבֵּה עַד שֶׁיִּתְלַקֵּט**
4 **מִמֶּנּוּ עֲשָׂרָה טְפָחִים מִתּוֹךְ מֶשֶׁךְ אַרְבַּע אַמּוֹת -**
5 **אוֹמְדוֹ[98] וְהוֹלֵךְ לוֹ. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ, כְּגוֹן**
6 **שֶׁהָיָה רָחְבּוֹ יָתֵר מֵחֲמִשִּׁים - מְקַדְּרוֹ[99] מְעַט מְעַט.**
7 **וְזֶה הוּא שֶׁאָמְרוּ: מְקַדְּרִין בֶּהָרִים.**

94) עירובין נח, א, במדידת אלפים אמה של תחום שבת. 95) מגביה. 96) שבהילוך חמש אמות רוחב, עולה ההר עשרה טפחים בגובה. 97) מבליע את השיפוע, ואינו מודד אלא לפי רחבו למטה בתחתית ההר. 98) כיון שהוא זקוף מאד, מעריכו והולך לו. 99) מודדו בחיתוך המדה, כמבואר בהלכה יז.

8 **טז. כֵּיצַד[100] מְקַדְּרִין[101] בֶּהָרִים אוֹ בְּגֵאָיוֹת שֶׁאֵינוֹ**
9 **יָכוֹל לְהַבְלִיעָן? אוֹחֲזִין שְׁנַיִם חֶבֶל שֶׁל אַרְבַּע אַמּוֹת,**
10 **הָעֶלְיוֹן אוֹחֵז קְצָתוֹ[102] מִכְּנֶגֶד מַרְגְּלוֹתָיו, וְהַתַּחְתּוֹן**
11 **אוֹחֵז בַּקָּצֶה הַשֵּׁנִי כְּנֶגֶד לִבּוֹ[103]; וְחוֹזֵר הָעֶלְיוֹן לַעֲמֹד**
12 **בְּמָקוֹם הַתַּחְתּוֹן, וְהַתַּחְתּוֹן יוֹרֵד וּמַרְחִיק מִמֶּנּוּ מִדַּת**
13 **הַחֶבֶל; וְכֵן מִתְגַּלְגְּלִים וְהוֹלְכִין עַד שֶׁמּוֹדְדִין אֶת**
14 **כֻּלּוֹ[104]. וּכְשֶׁיֵּלֵךְ הַמּוֹדֵד לְהַבְלִיעַ הָהָר אוֹ הַגֵּיא - לֹא**
15 **יֵצֵא חוּץ לַתְּחוּם; שֶׁלֹּא יִרְאוּ אוֹתוֹ הָעוֹבְרִים,**
16 **וְיֹאמְרוּ: מִדַּת תְּחוּמִין בָּאָה לְכָאן[105].**

100) משנה, בעירובין נח, א: "אם אינו יכול להבליעו, בזו אמר רבי דוסתאי בשם רבי ינאי משום רבי מאיר, שמעתי שמקדרין בהרים". 101) מחתכים את המדה שמודד בחבל של ארבע אמות ולא בשל חמשים אמה (פירוש המשניות), ורש"י פירש: "נוקבים" משוה מדת ההר כאילו הוא נקוב במקום מעמד רגלי העליון, וכמו שיתבאר. 102) קצה החבל. 103) על־ידי־זה מתמעט מדרונו של כל ארבע אמות בחצי קומת איש (רש"י). 104) בתוספתא (עירובין פרק ד) מובא: "במה דברים אמורים, שלא היה שם מישור, אבל אם היה שם הר ומישור מודד את המישור, ומניח את ההר, ונמצא נשכר". 105) מגיעה עד כאן. ויטעו בני אדם לצאת בשבת מחוץ לתחום.

17 **יז. אֵין[106] סוֹמְכִין אֶלָּא עַל מִדִּידַת אָדָם מֻמְחֶה[107],**
18 **שֶׁהוּא יוֹדֵעַ מִדַּת הַקַּרְקַע. הָיוּ לָנוּ תְּחוּמֵי שַׁבָּת**
19 **מֻחְזָקִין, וּבָא מֻמְחֶה וּמָדַד, רִבָּה בַּתְּחוּם מֵהֶן[108]**
20 **וּמִעֵט בַּתְּחוּם - שׁוֹמְעִין לוֹ בַּתְּחוּם שֶׁרִבָּה[109]. וְכֵן**
21 **אִם בָּאוּ שְׁנַיִם מֻמְחִין וּמָדְדוּ הַתְּחוּם, אֶחָד רִבָּה**
22 **וְאֶחָד מִעֵט - שׁוֹמְעִין לַמְרַבֶּה[110]. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְרַבֶּה**
23 **יָתֵר מִמִּדַּת אֲלַכְסוֹנָהּ[111] שֶׁל עִיר.**

106) משנה (עירובין נח:). 107) לשון המשנה "אין מודדין אלא מן המומחה": "מומחה", הוא האדם החכם המהיר במלאכתו באיזו מלאכה שתהיה, או בחכמה מן החכמות, ורוצה בכאן שיהיה חכם בתשבורת, מהיר במדידת קרקעות" (פירוש המשניות). 108) "כשאומר שתחום שבת הוא יותר ממה שהיינו חושבים עד עכשיו" (פירוש המשניות). 109) "שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר אלא להקל" (משנה), וראה בהלכה יט. 110) שאנו אומרים - השני טעה במדידה. 111) מפורש בהלכה יח.

24 **יח. כֵּיצַד? בְּעֵת שֶׁיִּרְבֶּה זֶה, נֹאמַר: שֶׁמָּא הָרִאשׁוֹן**
25 **מִקֶּרֶן אֲלַכְסוֹן[112] שֶׁל עִיר מָדַד הָאַלְפַּיִם, וּלְפִיכָךְ**
26 **מִעֵט מִדָּתוֹ, וְנִמְצָא צֶלַע הַתְּחוּם בֵּינוֹ וּבֵין הַמְּדִינָה**
27 **פָּחוֹת מֵאַלְפַּיִם; וְזֶה הָאַחֲרוֹן מָדַד אַלְפַּיִם מִצֶּלַע**
28 **הַמְּדִינָה[113]. וְאֵין מַחֲזִיקִין עַל הָרִאשׁוֹן שֶׁטָּעָה בְּיוֹתֵר**
29 **עַל זֶה. לְפִיכָךְ, אִם רִבָּה זֶה הָאַחֲרוֹן יָתֵר עַל הָרִאשׁוֹן**
30 **אֲפִלּוּ בַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים אַמָּה בְּקֵרוּב[114] -**
31 **שׁוֹמְעִין לוֹ; בְּיוֹתֵר עַל זֶה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.**

112) שמדד מהקרן של העיר באלכסון, כזה. 113) שמדד מאמצע העיר בקו ישר, כזה: 114) רוצה לומר חמש מאות ושבעים ושתים אמה, שיעור שתי חמשיות מאלף וארבע מאות ועשרים ושתים (שהם ביחד אלפיים). שלפי שמדד באלכסון, הפסיד שתי חמישיות מהמדה, שהרי אמה בריבוע היא אמה ושתי חמישיות באלכסון – 'מגיד משנה'.

32 **יט. אֲפִלּוּ[115] עֶבֶד, אֲפִלּוּ שִׁפְחָה[116], נֶאֱמָנִין לוֹמַר[117]:**
33 **עַד כָּאן תְּחוּם הַשַּׁבָּת. וְנֶאֱמָן הַגָּדוֹל[118] לוֹמַר: זָכוּר**
34 **אֲנִי, שֶׁעַד כָּאן הָיֵינוּ בָּאִים בְּשַׁבָּת כְּשֶׁהָיִיתִי קָטָן;**
35 **וְסוֹמְכִין עַל עֵדוּתוֹ[119] בְּדָבָר זֶה. שֶׁלֹּא[120] אָמְרוּ**
36 **חֲכָמִים בַּדָּבָר לְהַחְמִיר, אֶלָּא לְהָקֵל; מִפְּנֵי שֶׁשָּׁעוּר**
37 **אַלְפַּיִם אַמָּה מִדִּבְרֵיהֶם[121].**

115) משנה (עירובין נח:). 116) עבד ושפחה כנענים, הפסולים לעדות בשאר דברים (כמבואר בהל' עדות פ"ט ה"ד). 117) אין הכוונה להאמין להם שהם מדדו את התחומין, שהרי אין סומכין אלא על המומחה, אלא נאמנים לומר שהיו מוחזקים ללכת בשבת עד כאן, ובוודאי בפעם ראשונה נעשה התחום על ידי מומחה ('משנה ברורה' סי' שצט). 118) משנה בכתובות כח. "ואלו נאמנים להעיד בגדלם מה שראו בקטנם", ואין מקבלים עדות כזאת אלא לענין תחומין שהיא דרבנן והקילו בהם. 119) אבל על עדותו של קטן לא סמכו ('טור' ושו"ע או"ח סי' שצט). 120) משנה (עירובין נח:). 121) אבל שנים עשר מיל הוא מן השיעור, שנים עשר מיל הוא מן התורה (למעלה פרק כז ה"א).

פֶּרֶק תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבאר בו מצות־עשה של זכור שהוא כולל זכירת הקידוש וההבדלה, ונתבארו בו עניניהם, במה שהוא מן התורה ושל דבריהם, ובזה נסתיים הפרק.

38 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת**

1 **בִּדְבָרִים[2], שֶׁנֶּאֱמַר: זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ.**
2 **כְּלוֹמַר, זָכְרֵהוּ זְכִירַת שֶׁבַח וְקִדּוּשׁ. וְצָרִיךְ לְזָכְרֵהוּ**
3 **בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ: בִּכְנִיסָתוֹ - בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם,**
4 **וּבִיצִיאָתוֹ[3] - בְּהַבְדָּלָה.**

2) בדברים דווקא ולא די בהרהור הלב. וכן הוא בספרא: "זכור את יום השבת לקדשו. יכול בלבך, כשהוא אומר שמור, הרי שמירת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור, שתהיה שונה בפיך" (ריש פרשת בחקותי הלכה ג). וכן הוא ב'ספר המצוות' מצוה קנה: "ולאמור דברים בכניסתו וביציאתו". וראה להלן הלכה ו' שקידוש על היין אינו מצות־עשה מן התורה אלא מצוה דרבנן. 3) כן כתב רבינו גם ב'ספר המצוות' (מצות־עשה קנה) "ואמרו גם כן קדשהו בכניסתו וקדשהו ביציאתו, כלומר הבדלה". ולא נמצאה מימרא זו בספרות התלמודית שלפנינו אלא בשאילתות דרב אחאי גאון בפ' וזאת הברכה (וראה בפירוש המיוחס לרש"י נזיר ד' א', ובאוצר הגאונים שם חלק התשובות סי' י').

5 **ב. וְזֶהוּ נֹסַח קִדּוּשׁ הַיּוֹם: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ**
6 **מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ[4] בְּמִצְוֹתָיו וְרָצָה בָנוּ[5],**
7 **וְשַׁבַּת קָדְשׁוֹ[6] בְּאַהֲבָה וְרָצוֹן[7] הִנְחִילָנוּ, זִכָּרוֹן**
8 **לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית[8]. תְּחִלָּה[9] לְמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ[10], זֵכֶר**
9 **לִיצִיאַת מִצְרָיִם[11]. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ[12] וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ[13]**
10 **מִכָּל הָעַמִּים, וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ[14] בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן[15]**
11 **הִנְחַלְתָּנוּ[16]. בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְקַדֵּשׁ הַשַׁّבָּת[17].**

4) ואין אומרים בשבת "אשר בחר בנו" כמו ביום־טוב (להלן הלכה יט), משום ששבת קדמה לבחירת ישראל, שבת ניתנה במרה (סנהדרין נו:) שכתוב (דברים ה, יב): "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלהיך", היכן צוך? - במרה, כמו שכתוב (שמות טו, כה) "שם שם לו חוק ומשפט". ובחירת ישראל מכל האומות התחילה במתן תורה, כשאמר ה' (שמות יט, ה): "והייתם לי סגולה מכל העמים" ('אבודרהם'). 5) שנאמר (תהילים קמט, ד): "כי רוצה ה' בעמו", וכתוב (יחזקאל מג, כז) "ורציתי אתכם". 6) שנאמר (נחמיה ט, יד): "ואת שבת קדשך הודעת להם". 7) כל המצוות, ובכללם המועדים - ניתנו בסיני בכפיית ההר, כמו שכתוב (שמות יט, יז): "ויתיצבו בתחתית ההר", ודרשו חז"ל (שבת פח.): "שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו - שם תהיה קבורתכם", אבל מצות שבת ניתנה במרה בלי אונס כי־אם ברצון. 8) שנאמר (שמות כ, ח־יא): "זכור את יום השבת לקדשו... כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי, על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו". 9) בדפוסי שונצינו ווניציאה, הנוסחא: "כי הוא יום תחילה", וכ"ה ברש"י (כתובות ז:). 10) שבת נאמרה תחילה בפרשת המועדים (ויקרא כג). 11) שנאמר (דברים ה, טו): "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ויוציאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת", וכמו שהסביר הרמב"ן שם: "כי בעבור היות יציאת מצרים מורה על אלוה קדמון, מחדש, חפץ, ויכול . . . ואם יעלה בלבך ספק על השבת המורה על החידוש והחפץ והיכולת, תזכור מה שראו עיניך ביציאת מצרים, שהוא לך לראיה. ובפסחים קיז: אמרו: "צריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש היום, כתיב הכא (דברים טז, ג): למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים, וכתיב התם (שמות כ, ח): זכור את יום השבת לקדשו", ועיין שם ב'תוספות' ד"ה למען. 12) שנאמר "ויבחר בכם" (דברים ז, ז). 13) "ולהיותך עם קדוש" (דברים כו, יט). 14) סמוך לחתימה מעין הפתיחה (פסחים קד.). וראה להלן הכ"ב. 15) שבשבת אין קרבן חטאת המזכיר עוונות כמו שיש במועדים (במדבר כח. כט.) אלא עולה שהיא לרצון (ויקרא א, ג). ובנוסח אחר: "בשמחה ובששון" ('מעשה רוקח'). וכ"ה ב'ספרי' פרשת בהעלותך "וביום שמחתכם ובמועדיכם, אלו השבתות" [ועיין שיטה על מו"ק ח"ב עמ' סב. ותוס' הרא"ש לברכות מט.]. 16) כמו שנאמר: "לדורותם ברית עולם" (שמות לא, טז). 17) פסחים קיז, ב. בשבת אומרים "מקדש השבת", וביום־טוב "מקדש ישראל והזמנים", כי שבת קבועה ועומדת מששת ימי בראשית, ואין צריך לקבעה ולקדשה בבית דין. אבל יום־טוב תלוי בבית דין, הקובע את החדשים. ובמסכת סופרים (פי"ג): "בשבת אינו מזכיר בחתימה ישראל, אלא מקדש השבת, שהשבת קדמה לישראל"

12 **ג. וְזֶה[18] נֹסַח הַהַבְדָּלָה: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ**
13 **הָעוֹלָם, הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל[19], וּבֵין אוֹר לְחֹשֶׁךְ[20],**
14 **בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים[21], וּבֵין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי**
15 **הַמַּעֲשֶׂה[22]. בָּרוּךְ אַתָּה ה', הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל.**

18) פסחים קג, ב. 19) שנאמר (ויקרא י. י.): "ולהבדיל בין הקודש ובין החול". 20) שנאמר (בראשית א, ד): "ויבדל אלהים בין האור ובין החושך", והאור נברא במוצאי שבת (פסחים נד.). 21) שנאמר (ויקרא כ, כו): "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי", וכתוב בשבת (שמות לא, יג): "כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם, לדעת כי אני ה' מקדשכם", הרי שבשבת נבדלים ישראל מן האומות. 22) זה אינו ממנין הבדלות, אלא תקנוהו מפני שצריך לומר מעין הפתיחה סמוך לחתימה (פסחים קד.). וראה להלן הלכה כב ובהערה שם.

16 **ד. עִקַּר[23] הַקִּדּוּשׁ - בַּלַּיְלָה[24]. אִם לֹא קִדֵּשׁ בַּלַּיְלָה -**
17 **בֵּין בְּשׁוֹגֵג, בֵּין בְּמֵזִיד - מְקַדֵּשׁ וְהוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ.**
18 **וְאִם לֹא הִבְדִּיל בַּלַּיְלָה[25] - מַבְדִּיל לְמָחָר[26]; וּמַבְדִּיל**
19 **וְהוֹלֵךְ עַד סוֹף יוֹם שְׁלִישִׁי[27]. אֲבָל אֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל**
20 **הָאוֹר אֶלָּא בְּלֵיל מוֹצָאֵי שַׁבָּת בִּלְבַד.**

23) פסחים קו, א. 24) שכתוב "זכור את יום השבת לקדשו", בשעת כניסת השבת כשמתקדש היום (הרשב"ם). 25) שעיקר ההבדלה היא בלילה, שכתוב "זכור את יום השבת לקדשו", זכרהו בכניסתו וביציאתו, ויציאת השבת - בערב. 26) כן הוא במסכת פסחים קז. "מי שלא הבדיל במוצאי שבת, מבדיל והולך כל היום כולו". 27) שלשה ימים ראשונים של שבוע, שייכים לשבת שעברה (פסחים קו.), כמו שאמרו לענין גיטין: "האומר לעדים: כתבו ותנו

גט לאשתי לאחר שבת! כותבין עד סוף יום שלישי. אמר להם: כתבו ותנו גט לאשתי קודם השבת! כותבין מיום רביעי עד סוף יום ששי" (רבינו בהל' גירושין פ"ט הכ"ג). ובנוסח אחר: "עד סוף יום הרביעי" (ויניציאה ושונצינו). וכתב ה'כסף משנה' שהנוסחא שלנו היא הנכונה [ומה שחילק רבינו וכתב "מבדיל למחר ומבדיל והולך עד סוף יום שלישי" ולא כללם ביחד, נראה שההבדלה ביום ראשון היא הבדלה בזמנה ולא משום תשלומין, כי יום ראשון הוא מוצאי שבת (וכ"כ הרמב"ן, הובא בחידושי מהר"ם חלאוה לפסחים קו:), ואילו ההבדלה עד סוף יום שלישי הוא מטעם תשלומין. וראה בהגהות הגרע"א לשו"ע או"ח סי' רצ"ט סעיף ו' שרוצה לפסוק שאם שכח הבדלה במוצאי יום־טוב, יכול להבדיל למחר, אף־על־פי שביו"ט אין דין של שלשה ימים אחר יום־טוב].

ה. אָסוּר[28] לְאָדָם לֶאֱכֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת יַיִן[29] מִשֶּׁקָּדַשׁ הַיּוֹם עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ. וְכֵן מִשֶּׁיָּצָא הַיּוֹם - אָסוּר לוֹ לְהַתְחִיל לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלַעֲשׂוֹת מְלָאכָה[30] אוֹ לִטְעֹם כְּלוּם, עַד שֶׁיַּבְדִּיל. וְלִשְׁתּוֹת מַיִם - מֻתָּר[31]. שָׁכַח[32] אוֹ עָבַר וְאָכַל וְשָׁתָה קֹדֶם שֶׁיְּקַדֵּשׁ אוֹ קֹדֶם שֶׁיַּבְדִּיל - חֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ וּמַבְדִּיל אַחַר שֶׁאָכַל.

28) פסחים קה, א. 29) בנוסח אחר: "אסור לאדם לאכול או לשתות" (ויניציאה), וכן כתב הרשב"א בשם ה'ירושלמי' שגם מים אסור לשתות, ובזה מובן שלא כתב רבינו "אסור לטעום כלום" כמו שפסק בהבדלה, מכיון שבהבדלה התיר לשתות מים, כתב איסור טעימה. אבל בקידוש שאסור לאכול ולשתות אף מים, לא הוצרך לכתוב איסור טעימה (מהרי"א). 30) שבת קנ, ב. 31) "רבנן דבי רב אשי, לא קפדי אמיא" (התירו לשתות מים) (פסחים שם). 32) פסחים קו, ב: "רב ירמיה בר אבא נזדמן לבית רב אסי, שכח וטעם דבר מאכל קודם הבדלה, נתנו לו כוס והבדיל".

ו. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[33] לְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן וּלְהַבְדִּיל עַל הַיַּיִן. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִבְדִּיל בַּתְּפִלָּה, צָרִיךְ לְהַבְדִּיל עַל כּוֹס[34]. וּמֵאַחַר[35] שֶׁיַּבְדִּיל וְיֹאמַר "בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל" - מֻתָּר לוֹ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִבְדִּיל עַל הַכּוֹס. וּמְבָרֵךְ[36] עַל הַיַּיִן תְּחִלָּה[37], וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ. וְאֵינוֹ נוֹטֵל אֶת יָדָיו עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ[38].

33) ומה שאמרו (פסחים קו.) "זכור את יום השבת לקדשו, זוכרהו על היין" - אין מכאן ראיה שקידוש על היין הוא מצוה מן התורה, כי אין זו דרשה גמורה אלא אסמכתא בעלמא ('תוספות' שם ד"ה זוכרהו). וראה בפירש"י במסכת נזיר ד. שדעתו שקידוש על היין היא מצוה מן התורה. 34) ברכות לג, א: "אמר רבי יוחנן: בתחילה (כשעלו מן הגולה והיו דחוקים) קבעו הבדלה בתפילה, העשירו (לקנות יין) קבעוה על הכוס (ואז נשתכחה תקנת עזרא להבדיל בתפילה), חזרו והענו - קבעוה בתפילה, והם אמרו: המבדיל בתפילה צריך להבדיל על הכוס". 35) שבת קנ, ב. 36) משנה (ברכות נא:). 37) "שהיין גורם לקידוש שתֶאֱמַר (שאם אין יין או פת - אין קידוש), ועוד: שתדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם" (יין הוא תדיר, שבכל עת ששותה יין מברך עליו, אבל קידוש אינו אלא בליל שבת). 38) כי הקידוש הוא הפסק בין נטילה לברכת המוציא (פסחים קו:), אבל דעת הרשב"ם שזה דוקא לרב הסובר שיכול לקדש שלא במקום סעודה, אבל לפי מה שפוסקים שאין קידוש אלא במקום סעודה (כמבואר בהלכה ח), אם כן הקידוש שייך לסעודה ואין כאן הפסק, וכן נהג הרא"ש שנטל ידיו קודם קידוש ('טור' או"ח ורמ"א סי' רעא).

ז. כֵּיצַד[39] הוּא עוֹשֶׂה? לוֹקֵחַ כּוֹס, שֶׁהוּא מַחֲזִיק רְבִיעִית[40] אוֹ יָתֵר, וּמְדִיחוֹ[41] מִבִּפְנִים וְשׁוֹטְפוֹ מִבַּחוּץ[42], וּמְמַלְּאֵהוּ יַיִן, וְאוֹחֲזוֹ בִּימִינוֹ[43], וּמַגְּבִיהוּ מִן הַקַּרְקַע[44] טֶפַח[45] אוֹ יָתֵר, וְלֹא יְסַיֵּעַ בִּשְׂמֹאלוֹ[46], וּמְבָרֵךְ עַל הַגֶּפֶן, וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ. וּמְנַהֵג פָּשׁוּט בְּכָל יִשְׂרָאֵל לִקְרוֹת בַּתְּחִלָּה פָּרָשַׁת "וַיְכֻלּוּ"[47], וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן, וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ. וְשׁוֹתֶה מְלוֹא לֻגְמָיו[48], וּמַשְׁקֶה לְכָל בְּנֵי חֲבוּרָה[49]. וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵל יָדָיו, וּמְבָרֵךְ "הַמּוֹצִיא" וְאוֹכֵל.

39) ברכות נא, ב. 40) הוא רביעית הלוג, שהוא שיעור אצבעים על אצבעים ברום אצבעים, וחצי אצבע וחומש אצבע (פסחים קט.) שהן 10.8 אצבעות מעוקבות, עשר אצבעות וארבע חמישיות והוא שיעור ביצה ומחצה (כמבואר בפ"ח ה"ב), ולכתחילה לא תהא הכוס של קידוש פחותה מתשעים גרם. 41) כמבואר בפ"ז מהל' ברכות הט"ו. 42) או מקנחו במפה מבפנים ומבחוץ שתהיה נקיה (או"ח סי' קפג). 43) בידו החשובה. 44) ואם הוא מיסב על השולחן, מגביהו מן השולחן טפח, משום שכתוב (תהלים קטז, יב): "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא". 45) שהוא כעשרה סנטימטרים. 46) שלא יראה עליו כמשא. 47) שבת קיט, ב: "דאמר רב המנונא, כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו - מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש־ברוך־הוא במעשה בראשית". 48) היינו "כמלוא לוגמיו", כלומר כל שאילו מסלקו לצד אחד, יראה כמלוא לוגמיו והוא רוב רביעית. ואילו "מלוא לוגמיו" הוא יותר מרביעית. ועיין בדברי רבינו בפ"ז מהלכות מצה ה"ט, שנראה מדבריו ששיעור השתיה הוא רוב רביעית. ועיין 'תוספות' פסחים קז. ד"ה אם. 49) "מדברי הגאונים נראה, שאין כל בני החבורה צריכים מלוא לוגמם" (מגיד־משנה).

ח. אֵין[50] קִדּוּשׁ אֶלָּא בִּמְקוֹם סְעֻדָּה[51]. כֵּיצַד? לֹא יְקַדֵּשׁ בְּבַיִת זֶה וְיֹאכַל בְּבַיִת אַחֵר[52]; אֲבָל אִם קִדֵּשׁ בְּזָוִית זוֹ - אוֹכֵל בְּזָוִית שְׁנִיָּה[53]. וְלָמָּה מְקַדְּשִׁין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת[54]? מִפְּנֵי הָאוֹרְחִין, שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין[55] שָׁם.

50) פסחים קא, א. 51) "שכתוב (ישעיה נח, יג): "וקראת לשבת עונג", במקום שאתה קורא לשבת, כלומר בקריאה של קידוש, שם יהא עונג, ומדרש חכמים הוא, וגם משום שנקבע קידוש על היין: "זכריהו על היין", בוודאי על היין שבשעת הסעודה נקבע שהוא חשוב" (הרשב"ם). 52) זוהי דעת רבינו בשיטת הלכה זו. ויש דיעות אחרות, כי כל הרואה את מקומו הראשון, אפילו יצא אחרי הקידוש

מהבית לחצר, חשוב מקום אחד (או"ח סי' רעג). 53) וצריך לאכול מיד ולא להפסיק בין קידוש לסעודה. (רמ"א סי' רעא). 54) שהרי אין אוכלים שם, ואין קידוש אלא במקום סעודה. 55) אין הכוונה בבית הכנסת ממש, שהרי אסור לאכול בו (כמבואר בפי"א מהל' תפילה ה"ו), אלא שהיו אוכלים בבית הסמוך לבית הכנסת, ושומעים קידוש בבית הכנסת, (מגיד־משנה), ובט"ז (או"ח סי' קנא), הביא בשם רמב"ן שאם הוצרכו בני העיר להאכיל או להשכיב אורחים באופן זמני בבית הכנסת, מותר, שעל תנאי זה נבנה.

ט. הָיָה[56] מִתְאַוֶּה לְפַת יוֹתֵר מִן הַיַּיִן, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ יַיִן - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה, וּמְבָרֵךְ "הַמּוֹצִיא", וּמְקַדֵּשׁ, וְאַחַר כָּךְ בּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל. וְאֵין מַבְדִּילִין עַל הַפַּת[57], אֶלָּא עַל הַכּוֹס[58].

56) פסחים קו, ב. 57) פסחים קז, א: "מר ינוקא ומר קשישא בניו של רב חסדא סיפרו לרב אשי: פעם אחת בא אמימר למקומנו ולא היה לנו יין להבדלה, הבאנו לו שכר להבדיל ולא הבדיל ולא טעם, למחר טרחנו להביא לו יין; לשנה אחרת שוב נזדמן אצלנו, ולא היה לנו יין להבדלה ונתנו לו שכר; אמר אמימר, אם כן השכר הוא אצלכם "חמר מדינה" (משקה במקום היין), והבדיל על השכר", הרי שאין מבדילים על הפת גם אם אין יין, כיון שלא הבדיל אמימר על הפת ('תוספות' פסחים קו:). 58) "אמנם אם חל יום־טוב במוצאי שבת, כיון שמקדשים על הפת, והקידוש הוא העיקר, אגב הקידוש מבדילים גם על הפת" ('הגהות מיימוניות').

י. מִי[59] שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן בְּלֵילֵי שַׁבָּת, וְשָׁכַח וְנָטַל יָדָיו קֹדֶם שֶׁיְּקַדֵּשׁ - הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ עַל הַפַּת, וְאֵינוֹ מְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן אַחַר שֶׁנָּטַל יָדָיו לִסְעֻדָּה. וּמִצְוָה לְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן בְּיוֹם הַשַּׁבָּת קֹדֶם שֶׁיִּסְעֹד סְעֻדָּה שְׁנִיָּה[60]. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא "קִדּוּשָׁא רַבָּה"[61]. מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן" בִּלְבַד וְשׁוֹתֶה, וְאַחַר כָּךְ יִטֹּל יָדָיו וְיִסְעֹד. וְאָסוּר לוֹ לָאָדָם שֶׁיִּטְעַם כְּלוּם קֹדֶם שֶׁיְּקַדֵּשׁ[62]. וְגַם קִדּוּשׁ זֶה לֹא יִהְיֶה אֶלָּא בִּמְקוֹם סְעֻדָּה.

59) פסחים קו, א: "אמר רב ברונא אמר רב, הנוטל ידיו - לא יקדש"; ופירש רשב"ם שהקידוש הוא הפסק בין נטילה ל"המוציא", וראה למעלה ה"ו. 60) כמו שאמרו רז"ל: "זכור את יום השבת לקדשו, זוכרהו על היין, אין לי אלא בלילה, ביום מנין? — תלמוד־לומר זכור את יום השבת" (פסחים קו.) ואין חיוב קידוש מן התורה אלא בכניסת השבת בלילה, אבל קידוש היום הוא רק מדרבנן. 61) כמו שקוראים לעיור "סגי נהור", כך גם קידוש של יום שהיא קצרה שאינה אלא ברכת בורא פרי הגפן בלבד, כינו אותה בשם: "קידושא רבה" (מגיד־משנה). 62) שכל שתיקנו רבנן - כמו בדבר תורה תיקנו, וכיון שתיקנו קידוש ביום, נוהגים בו כמו בלילה, שלא לטעום קודם קידוש, ולקדש במקום סעודה. אבל הראב"ד חולק על רבינו, וסובר שלא אסרו לטעום ביום קודם קידוש אלא אם לא קידש בלילה, שאז חייב לקדש ביום מן התורה להשלים מה שהחסיר בלילה.

יא. יֵשׁ לוֹ לָאָדָם[63] לְקַדֵּשׁ עַל הַכּוֹס עֶרֶב שַׁבָּת מִבְּעוֹד יוֹם, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִכְנְסָה הַשַּׁבָּת; וְכֵן מַבְדִּיל[64] עַל הַכּוֹס מִבְּעוֹד יוֹם, אַף־עַל־פִּי שֶׁעֲדַיִן הִיא שַׁבָּת; שֶׁמִּצְוַת זְכִירָה - לְאָמְרָהּ בֵּין בִּשְׁעַת כְּנִיסָתוֹ וִיצִיאָתוֹ בֵּין קֹדֶם לְשָׁעָה זוֹ כִּמְעַט[65].

63) ברכות כז, ב: "אמר שמואל, מתפלל אדם של ערב שבת בשבת, ואומר קדושה על הכוס". 64) בברכות, שם: "מתפלל אדם של מוצאי שבת, ואומר הבדלה על הכוס". 65) בנוסח אחר: "במעט" (כת"י התימנים).

יב. מִי[66] שֶׁהָיָה אוֹכֵל בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וְקִדֵּשׁ עָלָיו הַיּוֹם[67] וְהוּא בְּתוֹךְ הַסְּעֻדָּה - פּוֹרֵס מַפָּה[68] עַל הַשֻּׁלְחָן וּמְקַדֵּשׁ, וְגוֹמֵר סְעֻדָּתוֹ, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. הָיָה[69] אוֹכֵל בְּשַׁבָּת, וְיָצָא הַשַּׁבָּת וְהוּא בְּתוֹךְ סְעֻדָּתוֹ - גּוֹמֵר סְעֻדָּתוֹ[70], וְנוֹטֵל יָדָיו[71], וּמְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן עַל הַכּוֹס, וְאַחַר כָּךְ מַבְדִּיל עָלָיו[72]. וְאִם הָיָה בְּתוֹךְ הַשְּׁתִיָּה[73] - פּוֹסֵק[74] וּמַבְדִּיל, וְאַחַר כָּךְ חוֹזֵר לִשְׁתִיָּתוֹ.

66) פסחים ק, א. 67) צריך להפסיק את אכילתו, שאסור לאכול בשבת קודם קידוש. 68) לכסות את הפת עד לאחר הקידוש, שיהיה היכר שהביא עכשיו סעודה לכבוד השבת ('מגן אברהם' סי' רעא); וכן בכל קידוש על היין צריך לכסות את הפת, שאם אין הפת מכוסה, צריך לברך עליה קודם היין, "כי כל הקודם בפסוק (דברים ח, ח): "ארץ חיטה ושעורה וגפן", קודם לברכה" (רבינו בהל' ברכות פ"ח הי"ג ו'הגהות מיימוניות'). 69) פסחים קה, א. 70) ואינו צריך להפסיק באמצע סעודתו, שדרשו חכמים (מכילתא יתרו פרשה ז) "זכור" (שמות כ, ח) "שמור" (דברים ה, יב) זכור מלפניו ושמור מלאחריו, מכאן אמרו שמוסיפים מחול על הקודש", כאדם שאינו רוצה שילך אוהבו מאצלו כל זמן שיכול, ואם מפסיק באמצע - נראה כמגרש את המלך. 71) שצריך ליטול את הידים אחר הסעודה לפני ברכת המזון (כמבואר בהל' ברכות פ"ז הי"ב). 72) הראב"ד סובר שאם יש לו שני כוסות, אסור לברך ברכת המזון והבדלה על כוס אחד, מפני שאין עושין מצוות חבילות חבילות (כמבואר בהל' רוצח ושמירת נפש פ"ו ה"ה), שלא יהא נראה קיום המצוות עליו כמשא, אבל דעת רבינו - שרק אם רוצה לומר על כוס אחד קידוש וברכת המזון, שהם שני ענינים שונים ונפרדים זה מזה, כי הקידוש הוא על להבא (קדושת השבת), וברכת המזון על העבר (הסעודה שאכל) (ראה פסחים קב:), אבל הבדלה וברכת המזון ששניהם על העבר נתקנו, מותר לומר על כוס אחד (מגיד־משנה). 73) שתיית יין, שאילו מים מותר לשתות לפני הבדלה (למעלה ה"ה). 74) פסחים קה, א. ששתייה אינה חשובה, ולפיכך מפסיק בה.

יג. הָיָה[75] אוֹכֵל וְגָמַר אֲכִילָתוֹ עִם הַכְּנָסַת שַׁבָּת - מְבָרֵךְ[76] בִּרְכַּת הַמָּזוֹן תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ עַל

כּוֹס שֵׁנִי. וְלֹא יְבָרֵךְ וִיקַדֵּשׁ עַל כּוֹס אֶחָד, שֶׁאֵין עוֹשִׂין שְׁתֵּי מִצְוֹת בְּכוֹס אֶחָד[77]; שֶׁמִּצְוַת קִדּוּשׁ וּמִצְוַת בִּרְכַּת הַמָּזוֹן שְׁתֵּי מִצְוֹת שֶׁל תּוֹרָה[78] הֵן.

75) פסחים קב, ב. 76) וצריך להזכיר של שבת בברכת המזון, אף שלא קידש עדיין - כיון שעכשיו שבת (שו"ע או"ח סי' רעא). 77) לפי שאין עושים מצוות חבילות חבילות, כמבואר בהלכה הקודמת, שהם שני ענינים שונים ונפרדים זה מזה, אבל הבדלה וקידוש מותר לומר על כוס אחד, כשחל יום־טוב במוצאי שבת, כמבואר בהלכה כב, ובהלכה הקודמת. 78) להוציא ברכות נישואין שהן מדרבנן, ונאמרות על כוס אחד ('מגדל עוז').

יד. אֵין[79] מְקַדְּשִׁין אֶלָּא עַל הַיַּיִן הָרָאוּי לְנַסֵּךְ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. לְפִיכָךְ, אִם נִתְעָרֵב בּוֹ דְּבַשׁ אוֹ שְׂאוֹר, אֲפִלּוּ כְּטִפַּת הַחַרְדָּל בְּחָבִית גְּדוֹלָה - אֵין מְקַדְּשִׁין עָלָיו[80]. כָּךְ אָנוּ מוֹרִין בְּכָל הַמַּעֲרָב[81]. וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּתִּיר לְקַדֵּשׁ עָלָיו[82], וְאוֹמֵר: לֹא נֶאֱמַר 'הַיַּיִן הָרָאוּי לְנַסֵּךְ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ' אֶלָּא לְהוֹצִיא יַיִן שֶׁרֵיחוֹ רַע, אוֹ מְגֻלֶּה[83], אוֹ מְבֻשָּׁל, שֶׁאֵין מְקַדְּשִׁין עַל אֶחָד מֵהֶן[84].

79) בבא־בתרא צז, א. 80) שאמרה התורה (ויקרא ב, יא): "כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'", ואוסרים בכל שהוא, כמבואר בהל' איסורי מזבח פ"ה ה"א. 81) וכעין זה כתב רבינו בהל' מאכלות אסורות פי"א ה"י באיסור יין של גוי, וזה לשונו: "הורו גאוני המערב, שאם נתערב ביין ישראל מעט דבש, הואיל ואינו ראוי למזבח, אינו מתנסך ומותר לשתותו עם הגוי". 82) 'ירושלמי' פסחים פ"י ה"א: "יוצאין ביין קונדיטון" והוא יין המעורב בדבש, ראה בתשב"ץ ח"א פ"ה. 83) "שמא שתה מהם נחש וכיוצא מזוחלי עפר, וימות" (רבינו בהל' רוצח ושמירת נפש פי"א ה"ו). 84) שכולן פסולין לנסכים (רמב"ם פ"ו מאיסורי מזבח ה"ט וה"י) ופסולם מחמת עצמם (מגיד־משנה).

טו. יַיִן[85] שֶׁטַּעְמוֹ טַעַם חֹמֶץ, אַף־עַל־פִּי שֶׁרֵיחוֹ רֵיחַ יַיִן - אֵין מְקַדְּשִׁין עָלָיו[86]. וְכֵן שְׁמָרִים שֶׁנָּתַן עֲלֵיהֶן מַיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן טַעַם יַיִן - אֵין מְקַדְּשִׁין עֲלֵיהֶן[87]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנָּתַן עַל הַשְּׁמָרִים שְׁלֹשָׁה מַיִם, וְהוֹצִיא פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה; אֲבָל אִם הוֹצִיא אַרְבָּעָה[88] - הֲרֵי זֶה יַיִן מָזוּג, וּמְקַדְּשִׁין עָלָיו.

85) בבא־בתרא צז, א. 86) שהכל הולך אחר הטעם, וכיון שטעמו חומץ - אין מקדשים עליו (ב"ב צו.), וראה להלן הלכה יז. 87) כיון שאין מברכים עליהם "בורא פרי הגפן" - אלא "שהכל", כמבואר בהל' ברכות פ"ח ה"ט. 88) שאז מברכים עליהם "בורא פרי הגפן", כמבואר בהל' ברכות: "שמרים שנתן עליהם שלשה (מדות מים) והוציא מהם ארבעה (שנמזג יין השמרים עם המים), מברך עליהם בורא פרי הגפן, שזה יין מזוג הוא (שלשה חלקים מים ואחד יין), הוציא פחות מארבעה אף־על־פי שיש בהם טעם יין - מברך עליהן שהכל תחילה".

טז. כְּלִי[89] שֶׁהָיָה מָלֵא יַיִן, אֲפִלּוּ מַחֲזִיק כַּמָּה רְבִיעִיּוֹת, אִם שָׁתָה מִמֶּנּוּ מְעַט - הֲרֵי זֶה פִּגְּמוֹ וְנִפְסַל, וְאֵין מְקַדְּשִׁין עַל הַשְּׁאָר[90]; מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּשִׁיּוּרֵי כּוֹסוֹת[91].

89) פסחים קו, א. 90) ואם אין לו יין אחר, יכול לקדש עליו (הרשב"ם). 91) ואם שופכים לתוכו קצת יין שאינו פגום או קצת מים, חזר להכשרו הראשון (פוסקים).

יז. יַיִן[92] שֶׁרֵיחוֹ רֵיחַ הַחֹמֶץ וְטַעְמוֹ טַעַם יַיִן[93] - מְקַדְּשִׁין עָלָיו. וְכֵן יַיִן[94] מָזוּג. וְכֵן יַיִן צְמוּקִים[95] - מְקַדְּשִׁין עָלָיו; וָהוּא, שֶׁיִּהְיוּ צְמוּקִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן לַחְלוּחִית, שֶׁאִם יִדְרֹךְ אוֹתָן יֵצֵא מֵהֶן דִּבְשָׁן[96]. וְכֵן יַיִן חָדָשׁ מִגַּתּוֹ[97] - מְקַדְּשִׁין עָלָיו. וְסוֹחֵט אָדָם אֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים, וּמְקַדֵּשׁ עָלָיו בִּשְׁעָתוֹ[98]. מְדִינָה[99] שֶׁרֹּב יֵינָהּ שֵׁכָר - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא פָּסוּל לְקִדּוּשׁ[100], מֻתָּר לְהַבְדִּיל עָלָיו, הוֹאִיל וְהוּא חֲמַר מְדִינָה[101].

92) בבא־בתרא צז, א. 93) שהכל תלוי בטעם, ולא בריח, וראה למעלה הלכה טו. 94) במים, אולם לפחות יהיה היין יותר מאחד בששה במים (או"ח סי' רד). 95) ענבים מיובשים. 96) מיץ הענבים. 97) ארבעים ימים ראשונים לדריכתו. 98) אבל מצוה מן המובחר ביין ישן (או"ח סי' רעב). 99) פסחים קז, א. 100) כיון שיכול לקדש על הפת, כמבואר בהלכה ט'. 101) שעיקר שתיית המדינה הוא שכר במקום יין.

יח. כְּשֵׁם שֶׁמְּקַדְּשִׁין בְּלֵילֵי שַׁבָּת וּמַבְדִּילִין בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, כָּךְ מְקַדְּשִׁין בְּלֵילֵי יָמִים טוֹבִים[102] וּמַבְדִּילִין בְּמוֹצָאֵיהֶן וּבְמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים; שֶׁכֻּלָּם שַׁבָּתוֹת הֵן[103]. וּמַבְדִּילִין בְּמוֹצָאֵי יָמִים טוֹבִים לְחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לְיוֹם טוֹב; אֲבָל אֵין מַבְדִּילִים בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב לְשַׁבָּת[104].

102) מכילתא (יתרו פרשה ז): "זכור את יום השבת לקדשו" בברכה, מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו. - אין לי אלא שבת, ימים־טובים מנין? תלמוד־לומר (ויקרא כג, לז) "אלה מועדי ה'". הוקשו מועדים לשבת, אבל אין הקידוש ביום־טוב מן התורה (מגיד־משנה). 103) משנה (חולין כו:). 104) מבואר למעלה פ"א הכ"א.

יט. נֹסַח קִדּוּשׁ יוֹם טוֹב: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ[105] מִכָּל עָם, וְרוֹמְמָנוּ[106] מִכָּל לָשׁוֹן[107]. בָּחַר בָּנוּ[108] וַיְגַדְּלֵנוּ, רָצָה בָנוּ וַיְפָאֲרֵנוּ[109]. וַתִּתֶּן לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה[110], חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן, אֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה[111], אֶת יוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה[112] אוֹ חַג הַשָּׁבוּעוֹת אוֹ חַג הַסֻּכּוֹת[113], זְמַן חֵרוּתֵנוּ[114] אוֹ זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ אוֹ זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ[115], בְּאַהֲבָה, זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם[116]. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים[117], וּמוֹעֲדֵי קָדְשְׁךָ[118] בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן הִנְחַלְתָּנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְקַדֵּשׁ[119] יִשְׂרָאֵל[120] וְהַזְּמַנִּים[121]. וְאִם חָל לִהְיוֹת

17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45

בְּשַׁבָּת - מַזְכִּיר שַׁבָּת, וְחוֹתֵם כְּדֶרֶךְ שֶׁחוֹתֵם בַּתְּפִלָּה: מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים[122].

105) שנאמר (דברים ז, ז): "כי עם קדוש אתה לה' אלקיך, בך בחר ה' אלקיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה". 106) שנאמר (עמוס ג, ב): "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה", רוממות על שם (תהילים עה, יא) "תרוממנה קרנות צדיק" ('אבודרהם'). 107) שנאמר (זכריה ח, כג): "בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי". 108) בנוסח אחר: "אשר קדשנו מכל עם" (כת"י התימנים), והנוסח נכון, שאין להזכיר "בחר בנו" שתי פעמים ('מעשה רוקח'). 109) המלים: "ויגדלנו רצה בנו ויפארנו", אינן ממטבע הברכה אלא הוספה מאוחרת ('אבודרהם' בפירוש ההגדה). 110) שנאמר (דברים טז, יד): "ושמחת בחגך". 111) שנאמר (ויקרא כג, ד): "אלה מועדי ה' מקראי קודש". 112) כמו שנקרא בתורה (דברים טז, טז), ולא "חג הפסח", כי אכילת פסח היא רק עד חצות הלילה הראשון, אבל אכילת מצות - כל שבעה. 113) דברים טז, יג. 114) שבפסח יצאנו ממצרים. 115) שמחת החג מפורשת בחג הסוכות (דברים טז, יד): "ושמחת בחגך", ומשם למדים לשאר החגים. 116) בפסח יצאו ממצרים, חג השבועות אחרי שבעה שבועות מיום יציאת מצרים. וסוכות, שנאמר (ויקרא כג, מג): "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים"; בנוסח אחר: "באהבה מקרא קודש זכר" (כת"י התימנים). 117) מבואר בהלכה ב. 118) פסחים קד, ב. שצריך לומר סמוך לפתיחה מעין החתימה. 119) פסחים קיז, ב. 120) שנאמר (יחזקאל לז, כח): "כי אני ה' מקדש את ישראל". 121) שישרא מקדשים את המועדים, שנאמר (ויקרא כג, ד): "אלה מועדי ה' . . . אשר תקראו אותם במועדם". 122) "כל מועדי התורה תלויים בזמנים, פסח בזמן קציר שעורים, שבועות בזמן קציר חיטים, וסוכות בזמן האסיף" (רבינו בחיי פ' בא).

כ. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה אוֹמֵר: וַתִּתֶּן לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת יוֹם טוֹב[123] מִקְרָא קֹדֶשׁ[124] הַזֶּה, זִכָּרוֹן[125] תְּרוּעָה, מִקְרָא קֹדֶשׁ, בְּאַהֲבָה, זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם[126]. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים, וּדְבָרְךָ אֱמֶת[127] וְקַיָּם[128] לָעַד. בָּרוּךְ אַתָּה ה', מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן. וְאִם חָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - חוֹתֵם: מְקַדֵּשׁ הַשַׁّבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן, כְּדֶרֶךְ שֶׁחוֹתֵם בַּתְּפִלָּה[129].

123) ואינו צריך להזכיר ראש־חודש, שהרי גם הוא בכלל יום הזכרון, שנאמר (במדבר י, י): "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם . . והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם" (עירובין מ.). 124) בנוסח אחר: "את יום הזכרון הזה" (ויניציאה, שונצינו). 125) כן כתב רבינו גם בסדר התפילות בסוף ספר 'אהבה'. אבל במסכת סופרים פי"ט: בחול יאמר "יום תרועה", ובשבת "זכרון תרועה", שאין תוקעים בשבת (כמבואר בהל' שופר פ"ב ה"ו). וכן הסכימו הפוסקים. 126) ראש השנה יא, ב: בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, כתוב כאן (שמות ו): "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים", וכתוב שם (תהלים פא): "הסירותי מסבל שכמו". 127) שנאמר (תהלים קיט, קט): "ראש דברך אמת". 128) שיאמת הבטחת הגאולה שבתורה ובדברי הנביאים ('אבודרהם'). 129) כמבואר בסוף ספר 'אהבה' בסדר תפילות לכל השנה.

כא. בְּלֵילֵי יוֹם טוֹב מְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן כִּבְשַׁבָּת[130]. וְאִם אֵין לוֹ יַיִן, אוֹ שֶׁהָיָה מִתְאַוֶּה לְפַת - מְקַדֵּשׁ עַל הַפַּת. וְכֵן בְּיוֹם טוֹב מְקַדֵּשׁ קִדּוּשָׁא רַבָּא, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּקַדֵּשׁ בְּשַׁבָּת.

130) שהוקשו מועדים לשבת (מכילתא יתרו פרשה ז. וראה למעלה הי"ח).

כב. כֵּיצַד[131] מְבָרְכִין בְּלֵילֵי יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת[132]? בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עַל הַגֶּפֶן[133], וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ[134] קִדּוּשׁ יוֹם טוֹב, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַגֶּפֶן, וְאַחַר כָּךְ מַבְדִּיל, וְחוֹתֵם בַּהַבְדָּלָה: הַמַּבְדִּיל[135] בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ[136], וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ "שֶׁהֶחֱיָנוּ".

131) פסחים קג, א. 132) שצריך לעשות הבדלה לשבת, וקידוש ליום־טוב. 133) ונתנו לזה סימן בתלמוד שם: "יקנה"ז" = י'יין, ק'ידוש, נ'ר, ה'בדלה ז'מן (=שהחיינו, להלן הכ"ג). 134) שמצוה למהר בכניסת יום־טוב. 135) שמצוה לאחר את יציאת השבת. 136) בין קדושת שבת החמורה לקדושת יום־טוב הקלה ממנה, ומצאנו לשון הבדלה מעין זה "והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים" (שמות כו, לג). [ולא הביא רבינו שצריך לומר לפני החתימה "בין קדושת שבת לקדושת יום־טוב הבדלת", לפי שסובר כפומבדיתאי (פסחים קד.) שאין צריך לסמוך לחתימה אלא מעין הפתיחה. ראה מש"כ ב"בירור הלכה" למסכת ביצה יז. ציון ד ולמעלה הלכה ב והערה יב, והלכה ג והערה יט].

כג. כָּל לֵילֵי[137] יוֹם טוֹב[138] וּבְלֵיל יוֹם הַכִּפּוּרִים[139] אוֹמְרִים "שֶׁהֶחֱיָנוּ"[140]. וּבִשְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח אֵין מְבָרְכִין "שֶׁהֶחֱיָנוּ"; מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וּכְבָר בֵּרַךְ[141] עַל הַזְּמַן בִּתְחִלַּת הַפֶּסַח.

137) עירובין מ, ב. 138) בקידוש. 139) בתפילה. 140) ונקראה ברכה זו בלשון התלמוד: "זמן". 141) משמע, שאם לא אמרו ביום ראשון - יכול לאמרו במשך כל החג (סוכה מז:).

כד. סֵדֶר הַבְדָּלָה[142] בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת: מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן, וְאַחַר כָּךְ עַל הַבְּשָׂמִים, וְאַחַר כָּךְ עַל הַגֶּפֶן. וְכֵיצַד מְבָרֵךְ עַל הַגֶּפֶן? - בּוֹרֵא מְאוֹרֵי[143] הָאֵשׁ. וְאַחַר כָּךְ מַבְדִּיל[144].

142) ברכות נא, ב. וסימנה "יבנה" - י'יין, ב'שמים, נ'ר ה'בדלה (או"ח סי' רצו). 143) לשון רבים, שהרבה גוונים

יש באור (ברכות נב:). 144) אומר ברכת הבדלה, כמבואר בהלכה ג.

כה. אֵין[145] מְבָרְכִין עַל הַנֵּר עַד שֶׁיֵּאוֹתוּ[146] לְאוֹרוֹ כְּדֵי שֶׁיַּכִּיר בֵּין מַטְבֵּעַ מְדִינָה זוֹ לְמַטְבֵּעַ מְדִינָה אַחֶרֶת. וְאֵין[147] מְבָרְכִין עַל הַנֵּר שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[148] וּמַזָּלוֹת; שֶׁסְּתָם מִסְבָּתָן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. וְאֵין מְבָרְכִין לֹא עַל הַנֵּר שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְלֹא עַל הַנֵּר שֶׁל מֵתִים[149].

145) משנה, ברכות נא, ב. 146) יהנו. 147) משנה, ברכות נא, ב. 148) "עבודת־כוכבים ומשמשיה ותקרובת שלה וכל הנעשה בשבילה, אסורים בהנאה, שנאמר: ולא תביא תועבה אל ביתך" (רבינו בהל' עבודת כוכבים פ"ז ה"ב). 149) שלא נעשה להאיר אלא לכבוד המת.

כו. יִשְׂרָאֵל שֶׁהִדְלִיק מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מִיִּשְׂרָאֵל - מְבָרְכִין עָלָיו[150]; עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אֵין מְבָרְכִין עָלָיו[151]. הָיָה מְהַלֵּךְ חוּץ לַכְּרָךְ וְרָאָה אוֹר: אִם רֹב[152] אַנְשֵׁי הַכְּרָךְ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אֵינוֹ מְבָרֵךְ, וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל[153] - מְבָרֵךְ. אוֹר שֶׁל כִּבְשָׁן, שֶׁל תַּנּוּר וְשֶׁל כִּירַיִם - לְכַתְּחִלָּה[154] לֹא יְבָרֵךְ עָלָיו[155]. הַגֶּחָלִים, אִם כְּשֶׁיַּכְנִיס קִיסָם בֵּינֵיהֶן דּוֹלֵק מֵאֵלָיו - מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן[156]. אוֹר שֶׁל בֵּית הַמִּדְרָשׁ[157], אִם יֵשׁ שָׁם אָדָם חָשׁוּב שֶׁמַּדְלִיקִים בִּשְׁבִילוֹ - מְבָרְכִין עָלָיו; שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת, אִם יֵשׁ שָׁם חַזָּן שֶׁהוּא דָר שָׁם - מְבָרְכִין עָלָיו. וַאֲבוּקָה[158] לְהַבְדָּלָה - מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר. וְאֵין מְחַזְּרִין עַל הָאוֹר[159] כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּחַזְּרִין עַל כָּל הַמִּצְוֹת, אֶלָּא אִם יֵשׁ לוֹ - מְבָרְכִין עָלָיו.

150) אם לא היה במסיבה של גויים, שהרי סתם מסיבתם לעבודה־זרה (מגיד־משנה). 151) שאין מברכים אלא על אור ששבת ממלאכת עבירה, ואור שהדליק הגוי בשבת - כיון שאם הדליקו ישראל עובר, לפיכך אין מברכים עליו. 152) או אפילו מחצה על מחצה (מגיד־משנה). 153) שאנו תולים שהאור של ישראל הוא. 154) בתחילת שריפת הלבנים. 155) שאינו עשוי להאיר, אלא לשרוף את הלבנים. 156) אם עשויים להאיר, אבל אם עשויים לחמם - אין מברכים עליהן. 157) מדליקים נרות לכבוד המקום ולא להאיר. 158) פסחים קג, ב. קסמי עץ או נרות רבים דולקים ביחד. 159) ברכות נג, ב.

כז. אוֹר[160] שֶׁהִדְלַק בְּשַׁבָּת לְחוֹלֶה[161] וּלְחַיָּה[162] - מְבָרְכִין עָלָיו בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. אוֹר שֶׁהֶקְדַּח[163] מִן הָעֵצִים וּמִן הָאֲבָנִים - מְבָרְכִין עָלָיו בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת[164]; שֶׁהִיא הָיְתָה תְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ בִּידֵי אָדָם[165]. אֲבָל אֵין מְבָרְכִין עָלָיו בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים; שֶׁאֵין מְבָרְכִין בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים אֶלָּא עַל אוֹר שֶׁשָּׁבַת[166]. אַף־עַל־פִּי שֶׁהִדְלַק לְחוֹלֶה אוֹ לְחַיָּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - מְבָרְכִין עָלָיו, שֶׁהֲרֵי שָׁבַת מֵעֲבֵרָה[167].

160) ברכות נג, א. 161) שיש בו סכנה (למעלה פרק ב הלכה ב). 162) יולדת (למעלה פרק ב הלכה יא). 163) שהוצא מעצים ואבנים. 164) כי בשבת צריכים נר ששבת ממלאכת עבירה, וזה שהוציאו במוצאי שבת - מותר. 165) במדרש מובא: "כיון ששקעה החמה במוצאי־שבת (לבריאת אדם הראשון), התחיל החושך ממשמש ובא, ונתיירא אדם הראשון . . . מה עשה הקב"ה? - זימן לו שני רעפים והקישן זה לזה ויצא מהן אור, ובירך עליה בורא מאורי האש" (בראשית רבה פרשה יב). וכעין זה במס' פסחים נד. 166) שהיה דלוק מערב יום הכיפורים ושבת (פסחים, שם). 167) בנוסח אחר: "מעבודה" (כת"י התימנים).

כח. יוֹם טוֹב[168] שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶמְצַע שַׁבָּת[169], אוֹמֵר בַּהַבְדָּלָה: הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל, וּבֵין אוֹר לְחֹשֶׁךְ, וּבֵין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים, וּבֵין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה - כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמֵר בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת; שֶׁסֵּדֶר הַהַבְדָּלוֹת הוּא מוֹנֶה. וְאֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ לֹא עַל הַבְּשָׂמִים[170] וְלֹא עַל הַנֵּר. וְכֵן אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הַבְּשָׂמִים בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים.

168) חולין כו, ב. 169) שאם מוצאי יום־טוב חל בשבת - מבדילים (למעלה הלכה יח). 170) אבל אין בזה איסור, ואם רוצה נהנה ומברך על הבשמים.

כט. וְלָמָּה מְבָרְכִים עַל הַבְּשָׂמִים בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת? מִפְּנֵי שֶׁהַנֶּפֶשׁ דּוֹאֶבֶת[171] לִיצִיאַת שַׁבָּת, מְשַׁמְּחִין אוֹתָהּ וּמְיַשְּׁבִין אוֹתָהּ בְּרֵיחַ טוֹב.

171) ביצה טז, א: "אמר רבי שמעון בן לקיש, נשמה יתירה נותן הקדוש־ברוך־הוא באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה ממנו".

יום שני כ"ג טבת ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁלִשִׁים[1]

1) נתבארו בו חיובי כבוד השבת ועינוגו מה הם. והדברים המוזהרים מלעשותם מפני כבוד השבת ועינוגו. ונסתיימו ההלכות בהפלגת מעלת מצוות השבת והיותו מצוה חמורה מאוד ושכרה כפול (ראה במדרש תהילים סמן צב.) ומכופל.

א. אַרְבָּעָה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּשַׁבָּת, שְׁנַיִם מִן הַתּוֹרָה וּשְׁנַיִם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְהֵן מְפֹרָשִׁין עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים. שֶׁבַּתּוֹרָה - זָכוֹר וְשָׁמוֹר[2]; וְשֶׁנִּתְפָּרְשׁוּ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים - כָּבוֹד[3] וָעֹנֶג[4], שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג, וְלִקְדוֹשׁ ה'[5] מְכֻבָּד.

2) זכור בדברות הראשונות (שמות פרק כ' פסוק ח') והיא מצות קידוש (למעלה פרק כ"ט הלכה א') ושמור בדברות האחרונות (דברים פרק ה', פסוק י"ב) והיא מצות "לא תעשה כל מלאכה". 3) הם הענינים השייכים קודם השבת להכין לצורך כבוד השבת כמו שביאר רבינו בסמוך וכן כתב הגאון רבינו אליהו מוילנה באורח חיים תקכ"ט. 4) ענינים

השייכים בשבת עצמו לצורך השבת, כמו שביאר רבינו בסמוך וכן כתב הגאון מוילנה שם. 5) הוא השבת כמו שנאמר (בראשית פרק ב' פסוק ג') "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו".

1 **ב. אֵיזֶהוּ כָּבוֹד? זֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁמִּצְוָה עַל**
2 **אָדָם לִרְחֹץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו בְּחַמִּין בְּעֶרֶב שַׁבָּת,**
3 **מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. וּמִתְעַטֵּף בְּצִיצִית[6], וְיוֹשֵׁב בְּכֹבֶד**
4 **רֹאשׁ, מְיַחֵל לְהַקְבָּלַת פְּנֵי הַשַּׁבָּת, כְּמוֹ שֶׁהוּא יוֹצֵא**
5 **לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ. וַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מְקַבְּצִין**
6 **תַּלְמִידֵיהֶן בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּמִתְעַטְּפִים וְאוֹמְרִים: בּוֹאוּ**
7 **וְנֵצֵא לִקְרַאת שַׁבָּת הַמֶּלֶךְ[7].**

6) "כך היה מנהגו של רבי יהודה בר' אלעאי, מביאים לו עריבה מליאה חמין (=מים חמים) ורוחץ פניו ידיו ורגליו, ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין ודומה למלאך ה' צבאות" (מסכת שבת דף כ"ה עמוד ב'). 7) מסכת שבת דף קי"ט עמוד א'. ושם כתוב: "בואו ונצא לקראת שבת המלכה" אבל כנראה היתה גרסת רבינו "לקראת שבת מלכא" (וכן הוא במגיד משנה) והוא תרגום של "מלך".

8 **ג. וּמִכְּבוֹד הַשַּׁבָּת - שֶׁיִּלְבַּשׁ כְּסוּת נְקִיָּה. וְלֹא יִהְיֶה**
9 **מַלְבּוּשׁ הַחֹל כְּמַלְבּוּשׁ הַשַּׁבָּת[8]. וְאִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף**
10 **- מְשַׁלְשֵׁל טַלִּיתוֹ[9], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מַלְבּוּשׁוֹ כְּמַלְבּוּשׁ**
11 **הַחֹל. וְעֶזְרָא תִּקֵּן[10], שֶׁיְּהוּ הָעָם מְכַבְּסִים בַּחֲמִישִׁי[11],**
12 **מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת.**

8) במדרש תנחומא (בראשית פרק ב') "וכבדתו במלבושים נאים ובכסות נקיה שלא יהא נראה כמו בחול". ובשבת דף קי"ג עמוד א'. אמרו: "וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול" וכן אמרו חכמים על רות שהיו לה בגדים מיוחדים לשבת (ירושלמי מסכת פאה פרק ח' הלכה ז'). 9) "שיראו ארוכים, והוא מדת העשירים היושבים בביתם ואינם צריכים לסלק בגדיהם מן הארץ בשביל מלאכה, וכבוד שבת הוא" (רש"י במסכת שבת שם). 10) מסכת בבא קמא דף פ"ב עמוד ב'. 11) ולא בערב שבת, כדי שיהיו פנויים להתעסק בצרכי שבת (מגן אברהם). [וראה בשיטת רבינו ידידיה על מועד קטן חלק ב' עמ' ג' הערה 10].

13 **ד. אָסוּר לִקְבֹּעַ סְעֻדָּה וּמִשְׁתֶּה[12] בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִפְּנֵי**
14 **כְּבוֹד הַשַּׁבָּת[13]. וּמֻתָּר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ;**
15 **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן מִכְּבוֹד הַשַּׁבָּת שֶׁיִּמָּנַע אָדָם מִן**
16 **הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה מִלִּקְבֹּעַ סְעֻדָּה[14], כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לַשַּׁבָּת**
17 **כְּשֶׁהוּא מִתְאַוֶּה לֶאֱכֹל[15].**

12) משתה כזה שאין רגיל לעשות בחול, כגון סעודת אירוסין ודומיהן (ירושלמי מסכת כתובות פרק א' הלכה א'). 13) שלא יתבטל מהכנת צרכי סעודת שבת. – "אמר רבי יוחנן, שתי משפחות היו בירושלים, אחת קבעה סעודתה בשבת (כשהחכם דורש דרשות לרבים בשבת והם יושבים בסעודה, והיה להם להקדים הסעודה או לאחר) ואחת קבעה סעודתה בערב שבת. ושתיהן נעקרו" (מסכת גיטין דף ל"ח עמוד ב'). 14) רגילה שנוהג בה בימות חול (וראה למעלה). 15) מסכת פסחים דף צ"ט עמוד ב' והכוונה למנחה קטנה, שהוא מתשע שעות ומחצה ולמעלה (ראה מה שכתב רבינו בהלכות תפילה פרק ג'. הרב המגיד).

18 **ה. מְסַדֵּר אָדָם שֻׁלְחָנוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וְאַף־עַל־פִּי**
19 **שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא לִכְזַיִת[16]; וְכֵן מְסַדֵּר שֻׁלְחָנוֹ**
20 **בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא**
21 **לִכְזַיִת[17]; כְּדֵי לְכַבְּדוֹ בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ. וְצָרִיךְ**
22 **לְתַקֵּן בֵּיתוֹ מִבְּעוֹד יוֹם, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת[18]. וְיִהְיֶה**
23 **נֵר דָּלוּק, וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ לֶאֱכֹל, וּמִטָּה מֻצַּעַת; שֶׁכָּל**
24 **אֵלּוּ לִכְבוֹד שַׁבָּת הֵן[19].**

16) מסכת שבת דף קי"ט עמוד ב'. 17) מסכת שבת שם. והיא הנקראת סעודת "מלוה מלכה", שמכבוד שבת הוא ללוותה ביציאתה דרך כבוד, כאדם המלווה את המלך בצאתו מן העיר (רש"י). 18) כדי שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת (או"ח רסב). 19) "רבי יוסי בר' יהודה אומר, שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע, וכשבא לביתו, ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטה מוצעת, מלאך טוב אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך רע עונה אמן על כרחו" (מסכת שבת שם). "ומטה מוצעת היינו המטה שיושבים עליה בשעת הסעודה, שכך היה מנהגם בימים הקדמונים. והב"ח (רסב) כתב שגם המטה ששוכב עליה תהיה מוצעת [וכן נראה מדברי רבינו שהרי כתב "ושלחן ערוך לאכול ומטה מוצעת" – משמע שרק השלחן הערוך הוא לאכול ולא המטה המוצעת. וראה בפרק י"ג מהלכות אישות הלכה ג' ומה שכתבנו שם בשם המאירי].

25 **ו. אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה אָדָם חָשׁוּב בְּיוֹתֵר, וְאֵין דַּרְכּוֹ**
26 **לִקַּח דְּבָרִים מִן הַשּׁוּק וְלֹא לְהִתְעַסֵּק בִּמְלָאכוֹת**
27 **שֶׁבַּבַּיִת - חַיָּב לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים שֶׁהֵן לְצֹרֶךְ הַשַּׁבָּת**
28 **בְּגוּפוֹ, שֶׁזֶּה הוּא כְּבוֹדוֹ. חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים - מֵהֶם**
29 **מִי שֶׁהָיָה מְפַצֵּל הָעֵצִים לְבַשֵּׁל בָּהֶן; וּמֵהֶן מִי שֶׁהָיָה**
30 **מְבַשֵּׁל, אוֹ מוֹלֵחַ בָּשָׂר, אוֹ גּוֹדֵל פִּתִּילוֹת, אוֹ מַדְלִיק**
31 **נֵרוֹת; וּמֵהֶן מִי שֶׁהָיָה יוֹצֵא וְקוֹנֶה דְּבָרִים שֶׁהֵן לְצֹרֶךְ**
32 **הַשַּׁבָּת מִמַּאֲכָל וּמַשְׁקֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ בְּכָךְ.**
33 **וְכָל הַמַּרְבֶּה בְּדָבָר זֶה - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[20].**

20) "אמר רב יוסף מצוה בו יותר מבשלוחו" (שאם עוסק גופו במצוה מקבל שכר יותר. קידושין דף מ"א עמוד ב').

34 **ז. אֵיזֶהוּ עֹנֶג? זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים[21], שֶׁצָּרִיךְ לְתַקֵּן**
35 **תַּבְשִׁיל שָׁמֵן[22] בְּיוֹתֵר וּמַשְׁקֶה מְבֻשָּׂם לְשַׁבָּת - הַכֹּל**
36 **לְפִי מָמוֹנוֹ שֶׁל אָדָם. וְכָל הַמַּרְבֶּה בְּהוֹצָאַת שַׁבָּת**
37 **וּבְתִקּוּן מַאֲכָלִים רַבִּים וְטוֹבִים - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[23].**
38 **וְאִם אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת - אֲפִלּוּ לֹא עָשָׂה אֶלָּא שֵׁלֶק**
39 **וְכֵיוֹצֵא בּוֹ מִשּׁוּם כְּבוֹד שַׁבָּת, הֲרֵי זֶה עֹנֶג שַׁבָּת[24].**
40 **וְאֵינוֹ חַיָּב לְהָצַר לְעַצְמוֹ וְלִשְׁאֹל מֵאֲחֵרִים כְּדֵי**
41 **לְהַרְבּוֹת בְּמַאֲכָל בְּשַׁבָּת[25]. אָמְרוּ חֲכָמִים**
42 **הָרִאשׁוֹנִים[26]: עֲשֵׂה שַׁבָּתְךָ חֹל[27], וְאַל תִּצְטָרֵךְ**
43 **לַבְּרִיּוֹת[28].**

21) מסכת שבת דף קי"ח עמוד ב'. 22) [כן הוא בדברי רב נסים גאון בהקדמתו לספר המפתח למסכת ברכות: "ואכילת הטמון והאליה לא נעלם אפילו מהנשים". וכן כתב רז"ה בפרק ג' דשבת: "ולהזמין, לבשל ולהטמין, ולענג את השבת ולהשמין"]. 23) "כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה, חוץ מהוצאת שבת ויום טוב, והוצאת בניו לתלמוד תורה, שאם פחת פוחתין לו, ואם הוסיף מוסיפין לו" (מסכת ביצה דף ט"ז עמוד א'). 24) מסכת שבת דף קי"ח עמוד ב'. 25) ומה שאמרו חכמים "כתוב (נחמה פרק ח' פסוק י') לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדוננו, ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם, אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בני, לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע", - היינו כשיש לו משכנות לפרוע חובו, רק שאין לו כסף תחת ידו (תוספות ביצה דף ט"ו עמוד ב'). ואף על פי כן חייב לצמצם אכילתו בשאר ימות החול כדי לכבד את השבת בתוספת תבשילין. 26) מסכת פסחים דף קי"ב עמוד א'. 27) שיאכל סעודותיו בצמצום ודיו בשתי סעודות כמו בימות החול. 28) ליטול מקופה של צדקה. אבל מי שנצרך לקופה גם כל ימות החול, אז מוטלת חובה על גבאי הצדקה לפרנסו בשבת יותר מבימות החול (טור או"ח רמ"ב), וראה להלן הלכה ט'.

1 **ח. מִי שֶׁהָיָה עָנֹג וְעָשִׁיר, וַהֲרֵי כָּל יָמָיו כְּשַׁבָּת -**
2 **צָרִיךְ לְשַׁנּוֹת מַאֲכַל שַׁבָּת מִמַּאֲכַל הַחֹל. וְאִם אִי**
3 **אֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת - מְשַׁנֶּה זְמַן הָאֲכִילָה[29]: אִם הָיָה רָגִיל**
4 **לְהַקְדִּים - מְאַחֵר[30], וְאִם הָיָה רָגִיל לְאַחֵר - מַקְדִּים.**

29) מסכת שבת קף קי"ט עמוד א'. כדי שיהא היכר בסעודתו שהוא לכבוד השבת. 30) אבל לא יותר מדאי שלא ירעב ויתבטל מעונג שבת (שו"ע או"ח סימן רפ"ח).

5 **ט. חַיָּב אָדָם לֶאֱכֹל שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת בְּשַׁבָּת[31]: אַחַת**
6 **עַרְבִית, וְאַחַת שַׁחֲרִית, וְאַחַת בְּמִנְחָה[32]. וְצָרִיךְ**
7 **לְהִזָּהֵר בְּשָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת אֵלּוּ, שֶׁלֹּא יִפְחֹת מֵהֶן כְּלָל.**
8 **וַאֲפִלּוּ עָנִי, הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה, סוֹעֵד שָׁלֹשׁ**
9 **סְעֻדּוֹת[33]. וְאִם הָיָה חוֹלֶה מֵרֹב הָאֲכִילָה, אוֹ שֶׁהָיָה**
10 **מִתְעַנֶּה[34] תָּמִיד[35] - פָּטוּר מִשָּׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת[36]. וְצָרִיךְ**
11 **לִקְבֹּעַ כָּל סְעֻדָּה מִשְּׁלָשְׁתָּן עַל הַיַּיִן[37], וְלִבְצֹעַ עַל**
12 **שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת[38]. וְכֵן בְּיָמִים טוֹבִים[39].**

31) "תנו רבנן, חייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת, שנאמר (שמות פרק ט"ז פסוק כ"ה) "אכלוהו היום, כי שבת היום לה', היום לא תמצאוהו בשדה" – שלש פעמים היום, מכאן לשלש סעודות בשבת" (מסכת שבת דף קי"ז עמוד ב' לדעת רבנן החולקים על רבי חידקא שהצריך ארבע סעודות). 32) ויש אומרים שאין חיוב בזמנים הללו, והעיקר רק לאכול בשבת שלש סעודות (הרב המגיד). 33) מסכת פאה פרק ח' משנה ז' וראה למעלה הלכה ז'. 34) כגון תענית חלום (ראה בפרק א' מהלכות תענית) ולהלן בהלכה י"ב. 35) בכ"י חסרה תיבת "תמיד" וראה בכסף משנה. 36) מסכת ברכות דף מ"ב עמוד ב' והיינו שישתה יין גם בסעודה שלישית. אבל חובת קידוש על היין אינה אלא ביום ובלילה (כ"מ). 37) מסכת ברכות דף מ"ב עמוד ב' והיינו שישתה יין גם בסעודה שלישית. אבל חובת קידוש על היין אינה אלא ביום ובלילה (כ"מ). 38) "אמר רבי אבא חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת, דכתיב (שמות פרק ט"ז פסוק כ"ב) "לחם משנה", ואמר רב אשי: ראיתי לרב שאחז שתי ככרות בשעת הברכה ובצע אחד מהם, אמר: "לקטו" כתיב (מסכת שבת דף קי"ז עמוד ב'). ובס' שבלי הלקט כתב שבסעודה שלישית אין צריך לחם משנה, אבל כל הפוסקים לא הכריעו כן. וכתב בתשובת שבות יעקב, שאם יש לו רק ככר שלם אחד וחצי ככר די בזה, שמבואר (מסכת ברכות דף ג' עמוד ב') משמורה ופלגא תרי משמורות חשיב להו, כמו כן ככר וחצי נחשבים לשתים. 39) שגם ביום טוב לא ירד המן ובערב יום טוב היה להם לחם משנה (תוספות מסכת ביצה דף ב' עמוד ב' מדברי המכילתא בשלח).

13 **י. אֲכִילַת בָּשָׂר וּשְׁתִיַּת יַיִן בְּשַׁבָּת - עֹנֶג הוּא לוֹ[40].**
14 **וָהוּא, שֶׁהָיְתָה יָדוֹ מַשֶּׂגֶת[41]. וְאָסוּר לִקְבֹּעַ סְעֻדָּה עַל**
15 **הַיַּיִן בְּשַׁבָּת וּבְיָמִים טוֹבִים בִּשְׁעַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ[42].**
16 **אֶלָּא כָּךְ הָיָה מִנְהַג הַצַּדִּיקִים הָרִאשׁוֹנִים: מִתְפַּלֵּל**
17 **אָדָם בְּשַׁבָּת שַׁחֲרִית וּמוּסָף בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְיָבוֹא**
18 **לְבֵיתוֹ וְיִסְעֹד סְעֻדָּה שְׁנִיָּה, וְיֵלֵךְ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, יִקְרָא**
19 **וְיִשְׁנֶה עַד הַמִּנְחָה, וְיִתְפַּלֵּל מִנְחָה, וְאַחַר כָּךְ יִקְבַּע**
20 **סְעֻדָּה שְׁלִישִׁית עַל הַיַּיִן, וְיֹאכַל וְיִשְׁתֶּה עַד מוֹצָאֵי**
21 **שַׁבָּת.**

40) מסכת שבת דף קי"ט עמוד א'. שכיון שהוא עונג – מצוה לעשותו בשבת, שהרי נאמר (ישעיה פרק נ"ח פסוק י"ג): "וקראת לשבת עונג". וראה למעלה בהלכה א'. 41) ראה למעלה הלכה ז'. 42) מסכת גיטין דף ל"ח עמוד ב' והובאה למעלה בהלכה ד'.

22 **יא. אָסוּר לוֹ לָאָדָם שֶׁיְּהַלֵּךְ בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת יוֹתֵר**
23 **מִשָּׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת[43] מִתְּחִלַּת הַיּוֹם, כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ[44]**
24 **וְעוֹד הַיּוֹם רַב, וְיָכִין סְעֻדָּה לְשַׁבָּת[45]; שֶׁהֲרֵי אֵין**
25 **אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יוֹדְעִין שֶׁהַיּוֹם יָבוֹא כְּדֵי לְהָכִין לוֹ. וְאֵין**
26 **צָרִיךְ לוֹמַר אִם הָיָה מִתְאָרֵחַ אֵצֶל אֲחֵרִים; שֶׁהוּא**
27 **מְבַיְּשָׁן, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֵכִינוּ לָהֶן דָּבָר הָרָאוּי לְאוֹרְחִין.**

43) מסכת סוכה דף מ"ד עמוד ב' וכל פרסה – ארבעה מילין, שהן שמונת אלפים אמה. 44) וכשמהלך בעגלה או ברכבת אסור לנסוע דרך שיש בה משך זמן הילוך שלש פרסאות ברגל (ב"ח רמט). 45) מסכת פסחים דף ס"ח עמוד ב' ומסכת ברכות דף ל"א עמוד ב'.

28 **יב. אָסוּר לְהִתְעַנּוֹת[46] וְלִזְעֹק וּלְהִתְחַנֵּן וּלְבַקֵּשׁ**
29 **רַחֲמִים בְּשַׁבָּת. וַאֲפִלּוּ בְּצָרָה מִן הַצָּרוֹת, שֶׁהַצִּבּוּר**
30 **מִתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עֲלֵיהֶן - אֵין מִתְעַנִּין וְלֹא מַתְרִיעִין**
31 **בְּשַׁבָּת[47], וְלֹא בְּיָמִים טוֹבִים; חוּץ[48] מֵעִיר שֶׁהִקִּיפוּהָ**
32 **עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ נָהָר, אוֹ סְפִינָה הַמִּטָּרֶפֶת[49]**
33 **בַּיָּם[50] - שֶׁמַּתְרִיעִין עֲלֵיהֶן בְּשַׁבָּת לְעָזְרָן[51], וּמִתְחַנְּנִין**
34 **וּמְבַקְּשִׁין עֲלֵיהֶן רַחֲמִים.**

46) ש"מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שלא תבא על הצבור . . . ומצוה מדברי סופרים להתענות על כל צרה . . ." (רבינו בפרק א' מהלכות תענית). 47) וכל זה לענין תענית ותרועות, אבל לענין הצלה, כבר כתב רבינו (פרק ב') שאין לך דבר העומד בפני פקוח נפש, ומחללין שבת להציל אפילו יחיד מישראל. 48) משנה במסכת תענית דף י"ט עמוד א'. 49) שהסער טורפה ואילך וקרובה להשתבר. 50) ראה למעלה פרק ב' הלכה כ"ד. 51) [ראה בפרק א' מהלכות תענית הלכה ו' שכתב: "אין תוקעין אלא – לעזור אותם ולהצילן". וכן יש לפרש כאן].

1 **יג. אֵין צָרִין עַל עֲיָרוֹת שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת**
2 **פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם הַשַּׁבָּת[52]; כְּדֵי שֶׁתִּתְיַשֵּׁב**
3 **דַּעַת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה עֲלֵיהֶן, וְלֹא יִהְיוּ מְבֹהָלִים**
4 **וּטְרוּדִים בְּשַׁבָּת. אֵין מַפְלִיגִין[53] בִּסְפִינָה פָּחוֹת**
5 **מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם הַשַּׁבָּת; כְּדֵי שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ**
6 **עָלָיו קֹדֶם הַשַּׁבָּת, וְלֹא יִצְטַעֵר יוֹתֵר מִדַּי[54]. וְלִדְבַר**
7 **מִצְוָה - מַפְלִיג בַּיָּם אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת. וּפוֹסֵק[55] עִמּוֹ**
8 **לִשְׁבֹּת, וְאֵינוֹ שׁוֹבֵת[56]. וּמִצֹּר לְצִידוֹן[57] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן -**
9 **אֲפִלּוּ לִדְבַר הָרְשׁוּת מֻתָּר לְהַפְלִיג בְּעֶרֶב שַׁבָּת.**
10 **וּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא יַפְלִיג בְּעֶרֶב שַׁבָּת כְּלָל - אֵין**
11 **מַפְלִיגִין[58].**

52) מסכת שבת דף י"ט עמוד א'. "ועושין עמהן מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת, שנאמר (דברים פרק כ' פסוק כ') עד רדתה, ואפילו בשבת, בין מלחמת מצוה בין מלחמת הרשות" (רבינו פרק ו' מהלכות מלכים). 53) מסכת שבת שם. ובכ"י הגירסא "ומפני זה אין מפליגין". 54) לפי שכל המפליגים בימים המלוחים יש להם בג' ימים הראשונים צער ובלבול ושנוי וסת וגופם משתבר מנענוע הספינה, ואין רוחם חוזרת עד שלשה ימים. 55) ומתנה עם הנכרי שישבות בשבת. 56) אם אחר כך לא ישבות הגוי. 57) שאין ביניהן אלא מהלך יום אחד. 58) מסכת פסחים דף נ' עמוד ב' שכיון שקבלו אבותם מנהג זה, אסור לבטלו, שנאמר (משלי פרק א' פסוק ח') "שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך".

12 **יד. תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה - מֵעֹנֶג שַׁבָּת הוּא[59]. לְפִיכָךְ עוֹנַת**
13 **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַבְּרִיאִים, מְשַׁמְּשִׁין מִלֵּילֵי שַׁבָּת**
14 **לְלֵילֵי שַׁבָּת[60]. וּמֻתָּר לִבְעֹל בְּתוּלָה לְכַתְּחִלָּה בְּשַׁבָּת,**
15 **וְאֵין בָּזֶה לֹא מִשּׁוּם חוֹבֵל וְלֹא מִשּׁוּם צַעַר לָהּ[61].**

59) מסכת כתובות דף ס"ב עמוד ב'. 60) חכמים דרשו על הכתוב (תהילים פרק א' פסוק ג') "אשר פריו יתן בעתו" זה עונת תלמידי חכמים בליל שבת, שהוא ליל תענוג ושביתה והנאת הגוף (רש"י). 61) מסכת כתובות דף ז' עמוד א'. מפני שדם הבתולים אינו מובלע בכותלי בית הרחם, אלא כנוס הוא שם כמופקד ומוצנע בתוך הכלי, וזה פתחו שיצא הדם מתוכו, ואינו עושה חבורה.

16 **טו. הַשַּׁבָּת וַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - כָּל אַחַת**
17 **מִשְּׁתֵּיהֶן שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד שְׁאָר כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה[62].**
18 **וְהַשַּׁבָּת הִיא הָאוֹת שֶׁבֵּין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבֵינֵנוּ**
19 **לְעוֹלָם. לְפִיכָךְ, כָּל הָעוֹבֵר עַל שְׁאָר הַמִּצְוֹת - הֲרֵי**
20 **הוּא בִּכְלַל רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל; אֲבָל הַמְחַלֵּל שַׁבָּת**
21 **בְּפַרְהֶסְיָא - הֲרֵי הוּא כְּעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת,**
22 **וּשְׁנֵיהֶם כְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְכָל דִּבְרֵיהֶם.**
23 **לְפִיכָךְ מְשַׁבֵּחַ הַנָּבִיא וְאוֹמֵר: אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה**
24 **זֹאת, וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ, שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְגוֹמֵר.**
25 **וְכָל הַשּׁוֹמֵר אֶת הַשַּׁבָּת כְּהִלְכָתָהּ, וּמְכַבְּדָהּ וּמְעַנְּגָהּ**
26 **כְּפִי כֹּחוֹ - כְּבָר מִפֹּרָשׁ בַּקַּבָּלָה שְׁכָרוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה**
27 **יָתֵר עַל הַשָּׂכָר הַצָּפוּן לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז**
28 **תִּתְעַנַּג עַל ה', וְהִרְכַּבְתִּיךְ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ, וְהַאֲכַלְתִּיךְ**
29 **נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ, כִּי פִּי ה' דִּבֵּר.**

62) שנאמר (נחמיה פרק ט' פסוקים י"ג-י"ד) "ועל הר סיני ירדת ודבר עמהם משמים, ותתן להם משפטים ישרים ותורות אמת חוקים ומצות טובים, ואת שבת קדשך הודעת להם ומצוות וחוקים ותורה צוית להם ביד משה עבדך" (ירושלמי מסכת נדרים פרק ג' הלכה ט'), הרי שהשבת שקולה כנגד כל המצוות. וכן הוא בחולין דף ה' עמוד א'. ועבודה זרה, שנאמר (במדבר פרק ט"ו פסוק כ"ב) "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה אשר דבר ה' ביד משה" ואמרו חכמים (מסכת הוריות דף ח' עמוד א') שבעובד עבודה זרה הכתוב מדבר.

הִלְכוֹת עֵרוּבִין

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[1], וְאֵינָהּ מִן הַמִּנְיָן[2].

וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) חכמים הראשונים נקראים סופרים, ראה דברי הימים־א ב, נה. ועזרא ז, ו. ועיין ב"ירושלמי" שקלים (פ"ה ה"א) למה נקראו חכמים הראשונים סופרים. 2) של תרי"ג מצוות שנאמרו למשה בסיני (מכות כג:). בניגוד לבעל 'הלכות גדולות' שמנה בין תרי"ג המצוות גם כמה מצוות דרבנן. וראה ב'ספר המצוות' שרש ראשון, וברמב"ן ו'מגילת אסתר' שם.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[3]

3) נתבאר בו בכלל, עניין העירוב מהו, וכיצד הוא, ומאי זה דבר הוא, ומקום הנחתו, וזמן עשייתו, ומי הוא העושהו. ונתבאר כל זה בעניין עירובי החצרות ושיתוף המבואות.

30 **א. חָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁכֵנִים[4] הַרְבֵּה, כָּל אֶחָד מֵהֶם בְּבַיִת**
31 **לְעַצְמוֹ - דַּיָּן תּוֹרָה הוּא, שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן מֻתָּרִין לְטַלְטֵל**
32 **בְּכָל הֶחָצֵר, וּמִבָּתִּים לֶחָצֵר, וּמֵהֶחָצֵר לַבָּתִּים; מִפְּנֵי**
33 **שֶׁכָּל הֶחָצֵר רְשׁוּת הַיָּחִיד אַחַת, וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ.**
34 **וְכֵן הַדִּין בְּמָבוֹי[5] שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְחִי אוֹ קוֹרָה[6], שֶׁיִּהְיוּ כָּל**
35 **בְּנֵי הַמָּבוֹי מֻתָּרִים לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ, וּמֵחֲצֵרוֹת לַמָּבוֹי,**
36 **וּמִמָּבוֹי לַחֲצֵרוֹת; שֶׁכָּל הַמָּבוֹי רְשׁוּת הַיָּחִיד[7] הוּא.**
37 **וְכֵן הַדִּין בִּמְדִינָה שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת חוֹמָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה**

טְפָחִים, שֶׁיֵּשׁ לָהּ דְּלָתוֹת וְנִנְעָלוֹת[8] בַּלַּיְלָה, שֶׁכֻּלָּהּ רְשׁוּת הַיָּחִיד הִיא. זֶה הוּא דִּין תּוֹרָה.

4) דיירים הגרים בתוך אותה חצר. 5) הבתים היו בנויים סביב לשלש רוחות של חצר, ופתוחים לאותו ריוח שבאמצע שנקרא 'חצר'. ומן החצר נכנסים לרחוב שנקרא 'מבוי', והרבה חצרות פתוחות למבוי. ונקרא מבוי, מפני שעל־ידו באים לחצרות, והוא מלשון "הראנו נא את מבוא העיר" (שופטים א, כד). 6) זה לשון רבינו (פי"ז מהלכות שבת ה"ב): "היאך מתירים מבוי הסתום [משלש רוחותיו], עושה לו ברוח רביעית לחי (קרש) אחד (שהוא כמחיצה ברוח רביעית) או עושה עליו קורה (שעל־ידי־זה יהיה היכר, שלא יבואו לטעות ולטלטל ברשות הרבים גמורה, וגם שלא יבואו לטלטל משם ולחוץ) ודיו, ותחשב אותה קורה או אותו לחי כאילו סתם רוח רביעית, ויעשה רשות היחיד ויהיה מותר לטלטל בכולו, שדין תורה - בשלש מחיצות בלבד מותר לטלטל, ומדברי סופרים היא הרוח הרביעית, ולפיכך די לה בלחי או קורה". 7) בכת"י הגירסא: "רשות אחת". 8) בכת"י הגירסא: "ננעלות", וכן הוא ב'מגיד משנה'. וזה מתאים למה שכתב רבינו בפי"ז מהל' שבת ה"י: "ואינו צריך לנעול הדלתות בלילה, אבל צריך שיהיו ראויות להנעל". ולפי נוסחתנו, נראה שצריך שיהיו נעולות (ועיין כסף־משנה פי"ז שם בשם הרשב"א).

ב. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים אָסוּר לִשְׁכֵנִים לְטַלְטֵל בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲלָקָה בְּדִיּוּרִין, עַד שֶׁיְּעָרְבוּ[9] כָּל הַשְּׁכֵנִים כֻּלָּן מֵעֶרֶב שַׁבָּת. אֶחָד חָצֵר, וְאֶחָד מָבוֹי, וְאֶחָד הַמְּדִינָה. וְדָבָר זֶה תַּקָּנַת שְׁלֹמֹה וּבֵית דִּינוֹ[10].

9) עירובי חצרות. 10) בעירובין כא: "אמר רב יהודה אמר שמואל, בשעה שתיקן שלמה עירובין - יצתה בת־קול ואמרה (משלי כג, טו) בני אם חכם לבך, ישמח לבי גם אני וכו'". "ועד שלמה המלך לא נתקן ענין העירוב, כי היו שרויים עד אז במלחמות עם האויבים, ובמחנה מלחמה פטורין מלערב (ראה בסמוך) עד שבא שלמה, ובימיו נתן הקדוש־ברוך־הוא שלום בארץ" (רב האי גאון בתשובה המובאה בסמ"ג תחילת הלכות עירובין).

ג. וְכֵן[11] יוֹשְׁבֵי אֹהָלִים[12] אוֹ סֵכּוֹת אוֹ מַחֲנֶה[13] שֶׁהִקִּיפוּהוּ מְחִצָּה - אֵין מְטַלְטְלִין מֵאֹהֶל לְאֹהֶל עַד שֶׁיְּעָרְבוּ כֻּלָּן[14]. אֲבָל שַׁיָּרָא[15] שֶׁהִקִּיפָה מְחִצָּה - אֵין צְרִיכִין לְעָרֵב, אֶלָּא מוֹצִיאִין מֵאֹהֶל לְאֹהֶל בְּלֹא עֵרוּב; לְפִי שֶׁהֵן כֻּלָּן מְעֹרָבִין, וְאֵין אוֹתָן אֹהָלִים קְבוּעִין לָהֶן.

11) 'ירושלמי' (עירובין פ"א ה"י). 12) הקבועים (מגיד־משנה). 13) שחונים שם אנשים שלא להילחם, אבל במחנה מלחמה פטורין מלערב, כמו שכתב רבינו (הל' מלכים פ"ו הי"ג) ארבעה דברים פטרו במחנה, ואחד מהם שפטורים מלערב עירובי חצרות במחנה, אלא מטלטלין מאוהל לאוהל ומסוכה לסוכה. 14) לפי שכל אלו קבועים הם, ולפיכך כל אחד ואחד הוא רשות לעצמו. 15) שהולכת לדרכה ואין האהלים קבועים - כולם כרשות אחת, ועיין 'מגיד משנה'. ומקור דברי רבינו ב'ירושלמי' סוף פרק ראשון מעירובין: "אהלים שבמחנה - צריכין עירוב, אהלים שבשיירה - אינן צריכין עירוב", אבל בתוספתא פרק ב, הגירסא להיפך. וכן הוא ב'ירושלמי' לפי נוסחת הריטב"א.

ד. וּמִפְּנֵי מָה תִּקֵּן שְׁלֹמֹה דָּבָר זֶה? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ הָעָם וְיֹאמְרוּ: כְּשֵׁם שֶׁמֻּתָּר לְהוֹצִיא מִן הַחֲצֵרוֹת לְרְחוֹבוֹת הַמְּדִינָה[16] וּשְׁוָקֶיהָ וּלְהַכְנִיס מֵהֶם לַחֲצֵרוֹת, כָּךְ מֻתָּר לְהוֹצִיא מִן הַמְּדִינָה לַשָּׂדֶה[17] וּלְהַכְנִיס מִן הַשָּׂדֶה לַמְּדִינָה; וְיַחְשְׁבוּ, שֶׁהַשְּׁוָקִים וְהָרְחוֹבוֹת - הוֹאִיל וְהֵן רְשׁוּת לַכֹּל, הֲרֵי הֵן כַּשָּׂדוֹת וְכַמִּדְבָּרוֹת[18]; וְיֹאמְרוּ, שֶׁהַחֲצֵרוֹת בִּלְבַד הֵן רְשׁוּת הַיָּחִיד; וִידַמּוּ, שֶׁאֵין הַהוֹצָאָה מְלֵאכָה וְשֶׁמֻּתָּר לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים[19].

16) כשהיא מוקפת חומה גבוהה עשרה טפחים (למעלה ה"א). 17) [דברים אלו צריכים עיון, שהרי שדה הוא כרמלית (פי"ד משבת ה"ד), והיה לו לכתוב "מן המדינה לרשות הרבים"]. 18) ראה פי"ד מהלכות שבת ה"א. 19) כל זה לענין שיתופי מבואות שיחשבו שהשווקים הם רשות הרבים, ושוב תיקן גם עירובי חצרות שיחשבו שגם החצר היא כמו רשות הרבים, וכמו שכתב בסמוך בהלכה ה'.

ה. לְפִיכָךְ תִּקֵּן, שֶׁכָּל רְשׁוּת הַיָּחִיד שֶׁתֵּחָלֵק בְּדִיּוּרִין, וְיֹאחַז כָּל אֶחָד וְאֶחָד בָּהּ רְשׁוּת לְעַצְמוֹ, וְיִשָּׁאֵר מִמֶּנָּה מָקוֹם בִּרְשׁוּת כֻּלָּן[20] וְיַד כֻּלָּן שָׁוָה בּוֹ, כְּגוֹן חָצֵר לַבָּתִּים - שֶׁנַּחְשֹׁב אוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁיַּד כֻּלָּן שָׁוָה בּוֹ כְּאִלּוּ הוּא רְשׁוּת לָרַבִּים, וְנֶחְשָׁב כָּל מָקוֹם וּמָקוֹם, שֶׁאָחַז כָּל אֶחָד מִן הַשְּׁכֵנִים וַחֲלָקוֹ לְעַצְמוֹ, שֶׁהוּא בִּלְבַד רְשׁוּת הַיָּחִיד, וְיִהְיֶה אָסוּר לְהוֹצִיא מֵרְשׁוּת שֶׁחָלַק לְעַצְמוֹ לִרְשׁוּת שֶׁיַּד כֻּלָּם שָׁוָה בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁאֵין מוֹצִיאִין מִרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים; אֶלָּא יִשְׁתַּמֵּשׁ כָּל אֶחָד בָּרְשׁוּת שֶׁחָלַק לְעַצְמוֹ בִּלְבַד, עַד שֶׁיְּעָרְבוּ כֻּלָּן, אַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל רְשׁוּת הַיָּחִיד.

20) דעת רבינו שלא תיקנו עירוב רק בבתים שיש להם חצר משותפת, וכן נראה מדברי המשנה והגמרא (במסכת עירובין) שלא הוזכר בכל מקום אלא "עירובי חצרות" או "שיתופי מבואות", ולא מצינו "עירובי בתים" ('תפארת ישראל' עירובין פרק ז), אבל ה'תוספות יום טוב' (שם) הוכיח מן המשנה, שגם בדירות בלי חצר משותפת יש דין עירוב, אבל הפוסקים חולקים עליו.

ו. וּמַה[21] הוּא הָעֵרוּב הַזֶּה? הוּא שֶׁיִּתְעָרְבוּ בְּמַאֲכָל אֶחָד, שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת. כְּלוֹמַר, שֶׁכֻּלָּנוּ מְעֹרָבִין וְאֹכֶל אֶחָד לְכֻלָּנוּ, וְאֵין כָּל אֶחָד מִמֶּנּוּ חוֹלֵק רְשׁוּת מֵחֲבֵרוֹ, אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁיַּד כֻּלָּנוּ שָׁוָה בְּמָקוֹם זֶה שֶׁנִּשְׁאַר לְכֻלָּנוּ, כָּךְ יַד כֻּלָּנוּ שָׁוָה בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֹּאחַז כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ, וַהֲרֵי כֻּלָּנוּ רְשׁוּת אֶחָד. וּבַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה לֹא יָבוֹאוּ לִטְעוֹת וּלְדַמּוֹת, שֶׁמֻּתָּר לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים.

21) עירובין מט, א.

ז. הָעֵרוּב שֶׁעוֹשִׁים בְּנֵי הֶחָצֵר זֶה עִם זֶה - הוּא הַנִּקְרָא עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת; וְשֶׁעוֹשִׁין אַנְשֵׁי מָבוֹי זֶה עִם זֶה אוֹ כָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה - הוּא הַנִּקְרָא שִׁתּוּף.

ח. אֵין[22] מְעָרְבִין בַּחֲצֵרוֹת אֶלָּא בְּפַת שְׁלֵמָה[23] בִּלְבַד. אֲפִלּוּ כִּכָּר מַאֲפֵה סְאָה וְהִיא פְּרוּסָה - אֵין מְעָרְבִין בָּהּ; הָיְתָה שְׁלֵמָה וְהִיא כְּאִסָּר[24] - מְעָרְבִין בָּהּ. וּכְשֵׁם שֶׁמְּעָרְבִין בְּפַת הַבּוּאָה, כָּךְ מְעָרְבִין בְּפַת אֹרֶז[25] וּבְפַת עֲדָשִׁים; אֲבָל לֹא בְּפַת דֹּחַן[26]. וְשִׁתּוּף[27] - בֵּין בְּפַת בֵּין בִּשְׁאָר אֲכָלִים. בְּכָל אֹכֶל מִשְׁתַּתְּפִין[28], חוּץ מִן הַמַּיִם בִּפְנֵי עַצְמָן אוֹ מֶלַח בִּפְנֵי עַצְמוֹ[29]. וְכֵן כְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת - אֵין מִשְׁתַּתְּפִין בָּהֶן, שֶׁאֵינָן חֲשׁוּבִין כָּאֲכָלִים[30]. עֵרֶב מַיִם עִם מֶלַח - נַעֲשָׂה כְּמוּרְיָס[31] וּמִשְׁתַּתְּפִין.

22) משנה, בעירובין פ, ב. 23) "שגובין חלה אחת שלימה מכל בית ובית" (להלן הלכה טז) "משום איבה" שיבואו לידי מחלוקת, שיאמר: "אני נותן שלמה וחברי פרוסה?" (עירובין פא.). 24) הנקרא בלשון התלמוד "איסר האיטלקי" (קידושין ב.), והוא מטבע של כסף (רש"י שם), אחד מעשרים וארבעה בדינר (בבא־מציעא נא:), ומשקלו 4 שעורות (רבינו בפירוש המשניות מקוואות פ"ט). 25) שדרך לאפות מהם לחם ('רבינו יהונתן'), והוא הדין עדשים. 26) שנקרא "הירזע", שאין דרך לעשות ממנו פת (ראה למעלה בפ"ג ברכות ה"י). 27) של אנשי מבוי, זה עם זה. 28) משנה בעירובין כו, ב. 29) שאינו חשוב מאכל (שם כז.). 30) הגאון רבינו אליהו מוילנה בביאוריו לשו"ע או"ח (סי' שפו סקט"ז) תמה על זה, הלא כמהין ופטריות מבושלים, הם אוכלים? ולכן החליט הגאון, כי טעות נפלה כאן בהבנת דברי הגמרא ע"י חסרון בדפוס, כי במשנה אמרו "בכל מערבין ומשתתפין - חוץ מן המים ומן המלח, והכל ניקח בכסף מעשר - חוץ מן המים והמלח", ועל זה שאלו שם בתלמוד "ותו ליכא? והוא איכא (הלא יש) כמהין ופטריות? אלא שמע־מינה אין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו חוץ", וכשאמרו במשנה "חוץ מן המים ומן המלח", הכוונה גם כמהין ופטריות, וחשבו מפרשי התלמוד שזה סובב על הדין הראשון המוזכר במשנה "בכל מערבין ומשתתפין", אבל האמת היא שכאן חסרה התיבה "וכו'", וכל הענין סובב על הדין השני של "הכל ניקח בכסף מעשר", כי בכסף מעשר ניקח רק דבר שהוא "גידולי קרקע", וכמהין ופטריות גדלים מן האויר, אבל לענין שיתופי מבואות, שאין צריך להיות גידולי קרקע, רק דבר מאכל, אפשר להשתמש גם בכמהין ופטריות. 31) ציר של דגים מלוחים, וראוי לאכלו עם לחם.

ט. וְכַמָּה[32] שִׁעוּר הָאֹכֶל שֶׁמִּשְׁתַּתְּפִין בּוֹ? כִּגְרוֹגֶרֶת[33] לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי הַמָּבוֹי אוֹ מִבְּנֵי הַמְּדִינָה. וָהוּא[34], שֶׁיִּהְיוּ שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה[35] אוֹ פָּחוֹת. אֲבָל[36] אִם הָיוּ מְרֻבִּים עַל זֶה - שִׁעוּרוֹ שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת, שֶׁהֵן כְּשִׁשָּׁה גְּרוֹגְרוֹת, שֶׁהֵן כְּשֵׁשׁ בֵּיצִים בֵּינוֹנִיּוֹת. אֲפִלּוּ הָיוּ הַמִּשְׁתַּתְּפִין אֲלָפִים וּרְבָבוֹת[37] - שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת לְכֻלָּן.

32) משנה, עירובין פב, ב. 33) תאנה יבשה, ושיעורה לפי המדה הנהוגה היום שישית דצי־ליטר. 34) משנה, עירובין פ, ב. 35) שאז מגיע לכל אחד שיעור כגרוגרת. 36) משנה, עירובין שם. 37) עירובין, שם.

י. כָּל אֹכֶל[38] שֶׁהוּא נֶאֱכָל כְּמוֹת שֶׁהוּא, כְּגוֹן פַּת וּמִינֵי דָגָן[39] וּבָשָׂר חַי, אִם נִשְׁתַּתְּפוּ בּוֹ - שִׁעוּרוֹ מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת; וְכֹל שֶׁהוּא לִפְתָּן[40] וְדֶרֶךְ הָעָם לֶאֱכֹל בּוֹ פִּתָּן, כְּגוֹן יַיִן מְבֻשָּׁל, וּבָשָׂר צָלִי, וְחֹמֶץ, וּמוּרְיָס, וְזֵיתִים, וְאֲמָהוֹת שֶׁל בְּצָלִים - שִׁעוּרוֹ כְּדֵי לֶאֱכֹל בּוֹ שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת[41].

38) עירובין, כט, א. 39) נוסחא אחרת: "דגים" ('מעשה רוקח'). 40) מעשה קדירה, תבשיל שאוכלים עמו לחם. 41) ואין צריך מזה בעצמו שיעור שתי סעודות.

יא. נִשְׁתַּתְּפוּ[42] בְּיַיִן חַי[43] - שִׁעוּרוֹ שְׁתֵּי רְבִיעִיּוֹת[44] לְכֻלָּן. וְכֵן בְּשֵׁכָר[45] - שְׁתֵּי רְבִיעִיּוֹת. בֵּיצִים - שְׁתַּיִם; וּמִשְׁתַּתְּפִין בָּהֶן וַאֲפִלּוּ הֵן חַיּוֹת[46]. וְרִמּוֹנִים - שְׁנַיִם. אֶתְרוֹג - אֶחָד. חֲמִשָּׁה[47] אֱגוֹזִים. חֲמִשָּׁה אֲפַרְסְקִים[48]. לִיטְרָא[49] שֶׁל יָרָק, בֵּין חַי בֵּין שָׁלוּק. וְאִם הָיָה בָּשִׁיל וְלֹא בָּשִׁיל - אֵין מְעָרְבִין בּוֹ[50], לְפִי שֶׁאֵין רָאוּי לַאֲכִילָה. עוּכְלָא[51] תְּבָלִין. קַב[52] תְּמָרִים. קַב גְּרוֹגָרוֹת[53]. מָנֶה דְּבֵלָה[54]. קַב תַּפּוּחִין. כְּשׁוּת[55] - כְּמְלֹא הַיָּד. פּוּלִין לַחִין - כְּמְלֹא הַיָּד. חָזִיז[56] - לִיטְרָא. וְהַתַּרְדִּין - הֲרֵי הֵן בִּכְלַל הַיָּרָק וּמְעָרְבִין בָּהֶן. עֲלֵי בְּצָלִים - אֵין מְעָרְבִין בָּהֶן, אֶלָּא אִם הִבְצִילוּ וְנַעֲשָׂה אֹרֶךְ כָּל עָלֶה מֵהֶן זֶרֶת; אֲבָל פָּחוֹת מִכָּאן אֵינוֹ אֹכֶל. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הָאֲמוּרִין - כְּלִפְתָּן הֵן, וּלְפִיכָךְ נָתְנוּ בָּהֶן שִׁעוּרִין אֵלּוּ; וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. וְכָל הָאֲכָלִין מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר הַשִּׁתּוּף[57].

42) עירובין, שם. 43) אבל יין מבושל - שיעורו מזון שתי סעודות, כמבואר בהלכה י. 44) רביעית היא רביעית הלוג, שהיא שיעור ביצה ומחצה, ולפי המדה הנהוגה בזמננו היא שלושת רבעי דצי־ליטר. 45) והוא הדין בכל שאר המשקין חוץ מן המים (שו"ע או"ח סי' שפו). 46) כי לפעמים אוכלים אותה בלי בישול. 47) בכת"י: "עשרה", וכן הוא בגמרא. וראה ב'מגיד משנה'. 48) הם גדולים, וחמשה מהם הוא כמו עשרה אגוזים. 49) שם משקל, ראה בהלכה שלאחר זו. 50) בגמרא עירובין כט, א אמרו כן לענין תרדין, וסובר רבינו שהוא־הדין לשאר ירקות, והראב"ד חולק עליו. 51) שם משקל המבואר בהלכה שלאחר זו. 52) שם מדה שיבואר בהלכה יג. 53) תאנים יבשות. 54) תאנים לחות כותשים אותן במכתשת, ומעמלין אותן בידים ועושים מהן כעיגולי פת (הערוך). 55) מין צמח. 56) בכת"י הגירסא: "חזרת". ובעירובין כח, ב "חזיז", והיא שחת של תבואה כשהוא ירק וגוזזין ואוכלין אותו (רש"י שם כח.). 57) עירובין כט, א:

"כל האוכלין מצטרפין . . . במזון שתי סעודות לעירוב", והראב"ד חולק על דין זה, כי המשנה שם מדברת מדין עירובי תחומין, ששם שיעור זה לכל אחד. אבל בשיתופי מבואות שהם לאנשים הרבה - אין מצטרפין מינים הרבה.

יב. לִיטְרָא[58] הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם - מְלֹא שְׁתֵּי רְבִיעִיּוֹת. וְעוּכְלָא - חֲצִי רְבִיעִית. וּמָנֶה הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם - מֵאָה דִינָר. וְהַדִּינָר - שֵׁשׁ מָעִין. וְהַמָּעָה - מִשְׁקַל שֵׁשׁ עֲשָׂרָה שְׂעוֹרוֹת. וְהַסֶּלַע - אַרְבָּעָה דִינָרִין. וְהָרְבִיעִית מַחֲזֶקֶת מִן הַמַּיִם אוֹ מִן הַיַּיִן מִשְׁקַל שִׁבְעָה עָשָׂר דִּינָרִין וַחֲצִי דִינָר בְּקֵרוּב. נִמְצָא: הַלִּיטְרָא - מִשְׁקַל חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים דִּינָר, וְהָעוּכְלָא - מִשְׁקַל תִּשְׁעָה דִינָרִין פָּחוֹת רְבִיעַ.

58) כל השיעורים האמורים בהלכה זו, מקורם בדברי הגאונים שדקדקו בזה מדעתם ושקלו ומדדו, ואף רבינו היה מן המדקדקים, והזכיר זאת בהקדמת פירוש המשנה למנחות (מגיד־משנה).

יג. סְאָה הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם[59] - שֵׁשֶׁת קַבִּין. וְהַקַּב - אַרְבָּעָה לֻגִּין. וְהַלֹּג - אַרְבַּע רְבִיעִיּוֹת. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ מִדַּת הָרְבִיעִית וּמִשְׁקָלָהּ. וְאֵלּוּ הַשִּׁעוּרִין שֶׁאָדָם צָרִיךְ לִזְכֹּר אוֹתָן תָּמִיד.

59) שהוזכרה בתורה ובדברי חכמים.

יד. אֹכֶל[60] שֶׁהוּא מֻתָּר בַּאֲכִילָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר לָזֶה הַמְעָרֵב - הֲרֵי זֶה מְעָרֵב בּוֹ[61] וּמִשְׁתַּתֵּף בּוֹ. כֵּיצַד? מִשְׁתַּתֵּף הַנָּזִיר בְּיַיִן, וְיִשְׂרָאֵל - בִּתְרוּמָה[62]. וְכֵן הַנּוֹדֵר מֵאֹכֶל זֶה אוֹ שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכְלֶנּוּ - מְעָרֵב בּוֹ וּמִשְׁתַּתֵּף בּוֹ; שֶׁאִם אֵינוֹ רָאוּי לָזֶה, הֲרֵי הוּא רָאוּי לְאַחֵר.

60) משנה, עירובין כו, ב. 61) עירובי תחומין, שהרי עירובי חצרות אינם אלא בפת. 62) כשהיא טהורה שהיא מותרת לכהן, ובזמן הזה שהכהנים טמאי מתים, ואין אפר פרה להזאה, אין מערבין בתרומת א"י ('קובץ').

טו. אֲבָל[63] דָּבָר הָאָסוּר לַכֹּל, כְּגוֹן טֶבֶל[64], אֲפִלּוּ טֶבֶל שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים[65], וְכֵן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ כַּהֹגֶן[66], וְכֵן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ כַּהֲלָכָה[67] - אֵין מְעָרְבִין[68] וּמִשְׁתַּתְּפִין בָּהֶן. אֲבָל מְעָרְבִין וּמִשְׁתַּתְּפִין בִּדְמַאי[69], מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לַעֲנִיִּים; וּבְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[70]; וּבְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ[71], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן אֶת הַחֹמֶשׁ, שֶׁאֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב. וּמְעָרְבִין[72] בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי שָׁם לַאֲכִילָה, אֲבָל לֹא בִּגְבוּלִין[73].

63) משנה, עירובין לא, א. 64) תבואה שלא הפרישו ממנה תרומות ומעשרות, "טב - לא, לא טוב לאכול מתבואה זו" (רבינו בפירוש המשניות ברכות פ"ז). 65) שחיוב תרומה ומעשרות שלה הוא רק מדברי חכמים. 66) שהלוי לקח את המעשר שלו לפני שהפרישו מהתבואה תרומה גדולה. 67) כגון שפדה מעשר שני על מטבע שאין עליו צורה, והקדש שפדאו על קרקע. 68) עירובי חצרות ותחומין. 69) פירות עם־הארץ שיש לחשוש שלא הפריש ממנה מעשר. 'דמאי' דא־מאי, אין אנו יודעין מה זה. 70) תרומת מעשר אף־על־פי שלא ניטלה ממנו תרומה גדולה, שהלוי לקח את המעשר שלו כשהתבואה היתה עוד בשבלים, שאינה חייבת בתרומה גדולה, וראה למעלה בפרק א' מהל' ברכות הי"ט וה"כ. 71) רק הקרן. 72) תוספתא בעירובין פ"ב. והיינו עירובי חצירות שהם בתוך העיר, ולא עירובי תחומין שהם מחוץ לעיר. 73) חוץ לירושלים.

טז. כֵּיצַד[74] מְעָרְבִין בַּחֲצֵרוֹת? גּוֹבִין חַלָּה אַחַת שְׁלֵמָה מִכָּל בַּיִת וּבַיִת[75], וּמַנִּיחִין הַכֹּל בִּכְלִי אֶחָד בְּבַיִת אֶחָד[76] מִבָּתֵּי הֶחָצֵר, אֲפִלּוּ בְּבֵית הַתֶּבֶן אוֹ בְּבֵית הַבָּקָר אוֹ בְּבֵית הָאוֹצָר[77]. אֲבָל אִם נְתָנוּ בְּבֵית שַׁעַר[78], אֲפִלּוּ בֵּית שַׁעַר שֶׁל יָחִיד, אוֹ בְּאַכְסַדְּרָה אוֹ בְּמִרְפֶּסֶת אוֹ בְּבַיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[79] - אֵינוֹ עֵרוּב[80]. וּכְשֶׁמְּקַבֵּץ הָעֵרוּב[81] מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ[82] עַל מִצְוַת עֵרוּב. וְאוֹמֵר: בְּעֵרוּב זֶה יִהְיֶה מֻתָּר לְכָל בְּנֵי הֶחָצֵר לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מִבַּיִת לְבַיִת[83] בְּשַׁבָּת. וְיֵשׁ לְקָטָן לִגְבוֹת עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת[84]. וּבַיִת שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ עֵרוּב, אֵינוֹ צָרִיךְ לִתֵּן אֶת הַפַּת[85]. וְאִם הָיוּ רְגִילִין לְהַנִּיחַ בּוֹ - אֵין מְשַׁנִּין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם[86].

74) משנה, עירובין סה, ב. 75) ודעת הראב"ד שאין צורך לגבות חלה שלימה מכל בית ובית אלא גובים קמח מכל אחד ועושים חלה שלימה אחת לכולם (מגיד־משנה). 76) ועל־ידי־זה נחשב כאילו כולם דרים בבית זה (ראה בהלכה ו). 77) כיון שהם ראויים לדירה. 78) כיון ששם דריסת הרגל לכל בני החצר, לא חשוב דירה. 79) סוכה ג, ב. שאינו ראוי לדור בתוכו. 80) "והמנהג בזמן הזה להניח העירוב בבית הכנסת, וכן נהגו הקדמונים, אף־על־פי שבית הכנסת אינו ראוי לדירה מפני קדושתו, שאסור לאכול ולישון בתוכו, העירובין שלנו יש להם דין שיתופי מבואות, שאין צריך להניחו בבית דירה" (רמ"א או"ח סי' שסו, וראה בהלכה יז). 81) לפני שמניחו במקומו, כי על כל המצוות צריכים לברך - עובר (לפני) לעשייתן (פסחים ז:). 82) אף שמצות עירוב הוא מתקנת שלמה המלך ולא מן התורה - בכל זאת מברך "וצונו", כי ה' צונו בתורה (דברים יז, יא) "על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל", ובכלל זה הם הגזירות התקנות והמנהגות שאמרו חכמים לעשות (רבינו בהל' ממרים פ"א). 83) בדפוס ויניציא, נוסף "ומבית לחצר ומחצר לבית". 84) עירובין לא, א. 85) עירובין מט, א. כי "עירוב משום דירה", שייחשב כאילו כולם גרים באותו בית על־ידי ששמים שם מאכלם, ובעל הבית גר ממילא שם. 86) משנה, גיטין נט, א: "מערבין בבית ישן - מפני דרכי שלום". ובתלמוד שם (ס:) אמרו:

"מאי טעמא? - מפני חשדא", ופירש רש"י "הואיל והורגל העירוב באותו בית, אם באת לשנות את מקומו, הנכנסין לאותו בית ולא יראו שם את העירוב יחשדו את בני החצר שמטלטלין בלא עירוב", ורבינו־תם מפרש "שלא יאמרו מפני שחושדים את בעל הבית שגונב את הפת של עירוב, אין מניחין אותו שם", ורבינו מפרש בפירוש המשניות: "לפי שיש להם בזה הנאה, שהבית שמניחים בו העירוב אינו צריך ליתן את הפת", וכן נראה מדבריו כאן.

יז. וְכֵיצַד[87] מִשְׁתַּתְּפִין בְּמָבוֹי? גּוֹבֶה אֹכֶל כִּגְרוֹגֶרֶת מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד, אוֹ פָּחוֹת מִכִּגְרוֹגֶרֶת אִם הָיוּ מְרֻבִּין, וּמַנִּיחַ הַכֹּל בִּכְלִי אֶחָד בְּחָצֵר מֵחַצְרוֹת הַמָּבוֹי אוֹ בְּבַיִת מִן הַבָּתִּים. אֲפִלּוּ בַּיִת קָטָן[88] אוֹ אַכְסַדְּרָה אוֹ מִרְפֶּסֶת - הֲרֵי זֶה שִׁתּוּף. אֲבָל אִם הִנִּיחוֹ בַּאֲוִיר מָבוֹי - אֵינוֹ שִׁתּוּף. וְאִם[89] הִנִּיחַ הַכְּלִי בְּחָצֵר[90], צָרִיךְ לְהַגְבִּיהַּ הַכְּלִי מִן הַקַּרְקַע טֶפַח, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר[91]. וּמְבָרֵךְ: עַל מִצְוַת עֵרוּב[92]. וְאוֹמֵר: בְּזֶה הַשִּׁתּוּף יִהְיֶה מֻתָּר לְכָל בְּנֵי הַמָּבוֹי[93] לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מֵחֲצֵרוֹת לַמָּבוֹי בְּשַׁבָּת.

87) עירובין פה, ב. 88) שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות (סוכה ג.). 89) עירובין עט, ב. 90) הוא־הדין אם הניחו בבית (כסף־משנה). 91) שהוא לעירוב. וכן פירשו הגאונים (רשב"א). ולפי זה, אפילו אם אין צריך לזכות בשבילם, כגון שגבו אוכל מכל בני המבוי. ויש מפרשים שאין צריך להגביה אלא במזכה להם משלו (רש"י ועוד). 92) שגם על שיתוף שייך לשון עירוב, שמעורבין ומשותפין כל החצירות שבמבוי יחד ('משנה ברורה' סי' שצו). 93) ואם רוצים לסמוך על שיתוף במקום עירוב, יאמרו "ומהם לבתים ומבתים להם" (רמ"א סי' שצו).

יח. חָלְקוּ אֶת הָעֵרוּב אוֹ אֶת הַשִּׁתּוּף, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּבַיִת אֶחָד - אֵינוֹ עֵרוּב[94]. אֲבָל אִם מִלְּאוּ אֶת הַכְּלִי מִן הָעֵרוּב וְנִשְׁאַר מִמֶּנּוּ מְעַט וְהִנִּיחוּהוּ בִּכְלִי אַחֵר - מֻתָּר[95].

94) "עירוב שמו" (עירובין מט.) שיהיה מעורב ולא מחולק. 95) כיון שלא חלקוהו בכוונה. ודוקא אם שני הכלים בבית אחד (מגיד־משנה).

יט. הַמִּשְׁתַּתְּפִין[96] בְּמָבוֹי צְרִיכִים לְעָרֵב בַּחֲצֵרוֹת[97], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכְּחוּ הַתִּינוֹקוֹת תּוֹרַת עֵרוּב; שֶׁהֲרֵי אֵין הַתִּינוֹקוֹת מַכִּירִין מַה נַּעֲשֶׂה בַּמָּבוֹי[98]. לְפִיכָךְ, אִם נִשְׁתַּתְּפוּ בַּמָּבוֹי בְּפַת[99] - סוֹמְכִין עָלָיו, וְאֵין צְרִיכִין לְעָרֵב בַּחֲצֵרוֹת; שֶׁהֲרֵי הַתִּינוֹקוֹת מַכִּירִין בְּפַת[100]. בְּנֵי[101] חֲבוּרָה[102] שֶׁהָיוּ מְסַבִּין[103] וְקִדַּשׁ עֲלֵיהֶן הַיּוֹם[104] - פַּת שֶׁעַל הַשֻּׁלְחָן[105] סוֹמְכִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת. וְאִם רָצוּ לִסְמֹךְ עָלֶיהָ מִשּׁוּם שִׁתּוּף - סוֹמְכִין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְסֻבִּין בֶּחָצֵר.

96) עירובין עא, ב. 97) עם הבתים. 98) ויאמרו - אבותינו לא עירבו. 99) שהניחו פת שלימה בבית שבחצר, כדין עירובי חצירות. 100) מתוך שהפת חיי האדם, לפיכך מכירים בו כשמשתתפים בו ('בית יוסף'). 101) עירובין פה, ב. 102) מאותו מבוי. 103) בבית, ערב שבת בין השמשות. 104) נכנסה השבת באמצע סעודתם, והרי לא עירבו ביניהם. 105) המשותף, ולדעת הרשב"א אף אם הפת הוא של בעל הבית סומכים עליו משום עירוב ושיתוף, כי בזה שהזמינם לאכול, הקנה להם חלק בפת ונעשה שלהם.

כ. לָקַח[106] אֶחָד מִבְּנֵי הֶחָצֵר פַּת אַחַת וְאָמַר: הֲרֵי זוֹ לְכָל בְּנֵי הֶחָצֵר; אוֹ שֶׁהוּא אֹכֶל כִּשְׁתֵּי סְעֻדּוֹת, וְאָמַר: הֲרֵי זֶה לְכָל בְּנֵי הַמָּבוֹי - אֵינוֹ צָרִיךְ לִגְבּוֹת מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד. אֲבָל צָרִיךְ לִזַּכּוֹת לָהֶן בּוֹ עַל יְדֵי אַחֵר[107]. וְיֵשׁ לוֹ לִזַּכּוֹת עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים, וְעַל יְדֵי עַבְדּוֹ הָעִבְרִי, וְעַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ; אֲבָל לֹא עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים, וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים, מִפְּנֵי שֶׁיָּדָן כְּיָדוֹ[108]. וְכֵן יֵשׁ לוֹ לִזַּכּוֹת לָהֶן עַל יְדֵי שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִית, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא קְטַנָּה; שֶׁהַקָּטָן זוֹכֶה לַאֲחֵרִים בְּדָבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[109]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הֶחָצֵר אוֹ לִבְנֵי הַמָּבוֹי שֶׁהֲרֵי זִכָּה לָהֶן וְעֵרֵב עֲלֵיהֶן; שֶׁזְּכוּת הִיא לָהֶן[110], וְזָכִין לוֹ לָאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו.

106) משנה, עירובין עט, ב. 107) שיאמר לו קיבל פת זה וזכה בו לכל בני החצר. ועל ידי עצמו אינו יכול לזכות, שכל זמן שהוא בידו לא יצא מרשותו. 108) ולא יצא הפת מרשותו. 109) כי כל ענין עירוב אינו מדברי תורה אלא תקנת שלמה המלך (למעלה ה"ב). 110) שיהיה מותר לטלטל בכל החצר.

כא. אֵין מְעָרְבִין וְלֹא מִשְׁתַּתְּפִין בְּשַׁבָּת, אֶלָּא מִבְּעוֹד יוֹם[111]. וּמְעָרְבִין עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת[112] וְשִׁתּוּפֵי מְבוֹאוֹת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא סָפֵק מִן הַיּוֹם סָפֵק מִן הַלַּיְלָה. וּלְעוֹלָם צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הָעֵרוּב אוֹ הַשִּׁתּוּף מָצוּי וְאֶפְשָׁר לְאָכְלוֹ כָּל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. לְפִיכָךְ[113], אִם נָפַל עָלָיו גַּל[114], אוֹ אָבַד, אוֹ נִשְׂרַף, אוֹ שֶׁהָיָה תְּרוּמָה וְנִטְמֵאת: מִבְּעוֹד יוֹם - אֵינוֹ עֵרוּב, מִשֶּׁחֲשֵׁכָה[115] - הֲרֵי זֶה עֵרוּב. וְאִם סָפֵק[116] - הֲרֵי זֶה עֵרוּב; שֶׁסְּפֵק הָעֵרוּב - כָּשֵׁר.

111) משנה, שבת לד, א. 112) שאינם אלא עירוב רשויות. אבל עירובי תחומין שהם כקנין בית אסור (שבת שם, ועיי"ש בחידושים המיוחסים להר"ן). 113) משנה, עירובין לה, א. 114) של אבנים. 115) שכבר קדש השבת. 116) היינו שבוודאי הניחו שם לפני שבת, ויש ספק אם העירוב היה קיים בעת כניסת השבת, מעמידים את העירוב בחזקתו וכשר, אבל אם יש ספק אם הניחו שם בכלל את העירוב - אסור (שו"ע או"ח סי' שצד).

כב. נָתַן[117] הָעֵרוּב אוֹ הַשִּׁתּוּף בְּמִגְדָּל[118] וְנָעַל עָלָיו, וְאָבַד הַמַּפְתֵּחַ קֹדֶם שֶׁחֲשֵׁכָה, אִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהוֹצִיא הָעֵרוּב אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה מְלָאכָה[119] בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁאָבַד, וְאֵינוֹ עֵרוּב; שֶׁהֲרֵי

אי אֶפְשָׁר לְאָכְלוֹ. הִפְרִישׁ[120] תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר אוֹ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְהִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁלֹּא תִּהְיֶה תְּרוּמָה עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ - אֵין מְעָרְבִין בָּהּ; שֶׁעֲדַיִן הִיא טֶבֶל כָּל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְצָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה סְעֻדָּה הָרְאוּיָה מִבְּעוֹד יוֹם.

117) משנה, עירובין לד, ב. 118) של בנין, שאסור לסתרו בשבת. 119) גמורה, שאסורה מן התורה (ראה בהל' שבת, מפרק ז ואילך). אבל אם אפשר להוציאו משם על ידי איסור דרבנן - עירובו עירוב, כדעת רבי שסובר "כל דבר שהוא משום שבות - לא גזרו עליו בין השמשות". 120) עירובין לו, א.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) כלל בו רבינו דיני חיסרון עשיית העירוב בחצרות, רצונו־לומר אם לא נעשה, מה הוא האיסור המגיע מהיעדרו, והתקנה שיש בדבר, כשלא נעשה, והוא ביטול הרשות לאחד מהם. ומי הם הצריכין עירוב, ושעירוב או תקנה הנזכרת מועילה להם. ומי הוא שצריכין לביטול האסור - דבר אחר, רצונו־לומר, כגוי שצריך במקומו שכירות מקום. ובזה נסתיים הפרק.

א. אַנְשֵׁי הֶחָצֵר[2] שֶׁעֵרְבוּ כֻּלָּן, חוּץ מֵאֶחָד מֵהֶן שֶׁלֹּא עֵרַב עִמָּהֶן, בֵּין מִזִּיד[3] בֵּין שׁוֹגֵחַ - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עֲלֵיהֶן[4], וְאָסוּר לְכֻלָּן לְהוֹצִיא מִבָּתֵּיהֶן לֶחָצֵר אוֹ מֵחָצֵר לְבָתֵּיהֶן. בִּטֵּל לָהֶן זֶה שֶׁלֹּא עֵרַב רְשׁוּת חֲצֵרוֹ בִּלְבַד[5] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מִבָּתֵּיהֶן לֶחָצֵר וּמֵחָצֵר לְבָתֵּיהֶן; אֲבָל לְבֵיתוֹ - אָסוּר. בִּטֵּל לָהֶן רְשׁוּת בֵּיתוֹ וּרְשׁוּת חֲצֵרוֹ - הֲרֵי כֻּלָּם מֻתָּרִין. הֵן, מִפְּנֵי[6] שֶׁעֵרְבוּ, וַהֲרֵי בִּטֵּל לָהֶן רְשׁוּת בֵּיתוֹ וַחֲצֵרוֹ; וְגַם הוּא מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִשְׁאַר לוֹ רְשׁוּת, וַהֲרֵי הוּא כְּאוֹרֵחַ[7] אֶצְלָם, וְהָאוֹרֵחַ אֵינוֹ אוֹסֵר[8].

2) משנה, עירובין סט, ב. 3) שלא רצה לערב, ומה שנאמר במשנה: "אנשי חצר ששכח אחד מהם ולא עירב", הוא־הדין במזיד, ומשום שכל אחד רגיל לערב עם בני החצר, כדי להקל על תשמישי החצר - נאמר "שכח". 4) לפי שבכל חלק מן החצר, יש רשות לאחד שלא עירב. 5) שאומר "רשותי מבוטלת לכם", ומסתלק מרשותו (או"ח סי' שפ). וכך מצוי, לבטל רשות חצרו, כדי שלא לאסור על האחרים, ולא לבטל רשות ביתו, כמו שלמדונו חכמים: "מנע רבים מתוך ביתך" ('תפארת ישראל'). 6) בנוסח אחר: "כולם מותרין, הן מותרין מפני" (כת"י התימנים). 7) "המתארח בחצר. אפילו נתארח בבית בפני עצמו, אם לא נתארח דרך קבע אלא לשלושים יום או פחות, אינו אוסר על בני החצר, והוא והם מותרים בין בביתו בין בביתם, ואפילו אם האורחים רבים ובעל הבית אחד. אבל אם יש אורחים בלבד, שאין אף בעל הבית אחד ביניהם, אוסרים זה על זה" ('תרומת הדשן' סי' עו). 8) בנוסח אחר: "אינו נאסר" ('מעשה רוקח').

ב. הַמְבַטֵּל[9] רְשׁוּתוֹ סְתָם[10] - רְשׁוּת חֲצֵרוֹ בִּטֵּל, רְשׁוּת בֵּיתוֹ לֹא בִּטֵּל[11]. וְהַמְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ לִבְנֵי חָצֵר, צָרִיךְ לְבַטֵּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד בְּפֵרוּשׁ, וְאוֹמֵר: רְשׁוּתִי מְבֻטֶּלֶת לְךָ וּלְךָ וּלְךָ[12]. וְהַיּוֹרֵשׁ מְבַטֵּל רְשׁוּת[13] אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת מוֹרִישׁוֹ בְּשַׁבָּת; שֶׁהַיּוֹרֵשׁ קָם תַּחַת מוֹרִישׁוֹ לְכָל דָּבָר. וּבִטּוּל רְשׁוּת בְּשַׁבָּת - מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה[14].

9) עירובין סט, ב. 10) שלא פירש מה הוא מבטל, אלא אמר: רשותי מבוטלת. 11) כמבואר בהלכה הקודמת. 12) עירובין ע, א. ולדעת רש"י, מספיק אם אומר "רשותי מבוטלת לכולכם", ודעת רבינו שלפעמים "רובו ככולו", לכן אם אומר "כולכם" אולי לא נתכוון אלא אל הרוב, וזה הטעם שאנו אומרים בתפלת ראש־השנה "מלוך על כל העולם כולו בכבודך" כפל לשון, שלא נפרש על רובו (ט"ז או"ח סי' שפ). 13) עירובין ע, ב. 14) משנה, עירובין סט, ב: "מאימתי נותנין רשות? בית שמאי אומרים מבעוד יום (כי ביטול רשות הוא הקנאת רשות, ואסור לעשות קנין בשבת). ובית הלל אומרים משחשיכה (מותר אף בשבת, שזהו רק סילוק רשות ולא הקנאה). ואף שבכל מקום אם נאסר למקצת שבת אסור לכל השבת - כאן אם ביטל רשותו בשבת, מותר לטלטל בשבת (עירובין ע:).

ג. בִּטְלוּ[15] אֵלּוּ הַמְעָרְבִין רְשׁוּתָן לָזֶה שֶׁלֹּא עֵרַב - הוּא מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי נִשְׁאָר לְבַדּוֹ; וְהֵם אֲסוּרִין, שֶׁלֹּא נִשְׁאַר לָהֶן רְשׁוּת. וְאֵין אוֹמְרִים: יִהְיוּ כְּאוֹרְחִים אֶצְלוֹ[16]; שֶׁאֵין רַבִּים אוֹרְחִין אֵצֶל אֶחָד[17].

15) משנה, עירובין סט, ב. 16) באורחים ממש אין הבדל בין רבים ליחיד, ואף אם רבים מתארחים אצל יחיד - אין אוסרים עליו, אבל כאן הרי באמת החצר והבתים שייכים להם אלא כדי שיהא מותר לטלטל - נסתלקו מרשותם ('חיי אדם'). 17) והוא־הדין שאין היחיד אורח אצל היחיד (רשב"א).

ד. הָיוּ[18] אֵלּוּ שֶׁלֹּא עֵרְבוּ שְׁנַיִם אוֹ יָתֵר, אִם בִּטְלוּ רְשׁוּתָם לַמְעָרְבִין - הַמְעָרְבִין מֻתָּרִין, וְאֵלּוּ שֶׁלֹּא עֵרְבוּ אֲסוּרִין[19]. וְאֵין הַמְעָרְבִין יְכוֹלִים לְבַטֵּל רְשׁוּתָם לַשְּׁנַיִם שֶׁלֹּא עֵרְבוּ; שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן אוֹסֵר עַל חֲבֵרוֹ[20]. וַאֲפִלּוּ חָזַר הָאֶחָד שֶׁלֹּא עֵרַב וּבִטֵּל רְשׁוּתוֹ לַשְּׁנֵי שֶׁלֹּא עֵרַב[21] - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר; שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבִּטְלוּ לוֹ הַמְעָרְבִין אָסוּר הָיָה. אֶחָד שֶׁעֵרַב[22] אֵינוֹ מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד שֶׁלֹּא עֵרַב, אֲבָל הָאֶחָד שֶׁלֹּא עֵרַב מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד שֶׁעֵרַב.

18) עירובין סט, ב. 19) שאין הרבים נעשים אורחים (רשב"א). 20) גם אחרי שהמערבים ביטלו את רשותם להם (או"ח סי' שפ). 21) אחרי שביטלו המערבים. 22) כאן מדובר כששנים עירבו יחד והשלישי לא עירב עמהם, לכן אם השלישי מבטל רשותו - מותרים השנים בטלטול. אבל "אחד שעירב" - אחד מהשנים שעירבו, אינו יכול לבטל רשותו לשלישי, מפני שעדיין נשארים שנים שלא עירבו זה עם זה, ודברי רבינו "מבטל רשותו לאחד שעירב" - כוונתו כשמת אחד מהשנים, אבל כשהוא חי, ויש

שנים שלא עירבו, צריך לבטל לכל אחד ואחד כמבואר למעלה (מגיד־משנה וראב"ד).

ה. כְּשֵׁם[23] שֶׁבַּעַל הַבַּיִת זֶה מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ לְבַעַל הַבַּיִת זֶה בְּחָצֵר אַחַת, כָּךְ מְבַטְּלִין מֵחָצֵר לְחָצֵר[24]. וּמְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין. כֵּיצַד[25]? שְׁנַיִם שֶׁשְּׁרוּיִים בְּחָצֵר, וְלֹא עֵרַב אֶחָד מֵהֶן - מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ לַשֵּׁנִי, וְנִמְצָא הַשֵּׁנִי מְטַלְטֵל בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁבִּטֵּל לוֹ חֲבֵרוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה צְרָכָיו[26]; וְחוֹזֵר הַשֵּׁנִי וּמְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ לָרִאשׁוֹן, וּמְטַלְטֵל הָרִאשׁוֹן בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁבִּטֵּל לוֹ. וְכֵן כַּמָּה פְּעָמִים. וְיֵשׁ בִּטּוּל רְשׁוּת בְּחָרְבָּה[27] כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא בְּחָצֵר[28].

23) עירובין סו, ב. 24) "ששתי חצרות פתוחות זו לזו ופתוחות לרשות הרבים, אף־על־פי שאין אחת אוסרת על חברתה, אם רצתה האחת לבטל רשותה אצל השניה - היא אסורה וחברתה מותרת" (מגיד־משנה). 25) מבטל וחוזר ומבטל. 26) ובזה שוב זכה בחצרו ורשותו. 27) שאין דיירים בתוכה, ושני בתים פתוחים לתוכה ואוסרים זה על זה אם לא עירבו, והביטול מועיל ביניהם כדרך שמועיל בחצר (מגיד־משנה). 28) ואין אומרים שביטול רשות אינו מועיל אלא בחצר ששם עיקר תשמישם של בני אדם ('משנה ברורה' או"ח סי' שפא).

ו. מִי[29] שֶׁבִּטֵּל רְשׁוּתוֹ וְחָזַר וְטִלְטֵל בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁבִּטֵּל: אִם בְּמֻזִּיד הוֹצִיא - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עֲלֵיהֶן, שֶׁהֲרֵי לֹא עָמַד בְּבִטּוּלוֹ[30]; וְאִם בְּשׁוֹגֵג הוֹצִיא - אֵינוֹ אוֹסֵר, שֶׁהֲרֵי הוּא עוֹמֵד בְּבִטּוּלוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא קָדְמוּ וְהֶחֱזִיקוּ אֵלּוּ שֶׁבִּטֵּל לָהֶן; אֲבָל אִם קָדְמוּ וְהֶחֱזִיקוּ וְהוֹצִיאוּ, אִם חָזַר הוּא וְהוֹצִיא, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֻזִּיד - אֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶן[31].

29) משנה, עירובין סט, ב. 30) "שהרי ביטל מעשיו" (פירוש המשניות). 31) משנה, עירובין סא, ב: "אמר רבן גמליאל, מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו במבוי בירושלים (וביטל להם רשותו). ואמר לנו אבא: מהרו והוציאו את הכלים למבוי (כי אם החזקתם ברשותו, אין הצדוקי יכול לחזור מביטולו), עד שלא יוציא ויאסור עליכם (שיחזור ויזכה ברשותו שביטל)".

ז. שְׁנַיִם[32] בָּתִּים בִּשְׁנֵי צִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים, וְהִקִּיפוּם נָכְרִים מְחִצָּה[33] בְּשַׁבָּת - אֵין מְבַטְּלִין זֶה לָזֶה, הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר לָהֶם לְעָרֵב מֵאֶמֶשׁ[34]. אֶחָד מִבְּנֵי חָצֵר[35] שֶׁמֵּת[36] וְהִנִּיחַ רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד מִן הַשּׁוּק[37]: אִם מֵת מִבְּעוֹד יוֹם[38] - הֲרֵי הַיּוֹרֵשׁ שֶׁאֵינוֹ מִבְּנֵי הֶחָצֵר אוֹסֵר עֲלֵיהֶם[39]; וְאִם מֵת מִשֶּׁחָשְׁכָה - אֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶם. וְאֶחָד מִן הַשּׁוּק[40] שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד מִבְּנֵי הֶחָצֵר: אִם מִבְּעוֹד יוֹם מֵת - אֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי כֻּלָּן מְעֹרָבִים; וְאִם מֵת מִשֶּׁחָשְׁכָה[41] - אוֹסֵר עֲלֵיהֶם, עַד שֶׁיְּבַטֵּל רְשׁוּת מוֹרִישׁוֹ לָהֶן.

32) עירובין ע, ב. 33) ונעשו כחצר ששני בתים פתוחים לתוכה, ואוסרים זה על זה. 34) וכיון שנאסרו למקצת השבת, נאסרו לכל השבת. 35) שעירב עם בני החצר. 36) ולא נשאר מבני ביתו באותה חצר. 37) שנפלה רשותו בירושה לאחד מבניו הגר במקום אחר, והוא בא בשבת לגור בתוך ביתו של המת (מגיד־משנה). 38) לפני כניסת השבת. 39) שכיון שהותר למקצת שבת - הותר לכל השבת. 40) שהיתה לו דירה בחצר. 41) שאינו יכול לערב עוד.

ח. יִשְׂרָאֵל[42] וְגֵר שֶׁשְּׁרוּיִים בִּמְעָרָה[43] אַחַת, וּמֵת הַגֵּר[44] מִבְּעוֹד יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק יִשְׂרָאֵל אַחַר בִּנְכָסָיו עַד שֶׁחָשְׁכָה - הֲרֵי זֶה הַמַּחֲזִיק[45] אוֹסֵר[46] עַד שֶׁיְּבַטֵּל; שֶׁהֲרֵי הוּא כְּיוֹרֵשׁ[47]. וְאִם מֵת הַגֵּר מִשֶּׁחָשְׁכָה[48], אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיק יִשְׂרָאֵל אַחַר בִּנְכָסָיו - אֵינוֹ אוֹסֵר עָלָיו, אֶלָּא בְּהֶתֵּרוֹ הָרִאשׁוֹן הוּא עוֹמֵד[49].

42) עירובין ע, ב. 43) ועירבו יחד. ובנוסח אחר: "בחצר אחת" ('מעשה רוקח'). ובברייתא: "במגורה אחת", ומבאר רש"י: "כמין גורן וחלוק לחדרים, והיה לכל אחד פתחו בחצר ואוסרים זה על זה". 44) "וגר שמת ולא הוליד ישראל אחר שנתגייר, אין לו יורשים, אלא כל הקודם והחזיק בנכסיו - זכה" (רבינו בפ"א מהל' זכיה ומתנה ה"ו). 45) שזכה בנכסי הגר. 46) אף־על־פי שבכניסת השבת, היתה דירה זו בלא בעלים ולא היתה אוסרת — אף־על־פי־כן אין אומרים בה: "כיון שהותרה בכניסת השבת - הותרה לכל השבת", הואיל והיתה ראויה שיחזיק בה הישראל מבעוד יום. 47) ויורש יכול לבטל אף־על־פי שעם כניסת השבת היה מורישו חי (למעלה הלכה ז). 48) שכבר קנה העירוב בכניסת השבת. 49) כיון שהותר למקצת שבת - הותר לכולה.

ט. יִשְׂרָאֵל[50] הָדַר עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ עִם גֵּר תּוֹשָׁב[51] בְּחָצֵר - אֵינוֹ אוֹסֵר עָלָיו; שֶׁדִּירַת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֵינָהּ דִּירָה, אֶלָּא כִּבְהֵמָה הוּא חָשׁוּב[52]. וְאִם הָיוּ שְׁנֵי יִשְׂרָאֵלִים אוֹ יָתֵר וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שָׁכֵן עִמָּהֶן - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עֲלֵיהֶם. וְדָבָר זֶה גְּזֵרָה, שֶׁלֹּא יַשְׁכִּינוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת עִמָּהֶן, שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ מִמַּעֲשָׂיו. וְלָמָּה לֹא גָּזְרוּ בְּיִשְׂרָאֵל אֶחָד וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶחָד? מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ דָּבָר מָצוּי, שֶׁהֲרֵי יִפְחַד שֶׁמָּא יִתְיַחֵד עִמּוֹ וְיַהַרְגֶנּוּ; וּכְבָר אָסְרוּ לְהִתְיַחֵד עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[53].

50) משנה, עירובין סא, ב. 51) 'ירושלמי' עירובין פ"ו ה"ב. והוא נכרי שלא נתגייר אלא שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה־זרה. 52) שנאמר: "ואתן צאני צאן מרעיתי, אדם אתם" (יחזקאל לד, לא) אתם קרוים אדם ואין עכו"ם קרויים אדם (יבמות סא.). וגר תושב, דינו כגוי לענין זה (מגיד־משנה בשם 'ירושלמי'). 53) "אין מתייחדים עם הגוים, מפני שמקצתם חשודים על שפיכות דמים, ולכן אמר כשיהיה אחד גוי ואחד ישראל - אינו אוסר עליו, שהיהודי

ימנע לגור אתו ולהשכיר לו, לפי שהוא חשוד על שפיכות דמים, אבל אם היו שני ישראלים, שמותר להם להתייחד עמו, אז נאמר אסור, כדי שלא ידור עמו, גזירה שמא ילמד ממעשיו" (פירוש המשניות).

י. שְׁנֵי[54] יִשְׂרְאֵלִים וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶחָד, הַשּׁוֹכְנִים בְּחָצֵר אַחַת, וְעֵרְבוּ הַיִּשְׂרְאֵלִים לְעַצְמָן - לֹא הוֹעִילוּ כְּלוּם. וְכֵן אִם בִּטְּלוּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ בִּטֵּל לָהֶן, אוֹ בִּטְּלוּ הַיִּשְׂרְאֵלִים זֶה לָזֶה וְנַעֲשׂוּ כְּיָחִיד עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - לֹא הוֹעִילוּ כְּלוּם; שֶׁאֵין עֵרוּב מוֹעִיל בִּמְקוֹם עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְאֵין בִּטּוּל רְשׁוּת מוֹעִיל בִּמְקוֹם עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. וְאֵין לָהֶן תַּקָּנָה, אֶלָּא שֶׁיִּשְׁכְּרוּ מִמֶּנּוּ רְשׁוּתוֹ, וְיַעֲשֶׂה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת כְּאִלּוּ הוּא אוֹרֵחַ עִמָּהֶן[55]. וְכֵן אִם הָיוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת רַבִּים - מַשְׁכִּירִין רְשׁוּתָם לְיִשְׂרְאֵלִים, וְהַיִּשְׂרְאֵלִים מְעָרְבִין וּמֻתָּרִין. וְיִשְׂרָאֵל אֶחָד שֶׁשָּׂכַר מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - מְעָרֵב עִם שְׁאָר הַיִּשְׂרְאֵלִים וְיִתְּרוּ כֻּלָּם; וְאֵין כָּל אֶחָד צָרִיךְ לִשְׂכֹּר מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת.

54) עירובין סב, א. 55) עירובין סו, א. והטעם בזה מפני שרצו חכמים להרחיק דירת ישראל מן הגוים, לכן החמירו שאין לו תקנה עד שישכור ממנו רשות, ומאחר שהגוי אינו רוצה בקלות להשכיר, ימנע הישראל מלדור עמו כדי שלא יאסור עליו את הטלטול בשבת.

יא. שְׁתֵּי[56] חֲצֵרוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ[57], וְיִשְׂרָאֵל וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת דָּרִים בַּפְּנִימִית, וְיִשְׂרָאֵל אַחֵר[58] בַּחִיצוֹנָה; אוֹ שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בַּחִיצוֹנָה, וְיִשְׂרָאֵל אַחֵר בַּפְּנִימִית - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עַל הַחִיצוֹנָה עַד שֶׁיִּשְׁכֹּר מִמֶּנּוּ[59], שֶׁהֲרֵי רַגְלֵי שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מְצוּיִים שָׁם; וְהַפְּנִימִי מֻתָּר בַּפְּנִימִית[60].

56) עירובין סה, ב. 57) ודיירי החצר הפנימית צריכים לצאת דרך החצר החיצונה. 58) בנוסח אחר: "אחד" (כת"י התימנים). 59) כיון שכולם הולכים דרך החיצונה, נחשב כאילו דרים שם, והרי שני ישראלים וגוי דרים ביחד שאוסר עליהם (כדלעיל ה"י). 60) שהרי הגוי גר בחיצונה ואינו אוסר על הפנימית, בין אם היה בה ישראל לבדו או ישראל וגוי (כדלעיל ה"ט).

יב. שׁוֹכְרִין[61] מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[62], שֶׁהַשְּׁכִירוּת בְּבִטּוּל רְשׁוּת הִיא; שֶׁאֵינָהּ שְׁכִירוּת וַדַּאִית, אֶלָּא הֶבֵּר בִּלְבַד[63]. לְפִיכָךְ, שׁוֹכְרִין מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֲפִלּוּ בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה[64], וְאִשְׁתּוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מַשְׁכֶּרֶת שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ[65], וְכֵן שְׁכִירוֹ וְשַׁמָּשׁוֹ מַשְׁכִּירִין שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ; וַאֲפִלּוּ הָיָה שְׁכִירוֹ אוֹ שַׁמָּשׁוֹ יִשְׂרְאֵלִי - הֲרֵי זֶה מַשְׁכִּיר שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ. שָׁאַל מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מָקוֹם לְהַנִּיחַ בּוֹ חֲפָצָיו, וְהִשְׁאִילוֹ - הֲרֵי נִשְׁתַּתֵּף עִמּוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וּמַשְׁכִּיר שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ. הָיוּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת זֶה שְׁכִירִים אוֹ שַׁמָּשִׁים אוֹ נָשִׁים רַבִּים, אִם הִשְׁכִּיר אֶחָד מֵהֶן - דַּיּוֹ[66].

61) עירובין סה, ב. 62) ונותנים לו דבר מאכל עבור השכירות, ואין צריך לפרש לו שהוא כדי להתיר הטלטול בשבת, ואין צריך הגוי לעשות כתב על השכירות (או"ח סי' שפב). 63) להתיר טלטול בחצר, ואין זה דומה למקח וממכר שאסור בשבת. 64) שלגבי גוי, נחשב גם פחות משוה פרוטה ממון (רבינו בהל' מלכים פ"ט הלכה ט). 65) עירובין ס, א. ואפילו אם מסרב הנכרי להשכיר, מועילה שכירות מאשתו (מגיד־משנה). 66) עירובין סו, א.

יג. שְׁנֵי[67] יִשְׂרְאֵלִים וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַדָּרִים בְּחָצֵר אַחַת, וְשָׁכְרוּ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בְּשַׁבָּת - חוֹזֵר הָאֶחָד[68] וּמְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ לַשֵּׁנִי[69], וּמֻתָּר[70]. וְכֵן אִם מֵת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בְּשַׁבָּת - מְבַטֵּל הַיִּשְׂרְאֵלִי לְיִשְׂרָאֵל הָאַחֵר[71], וְיִהְיֶה מֻתָּר לְטַלְטֵל.

67) עירובין סח, ב. 68) הישראלי. 69) שהעירוב שעשו, לא הועיל - כיון שהיה גוי ביניהם. 70) שמותר לבטל רשות בשבת, כמו שכתב למעלה הלכה ב. 71) כיון שמת הגוי, בטלה רשותו באותה חצר, אף שהיה חי בכניסת השבת.

יד. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[72] שֶׁהִשְׁכִּיר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת: אִם אֵין הָרִאשׁוֹן יָכוֹל לְהוֹצִיא הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַשֵּׁנִי עַד שֶׁיַּשְׁלִים זְמַן שְׁכִירוּתוֹ - שׁוֹכְרִין מִזֶּה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַשֵּׁנִי, שֶׁהֲרֵי נִכְנַס תַּחַת הַבְּעָלִים; וְאִם יֵשׁ רְשׁוּת לָרִאשׁוֹן לְהוֹצִיא הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַשּׁוֹכֵר מִמֶּנּוּ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[73], אִם לֹא הָיָה הַשֵּׁנִי עוֹמֵד[74], וְשָׁכְרוּ הַיִּשְׂרְאֵלִים מִן הָרִאשׁוֹן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין.

72) עירובין סה, ב: "ריש לקיש ותלמידי דרבי חנינא, איקלעי (נזדמנו) לההוא פונדק (מלון), ולא הוה שוכר והוה משכיר, אמרו: מהו למיגר מיניה? (האם מועיל לשכור רשות מהמשכיר) - כל היכא דלא מצי מסלק ליה (כשאין המשכיר יכול להוציא עכשיו את השוכר מדירה) לא תיבעיא לך דלא אגרינא (ברור שאין לשכור ממנו רשות), כי תיבעיא היכא דמצי (כשיכול) מסלק ליה, מאי? - כיון דמצי מסלק ליה אגרינא (שוכרים), או דילמא השתא (עכשיו) מיהא לא סלקיה, אמר להן ריש לקיש: נשכור, ולכשנגיע אצל רבותינו שבדרום נשאל להן, אתו שיילו (באו ושאלו) ליה לרבי אפס, אמר להן: יפה עשיתם ששכרתם". 73) כגון שהתנה אתו כן בשעה שהשכירו. 74) כלשון הגמרא "ולא הוה שוכר". אבל אם השוכר לפנינו - אין לשכור אלא ממנו, וראה ב'בית יוסף' סי' שפב.

טו. חָצֵר[75] שֶׁיִּשְׂרְאֵלִים וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שְׁרוּיִין בָּהּ[76], וְהָיוּ חַלּוֹנוֹת פְּתוּחוֹת מִבֵּית יִשְׂרְאֵלִי זֶה

לְבֵית יִשְׂרָאֵלִי זֶה, וְעָשׂוּ עֵרוּב דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻתָּרִין לְהוֹצִיא מִבַּיִת לְבַיִת דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת[77], הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין לְהוֹצִיא מִבַּיִת לְבַיִת דֶּרֶךְ פְּתָחִים[78], מִפְּנֵי הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, עַד שֶׁיַּשְׂכִּיר; שֶׁאֵין רַבִּים נַעֲשִׂים בְּעֵרוּב כְּיָחִיד בִּמְקוֹם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[79].

75) עירובין עד, ב. 76) ופתחיהם פתוחים לחצר. 77) שעל־ידי חלונות שביניהם חל העירוב שעשו, ששם אין רשות הנכרי מפסקת. 78) אם אויר החצר מפסיק בין הפתחים. 79) אף שהדעת נוטה שכיון שעירבו ביניהם נעשו כולם כאחד, ויחיד הדר עם הנכרי בחצר אין הנכרי אוסר עליו (לעיל הלכה ט) - אינו דומה ליחיד ממש שלא גזרו עליו מפני שלא שכיח שידור אתו, שיפחד להתייחד אתו שמא יהרגנו, אבל בשנים או יותר אין טעם זה, ואין לחשבם כאחד אפילו אם עירבו ביניהם.

טז. יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מְחַלֵּל שַׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָא, אוֹ שֶׁהוּא עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי הוּא כְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְכָל דְּבָרָיו. וְאֵין מְעָרְבִין עִמּוֹ, וְאֵינוֹ מְבַטֵּל רְשׁוּת, אֶלָּא שׁוֹכְרִין מִמֶּנּוּ, כְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[80]. אֲבָל אִם הָיָה מִן הָאֶפִּיקוֹרְסִין שֶׁאֵין עוֹבְדִין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְאֵין מְחַלְּלִין שַׁבָּת, כְּגוֹן צָדוּקִין וּבַיְתוֹסִין[81] וְכָל הַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בְּמִצְוַת עֵרוּב - אֵין מְעָרְבִין עִמּוֹ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בְּעֵרוּב; וְאֵין שׁוֹכְרִין מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ כְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת; אֲבָל מְבַטֵּל הוּא רְשׁוּתוֹ לְיִשְׂרָאֵל הַכָּשֵׁר[82], וְזוֹ הִיא תַּקָּנָתוֹ. וְכֵן אִם הָיָה יִשְׂרָאֵל אֶחָד כָּשֵׁר וְזֶה הַצְּדוּקִי בְּחָצֵר - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עָלָיו עַד שֶׁיְּבַטֵּל לוֹ רְשׁוּתוֹ.

80) בעירובין סט, ב: "ישראל מומר, משמר שבתו בשוק (אף שמחלל בצנעא) - מבטל רשות. שאינו משמר שבתו בשוק (שמחלל שבת אף בפרהסיא) - אינו מבטל רשות, מפני שאמרו: ישראל נוטל רשות ונותן רשות, ובנכרי עד שישכיר". 81) "כתות הרעות שיצאו מן הכלל, שמוצאם מצדוק וביתוס תלמידי אנטיגנוס איש סוכו, שטעו בפירוש דברי רבם, התחילו להשיב על הקבלה של רבותינו, ולפרש את הפסוקים כמו שיראה להם, מבלתי שישמעו לחכם כלל, היפך אמרו יתברך (דברים יז, יא): על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (רבינו בפירוש המשניות לאבות פרק א מ"ג). ולענין הקראים, השיב רבינו בתשובה, שאין ראוי להשלים בהם מנין, להיותם בלתי מודים בחיוב הזה. והביא ראיה מעירוב, שג"כ אמרו כי מי שאינו מודה במצות עירוב אין מערבים עמו (תשובות הרמב"ם פריימן סי' יד) ועי' הל' ממרים פ"ג ה"ג. 82) בנוסח אחר: "כישראל הכשר" ('מעשה רוקח').

יום שלישי כ"ד טבת ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) ביאר בו רבינו החצרות המעורבות, רצונו־לומר שיש ביניהן פתח או חלון, והן שרויות זו אצל זו, מהו דין העירוב בהם, אם צריכין לערב שתיהן ביחד, או הכרח להם לערב כל אחת בעצמה, או הרשות בידם, כי כל אלו הצדדין הם נמצאים בהם ונמשך לזה ביאור ענייני החצרות אלו עם אלו בלא עירוב מה הן.

א. חַלּוֹן[2] שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת, אִם יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר עַל זֶה, וְהָיָה קָרוֹב מִן הָאָרֶץ בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה טְפָחִים[3] - אֲפִלּוּ[4] כֻּלּוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה וּמִקְצָתוֹ בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה, אוֹ כֻּלּוֹ בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה וּמִקְצָתוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה אִם רָצוּ יוֹשְׁבֵי שְׁתֵּי הַחֲצֵרוֹת לְעָרֵב כֻּלָּן עֵרוּב אֶחָד - הָרְשׁוּת בְּיָדָן, וְיֵעָשׂוּ כְּחָצֵר אַחַת וִיטַלְטְלוּ מִזּוּ לָזוּ[5]; וְאִם רָצוּ - מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין, אֵלּוּ לְעַצְמָן וְאֵלּוּ לְעַצְמָן. הָיָה הַחַלּוֹן פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה[6], אוֹ שֶׁהָיָה כֻּלּוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה[7] - מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין, אֵלּוּ לְעַצְמָן וְאֵלּוּ לְעַצְמָן.

2) משנה במסכת עירובין דף ע"ו עמוד ב'. 3) שאין מחיצה פחותה מגובה עשרה טפחים (כמבואר בהלכות שבת פרק י"ד הלכה א'), וחשובות שתיהן כחצר אחת, שאין ביניהן מחיצה מפסקת. 4) בנ"א: "או אפילו" (מער"ק). 5) כי החלון נחשב כפתח בין שתי החצרות. 6) אינו נחשב כפתח אלא כחור בלבד. 7) שיש תחתיו מחיצה גמורה המחלקת את החצרות.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחַלּוֹן שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת; אֲבָל שֶׁבֵּין שְׁנֵי בָּתִּים[8], אֲפִלּוּ הָיָה לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, וְכֵן חַלּוֹן שֶׁבֵּין בַּיִת לַעֲלִיָּה - אִם רָצוּ, מְעָרְבִין עֵרוּב אֶחָד, אֲפִלּוּ שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶן סֻלָּם[9]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ[10] אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה. הָיָה חַלּוֹן עָגֹל, אִם יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְרַבֵּעַ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה[11] - הֲרֵי הוּא כִּמְרֻבָּע.

8) "ביתא כמאן דמליא דמי" (מסכת עירובין דף ע"ו עמוד ב') כיון שיש לו גג הרי הוא כמלא, וגם אם החלון למעלה מעשרה טפחים, נחשב כאילו הוא בתוך עשרה. 9) לעלות למעלה ואי אפשר להשתמש בעליה, מצטרפים כבית אחד. 10) בחלון. 11) שאפשר להכניס בחללו רבוע של ארבעה על ארבעה, ובגמרא מובא שאם היקף העיגול שבעה עשר טפחים פחות חומש, אפשר לרבע מתוכו מרובע של ד' על ד' (ראה "מגיד משנה" בשם הרשב"א).

ג. כֹּתֶל[12] שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת אוֹ מַתְּבֵן שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת[13] פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים[14] - מְעָרְבִין עֵרוּב אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנַיִם; הָיָה גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה[15] אוֹ יָתֵר עַל כֵּן - מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין, אֵלּוּ לְעַצְמָן וְאֵלּוּ

1 לְעַצְמָן. וְאִם הָיָה בֵּינֵיהֶם סֵלָם מִכָּאן וְסֵלָם מִכָּאן -
2 הֲרֵי הֵן כְּפֶתַח[16]; וְאִם רָצוּ, מְעָרְבִין אֶחָד. וַאֲפִלּוּ
3 הָיָה הַסֵּלָם זָקוּף וְסָמוּךְ לַכֹּתֶל, שֶׁהֲרֵי אֵין יְכוֹלִין
4 לַעֲלוֹת בּוֹ עַד שֶׁיְּמָשֵׁךְ וְיִתְרַחֵק מִתַּחְתָּיו מִן הַכֹּתֶל -
5 הֲרֵי זֶה מַתִּיר. וַאֲפִלּוּ לֹא הָיָה מַגִּיעַ רֹאשׁ הַסֵּלָם
6 לְרֹאשׁ הַכֹּתֶל, אִם נִשְׁאַר בֵּינֵיהֶן פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[17] -
7 הֲרֵי זֶה מַתִּיר, וּמְעָרְבִין אֶחָד אִם רָצוּ.

12) משנה במסכת עירובין שם. 13) משנה במסכת עירובין דף ע"ט עמוד א' גדיש של תבן מפסיק ביניהן על פני כל רוחב החצר. 14) שמחיצה פחותה מעשרה אינה נקראת מחיצה, ושתי החצרות נחשבות לאחת. 15) אפילו אינו רחב ארבעה (ראה מגיד משנה). 16) מכיון שאפשר להשתמש ביניהן דרך הסולם. 17) "שכל פחות משלשה טפחים כלבוד דמי" (=כמחובר דומה. מסכת סוכה דף ז' עמוד א').

8 ד. הָיָה[18] הַכֹּתֶל רָחָב אַרְבָּעָה[19], וְעָשׂוּ סֵלָם[20] מִכָּאן
9 וְסֵלָם מִכָּאן, אַף עַל פִּי שֶׁהַסֻּלָּמוֹת מְרֻחָקִים זֶה מִזֶּה
10 - אִם רָצוּ, מְעָרְבִין אֶחָד. אֵין בְּרֹחַב הַכֹּתֶל אַרְבָּעָה:
11 אִם אֵין בֵּין הַסֻּלָּמוֹת שְׁלֹשָׁה - מְעָרְבִין אֶחָד; הָיָה
12 בֵּינֵיהֶם שְׁלֹשָׁה - מְעָרְבִין שְׁנַיִם[21].

18) מסכת עירובין דף ע"ז עמוד ב'. 19) היינו ארבעה טפחים ובקלות אפשר ללכת על הכותל. 20) בגמרא שם אמרו שהסולם רחב ארבעה טפחים ולא הזכירו רבינו (מגיד משנה). 21) שהכותל מפסיק בין החצרות.

13 ה. בָּנָה מַצֵּבָה[22] עַל גַּבֵּי מַצֵּבָה בְּצַד הַכֹּתֶל[23]: אִם יֵשׁ
14 בַּתַּחְתּוֹנָה אַרְבָּעָה - מְמַעֵט[24]; אֵין בַּתַּחְתּוֹנָה אַרְבָּעָה
15 וְאֵין בֵּינָהּ לְבֵין הָעֶלְיוֹנָה[25] שְׁלֹשָׁה[26] - מְמַעֵט, וְאִם
16 רָצוּ - מְעָרְבִין אֶחָד. וְכֵן בְּמַדְרֵגוֹת שֶׁל עֵץ[27] שֶׁסְּמָכָן
17 לַכֹּתֶל.

22) מסכת עירובין דף כ"ז עמוד ב' כלומר בנה מערב שבת וקבעה בקרקע, ואי אפשר ליטלה משם בשבת. ובלשון הגמרא "איצטבא", והוא כעין ספסל של אבן. 23) ומן המצבה עד לראש הכותל אין עשרה טפחים. 24) את שיעור עשרת הטפחים, וחשוב כאילו אין כאן מחיצה עשרה. 25) ואף היא אינה רחבה ארבעה, שאם רחבה ארבעה ממעטת (וכן נראה בפירוש רבינו חננאל – ביאור הלכה למשנה ברורה סימן שע"ב סעיף י"א, ועיין מ"מ). 26) וכל תוך שלושה כלבוד (כמחובר) הוא. 27) מסכת עירובין שם בשם רב נחמן אמר רבה בר אבוה "סולם ששליבותיו פורחות וכו'".

18 ו. כֹּתֶל[28] גָּבוֹהַּ[29] שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת וְזִיז[30] יוֹצֵא
19 בְּאֶמְצָעִיתוֹ, אִם נִשְׁאַר מִן הַזִּיז עַד רֹאשׁ הַכֹּתֶל פָּחוֹת
20 מֵעֲשָׂרָה - מַנִּיחַ סֵלָם לִפְנֵי הַזִּיז[31], וּמְעָרְבִין אֶחָד אִם
21 רָצוּ[32]; אֲבָל אִם הִנִּיחַ הַסֵּלָם בְּצַד הַזִּיז - אֵינוֹ מְמַעֵט.
22 הָיָה הַכֹּתֶל גָּבוֹהַּ תִּשְׁעָה עָשָׂר טְפָחִים - מוֹצִיא זִיז
23 אֶחָד בָּאֶמְצַע, וּמְעָרְבִין אֶחָד אִם רָצוּ; שֶׁהֲרֵי מִן הַזִּיז
24 עַד הָאָרֶץ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וּמִן הַזִּיז הָעֶלְיוֹן עַד רֹאשׁ
25 הַכֹּתֶל פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה. הָיָה הַכֹּתֶל גָּבוֹהַּ עֶשְׂרִים
26 טְפָחִים - צָרִיךְ שְׁנֵי זִיזִין[33] זֶה שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זֶה, עַד
27 שֶׁיִּהְיֶה בֵּין הַזִּיז הַתַּחְתּוֹן וּבֵין הָאָרֶץ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה,
28 וּבֵין הַזִּיז הָעֶלְיוֹן וּבֵין רֹאשׁ הַכֹּתֶל פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה,
29 וּמְעָרְבִין אֶחָד אִם רָצוּ.

28) מסכת עירובין דף ע"ח עמוד א'. 29) יותר מעשרה טפחים. 30) בליטה יוצאת מן הכותל. 31) שיסמוך ראשו העליון של הסולם בזיז, ועל ידי זה נחשב הסולם כמדרגה לזיז. 32) הראב"ד יש לו שיטה אחרת בגמרא לפי נוסחתו, שהמדובר הוא בזיז שיש בו ארבעה על ארבעה, הממעט משיעור עשרה שלא יחשב הכותל למחיצה, אולם אם הסמיך את הסולם לאותו הזיז, אינו יכול להשתמש בזיז ומיעט כוחו, שהסולם אינו ראוי למעט את הכותל לפי שאינו רחב כל צרכו, והזיז אינו ראוי לפי שהסולם סמוך עליו, ויש כאן מחיצה בין שתי החצרות, ולכן מערבים שתים ואין מערבין אחד ("מגיד משנה"). 33) אחד קודם עשרה תחתונים, ואחד הימנו למעלה בתוך עשרה עליונים ויעמידם זה שלא כנגד זה, כדי שיוכל לקבוע סולם מאחד לשני (רש"י).

30 ז. דֶּקֶל שֶׁחֲתָכוֹ וּסְמָכוֹ עַל רֹאשׁ הַכֹּתֶל וְעַל הָאָרֶץ -
31 מְעָרְבִין אֶחָד[34] אִם רָצוּ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְקָבְעוֹ בַּבִּנְיָן.
32 וְכֵן[35] הַסֵּלָם - כָּבְדוּ קוֹבְעוֹ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַבְּרוֹ
33 בַּבִּנְיָן. הָיוּ קַשִּׁין מַבְדִּילִין בֵּין שְׁתֵּי הַחֲצֵרוֹת, וְסֵלָם
34 מִכָּאן וְסֵלָם מִכָּאן[36] - אֵין מְעָרְבִין אֶחָד; שֶׁהֲרֵי אֵין
35 כַּף הָרֶגֶל עוֹלֶה בַּסֵּלָם, לְפִי שֶׁאֵין לוֹ עַל מַה
36 שֶׁיִּסְמֹךְ[37]. הָיָה סֵלָם בָּאֶמְצַע, וְקַשִּׁין מִכָּאן וְקַשִּׁין
37 מִכָּאן[38] - אִם רָצוּ, מְעָרְבִין שְׁנַיִם[39].

34) במסכת עירובין דף ע"ח עמוד א'. "דקלים שבבבל אינן צריכין קבע, מאי טעמא? כבידן קובעתן" ואף על פי שיש עליהם תורת כלי – מפני כבדם אין אדם נוטלם, ונקבעו. 35) מסכת עירובין שם. 36) רוצה לאמר "שהמחיצה החוצצת [בין שתי החצרות] היא של קשין והסולמות סמוכים עליהם זה מכאן וזה מכאן (בית הבחירה להרב המאירי שם). 37) שהמחיצה תתמוטט. 38) "שהמחיצה על פני כל ארכה – של קש, אלא שיש באמצעה בנין חזק כעין עמוד למקום קביעות ראשי הסולמות" (בית הבחירה שם). 39) עיקר החידוש כאן הוא שאם רצו מערבין אחד, כיון שיכול להשתמש בסולם, הסולם מצרף שתי החצרות להיות אחת, ולכן הגיה בהגהות בן אריה: "[אם רצו מערבין אחד], אם רצו מערבין שנים".

38 ח. הָיָה[40] אִילָן בְּצַד הַכֹּתֶל, וְעָשָׂהוּ סֵלָם לַכֹּתֶל - אִם
39 רָצוּ, מְעָרְבִין אֶחָד; הוֹאִיל וְאִסּוּר שְׁבוּת[41] הוּא
40 שֶׁגָּרַם לוֹ שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בָּאִילָן[42]. עָשָׂה אֲשֵׁרָה[43] סֵלָם
41 לַכֹּתֶל - אֵין מְעָרְבִין אֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לַעֲלוֹת
42 עָלֶיהָ מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הִיא אֲסוּרָה בַּהֲנָיָה.

40) מסכת עירובין דף ע"ח עמוד ב'. 41) חכמים אסרו

לעלות באילן בשבת משום שבות (כמבואר בהלכות שבת פרק כ"א הלכה א'). 42) בנ"א: נוסף כאן: "לא גזרו עליו בין השמשות" (מעשה רוקח), "שכל דבר שהוא משום שבות – לא גזרו עליו בין השמשות" (פרק כ"ד מהלכות שבת הלכה י'). הרי שתי החצרות מצורפות לאחת על ידי האילן, בזמן שחל דין העירוב, דהיינו בין השמשות (למעלה פרק א' הלכה כ"א). 43) אילן שעבדוהו לעבודה זרה אסור בהנאה, שהתורה אמרה (דברים פרק י"ב פסוק ג') "ואשריהם תשרפון באש".

ט. כֹּתֶל[44] שֶׁגָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה, וּבָא לְמַעֲטוֹ[45] כְּדֵי לְעָרֵב עֵרוּב אֶחָד, אִם יֵשׁ בְּאֹרֶךְ הַמְּעוּט אַרְבָּעָה[46] טְפָחִים - מְעָרְבִין אֶחָד. סָתַר מִקְצָת הַכֹּתֶל[47] עַד שֶׁנִּתְמַעֵט מֵעֲשָׂרָה - צָדוּ הַקָּצָר נוֹתְנִין אוֹתוֹ לְחָצֵר זוֹ[48], וּשְׁאָר הַכֹּתֶל הַגָּבוֹהַּ לְבֵין שְׁתֵּי הַחֲצֵרוֹת.

44) מסכת עירובין דף ע"ז עמוד א'. 45) שעשה תל עפר למטה בקרקע סמוך לכותל, כדי שיהיה פחות מעשרה, לצרף שתי החצרות לאחת. 46) בנוסח שהיה לפני הראב"ד היה כתוב "עשרה טפחים" (וכן מצא הרב המגיד בספריו), לכן השיג על רבנו, ודעתו שמספיק בשיעור ארבעה טפחים. אבל במקצת ספרים כלפנינו "ארבעה טפחים" וכמפורש בגמרא שם וכן היא הנוסחא האמיתית (מגיד משנה). 47) כלומר מקצת עובי הכותל, עד שבצד אחת החצירות נתמעט הכותל מעשרה (לחם משנה). 48) כי בצד אותה החצר אין גובה הכותל עשרה.

י. נִפְרַץ[49] הַכֹּתֶל הַגָּבוֹהַּ שֶׁבֵּינֵיהֶן: אִם הָיְתָה הַפִּרְצָה[50] עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת[51] - מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין; וְאִם רָצוּ - מְעָרְבִין אֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּפֶתַח; הָיְתָה יָתֵר מֵעֲשָׂרָה[52] - מְעָרְבִין עֵרוּב אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין.

49) משנה במסכת עירובין דף ע"ו עמוד ב'. 50) ברוחב. 51) ונשאר משהו מן הכותל משני הצדדים נחשב לפתח. 52) אפילו נשאר הרבה מאד ברוחב הכותל, אין זו מחיצה, כיון שיש פרצה יתרה על עשר אמות (כמבואר בהלכות שבת פרק ט"ז הלכה ט"ז).

יא. הָיְתָה[53] הַפִּרְצָה פְּחוּתָה מֵעֶשֶׂר, וּבָא לְהַשְׁלִימָהּ לְיָתֵר מֵעֶשֶׂר[54] - חוֹקֵק בַּכֹּתֶל גֹּבַהּ עֲשָׂרָה טְפָחִים[55], וּמְעָרְבִין עֵרוּב אֶחָד. וְאִם בָּא לִפְרֹץ לְכַתְּחִלָּה[56] פִּרְצָה יָתֵר מֵעֶשֶׂר בְּכָל הַכֹּתֶל - צָרִיךְ לִהְיוֹת גֹּבַהּ הַפִּרְצָה מְלֹא קוֹמָתוֹ[57].

53) מסכת עירובין דף ע"ח עמוד ב' "חקק להשלים בכותל וכו'" ועיין רש"י שם וראב"ד כאן. 54) כדי לעשות משתי החצרות חצר אחת. 55) אותו הרוחב שהוא צריך להשלים לעשר אמות, יחקוק בגובה של עשרה טפחים מהקרקע, שעל ידי זה נחשבה הפרצה לפתח ומצרפתן, ואף שאינו יכול לעבור דרך אותו הפתח בקלות, ניכר הדבר על ידי מעשה החקיקה שלו שברצונו לחבר שתי החצרות יחד, כדי לערב אחד. 56) שהיה כותל סתום, ובא לעשות בו פתח. 57) "שיראו החצרות כאחת, בהיות אדם עובר מזו לזו בלא דוחק, שאם לא כן אין מעשיו מורים על כוונת סילוק המחיצה, אלא שברצונו להשתמש עם בני החצר השניה בלבד" ("מגיד משנה").

יב. חָרִיץ[58] שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת: עָמֹק עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה[59] אוֹ יָתֵר - מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין; פָּחוֹת מִכָּאן - מְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנַיִם. וְאִם מִעֵט עָמְקוֹ בְּעָפָר אוֹ בִּצְרוֹרוֹת - מְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנַיִם; שֶׁסְּתָם עָפָר וּצְרוֹרוֹת בְּחָרִיץ מְבֻטָּלִין הֵן[60]. אֲבָל אִם מִלְּאָהוּ תֶּבֶן אוֹ קַשׁ[61] - אֵין מְמַעֲטִין[62] עַד שֶׁיְּבַטֵּל[63].

58) משנה במסכת עירובין דף ע"ח עמוד ב'. 59) כי שיעור המחיצות בעומק כמו בגובה (כמבואר בהלכות שבת פרק י"ד הלכה כ"ג). 60) ואין מחיצה בין שתי החצרות. 61) הראויים למאכל בהמה. 62) לפי שיכול לקחתם משם בשבת. 63) יסכים בלבו להשאירם שם.

יג. וְכֵן[64] אִם מִעֵט רָחְבּוֹ[65] בְּלוּחַ אוֹ בְּקָנֶה[66], שֶׁהוֹשִׁיטוֹ בְּאֹרֶךְ כָּל הֶחָרִיץ - מְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנַיִם. וְכָל דָּבָר הַנִּטָּל בְּשַׁבָּת, כְּגוֹן הַסַּל וְהַסִּפֹּל, אֵין מְמַעֲטִין בּוֹ[67], אֶלָּא אִם כֵּן חִבְּרוֹ בָּאָרֶץ חִבּוּר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְשָׁמְטוֹ עַד שֶׁיַּחְפֹּר בְּדֶקֶר[68].

64) משנה במסכת עירובין דף ע"ט עמוד א'. 65) והפחיתו מארבעה טפחים. 66) שהניח שם דברים האסורים לטלטל בשבת, ונחשב כאילו נקבעו שם ומיעטו משיעור המחיצה. 67) שאולי ינטלו משם בשבת, ותשאר המחיצה כמו שהיתה. 68) מעדר, וזה נחשב לקבוע, כיון שאסור לחפור בשבת.

יד. נָתַן[69] לוּחַ שֶׁרָחָב אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל רֹחַב הֶחָרִיץ[70] - מְעָרְבִין אֶחָד; וְאִם רָצוּ - מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין. וְכֵן שְׁתֵּי גְּזִזְטְרָאוֹת[71] זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, אִם הוֹשִׁיט לוּחַ שֶׁרָחָב אַרְבָּעָה טְפָחִים מִזּוֹ לְזוֹ - מְעָרְבִין עֵרוּב אֶחָד; וְאִם רָצוּ - מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין, אֵלּוּ לְעַצְמָן וְאֵלּוּ לְעַצְמָן. הָיוּ זוֹ בְּצַד זוֹ וְאֵינָן בְּשָׁוֶה, אֶלָּא אַחַת לְמַעְלָה מֵחֲבֵרְתָּהּ: אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים - הֲרֵי הֵן כִּכְצָצְטְרָא[72] אַחַת[73] וּמְעָרְבִין אַחַת; וְאִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם שְׁלֹשָׁה אוֹ יָתֵר - מְעָרְבִין שְׁנַיִם[74], אֵלּוּ לְעַצְמָן וְאֵלּוּ לְעַצְמָן.

69) משנה בעירובין דף ע"ח עמוד ב'. 70) כעין גשר לעבור עליו. 71) של שתי עליות של שני דיירים. 72) כגזוזטרא. 73) והיא עקומה (מסכת עירובין דף ע"ט עמוד א'). 74) וכאן לא מועיל לשים נסר לגשר, ולחשבו כפתח, כי "פתח בקרן זוית אין עושים", ועוד שמתייראים לעבור על הגשר שהוא במדרון.

טו. כֹּתֶל[75] שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת, שֶׁהוּא רָחָב אַרְבָּעָה[76], וְהָיָה גָבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים מֵחָצֵר זוֹ, וְשָׁוֶה לְקַרְקַע חָצֵר שְׁנִיָּה[77] - נוֹתְנִין רָחְבּוֹ לְבְנֵי הֶחָצֵר שֶׁהוּא שָׁוֶה לָהֶן וְיֵחָשֵׁב מֵחֲצֵרָן[78]; הוֹאִיל וְתַשְׁמִישׁוֹ בְּבַחַת לְאֵלּוּ

וְתַשְׁמִישׁוֹ בְּקָשֶׁה לְאֵלּוּ, נוֹתְנִין אוֹתוֹ לְאֵלּוּ שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ לָהֶן בְּנַחַת. וְכֵן חָרִיץ שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת, עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים מִצַּד חָצֵר זוֹ, וְשָׁוֶה לְקַרְקַע חָצֵר שְׁנִיָּה - נוֹתְנִין רָחְבּוֹ לֶחָצֵר שֶׁהוּא שָׁוֶה לָהּ; מִפְּנֵי שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ נַחַת לָזֶה וְקָשֶׁה לָזֶה, נוֹתְנִין אוֹתוֹ לְאֵלּוּ שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ לָהֶן בְּנַחַת.

75) מסכת עירובין דף ע"ז עמוד א'. 76) שאם אינו רחב ארבעה טפחים – הוא מקום פטור ומותר לטלטל בו, וממנו (פרק י"ד מהלכות שבת הלכה י"א־י"ב) – מגיד משנה. 77) שהקרקע בחצר אחת גבוהה משל שניה, ולא שהיתה שוה ממש לארץ, שאם־כן אינו נקרא כותל, אלא שאינו גבוה עשרה טפחים ("מעשה רוקח"). 78) והם מותרים לטלטל בהם בשבת.

טז. הָיָה[79] הַכֹּתֶל שֶׁבֵּין שְׁתֵּי הַחֲצֵרוֹת נָמוּךְ מֵחָצֵר הָעֶלְיוֹנָה וְגָבוֹהַּ מֵחָצֵר הַתַּחְתּוֹנָה[80], שֶׁנִּמְצְאוּ בְּנֵי הָעֶלְיוֹנָה מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּעָבְיוֹ[81] עַל יְדֵי שִׁלְשׁוּל[82], וּבְנֵי הַתַּחְתּוֹנָה מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּעָבְיוֹ עַל יְדֵי זְרִיקָה[83] - שְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין בּוֹ, עַד שֶׁיְּעָרְבוּ שְׁתֵּיהֶן עֵרוּב אֶחָד; אֲבָל אִם לֹא עֵרְבוּ - אֵין מַכְנִיסִין מְעֵבִי כֹּתֶל זֶה לַבָּתִּים[84], וְאֵין מוֹצִיאִין מֵהַבָּתִּים לְעָבְיוֹ.

79) מסכת עירובין דף פ"ג עמוד ב'. 80) שהחצירות הן בשיפוע ההר. 81) בגג הכותל. 82) בהורדה על ידי חבל. 83) הקשה לשימוש משלשול. 84) אבל לחצרותיהן מותר לשתיהן להכניס מעובי הכותל וכן להוציא ("מגיד משנה"). וראה להלן הלכה י"ח־י"ט.

יז. שְׁנֵי[85] בָּתִּים שֶׁבֵּינֵיהֶן חֲרָבָה[86] שֶׁהִיא רְשׁוּת הַיָּחִיד, אִם יְכוֹלִין שְׁנֵיהֶם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּחֲרָבָה עַל יְדֵי זְרִיקָה[87] - אוֹסְרִין זֶה עַל זֶה; וְאִם הָיָה תַּשְׁמִישָׁהּ לָזֶה בְּנַחַת, וְהָאַחֵר אֵינוֹ יָכוֹל לִזְרֹק לָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲמֻקָּה מִמֶּנָּה - הֲרֵי זֶה שֶׁהִיא לוֹ בְּנַחַת מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ עַל יְדֵי זְרִיקָה[88].

85) מסכת עירובין דף פ"ה עמוד א'. 86) בית הרוס. 87) שאין להם פתח לצד החורבה, אלא שדרך החלון זורקים לתוכו. 88) והשני אסור להשתמש בה.

יח. כָּל גַּגּוֹת הָעִיר[89], אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה גָּבוֹהַּ וְזֶה נָמוּךְ, עִם כָּל הַחֲצֵרוֹת וְעִם כָּל הַקַּרְפִּיפוֹת[90] שֶׁהֵקְפּוּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם דִּירָה, שֶׁאֵין בְּכָל אֶחָד מֵהֶן יָתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם[91], עִם עֲבִי הַכְּתָלִים שֶׁבֵּין הַחֲצֵרוֹת, עִם הַמְּבוֹאוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן לְחִי אוֹ קוֹרָה - כֻּלָּן רְשׁוּת אַחַת הֵן, וּמְטַלְטְלִין בְּכֻלָּן בְּלֹא עֵרוּב כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתּוּ בְּתוֹכָן[92]; אֲבָל לֹא כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתּוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, אֶלָּא אִם כֵּן עֵרְבוּ[93].

89) משנה במסכת עירובין דף פ"ט עמוד א'. 90) מקום נרחב המוקף גדר שלא לשם דירה, אלא לשים בתוכו סחורה. 91) כשיעור חצר המשכן (מסכת עירובין דף כ"ג עמוד ב') אורך מאה אמה על רוחב חמישים (שמות פרק כ"ז פסוקים ט'־י"ב), שהוא שטח של חמשת אלפים אמה מרובעות (פרק ט"ז מהלכות שבת הלכה ג'). 92) שהיו בתוכם בשבת (כמבואר בהלכה השניה בפרוטרוט). 93) ואם לא עירבו אסור להוציא כלים מתוך הבית ולטלטל בהם.

יט. כֵּיצַד?[94] כְּלִי שֶׁשָּׁבַת בְּתוֹךְ הַחָצֵר, בֵּין עֵרְבוּ אַנְשֵׁי הַחָצֵר[95] בֵּין לֹא עֵרְבוּ - מֵתָּר[96] לְהַעֲלוֹתוֹ מִן הַחָצֵר לַגָּג אוֹ לְרֹאשׁ הַכֹּתֶל, וּמִן הַגָּג לְגַג אַחֵר הַסָּמוּךְ לוֹ, אֲפִלּוּ הָיָה גָבוֹהַּ מִמֶּנּוּ כָּל שֶׁהוּא אוֹ נָמוּךְ, וּמִן הַגָּג הָאַחֵר לְחָצֵר שְׁנִיָּה, וּמֵחָצֵר שְׁנִיָּה לְגַג שְׁלִישִׁי שֶׁל חָצֵר שְׁלִישִׁית, וּמִגַּג שְׁלִישִׁי לְמָבוֹי, וּמִן הַמָּבוֹי לְגַג רְבִיעִי, עַד שֶׁיְּעַבֵּירֶנּוּ כָּל הַמְּדִינָה כֻּלָּהּ דֶּרֶךְ גַּגּוֹת וַחֲצֵרוֹת, אוֹ דֶּרֶךְ גַּגּוֹת וְקַרְפִּיפוֹת, אוֹ דֶּרֶךְ חֲצֵרוֹת וְקַרְפִּיפוֹת, אוֹ דֶּרֶךְ שְׁלִשְׁתָּן מִזֶּה לָזֶה וּמִזֶּה לָזֶה; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בִּכְלִי זֶה לְבַיִת מִן הַבָּתִּים, אֶלָּא אִם כֵּן עֵרְבוּ אַנְשֵׁי כָּל הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלּוּ עֵרוּב אֶחָד.

94) כלומר: כיצד מותר לטלטל כלי בכל הגגות והחצרות והקרפיפות? 95) בנ"א: "אנשי המקומות" (כ"י התימנים). 96) "אמר רבי: כשהיינו לומדים תורה אצל רבי שמעון בתקוע, היינו מעלים שמן ואלונטית (מגבת) מגג לגג ומגג לחצר, ומחצר לחצר ומחצר לקרפף ומקרפף לקרפף אחר, עד שהיינו מגיעים אצל המעיין שהיינו רוחצים בו; אמר רבי יהודה: מעשה בשעת הסכנה והיינו מעלים ספר תורה מחצר לגג ומגג לחצר ומחצר לקרפף לקרות בו" (מסכת עירובין דף צ"א עמוד א').

כ. וְכֵן אִם שָׁבַת הַכְּלִי בְּבַיִת וְהוֹצִיאוֹ לְחָצֵר - לֹא יַעֲבִירֶנּוּ לְחָצֵר אַחֶרֶת[97] אוֹ לְגַג אַחֵר אוֹ לְרֹאשׁ הַכֹּתֶל אוֹ לְקַרְפֵּף, אֶלָּא אִם כֵּן עֵרְבוּ אַנְשֵׁי כָּל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁמַּעֲבִירִין בָּהֶן כְּלִי זֶה עֵרוּב אֶחָד.

97) כיון ששבת בבית.

כא. בּוֹר[98] שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת[99] - אֵין מְמַלְּאִין מִמֶּנּוּ בְּשַׁבָּת[100], אֶלָּא אִם כֵּן עָשׂוּ לוֹ מְחִצָּה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[101], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה כָּל אֶחָד דּוֹלֶה מֵרְשׁוּתוֹ. וְהֵיכָן מַעֲמִידִין אֶת הַמְּחִצָּה? אִם הָיְתָה לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה טֶפַח מִן הַמְּחִצָּה יוֹרֵד בְּתוֹךְ הַמַּיִם; וְאִם הָיְתָה הַמְּחִצָּה כֻּלָּהּ בְּתוֹךְ הַמַּיִם - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה טֶפַח מִמֶּנָּה יוֹצֵא לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נִכֶּרֶת רְשׁוּת זֶה מֵרְשׁוּת זֶה[102].

98) משנה במסכת עירובין דף פ"ו עמוד א'. 99) ולא עירבו ביניהם. 100) שנמצא כל אחד ממלא מרשות חבירו. 101) שתפסיק בין הרשויות. 102) שלא ישאב בדלי מרשות חבירו.

כב. וְכֵן[103] אִם עָשׂוּ עַל פִּי הַבּוֹר קוֹרָה רְחָבָה[104] אַרְבָּעָה טְפָחִים - זֶה מְמַלֵּא מִצַּד הַקּוֹרָה, וְזֶה מְמַלֵּא

מִצַּדָּהּ הָאַחֵר, וּכְאִלּוּ הִבְדִּילָה חֵלֶק זֶה מֵחֵלֶק זֶה. אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּיִם מְעֹרָבִין מִלְּמַטָּה, קַל הוּא שֶׁהֵקִלּוּ חֲכָמִים בְּמַיִם[105].

103) מסכת עירובין דף פ"ו עמוד ב'. 104) כן בדפוס רומי. 105) ואף שכל מחיצה צריכה להגיע עד הקרקע ומחיצה תלויה אינה מועילה – הקילו חכמים במים להתיר מחיצה תלויה, "שאיסור טלטול במים מדבריהם (כי המים הם כרמלית), והקילו במחיצה שאינה אלא כדי לעשות היכר" (כמבואר בהלכות שבת פרק ט"ו הלכה י"ג). ורואים אנו כאילו קרש זה נמשך ויורד עד המים וחולק כל רשות לעצמו, וכאן אין לחשוש שידלה מרשות חבירו, לפי שאין דלי מהלך יותר מארבעה טפחים.

כג. בְּאֵר[106] שֶׁבְּאֶמְצַע הַשְּׁבִיל[107] בֵּין שְׁנֵי כָּתְלֵי חֲצֵרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻפְלֶגֶת[108] מִכֹּתֶל זֶה אַרְבָּעָה טְפָחִים וּמִכֹּתֶל זֶה אַרְבָּעָה טְפָחִים[109] - שְׁנֵיהֶם מְמַלְּאִין מִמֶּנָּה, וְאֵין צְרִיכִין לְהוֹצִיא זִיזִין[110] עַל גַּבָּהּ; שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר עַל חֲבֵרוֹ דֶּרֶךְ אֲוִיר[111].

106) מסכת עירובין דף פ"ה עמוד א'. 107) שיש מבוי קטן בין שתי החצרות השייך לשתיהן, ובאר באמצע, ומן החלון מורידים את הדלי בחבל לשאוב מים. 108) מרוחקת. 109) ובפחות מארבעה בודאי מותר לשאוב משם מים. 110) בליטת־קרש קטנה לשם היכר. 111) כיון שתשמישם הוא דרך החלון, אין אויר חבירו אוסר עליו.

כד. חָצֵר[112] קְטַנָּה שֶׁנִּפְרְצָה בִּמְלוֹאָהּ[113] לְחָצֵר גְּדוֹלָה מִבְּעוֹד יוֹם[114] - אַנְשֵׁי גְדוֹלָה[115] מְעָרְבִין לְעַצְמָן וּמֵתָּרִים, שֶׁהֲרֵי נִשְׁאַר לָהֶן פַּצִּימִין[116] מִכָּאן וּמִכָּאן; וְאַנְשֵׁי קְטַנָּה אֲסוּרִין לְהוֹצִיא מִבָּתֵּיהֶן לֶחָצֵר שֶׁלָּהֶן, עַד שֶׁיְּעָרְבוּ עִם בְּנֵי הַגְּדוֹלָה עֵרוּב אֶחָד; שֶׁדְּיוּרִין שֶׁל גְּדוֹלָה חֲשׁוּבִין כִּקְטַנָּה[117], וְאֵין דְּיוּרֵי קְטַנָּה חֲשׁוּבִין כִּגְדוֹלָה.

112) מסכת עירובין דף צ"ג עמוד ב'. 113) כל רוחב הכותל, ולא נשאר ממנו כלום. 114) שאם נפרצה בשבת אומרים: "הואיל והותרה למקצת שבת הותרה לכולה (מסכת עירובין שם). 115) הדיירים שבתוך החצר הגדולה. 116) קרשים. שהרי נשארו בה מחיצות המתירות את הטלטול. ובנ"א: "פסים" (מער"ק). 117) שחצרם נחשבת "כפתחה של גדולה" – כאחת עם הגדולה.

כה. שְׁתֵּי[118] חֲצֵרוֹת שֶׁעֵרְבוּ עֵרוּב אֶחָד דֶּרֶךְ הַפֶּתַח שֶׁבֵּינֵיהֶן אוֹ דֶּרֶךְ הַחַלּוֹן, וְנִסְתַּם הַפֶּתַח[119] אוֹ הַחַלּוֹן בְּשַׁבָּת - כָּל אַחַת וְאַחַת מֻתֶּרֶת לְעַצְמָהּ[120]; הוֹאִיל וְהֻתְּרָה מִקְצָת שַׁבָּת[121] - הֻתְּרָה כֻּלָּהּ. וְכֵן שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת שֶׁעֵרְבָה זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ, וְנָפַל הַכֹּתֶל שֶׁבֵּינֵיהֶן[122] בְּשַׁבָּת - אֵלּוּ מֻתָּרִים לְעַצְמָן, וּמוֹצִיאִין מִבָּתֵּיהֶן וּמְטַלְטְלִין עַד עִקַּר הַמְּחִצָּה, וְאֵלּוּ מְטַלְטְלִין כֵּן עַד עִקַּר הַמְּחִצָּה; הוֹאִיל וְהֻתְּרָה מִקְצָת שַׁבָּת - הֻתְּרָה כֻּלָּהּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתּוֹסְפוּ הַדָּיוּרִין, שֶׁהַדָּיוּרִין הַבָּאִין בְּשַׁבָּת אֵינָן אוֹסְרִין. נִפְתַּח הַחַלּוֹן וְנַעֲשָׂה הַפֶּתַח בִּשְׁגָגָה, אוֹ שֶׁעָשׂוּ נָכְרִים לְדַעְתָּן[123] - חָזְרוּ לְהֻתְּרָן[124]. וְכֵן[125] שְׁתֵּי סְפִינוֹת שֶׁהָיוּ קְשׁוּרוֹת זוֹ בָּזוֹ, וְעֵרְבוּ[126], וְנִפְסְקוּ - אָסוּר לְטַלְטֵל מִזּוֹ לָזוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיוּ מֻקָּפוֹת מְחִצָּה[127]. חָזְרוּ וְנִקְשְׁרוּ בְּשׁוֹגֵג - חָזְרוּ לְהֻתְּרָן[128].

118) מסכת עירובין דף צ"ג עמוד ב'. 119) שנפלה מפולת נגדו (רש"י). 120) ואף על פי שהעירוב מונח בחצר האחרת ואי אפשר להוציאו משם (מ"מ). אבל לטלטל מחצר לחצר לא התירו, כמו בשתי ספינות להלן, ועיין ראב"ד. 121) בין השמשות. 122) כשהפרצה יתרה מעשר אמות, אינה נחשבת לפתח. 123) מדעת עצמם. 124) לטלטל מחצר לחצר. 125) מסכת שבת דף ק' עמוד ב'. 126) נחשבות כחצר אחת ומותר לטלטל מאחת לשניה. 127) שהקיף מחיצה מיריעות ביניהן (פירוש המשניות). 128) "שכל מחיצה שנעשתה בשבת נקראת מחיצה", אלא שאם עשאה במזיד קנסוהו חכמים שלא יועילו מעשיו.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו בדירת החצרות, מי הם הנקראים חלוקי הדירה, ובאי זה מקום ידור שם, ויאסור, ובאי זה זמן. וביאור זה החצר אחת בעצמה ובדין שתי החצירות. ונמשך אחר זה ביאור החצר החלוקה לבתים תחתיים ולעליות. מה הם אלו עם אלו, וכן החצר שיש לפנים הימנה חצר אחרת העוברת דרך עלייה מה משפטן. ונמשך לזה ביאור הגזוזטראות והדיוטות כשהן יוצאות מן החצרות, מה דינן אלו עם אלו.

א. אַנְשֵׁי[2] חָצֵר שֶׁהָיוּ כֻּלָּם אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד[3], אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ לוֹ בַּיִת בִּפְנֵי עַצְמוֹ - אֵין צְרִיכִין עֵרוּב, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּאַנְשֵׁי בַּיִת אֶחָד[4]. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם וּבְנֵי בֵיתוֹ[5] וַעֲבָדָיו אוֹסְרִין עָלָיו, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְעָרֵב עִמָּהֶן; כָּךְ אֵלּוּ כְּאַנְשֵׁי בַּיִת אֶחָד הֵן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כֻּלָּן סוֹמְכִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד.

2) עירובין עג, א. שמקום הפת שהוא אוכל - שם היא דירתו. 3) הוא־הדין אפילו אם אוכלים על שני שולחנות, מכיון שהם אוכלים בבית אחד (כסף־משנה). ואף־על־פי שכל אחד אוכל משל עצמו, ואינם מעורבים במאכלם (שם). ובכת"י תימן: "על שולחן אחד תמיד", וכ"ה ב'מגיד משנה'. 4) "מקום פיתא גורם" - עיקר דירתו של אדם במקום שהוא אוכל, כנזכר למעלה. 5) בנוסח אחר: "ובניו ובני ביתו" (שונצינו).

ב. וְכֵן אִם הֵצִרְכוּ לַעֲשׂוֹת עֵרוּב עִם אַנְשֵׁי חָצֵר אַחֶרֶת - עֵרוּב אֶחָד לְכֻלָּן, וּפַת אַחַת בִּלְבַד מוֹלִיכִין לְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁמְּעָרְבִין עִמּוֹ. וְאִם הָיָה הָעֵרוּב בָּא אֶצְלָן[6] - אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב, כְּמוֹ הַבַּיִת שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ

1 הָעֵרוּב שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִתֵּן אֶת הַפַּת[7]; שֶׁכָּל אֵלּוּ הַבָּתִּים
2 כְּבַיִת אֶחָד הֵן חֲשׁוּבִין.

6) שאנשי החצר האחרת מניחים את העירוב בחצר זו.
7) כמבואר בפ"א הט"ז.

3 ג. וְכֵן[8] אַנְשֵׁי חָצֵר שֶׁעֵרְבוּ - נַעֲשׂוּ כֻּלָּן כְּבַיִת אֶחָד.
4 וְאִם הֵצְרְכוּ לְעָרֵב עִם חָצֵר שְׁנִיָּה - כִּכָּר אֶחָד[9] בִּלְבַד
5 הוּא שֶׁמּוֹלִיכִין עַל יְדֵי כֻּלָּן לַמָּקוֹם שֶׁמְּעָרְבִין בּוֹ.
6 וְאִם הָיָה הָעֵרוּב בָּא אֶצְלָן - אֵינָן צְרִיכִין לִתֵּן פַּת.

8) עירובין, שם. 9) כמבואר בפ"א הט"ז: "כיצד מערבין בחצירות? - גובין חלה אחת שלימה מכל בית ובית". ועל־ידי העירוב שעשו ביניהם, נחשבים כבית אחד.

7 ד. חֲמִשָּׁה[10] שֶׁגָּבוּ אֶת הָעֵרוּב[11] לְהוֹלִיכוֹ לַמָּקוֹם
8 שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ הָעֵרוּב[12] - כְּשֶׁהֵם מוֹלִיכִין, אֵינָן צְרִיכִין
9 לְהוֹלִיךְ עַל יְדֵי חֲמִשְׁתָּן אֶלָּא כִּכָּר אַחַת; שֶׁכֵּיוָן
10 שֶׁגָּבוּ כֻּלָּן, נַעֲשׂוּ כְּאַנְשֵׁי בַּיִת אֶחָד.

10) עירובין, שם. 11) של בני אותה החצר. 12) שרוצים לערב גם עם בני חצר אחרת.

11 ה. הָאָב[13] וּבְנוֹ[14] וְהָרַב וְתַלְמִידוֹ שֶׁהֵן שְׁרוּיִין בְּחָצֵר[15]
12 - אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּבַיִת אֶחָד. וְאַף עַל
13 פִּי שֶׁפְּעָמִים אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וּפְעָמִים אֵינָן
14 אוֹכְלִין, הֲרֵי הֵן כְּבַיִת אֶחָד.

13) עירובין, שם. 14) האוכל על שולחן אביו. 15) "רבי חייא (שהיה) בי רבי (בישיבה), אמר: אין אנו צריכין לערב, שהרי אנו סומכין (אוכלים) על שולחנו של רבי". והמדובר כשאין דיירים אחרים בחצר (גמרא, שם).

15 ו. הָאַחִים[16] שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם לוֹ בַּיִת בִּפְנֵי עַצְמוֹ,
16 וְאֵינָן סוֹמְכִין[17] עַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶן; וְכֵן הַנָּשִׁים אוֹ
17 הָעֲבָדִים[18] שֶׁאֵינָן סוֹמְכִין עַל שֻׁלְחַן בַּעְלֵיהֶן אוֹ רַבָּן
18 תָּמִיד[19], אֲבָל אוֹכְלִין הֵם עַל שֻׁלְחָנוֹ בִּשְׂכַר מְלָאכָה
19 שֶׁעוֹשִׂין לוֹ אוֹ בְּטוֹבָה יָמִים יְדוּעִין, כְּמִי שֶׁסּוֹעֵד
20 אֵצֶל חֲבֵרוֹ שָׁבוּעַ אוֹ חֹדֶשׁ: אִם אֵין עִמָּהֶם דָּיוֹרִין
21 אֲחֵרִים בֶּחָצֵר - אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב[20], וְאִם עֵרְבוּ עִם
22 חָצֵר אַחֶרֶת - עֵרוּב אֶחָד לְכֻלָּן, וְאִם בָּא הָעֵרוּב
23 אֶצְלָן - אֵין נוֹתְנִין פַּת; וְאִם הָיוּ דָּיוֹרִין עִמָּהֶן בֶּחָצֵר
24 - צְרִיכִין פַּת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כִּשְׁאָר אַנְשֵׁי הֶחָצֵר[21],
25 מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן סוֹמְכִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד תָּמִיד.

16) עירובין, שם. 17) בנוסח אחר: "אוכלין" ('מעשה רוקח'). 18) יש בזה מחלוקת בין רבי יהודה בן בתירא, המתיר בנשים ואוסר בעבדים, לבין רבי יהודה בן בבא, המתיר בעבדים ואוסר בנשים, והלכה כדברי שניהם להקל, כי "הלכה כדברי המיקל בעירוב" (עירובין מו.). 19) זהו פירוש רבינו למה שאמרו בתלמוד: "מקבלי פרס", שאין אוכלים תמיד אצל אביהם, אלא לפעמים סועדים אצלו זמן ממושך שבוע או חודש, אבל הראב"ד ורש"י מפרשים אחרת: "מקבלי פרס" - שהאב נותן להם פרנסתם (בלחם או בכסף), והם אוכלים בבתיהם, וכיון שניזונים ממקור אחד ואוכלים בבתיהם, הם חלוקים במקצת ומאוחדים במקצת לענין עירוב. 20) שנחשבים כבית אחד.
21) שהדיורים האחרים אוסרים עליהם, ונחשבים כחלוקים בדירותיהם.

26 ז. חָמֵשׁ[22] חֲבוּרוֹת שֶׁשָּׁבְתוּ[23] בִּטְרַקְלִין[24] אֶחָד: אִם
27 הָיָה מַפְסִיק בֵּין כָּל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה מְחִיצָה הַמַּגַּעַת
28 לַתִּקְרָה[25] - הֲרֵי כָּל חֲבוּרָה מֵהֵן כְּאִלּוּ הִיא בְּחֶדֶר
29 בִּפְנֵי עַצְמוֹ אוֹ בַּעֲלִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, לְפִיכָךְ צְרִיכִין
30 פַּת מִכָּל חֲבוּרָה; וְאִם אֵין הַמְּחִיצוֹת מַגִּיעוֹת לַתִּקְרָה
31 - כִּכָּר אֶחָד לְכֻלָּן[26], שֶׁכֻּלָּן כְּאַנְשֵׁי בַּיִת אֶחָד חֲשׁוּבִין.

22) משנה, עירובין עב, א. 23) גרו בשבת. 24) אולם גדול, וסביבו חדרים הרבה. 25) או סמוך לתקרה שלשה טפחים, לפי שאז נחשב כ'לבוד' וסתום עד למעלה.
26) ואם אין דיירים אחרים בחצר - אינם צריכים עירוב כלל (שו"ע או"ח סי' שע, ס"ג).

32 ח. מִי[27] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּחֲצַר חֲבֵרוֹ בֵּית שַׁעַר[28] שֶׁרַבִּים
33 דּוֹרְסִין בּוֹ אוֹ אַכְסַדְרָה[29] אוֹ מִרְפֶּסֶת[30] אוֹ בֵּית
34 הַבָּקָר[31] אוֹ בֵּית הַתֶּבֶן אוֹ בֵּית הָעֵצִים[32] אוֹ אוֹצָר[33] -
35 הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹסֵר עָלָיו[34], עַד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ עִמּוֹ בֶּחָצֵר
36 מָקוֹם דִּירָה שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עָלָיו לֶאֱכֹל בּוֹ פִּתּוֹ[35], וְאַחַר
37 כָּךְ יִהְיֶה אוֹסֵר עָלָיו עַד שֶׁיְּעָרֵב עִמּוֹ. אֲבָל מָקוֹם
38 לִינָה אֵינוֹ אוֹסֵר. לְפִיכָךְ[36], אִם קָבַע לוֹ מָקוֹם לֶאֱכֹל
39 בּוֹ בְּבֵית שַׁעַר אוֹ בְּאַכְסַדְרָה וּמִרְפֶּסֶת - אֵינוֹ אוֹסֵר
40 עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מָקוֹם דִּירָה.

27) עירובין עב, ב. 28) חדר שעל יד השער, ובו יושב שומר הבית. 29) חדר מקורה שתקרתו נשענת על עמודים בלי קירות. 30) מקום גבוה בחצר הבית, ובו מדרגות עולין בהם לעליות (פירוש המשניות לעירובין פג:).
31) רפת. 32) מחסן העצים לחימום הבית. 33) צבור של כל מיני סחורות. 34) שאינם חשובים דירה. 35) אף שאינו ישן שם. 36) משנה, עירובין פה:

41 ט. עֲשָׂרָה[37] בָּתִּים זֶה לִפְנִים מִזֶּה[38] - הַבַּיִת הַפְּנִימִי
42 וְהַשֵּׁנִי לוֹ הֵם שֶׁנּוֹתְנִין אֶת הָעֵרוּב, וְהַשְּׁמוֹנָה בָּתִּים
43 הַחִיצוֹנִים אֵינָן נוֹתְנִין אֶת הָעֵרוּב; הוֹאִיל וְרַבִּים
44 דּוֹרְסִין[39] בָּהֶן - הֲרֵי הֵן כְּבֵית שַׁעַר, וְהַדָּר בְּבֵית שַׁעַר
45 אֵינוֹ אוֹסֵר. אֲבָל הַתְּשִׁיעִי - אֵין דּוֹרְסִין בּוֹ רַבִּים אֶלָּא
46 יָחִיד[40], לְפִיכָךְ אוֹסֵר עַד שֶׁיִּתֵּן עֵרוּבוֹ[41].

37) עירובין עח, ב. 38) ודיירי החדרים הפנימיים יוצאים לחצר דרך החדרים החיצוניים. 39) עוברים דרכם לחצר.
40) בנוסח אחר, חסרות המלים: "אלא יחיד" ('מעשה רוקח'). 41) וכן הדין בשני חדרים, כשדייר אחד יוצא דרך החדר השני לחצר ('משנה ברורה' סי' שע, ז).

47 י. שְׁתֵּי[42] חֲצֵרוֹת וּבֵינֵיהֶן שְׁלֹשָׁה בָּתִּים פְּתוּחִים זֶה
48 לָזֶה וּפְתוּחִים לַחֲצֵרוֹת, וְהֵבִיאוּ בְּנֵי חָצֵר זוֹ עֵרוּבָן
49 דֶּרֶךְ הַבַּיִת הַפָּתוּחַ לָהֶן וְהִנִּיחוּהוּ בַּבַּיִת הָאֶמְצָעִי, וְכֵן

הֵבִיאוּ בְּנֵי הֶחָצֵר הָאַחֶרֶת עֵרוּבָן דֶּרֶךְ [הַבַּיִת] הַפְּתוּחַ לָהֶן וְהִנִּיחוּהוּ בַּבַּיִת הָאֶמְצָעִי - אוֹתָן הַשְּׁלֹשָׁה בָּתִּים אֵינָן צְרִיכִין לִתֵּן אֶת הַפַּת[43]. הָאֶמְצָעִי - מִפְּנֵי שֶׁהִנִּיחוּ בּוֹ הָעֵרוּב, וְהַשְּׁנַיִם שֶׁמִּצְדָּדָיו - מִפְּנֵי שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן בֵּית שַׁעַר[44] לְאַנְשֵׁי חָצֵר.

42) עירובין, שם. 43) כמו שכתב רבינו למעלה (פ"א הט"ז): "בית שמניחין בו העירוב, אינו צריך ליתן את הפת". 44) כיון שעוברים משום לחצר.

יא. שְׁתֵּי[45] חֲצֵרוֹת וּשְׁנֵי בָּתִּים פְּתוּחִין זֶה לָזֶה בֵּינֵיהֶן[46], וְהֵבִיאוּ אֵלּוּ עֵרוּבָן דֶּרֶךְ הַבַּיִת הַפָּתוּחַ לָהֶן, וְהִנִּיחוּהוּ בַּבַּיִת הַשֵּׁנִי הַסָּמוּךְ לֶחָצֵר הָאַחֶרֶת, וְהֵבִיאוּ אֵלּוּ עֵרוּבָן דֶּרֶךְ הַפֶּתַח הַסָּמוּךְ לָהֶן, וְהִנִּיחוּהוּ בַּבַּיִת הָאַחֵר - שְׁתֵּיהֶן לֹא קָנוּ עֵרוּב; שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן הִנִּיחַ עֵרוּבוֹ בְּבֵית שַׁעַר[47] שֶׁל חָצֵר אַחֶרֶת.

45) עירובין עו, א. 46) ולא עירבו יחד, אלא כל אחת לעצמה. 47) והרי צריך להניח העירוב במקום דירה, כמבואר בפ"א הט"ז.

יב. אֶחָד[48] מִבְּנֵי הֶחָצֵר שֶׁהָיָה גוֹסֵס[49], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת בּוֹ בַּיּוֹם - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עַל בְּנֵי הֶחָצֵר, עַד שֶׁיִּזְכּוּ לוֹ בְּפַת וִיעָרְבוּ עָלָיו. וְכֵן קָטָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל כַּזַּיִת - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עַד שֶׁיְּעָרְבוּ עָלָיו. אֲבָל הָאוֹרֵחַ אֵינוֹ אוֹסֵר לְעוֹלָם[50], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[51].

48) 'תוספתא' עירובין פרק ה. 49) נוטה למות, ודינו כחי לכל דבריו. 50) ב'תוספתא' שם: "קסדור (מושל) שבא לעיר, עד ל' יום (שדעתו לשהות שם ל' יום), הרי זה אוסר מיד, אימתי - בזמן שייחדו לו בית דירה. לא ייחדו לו בית דירה - אין אוסר; אכסנאי (אורח) - לעולם אינו אוסר". 51) למעלה פ"ב ה"א.

יג. אֶחָד[52] מִבְּנֵי חָצֵר שֶׁהִנִּיחַ בֵּיתוֹ[53] וְהָלַךְ וְשָׁבַת בְּחָצֵר אַחֶרֶת, אֲפִלּוּ הָיְתָה סְמוּכָה לַחֲצֵרוֹ, אִם הִסִּיעַ[54] מִלִּבּוֹ וְאֵין דַּעְתּוֹ לַחֲזֹר לְבֵיתוֹ בְּשַׁבָּת - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶן[55]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיִשְׂרָאֵל[56]; אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲפִלּוּ הָלַךְ לִשְׁבֹּת בְּעִיר אַחֶרֶת - אוֹסֵר עֲלֵיהֶן עַד שֶׁיִּשְׁכְּרוּ מִמֶּנּוּ מְקוֹמוֹ, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא בְּשַׁבָּת[57].

52) משנה, עירובין פו, א. 53) לפני השבת. 54) הרחיק. 55) כי דירה בלי בעלים, לא שמה דירה. 56) שאין דרך ישראל לבוא בשבת, ואף אם יבוא במקרה, כיון שהותרה למקצת שבת - הותרה לכולה (מגיד־משנה). 57) ודוקא אם הוא במקום קרוב, דהיינו מהלך יום אחד, שיכול לבוא באותו יום. אבל אם הלך לדרך רחוקה - אינו אוסר (מגיד־משנה).

יד. בַּעַל הֶחָצֵר שֶׁהִשְׁכִּיר מִבָּתֵּי חֲצֵרוֹ לַאֲחֵרִים, וְהִנִּיחַ לוֹ כֵּלִים אוֹ מִינֵי סְחוֹרָה בְּכָל בַּיִת וּבַיִת מֵהֶן - אֵינָן אוֹסְרִין עָלָיו; הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ תְּפִיסַת יָד בְּכָל בַּיִת מֵהֶן, נַעֲשׂוּ הַכֹּל כְּאוֹרְחִין אֶצְלוֹ[58]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ שָׁם דָּבָר שֶׁאָסוּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת, כְּגוֹן טֶבֶל וַעֲשָׂשִׂיּוֹת[59]; אֲבָל אִם נִשְׁאַר לוֹ בְּכָל בַּיִת מֵהֶן כֵּלִים שֶׁמֻּתָּר לְטַלְטְלָן - הוֹאִיל וְאֶפְשָׁר שֶׁיּוֹצִיאֵם הַיּוֹם וְלֹא יִשָּׁאֵר לוֹ שָׁם תְּפִיסַת יָד, הֲרֵי אֵלּוּ אוֹסְרִין עָלָיו עַד שֶׁיְּעָרְבוּ.

58) כרבי יהודה בעירובין פה, ב. 59) חתיכות עבות של מתכת, שאינן כלים ואסורות בטלטול בשבת (עירובין פו.).

טו. אַנְשֵׁי הֶחָצֵר[60] שֶׁשָּׁכְחוּ וְלֹא עֵרְבוּ - אֵין מוֹצִיאִים מִבָּתִּים לְחָצֵר וְלֹא מֵחָצֵר לְבָתִּים. אֲבָל מְטַלְטְלִין הֵן כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בֶּחָצֵר[61] בְּכָל הֶחָצֵר וּבְכָל הַנֶּחְשָׁב עִם הֶחָצֵר. וְאִם[62] הָיְתָה שָׁם מִרְפֶּסֶת אוֹ עֲלִיָּה, וְעֵרְבוּ אַנְשֵׁי הֶחָצֵר לְעַצְמָן וְאַנְשֵׁי הַמִּרְפֶּסֶת לְעַצְמָן - אַנְשֵׁי הַמִּרְפֶּסֶת אוֹ אַנְשֵׁי הָעֲלִיָּה מְטַלְטְלִין כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בְּבָתֵּיהֶן בְּכָל הַמִּרְפֶּסֶת וּבְכָל הַנֶּחְשָׁב עִמָּהּ אוֹ בְּכָל רֹחַב הָעֲלִיָּה וּבְכָל הַנֶּחְשָׁב עִמָּהּ, וְאַנְשֵׁי הֶחָצֵר מְטַלְטְלִין בְּכָל הֶחָצֵר וּבְכָל הַנֶּחְשָׁב עִמָּהּ. וְכֵן אִם הָיָה יָחִיד דָּר בְּחָצֵר וְיָחִיד דָּר בַּעֲלִיָּה, וְשָׁכְחוּ וְלֹא עֵרְבוּ - זֶה מְטַלְטֵל בְּכָל הָעֲלִיָּה וְהַנֶּחְשָׁב עִמָּהּ, וְזֶה מְטַלְטֵל בְּכָל הֶחָצֵר וְהַנֶּחְשָׁב עִמָּהּ.

60) עירובין פט, א. וצא, א. 61) בתחילת כניסת השבת. 62) משנה, עירובין פג, ב.

טז. כֵּיצַד[63]? הַסֶּלַע אוֹ תֵּל וְכַיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָצֵר[64]: אִם אֵינָן גְּבוֹהִין עֲשָׂרָה טְפָחִים - הֲרֵי אֵלּוּ נֶחְשָׁבִין בֵּין הֶחָצֵר וּבֵין הַמִּרְפֶּסֶת[65], וּשְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין לְהוֹצִיא שָׁם כֵּלִים שֶׁבַּבָּתִּים; וְאִם גְּבוֹהִין עֲשָׂרָה, וְהָיָה בֵּינֵיהֶן וּבֵין הַמִּרְפֶּסֶת פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה טְפָחִים - הֲרֵי אֵלּוּ נֶחְשָׁבִין עִם הַמִּרְפֶּסֶת, שֶׁהֲרֵי הֵן שָׁוִין לָהּ, וּבְנֵי מִרְפֶּסֶת מֻתָּרִין בָּהֶם[66]; וְאִם הָיוּ רְחוֹקִין מִן הַמִּרְפֶּסֶת אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר עַל כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁגְּבוֹהִין עֲשָׂרָה - הֲרֵי אֵלּוּ בִּכְלַל הֶחָצֵר וְהַמִּרְפֶּסֶת, לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶן אֶפְשָׁר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן עַל יְדֵי זְרִיקָה, לְפִיכָךְ שְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין לְהוֹצִיא לְשָׁם כְּלֵי הַבָּתִּים[67] עַד שֶׁיְּעָרְבוּ. הָיְתָה[68] מַצֵּבָה[69] רְחָבָה אַרְבָּעָה טְפָחִים לִפְנֵי הַמִּרְפֶּסֶת - אֵין הַמִּרְפֶּסֶת אוֹסֶרֶת עַל בְּנֵי הֶחָצֵר, שֶׁהֲרֵי נֶחְלְקָה מֵהֶן[70].

63) משנה, שם. 64) ומשותף לחצר ולמרפסת. 65) בנוסח אחר: "נחשבין עם החצר ועם המרפסת". 66) שלהם נוח יותר להשתמש בסלע מאשר לבני החצר. 67) שהיו בבתים בשעת כניסת השבת. 68) עירובין ס, א. 69) עמוד כעין מחיצה. 70) על ידי שעשו מחיצה והפסק לפניהם, גילו דעתם שרוצים להסתלק מן החצר.

יז. זִיזִין[71] הַיּוֹצְאִין מִן הַכְּתָלִים: כֹּל שֶׁהוּא לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים - הֲרֵי זֶה נֶחְשָׁב מִן הֶחָצֵר[72], וּבְנֵי

הֶחָצֵר מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ; וְכֹל שֶׁהוּא בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה
טְפָחִים הָעֶלְיוֹנִים הַסְּמוּכִין לָעֲלִיָּה - אַנְשֵׁי עֲלִיָּה
מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ; וְהַנִּשְׁאָר בֵּין עֲשָׂרָה הַתַּחְתּוֹנִים עַד
תְּחִלַּת עֲשָׂרָה הָעֶלְיוֹנִים מִן הַזִּיזִין הַיּוֹצְאִין שָׁם -
שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִין בּוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן בְּכֵלִים
שֶׁבַּבָּתִּים אֶלָּא אִם כֵּן עֵרְבוּ.

71) עירובין פד, א. והן בליטות היוצאות מן הקירות. 72) כשעירבו בני החצר לעצמם ובני העליה לעצמם, ולא עירבו שניהם יחד (או"ח סי' שעה).

יח. בּוֹר[73] שֶׁבְּחָצֵר: אִם הָיָה מָלֵא פֵּרוֹת טְבָלִים[74]
שֶׁאָסוּר לְטַלְטְלָן בְּשַׁבָּת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי הוּא
וְחֵלְתּוֹ[75] כְּסֶלַע אוֹ תֵּל שֶׁבְּחָצֵר: אִם הָיָה גָּבוֹהַּ
עֲשָׂרָה סָמוּךְ לַמִּרְפֶּסֶת - הֲרֵי הוּא נֶחְשָׁב עִם
הַמִּרְפֶּסֶת; אֲבָל אִם הָיָה מָלֵא מַיִם - אֵין בְּנֵי חָצֵר
וְלֹא בְּנֵי מִרְפֶּסֶת מַכְנִיסִין מִמֶּנּוּ לַבָּתִּים עַד שֶׁיְּעָרְבוּ[76].

73) עירובין פ, א. 74) פירות שלא הפרישו מהם תרומות ומעשרות ואסורים באכילה. 75) צבור העפר אשר מסביב לשפת הבור. 76) שגזרו חכמים על בור מלא מים, שלפעמים המים חסרים ממנו, ויבואו להכניס משם לבתים (עירובין שם).

יט. שְׁתֵּי[77] חֲצֵרוֹת[78] זוֹ לִפְנֵים מִזּוֹ, וְאַנְשֵׁי הַפְּנִימִית
יוֹצְאִין וְנִכְנָסִין וְעוֹבְרִין עַל הַחִיצוֹנָה: עֵרְבָה
הַפְּנִימִית וְלֹא עֵרְבָה הַחִיצוֹנָה - הַפְּנִימִית מֻתֶּרֶת[79],
וְהַחִיצוֹנָה אֲסוּרָה[80]; עֵרְבָה הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵרְבָה
הַפְּנִימִית - שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת[81]: הַפְּנִימִית - מִפְּנֵי שֶׁלֹּא
עֵרְבָה, וְהַחִיצוֹנָה - מִפְּנֵי אֵלּוּ שֶׁלֹּא עֵרְבוּ שֶׁעוֹבְרִין
עֲלֵיהֶן; עֵרְבוּ זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ - זוֹ מֻתֶּרֶת בִּפְנֵי
עַצְמָהּ וְזוֹ מֻתֶּרֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֲבָל אֵין מְטַלְטְלִין
מִזּוֹ לָזוֹ.

77) משנה, עירובין עה, א. 78) שבכל אחת יש דיירים קבועים. 79) לטלטל בחצרה. 80) לפי שיש לפנימית דריסת הרגל דרך החיצונה ואוסרת עליה. 81) שהפנימית שלא עירבה, אוסרת בדריסת רגלה על החיצונה. "זה הכלל, רגל האסורה במקומה, אוסרת שלא במקומה. ורגל המותרת במקומה - אינה אוסרת שלא במקומה מפני שעוברת עליהן" (רבינו להלן בהלכה כג).

כ. שָׁכַח[82] אֶחָד מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵרַב - הַפְּנִימִית
בְּהֶתֵּרָהּ עוֹמֶדֶת[83]. שָׁכַח אֶחָד מִן בְּנֵי הַפְּנִימִית וְלֹא
עֵרַב עִמָּהֶן - אַף הַחִיצוֹנָה אֲסוּרָה, מִפְּנֵי אֵלּוּ בְּנֵי
הַפְּנִימִית, שֶׁלֹּא עָלָה לָהֶן עֵרוּב, שֶׁהֵן עוֹבְרִין עֲלֵיהֶן.

82) משנה, עירובין עה, א. ובספר שלפני ה'מגיד משנה' לא היתה בבא זו "שכח אחד מן החיצונה וכו' עומדת", עיי"ש. 83) כי אין לחיצונה דריסת הרגל של הפנימית שתאסור עליה.

כא. עָשׂוּ[84] שְׁתֵּיהֶן עֵרוּב אֶחָד: אִם הִנִּיחוּהוּ
בַּחִיצוֹנָה, וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵרַב, בֵּין שֶׁהָיָה
מִבְּנֵי הַחִיצוֹנָה בֵּין מִבְּנֵי הַפְּנִימִית - שְׁתֵּיהֶן
אֲסוּרוֹת[85] עַד שֶׁיְּבַטֵּל לָהֶן[86], שֶׁהֲרֵי בֵּאֲרָנוּ[87]
שֶׁמְּבַטְּלִין מֵחָצֵר לְחָצֵר; וְאִם הִנִּיחוּ עֵרוּבָן בַּפְּנִימִית,
וְשָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵרַב - הַחִיצוֹנָה
אֲסוּרָה[88], וּפְנִימִית מֻתֶּרֶת[89] בִּמְקוֹמָהּ[90]; שָׁכַח אֶחָד
מִבְּנֵי הַפְּנִימִית וְלֹא עֵרַב - שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת עַד
שֶׁיְּבַטֵּל לָהֶן.

84) משנה, עירובין עה, א. 85) שהרי הם כאילו דרים כולם בחצר אחת, ואחד שלא עירב אוסר עליהם. 86) רשותו. 87) פ"ב ה"ה. 88) שהרי אחד מהם לא עירב. 89) שהיא חולקת רשותה לעצמה, ואף שהשתתפו מקודם לערב ביחד - הרי עכשיו כשאחד מן החיצוניים לא עירב, יכולה הפנימית להגיד: "לתקוני שדרתיך ולא לעוותי" (לתקן שלחתיך ולא לקלקל), ועכשיו שקלקלת - איני רוצה בשיתוף (גמרא). 90) בנוסח אחר, חסרה המלה "במקומה" (ויניציאה).

כב. הָיָה[91] אֶחָד דָּר בְּחָצֵר זוֹ וְאֶחָד דָּר בְּחָצֵר זוֹ -
אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב, אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָל
חֲצֵרוֹ[92]. וְאִם הָיָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בַּפְּנִימִית[93],
אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אֶחָד - הֲרֵי הוּא כְּרַבִּים, וְאוֹסֵר עַל
הַחִיצוֹנָה עַד שֶׁיִּשְׁכְּרוּ מְקוֹמוֹ[94].

91) משנה, עירובין שם. 92) שאין היחיד שבפנימית אוסר על החיצונה, ואף־על־פי שיש בה רבים (מגיד־משנה). והחיצונה אינה אוסרת על הפנימית, כמבואר למעלה בהלכה יט. 93) ובחיצונה דרים שני ישראלים, כפי שמוכח מהמילה: "עד שישכרו" לשון רבים ('מעשה רוקח'). 94) כמבואר בפ"ה הי"ב.

כג. שָׁלֹשׁ[95] חֲצֵרוֹת הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ[96], וְרַבִּים בְּכָל
חָצֵר מֵהֶן, עֵרְבוּ שְׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת עִם הָאֶמְצָעִית -
הִיא[97] מֻתֶּרֶת עִמָּהֶן, וְהֵן מֻתָּרוֹת עִמָּהּ, וּשְׁתַּיִם
הַחִיצוֹנוֹת אֲסוּרוֹת זוֹ עִם זוֹ[98] עַד שֶׁיְּעַרְבוּ שְׁלָשְׁתָּן
עֵרוּב אֶחָד. הָיָה[99] בְּכָל חָצֵר מֵהֶן אֶחָד, אַף עַל פִּי
שֶׁרַבִּים דּוֹרְסִין בַּחִיצוֹנָה[100] - אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב;
שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן מֵתֵר בִּמְקוֹמוֹ. הָיוּ שְׁנַיִם בַּפְּנִימִית -
הוֹאִיל וְהֵן אֲסוּרִין בִּמְקוֹמָן עַד שֶׁיְּעָרְבוּ, הֲרֵי הֵן
אוֹסְרִין עַל הַיְחִידִים שֶׁבָּאֶמְצָעִית וְשֶׁבַּחִיצוֹנָה עַד
שֶׁיְּעָרְבוּ שְׁנַיִם שֶׁבַּפְּנִימִית. זֶה הַכְּלָל: רֶגֶל הָאֲסוּרָה
בִּמְקוֹמָהּ[101] - אוֹסֶרֶת שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָהּ; וְרֶגֶל הַמֻּתֶּרֶת
בִּמְקוֹמָהּ - אֵינָהּ אוֹסֶרֶת שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָהּ, מִפְּנֵי
שֶׁעוֹבֶרֶת עֲלֵיהֶן.

95) משנה, עירובין מה, ב. 96) ופתוחות כל אחת לרשום הרבים, שכל אחת רשות לעצמה ואין להם דריסת רגל זו בתוך זו (רש"י). 97) האמצעית ששתיהן עירבו עמה. 98) שהרי שתי החיצונות לא עירבו ביניהן. 99) עירובין עה, ב. 100) בהלכה זו מדובר בשלש חצרות זו לפנים

מזו, והחיצונה בלבד פתוחה לרשות הרבים, ורגלי הפנימית דרך החיצונה (מגיד־משנה). 101) כמו השנים בפנימית האסורים במקומם, מכיון שלא עירבו.

כד. שְׁתֵּי כְּצֵצְטְרִיּוֹת[102] זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, שֶׁהֵן לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם[103] - אַף עַל פִּי שֶׁעָשְׂתָה כָּל אַחַת מֵהֶן מְחִצָּה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים יוֹרֶדֶת[104] מִכָּל אַחַת וְאַחַת, אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַכְּצֵצְטְרִיּוֹת בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה טְפָחִים - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין לְמַלֹּאת עַד שֶׁיְּעָרְבוּ שְׁתֵּיהֶן עֵרוּב אֶחָד[105], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כִּכְצֵצְטְרָא אַחַת. וְאִם הָיָה בֵּין הָעֶלְיוֹנָה וְהַתַּחְתּוֹנָה יוֹתֵר עַל עֲשָׂרָה טְפָחִים[106], וְעֵרְבָה זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ - שְׁתֵּיהֶן מֻתָּרוֹת לְמַלֹּאת[107].

102) משנה, עירובין פז, ב. ובנוסח אחר: "גזוזטראות" ('מעשה רוקח'). 103) המדובר במקום מקורה היוצא מכותל רשות היחיד על רשות הרבים או על מעין ונהר, כמו זיז - ונוקבים בו נקב וממלאים דרך אותו הנקב מן המעין או הנהר (פירוש המשניות). 104) ואנו אומרים שהמחיצה כאילו הגיעה למטה עד המים. 105) ואוסרים זה על זה. 106) שחולקות רשויות לעצמן. 107) באופן שכתב רבינו (בהל' שבת פט"ו הט"ו): "לעשות מחיצה גבוהה עשרה טפחים על גבי המים כנגד החלון שבגזוזטרא, או תהיה המחיצה יורדת מן הגזוזטרא כנגד המים, ורואין אותה כאילו ירדה ונגעה עד המים".

כה. לֹא[108] עָשְׂתָה הָעֶלְיוֹנָה מְחִצָּה, וְעָשְׂתָה הַתַּחְתּוֹנָה - אַף הַתַּחְתּוֹנָה אֲסוּרָה לְמַלֹּאת, מִפְּנֵי דְּלִי שֶׁל בְּנֵי הָעֶלְיוֹנָה, שֶׁהֵן אֲסוּרִין, שֶׁעוֹבֵר עָלֶיהָ. עָשְׂתָה הָעֶלְיוֹנָה מְחִצָּה, וְלֹא עָשְׂתָה הַתַּחְתּוֹנָה - הָעֶלְיוֹנָה מֻתֶּרֶת לְמַלֹּאת, וְהַתַּחְתּוֹנָה אֲסוּרָה. וְאִם נִשְׁתַּתְּפוּ בְּנֵי הַתַּחְתּוֹנָה עִם בְּנֵי הָעֶלְיוֹנָה בַּמְּחִצָּה שֶׁעָשׂוּ - שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת לְמַלֹּאת עַד שֶׁיְּעָרְבוּ עֵרוּב אֶחָד.

108) משנה, עירובין פז, ב.

כו. שָׁלֹשׁ[109] דְּיָאטוֹת[110] זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, עֶלְיוֹנָה וְתַחְתּוֹנָה שֶׁל אֶחָד, וְאֶמְצָעִית שֶׁל אֶחָד - לֹא יִשְׁלְשֵׁל[111] מִן הָעֶלְיוֹנָה לַתַּחְתּוֹנָה דֶּרֶךְ אֶמְצָעִית; שֶׁאֵין מְשַׁלְשְׁלִין מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת דֶּרֶךְ רְשׁוּת אַחֵר[112]. אֲבָל מְשַׁלְשֵׁל הוּא מִן הָעֶלְיוֹנָה לַתַּחְתּוֹנָה שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ אֶמְצָעִית.

109) 'תוספתא' עירובין פרק ה. 110) עליות. 111) יוריד. 112) בנוסח אחר, חסרה המילה "אחר", וכן בתוספתא.

כז. שְׁתֵּי[113] דְּיָאטוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, וְחָצֵר אַחַת[114] תַּחְתֵּיהֶן[115] שֶׁשּׁוֹפְכִין לְתוֹכָהּ הַמַּיִם - לֹא יִשְׁפְּכוּ לְתוֹכָהּ עַד שֶׁיְּעָרְבוּ שְׁתֵּיהֶן עֵרוּב אֶחָד. עָשׂוּ מִקְצָתָן עוּקָה[116] בֶּחָצֵר לִשְׁפֹּךְ בָּהּ הַמַּיִם, וּמִקְצָתָן לֹא עָשׂוּ - אֵלּוּ שֶׁעָשׂוּ שׁוֹפְכִים לָעוּקָה שֶׁלָּהֶן, וְאֵלּוּ שֶׁלֹּא עָשׂוּ לֹא יִשְׁפְּכוּ עַד שֶׁיְּעָרְבוּ. וְאִם עָשׂוּ אֵלּוּ עוּקָה וְאֵלּוּ עוּקָה - כָּל אַחַת מִשְׁתֵּיהֶן שׁוֹפֶכֶת לָעוּקָה שֶׁלָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עֵרְבוּ.

113) משנה, עירובין פח, ב. 114) שיש בה ארבע אמות על ארבע אמות או יותר, אבל בפחות מכן אין עירוב מועיל בלי עוקה (גומא), כי "חצר פחותה מד' אמות אין שופכים בתוכה מים בשבת, מפני שהם יוצאים לרשות הרבים" (הל' שבת פט"ו הט"ז). 115) בנוסח אחר: "ביניהן" (כת"י התימנים). 116) בור־שופכין. וראה פרטי הלכה זו בהל' שבת פרק טו הט"ז וי"ז.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כלל בו רבינו עניין שיתוף המבוי, ונתבארו בו כל הפרטים שנזכרו בחצרות, בג' פרקים הקודמים, רצונו־לומר פרק ב', פרק ג' ופרק ד'.

א. אַנְשֵׁי[2] מָבוֹי[3] שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶן שִׁתּוּף בְּמַאֲכָל אֶחָד לְעִנְיַן סְחוֹרָה, כְּגוֹן שֶׁקָּנוּ יַיִן בְּשִׁתָּפוּת אוֹ שֶׁמֶן אוֹ דְּבַשׁ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינָן צְרִיכִין שִׁתּוּף אַחֵר לְעִנְיַן שַׁבָּת, אֶלָּא סוֹמְכִין עַל שִׁתּוּף שֶׁל סְחוֹרָה. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה הַמִּין שֶׁהֵן שֻׁתָּפִין בּוֹ מִין אֶחָד וּבִכְלִי אֶחָד[4]; אֲבָל אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן שֻׁתָּף לָזֶה בְּיַיִן וּלְאַחֵר בְּשֶׁמֶן, אוֹ שֶׁהָיָה הַכֹּל יַיִן וְהָיָה בְּשָׁנֵי כֵּלִים - הֲרֵי אֵלּוּ צְרִיכִין שִׁתּוּף אַחֵר לְעִנְיַן שַׁבָּת.

2) משנה, עירובין עא, א. 3) שפתוחות לתוכו הרבה חצירות, ואסור לטלטל במבוי עד שיעשו דיירי החצרות ביניהם "שיתופי־מבואות". ועושים אותם בין בפת ובין בשאר אוכלים, מה־שאין־כן בעירובי חצרות שאין עושים אותם אלא בפת (למעלה פ"א ה"ז, ועיין מגיד־משנה). 4) דעת ה'טור' (או"ח סי' שפו) שאם היו שותפין לזה ביין ולזה בשמן והם בכלי אחד, נקרא גם כן שיתוף (וכ"ה בשו"ע או"ח סי' שסו ס"ג בהג"ה).

ב. אֶחָד[5] מִבְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁבִּקֵּשׁ מֵחֲבֵרוֹ יַיִן אוֹ שֶׁמֶן[6] קֹדֶם הַשַּׁבָּת, וְלֹא נָתַן לוֹ - בָּטֵל הַשִּׁתּוּף[7]; שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ, שֶׁאֵינָן כֵּלָּן כְּשֻׁתָּפִין שֶׁאֵין מַקְפִּידִין זֶה עַל זֶה. אֶחָד[8] מִבְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁרָגִיל לְהִשְׁתַּתֵּף עִם בְּנֵי הַמָּבוֹי, וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף[9] - בְּנֵי מָבוֹי נִכְנָסִין לְבֵיתוֹ וְנוֹטְלִין מִמֶּנּוּ שִׁתּוּף בְּעַל כָּרְחוֹ[10]. וְאֶחָד[11] מִבְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִשְׁתַּתֵּף כְּלָל[12] עִם בְּנֵי הַמָּבוֹי - כּוֹפִין אוֹתוֹ[13] לְהִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶן.

5) עירובין סח, א. 6) המיוחדים לשיתוף. 7) כיון שעיקר טעמו של העירוב והשיתוף הוא לומר: "שכולנו מעורבין ואוכל אחד לכולנו, ואין כל אחד מאתנו חולק רשות מחבירו" (פ"א ה"ו) - אם מקפידים זה על זה, בטלים העירוב והשיתוף. ולדעת הראב"ד לא נאמר דין זה אלא כשמזכים לו את העירוב על ידי אחר, אבל אם הוא נותן חלקו בתוך השיתוף, וחלקו מונח שם, אין הקפדתו מבטלת את השיתוף. 8) עירובין פ, א. 9) ואוסר את הטלטול לכל בני המבוי. 10) כיון שהדבר גם לטובתו, אלא שהוא

רוצה לגרום צער לאחרים, בבחינת "תמות נפשי עם פלשתים" ('רבינו יהונתן'). 11) 'ירושלמי' בבא־בתרא פ"א ה"ה. 12) שאף פעם לא השתתף עם בני המבוי. 13) בית דין, (אבל ליחידים אין רשות ליטול ממנו בעל כרחו). שעיכוב בדבר ש"זה נהנה וזה לא חסר" הוא 'מדת סדום', ובית־דין כופין על 'מדת סדום' (הל' שכנים פי"ב ה"א).

ג. אֶחָד[14] מִבְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁהָיָה לוֹ אוֹצָר שֶׁל יַיִן אוֹ שֶׁמֶן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה מְזַכֶּה מִמְּנוּ מְעַט לְכָל בְּנֵי הַמָּבוֹי[15] לְהִשְׁתַּתֵּף בּוֹ, וּמְעָרֵב בּוֹ עֲלֵיהֶם. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִפְרִישׁוֹ וְלֹא יִחֲדוֹ[16], אֶלָּא הֲרֵי הוּא מְעֹרָב בָּאוֹצָר - הֲרֵי זֶה שִׁתּוּף.

14) עירובין סח, א. 15) שיהיה לכל אחד חלק בו. 16) שלא ייחד את החלק שישמש לשיתוף.

ד. חָצֵר[17] שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי פְּתָחִים לִשְׁנֵי מְבוֹאוֹת, אִם נִשְׁתַּתְּפָה עִם אֶחָד מֵהֶן בִּלְבַד - נֶאֱסְרָה בַּמָּבוֹי הַשֵּׁנִי, וְאֵינָהּ מוֹצִיאָה וּמַכְנִיסָה בּוֹ[18]. לְפִיכָךְ, אִם זָכָה אֶחָד בַּשִּׁתּוּף לְכָל בְּנֵי הַמָּבוֹי וְשִׁתֵּף עֲלֵיהֶן, צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לְאַנְשֵׁי הֶחָצֵר זוֹ, שֶׁאֵינָן מִשְׁתַּתְּפִין אֶלָּא מִדַּעְתָּן; שֶׁאֵינָהּ זְכוּת לָהֶן, שֶׁמָּא בַּמָּבוֹי הַשֵּׁנִי רוֹצִים לְהִשְׁתַּתֵּף וְלֹא בָּזֶה[19].

17) עירובין פ, ב. 18) כיון שאין לה שיתוף אתו. 19) ואף־על־פי שהיא יכולה להשתתף עם שני המבואות ולטלטל בשניהם (ראה למעלה פ"ד הכ"ג), ואם כן אין זו חובה אלא זכות, כמו בכל שיתוף שכתב רבינו למעלה (פ"א ה"כ) שאינו צריך להודיע (ראב"ד) - יתכן שאינו רוצה שאנשים רבים ישתמשו באותה חצר וישימו שם כליהם, בשעה שאינה זקוקה לאותו מבוי, שהרי יש לה יציאה דרך המבוי האחר (מגיד־משנה).

ה. אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מְעָרֶבֶת לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[20]. וְהוּא, שֶׁלֹּא יַאסְרוּ עַל שְׁכֵנָיו; אֲבָל אִם אוֹסֵר - אֵינָהּ מְעָרֶבֶת עָלָיו וְלֹא מִשְׁתַּתֶּפֶת עָלָיו אֶלָּא מִדַּעְתּוֹ. כֵּיצַד אוֹסֵר? כְּגוֹן שֶׁאָמַר: אֵינִי מְעָרֵב עִמָּכֶם, אוֹ: אֵינִי מִשְׁתַּתֵּף עִמָּכֶם[21].

20) בעירובין פ, א אמרו: "ההוא טרזינא (שומר הנשק לשמירת העיר, נכרי היה) דהוה בשבבותיה (בשכנותו) דרבי זירא, אמרו ליה: אוגיר לן (השכיר לנו) רשותך! לא אוגר להו (לא השכיר להם), אתו (באו) לקמיה דרבי זירא, אמרו ליה: מהו למיגר מדביתהו (האם מספיק לשכור את רשותו מאשתו)? אמר להו: הכי (כך) אמר ריש לקיש משמיה דגברא רבה (בשם אדם גדול) ומנו (ומיהו) רבי חנינא: אשתו של אדם, מערבת שלא מדעתו". 21) בעירובין, שם: "נשים שעירבו ונשתתפו שלא מדעת בעליהן - אין עירובן עירוב ואין שיתופן שיתוף", ומחלקים שם בגמרא: "הא דאסר, והא דלא אסר". ודעת רש"י והראב"ד בפירוש הסוגיא להיפך: "הא דאסר" - אם הימנעותו מן העירוב תאסור על בני המבוי מלהשתמש אצלם, יכולה אשתו לערב שלא מדעתו, "הא דלא אסר", אם הוא אינו אוסר עליהם על ידי הימנעותו מלהשתתף, אין רשות לאשתו להשתתף בלי הסכמת בעלה.

ו. נִשְׁתַּתְּפוּ[22] אַנְשֵׁי חָצֵר זוֹ עִם אֶחָד מִשְׁנֵי הַמְּבוֹאוֹת: אִם בְּמִין אֶחָד נִשְׁתַּתְּפוּ, אֲפִלּוּ כֻּלָּה אוֹתוֹ הַמִּין - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה שִׁתּוּף אַחֵר וּמְזַכֶּה לָהֶן, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹדִיעָם[23] פַּעַם שְׁנִיָּה; וְאִם בִּשְׁנֵי מִינִין נִשְׁתַּתְּפוּ[24], וְנִתְמַעֵט הָאֹכֶל[25] - מוֹסִיף וּמְזַכֶּה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹדִיעָן[26]; וְאִם כֻּלּוֹ - מְזַכֶּה לָהֶם, וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעָם[27]. נִתּוֹסְפוּ שְׁכֵנִים[28] בְּחָצֵר זֶה - מְזַכֶּה לָהֶם, וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעָם.

22) משנה, עירובין פ, ב. 23) לשאלם אם מסכימים להשתתף פעם שניה, כי מעמידים אותם על חזקתם שבוודאי יסכימו כמו בפעם הקודמת ('לבוש'). 24) כדעתו למעלה פ"א הי"א שכל האוכלין מצטרפין לשיעור שיתוף. והראב"ד חולק עליו שם וכאן. 25) מן השיעור המבואר בפ"א ה"ט. 26) שבוודאי יסכימו להשלים את העירוב. 27) שאין אנו יודעים עם איזה מבוי הוא רוצה להשתתף, אבל חצר הפתוח למבוי אחד אין צריך לשאלו, שהרי זכות היא לו - שעל ידי השיתוף יוכל להשתמש שם, וזכים לאדם שלא בפניו, כמבואר בפרק א הלכה כ. 28) שלא היו בשעת הנחת השיתוף (משנה, שם).

ז. נִשְׁתַּתְּפָה[29] חָצֵר זוֹ[30] עִם בְּנֵי הַמָּבוֹי זֶה מִפֶּתַח זֶה, וְעִם בְּנֵי הַמָּבוֹי הַשֵּׁנִי מִן הַפֶּתַח הָאַחֵר - מֻתֶּרֶת עִם שְׁנֵיהֶן[31], וְהֵן מֻתָּרִין עִמָּהּ, וּשְׁנֵי הַמְּבוֹאוֹת[32] אֲסוּרִין זֶה עִם זֶה. לֹא עֵרְבָה עִם אֶחָד מֵהֶם[33] - אוֹסֶרֶת עַל שְׁנֵיהֶן.

29) עירובין מט, א. 30) שיש לה שני פתחים לשני מבואות. 31) כדעת רב, שם - ולא כשמואל (מגיד־משנה). 32) שלא השתתפו ביניהם. 33) עם אף אחד מהם, כלומר לא עם זה ולא עם זה.

ח. הָיְתָה[34] חָצֵר זוֹ רְגִילָה בְּפֶתַח אֶחָד[35], וְהַפֶּתַח הַשֵּׁנִי אֵינָהּ רְגִילָה - זֶה שֶׁרְגִילָה לְהִכָּנֵס וְלָצֵאת בּוֹ אוֹסֵר[36], וְשֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ אֵינוֹ אוֹסֵר. עֵרְבָה עִם מָבוֹי שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ - הֵתַּר הַמָּבוֹי הָאַחֵר לְעַצְמוֹ[37], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְעָרֵב עִמָּהּ.

34) עירובין, שם. 35) בחול לצאת ולבוא דרך שם. 36) אם לא עירבה עמו. 37) שהרי הסתלקה בזה מן המבוי שהיא רגילה בו, וכאילו אינה רגילה בו.

ט. עֵרְבוּ[38] בְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁהִיא רְגִילָה בּוֹ לְעַצְמָן, וְהִיא לֹא עֵרְבָה עִמּוֹ וְלֹא עִם בְּנֵי הַמָּבוֹי הָאַחֵר שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ, וְגַם לֹא עֵרְבוּ בְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ - דּוֹחִין אוֹתָהּ אֵצֶל זֶה הַמָּבוֹי שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה[39], מִפְּנֵי שֶׁלֹּא עֵרַב. הוֹאִיל וְהִיא לֹא עֵרְבָה וְהוּא לֹא עֵרַב, דּוֹחִין אוֹתָהּ אֵצְלוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּאָסֵר עַל מָבוֹי זֶה שֶׁעֵרַב לְעַצְמוֹ.

י. חָצֵר[40] שֶׁיֵּשׁ לָהּ פֶּתַח לְמָבוֹי וּפֶתַח אַחֵר לְבִקְעָה[41] אוֹ לְקַרְפֵּף[42] יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם[43] - הוֹאִיל וְאָסוּר לְטַלְטֵל מֵחָצֵר לְאוֹתוֹ הַקַּרְפֵּף, אֵינוֹ סוֹמֵךְ אֶלָּא עַל פֶּתַח שֶׁל מָבוֹי, לְפִיכָךְ אוֹסֵר עַל בְּנֵי הַמָּבוֹי עַד שֶׁיִּשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶן. אֲבָל אִם הָיָה הַקַּרְפֵּף בֵּית סָאתַיִם אוֹ פָּחוֹת[44] - אֵינוֹ אוֹסֵר עַל בְּנֵי הַמָּבוֹי; שֶׁעַל הַפֶּתַח הַמְיֻחָד לוֹ[45] סוֹמֵךְ, הוֹאִיל וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכָל הַקַּרְפֵּף.

40) עירובין סז, ב. 41) שאין לה מחיצות. 42) מקום נרחב שיש לו מחיצות ואין בתוכו בית דירה, אין המחיצות מועילות לטלטל בתוכו (רבינו בהל' שבת פט"ז ה"א). 43) שיעור סאתים הוא כשיעור חצר המשכן, שארכו מאה אמה ורחבו חמישים, שהוא שטח של חמשת אלפים אמה מרובעות (הל' שבת פט"ז ה"ג). 44) והוא־הדין אם היה יותר מבית סאתים, ומוקף לשם דירה (רש"י). 45) ואין לאחרים דריסת הרגל בו.

יא. אֶחָד[46] מִבְּנֵי מָבוֹי שֶׁהָלַךְ לִשְׁבֹּת[47] בְּמָבוֹי אַחֵר - אֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶן[48]. וְכֵן[49] אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי שֶׁבָּנָה מַצֵּבָה[50] רְחָבָה אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל פִּתְחוֹ - אֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶן; שֶׁהֲרֵי הִפְרִישׁ עַצְמוֹ מֵהֶן, וְחָלַק רְשׁוּתוֹ.

46) משנה, עירובין פו, א. 47) ואין דעתו לחזור באותה שבת, כמבואר בפרק ד' הי"ג, לענין אחד מבני החצר. 48) על בני אותו מבוי שהלך מהם, מפני שדירה בלא בעלים אינה דירה ואינה יכולה לאסור. 49) עירובין נט, ב. 50) עמוד.

יב. אַנְשֵׁי מָבוֹי[51] שֶׁנִּשְׁתַּתְּפוּ מִקְצָתָן, וְשָׁכְחוּ מִקְצָתָן וְלֹא נִשְׁתַּתְּפוּ - מְבַטְּלִין רְשׁוּתָן לְאֵלּוּ שֶׁנִּשְׁתַּתְּפוּ. וְדִינָם לְעִנְיַן בִּטּוּל רְשׁוּת - כְּדִין אַנְשֵׁי חָצֵר שֶׁשָּׁכַח אֶחָד מֵהֶן אוֹ שְׁנַיִם וְלֹא עֵרְבוּ[52]. וּכְבָר אָמַרְנוּ[53], שֶׁכָּל אָדָם עִם אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ הַסְּמוּכִים עַל שֻׁלְחָנוֹ - כְּאִישׁ אֶחָד הֵן חֲשׁוּבִין, בֵּין לְעֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת בֵּין לְשִׁתּוּפֵי מְבוֹאוֹת.

51) עירובין עג, ב. 52) המבואר בפ"ב ה"א. 53) בפ"ד ה"א.

יג. מָבוֹי[54] שֶׁעֵרְבוּ כָּל חֲצֵרוֹת שֶׁבּוֹ, כָּל חָצֵר וְחָצֵר בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְאַחַר כָּךְ נִשְׁתַּתְּפוּ כֻּלָּן בַּמָּבוֹי, שָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי הָעִיר וְלֹא עֵרַב עִם בְּנֵי חֲצֵרוֹ - לֹא הִפְסִיד כְּלוּם; שֶׁהֲרֵי כֻּלָּם נִשְׁתַּתְּפוּ, וְעַל הַשִּׁתּוּף סוֹמְכִין, וְלֹא הִצְרִיכוּ לְעָרֵב בַּחֲצֵרוֹת עִם הַשִּׁתּוּף אֶלָּא שֶׁלֹּא לְשַׁכֵּחַ לַתִּינוֹקוֹת תּוֹרַת עֵרוּב[55], וַהֲרֵי עֵרְבוּ בַּחֲצֵרוֹת[56]. אֲבָל אִם שָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי הַמָּבוֹי וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף - אֲסוּרִים בַּמָּבוֹי, וּמֻתָּרִין כָּל בְּנֵי חָצֵר לְטַלְטֵל בַּחֲצֵרָן; שֶׁהַמָּבוֹי לַחֲצֵרוֹת כְּחָצֵר לַבָּתִּים[57].

54) משנה, עירובין עג, ב. 55) שהרי אין התינוקות יודעים מה שנעשה במבוי, ויאמרו: אבותינו לא עירבו. 56) ודעת הרמ"א (או"ח סי' שפז) שההלכה לערב מלבד השיתוף היתה רק בזמן התלמוד, שבני החצר לא נתנו לשיתוף, אלא עירבו יחד ואחד מבני החצר נתן לשיתוף, אבל יותר נכון שכל אחד מבני החצר ישתתף בו, וזה יהיה לעירוב ושיתוף יחד ('משנה ברורה' שם). 57) כשם שאסור להוציא מן הבתים לחצר בלי עירוב, כך אסור להוציא מן החצר למבוי בלא שיתוף (רש"י).

יד. נִשְׁתַּתְּפוּ[58] בַּמָּבוֹי, וְשָׁכְחוּ כֻּלָּן לְעָרֵב בַּחֲצֵרוֹת, אִם אֵין מַקְפִּידִין עַל פְּרוּסָתָן[59] - סוֹמְכִין עַל הַשִּׁתּוּף בַּשַּׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה בִּלְבַד. וְאֵין מַתִּירִין לָהֶן דָּבָר זֶה אֶלָּא מִדֹּחַק[60].

58) 'ירושלמי' עירובין פ"ו ה"ח. 59) על הלחם שאוכלים. וב'ירושלמי' שלפנינו, הנוסח: "רבי יוסה בי רבי בון בשם רב יהודה, כדון (כגון) אנשי בר דליה שאינן מקפידין על פרוטתן", שהם שותפים ואין מקפידים זה על זה. 60) בשעת הדחק, אבל לכתחילה צריכים לעשות גם עירובי חצירות, כדי שלא תשתכח תורת עירוב מן התינוקות, כמבואר בהלכה הקודמת.

טו. מָבוֹי[61] שֶׁלֹּא נִשְׁתַּתְּפוּ בּוֹ, אִם עֵרְבוּ חֲצֵרוֹת עִם הַבָּתִּים - אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת כְּכַרְמְלִית. מֵאַחַר שֶׁעֵרְבוּ חֲצֵרוֹת עִם הַבָּתִּים, נַעֲשָׂה הַמָּבוֹי כְּאִלּוּ אֵינוֹ פָּתוּחַ לוֹ אֶלָּא בָּתִּים בִּלְבַד בְּלֹא חֲצֵרוֹת[62], וּלְפִיכָךְ אֵין מְטַלְטְלִין בְּכֻלּוֹ[63]. וְאִם לֹא עֵרְבוּ אַנְשֵׁי הַחֲצֵרוֹת - מְטַלְטְלִין בְּכֻלּוֹ[63] כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ[64] בְּתוֹכוֹ, כְּחָצֵר שֶׁלֹּא עֵרְבוּ בָּהּ[65].

61) שבת קל, ב. 62) ראה למעלה הל' שבת פי"ז ה"ח, שאין המבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהיו בתים וחצרות פתוחים לתוכו. והראב"ד וכל הפוסקים חולקים על דברי רבינו אלו, ודעתם שחצר ומבוי רשות אחת הם לכלים ששבתו בתוכם. 63) צ"ל "בכולו". 64) שהיו בתוכו בכניסת השבת. 65) "רבי שמעון אומר, אחד גגות ואחד חצירות ואחד קרפיפות, כולן רשות אחד הן לכלים ששבתו בתוכן ולא לכלים ששבתו בתוך הבית". וראה למעלה פ"ד הט"ו.

טז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים[66] אוֹ צָדוּקֵי הַשָּׁרוּי בְּחָצֵר שֶׁבְּמָבוֹי - דִּינוֹ עִם בְּנֵי הַמָּבוֹי כְּדִינוֹ עִם בְּנֵי הֶחָצֵר[67], שֶׁשּׁוֹכְרִים מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ מֵאֶחָד מִבְּנֵי בֵיתוֹ רְשׁוּתוֹ שֶׁבַּמָּבוֹי, אוֹ מְבַטֵּל לָהֶן הַצָּדוּקִי. וְאִם הָיָה בַּמָּבוֹי עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְיִשְׂרָאֵל אֶחָד - אֵינוֹ צָרִיךְ שִׁתּוּף[68]. וְדִין יִשְׂרָאֵל אֶחָד וְדִין רַבִּים שֶׁהֵן סוֹמְכִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד - דִּין אֶחָד הוּא[69].

66) משנה, עירובין סא, ב. 67) כמבואר בפ"ב הט"ז. 68) "מפני שאינו דבר מצוי, שהרי אסור להתייחד אתו, שמא יהרגנו" (כמבואר בפ"ב ה"ט). 69) כמבואר בפ"ד ה"א. וראה מה שכתב 'הרב המגיד' בפרק ב הלכה ט.

יז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים[70] שֶׁהָיָה דָר בְּמָבוֹי - אִם יֵשׁ לוֹ בַּחֲצֵרוֹ פֶּתַח[71] אֶחָד לְבִקְעָה[72], אֵינוֹ אוֹסֵר עַל בְּנֵי הַמָּבוֹי; וַאֲפִלּוּ הָיָה פֶּתַח קָטָן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹצִיא גְּמַלִּים וּקְרוֹנוֹת דֶּרֶךְ הַפֶּתַח שֶׁבַּמָּבוֹי - אֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶן; שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ אֶלָּא עַל פֶּתַח הַמְיֻחָד לוֹ, שֶׁהוּא לַבִּקְעָה. וְכֵן אִם הָיָה פָּתוּחַ לְקַרְפֵּף שֶׁהוּא יָתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם[73] - הֲרֵי זֶה כְּפָתוּחַ לְבִקְעָה, וְאֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶן. הָיָה בֵּית סָאתַיִם אוֹ פָּחוֹת[74] - אֵינוֹ סוֹמֵךְ עֲלֵיהֶן, וְאוֹסֵר עֲלֵיהֶן עַד שֶׁיִּשְׁכְּרוּ מִמֶּנּוּ.

70) עירובין סז, א. 71) או חלון (או"ח סי' שפט). 72) שיש שם אויר טוב. ונוח לו להשתמש בפתח הצר המוביל לעבר הבקעה. 73) מבואר למעלה בהלכה י. 74) המקום קטן ואינו נוח לו, ומשתמש גם בפתח הפתוח למבוי.

יח. מָבוֹי[75] שֶׁצִּדּוֹ אֶחָד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְצִדּוֹ אֶחָד יִשְׂרָאֵלִים[76], וְהָיוּ חַלּוֹנוֹת[77] פְּתוּחוֹת מֵחָצֵר לְחָצֵר שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְעֵרְבוּ כֻּלָּן דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשׂוּ כְּאַנְשֵׁי בַּיִת אֶחָד וּמֵתָּרִין לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּמָּבוֹי דֶּרֶךְ פְּתָחִים[78] עַד שֶׁיִּשְׁכְּרוּ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים; שֶׁאֵין נַעֲשִׂים כְּיָחִיד בִּמְקוֹם עוֹבֵד כּוֹכָבִים[79].

75) עירובין עד, ב. 76) וחצרותיהם פתוחות למבוי. 77) או פתחים פתוחים מחצר לחצר. 78) הפתוחים למבוי. 79) כמבואר לגבי חצר, למעלה בפ"ב הט"ו.

יט. כֵּיצַד[80] מִשְׁתַּתְּפִין בִּמְדִינָה?[81] כָּל חָצֵר וְחָצֵר מְעָרֶבֶת לְעַצְמָהּ[82], שֶׁלֹּא לְשַׁכֵּחַ הַתִּינוֹקוֹת[83], וְאַחַר כָּךְ מִשְׁתַּתְּפִין כָּל אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה כְּדֶרֶךְ שֶׁמִּשְׁתַּתְּפִין בְּמָבוֹי[84]. וְאִם הָיְתָה הַמְּדִינָה קְנִין יָחִיד, אֲפִלּוּ נַעֲשִׂית שֶׁל רַבִּים - מִשְׁתַּתְּפִין כֻּלָּן שִׁתּוּף אֶחָד[85], וִיטַלְטְלוּ בְּכָל הַמְּדִינָה. וְכֵן אִם הָיְתָה שֶׁל רַבִּים, וְיֵשׁ לָהּ פֶּתַח אֶחָד[86] - מִשְׁתַּתְּפִין כֻּלָּן שִׁתּוּף אֶחָד.

80) משנה, עירובין נט, א. 81) עיר המוקפת חומה גבוהה עשרה טפחים, ויש לה דלתות כרשות היחיד (כמבואר בפ"א ה"א) "ואין מערבים אותה לחצאין, שכל העיר רשות היחיד גמורה, והרי הוא כמבוי אחד ואין מערבים חצי מבוי" (מגיד־משנה). 82) עירובי חצרות. 83) שידעו שהיתר הטלטול הוא מסיבת העירוב. 84) ואותן החצרות שהשתתפו עם המבואות - מותרות לטלטל זו עם זו, ואלו שלא השתתפו - אסורות. 85) כיון שהיה תחילה קנין יחיד, כחצר אחת דומה, וצריכים כל בני החצר לערב יחד. 86) שהיא סתומה מכל הצדדים, ורק דרך אותו פתח יוצאים, דינה כחצר, ומערבים את כולה.

כ. אֲבָל[87] אִם הָיְתָה שֶׁל רַבִּים, וְיֵשׁ לָהּ שְׁנֵי פְּתָחִים, שֶׁהָעָם נִכְנָסִין בָּזֶה וְיוֹצְאִין בָּזֶה - אֲפִלּוּ נַעֲשִׂית שֶׁל יָחִיד[88], אֵין מְעָרְבִין אֶת כֻּלָּהּ[89]; אֶלָּא מַנִּיחִין מִמֶּנָּה מָקוֹם אֶחָד, אֲפִלּוּ בַּיִת אֶחָד בְּחָצֵר אַחַת, וּמִשְׁתַּתְּפִין הַשְּׁאָר[90]. וְיִהְיוּ אֵלּוּ הַמִּשְׁתַּתְּפִין כֻּלָּן מֵתָּרִין בְּכָל הַמְּדִינָה, חוּץ מֵאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁשִּׁירוּ. וְיִהְיוּ אוֹתָן הַנִּשְׁאָרִים מֵתָּרִין בִּמְקוֹמָן בַּשִּׁתּוּף שֶׁעוֹשִׂין לְעַצְמָן, אִם הָיוּ הַנִּשְׁאָרִים רַבִּים, וַאֲסוּרִין לְטַלְטֵל בִּשְׁאָר כָּל הַמְּדִינָה.

87) עירובין נט, א. 88) שמכרוה לו. 89) גזירה שמא תחזור ותעשה רשות הרבים, ויקלו גם כן לטלטל בשבת; ואין נוהגים להזהר בזה, אפילו בעיר של רבים, ואפשר שסומכים על דעת רש"י ו'תוספות' (כמבואר בהל' שבת פי"ד ה"א), שאין רשות הרבים אלא אם יש שם ששים רבוא, ודבר זה אינו שכיח ('מגן אברהם' ו'משנה ברורה' או"ח סי' שצב). 90) "העיקר אצלנו: כי עיר של רבים כשיש לה שני שערים, יכנסו בני אדם ברשות־הרבים אחרת, והם אינם יודעים כי העירוב הוא שהתיר להם התשמיש בתוכה, ולפיכך חובה להניח ממנה שיור בלי עירוב כדי שלא ישתמש אותו שיור עם המדינה להודיע כי העירוב הוא שהתיר לנו התשמיש בתוכה, וגם כשהיתה העיר מקודם לכן של רבים אפילו היא היום של יחיד, שהיא צריכה לשיור על־כל־פנים" (פירוש המשניות).

כא. וְדָבָר זֶה מִשּׁוּם הֶכֵּר הוּא, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁהָעֵרוּב הִתִּיר לָהֶן לְטַלְטֵל בִּמְדִינָה זוֹ[91] שֶׁרַבִּים בּוֹקְעִין בָּהּ; שֶׁהֲרֵי הַמָּקוֹם שֶׁנִּשְׁאַר וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶן - אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ, אֶלָּא אֵלּוּ לְעַצְמָן וְאֵלּוּ לְעַצְמָן.

91) ואם לא יעשו שיור, ישתכח העירוב ותשתכח תורת רשות הרבים, על ידי טלטול בעיר הדומה לרשות הרבים ('משנה ברורה' או"ח סי' שצב).

כב. מְדִינָה[92] שֶׁל רַבִּים שֶׁיֵּשׁ לָהּ פֶּתַח אֶחָד וְסֻלָּם בְּמָקוֹם אַחֵר[93] - מְעָרְבִין אֶת כֻּלָּהּ[94], וְאֵינָהּ צְרִיכָה שִׁיּוּר; שֶׁאֵין הַסֻּלָּם שֶׁבַּחוֹמָה חָשׁוּב כְּפֶתַח[95]. הַבָּתִּים[96] שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתוֹ שִׁיּוּר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן פְּתוּחִין לָעִיר, אֶלָּא אַחוֹרֵיהֶן לָעִיר וּפְנֵיהֶם לַחוּץ - עוֹשִׂין אוֹתוֹ שִׁיּוּר[97], וּמְעָרְבִין אֶת הַשְּׁאָר.

92) עירובין נט, ב. 93) בצד השני, ודרך הסולם יורדים מעבר לחומה. 94) כדין עיר שיש לה פתח אחד. 95) שההילוך דרך הסולם, אינו נוח. 96) בעירובין ס, א: "הנהו דאתי (שבאו) לקמיה דרב יוסף, אמרו ליה: הב לן גברא דליערב לן מאתין (תן לנו אדם שיתקן עירוב לעירנו), אמר ליה לאביי: זיל ערב להו, וחזי דלא מצווחא עלה בבי מדרשא (ראה שלא יתנגדו על זה בבית המדרש), אזל, חזא להנהו בתי דפתיחי לנהרא (ראה בתים שפתחיהם אחורי העיר לצד הנהר), אמר: הני ליהוי שיור למתא (אלה יהיו

שיור לעיר)" ושם מדובר בעיר של רבים ונעשית של יחיד הצריכה שיור. 97) ואפילו הוא רק בית אחד, אפילו בית הבקר או בית התבן, שאינם צריכים לעירוב אם אין גרים ואוכלים בהם, עושים אותם שיור (או"ח סי' שצב).

כג. הַמְזַכֶּה בְּשִׁתּוּף לִבְנֵי הַמְּדִינָה, אִם עֵרְבוּ כֻּלָּן[98] עֵרוּב אֶחָד[99] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹדִיעָן; שֶׁזְּכוּת הוּא לָהֶן[100]. וְדִין מִי שֶׁשָּׁכַח וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף עִם בְּנֵי הַמְּדִינָה, אוֹ מִי שֶׁהָלַךְ לִשְׁבֹּת בְּעִיר אַחֶרֶת, אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהָיָה עִמָּהֶן בַּמְּדִינָה - דִּין הַכֹּל כְּדִינָם בְּחָצֵר וּמָבוֹי[101].

98) לדעת ה'מגיד משנה', צ"ל: "אם עירב לכולן". 99) אבל אם לא עירב לכולן, עירוב אחד אינו זכות. 100) וזכין לאדם שלא בפניו. 101) דין שכח בחצר, מבואר בפ"ב ה"א. ודין הלך לשבות בעיר אחרת - בפ"ד הי"ג. ודין גוי - בפ"ב ה"ט ובפ"ד הי"ג.

כד. מְדִינָה[102] שֶׁנִּשְׁתַּתְּפוּ כָּל יוֹשְׁבֶיהָ חוּץ מִמָּבוֹי אֶחָד - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עַל כֻּלָּן. וְאִם בָּנוּ מַצֵּבָה[103] עַל פֶּתַח הַמָּבוֹי - אֵינוֹ אוֹסֵר[104]. לְפִיכָךְ אֵין מְעָרְבִין מְדִינָה לַחֲצָאִין, אֶלָּא אוֹ כֻּלָּהּ אוֹ מָבוֹי מָבוֹי[105]. וּבוֹנֶה כָּל מָבוֹי וּמָבוֹי מַצֵּבָה עַל פִּתְחוֹ, אִם רָצָה לַחֲלֹק רְשׁוּתוֹ מֵהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵאָסֵר עַל שְׁאָר הַמְּבוֹאוֹת.

102) עירובין נט: עיר שהיתה של יחיד, שמערבים את כולה ואינה צריכה שיור. 103) עמוד שהוא רחב ארבעה טפחים, וראה למעלה פ"ד הט"ז. 104) שהמצבה מפרידה את המבוי משאר המדינה. 105) כדי שלא יאסרו זה על זה.

יום רביעי כ"ה טבת ה'תשע"ו

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבאר בו בכלל עניין עירוב תחומין בפת, מהו, וכיצד הוא, ומאי זה דבר הוא, ומקום הנחתו, וזמן עשייתו, ומי הוא העושהו, כמו שנתבאר בפרק ראשון בעניין עירוב החצרות.

א. מִי[2] שֶׁיָּצָא מִן הַמְּדִינָה[3] בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וְהִנִּיחַ מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת[4] רָחוֹק מִן הַמְּדִינָה בְּתוֹךְ הַתְּחוּם[5], וְקָבַע שְׁבִיתָתוֹ שָׁם[6], אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר לַמְּדִינָה[7] וְלָן בְּבֵיתוֹ - נֶחְשָׁב אוֹתוֹ כְּאִלּוּ שָׁבַת בַּמָּקוֹם שֶׁהִנִּיחַ בּוֹ שְׁתֵּי הַסְּעֻדּוֹת. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא עֵרוּבֵי תְּחוּמִין[8].

2) משנה במסכת עירובין דף ס' עמוד א'. 3) עיר שגר בתוכה. 4) שהן "כשמונה עשרה גרוגרות, שהן כשש ביצים בינוניות" (כמבואר למעלה בפרק א' הלכה ט'). 5) של העיר, אף שהוא יותר מתחום מביתו (משנה ברורה אורח חיים סימן ת"ח). 6) בזה שהניח שם את המזון בכוונה לקנות שם שביתה. 7) לפני כניסת השבת, שאם נשאר שם עד השבת, אינו צריך להניח עירוב, שהרי קנה שביתה בעצמו (ראה להלן פרק ז' הלכה א'). 8) נקרא "עירוב" – לפי שהוא מערב תחום שלא היה יכול ללכת בו תחילה עם התחום שהוא יכול ללכת בו.

ב. וְיֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ לְמָחָר אַלְפַּיִם אַמָּה[9] לְכָל רוּחַ. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ לְמָחָר אַלְפַּיִם אַמָּה כְּנֶגֶד הַמְּדִינָה[10], אֵינוֹ מְהַלֵּךְ בַּמְּדִינָה אֶלָּא עַד סוֹף מִדָּתוֹ[11]. וְאִם הָיְתָה הַמְּדִינָה מֵבְלַעַת בְּתוֹךְ מִדָּתוֹ[12] - תֶּחְשַׁב הַמְּדִינָה כֻּלָּהּ כְּאַרְבַּע אַמּוֹת, וְיַשְׁלִים מִדָּתוֹ חוּצָה לָהּ.

9) כדין תחומין בשבת וכמו שכתב רבינו בפרק כ"ז מהלכות שבת הלכה א': "מדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפים אמה, אבל חוץ לאלפים אמה אסור, שאלפים אמה הוא מגרש העיר" ושיעור אלפים אמה – 1516 מטרים בערך. 10) לצד העיר שהוא גר בה. 11) ואם מדתו כלתה באמצע העיר, אסור לו להלך יותר. 12) יבואר בהלכה ב'.

ג. כֵּיצַד?[13] הֲרֵי שֶׁהִנִּיחַ אֶת עֵרוּבוֹ בְּרִחוּק אֶלֶף אַמָּה מִבֵּיתוֹ שֶׁבַּמְּדִינָה לְרוּחַ מִזְרָח - נִמְצָא מְהַלֵּךְ לְמָחָר מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְמִזְרָח, וּמְהַלֵּךְ מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְמַעֲרָב: אֶלֶף שֶׁמִּן הָעֵרוּב עַד בֵּיתוֹ, וְאֶלֶף אַמָּה מִבֵּיתוֹ בְּתוֹךְ הַמְּדִינָה, וְאֵינוֹ מְהַלֵּךְ בַּמְּדִינָה אֶלָּא עַד סוֹף הָאֶלֶף. הָיָה מִבֵּיתוֹ עַד סוֹף הַמְּדִינָה פָּחוֹת מֵאֶלֶף, אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת, שֶׁנִּמְצֵאת מִדָּתוֹ כָּלְתָה חוּץ לַמְּדִינָה[14] - תֶּחְשַׁב הַמְּדִינָה כֻּלָּהּ כְּאַרְבַּע אַמּוֹת, וְיַהֲלֵךְ חוּצָה לָהּ תְּשַׁע מֵאוֹת שֵׁשׁ וְתִשְׁעִים אַמָּה, תַּשְׁלוּם הַאַלְפַּיִם.

13) משנה במסכת עירובין שם. 14) או שכלתה מדתו של אלפים אמה בשווה עם מדת העיר, גם כן נחשבת כל העיר כארבע אמות, ומתחיל למנות אלפים אמה מחוץ לעיר (פירוש המשניות).

ד. לְפִיכָךְ[15], אִם הִנִּיחַ עֵרוּבוֹ בְּרִחוּק אַלְפַּיִם אַמָּה מִבֵּיתוֹ שֶׁבַּמְּדִינָה - הִפְסִיד אֶת כָּל הַמְּדִינָה כֻּלָּהּ[16]; וְנִמְצָא מְהַלֵּךְ מִבֵּיתוֹ עַד עֵרוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה, וּמֵעֵרוּבוֹ אַלְפַּיִם, וְאֵינוֹ מְהַלֵּךְ מִבֵּיתוֹ בַּמְּדִינָה לְרוּחַ מַעֲרָב אֲפִלּוּ אַמָּה אֶחָת. הַמַּנִּיחַ[17] עֵרוּבוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[18] - אֲפִלּוּ הָיְתָה מְדִינָה גְּדוֹלָה כְּנִינְוֵה[19], וַאֲפִלּוּ עִיר חֲרֵבָה[20] אוֹ מְעָרָה הָרְאוּיָה לְדָיּוּרִין[21] - מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ.

15) משנה במסכת עירובין שם. 16) אסורה לו ההליכה בעיר כולה ורק בכיוון לעירוב מותר לו ללכת. 17) משנה במסכת עירובין דף ס"א עמוד א'. 18) מקום המוקף מחיצות. ושביתתו עכשיו במקום אחר. 19) שכן נקראת בדברי הנביא (יונה פרק ג' פסוק ג'): "עיר גדולה לאלהים". 20) שאין בה דיירים אבל המחיצות נשארו. 21) במסכת עירובין דף ס"א עמוד ב' "אפילו היא (גדולה) כמערת צדקיהו מלך יהודה" (רש"י).

ה. הַמַּנִּיחַ[22] עֵרוּבוֹ בְּתוֹךְ הַמְּדִינָה שֶׁשָּׁבַת בָּהּ - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[23], וְאֵין מוֹדְדִין לוֹ מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כִּבְנֵי הַמְּדִינָה כֻּלָּן, שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ חוּץ לַמְּדִינָה. וְכֵן אִם נָתַן עֵרוּבוֹ בַּמְּקוֹמוֹת הַמְּצֻטָּרְפִין לָעִיר[24], שֶׁמּוֹדְדִין הַתְּחוּם חוּץ מֵהֶם - הֲרֵי זֶה כְּנוֹתְנוֹ בְּתוֹךְ הָעִיר. נָתַן עֵרוּבוֹ חוּץ לַתְּחוּם - אֵינוֹ עֵרוּב[25].

22) משנה במסכת עירובין דף ס' עמוד א'. 23) שהרי בלא עירוב גם כן יש לו מן העיר אלפים אמה לכל רוח, וכל העיר כארבע אמות בשבילו (רש"י). 24) היינו "עיבורה של עיר", שהוא שבעים אמה ושני שלישי אמה (כמבואר בהלכות שבת פרק כ"ח הלכה א' וב'). 25) מכיון שאי אפשר לו להגיע לשם בכניסת השבת, זמן קניית העירוב, מפני שהוא חוץ לתחום (רש"י).

ו. אֵין מְעָרְבִין עֵרוּבֵי תְּחוּמִין אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה[26], כְּגוֹן שֶׁהָיָה רוֹצֶה לֵילֵךְ לְבֵית הָאֵבֶל אוֹ לְמִשְׁתֶּה שֶׁל נִשּׂוּאִין, אוֹ לְהַקְבִּיל פְּנֵי רַבּוֹ[27] אוֹ חֲבֵרוֹ[28] שֶׁבָּא מִן הַדֶּרֶךְ, וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ. אוֹ מִפְּנֵי הַיִּרְאָה, כְּגוֹן שֶׁהָיָה רוֹצֶה לִבְרֹחַ מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אוֹ מִן הַלִּסְטִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם עֵרַב שֶׁלֹּא לְאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ, אֶלָּא לִדְבָרֵי הָרְשׁוּת - הֲרֵי זֶה עֵרוּב[29].

26) מסכת עירובין דף פ"ב עמוד א' ש"לא התירו חכמים לצאת חוץ לתחום על ידי עירוב" (רש"י). 27) משנה במסכת עירובין דף ל"ו עמוד ב'. 28) חכם שהוא לומד ממנו (ב"י סימן תט"ו). ומקור הדבר במסכת עירובין שם: "ורבנן זימנין דניחא ליה בחבריה טפי" (הגר"א). 29) משנה במסכת פסחים דף מ"ט עמוד א' "ולשבות שביתת הרשות" – "שהיה הולך להחשיך על התחום לקנות שביתה שם, כדי שיהא לו משם ולהלן אלפים אמה לילך לדבר הרשות" – רש"י (הגר"א). [ובספרי הרמב"ם המדוייקים כתוב "הרי זה אינו עירוב". מאירי במסכת עירובין דף פ"ב עמוד א' עמ' 120 ובמסכת פסחים דף מ"ט עמוד א' עמ' 70].

ז. כֹּל שֶׁמִּשְׁתַּתְּפִין בּוֹ - מְעָרְבִין בּוֹ עֵרוּבֵי תְּחוּמִין[30], וְכֹל שֶׁאֵין מִשְׁתַּתְּפִין בּוֹ - אֵין מְעָרְבִין בּוֹ תְּחוּמִין. וְכַמָּה שִׁעוּר עֵרוּבֵי תְּחוּמִין? מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[31]; וְאִם הָיָה לִפְתָּן[32] - כְּדֵי לֶאֱכֹל בּוֹ שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת. כְּמוֹ הַשִּׁתּוּף[33].

30) משנה במסכת עירובין דף כ"ו עמוד ב' "בכל מערבין ומשתתפין" ועיין בתוספות שם. 31) משנה במסכת עירובין דף פ"ב עמוד ב' כמבואר בהלכה א'. 32) מסכת עירובין דף כ"ט עמוד ב' דבר שרגילים לאכול עם הפת. 33) למעלה פרק א' הלכה י'.

ח. וְצָרִיךְ[34] שֶׁיִּהְיֶה הוּא וְעֵרוּבוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה אֶפְשָׁר לוֹ לְאָכְלוֹ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת[35]. לְפִיכָךְ, אִם נִתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהִנִּיחַ עֵרוּבוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְהִנִּיחַ עֵרוּבוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - אֵינוֹ עֵרוּב; שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהוֹצִיא מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת אֶלָּא בַּעֲבֵרָה.

34) משנה במסכת עירובין דף ל"ב עמוד ב'. 35) הוא זמן כניסת השבת (כמבואר בהלכות שבת פרק ה' הלכה ד'). ואז – זמן קניית שביתה על ידי העירוב.

ט. אֲבָל[36] אִם נִתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהִנִּיחַ עֵרוּבוֹ בְּכַרְמְלִית[37], אוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת בְּכַרְמְלִית, וְהִנִּיחַ עֵרוּבוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי זֶה עֵרוּב; שֶׁבִּשְׁעַת קְנִיַּת הָעֵרוּב, שֶׁהוּא בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, מֻתָּר לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מִכָּל אַחַת מִשְּׁתֵּי הָרְשֻׁיּוֹת לְכַרְמְלִית לִדְבַר מִצְוָה; שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, לֹא גָּזְרוּ עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת בִּמְקוֹם מִצְוָה אוֹ בִּשְׁעַת הַדְּחָק[38].

36) משנה במסכת עירובין דף ל"ב עמוד ב'. 37) שהאיסור להכניס אליה ולהוציא ממנה, אינו אלא מדרבנן (כמבואר בהלכות שבת פרק י"ד). 38) וכן מפורש בפרק כ"ד מהלכות שבת הלכה י'.

י. נְתָנוֹ[39] בְּמִגְדָּל וְנָעַל, וְאָבַד הַמַּפְתֵּחַ, אִם יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ בְּלֹא עֲשִׂיַּת מְלָאכָה[40] - הֲרֵי זֶה עֵרוּב; שֶׁאֵין אָסוּר לַעֲשׂוֹת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת בִּמְקוֹם מִצְוָה אֶלָּא מְלָאכָה. נְתָנוֹ בְּרֹאשׁ הַקָּנֶה אוֹ הַקֶּנֶדֶס[41] הַצּוֹמְחִין מִן הָאָרֶץ - אֵינוֹ עֵרוּב; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְלַשׁ[42]. וְאִם הָיוּ תְּלוּשִׁין וּנְעוּצִין - הֲרֵי זֶה עֵרוּב.

39) משנה במסכת עירובין דף ל"ד עמוד ב'. 40) האסורה מן התורה. 41) שבט דק שעושין ממנו הרמחים. 42) כיון שרגילים להשתמש בו בתלוש, יתחלף לו מחובר בתלוש, וקרוב לודאי שיתלוש, לכן גזרו על זה גם בין השמשות ("מגיד משנה").

יא. כָּל הַמַּנִּיחַ עֵרוּבוֹ, יֵשׁ לוֹ בִּמְקוֹם עֵרוּבוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[43]. לְפִיכָךְ[44], הַמַּנִּיחַ עֵרוּבֵי תְּחוּמִין שֶׁלּוֹ בְּסוֹף הַתְּחוּם, וְנִתְגַּלְגֵּל[45] הָעֵרוּב וְיָצָא חוּץ לַתְּחוּם בְּתוֹךְ שְׁתֵּי אַמּוֹת[46] - הֲרֵי זֶה עֵרוּב, וּכְאִלּוּ לֹא יָצָא מִמְּקוֹמוֹ. וְאִם יָצָא חוּץ לִשְׁתֵּי אַמּוֹת - אֵינוֹ עֵרוּב; שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה חוּץ לַתְּחוּם, וְהַמַּנִּיחַ עֵרוּבוֹ חוּץ לַתְּחוּם - אֵינוֹ עֵרוּב, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעַ אֶל עֵרוּבוֹ.

43) מסכת עירובין דף ל"ה עמוד א'. כלומר: מקום עירובו קונה לו ארבע אמות סביבותיו (חוץ מאלפים אמה שנותנים לו לכל רוח), רוצה לומר, שתי אמות מצד זה ושתי אמות מצד זה שביחד הם ארבע אמות. וראה להלן שיש חולקים על רבינו. 44) משנה במסכת עירובין שם. 45) לפני בין השמשות. 46) ויש סוברים שיש לו ארבע אמות מכל צד וצד, שביחד הם שמונה אמות וכן פסק בשולחן ערוך אורח חיים סימן ת"ט סעיף ה'.

יב. נִתְגַּלְגֵּל[47] הָעֵרוּב וְיָצָא שְׁתֵּי אַמּוֹת חוּץ לַתְּחוּם,

אוֹ אָבַד אוֹ נִשְׂרַף, אוֹ שֶׁהָיָה תְּרוּמָה וְנִטְמֵאת[48]: מִבְּעוֹד יוֹם - אֵינוֹ עֵרוּב; מִשֶּׁחֲשֵׁכָה - הֲרֵי זֶה עֵרוּב; שֶׁקְּנִיַּת הָעֵרוּב בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. וְאִם סָפֵק[49] - הֲרֵי זֶה עֵרוּב; שֶׁסְּפֵק הָעֵרוּב - כָּשֵׁר[50]. לְפִיכָךְ, אִם נֶאֱכַל[51] הָעֵרוּב בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת[52] - הֲרֵי זֶה עֵרוּב.

47) משנה במסכת עירובין שם. 48) שאינה ראויה לא לכהן ולא לישראל. 49) אם אבד או נשרף או נטמא מבעוד יום, או – משחשיכה. 50) שאנו מעמידים את העירוב על חזקתו ותולים כי נתקלקל לאחרי שחשכה. 51) או נשרף או נטמא. 52) ספק יום ספק לילה.

יג. אָמְרוּ לוֹ[53] שְׁנַיִם: צֵא וְעָרֵב עָלֵינוּ[54], אֶחָד[55] עֵרַב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם, וְאֶחָד[56] עֵרַב עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְזֶה שֶׁעֵרַב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם נֶאֱכַל עֵרוּבוֹ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְזֶה שֶׁעֵרַב עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת נֶאֱכַל עֵרוּבוֹ מִשֶּׁחֲשֵׁכָה - שְׁנֵיהֶם קָנוּ עֵרוּב; שֶׁבֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת סָפֵק הוּא, וּסְפֵק הָעֵרוּב - כָּשֵׁר[57]. אַף עַל פִּי כֵן, סָפֵק חֲשֵׁכָה סָפֵק לֹא חֲשֵׁכָה - אֵין מְעָרְבִין עֵרוּבֵי תְּחוּמִין לְכַתְּחִלָּה[58]; וְאִם עֵרַב - הֲרֵי זֶה עֵרוּב.

53) מסכת שבת דף ל"ד עמוד א'. 54) שעשאוהו שליח לערב בשבילם. 55) בשביל אחד. 56) ובשביל אחד. 57) ואף שהשליח הזה נעשה לשניהם, והעירובין סותרים זה את זה, שאם נחשוב בין השמשות ליום, אינו מועיל העירוב של זה שנאכל עירובו בין השמשות, ואם נחשוב אותו ללילה, אינו מועיל העירוב של זה שהניח את עירובו בין השמשות – כיון שעירוב הוא מדרבנן, ספקו להקל, ולאותו שנאכל עירובו בין השמשות, נחשוב אותו ללילה, ולאותו שהניח עירובו בין השמשות, נחשבהו ליום. 58) משנה וגמרא במסכת שבת שם. ואף על פי שעירובי חצרות מותר לעשות בין השמשות (למעלה פרק א' הלכה כ"א) – דין עירובי תחומין יותר חמור (פירוש המשניות במסכת שבת שם).

יד. נָפַל[59] עַל הָעֵרוּב גַּל[60] מִבְּעוֹד יוֹם, אִם יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ בְּלֹא עֲשִׂיַּת מְלָאכָה[61] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; שֶׁמֻּתָּר לְהוֹצִיאוֹ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת[62], שֶׁהִיא שְׁעַת קְנִיַּת הָעֵרוּב. וְאִם נָפַל עָלָיו גַּל מִשֶּׁחֲשֵׁכָה - הֲרֵי זֶה עֵרוּב, וְאַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהוֹצִיאוֹ אֶלָּא בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה[63]. סָפֵק מִבְּעוֹד יוֹם נָפַל אוֹ מִשֶּׁחֲשֵׁכָה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; שֶׁסְּפֵק הָעֵרוּב - כָּשֵׁר.

59) משנה במסכת עירובין דף ל"ה עמוד א'. 60) של אבנים, שאסור לטלטל בשבת מדרבנן משום איסור מוקצה. 61) האסורה מן התורה. 62) שכל דבר האסור משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות (למעלה הלכה ט'). 63) שהרי בשעת קניית העירוב, היה אפשר להשתמש בו.

טו. אֲבָל[64] אִם עֵרַב בִּתְרוּמָה שֶׁהִיא סָפֵק טְמֵאָה - אֵינוֹ עֵרוּב; שֶׁאֵינָהּ סְעֻדָּה הָרְאוּיָה[65]. וְכֵן אִם הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת שֶׁל תְּרוּמָה, אַחַת טְהוֹרָה וְאַחַת טְמֵאָה, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי זוֹ הִיא מִשְּׁתֵּיהֶן, וְאָמַר: עֵרוּבִי בַּטְּהוֹרָה בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא - אֵינוֹ עֵרוּב; שֶׁאֵין כָּאן סְעֻדָּה הָרְאוּיָה לַאֲכִילָה.

64) מסכת עירובין דף ל"ו עמוד א'. 65) שהרי אסורה באכילה מחמת ספק טומאה. ואי אפשר לומר כאן, ספק עירוב כשר, כמו למעלה בהלכה י"ב, כי שם היתה לעירוב חזקת היתר בשעה שהניחו שם, אלא שאחר כך קרה דבר שאנו מסופקים בו אם נתקלקל העירוב, ואנו מעמידים את העירוב בחזקת כשר, אבל כאן, לא היתה חזקת כשרות לעירוב זה מעולם (רש"י).

טז. אָמַר[66]: כִּכָּר זוֹ הַיּוֹם חֹל וּלְמָחָר קֹדֶשׁ, וְעֵרַב בָּהּ - הֲרֵי זֶה עֵרוּב; שֶׁבֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת עַדַיִן לֹא נִתְקַדְּשָׁה וַדַּאי, וּרְאוּיָה הָיְתָה מִבְּעוֹד יוֹם. אֲבָל אִם אָמַר: הַיּוֹם קֹדֶשׁ וּלְמָחָר חֹל - אֵין מְעָרְבִין בָּהּ; שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ[67]. וְכֵן אִם הִפְרִישׁ תְּרוּמָה, וְהִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁלֹּא תִּהְיֶה תְּרוּמָה עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ - אֵין מְעָרְבִין בָּהּ; שֶׁהֲרֵי הִיא טֶבֶל כָּל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְצָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה הַסְּעֻדָּה רְאוּיָה מִבְּעוֹד יוֹם.

66) מסכת עירובין דף ל"ו עמוד א'. 67) במסכת עירובין שם: "אמר לו רבא לרב נחמן: מאי שנא (מה ההבדל ביניהם)? אמר לו: היום חול ולמחר קדש, לא נחתא (ירדה) ליה קדושה מספיקא (מספק, ולכן חל העירוב בין השמשות), היום קדש ולמחר חול, מספיקא לא פקעא קדושתיה מיניה (מספק – אין הקדושה עוזבת אותו, ולכן לא חל העירוב בין השמשות)".

יז. הַנּוֹתֵן[68] עֵרוּבוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת - אֵינוֹ עֵרוּב; לְפִי שֶׁבֵּית הַקְּבָרוֹת אָסוּר בַּהֲנָיָה[69], וְכֵיוָן שֶׁרוֹצֶה בְּקִיּוּם הָעֵרוּב שָׁם אַחַר קְנִיָּתוֹ[70] - הֲרֵי נֶהֱנֶה בּוֹ[71]. נְתָנוֹ בְּבֵית הַפְּרָס[72] - הֲרֵי זֶה עֵרוּב[73], וַאֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן; מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לִכָּנֵס שָׁם בְּמִגְדַּל הַפּוֹרֵחַ[74] אוֹ שֶׁיִּנָּפֵחַ וְהוֹלֵךְ[75].

68) משנה במסכת עירובין דף כ"ו עמוד ב' ושם דף ל"א עמוד ב' בגמרא. 69) "בתי קברות אסורים בהנאה, כיצד? – אין אוכלין בהם ואין שותין בהם ואין עושין בהם מלאכה" (הלכות אבל פרק י"ד הלכה י"ג). 70) ועצם הנחת העירוב אינה הנאה לפי שאין מערבין אלא לדבר מצוה (למעלה הלכה ו') ומצוות לאו ליהנות ניתנו (גמרא שם). ואסור לתת שם את העירוב, כדי שלא יהנה מן האיסור (ר"ע איגר). 71) וכיון שהניח עירובו באיסור אינו עירוב מפני ש"כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד לא מהני" (תמורה דף ד' עמוד ב') ראה ב"יכין ובועז' מסכת עירובין פרק ג' משנה א' אות ג' ובהגהות הגרע"א לשו"ע או"ח סימן ת"ט סעיף א'. 72) "מקום שנחרש בו קבר, שהרי נתדקדקו עצמות המת בתוך העפר, ונתפזרו בכל השדה, וגזרו חכמים טומאה על כל השדה" (רבינו בהלכות טומאת מת פרק י' הלכה א'). 73) שלא גזרו בו חכמים אלא איסור טומאה אבל איסור הנאה לא גזרו. 74) באויר,

ואינו נוגע בטומאה. 75) את העפר ובודק אם נמצאת בתוכו עצם כשעורה המטמאו. והתירו לו חכמים לעשות כן, אף על פי שהוא נטמא, כיון שהוא לדבר מצוה. ולענין קרבן פסח לא גזרו עליו טומאה כלל ומותר לו לעשות קרבן פסח, שלא העמידו חכמים גזרותיהם במקום שיש בו חיוב כרת (שאם לא יעשה פסח יתחייב כרת) כמו שכתב רבינו בפרק ו' מהלכות קרבן פסח הלכה ח' (ועיין תוס' בכורות דף כ"ט עמוד א' ד"ה היכי).

1 **יח. רַבִּים[76] שֶׁרָצוּ לְהִשְׁתַּתֵּף בְּעֵרוּבֵי תְּחוּמִין -**
2 **מְקַבְּצִין כֻּלָּן עֵרוּבָן, שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[77],**
3 **וּמַנִּיחִין אוֹתוֹ בִּכְלִי אֶחָד בְּמָקוֹם שֶׁיִּרְצוּ. וְאִם עָשָׂה**
4 **אֶחָד עֵרוּב עַל יְדֵי כֻּלָּן - צָרִיךְ לִזָּכוֹת לָהֶן עַל יְדֵי**
5 **אַחֵר[78]. וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעָם; שֶׁאֵין מְעָרְבִין לוֹ לָאָדָם**
6 **עֵרוּבֵי תְּחוּמִין אֶלָּא לְדַעְתּוֹ[79], שֶׁמָּא אֵינוֹ רוֹצֶה לְעָרֵב**
7 **בְּאוֹתָהּ הָרוּחַ שֶׁרָצָה זֶה. וְאִם הוֹדִיעוֹ מִבְּעוֹד יוֹם, אַף**
8 **עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצָה אֶלָּא מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ - הֲרֵי זֶה עֵרוּב. וְאִם**
9 **לֹא הוֹדִיעוֹ עַד שֶׁחָשְׁכָה - אֵינוֹ יוֹצֵא בּוֹ; שֶׁאֵין**
10 **מְעָרְבִין מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ.**

76) משנה במסכת עירובין דף פ"ב עמוד א'. 77) "הצריכו מזון שתי סעודות לכל אחד, לפי שענין עירובי תחומין הוא, שיתן שביתתו באותו מקום ויניח שם מזונו הצריך אליו לשבת" (פירוש המשניות). 78) שיאמר לאחר: קבל פת זה וזכה בה לכל אלה הרוצים לזכות בו. ועל ידי עצמו אינו יכול לזכות להם, שכל זמן שהעירוב בידו לא יצא מרשותו, ואין האחרים יכולים לזכות בו. 79) כי המניח עירוב לצד אחד, מפסיד אלפים אמה לצד השני, ולכן צריך לשאול אם מסכים הוא להפסיד בצד זה כדי לזכות בצד זה.

11 **יט. כָּל הַזּוֹכֶה[80] בְּעֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת[81] - מְזַכִּין עַל יָדוֹ**
12 **בְּעֵרוּבֵי תְּחוּמִין, וְכָל מִי שֶׁאֵין מְזַכִּין עַל יָדוֹ עֵרוּבֵי**
13 **חֲצֵרוֹת - אֵין מְזַכִּין עַל יָדוֹ עֵרוּבֵי תְּחוּמִין.**

80) מסכת עירובין דף פ' עמוד ב'. 81) כמבואר בפרק א' הלכה כ'.

14 **כ. נוֹתְנָן[82] אָדָם מָעָה לְבַעַל הַבַּיִת[83], כְּדֵי שֶׁיִּקַּח לוֹ**
15 **פַּת וְיָעֲרֵב לוֹ בָּהּ עֵרוּבֵי תְּחוּמִין. אֲבָל אִם נָתַן לְחֶנְוָנִי**
16 **אוֹ לְנַחְתּוֹם[84], וְאָמַר לוֹ: זְכֵה לִי בְּמָעָה זוֹ - אֵינוֹ**
17 **עֵרוּב. וְאִם אָמַר לוֹ: עָרֵב עָלַי בְּמָעָה זוֹ - הֲרֵי זֶה**
18 **לוֹקֵחַ בָּהּ פַּת אוֹ אֹכֶל מִן הָאֲכָלִין וּמְעָרֵב עָלָיו[85].**
19 **וְאִם נָתַן לוֹ כְּלִי וְאָמַר לוֹ: תֵּן לִי בָּזֶה אֹכֶל וּזְכֵה לִי**
20 **בּוֹ - הֲרֵי זֶה לוֹקֵחַ אֹכֶל וּמְעָרֵב עָלָיו בּוֹ[86].**

82) משנה במסכת עירובין דף פ"א עמוד ב'. 83) אף שמטלטלין אינם נקנים במעות אלא במשיכה, כיון שנתן לבעל הבית שאין דרכו למכור, אנו תולים שלא נתכוון לקנות ממנו פת, אלא לעשותו שליח לערב עליו. 84) כיון שדרכן למכור, אנו תולים שהתכוון לקנות מהם, ומעות אינן קונות – עד ימשוך. 85) שעשאו שליח לעשות עירוב עבורו וקונה פת מאחר ומערב עליו, שאנו אומרים: חזקה שליח עושה שליחותו ומערב לדעתו. 86) כי הדין הוא "אם נותן הקונה למקנה כלי כל שהוא ואומר לו: קנה כלי זה חלף מטלטלין . . . כיון שהגביה המוכר את הכלי וקנהו, קנה הלוקח את המטלטלין אע"פ שעדיין לא נתן הדמים ואחד מהם אינו יכול לחזור" והוא הנקרא קנין חליפין (רבינו בהל' מכירה פרק ה' הלכה ה').

21 **כא. מְעָרֵב[87] אָדָם עֵרוּבֵי תְּחוּמִין עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ**
22 **הַקְּטַנִּים[88], וְעַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים, בֵּין**
23 **מִדַּעְתָּן בֵּין שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּן[89]. לְפִיכָךְ, אִם עֵרַב עֲלֵיהֶן**
24 **וְעֵרְבוּ לְעַצְמָן - יוֹצְאִין בְּשֶׁל רַבָּן. אֲבָל אֵינוֹ מְעָרֵב**
25 **לֹא עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ**
26 **וְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִים וְלֹא עַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ, אֶלָּא מִדַּעְתָּן,**
27 **וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן אוֹכְלִין אֶצְלוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ. וְאִם עֵרַב**
28 **עֲלֵיהֶן וְשָׁמְעוּ וְשָׁתְקוּ וְלֹא מִחוּ - יוֹצְאִין בְּעֵרוּבוֹ.**
29 **עֵרַב עַל אֶחָד מֵהֶן וְעֵרְבוּ הֵן לְעַצְמָן - אֵין לְךָ מֻחָאָה**
30 **גְּדוֹלָה מִזּוֹ, וְיוֹצְאִין בְּעֵרוּב עַצְמָן[90]. קָטָן בֶּן שֵׁשׁ**
31 **שָׁנִים אוֹ פָּחוֹת - יוֹצֵא בְּעֵרוּב אִמּוֹ[91], וְאֵין צָרִיךְ**
32 **לְהַנִּיחַ עָלָיו מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת לְעַצְמוֹ.**

87) מסכת עירובין דף פ"ב עמוד ב'. 88) מגיל שש עד שלש עשרה (משנה ברורה אורח חיים סימן תי"ד). 89) כיון שאין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, מערב עליהם בלי ידיעתם כדי לחנכם במצוות (הרא"ש). 90) והולכים לאותו צד שעירבו. 91) שעד גיל שש הוא כרוך אחרי אמו.

33 **כב. הָרוֹצֶה לְשַׁלֵּחַ עֵרוּבוֹ בְּיַד אַחֵר לְהַנִּיחוֹ לוֹ**
34 **בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה לִקְבֹּעַ שְׁבִיתָתוֹ שָׁם - הָרְשׁוּת**
35 **בְּיָדוֹ[92]. וּכְשֶׁהוּא מְשַׁלְּחוֹ - אֵינוֹ מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד חֵרֵשׁ**
36 **שׁוֹטֶה וְקָטָן[93], וְלֹא בְּיַד מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בְּמִצְוֹת**
37 **עֵרוּב[94]. וְאִם שְׁלָחוֹ - אֵינוֹ עֵרוּב. וְאִם שְׁלָחוֹ בְּיַד**
38 **אֶחָד מֵאֵלּוּ הַפְּסוּלִין לְהוֹלִיכוֹ לְאָדָם כָּשֵׁר, כְּדֵי**
39 **שֶׁיּוֹלִיכוֹ הַכָּשֵׁר וְיַנִּיחוֹ בִּמְקוֹם הָעֵרוּב - הֲרֵי זֶה**
40 **כָּשֵׁר[95]. וַאֲפִלּוּ שְׁלָחוֹ עַל הַקּוֹף אוֹ עַל הַפִּיל[96]. וְהוּא,**
41 **שֶׁיִּהְיֶה עוֹמֵד מֵרָחוֹק, עַד שֶׁיִּרְאֶה זֶה הַפָּסוּל אוֹ**
42 **הַבְּהֵמָה שֶׁהִגִּיעוּ אֶצֶל הַכָּשֵׁר שֶׁאָמַר לוֹ לְהוֹלִיךְ אֶת**
43 **הָעֵרוּבוּצֵד. וְכֵן[97] רַבִּים שֶׁנִּשְׁתַּתְּפוּ בְּעֵרוּבֵי תְּחוּמִין**
44 **וְרָצוּ לִשְׁלֹחַ עֵרוּבָן בְּיַד אַחֵר - הֲרֵי אֵלּוּ מְשַׁלְּחִין.**

92) משנה במסכת עירובין דף ל"א עמוד ב' ויכול לסמוך עליו וללכת בשבת, כי "חזקה שליח עושה שליחותו". 93) שאינם בני דעת ואינם יכולים לקנות שביתה עבורו. 94) כגון כותי או גוי, שמא לא הניחו לשם עירוב. 95) אם האדם הכשר הבטיח לסדר לו את העירוב, כי "חזקה שליח עושה שליחותו". 96) מסכת עירובין שם. 97) מסכת עירובין דף פ"ב עמוד ב'.

45 **כג. אֶחָד[98] אוֹ רַבִּים שֶׁאָמְרוּ לְאֶחָד: צֵא וְעָרֵב**
46 **עָלֵינוּ[99], וְעֵרַב עֲלֵיהֶן בְּאֵי זֶה רוּחַ שֶׁרָצָה[100] - הֲרֵי**
47 **זֶה עֵרוּב וְיוֹצְאִין בּוֹ[101], שֶׁהֲרֵי לֹא יְחִדוּ לוֹ רוּחַ.**
48 **הָאוֹמֵר[102] לַחֲבֵרוֹ: עָרֵב עָלַי בִּתְמָרִים, וְעֵרַב עָלָיו**

בִּגְרוֹגְרוֹת[103]; בִּגְרוֹגְרוֹת, וְעֵרֵב עָלָיו בִּתְמָרִים; אָמַר לוֹ: הַנַּח עֵרוּבִי בְּמִגְדָּל, וְהִנִּיחוֹ בְּשׁוֹבָךְ; בְּשׁוֹבָךְ, וְהִנִּיחוֹ בְּמִגְדָּל; בְּבַיִת, וְהִנִּיחוֹ בַּעֲלִיָּה; בַּעֲלִיָּה, וְהִנִּיחוֹ בְּבַיִת - אֵינוֹ עֵרוּב[104]. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ "עָרֵב עָלַי" סְתָם, וְעֵרֵב עָלָיו - בֵּין בִּגְרוֹגְרוֹת בֵּין בִּתְמָרִים, בֵּין בְּבַיִת בֵּין בַּעֲלִיָּה - הֲרֵי זֶה עֵרוּב[105].

98) מסכת עירובין דף נ' עמוד ב'. 99) ולא פירשו לו לאיזה צד יערב. 100) לאיזה צד שרצה, והמשלחים אינם יכולים עכשיו ללכת אלא באותו צד שעירב עליהם. 101) ואנו אומרים "יש ברירה" – הוברר הדבר למפרע שלצד זה נתכוונו לעשותו שליח לערב עליהם, ועיין ראב"ד. 102) מסכת גיטין דף ס"ה עמוד ב'. 103) תאנים יבשות. 104) כיון ששינה מדעת המשלח, עקר את שליחותו, ואינו נחשב עוד לשליח. 105) שאנו אומרים מן הסתם מסכים המשלח שיערב לו במה שהשליח רוצה, כיון שלא פירש לו מתחילה במה יערב.

כד. כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרְכִין עַל עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת[106] וְשִׁתּוּפֵי מְבוֹאוֹת, כָּךְ מְבָרְכִין עַל עֵרוּבֵי תְּחוּמִין[107]. וְאוֹמֵר: בְּזֶה הָעֵרוּב יִהְיֶה מֻתָּר לִי לְהַלֵּךְ[108] לְמָקוֹם[109] זֶה אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְאִם הָיָה אֶחָד מְעָרֵב עַל יְדֵי רַבִּים, אוֹמֵר: בְּזֶה הָעֵרוּב יִהְיֶה מֻתָּר לִפְלוֹנִי, אוֹ לִבְנֵי מְקוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ לִבְנֵי עִיר זוֹ, לְהַלֵּךְ מִמָּקוֹם זֶה אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ.

106) כמבואר למעלה בפרק א' הלכה ט"ז. 107) ואף על פי שמצות עירוב אינה אלא מדרבנן (למעלה שם הלכה ד'). – מברך: "אשר קדשנו במצותיו וצונו" – שהרי אמרו (מסכת שבת דף כ"ג עמוד א'): והיכן צונו? רב אויא אמר "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים פרק ז' פסוק י"א) רב נחמיה אמר "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך (שם פרק ל"ב פסוק ז'). ו"צונו" היינו שצוה עלינו שלא לצאת בשבת חוץ לתחום בלי עירוב (מגיד משנה ומגן אברהם). 108) "למחר", ואם מערב לכל שבתות השנה יאמר "לכל שבתות השנה". 109) צריך לומר: "ממקום" וכן הוא בשולחן ערוך אורח חיים סימן תט"ו סעיף ד'.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבאר בו עניין העירוב ברגל מה דינו, ובאמירה גם כן, רצונו לומר שיקבע שביתתו במקום שאינו עומד בו, וזמן עשיית זה, ואם אחד יכול לעשות כן בעד חבירו, וקביעות המקום, כיצד צריך לסיימו.

א. מִי[2] שֶׁיָּצָא מֵעֶרֶב שַׁבָּת חוּץ לַמְּדִינָה[3], וְעָמַד בְּמָקוֹם יָדוּעַ[4] בְּתוֹךְ הַתְּחוּם אוֹ בְּסוֹפוֹ[5], וְאָמַר: שְׁבִיתָתִי בְּמָקוֹם זֶה, וְחָזַר לְעִירוֹ[6] וְלָן שָׁם - יֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ לְמָחָר מֵאוֹתוֹ מָקוֹם אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ[7]. וְזֶה הוּא עִקַּר עֵרוּבֵי תְּחוּמִין, לְעָרֵב בְּרַגְלָיו. וְלֹא אָמְרוּ לְעָרֵב בְּהַנָּחַת מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת בִּלְבַד בַּמָּקוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצָא וְלֹא עָמַד שָׁם, אֶלָּא לְהָקֵל עַל הֶעָשִׁיר, שֶׁלֹּא יֵצֵא, אֶלָּא יִשְׁלַח עֵרוּבוֹ בְּיַד אַחֵר[8] וְיַנִּיחוֹ לוֹ.

2) משנה, עירובין מט, ב. 3) לעיר. 4) מקום מסויים. ראה להלן ה"ה וה"ח. 5) בסוף אלפים אמה, ולא מחוץ להן. 6) וחזר אחרי כניסת השבת, וראה למעלה פ"ו ה"א. 7) שהרי בכניסת השבת קנה שביתה באותו מקום. 8) ונחשב כאילו הוא בעצמו נמצא בסוף התחום בכניסת השבת וקנה שביתה.

ב. וְכֵן[9] אִם נִתְכַּוֵּן לִקְבֹּעַ שְׁבִיתָתוֹ בְּמָקוֹם יָדוּעַ אֶצְלוֹ, כְּגוֹן אִילָן אוֹ בַּיִת אוֹ גָּדֵר שֶׁהוּא מַכִּיר מְקוֹמוֹ, וְיֵשׁ בֵּינוֹ וּבֵינוֹ כְּשֶׁחָשְׁכָה אַלְפַּיִם אַמָּה אוֹ פָּחוֹת, וְהֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ וְהָלַךְ כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם[10] וְיִקְנֶה בּוֹ שְׁבִיתָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ וְלֹא עָמַד שָׁם, אֶלָּא הֶחֱזִירוֹ חֲבֵרוֹ לָלוּן אֶצְלוֹ, אוֹ שֶׁחָזַר מֵעַצְמוֹ לָלוּן, אוֹ נִתְעַכֵּב - לְמָחָר יֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ עַד מָקוֹם שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹ, וּמֵאוֹתוֹ הַמָּקוֹם אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ לִקְבֹּעַ שָׁם שְׁבִיתָתוֹ וְהֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ, נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁעָמַד שָׁם[11] אוֹ שֶׁהִנִּיחַ עֵרוּבוֹ שָׁם.

9) משנה, עירובין נב, א. 10) לפני כניסת השבת. 11) ועירב ברגליו.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[12] בְּעָנִי, שֶׁאֵין מַטְרִיחִין אוֹתוֹ לְהַנִּיחַ עֵרוּב[13], אוֹ בְּרָחוֹק, כְּגוֹן מִי שֶׁהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ וְהָיָה יָרֵא שֶׁמָּא תֶּחְשַׁךְ; וָהוּא, שֶׁיִּשָּׁאֵר מִן הַיּוֹם כְּדֵי לְהַגִּיעַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁקָּנָה בּוֹ שְׁבִיתָה קֹדֶם שֶׁתֶּחְשַׁךְ אִם רָץ בְּכָל כֹּחוֹ, וְהָיָה בֵּינוֹ וּבֵין אוֹתוֹ מָקוֹם כְּשֶׁתֶּחְשַׁךְ אַלְפַּיִם אַמָּה אוֹ פָּחוֹת. אֲבָל אִם לֹא הָיָה רָחוֹק וְלֹא עָנִי, אוֹ שֶׁלֹּא נִשְׁאַר מִן הַיּוֹם כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ[14] אֲפִלּוּ רָץ בְּכָל כֹּחוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה בֵּין הַמָּקוֹם שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת בּוֹ וּבֵין הַמָּקוֹם שֶׁהוּא עוֹמֵד בּוֹ כְּשֶׁחָשְׁכָה יָתֵר מֵאַלְפַּיִם אַמָּה, אוֹ שֶׁלֹּא כְּוֵן הַמָּקוֹם שֶׁקָּנָה בּוֹ שְׁבִיתָה - הֲרֵי זֶה לֹא קָנָה שְׁבִיתָה בְּרִחוּק מָקוֹם, וְאֵין לוֹ אֶלָּא אַלְפַּיִם אַמָּה[15] לְכָל רוּחַ מִמָּקוֹם שֶׁהוּא עוֹמֵד בּוֹ כְּשֶׁחָשְׁכָה.

12) עירובין נא, ב. 13) שאין לו מזון שתי סעודות לעירוב, ולהטריחו ללכת ולערב ברגליו לא רצו חכמים, לכן מספיק אם אומר בביתו: שביתתי במקום פלוני ('משנה ברורה' או"ח סי' תי). 14) בנוסח אחר: "שיגיע לאותו מקום" ('מעשה רוקח'). 15) לדעת הראב"ד: "אם יש בין המקום שהוא עומד משחשיכה למקום שנתכוון לשבות בו יותר מאלפיים אמה, הרי הוא כמו שיצא חוץ לתחום ואין לו אלא ארבע אמות במקומו".

ד. מִי[16] שֶׁעָמַד מִבְּעוֹד יוֹם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[17] וְקָנָה שָׁם שְׁבִיתָה, אוֹ שֶׁהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ וְנִתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד הַיָּדוּעַ אֶצְלוֹ וְקָנָה שָׁם שְׁבִיתָתוֹ - הֲרֵי זֶה מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ[18], וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְאִם הָיְתָה רְשׁוּת הַיָּחִיד זוֹ מָקוֹם שֶׁלֹּא הֵקֵף לְדִירָה

אוֹ תֵּל אוֹ בִּקְעָה[19]: אִם הָיָה בָּהּ בֵּית סָאתַיִם אוֹ פָּחוֹת - מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ, וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ; וְאִם הָיְתָה יוֹתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם[20] - אֵין לוֹ בָּהּ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת, וְחוּצָה מֵהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְכֵן אִם הִנִּיחַ עֵרוּבוֹ בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא הֵקַף לְדִירָה.

16) עירובין נ, ב. 17) עיר או מקום שהוקף לשם דירה. 18) אפילו אם השטח גדול מאד. 19) בנוסח אחר: "או נקע" (כת"י התימנים). והוא חפירה בתוך השדה כעין גומה ('הערוך'). 20) ראה למעלה בפט"ז מהל' שבת ה"א.

ה. הַקּוֹנֶה[21] שְׁבִיתָה בְּרִחוּק מָקוֹם, וְלֹא סִיֵּם[22] מִקּוֹם שְׁבִיתָתוֹ - לֹא קָנָה שְׁבִיתָה שָׁם. כֵּיצַד? הָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ, וְאָמַר: שְׁבִיתָתִי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ: בְּשָׂדֶה פְּלוֹנִית, אוֹ: בְּבִקְעָה פְּלוֹנִית, אוֹ: בְּרִחוּק אֶלֶף אַמָּה אוֹ אַלְפַּיִם מִמְּקוֹמִי זֶה - הֲרֵי זֶה לֹא קָנָה שְׁבִיתָה בְּרִחוּק, וְאֵין לוֹ אֶלָּא אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ מִמָּקוֹם שֶׁהוּא עוֹמֵד בּוֹ כְּשֶׁחָשְׁכָה[23].

21) עירובין מט, ב. 22) ציין בדיוק. 23) כשמואל שם, ולא כרב שאמר שאסור לו לזוז ממקומו.

ו. אָמַר[24]: שְׁבִיתָתִי תַּחַת אִילָן פְּלוֹנִי, אוֹ: תַּחַת סֶלַע פְּלוֹנִי, אִם יֵשׁ תַּחַת אוֹתוֹ אִילָן אוֹ אוֹתוֹ סֶלַע שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת[25] אוֹ יָתֵר - לֹא קָנָה שְׁבִיתָה, שֶׁהֲרֵי לֹא כִּוֵּן מְקוֹם שְׁבִיתָתוֹ; שֶׁאִם בָּא לִשְׁבֹּת בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת אֵלּוּ, שֶׁמָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת הָאַחֲרוֹת הוּא שֶׁקָּנָה שְׁבִיתָה.

24) עירובין נ, ב. 25) כי ארבע אמות הן מקומו של אדם, שכן כתוב (שמות טז, כט): "שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". ואמרו (עירובין מח.): "כמה תחתיו? ארבע אמות, שלש לגופו ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו", לכן אם יש תחת האילן שמונה אמות - נחשב לשני מקומות, ואם אמר שביתתי תחתיו - לא ציין את מקום השביתה בדיוק, לכן לא קנה שביתה כלל.

ז. לְפִיכָךְ[26] צָרִיךְ לְהִתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת בְּעִקָּרוֹ, אוֹ בְּאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁבְּדִרּוֹמוֹ אוֹ שֶׁבִּצְפוֹנוֹ. וְאִם הָיָה תַּחְתָּיו פָּחוֹת מִשְּׁמוֹנֶה אַמּוֹת, וְנִתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת תַּחְתָּיו - קָנָה; שֶׁהֲרֵי אֵין שָׁם שִׁעוּר שְׁנֵי מְקוֹמוֹת, וַהֲרֵי מִקְצָת מְקוֹמוֹ מְסֻיָּם[27]. הָיוּ שְׁנַיִם בָּאִים בַּדֶּרֶךְ, אֶחָד מֵהֶן מַכִּיר אִילָן אוֹ גָּדֵר אוֹ מָקוֹם שֶׁהוּא קוֹבֵעַ בּוֹ שְׁבִיתָה, וְהַשֵּׁנִי אֵינוֹ מַכִּיר - זֶה שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר שְׁבִיתָתוֹ לַמַּכִּיר, וְהַמַּכִּיר מִתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת הוּא וַחֲבֵרוֹ בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא מַכִּיר[28].

26) עירובין נ, ב. 27) שאם היו שבע אמות, הרי אמה אחת משותפת לשני מקומות, ואנו אומרים שבאמה הזאת קנה שביתה. 28) בעירובין נא, א: "רבה ורב יוסף הוו קא אזלי באורחא (היו מהלכים בדרך), אמר ליה רבה לרב יוסף: תהא שביתתנו תותי דקלא (תחת הדקל) - אמר ליה: לא ידענא ליה (אינני מכיר את מקום האילן). אמר ליה: סמוך עלי" - שאומר לו שביתתי עמך, והמכיר אומר: שביתתנו במקום פלוני" (רש"י).

ח. אַנְשֵׁי הָעִיר[29] שֶׁשָּׁלְחוּ אֶחָד מֵהֶן לְהוֹלִיךְ לָהֶן עֵרוּבָן לְמָקוֹם יָדוּעַ[30], וְהֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ[31], וְהֶחֱזִירוּ חֲבֵרוֹ וְלֹא הוֹלִיךְ עֵרוּבָן - הֵן לֹא קָנוּ שְׁבִיתָה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, שֶׁהֲרֵי לֹא הֵנַח שָׁם עֵרוּבָן, וְאֵין לָהֶן לְהַלֵּךְ מִמְּדִינָתָן אֶלָּא אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ; וְהוּא קָנָה שָׁם עֵרוּב, שֶׁהֲרֵי הוּא בָּא בַּדֶּרֶךְ וְנִתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת שָׁם וְהֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ, לְפִיכָךְ יֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ לְאוֹתוֹ מָקוֹם לְמָחָר, וּלְהַלֵּךְ מִמֶּנּוּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ.

29) משנה, עירובין נב, א. 30) ראה למעלה ה"א וה"ה. 31) ובמי שבא בדרך, התירו חכמים לערב בדיבור בעלמא (ראה למעלה ה"ג). ודעת כמה מגדולי הראשונים (בעירובין נב.) כי לא נקרא בא בדרך אלא ביוצא לדרך ממש, אבל אם יצא במיוחד להניח את העירוב לא קנה שביתה אלא־אם־כן הניח שם את העירוב, או שעירב ברגליו, אבל בדיבור לחוד - לא.

ט. זֶה[32] שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁצָּרִיךְ הַקּוֹנֶה שְׁבִיתָה בְּרִחוּק מָקוֹם שֶׁיַּחֲזִיק בַּדֶּרֶךְ - לֹא שֶׁיֵּצֵא וְיֵלֵךְ בַּשָּׂדֶה, אֶלָּא אֲפִלּוּ יָרַד מִן הָעֲלִיָּה[33] לֵילֵךְ לְאוֹתוֹ מָקוֹם, וְקֹדֶם שֶׁיֵּצָא מִפֶּתַח הֶחָצֵר הֶחֱזִירוּ חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה הֶחֱזִיק, וְקָנָה שְׁבִיתָה. וְכָל הַקּוֹנֶה שְׁבִיתָה בְּרִחוּק מָקוֹם, אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר: שְׁבִיתָתִי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי; אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ וְהֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ כָּל שֶׁהוּא - קָנָה שָׁם שְׁבִיתָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, מִי שֶׁיָּצָא בְּרַגְלָיו וְעָמַד בַּמָּקוֹם שֶׁקּוֹנֶה בּוֹ שְׁבִיתָה, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר כְּלוּם; אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ - קָנָה.

32) עירובין נב, א. 33) "רב יהודה בר אישתתא, אייתו ליה (הביאו לו) כלכלה דפירי (סל עם פירות) לרב נתן בר אושעיא (ממקום רחוק יותר מאלפים), כי הוה אזיל (כשרצה לחזור לפני שבת לקנות שביתה לסוף אלפים אמה, כדי שיוכל לחזור לביתו בשבת), שבקיה עד דנחית דרגא (הניח לו ללכת עד שירד ממדרגה אחת), אמר ליה (החזירו ואמר לו): בית הכא (לין כאן), למחר קדים ואזיל (למחר תשכים ותלך)". כיון שהתחיל ללכת, נקרא החזיק בדרך, ומספיקה לו מחשבתו לקנות שביתה (עירובין, שם).

י. הַתַּלְמִידִים[34] שֶׁהוֹלְכִין וְאוֹכְלִין בְּלֵילֵי שַׁבָּת בְּשָׂדוֹת וּכְרָמִים אֵצֶל בַּעֲלֵי הַבָּתִּים, שֶׁפִּתָּן מְצוּיָה לְעוֹבְרֵי דְּרָכִים הַבָּאִים שָׁם, וּבָאִים וְלָנִים בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ - מְהַלְּכִין אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ, לֹא מִמָּקוֹם הָאֲכִילָה; שֶׁאִלּוּ מָצְאוּ סְעֻדָּתָן בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, לֹא הָיוּ יוֹצְאִין לַשָּׂדֶה, וְאֵין דַּעְתָּן סוֹמֶכֶת לְדִירָה אֶלָּא עַל בֵּית מִדְרָשָׁם[35].

34) עירובין עג, ב. 35) "בעא מניה רב חייא בר אבין מרב

ששת: בני בי רב (תלמידים הלומדים אצל רבם) דאכלי נהמא (האוכלים לחם סעודתם) בבאגא (בית אכסניא בבקעה) ובייתי (ולנים) בבי רב (בבית המדרש שהיה בתוך אלפים אמה), כי משחינן (כשמודדים) תחומא - מבי רב משחינן להו או מבאגא משחינן להו? אמר ליה: משחינן להו מבי רב (מבית־המדרש מודדים להם תחום שבת), דאי מייתו להו ריפתא לבי רב, ניחא להו טפי (יותר היה רצוי להם שיביאו להם מאכלים לבית המדרש שהוא מקומם הקבוע)" — עירובין, שם.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבארו בו משפט שני עירובין, רצונו־לומר המערב שני עירובין במקומות חלוקים, לשעות חלוקות, ביום אחד, או לימים חלוקים, אם שהימים סמוכין זה לזה, או מחולקין. ונמשך לזה ביאור ימים טובים הסמוכין לשבת ולא עירב בערביהן. מה דין עירובי [חצרות] [ו]תחומין בהן ונשלמו ההלכות.

א. אֵין[2] מַנִּיחִין שְׁנֵי עֵרוּבִין, אֶחָד בְּמִזְרָח וְאֶחָד בְּמַעֲרָב, כְּדֵי שֶׁיְּהַלֵּךְ בְּמִקְצָת הַיּוֹם עַל אֶחָד מִשְּׁנֵי הָעֵרוּבִין, וּבְשְׁאָר הַיּוֹם עַל הָעֵרוּב הַשֵּׁנִי; שֶׁאֵין מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין לְיוֹם אֶחָד. טָעָה[3] וְעֵרַב לִשְׁתֵּי רוּחוֹת, כְּמִדָּמֶה הוּא שֶׁמְּעָרְבִין לִשְׁתֵּי רוּחוֹת, אוֹ שֶׁאָמַר לִשְׁנַיִם: צְאוּ וְעָרְבוּ עָלַי, אֶחָד עֵרַב עָלָיו לְצָפוֹן וְאֶחָד עֵרַב עָלָיו לְדָרוֹם - מְהַלֵּךְ כְּרַגְלֵי שְׁנֵיהֶם[4].

2) משנה, עירובין לח, א. 3) עירובין נ, ב. שסבור היה שאפשר לערב על מנת ללכת שחרית לרוח אחת, וערבית לאחרת. 4) נותנים עליו חומרות שניהם, ואינו יכול ללכת אלא למקום ששניהם יכולים ללכת, אבל למקום שרק אחד יכול ללכת - אסור.

ב. כֵּיצַד[5] מְהַלֵּךְ כְּרַגְלֵי שְׁנֵיהֶם? שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לִשְׁנֵיהֶם לְהַלֵּךְ בּוֹ. נָתַן הָאֶחָד עֵרוּב בְּרִחוּק אֶלֶף אַמָּה לְרוּחַ מִזְרָח[6], וְהִנִּיחַ הַשֵּׁנִי מֵהֶן עֵרוּבוֹ בְּרִחוּק חֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה לְרוּחַ מַעֲרָב[7] - אֵין זֶה שֶׁעֵרְבוּ עָלָיו מְהַלֵּךְ בְּמַעֲרָב אֶלָּא אֶלֶף אַמָּה, כְּרַגְלֵי מִי שֶׁעֵרַב עָלָיו בְּמִזְרָח; וְלֹא יְהַלֵּךְ בְּמִזְרָח אֶלָּא אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה, כְּרַגְלֵי מִי שֶׁעֵרַב עָלָיו בְּמַעֲרָב. לְפִיכָךְ, אִם עֵרַב אוֹ עֵרְבוּ עָלָיו שְׁנֵי עֵרוּבִין אֵלּוּ אֶחָד בְּרִחוּק אַלְפַּיִם אַמָּה לְמִזְרָח וְאֶחָד בְּרִחוּק אַלְפַּיִם אַמָּה לְמַעֲרָב - הֲרֵי זֶה לֹא יָזוּז מִמְּקוֹמוֹ[8].

5) עירובין, שם. 6) אם כן הפסיד בזה אלף לצד מערב שאינו יכול ללכת לשם. 7) והפסיד בזה חמש מאות אמה לצד מזרח. 8) שהרי לא נתכוון לשבות במקומו, אלא במקום עירובו, ואין אנו יודעים איזה מהם קנה עירוב, ועירובו של מזרח מפסידו אלפים לצד מערב, ועירובו של מערב מפסידו אלפים לצד מזרח, לכן לא יזוז ממקומו.

ג. מְעָרֵב[9] אָדָם שְׁנֵי עֵרוּבִין בִּשְׁתֵּי רוּחוֹת, וּמַתְּנֶה[10] וְאוֹמֵר: אִם אֵרַע לִי דָּבָר מִצְוָה[11], אוֹ נִלְחַצְתִּי[12] לְמָחָר וְנִצְרַכְתִּי לְרוּחַ זוֹ - זֶה הָעֵרוּב הוּא שֶׁאֲנִי סוֹמֵךְ עָלָיו, וְהָעֵרוּב שֶׁבְּרוּחַ הַשֵּׁנִית אֵינוֹ כְּלוּם; וְאִם נִצְרַכְתִּי לְרוּחַ זוֹ הַשֵּׁנִית - זֶה הָעֵרוּב הוּא שֶׁאֲנִי סוֹמֵךְ עָלָיו, וְשֶׁבְּרוּחַ הָרִאשׁוֹנָה אֵינוֹ כְּלוּם; וְאִם נִצְרַכְתִּי לִשְׁתֵּי הָרוּחוֹת - יֵשׁ לִי לִסְמֹךְ עַל אֵיזֶה עֵרוּב שֶׁאֶרְצֶה, וּלְאֵיזֶה שֶׁאֶרְצֶה אֵלֵךְ; וְאִם לֹא אֵרַע לִי דָּבָר וְלֹא נִצְרַכְתִּי לְרוּחַ מֵהֶן[13] - אֵין שְׁנֵי הָעֵרוּבִין הָאֵלּוּ עֵרוּב, וְאֵינִי סוֹמֵךְ עַל אֶחָד מֵהֶן, אֶלָּא הֲרֵינִי כִּבְנֵי עִירִי שֶׁיֵּשׁ לִי אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ מִחוּץ לַחוֹמָה.

9) משנה, עירובין לו, ב: "מתנה אדם על עירובו ואומר - אם באו גויים (גובי המכס) מן המזרח (ואני צריך לברוח מפניהם לסוף ארבעת אלפים אמה) עירובי למערב. ואם יבואו מן המערב - עירובי למזרח. אם באו מכאן ומכאן - למקום שארצה אלך. לא מכאן ולא מכאן, הריני כבני עירי. אם בא חכם (שאני רוצה לשמוע דרשתו) מן המזרח - עירובי למזרח, מן המערב - עירובי למערב, בא מכאן ומכאן - למקום שארצה אלך, לא מכאן ולא מכאן - הריני כבני עירי". 10) וביום השבת אנו אומרים: הוברר הדבר למפרע כי לצד זה התכוון שיחול עירובו, וקנה שביתה באותו צד, כי בדרבנן (=עירובין אינם אלא מדרבנן) אנו אומרים "יש ברירה" (עירובין לז: ולהלן הלכה ז). 11) קבלת פני חכם וכיוצא בזה. 12) לברוח מפני גויים הבאים להתנפל, וכיוצא בזה. 13) בנוסח אחר: "לרוח משתיהן" (כת"י התימנים).

ד. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לָצֵאת חוּץ לַתְּחוּם בְּשַׁבָּת[14], כָּךְ אָסוּר לָצֵאת בְּיוֹם טוֹב[15] וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים[16]. וּכְשֵׁם שֶׁהַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּשַׁבָּת - חַיָּב[17], כָּךְ הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - חַיָּב[18]. אֲבָל בְּיוֹם טוֹב מֻתָּר לְהוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת[19]. לְפִיכָךְ מְעָרְבִין עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת וּמִשְׁתַּתְּפִין בְּמְבוֹאוֹת לְיוֹם הַכִּפּוּרִים כְּשַׁבָּת, וּמְעָרְבִין עֵרוּבֵי תְּחוּמִין לְיוֹם הַכִּפּוּרִים וּלְיָמִים טוֹבִים כְּדַרְךָ שֶׁמְּעָרְבִין לְשַׁבָּת.

14) שנאמר (שמות טז, כט): "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי", ואמרו (עירובין נא.): "ממקומו - אלו אלפים אמה". 15) עירובין לח, א במשנה. וכן אמרו במגילה ז, ב במשנה: "אין בין יום־טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד". 16) "אין בין שבת ליום הכיפורים אלא שזה (שבת) זדונו (אם חילל שבת במזיד) בידי אדם (מיתת בית־דין), וזה (יום הכיפורים) זדונו בכרת" (מגילה שם). ואף־על־פי־כן אין יום־טוב ויום הכיפורים שוים בדין זה לשבת, שבשבת יש איסור תחומין מן התורה כגון חוץ לשנים עשר מיל (פכ"ז מהל' שבת הי"א) ואילו ביום־טוב ויום־כיפור גם בזה אין איסור אלא מדרבנן [וראה בפ"ב מהלכות יום־טוב הלכה י, ובפ"ה שם הלכה יד]. 17) כמבואר בהל' שבת פי"ב ה"ח. 18) שהרי נדחו דברי רפרם שאמר כי אין איסור הוצאה ביום הכיפורים (כריתות יד.). 19) מתוך שהותרה הוצאה לצורך אוכל נפש, שהרי כתוב (שמות יב, טז): "אך אשר

יאכל לכל נפש, הוא לבדו יעשה לכם" - הותרה גם שלא לצורך (ביצה יב.).

ה. יוֹם טוֹב[20] שֶׁחָל לִהְיוֹת סָמוּךְ לְשַׁבָּת, בֵּין מִלְּפָנֶיהָ[21] בֵּין מִלְּאַחֲרֶיהָ[22], אוֹ שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת[23] - יֵשׁ לוֹ[24] לְעָרֵב שְׁנֵי עֵרוּבִין לִשְׁתֵּי רוּחוֹת, וְסוֹמֵךְ עַל אֵי זֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה לַיּוֹם הָרִאשׁוֹן, וְעַל הָעֵרוּב שֶׁבְּרוּחַ הַשֵּׁנִיָּה לַיּוֹם הַשֵּׁנִי[25]. אוֹ מְעָרֵב עֵרוּב אֶחָד לְרוּחַ אַחַת, וְסוֹמֵךְ עָלָיו לְאֶחָד מִשְּׁנֵי יָמִים, וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי יִהְיֶה כִּבְנֵי הָעִיר, וּכְאִלּוּ לֹא עָשָׂה עֵרוּב, וְיֵשׁ לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת; אֲבָל בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה[26] - הֲרֵי הֵן כְּיוֹם אֶחָד, וְאֵינוֹ מְעָרֵב לִשְׁנֵי יָמִים אֶלָּא לְרוּחַ אֶחָת.

20) משנה, עירובין לח, א. 21) ביום ששי. 22) ביום ראשון. בחוץ לארץ, עושים את כל המועדים (מלבד יום הכיפורים) שני ימים, "מפני הספק, שלא היו יודעים בגולה את היום שקבעו בו בני ארץ ישראל את החודש", ואפילו בזמן הזה שאין מקדשים בארץ ישראל על פי עדים אלא לפי החשבון המקובל, "תקנת חכמים היא שיזהרו במנהג אבותיהם שבידיהם" (רבינו הל' קידוש החודש פ"ה ה"ד וה"ה). 23) יכול הוא. 24) לפי שיום־טוב ושבת הם שני ימים נפרדים, שתי קדושות נפרדות להם (עירובין לח:) וכמו כן שני ימים־טובים של גלויות, מפני ספק נקבעו - ואחד מהם חול. 25) "אפילו בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה, ואפילו בארץ ישראל היו עושים ראש־השנה שני ימים" (הל' קידוש החודש פ"ה ה"ז). 26) שני ימי ראש־השנה נקראים "יומא אריכתא" (יום ארוך) ו"קדושה אחת", ואי אפשר לערב ביום אחד מקצתו לצד זה ומקצתו לצד אחר. וראה בפ"א מהלכות יום־טוב הלכה ד.

ו. וְכֵן[27] מַתְנֶה אָדָם עַל עֵרוּבוֹ וְאוֹמֵר: עֵרוּבִי לְשַׁבָּת זוֹ, אֲבָל לֹא לְשַׁבָּת אַחֶרֶת; אוֹ: לְשַׁבָּת אַחֶרֶת, אֲבָל לֹא לְשַׁבָּת זוֹ; לְשַׁבָּתוֹת, וְלֹא לְיָמִים טוֹבִים; לְיָמִים טוֹבִים, וְלֹא לְשַׁבָּתוֹת.

27) 'תוספתא' עירובין פ"ג.

ז. אָמַר[28] לַחֲמִשָּׁה: הֲרֵינִי מְעָרֵב[29] עַל אֵיזֶה מִכֶּם שֶׁאִרְצֶה, רָצִיתִי - יֵלֵךְ, לֹא רָצִיתִי - לֹא יֵלֵךְ[30], אַף עַל פִּי שֶׁרָצָה מִשֶּׁחָשְׁכָה[31] - יֵלֵךְ. דָּבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים יֵשׁ בּוֹ בְּרִרָה[32]. וְכֵן הַמְעָרֵב לְשַׁבָּתוֹת שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה, וְאָמַר: רָצִיתִי[33] - אֵלֵךְ, לֹא רָצִיתִי - לֹא אֵלֵךְ, אֶלָּא אֶהְיֶה כִּבְנֵי עִירִי - כָּל שַׁבָּת שֶׁיִּרְצֶה יֵלֵךְ, אַף עַל פִּי שֶׁרָצָה מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ.

28) עירובין לז, ב. 29) מניח עירוב. 30) בדפוס רומי: "רציתי - ילך, לא רציתי - לא ילך" וכן הוא בדפוסי ויניציאה, שונצינו ו'מעשה רוקח'. 31) שהוא זמן שאחרי קניית העירוב. 32) הוברר הדבר למפרע, שכשם שרוצה עכשיו - רצה גם בעת קניית העירוב. 33) בשבת שאני רוצה בעירובי.

ח. הַמְעָרֵב[34] לִשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת אוֹ לְשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב[35], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עָרוּב אֶחָד לְרוּחַ אַחַת לִשְׁנֵי הַיָּמִים[36], צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הָעֵרוּב בִּמְקוֹמוֹ מְצוּי בְּלֵיל הָרִאשׁוֹן וּבְלֵיל שֵׁנִי כָּל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת[37]. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? מוֹלִיכוֹ בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב אוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת וּמַחְשִׁיךְ עָלָיו, וְנוֹטְלוֹ בְּיָדוֹ[38] וּבָא לוֹ - אִם הָיָה לֵיל יוֹם טוֹב[39], וּלְמָחָר מוֹלִיכוֹ לְאוֹתוֹ מָקוֹם וּמַנִּיחוֹ שָׁם עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ, וְאוֹכְלוֹ - אִם הָיָה לֵיל שַׁבָּת[40], אוֹ מְבִיאוֹ - אִם הָיָה לֵיל יוֹם טוֹב. מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁתֵּי קְדֻשּׁוֹת, וְאֵינָן כְּיוֹם אֶחָד, כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: מִלֵּיל רִאשׁוֹן קָנָה הָעֵרוּב לִשְׁנֵי יָמִים[41].

34) משנה, עירובין לח, א. 35) שאמר בפירוש שהעירוב יחול על שני הימים, או על יום־טוב ושבת. 36) שהוא רוצה ללכת בשני הימים באותו כיוון. 37) שעת קניית העירוב. 38) אם מתיירא שמא יגנב או יאבד, ולא יהיה שם בלילה השני. 39) שאין בו איסור הוצאה. 40) שאסור להוליכו משם. 41) אבל בשני ימים־טובים של ראש־השנה, שהם כ"יומא אריכתא" וקדושה אחת (למעלה ה"ה) - אם הניח עירוב בליל ראשון, יכול לסמוך עליו גם ליום שני, כי בין השמשות של היום הראשון - קונה לשני הימים. ודעת הראב"ד שלא אמרו "כיומא אריכתא" אלא לחומרא ולא לקולא, ולכן מצריך שהעירוב יהיה קיים גם בליל שני של ראש־השנה.

ט. נֶאֱכַל[42] הָעֵרוּב בָּרִאשׁוֹן[43] - קָנָה הָעֵרוּב לָרִאשׁוֹן, וְאֵין לוֹ עֵרוּב לַשֵּׁנִי. עֵרַב בְּרַגְלָיו בָּרִאשׁוֹן - צָרִיךְ לְעָרֵב בְּרַגְלָיו בַּשֵּׁנִי; וְהוּא, שֶׁיֵּלֵךְ וְיַעֲמֹד בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, וְיַחְשֹׁב בְּלִבּוֹ[44] שֶׁיִּקְנֶה שָׁם שְׁבִיתָה. עֵרַב בְּפַת בָּרִאשׁוֹן: אִם רָצָה לְעָרֵב בְּרַגְלָיו בַּשֵּׁנִי - הֲרֵי זֶה עֵרוּב; וְאִם רָצָה לְעָרֵב בְּפַת - צָרִיךְ לְעָרֵב בְּאוֹתָהּ הַפַּת עַצְמָהּ[45] שֶׁעֵרַב בָּהּ בָּרִאשׁוֹן.

42) עירובין לח, א. 43) הלכה זו נאמרה בשני ימים־טובים של גלויות, או ביום־טוב הסמוך לשבת לפניה או לאחריה. 44) אבל אמירה אסורה משום הכנה מיום־טוב לחבירו (מגיד־משנה). 45) שאם יקח פת אחרת, צריך לקרוא עליה שם עירוב מבעוד יום, והרי הוא מכין מיום־טוב לחבירו.

י. יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת אוֹ לְאַחַר שַׁבָּת, בִּזְמַן שֶׁמְּקַדְּשִׁין עַל פִּי הָרְאִיָּה[46] - יֵרָאֶה לִי שֶׁהֵן כְּיוֹם אֶחָד, וּקְדֻשָּׁה אַחַת הֵם[47].

46) ובאותו זמן יכול לחול יום הכיפורים סמוך לשבת, כמבואר בפסחים מז. ועיין ברש"י ו'תוספות' שם. אבל מעת שאנו קובעין את החדשים לפי החשבון, כמבואר בהלכות קידוש החודש פ"ה, לא יחול יום הכיפורים סמוך לשבת, כדי שיספיקו ביום חול שביניהם לקבור את המתים, ולהכין ירקות טריים לכבוד שבת או לערב יום הכיפורים (ראש השנה כ.). 47) לפי שכל שאסור בשבת, אסור ביום הכיפורים ('מגיד משנה').

יא. זֶה[48] שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְעָרֵב שְׁנֵי עֵרוּבִין בִּשְׁתֵּי רוּחוֹת לִשְׁנֵי הַיָּמִים, וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה אֶפְשָׁר לוֹ לְהַגִּיעַ לְכָל אֶחָד מִשְּׁנֵי הָעֵרוּבִין בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן[49]; אֲבָל אִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהַגִּיעַ לָעֵרוּב שֶׁל יוֹם הַשֵּׁנִי בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן - אֵין עֵרוּב הַשֵּׁנִי עֵרוּב. שֶׁהָעֵרוּב מִצְוָתוֹ שֶׁיִּהְיֶה בִּסְעֻדָּה הָרְאוּיָה מִבְּעוֹד יוֹם[50], וְזֶה, הוֹאִיל וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעַ לְזֶה הָעֵרוּב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ רְאוּיָה מִבְּעוֹד יוֹם.

48) עירובין לח, ב. 49) ששני המקומות אינם רחוקים זה מזה יותר מאלפים אמה, ויכול ללכת באותו יום. 50) אף שקנין שביתת העירוב הוא משתחשך, מכל־מקום צריך שתהיה באפשרותו להגיע לעירוב בסוף יום ראשון.

יב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהִגִּיחַ עֵרוּבוֹ בְּרִחוּק אַלְפַּיִם אַמָּה מִבֵּיתוֹ לְרוּחַ מִזְרָח, וְסָמַךְ עָלָיו לְיוֹם רִאשׁוֹן, וְהִגִּיחַ עֵרוּב שֵׁנִי בְּרִחוּק אַמָּה אַחַת אוֹ מֵאָה אוֹ אֶלֶף בְּרוּחַ מַעֲרָב, וְסָמַךְ עָלָיו לְיוֹם שֵׁנִי - אֵין זֶה הַשֵּׁנִי עֵרוּב; שֶׁהֲרֵי בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֵין זֶה הָעֵרוּב הַשֵּׁנִי רָאוּי לוֹ מִבְּעוֹד יוֹם, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעַ אֵלָיו, שֶׁהֲרֵי לֹא נִשְׁאַר לוֹ בְּרוּחַ מַעֲרָב כְּלוּם[51].

51) שהרי יש לו ארבעת אלפים אמה לצד מזרח, והפסיד על־ידי־זה בצד מערב.

יג. אֲבָל אִם הִגִּיחַ עֵרוּבוֹ בְּרִחוּק אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה מִבֵּיתוֹ[52] בְּרוּחַ מִזְרָח[53], וְסָמַךְ עָלָיו לְיוֹם רִאשׁוֹן, וְהִגִּיחַ עֵרוּב שֵׁנִי רָחוֹק מִבֵּיתוֹ לְרוּחַ מַעֲרָב בְּתוֹךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה, וְסָמַךְ עָלָיו לְיוֹם שֵׁנִי - הֲרֵי זֶה עֵרוּב; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיַּגִּיעַ לוֹ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן.

52) כשביתו בשדה. אבל אם ביתו בעיר, כל העיר חשובה לו כארבע אמות, ומודדים אלפים אמה מחוץ לחומת העיר (׳משנה ברורה׳ או"ח סי׳ תטז). 53) ולפי זה, יש לו עוד חמש מאות אמה למערב, שביכלתו להגיע שמה ביום ראשון.

יד. יוֹם טוֹב[54] שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת - אֵינוֹ עוֹשֶׂה עֵרוּב בְּיוֹם טוֹב, לֹא עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת וְלֹא עֵרוּבֵי תְּחוּמִין[55]; אֶלָּא מְעָרֵב הוּא בְּיוֹם חֲמִישִׁי, שֶׁהוּא עֶרֶב יוֹם טוֹב. וְאִם חָלוּ שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת בַּחֲמִישִׁי וְעֶרֶב שַׁבָּת - מְעָרֵב מִיּוֹם רְבִיעִי עֵרוּבֵי תְּחוּמִין וְעֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת. וְאִם שָׁכַח וְלֹא עֵרַב - הֲרֵי זֶה מְעָרֵב עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת בַּחֲמִישִׁי וּבְעֶרֶב שַׁבָּת וּמַתְּנֶה, אֲבָל לֹא עֵרוּבֵי תְּחוּמִין[56].

54) ביצה טז, ב. 55) שנראה כמתקן דבר לצורך מחר, ואסור להכין מיום־טוב לשבת. 56) שקנין שביתה הוא כקנין בית, ואסור לקנות ביום־טוב אפילו בתנאי.

טו. כֵּיצַד מַתְּנֶה? אוֹמֵר בַּחֲמִישִׁי: אִם הַיּוֹם יוֹם טוֹב[57] - אֵין בִּדְבָרַי כְּלוּם[58], וְאִם לָאו[59] - הֲרֵי זֶה עֵרוּב[60]; וּלְמָחָר חוֹזֵר וּמְעָרֵב, וְאוֹמֵר: אִם הַיּוֹם יוֹם טוֹב - כְּבָר עֵרַבְתִּי מֵאֶמֶשׁ וְאֵין בִּדְבָרַי הַיּוֹם כְּלוּם, וְאִם אֶמֶשׁ הָיָה יוֹם טוֹב - הֲרֵי זֶה עֵרוּב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת; אֲבָל בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי הֵן כְּיוֹם אֶחָד[61], וְאֵינוֹ מְעָרֵב לָהֶן אֶלָּא מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב.

57) שהרי שני ימים־טובים של גלויות הם מספק, ובכל יום אנו מסופקים אם הוא חול או יום־טוב. 58) שאסור לערב ביום־טוב. 59) והיום יום חול. 60) יחול העירוב בין השמשות. 61) ביצה ו, א. לענין עירובי תבשילין (מגיד־משנה).

יום ה׳ כ״ו טבת ה׳תשע״ו

הִלְכוֹת שְׁבִיתַת עָשׂוֹר

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פְּרָטָן: א) לִשְׁבֹּת בּוֹ מִמְּלָאכָה. ב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה. ג) לְהִתְעַנּוֹת בּוֹ. ד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בּוֹ. וּבֵאוּר כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבאר בו איסור המלאכה בכלל, והוא בשווה עם שבת בכל האיסור מן התורה ומדבריהם, חוץ משני דברים, כמבואר שם. ונזכר בו איסור האכילה והשתייה, ואיסור שאר הדברים, כרחיצה ונעילת הסנדל וסיכה ותשמיש, וזמן התחלת היום ויציאתו.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] לִשְׁבֹּת מִמְּלָאכָה בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי[3], שֶׁנֶּאֱמַר: שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם. וְכָל הָעוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה - בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, וְעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבֶעָשׂוֹר וְגוֹמֵר כָּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ. וּמַה הוּא חַיָּב עַל עֲשִׂיַּת מְלָאכָה בְּיוֹם זֶה?[4] אִם עָשָׂה בִּרְצוֹנוֹ[5] בְּזָדוֹן[6] - חַיָּב כָּרֵת[7]; וְאִם עָשָׂה בִּשְׁגָגָה[8] - חַיָּב קָרְבַּן חַטָּאת קְבוּעָה[9].

2) במסכת שבת דף כ"ד עמוד ב׳: "רב אשי אמר שבתון עשה הוא". 3) הוא חודש תשרי, כי חודש ניסן הוא הראשון למנין החדשים, כמו שנאמר (שמות פרק י"ב פסוק ב׳): "החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה". 4) (משנה במסכת כריתות דף ב׳ עמוד א׳). 5) שלא אנסוהו לכך. 6) יודע שהיום אסור לעשות מלאכה זו ושחייבין עליה כרת (ראה בפרק ב׳ מהלכות שגגות הלכה ב׳). 7) שנאמר (ויקרא פרק כ"ג פסוק ל׳): "וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה, והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה", ואבדון הוא כרת (תורת כהנים). 8) שלא ידע שמלאכה זו אסורה, או שלא ידע שהיום יום הכפורים. 9) "היא הבאה מן הבהמה בלבד, בניגוד לקרבן עולה ויורד שהוא קרבן שאינו קבוע, אלא אם היה עשיר מביא חטאת בהמה, ואם היה עני מביא

עוף, ודל מביא עשירית האיפה" (ראה בהלכות שגגות פרק א').

ב. כָּל מְלָאכָה[10] שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ בְּשַׁבָּת סְקִילָה[11], חַיָּבִין[12] עַל זְדוֹנָהּ בֶּעָשׂוֹר כָּרֵת. וְכֹל שֶׁחַיָּבִין עָלָיו קָרְבַּן חַטָּאת בְּשַׁבָּת[13], חַיָּבִין עָלָיו קָרְבַּן חַטָּאת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְכָל דָּבָר שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשַׁבָּת אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מְלָאכָה[14], אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים; וְאִם עָשָׂה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[15], כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּכִּין אוֹתוֹ עַל הַשַּׁבָּת. וְכֹל שֶׁאָסוּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת[16], אָסוּר לְטַלְטְלוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְכֹל שֶׁאָסוּר לְאָמְרוֹ[17] אוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ לְכַתְּחִלָּה[18] בְּשַׁבָּת, כָּךְ אָסוּר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אֵין בֵּין שַׁבָּת לְיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ[19], אֶלָּא שֶׁזְּדוֹן מְלָאכָה בְּשַׁבָּת - בְּסְקִילָה, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים - בְּכָרֵת.

10) שלשים ותשע מלאכות, ובכללן גם מלאכת הוצאה מרשות לרשות, בניגוד לדעת רפרם, שאין איסור הוצאה ביום הכפורים (מסכת כריתות דף י"ד עמוד א'). וראה בפרק ח' מהלכות עירובין הלכה ג'. 11) משנה במסכת מגילה דף ז' עמוד ב' "אין בין שבת ליום הכפורים אלא שזה זדונו בידי אדם (=סקילה על ידי בית דין) וזה זדונו בכרת". 12) בשאר הימים הטובים הותרו המלאכות שהן לצורך אכילה, לפי שהתורה אמרה: "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם" (שמות פרק י"ב פסוק ט"ז), אבל יום הכפורים שהוא אסור באכילה אין להתיר בו מלאכת אוכל נפש, וזה מבואר בכתוב (ויקרא פרק כ"ג פסוקים כ"ח-כ"ט): "וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה . . . כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה . . ." "כי" זה, מה טיבו? והרי שני איסורים שונים הם, אלא הוא טעם על איסור מלאכת אוכל נפש, - משום שאסור לאכול (העמק דבר). 13) כל מלאכה שאם עשאה בשבת, במזיד חייב עליה סקילה, - אם עשאה בשוגג חייב חטאת (ראה בפרק א' מהלכות שבת). 14) ואסור מן התורה, אם עשהו כל היום, כמו שכתב הרמב"ן. וכן דעת רבינו בפרק כ"א מהלכות שבת הלכה א' ועיין במ"מ שם. 15) ומלקות אין בהן שאינן בלאו אלא בעשה של "תשבות". 16) מפורש בפרק כ"ד מהלכות שבת מהלכה י"ב ואילך. 17) מפורש שם מהלכה א' ואילך. 18) מדרבנן. 19) אבל בשטחים אחרים ישנם הבדלים בין שבת ליום הכפורים, כפי שיתבאר להלן.

ג. וּמֵתֵר לְקַנֵּב אֶת הַיָּרָק בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[20] מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה[21]. וּמַהוּ הַקִּנּוּב? שֶׁיָּסִיר אֶת הֶעָלִים הַמְעֻפָּשׁוֹת[22], וִיקַצֵּץ הַשְּׁאָר, וִיתַקֵּן אוֹתוֹ לַאֲכִילָה. וְכֵן מְפַצְּעִין[23] בֶּאֱגוֹזִין וּמְפָרְכִין[24] בְּרִמּוֹנִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה, מִפְּנֵי עֲגִמַת נֶפֶשׁ[25]. וְיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, אָסוּר בִּקְנִיבַת יָרָק וּבִפְצִיעַת אֱגוֹזִים וּבִפְרִיכַת רִמּוֹנִים כָּל הַיּוֹם[26]. וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם בְּשִׁנְעָר[27] וּבַמַּעֲרָב[28], שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ אַחַת מִכָּל אֵלּוּ בְּיוֹם הַצּוֹם[29], אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּשַׁבָּת לְכָל דְּבָרָיו.

20) (מסכת שבת דף קי"ד עמוד ב'). 21) אבל מקודם לזה אסור, שמא ישכח ויאכל מהם (בעל המאור). 22) והרמב"ן והרשב"א מפרשים: "הדחת הירק". 23) כלומר: מפצחין, מוציאים הפרי על ידי שבירת הקליפה. 24) פותחים הקליפה ומוציאים הפרי מתוכה. 25) שלא תהיה לו עגמת נפש, כשיהיה לו מאכל מוכן מבערב (מגיד משנה). ורש"י פירש להיפך: שתהיה לו עגמת נפש ועינוי יותר שיתקן ביום בשעת איסור אכילה שנפשו תאבה לאכול ביום. 26) "מנין ליום הכפורים שחל להיות בשבת שאסור בקניבת ירק תלמוד לומר (שמות פרק ט"ז פסוק כ"ג): "שבתון שבת קדש" – שבתון שבות" (מסכת שבת דף קי"ד עמוד ב') ואסור אפילו מן המנחה ולמעלה. 27) היא בכל. 28) היא ארץ ישראל שהיא במערבה של בבל שהיתה מרכז היהדות בזמן התלמוד. 29) במסכת שבת דף קט"ו עמוד א' "כיון דחזא (מאחר שראה) [רבה] דהוו קא מחרפי (שהיו מקדימין לעשות מבעוד יום), אמר להו אתא איגרתא (באה אגרת) ממערבא משמיה דרבי יוחנן דאסור", הרי שרבה שהיה בבבל ורבי יוחנן שהיה בארץ ישראל אסרו.

ד. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחֶרֶת[30] יֵשׁ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהִיא: לִשְׁבֹּת בּוֹ מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּעַנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: אִי זֶה הוּא עִנּוּי שֶׁהוּא לַנֶּפֶשׁ? זֶה הַצּוֹם[31]. וְכָל הַצָּם בּוֹ - קַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה, וְכָל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בּוֹ - בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, וְעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה[32], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תְעֻנֶּה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה; מֵאַחַר שֶׁעָנַשׁ הַכָּתוּב כָּרֵת לְמִי שֶׁלֹּא נִתְעַנָּה, לָמַדְנוּ שֶׁמַּזְהָרִין אָנוּ בּוֹ[33] עַל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה[34]. וְכָל הָאוֹכֵל אוֹ הַשּׁוֹתֶה בּוֹ[35] בְּשׁוֹגֵג[36] - חַיָּב קָרְבַּן חַטָּאת קְבוּעָה[37].

30) בקצת ספרים הגירסא "מצות עשה אחת", כי שתיה בכלל אכילה והן מצוה אחת. אבל הנוסחא שלפנינו היא הנכונה (עיין מעשה רוקח). 31) דבר שהנפש תלויה בו, היא אכילה ושתיה (רבינו בפירוש המשניות). 32) (משנה במסכת כריתות דף ב' עמוד א' ויומא דף פ"א עמוד א') וראה בספר המצוות לאוין קצ"ו. 33) כי לא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר מתחילה. 34) מאכילה ושתיה. מכלל כי יתר העינויים: רחיצה, סיכה נעילת הסנדל ובעילה אינם אסורים מן התורה אלא מדברי סופרים (לחם משנה). וראה להלן הלכה ה'. 35) משנה ביומא דף פ"א עמוד א'. 36) שלא ידע שאסור לאכול ולשתות, או שלא ידע שהיום יום הכפורים. 37) בניגוד לקרבן עולה ויורד, ראה למעלה הלכה א'.

ה. וְכֵן[38] לָמַדְנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[39], שֶׁאָסוּר לִרְחֹץ[40] בּוֹ, אוֹ לָסוּךְ[41] בּוֹ, אוֹ לִנְעֹל אֶת הַסַּנְדָּל[42], אוֹ לִבְעֹל[43]. וּמִצְוָה לִשְׁבֹּת מִכָּל אֵלּוּ כְּדֶרֶךְ שֶׁשּׁוֹבֶת מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן; שַׁבַּת - לְעִנְיַן אֲכִילָה[44], וְשַׁבָּתוֹן - לְעִנְיָנִים אֵלּוּ. וְאֵין חַיָּבִין כָּרֵת

אוֹ קָרְבָּן אֶלָּא עַל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה[45]; אֲבָל אִם רָחַץ אוֹ סָךְ אוֹ נָעַל אוֹ בָּעַל - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[46].

38) (משנה במסכת יומא דף ע"ג עמוד ב'). 39) כך קבלו חכמים פירושו של "עינוי" ביום הכפורים. 40) שנאמר (תהלים פרק ק"ט פסוק י"ח): "ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו". 41) במסכת שבת דף פ"ו עמוד א'. "מנין לסיכה שהיא כשתייה ביום הכפורים? אף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר . . ." וכותב רבינו שם בפירוש המשניות: "אין רוצה באמרו כשתיה שיהיה חייב עליה כרת כמו שהוא חייב על השתיה, אבל הכוונה שהוא אסור כמו השתיה ויתחייב עליה מלקות". אבל דעת רבינו תם ושאר ראשונים כי עינויים אלו אינם אלא מדרבנן, וראה למעלה הלכה ד' בלחם משנה. 42) שנאמר (ירמיה פרק ב' פסוק כ"ה): "מנעי רגלך מיחף וגרונך מצמאה". 43) שנאמר (בראשית פרק ל"א פסוק נ'): "אם תענה את בנותי" ("להשבית עונתן" – רש"י, יומא דף ע"ז עמוד ב'). הרי שכל אלו הדברים נחשבים לעינוי, ואם ישבות מאלה הפעולות: הרחיצה, הסיכה, נעילת הסנדל והבעילה הוא משלים את העינוי (סדר משנה). 44) ובקצת ספרים הגירסא: "לענין מלאכה", והיא הגירסא הנכונה, כי כך ביאר רבינו בפרק זה הלכה א', כי פסוק זה בא ללמדנו שיש מצות עשה בשביתה ממלאכה (מעשה רוקח). 45) מסכת יומא דף ע"ד עמוד א'. 46) עונש דרבנן על שמרד נגד דברי חכמים, וראה למעלה הלכה ד'.

ו. כְּשֵׁם שֶׁשְּׁבוּת מְלָאכָה בּוֹ בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה[47], כָּךְ שְׁבוּת לְעִנּוּי בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ[48] בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב; כְּלוֹמַר: הַתְחֵל לָצוּם[49] וּלְהִתְעַנּוֹת מֵעֶרֶב תִּשְׁעָה[50] הַסָּמוּךְ לַעֲשִׂירִי. וְכֵן בַּיְּצִיאָה שׁוֹהֶה בְּעִנּוּיוֹ מְעַט מִלֵּיל אַחַד עָשָׂר[51] סָמוּךְ לַעֲשִׂירִי, שֶׁנֶּאֱמַר: מֵעֶרֶב וְעַד עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם[52].

47) "חמשה קראי כתיבי במלאכה, חד לאזהרה דיממא, וחד לאזהרה דליליא, חד לעונש דיממא, וחד לעונש דליליא, וחד לאפנויי למגמר עינוי ממלאכה בין דיממא בין דליליא" (מסכת יומא דף פ"א עמוד א'). ואף שבכל מקום הלילה הולך אחר היום, - צריך כאן לכתוב פסוק מיוחד ללילה, מפני שכתוב (ויקרא פרק כ"ג פסוק כ"ח): "בעצם היום הזה". 48) (מסכת ראש השנה פרק ט' עמוד א'). 49) לדעת רבינו אין חיוב להוסיף מחול על הקודש אלא לענין הצום. ויש אומרים שיש להוסיף גם בשביתת מלאכה, ולא רק ביום הכפורים אלא גם בשבתות ושאר ימים טובים, ש"כל מקום שיש בו משום שבות מוסיפין מחול על הקודש" ועיין מגיד משנה. 50) אין לתוספת זו שיעור קצוב, אבל קודם בין השמשות צריך להוסיף (כי בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה אסור ממילא מכח ספק יום הכפורים) – אם מעט או הרבה בתוך הגבול של "פלג המנחה" ומעלה (או"ח תר"ח). 51) אחרי צאת הכוכבים שהוא ודאי לילה. 52) כן הוא בגמרא ר"ה דף ט' עמוד א' לרבי ישמעאל. ואילו ר' עקיבא לומד דין התוספת מענין שביעית ומפסוק זה הוא לומד שמצוה לאכול בערב יום הכפורים, "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש – וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין? אלא לומר לך: כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי", וביאר הרא"ש: "כלומר הכינו עצמכם בתשעה לחודש לעינוי המחרת להתחזק באכילה ושתיה כדי שתוכלו להתענות מחר, להראות חיבתו של המקום ברוך הוא, כאדם שיש לו ילד שעשועים וגזר עליו להתענות יום אחד, וצוה להאכילו ולהשקותו ערב יום התענית כדי שיוכל לסבול". [ורבינו רמז לדין זה בהלכות נדרים פרק ג' הלכה ט'. וצריך עיון שהרי פסוק זה נדרש לענין תוספת. ועיין תוספות ר"ה דף ט' עמוד ב' ד"ה כאילו].

ז. נָשִׁים[53] שֶׁאוֹכְלוֹת וְשׁוֹתוֹת עַד שֶׁחָשְׁכָה[54], וְהֵן אֵינָן יוֹדְעוֹת שֶׁמִּצְוָה לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ - אֵין מְמַחִין בְּיָדָן; שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לַעֲשׂוֹת בְּזָדוֹן. שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה שׁוֹטֵר בְּבֵית כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְהַזְהִיר נָשָׁיו, וְהַנַּח לָהֶן, שֶׁיְּהוּ שׁוֹגְגִין, וְאַל יְהוּ מְזִידִין[55]. וְכֵן כָּל הַדּוֹמֶה לָזֶה[56].

53) מסכת ביצה דף ל' עמוד א'. 54) כלומר: לפני שקדש היום. 55) אבל אם החוטא הוא מזיד, מחוייב להוכיחו אף אם יודע שלא ישמע לו, שכן כתוב בתורה (ויקרא פרק י"ט פסוק י"ז): "הוכח תוכיח את עמיתך" (מגן אברהם בשם סמ"ג), אבל בגנת ורדים ומעשה רוקח חולקים עליו, כי במקום שברור שהחוטא לא ישמע לו – לעולם אין חיוב תוכחה. 56) בכל דבר שאינו מפורש בתורה, ונהגו בו היתר, והדבר מסור לכל בני אדם, הדין כן, כי מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין (מגיד משנה).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבארו בו שיעורי האכילה והשתייה, והדברים הראויים ושאינן ראויים. ונזכר בו ביאור אצל מי נדחה איסור זה. וכן נאמר בו מי הוא המתענה מדבריהם ומי שאינו מתענה.

א. הָאוֹכֵל[2] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים מַאֲכָלִין הָרְאוּיִין[3] לֶאֱכֹל לְאָדָם כְּכוֹתֶבֶת[4] הַגַּסָּה[5], שֶׁהִיא פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה[6] כְּמִעַט[7] - הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְכָל הָאֲכָלִים מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר זֶה[8]. וְכֵן הַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין הָרְאוּיִין לִשְׁתִּיַּת אָדָם כִּמְלֹא לֻגְמָיו[9] שֶׁל שׁוֹתֶה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי לֻגְמָיו[10] - חַיָּב[11]. וְכַמָּה מְלֹא לֻגְמָיו? כְּדֵי שֶׁיְּסַלְּקֵם לְצַד אֶחָד[12] וְיֵרָאֶה מְלֹא לֻגְמָיו. וְשִׁעוּר זֶה בְּאָדָם בֵּינוֹנִי[13] - פָּחוֹת מֵרְבִיעִית[14]. וְכָל הַמַּשְׁקִין מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר זֶה. וְהָאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה אֵין מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר אֶחָד[15].

2) משנה, יומא עג, ב. 3) שנאמר: (ויקרא כג, כז-כט) "ועניתם את נפשותיכם - כי כל הנפש אשר לא תעונה" דברים המשיבים את הנפש ומבטלים את העינוי (ראה יומא פא:) פרט לאוכלין שאינם ראויים (להלן הלכה ה) שאינם משיבים את הנפש. 4) פרי התמר בהחלו להתייבש.

5) הגדולה. 6) כן היא מסקנת הגמרא ביומא עט, ב: "וכביצה שאמרו, לא גדולה ולא קטנה אלא בינונית" (כלים יז, ו). 7) בקצת ספרים, הגירסא "במעט". 8) משנה, יומא שם. 9) כמלוא הפה. 10) שכאן אין השיעור שוה לכל אדם, כמו באכילה, אלא לפי מלוא לוגמיו של כל שותה ושותה, למי שפיו גדול - שיעורו גדול, ולמי שפיו קטן - שיעורו קטן. 11) שקיבלו חכמים כי בשיעור זה מתיישבת דעתו של אדם, וסר ממנו העינוי. 12) שאין הכוונה מלוא לוגמיו ממש, שיהיו שני צידי פיו מלאים משקה, אלא אם צד אחד מלא ובולט, זה נחשב למלוא לוגמיו (יומא פ.). 13) אבל באדם גדול (=במדה) השיעור יותר, שהרי "לוגמו של בן אבטיח מחזיק יותר מרביעית" ('ירושלמי' יומא פ"ח ה"ב). 14) נמצא שדין יום הכיפורים שיש בו מצות עינוי, שונה משאר דברים שאסורים באכילה, כי רוב שיעורי אכילה הם בכזית, ורוב שיעורי שתיה הם ברביעית. ואילו ביום כיפור, שיעור אכילה לבטל העינוי - בככותבת הגסה, ושיעור השתיה - במלוא לוגמיו. 15) שאם אכל פחות מככותבת, ושתה פחות ממלוא לוגמיו אינם מצטרפים, כי קיבלו חכמים שאין דעתו של אדם מתיישבת בזה, ולא בטל מצוות עינוי.

1 **ב. אֶחָד הָאוֹכֵל אֲכָלִים הַמֻּתָּרִים אוֹ שֶׁאָכַל דְּבָרִים**
2 **הָאֲסוּרִין[16], כְּגוֹן פִּגּוּל[17] וְנוֹתָר[18] וְטֶבֶל[19] וּנְבֵלוֹת**
3 **וּטְרֵפוֹת וְחֵלֶב אוֹ דָם - הוֹאִיל וְאָכַל אֲכָלִים הָרְאוּיִין**
4 **לְאָדָם, הֲרֵי זֶה חַיָּב כָּרֵת מִשּׁוּם אוֹכֵל בְּיוֹם**
5 **הַכִּפּוּרִים[20].**

16) יומא עד, ב. 17) קדשים שנתפלגו ונפסלו על ידי מחשבת הכהן בשעת ההקרבה לאכלם לאחר הזמן שקבעה התורה (ויקרא ז, יח). 18) קדשים שנותר בשר שלהם אחר זמנם שקבעה להם התורה, יום ולילה או שני ימים ולילה אחד (ויקרא כב, ל). 19) תבואה שלא הופרשה ממנה תרומות ומעשרות. 20) ואף שממילא חייב כרת משום אוכל האיסור ההוא (פיגול, נותר, חלב ודם) - יתכן שאכל מאיסורים אלו פחות משיעור כזית, והשלים את האכילה בדבר היתר, באופן שאינו חייב משום האיסורים ההם אלא מחמת איסור יום הכיפורים (מהרש"ל).

6 **ג. אָכַל אוֹ שָׁתָה פָּחוֹת מִשִּׁעוּר זֶה - אֵינוֹ חַיָּב**
7 **כָּרֵת[21]; אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה[22] בַּחֲצִי**
8 **שִׁעוּר, אֵין חַיָּבִין כָּרֵת אֶלָּא עַל כְּשִׁעוּר. וְהָאוֹכֵל אוֹ**
9 **הַשּׁוֹתֶה חֲצִי שִׁעוּר - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[23].**

21) יומא עד, א. 22) משום שנאמר (ויקרא ז, כג): "כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו", "כל" זה משמעו כל שהוא, ואפילו פחות מכשיעור, כעין שנאמר (תהילים עח, לח): "ולא יעיר כל חמתו" שפירושו כל שהוא, והסבירו (ביומא עד.) את איסור "חצי־השיעור" משום שהוא ראוי להצטרף לשיעור איסור, שאם יאכל בתוך כדי אכילת פרס (ראה להלן הלכה ד) עוד חצי שיעור - יצטרפו שניהם לשיעור שלם ויתחייב כרת (ראה 'פרי מגדים' יו"ד סי' סב), ומדין חלב נלמד לכל איסורים שבתורה לאסור מן התורה 'חצי שיעור'. וראה בפ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז. 23) עונש שהטילו עליו חכמים על מרדו.

10 **ד. אָכַל[24] מְעַט[25] וְחָזַר וְאָכַל[26]: אִם יֵשׁ מִתְּחִלַּת**
11 **אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה עַד סוֹף אֲכִילָה אַחֲרוֹנָה כְּדֵי אֲכִילַת**
12 **שָׁלֹשׁ בֵּיצִים[27] - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת לְכַשִּׁעוּר[28]; וְאִם**
13 **לָאו - אֵין מִצְטָרְפוֹת לְכַשִּׁעוּר. שָׁתָה מְעַט וְחָזַר**
14 **וְשָׁתָה: אִם יֵשׁ מִתְּחִלַּת שְׁתִיָּה רִאשׁוֹנָה עַד סוֹף**
15 **שְׁתִיָּה אַחֲרוֹנָה כְּדֵי שְׁתִיַּת רְבִיעִית[29] - מִצְטָרְפִין**
16 **לְשִׁעוּר; וְאִם לָאו - אֵין מִצְטָרְפִין.**

24) יומא פ, א. 25) פחות מכשיעור. 26) ובין הכל יש כשיעור. 27) ונקרא בלשון התלמוד והפוסקים "אכילת פרס", פרס פירושו חציו של איזה דבר, ושיעור זה הוא חצי ככר של שש ביצים (עירובין פ"ח מ"ב). ויש אומרים כי שיעורו ארבע ביצים (מגיד־משנה). ושיעור הזמן הוא תשעה רגעים (שו"ת 'חתם סופר' חלק ו סי' טז). ויש אומרים שמונה רגעים, ששה רגעים, שלשה או ארבעה רגעים (אנציקלופדיה תלמודית ערך אכילת פרס). 28) ודינו כאוכל חצי שיעור. 29) גם בהלכות תרומות (פ"י ה"ג) כתב רבינו כן, והשיגו הראב"ד שם ממה שאמרו: "כל המשקין מצטרפין לפסול את הגויה (לטמא את הגוף) בכדי אכילת פרס" (כריתות יג.). ורבינו סובר, שזה נאמר רק בשתיה ששיעורה ברביעית, אז שיעור הצירוף צריך להיות בשיעור גדול מרביעית, שהוא בכדי אכילת פרס. אבל ביום הכיפורים, ששיעור שתיה הוא בפחות מרביעית, מצטרף בכדי שתיית רביעית ('רבינו מנוח'). וכן נראה דעת הראב"ד שלא השיג כאן על רבינו.

17 **ה. אָכַל אֲכָלִים שֶׁאֵין רְאוּיִין לְמַאֲכַל אָדָם[30], כְּגוֹן**
18 **עֲשָׂבִים הַמָּרִים אוֹ שְׁרָפִים[31] הַבְּאוּשִׁין, אוֹ שֶׁשָּׁתָה**
19 **מַשְׁקִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִשְׁתִיָּה, כְּגוֹן צִיר[32] אוֹ מוּרְיָס[33]**
20 **וְחֹמֶץ חַי[34], אֲפִלּוּ אָכַל וְשָׁתָה מֵהֶן הַרְבֵּה - הֲרֵי זֶה**
21 **פָּטוּר מִן הַכָּרֵת, אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[35].**

30) משנה, יומא פא, א. 31) מיצים הנוטפים מן האילנות. 32) מים היוצאים מדגים מלוחים. 33) שומן היוצא מדגים מלוחים. 34) דעת רבי ביומא פא, ב שחומץ משיב את הנפש. "דרש רב גידל בר מנשה מבירי: אין הלכה כרבי, נפקו (יצאו) כולי עלמא (כולם) מזגו (עירבו מים בחומץ) ושתו, שמע רב גידל ואיקפד (והקפיד), אמר: אימר דאמרי אנא דיעבד - לכתחילה מי אמרי? אימר דאמרי אנא פורתא (מעט) - טובא (הרבה) מי אמרי? אימר דאמרי אנא חי - מזוג מי אמרי?". 35) ה'טור' באו"ח סי' תרי"ב הביא בשם 'אבי העזרי': שאם אכל אוכלין שאינם ראויים לאכילה, אפילו איסורא ליכא, והמדובר שם בעפר וכדומה שאין עליהם שם אוכל כלל.

22 **ו. שָׁתָה חֹמֶץ מָזוּג בְּמַיִם - חַיָּב[36]. הַכּוֹסֵס[37] פִּלְפְּלִין**
23 **וְזַנְגְּבִיל יָבֵשׁ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - פָּטוּר; אֲבָל זַנְגְּבִיל[38]**
24 **רָטֹב - חַיָּב[39]. אָכַל עֲלֵי גְּפָנִים - פָּטוּר; לוּלְבֵי**
25 **גְּפָנִים[40] - חַיָּב. וְאֵילוּ הֵן לוּלְבֵי גְּפָנִים? כֹּל**
26 **שֶׁלִּבְלְבוּ[41] בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[42] מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם**
27 **הַכִּפּוּרִים[43]; יָתֵר עַל זֶה - הֲרֵי הֵן כְּעֵצִים[44] וּפָטוּר.**
28 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ.**

36) יומא, שם. 37) "כל דבר שאדם אוכל שלא כדרכו, נקרא כסיסה" (רש"י ברכות לו:). 38) קנמון. 39) מגיד־משנה גורס: "אבל רטובין חייב", ומוסב גם על פלפלין. וכן הוא בגמרא שם. וכן כתב רבינו בפ"ח מהל' ברכות ה"ז שפלפלין רטובין הם אוכל, ומברך עליהם "בורא פרי האדמה". ועיין 'מגיד משנה'. 40) ענפים רכים של גפנים. 41) שהניצו. 42) לאו דוקא, כי כן הדין גם בשאר הארצות, אלא שבארץ ישראל רגילים להיות כך. 43) עדיין לחים ורכים הם, וראויים לאכילה. 44) שכבר נעשו קשים.

1 ז. אָכַל[45] צָלִי בְּמֶלַח - מִצְטָרֵף הַמֶּלַח לַבָּשָׂר; צִיר[46]
2 שֶׁעַל גַּבֵּי יָרָק - מִצְטָרֵף[47]; מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁירֵי הָאֹכֶל
3 הַמְעֹרָבִים עִם הָאֹכֶל - כְּאֹכֶל הֵן חֲשׁוּבִים. הָיָה שָׂבֵעַ
4 מֵאֲכִילָה גַּסָּה שֶׁאָכַל[48] עַד שֶׁקָּץ בִּמְזוֹנוֹ, וְאָכַל יָתֵר
5 עַל שָׂבְעוֹ - פָּטוּר[49], כְּמִי שֶׁאָכַל אֲכָלִין שֶׁאֵינָם
6 רְאוּיִין לַאֲכִילָה; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה הַמַּאֲכָל הַיָּתֵר
7 רָאוּי לְרָעֵב, אֵינוֹ רָאוּי לְכָל מִי שֶׁשָּׂבֵעַ כָּזֶה[50].

45) יומא פ, ב. 46) מיץ. 47) ל"ככותבת הגסה" שהיא שיעור אכילה (יומא שם). 48) בתחילת ליל יום כיפור, מדובר - שעוד שָׂבֵעַ מאכילתו ביום (מגיד־משנה). וראה להלן. 49) ביומא פ, ב: "אמר ריש לקיש, האוכל אכילה גסה ביום הכיפורים - פטור, מאי טעמא? 'אשר לא תעונה' - כתיב, פרט למזיק". ויש כאן גירסא אחרת: "היה שָׂבֵעַ מאכילה גסה שאכל אוכלין שאינן ראויין ואחר־כך אכל אוכלין ראויין - פטור" (המאירי). וכן הוא ב'שיטה' למסכת יומא ('מעשה רוקח' בהקדמה), ויש הכרח לגירסא זו, כי לפי גירסא שלפנינו, איך יתכן שהוא פטור על אכילה גסה, כיון שכבר נתחייב בתחילת אכילתו? ולדעת 'מגיד משנה' — פירושו, כגון שאכל בתחילת ליל יום הכיפורים מיד על אכילה שאכל בערב יום הכיפורים. 50) ואם אכל מאכלים מבושמים או מתובלים על אכילתו - חייב, כי "רווחא לבסומא שכיח" (מגילה ז:) (רווח־מקום מצוי גם בבטן מלאה לדבר מבוסם וטוב) ('כלבו').

8 ח. חוֹלֶה[51] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה[52], שֶׁשָּׁאַל לְאֱכֹל בְּיוֹם
9 הַכִּפּוּרִים, אַף עַל פִּי שֶׁהָרוֹפְאִים הַבְּקִיאִין אוֹמְרִין:
10 אֵינוֹ צָרִיךְ - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ[53] עַל פִּי עַצְמוֹ[54], עַד
11 שֶׁיֹּאמַר: דַּיּוֹ[55]. אָמַר הַחוֹלֶה: אֵינִי צָרִיךְ, וְהָרוֹפֵא
12 אוֹמֵר: צָרִיךְ - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ עַל פִּיו[56]. וְהוּא,
13 שֶׁיִּהְיֶה רוֹפֵא בָּקִי[57]. רוֹפֵא אֶחָד אוֹמֵר: צָרִיךְ, וְאֶחָד
14 אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ. מִקְצָת הָרוֹפְאִין
15 אוֹמְרִין: צָרִיךְ, וּמִקְצָתָן אוֹמְרִין: אֵינוֹ צָרִיךְ -
16 הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב אוֹ אַחַר הַבְּקִיאִין. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא
17 יֹאמַר הַחוֹלֶה: צָרִיךְ אֲנִי; אֲבָל אִם אָמַר: צָרִיךְ אֲנִי
18 - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ[58]. לֹא אָמַר הַחוֹלֶה שֶׁהוּא צָרִיךְ,
19 וְנֶחְלְקוּ הָרוֹפְאִים, וְהָיוּ כֻּלָּם בְּקִיאִין, וְאֵלּוּ שֶׁאָמְרוּ
20 אֵינוֹ צָרִיךְ כַּמִּנְיָן שֶׁאָמְרוּ צָרִיךְ - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ.

51) משנה, יומא פב, א. 52) שאם לא יתנו לו לאכול, אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן (שו"ע או"ח סי' תריח).

53) מפני שכתוב (ויקרא יח, ה): "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" - "וחי בהם, ולא שימות בהם" (יומא פה:). 54) ביומא פג, א: "אמר רבי ינאי, חולה אומר צריך, ורופא אומר אינו צריך - שומעין לחולה, מאי טעמא? לב יודע מרת נפשו (משלי יד, י)". 55) לדעת הרא"ש (יומא פ"ח סי"ג) מאכילין ומשקין אותו מעט מעט פחות מכשיעור, וישהה בין אכילה לאכילה ובין שתיה לשתיה, כדי שלא יצטרפו בתוך כדי אכילת פרס (ראה בהלכה ד), וכן הוא בשו"ע או"ח סי' תריח ס"ז. אבל הנצי"ב ('העמק שאלה' שאילתא קסז) העלה שדין זה לא נאמר אלא לענין מעוברת (ראה כריתות יג.), אבל גבי חולה מאכילין אותו כדרכו בלי שום הגבלות. 56) שמא החולה נבעת ואינו מרגיש בחליו מחמת רוב חולשה (יומא שם). ואפילו החולה בעצמו רופא מומחה, אין שומעין לו ('פרי מגדים'). 57) בכתב־יד תימני: "רופא אומן". 58) ביומא, שם: אמר מר בר רב אשי, כל היכא דאמר צריך אני, אפילו מאה אמרי לא צריך, לא צייתנו להו (אין שומעין להם).

21 ט. עֲבָרָה[59] שֶׁהֵרִיחָה[60] - לוֹחֲשִׁין לָהּ בְּאָזְנָהּ שֶׁיּוֹם
22 הַכִּפּוּרִים הוּא[61]; אִם נִתְקָרְרָה דַעְתָּהּ בְּזִכָּרוֹן זֶה -
23 מוּטָב, וְאִם לָאו - מַאֲכִילִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב
24 נַפְשָׁהּ. וְכֵן[62] מִי שֶׁאֲחָזוֹ בֶּלְמוּס[63] - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ
25 עַד שֶׁיֵּאוֹרוּ עֵינָיו. וַאֲפִלּוּ נְבֵלוֹת וּשְׁקָצִים מַאֲכִילִין
26 אוֹתוֹ מִיָּד[64], וְאֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּמְצְאוּ דְּבָרִים
27 הַמֻּתָּרִין.

59) משנה, יומא פב, א. 60) ריח מאכל. וידוע שאם לא נותנים לה מה שהיא מתאווה, היא וולדה מסוכנים. 61) חכמינו ז"ל ספרו בזה (יומא פב:): "ההיא עוברה דארחה (שהריחה מאכל ביום הכיפורים), אתו (באו) לקמיה דרבי, אמר להו, זילו ולחושו לה (באזנה) דיומא דכיפורא הוא, לחושו לה ואילחשה (קבלה הלחישה, שפסק העובר מתאוותו), קרי עליה: בטרם אצרך בבטן ידעתיך (ירמיה א, ד). נפק מינה (נולד מעובר זה) רבי יוחנן. ההיא עוברה דארחה, אתו לקמיה דרבי חנינא, אמר להו, לחושו לה, ולא אילחישא, קרי עליה: זורו רשעים מרחם (תהילים נח, ד), נפק מינה שבתאי אוצר־פירי (שאוצר פירות כדי להפקיע שערים, ותניא אין אוצרין פירות בארץ ישראל וכל דבר שהוא חיי נפש, לפי שמפקיעין את השערים)". 62) משנה, יומא פג, א. 63) חולי הרעבון, וסימנו שעיניו כהות ואינו יכול לראות. 64) "ומאכילין אותו הקל (איסור הקל) הקל תחילה, אם האירו עיניו - דיו, ואם לאו מאכילין אותו החמור" (רבינו בהל' מאכלות אסורות פי"ד הט"ז).

28 י. קָטָן[65] בֶּן תֵּשַׁע[66] שָׁנִים[67] וּבֶן עֶשֶׂר שָׁנִים[68],
29 מְחַנְּכִין[69] אוֹתוֹ לְשָׁעוֹת. כֵּיצַד? הָיָה רָגִיל לֶאֱכֹל
30 בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת בַּיּוֹם - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ בְּשָׁלֹשׁ[70]; הָיָה
31 רָגִיל בְּשָׁלֹשׁ - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ בְּאַרְבַּע. לְפִי כֹּחַ הַבֵּן
32 מוֹסִיפִין לְעַנּוֹת אוֹתוֹ בְּשָׁעוֹת. בֵּן אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה,
33 בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה[71], מִתְעַנֶּה וּמַשְׁלִים מִדִּבְרֵי
34 סוֹפְרִים, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בַּמִּצְוֹת.

65) משנה, יומא פב, א. 66) אם הוא בריא. 67) שלמות, שהשנים נשלמו לפני יום הכיפורים (פוסקים). 68) אם הוא קצת חלש. 69) משום שנאמר (משלי כב, ו): "חנוך לנער על פי דרכו". 70) וכמו כן מחנכים אותן לענין רחיצה וסיכה ('טור'). 71) ודעת הראב"ד, שגם ההשלמה - הכל לפי הבריאות, הזכר לפי זמנו והנקבה לפי זמנה.

יא. בַּת[72] שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וּבֵן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, שֶׁהֵבִיאוּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[73] - הֲרֵי הֵן כִּגְדוֹלִים לְכָל הַמִּצְוֹת, וּמַשְׁלִימִין מִן הַתּוֹרָה[74]; אֲבָל אִם לֹא הֵבִיאוּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - עֲדַיִן קְטַנִּים הֵן, וְאֵינָם מַשְׁלִימִין אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. קָטָן[75] שֶׁהוּא פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע, אֵין מְעַנְּיִן אוֹתוֹ[76] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה[77].

72) משנה, נדה מה, ב. 73) ראה פרטי הלכות אלו בדברי רבינו בהל' אישות פ"ב הלכה י ואילך. 74) הלכה למשה מסיני. כי "שיעורין . . . הלכה למשה מסיני" (סוכה ה:). ויש רמז לזה מן הכתוב, כי לא מצאנו בכל התורה שיהא קרוי איש בפחות מבן י"ג שנה, אבל בבן י"ג שנה מצינו שקראו הכתוב איש, כדכתיב (בראשית לד, כה): "ויקחו . . שמעון ולוי . . איש חרבו", ובאותה שעה היו בני י"ג שנה (נזיר כט: ברש"י שם), וברוב מצוות התורה כתוב "איש" (הגאון מוילנה ב'אבות' פרק ה). 75) משנה, יומא סב, א. 76) אפילו לחינוך שעות. 77) אפילו רוצה להחמיר על עצמו - מוחים בידו ('כלבו').

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבארו בו פרטי ענייני הרחיצה ושאר הדומין לו, ובאי זה צד נאסרו והותרו. ונזכר בו עניינן אחת לאחת על הסדר שנזכרו בפרק ראשון.

א. אָסוּר[2] לִרְחֹץ[3] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בֵּין בְּחַמִּין בֵּין בְּצוֹנֵן[4], בֵּין כָּל גּוּפוֹ בֵּין אֵבֶר אֶחָד. אֲפִלּוּ אֶצְבַּע קְטַנָּה אָסוּר לְהוֹשִׁיטָהּ בְּמַיִם[5]. וְהַמֶּלֶךְ[6] וְהַכַּלָּה רוֹחֲצִין[7] אֶת פְּנֵיהֶן[8]; כַּלָּה - כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְגַּנֶּה עַל בַּעְלָהּ[9], וְהַמֶּלֶךְ - כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה בְּיָפְיוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ. וְעַד כַּמָּה נִקְרֵאת כַּלָּה? עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם[10].

2) יומא עג, ב. ודף עז, ב. 3) שהרי ביום הכיפורים יש מצוות עינוי, ולמדו (ביומא עז.) ממה שכתוב (מלכים-א ב, כו): "ולאביתר הכהן אמר המלך, ענתות לך על שדיך כי איש מות אתה, וביום הזה לא אמיתך כי נשאת . . . וכי התענית בכל אשר התענה אבי". וגבי דוד כתוב (שמואל-ב יז, כט): "ודבש וחמאה . . . הגישו לדוד . . . כי אמרו העם רעב ועיף ומצא במדבר", ועיף הכוונה עיף מרחיצה, שכן כתוב (משלי כה, כה): "מים קרים על נפש עיפה", הרי שהעדר רחיצה נקרא עינוי. 4) [שהרי בפסוק המובא למעלה, כתוב: "מים קרים על נפש עיפה"]. 5) פסחים נד, ב. 6) משנה, יומא עג, ב. 7) אבל נעילת הסנדל וסיכה לא התירו אף למלך וכלה, כי בנעילת הסנדל אפשר להם ללבוש של בגד ומשי חשוב, וסיכה אינה אלא משום תענוג ולא משום יופי (מהר"ם בן חביב). 8) כי העדר הרחיצה ניכר יותר על הפנים. 9) בכת"י התימנים, יש כאן הוספה: "ונמצא מגרשה", ובזה מובן - איך התירו איסור רחיצה ביום הכיפורים לכלה? - כיון שיש חשש של גירושין, וכמו שמבואר (נדרים סו:): "שמי שנכתב בקדושה, ימחה על מים המאררים כדי לעשות שלום בין איש לאשתו". 10) אחרי חופתה.

ב. מִי[11] שֶׁהָיָה מְלֻכְלָךְ בְּצוֹאָה אוֹ טִיט - רוֹחֵץ מְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת כְּדַרְכּוֹ, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. וּמְדִיחָה אִשָּׁה יָדָהּ אַחַת בְּמַיִם, וְנוֹתֶנֶת פַּת לַתִּינוֹק. וְהַחוֹלֶה רוֹחֵץ כְּדַרְכּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְסֻכָּן. וְכָל חַיָּבֵי[12] טְבִילוֹת טוֹבְלִין כְּדַרְכָּן[13], בֵּין בְּתִשְׁעָה בְּאָב בֵּין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים.

11) יומא עז, ב. 12) ביצה יח, ב. 13) אף־על־פי שדעת רבינו (למעלה פ"ו מהל' יסודי התורה ה"ו) שטבילה בזמנה אינה מצוה - בכל זאת מותר לטבול. וכן כתבו ה'תוספות' בביצה שם ד"ה כל (לחם־משנה שם). וכתבו שם עוד: ש"דוקא בזמניהם שהיו עושים בטהרות, היו צריכין לטבול מיד כדי שלא יטמאו את הטהרות, אבל בזמנינו אסור להם לטבול עד מוצאי יום הכיפורים".

ג. מִי[14] שֶׁרָאָה קֶרִי בַּזְּמַן הַזֶּה[15] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אִם לַח הוּא - מְקַנֵּחַ בְּמַפָּה וְדַיּוֹ; וְאִם יָבֵשׁ הוּא אוֹ שֶׁנִּתְלַכְלֵךְ - רוֹחֵץ מְקוֹמוֹת הַמְּלֻכְלָכִין בִּלְבַד וּמִתְפַּלֵּל. וְאָסוּר לוֹ לִרְחֹץ כָּל גּוּפוֹ אוֹ לִטְבֹּל; שֶׁאֵין הַטּוֹבֵל בַּזְּמַן הַזֶּה טָהוֹר, מִפְּנֵי טֻמְאַת מֵת, וְאֵין הָרְחִיצָה מִקֶּרִי לִתְפִלָּה בַּזְּמַן הַזֶּה אֶלָּא מִנְהָג[16], וְאֵין מִנְהָג לְבַטֵּל[17] דָּבָר הָאָסוּר, אֶלָּא לֶאֱסֹר אֶת הַמֻּתָּר. וְלֹא אָמְרוּ שֶׁהָרוֹאֶה קֶרִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים טוֹבֵל, אֶלָּא כְּשֶׁתִּקְּנוּ טְבִילָה לְבַעֲלֵי קְרִיין, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[18] שֶׁבְּטֵלָה[19] תַּקָּנָה זוֹ.

14) יומא פח, א. 15) אחרי שנתבטלה תקנת עזרא ובית דינו, שהם תיקנו שבעל קרי לא יקרא בתורה, לא יקרא קריאת שמע ולא יתפלל, עד שיטבול, כי טומאה זו באה מפני קלות ראש, ובזמניהם היה הדין כי בעל קרי יורד וטובל, כדי שלא יתבטל מתורה ותפילה ביום הקדוש. 16) ראה הל' תפילה פ"ד ה"ו. 17) אין כח בידי המנהג להתיר דבר שאסור מצד הדין, כמבואר (ראש השנה טו:): "במקום איסורא, כי נהגו שבקינן ליה?". 18) בהל' ק"ש פ"ד, ובהל' תפילה פ"ד. 19) לא שבטלוה, כי "אין בית־דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו, אלא־אם־כן גדול ממנו בחכמה ובמנין" (עדיות פרק א), אלא שמתחילה לא פשטה תקנה זו בכל ישראל, ולא נתקבלה, שלא היה כח ברוב ישראל לעמוד בה, לטבול אחרי כל מקרה, "וכבר נהגו כל ישראל לקרות בתורה ולקרות קריאת שמע, לפי שאין דברי תורה מקבלים טומאה, אלא עומדים בטהרתם לעולם, שנאמר (ירמיה כג, כט): "הלא כה דברי כאש, נאום ה'", מה אש אינה מקבלת טומאה, אף דברי תורה אינם מקבלים טומאה" (רבינו בהל' ק"ש פ"ד ה"ח).

ד. טִיט[20] שֶׁהוּא לַח בְּיוֹתֵר, כְּדֵי שֶׁיַּנִּיחַ אָדָם יָדוֹ עָלָיו
וְתַעֲלֶה בָּהּ לַחְלוּחִית, שֶׁאִם הִדְבִּיק אוֹתָהּ לְיָדוֹ
הָאַחֶרֶת תִּדְבַּק בָּהּ לַחְלוּחִית - אָסוּר לֵישֵׁב עָלָיו[21].
לֹא[22] יְמַלֵּא אָדָם כְּלִי חֶרֶשׂ מַיִם וְיִצְטַנֵּן בּוֹ; שֶׁהַמַּיִם
נִזְחָלִים[23] מִדְּפָנָיו. אֲפִלּוּ כְּלִי מַתֶּכֶת אָסוּר, שֶׁמָּא
יִנָּתְזוּ מַיִם עַל בְּשָׂרוֹ. וּמֻתָּר לְהִצְטַנֵּן בְּפֵרוֹת[24].

20) יומא עח, א. 21) "שלחלוח הטיט הוי עונג, וקרוב לרחיצה" (רש"י). 22) יומא, שם. 23) בכת"י התימנים: "נוזלים". 24) כיון שאין בהם לחלוחית.

ה. לוֹקֵחַ[25] אָדָם מִטְּפַחַת מֵעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְשׁוֹרֶה
אוֹתָהּ בְּמַיִם, וּמְנַגְּבָהּ מְעַט[26], וּמַנִּיחָהּ תַּחַת הַבְּגָדִים,
וּלְמָחָר מַעֲבִירָהּ עַל פָּנָיו, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[27], וְאַף עַל פִּי
שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קֹר הַרְבֵּה.

25) יומא, שם. 26) שלא תהא "טופח על מנת להטפיח", כלומר: שלא תהא בה רטיבות כזו שהנוגע בה יוכל להרטיב אחרים (כנזכר למעלה בהלכה ד). 27) מדין רחיצה ביום הכיפורים, כיון שהיא נגובה קצת. אבל צריך ליזהר שלא יהיה בה חשש של סחיטת המים מן המטפחת (ראה דברי רבינו בהל' שבת פכ"ב).

ו. הַהוֹלֵךְ[28] לְהַקְבִּיל פְּנֵי רַבּוֹ[29] אוֹ פְּנֵי אָבִיו אוֹ מִי
שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה[30], אוֹ לִקְרוֹת בְּבֵית
הַמִּדְרָשׁ - עוֹבֵר בַּמַּיִם[31] עַד צַוָּארוֹ, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[32].
וְעוֹשֶׂה מִצְוָה שֶׁהָלַךְ לַעֲשׂוֹתָהּ, וְחוֹזֵר בַּמַּיִם
לִמְקוֹמוֹ; שֶׁאִם לֹא תַּתִּיר לוֹ לַחֲזֹר - אֵינוֹ הוֹלֵךְ[33],
וְנִמְצָא נִכְשָׁל[34] מִן הַמִּצְוָה. וְכֵן הַהוֹלֵךְ לִשְׁמֹר
פֵּרוֹתָיו - עוֹבֵר בַּמַּיִם עַד צַוָּארוֹ, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[35].
וּבִלְבַד[36] שֶׁלֹּא יוֹצִיאוּ יְדֵיהֶם מִתַּחַת שׁוּלֵי
מְעִילֵיהֶם[37], כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּחֹל[38].

28) יומא עז, ב. 29) ראש השנה טו, ב: "אמר רבי יצחק, חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, שנאמר (מלכים־ב ד, כג): "מדוע את הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת", מכלל דבחודש ושבת איבעי למיזל", וכן מובא בדברי רבינו (הל' תלמוד תורה פ"ה ה"ד). 30) שמצוה להקביל פניו, כמבואר (חגיגה ה:): "רבי ורבי חייא, הוו שקלו ואזלו באורחא (היו מהלכין בדרך), כי מטו לההיא מתא (כאשר הגיעו לאותו מקום), אמרו: אי איכא צורבא מרבנן הכא (אם יש כאן תלמיד־חכם) ניזיל ונקביל אפיה (נלך ונקבל פניו)". 31) אבל לשחות במים או לעבור בספינה - אסור ('טור' בשם בעל 'הלכות גדולות'). 32) משום איסור רחיצה, כיון שהולך לדבר מצוה, ואינו מתכוין להנאת רחיצה. וכתבו הפוסקים שהמדובר כשאין לו דרך אחרת אלא דרך הנהר. 33) "התירו סופו משום תחילתו". 34) בקצת ספרים, הגירסא "נמנע". 35) משום הפסד ממונם של ישראל - התירו. 36) יומא עז, ב. 37) בכת"י התימנים, הגירסא "בגדיהם". 38) [ונראה כשט על פני המים שאסור בשבת (פכ"ג מהל' שבת הלכה ה), והוא־הדין ליום־כיפור].

ז. אָסוּר[39] לִנְעֹל מִנְעָל[40] וְסַנְדָּל אֲפִלּוּ בְּרַגְלוֹ אַחַת.
וּמֻתָּר[41] לָצֵאת בְּסַנְדָּל שֶׁל שַׁעַם[42] וְשֶׁל גֶּמִי[43] וְכַיּוֹצֵא
בָּהֶן. וְכוֹרֵךְ[44] אָדָם בֶּגֶד עַל רַגְלָיו וְיוֹצֵא בּוֹ, שֶׁהֲרֵי
קְשֵׁי הָאָרֶץ מַגִּיעַ לְרַגְלָיו וּמַרְגִּישׁ שֶׁהוּא יָחֵף[45].
הַתִּינוֹקוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָּה
וּרְחִיצָה וְסִיכָה, מוֹנְעִין אוֹתָן מִמִּנְעָל וְסַנְדָּל[46].

39) יומא עג, ב. 40) למדו בגמרא (יומא עז.) שנחשב לעינוי, ממה שכתוב (ירמיה ב, כה): "מנעי רגלך מיחף וגרונך מצמאה". 41) יומא עח, ב. 42) קליפת עץ. 43) מין עשב. 44) "רבה בר רב הונא, כריך סודרא אכרעיה ונפיק" (יומא, שם). 45) ומקיים בזה מצוות עינוי ביום הכיפורים. 46) "רחיצה וסיכה שנחוצים לגידולו והתפתחותו של הילד, לא גזרו בהם רבנן, אבל נעילת הסנדל שאין גידולו של הילד תלוי בה - גזרו בה רבנן" (מגיד־משנה).

ח. מֻתָּר[47] לְכָל אָדָם לִנְעֹל אֶת הַסַּנְדָּל מֵחֲמַת עַקְרָב[48]
וְכַיּוֹצֵא בָּהּ[49], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁכְנוּ. וְהַחַיָּה[50] מֻתֶּרֶת
לִנְעֹל אֶת הַסַּנְדָּל מִשּׁוּם צִנָּה[51] כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם[52].
וְהַחוֹלֶה[53] כַּיּוֹצֵא בָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם סַכָּנָה.

47) יומא עח, ב. 48) אם מצויים שם עקרבים או דברים הנושכים (שו"ע או"ח סי' תריד). 49) מן המזיקים. 50) היולדת. 51) משנה, יומא עג, ב. 52) שעד אותו זמן היא כחולה שאין בו סכנה, כמבואר בפ"ב מהל' שבת הי"ג (מגיד־משנה). 53) 'ירושלמי' (יומא פ"ח ה"א): "רבי יצחק בר נחמן, סליק (עלה) לגבי רבי יהושע בן לוי בליל צומא רבא (בליל יום הכיפורים), נפיק לגביה (יצא לקראתו) לבוש סוליסא (נעלי עור), אמר לו מה דין? אמר לו איסטניס אנא (חלש ומצונן אני)" ('סדר משנה').

ט. אָסוּר[54] לָסוּךְ[55] מִקְצָת גּוּפוֹ כְּכָל גּוּפוֹ, בֵּין[56] סִיכָה
שֶׁל תַּעֲנוּג בֵּין סִיכָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל תַּעֲנוּג[57]. וְאִם[58] הָיָה
חוֹלֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ
חֻטָּטִין[59] בְּרֹאשׁוֹ - סָךְ כְּדַרְכּוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[60].

54) יומא עז, ב. 55) "בשמן" (רבינו בפירוש המשניות), והוא הדין בשאר דברים לאפוקי מים שנקרא רחיצה ('מעשה רוקח'). 56) ב'ירושלמי' יומא פ"ח ה"א: "ביום כיפור בין סיכה שהיא של תענוג בין סיכה שאינה של תענוג - אסור. בתשעה באב ובתענית ציבור, סיכה שהיא של תענוג - אסור, שאינה של תענוג - מותר". ולכן פסק רבינו שבאבל מותר בסיכה שהיא להעביר הזוהמא (פ"ה מהל' אבל ה"ד), שדין אבל כדין תשעה באב. 57) כגון להעביר את הזוהמא או את הלכלוך אסור בסיכה, כי עצם הסיכה היא תענוג, אבל ברחיצה מותר אם אין כוונתו לתענוג רק להעביר את הלכלוך ('מעשה רוקח'). 58) דין זה נלמד מן ה'ירושלמי' המבואר בהלכה שלפני זו, לגבי נעילת הסנדל, כי כל שאר העינויים - מלבד אכילה ושתייה - דין אחד להם: במקום צער לא גזרו חכמים. 59) אבעבועות. 60) ואין כאן איסור משום עשיית רפואה

בשבת ויום־טוב, מפני שדרך הבריאים לסוך כן בחול, וכמו שכתב רבינו בפכ"א מהל' שבת הכ"ג ('משנה ברורה' סי' תריד).

י. יֵשׁ[61] מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לְהַדְלִיק אֶת הַנֵּר בְּלֵילֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בֹּשֶׁת פָּנִים מֵאִשְׁתּוֹ, וְלֹא יָבוֹא לִידֵי תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַדְלִיק[62], שֶׁמָּא יִרְאֶה אִשְׁתּוֹ וְתִשָּׂא חֵן בְּעֵינָיו, וְיָבוֹא לִידֵי תַּשְׁמִישׁ[63]. וְאִם חָל יוֹם הַכִּפּוּרִים לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - חַיָּבִין הַכֹּל לְהַדְלִיק בְּכָל מָקוֹם[64]; שֶׁהַדְלָקַת נֵר בְּשַׁבָּת - חוֹבָה[65].

61) משנה, פסחים נג, ב: "מקום שנהגו להדליק את הנר בלילי יום הכיפורים, מדליקין. מקום שנהגו שלא להדליק, אין מדליקין". 62) ועל שניהם הוא אומר (ישעיה ס, כא): "ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ וגו', בין שאמרו להדליק ובין שאמרו שלא להדליק, שניהם לא נתכוונו אלא לדבר אחד" (פסחים שם, בגמרא). ובמקומותינו המנהג להדליק נר בליל יום הכיפורים ולברך על ההדלקה (שו"ע). 63) "ומדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים ועל גבי החולים" (משנה, שם). 64) "תני תנא קמיה דרבי יוחנן, רבי שמעון בן אלעזר אומר: יום הכיפורים שחל להיות בשבת, אף במקום שאמרו שלא להדליק [ביום הכיפורים], מדליקים מפני כבוד השבת" (פסחים נג:). וב'ירושלמי' (שם פ"ד ה"ד): "רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי, רבי יוסי בן שאול בשם רבי - הלכה כרבי שמעון בן אלעזר" (מגיד־משנה). 65) כמו שכתב רבינו למעלה פ"ה מהל' שבת ה"א.

יום ו' כ"ז טבת ה'תשע"ו

הִלְכוֹת שְׁבִיתַת יוֹם טוֹב

יֵשׁ בִּכְלָלָן שִׁתִּים עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. שֵׁשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פֵּרָטָן: א) לִשְׁבֹּת בְּרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח. ב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה. ג) לִשְׁבֹּת בִּשְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח. ד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה. ה) לִשְׁבֹּת בְּיוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת. ו) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה. ז) לִשְׁבֹּת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה. ח) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה. ט) לִשְׁבֹּת בְּרִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת. י) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה. יא) לִשְׁבֹּת בַּשְּׁמִינִי שֶׁל חַג. יב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה. וּבֵאוּר שְׁבִיתַת יָמִים אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) כלל בו רבינו כל המלאכות המותרות לעשותן ביום טוב. וכלל המלאכות האסורות מדברי תורה והאסורות מדברי סופרים, וסיבת איסור סופרים בזה. וביאר המלאכות המותרות, אם מותרות לצורך היום בלבד, או אף לימות החול. ואם נעשו לימות החול מה דינן, וכן לאיזה בעל חיים הותרו, אם הותרו לבהמות ולגוים. וביאר בו השוואת י"ט לשבת בקצת מלאכות, מלבד הבדל העונש שבהן. ונתבאר השווי הזה במה שהוא מן התורה ומה שהוא מדבריהם. ונתבאר בו פרט אחד היוצא מן הכלל הזה, והוא ענין המוקצה שנאסר מדבריהם ביום טוב ומותר בשבת. ונמשך לזה עניין הנולד. וחילוק שני ימים טובים הרצופין זה בזה, או שבת ויום טוב הסמוכין, מהו משפטן בזה.

א. שֵׁשֶׁת יָמִים הָאֵלּוּ שֶׁאֲסָרָן הַכָּתוּב[2] בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, שֶׁהֵן: רִאשׁוֹן וּשְׁבִיעֵי שֶׁל פֶּסַח, וְרִאשׁוֹן וּשְׁמִינִי שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת, וּבְיוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת, וּבְאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי - הֵן הַנִּקְרָאִין יָמִים טוֹבִים[3]. וּשְׁבִיתַת כֻּלָּן שָׁוָה. שֶׁהֵן אֲסוּרִין בְּכָל מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה[4], חוּץ מִמְּלָאכָה שֶׁהִיא לְצֹרֶךְ אֲכִילָה[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ וְגוֹמֵר.

2) ויקרא פרק כ"ג, דברים פרק ט"ז. 3) לפי שימים אלו חייבים בשמחה, כמו שכתוב (דברים פרק ט"ז פסוק י"ד) "ושמחת בחגיך", וכמו שביאר רבינו להלן בפרק ו' ובהלכות חגיגה פרק א', שיקריב שלמי שמחה וחגיגה ויאכלם בשמחה, ואוכלין בשר ושותין יין, "שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין, ולפיכך נקראים ימים אלו "ימים טובים", כמו שאומר קהלת (פרק ח' פסוק ט"ו): "ושבחתי אני את השמחה, אשר אין טוב לאדם תחת השמש כי אם לאכול ולשתות ולשמוח". וראה שמואל־א פרק כ"ה פסוק ח' ואסתר פרק ח' פסוק י"ז. 4) שכן כתוב (ויקרא פרק כ"ג פסוק ח'): "כל מלאכת עבודה לא תעשו". וביאר הרמב"ן כי הכוונה ב"מלאכת עבודה" לכל המלאכות ושמושים שאינם משמשים לצורך אוכל נפש, שאילו אוכל נפש נקרא "מלאכת הנאה" ולא מלאכת עבודה. 5) שיש בזה כמה חילוקי דינים, כמו שמבאר רבינו להלן בפרק זה.

ב. כָּל הַשּׁוֹבֶתֶת מִמְּלֶאכֶת עֲבוֹדָה בְּאֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי קִיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה[6]; שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהֶן "שַׁבָּתוֹן"[7], כְּלוֹמַר, שְׁבוּת. וְכָל הָעוֹשֶׂה בְּאֶחָד מֵהֶן מְלָאכָה[8] שֶׁאֵינָהּ לְצֹרֶךְ אֲכִילָה[9], כְּגוֹן שֶׁבָּנָה אוֹ הָרַס אוֹ אָרַג וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - הֲרֵי בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, וְעָבַר עַל לֹא תַּעֲשֶׂה; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ, כָּל מְלָאכָה לֹא יֵעָשֶׂה בָהֶן. וְאִם עָשָׂה בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה[10] - לוֹקֶה[11] מִן הַתּוֹרָה[12].

6) מסכת שבת דף כ"ד עמוד ב'. 7) ביטוי זה נכתב באחד לחודש השביעי ובראשון ושמיני של חג הסוכות (ויקרא פרק כ"ג), ולא בשאר המועדים, אמנם כבר ביאר רבינו (בספר המצוות עשה קנט) שכיון שנכתב בהם "מקראי קודש", שפירושו קדשהו שלא תעשה בו מלאכה, כאילו נכתב שבתון, תשבות ממלאכה. 8) אחת מל"ט אבות מלאכות או מתולדותיהן, המבוארות בהלכות שבת מפרק ז' ואילך. 9) אפילו אם עשאה לצורך אכילה, כיון שעיקרה אינה עומדת לאכילה, לא נחשבת צורך אוכל נפש (הרב המגיד). 10) ששני עדים מתרים את עובר העבירה – קודם עשותו אותה – על חומר החטא והעונש הצפוי לו בעקבו. 11) כדין העובר על כל לא תעשה שבתורה, ראה

בהלכות סנהדרין פרק י' הלכה ט'. 12) דברים פרק כ"ה פסוקים ב־ג.

1 **ג. הָעוֹשֶׂה[13] אֲבוֹת מְלָאכוֹת[14] הַרְבֵּה בְּיוֹם טוֹב**
2 **בְּהַתְרָאָה אַחַת, כְּגוֹן שֶׁזָּרַע וּבָנָה וְסָתַר וְאָרַג**
3 **בְּהַתְרָאָה אַחַת - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת. חִלּוּק**
4 **מְלָאכוֹת לְשַׁבָּת[15], וְאֵין חִלּוּק מְלָאכוֹת לְיוֹם טוֹב[16].**

13) מסכת מכות דף כ"א עמוד ב'. 14) מבוארות בהלכות שבת פרק ז'. 15) שהעושה בשוגג מלאכות הרבה בהעלם אחד, חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה (ראה בהלכות שבת פרק ז'). 16) לפי שדין חילוק מלאכות לשבת למדנו (שבת דף ע) מדכתיב (שמות פרק ל"א פסוק י"ד) "מחלליה מות יומת" – ריבתה התורה קרבנות הרבה על חלול אחד, או ממה שכתוב (שם פרק ל"ה פסוק ג') "לא תבערו אש בכל מושבותיכם בים השבת", הבערה בכלל כל המלאכות היתה, ולמה יצאה? להקיש אליה ולומר לך, מה הבערה שהיא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה, אף כל שהיא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה, או ממה שכתוב (ויקרא פרק ד' פסוק ב') "נפש כי תחטא בשגגה מכל מצות ה' אשר לא תעשינה, ועשה מאחת מהנה" פעמים שחייבים חטאת על כל אחת ואחת, וכל אלו נאמרו לענין חיוב חטאת, ולא לחיוב מלקות, וכיון שביום טוב אין חיוב חטאת רק חיוב מלקות, אין בו דין חילוק מלאכות (רש"י במסכת מכות שם).

5 **ד. כָּל[17] מְלָאכָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ בְּשַׁבָּת, אִם עָשָׂה**
6 **אוֹתָהּ בְּיוֹם טוֹב שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֲכִילָה[18] - לוֹקֶה, חוּץ**
7 **מִן הַהוֹצָאָה[19] מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת וְהַהַבְעָרָה[20]; שֶׁמִּתּוֹךְ[21]**
8 **שֶׁהֻתְּרָה[22] הוֹצָאָה בְּיוֹם טוֹב לְצֹרֶךְ אֲכִילָה, הֻתְּרָה**
9 **שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֲכִילָה. לְפִיכָךְ מֻתָּר בְּיוֹם טוֹב לְהוֹצִיא**
10 **קָטָן אוֹ סֵפֶר תּוֹרָה אוֹ מַפְתֵּחַ וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ מֵרְשׁוּת**
11 **לִרְשׁוּת. וְכֵן מֻתָּר לְהַבְעִיר, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ לְצֹרֶךְ**
12 **אֲכִילָה. וּשְׁאָר מְלָאכוֹת: כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צֹרֶךְ אֲכִילָה -**
13 **מֻתָּר, כְּגוֹן שְׁחִיטָה וַאֲפִיָּה וְלִישָׁה[23] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן;**
14 **וְכֹל שֶׁאֵין בָּהֶן צֹרֶךְ אֲכִילָה - אָסוּר, כְּגוֹן כְּתִיבָה**
15 **וַאֲרִיגָה וּבִנְיָן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.**

17) משנה במסכת מגילה דף ט"ז עמוד ב'. 18) והן מלאכות שמעיקרן אינן עומדות לעניני אכילה, כגון: כתיבה, אריגה ובנין וכיוצא בהן (המבי"ט בקרית ספר). 19) מפני שכתוב (ירמיה פרק י"ז פסוק כ"ב): "ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת", בשבת – ולא ביום טוב (מסכת ביצה דף י"ב עמוד א'). 20) שכתוב (שמות פרק ל"ה פסוק ג'): "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת", בשבת אין אתה מבעיר אבל מבעיר אתה ביום טוב (ירושלמי מסכת ביצה פרק ה' הלכה ב'). 21) משנה מסכת ביצה דף י"ב עמוד א' מחלוקת בין בית שמאי ובית הלל, לבית שמאי אינו מותר רק לצורך אוכל נפש, אבל לבית הלל – שנפסקה הלכה כמותם – "מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש, הותרה גם שלא לצורך אוכל נפש". 22) שכן כתוב (שמות פרק י"ב פסוק ט"ז): "מקרא קדש יהיה לכם, כל מלאכה לא יעשה בהם, אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם". 23) בירושלמי מסכת ביצה פרק א' הלכה י' אמרו שרק המלאכות שהם מלישה ואילך – מותרות, אבל טחינה, רקידה וכדומה, אינן מותרות לצורך אוכל נפש, מפני שכתוב: "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם ושמרתם את המצות" (שמות שם פסוקים ט"ז־י"ז), משמור ואילך מותר. וראה להלן בהלכה ז'.

16 **ה. כָּל מְלָאכָה שֶׁאֶפְשָׁר לְהֵעָשׂוֹת מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב[24],**
17 **וְלֹא יִהְיֶה בָּהּ הֶפְסֵד וְלֹא חִסָּרוֹן אִם נַעֲשֵׂית מִבְּעֶרֶב**
18 **- אָסְרוּ חֲכָמִים[25] לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ בְּיוֹם טוֹב, אַף־עַל־**
19 **פִּי שֶׁהִיא לְצֹרֶךְ אֲכִילָה. וְלָמָּה אָסְרוּ דָּבָר זֶה? גְּזֵרָה[26]**
20 **שֶׁמָּא יַנִּיחַ אָדָם מְלָאכוֹת, שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן מֵעֶרֶב**
21 **יוֹם טוֹב, לְיוֹם טוֹב[27], וְנִמְצָא יוֹם טוֹב כֻּלּוֹ הוֹלֵךְ**
22 **בַּעֲשִׂיַּת אוֹתָן מְלָאכוֹת, וְיִמָּנַע מִשִּׂמְחַת יוֹם טוֹב, וְלֹא**
23 **יִהְיֶה לוֹ פְּנַאי לֶאֱכֹל[28].**

24) מקור סברא זו במסכת שבת דף קל"ד עמוד א'. 25) לפי הירושלמי דביצה פרק א' הלכה י' הנ"ל דברים אלו אסורים מן התורה (וכן דעת הראב"ד, אלא שהוא גורס בירושלמי "מתלישה ואילך"). אבל לדעת רבינו אינן אסורות אלא מדרבנן. 26) מקור לגזירה זו ראה במשנה מסכת מועד קטן דף י"א עמוד א'. 27) בכ"י הגירסא: "מערב יום טוב ויעשה אותם ביום טוב". 28) בנ"א: "לאכול ולשתות" (מער"ק).

24 **ו. וּמִזֶּה הַטַּעַם עַצְמוֹ לֹא אָסְרוּ הַהוֹצָאָה בְּיוֹם טוֹב.**
25 **וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכָּל הַהוֹצָאָה הִיא מְלָאכָה שֶׁאֶפְשָׁר**
26 **לַעֲשׂוֹתָהּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, וְלָמָּה לֹא אֲסָרוּהָ? כְּדֵי**
27 **לְהַרְבּוֹת בְּשִׂמְחַת יוֹם טוֹב, וְיוֹלִיךְ וְיָבִיא כָּל מַה**
28 **שֶׁיִּרְצֶה, וְיַשְׁלִים חֲפָצָיו, וְלֹא יִהְיֶה כְּמִי שֶׁדָּיָּו**
29 **אֲסוּרוֹת. אֲבָל שְׁאָר מְלָאכוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן מֵעֶרֶב**
30 **יוֹם טוֹב - הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהֶן עֵסֶק[29], אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן**
31 **בְּיוֹם טוֹב.**

29) ואילו ההוצאה אין בה עסק, ובזמן מועט הוא מוליך ומביא מה שצריך (מעשה רוקח).

32 **ז. כֵּיצַד?[30] אֵין קוֹצְרִין[31] וְלֹא דָשִׁין[32] וְלֹא זוֹרִין וְלֹא**
33 **בּוֹרְרִין[33] וְלֹא טוֹחֲנִין[34] אֶת הַחִטִּים וְלֹא מְרַקְּדִין[35]**
34 **בְּיוֹם טוֹב; שֶׁכָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן**
35 **מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, וְאֵין בְּכָךְ הֶפְסֵד וְלֹא חִסָּרוֹן.**

30) אסרו חכמים לעשות קצת מלאכות, אף שהם לצורך אוכל נפש, ראה למעלה בהלכה ה'. 31) מסכת חגיגה דף י"ח עמוד א' "קצירה ביום טוב מי שרי" (=האם היא מותרת?). 32) מסכת ביצה דף י"ב עמוד ב' בסוגיא דמלילות. 33) שם דף י"ד עמוד ב' במשנה. 34) שם דף י"ד עמוד א'. 35) לנפות בנפה, שם דף כ"ט עמוד ב'.

36 **ח. אֲבָל לָשִׁין[36] וְאוֹפִין וְשׁוֹחֲטִין וּמְבַשְּׁלִין בְּיוֹם**
37 **טוֹב; שֶׁאִם עָשָׂה אֵלּוּ מִבְּעֶרֶב, יֵשׁ בְּכָךְ הֶפְסֵד[37] אוֹ**
38 **חִסָּרוֹן טַעַם. שֶׁאֵין לֶחֶם חַם אוֹ תַּבְשִׁיל שֶׁבְּשֵׁל הַיּוֹם**

כְּלֶחֶם שֶׁנֶּאֱפָה מֵאֶמֶשׁ וּכְתַבְשִׁיל שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל מֵאֶמֶשׁ, וְלֹא בָּשָׂר שֶׁנִּשְׁחַט הַיּוֹם כְּבָשָׂר שֶׁנִּשְׁחַט מֵאֶמֶשׁ, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ. וְכֵן מַכְשִׁירֵי[38] אֹכֶל נֶפֶשׁ, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חִסָּרוֹן אִם נַעֲשׂוּ מִבָּעֶרֶב - עוֹשִׂין אוֹתָן בְּיוֹם טוֹב, כְּגוֹן שְׁחִיצַת תְּבֵלִין[39] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

36) מסכת שבת דף קל"ד עמוד א'. 37) הראב"ד חולק על טעם זה, כי הרי גם הפירות והירקות יפין וטעימים יותר, כשהן בני יומן, ואף על פי כן לא התירו לתלוש פירות וירקות ביום טוב. 38) מסכת ביצה דף כ"ח עמוד ב' כר' יהודה. 39) שאין התבלין עצמם אוכל אלא להכשיר את האוכל באו ולפיכך הם מכשירי אוכל נפש, ועיין בהשגת הראב"ד להלן פרק ד' הלכה י'.

ט. אֵין[40] אוֹפִין וּמְבַשְּׁלִין בְּיוֹם טוֹב מַה שֶּׁיֵּאָכֵל בְּחֹל, וְלֹא הֵתִּירָה מְלָאכָה שֶׁהִיא לְצֹרֶךְ אֲכִילָה אֶלָּא כְּדֵי לֵהָנוֹת בָּהּ בְּיוֹם טוֹב. עָשָׂה[41] כְּדֵי לֶאֱכֹל בְּיוֹם טוֹב, וְהוֹתִיר - מֻתָּר לֶאֱכֹל הַמּוֹתָר בְּחֹל.

40) מסכת פסחים דף מ"ו עמוד ב' וראה להלן הלכה ט"ו. 41) כעין זה במשנה מסכת ביצה דף ט"ו עמוד ב'.

י. מְמַלְּאָה[42] אִשָּׁה קְדֵרָה בָּשָׂר[43], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה אֶלָּא לַחֲתִיכָה אַחַת. מְמַלֵּא[44] נַחְתּוֹם חָבִית שֶׁל מַיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא לְקִיתוֹן אֶחָד. וּמְמַלְּאָה אִשָּׁה תַּנּוּר פַּת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה אֶלָּא לְכִכָּר אֶחָד; שֶׁבִּזְמַן[45] שֶׁהַפַּת מְרֻבָּה בַּתַּנּוּר הִיא נֶאֱפֶת יָפֶה[46]. וּמוֹלֵחַ[47] אָדָם כַּמָּה חֲתִיכוֹת בָּשָׂר בְּבַת אַחַת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא לַחֲתִיכָה אַחַת[48]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

42) מסכת ביצה דף י"ז עמוד א'. 43) ונותנת על האש כשהקדרה מלאה (ראה להלן). 44) לפי שבטירחא אחת הוא עושה את הכל, ואינו טורח במיוחד לצורך חול (רש"י). והוא הדין באשה וקדרה כנ"ל. 45) תנוריהם היו קטנים והיו מדבקים הפת בדפנותיהם. ומתוך שהוא מלא, אין מקום לחומו להתפשט, והפת נאפה יפה (שלחן ערוך אורח חיים סימן תק"ז). 46) כדעת ר' שמעון בן אלעזר שם. ולפי זה אפילו נותן כל פת בתנור לחוד מותר. וכתב הרשב"א שלפי זה הוא הדין בקדירה, שמותר להוסיף בשר, שהתבשיל שמן יותר כשיש בו הרבה בשר. 47) מסכת ביצה דף י"א עמוד ב'. 48) שטירחא אחת לכולן (רש"י).

יא. הַמְבַשֵּׁל[49] אוֹ הָאוֹפֶה בְּיוֹם טוֹב כְּדֵי לֶאֱכֹל בּוֹ בַּיּוֹם, אוֹ שֶׁזְּמַן אוֹרְחִים וְלֹא בָּאוּ, וְנִשְׁאַר הַתַּבְשִׁיל וְהַפַּת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל לְמָחָר, בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת[50]; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲרִים[51]. וְאִם הֶעֱרִים - אָסוּר, וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת שֶׁאַחַר יוֹם טוֹב; מִפְּנֵי שֶׁהֶחְמִירוּ בְּמַעֲרִים יוֹתֵר מִן הַמַּזִּיד[52].

49) מסכת ביצה דף י"ז עמוד ב'. 50) שאסור לבשל מיום טוב לשבת בלי עירוב תבשילין, כמבואר להלן בפרק ו', וכאן שבשלו לבו ביום ונשאר לשבת מותר לאכלו. 51) "לאחר שבישל לצורך יום טוב, לא יערים לומר עוד אני צריך להזמין אורחים, ויבשל תבשילין אחרים ויותירם לשבת" (רש"י). 52) "שאלו מזיד רשע הוא לעבור על דברי חכמים, ואין אחרים למדים הימנו, והוא עצמו משים אל לבו ושב – אבל מערים סבור לעשות בהיתר, הלכך לא ישיב אל לבו לחזור בו, ואחרים למדים הימנו – לפיכך קנסוהו רבנן" (רש"י).

יב. מִי[53] שֶׁהָיְתָה לוֹ בְּהֵמָה מְסֻכֶּנֶת[54] - לֹא יִשְׁחַט אוֹתָהּ בְּיוֹם טוֹב, אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדֵעַ שֶׁיָּכוֹל[55] לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה כְּזַיִת[56] צָלִי[57] מִבְּעוֹד יוֹם; כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁחֹט בְּיוֹם טוֹב מַה שֶּׁיֹּאכַל בַּחֹל. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

53) משנה במסכת ביצה דף כ"ה עמוד א'. 54) "שהוא ירא שמא תמות, ואינו צריך לבשר, שכבר סעד סעודתו, אלא מחמת הפסדו הוא שוחט" (רש"י). 55) שיש שהות לאכול ממנו ביום טוב, אף שאינו אוכל, התירו משום הפסד ממונו (הרב המגיד). 56) ומשום אותו כזית יכול לשחוט את הבהמה כי אי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה. ודוקא במסוכנת התירו זאת, אבל בהמה בריאה אסור לשחוט אלא אם כן רוצה לאכלה ביום טוב (מ"מ). 57) שמתבשל מהר, ואין צריך לא מליחה ולא הדחה (תפארת ישראל).

יג. אֵין אוֹפִין וּמְבַשְּׁלִין[58] בְּיוֹם טוֹב כְּדֵי לְהַאֲכִיל כּוּתִים אוֹ כְּלָבִים; שֶׁנֶּאֱמַר: הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם - לָכֶם וְלֹא לְכוּתִים, לָכֶם וְלֹא לְכַלְבִים[59]. לְפִיכָךְ מְזַמְּנִין אֶת הַכּוּתִי בְּשַׁבָּת[60], וְאֵין מְזַמְּנִין אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַרְבֶּה בִּשְׁבִילוֹ. אֲבָל אִם בָּא הַכּוּתִי מֵאֵלָיו - אוֹכֵל עִמָּהֶן מַה שֶּׁהֵן אוֹכְלִין, שֶׁכְּבָר הֶכִינוּהָ.

58) מסכת ביצה דף כ"א עמוד ב' והוא הדין לכל מלאכת אוכל נפש – שאסור לעשותה לצורך גוים. 59) בכ"י הגירסא: "לבהמה". 60) שאין לחוש שיבשל בשבילו.

יד. בְּהֵמָה[61] שֶׁחֲצָיָהּ שֶׁל כּוּתִי וְחֲצָיָהּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל - מֻתָּר לִשְׁחֲטָהּ בְּיוֹם טוֹב; שֶׁאִי אֶפְשָׁר לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה כְּזַיִת בָּשָׂר בְּלֹא שְׁחִיטָה. אֲבָל עִסָּה שֶׁחֲצָיָהּ לְכוּתִים וְחֲצָיָהּ לְיִשְׂרָאֵל - אָסוּר לֶאֱפוֹת אוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לְחַלֵּק הַבָּצֵק. בְּנֵי[62] הַחַיִל שֶׁנָּתְנוּ קֶמַח לְיִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם פַּת בְּיוֹם טוֹב, אִם כְּשֶׁנּוֹתְנִין פַּת מִמֶּנָּה לְתִינוֹק אֵין מַקְפִּידִין - מֻתָּר לֶאֱפוֹתוֹ לָהֶן בְּיוֹם טוֹב; שֶׁכָּל פַּת וָפַת רָאוּי לְתִינוֹק. עִסַּת[63] הַכְּלָבִים, בִּזְמַן שֶׁהָרוֹעִים אוֹכְלִין[64] מִמֶּנָּה - נֶאֱפֶית[65] בְּיוֹם טוֹב.

61) מסכת ביצה דף כ"א עמוד א'. 62) דעת הרי"ף שאסור לאפות להם את הפת ביום טוב, כמבואר בהלכה שלפני זו, שאין מזמנין את הנכרי ביום טוב, ורבינו סובר שמאחר שמתוך אונס אנו יורדים למלאכה זו, לאפות פת לבני חיל הנכרים, ואם לא נעשה להם הם ירדו לתוך בתינו ולוקחין את המזומן לנו, אין דעתנו מתפשטת להיות עיקר אפייתנו לצרכם הם אלא לצורך התינוק (מאירי) וגם הראב"ד הסכים לדעת רבינו. 63) משנה במסכת חלה פרק

א' והובאה במסכת ביצה דף כ"א עמוד א'. 64) שהמורסן שבה מועט והיא ראויה לאכילת אדם. 65) משום חלק הרועים. ואף על פי שאפשר לו לחלק את הבצק (ראה למעלה הלכה י"ד) – כיון שאפשר לפייס את הכלבים בבשר נבילה הרי זה כאילו אופה בשביל הרועים לחוד (גמרא מסכת ביצה שם).

טו. הַמְבַשֵּׁל[66] בְּיוֹם טוֹב לְכוּתִים אוֹ לִבְהֵמָה אוֹ לְהַנִּיחַ לְחֹל - אֵינוֹ לוֹקֶה; שֶׁאִלּוּ בָּאוּ לוֹ אוֹרְחִים[67], הָיָה אוֹתוֹ תַּבְשִׁיל רָאוּי לָהֶן[68]. עָשָׂה לְנַפְשׁוֹ וְהוֹתִיר - מֻתָּר לְהַאֲכִיל מִמֶּנּוּ לְכוּתִים[69] וְלִבְהֵמָה.

66) מסכת פסחים דף מ"ו עמוד ב'. 67) שיהיו צריכים פת זה היום (רש"י). 68) "הואיל ומיקלעי ליה אורחים חזי ליה" (גמרא). 69) שבאו לביתו מאליהם, ראה למעלה הלכה י"ג.

טז. רְחִיצָה[70] וְסִיכָה - הֲרֵי הֵן בִּכְלַל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה[71], וְעוֹשִׂין אוֹתָן בְּיוֹם טוֹב; שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ - לְכָל שֶׁצָּרִיךְ הַגּוּף[72]. לְפִיכָךְ, מְחַמִּין חַמִּין בְּיוֹם טוֹב, וְרוֹחֵץ בָּהֶן פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו; אֲבָל כָּל גּוּפוֹ - אָסוּר, מִשּׁוּם גְּזֵרַת מֶרְחָץ[73]. וְחַמִּין[74] שֶׁהוּחַמּוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב - רוֹחֵץ בָּהֶן כָּל גּוּפוֹ בְּיוֹם טוֹב; שֶׁלֹּא גָּזְרוּ עַל דָּבָר זֶה אֶלָּא בְּשַׁבָּת בִּלְבַד[75].

70) משנה במסכת ביצה דף כ"א עמוד ב'. 71) ביטוי כעין זה מצינו במשנה (מסכת שבת דף פ"ו עמוד א'). "מנין לסיכה שהיא כשתייה ביום הכפורים, אף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר, שנאמר (תהלים פרק ק"ט פסוק י"ח) "ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו". 72) דרש זה לא מצאנו לא בשני התלמודים ולא במדרשים המצויים בידינו [אבל זה ודאי מבוסס על מה שאמרו בפסחים דף כ"ב עמוד ב' ש"יאכל" נדרש לכל הדיעות בין לאכילה ובין להנאה. וכן מפורש בספר יראים סימן קי"ג]. 73) ירושלמי (מסכת שבת פרק ג' הלכה ג') "חד פילוסופיוס שאל לבר קפרא, אבלט שאל ללוי סריסא, מותר לשתות ואסור לרחוץ? אמר לו, אם תראה סריס מחבק עם אשתך, שמא אינו רע לך? אמר לו – אין, אמר לו ומכי הוא לה כלום? אמר לו שלא תתפרץ, א"ל והכא שלא יתפרצו (חששו חכמים שירגילו עצמם לחמם אף שלא לצורך כלל, אבל לשתייה לא חששו דדבר מועט הוא וגם הוא לצורך מזונו, אבל לרחיצה לא), כיון שיצא אמרו לו תלמידיו, רבי לזה דחית בקנה – לנו מה אתה משיב, אמר להם והלא כבר נאמר – אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם (ורחיצת כל גופו אינו שוה לכל נפש)". ולפי זה איסורו מן התורה. אבל לדעת רבינו הוא משום גזירת מרחץ ואינו אסור אלא מדרבנן. 74) הרי"ף בשם הגאונים. 75) שבשבת אסור לחמם מן התורה, אבל ביום טוב שאין איסורו אלא מדרבנן לא גזרו על ערב יום טוב.

יז. כֹּל[76] שֶׁאָסוּר בְּשַׁבָּת[77] - בֵּין מִשּׁוּם שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְמְלָאכָה אוֹ מֵבִיא לִידֵי מְלָאכָה, בֵּין שֶׁהוּא מִשּׁוּם שְׁבוּת - הֲרֵי הוּא אָסוּר בְּיוֹם טוֹב, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בּוֹ צֹרֶךְ אֲכִילָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, אוֹ דְּבָרִים שֶׁהֵם מֻתָּרִים בְּיוֹם טוֹב, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ. וְכֹל שֶׁאָסוּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת - אָסוּר לְטַלְטְלוֹ בְּיוֹם טוֹב, אֶלָּא לְצֹרֶךְ אֲכִילָה[78] וְכַיּוֹצֵא בָּהּ. וְכֹל שֶׁמֻּתָּר בְּשַׁבָּת - מֻתָּר בְּיוֹם טוֹב. וְיֵשׁ בְּיוֹם טוֹב מַה שֶּׁאֵין בְּשַׁבָּת: אָסוּר מֵקְצָה, שֶׁהַמֵּקְצֶה אָסוּר בְּיוֹם טוֹב וּמֻתָּר בְּשַׁבָּת; מִפְּנֵי[79] שֶׁיּוֹם טוֹב כֻּלּוֹ מִשַּׁבָּת, אָסְרוּ בּוֹ הַמֵּקְצֶה, שֶׁמָּא יָבוֹא לְזַלְזֵל בּוֹ.

76) משנה מסכת ביצה דף ל"ו עמוד ב': "אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד". 77) מבואר בדברי רבינו בפרק כ"א מהלכות שבת הלכה א' שיש דברים שאסרום חכמים מפני שהם דומים למלאכה ויש שהם מביאים למלאכה (ועיין שם עוד בפרק כ"ד הלכה א'). ויש גם שאסורים מן התורה משום מצות עשה של "תשבות", כגון אם עושה שבותים כל היום. ועיין עוד בפרק א' משביתת עשור הלכה ב'. 78) כן כתב רבינו להלן פרק ג' הלכה י' שמותר לגרוף האפר, שהוא מוקצה, כדי לאפות בתנור לצורך יום טוב וכן כתבו התוס' במסכת ביצה דף ח' עמוד א' ד"ה אמר רב יהודה בשם הר"ר יצחק שמותר לטלטל מוקצה ביום טוב לצורך אוכל נפש. 79) מסכת ביצה דף ב' עמוד ב': "שבת דחמירא ולא אתי לזלזולי בה, סתם לן כרבי שמעון להתיר מוקצה, יום טוב דקיל ואתי לזלזולי ביה, סתם לן כרבי יהודה לאסור מוקצה".

יח. כֵּיצַד?[80] תַּרְנְגֹלֶת[81] הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים, וְשׁוֹר הָעוֹמֵד לַחֲרִישָׁה, וְיוֹנֵי שׁוֹבָךְ, וּפְרוֹת הָעוֹמְדִין לְסְחוֹרָה - כָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מֵקְצֶה הֵן, וְאָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶן בְּיוֹם טוֹב, עַד שֶׁיָּכִין אוֹתָם מִבָּעֶרֶב וְיַחְשֹׁב עֲלֵיהֶם לַאֲכִילָה[82]. אֲבָל בְּשַׁבָּת - הַכֹּל מוּכָן אֵצֶל שַׁבָּת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ הֲכָנָה. וּכְשֵׁם שֶׁהַמֵּקְצֶה אָסוּר בְּיוֹם טוֹב, כָּךְ הַנּוֹלָד[83] אָסוּר.

80) מוסב על האמור בהלכה שלפני זו שמוקצה אסור ביום טוב. 81) מסכת שבת דף י"ט עמוד ב'. 82) משנה במסכת ביצה דף י' עמוד א'. 83) [כמו שברי כלים (להלן פרק ב' הלכה י"ב), אבל דבר שלא היה בעולם ונולד ביום טוב איסורו יותר חמור ממוקצה (מסכת ביצה דף ב' עמוד א'), ועיין בלח"מ כאן].

יט. חֹל[84] מֻכָּן לְשַׁבָּת, וְחֹל מֻכָּן לְיוֹם טוֹב; אֲבָל אֵין יוֹם טוֹב מֻכָּן לְשַׁבָּת, וְלֹא שַׁבָּת מְכִינָה לְיוֹם טוֹב. לְפִיכָךְ[85], בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב אַחַר הַשַּׁבָּת - אֲסוּרָה, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַתַּרְנְגֹלֶת עוֹמֶדֶת לַאֲכִילָה[86]; הוֹאִיל וּמַאֲמֵשׁ[87] נִגְמְרָה הַבֵּיצָה, נִמְצָא שַׁבָּת מֻכָּן אוֹתָהּ לְיוֹם טוֹב[88]. וַאֲסָרוּהָ בְּכָל יוֹם טוֹב[89], גְּזֵרָה מִשּׁוּם יוֹם טוֹב שֶׁאַחַר שַׁבָּת. וְכֵן בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּכָל שַׁבָּת - אֲסוּרָה, גְּזֵרָה מִשּׁוּם שַׁבָּת שֶׁאַחַר יוֹם טוֹב.

84) מסכת ביצה דף ב' עמוד ב': אמר רבה מאי דכתיב (שמות פרק ט"ז הלכה ה') "והיה ביום הששי (וסתם יום

ששי הוא יום חול, רש"י) והכינו את אשר יביאו" – חול מכין לשבת, וחול מכין ליום טוב (שגם יום טוב קרוי שבת – רש"י) ואין יום טוב מכין לשבת, ואין שבת מכינה ליום טוב". 85) משנה (מסכת ביצה דף ב' עמוד א'). 86) ואינה מוקצה (ראה למעלה הלכה י"ח). 87) שכל ביצה נגמרת במעי התרנגולת עשרים וארבע שעות לפני יציאתה לאויר העולם (מסכת ביצה שם). 88) והכנת שבת אינה הכנה וסעודת יום טוב חשובה היא וצריכה הכנה ולפיכך אסורה, והוא הדין לשבת (רש"י שם). 89) אבל ביום חול שלאחר יום טוב לא אסרוה, כי "סעודת חול לא חשיבא, ולא שייכא בה הזמנה, ואין הכנה בידי שמים כהאי גוונא אוסרת" (ראה רש"י בריש מסכת ביצה).

כ. וּכְשֵׁם[90] שֶׁאָסוּר לְאָכְלָה, כָּךְ אָסוּר לְטַלְטְלָהּ. וַאֲפִלּוּ נִתְעָרְבָה בְּאֶלֶף - כֻּלָּן אֲסוּרוֹת; שֶׁהֲרֵי לְמָחָר יֵתְּרוּ הַכֹּל, וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין - אֲפִלּוּ בְּאֶלֶף אֲלָפִים אֵינוֹ בָּטֵל[91]. הַשּׁוֹחֵט[92] תַּרְנְגֹלֶת בְּיוֹם טוֹב[93] וּמָצָא בָּהּ בֵּיצִים גְּמוּרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת; שֶׁאֵין זֶה דָּבָר מָצוּי תָּמִיד, וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי אֶלָּא אַקְרַאי בְּעָלְמָא - לֹא גָּזְרוּ בּוֹ[94].

90) מסכת ביצה דף ג' עמוד ב' "אחד ביצה שנולדה בשבת, ואחד ביצה שנולדה ביום טוב, אין מטלטלין אותה, לא לכסות בה את הכלי, ולא לסמוך בה כרעי המטה – ואם נתערבה באלף כולן אסורות". 91) "ואף על פי שמן התורה בטל אחד בשנים, מפני שכתוב (שמות פרק כ"ג פסוק ב'): "אחרי רבים להטות" – החמירו חכמים כאן, הואיל ויש לו מתירין לאחר זמן בלי ביטול, לא יאכלנו באיסור על ידי ביטול" (רש"י). 92) מסכת ביצה דף ב' עמוד ב'. 93) אפילו אם הוא אחר השבת שאין כאן הכנה משבת ליום טוב כיון שלא נולדה כדרכה (רש"י ותוספות שם). 94) "מילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן" (מסכת ביצה דף ב' עמוד ב').

כא. זֶה[95] שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין בְּחוּצָה לָאָרֶץ כָּל יוֹם טוֹב מֵאַלּוּ שְׁנֵי יָמִים - מִנְהָג הוּא[96]. וְיוֹם טוֹב שֵׁנִי מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים הוּא, וּמִדְּבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בַּגָּלוּת. וְאֵין עוֹשִׂין בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים, אֶלָּא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בִּלְבַד. וּבְהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ מִסֵּפֶר זֶה נְבָאֵר עִקַּר מִנְהָג זֶה, וּמֵאֵי זֶה טַעַם עוֹשִׂין רֹאשׁ הַשָּׁנָה שְׁנֵי יָמִים בְּכָל מָקוֹם[97].

95) מסכת ביצה דף ד' עמוד א'. 96) כן כתב רבינו גם בפרק ו' מהלכות תלמוד תורה הלכה י"ד ברשימת עשרים וארבעה דברים המנדים עליהם: "ה' המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים – י"א המחלל יום טוב שני של גלויות אף על פי שהוא מנהג". הרי שאינו מדברי סופרים. ואילו בסמוך כתב רבינו "ויום טוב שני מדברי סופרים הוא" וכן כתב בפרק ה' מהלכות קידוש החודש הלכה ו'. וביאור הדבר כמו שכתב הלחם משנה (בפרק ו' מת"ת הלכה י"ד) שכל עיקר יום טוב שני התחיל במנהג כמו שאמרו (מסכת ביצה דף ד' עמוד ב') "הזהרו במנהג אבותיכם" ולאחר שבטל הקידוש על פי הראייה תקנו חכמים שלא יבטלו מנהג אבותינו כנ"ל, והרי לפנינו תקנה מדברי סופרים. אבל מכיון שכל עיקר הדבר היה מנהג לא נתנו חכמים ליום טוב שני של היום, שבא מצד התקנה, חומרת יתר ולא העדיפו אותה על המנהג הקדום (ראה לחם משנה שם). 97) "יום טוב של ראש השנה, בזמן שהיו קובעין על פי הראייה, היו רוב בני ארץ ישראל עושים אותו שני ימים מספק, לפי שלא היו יודעין יום שקבעו בו בית דין את החדש שאין השלוחין יוצאין ביום טוב. ולא עוד אלא אפילו בירושלים עצמה, שהוא מקום בית דין, פעמים רבות היו עושין יום טוב של ראש השנה שני ימים, שאם לא היו באין העדים כל יום שלושים, נוהגין היו באותו יום שמצפין לעדים קדש ולמחר קדש. והואיל והיו עושים אותו שני ימים ואפילו בזמן הראייה, התקינו שיהו עושים אפילו בני ארץ ישראל אותו תמיד שני ימים בזמן הזה שקובעים על החשבון" (רבינו בהלכות קדוש החודש פרק ה' הלכה ז'). וכן כתב רב אלפס בפרק א' דביצה.

כב. יוֹם טוֹב[98] שֵׁנִי, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כָּל דָּבָר שֶׁאָסוּר בָּרִאשׁוֹן - אָסוּר בַּשֵּׁנִי. וְכָל הַמְחַלֵּל[99] יוֹם טוֹב שֵׁנִי, וַאֲפִלּוּ שֶׁל רֹאשׁ הַשָّנָה[100] - בֵּין בְּדָבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם שְׁבוּת[101], בֵּין בִּמְלָאכָה[102], בֵּין שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם[103] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[104], אוֹ מְנַדִּין[105] אוֹתוֹ, אִם[106] לֹא יִהְיֶה מִן הַתַּלְמִידִים[107]. וּכְשֵׁם[108] שֶׁהָרִאשׁוֹן אָסוּר בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית, וְחַיָּב בְּשִׂמְחָה[109] - כָּךְ הַשֵּׁנִי. וְאֵין בֵּינֵיהֶן הֶפְרֵשׁ, אֶלָּא לְעִנְיַן מֵת בִּלְבַד.

98) מסכת ביצה דף ד' עמוד ב'. 99) ראה מה שכותב רבינו בהלכות תלמוד תורה פרק ו' הלכה י"ד. 100) [שבזמן שהיו מקדשים על פי הראייה כשעשו שני ימים בספק היו גם מקרים שעשו אותו שני ימים והיום השני היה העיקר כגון שהעדים באו סמוך לערב ולא הספיקו לקבלם עד למחר ואף על פי כן נהגו גם ביום ראשון קודש שמטעם זה אמרו (מסכת ביצה דף ה' עמוד ב') ששני ימים טובים של ראש השנה הם כיום אחד וקדושה אחת להם (עיין בסמוך הלכה כ"ד), ונמצא שיום טוב שני של ראש השנה עיקרו מן התורה והרי העובר ביום טוב ראשון על דבר שאין איסורו אלא מדרבנן אין מנדים אותו (כמו שכתב הב"י או"ח סימן תצ"ו) ומשמיענו רבינו שאף על פי כן מנדים אותו אם חילל יום טוב שני של ר"ה אפילו אם חיללו בדבר שהוא משום שבות, ועיין לחם משנה]. 101) מבואר בהלכות שבת פרק כ"א. 102) כל המלאכות מנויות בפרק ז' מהלכות שבת. 103) שם פרק כ"ז. 104) עונש שבית דין מענישין את העובר על איסור דרבנן, ולא נתפרש שיעורו, ולשון רבינו (בפרק י"ח מהלכות עדות הלכה ד') "כפי מה שיראו". 105) לשון ריחוק והבדלה, שמבדילין אותו מן הקהל, אין יושבין בארבע אמותיו, ואין מצרפין אותו לכל דבר שבקדושה, וכדומה, ופירושו ראה בדברי רבינו פרק ז' מהלכות תלמוד תורה הלכה ד'. 106) מסכת פסחים דף נ"ב עמוד א'.

107) מפני כבוד התורה נותנים עליו עונש קל. 108) מועד קטן דף ח' עמוד א'. 109) ראה להלן פרק ו'.

כג. כֵּיצַד?[110] הַמֵּת - בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן יִתְעַסְּקוּ בִּקְבוּרָתוֹ הַכּוּתִים[111], וּבְיוֹם טוֹב שֵׁנִי[112] יִתְעַסְּקוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל. וְעוֹשִׂין לוֹ כָּל צָרְכָּיו, כְּגוֹן עֲשִׂיַּת הַמִּטָּה וּתְפִירַת הַתַּכְרִיכִין וּקְצִיצַת הַבְּשָׂמִים וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה; שֶׁיּוֹם טוֹב שֵׁנִי לְגַבֵּי הַמֵּת כְּחֹל הוּא חָשׁוּב, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה.

110) מסכת ביצה דף ו' עמוד א'. 111) ולא ישראל. ואף שקבורת מת, מצוה היא, כמו שביאר רבינו (הלכות סנהדרין פרק ט"ו), - אינו דוחה יום טוב, לפי שיום טוב הוא עשה ולא תעשה (ראה למעלה בהלכה א'), ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה (מגן אברהם אורח חיים סימן תקכ"ו). ודוקא לקוברו אסור על ידי ישראל אבל להלבישו ולחמם לו מים לטהרו, להוציאו ולשומו בקבר מותר על ידי ישראל (שלחן ערוך אורח חיים סימן תקכ"ו). 112) מסכת ביצה דף ד' עמוד ב'.

כד. שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים אֵלּוּ שֶׁל גָּלִיּוֹת - שְׁתֵּי קְדֻשּׁוֹת הֵן, וְאֵינָן כְּיוֹם אֶחָד[113]. לְפִיכָךְ, דָּבָר שֶׁהָיָה מֻקְצֶה בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן אוֹ שֶׁנּוֹלַד בָּרִאשׁוֹן, אִם הֵכִין אוֹתוֹ לַשֵּׁנִי - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[114]. כֵּיצַד?[115] בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בָּרִאשׁוֹן - תֹּאכַל בַּשֵּׁנִי. חַיָּה וָעוֹף שֶׁנִּצּוֹדוּ[116] בָּרִאשׁוֹן - יֵאָכְלוּ בַּשֵּׁנִי. דָּבָר הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע שֶׁנֶּעֱקַר בָּרִאשׁוֹן - יֵאָכֵל בַּשֵּׁנִי. וְכֵן[117] מֻתָּר לִכְחֹל אֶת הָעַיִן בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם חֹלִי[118]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלִיּוֹת; אֲבָל שְׁנֵי יָמִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה - קְדֻשָּׁה אַחַת הֵן[119], וּכְיוֹם אֶחָד הֵן חֲשׁוּבִים לְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים, אֶלָּא לְעִנְיַן הַמֵּת בִּלְבַד, אֲבָל בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בָּרִאשׁוֹן שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה - אֲסוּרָה בַּשֵּׁנִי[120]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[121]. שַׁבָּת הַסְּמוּכָה לְיוֹם טוֹב, וְנוֹלְדָה בֵּיצָה בְּאַחַד מִהֶן - אֲסוּרָה בַּשֵּׁנִי. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וַאֲפִלּוּ נוֹלְדָה בְּיוֹם שֵׁנִי - לֹא תֵאָכֵל בַּשַּׁבָּת הַסְּמוּכָה לוֹ.

113) שהרי מספק עושים שני ימים, ואם כן ממה נפשך אחד מהם חול הוא. 114) שאם היום הראשון היה קודש הרי היום חול ומותר, ואם היום יום טוב, אם כן אתמול היה חול, וחול מכין ליום טוב. 115) מסכת ביצה דף ד' עמוד ב'. 116) שם דף כ"ד עמוד א'. 117) שם דף כ"ב עמוד א'. 118) שחש בעינו קצת, אבל כל גופו בריא, לכן לא התירו רק ביום טוב שני. 119) חכמים הטילו עליו חומר יום אחד ארוך (הר"ן). 120) מסכת ביצה דף ד' עמוד א'. 121) כגון אפרוח שנולד ביום טוב שאסור בו ביום (להלן פרק ב' הלכה א') — הוא הדין שאסור בשבת הסמוכה ליום טוב. וכן אם נולד ביום טוב אסור בשבת הסמוכה לו.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבארו בו דיני המוקצה בפרט, ומה הוא מוקצה, ואיזו הכנה מועילה לדברים המוקצים, וענין המוקצה באכילה ובטלטול, וכל דיני המוקצה והנולד בשלימות.

א. אֶפְרוֹחַ[2] שֶׁנּוֹלַד בְּיוֹם טוֹב - אָסוּר[3], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֻקְצֶה. וְעֵגֶל[4] שֶׁנּוֹלַד בְּיוֹם טוֹב, אִם הָיְתָה אִמּוֹ עוֹמֶדֶת לַאֲכִילָה - מֻתָּר[5], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מוּכָן עַל גַּבֵּי אִמּוֹ, וְאִלּוּ שָׁחַט אִמּוֹ, הָיָה זֶה שֶׁבְּמֵעֶיהָ מֻתָּר בְּיוֹם טוֹב אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נוֹלַד.

2) ביצה ו, א. כרב דאמר אסור (ודלא כרבי יוחנן שמתיר), וכן הוא במשנה עדיות פ"ד מ"ב לפי פירושו של ה'תוספות יום טוב' שם. 3) לאכלו ולטלטלו ביום־טוב. 4) ביצה ו, ב. 5) אם אנו יודעין בבירור שכלו לו חדשיו, ויצא מידי ספק נפל. שאם לא כן, אסור לשחטו עד שיהיה בן שמונה ימים, ראה בדברי רבינו בהל' מאכלות אסורות פ"ד.

ב. בְּהֵמוֹת[6] שֶׁיּוֹצְאוֹת וְרוֹעוֹת חוּץ לַתְּחוּם, וּבָאוֹת וְלָנוֹת בְּתוֹךְ הַתְּחוּם[7] - הֲרֵי אֵלּוּ מוּכָנִין, וְלוֹקְחִין מֵהֶן וְשׁוֹחֲטִין אוֹתָן בְּיוֹם טוֹב. אֲבָל הָרוֹעוֹת וְלָנוֹת חוּץ לַתְּחוּם[8], אִם בָּאוּ בְּיוֹם טוֹב - אֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתָן בְּיוֹם טוֹב; מִפְּנֵי שֶׁהֵן מֻקְצִין, וְאֵין דַּעַת אַנְשֵׁי הָעִיר עֲלֵיהֶם.

6) משנה, ביצה מ, א. 7) והן "הבהמות הבייתיות" שבמשנה שם. 8) והן "מדבריות" שבמשנה שם.

ג. וְכֵן בְּהֵמַת קָדָשִׁים[9] שֶׁנּוֹלַד בָּהּ מוּם בְּיוֹם טוֹב - הוֹאִיל וְלֹא הָיְתָה דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, אָסוּר לְשָׁחֲטָהּ בְּיוֹם טוֹב[10]. לְפִיכָךְ, אָסוּר לִרְאוֹת[11] מוּמֵי קָדָשִׁים[12] בְּיוֹם טוֹב, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַתִּירֵם הֶחָכָם בְּמוּמָן, וְיָבוֹא זֶה לִשְׁחֹט בּוֹ בַּיּוֹם. אֲבָל[13] רוֹאֶה הוּא הַמּוּם מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, וּלְמָחָר מַתִּיר אוֹ אוֹסֵר.

9) כגון בכור ומעשר בהמה שהם קדשים, ולהקריבן אי־אפשר שאין מקדש, וממתינים עד שיפול בו מום קבוע, שעל־ידי־זה יוצא לחולין. ומראים את הבהמה לחכם אם הוא מום קבוע (ראה בדברי רבינו בהל' בכורות פ"ו). 10) שהיא מוקצה (שבת מו:). 11) כדעת רבי שמעון, במס' ביצה כו, א. 12) אפילו אם נפלו בבהמה מערב יום־טוב, כיון שלא ראה אותה החכם אז (מגיד־משנה). 13) ביצה כו, ב.

ד. בְּכוֹר[14] שֶׁנּוֹלַד וּמוּמוֹ עִמּוֹ - הֲרֵי זֶה מוּכָן[15]. וְאֵין מְבַקְּרִים אוֹתוֹ[16] בְּיוֹם טוֹב. וְאִם עָבַר וְרָאָה מוּמוֹ וּבִקְּרוֹ וְהִתִּירוֹ - הֲרֵי זֶה שׁוֹחֵט וְאוֹכֵל. בְּכוֹר שֶׁנָּפַל[17] לְבוֹר - עוֹשֶׂה לוֹ פַּרְנָסָה בִּמְקוֹמוֹ; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לְהַעֲלוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִשְׁחִיטָה בְּיוֹם טוֹב. אוֹתוֹ[18] וְאֶת בְּנוֹ[19] שֶׁנָּפְלוּ לְבוֹר - מַעֲלֶה אֶת הָרִאשׁוֹן עַל מְנָת לִשְׁחָטוֹ, וְאֵינוֹ שׁוֹחֲטוֹ, וּמַעֲרִים וּמַעֲלֶה אֶת הַשֵּׁנִי עַל מְנָת לִשְׁחָטוֹ, וְשׁוֹחֵט אֶת אֵי זֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה; מִשּׁוּם צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים הִתִּירוּ[20] לְהַעֲרִים[21]. בְּהֵמַת[22] חֵלִין שֶׁנָּפְלָה[23] מִן הַגַּג, וְעָמְדָה מֵעֵת לְעֵת,

1 **וַהֲרֵי הִיא צְרִיכָה בְּדִיקָה[24] - שׁוֹחֲטִין אוֹתָהּ בְּיוֹם טוֹב**
2 **וְתִבָּדֵק, אֶפְשָׁר שֶׁתִּמָּצֵא כְּשֵׁרָה וְתֵאָכֵל[25].**

14) ביצה כו, א. שבכור בהמה טהורה, הוא הקדש, ואסור לכהן לאכלו אלא־אם־כן נשחט בעזרה, לכן בזמן שאין מקדש, מניחו עד שיפול בו מום קבוע, ויאכלנו הכהן (רבינו בהל' בכורות פ"א). 15) שהרי לא היה אסור מעולם, כיון שנולד במומו (רש"י), ובכניסת היום־טוב היה מוכן לאכילה על ידי שחיטת אמו, שלפני הלידה אינו קדוש בבכורה (ביצה כו:). 16) לראות אם יש בו מום קבוע להתירו בשחיטה "שמא לא יהיה בו מום קבוע, ונמצא מטלטל מה שאינו ראוי לו, שאי־אפשר בלא טלטול, או שמא לא ידקדק בראייתו מפני שמחת יום־טוב" (ראב"ד). 17) ביצה כו, א. כרבי שמעון. 18) ביצה לז, א. 19) שאסור לשחוט שניהם ביום אחד, שנאמר (ויקרא כב, כח) "ושור או שה, אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד". 20) שבת קיז, ב. ועיין פכ"א מהל' שבת ה"ט וה"י. ומצינו שהתורה חסה על צער בעלי חיים, שנאמר (שמות כג, ה) "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו - עזוב תעזוב עמו". וראה ב'כסף משנה' בפי"ג מהל' רוצח ה"ט, שדעת רבינו שדין 'צער בעלי חיים' הוא מן התורה. 21) "תחבולות ההיתר תיקרא ערמה, ושאינו להיתר תיקרא מרמה" (רבינו בפירוש המשניות, תמורה פ"ה מ"א). 22) ביצה לד, א.
23) וצריכה בדיקה אם לא נתרסק אחד מאבריה, שאז היא טריפה ואסורה באכילה (רבינו בהל' שחיטה פ"ט ה"כ).
24) בפ"ט מהלכות שחיטה, כתב רבינו שאם שהתה מעת לעת צריכה בדיקה ומותרת בכך, ואם עמדה נבדקת מיד ואינה צריכה מעת לעת. ולפי זה, מה שכתב רבינו כאן "ועמדה מעת לעת" פירושו "ושהתה מעת לעת", שהרי עמדה אינה צריכה מעת לעת. ובנוסח אחר, חסרות המילים "מעת לעת", ולפי זה "עמדה" היינו עמדה ממש. ובנוסח אחר, חסרות כל שלושת המילים "ועמדה מעת לעת" ('מעשה רוקח'). 25) שרוב בהמות ועופות כשרות הן.

3 **ה. אַוָּזִין[26] וְתַרְנְגוֹלִין וְיוֹנִים שֶׁבַּבַּיִת[27] - הֲרֵי אֵלּוּ**
4 **מוּכָנִין[28], וְאֵין צְרִיכִין זְמוּן. אֲבָל יוֹנֵי שׁוֹבָךְ[29] וְיוֹנֵי**
5 **עֲלִיָּה וְצִפָּרִים[30] שֶׁקִּנְּנוּ בִּטְפִיחִין[31] אוֹ בְּכִירָה[32]**
6 **וּבְפַרְדֵּס - הֲרֵי אֵלּוּ מֻקְצֶה. וְצָרִיךְ[33] לְזַמֵּן מִבְּעֶרֶב**
7 **וְלוֹמַר: אֵלּוּ וָאֵלּוּ אֲנִי נוֹטֵל; וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְנַעְנֵעַ.**

26) ביצה כה, א. 27) הגדילים בבית ('מגן אברהם' או"ח סי' תצז). 28) ומותר לצודם ביום־טוב, שאף בשבת אם צדם פטור (פי"א מהל' שבת הכ"ד) לפי שהם כניצודים.
29) קן יונים. 30) יונים מדבריות שיקננו בעלייתו.
31) כלי חרס הבנויים בכתלים לקנן בהם עופות.
32) בכת"י חסרות תיבות אלו. 33) משנה, ביצה י, א.
כבית הלל. ויש מפרשים יוני שובך ויוני עליה וכו' ביונים שאינם יכולים לפרוח. שאם לא כן, לא מועילה הזמנה שהרי הם מחוסרים צידה, ואם כן צידתה אסורה ביום־טוב (מגיד־משנה).

8 **ו. זְמַן[34] שְׁחוֹרִים וּלְבָנִים[35], וּמָצָא שְׁחוֹרִים בִּמְקוֹם**
9 **לְבָנִים וּלְבָנִים בִּמְקוֹם שְׁחוֹרִים - אֲסוּרִים; שֶׁאֲנִי**
10 **אוֹמֵר: שֶׁמָּא אוֹתָן שֶׁזְּמַן פָּרְחוּ לָהֶן, וְאֵלּוּ אֲחֵרִים**
11 **הֵן[36], וְכָל סְפֵק מוּכָן - אָסוּר[37]. זְמַן שְׁנַיִם וּמָצָא**
12 **שְׁלֹשָׁה - הַכֹּל אָסוּר[38]. שְׁלֹשָׁה וּמָצָא שְׁנַיִם - מֻתָּרִין.**
13 **זְמַן בְּתוֹךְ הַקֵּן וּמָצָא לִפְנֵי הַקֵּן, אִם אֵין שָׁם בַּקֵּן**
14 **אֶלָּא הֵן וְאֵינָן יְכוֹלִין לִפְרֹחַ, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם קֵן**
15 **אַחֵר בְּקֶרֶן זָוִית בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה - הֲרֵי אֵלּוּ**
16 **מֻתָּרִין; שֶׁאֵין הַמְּדַדֶּה מְדַדֶּה אֶלָּא כְּנֶגֶד קִנּוֹ בְּשָׁוֶה.**

34) משנה, ביצה י, ב. 35) יונים שחורים ויונים לבנים.
36) ואין אנו אומרים שהם אותם היונים, אלא חוששים שמא הפכו מקומותיהם (גמרא). 37) ביצה כד, א. והטעם, מפני שהוא דבר שיש לו מתירין אחרי יום־טוב (ביצה ג: ד.) או שרצו חכמים להחמיר בספק זה (מגיד־משנה).
38) לפי שאחד מהם בוודאי בא מן החוץ, ואינו בטל בַּשְּׁנַיִם המוזמנים, שדבר שיש לו מתירין לא בטל אפילו באלף, כמבואר בפ"א ה"כ.

17 **ז. דָּגִים[39] שֶׁבְּבֵיבָרִין[40] גְּדוֹלִים, וְכֵן חַיָּה וָעוֹף**
18 **שֶׁבְּבֵיבָרִין[41] גְּדוֹלִים: כֹּל שֶׁהוּא מְחֻסַּר צֵידָה, עַד**
19 **שֶׁאוֹמְרִים: הָבֵא מְצוּדָה וּנְצוּדֶנּוּ - הֲרֵי זֶה מֻקְצֶה[42],**
20 **וְאֵין צָדִין אוֹתָן בְּיוֹם טוֹב; וְאִם צָד - לֹא יֵאָכְלוּ.**
21 **וְכֹל שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ מְצוּדָה - הֲרֵי זֶה מוּכָן, וְצָדִין אוֹתוֹ**
22 **בְּיוֹם טוֹב וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ. וְכֵן[43] חַיָּה שֶׁקִּנְּנָה בְּפַרְדֵּס[44]**
23 **הַסָּמוּךְ לָעִיר - יְלָדֶיהָ כְּשֶׁהֵן קְטַנִּים, שֶׁאֵינָן צְרִיכִין**
24 **צִידָה, אֵינָם צְרִיכִים זְמוּן, מִפְּנֵי שֶׁדַּעְתּוֹ עֲלֵיהֶן.**

39) משנה, ביצה כג, ב. 40) בריכות של מים מוקפות מארבע רוחות. 41) גני חיות מוקפים גדר סביב.
42) נראה שדעת רבינו שצידה היא מן המלאכות המותרות ביום־טוב, לפי שהניצודים ביום־טוב טובים יותר לאכילה מהניצודים בערב יום־טוב, וכל איסורו אינו אלא משום מוקצה. וכן נראה גם להלן הלכה יז (ועיין ב'חידושי המאירי' ביצה כג:). 43) ביצה כה, א. 44) שהוא מקום המשתמר, ואין הוולד יכול לצאת משם בנקל.

25 **ח. מְצוּדוֹת[45] חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים, שֶׁפְּרָסָן מֵעֶרֶב יוֹם**
26 **טוֹב - לֹא יִטֹּל מֵהֶן בְּיוֹם טוֹב, אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדֵעַ**
27 **שֶׁנִּצּוֹדוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב[46]. הַסּוֹכֵר[47] אַמַּת הַמַּיִם מֵעֶרֶב**
28 **יוֹם טוֹב, וּלְמָחָר הִשְׁכִּים וּמָצָא בָּהּ דָּגִים - הֲרֵי אֵלּוּ**
29 **מֻתָּרִין; שֶׁכְּבָר נִצּוֹדוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, וַהֲרֵי הֵן**
30 **מוּכָנִין.**

45) משנה, ביצה כד, א. 46) כמו שכתב למעלה הלכה ו, שכל ספק מוכן - אסור. 47) ביצה כה, א.

31 **ט. בַּיִת[48] שֶׁהוּא מָלֵא פֵּרוֹת מוּכָנִין[49], וְנִפְחַת[50] -**
32 **נוֹטֵל מִמְּקוֹם הַפִּחָת[51]. הָעוֹמֵד[52] עַל הַמֻּקְצֶה[53] מֵעֶרֶב**
33 **יוֹם טוֹב[54] בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית[55], שֶׁכָּל הַפֵּרוֹת הֶפְקֵר -**
34 **צָרִיךְ שֶׁיִּרְשֹׁם[56] וְיֹאמַר: מִכָּאן וְעַד כָּאן אֲנִי נוֹטֵל.**
35 **וְאִם לֹא רָשַׁם - לֹא יִטֹּל.**

48) משנה, ביצה לא, ב. 49) לאכילה. 50) מאליו. ולא

ששברו את הכותל ביום־טוב. 51) ואין הפירות שבתוכו מוקצים, שהרי לא היו אסורים מחמת עצמם (רמב"ן). 52) משנה, ביצה לד, א. 53) פירות שמונחין לייבש, והוקצו, ונאסרו מלאכלן. 54) במשנה, שם: "ערב שבת". אבל רבינו שפסק שמוקצה מותר בשבת (למעלה פ"א הי"ז) שינה מלשון המשנה, וכתב "יום טוב" (מגיד־משנה). 55) שהפירות הפקר, ופטורים מתרומות ומעשרות. אבל בשאר השנים - אסורים משום טבל, שסתם מוקצה אינו מעושר, שהרי הוא לפני גמר מלאכה (מגיד־משנה). ואף־על־פי שמותר לאכול אכילת עראי קודם גמר מלאכה – ביום־טוב אסור, שכשם ששבת קובעת למעשר משום שנאמר "וקראת לשבת עונג" (ביצה לד:), כמו כן יום־טוב קובע למעשר שגם בו יש מצות עונג (להלן פ"ו הט"ז), וכל אכילות שבו הן אכילות קבע. 56) כאן במוקצה שהקצה האדם בידיו, החמירו יותר והצריכו מעשה. אבל למעלה ביוני שובך (ה"ה) אין צריך אלא אמירה בלבד ('תוספות' ביצה לד: ד"ה ואומר).

1 **י. כּוּתִי[57] שֶׁהֵבִיא תְּשׁוּרָה לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם טוֹב: אִם יֵשׁ**
2 **מֵאוֹתוֹ הַמִּין בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, אוֹ שֶׁהֵבִיא[58] חַיָּה אוֹ**
3 **עוֹפוֹת אוֹ דָּגִים שֶׁאֶפְשָׁר לְצוּדָן בּוֹ בַּיּוֹם - הֲרֵי אֵלּוּ**
4 **אֲסוּרִין עַד לָעֶרֶב[59], וְיַמְתִּין בִּכְדֵי שֶׁיַּעֲשׂוּ[60]. וַאֲפִלּוּ**
5 **הֲדַס[61] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - אֵינוֹ מֻרְשֶׁה בּוֹ לָעֶרֶב עַד שֶׁיַּמְתִּין**
6 **בִּכְדֵי שֶׁיַּעֲשׂוּ. וְאִם אֵין מֵאוֹתוֹ הַמִּין בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע,**
7 **אוֹ שֶׁהָיְתָה צוּרָתוֹ מוֹכַחַת עָלָיו שֶׁמֵּאָתְמוֹל נֶעֱקַר אוֹ**
8 **נָצוּד: אִם הֱבִיאוֹ מִתּוֹךְ הַתְּחוּם - מֻתָּר, וְאִם הֱבִיאוֹ**
9 **מִחוּץ לַתְּחוּם - הֲרֵי זֶה אָסוּר. וְהַבָּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל**
10 **זֶה מִחוּץ לַתְּחוּם - מֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר[62].**

57) ביצה כד, ב. מימרא של רב פפא. 58) ברייתא, שם. 59) בפירוש רש"י שם: "לערב, היינו ערב ראשון, אף שהוא ליל יום־טוב שני, ומותרין ממה־נפשך, אם הלילה הוא חול - הרי המתין בכדי שיעשו. ואם קודש הוא, אז בוודאי מותרין, שהרי נלקטו בחול. ויש לי הרבה ראיות בזה, ולא זכיתי לשאול את פי רבינו יעקב בזה, כי היו נוהגים בו היתר במקומינו, והיה לי דבר פשוט, ולאחר פטירתו של רבינו שמעתי את רבינו יצחק הלוי שהוא אוסר, עד ליל מוצאי יום־טוב שני, וכל אנשי עירו כמותו, וגם ב'הלכות גדולות' אוסר כן, ודנתי לפניו ולא הועיל לי הדבר, ובתשובת רבינו גרשום מאור הגאולה מצאתי כמותי, גם עתה בא אלי מכתב מגרמיי"ש שבא לשם אדם גדול זקן ויושב בישיבה מן רומא, ושמו ר' קלונימוס, ובקי בכל הש"ס והורה כן". ובדעת רבינו אין הכרע. ועיין ב'מגיד משנה' למעלה פ"א הכ"ד, וב'לחם משנה' שם. 60) שלא יהנה ממלאכת יום־טוב. ועוד, שלא יאמר לגוי לתלוש בשבילו (רש"י ו'תוספות' שם). 61) כן מפורש בעירובין מ, א. 62) שלא החמירו חכמים באיסור תחומין, שאינו אלא מדרבנן, לאסרו על כל העולם (רש"י ביצה כה.). [ואף אם הביאו מחוץ לי"ב מיל בכלל זה, שהרי ביום־טוב אין איסור תחומין מן התורה לדעת רבינו. ראה להלן פ"ה הי"ד, ובהקדמת 'מעשה רוקח' בשם 'ספר הבתים'].

11 **יא. עֵצִים[63] שֶׁנָּשְׁרוּ מִן הַדֶּקֶל בְּיוֹם טוֹב - אָסוּר**
12 **לְהַסִּיקָן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נוֹלָד[64]. וְאִם נָשְׁרוּ לְתוֹךְ הַתַּנּוּר**
13 **- מַרְבֶּה[65] עֲלֵיהֶן עֵצִים מוּכָנִין וּמַסִּיקָן. עֲרִימַת[66]**
14 **הַתֶּבֶן[67] וְאוֹצָר שֶׁל עֵצִים - אֵין מַתְחִילִין בָּהֶן בְּיוֹם**
15 **טוֹב, אֶלָּא אִם כֵּן הֵכִין מִבָּעֶרֶב, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מֻקְצֶה.**
16 **וְאִם הָיָה הַתֶּבֶן מְעֹרָב[68] בְּקוֹצִים[69], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ רָאוּי**
17 **אֶלָּא לָאֵשׁ - הֲרֵי זֶה מוּכָן.**

63) ביצה ד, ב. 64) הרי"ף כתב טעם נוסף: גזירה שמא יעלה ויתלוש. 65) ואף שביאר רבינו בפ"א ה"כ שדבר שיש לו מתירין לא בטל אפילו באלף - כיון שאינו נהנה מן העצים כשהם בעין רק לאחר שנשרפו, לכן מותר. ואין כאן משום אין מבטלים איסור לכתחילה, כיון שכל איסור זה אינו אלא מדרבנן (גמרא, שם). 66) משנה, ביצה ל, א. 67) שהוכן לסחורה, אבל אם עומד למאכל בהמה - מותר (לחם־משנה). 68) מערב יום־טוב (הגאון רבי אליהו מוילנה, או"ח סי' תקיח). 69) ובשו"ע או"ח סי' תקיח ס"ז, הצריך שיהא גם סרוח (ועיין שם בגמרא וב'תוספות').

18 **יב. אֵין[70] מְבַקְּעִין עֵצִים מִסְּוָאר[71] שֶׁל קוֹרוֹת, מִפְּנֵי**
19 **שֶׁהֵן מֻקְצֶה; וְלֹא מִן הַקּוֹרָה שֶׁנִּשְׁבְּרָה בְּיוֹם טוֹב,**
20 **מִפְּנֵי שֶׁהִיא נוֹלָד. וְכֵן[72] כֵּלִים שֶׁנִּשְׁבְּרוּ בְּיוֹם טוֹב -**
21 **אֵין מַסִּיקִין בָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נוֹלָד. אֲבָל מַסִּיקִין**
22 **בִּכְלִים שְׁלֵמִים[73], אוֹ בִּכְלִים שֶׁנִּשְׁבְּרוּ מֵעֶרֶב יוֹם**
23 **טוֹב, שֶׁהֲרֵי הוּכְנוּ לִמְלָאכָה אַחֶרֶת מִבָּעֶרֶב. כַּיּוֹצֵא**
24 **בּוֹ: אֲגוֹזִים[74] וּשְׁקֵדִים שֶׁאֲכָלָן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב -**
25 **מַסִּיקִין בִּקְלִפֵּיהֶן בְּיוֹם טוֹב; וְאִם אֲכָלָן בְּיוֹם טוֹב -**
26 **אֵין מַסִּיקִין בִּקְלִפֵּיהֶן. וְיֵשׁ[75] נַסְחָאוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן:**
27 **שֶׁאִם אֲכָלָן מִבָּעֶרֶב - אֵין מַסִּיקִין בִּקְלִפֵּיהֶן, שֶׁהֲרֵי**
28 **הֵקְצוּ; וְאִם אֲכָלָן בְּיוֹם טוֹב - מַסִּיקִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן**
29 **מוּכָנִין עַל גַּב הָאֹכֶל.**

70) משנה, ביצה לא, א. 71) סדר של קורות המושכבות לארץ שלא תתעקמנה ותהיינה ראויות לבנין (רש"י). 72) שבת כט, א. 73) אבל לא יגע בהן לאחר שאחז בהן האור, שאז נעשו שברי כלים והם נולד, שאסור בטלטול (הרשב"א). 74) מכאן עד "ואם אכלן ביום־טוב אין מסיקין בקליפיהן" הוא בתוספתא פ"ג דיום־טוב לפי כת"י ווין (הוצאת צוקמ. עמ' 206). 75) הראב"ד כותב על זה "מעולם לא שמענו נוסחא זו", וכבר העיד ב'מעשה רוקח' שבכתב־יד קדמון נמחק כל זה מדברי רבינו. וה'מגדל עוז' כותב "לא נפלאת היא שהגיעו לידו נוסחאות אשר לא הגיעו לידינו, שהרי זכה לבוא בידו מן הנוסחא שנכתבה בימי מחברי התלמוד בגוילים, כספרי תורה שלנו, וגם במקרא ספר־תורה שהיו מגיהין ממנה בעזרה המכונה לבן אשר". ונראה שכוונת רבינו בנוסחאות אלו אינה לגמרא אלא לתוספתא הנזכרת למעלה (וכן כתב 'מרכבת המשנה' בפ"א מהלכות יום־טוב הי"ד).

30 **יג. קוֹץ[76] רָטֹב - הֲרֵי הוּא מֻקְצֶה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי**
31 **לְהַסָּקָה. לְפִיכָךְ, אָסוּר לוֹ לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שַׁפּוּד לִצְלוֹת**
32 **בּוֹ בָּשָׂר[77]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

76) ביצה לג, א. ובלשון התלמוד נקרא "חיזרא". 77) ברי"ף: "ליטול מהן עץ להכניסו בתוך הבשר, כמין שפוד לצלות בו הצלי". וכן כוונת רבינו במה שכתב "לעשות כמו שפוד" - להכניסו בתוך הבשר כמין שפוד.

יד. נוֹטְלִין[78] עֵצִים הַסְּמוּכִים לְדָפְנֵי[79] הַסֵּכָּה וּמַסִּיקִין בָּהֶן, אֲבָל אֵין מְבִיאִים מִן הַשָּׂדֶה[80], אֲפִלּוּ הָיוּ מְכֻנָּסִין שָׁם מִבָּעֶרֶב[81]. אֲבָל[82] מְגַבֵּב[83] הוּא בַּשָּׂדֶה[84] מִלְּפָנָיו[85], וּמַדְלִיק שָׁם. וּמְבִיאִין[86] מִן הַמְכֻנָּסִין שֶׁבִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה מֻקֶּפֶת שֶׁלֹּא לְשֵׁם דִּירָה; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה לָהּ פּוֹתַחַת[87], וְתִהְיֶה בְּתוֹךְ תְּחוּם שַׁבָּת[88]; וְאִם חָסֵר אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - הֲרֵי הֵן מֻקְצֶה.

78) משנה, ביצה ל, ב. 79) אבל מן הדפנות עצמם אסור, שהרי הוא סותר אוהל. 80) העצים התלושים. 81) שנראה כמעמר עצים לצורך מחר, ועיין ר"ן. 82) משנה, ביצה לג, א. 83) מלקט. 84) במשנה שם כתוב "מגבב משלפניו", ומפרשה רבינו בשדה, וכן הוא בפירוש המשנה. 85) שזה מוכיח שעושה רק כדי לבשל קדירתו, ואין בו משום מעמר. 86) משנה, ביצה לא, א. 87) מסגר. 88) שאם יש כל אלו התנאים, נחשב הדבר כמוכן.

טו. עֲלֵי[89] קָנִים וַעֲלֵי גְפָנִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן מְכֻנָּסִין בְּקַרְפֵּף[90] - כֵּיוָן שֶׁהָרוּחַ מְפַזֶּרֶת אוֹתָן, הֲרֵי הֵן כִּמְפֻזָּרִין[91] וַאֲסוּרִין. וְאִם הִנִּיחַ עֲלֵיהֶן כְּלִי כָּבֵד מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב - הֲרֵי אֵלּוּ מוּכָנִין.

89) ביצה לא, א. 90) מקום נרחב, מוקף גדר, מחוץ לעיר. 91) שאינו סומך עליהן מערב יום־טוב, שהוא חושב שהרוח פזרתן כבר (רש"י).

טז. בְּהֵמָה[92] שֶׁמֵּתָה בְּיוֹם טוֹב: אִם הָיְתָה מְסֻכֶּנֶת[93] מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב - הֲרֵי זֶה מְחַתְּכָה לִכְלָבִים; וְאִם לַאו - הוֹאִיל וְלֹא הָיְתָה דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ, הֲרֵי זֶה מֻקְצֶה, וְלֹא יְזִיזֶנָּה מִמְּקוֹמָהּ. בְּהֵמַת קָדָשִׁים[94] שֶׁמֵּתָה, וּתְרוּמָה שֶׁנִּטְמֵאת - לֹא יְזִיזֶנָּה מִמְּקוֹמָהּ[95].

92) ביצה ב, א. ודף כז, ב. 93) שחשב עליה שתמות ביום־טוב ויתננה לכלב. 94) אפילו היתה מסוכנת מערב יו"ט אסורה בטלטול, כי העיקר אצלנו אין מאכילין את הקדשים לכלבים (פירוש המשניות להר"מ) שהרי מצות קדשים טמאים היא בשריפה. וראה ברש"י ביצה כז: ו'תוספות' שם. 95) "ומעשה, ושאלו את רבי טרפון עליה ועל החלה שנטמאת, ונכנס לבית המדרש ושאל, ואמרו לו לא יזיזם ממקומם" (ביצה, שם).

יז. דָּגִים[96] וְעוֹפוֹת וְחַיָּה שֶׁהֵן מֻקְצֶה[97] - אֵין מַשְׁקִין אוֹתָן בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין נוֹתְנִין לִפְנֵיהֶם מְזוֹנוֹת[98]; שֶׁמָּא יָבוֹא לִקַּח מֵהֶן. וְכֹל שֶׁאָסוּר לְאָכְלוֹ אוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּיוֹם טוֹב מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֻקְצֶה - אָסוּר לְטַלְטְלוֹ.

96) ביצה כג, ב. 97) ראה למעלה הלכה ז. 98) אף־על־פי שמזונותם עליו, שאינם ניזונים מאליהם, ועיין רש"י שם.

יח. הַמַּכְנִיס[99] עָפָר מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, אִם יִחֵד לוֹ בַּחֲצֵרוֹ קֶרֶן זָוִית - הֲרֵי זֶה מוּכָן, וּמֻתָּר לְטַלְטְלוֹ וְלַעֲשׂוֹת בּוֹ כָּל צָרְכָּיו. וְכֵן[100] אֵפֶר שֶׁהֵסַּק מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב[101] - מוּכָן; וְשֶׁהֵסַּק[102] בְּיוֹם טוֹב: כָּל זְמַן שֶׁהוּא חַם כְּדֵי לִצְלוֹת בּוֹ בֵּיצָה[103] - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ, שֶׁעֲדַיִן אֵשׁ הוּא; וְאִם לַאו - אָסוּר לְטַלְטְלוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹלָד. מִי[104] שֶׁהָיָה לוֹ דֶּקֶר[105] נָעוּץ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, וְנִתְּקוֹ[106] בְּיוֹם טוֹב, וְהֶעֱלָה עָפָר: אִם הָיָה אוֹתוֹ עָפָר תִּיחוּחַ[107] - הֲרֵי זֶה מְכֻסֶּה[108] בּוֹ וּמְטַלְטְלוֹ; אֲבָל אִם הֶעֱלָה גּוּשׁ עָפָר - הֲרֵי זֶה לֹא יִכְתֹּשׁ[109] אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב.

99) ביצה ח, א. מימרא של רב יהודה. 100) משנה (ביצה ב.) "אפר כירה, מוכן הוא". 101) ביצה ח, א. 102) שם. 103) שהיא מתבשלת מהר יותר מכל שאר דברים. 104) משנה (ביצה ב.). 105) יתד ברזל שחופרין בו את הקרקע. 106) בדיעבד. כלומר שעבר ונתקו. אבל לכתחילה אסור לנתקו אפילו אם כבר שחט (שהרי כתב בסמוך "מכסה בו", ולא כתב "שוחט ומכסה בו" — 'בירור הלכה' למסכת ביצה ב. ציון ג ד"ה ואם עבר) שלא התירו אפילו טלטול מוקצה לצורך מצות כיסוי (להלן פ"ג ה"א שאם אין לו עפר מוכן, ועבר ושחט - לא יכסה עד הערב), וכל־שכן שלא התירו איסור מלאכה, אף־על־פי שהוא מדרבנן. ומה שאמרו במשנה "ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה" - זה אינו אלא למי שסובר "מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה" ויש כאן שתי קולות: א' מלאכה שאינה צריכה לגופה, וב' מקלקל. אבל לדעת רבינו שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה (פ"א מהל' שבת ה"ז) ואין כאן אלא קולא אחת של מקלקל - לא התירו ('שער המלך' כאן). וראה להלן פ"ג ה"א, ובהערה ג. 107) עפר רך. 108) אם שחט חיה או עוף שמצוות־עשה לכסות את דמם בעפר, כמו שכותב רבינו בהל' שחיטה פי"ד. 109) שכתישה אסורה, כמבואר בהל' שבת פרק שמיני.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבארו בו קצת המלאכות המותרות בפרטיהן, ומה שאסור בהן, והענין הכולל לאלו הנזכרות בפרק זה הוא היותן לאוכלין ומשקין.

א. מִי[2] שֶׁהָיָה לוֹ עָפָר מוּכָן[3] אוֹ אֵפֶר מוּכָן, שֶׁמֻּתָּר לְטַלְטְלוֹ - הֲרֵי זֶה שׁוֹחֵט חַיָּה וָעוֹף וּמְכַסֶּה דָּמָם; וְאִם אֵין לוֹ עָפָר מוּכָן אוֹ אֵפֶר הָרָאוּי לְטַלְטְלוֹ - הֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁחַט; וְאִם עָבַר וְשָׁחַט - לֹא יְכַסֶּה דָּמָם עַד לָעֶרֶב[4]. וְכֵן בְּרִיָּה[5] שֶׁהוּא סָפֵק[6] אִם חַיָּה הִיא אִם בְּהֵמָה[7] - אֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתָהּ בְּיוֹם טוֹב; וְאִם שָׁחַט - לֹא יְכַסֶּה דָּמָהּ עַד לָעֶרֶב, אֲפִלּוּ הָיָה לוֹ עָפָר מוּכָן אוֹ אֵפֶר; שֶׁמָּא יֹאמַר הָרוֹאֶה: חַיָּה וַדָּאִית הִיא

וּלְפִיכָךְ כִּסָּה דָמוֹ בְּיוֹם טוֹב, וְיָבוֹא הָרוֹאֶה לְהַתִּיר חֶלְבּוֹ[8].

2) משנה, ביצה ב, א. 3) מערב יום־טוב. 4) ראה למעלה בסוף פרק שני (בהערה 106). אבל לדעת גדולי הראשונים, אם יש לו דקר נעוץ (יתד ברזל שחופרין בו קרקע) מבעוד יום בעפר תיחוח, יכול לכסות בו, כדברי המשנה "ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה". 5) משנה, ביכורים פ"ב. 6) ונקרא בלשון התלמוד "כוי". 7) וצריך לכסות מספק (רבינו בפי"ד מהל' שחיטה). 8) והאוכל כזית מחלב בהמה חייב כרת, וחלב חיה מותר באכילה (רבינו בהל' מאכלות אסורות פ"ז), וכוי חלבו אסור מספק, ואין לוקין על אכילתו (רבינו בפ"א מהל' מאכלות אסורות).

ב. וְכֵן[9] הַשּׁוֹחֵט חַיָּה וָעוֹף מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב - לֹא יְכַסֶּה דָמָם בְּיוֹם טוֹב[10]. שָׁחַט בְּהֵמָה[11] חַיָּה וָעוֹף בְּיוֹם טוֹב, וְנִתְעָרֵב דָּמָם - לֹא יְכַסֶּה אוֹתוֹ עַד לָעֶרֶב[12]; וְאִם הָיָה לוֹ עָפָר מוּכָן אוֹ אֵפֶר, וְיָכוֹל לְכַסּוֹת הַכֹּל בִּדְקִירָה אַחַת - הֲרֵי זֶה יְכַסֶּהוּ[13].

9) ביצה ח, ב. 10) שהיה לו לכסות מערב יום־טוב, ואין מצוות הכיסוי מונע אותו משמחת יום־טוב, שהרי יכול לאכול את הבשר, ולכסות את דמו במוצאי יום־טוב (רש"י). 11) שדמה פטור מכיסוי. 12) שהרי הוא טורח טרחא שאינה של מצוה, שיש ביניהם דם בהמה (רש"י). 13) ואם שחט באמצע החצר, יכול לכסות את הדם אפילו בכמה דקירות, כדי שלא יתלכלכו כליו ('מגן אברהם' בשו"ע או"ח סי' תצח).

ג. הַשּׁוֹחֵט[14] בְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב - מֻתָּר לוֹ לִתְלֹשׁ צֶמֶר לִמְקוֹם הַסַּכִּין[15] בְּיָדוֹ[16]; וּבְלִבַּד שֶׁלֹּא יְזִיזֶנּוּ מִמְּקוֹמוֹ[17], אֶלָּא יִשָּׁאֵר שָׁם מְסֻבָּךְ כִּשְׁאָר[18] צֶמֶר הַצַּוָּאר. אֲבָל בְּעוֹף - לֹא יִמְרֹט; מִפְּנֵי שֶׁהוּא דַרְכּוֹ, וְנִמְצָא תּוֹלֵשׁ[19] בְּיוֹם טוֹב[20].

14) בכורות כה, א. 15) שאם ישחוט בלי תלישה, והסכין יהיה מכוסה בצמר - תהיה השחיטה פסולה משום חלדה, ראה הל' שחיטה פ"ג, ה"י. 16) שאין דרך גזיזה אלא בכלי (פ"ט מהל' שבת ה"ח) והתירו בידו, שהוא כלאחד יד, משום שמחת יום־טוב. 17) כדי שייראה שתולש רק לצורך שחיטה ולא לצרכו ('תפארת ישראל' בבכורות פ"ג מ"א לענין בכור, וה"ה לענין יו"ט). 18) ובנוסחאות ישנות, הגירסא: "בשאר" (בבי"ת). 19) שלא התירו מכשירי אוכל נפש אלא מה שאי־אפשר לעשות מערב יום־טוב (ראה בפ"א ה"ח) מבלי שיגרום הפסד או חסרון טעם לאוכל, אבל מריטת הנוצה אפשר לעשותו מערב יום־טוב (הרא"ש). 20) "נהגו עכשיו השוחטים למרוט הנוצה קודם שחיטה, וסומכין על דעת הרמב"ן שחולק על רבינו, ומתיר תלישת נוצה מן הצואר לפני שחיטה, שאי־אפשר לשחוט בלא זה ('חיי אדם' כלל סט). ורבינו בפירוש המשניות במס' בכורות שם, העתיק את כל דברי הגמרא בענין זה, אף־על־פי שאין דרכו כן בפירוש המשנה, והתנצל בלשון זה: "וזכרתי זה, ואע"פ שאינו מכוונת המסכת לפי שרוב בני אדם עוברים עליו".

ד. הַמַּפְשִׁיט עוֹר בְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב[21] - לֹא יִמְלָחֶנּוּ; שֶׁזֶּה עִבּוּד הוּא[22], וְנִמְצָא עוֹשֶׂה מְלָאכָה שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֲכִילָה. אֲבָל נוֹתְנוֹ[23] לִפְנֵי בֵּית הַדְּרִיסָה, כְּדֵי שֶׁיִּדְרְסוּ עָלָיו[24] וְלֹא יִפָּסֵד. וְלֹא הִתִּירוּ דָּבָר זֶה אֶלָּא מִפְּנֵי שִׂמְחַת יוֹם טוֹב, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמָּנַע מִלִּשְׁחֹט[25]. וּמֻתָּר לִמְלֹחַ בָּשָׂר לְצָלִי[26] עַל גַּבֵּי הָעוֹר[27], וּמַעֲרִימִים בְּדָבָר זֶה[28]. כֵּיצַד? מוֹלֵחַ מְעַט בָּשָׂר מִכָּאן וּמְעַט מִכָּאן, עַד שֶׁיִּמְלַח הָעוֹר כֻּלּוֹ.

21) וגם נשחטה ביום־טוב (מגיד־משנה). 22) "שהמליחה מין עיבוד הוא" (רבינו בהל' שבת פי"א). 23) המדובר בבהמה שנשחטה ביום־טוב כנ"ל (אבל אם נשחטה מערב יום־טוב, אסור - הואיל והיה יכול למלחו מערב יום־טוב. מגיד־משנה). 24) ולא ניכר כל־כך שכוונתו לתיקון העור (ביצה יא:). 25) "התירו סופן משום תחילתן" (ביצה יא.). 26) שהיא מליחה מועטת, כדלהלן הלכה ה'. 27) אף שעל־ידי־זה ימלח גם העור קצת. 28) 'ירושלמי' פ"א ה"ו. וחכמים התירו דבר זה שנראה קצת הערמה, כדי שלא יבוא לידי קלקול והפסד העור, ולא ירצה לשחוט ביום־טוב, וימנע משמחת יום־טוב.

ה. בַּמֶּה[29] דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוֹלֵחַ לְצָלִי, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ מֶלַח הַרְבֵּה[30]; אֲבָל לִקְדֵרָה[31] - אָסוּר לִמְלֹחַ עַל הָעוֹר. וְכֵן[32] אֵין מוֹלְחִין[33] אֶת הַחֲלָבִים, וְאֵין מְהַפְּכִין[34] בָּהֶן, וְאֵין שׁוֹטְחִין אוֹתָן בָּרוּחַ עַל גַּבֵּי יְתֵדוֹת[35], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה.

29) ביצה יא, א. 30) [בפ"ו מהלכות אסורות הי"ב, נראה מדברי רבינו שלצלי צריך מליחה כמו לקדירה (עיי"ש במגיד־משנה). וכן כתב רבינו בפ"ה מהל' איסורי מזבח הי"א: "ומצוה למלוח הבשר (בקרבנות) יפה יפה כמולח בשר לצלי", וצ"ע]. 31) והוא־הדין אם מולח לצלי מליחה מרובה כמו לקדירה - אסור (ביצה, שם). 32) ביצה, שם. 33) שדבר שאינו אוכל גמור, אם מולח כדי שלא יסריח - יש בו משום מעבד. 34) שזה תיקון לחלבים שלא יסרחו. 35) כתנא־קמא ולא כרבי יהושע. גזירה שמא יבוא למלחם (שם יא:).

ו. הַמַּפְשִׁיט[36] אֶת הַבְּהֵמָה - לֹא יַרְגִּיל בְּיוֹם טוֹב. כֵּיצַד הוּא הַמַּרְגִּיל? זֶה הַמּוֹצִיא כָּל בָּשָׂר מֵרֶגֶל אַחַת, כְּדֵי שֶׁיּוֹצִיא כָּל הָעוֹר שָׁלֵם וְלֹא יִקָּרֵעַ. מִפְּנֵי שֶׁטּוֹרֵחַ בְּהֶפְשֵׁט זֶה טַרַח גָּדוֹל[37], וְאֵין בּוֹ צֹרֶךְ לַמּוֹעֵד. וְכֵן[38] אָסוּר לַעֲשׂוֹת בֵּית יָד[39] בַּבָּשָׂר. וָהוּא, שֶׁיַּעֲשֶׂה בַּסַּכִּין. שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל. וּמֻתָּר לַעֲשׂוֹת סִימָן[40] בַּבָּשָׂר.

36) בכורות לג, א. 37) אבל מפשיט את העור דרך שתי הרגלים, שחותך מרגל האחת עד השניה, ועל־ידי־זה מפשיט העור שלם, שאין הטרחא מרובה בזה ('בית יוסף' או"ח סי' תצט, ועיין כסף־משנה כאן). 38) ביצה כח, א.

39) "כשמוכר בשר, עושה בו בית יד ונותנו ללוקח להוליכו לביתו, וביום־טוב צריך לשנות לעשות היכר, שאין מקח וממכר ביום־טוב" (רש"י ביצה כח.). 40) "שלא יחליפהו הנושאו" (רש"י).

1 ז. מוֹלְגִין[41] אֶת הָרֹאשׁ[42] וְאֶת הָרַגְלַיִם, וּמְהַבְהֲבִין
2 אוֹתָן בָּאוּר; אֲבָל אֵין טוֹפְלִין אוֹתָן בְּסִיד[43]
3 וּבְחַרְסִית[44] וְלֹא בַּאֲדָמָה, וְאֵין גּוֹזְזִין אוֹתָן
4 בְּמִסְפָּרַיִם[45]. וְכֵן אֵין גּוֹזְזִין אֶת הַיָּרָק בְּתִסְפֹּרֶת שֶׁלּוֹ;
5 אֲבָל מְתַקְּנִין אֶת הָאֹכֶל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קוֹצִים, כְּגוֹן קַנְדָּס[46]
6 וְעַכָּבְיוֹת[47], בְּתִסְפֹּרֶת[48].

41) ביצה לד, א. 42) ברותחין, כדי להסיר את השיער. 43) שזה נראה כעיבוד. 44) חומר שעושין ממנו כלי חרס. 45) שנראה כאילו עושה זה לצורך השיער (רש"י). 46) בכת"י התימנים, הגירסא "קורנס". 47) מין צמח שיש בו קוצים, והוא ראוי למאכל. 48) כיון שהוא צורך אוכל נפש.

7 ח. מֻתָּר[49] לָלוּשׁ עִסָּה גְּדוֹלָה בְּיוֹם טוֹב. וְהַלָּשׁ[50] עִסָּה
8 מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב - אֵינוֹ מַפְרִישׁ מִמֶּנָּה חַלָּה בְּיוֹם
9 טוֹב[51]. וְאִם לָשָׁה בְּיוֹם טוֹב - מַפְרִישׁ מִמֶּנָּה חַלָּה[52]
10 וְנוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן. וְאִם[53] הָיְתָה עִסָּה טְמֵאָה, אוֹ שֶׁנִּטְמֵאת
11 הַחַלָּה - לֹא יְבַשֵּׁל אֶת הַחַלָּה; שֶׁאֵין מְבַשְּׁלִין בְּיוֹם
12 טוֹב אֶלָּא לֶאֱכֹל[54], וְזוֹ לִשְׂרֵפָה[55] עוֹמֶדֶת. וְכֵן[56] אֵין
13 שׂוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּיוֹם טוֹב, שֶׁאֵין שׂוֹרְפִין קָדָשִׁים[57]
14 שֶׁנִּטְמְאוּ בְּיוֹם טוֹב; שֶׁשְּׂרֵפַת קָדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ -
15 מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף, וַעֲשִׂיַּת מְלָאכָה
16 שֶׁאֵינָהּ לְצֹרֶךְ אֲכִילָה וְכֵיוֹצֵא בָהֶן[58] - עֲשֵׂה וְלֹא
17 תַעֲשֶׂה[59], וְאֵין עֲשֵׂה דּוֹחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה[60].

49) ביצה כב, ב: "בית שמאי אומרים, אין אופים פת מרובה ביום־טוב, ובית הלל מתירים". והלכה כבית הלל. וראה למעלה פ"א ה"י שממלאה אשה תנור פת וכו'. 50) ביצה ט, א. 51) שאפשר לעשותה מערב יום־טוב. 52) "מצות־עשה להפריש תרומה מן העיסה לכהן, שנאמר (במדבר טו, כ) ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" (פ"ה ה"א מהל' ביכורים). 53) משנה, פסחים מו, א. 54) שנאמר (שמות יב, טז) "אך אשר יֵאָכֵל לכל נפש הוא לבדו יֵעָשֶׂה לכם". 55) כדין תרומה טמאה שאינה נאכלת לכהן, רק יהנו בשריפתה (רבינו בהל' תרומות פ"ב). 56) שבת כד, ב. 57) שתרומה בכלל קדשים, שמצות־עשה היא לשורפן (תנא דבי אליהו פי"ג. ועיין שבת כה. ורש"י ו'תוספות' שם). 58) בכתב־יד שלפני בעל 'מעשה רוקח', לא נמצאו תיבות "וכיוצא בהן". 59) ראה למעלה פ"א ה"ב. 60) שבת כה, ב.

18 ט. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה בָהּ? יַנִּיחֶנָּה עַד הָעֶרֶב[61] וְיִשְׂרֹף
19 אוֹתָהּ. הָיָה[62] יוֹם טוֹב שֶׁל פֶּסַח, שֶׁאִם יַנִּיחֶנָּה
20 תַּחְמִיץ[63] - לֹא יַפְרִישׁ אֶת הַחַלָּה בָּצֵק, אֶלָּא[64] יֹאפֶה
21 אֶת כָּל הָעִסָּה הַטְּמֵאָה, וְאַחַר כָּךְ יַפְרִישׁ הַחַלָּה
22 לֶחֶם.

61) [אף שאין שורפין קדשים בלילה - זה אינו אלא בנותר ופיגול, אבל טמא נשרף בלילה — 'נודע ביהודה' מהדורא תנינא או"ח סי' צו, מדקדוק לשון הרמב"ם פי"ט מפסולי המוקדשין ה"ה]. 62) משנה, פסחים מו, א. 63) ואף שהחלה היא של הקדש, וביאר רבינו (בפ"ד מהל' חמץ ומצה) שאינו עובר על חמץ של הקדש, שנאמר (שמות יג, ז) "ולא יראה לך", שלך אי אתה רואה, אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה? - כאן נחשב החמץ כשלו, כיון שלא נתנו עדיין לידי כהן, ויכול לישאל על ההפרשה, "הואיל ואי בעי מתשיל עלה, ממוניה הוא" (שם מו:). 64) במשנה, אמרו עוד: "בן בתירא אומר, תטיל בצונן", המונעו מלהחמיץ, אבל לכתחילה אין לסמוך על תקנה זו, שחששו חכמים שמא לא יזהר יפה שלא תחמיץ (הרא"ש).

23 י. אֵין[65] אוֹפִין בְּפוּרְנִי[66] חֲדָשָׁה, גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּפָּחֵת[67]
24 וְתַפְסִיד הַלֶּחֶם, וְיִמָּנַע מִשִּׂמְחַת יוֹם טוֹב. אֵין[68]
25 גּוֹרְפִין[69] תַּנּוּר וְכִירַיִם, אֲבָל מְכַבְּשִׁין[70] אֶת הָאֵפֶר
26 שֶׁבָּהֶן[71]. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לֶאֱפוֹת בּוֹ אוֹ לִצְלוֹת אֶלָּא
27 אִם כֵּן גָּרַף - מֻתָּר. וְסוֹתְמִין[72] פִּי הַתַּנּוּר בְּטִיט וָרֶפֶשׁ
28 שֶׁבִּסְבִיבוֹת הַנָּהָר. וָהוּא, שֶׁרְכָכוֹ[73] מֵאֶמֶשׁ. אֲבָל
29 לְגַבֵּל טִיט בְּיוֹם טוֹב - אָסוּר. וּמֻתָּר לְגַבֵּל אֶת
30 הָאֵפֶר[74] לִסְתֹּם בּוֹ פִּי הַתַּנּוּר.

65) ביצה לד, א. 66) תנור של חרס. 67) יתקלקל גג התנור ויפול על הפת. אבל בתנורים שלנו, שנעשו מלבנים, ונותן טיט בין לבינה לחברתה להדביקן יחד, והם חזקים, אין חשש זה ('משנה ברורה' או"ח סי' תקז). 68) משנה, ביצה לב, ב. 69) אם נפל לתוכו מטיח הטיט. 70) להשכיב האש והאפר שבו, כדי שיהיה חלק ולא יגע בפת. 71) "ולגרוף את התנור מן האפר והגחלים לאחר הסקה, יראה לי שהוא מותר, ואף־על־פי שהוא מכבה, אי אפשר בלא כן, וכשם שמותר להבעיר לצורך אוכל נפש, כך מותר לכבות לצורך אוכל נפש, והרי זה כמניח בשר על הגחלים" (מגיד־משנה בשם הרשב"א). 72) ביצה, שם. 73) בגמרא שם "והוא דצייריה (=עשה בו סימן) מאתמול". אבל בנוסחת הרי"ף (כת"י דק"ס) "דטריח", וצ"ל "דמריח" שהוא ממורח ואין בו גיבול ('בירור הלכה' שם, ציון ל'). 74) לשיטתו בפ"ח מהל' שבת (הט"ז) שאין גיבול באפר, והראב"ד חולק עליו שם וכאן.

31 יא. תַּנּוּר[75] וְכִירַיִם חֲדָשִׁים - אֵין סָכִין[76] אוֹתָן בְּשֶׁמֶן
32 בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין טָשִׁין אוֹתָן בְּמַטְלִית, וְאֵין מְפִיגִין[77]
33 אוֹתָן בְּצוֹנֵן כְּדֵי לְחַסְּמָן[78]; וְאִם בִּשְׁבִיל לֶאֱפוֹת[79] בָּהֶן
34 - מֻתָּר. אֵין[80] מְלַבְּנִין אֶת הָאֲבָנִים[81] לִצְלוֹת אוֹ
35 לֶאֱפוֹת עֲלֵיהֶן, מִפְּנֵי שֶׁמְּחַסְּמָן[82]. וּמַסִּיקִין וְאוֹפִין
36 בְּפוּרְנִי[83], וּמְחַמִּין חַמִּין בְּאַנְטִיכֵי[84].

75) ביצה לד, א. 76) דרכן היה לסוך התנורים החדשים בשמן ולשפשף אותן, כדי להחליקן ולצחצחן, ואסור משום תיקון כלי. 77) שהצונן הבא אחר היסק, מחזק את הכלי. 78) לחזקן. 79) שהוצרכו להפיג את התנור כדי שיוכלו לאפות בהם, ולא ישרף הפת. 80) משנה, ביצה לג, א.

יב. אֵין[85] עוֹשִׂין גְּבִינָה בְּיוֹם טוֹב; שֶׁאִם גִּבֵּן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, אֵין בָּזֶה חֶסְרוֹן טַעַם. אֲבָל[86] דָּכִין אֶת הַתְּבָלִין כְּדַרְכָּן; שֶׁאִם יָדוּךְ אוֹתָן מִבָּעֶרֶב, יָפוּג טַעְמָן. אֲבָל מֶלַח אֵינוֹ נִדּוּךְ בְּיוֹם טוֹב, אֶלָּא אִם כֵּן הִטָּה הַמַּכְתֵּשׁ, אוֹ שֶׁיָּדוּךְ בִּקְעָרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁנֶה; שֶׁאִם שָׁחַק הַמֶּלַח מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, לֹא יָפוּג טַעְמוֹ. וְאֵין[87] שׁוֹחֲקִין אֶת הַפִּלְפְּלִין בְּרֵחַיִם שֶׁלָּהֶן[88], אֶלָּא דָּךְ אוֹתָן בִּמְדוֹכָה כְּכָל הַתְּבָלִין[89].

85) שבת קלד, א. 86) משנה, ביצה יד, א. 87) משנה, ביצה כג, א. כרבנן החולקים על רבי אלעזר בן עזריה. 88) שנראה כמעשה חול (׳תוספות׳ ביצה יד, א. ד"ה איכא). 89) שאף הם מפיגים טעמם אם דכים אותם מערב יום־טוב (׳תוספות׳ שם).

יג. אֵין[90] כּוֹתְשִׁין אֶת הָרִיפוֹת[91] בְּמַכְתֶּשֶׁת גְּדוֹלָה[92], אֲבָל כּוֹתְשִׁין בְּמַכְתֶּשֶׁת קְטַנָּה, שֶׁזֶּה הוּא הַשִּׁנּוּי שֶׁלָּהּ. וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֲפִלּוּ בִּקְטַנָּה אָסוּר; שֶׁהַתְּבוּאָה שֶׁלָּהֶן טוֹבָה הֵיא, וְאִם כּוֹתְשִׁין אוֹתָם מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב - אֵין בְּכָךְ הֶפְסֵד[93].

90) ביצה יד, א. 91) שעורים כתושים במכתש. 92) אף־על־פי שבחוצה לארץ אין התבואה טובה, ואם כותשין אותה מערב יום־טוב היא נפסדת, בכל זאת אסור לכתוש במכתשת גדולה, כמו שאסרו לטחון פלפלים בריחיים שלהם (למעלה הי"ב) — לחם־משנה. 93) כן מפרש רבינו מה שחילקו בתלמוד (שם יד:) בין ארץ ישראל לחוץ לארץ. ואין זה דומה למלח שהתירו לדוך בשינוי, אף־על־פי שאינו מתקלקל אם דכים מערב יום־טוב (למעלה הי"ב), מפני שמלח צורך הכרחי הוא, שהרי כל המאכלים צריכים מלח (לחם־משנה).

יד. הַקֶּמַח[94], אַף־עַל־פִּי שֶׁרִקְּדוּ[95] מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וְהֵסִיר מִמֶּנּוּ הַסָּבִין - אֵין מְרַקְּדִין אוֹתוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה בְּיוֹם טוֹב, אֶלָּא אִם כֵּן נָפַל[96] בְּתוֹכוֹ צְרוֹר אוֹ קֵיסָם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. וְאִם שִׁנָּה - מֻתָּר, כְּגוֹן שֶׁיְּרַקֵּד מֵאַחוֹרֵי הַנָּפָה, אוֹ שֶׁרִקֵּד עַל גַּבֵּי הַשֻּׁלְחָן[97], וְכַיּוֹצֵא בְּשִׁנּוּי זֶה.

94) ביצה כט, ב. 95) רקידה אסורה אף לצורך אוכל נפש, כמו שכותב רבינו בפ"א הי"ז, לפי שאפשר לעשותה מערב יום־טוב מבלי שיפסיד את טעמו, וגם כי הדרך לעשות מזה הרבה לימים רבים, וטורח ביום־טוב לצורך חול. 96) שאין כוונתו לרקד כדי לייפות הקמח, אלא להסיר מתוכו הצרורות. 97) שבחול, הדרך לעשותן על גבי תיבה או עריבה.

טו. מוֹלְלִין[98] מְלִילוֹת[99] וּמְפָרְכִין[100] קִטְנִית בְּיוֹם טוֹב. וּמְנַפֵּחַ עַל יָד עַל יָד בְּכָל כֹּחוֹ וְאוֹכֵל, וַאֲפִלּוּ בְּקָנוֹן[101] אוֹ בְּתַמְחוּי[102], אֲבָל[103] לֹא בְּנָפָה[104] וְלֹא בִּכְבָרָה. וְכֵן[105] הַבּוֹרֵר קִטְנִיּוֹת בְּיוֹם טוֹב - בּוֹרֵר כְּדַרְכּוֹ בְּחֵיקוֹ וּבְתַמְחוּי, אֲבָל לֹא בְּנָפָה וְלֹא בִּכְבָרָה.

98) ביצה יב, ב. ונראה שמולל כדרכו בלי שינוי, ואילו בשבת מולל בשינוי (פכ"א מהל' שבת הי"ד) כי רבינו מפרש מה שאמרו (ביצה יג:) "כיצד מולל - בשינוי" - בשבת ולא ביום־טוב (ועיין רש"י ו'תוספות' שם). 99) שבולת שהגיעה לבישולה, והגרעינים נפרשים ממנה על נקלה כשמוללים אותה ביד. 100) מפרק השרביטין ומוציא זרע מהן. 101) כלי שראשו אחד רחב, והשני עשוי כמין מרזב, ונותנין הקטניות בראשו הרחב ומנענע האוכל ומתגלגל דרך המרזב, והפסולת נשאר בכלי (רש"י). 102) קערה גדולה. 103) לפי שדרך לעשות בכלים אלו בכמות רבה, ונראה כאילו עובד לצורך מחר. 104) בכת"י, הגירסא "בטבלא". 105) משנה, ביצה יד, ב.

טז. בַּמֶּה[106] דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָאֹכֶל מְרֻבֶּה עַל הַפִּסֹּלֶת[107]; אֲבָל אִם הָיְתָה הַפִּסֹּלֶת מְרֻבָּה עַל הָאֹכֶל - בּוֹרֵר אֶת הָאֹכֶל וּמַנִּיחַ אֶת הַפִּסֹּלֶת. וְאִם הָיָה טֹרַח בִּבְרִירַת הַפִּסֹּלֶת מִן הָאֹכֶל יָתֵר מִטֹּרַח בִּבְרִירַת הָאֹכֶל מִן הַפִּסֹּלֶת - אַף־עַל־פִּי שֶׁהָאֹכֶל מְרֻבֶּה, בּוֹרֵר אֶת הָאֹכֶל וּמַנִּיחַ אֶת הַפִּסֹּלֶת.

106) ביצה, שם. 107) שאז טוב יותר לברור הפסולת, שטרחתו מועטה.

יז. אֵין[108] מְסַנְּנִין אֶת הַחַרְדָּל בִּמְסַנֶּנֶת שֶׁלָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּבוֹרֵר[109]; אֲבָל נוֹתְנִין בֵּיצָה בְּמְסַנֶּנֶת שֶׁל חַרְדָּל[110], וְהוּא מִסְתַּנֵּן מֵאֵלָיו[111]. וְאִם[112] הָיְתָה הַמְשַׁמֶּרֶת תְּלוּיָה - מֻתָּר לִתֵּן לָהּ יַיִן בְּיוֹם טוֹב[113]; אֲבָל[114] לֹא יִתְלֶה בַּתְּחִלָּה, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל[115]. וּמַעֲרִים[116] וְתוֹלֶה אֶת הַמְשַׁמֶּרֶת לִתְלוֹת בָּהּ רִמּוֹנִים, וְתוֹלֶה בָּהּ רִמּוֹנִים, וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לְתוֹכָהּ שְׁמָרִים.

108) בשבת קלד, א: "אין מסננין את החרדל, ואין ממתקין אותו בגחלת". וביום־טוב מיירי (מגיד־משנה). 109) ובורר ממש אינו, שגם הפסולת שלו ראוי לאכילה (׳משנה ברורה׳ סי׳ תקי ס"ג). 110) שנתנו בה החרדל מערב יום־טוב (׳משנה ברורה׳ סי׳ שיט סט"ו). 111) כי כך טבע הביצים שטורפים ונותנים אותם בדברים העכורים והם מזככים אותם (פירוש המשנה להר"מ שבת פרק כ׳). וראה בפ"ח מהל׳ שבת הי"ד. 112) משנה, שבת קלז, ב. 113) אף־על־פי שהמלאכה גמורה היא, ובשבת חייב חטאת (פכ"א מהל׳ שבת הי"ז) — ביום־טוב מותר משום אוכל נפש (׳משנה ברורה׳ סי׳ תקי ס"ד ב׳ביאור הלכה׳). 114) שבת,

שם. 115) שם, קלח, א. שנראה כעושה אוהל, על הכלי (משנה ברורה שם). ובהל' שבת (פכ"א הי"ז), כתב רבינו "שמא יבוא לשמר". 116) שבת קלט, ב.

יום ש"ק כ"ח טבת ה'תשע"ו

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבאר בו יתר המלאכות המותרות בפרטיהן, ומה שאסור בהן, חוץ מן ההוצאה. והענין הכולל לאלו המלאכות, הוא היותן בכלים, או בדברים שאינן אוכלין ולא משקין. עוד נתבארו בפרק זה דברים האסורין משום גזרת מקח וממכר, ונתבאר בהלכות שבת שאסורה משום גזירה שמא יכתוב.

א. אֵין[2] מוֹצִיאִין אֶת הָאֵשׁ לֹא מִן הָעֵצִים[3] וְלֹא מִן הָאֲבָנִים וְלֹא מִן הַמַּתָּכוֹת, כְּגוֹן שֶׁחוֹכְכִין[4] אוֹתָן זוֹ בָּזוֹ אוֹ מַכִּין זוֹ בְזוֹ עַד שֶׁתֵּצֵא הָאֵשׁ. וְכֵן הַנַּפְּט[5] הַחַד בְּיוֹתֵר שֶׁהוּא בְּמַיִם[6], שֶׁמְּנַדְּדִין אוֹתָם עַד שֶׁיְּדַלֵּק, אוֹ כְּלִי זַךְ קָשֶׁה אוֹ זְכוּכִית[7] מְלֵאָה מַיִם, שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד עֵין הַשֶּׁמֶשׁ עַד שֶׁיַּחֲזֹר נָגְהָהּ לְפִשְׁתָּן[8] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ וְיִדְּלֵק - כָּל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אָסוּר בְּיוֹם טוֹב; שֶׁלֹּא הֻתַּר בְּיוֹם טוֹב אֶלָּא לְהַבְעִיר מֵאֵשׁ מְצוּיָה[9], אֲבָל לְהַמְצִיא אֵשׁ - אָסוּר[10], שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לְהַמְצִיא אוֹתָהּ מִבַּעֲרֵב[11].

2) משנה במסכת ביצה דף ל"ג עמוד א'. 3) והוא הדין שאסור לחכך גפרור ולהוציא אש (שו"ת שואל ומשיב מהדורא ו' סימן ס"ב ושו"ת כתב סופר (או"ח סימן ס"ז). 4) בכ"י הגירסא "שחופפין". 5) כן מפרש רבינו מה שאמרו במשנה שם "אין מוציאין את האור מן המים". 6) בכ"י הגירסא "כמים". 7) בכ"י הגירסא "כלי זכוכית". 8) לומר שיידלק הפשתן. וכן פירשו הגאון (אוצר הגאונים, חלק התשובות סימן צ"ו) ורש"י שם למה שאמרו במשנה "אין מוציאין את האור מן המים". 9) לשם בישול ואפיה וכל זה מותר ביום טוב שאי־אפשר לעשותם מערב יום טוב (למעלה פרק א' הלכה ח'). 10) ואם כבר הוציא את האש, מותר להשתמש בה ביום טוב (הרב המגיד ועיין ראב"ד). 11) ומכשירים שאפשר לעשותם מערב יום טוב אסורים מן התורה גם לר' יהודה (ביצה דף כ"ח עמוד ב') והמאירי תמה על רבינו ממה שהוצרכו לפרש בגמרא (שם דף ל"ג עמוד ב' משום שהוא מוליד ביום טוב [אבל נראה שדעת הגמרא שם שבבא זו של "ואין מוציאין" היא סוף דברי ר' אליעזר שם ולכן אמרו במשנה השניה (שם דף ל"ד עמוד א') "ועוד אמר רבי אליעזר" (ועיין רש"י שם) והרי ר' אליעזר סובר (שבת דף קל"ז עמוד ב') שמכשירין שאפשר לעשותם מערב יום טוב גם כן מותרים ביום טוב ולפיכך הוצרכו לפרש טעם אחר משום מוליד אבל להלכה מביא רבינו את הטעם הנכון. ועיין בט"ז סימן תק"ב סק"א ובפני יהושע שם].

ב. אַף־עַל־פִּי שֶׁהֻתְּרָה הַבְעָרָה בְּיוֹם טוֹב שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ[12], אָסוּר[13] לְכַבּוֹת אֶת הָאֵשׁ אֲפִלּוּ הֶבְעֵרָה לְצֹרֶךְ אֲכִילָה[14]; שֶׁהַכִּבּוּי מְלָאכָה שֶׁאֵין בּוֹ צֹרֶךְ אֲכִילָה כְּלָל[15]. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין מְכַבִּים אֶת הָאֵשׁ, כָּךְ אֵין מְכַבִּים אֶת הַגֶּר. וְאִם כִּבָּה - לוֹקֶה, כְּמִי שֶׁאָרַג אוֹ בָּנָה[16].

12) "שמתוך שהותרה לצורך (אוכל נפש) הותרה נמי שלא לצורך" (למעלה פרק א' הלכה י"ב). 13) מסכת ביצה דף כ"ב עמוד א'. 14) והיה מקום לטעות שנתיר לו לכבות שאם לא כן לא ידליק פעם אחרת וימנע משמחת יום טוב (לחם משנה וראה להלן הלכה יב). 15) ואם האש גדולה ומקלקלת התבשיל, או שאי אפשר לבשל הקדירה אלא אם יכבה, מותר לכבות (רמ"א או"ח סימן תקיב, וטורי זהב או"ח סימן תק"ב).

ג. אֵין[16] מְסַלְּקִין אֶת פִּי הַגֶּר[17] לְמַעְלָה[18] כְּדֵי שֶׁתִּכְבֶּה, וְאֵין מְסִירִין אֶת הַשֶּׁמֶן מִמֶּנּוּ[19], וְאֵינוֹ[20] חוֹתֵךְ אֶת רֹאשׁ הַפִּתִּילָה בַּכְּלִי, אֲבָל נוֹפֵץ אֶת רֹאשָׁהּ בְּיָדוֹ. אֲגֻדָּה[21] שֶׁל עֵצִים שֶׁהֻדְלְקָה בְּמִדּוּרָה - כָּל עֵץ שֶׁלֹּא אָחֲזָה בּוֹ הָאֵשׁ מֻתָּר לְשָׁמְטוֹ[22], וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לְמֵסִיר שֶׁמֶן מִן הַגֶּר.

16) מסכת ביצה דף כ"ב עמוד א'. 17) הפתילה. 18) להוציאו מן השמן. 19) ראה פרק י"ב מהלכות שבת הלכה ב'. 20) כן מפרש רבינו מה שאמרו במסכת ביצה דף ל"ב עמוד ב' "מוחטין את הפתילה ביום טוב" דהיינו ביד ולא בכלי ועיין ראב"ד. 21) רבינו גרס כגירסת הרי"ף במסכת ביצה דף כ"ב עמוד א' "אמר רב קינסא שרי" והיינו קיסמין (עצים דקים) כמו שפירש רבינו חננאל. 22) שאינו מכבה אלא מונעו שידלק.

ד. אֵין[23] מְכַבִּין אֶת הַדְּלֵקָה כְּדֵי לְהַצִּיל מָמוֹן[24] בְּיוֹם טוֹב, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין מְכַבִּין בְּשַׁבָּת, אֶלָּא מַנִּיחָהּ וְיוֹצֵא[25]. וְאֵין מְכַבִּין[26] אֶת הַגֶּר מִפְּנֵי תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, אֶלָּא כּוֹפֶה עָלָיו כְּלִי, אוֹ עוֹשֶׂה מְחִצָּה בֵּינוֹ לְבֵין הַגֶּר, אוֹ מוֹצִיאוֹ לְבַיִת אַחֵר. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת אַחַת מִכָּל אֵלּוּ - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְכַבּוֹת, וְאָסוּר לְשַׁמֵּשׁ עַד שֶׁתִּכְבֶּה מֵאֵלֶיהָ.

23) מסכת ביצה דף כ"ב עמוד א'. 24) אבל אם יש לחשוש לספק נפשות מותר (מסכת ביצה דף כ"ב עמוד א'). 25) כתב המשנה ברורה (או"ח סימן של"ד) בשם אליהו רבה, ושיירי כנסת הגדולה "יצא ההיתר לכבות הדליקה בכל מקום אף בשבת כיון שאפשר שאם לא יכבנה לא יחסר מהיות שם בעיר זקן או חולה שאין יכול לברוח, ותבא הדליקה עליו". 26) כרבנן החולקים על ר' יהודה המתיר כל צרכיו ביום טוב (מסכת ביצה דף כ"ב עמוד א').

ה. מֻתָּר[27] לְטַלְטֵל אֶת הַגֶּר וְהוּא דּוֹלֵק, וְאֵין גּוֹזְרִין[28] שֶׁמָּא יְכַבֶּה[29]. וְאָסוּר לְהַנִּיחַ אֶת הַגֶּר עַל גַּבֵּי דֶּקֶל וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בְּיוֹם טוֹב[30], שֶׁמָּא יָבוֹא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּמְּחֻבָּר בְּיוֹם טוֹב.

27) נלמד ממה שאמר בסמוך (מהגמרא דמסכת שבת דף מ"ה עמוד א') שאין להניח הנר על גבי דקל ביום טוב –

משמע שטלטולים אחרים מותרים (מגיד משנה) ועיין בסמוך בנוסחת כ"י. 28) בכתב־יד הגירסא "חוששין". 29) כי דבר שאינו מתכוון מותר (עיין הלכות שבת פרק א' הלכה ה'). 30) בכתב־יד הגירסא "מערב יום טוב". ולפי זה מובן מה שמסיים "שמא יבוא להשתמש במחובר ביום טוב", ואילו לפי נוסחתנו קשה למה הוא חוזר וכופל "ביום טוב" (מעשה רוקח) ועיין למעלה בסמוך.

1 **ו. אֵין[31] מְעַשְּׁנִין[32] בִּקְטֹרֶת בְּיוֹם טוֹב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
2 **מְכַבֶּה, וַאֲפִלּוּ לְהָרִיחַ בָּהּ[33], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְגַמֵּר**
3 **אֶת הַבַּיִת וְאֶת הַכֵּלִים שֶׁהוּא אָסוּר. וּמֻתָּר לְעַשֵּׁן תַּחַת**
4 **הַפֵּרוֹת כְּדֵי שֶׁיַּכְשְׁרוּ לַאֲכִילָה, כְּמוֹ שֶׁמֻּתָּר לִצְלוֹת**
5 **בָּשָׂר עַל הָאֵשׁ[34]. וּמְמַתְּקִין[35] אֶת הַחַרְדָּל בְּגַחֶלֶת שֶׁל**
6 **מַתֶּכֶת, אֲבָל לֹא בְּגַחֶלֶת שֶׁל עֵץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְכַבֶּה.**
7 **וְאֵין[36] מְכַבִּין אֶת הָאֵשׁ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְעַשֵּׁן הַקְּדֵרָה[37]**
8 **אוֹ הַבַּיִת.**

31) מסכת ביצה דף כ"ב עמוד ב'. 32) בגמרא זה נקרא "מוגמר", לפזר מיני בשמים על גחלים. 33) שזה לא הותר בכלל "אוכל נפש", מכיון שכתוב "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם", דבר השווה לכל נפש התירה התורה (כתובות דף ז) ומוגמר אינו שווה לכל נפש שאינו אלא למפונקים. ובענין עישון סיגריות ביום טוב דעת הקרבן נתנאל על הרא"ש (מסכת ביצה פרק א' אות י') לאסור מטעם זה שהנאה זו אינה שווה לכל נפש, אבל במשנה ברורה (או"ח סימן תקי"א) בביאור הלכה מביא מה"שערי־תשובה" ועוד אחרונים שכיון שהיום הרבה רגילים בזה – דינו כדבר השווה לכל נפש. 34) בכ"י הגירסא "על העץ". 35) מסכת שבת דף קל"ד עמוד א'. 36) מסכת ביצה דף כ"ב עמוד א' כרבנן החולקים על ר' יהודה המתיר כל הצרכים ביום טוב. 37) אבל אם מתקלקל התבשיל שבתוך הקדרה מותר לכבות שזה צורך אוכל נפש (ראשון לציון).

9 **ז. אֵין[38] נוֹפְחִין בְּמַפּוּחַ[39] בְּיוֹם טוֹב, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה**
10 **כְּדֶרֶךְ שֶׁהָאֻמָּנִין עוֹשִׂין; אֲבָל נוֹפְחִין בִּשְׂפוֹפֶרֶת.**
11 **אֵין[40] עוֹשִׂין פֶּחָמִין[41], וְאֵין גּוֹדְלִין[42] אֶת הַפְּתִילָה,**
12 **וְלֹא מְהַבְהֲבִין אוֹתָהּ, וְלֹא חוֹתְכִין אוֹתָהּ לִשְׁנַיִם**
13 **בִּכְלִי; אֲבָל מְמַעֲכָהּ בַּיָּד[43], וְשׁוֹרֶה אוֹתָהּ בַּשֶּׁמֶן,**
14 **וּמַנִּיחַ אוֹתָהּ בֵּין שְׁתֵּי גֵרוֹת וּמַדְלִיק בָּאֶמְצַע, וְנִמְצֵאת**
15 **הַפְּתִילָה נֶחֱלֶקֶת בְּפִי שְׁתֵּי גֵרוֹת.**

38) מסכת ביצה דף ל"ד עמוד א'. 39) של אומנין, אבל במפוח של בעלי בתים המנהג להתיר (שולחן ערוך הרב סימן תק"ב). 40) משנה במסכת ביצה דף ל"ב עמוד א'. 41) שהוא מכבה, וגם הוא מתקן כלי. 42) לשזור הפתילה. 43) דזה רק תיקון כלאחר יד ומותר (רש"י).

16 **ח. אֵין[44] שׁוֹבְרִין אֶת הַחֶרֶשׂ וְאֵין חוֹתְכִין אֶת הַנֵּיר**
17 **לִצְלוֹת[45] עֲלֵיהֶם, וְאֵין פּוֹצְעִין[46] אֶת הַקָּנֶה לַעֲשׂוֹתוֹ**
18 **כְּמוֹ שֶׁפּוּד לִצְלוֹת בּוֹ מָלִיחַ. שֶׁפּוּד[47] שֶׁנִּרְצַף[48],**
19 **אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא יָכוֹל לְפָשְׁטוֹ בְּיָדוֹ - אֵין מִתַּקְּנִין**
20 **אוֹתוֹ. שְׁנֵי[49] כֵּלִים שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין בִּתְחִלַּת עֲשִׂיָּתָן,**
21 **כְּגוֹן שְׁתֵּי גֵרוֹת אוֹ שְׁנֵי כּוֹסוֹת - אֵין פּוֹחֲתִין אוֹתָן**
22 **לִשְׁנַיִם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּמְתַקֵּן כֶּלִי.**

44) משנה במסכת ביצה דף ל"ב עמוד ב'. 45) כשרוצים לצלות דג על התנור, לוקחים חרס או נייר או קולפים קנה ומרטיבים אותם במים ושמים תחת הדג שלא ישרף. 46) מסכת ביצה דף ל"ד עמוד א'. 47) מסכת ביצה דף כ"ח עמוד ב'. 48) שנעקם. ואפילו נעקם ביום טוב שלא היה אפשר לו לתקנו מערב יום טוב – אסור, שהלכה כרבנן לגבי ר' יהודה כנ"ל הלכה ו'. 49) משנה במסכת ביצה דף ל"ב עמוד א' "אין פוחתין את הנר" וכפירוש רבינו בפירוש המשנה.

23 **ט. אֵין מַשְׁחִיזִין[50] אֶת הַסַּכִּין בְּמַשְׁחֵזֶת שֶׁלָּהּ[51], אֲבָל**
24 **מְחַדְּדָהּ עַל גַּבֵּי הָעֵץ אוֹ עַל גַּבֵּי חֶרֶשׂ אוֹ אֶבֶן. וְאֵין**
25 **מוֹרִים[52] דָּבָר זֶה לָרַבִּים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לְחַדְּדָהּ**
26 **בְּמַשְׁחֵזֶת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁיְּכוֹלָה לַחְתּוֹךְ**
27 **בִּדְחַק אוֹ שֶׁנִּפְגְּמָה; אֲבָל אִם אֵינָהּ יְכוֹלָה לַחְתּוֹךְ כְּלָל**
28 **- אֵין מַשְׁחִיזִין אוֹתָהּ אֲפִלּוּ עַל הָעֵץ, שֶׁמָּא יָבוֹא**
29 **לְהַשְׁחִיזָהּ בְּמַשְׁחֵזֶת. וּמִפְּנֵי זֶה אָסְרוּ לְהַרְאוֹת[53] סַכִּין**
30 **לְחָכָם[54] בְּיוֹם טוֹב, שֶׁמָּא תִּהְיֶה פְּגוּמָה, וְיֹאמַר לוֹ:**
31 **אָסוּר לִשְׁחֹט בָּהּ מִשּׁוּם פְּגִימָתָהּ, וְיֵלֵךְ וִיחַדְּדֶנָּה**
32 **בְּמַשְׁחֵזֶת. וְחָכָם שֶׁרָאָה הַסַּכִּין לְעַצְמוֹ - הֲרֵי זֶה**
33 **מַשְׁאִילָהּ לְעַם הָאָרֶץ.**

50) משנה במסכת ביצה דף כ"ח עמוד א'. 51) אפילו נתקלקלה ביום טוב, שלא היה אפשר לעשות מאתמול. וכרבנן דר' יהודה שאמרו שמכשירי אוכל נפש אסורים ביום טוב אפילו אם לא היה אפשר לעשותם בערב יום טוב. 52) מסכת ביצה דף כ"ח עמוד ב'. 53) הכוונה שהשוחט, יראה סכינו לחכם. ובכ"י הגירסא "לראות סכין לעם הארץ", ולפי זה המדובר הוא בחכם הרואה סכין. 54) לפי הדין צריך השוחט להראות סכינו לחכם לפני שחיטה שיבדקנו אם אין בו פגימה הפוסלת השחיטה (יורה דעה סימן י"ח).

34 **י. אֵין[55] מְבַקְּעִין עֵצִים בְּיוֹם טוֹב, לֹא בְּקֶרְדֹּם וְלֹא**
35 **בְּמַגָּל וְלֹא בְּמִגְרָה, אֶלָּא בְּקוֹפִיץ[56] וּבַצַּד הַחַד שֶׁלּוֹ;**
36 **אֲבָל לֹא בַּצַּד הָרָחָב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּקֶרְדֹּם. וְלָמָּה**
37 **אָסְרוּ בְּקֶרְדֹּם וְכַיּוֹצֵא בּוֹ? שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא**
38 **עוֹשֶׂה בְּחֹל, שֶׁהֲרֵי אִפְשָׁר הָיָה לוֹ לְבַקֵּעַ מֵעֶרֶב יוֹם**
39 **טוֹב[57]. וְלָמָּה לֹא נֶאֱסַר הַבְּקוּעַ[58] כְּלָל? מִפְּנֵי שֶׁאֶפְשָׁר**
40 **שֶׁיִּפְגַּע בְּעֵץ עָבֶה, וְלֹא יוּכַל לְהַבְעִירוֹ, וְיִמָּנַע**
41 **מִלְּבַשֵּׁל, לְפִיכָךְ הִתִּירוּ לְבַקֵּעַ בְּשִׁנּוּי. וְכָל הַדְּבָרִים**
42 **הַדּוֹמִין לָזֶה - מִזֶּה הַטַּעַם הִתִּירוּ בָּהֶן מַה שֶּׁהִתִּירוּ,**
43 **וְאָסְרוּ מַה שֶּׁאָסְרוּ.**

55) משנה במסכת ביצה דף ל"א עמוד ב'. 56) סכין של קצבים. 57) ומכשירי אוכל נפש שאפשר לעשות מערב יום טוב, אינם דוחים יום טוב. 58) מאחר שאפשר לעשותו מערב יום טוב.

יא. לא[59] תִּכָּנֵס אִשָּׁה בֵּין הָעֵצִים לִטֹּל מֵהֶן אוּד[60] לִצְלוֹת בּוֹ[61], וְאֵין[62] סוֹמְכִין אֶת הַקְּדֵרָה וְלֹא אֶת הַדֶּלֶת בִּבְקַעַת שֶׁל קוֹרָה; שֶׁלֹּא הִתִּירוּ לְטַלְטֵל עֵצִים בְּיוֹם טוֹב אֶלָּא לְהַסָּקָה בִּלְבַד[63].

59) מסכת ביצה דף ל"ג עמוד א'. 60) חתיכת עץ שגורפים בו התנור ומהפכים בו העצים והגחלים. 61) מאחר שלא הוכן לכך מאתמול. 62) משנה במסכת ביצה דף ל"ב עמוד ב'. 63) "לא נתנו עצים אלא להסקה" (מסכת ביצה דף ל"ג עמוד א').

יב. מְסַלְקִין[64] תְּרִיסֵי[65] חֲנֻיּוֹת[66] וּמַחֲזִירִין אוֹתָן בְּיוֹם טוֹב, כְּדֵי שֶׁיּוֹצִיא תְּבֵלִין שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶן מִן הַחֲנוּת, וְלֹא יִמָּנַע מִשִּׂמְחַת יוֹם טוֹב[67]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁיֵּשׁ לָהֶן צִיר[68] בָּאֶמְצַע; אֲבָל יֵשׁ לָהֶן צִיר מִן הַצַּד - אָסוּר, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְקַע[69]. וְשֶׁאֵין לָהֶן צִיר כָּל עִקָּר - אֲפִלּוּ בַּבַּיִת[70] מֻתָּר לְהַחֲזִיר.

64) משנה במסכת ביצה דף י"א עמוד ב'. 65) דפים שסוגרים בהם את הארגזים. 66) ארגזים שאינם מחוברים לאדמה, ומונחים בתוכם מיני תבלין. 67) ואף על פי שהחזרה אינה לצורך שמחת יום טוב התירוה חכמים שאם לא יוכל להחזיר לא ירצה לפתוח. – "התירו סופן משום תחילתן" (מסכת ביצה דף י"א עמוד ב'). 68) יתד ברזל שעליו סובבת הדלת. 69) יתחוב אותו בחוזק ויתחייב משום בונה (פרק י' מהלכות שבת הלכה י"ג). 70) תריסי כלים שבבית, ולא שבחנויות, שאין כאן משום שמחת יום טוב.

יג. כֵּלִים[71] שֶׁהֵן מְפֻצָּלִין[72], כְּגוֹן מְנוֹרָה שֶׁל חֵלְיוֹת, וְכִסֵּא וְשֻׁלְחָן שֶׁהֵן חֲתִיכוֹת חֲתִיכוֹת - מַעֲמִידִין אוֹתָם[73] בְּיוֹם טוֹב. וָהוּא, שֶׁלֹּא יִתְקַע[74]. לְפִי שֶׁאֵין בִּנְיָן בְּכֵלִים. אֲבָנִים שֶׁל בֵּית הַכִּסֵּא - מֻתָּר לְצַדְּדָן[75] בְּיוֹם טוֹב; בִּנְיַן עֲרַאי הוּא, וּמִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ לֹא גָּזְרוּ[76].

71) משנה במסכת ביצה דף כ"א עמוד ב'. 72) מורכבים מחלקים שאפשר לפרקם. 73) בכ"י הגירסא "אותן". 74) יתחוב אותו בחוזק וראה למעלה הלכה י"ב. 75) לסדרן. 76) "בנין קבע אסרה תורה בנין ארעי לא אסרה תורה, וגזרו רבנן על בנין ארעי משום בנין קבע, והכא משום כבודו (כבוד הבריות) לא גזרו בו רבנן" (מסכת ביצה דף ל"ב עמוד ב').

יד. הָעוֹשֶׂה[77] מְדוּרָה בְּיוֹם טוֹב, כְּשֶׁהוּא עוֹרֵךְ אֶת הָעֵצִים - אֵינוֹ מַנִּיחַ זֶה עַל זֶה עַד שֶׁיַּסְדִּיר הַמַּעֲרָכָה, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּבוֹנֶה. וְאַף-עַל-פִּי שֶׁהוּא בִּנְיַן עֲרַאי - אָסוּר[78]. אֶלָּא אוֹ שׁוֹפֵךְ הָעֵצִים בְּעֵרְבּוּב, אוֹ עוֹרֵךְ בְּשִׁנּוּי. כֵּיצַד? מַנִּיחַ עֵץ לְמַעְלָה, וּמַנִּיחַ אַחֵר תַּחְתָּיו, וְאַחֵר תַּחְתָּיו, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לָאָרֶץ[79].

77) מסכת ביצה דף ל"ב עמוד ב'. 78) אסרו חכמים בנין ארעי שלא יבא לעשות בנין קבע. 79) אבל מותר להשים שולחן על גבי רגליו, ואין כאן משום בנין, כיון שאינו צריך לאויר שתחתיו (הרב המגיד).

טו. וְכֵן[80] הַקְּדֵרָה - אוֹחֵז אוֹתָהּ וּמַכְנִיס[81] הָאֲבָנִים תַּחְתֶּיהָ, אֲבָל לֹא יַנִּיחֶנָּה עַל גַּבֵּי הָאֲבָנִים. וְכֵן הַמִּטָּה - אוֹחֵז הַקְּרָשִׁים לְמַעְלָה וּמַכְנִיס הָרַגְלַיִם תַּחְתֶּיהָן. אֲפִלּוּ בֵּיצִים לֹא יַעֲמִיד אוֹתָן שׁוּרָה עַל גַּבֵּי שׁוּרָה עַד שֶׁיַּעַמְּדוּ כְּמוֹ מִגְדָּל[82], אֶלָּא יְשַׁנֶּה וְיַתְחִיל מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה צָרִיךְ שִׁנּוּי.

80) מסכת ביצה דף ל"ג עמוד א'. 81) בכ"י הגירסא "ומניח". 82) כדי שיכניס האש ביניהם לצלות הביצים, אבל אם אינו צריך לאויר שתחתיו מותר (משנה ברורה או"ח סימן תק"ב).

טז. מְסִירִין[83] זְבוּבִין הַנִּתְלִים בַּבְּהֵמָה, אַף-עַל-פִּי שֶׁהֵן עוֹשִׂין הַבּוּרָה[84]. וְאֵין[85] מְיַלְּדִין[86] אֶת הַבְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב, אֲבָל מְסַעֲדִין. כֵּיצַד? אוֹחֵז בַּוָּלָד שֶׁלֹּא יִפֹּל לָאָרֶץ, וְנוֹפֵחַ לוֹ בְּחָטְמוֹ[87], וְנוֹתֵן יַד לְתוֹךְ פִּיו. הָיְתָה בְּהֵמָה טְהוֹרָה, וְרִחֲקָה אֶת הַוָּלָד - מֻתָּר לְזַלֵּף[88] מִשִּׁלְיָתָהּ עָלָיו וְלִתֵּן בּוּל[89] מֶלַח בְּרַחְמָהּ, כְּדֵי שֶׁתְּרַחֵם עָלָיו. אֲבָל הַטְּמֵאָה - אָסוּר לַעֲשׂוֹת לָהֶן כֵּן, לְפִי שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה[90].

83) משנה במסכת ביצה דף כ"ג עמוד א'. 84) לפי שאינו מתכוון לעשות חבורה ודבר שאינו מתכוון – מותר. 85) משנה במסכת שבת דף קכ"ח עמוד ב'. 86) להוציא את הוולד מן הרחם. 87) הסתום ברירין. 88) לשפוך. 89) מלא אגרוף. 90) שאינה מקרבתו לעולם אחרי שריחקתו.

יז. כְּלִי[91] שֶׁנִּטְמָא מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב - אֵין מַטְבִּילִין אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַשְׁהֶה אוֹתוֹ בְּטֻמְאָתוֹ[92]. וְאִם[93] הָיָה צָרִיךְ לְהַטְבִּיל מַיִם[94] שֶׁבּוֹ - מַטְבִּיל אֶת הַכְּלִי בְּמֵימָיו וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[95]. כְּלִי[96] שֶׁהָיָה טָהוֹר לִתְרוּמָה, וְרָצָה לְהַטְבִּילוֹ לְקֹדֶשׁ[97] - מֻתָּר לְהַטְבִּילוֹ[98]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִטְּבִילוֹת מַעֲלוֹת שְׁאָר (הַטֻּמְאוֹת) [הַמַּעֲלוֹת].

91) משנה במסכת ביצה דף י"ז עמוד ב'. 92) בחול הוא טרוד במלאכתו, וישהה את טבילת הכלי ליום טוב שהוא פנוי, ואנו רוצים למהר טהרתו כל מה שאפשר. 93) מסכת ביצה דף י"ח עמוד ב'. 94) טמאים שטהרתם על ידי השקה (=זריעה וחיבור עם מי מקוה). 95) והמים עם הכלי נטהרו. 96) שם. וכפירוש רבנו חננאל. 97) שעשו חכמים מעלות לקודש שהטהור לתרומה צריך טבילה לקודש, כמבואר בהלכות אבות הטומאות פרק י"ג. 98) כי במעלות דרבנן לא גזרו "שמא ישהה".

יח. כְּלִי[99] שֶׁנִּטְמָא בְּיוֹם טוֹב - מַטְבִּילִין אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב[100]. נִטְמָא הַכְּלִי בְּמַשְׁקִין טְמֵאִין, שֶׁהֵן וְלַד[101] הַטֻּמְאָה, מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב - מַטְבִּילִין אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב, לְפִי שֶׁהוּא טָהוֹר מִן הַתּוֹרָה[102], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. וּמַדְלִין בִּדְלִי טָמֵא וְהוּא טָהוֹר מֵאֵלָיו. נִדָּה[103] שֶׁאֵין לָהּ בְּגָדִים[104] לְהַחֲלִיף - מַעֲרֶמֶת וְטוֹבֶלֶת בִּבְגָדֶיהָ[105].

יט. דְּבָרִים רַבִּים אָסְרוּ בְּיוֹם טוֹב מִשּׁוּם גְּזֵרַת מִקָּח וּמִמְכָּר[106]. כֵּיצַד? אֵין[107] פּוֹסְקִים דָּמִים[108] לְכַתְּחִלָּה עַל הַבְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב, אֶלָּא מֵבִיא שְׁתֵּי בְּהֵמוֹת שָׁווֹת זוֹ לָזוֹ, וְשׁוֹחֲטִין אַחַת מֵהֶן וּמְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶן, וּלְמָחָר יוֹדְעִין כַּמָּה דְּמֵי הַשְּׁנִיָּה[109], וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן דְּמֵי חֶלְקוֹ. כְּשֶׁהֵן מְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶן - לֹא יֹאמַר זֶה: אֲנִי בְּסֶלַע וְאַתָּה בִּשְׁנַיִם, שֶׁאֵין מַזְכִּירִין שׁוּם דָּמִים, אֶלָּא זֶה נוֹטֵל שְׁלִישׁ וְזֶה רְבִיעַ.

106) שאסור בשבת כמפורש בספר נחמיה פרק י"ג פסוק ט"ז: "והצורים ישבו בה מביאים דג וכל מכר ומוכרים בשבת לבני יהודה ובירושלים. ואריבה את חורי יהודה ואומרה להם: מה הדבר הרע הזה אשר אתם עושים ומחללים את יום השבת" (ראה רש"י מסכת ביצה דף כ"ז עמוד ב') והוא הדין ליום טוב. וגזירת חכמים היא שמא יבוא לכתוב (פרק כ"ג מהלכות שבת הלכה י"ב). 107) משנה במסכת ביצה דף כ"ז עמוד ב'. 108) מחיר. ואפילו אם לא משלם אלא לוקח בהקפה. 109) והוא הדין שאם סומכין על הקצב בדמי מקח ומאמינים לו, אין צריך להביא בהמה אחרת, אלא לוקח ממנו רגל או חצי, בלא זכירת מקח וממכר או פיסוק דמים, ולמחר הוא משלם לו (תניא).

כ. כְּשֶׁהֵן[110] מְחַלְּקִין - לֹא יִשְׁקְלוּ בְּמֹאזְנַיִם; שֶׁאֵין מַשְׁגִּיחִין[111] בְּכַף מֹאזְנַיִם כָּל עִקָּר. אֲפִלּוּ לִתֵּן בּוֹ בָּשָׂר לְשָׁמְרוֹ מִן הָעַכְבָּרִים - אָסוּר, אִם הָיוּ הַמֹּאזְנַיִם תְּלוּיִין[112], מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּשׁוֹקֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם. טַבָּח אֻמָּן[113] אָסוּר לִשְׁקֹל בְּיָדוֹ. וְאָסוּר[114] לִשְׁקֹל בִּכְלֵי מָלֵא מָיִם. וְאֵין[115] מַטִּילִין חֲלָשִׁים[116] עַל הַמָּנוֹת, אֲבָל[117] מַטִּילִין חֲלָשִׁים עַל בְּשַׂר הַקֳּדָשִׁים בְּיוֹם טוֹב, כְּדֵי לְחַבֵּב אֶת הַמִּצְוָה.

110) משנה במסכת ביצה דף כ"ח עמוד א'. 111) מעיינים ומשתמשים. 112) בכל מקום שהוא ולאו דוקא במקום שרגילים לשקול בו (ביאור הלכה סימן ת"ק סעיף ב'). 113) שיודע לכוון המשקל בידו. 114) אפילו מי שאינו אומן (כן הוא לפי הר"ח והרי"ף). 115) משנה במסכת שבת דף קמ"ח עמוד ב'. 116) גורלות. 117) בגמרא (מסכת שבת דף קמ"ט עמוד ב') אמרו: "אבל לא על המנות של חול", ולפי רש"י והראב"ד "של חול" היינו של יום חול, כלומר מערב יום טוב, ובקדשים הדברים אמורים. אבל הרמב"ם מפרש "של חול" – של חולין. ואילו על מנות של קדשים מותר כדי לחבב את המצוה.

כא. לֹא[118] יֹאמַר אָדָם לְטַבָּח ׳תֵּן לִי בִּדְינָר[119] בָּשָׂר׳, אֶלָּא ׳תֵּן לִי חֵלֶק׳ אוֹ ׳חֲצִי חֵלֶק׳, וּלְמָחָר עוֹשִׂין חֶשְׁבּוֹן עַל שָׁוְיוֹ. וְכֵן[120] לֹא יִקַּח מִבַּעַל הַחֲנוּת בְּמִדָּה אוֹ בְּמִשְׁקָל. אֶלָּא כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? אוֹמֵר לַחֲנֻנִי ׳מַלֵּא לִי כְּלִי זֶה׳, וּלְמָחָר נוֹתֵן לוֹ שָׁוְיוֹ. וַאֲפִלּוּ[121] הָיָה כְּלִי הַמְיֻחָד לְמִדָּה - יְמַלְּאֶנּוּ; וְהוּא, שֶׁלֹּא יַזְכִּיר לוֹ שֵׁם מִדָּה.

118) משנה במסכת ביצה דף כ"ח עמוד ב'. 119) שאסור להזכיר שם דמים (רש"י). 120) משנה במסכת ביצה דף כ"ט עמוד א'. 121) כרבא שם דף כ"ט עמוד א'.

כב. הַנַּחְתּוּם[122] מוֹדֵד תְּבָלִין וְנוֹתֵן לִקְדָרָה, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יַפְסִיד תַּבְשִׁילוֹ. אֲבָל הָאִשָּׁה לֹא תָּמֹד קֶמַח לְעִסָּה[123]. וְכֵן לֹא יָמֹד אָדָם שְׁעוֹרִים לִתֵּן לִפְנֵי בְּהֵמְתּוֹ, אֶלָּא מְשַׁעֵר וְנוֹתֵן לָהּ[124].

122) מסכת ביצה דף כ"ט עמוד א'. ויש אומרים כי נחתום לאו דוקא, והוא הדין לכל אדם, אלא שדברו חכמים בהווה (=ברגיל) (מגיד משנה). 123) מכיון שכאן אין חשש שתתקלקל העיסה ולא תהיה ראויה לאכילה, אלא שלא יהיה יותר מן הצריך, ולכן אסור למדוד. 124) מכיון שאין הפסד וקלקול בלי המדידה.

כג. וּמֵאַיִן[125] לִקַּח מִן הַחֲנֻנִי[126] בֵּיצִים וֶאֱגוֹזִים בְּמִנְיָן, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָהֶן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַזְכִּיר לוֹ שׁוּם דָּמִים וְלֹא סְכוּם מִנְיָן. כֵּיצַד סְכוּם הַמִּנְיָן? הֲרֵי שֶׁהָיָה נוֹשֶׂה בּוֹ עֲשָׂרָה רִמּוֹנִים אוֹ עֲשָׂרָה אֱגוֹזִים - לֹא יֹאמַר לוֹ בְּיוֹם טוֹב ׳תֵּן לִי עֲשָׂרָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לְךָ עֶשְׂרִים אֶצְלִי׳, אֶלָּא לוֹקֵחַ סְתָם וּלְמָחָר עוֹשֶׂה חֶשְׁבּוֹן.

125) משנה במסכת ביצה דף כ"ט עמוד ב'. 126) הרגיל אצלו ומאמינו לתת לו מבלי לדבר על המחיר (רש"י) וכל שכן לאדם אחר, אלא חידוש משמיענו בזה, אף שהחנוני מתכוון למקח וממכר, עם כל זה מותר מכיון שאינו מזכיר לא דמים ולא משקל או מנין (משנה ברורה סימן שכ"ג).

כד. הוֹלֵךְ[127] אָדָם אֵצֶל חֲנֻנִי[128] אוֹ רוֹעֶה הָרָגִיל[129] אֶצְלוֹ אוֹ אֵצֶל הַפַּטָּם[130] הָרָגִיל אֶצְלוֹ, וְלוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ בְּהֵמוֹת וְעוֹפוֹת וְכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה; וְהוּא, שֶׁלֹּא יַזְכִּיר לוֹ שׁוּם דָּמִים וְלֹא סְכוּם מִנְיָן[131].

127) משנה במסכת ביצה דף כ"ט עמוד ב'. 128) בכ"י הגירסא "הולך אדם אצל רועה הרגיל אצלו" ו"חנוני" ליתא. 129) מתוך שרגיל אצלו מאמינו ונותנו לו בלי פיסוק דמים (רש"י). 130) העוסק בפיטום בהמות. 131) בכ"י: "ולא שום מנין".

כה. הַלְוָאַת[132] יוֹם טוֹב[133] - תּוֹבְעִין אוֹתָהּ בַּדִּין[134]; שֶׁאִם תֹּאמַר לֹא נִתְּנָה לְהִתָּבֵעַ - אֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ כְּלוּם, וְנִמְצָא נִמְנָע מִשְּׂמְחַת יוֹם טוֹב.

132) כרבא לגבי רב יוסף במסכת שבת דף קמ"ח עמוד ב'.

133) שהלווה מיני מאכל ומשתה השייכים לשמחת יום טוב (מגן אברהם או"ח סימן תקכ"ה). 134) אם מסרב להשלים אחרי יום טוב, בית דין נזקקין לו.

כו. אַף־עַל־פִּי[135] שֶׁאֵין מַגְבִּיהִין[136] תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת בְּיוֹם טוֹב, אִם[137] הָיוּ לוֹ תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת שֶׁהִגְבִּיהֶן מֵאֶמֶשׁ[138] - הֲרֵי זֶה מוֹלִיכָן לַכֹּהֵן בְּיוֹם טוֹב[139]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר חַלָּה וּזְרוֹעַ וּלְחָיַיִם וְקֵבָה[140], שֶׁמּוֹלִיכָן לַכֹּהֵן בְּיוֹם טוֹב. וְגַבָּאֵי[141] צְדָקָה גּוֹבִין מִן הַחֲצֵרוֹת[142] בְּיוֹם טוֹב. וְלֹא יִהְיוּ מַכְרִיזִין כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּכְרִיזִין בַּחֹל, אֶלָּא גּוֹבִין בְּצִנְעָה, וְנוֹתְנִין לְתוֹךְ חֵיקָן. וּמְחַלְּקִין לְכָל שְׁכוּנָה וּשְׁכוּנָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

135) משנה במסכת ביצה דף ל"ו עמוד ב'. 136) מפרישין. 137) משנה במסכת ביצה דף י"ב עמוד ב'. 138) מערב יום טוב. 139) משום שמחת יום טוב של הכהן. 140) שבזה אינו מתקן כלום, שהרי גם לפני הפרשתן מותר לאכול הבשר. ומותר להפרישם לכתחילה ביום טוב (מסכת ביצה שם). 141) תוספתא פרק ג' דדמאי. 142) ראה פרק ט' מהלכות מתנות עניים הלכה ב': "שלוקחין – מכל חצר וחצר".

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבארו בו עניני ההוצאה, ומה שאסרו בה חכמים, כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ואחרי כן נתבארו בו עניני התחומין.

א. אַף־עַל־פִּי שֶׁהֻתַּרָה[2] הוֹצָאָה בְּיוֹם טוֹב אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לְצָרֶךְ[3], לֹא יִשָּׂא מַשָּׂאוֹת גְּדוֹלוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, אֶלָּא צָרִיךְ לְשַׁנּוֹת. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת - מֻתָּר[4]. כֵּיצַד? הַמֵּבִיא[5] כַּדֵּי יַיִן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם[6] - לֹא יְבִיאֵם בְּסַל וּבְקֻפָּה[7], אֲבָל מֵבִיא הוּא עַל כְּתֵפוֹ אוֹ לְפָנָיו. הַמּוֹלִיךְ אֶת הַתֶּבֶן[8] - לֹא יַפְשִׁיל[9] אֶת הַקֻּפָּה לְאַחֲרָיו[10], אֲבָל מוֹלִיכָהּ בְּיָדוֹ[11].

2) כמבואר לעיל בפ"א ה"ד. 3) אכילה. 4) ביצה ל, א. 5) משנה, ביצה כט, ב. 6) בתוך התחום או על־ידי עירובי תחומין (רש"י). 7) אפילו מה שהוא צריך לסעודת היום של החג ('טור'). 8) להיסק או להאכיל לבהמתו (רש"י). 9) ישליך. 10) שנראה כאילו מתכוון לעשות מלאכה גדולה (רש"י). 11) ודוקא אם מוליך הדברים ממקום למקום דרך רשות הרבים, שנראה כ'עובדין דחול' (=מעשי חול), אבל כשמוליכן בחצר ממקום למקום, יותר טוב להוליך הרבה ביחד, משיוליך מעט מעט ויצטרך להרבות בהילוך ויתבטל משמחת יום־טוב ('תוספות', 'משנה ברורה' סי' תקי').

ב. וְכֵן[12] מַשּׂוֹאוֹת שֶׁדַּרְכָּן[13] לִשָּׂא אוֹתָן בְּמוֹט - יִשָּׂא אוֹתָן עַל גַּבּוֹ מֵאַחֲרָיו; וְשֶׁדַּרְכָּן לִשָּׂא אוֹתָן מֵאֲחוֹרָיו - יִשָּׂא אוֹתָן עַל כְּתֵפוֹ; וְשֶׁדַּרְכָּן לְהִנָּשֵׂא עַל הַכָּתֵף - יִשָּׂא אוֹתָן בְּיָדוֹ לְפָנָיו; אוֹ יִפְרֹשׂ עֲלֵיהֶן בֶּגֶד[14], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁנוּי הַמַּשָּׂא. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת[15] - נוֹשֵׂא וּמֵבִיא כְּדַרְכּוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[16] בְּנוֹשֵׂא עַל הָאָדָם; אֲבָל עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה - לֹא יָבִיא כְּלָל, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל[17].

12) ביצה ל, א. 13) "אתקין רבא במחוזא (עירו של רבא), דדרו (שמוליכין) בדוחקא (במוט) לדרו ברגלא (על גבו מאחוריו), דדרו ברגלא לדרו באגרא (על הכתף)...". 14) בכת"י, הגירסא "בגדו". 15) כגון שזימן אורחים הרבה, וצריך למהר להביא לפניהם (רש"י). 16) שמותר להביא משאות ביום־טוב. 17) ויש מי שכתב מפני שאין משתמשין בבעלי־חיים ביום־טוב שמא יחתוך זמורה, כמו שאסרו כן בשבת כמפורש בפכ"א מהל' שבת ה"ט (מגיד־משנה).

ג. אֵין[18] מַנְהִיגִין אֶת הַבְּהֵמָה בְּמַקֵּל[19], וְאֵין הַסּוּמָא יוֹצֵא בְּמַקְלוֹ[20], וְלֹא הָרוֹעֶה בְּתַרְמִילוֹ, וְאֵין יוֹצְאִין[21] בְּכִסֵּא, אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה[22]; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל. וְאִישׁ שֶׁהָיוּ רַבִּים צְרִיכִין לוֹ[23] - יוֹצְאִין בַּכִּסֵּא אַחֲרָיו[24], וּמוֹצִיאִין אוֹתוֹ עַל הַכָּתֵף, אֲפִלּוּ בְּאַפִּרְיוֹן[25].

18) משנה, ביצה לב, ב. 19) "דמחזי כמאן דאזיל לחנגא" (=שנראה כאילו מוליכה לשוק למכור) - ביצה לג, א. 20) ביצה כה, ב. כיון שאפשר לו לילך בלא מקל, ואינו נוטלו אלא לתקן וליישר פסיעותיו, אבל מי שלא יכול ללכת בלא מקל - מותר (או"ח סי' תקכב). 21) ביצה, שם. 22) בכת"י, הגירסא "אחר האיש ואחר האשה", וראה להלן בסמוך. 23) לבית המדרש לשמוע דרשתו. 24) בדפוס ווניציאה ש"י: "יוצא בכסא". ולפי"ז אסור לישא הכסא אחריו (ב"ח סי' תקכב). 25) כסא מכוסה יריעות כאוהל, לשאת בו בני אדם בחוץ. והוא "אלונקי" שבגמרא שם.

ד. אֵין[26] מוֹלִיכִין אֶת הַסֶּלֶם שֶׁל שׁוּבָךְ[27] מִשּׁוּבָךְ לְשׁוּבָךְ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ לְתַקֵּן גַּגּוֹ הוּא מוֹלִיכוֹ; אֲבָל בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - מוֹלִיכוֹ[28]. אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאָסְרוּ חֲכָמִים מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן - אֲפִלּוּ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים אָסוּר, כָּאן הִתִּירוּ מִפְּנֵי שִׂמְחַת יוֹם טוֹב.

26) משנה, ביצה ט, א. 27) קן־יונה. 28) כבית הלל, וכלשון שני של רב חנן בר אמי (שם). ודוקא סולם של שובך, אבל סולם של עליה - אסור לטלטלו שאין עליו תורת כלי (למעלה בפכ"ו מהל' שבת ה"ז).

ה. מִי[29] שֶׁהָיוּ לוֹ פֵּרוֹת עַל גַּגּוֹ, וְצָרִיךְ לְפַנּוֹתָם לְמָקוֹם אַחֵר[30] - לֹא יוֹשִׁיטֵם מִגַּג לְגַג, וַאֲפִלּוּ בַּגַּגִּין הַשָּׁוִין, וְלֹא יְשַׁלְשְׁלֵם בְּחֶבֶל מִן הַחַלּוֹנוֹת, וְלֹא יוֹרִידֵם בְּסֻלָּמוֹת; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל. אֲבָל מַשִּׁילָן[31], אֲפִלּוּ דֶּרֶךְ אֲרֻבָּה[32], מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּאוֹתוֹ הַגַּג. שָׁחַט[33] בְּהֵמָה בַּשָּׂדֶה[34] - לֹא יְבִיאֶנָּה בְּמוֹט[35] לָעִיר, אוֹ בְּמוֹטָה[36], אֶלָּא מְבִיאָהּ אֲבָרִים אֲבָרִים[37].

29) משנה, ביצה לה, ב. 30) שרואה גשמים ממשמשים ובאים ויפסידו את הפירות, או שקיבל אורחים והוא צריך למקום הפירות לקבלת האורחים ולהושיבם. 31) מפילן, מלשון (דברים כח, מ) "כי ישל זיתך". 32) חור בגג הבית. 33) משנה, ביצה כח, א. 34) והוא צריך להוליכו לבית לבשל ליום־טוב. 35) בד עץ, מלשון (במדבר יג, כג) "וישאוהו במוט בשנים". 36) מוט קטן. 37) ואם ממהר לתת לאורחים, ואין פנאי להביאו איברים איברים, מותר להביאו במוט ('משנה ברורה' סי' תצח).

1 **ו. כֹּל[38] שֶׁנְּאוֹתִין[39] בּוֹ אֲפִלּוּ בְּחֹל, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין**
2 **נְאוֹתִין בּוֹ בְּיוֹם טוֹב, כְּגוֹן תְּפִלִּין[40] - מֻתָּר לְשַׁלְּחָן**
3 **לַחֲבֵרוֹ בְּיוֹם טוֹב; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר דָּבָר שֶׁנְּאוֹתִין בּוֹ**
4 **בְּיוֹם טוֹב, כְּגוֹן יֵינוֹת שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת, שֶׁמֻּתָּר**
5 **לְשַׁלְּחָן. וְכָל דָּבָר שֶׁאֵין נְאוֹתִין בּוֹ בְּחֹל עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה**
6 **בּוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב - אֵין מְשַׁלְּחִין**
7 **אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב.**

38) משנה, ביצה יד, ב. 39) נהנין. 40) שיום־טוב אינו זמן תפילין.

8 **ז. כֵּיצַד?[41] אֵין מְשַׁלְּחִין בְּיוֹם טוֹב תְּבוּאָה, לְפִי**
9 **שֶׁאֵין נְאוֹתִין בָּהּ בְּחֹל אֶלָּא אִם כֵּן טָחַן[42], וְאָסוּר**
10 **לִטְחֹן[43] בְּיוֹם טוֹב; אֲבָל מְשַׁלְּחִין קִטְנִיּוֹת, מִפְּנֵי**
11 **שֶׁמְּבַשְּׁלָן בְּיוֹם טוֹב אוֹ קוֹלֶה[44] אוֹתָן וְאוֹכְלָן.**
12 **וּמְשַׁלְּחִין חַיָּה בְּהֵמָה וְעוֹפוֹת, אֲפִלּוּ חַיִּים[45], מִפְּנֵי**
13 **שֶׁמֻּתָּר לִשְׁחֹט בְּיוֹם טוֹב. וְכֵן כֹּל מַיּוֹצֵא בָּזֶה.**

41) משנה, ביצה יד, ב. 42) ואף שאפשר לאכול מהם קליות, מכל־מקום בדרך כלל עומדות התבואות לטחינה. 43) ואם חבירו צריך לתת תבואה לבהמתו, מותר לשלוח לו ביום־טוב, כיון שאפשר ליהנות ממנה בלא טחינה ('משנה ברורה' סי' תקטז). 44) בכת"י, הגירסא "קולף". 45) אם עומדים לשחיטה, ולא להליכה או לגדל וולדות ('משנה ברורה').

14 **ח. כָּל דָּבָר[46] שֶׁמֻּתָּר לְשַׁלְּחוֹ בְּיוֹם טוֹב, כְּשֶׁיִּשְׁלָחֶנּוּ**
15 **לַחֲבֵרוֹ תְּשׁוּרָה[47] - לֹא יִשְׁלָחֶנּוּ בְּשׁוּרָה[48]. וְאֵין שׁוּרָה**
16 **פְּחוּתָה מִשְּׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁשָּׁלַח**
17 **לַחֲבֵרוֹ בְּהֵמוֹת אוֹ יֵינוֹת בְּיַד שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם כְּאֶחָד**
18 **אוֹ אַרְבָּעָה זֶה אַחַר זֶה[49], וְכֻלָּן הוֹלְכִין בְּשׁוּרָה אַחַת**
19 **- הֲרֵי זֶה אָסוּר, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדַרְךְּ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה**
20 **בְּחֹל. שָׁלַח שְׁלֹשָׁה מִינִין בְּיַד שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם כְּאֶחָד**
21 **- הֲרֵי זֶה מֻתָּר.**

46) ביצה יד, ב. 47) מתנה. 48) שנראה כאילו שולחם למכור בשוק (רש"י). ורבינו אפרים מפרש שאסור משום שנראה כאילו האחד מוכר, השני לוקח, והשלישי סרסור (מתוון). 49) בכת"י, הגירסא "שלשה או ארבעה בני אדם כאחד, זה אחר זה".

22 **ט. הַמְעָרֵב[50] עֵרוּבֵי תְּחוּמִין לְיוֹם טוֹב - הֲרֵי בְּהֶמְתּוֹ**
23 **וְכֵלָיו וּפֵרוֹתָיו כָּמוֹהוּ[51], וְאֵין מוֹלִיכִין אוֹתָן אֶלָּא**
24 **בְּתוֹךְ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ.**

50) משנה, ביצה לז, א: "הבהמה והכלים כרגלי הבעלים". 51) במקום שאדם קונה שביתתו, גם כליו ובהמותיו נגררים אחריו.

25 **י. חֶפְצֵי[52] הֶפְקֵר - הֲרֵי הֵן כְּרַגְלֵי מִי שֶׁזָּכָה בָּהֶן[53].**
26 **וְחֶפְצֵי[54] הַכּוּתִּים[55] קוֹנִין שְׁבִיתָה בִּמְקוֹמָן, וְיֵשׁ לָהֶן**
27 **אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ מִמְּקוֹמָן; גְּזֵרָה בְּעָלִים כּוּתִּים**
28 **מִשּׁוּם בְּעָלִים יִשְׂרָאֵל. פֵּרוֹת[56] שֶׁיָּצְאוּ חוּץ לִמְקוֹמָן[57]**
29 **וְחָזְרוּ, אֲפִלּוּ בְּמַזִּיד - לֹא הִפְסִידוּ אֶת מְקוֹמָן, מִפְּנֵי**
30 **שֶׁהֵן כְּאָדָם[58] שֶׁיָּצָא בְּאֹנֶס וְחָזַר בְּאֹנֶס.**

52) משנה (ביצה לט, א) שלא קנו החפצים שביתה במקומם. [וכן נראה בפירושו של רבינו לתלמוד מס' שבת יח, ב. "סיני" כרך יח עמ' שב]. 53) ומה שפסקו במס' עירובין (מו.) הלכה כרבי יוחנן בן נורי ש"חפצי הפקר קונין שביתה במקומן" - אין זה אלא לקולא ולא לחומרא, כי הלכה כדברי המיקל בעירובין, ועיין ראב"ד ומגיד־משנה. 54) עירובין מז, ב. 55) אף־על־פי שלפי הדין אינם קונים שביתה, שהרי הבעלים שלהם אין להם שייכות לדין שביתה כלל (רש"י שם). 56) עירובין מא, ב. 57) בכת"י, הגירסא "חוץ לתחומן". 58) לעיל בהלכות שבת (פרק כז הי"א־הי"ב): "מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס... מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעתו (באונס)... החזירוהו (באונס) כאילו לא יצא".

31 **יא. הַמּוֹסֵר[59] בְּהֶמְתּוֹ לִבְנוֹ[60] - הֲרֵי הִיא כְּרַגְלֵי**
32 **הָאָב[61]. מְסָרָהּ[62] לְרוֹעֶה, וַאֲפִלּוּ נְתָנָהּ לוֹ בְּיוֹם טוֹב -**
33 **הֲרֵי הִיא כְּרַגְלֵי הָרוֹעֶה[63]. מְסָרָהּ לִשְׁנֵי רוֹעִים[64] - הֲרֵי**
34 **הִיא כְּרַגְלֵי בְּעָלֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קָנָה אֶחָד מֵהֶן[65].**

59) משנה, ביצה לז, א. 60) אפילו מסר לו בערב יום־טוב. 61) שדרך בני אדם להפקיד כליהם ביד בניהם, ואין כוונתם למסור ברשותם (מגיד־משנה. מגן־אברהם). 62) ביצה לז, ב. 63) שמסרה ברשותו, כי מערב יום־טוב היה בדעתו שלא לקנות שביתה אצלו אלא אצל הרועה. 64) אפילו מערב יום־טוב. 65) שכמה פעמים נותן כל אחד עירובו למקום אחר, ובאופן כזה יתמעט התחום שלא יהיה לה כי־אם אלפים אמה האמצעיים, ולכן אין דעתו שיהיו נמשכין אחרי הרועים ('שער הציון' סי' שצז).

35 **יב. מִי[66] שֶׁזִּמֵּן אֶצְלוֹ אוֹרְחִים בְּיוֹם טוֹב[67] - לֹא**
36 **יוֹלִיכוּ בְּיָדָם מָנוֹת לְמָקוֹם שֶׁאֵין בַּעַל הַסְּעֻדָּה יָכוֹל**
37 **לֵילֵךְ בּוֹ; שֶׁכָּל הַסְּעֻדָּה כְּרַגְלֵי בַּעַל הַסְּעֻדָּה, לֹא**
38 **כְּרַגְלֵי הָאוֹרְחִין, אֶלָּא אִם כֵּן זָכָה לָהֶן אַחֵר[68] בְּמָנוֹת**
39 **אֵלּוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב.**

66) משנה, ביצה מ, א. 67) והוא־הדין אם זימנם מערב יום־טוב ולא זיכה להם מנותיהם מערב יום־טוב ('משנה ברורה'). 68) כן פירש רש"י שם: "שמסרם בעל הבית זה לאדם אחר במשיכה, ואמר לו, זכה במנות הללו לפלוני ופלוני, שזכין לו לאדם שלא בפניו, והיו שלהם מבעוד יום לילך כרגליהם". וכן מפורש בתוספתא פ"ד דביצה שצריך לזכות על־ידי אחר (הובאה בר"ח סוף מסכת ביצה). ואין זה דומה למה שכתב להלן בהלכה י"ז בדין שואל

(שאף־על־פי שלא נתנו לו המשאיל אלא ביום־טוב, הרי הוא כרגלי השואל שהמשאיל העמידו ברשותו מערב יום־טוב, אע"פ שלא זיכהו על ידי אחר) - לפי שהאורחים אין דעתם אלא להיות סמוכים על שולחן בעל הבית, ואוכלים משלו ואין דעתם לזכות במנות, מה־שאין־כן שואל ('תוספות' שם ד"ה אלא). ובכת"י חסרה המילה "אחר" בדברי רבינו ('מעשה רוקח').

יג. וְכֵן[69] מִי שֶׁהָיוּ פֵּרוֹתָיו מֻפְקָדִין בְּעִיר אַחֶרֶת[70], וְעֵרְבוּ בְּנֵי אוֹתָהּ הָעִיר לָבוֹא אֶצְלוֹ - לֹא יָבִיאוּ לוֹ מִפֵּרוֹתָיו; שֶׁפֵּרוֹתָיו כָּמוֹהוּ[71], אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן בְּיַד אֵלּוּ שֶׁעֵרְבוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁיִּחֵד לָהֶן קֶרֶן זָרִית[72]; אֲבָל אִם לֹא יִחֵד לָהֶן - הֲרֵי הֵן כְּרַגְלֵי זֶה שֶׁהֵן מֻפְקָדִין אֶצְלוֹ[73].

69) משנה, ביצה לט, ב. 70) מחוץ לתחום. 71) והרי הוא לא הניח עירוב. 72) שהשאיל לו מקום בביתו, ואמר לו הרי הבית לפניך, שאין כאן קבלת שמירה (שו"ע חו"מ סי' רצא, וראה ב'מאירי'). 73) שהרי קיבלם לשמור, ובאחריותו הם עומדים.

יד. בּוֹר[74] שֶׁל יָחִיד - כְּרַגְלֵי בְּעָלָיו[75]; וְשֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר - כְּרַגְלֵי אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר[76]; וְשֶׁל עוֹלֵי בָבֶל[77], שֶׁהֵן מְסוּרִין לַכֹּל - כְּרַגְלֵי הַמְמַלֵּא מֵהֶן; שֶׁכָּל מִי שֶׁמִּלֵּא מֵהֶן - מוֹלִיכָן לְמָקוֹם שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ. נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִין[78] וּמַעְיָנוֹת הַנּוֹבְעִין[79] - כְּרַגְלֵי כָּל אָדָם[80]. וְאִם הָיוּ בָּאִין מִחוּץ לַתְּחוּם לְתוֹךְ הַתְּחוּם - מִמִּלְּאִין מֵהֶן בְּשַׁבָּת[81], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּיוֹם טוֹב[82].

74) משנה, ביצה לט, א. ויש בו מים מכונסים. 75) ומי שמילא מים, לא יכול להוליכן רק למקום שבעל הבור יכול ללכת לשם. 76) וכל אחד מאנשי העיר יכולים להוליך המים למקום שעירבו. אבל אדם זר שאינו מאותה העיר - לא. 77) שעשאוהו בשביל עוברי דרכים לשתות ממימיו, והוא הפקר. 78) אף־על־פי שאינן נובעין. 79) אף־על־פי שאינם יוצאים לימשך ממקום נביעתם. 80) לפי שלא קנו שביתה משום שאינם קבועים במקומם (רש"י). 81) לפי שאין בהם דין שביתה כנ"ל. 82) לפי שיסוד איסור תחומין בשבת הוא מן התורה (כמו בשנים עשר מיל) לפי שנאמר "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" (פכ"ז מהל' שבת ה"א), ואילו ביום־טוב אין כל איסור תחומין אלא מדרבנן ('בני בנימין') [וכן כתב רבינו אברהם בנו של הרמב"ם בספר 'מעשה נסים' לר' דניאל הבבלי סימן יב. וראה מש"כ בספר "זמנים" עמ' מו, ולמעלה פ"ב ה"י].

טו. שׁוֹר[83] שֶׁל רוֹעֶה[84] - כְּרַגְלֵי אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר; וְשׁוֹר שֶׁל פַּטָּם[85] - כְּרַגְלֵי מִי שֶׁלָּקְחוּ לְשָׁחֲטוֹ בְּיוֹם טוֹב, מִפְּנֵי שֶׁדַּעַת בְּעָלָיו לְמָכְרוֹ לַאֲנָשִׁים אֲחֵרִים חוּץ מֵאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְפֻטָּם, וְהַכֹּל שׁוֹמְעִין שִׁמְעוֹ וּבָאִין לִקְנוֹתוֹ. וְכֵן אִם שְׁחָטוֹ בְּעָלָיו בְּיוֹם טוֹב וּמָכַר בְּשָׂרוֹ - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַלּוֹקְחִים מוֹלִיךְ מְנָתוֹ לַמָּקוֹם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ, מִפְּנֵי שֶׁדַּעַת בְּעָלָיו מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב כָּךְ הוּא, שֶׁיִּקְחוּ מִמֶּנּוּ אַנְשֵׁי עֲיָרוֹת אֲחֵרוֹת, וְנִמְצָא שׁוֹר זֶה כַּבּוֹר שֶׁל עוֹלֵי בָבֶל, שֶׁהוּא מָסוּר לַכֹּל.

83) ביצה לח, א. 84) מגדל בהמות, ולפעמים הוא מוכרו לשכניו ומכיריו, וכיון שהשור אינו מפוטם - אין דרך לקנותו מעיירות אחרות, ששור כזה ימצא כל אחד במקומו, לכן אין דעת בעליו רק על אנשי אותה העיר. 85) שמפטם שוורים למכור, ושור כזה באים גם ממקומות אחרים לקנות.

טז. הַגַּחֶלֶת[86] - כְּרַגְלֵי בְּעָלֶיהָ[87] וְלֹא כְּרַגְלֵי שׁוֹאֲלָהּ; וְהַשַּׁלְהֶבֶת[88] - כְּרַגְלֵי מִי שֶׁהִיא בְּיָדוֹ. לְפִיכָךְ, הַמַּדְלִיק נֵר אוֹ עֵץ מֵחֲבֵרוֹ - מוֹלִיכוֹ לְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ.

86) משנה, ביצה לט, א. 87) הואיל ויש בה ממש, הרי היא כשאר כלים שהם כרגלי הבעלים. 88) שאין בה ממש, ולא חל עליה שביתת בעליה.

יז. הַשּׁוֹאֵל[89] כְּלִי מֵחֲבֵרוֹ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נְתָנוֹ לוֹ אֶלָּא בְּיוֹם טוֹב - הֲרֵי הוּא כְּרַגְלֵי הַשּׁוֹאֵל[90]. שְׁאֵלוֹ מִמֶּנּוּ בְּיוֹם טוֹב, אַף־עַל־פִּי שֶׁדַּרְכּוֹ תָּמִיד לִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ כְּלִי זֶה[91] בְּכָל יוֹם טוֹב - הֲרֵי הוּא כְּרַגְלֵי הַמַּשְׁאִיל[92].

89) משנה, ביצה לז, א. 90) שכיון שהבטיחו לתת לו מערב יום־טוב, העמידו ברשותו לקנות אצלו שביתה בכניסת יום־טוב, וראה למעלה הי"ב. 91) בכתב־יד, תיבת "זה" איננה. 92) שכיון שלא בא לשאול מערב יום־טוב, לא העמידו בעל הכלי ברשותו של שואל, כי חשב שהשואל מצא לו מקום אחר לשאול (גמרא).

יח. שְׁנַיִם[93] שֶׁשָּׁאֲלוּ חָלוּק אֶחָד, הָאֶחָד שְׁאָלוֹ מִמֶּנּוּ שֶׁיִּתְּנוֹ לוֹ שַׁחֲרִית, וְהַשֵּׁנִי שְׁאָלוֹ מִמֶּנּוּ שֶׁיִּתְּנוֹ לוֹ עַרְבִית - הֲרֵי כְּלִי זֶה כְּרַגְלֵי שְׁנֵי הַשּׁוֹאֲלִים, וְאֵינָם מוֹלִיכִים אוֹתוֹ אֶלָּא בַּמָּקוֹם שֶׁשְּׁנֵיהֶם יְכוֹלִים לְהַלֵּךְ בּוֹ.

93) ביצה לז, ב.

יט. כֵּיצַד?[94] הֲרֵי שֶׁעֵרֵב הָרִאשׁוֹן בְּרִחוּק אֶלֶף אַמָּה מִמְּקוֹם הֶחָלוּק לְמִזְרָח, וְעֵרֵב הַשֵּׁנִי בְּרִחוּק חֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה מִמְּקוֹם הֶחָלוּק לְמַעֲרָב - כְּשֶׁלּוֹקֵחַ הָרִאשׁוֹן הֶחָלוּק, אֵינוֹ מוֹלִיכוֹ לְמִזְרָח אֶלָּא עַד אֶלֶף אַמָּה וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה מִמְּקוֹם הֶחָלוּק, שֶׁהוּא סוֹף הַתְּחוּם שֶׁיָּכוֹל זֶה שֶׁעֵרֵב בְּמַעֲרָב לְהַלֵּךְ בּוֹ; וּכְשֶׁיִּקַּח הַשֵּׁנִי כְּלִי זֶה, אֵינוֹ מוֹלִיכוֹ בְּמַעֲרָב אֶלָּא עַד אֶלֶף אַמָּה מִמְּקוֹם הַכְּלִי, שֶׁהוּא סוֹף הַתְּחוּם שֶׁיָּכוֹל זֶה שֶׁעֵרֵב בְּמִזְרָח לְהַלֵּךְ בּוֹ. לְפִיכָךְ, אִם עֵרֵב זֶה בְּרִחוּק אַלְפַּיִם אַמָּה מִן הֶחָלוּק לְמִזְרָח, וְזֶה בְּרִחוּק אַלְפַּיִם אַמָּה לְמַעֲרָב - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יְזִיזוּהוּ מִמְּקוֹמוֹ.

94) ביצה, שם.

כ. וְכֵן[95] הָאִשָּׁה שֶׁשָּׁאֲלָה מֵחֲבֵרְתָּהּ מַיִם אוֹ מֶלַח, וְלִשָּׁה בָּהֶן עִסָּתָהּ אוֹ בִּשְּׁלָה בָּהֶן תַּבְשִׁיל - חֲרֵי הָעִסָּה אוֹ הַתַּבְשִׁיל כִּרְגְלֵי שְׁתֵּיהֶן[96]. וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁלָּקְחוּ בְּהֵמָה בְּשֻׁתָּפוּת וְשָׁחֲטוּ בְּיוֹם טוֹב, אַף־עַל־פִּי שֶׁלָּקַח כָּל אֶחָד מְנָתוֹ - חֲרֵי כָּל הַבָּשָׂר כִּרְגְלֵי שְׁנֵיהֶן. אֲבָל אִם לָקְחוּ חָבִית[97] בְּשֻׁתָּפוּת, וְחָלְקוּ אוֹתָהּ בְּיוֹם טוֹב - חֲרֵי חֶלְקוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד כִּרְגְלָיו; הוֹאִיל וּתְחוּמִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - יֵשׁ בְּרֵרָה בָּהֶן, וְנַחְשֹׁב כְּאִלּוּ חֵלֶק שֶׁהִגִּיעַ לָזֶה הָיָה בְּרוּר לוֹ וּמֻבְדָּל בְּחָבִית מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, וּכְאִלּוּ לֹא הָיָה מְעֹרָב. וְאֵין אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר כֵּן בַּבְּהֵמָה. שֶׁחֵלֶק זֶה שֶׁהִגִּיעוֹ, אֲפִלּוּ נַחְשֹׁב אוֹתוֹ שֶׁהָיָה מֻבְדָּל בַּבְּהֵמָה מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וּכְאִלּוּ הָיָה בָּרוּר, חֲרֵי יָנָק[98] מֵחֶלְקוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ כְּשֶׁהָיְתָה הַבְּהֵמָה קַיֶּמֶת, שֶׁכָּל אֵיבָרֶיהָ יוֹנְקִין זֶה מִזֶּה, וְנִמְצָא כָּל אֵיבָר וְאֵיבָר מְעֹרָב מֵחֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ, לְפִיכָךְ הֵן כִּרְגְלֵי שְׁנֵיהֶן.

95) משנה, ביצה לז, א. 96) ואינה רשאית להוליך העיסה והתבשיל אלא במקום ששתיהן יש להן הרשות ללכת, כיון שנתערב בהם דבר שקנה שביתה אצל אחר, ואף שזהו רק דבר מועט, אינו בטל - מפני שהוא דבר שיש לו מתירין אחרי יום־טוב, וכל דבר שיש לו מתירין - אפילו באלף לא בטל (ביצה לט.). 97) של יין. 98) בגמרא שם, על שיטה זאת של רב, האוסר את הבהמה "דקא ינקי תחומין מהדדי", שאלו רב כהנא ורב אסי לרב: "לאיסור מוקצה לא חששו, לאיסור תחומין חששו?" ושתק רב. ומתוך כך סוברים כמה ראשונים (המובאים ב'משנה ברורה' סי' שצז) שגם הבהמה מותרת, שממה ששתק רב, מוכח שחזר בו.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבארו בו דיני עירובי תבשילין. ונסתיים הפרק בדיני כבוד ימים טובים, ומצות השמחה אשר בהן, ומה שאסור לעשות בין בימים טובים, בין בחולו של מועד מחמת מצות יו"ט, והוא הספד ותענית.

א. יוֹם טוֹב[2] שָׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת - אֵין[3] אוֹפִין וּמְבַשְּׁלִין בְּיוֹם טוֹב מַה שֶּׁהוּא אוֹכֵל לְמָחָר בְּשַׁבָּת. וְאִסּוּר זֶה - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[4], כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לְבַשֵּׁל מִיּוֹם טוֹב לְחֹל; שֶׁקַּל וָחֹמֶר הוּא: לְשַׁבָּת אֵינוֹ מְבַשֵּׁל, כָּל שֶׁכֵּן לְחֹל[5]. לְפִיכָךְ, אִם עָשָׂה תַּבְשִׁיל מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, שֶׁיִּהְיֶה סוֹמֵךְ עָלָיו וּמְבַשֵּׁל וְאוֹפֶה בְּיוֹם טוֹב לְשַׁבָּת - חֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְתַבְשִׁיל שֶׁסּוֹמֵךְ עָלָיו, הוּא הַנִּקְרָא עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין.

2) משנה, ביצה טו, ב. 3) חכמים סמכו את זה על הכתוב (שמות טז, כג): "ויאמר אליהם הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קודש לה' מחר, את אשר תאפו אפו, ואת אשר תבשלו בשלו", "מכאן אמר רבי אליעזר, אין אופין (פת ביום־טוב שחל בערב שבת) אלא על האפוי (מיום חמישי), ואין מבשלין (תבשיל) אלא על המבושל (מיום חמישי), מכאן סמכו חכמים לעירובי תבשילין מן התורה", שזה נחשב כאילו התחיל הבישול והאפיה מערב יום־טוב לצורך השבת, וביום־טוב גומר אותה המלאכה שהתחיל בה בחול. 4) אבל מן התורה אין כאן איסור, שכלל הוא בידינו: "צרכי שבת נעשים ביום־טוב" (פסחים מו:). ועיין 'הגהות מיימוניות', וב"י או"ח סי' תקכז. 5) כרב אשי שהוא מן האמוראים האחרונים (ביצה טו:). ולשמואל ולרבא (שם) הוא משום כבוד השבת, "דאמר קרא (שמות כ, ח): "זכור את יום השבת לקדשו", זכרהו מאחר שבא להשכיחו" (שאפשר לשכוח להכין צרכי שבת מחמת יום אחר הוא היום־טוב שהוא טרוד בו), ותיקנו עירוב "כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליום־טוב (מתוך שעושה עירוב תבשילין יזכור את השבת, ולא יכלה את כל הסעודה ביום־טוב, אלא ישאיר מנה יפה לשבת)".

ב. וְלָמָּה[6] נִקְרָא שְׁמוֹ עֵרוּב? שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהָעֵרוּב שֶׁעוֹשִׂין בַּחֲצֵרוֹת וּמְבוֹאוֹת מֵעֶרֶב שַׁבָּת - מְשׁוּם הֶכֵּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלֶה עַל דַּעְתָּם שֶׁמֻּתָּר לְהוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּשַׁבָּת; כָּךְ זֶה הַתַּבְשִׁיל - מְשׁוּם הֶכֵּר וְזִכָּרוֹן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַדְמוּ וַיַּחְשְׁבוּ שֶׁמֻּתָּר לֶאֱפוֹת בְּיוֹם טוֹב מַה שֶּׁאֵינוֹ נֶאֱכָל בּוֹ בַּיּוֹם. וּלְפִיכָךְ נִקְרָא תַּבְשִׁיל זֶה עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין.

6) והראב"ד מסביר, כי על־ידי העירוב, הוא מערב צרכי שבת ויום־טוב לעשותם יחד, ולא נחשב כאילו מכין מיום־טוב לשבת אלא עושה אותם יחד עם מה שהתחיל לבשל מערב יום־טוב, והוא גומר אותם ביום־טוב.

ג. עֵרוּבֵי[7] תַּבְשִׁילִין - שִׁעוּרוֹ אֵין פָּחוֹת מִכְּזַיִת, בֵּין לְאֶחָד[8] בֵּין לַאֲלָפִים[9]. וְאֵין עוֹשִׂין עֵרוּב זֶה לֹא בְּפַת וְלֹא בְּרִיפוֹת[10] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֶלָּא בְּתַבְשִׁיל[11] שֶׁהוּא פַּרְפֶּרֶת[12], כְּגוֹן בָּשָׂר וְדָגִים וּבֵיצִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וַאֲפִלּוּ עֲדָשִׁים שֶׁבְּשׁוּלֵי קְדֵרָה. וַאֲפִלּוּ שַׁמְנוּנִית שֶׁעַל גַּבֵּי הַסַּכִּין שֶׁחוֹתְכִין בָּהּ הַצָּלִי - גּוֹרְדוֹ, אִם יֵשׁ בָּהּ כְּזַיִת - סוֹמֵךְ עָלָיו מִשּׁוּם עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין.

7) ביצה טז, ב. 8) לאיש אחד. 9) לכמה אלפי איש (וראה בפ"א מהל' עירובין ה"ט). 10) חטים כתושות (משלי כז, כב). 11) דבר מבושל. 12) שמלפתים בה את הפת (שאוכלים הלחם אתה).

ד. תַּבְשִׁיל[13] שֶׁאָמְרוּ לְעִנְיַן עֵרוּב זֶה - אֲפִלּוּ צָלִי, אֲפִלּוּ שָׁלוּק[14], אֲפִלּוּ כָּבוּשׁ[15] אוֹ מְעֻשָּׁן[16]. אֲפִלּוּ דָּגִים קְטַנִּים שֶׁהֻדַּיְחָן בְּמַיִם חַמִּין, וַהֲדָחָתָן הִיא בִּשּׁוּלָן לַאֲכִילָה - חֲרֵי זֶה סוֹמֵךְ עֲלֵיהֶן.

13) ביצה טז, ב. 14) מבושל יותר מדי. 15) שרוי במים יום שלם, או בחומץ וציר עד כדי שיתננו על האש ויתחיל להרתיח. 16) 'ירושלמי' (נדרים פרק ו ה"א).

ה. וְצָרִיךְ[17] שֶׁיִּהְיֶה עֵרוּב זֶה מָצוּי עַד שֶׁיֹּאפָה כָּל מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לֶאֱפוֹת, וּלְבַשֵּׁל כָּל שֶׁהוּא צָרִיךְ לְבַשֵּׁל, וְיָחֵם חַמִּין כָּל שֶׁהוּא צָרִיךְ. וְאִם נֶאֱכַל הָעֵרוּב אוֹ אָבַד אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁיִּבַּשֵּׁל אוֹ יֹאפֶה -

הֲרֵי זֶה אָסוּר לֶאֱפוֹת וּלְבַשֵּׁל אוֹ לְהָחֵם אֶלָּא מַה שֶּׁהוּא אוֹכֵל בְּיוֹם טוֹב בִּלְבַד. הִתְחִיל[18] בְּעִסָּתוֹ[19] אוֹ בְּתַבְשִׁילוֹ[20], וְנֶאֱכַל הָעֵרוּב אוֹ אָבַד - הֲרֵי זֶה גּוֹמֵר[21].

17) משנה, ביצה טו, ב. 18) ביצה יז, ב. 19) שהתחיל ללוש. 20) לחתוך הירק וכדומה, אפילו לא שָׂם אותם עדיין על האש, שמשום הפסד אוכלין הקילו חכמים באיסור שאינו אלא מדרבנן ('מאירי'). 21) לאפות ולבשל מה שהתחיל.

ו. הַמַּנִּיחַ[22] עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין כְּדֵי שֶׁיִּסְמֹךְ עֲלֵיהֶם הוּא וַאֲחֵרִים - צָרִיךְ לְזַכּוֹת לָהֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּזַכֶּה בְּעֵרוּבֵי שַׁבָּת[23]. וְכָל שֶׁזּוֹכֶה בְּעֵרוּבֵי שַׁבָּת - זוֹכֶה בְּעֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין, וְכָל שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה בְּאוֹתוֹ עֵרוּב - אֵינוֹ זוֹכֶה בָּזֶה.

22) עירובין פ, א. 23) עיין למעלה בהל' עירובין פ"א ה"ב בפרטות.

ז. וְאֵינוֹ[24] צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ[25] לְאֵלּוּ שֶׁזָּכָה לָהֶן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, אֲבָל הֵן צְרִיכִין לֵידַע שֶׁכְּבָר זִכָּה לָהֶן אַחֵר וְעֵרֵב לָהֶן, וְאַחַר כָּךְ יִסְמְכוּ עָלָיו וִיבַשְּׁלוּ וְיֹאפוּ. אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יָדְעוּ אֶלָּא בְּיוֹם טוֹב - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. וְיֵשׁ[26] לוֹ לְאָדָם לְעָרֵב עַל כָּל הָעִיר וְעַל כָּל הַקָּרוֹב אֵלֶיהָ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם, וּלְמָחָר מַכְרִיז וְאוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין יִסְמֹךְ עַל עֵרוּבִי.

24) ביצה טז, ב. 25) "זכין לאדם שלא בפניו". 26) ביצה טז, ב: "מכריז רבי יעקב בר אידי, מי שלא הניח עירוב תבשילין - יבוא ויסמוך על שלי. ועד כמה? אמר רב נהומי בר זכריה משמיה דאביי, עד תחום שבת. אבוה דשמואל מערב אכולה נהרדעא (על כל נהרדעא), ר' אמי ור' אסי מערבי אכולהו טבריה (על כל טבריה)".

ח. הַמַּנִּיחַ עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין חַיָּב לְבָרֵךְ[27]: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב. וְאוֹמֵר: בְּעֵרוּב זֶה יֻתַּר לִי לֶאֱפוֹת וּלְבַשֵּׁל[28] מִיּוֹם טוֹב שֶׁלְּמָחָר[29] לְשַׁבָּת. וְאִם זִכָּה בּוֹ לַאֲחֵרִים - יֹאמַר: לִי וְלִפְלוֹנִי וְלִפְלוֹנִי, אוֹ לְאַנְשֵׁי הָעִיר כֻּלָּם, לֶאֱפוֹת וּלְבַשֵּׁל מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת.

27) פסחים ז, ב: "כל המצוות מברך עליהן עובר (לפני) לעשייתן". ולשון הרמב"ם (הל' ברכות פי"א ה"ג): "וכן כל המצוות שהן מדברי סופרים (חכמים) בין מצוה שהיא חובה מדבריהם... בין מצוות שאינן חובה, כגון עירוב ונטילת ידים, מברך על הכל קודם לעשייתן אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות, והיכן צונו? בתורה שכתוב בה (דברים יז, יא): "אשר יאמרו לך תעשה", נמצא ענין הדברים והציען כך הוא, אשר קדשנו במצותיו שצוה בהן לשמוע מאלו שצוונו להדליק נר של חנוכה או לקרות את המגילה, וכן שאר כל המצוות שמדברי סופרים". 28) נוסח הגאונים: "בדין יהא שרא לנא, לאפויי ולבשולי ולאטמוני ולאדלוקי שרגא (ולהדליק הנר) ולמעבד כל צרכנא" (או"ח סי' תקכז). אבל יש אומרים שאין צריך להזכיר "לאדלוקי שרגא" שלא הצריכו עירוב אלא לצרכי אכילה ולא להדלקת הנר (הרשב"א ב'עבודת הקודש', ועיין ב'מאירי' בשם 'תוספות', וב'בירור הלכה' למסכת ביצה כא: ציון י). 29) כגון שחל יום־טוב ביום הששי וביום השבת. או בארץ ישראל, שיום־טוב אינו אלא יום אחד בלבד, ביום ששי. אבל בימים־טובים של גלויות, וחל יום־טוב ביום חמישי וששי, ומניח את העירוב בערב יום־טוב שהוא יום רביעי - לא שייך לומר "שלמחר", שהרי אסור לבשל לשבת אלא ביום־טוב שני, ולא ביום־טוב ראשון (מגיד־משנה להלן הי"ב — לחם־משנה).

ט. מִי[30] שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין וְלֹא הִנִּיחוּ לוֹ אֲחֵרִים - כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לוֹ לְבַשֵּׁל וְלֶאֱפוֹת, כָּךְ קִמְחוֹ וּמַאֲכָלוֹ אָסוּר. וְאָסוּר לְאַחֵר שֶׁהִנִּיחַ לְעַצְמוֹ לְבַשֵּׁל וְלֶאֱפוֹת לָזֶה שֶׁלֹּא הִנִּיחַ, עַד שֶׁיַּקְנֶה לוֹ; שֶׁנִּמְצָא זֶה מְבַשֵּׁל וְאוֹפֶה שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי קָנָהוּ. וְאִם רָצָה, יִתֵּן אַחֵר כָּךְ לָזֶה שֶׁלֹּא הִנִּיחַ בְּמַתָּנָה[31].

30) ביצה יז, א. 31) ואם לא קיבל לאכול מאחרים, אמר רב הונא (ביצה כא:): "מי שלא הניח עירוב תבשילין, אופין לו פת אחת ומבשלין לו קדירה אחת, ומדליקין לו את הנר. משום רבי יצחק אמרו, אף צולין לו דג קטן, כדי חייו שרו לו רבנן". אבל רבינו והרב האלפסי השמיטו מימרא זו, ולא הביאוה. וראה 'בירור הלכה' שם.

י. מִי[32] שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין, וּבִשֵּׁל וְאָפָה לֶאֱכֹל בַּיּוֹם, וְהוֹתִיר, אוֹ שֶׁזִּמֵּן אוֹרְחִים וְלֹא בָּאוּ - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל הַמּוֹתָר לְמָחָר. וְאִם[33] הֶעֱרִים - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְאָכְלוֹ. עָבַר וְאָפָה וּבִשֵּׁל לַשַּׁבָּת - אֵין אוֹסְרִין עָלָיו. וְלָמָּה הֶחֱמִירוּ וְאָסְרוּ עַל הַמַּעֲרִים וְלֹא אָסְרוּ עַל הַמְּזִיד? שֶׁאִם תַּתִּיר לַמַּעֲרִים - נִמְצְאוּ הַכֹּל מַעֲרִימִין, וְיִשְׁתַּקַּע שֵׁם עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין; אֲבָל הַמְּזִיד אֵינוֹ מָצוּי, וְאִם עָבַר הַיּוֹם - לֹא יַעֲבֹר פַּעַם אַחֶרֶת.

32) משנה, ביצה טו, ב: "מבשל הוא ליום־טוב, ואם הותיר - הותיר לשבת". 33) ביצה יז, ב.

יא. שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים[34] שֶׁחָלוּ לִהְיוֹת בַּחֲמִישִׁי וְעֶרֶב שַׁבָּת - עוֹשֶׂה עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין מִיּוֹם רְבִיעִי, שֶׁהוּא עֶרֶב יוֹם טוֹב. שָׁכַח[35] וְלֹא הִנִּיחַ - מַנִּיחוֹ בָּרִאשׁוֹן וּמַתְּנָה. כֵּיצַד? מַנִּיחַ עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין בְּיוֹם חֲמִישִׁי וְאוֹמֵר: אִם הַיּוֹם יוֹם טוֹב וּלְמָחָר חֹל[36] - לְמָחָר אֲבַשֵּׁל וְאֹפֶה לְשַׁבָּת וְאֵינִי צָרִיךְ כְּלוּם; וְאִם הַיּוֹם חֹל וּלְמָחָר יוֹם טוֹב - בְּעֵרוּב זֶה יֻתַּר לִי לֶאֱפוֹת וּלְבַשֵּׁל לְמָחָר מִיּוֹם טוֹב לַשַּׁבָּת[37].

34) בכת"י נוסף: "של גלויות". שהרי הדין השני להניח ביום־טוב ראשון על תנאי, אפשר רק בשני ימים־טובים של גלויות, ולא בשני ימים־טובים של ראש השנה, כמבואר להלן הלכה יג. 35) ביצה יז, א. 36) בכת"י הגירסא:

"חול אין בדברי כלום, ואם היום חול ולמחר יום־טוב, הריני מניח עירובי מעתה". 37) ולמחר אין צריך לומר כלום (שו"ע או"ח סי' תקכז).

יב. כַּיּוֹצֵא[38] בּוֹ: הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי כַּלְכָּלוֹת[39] שֶׁל טֶבֶל[40] בְּיוֹם טוֹב[41] רִאשׁוֹן - אוֹמֵר: אִם הַיּוֹם חֹל - תְּהֵיֶה זוֹ תְּרוּמָה עַל זוֹ, וְאִם הַיּוֹם קֹדֶשׁ - אֵין בִּדְבָרַי כְּלוּם. וְקוֹרֵא עָלֶיהָ שֵׁם[42] וּמַנִּיחָהּ[43]. וּלְמָחָר כַּשֵּׁנִי חוֹזֵר[44] וְאוֹמֵר: אִם הַיּוֹם קֹדֶשׁ - אֵין בִּדְבָרַי כְּלוּם, וְאִם הַיּוֹם חֹל - תְּהֵיֶה זוֹ תְּרוּמָה עַל זוֹ. וְקוֹרֵא עָלֶיהָ שֵׁם וּמַנִּיחָהּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁקָּרָא עָלֶיהָ בָּרִאשׁוֹן. וּמַנִּיחַ אֶת זוֹ שֶׁקָּרָא עָלֶיהָ שֵׁם תְּרוּמָה, וְאוֹכֵל אֶת הַשְּׁנִיָּה.

38) עירובין לט, ב. 39) סלים. 40) תבואה שלא הפרישו ממנה תרומות ומעשרות, ואסור לאכול ממנה, נקראת טבל, טב־לא, שאינה טובה לאכילה. 41) ואסור להפריש תרומות ומעשרות ביום־טוב (ראה הל' יום־טוב פ"ד הכ"א). 42) תרומה. 43) ואינו אוכל ממנה. 44) לאותה הכלכלה שאמר עליה אתמול (רש"י).

יג. בַּמֶּה[45] דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גְּלֻיּוֹת; אֲבָל בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אִם שָׁכַח וְלֹא הִנִּיחַ בְּיוֹם רְבִיעִי - שׁוּב אֵינוֹ מַנִּיחַ, אֶלָּא סוֹמֵךְ עַל אֲחֵרִים, אִם עֵרְבוּ עָלָיו, אוֹ מַקְנֶה קִמְחוֹ[46] לְמִי שֶׁעֵרֵב, אוֹ יִהְיֶה אָסוּר לֶאֱפוֹת וּלְבַשֵּׁל לַשַּׁבָּת. וְכֵן אִם שָׁכַח וְלֹא הִפְרִישׁ תְּרוּמָה מִיּוֹם רְבִיעִי - שׁוּב אֵינוֹ מַפְרִישׁ עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת[47].

45) ביצה ו, א: "רבינא הוה יתיב קמיה דרב אשי בשני ימים־טובים של ראש השנה. חזייה דהוה עציב. אמר ליה: "אמאי עציב מר?" אמר ליה: "דלא אותיבי עירוב תבשילין", אמר ליה: "ולותיב מר האדינא (עכשיו), מי לא אמר רבא: מניח אדם עירוב תבשילין מיום־טוב לחבירו ומתנה?" אמר ליה: "אימר דאמר רבא, בשני ימים־טובים של גלויות, בשני ימים־טובים של ראש השנה - מי אמר?". 46) בכת"י, תיבת "קמחו" איננה. 47) כבר כתב הרמב"ם (למעלה פ"א הכ"ד): "שני ימים־טובים של ראש השנה, קדושה אחת הן, וכיום אחד הן חשובים לכל אלו הדברים", אם כן אי־אפשר להתנות "אם היום יום־טוב ולמחר חול", כיון שהם נחשבים ליום אחד.

יד. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ הָיוּ בִּזְמַן שֶׁהָיוּ בֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשִׁין עַל פִּי הָרְאִיָּה, וְהָיוּ בְּנֵי הַגְּלֻיּוֹת עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים כְּדֵי לְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִין יוֹם שֶׁקִּדְּשׁוּ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל הַיּוֹם, שֶׁבְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל סוֹמְכִין עַל הַחֶשְׁבּוֹן וּמְקַדְּשִׁין עָלָיו - אֵין יוֹם טוֹב שֵׁנִי לְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק, אֶלָּא מִנְהָג בִּלְבַד.

טו. וּלְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵין מְעָרֵב אָדָם וּמַתְּנֶה בַּזְּמַן הַזֶּה, לֹא עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין וְלֹא עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת וְלֹא שִׁתּוּפֵי מְבוֹאוֹת, וְאֵינוֹ מְעַשֵּׁר הַטֶּבֶל עַל תְּנַאי; אֶלָּא הַכֹּל מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב בִּלְבַד[48].

48) ואף שמקור הדין הזה, להתנות תנאי על שני ימים־טובים של גלויות, הוא מדברי רבא, שהיה מהאמוראים האחרונים - הרי כתב רבינו בהל' קידוש החודש פ"ה הי"ג: "ומאימתי התחילו כל ישראל לחשב בחשבון זה, מסוף חכמי הגמרא, בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר שם בית־דין קבוע, אבל בימי חכמי משנה וכן בימי חכמי גמרא עד ימי אביי ורבא - על קביעת ארץ ישראל היו סומכין". ואף שבגמרא מבואר ב"עובדא דרבינא הוה יתיב קמיה דרב אשי", שהדין הזה נהג גם בימי רב אשי? - הרי כתב הרמב"ם בהקדמתו לספר 'משנה תורה' בסדר קבלת החכמים: "שמכלל החכמים שקיבלו מרבא, רב אשי ורבינא", אם כן היו גם הם בדורו של רבא שנהג עד אז סדר קביעת ארץ ישראל (מפרשי הרמב"ם). והראב"ד כאן כותב על חידושו של הרמב"ם בדין זה: "אף־על־פי שיש בדבריו כעין טעם, לא ראינו הגאונים הראשונים שחלקו בדבר זה, שהרי כל־שכן הוא, אם היום השני חול גמור הוא, בוודאי שיכול לעשות עירוב בשני ימים־טובים של גלויות". אבל דעת הרמב"ם היא שמכיון שאנחנו יודעים שהיום הראשון הוא יום־טוב ודאי, והשני נשאר בידינו בתור מנהג, אם כן יש כאן יום־טוב ודאי מצד המנהג, ואי־אפשר להתנות עליו מספק - אם חול הוא.

טז. כְּשֵׁם[49] שֶׁמִּצְוָה לְכַבֵּד שַׁבָּת וּלְעַנְּגָהּ, כָּךְ כָּל יָמִים טוֹבִים[50]; שֶׁנֶּאֱמַר: לִקְדוֹשׁ ה' מְכֻבָּד[51], וְכָל יָמִים טוֹבִים נֶאֱמַר בָּהֶן: מִקְרָא קֹדֶשׁ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[52] הַכִּבּוּד[53] וְהָעֹנֶג[54] בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת. וְכֵן[55] רָאוּי לְאָדָם שֶׁלֹּא יִסְעֹד בְּעַרְבֵי יָמִים טוֹבִים מִן הַמִּנְחָה[56] וּלְמַעְלָה, כְּעֶרֶב שַׁבָּת, שֶׁדָּבָר זֶה בִּכְלַל הַכִּבּוּד. וְכָל הַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת[57], כְּאִלּוּ נִטְפַּל[58] לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[59].

49) ביצה טו, ב. 50) מצוה לכבדם ולענגם. 51) ולפני זה, כתוב "וקראת לשבת עונג", הרי כאן עונג וכבוד. והגאון האדר"ת העיר (בהגהותיו על הרמב"ם) על האחרונים שהסתפקו אם יש מצות עונג ביום־טוב כמו בשבת, ולא הביאו דברי רבינו אלה. ועיין למעלה פ"ב ה"ט. 52) בהל' שבת (פ"ל, ה"ב). 53) לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין, להתלבש בבגדים נאים ובכסות נקיה (שם). 54) לתקן תבשיל שמן ביותר, ומשקה מבוסם - הכל לפי ממונו, לאכול סעודות, לקבוע אותן על היין, לבצוע על שתי ככרות, אכילת בשר ושתיית יין (שם). 55) פסחים צט, ב. 56) מנחה קטנה, וחצי שעה לפניה (ראה למעלה פ"ל מהל' שבת ה"ד במגיד־משנה וכסף־משנה), כדי שיאכל סעודת יום־טוב בערב לתיאבון. 57) פסחים קיח, א. שאינו מכבד ומענג הימים־טובים. ואי אפשר לפרש "המועדות" חולו־של־מועד ובעושה מלאכה (כמו שפירש רשב"ם שם) - שהרי לדעת רבינו (להלן פ"ז ה"א) אין חול־המועד אסור במלאכה מן התורה, ואין סברא לומר שהוא כעובד עבודה־זרה. וכן כתבו ה'תוספות' בחגיגה יח. ד"ה חולו.

יז. שִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח וּשְׁמוֹנַת יְמֵי הֶחָג עִם שְׁאָר יָמִים טוֹבִים[60] - כֻּלָּם אֲסוּרִים בְּהֶסְפֵּד[61] וְתַעֲנִית[62]. וְחַיָּב אָדָם לִהְיוֹת בָּהֶן שָׂמֵחַ[63] וְטוֹב לֵב, הוּא וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּבְנֵי בָנָיו[64] וְכָל הַנִּלְוִים עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ וְגוֹמֵר. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַשִּׂמְחָה הָאֲמוּרָה כָּאן הִיא קָרְבַּן שְׁלָמִים, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ מְבָאֲרִין בְּהִלְכוֹת חֲגִיגָה, יֵשׁ בִּכְלַל אוֹתָהּ שִׂמְחָה לִשְׂמֹחַ הוּא וּבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ, כָּל אֶחָד כָּרָאוּי לוֹ.

60) חג השבועות וראש השנה. 61) משנה, מועד קטן כז, א. 62) פסחים סח, ב. 63) פסחים קט, א. 64) בכת"י, הגירסא: "ובני ביתו".

יח. כֵּיצַד?[65] הַקְּטַנִּים - נוֹתֵן לָהֶם קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִים וּמִגְדָּנוֹת, וְהַנָּשִׁים - קוֹנֶה לָהֶן בְּגָדִים וְתַכְשִׁיטִים נָאִים כְּפִי מָמוֹנוֹ, וְהָאֲנָשִׁים - אוֹכְלִין בָּשָׂר וְשׁוֹתִין יַיִן; שֶׁאֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּבָשָׂר, וְאֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּיַיִן. וּכְשֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה - חַיָּב לְהַאֲכִיל לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה[66] עִם שְׁאָר הָעֲנִיִּים הָאֻמְלָלִים. אֲבָל מִי שֶׁנּוֹעֵל דַּלְתוֹת חֲצֵרוֹ, וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה הוּא וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ, וְאֵינוֹ מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה לַעֲנִיִּים וּלְמָרֵי נֶפֶשׁ - אֵין זוֹ שִׂמְחַת מִצְוָה, אֶלָּא שִׂמְחַת כְּרִסּוֹ; וְעַל אֵלּוּ נֶאֱמַר: זִבְחֵיהֶם כְּלֶחֶם אוֹנִים לָהֶם, כָּל אֹכְלָיו יִטַּמָּאוּ, כִּי לַחְמָם לְנַפְשָׁם. וְשִׂמְחָה כָּזוֹ קָלוֹן הִיא לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל פְּנֵיכֶם, פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם.

65) פסחים קט, א: "תנו רבנן, חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל, שנאמר: "ושמחת בחגך", במה משמחם? ביין. רבי יהודה אומר: "אנשים בראוי להם, ונשים בראוי להן", אנשים – ביין, ונשים - בבבל בבגדי צבעונין, בארץ ישראל בבגדי פשתן מגוהצים". 66) שנאמר (דברים טז, יד): "ושמחת בחגך, אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך".

יט. אַף־עַל־פִּי[67] שֶׁאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה בַּמּוֹעֲדוֹת בִּכְלַל מִצְוַת עֲשֵׂה, לֹא יִהְיֶה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ[68], אֶלָּא כָּךְ הִיא הַדָּת[69]: בַּבֹּקֶר[70] מַשְׁכִּימִין כָּל הָעָם לְבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, וּמִתְפַּלְּלִין וְקוֹרִין בַּתּוֹרָה בְּעִנְיַן הַיּוֹם, וְחוֹזְרִין לְבָתֵּיהֶם וְאוֹכְלִין, וְהוֹלְכִין לְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, קוֹרִין וְשׁוֹנִין עַד חֲצִי הַיּוֹם, וְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם מִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת הַמִּנְחָה, וְחוֹזְרִין לְבָתֵּיהֶן לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת שְׁאָר הַיּוֹם עַד הַלַּיְלָה.

67) ביצה טו, ב. 68) "כתוב אחד אומר (דברים טז, ח): "עצרת לה' אלקיך", וכתוב אחד אומר (במדבר כט, לה): "עצרת תהיה לכם", הא כיצד? רבי יהושע אומר: "חלקהו, חציו לה' וחציו לכם", חציו אוכל ושותה, וחציו יושב ושונה. 69) הדין. 70) במגילה כג, א אמרו: "ביום־טוב מאחרין לבוא" (לבית הכנסת). ועיין ב'פרישה' ל'טור' או"ח סי' תקכט סק"ה, וב'בירור הלכה' למסכת ביצה טו: ציון ה.

כ. כְּשֶׁאָדָם אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְשָׂמֵחַ בָּרֶגֶל - לֹא יִמְשֹׁךְ בְּיַיִן וּבְשְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, וְיֹאמַר, שֶׁכָּל מִי שֶׁיּוֹסִיף בָּזֶה - יַרְבֶּה בְּמִצְוַת שִׂמְחָה; שֶׁהַשִּׂכְרוּת וְהַשְּׂחוֹק הַרְבֵּה וְקַלּוּת הָרֹאשׁ אֵינָהּ שִׂמְחָה, אֶלָּא הוֹלֵלוּת וְסִכְלוּת, וְלֹא נִצְטַוִּינוּ עַל הַהוֹלֵלוּת וְהַסִּכְלוּת, אֶלָּא עַל הַשִּׂמְחָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדַת יוֹצֵר הַכֹּל; שֶׁנֶּאֱמַר: תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהֲעֲבוֹדָה בְּשִׂמְחָה. וְאִי אֶפְשָׁר לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם לֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁ וְלֹא מִתּוֹךְ שִׁכְרוּת[71].

71) ברכות לא, א.

כא. חַיָּבִין[72] בֵּית דִּין לְהַעֲמִיד שׁוֹטְרִים בָּרְגָלִים, שֶׁיִּהְיוּ מְסַבְּבִין וּמְחַפְּשִׂין בַּגַּנּוֹת וּבַפַּרְדֵּסִים וְעַל הַנְּהָרוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְקַבְּצוּ לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת שָׁם אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְיָבוֹאוּ לִידֵי עֲבֵרָה. וְכֵן יַזְהִירוּ בְּדָבָר זֶה לְכָל הָעָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים בְּבָתֵּיהֶם לְשִׂמְחָה, וְלֹא יִמְשְׁכוּ בְּיַיִן, שֶׁמָּא יָבוֹאוּ לִידֵי עֲבֵרָה[73].

72) מקור הדברים בתוספתא (סוכה פ"ד ה"א): "בראשונה כשהיה שמחת בית השואבה, אנשים רואים מבפנים ונשים רואות כבחוץ, וכשראו בית־דין שהם באים לידי קלות ראש, עשו שלש גזוזטראות בעזרה, כנגד שלש רוחות, ששם נשים יושבות ורואות בשמחת בית השואבה, ולא היו מעורבין". 73) קידושין פא, א: "אמר אבין: סקבא דשתא - ריגלא" (ריעוע של ימות השנה ליחוד ולעבירה - ימות הרגל, שיש קבוצות אנשים ונשים לשמוע דרשה, ונושאים ונותנים זה עם זה, רש"י).

כב. יָמִים שֶׁבֵּין רִאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח וְרִאשׁוֹן וּשְׁמִינִי שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת, וְהֵן בַּגּוֹלָה אַרְבָּעָה בְּתוֹךְ הַפֶּסַח וַחֲמִשָּׁה בְּתוֹךְ הֶחָג - הֵם הַנִּקְרָאִין חֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, וְנִקְרָאִין מוֹעֵד. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם חַיָּבִין בְּשִׂמְחָה וַאֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית, מֻתָּר לִסְפֹּד בָּהֶן תַּלְמִיד חָכָם בִּפְנֵיהֶן[74]; אֲבָל לְאַחַר שֶׁיִּקָּבֵר - אָסוּר לִסְפֹּד בָּהֶן. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים, בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, שֶׁסּוֹפְדִין בָּהֶן תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בִּפְנֵיהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁיָּמִים אֵלּוּ אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית; אֲבָל לְאַחַר הַקְּבוּרָה - אָסוּר לִסְפֹּד בָּהֶן.

74) מועד קטן כז, ב: "אמר רב פפא: "אין מועד בפני תלמיד חכם".

כג. אֵין[75] מַנִּיחִין מִטַּת הַמֵּת בָּרְחוֹב בַּמּוֹעֵד, שֶׁלֹּא

לְהַרְגִּיל אֶת הַהֶסְפֵּד, אֶלָּא מִבֵּיתוֹ לְקִבְרוֹ[76]. וְאֵין[77] מִתְאַבְּלִין[78] בַּמּוֹעֵד. וְכֵן אֵין קוֹרְעִין וְלֹא מַבְרִין[79] וְלֹא חוֹלְצִין הַכָּתֵף[80] בַּמּוֹעֵד עַל הַמֵּת, אֶלָּא קְרוֹבָיו שֶׁהֵן חַיָּבִין לְהִתְאַבֵּל עָלָיו[81]. וְאִם הָיָה חָכָם[82] אוֹ אָדָם כָּשֵׁר[83], אוֹ שֶׁהָיָה עוֹמֵד עָלָיו בִּשְׁעַת נְטִילַת נְשָׁמָה - הֲרֵי זֶה קוֹרֵעַ עָלָיו בַּמּוֹעֵד אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ קְרוֹבוֹ. וְאֵין קוֹרְעִין בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי כְּלָל, וַאֲפִלּוּ קְרוֹבָיו שֶׁל מֵת.

75) (משנה, מועד קטן כז, א. 76) כלומר כשהקבר מוכן (שו"ע או"ח סי' תקמז). 77) משנה, מועד קטן כד, ב. 78) לא חלה עליו אבילות, דמצוות־עשה של שמחת הרגל שהיא מצוה של רבים, דוחה אבילות שהיא של יחיד (מועד קטן יד:). 79) סעודה ראשונה שעושין לאבל אחרי הקבורה. 80) ועכשיו לא נהגו לחלוץ הכתף לאבילות אפילו בחול (שו"ע יו"ד סי' שמ). 81) הם שבעה קרובים. אביו, אמו, בנו, בתו, אחיו, אחותו, ואשתו. 82) מועד קטן כה, א. 83) הגון (שם).

כד. נָשִׁים[84] בַּמּוֹעֵד: בִּפְנֵי הַמֵּת - מְעַנּוֹת, אֲבָל לֹא מְטַפְּחוֹת וְלֹא מְקוֹנְנוֹת; נִקְבַּר הַמֵּת - אֵינָן מְעַנּוֹת. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וַחֲנֻכָּה וּפוּרִים: בִּפְנֵי הַמֵּת - מְעַנּוֹת וּמְטַפְּחוֹת, אֲבָל לֹא מְקוֹנְנוֹת. אֵי זֶהוּ עִנּוּי? שֶׁכֻּלָּן עוֹנוֹת כְּאַחַת. קִינָה? אַחַת אוֹמֶרֶת וְכֻלָּן עוֹנוֹת. וְאָסוּר[85] לְאָדָם שֶׁיְּעוֹרֵר[86] עַל מֵתוֹ קֹדֶם לְרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא הָרֶגֶל וְהוּא נֶעֱצָב, וְלִבּוֹ דּוֹאֵג וְכוֹאֵב מִזִּכְרוֹן הַצַּעַר; אֶלָּא יָסִיר הַדְּאָגָה מִלִּבּוֹ, וִיכַוֵּן דַּעְתּוֹ לְשַׂמְּחָה[87].

84) משנה, שם כח, ב. 85) משנה, שם ח, א. 86) הספד. 87) לקיים מצות התורה: "ושמחת בחגך".

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ב־כ"ח טבת תשע"ו

יום ראשון כ"ב טבת ה'תשע"ו

הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר זר שאכל תרומה בשגגה וכמה יאכל ויהיה חייב. אם אכל וחזר ואכל אם מצטרף. ותרומה ותרומת מעשר אם מצטרפות. האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג או במזיד, טהורה או טמאה. המאכיל לפועלים או לאורחים או לבניו הקטנים, והמשלם את הקרן ולא את החומש. האשה שהייתה אוכלת תרומה ואמרו לה מת בעלך. שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ונפלה תרומה לאחת מהן. האוכל חומש בשגגה. ובת ישראל שאכלה תרומה ואח"כ נישאת לכהן. האוכל תרומה ממה משלם. ואם גזל תרומה או גנבה ולא אכלה.

א. זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה[2] בִּשְׁגָגָה - מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ[3]. אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהִיא תְּרוּמָה וְשֶׁהוּא מֻזְהָר עָלֶיהָ, אֲבָל לֹא יָדַע אִם חַיָּב עָלֶיהָ מִיתָה[4] אִם לַאו - הֲרֵי זוֹ שְׁגָגָה וּמְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ.

2) תרומות פרק ו משנה א. שנאמר: "ואיש כי יאכל קודש בשגגה ויסף חמישיתו עליו". [וקודש זה אינו קדשי המקדש (=הקרבנות), אלא קדשי הגבול (=תרומה), שהרי כל הפרשה כולה מדברת שם בתרומה, שנאמר: "ובא השמש וטהר", והיינו תרומה הנאכלת אחר הערב שמש. ובספרא למדו זאת בגזירה שווה "קודש - קודש", נאמר להלן "בערתי הקודש מן הבית" - "מה קודש האמור להלן בקדשי הגבול (=מעשר שני) הכתוב מדבר (ולא בקדשי המקדש), אף קודש האמור כאן, בקדשי הגבול (=תרומה) הכתוב מדבר"]. 3) מלבר (=מחוץ), כלומר, אם אכל שווה ארבעה משלם שווה חמישה, מפירות חולין מתוקנים. [ואינו משלם אלא דמי תרומה, שהם פחותים מדמי חולין, שאם אכל סאה של תרומה, אינו משלם סאה שלימה של חולין, אלא פחות מזה, לפי ערך השיווי. 4) בידי שמים. וכרבי יוחנן ששגגת כרת הרי היא שגגה לחייבו קרבן. וכרבא ששגגת מיתה בידי שמים, מחייבתו חומש, כשם ששגגת כרת, מחייבתו קרבן.

ב. אֶחָד הָאוֹכֵל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל[5], וְאֶחָד הַשּׁוֹתֶה[6] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת, וְאֶחָד הַסָּךְ דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּךְ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - לְרַבּוֹת אֶת הַסָּךְ. וְאֶחָד הָאוֹכֵל תְּרוּמָה טְהוֹרָה אוֹ טְמֵאָה[7] בִּשְׁגָגָה - מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ. וְאֵינוֹ חַיָּב בְּחֹמֶשׁ עַד שֶׁיֹּאכַל כַּזַּיִת[8]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה, וְאֵין אֲכִילָה פְּחוּתָה מִכְּזַיִת. וּכְשֵׁם שֶׁאֲכִילַת תְּרוּמָה בִּכְזַיִת, כָּךְ שְׁתִיָּה בִּכְזַיִת[9].

5) שאז נקראת אכילה, ובאין דרכו לא חשוב אכילה. [ומקור דבריו בתוספתא תרומות תחילת פרק ז: "הסך יין של תרומה שוגג משלם את הקרן ואינו משלם את החומש", לפי שיין אין דרכו לסיכה. 6) ששתייה בכלל אכילה. 7) [ומפשטות הלשון נראה, שכשם שבתרומה טהורה משלם דמים שלמים, כמו כן בתרומה טמאה משלם דמים שלמים, ולא דמי עצים בלבד, ורק להלן בהלכה ה גבי מזיד כתב, שאינו משלם אלא דמי עצים, מפני שאינה ראוייה אלא להסקה - לפי שבמזיד אין התשלומין תרומה, אבל בשוגג שהתשלומים תרומה, אם ישלם כשיווי דמי עצים בלבד, כשאחר כך ייעשו תרומה, לא ישוו אפילו דמי עצים של התרומה, צריך הוא לשלם מן החולין כשיווי כזה, שלאחר

התשלומין כשייעשו תרומה, יהיו שווים לדמי עצים של התרומה. ומסתבר שהוא הדין למשלם חולין טהורים, שכשם שתשלומין של תרומה טהורה נעשים כמותה (=תרומה טהורה), כמו כן תשלומי תרומה טמאה, ואף אם משלם חולין טהורים, הם נעשים תרומה טמאה. אולם בהלכה הקודמת כתבנו בדעת רבינו לעניין אוכל תרומה טהורה בשוגג, שאינו משלם אלא בשיווי של התרומה, ואף שאחרי שייעשו תרומה יהיו שווים פחות, וצריך עיון]. 8) ואין צריך שיהא בו שווה פרוטה. 9) ואף על פי שלעניין נזיר כתב רבינו "נזיר שאכל כזית ענבים וכו' ושתה רביעית יין וכו' הרי זה לוקה", הרי ששתייה ברביעית ולא בכזית - אין זה אלא בנזיר שנאמר בו במפורש: "חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה", אבל בתרומה שלא נאמרה בה שתייה במפורש, אלא היא בכלל אכילה - שיעורה כאכילה. וכיצד משער משקין בכזית? - מביא כוס מלא יין ומביא זית ונותן לתוכו ושופע (=נשפך ממנו), אם שתה כיוצא בו חייב.

1 **ג. אָכַל וְחָזַר וְאָכַל, שָׁתָה וְחָזַר וְשָׁתָה, אִם יֵשׁ**
2 **מִתְּחִלַּת אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה עַד סוֹף אֲכִילָה אַחֲרוֹנָה כְּדֵי**
3 **אֲכִילַת פְּרָס[10], וּמִתְּחִלַּת שְׁתִיָּה רִאשׁוֹנָה עַד סוֹף**
4 **שְׁתִיָּה אַחֲרוֹנָה כְּדֵי שְׁתִיַּת רְבִיעִית[11] - הֲרֵי אֵלּוּ**
5 **מִצְטָרְפִין לִכְזַיִת.**

10) פרס הוא חצי, והכוונה לחצי כיכר של שש ביצים, דהיינו שלוש ביצים. 11) ומה שאמרו בכריתות יג. שאף בשתייה בעינן בכדי אכילת פרס, וכן פסק רבינו בפרק ח מהלכות אבות הטומאות הלכה יא - אין הדברים אמורים אלא בשתייה ששיעורה ברביעית, אבל שתייה ששיעורה בפחות מזה, מצטרפת בכדי שתיית רביעית.

6 **ד. הַתְּרוּמָה[12] וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, בֵּין שֶׁל דְּמַאי בֵּין שֶׁל**
7 **וַדַּאי, וְהַחַלָּה וְהַבִּכּוּרִים - כֻּלָּן מִצְטָרְפִין לִכְזַיִת**
8 **לְחַיֵּב עֲלֵיהֶן מִיתָה[13] וָחֹמֶשׁ, שֶׁכֻּלָּן נִקְרְאוּ תְּרוּמָה[14].**
9 **וּמִן הַדִּין הָיָה שֶׁאֵין חַיָּבִין חֹמֶשׁ עַל תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר**
10 **שֶׁל דְּמַאי, שֶׁאֵין חַיָּבִין עַל מַעֲשֵׂר [שֵׁנִי] שֶׁלּוֹ, כְּמוֹ**
11 **שֶׁיִּתְבָּאֵר; אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים: אִם לֹא יִתְחַיֵּב עָלֶיהָ[15]**
12 **חֹמֶשׁ - יְזַלְזְלוּ בָּהּ[16].**

12) תרומה גדולה. 13) פשוט הוא שאין זה מוסב על תרומת דמאי שאינה אלא מדרבנן, ואין בה מיתה. 14) בחלה נאמר: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", ובביכורים נאמר: "ותרומת ידך" וקבלו חז"ל שהכוונה לביכורים. 15) על התרומה. 16) ולא חששו אלא לתרומה בלבד, שוודאה במיתה ולא למעשר שני, שוודאו אינו במיתה.

13 **ה. אָכַל תְּרוּמָה בְּמֵזִיד [וְהִתְרוּ בּוֹ - לוֹקֶה וְאֵינוֹ**
14 **מְשַׁלֵּם; לֹא הִתְרוּ בּוֹ]: אִם הָיְתָה טְהוֹרָה - מְשַׁלֵּם**
15 **הַקֶּרֶן וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַחֹמֶשׁ[17]; וְאִם הָיְתָה טְמֵאָה**
16 **- מְשַׁלֵּם דְּמֵי עֵצִים[18], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה אֶלָּא**
17 **לְהַסָּקָה. לְפִיכָךְ, אִם אָכַל תְּרוּמַת תּוּתִים וְרִמּוֹנִים[19]**
18 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם[20] שֶׁנִּטְמְאוּ - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין,**
19 **שֶׁהֲרֵי אֵינָם רְאוּיִין לְהַסָּקָה.**

17) ש"לא חייב השם יתברך בחומש אלא למי שאכל בשגגה, והוא אמרו: "ואיש כי יאכל קודש בשגגה", אבל במזיד אין חייב חומש, כי עוונו גדול מנשוא, ולא יתכפר בתשלומים". 18) תוספתא תרומות. [ומפשטות דברי התוספתא שם נראה, שהמדובר גם בשוגג, וכן כתב בתוספתא כפשוטה שם. ורבינו העתיק דין זה באוכל במזיד, אף על פי שבשניהם אינו משלם אלא דמי עצים בלבד, לפי שבשוגג צריך הוא לשלם לפי שוויה האמיתי אלא שהתשלומים ייעשו כתרומה טמאה, ויהיו אחר כך לדמי עצים, ואילו במזיד, שאין התשלומין נעשים תרומה, אינו משלם לכתחילה אלא דמי עצים בלבד]. 19) שם הגירסא "תותים וענבים", שגם ענבים אינם ראויים לכלום, שהרי אסור לזלף ביין את הבית, גזירה שמא יבואו לשתותו. 20) שאר פירות, שאין המשקה שלהם ראוי להדלקה.

20 **ו. הָאוֹכֵל תְּרוּמַת חָמֵץ בְּפֶסַח, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין**
21 **בִּשְׁגָגָה[21], בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה - פָּטוּר מִן**
22 **הַתַּשְׁלוּמִין. אֲפִלּוּ הִפְרִישָׁהּ מַצָּה וְהֶחְמִיצָה[22] -**
23 **פָּטוּר. וַאֲפִלּוּ דְּמֵי עֵצִים אֵינוֹ מְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ**
24 **רְאוּיָה לְהַסָּקָה; מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, אֵין לָהּ**
25 **דָּמִים.**

21) כרבי עקיבא שם, הסובר שכשהוא משלם, משלם הוא לפי דמים, כלומר, לפי שוויה של התורה. 22) ורוצה לומר: לא רק אם גזל תרומת חמץ בפסח מכהן ואכלה, אינו חייב לשלם, אלא אף אם הפרישה מצה והחמיצה אצלו, שגרם לה להפסד, אינו משלם כלום.

26 **ז. אֲבָל הַשּׁוֹגֵג שֶׁאָכַל תְּרוּמָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[23] אוֹ**
27 **שֶׁאָכַל תְּרוּמָה נְקוּרָה[24], וְהַשּׁוֹתֶה יֵין תְּרוּמָה**
28 **שֶׁנִּתְגַּלָּה[25], וְהַסָּךְ יַיִן וָשֶׁמֶן כְּאֶחָד[26], אוֹ שֶׁשָּׁתָה שֶׁמֶן**
29 **וָחֹמֶץ[27] כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁכָּסַס[28] אֶת הַחִטִּים[29] אוֹ גָּמַע אֶת**
30 **הַחֹמֶץ[30] - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ.**

23) והיינו שהיה שוגג גם על התרומה וגם על יום הכיפורים, שאם התרו בו באחד מהם - הרי זה לוקה ואינו משלם. 24) שאסורה באכילה, שמא ניקרה הנחש. ואף על פי כן משלם, שכיוון שאכלה ולא הוזק, הוברר הדבר למפרע שלא ניקרה הנחש, והוא הדין ליין מגולה שבסמוך. 25) שאסור בשתייה, שמא שתה ממנו נחש. 26) [בתוספתא שם לפי כתב־יד עהרפורט "הסך יין וחומץ משלם קרן וחומש" ונראה שרבינו גרס שם "הסך יין ושמן כאחד משלם קרן וחומש", שהרי מפורש בתוספתא שם סוף פרק ט, שיין וחומץ אין דרכם בסיכה]. 27) שאף על פי שהשותה שמן לבד אינו חייב חומש - אם שתהו ביחד עם חומץ - דרכו בכך. 28) שדרך אכילה הוא, שהרי מברכים עליהם בורא פרי האדמה. 29) כשהן בלתי מבושלות. וכל שהוא אוכלו שלא כדרך אכילתו הרי הוא "כוסס". 30) ירושלמי שם: "רבי אבהו בשם ר' יוחנן המגמע חומץ של תרומה לוקה". והוא הדין שמשלם קרן וחומש אם אכלו בשוגג.

ח. הָיָה שָׁבֵעַ[31] וְקָץ בִּמְזוֹנוֹ וְהוֹסִיף עַל שָׂבְעוֹ בַּאֲכִילַת תְּרוּמָה - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַחֹמֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יֹאכַל - לֹא שֶׁיַּזִּיק אֶת עַצְמוֹ[32]. וְכֵן הַכּוֹסֵס אֶת הַשְּׁעוֹרִים - פָּטוּר מִן הַחֹמֶשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהִזִּיק עַצְמוֹ.

31) ביומא פ: "אמר ר' ירמיה אמר ריש לקיש זר שאכל תרומה אכילה גסה, משלם את הקרן ואינו משלם את החומש, כי יאכל, פרט למזיק". 32) וברש"י שם פירש: "פרט למזיק את התרומה".

ט. זָר שֶׁבָּלַע[33] שְׁזָפִין שֶׁל תְּרוּמָה וֶהֱקִיאָן, וּבָא אַחֵר וַאֲכָלָן גַּם הוּא בִּשְׁגָגָה - הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ[34], וְהַשֵּׁנִי מְשַׁלֵּם דְּמֵי עֵצִים לָרִאשׁוֹן[35].

33) בלא כסיסה. שאם כסס ובלעם וחזר והקיאם, אינם ראויים אפילו להסקה, ואין השני חייב כלום. 34) שאף בליעה היא דרך אכילה. 35) שכיוון שבלעה הראשון, נתחללה, והרי זה ככהן שסך תרומה, שבן בתו ישראל מתעגל עליה. ואינו משלם אלא כמזיק ממון חבירו.

י. הַמַּאֲכִיל הַפּוֹעֲלִים[36] וְאֶת הָאוֹרְחִים[37] תְּרוּמָה - הֵם מְשַׁלְּמִין קֶרֶן וָחֹמֶשׁ[38], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּשׁוֹגְגִין, וְהוּא מְשַׁלֵּם לָהֶם דְּמֵי סְעֻדָּתָן[39]; שֶׁדְּמֵי הַחֻלִּין יְתֵרִין מִדְּמֵי תְּרוּמָה שֶׁאָכְלוּ[40], שֶׁדָּבָר הָאָסוּר נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם חוֹתֶה מִמֶּנּוּ[41].

36) שפסק עמהם להאכילם חולין. 37) שנתחייב לתת להם סעודה של חולין. 38) ולא המאכיל. 39) כלומר, מעות כשיווי סעודה של חולין, כמו שנתחייב להם. 40) שהם שילמו פירות חולין כפי השווי של התרומה בלבד, כלומר: אם אכלו סאה תרומה, לא שלמו סאה שלמה של חולין, אלא פחות מזה, לפי ערך השיווי של התרומה. ואילו הוא, מחזיר להם דמי סאה של חולין. והיינו כתנא קמא במשנה שם ולא כרבי מאיר שאמר שהוא משלם את הקרן בדמי תרומה לכהן, והם משלמים את החומש. 41) כלומר: "נפשו של אדם קצה באכילת איסור אף על פי שאינו יודע בדבר, שליבו נוקפו, ואינה נחשבת לו אכילה".

יא. הַמַּאֲכִיל[42] אֶת בָּנָיו הַקְּטַנִּים[43] וְאֶת עֲבָדָיו[44] בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, וְהָאוֹכֵל תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ[45], וְהָאוֹכֵל אוֹ הַשּׁוֹתֶה פָּחוֹת מִכְּזַיִת[46], וְנָזִיר שֶׁשָּׁגַג[47] וְשָׁתָה יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה, וְהַשּׁוֹתֶה שֶׁמֶן[48] וְהַסָּךְ אֶת הַיַּיִן - כָּל אֵלּוּ מְשַׁלְּמִים אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא אֶת הַחֹמֶשׁ.

42) זר. 43) שאינם בני חיוב. 44) הכנענים, שכל מה שקנו - קנה רבם, ואין להם מה לשלם. 45) שאינה אלא מדרבנן. 46) במשנה שם נזכרה רק "אכילה" ורבינו כתב גם שתייה, שאף היא בכזית. 47) והטעם הוא, שכיוון שחוץ מאיסור תרומה אסור עליו היין מצד שהוא נזיר - שתיית איסור אינה שתייה לעניין זה. ואף על פי שהאוכל בשוגג תרומה ביום הכיפורים, משלם קרן וחומש - אין זה אלא ביום הכיפורים שאינו אלא "איסור גברא", אבל נזיר הוא "איסור חפצא". [אבל עדיין לא מיושב מה בין נזיר ששתה יין להאוכל תרומת הקדש, שאף היא אסורה מטעם הקדש חוץ מאיסור תרומה, ואף על פי כן חייבים עליה חומש]. 48) שמזיקו.

יב. בַּת כֹּהֵן שֶׁהָיְתָה נְשׂוּאָה לְיִשְׂרָאֵל[49] אוֹ שֶׁנִּפְסְלָה[50] וְאַחַר כָּךְ אָכְלָה תְּרוּמָה - מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא אֶת הַחֹמֶשׁ. הָאִשָּׁה[51] שֶׁהָיְתָה אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה וְאָמְרוּ לָהּ: מֵת בַּעֲלֵיךְ אוֹ גֵרַשְׁךְ[52]; וְכֵן הָעֶבֶד[53] שֶׁהָיָה אוֹכֵל וְאָמְרוּ לוֹ: מֵת רַבְּךָ וְהִנִּיחַ יוֹרֵשׁ שֶׁאֵינוֹ מַאֲכִיל[54], אוֹ שֶׁמְּכָרְךָ לְיִשְׂרָאֵל אוֹ נְתָנְךָ לוֹ, אוֹ שֶׁחֲרָרְךָ[55]; וְכֵן כֹּהֵן שֶׁהָיָה אוֹכֵל וְנוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה[56] אוֹ בֶּן חֲלוּצָה - הֲרֵי אֵלּוּ מְשַׁלְּמִין הַקֶּרֶן בִּלְבַד[57]. וְאִם הָיְתָה תְּרוּמַת חָמֵץ וְהָיָה עֶרֶב הַפֶּסַח - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִלְּשַׁלֵּם[58]; מִפְּנֵי שֶׁזְּמַנָּהּ בָּהוּל[59], נֶחְפְּזוּ לֶאֱכֹל וְלֹא בָּדְקוּ. וְכֻלָּן שֶׁהָיְתָה לָהֶן תְּרוּמָה בְּתוֹךְ פִּיהֶן כְּשֶׁיָּדְעוּ שֶׁהֵן אֲסוּרִין לֶאֱכֹל - הֲרֵי אֵלּוּ יִפְלְטוּ[60].

49) ואף על פי שנפסלה מלאכול בתרומה - אינה משלמת את החומש, הואיל ולא הייתה זרה מתחילתה. אבל הקרן משלמת כדין גוזל חברו. 50) כגון שנבעלה לפסול לה. 51) בת ישראל הנשואה לכהן. 52) וכגון שאמרה לשלוחה קבל לי גיטי במקום פלוני, שאינה אסורה בתרומה עד שיגיע השליח לאותו מקום והיא לא ידעה שכבר הגיע השליח לאותו מקום. 53) עבד כנעני של כהן שאכל בתרומה. 54) כגון בן בתו שנישאת לישראל. 55) על ידי אחרים, שזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו. 56) הרי הוא חלל, ואסור לאכול בתרומה. 57) ולא חומש. האשה והעבד - לפי שאכלו מקודם, ואינם זרים בתחילה. ובן גרושה הואיל ואם עבד במקדש, עבודתו כשרה בדיעבד, אינו זר גם לעניין תרומה, שאף היא כעבודה, ולכך פטור מן החומש. וקרן חייב לשלם, כיוון שאינו ראוי לאכול תרומה. 58) אפילו קרן. 59) והרי זה אונס ופטור מלשלם אף קרן. 60) יוציאו מפיהם, מאחר שאסורים בה. ואין אנו חוששים להפסד.

יג. הָיָה אוֹכֵל וְאָמְרוּ לוֹ: נִטְמֵאתָ אוֹ נִטְמְאַת הַתְּרוּמָה, טָמֵא הָיִיתָ[61] אוֹ טְמֵאָה הָיְתָה הַתְּרוּמָה; אוֹ נוֹדַע שֶׁהוּא טֶבֶל, אוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, אוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ; אוֹ שֶׁטָּעַם טַעַם פִּשְׁפֵּשׁ[62] לְתוֹךְ פִּיו[63] - הֲרֵי אֵלּוּ יִפְלְטוּ[64].

61) ואכלת תחילה באיסור. 62) מין תולעים אדומים כצורת העדשים. 63) היינו בעת שאוכל התרומה הרגיש גם טעם פשפש בפיו. וזה מונע אותו מלאכול גם התרומה, מפני הטינוף והמיאוס. 64) גם התרומה, אף על פי שמאבד אוכלי תרומה.

יד. שְׁתֵּי קֻפּוֹת, אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה וְאַחַת שֶׁל חֻלִּין, וְנָפְלָה תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ לְאֵי זוֹ נָפְלָה - הֲרֵינִי אוֹמֵר: לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה[65]. אֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא שֶׁל תְּרוּמָה, אָכַל זָר אַחַת מֵהֶן -

הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין[66], שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה, וְהַשְּׁנִיָּה נוֹהֵג בָּהּ כִּתְרוּמָה. אָכַל אַחַר אֶת הַשְּׁנִיָּה - אַף הוּא פָּטוּר. אָכַל אֶחָד אֶת שְׁתֵּיהֶן - מְשַׁלֵּם כַּקְּטַנָּה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן[67]; אִם מֵזִיד - קֶרֶן, וְאִם שׁוֹגֵג - קֶרֶן וָחֹמֶשׁ.

65) ותולין לקולא כדי להתיר שניהם. ואף על פי שאם היו שתי סאין, אחת של חולין ואחת של תרומה, ונפלו אלו לתוך אלו, כתב רבינו שאין אנו אומרים "חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך התרומה", אלא בתרומה דרבנן. ואילו בתרומה של תורה לא הותר אלא אם רבו החולין על התרומה, באופן שמן התורה אין כאן איסור אפילו אם נפלה תרומה לתוך חולין, לפי שבטלה ברוב - כאן לא חילק רבינו בזה, ומשמע שאפילו בתרומה של תורה, ואפילו אם לא רבו החולין על התרומה, אנו תולין להקל, לפי שכאן, שלא נפלה אלא סאה אחת אנו מעמידים את החולין בחזקתם, אבל בשנפלו שתי סאים, שגם בחולין נפלה איזו סאה, כבר נתערערה חזקתם. 66) והיינו מן החומש, שהרי הקרן חייב לתת לכהן ממנה, ממה נפשך: אם השנייה היא התרומה, הרי היא לכהן, ואם הראשונה הייתה תרומה, והשנייה חולין, נותנה לכהן בתשלומין עבור התרומה. 67) שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

טו. הָאוֹכֵל אֶת הַחֹמֶשׁ בִּשְׁגָגָה - הֲרֵי זֶה מוֹסִיף עָלָיו חֻמְשׁוֹ[68], שֶׁהַחֹמֶשׁ כְּקֶרֶן[69] לְכָל דָּבָר. וְכֵן מוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל חֹמֶשׁ לְעוֹלָם[70]. כָּל הַמְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ - הֲרֵי הַתַּשְׁלוּמִין כִּתְרוּמָה לְכָל דָּבָר[71], אֶלָּא שֶׁאִם נִזְרְעוּ - גִּדּוּלֵיהֶן חֵלִין[72]. וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן לִמְחֹל - אֵינוֹ מוֹחֵל[73]. וְכָל הַמְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן בִּלְבַד - הֲרֵי הַתַּשְׁלוּמִין חֵלִין, וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן לִמְחֹל - מוֹחֵל.

68) "וזה הוא עניין מה שאמר בו השם ית' בזולת זה המקום וחמישיתו יוסף עליו. ואמרו: מלמד שהוא מוסיף חומש על חומש". 69) דינו ודין התרומה שווה. 70) שהתורה ריבתה חמישיות הרבה לקרן אחת. 71) שאף על פי שהם חולין מתוקנים, הם נעשים תרומה. 72) ירושלמי שם: "אמר ר' זירא בשם ר' חנינא: תשלומי תרומה הרי הן כתרומה לכל דבר אלא שגידוליהן חולין". שאף על פי שגזרו חכמים על גידולי תרומה ואסרום לזרים - לא גזרו כן על תשלומי תרומה. 73) שאינו ממון אלא כפרה, שהרי אפילו אוכל תרומת עצמו, שלא גזל כלום, משלם כפרה לעצמו וחומש לכהן. והא ראייה: שהחולין של התשלומים נעשים תרומה.

טז. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁאָכְלָה תְּרוּמָה[74] וְאַחַר כָּךְ נִשָּׂאת לְכֹהֵן[75]: אִם תְּרוּמָה שֶׁלֹּא זָכָה בָּהּ כֹּהֵן[76] אָכְלָה - מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן וָחֹמֶשׁ לְעַצְמָהּ[77]; וְאִם תְּרוּמָה שֶׁזָּכָה בָּהּ כֹּהֵן אָכְלָה - מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן לַבְּעָלִים[78], וְחֹמֶשׁ לְעַצְמָהּ. שֶׁכָּל הַמְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ[79] - מְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן לַבְּעָלִים, וְהַחֹמֶשׁ לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה.

74) שהפרישה משל עצמה. 75) והרי היא מותרת באכילת תרומה. 76) שלא נתנה עוד לכהן. 77) לאכלם בתורת תרומה. שאילו הייתה התרומה בעין לא הייתה מחוייבת עתה ליתן לכהן, שהרי נעשתה כהנת בנישואיה. 78) לכהן שזכה בה. 79) כלומר, באכילת תרומה, וכן הוא במשנה שם: "מפני שאמרו האוכל תרומה בשוגג משלם קרן לבעלים וחומש לכל מי שירצה".

יז. לֹא הִסְפִּיקָה לְשַׁלֵּם[80] עַד שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[81] אֵינָהּ מְשַׁלֶּמֶת לְעַצְמָהּ, וַהֲרֵי הִיא כְּמִי שֶׁלֹּא נִשָּׂאת לְכֹהֵן מֵעוֹלָם.

80) כלומר, לא הפרישה עוד את התשלומין, שאילו הפרישה בעודה תחת בעלה הרי הן כבר שלה. 81) בין שזכה בה הכהן ובין שלא זכה בה הכהן.

יח. כָּל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד[82] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא מִן הַחֵלִין הַמְתֻקָּנִים שֶׁהוֹצִיאוּ מֵהֶן תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת[83]. וּמְשַׁלְּמִין מִן הַלֶּקֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפֵּאָה וּמִן הַהֶפְקֵר[84], וּמִמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[85], אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִטְּלָה תְּרוּמָה גְּדוֹלָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אִם הִקְדִּים הַמַּעֲשֵׂר לִתְרוּמָה[86]. וּמְשַׁלְּמִין מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּפְדּוּ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה[87], וּמִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן[88]. אֲבָל לֹא מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ - כַּקֹּדֶשׁ שֶׁאָכַל.

82) [בפרק ז שם משנה א אמרו, שהאוכל במזיד תשלומיו חולין, ומתוך זה למד רבינו שהתשלומים הם פירות הראויים להיות קודש, ולא מעות, שאם משלם מעות מה שייך לומר "התשלומין חולין" ואיזה חידוש הוא, והיה לו לתנא לומר "התשלומין מעות"]. 83) שנאמר: "ונתן לכהן את הקודש" - "דבר הראוי להיות קודש", כלומר, דבר הראוי להיות אחר כך קודש, ולא שיש בו עכשיו קודש. והוא הדין לחומש, שנלמד מן הפסוק "ויסף חמישיתו עליו" - עליו, שהוא כמו הקרן. 84) שכולם פטורים מתרומה ומעשר, והרי הם כחולין מתוקנים. 85) תרומת מעשר. 86) כלומר, שהקדימו בשיבולים שהוא פטור מתרומה גדולה. אבל לא ניטלה תרומה כלל אין משלמין, שאינו מתוקן. 87) היינו: שנתן את הקרן ולא נתן את החומש, שבדיעבד הוא פדוי. אבל רבינו בפירוש המשניות שם כתב: מעשר שני שנפדה על ידי אסימון וההקדש שנפדה על הקרקע. וצריך עיון שהרי באופנים אלו אינם פדויים אפילו בדיעבד. 88) חדש של שנה זו וישן של השנה שעברה.

יט. הָאוֹכֵל קִשּׁוּאִין שֶׁל עֵרֶב שְׁבִיעִית[89] - יַמְתִּין לַקִּשּׁוּאִין שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וִישַׁלֵּם מֵהֶן; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁלֵּם חוֹבוֹ מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

89) ואכלם בשביעית, שאז אינם מצויים קישואים של שישית.

כ. אָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה - מְשַׁלֵּם חֵלִין בֵּין טְמֵאִין בֵּין טְהוֹרִין[90]. אָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה - מְשַׁלֵּם חֵלִין

טְהוֹרִין[91]. וְאִם שִׁלֵּם חֵלִין טְמֵאִין, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד[92] - תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין[93], וְיַחֲזֹר וִישַׁלֵּם מִן הַטְּהוֹרִין[94].

90) [לפי מה שכתבנו למעלה בהלכה ב, שבאוכל תרומה טמאה בשוגג, אף חולין טהורים נעשים תרומה טמאה, מוסברים הדברים היטב מה שמשלם בין חולין טהורים ובין חולין טמאים, שהרי שניהם יהיו תרומה טמאה]. **91)** כמו התרומה שאכל. **92)** ולדעת ריב"ן הכוונה לשוגג ומזיד בעת האכילה, ולפיכך שאלו שם על רבי מאיר שאמר: "במזיד אין תשלומיו תשלומין" - "תבוא עליו ברכה, שאכל ממנו תרומה שאינה ראוייה לו בימי טומאתו, ומשלם לו חולין טמאים שהם ראויים לו בימי טומאתו", שלדעת המפרשים שהמדובר באכילת שוגג, אלא שהיה מזיד בעת ששילם, קשה מאוד הלא התשלומין הם תרומה, ואם כן אינם ראויים עוד בימי טומאתו, אבל אם נפרש שהמדובר במזיד בעת האכילה, לא קשה כלל, שהרי במזיד אין תשלומיו תרומה. **93)** ומשמע שבשוגג והם נעשים תרומה טמאה. **94)** להשלים הפסדו של כהן.

כא. אָכַל תְּרוּמַת חָבֵר[95] - מְשַׁלֵּם לוֹ. אָכַל תְּרוּמַת עַם הָאָרֶץ - מְשַׁלֵּם לְחָבֵר, וְנוֹטֵל דָּמֶיהָ מִמֶּנּוּ וְנוֹתֵן לְעַם הָאָרֶץ[96] שֶׁאָכַל תְּרוּמָתוֹ; שֶׁאֵין מוֹסְרִין טְהָרוֹת[97] לְעַם הָאָרֶץ.

95) כהן חבר. **96)** לפייסו. **97)** [אף על פי שכתבנו למעלה, שהאוכל תרומה טמאה בשוגג ומשלם חולין טהורים, הם נעשים תרומה טמאה, ואם כן גם כאן כשמשלם עבור תרומת עם הארץ, שהיא תרומה טמאה, התשלומין כמותה, והרי תרומה טמאה מוסרים לעם הארץ? - ייתכן כי חששו שמא לא הייתה התרומה טמאה ביד עם הארץ, ואם כן התשלומין הם תרומה טהורה, ועכשיו ייטמאו בידו].

כב. גָּזַל תְּרוּמָה מֵאֲבִי אִמּוֹ כֹּהֵן וַאֲכָלָהּ, וְאַחַר כָּךְ מֵת אֲבִי אִמּוֹ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לְעַצְמוֹ[98], אֶלָּא לְיוֹרֵשׁ אַחֵר מִשְּׁאָר הַשֵּׁבֶט. וְכֵן אִם נָפְלָה לוֹ תְּרוּמָה מֵאֲבִי אִמּוֹ וַאֲכָלָהּ, וּבַעַל חוֹב שֶׁגָּבָה תְּרוּמָה בְּחוֹבוֹ וְהָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ וַאֲכָלוּהָ - מְשַׁלְּמִין קֶרֶן וָחֹמֶשׁ לְכֹהֵן חָבֵר, וְהֶחָבֵר[99] נוֹתֵן לָהֶם דָּמִים[100] שֶׁהָיוּ מוֹכְרִין בָּהּ[101] אוֹתָהּ הַתְּרוּמָה כְּמוֹ שֶׁאָכְלוּ.

98) כרבי יוחנן שם, שצריך להוציא הגזילה מתחת ידו. **99)** הכהן. **100)** דמי הקרן. **101)** שהיורש את התרומה רשאי למכור את התרומה, וכן הבעל־חוב והאשה שגבו בחובם, הואיל וממונם הוא. והיינו משום שבהיתר באה לידם, אבל בגזל תרומה מאבי אמו כהן לא אמרו כן, מפני שבאיסור באה לידו.

כג. הַגּוֹנֵב תְּרוּמָה וְלֹא אֲכָלָהּ - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַבְּעָלִים[102]. וְיֵשׁ לוֹ לְשַׁלֵּם מִדְּמֵי תְּרוּמָה[103]. גְּנָבָהּ וַאֲכָלָהּ - מְשַׁלֵּם שְׁנֵי קְרָנִין וָחֹמֶשׁ; קֶרֶן וָחֹמֶשׁ - מִן הַחֵלִין[104], וְקֶרֶן[105] - אֲפִלּוּ מִדְּמֵי תְּרוּמָה[106].

102) ואין התרומה דומה להקדש שאין לו בעלים, ולפיכך אין בו תשלומי כפל. **103)** כלומר, משלם מעות בשיווי התרומה ואינו צריך לשלם פירות הראויים להיות קודש. ואין כאן חידוש שמשלם רק בשיווי התרומה, שזה נוהג גם באוכל תרומה, אלא עיקר החידוש הוא שמשלם מעות ולא פירות. **104)** מה שהוא חייב בה אפילו לא הייתה גנובה, ולפיכך אינו משלם תרומה אלא חולין. **105)** כפל. **106)** מעות בשיווי התרומה.

כד. הָיְתָה הַתְּרוּמָה הֶקְדֵּשׁ לְבֶדֶק הַבַּיִת[107] וּגְנָבָהּ וַאֲכָלָהּ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁאֵין תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בַּהֶקְדֵּשׁ[108], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. אֲבָל מְשַׁלֵּם קֶרֶן וּשְׁנֵי חֲמָשִׁים[109]: חֹמֶשׁ מִשּׁוּם אֹכֶל תְּרוּמָה, וְחֹמֶשׁ מִשּׁוּם שֶׁנֶּהֱנָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ[110]. וּלְמִי מְשַׁלֵּם? אִם הָיָה בָּהּ כְּזַיִת וְאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה - מְשַׁלֵּם לַכֹּהֲנִים[111]; וְאִם יֵשׁ בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּזַיִת[112] בֵּין שֶׁאֵין בָּהּ כְּזַיִת[113] - מְשַׁלֵּם לְהֶקְדֵּשׁ.

107) שהפרישה כהן שהיא ברשותו לבדק הבית. **108)** "כמאמר השם יתברך: ישלם שניים לרעהו, לרעהו ולא להקדש". **109)** כלומר, ייתכן שיהא כן, אם יש בו גם כזית וגם שווה פרוטה. **110)** "כי העיקר אצלנו הנהנה מן ההקדש בשווה פרוטה מעל, ומשלם מה שהפסיד מן ההקדש בשעה שנהנה ממנו, בתוספת חומש. **111)** חומש משום אכילת תרומה, שבתרומה אין צורך בפרוטה, אבל משום שנהנה מן ההקדש אין כאן, משום שאין בו שווה פרוטה. **112)** ומשלם שני חומשים, אחד משום אכילת תרומה ואחד משום הנאת הקדש. **113)** ומשלם חומש אחד משום הנאת הקדש לבד.

כה. וּמִפְּנֵי מָה חָל אִסּוּר הֶקְדֵּשׁ עַל אִסּוּר הַתְּרוּמָה[114]? מִפְּנֵי שֶׁהַתְּרוּמָה אֲסוּרָה לְזָר וּמֻתֶּרֶת לְכֹהֵן, הִקְדִּישָׁהּ - נֶאֱסְרָה עַל הַכֹּהֵן, לְפִיכָךְ נוֹסַף בָּהּ אִסּוּר אַף עַל יִשְׂרָאֵל, עַל דֶּרֶךְ שֶׁבַּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת וְאִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת.

114) הרי אין איסור חל על איסור.

**כו. הַגּוֹזֵל תְּרוּמָה וַאֲכָלָהּ[115] - מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ אֶחָד, שֶׁהַחֹמֶשׁ שֶׁחַיָּב בּוֹ מִשּׁוּם תְּרוּמָה יָצָא בּוֹ יְדֵי גְזֵלוֹ[116]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בַחֹמֶשׁ שֶׁל קֹדֶשׁ בִּלְבַד[117]. גְּזֵלָהּ וְהֶאֱכִילָהּ לְאַחֵר[118] - הָאוֹכֵל מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ, אִם אָכַל שָׁוֶה אַרְבָּעָה - מְשַׁלֵּם שָׁוֶה חֲמִשָּׁה[119] מִמִּין שֶׁאָכַל[120]. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ מְשַׁלֵּם קֶרֶן וּשְׁנֵי חֲמָשִׁין, אָכַל שָׁוֶה אַרְבָּעָה - מְשַׁלֵּם שִׁשָּׁה. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ מְשַׁלֵּם שְׁנֵי קְרָנִין וְחֹמֶשׁ אֶחָד, אָכַל שָׁוֶה אַרְבָּעָה - מְשַׁלֵּם דְּמֵי תִּשְׁעָה[121]. וּלְעוֹלָם[122] אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא לְפִי דָּמִים שֶׁהָיְתָה שָׁוָה בִּשְׁעַת אֲכִילָה[123], בֵּין שֶׁהוּזְּלָה בִּשְׁעַת תַּשְׁלוּמִין בֵּין שֶׁהוּקְרָה.

115) והיינו כשגזל תרומה ונשבע ואחר כך הודה, שחייב לשלם חומש. 116) יוצא בו משום חומש בשביל הגזל. 117) של תרומה ולא דבר אחר. 118) והאחר היה שוגג. 119) היינו חומש מלבר. 120) שכשם שאין משלמין את הקרן ממין אחר, כן אינו משלם את החומש ממין אחר. 121) שהחומש אינו משתלם אלא מקרן אחד. 122) אפילו אם אכל תרומה בשוגג. 123) הואיל ובשוגג אכל את התרומה, אינו גזלן משעה שלקח את התרומה, אלא משעת אכילה הוא כגזלן, וכל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה.

יום שני כ"ג טבת ה'תשע"ו

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר שהתרומה ניתנה לאכילה ולשתייה ולסיכה. מהו שמן שריפה. ואם משנים פירות התרומה מברייתן. אם מבשלין יין של תרומה והאוכל כזית תרומה אפילו פירות אם צריך נטילה. ודין קטן פחות משבעה אם חשוב ערל. כהנת שחפפה ראשה בתלתן של תרומה אם חופפת הישראלית אחריה. ודין עוקצי תאנים של תרומה וגרעיני אתרוג או זיתים והסובין וכיוצא אם מותר לזרים. אם מדליקין שמן שריפה בבתי כנסיות. גידולי תרומה או גידולי גידולין. והזורע תרומה מה דינו.

1 **א. הַתְּרוּמָה נִתֶּנֶת[2] לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִּיָּה וּלְסִיכָה[3];**
2 **שֶׁהַסִּיכָה הִיא כִּשְׁתִיָּה[4], שֶׁנֶּאֱמַר[5]: וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ**
3 **וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו, וְהַשְּׁתִיָּה בִּכְלַל אֲכִילָה[6]. לֶאֱכֹל**
4 **דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל[7], וְלִשְׁתּוֹת דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת,**
5 **וְלָסוּךְ דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּךְ. לֹא יָסוּךְ יַיִן וְחֹמֶץ[8]; אֲבָל**
6 **סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן הַטָּהוֹר, וּמַדְלִיק אֶת הַטָּמֵא[9].**
7 **וְזֶהוּ הַנִּקְרָא שֶׁמֶן שְׂרֵפָה[10] בְּכָל מָקוֹם.**

2) שביעית פ"ח משנה ב (ותוספתא תרומות פרק ט, הוצאת ליברמן עמ' 851 54). 3) בלבד, אבל להדלקה אסור בתרומה טהורה (משנה בשביעית שם). 4) משנה בשבת פו. 5) שם נוסף: "אע"פ שאין ראיה לדבר, זכר לדבר". 6) יומא עו. 7) ראה הערה א. אבל דבר שאין דרכו לאכול אסור, שאין זו אכילה. וראה בפ"ה מהלכות שמיטה, הלכה ג. 8) שאין דרכם בסיכה (תוספתא שם). 9) אבל לא הטהור, כמו שביארנו למעלה. ולהדליק בטמא שמותר, למדו בשבת כה. מן הפסוק "ואני נתתי לך" - "שלך תהא, להסיקה תחת תבשילך". 10) תרומות פי"א משנה י, ושבת כד: ועוד.

8 **ב. תְּמָרִים שֶׁל תְּרוּמָה - מֵתֶר לְחַבְּצָן[11] וּלְקַבְּצָן**
9 **כְּעִגּוּל הַדְּבֶלָה[12], וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת מֵהֶם שֵׁכָר[13]. וְכֵן**
10 **אֵין עוֹשִׂין תְּמָרִים דְּבַשׁ[14], וְלֹא תַּפּוּחִים יַיִן, וְלֹא**
11 **פֵּרוֹת הַסְּתָו[15] חֹמֶץ. וְכֵן שְׁאָר כָּל הַפֵּרוֹת אֵין מְשַׁנִּין**
12 **אוֹתָן מִבְּרִיָּתָן בַּתְּרוּמָה, חוּץ מִזֵּיתִים וַעֲנָבִים בִּלְבַד[16].**
13 **עָבַר וְעָשָׂה הָאֹכֶל מַשְׁקֶה - הֲרֵי זֶה שׁוֹתֶהוּ[17]. וְזָר[18]**
14 **שֶׁאָכַל דְּבַשׁ תְּמָרִים וְיֵין תַּפּוּחִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בִּשְׁגָגָה**
15 **- אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[19]. וְאִם אָכַל בְּמֵזִיד - מַכִּין אוֹתוֹ**
16 **מַכַּת מַרְדּוּת[20].**

11) להדקם ולהקשותם כמו חביצי גבינה. 12) שאינו משנה אותם מברייתם (ברכות לח.). 13) שאין משנים פירות תרומה מברייתן (שם). 14) תרומות פי"א משנה ג. שאסור להחזיר האוכל משקה (פירוש המשנה שם). 15) פירות החורף. 16) משנה שם. "למאמר השי"ת (במדבר יח, יב) "כל חלב יצהר, וכל חלב תירוש ודגן", ותירוש הוא היין, ויצהר הוא השמן, וקראו הכתוב ראשית כמו שקרא הביכורים ראשית, וחייב אותה בתרומה, ולפיכך מותר להוציא מהם משקה" (פירוש המשנה שם). 17) שאסור להפסיד תרומה ולאבדה. 18) שם משנה ב. 19) לפי שאינם משקה אלא זיעה בעלמא (ברכות שם). והנה בתרומות שם: "ר' יהושע פוטר", ופירש רבינו שם "פטור מן החומש", ומשמע שקרן חייב לשלם, לא יהא אלא גזל, כמו שכתב הראב"ד. 20) אבל מלקות מן התורה אין כאן, לפי שאינו משקה אלא זיעה בעלמא, כנ"ל.

17 **ג. אֵין נוֹתְנִין דְּבֶלָה[21] וּגְרוֹגָרוֹת לְתוֹךְ הַמּוּרְיָס[22],**
18 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְאַבְּדָן[23]; אֲבָל נוֹתְנִין אֶת הַיַּיִן לְתוֹךְ**
19 **הַמּוּרְיָס[24]. וְאֵין מְטַמְּטְמִין אֶת הַשֶּׁמֶן[25], מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
20 **מוֹצִיאוֹ מִכְּלַל מַאֲכָלוֹת וְעוֹשֶׂהוּ שֶׁמֶן מִשְׁחָה[26]; אֲבָל**
21 **מְעָרְבִין יַיִן וּדְבַשׁ וּפִלְפְּלִין[27] וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ לְאָכְלָן.**

21) שם משנה א. 22) ציר דגים מלוחים (ר"ש שם). 23) שהדרך לסוחטן להוציא מימיהן ואחר־כך להשליכן (שם ע"פ התוספתא פ"ט). 24) למתק את המורייס ולהשביח טעמו. 25) כלומר, אין מרקחין שמן של תרומה בדברים שריחם טוב. 26) "שאלו הדברים משנים טעם השמן ומוציאים אותו מתכונתו ומחזירים אותו במדרגת השמנים שעושים הרופאים שאינם ראויים לאכילה" (פירוש המשנה שם). 27) זהו "יינומלין" שבמשנה שם, ובשבת קמ. קראוהו ופירשוהו כדברי רבינו, "אנומלין" (ובפירוש המשנה כתב רבינו, שהוא מעורב משמן יין ודבש ופלפלין". וראה בכסף־משנה שהביא נוסחת ספרים בדברי רבינו כאן: "אבל מערבין יין ושמן ודבש").

22 **ד. אֵין מְבַשְּׁלִין[28] יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
23 **מְמַעֲטוֹ[29]. אֵין כּוֹבְשִׁין בְּצָלִים[30] שֶׁל תְּרוּמָה בְּחֹמֶץ**
24 **שֶׁל תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁמַּפְסִיד הַחֹמֶץ[31]. אֵין מְעָרְבִין**
25 **תְּבוּאָה[32] בִּקְטָנִיּוֹת. וְכָל דָּבָר שֶׁיִּתְפָּרֵשׁ זֶה מִזֶּה**
26 **כְּשֶׁכּוֹבְרִין[33] אוֹתוֹ - מְעָרְבִין[34]. וּמִשֶּׁחָרְבָה יְהוּדָה[35]**
27 **הִתְחִילוּ לְעָרֵב תְּבוּאָה בִּתְבוּאָה[36] וְקִטְנִית בְּקִטְנִית,**
28 **אֲבָל לֹא תְּבוּאָה בְּקִטְנִית.**

28) כחכמים, במשנה שם. 29) כי היין כשנתבשל, חסר בבישולו (פירוש המשנה שם). ובר"ש שם בשם הירושלמי, מביא פירוש אחר מפני שממעיטו משותיו, שאין כל אדם שותה יין מבושל כיין חי, שמבושל חזק יותר. 30) תוספתא תרומות פ"ט (הוצאת ליברמן עמ' 551 41). 31) שהבצל פוגם את החומץ (רדב"ז). 32) תוספתא שם פ"י (שם עמ' 361 05). והיינו משום שהתבואה החשובה מתבטל בקטניות, שאינם חשובים כל כך (רדב"ז). 33) כששמים בכברה ומנפים אותו. 34) שיכול להפריד שני המינים, תוספתא שם. 35) והתבואה היתה מעט, ולא

הקפידו באכילת תערובת. 36) היינו חיטים בשעורים, וכיון שנהגו כן בחולין, מותר לעשות כך גם בתרומה (רדב"ז). [שכדרך שנוהג בחולין, כך נוהג בתרומה, כמבואר בהלכה הסמוכה].

1 ה. כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּרַקְּדִין[37] אֶת הַקֶּמַח בְּחֵלִין, כָּךְ נוֹהֵג
2 הַכֹּהֵן בִּתְרוּמָה[38]: מְרַקֵּד לֶאֱכֹל וּמַשְׁלִיךְ אֶת
3 הַמֹּרְסָן[39]. הֲרֵי שֶׁרָצָה לַעֲשׂוֹת סֹלֶת[40] מְנַפֶּה בְּנָפִיּוֹת
4 הַרְבֵּה, עַד שֶׁיּוֹצִיא קַב אוֹ קַבַּיִם מִן הַסְּאָה - לֹא
5 יַשְׁלִיךְ אֶת הַשְּׁאָר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי לַאֲכִילָה, אֶלָּא
6 יַנִּיחֵהוּ בְּמָקוֹם מֻצְנָע.

37) בנפה. 38) תרומות פי"א משנה א. 39) הם הסובין הגסים. 40) שם.

7 ו. שֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה[41] - אֵין חוֹסְמִין[42] בּוֹ תַּנּוּר
8 וְכִירַיִם, וְאֵין סָכִין בּוֹ מִנְעָל וְסַנְדָּל[43]. וְלֹא יָסוּךְ רַגְלוֹ
9 וְהִיא בְּתוֹךְ מִנְעָל וְסַנְדָּל[44]. אֲבָל סָךְ אֶת רַגְלוֹ וְלוֹבֵשׁ
10 הַמִּנְעָל אוֹ הַסַּנְדָּל, וְסָךְ כָּל גּוּפוֹ וּמִתְעַגֵּל עַל גַּבֵּי
11 קָטוֹבִלְיָא[45] חֲדָשָׁה; וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן נְסוּכִין - אֵינוֹ
12 חוֹשֵׁשׁ[46]. אֲבָל לֹא יִתֵּן[47] שֶׁמֶן עַל גַּבֵּי טַבְלָא שֶׁל
13 שַׁיִשׁ[48] לְהִתְעַגֵּל עָלֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁמְּאַבְּדוֹ[49].

41) תוספתא תרומות פי"י (שם עמ' 361 88). 42) כלומר, אין מחזקים, שדרך למשוח אותם בשמן בעודם חדשים כדי לחזקם (כסף־משנה). שלא ניתן שמן של תרומה אלא לסיכת גופו של כהן, ולא לסיכת כליו (רדב"ז). 43) תוספתא שם. שהמנעל והעור מושחים אותם בעודם חדשים לרככם וליפותם (כסף־משנה). 44) מפני שהשמן נופל גם על המנעל והסנדל. 45) עור ששוכבים או יושבים עליו, ומושחים אותו בעודו חדש (כסף־משנה). 46) תוספתא שם. והיינו משום שכבר נתחללה התרומה, ונתבטלה קדושתה, כמבואר להלן בהלכה ח. 47) תוספתא שם, כחכמים ולא כר' שמעון. 48) על גבי טבלא של עור, בוודאי אסור. אבל על גבי טבלא של שיש, שאינה בולעת, ישנה סברא להתיר (וכן סובר ר' שמעון שם), ואף־על־פי־כן אסור, שאי־אפשר שלא יבוא קצת לידי הפסד (כסף־משנה). 49) שוודאי נשאר מעט בטבלא, האיל ואי־אפשר לקנח הכל בגופו (שם).

14 ז. כָּל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה, אֲפִלּוּ פֵּרוֹת[50] - צָרִיךְ נְטִילַת
15 יָדַיִם[51], אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ יָדָיו טְהוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר
16 בִּמְקוֹמוֹ[52]. וְאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת עִם הַזָּר[53] עַל הַשֻּׁלְחָן,
17 גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאכַל מִמֶּנָּה. וּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ -
18 נֶאֱכֶלֶת[54] עִם הַזָּר עַל הַשֻּׁלְחָן, וְאֵינָהּ צְרִיכָה נְטִילַת
19 יָדַיִם, כְּחֵלִין[55]. וְאֵין סָכִין תְּרוּמָה בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת[56].
20 נָפַל עַל בְּשָׂרוֹ - מְשַׁפְּשְׁפוֹ בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת[57]. אֲבָל
21 סָכִין אֶת הַקָּטָן[58] בְּשֶׁמֶן תְּרוּמָה בְּתוֹךְ שִׁבְעָה[59],
22 שֶׁהַנּוֹלָד כָּל שִׁבְעָה אֵינוֹ חָשׁוּב עָרֵל[60].

50) שבחולין אינם צריכים נטילת ידים, ואדרבה, "הנוטל ידיו לפירות - הרי זה מגסי הרוח" (שם, ופ"ו מהלכות ברכות הלכה ג). 51) חלה פ"א משנה ט, וחגיגה יח: 52) פ"ח מהלכות אבות הטומאה הלכה ח. 53) כן נראה מן המשנה בחלה פ"ד משנה ה (הובא בסמוך), שתרומת חו"ל נאכלת עם הזר, מכאן שתרומת א"י אסורה (רדב"ז). 54) משנה שם. 55) לפירות (כסף־משנה) [שהרי היא טמאה, ראה להלן פי"ב הלכה א]. 56) כלומר, בלי נטילת ידים, שהידים האלו פוסלות את התרומה. תוספתא תרומות פרק י. 57) כלומר, משפשפו וסך, שכבר נתחללה בשעה שנפל על בשרו ובטלה קדושתה. 58) בעיא היא ביבמות עא. ולא נפשטה, אבל פשוטה היא בירושלמי שם פ"א הלכה א (הגרע"א). 59) ללידתו עד שלא נימול אף־על־פי שהוא ערל, וערל אסור בתרומה. 60) לענין איסור אכילת תרומה וקדשים, ירושלמי שם.

23 ח. סָךְ הוּא הַכֹּהֵן[61] עַצְמוֹ בְּשֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה וּמֵבִיא
24 בֵּן בִּתּוֹ יִשְׂרָאֵל[62] וּמַעְגִּילוֹ עַל גַּבָּיו[63]. וְאִם סָךְ עַצְמוֹ
25 בְּשֶׁמֶן וְנִכְנַס לַמֶּרְחָץ[64] - מֵתָּר לְזָר לְמָשְׁחוֹ[65] בַּמֶּרְחָץ
26 אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִסּוּךְ מִמֶּנּוּ[66].

61) תוספתא שם. וכן הוא בבבלי כריתות ז. 62) הוא־הדין ישראל אחר, ונקט בן בתו משום שרגיל ומצוי אצלו (רש"י שם). 63) שנאמר בתרומה (ויקרא כב, ט): "ומתו בו כי יחללוהו", וזו כבר נתחללה ובטלה קדושתה (כריתות שם). 64) יתכן כי במרחץ עצמו אסור לסוך, משום בזיון, כמו שכתב רבינו לענין פירות שביעית, בפ"ה מהלכות שמיטה הלכה ו (משנה־למלך). 65) כתב הכסף־משנה: "ט"ס הוא, וצריך להגיה "למשמשו". ואם נפשך לקיים הגירסא, תפרש למשחו למדדו כלשון ארמי, והוא מה שנוהגים למשמש איברי האדם במרחץ ליישבם ולתקנם". 66) והיינו משום שכבר נתחללה התרומה כשסך עצמו, עיין רדב"ז.

27 ט. כֹּהֶנֶת שֶׁחָפְפָה[67] רֹאשָׁהּ בְּתִלְתָּן שֶׁל תְּרוּמָה - אֵין
28 הַיִּשְׂרְאֵלִית מֻתֶּרֶת לָחוֹף אַחֲרֶיהָ[68]. אֲבָל מְעַגֶּלֶת שְׂעָרָהּ
29 בִּשְׂעָרָהּ[69]. וּמִפְּנֵי מָה הֵתִּרוּ הַכֹּהֲנִים לָחוֹף[70] שְׂעָרָן
30 בְּתִלְתָּן שֶׁל תְּרוּמָה? מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְמַאֲכַל
31 אָדָם[71].

67) תוספתא תרומות שם (הוצאת ליברמן עמ' 061 21). 68) מהתלתן הנשאר. 69) שהתלתן שבשער הכהנת, כבר נתחלל ובטלה קדושתו, כנ"ל. 70) הרי התרומה ניתנת רק לאכילה ולשתיה ולסיכה (למעלה הלכה א). 71) אלא על ידי הדחק, שאם לא היה מאכל אדם כלל, לא היה חייב בתרומה (כסף־משנה). והואיל ואינו ראוי לאכילה אלא על ידי הדחק, הותרו להשתמש בו לצרכים אחרים, כמו חפיפה ורחיצה הדומות לסיכה. וראה להלן פי"ב הלכה ז, ולמעלה פ"ב הלכה ח.

32 י. עֲקִצֵּי תְּאֵנִים[72] וּגְרוֹגָרוֹת[73], וְהַכְּלִיסִים[74] וְהֶחָרוּבִין,
33 וּמְעֵי אֲבַטִּיחַ[75] וּקְלִפֵּי אֲבַטִּיחַ[76], וְאֶתְרוֹג וּמְלָפְפוֹן[77],
34 אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן אֹכֶל[78], וּקְנִיבַת יָרָק[79]
35 שֶׁמַּשְׁלִיכִין בַּעֲלֵי בָּתִּים[80] - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים לְזָרִים.
36 אֲבָל קְנִיבַת יָרָק שֶׁמְּקַנְּבִים הַגַּנָּנִין[81] - מֻתֶּרֶת לְזָרִים.

קְלִפֵּי פּוֹלִין[82] וְשֶׁמִּשְׁמִין: אִם יֵשׁ בָּהֶן אֹכֶל - אֲסוּרִין; אֵין בָּהֶן אֹכֶל - מֻתָּרִין.

72) תרומות פי"א משנה ד. עוקץ הוא העץ הקטן הדבק בבדי האילן ובעיקר הפרי (פירוש המשנה שם). 73) תאנים יבשים. 74) מין ממיני התאנים (שם). 75) הזרע והרוטב שבתוכו (פירוש המשניות לעדיות, פ"ג משנה ג). ופסק כחכמים ולא כר' דוסא שם. 76) תוספתא תרומות פ"י (עמ' 061 5), כחכמים ולא כר' דוסא. 77) תוספתא שם. 78) שכיון שהם מובלעים באוכל, כלומר, דבוקים בו, הם חשובים כאוכל (רדב"ז בשם הירושלמי, ועיין 'תוספות יום־טוב'). 79) כחכמים, במשנה ותוספתא שם. וקניבת ירק היינו הקצוות שחותכים ומשליכים מן הירק, כשמחתכים אותו לבשל (פירוש המשנה שם). 80) להלן בפי"א מהלכות מעשר הלכה יא, מבואר שאין הדברים אמורים אלא בהשליכום בבית, אבל אם השליכום לאשפה - מותרים לזרים. 81) שאינם מקנבים אלא העלים המעופשים ביותר, ונראה שכן גרס רבינו בירושלמי תרומות פי"א הלכה ד (כסף־משנה). 82) תוספתא תחלת פי"י.

יא. גַּרְעִינֵי אֶתְרוֹג - מֻתָּרִים[83]. גַּרְעִינֵי זֵיתִים וּתְמָרִים[84] וְחָרוּבִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כְּנָסָן הַכֹּהֵן[85] - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין לְזָרִים[86]. וּשְׁאָר הַגַּרְעִינִין: בִּזְמַן שֶׁכְּנָסָן[87] וְיֵשׁ בָּהֶן לַחְלוּחִית[88] לִמְצֹץ אוֹתָן - אֲסוּרִין לְזָר; וְאִם הִשְׁלִיכָן - מֻתָּרוֹת[89].

83) שם. כי הם מרים ואינם ראויים לאכילה (רדב"ז). 84) תוספתא שם. 85) שאינו מכנס אותן, ואין דעתו עליהם. 86) כשיש עליהם קצת אוכל. 87) ודעתו עליהן, תרומות פי"א משנה ה. 88) ירושלמי שם. 89) שכיון שאינו ראוי לאכילה אלא על ידי הדחק, אין עליו דין תרומה מן התורה אלא מדרבנן, שמא ייחלף באוכל, וכיון שהשליכן, לא יבוא להחליף ולא גזרו עליו (משנה ראשונה).

יב. הַסַּבִּין שֶׁל חִטִּים[90] חֲדָשׁוֹת - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי לְמַאֲכַל אָדָם[91]; וְשֶׁל יְשָׁנוֹת - מֻתָּר. וְעַד מָתַי נִקְרְאוּ חֲדָשׁוֹת? כָּל זְמַן שֶׁבְּנֵי אָדָם רְגִילִין לַחְבֹּט בֵּין הַגְּרָנוֹת[92].

90) תרומות שם. 91) לפי שהן לחות ואינן נטחנות היטב, ונשאר הרבה קמח מעורב בסובין (רע"ב). 92) כתנא־קמא, בירושלמי שם ובתוספתא שם.

יג. הַנְּצוֹלוֹת[93] וְהָרַקְבָּנִיּוֹת[94] שֶׁל תְּרוּמָה - אֲסוּרוֹת[95]; וְאִם הֶעֱלוּ אָבָק - מֻתָּרוֹת[96]. שְׁמָרִים שֶׁל תְּרוּמָה[97] שֶׁנָּתַן עֲלֵיהֶם מַיִם[98] - הָרִאשׁוֹן[99] וְהַשֵּׁנִי אָסוּר לְזָרִים[100], וְהַשְּׁלִישִׁי מֻתָּר[101]. וְאִם לֹא נָתַן[102] עֲלֵיהֶם מַיִם, אֶלָּא מְסַנֵּן הַיַּיִן מֵעַל הַשְּׁמָרִים בִּלְבַד[103] - אַף הַשְּׁלִישִׁי[104] אָסוּר לְזָרִים[105].

93) תוספתא שם (עמ' 160 9) כנוסחת כ"י ווין. ופירוש נצולות, כמו שאמרו בבראשית רבה (פס"ז) על ויצל אלהים - מן הנצולות, ופירוש הערוך שהם החוסכים, כלומר, גרועים ודקים (כסף־משנה). [וראה בפ"ב דאהלות משנה א: "וכזית נצל". ופירש רבינו, "שהוא הבשר שנימוח ונעשה ליחה סרוחה כאשר התחיל הבשר להתעפש"]. 94) רקובים קצת. 95) עדיין שם תרומה עליהן. 96) שכבר נתקלקלו, ובטל שם תרומה מהן. 97) תוספתא שם (עמ' 163 42), וברייתא בבבלי בבא בתרא צז. 98) ושנה ושילש. 99) מים ראשונים שהכניסן והוציאן משם (רשב"ם שם). 100) המדובר כשמצא כדי מדתו ולא יותר, ואף־על־פי שבשמרים של טבל לא חייבו אלא אם נתן שלשה ומצא ארבעה (שם, ופ"ב מהלכות מעשר הלכה ז) - בשמרים של תרומה החמירו יותר, ועיין רשב"ם שם שכתב, שחומרא דרבנן היא, ועיין שם בתוספות ד"ה שמרים. 101) אף אם יש בו טעם יין (רשב"ם שם). 102) ירושלמי פי"א הלכה ד. 103) על ידי שהוא נותן עליהם יין של חולין (ר"ש שירליאו שם). 104) הסינון השלישי. 105) שהשמרים מחזקים את היין (שם).

יד. מְגֵרָה[106] שֶׁפִּנָּה מִמֶּנָּה חִטֵּי תְּרוּמָה - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְלַקֵּט אַחַת אַחַת וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לְתוֹכָהּ חֵלִין, אֶלָּא מְכַבֵּד כְּדַרְכּוֹ[107] וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ חֵלִין[108]. וְכֵן חָבִית[109] שֶׁל שֶׁמֶן תְּרוּמָה שֶׁנִּשְׁפְּכָה - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְטַפֵּחַ[110], אֶלָּא נוֹהֵג בָּהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁנּוֹהֵג בְּחֵלִין[111].

106) אוצר שאוגרים בו תבואה, תרומות פי"א משנה ו. 107) "ר"ל שיכבד כדרך שבני אדם מכבדין האוצרות, כשמפנים אותם מן הדברים שהצניעו בהם" (פירוש המשנה שם). 108) ואינו בכלל "מבטל איסור לכתחלה", שאסור (פט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה כה) - הואיל ואינו מכוין לבטל ('תוספות יום־טוב' בשם רבינו אליהו מלונדריש. ועיין בפסקיו לסדר זרעים סימן י). 109) משנה שם. 110) "נגזר מן טפח, עניינו שלא נחייב אותו לדקדק בלקיטת השמן מן הקרקע עד שלא יניח שום לחלוחית" (פירוש המשנה שם). 111) ילקט כמו שהיה מלקט אילו נשברה שם חבית של שמן חולין (שם).

טו. הַמְעָרֶה כַּד שֶׁל שֶׁמֶן[112] תְּרוּמָה - הֲרֵי זֶה מְעָרֶה עַד שֶׁיִּפְסֹק הָעַמּוּד וַיַּתְחִיל הַשֶּׁמֶן לִנְטֹף מְעַט מְעַט, וְכֵיוָן שֶׁנָּטְפוּ שָׁלֹשׁ טִפִּים זוֹ אַחַר זוֹ - דַּיּוֹ[113], וּמֻתָּר לִתֵּן בַּכַּד שֶׁמֶן חֵלִין. הֲרֵי שֶׁלֹּא נָתַן[114], אֶלָּא הִנִּיחַ הַכַּד[115] עַד שֶׁנִּתְמַצִּית[116] - אוֹתָהּ הַתַּמְצִית תְּרוּמָה[117].

112) לכד שני. שם משנה ח. 113) "ואין מחייבין אותו לקנח הכד עד שלא ישאר שם לחלוחית" (פירוש המשנה שם). 114) בו חולין אחר שעירה אותו (שם). 115) "הטהו על צדו" (שם). 116) "ונתכנס בו שום שארית" (שם). 117) "ואין אומרים כיון שיצא ממנו כל מה שיש בו, טיפה אחר טיפה שלש טיפין, כל מה שנמצא ממנו אחר־כך חולין לפי שהסיח דעתו ממנו" (שם). שכשקרא שם תרומה על אותה מדה, גמר בדעתו שתהיה כולה תרומה עם המיצוי (תוספות בבא בתרא פז: ד"ה והתנן). ומה שהתירו לתת עליו חולין, היינו משום שאינו

מכוין לבטל האיסור ('תוספות יום־טוב' בשם רבנו אליהו מלונדריש).

טז. מְמַלֵּא הַכֹּהֵן[118] נֵר שֶׁמֶן שְׂרֵפָה[119] וְנוֹתְנוֹ לְיִשְׂרָאֵל לַעֲלוֹת בּוֹ לָעֲלִיָּה וּלְהַכְנֵס לַחֶדֶר לַעֲשׂוֹת צָרְכֵי הַכֹּהֵן, אֲבָל לֹא צָרְכֵי יִשְׂרָאֵל. וְאִם הָיָה שֵׁתָף[120] עִמּוֹ - מֻתָּר[121].

118) תוספתא תרומות פ"י. 119) שמן תרומה טמאה שמותר בהדלקה. 120) שם. 121) כיון שיש גם לכהן הנאה מזה (רדב"ז).

יז. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה אוֹרֵחַ[122] אֵצֶל כֹּהֵן וְהִדְלִיק לוֹ שֶׁמֶן שְׂרֵפָה, וְעָמַד הַכֹּהֵן וְהָלַךְ לוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְכַבּוֹתוֹ עַד שֶׁיִּכְבֶּה מֵאֵלָיו. וְטוֹבֵל הַיִּשְׂרָאֵל פְּתִילָה[123] בְּנֵר הַכֹּהֵן וּמַדְלִיק לֵילֵךְ בָּהּ[124].

122) תוספתא שם. 123) שם. 124) דעת רבינו, שהנאה של כילוי בתרומה לזר אינה אסורה אלא מדרבנן, ולצורך כזה שלא ילך באפילה לא גזרו, עיין משנה־למלך.

יח. בְּקָרוֹ שֶׁל כֹּהֵן[125] שֶׁהָיָה עוֹמֵד אֵצֶל בְּקָרוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְכִלְיוֹ שֶׁל כֹּהֵן שֶׁהָיָה נֶאֱרָג אֵצֶל כִּלְיוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה מַדְלִיק עֲלֵיהֶן שֶׁמֶן שְׂרֵפָה[126] שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הַכֹּהֵן. וְכֵן מַדְלִיקִין שֶׁמֶן שְׂרֵפָה בִּבְתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וּבַמְּבוֹאוֹת הָאֲפֵלִים[127] שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת כֹּהֵן[128]. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ חֵלִין לְהַדְלִיק נֵר חֲנֻכָּה[129] - מַדְלִיק שֶׁמֶן שְׂרֵפָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הַכֹּהֵן. מַדְלִיקִין שֶׁמֶן שְׂרֵפָה עַל גַּבֵּי הַחֵלִין[130] בִּרְשׁוּת כֹּהֵן[131].

125) תוספתא שם. 126) שגם הכהן נהנה מאורו, ונר לאחד נר למאה. 127) שכל אלו מצוה, ובמקום מצוה לא גזרו, כנ"ל. 128) כיון שהיא מצוה דרבים. ירושלמי תרומות פי"א הלכה ה. 129) שם. מפני שמצוות לאו ליהנות ניתנו, ועיין מראה הפנים שם. [ונראה שאף בערב שבת מותר להדליקו, שלא אמרו אין מדליקין בשמן שריפה, אלא ביום־טוב שחל להיות בערב שבת, כמפורש בשבת כג: ודברי הרדב"ז צ"ע). 130) לצורך חולים ישראל. 131) במאמרו ומצוותו שירשה לנו זה (פירוש המשנה שם). שכיון שאינה אלא מצוה דיחיד, אסורה בלי רשות מהכהן.

יט. בַּת יִשְׂרָאֵל[132] שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן וְהִיא לְמוּדָה[133] אֵצֶל אָבִיהָ - מַדְלִיק בִּרְשׁוּתָהּ[134]. מֻתָּר לְכֹהֵן לְהַדְלִיק שֶׁמֶן שְׂרֵפָה אֲפִלּוּ בְּבֵית הָאֵבֶל אוֹ בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה[135] שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֵרְבּוּב[136], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִסְתַּפְּקוּ מִמֶּנָּה[137]; בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה - שֶׁמִּפְּנֵי נִקְיוֹן כֵּלֵיהֶם[138] אֵין נוֹגְעִין בּוֹ, וּבְבֵית הָאֵבֶל - מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם פְּנַאי מִפְּנֵי הָאֵבֶל[139].

132) תרומות פי"א משנה י. 133) רגילה. 134) ('ברשות כהן" שלמעלה, נחלקו רבותינו: לדעת הר"ש, היינו כשהכהן נמצא שם. ולדעת רבינו, היינו במאמרו ובמצוותו (ראה למעלה). ואין צורך שהכהן יהיה שם, שבמקום מצוה התירו חכמים איסור דרבנן של הנאת כילוי לזרים מתרומה (ראה למעלה), אבל "ברשותה" כאן, שאין כאן מצוה, צריך לומר גם לדעת רבינו, שכל ההיתר אינו אלא כשהיא בבית). 135) כר' שמעון, במשנה שם. 136) של הרבה אנשים, והיה מקום לחשוש שמא יקחו ממנה לאכילה, אף־על־פי שבלי ערבוב לא חששו לכך, שהרי נותנו בכלי מאוס (להלן פי"ב הלכה יב). 137) כלומר, יאכלו ממנו. 138) הכלים שהם אוכלים ושותים בהם בבית המשתה (פירוש המשנה שם). 139) ואין מתעסקים בשום דבר.

כ. הַזּוֹרֵעַ אֶת הַתְּרוּמָה[140]: בְּשׁוּגֵג[141] - יְהַפֵּךְ[142], בְּמֵזִיד - יְקַיֵּם[143]. הֵבִיאָה שְׁלִישׁ[144], בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּשׁוּגֵג - יְקַיֵּם. וְאִם הָיָה פִּשְׁתָּן[145], אֲפִלּוּ הֵבִיאָה שְׁלִישׁ[146] וַאֲפִלּוּ בְּמֵזִיד - יְהַפֵּךְ[147]; קְנָס קָנְסוּ בוֹ[148], שֶׁלֹּא יִזְרַע וְיִתְכַּוֵּן לֵהָנוֹת בְּעֵצָיו[149].

140) תרומות פ"ט משנה א. 141) וכשנודע לו מתחרט על זה, שהרי כל הגידולין יהיו תרומה (בהלכה הסמוכה) הנמכרת בזול. 142) מותר לו להפך הארץ, אף־על־פי שיפסד הזרע אשר זרע (פיה"מ שם). שכיון שהוא שוגג לא קנסוהו חכמים לקיים. [ואין כאן איסור של מפסיד תרומה, שכיון שזרעה, שוב אינה ראויה לאכילה]. 143) "עניינו שהוא חייב להניחה, כדי שיצמחו ויהיה הדבר הצומח תרומה, בלי ספק" (שם). שכיון שעבר וזרע התרומה, קנסוהו חכמים שלא יהא רשאי להפוך, ותצמח שדהו גידולי תרומה, האסורים לזרים, ודמיהם פחותים מדמי חולין. 144) שכבר היא ראויה לאכילה (ראה להלן פ"ב מהלכות מעשר הלכות ג־ה) ואינו רשאי להפוך, שהרי הם גידולי תרומה שהם כתרומה (ראה בהלכה הסמוכה), ואסור לאבדם, ועיין ר"ש. 145) שאסר לזרעו מפני שמאבד תרומה, אבל גידוליה חולין (להלן הלכה כב), וראה להלן. 146) כן נראה במשנה שם: "הזורע תרומה שוגג וכו' אם הביאה שליש וכו' ובפשתן מזיד יהפך", הרי שבפשתן מדובר אפילו אם הביאה שליש, שאפילו הביאה שליש אינה תרומה, שהרי גידוליה חולין (להלן הלכה כב). 147) כן מפרש רבינו את המשנה שם "ובפשתן מזיד יהפך", היינו: אפילו מזיד. פירוש: לא מיבעי שוגג שאין לקונסו, כנ"ל, שוודאי יהפך, כלומר, רשאי להפך ולזרוע דבר אחר, אלא אפילו במזיד - יהפך, כלומר, חייב להפך. אלא שהשינוי הזה בין שוגג למזיד - דחוק, ועיין תוספתא כפשוטה. 148) ירושלמי שם. 149) [כלומר: לא קנסוהו חכמים, כבכל זורע תרומה, לקיים, ולשם כך לאסור גידוליה (וראה להלן הלכה כב), שהרי כל עיקרה של פשתן אינה לאכילת הזרע אלא לעצים (ראה בבא בתרא צג.), אלא אדרבה, קנסוהו להפך, ואם כן אין צורך לאסור הגידולין, ולפיכך הם מותרים לזרים, ראה להלן שם. ועיין באור־שמח].

כא. גִּדּוּלֵי תְּרוּמָה - הֲרֵי הֵן כְּחֵלִין[150] לְכָל דָּבָר, אֶלָּא שֶׁאֲסוּרִים לְזָרִים. גָּזְרוּ חֲכָמִים עֲלֵיהֶן[151] שֶׁיִּהְיוּ אֲסוּרִין לְזָרִים כִּתְרוּמָה, מִשּׁוּם תְּרוּמָה טְמֵאָה[152]

שֶׁבְּיַד הַכֹּהֵן, שֶׁלֹּא יַשְׁהֶנָּה אֶצְלוֹ כְּדֵי שֶׁיִּזְרָעֶנָּה וְתֵצֵא לְחֻלִּין, וְנִמְצָא בָּא בָּהּ לִידֵי תַּקָּלָה. לְפִיכָךְ[153] מֻתָּר[154] לֶאֱכֹל הַגִּדּוּלִין בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת[155], וּמֻתָּר לִטְבּוֹל יוֹם[156], כְּחֻלִּין.

150) ירושלמי תרומות פ"ו הלכה א. והיינו לחייבם בלקט שכחה ופאה ותרומה ומעשרות (להלן הלכה כז), ומה שאמרו בפי"א דתרומות משנה ד "גידולי תרומה תרומה", היינו לאסור לזרים (ר"ש שם). 151) בי"ח דבר שגזרו (פירוש המשנה שם). והוא בשבת יז: 152) שם. 153) הואיל והן חולין. 154) תוספתא תרומות פרק ח. 155) כלומר, בלי נטילת ידים, והמדובר בפירות. וראה למעלה הלכה ז, שפירות של תרומה צריכים נטילת ידים. 156) שבתרומה הוא אסור (למעלה פ"ז הלכה ב).

כב. גִּדּוּלֵי גִדּוּלִין[157] - חֻלִּין לְכָל דָּבָר[158]. וַאֲפִלּוּ דָּבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה, אִם רַבּוּ הַגִּדּוּלִין עַל הָעִקָּר[159] בְּגִדּוּלֵי הַגִּדּוּלִין - הֲרֵי הַגִּדּוּלִין הַשְּׁנִיִּים מַעֲלִין אֶת הָעִקָּר[160], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה, וְיִהְיֶה הַכֹּל מֻתָּר לְזָרִים. וְכֵן תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ[161] וְהַמְדֻמָּע[162] וְתוֹסֶפֶת תְּרוּמָה[163] וְזֶרְעוֹנֵי גִנָּה שֶׁאֵינָם נֶאֱכָלִים[164], כְּגוֹן זֶרַע לֶפֶת וּצְנוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁאוֹתוֹ לֶפֶת וּצְנוֹן תְּרוּמָה - גִּדּוּלֵיהֶן מֻתָּרִין, וַהֲרֵי הֵן חֻלִּין לְכָל דָּבָר. וְכֵן הַזּוֹרֵעַ פִּשְׁתָּן[165] שֶׁל תְּרוּמָה - הַגִּדּוּלִין מֻתָּרִין לְזָרִים.

157) תרומות פ"ט משנה ד. היינו אם זרע גידולי תרומה. 158) ואפילו לאכילה לזרים (כסף־משנה). 159) על הזרע. 160) נדרים נט: 161) משנה בתרומות שם. היינו שגם הגידולים עצמם מותרים לזרים, שלא גזרו בה, מפני שאינה מצויה, ובדבר שאינו מצוי לא גזרו חכמים (ירושלמי). 162) משנה שם, והיא תרומה שנתערבה בפחות ממאה חולין. ומפני שרובו חולין, גידוליו חולין (ירושלמי). 163) תוספתא תרומות תחילת פרק ח. והיינו כשתרם ועלה בידו אחד מששים ואחד, שהרי זה תרומה ויחזור ויתרום (למעלה פ"ג הלכה ו). 164) במעשרות פ"ה משנה ח: "זרעוני גינה שאינם נאכלים וכו' שאף־על־פי שאביהם תרומה, הרי אלו יאכלו". ופירשה רבינו שם בגידולי תרומה, וזו לשונו: "שאין אומרים גידולי תרומה, אלא כשהזרע הזרוע ראוי לאכילה, אבל אלו שאינם ראויים לאכילה, מותר לאכול גידוליהן, אף־על־פי שעיקר זרעם הוא תרומה". 165) שאף הוא מזרעוני גינה, ולרוב אינו נאכל, כמבואר בבבא בתרא צג. וראה בפ"א מהלכות כלאים הלכות ח־ט. ועיין בהשגת הראב"ד ובכסף־משנה.

כג. הַזּוֹרֵעַ תְּרוּמָה טְמֵאָה[166], אַף עַל פִּי שֶׁהַגִּדּוּלִים טְהוֹרִין[167] - הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה[168]. הוֹאִיל וְהַתְּרוּמָה שֶׁנִּזְרְעָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה הָיְתָה, כְּבָר נִדְּחוּ[169].

166) תרומות פ"ט משנה ז. 167) בספרא פ' שמיני (פרק יא הלכה ב): "מנין לזרעים טמאים שזרען טהרו, תלמוד־לומר אשר יזרע טהור". 168) אף לכהנים. 169) כן הוא בירושלמי שם. והוא כמו שאמרו בפסחים לד. משום היסח הדעת והוא פסול הגוף, ולא משום טומאה. אבל בפירושו למשנה תרומות שם כתב רבינו, שאסורים באכילה משום אין זריעה להקדש, וכמסקנת הגמרא בפסחים שם.

כד. חָתַךְ אֶת הֶעָלִין[170] שֶׁצָּמְחוּ, וְיָצְאוּ עָלִין שְׁנִיִּין וַחֲתָכָן - הֲרֵי אֹכֶל שֶׁיָּצָא אַחַר כָּךְ[171] מֻתָּר בַּאֲכִילָה[172].

170) תרומות שם. 171) כרבי יהודה במשנה שם: "עד שיגום וישנה". וכן נראה בירושלמי שם (כסף־משנה). 172) לכהן, שאין בו עוד משום טומאה, אבל לישראל אסור משום גידולי תרומה (ראב"ד), שאין זה כגידולי גידולין שמותרים באכילה לישראל (משנה ראשונה שם).

כה. שְׁתִילֵי[173] חֻלִּין[174] שֶׁנִּטְמְאוּ וּזְרָעָן וַעֲשָׂאָן תְּרוּמָה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; שֶׁהֲרֵי טָהֲרוּ בִּזְרִיעָה[175], וְלֹא נִטְמְאוּ כְּשֶׁהֵן תְּרוּמָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אֲסוּרִין.

173) בדפוס רומי: "שחלים". אבל בכסף־משנה וברדב"ז, כבדפוסים שלנו. 174) ירושלמי שם הלכה ג, עיין בפני־משה. 175) ראה למעלה הלכה כג.

כו. שִׁבֹּלֶת[176] שֶׁהָיְתָה[177] בְּתוֹךְ הַכְּרִי, וּמֵרַח הַכְּרִי[178] כֻּלּוֹ - הֲרֵי אוֹתָהּ הַשִּׁבֹּלֶת טֶבֶל, הוֹאִיל וְנִמְרְחָה בְּתוֹךְ הַכְּרִי. שְׁתָלָהּ וְאַחַר כָּךְ קָרָא עָלֶיהָ שֵׁם וַעֲשָׂאָהּ תְּרוּמָה[179] - הֲרֵי זוֹ סְפֵק[180] תְּרוּמָה, הוֹאִיל וּזְרָעָהּ, שֶׁמָּא פָּרַח הַטֶּבֶל מִמֶּנָּה[181] וְנַעֲשִׂית כַּפְּרוֹת שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרוּ[182]. אֲבָל אִם עֲשָׂאָהּ תְּרוּמָה קֹדֶם שֶׁיִּזְרָעֶנָּה - הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה. לְפִיכָךְ, אִם תָּלַשׁ מִמֶּנָּה וְאָכַל בְּמֵזִיד - חַיָּב מִיתָה[183], בְּשׁוֹגֵג - מְשַׁלֵּם אֶת הַחֹמֶשׁ. וְאִם גָּחַן[184] וְאָכַל בְּפִיו מִן הָאָרֶץ - בָּטְלָה דַּעְתּוֹ אֵצֶל כָּל אָדָם, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם בְּכָךְ[185]; לְפִיכָךְ פָּטוּר מִן הַמִּיתָה וּמִן הַחֹמֶשׁ אִם הָיָה שׁוֹגֵג.

176) תלושה מן הקרקע. 177) מנחות ע. 178) שהשווה אותה ברחת, שזוהי קביעותה למעשר (רש"י שם). 179) על פירות אחרים. 180) בעיא היא במנחות שם. 181) ולא להתירה באכילה, שהרי גידולי טבל - טבל (תרומות פ"ט משנה ו, וראה להלן פ"ו מהלכות מעשר הלכה ו), אלא לענין זה שאין הפרשתו הפרשה (ראה בשיטה־מקובצת שם). 182) כלומר, לא נגמרה מלאכתן, ונשתלו, שוודאי אין הפרשתו הפרשה. [ויתכן עוד כי הכוונה ללא נגמר בישולם, כלומר, לא הגיעו לעונת המעשרות (המבוארת להלן פ"ב מהלכות מעשר הלכה ה), שאז אינם חייבים במעשרות כלל (שם הלכה ג). ומה שאמרו (תרומות פרק ט משנה ו): גידולי טבל - טבל, אין זה אלא לאחר שתלשום מן המחובר, אבל כל זמן שהם מחוברים, אפשר שהם כאילו לא הגיעו לעונת המעשרות. וראה להלן פ"ה מהלכות מעשר הלכה ב]. ובמנחות שם, סיימו גם הצד השני של הספק: שמא כיון שמרחה בתלוש וחלה עליה חובת הפרשה - לא נפקעה חובתה ממנה גם

כשנשתלה, וכעין זה בפאה פ"א משנה ו. 183) מנחות שם. 184) התכופף, שם. 185) ובטלה דעתו אצל כל אדם (רש"י שם).

כז. שָׂדֶה שֶׁל גְּדוּלֵי תְּרוּמָה[186] - חַיֶּבֶת בְּלֶקֶט[187] שִׁכְחָה וּפֵאָה וּבִתְרוּמָה[188] וּמַעֲשְׂרוֹת[189] וּבְמַעְשַׂר עָנִי. וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל וַעֲנִיֵּי כֹּהֲנִים נוֹטְלִים מִמֶּנָּה מַתָּנוֹת אֵלּוּ; עֲנִיֵּי כֹּהֲנִים אוֹכְלִין אֶת שֶׁלָּהֶם, וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל מוֹכְרִין אֶת שֶׁלָּהֶם לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי תְּרוּמָה, וְהַדָּמִים שֶׁל עֲנִיִּים. וְכֵן בֵּן לֵוִי מוֹכֵר הַמַּעֲשֵׂר שֶׁלּוֹ[190] לַכֹּהֲנִים.

186) תרומות פ"ט משניות ב־ג. 187) שמן התורה הגידולין חולין, אלא שגזירת חכמים היא לאסור אותם לזרים, כמו שמבואר למעלה הלכה כא. (ואילו היתה תרומה מן התורה, היתה פטורה מכל אלו לפי שהיא קודש, ומטעם זה היא פטורה מן החלה (חלה פ"א משנה ד. וראה בכסף־משנה פ"ו מהלכות ביכורים הלכה ד, בשם הספרי). וראה במשנה ראשונה בתרומות שם). 188) במשנה ג שם: "וחייבת במעשרות ובמעשר עני" והוא־הדין לתרומה גדולה (ר"ש ורע"ב). 189) מעשר ראשון ומעשר שני. וראה להלן. 190) מעשר ראשון, אבל מעשר שני אסור למכור (פ"ג מהלכות מעשר שני הלכה יז), אלא נותנו במתנה לכהן (רדב"ז ו'תוספות יום־טוב' שם, בשם רבינו אליהו מלונדריש).

כח. הַחוֹבֵט[191] גְּדוּלִין אֵלּוּ - מְשַׁבֵּחַ[192]. וְהַדָּשׁ בִּבְהֵמָה כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? תּוֹלֶה כְּפִיפוֹת[193] בְּצַוְּארֵי בְּהֵמָה וְנוֹתֵן לְתוֹכָן מֵאוֹתוֹ הַמִּין[194]. נִמְצָא לֹא זוֹמֵם[195] אֶת הַבְּהֵמָה וְלֹא מַאֲכִיל אֶת הַתְּרוּמָה[196].

191) מכה במקלות לשם דישה. 192) תרומות שם. שעל־ידי־זה הוא מונע עצמו מלהכנס לאיסור של חסימת פרה בשעת דישה, ראה להלן. 193) קופות. 194) אם הוא דש חיטים - חיטים, אם הוא דש שעורים - שעורים, כדי שתאכל מהם בעת הדישה וידוש (פירוש המשנה שם). 195) לשון המשנה שם. וזומם הוא מלשון "זממו אל תפק" (תהלים קמ, ט). ועניינו שלא ישים המתג בפיה בעת האכילה, לפי שאסור לו לקשור פי הבהמה בשעת הדישה, שהכתוב אומר: לא תחסום שור בדישו (דברים כה, ד - פירוש המשנה שם). 196) שאסור לו להכניסה בזרע התרומה, לפי שהיא אוכלת ממנו, אלא אם היתה בהמת כהן (שם). היינו כרשינים, שאינם מיוחדים לאדם, אבל דבר המיוחד לאדם אין מאכילים לבהמה (משנה ראשונה שם). וראה למעלה פ"ט הלכה ז.

יום שלישי כ"ד טבת ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר שאסור לטמא תרומה. תרומה שנטמאת בספק וחבית שנשברה בגת העליונה והתחתונה טמאה. ודין כרשינין ותלתן של תרומה אם מותר לעשות מעשיהן בטומאה. ודין אם עושין לעם הארץ תרומת זיתיו בטהרה. וישראל שעושה פירותיו בטומאה. זיתים וענבים שנטמאו או פת או שמן של תרומה. תרומה שנתגלתה. ואם יטול הכהן תרומה ומתנות עד שיפרישום הבעלים. כהן שנתנו לו תרומה ומצא שם דברים אחרים. אם יסייע הכהן לישראל בבית הגרנות. ועשרה שאין חולקים להם תרומה בגרנות.

א. אָסוּר לְטַמֵּא אֶת הַתְּרוּמָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּשְׁאָר הַקֳּדָשִׁים, וְלֹא יְבִיאֶנָּה לִידֵי טֻמְאָה, וְלֹא יַפְסִידֶנָּה; אֶלָּא אוֹכֵל הַטְּהוֹרָה וּמַדְלִיק הַטְּמֵאָה. וּמֻתָּר לְטַמֵּא תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ בְּטֻמְאוֹת שֶׁל תּוֹרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ טְמֵאָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ הָעַמִּים, שֶׁהִיא מִדִּבְרֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁעִקַּר חִיּוּבָהּ מִדִּבְרֵיהֶם. לְפִיכָךְ, נִדָּה קוֹצָה לָהּ חַלָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ; שֶׁאֵינָהּ מַזְהֶרֶת אֶלָּא לְאָכְלָהּ, לֹא לִגַּע בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ב. תְּרוּמָה שֶׁנִּטְמֵאת בְּסָפֵק - לֹא אוֹכְלִים וְלֹא שׂוֹרְפִין, אֶלָּא תִּהְיֶה מַנַּחַת עַד שֶׁתִּטְמֵא טֻמְאָה וַדָּאִית וְתִשָּׂרֵף. וְיֵשׁ שָׁם סְפֵקוֹת שֶׁשּׂוֹרְפִין עֲלֵיהֶן אֶת הַתְּרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן טֻמְאָה וְטָהֳרָה.

ג. חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנּוֹלַד לָהּ סְפֵק טֻמְאָה - הֲרֵי זֶה לֹא יְחַדֵּשׁ בָּהּ דָּבָר: לֹא יְזִיזֶנָּה מִמְּקוֹמָהּ וְלֹא יְגַלֶּנָּה, אֶלָּא יַנִּיחֶנָּה עַד שֶׁתִּטְמֵא וַדַּאי וְתִשָּׂרֵף; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא תֹּאכַל.

ד. חָבִית שֶׁנִּשְׁבְּרָה בַּגַּת הָעֶלְיוֹנָה, וְהַתַּחְתּוֹנָה טְמֵאָה: אִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רְבִיעִית בְּטָהֳרָה - יַצִּיל; וְאִם לַאו - יַצִּיל בְּיָדָיו בְּלֹא נְטִילַת יָדַיִם וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְטַמְּאָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן טְהָרוֹת.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחָבִית שֶׁל יַיִן, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּגַּת הַתַּחְתּוֹנָה פָּחוֹת מִמֵּאָה, שֶׁהֲרֵי יִדָּמַע הַכֹּל וְיִפָּסֵל; אֲבָל אִם הָיָה בַּתַּחְתּוֹנָה מֵאָה בְּזוֹ הֶחָבִית, שֶׁהֲרֵי הִיא עוֹלָה בְּאַחַת וּמֵאָה, אוֹ שֶׁהָיְתָה חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן - תֵּרֵד וְתִטְמָא, וְאַל יְטַמְּאֶנָּה בְּיָדָיו; שֶׁהֲרֵי הַכֹּל רָאוּי לְהַדְלָקָה, וְאֵין שָׁם הֶפְסֵד מְרֻבֶּה. וְכֵן חָבִית שֶׁמֶן שֶׁנִּשְׁפְּכָה: אִם יָכוֹל לְהַצִּיל רְבִיעִית בְּטָהֳרָה - יַצִּיל, וְאִם לַאו - יַצִּיל בְּטֻמְאָה; שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּשְׁבְּרָה הֶחָבִית - אֵינוֹ מֻזְהָר שֶׁלֹּא לְהַצִּיל בְּטֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָּהוּל.

ו. הָיָה עוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּבְיָדוֹ כִּכָּרוֹת שֶׁל תְּרוּמָה, אָמַר לוֹ הַנָּכְרִי: תֵּן לִי אַחַת מֵהֶן, וְאִם לַאו, הֲרֵינִי נוֹגֵעַ בְּכֻלָּן וּמְטַמְּאָן - יַנִּיחַ לְפָנָיו אַחַת עַל הַסֶּלַע וְאַל יִתְּנֶנָּה לְתוֹךְ יָדוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְטַמֵּא הַתְּרוּמָה בַּיָּדַיִם.

ז. הַתִּלְתָּן וְהַכַּרְשִׁינִין שֶׁל תְּרוּמָה, הוֹאִיל וְאֵינוֹ מַאֲכַל אָדָם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לַעֲשׂוֹת כָּל מַעֲשֵׂיהֶן

בְּטֻמְאָה. וְאֵינוֹ נִזְהָר אֶלָּא בְּעֵת שְׁרִיָּתָן בְּמַיִם, שֶׁאִם שָׁרָה אוֹתָם בְּטֻמְאָה חֲרֵי טְמֵא אוֹתָם בַּיָּדַיִם; אֲבָל אַחַר הַשְּׁרִיָּה - אֵינוֹ נִזְהָר, לֹא בְּעֵת שֶׁשָּׁף הַכַּרְשִׁינִין וְלֹא בְּעֵת שֶׁמַּאֲכִילָן לִבְהֵמָה. לְפִיכָךְ נוֹתְנִין תְּרוּמַת תִּלְתָּן וְכַרְשִׁינִין לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ.

ח. אֵין מַפְקִידִין תְּרוּמָה אֵצֶל כֹּהֵן עַם הָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ גַּס בָּהּ לְאָכְלָהּ. אֲבָל מַפְקִידִין אוֹתָהּ אֵצֶל יִשְׂרָאֵל עַם הָאָרֶץ בִּכְלִי חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ פֵּרוֹת מֻכְשָׁרִין, גְּזֵרָה שֶׁלֹּא תְּסִיטֵם אִשְׁתּוֹ נִדָּה.

ט. אֵין עוֹשִׂין לְעַם הָאָרֶץ תְּרוּמַת זֵיתָיו בְּטָהֳרָה; אֲבָל עוֹשִׂין לוֹ זֵיתֵי חֵלִין בְּטָהֳרָה, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו שֶׁל בַּדָּד (לְבָד). וְכֵיצַד עוֹשֶׂה? נוֹטֵל כַּדֵּי הַתְּרוּמָה וּמַנִּיחָהּ בִּכְלִי שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן כְּלִי אֲבָנִים, וּכְשֶׁיָּבוֹא עַם הָאָרֶץ לִטֹּל הַחֵלִין וְהַתְּרוּמָה - אוֹמְרִין לוֹ: הִזָּהֵר שֶׁמָּא תִּגַּע בַּתְּרוּמָה, שֶׁלֹּא תַּחֲזוֹר לִטְבָלָהּ.

י. יִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹשֶׂה פֵּרוֹתָיו בְּטֻמְאָה - אֵין בּוֹצְרִין עִמּוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין דּוֹרְכִין עִמּוֹ, מִפְּנֵי הַתְּרוּמָה שֶׁתֵּעָשֶׂה בְּטֻמְאָה; אֲבָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ חָבִיּוֹת לַגַּת, וּמְבִיאִין מִן הַגַּת.

יא. זֵיתִים וַעֲנָבִים שֶׁנִּטְמְאוּ - סוֹחֲטָן וְעוֹשֶׂה אוֹתָן תְּרוּמָה. וְאִם נִטְמְאוּ אַחַר שֶׁנַּעֲשׂוּ תְּרוּמָה, וְסוֹחֲטָן פָּחוֹת פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה - חֲרֵי הַמַּשְׁקֶה הַיּוֹצֵא מֵהֶן מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה לַכֹּהֲנִים. וַאֲפִלּוּ לִנְסָכִים הָיָה רָאוּי. שֶׁהַמַּשְׁקֶה כְּאִלּוּ הוּא מֻפְקָד בְּתוֹךְ הָאֹכֶל. וְלֹא אָמְרוּ פָּחוֹת פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה, אֶלָּא גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה יוֹתֵר מִכְּבֵיצָה, וְנִמְצָא הַמַּשְׁקֶה מִתְטַמֵּא בִּכְבֵיצָה. וְאִם הָיוּ פֵּרוֹת אֵלּוּ שְׁלִישֵׁי לְטֻמְאָה - דּוֹרְכָן בַּגַּת וּבְבֵית הַבַּד, וְהַמַּשְׁקֶה תְּרוּמָה טְהוֹרָה; שֶׁאֵין שְׁלִישֵׁי עוֹשֶׂה רְבִיעֵי בִּתְרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן טְהָרוֹת.

יב. פַּת תְּרוּמָה שֶׁנִּטְמֵאת - מַשְׁלִיכָהּ לְבֵית הָעִצִּים עַד שֶׁיִּשְׂרְפָנָּה. וְכֵן שֶׁמֶן שֶׁנִּטְמָא - נוֹתְנוֹ בִּכְלִי מָאוּס עַד שֶׁיַּדְלִיק, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תְּקָלָה לַאֲחֵרִים וְיֹאכְלוּהוּ. וְחִטִּים שֶׁנִּטְמְאוּ - שׁוֹלְקָן וּמַנִּיחָן בִּכְלִי מָאוּס, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְאוּיִין לַאֲכִילָה, וְאַחַר כָּךְ יַסִּיק בָּהֶן תַּנּוּר וְכִירַיִם. וּמַשְׁקִין שֶׁאֵין רְאוּיִין לְהַדְלָקָה שֶׁנִּטְמְאוּ, כְּגוֹן הַיַּיִן - קוֹבְרִין אוֹתָן.

יג. יַיִן תְּרוּמָה שֶׁנִּתְגַּלָּה, הוֹאִיל וְאָסוּר בִּשְׁתִיָּה - יִשָּׁפֵךְ. וְכֵן תְּאֵנִים וַעֲנָבִים וְקִשּׁוּאִים וּדְלוּעִין וַאֲבַטִּיחִין וּמְלָפְפוֹנוֹת שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּמְצְאוּ מְנֻקָּרוֹת - חֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת. מַה יַּעֲשֶׂה בָּהֶן? יַשְׁלִיךְ לַיָּם אוֹ יִקְבְּרוּ.

יד. עִסָּה שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּמַיִם מְגֻלִּים, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא תְּרוּמָה - תִּשָּׂרֵף.

טו. אָסוּר לְכֹהֵן לִטֹּל תְּרוּמָה אוֹ שְׁאָר מַתָּנוֹת שֶׁלּוֹ עַד שֶׁיַּפְרִישׁוּ אוֹתָם הַבְּעָלִים. שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁיתָם אֲשֶׁר יִתְּנוּ לַיְיָ לְךָ נְתַתִּים; וְנֶאֱמַר: אֲשֶׁר יָרִימוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַיְיָ נָתַתִּי לְךָ - עַד שֶׁיָּרִימוּ וְאַחַר כָּךְ יִזְכֶּה בָּהֶם. וְלֹא יִטְּלֵם אַחַר שֶׁהוּרְמוּ אֶלָּא מִדַּעַת בְּעָלִים, שֶׁחֲרֵי הֵם שֶׁל בְּעָלִים לִתְּנָן לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצוּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ אֶת קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ. וְאִם לָקַח שֶׁלֹּא מִדַּעַת בְּעָלִים - זָכָה בָּהֶן; שֶׁאֵין לַבְּעָלִים מֵהֶן אֶלָּא טוֹבַת הַנָּאָה, וְטוֹבַת הַנָּאָה אֵינָהּ מָמוֹן.

טז. כֹּהֵן שֶׁנָּתְנוּ לוֹ תְּרוּמָה וּמְצָאָ בָּהּ דְּבָרִים אֲחֵרִים - חֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים מִשּׁוּם גָּזֵל, שֶׁמָּא אֲחֵרִים הִנִּיחוּם שָׁם עַד שֶׁיִּטְּלוּם.

יז. אֵין יִשְׂרָאֵל חַיָּבִין לְהִטַּפֵּל בַּתְּרוּמָה וְלַהֲבִיאָהּ מִן הַגֹּרֶן לָעִיר וּמִן הַמִּדְבָּר לַיִּשּׁוּב, אֶלָּא כֹּהֲנִים יוֹצְאִין לַגְּרָנוֹת וְיִשְׂרָאֵל נוֹתְנִים לָהֶם חֶלְקָן שָׁם. וְאִם לֹא יָצְאוּ - חֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ וּמַנִּיחָהּ בַּגֹּרֶן. וְאִם הָיְתָה חַיָּה אוֹ בְּהֵמָה אוֹכַלְתָּהּ שָׁם וְאֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת שָׁם מֵהֶם - הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיִּטַּפֵּל בָּהּ וִיבִיאֶנָּה לָעִיר וְיִטֹּל שְׂכַר הֲבָאָתָהּ מִכֹּהֵן; שֶׁאִם הִפְרִישָׁהּ וְהִנִּיחָהּ לַבְּהֵמָה וְלַחַיָּה - חֲרֵי זֶה חִלּוּל הַשֵּׁם.

יח. אָסוּר לְכֹהֲנִים וּלְוִיִּם לְסַיֵּעַ בְּבֵית הַגְּרָנוֹת כְּדֵי לִטֹּל מַתְּנוֹתֵיהֶן. וְכָל הַמְסַיֵּעַ - חִלֵּל קֹדֶשׁ הַשֵּׁם, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: שִׁחַתֶּם בְּרִית הַלֵּוִי. וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהַנִּיחוֹ שֶׁיְּסַיְּעֵהוּ, אֶלָּא נוֹתֵן לָהֶם חֶלְקָן בְּכָבוֹד.

יט. נָתַן תְּרוּמָה לְכֹהֵן עַל מְנָת לְהַחֲזִירָהּ - יָצָא יְדֵי נְתִינָה. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁנִּמְצָא כִּמְסַיֵּעַ בְּבֵית הַגְּרָנוֹת. וְכֵן אָסוּר לָהֶן שֶׁיַּחְטְפוּ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, וַאֲפִלּוּ לִשְׁאֹל חֶלְקָן בְּפִיהֶן - אָסוּר, אֶלָּא נוֹטְלִין בְּכָבוֹד. שֶׁעַל שֻׁלְחַן הַמָּקוֹם הֵם אוֹכְלִין, וְעַל שֻׁלְחָנוֹ הֵם שׁוֹתִים, וּמַתָּנוֹת אֵלּוּ לַשֵּׁם הֵם, וְהוּא זִכָּה לָהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמָתִי.

כ. לֹא יִתֵּן אָדָם תְּרוּמָה לְשׁוֹמֵר גִּתּוֹ, וְלֹא בְּכוֹר לְשׁוֹמֵר עֶדְרוֹ, וְלֹא מַתָּנוֹת לְרוֹעֵה בְּהֶמְתּוֹ. וְאִם נָתַן - חֹלֵל, אֶלָּא אִם כֵּן נָתַן לָהֶם שְׂכַר שְׁמִירָתָן תְּחִלָּה. וְרַשַּׁאי יִשְׂרָאֵל לוֹמַר לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר: הֵא לְךָ סֶלַע זוּ, וְתֵן תְּרוּמָה אוֹ בְּכוֹר אוֹ שְׁאָר מַתָּנוֹת לְפְלוֹנִי הַכֹּהֵן, בֵּן בִּתִּי אוֹ בֵּן אַחוֹתִי, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

כא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ הַבְּעָלִים רוֹצִים לִתֵּן אוֹתָם לְאֶחָד מִשְׁנֵי כֹּהֲנִים אֵלּוּ אוֹ לְאֶחָד מִשְׁנֵי

לְוִיִּים אֵלּוּ בְּחִנָּם, וְאָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ: הֵא לְךָ וְתֵן לָזֶה; אֲבָל הַבְּעָלִים שֶׁאָמְרוּ לְכֹהֵן אוֹ לְלֵוִי: הֵא לְךָ חֵלֶק זֶה בְּטוֹבַת הֲנָאָה - הֲרֵי זֶה אָסוּר. וְכֵן אָסוּר לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בִּתְרוּמוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לוֹקֵחַ מִכֹּהֵן וּמוֹכֵר לְכֹהֵן.

כב. עֲשָׂרָה אֵין חוֹלְקִין לָהֶן תְּרוּמָה בְּבֵית הַגְּרָנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אוֹכְלִין אוֹתָהּ אוֹ מַאֲכִילִין אוֹתָהּ. וְאֵלּוּ הֵן: הַחֵרֵשׁ וְהַשּׁוֹטֶה וְהַקָּטָן שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לִפְרֹשׁ חֵקוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בְּאֵלּוּ דַּעַת. וְהַטַּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָן. וְהָעֶבֶד, שֶׁמָּא יִרְאוּהוּ הָעוֹבְרִים בַּשָּׂדֶה וְיָעִידוּ עָלָיו שֶׁהוּא כֹּהֵן. וְהָעֵרֶל וְהַטָּמֵא, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְאוּסִין. וְהָאִשָּׁה, שֶׁמָּא תִּתְגָּרֵשׁ, וּמִפְּנֵי הַיִּחוּד. וְהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ - קָנְסוּ אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יַחֲלֹק בְּבֵית הַגְּרָנוֹת עַד שֶׁיִּגָּרְשֶׁנָּה. וְכֻלָּן מְשַׁלְּחִין לָהֶן לְבָתֵּיהֶן וְחוֹלְקִין לָהֶן כִּשְׁאָר קָדְשֵׁי הַגְּבוּל; חוּץ מִן הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ וְהַטָּמֵא וְהָעֵרֵל, שֶׁאֵין מְשַׁלְּחִין לָהֶן כְּלָל.

יום רביעי כ"ה טבת ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שהתרומה עולה באחד ומאה. ואם הוא מין בשאינו מינו בנותן טעם. ודין סאה תרומה שנפלה למאה והגביה סאה מהכל ונפלה למקום אחר. סאה תרומה שנפלה למאה הגביהה ונפלה אחרת וכו'. לוג יין של תרומה צלול שנפל למאה לוגין עכורין. שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ואין ידוע איזו היא. שתי סאין אחת חולין ואחת תרומה ונפלו אלו לתוך אלו. היו לפניו שני כריים וסאה אחת ואמר הרי זו תרומה על אחד מן הכריים.

א. הַתְּרוּמָה עוֹלָה בְּאֶחָד וּמֵאָה[2]. כֵּיצַד? סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאָה שֶׁל חֵלִין וְנִתְעָרֵב הַכֹּל - מַפְרִישׁ מִן הַכֹּל סְאָה אַחַת וְנוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן[3], וְהַשְּׁאָר מֻתָּר לְזָרִים[4]. וְכָל תְּרוּמָה שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים מַקְפִּידִין עָלֶיהָ[5], כְּגוֹן תְּרוּמַת הַכְּלִיסִין וְהֶחָרוּבִין וְהַשְּׁעוֹרִים שֶׁל אֲדוֹם - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַגְבִּיהַּ; הוֹאִיל וְנָפְלָה בְּמֵאָה - בָּטְלָה בִּמְעוּטָהּ, וְהַכֹּל מֻתָּר לַזָּרִים.

2) ולמה סמכו על שיעור מאה בתרומות? שהרי תרומת מעשר אחד ממאה ומקדש הכל, שנאמר את מקדשו ממנו, אמרו חכמים: דבר שאתה מרים ממנו אם חזר לתוכו מקדשו. 3) משום גזל השבט, שתרומה ממון כהנים. 4) שסאה תרומה שנפלה, בטלה בתערובת. 5) ואין כאן גזל השבט.

ב. נָפְלָה סְאָה תְּרוּמָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה - נַעֲשָׂה הַכֹּל מְדֻמָּע[6], וְיִמָּכֵר הַכֹּל לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי תְּרוּמָה[7], חוּץ מִדְּמֵי אוֹתָהּ סְאָה[8]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁנִּתְעָרֵב מִין בְּמִינוֹ[9]; אֲבָל מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם[10]: אִם יֵשׁ בַּכֹּל טַעַם תְּרוּמָה - נַעֲשָׂה הַכֹּל מְדֻמָּע, וְיִמָּכֵר לַכֹּהֲנִים חוּץ מִדְּמֵי תְּרוּמָה שֶׁבּוֹ; וְאִם טַעַם הַכֹּל טַעַם חֵלִין - הַכֹּל מֻתָּר לְזָרִים.

6) מעורב (= חולין עם תרומה). 7) בזול, כיוון שהכל אסור לזרים. 8) מפני שהיא תרומה והיא של כהן. 9) שבכל האיסורים בטל ברוב ובתרומה בטל במאה. 10) השיעור של ביטול.

ג. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, וְהִגְבִּיהַּ סְאָה[11] מִן הַכֹּל, וְנָפְלָה הַסְּאָה שֶׁהִגְבִּיהַּ לְמָקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ מְדֻמַּעַת[12] אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן[13]. וְכֵן סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה וְנַעֲשָׂה הַכֹּל מְדֻמָּע, וְנָפַל מִן הַמְּדֻמָּע לְמָקוֹם אַחֵר - אֵינוֹ מְדֻמַּעַ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנָּפְלוּ עֶשֶׂר סְאִין שֶׁל תְּרוּמָה לְתִשְׁעִים סְאָה חֵלִין וְנִדַּמְּעוּ הַכֹּל: אִם נָפַל מִמְּדֻמָּע זֶה עֶשֶׂר סְאִין לְפָחוֹת מִמֵּאָה חֵלִין - נִדַּמְּעוּ, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בְּעֶשֶׂר שֶׁל מְדֻמָּע סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה; נָפַל לְתוֹכָן פָּחוֹת מֵעֶשֶׂר סְאִין - אֵינָן מְדֻמָּעוֹת.

11) שצריך להרים סאה. 12) אוסרת בתערובת. 13) כי סאה תרומה שנפלה למאה והגביהה נחשב אותה שאין בה מתרומה וודאית אלא חלק מק' בסאה, לפי שהיא במאה סאה נתערבה. ואם נפלה למקום אחר עם סאה אחת בלבד אינה מדמעת שאנחנו אומרים חלק מק' בסאה נפל בסאה ואינו מדמע, אבל תעלה באחד ומאה, ואם נפלה בפחות מסאה אז הכל מדומע.

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהִבָּלֵל, כְּגוֹן חִטִּים לְחִטִּים[14] אוֹ קֶמַח לְקֶמַח; אֲבָל דַּרְכּוֹ לְהִבָּלֵל, כְּגוֹן שֶׁמֶן תְּרוּמָה לְשֶׁמֶן חֵלִין אוֹ יַיִן תְּרוּמָה לְיַיִן חֵלִין - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב: אִם רֹב תְּרוּמָה - הֲרֵי זֶה מְדֻמַּעַ כִּתְרוּמָה; וְאִם רֹב חֵלִין - הֲרֵי הוּא כְּחֵלִין וְאֵינוֹ מְדֻמַּעַ, אַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל אֲסוּרִים לְזָרִים[15].

14) שאינן נבללות, וכל אחת ניכרת בפני עצמה. 15) כלומר, ובכל זאת, אם נפל מן התערובת למקום אחר - אין התערובת הזאת, שרובה חולין, מדמעת את התערובת השנייה.

ה. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, הִגְבִּיהָהּ וְנָפְלָה אַחֶרֶת, הִגְבִּיהָהּ וְנָפְלָה אַחֶרֶת - הֲרֵי הַחֵלִין מֻתָּרִין[16], עַד שֶׁתִּרְבֶּה תְּרוּמָה עֲלֵיהֶן; שֶׁאִם נָפְלוּ לְתוֹךְ הַמֵּאָה חֵלִין מֵאָה סְאָה וְעוֹד[17] שֶׁל תְּרוּמָה סְאָה אַחַר סְאָה - נַעֲשָׂה הַכֹּל מְדֻמָּע.

16) ואין מצטרפות הסאין של תרומה זו עם זו לאסור, כיוון שכבר הראשונה בטלה, ונמצא שנגד כל סאה יש מאה סאין חולין, ותרומה עולה באחד ומאה. 17) כן מפרש רבינו מה שאמרו במשנה שם: "עד שתרבה תרומה על החולין". והראב"ד מפרשה בנפילת חמישים ואחת סאים של תרומה, סאה אחר סאה למאה סאה חולין, שמא הגביה החולין, והתרומה נשארת שם, והרי יש באותו הכרי חמישים ואחת

של תרומה וחמישים של חולין. ודעת רבינו שאין אומרים שמא הוא מגביה החולין והתרומה נשארת, אלא ראשון ראשון [=וכפי שהיה הרבי מורה להוסיף למשקה שהוא היה נותן. המו"ל] מתבטל והכל חולין.

ו. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, וְלֹא הִסְפִּיק לְהַגְבִּיהָהּ עַד שֶׁנָּפְלָה סְאָה אַחֶרֶת, אִם יָדַע בָּרִאשׁוֹנָה קֹדֶם שֶׁתִּפֹּל הַשְּׁנִיָּה - לֹא נִדְּמְעוּ, אֶלָּא מַפְרִישׁ סָאתַיִם וְהַשְּׁאָר מֻתָּר; הוֹאִיל וְהָיָה לָהּ לַעֲלוֹת, הֲרֵי הִיא כְּאִלּוּ עָלְתָה. וְאִם לֹא יָדַע בִּסְאָה רִאשׁוֹנָה אֶלָּא אַחַר שֶׁנָּפְלָה הַשְּׁנִיָּה - הֲרֵי זֶה מְדֻמָּע, וּכְאִלּוּ נָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן כְּאַחַת.

ז. אֵין פְּסֹלֶת שֶׁל תְּרוּמָה מִצְטָרֶפֶת עִמָּהּ לֶאֱסֹר הַחֻלִּין, אֲבָל פְּסֹלֶת הַחֻלִּין מִצְטָרֶפֶת עִם הַחֻלִּין לְהַעֲלוֹת הַתְּרוּמָה. כֵּיצַד? סְאָה חִטִּים יָפוֹת שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאָה חִטִּים רָעוֹת שֶׁל חֻלִּין, וְטָחַן הַכֹּל, אַף עַל פִּי שֶׁהַמֵּרְסָן שֶׁל חֻלִּין מְרֻבִּין וְשֶׁל תְּרוּמָה מוּעָט, וַהֲרֵי קֶמַח שֶׁל תְּרוּמָה בְּפָחוֹת מִמֵּאָה מִקֶּמַח הַחֻלִּין - הֲרֵי זֶה עוֹלֶה; וּמְשַׁעֲרִין בַּקֶּמַח עִם הַמֵּרְסָן, שֶׁהוּא מֵאָה וְאֶחָד. אֲבָל אִם נָפְלָה סְאָה חִטִּים רָעוֹת שֶׁל תְּרוּמָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה סְאָה חִטִּים יָפוֹת שֶׁל חֻלִּין, וְטָחַן הַכֹּל, וַהֲרֵי הַקֶּמַח שֶׁל תְּרוּמָה אֶחָד מִמֵּאָה מִקֶּמַח הַחֻלִּין - הֲרֵי זֶה עוֹלֶה בְּמֵאָה וְאֶחָד; שֶׁהֲרֵי הוֹתִירוּ הַחֻלִּין, וּפָחֲתָה הַתְּרוּמָה.

ח. לֹג יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה צָלוּל שֶׁנָּפַל לְמֵאָה לֹגִין עֲכוּרִין - אֵין מוֹצִיאִין שְׁמָרִים שֶׁבָּהֶם[18], אֶלָּא מַעֲלִין אֶת הַלֹּג[19]. וְכֵן אִם נָפַל לֹג עָכוּר לְמֵאָה לֹגִין צְלוּלִין - אֵין מוֹצִיאִין שְׁמָרִים שֶׁבּוֹ[20].

18) כלומר, אינו חייב להוציא את השמרים מתוך היין, כדי להרים אחר כך לוג יין צלול לכהן כמו שנפל. 19) כמו שהוא מעורב עם השמרים. 20) שגם בשמרים יש איסור תרומה.

ט. לֹג מַיִם שֶׁנָּפַל לְתִשְׁעִים וְתִשְׁעָה לֹגִין יַיִן, וְאַחַר כָּךְ נָפַל לְתוֹךְ הַכֹּל לֹג יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה - נִדְּמַע הַכֹּל, שֶׁאֵין הַמַּיִם מַעֲלֶה אֶת הַיַּיִן[21].

21) כלומר, אין המים והיין מצטרפים להעלות את התרומה, לפי שאין שיעוריה שווים, שהמים ביין בנותן טעם ויין במים שיעורו במאה, וכיוון שאין שיעוריהם שווין לביטול התרומה - אין מצטרפין.

י. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה חֻלִּין, וְנָפְלוּ חֻלִּין אֲחֵרִים עַד שֶׁהוֹסִיפוּ עַל מֵאָה: אִם בְּשׁוֹגֵג[22] - הֲרֵי זוֹ עוֹלָה בְּמֵאָה וְאֶחָד; וְאִם בְּמֵזִיד[23] - הֲרֵי הַכֹּל מְדֻמָּע, שֶׁאֵין מְבַטְּלִין אִסּוּרֵי תּוֹרָה[24] לְכַתְּחִלָּה.

22) הוסיף. 23) הוסיף עד מאה כדי לבטל את התרומה. 24) כלומר, תרומה, שעיקר איסורה מן התורה, אבל תערובתה במאה אינה אלא מדרבנן.

יא. תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ - מֵתֶר לְבַטְּלָהּ בְּרֹב, וְאוֹכְלָהּ בִּימֵי טֻמְאָתוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אִם הָיָה לוֹ יַיִן שֶׁל תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ - נוֹטֵל מִמֶּנּוּ לֹג אֶחָד וְנוֹתֵן עָלָיו שְׁנֵי לֹגִין חֻלִּין, וְנִמְצָא הַכֹּל שְׁלִשָׁה; וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵל מִיַּיִן שֶׁל תְּרוּמָה לֹג וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַשְּׁלִשָׁה[25], וּמַגְבִּיהַּ מֵאַרְבַּעְתָּן לֹג וְשׁוֹתֶה; וְחוֹזֵר וּמַשְׁלִיךְ לְתוֹכָן לֹג אַחֵר, וְחוֹזֵר וְנוֹטֵל לֹג וְשׁוֹתֶה. וְכֵן נוֹתֵן לֹג תְּרוּמָה וְנוֹטֵל לֹג מִן הַתַּעֲרֹבֶת, עַד שֶׁיִּכְלֶה כָּל הַיַּיִן שֶׁל תְּרוּמָה. וְנִמְצָא שֶׁנָּטַל כַּמָּה לֹגִין בִּשְׁנֵי לֹגִין שֶׁל חֻלִּין.

25) לפנינו שם: "רמי תרי נטלי דחולין וחדא נטלי דתרומה ושקיל חד". וזוהי נוסחת הראב"ד. ולפי זה ייתכן כי לתת עוד לוג של תרומה לתוך השלושה אסור, כי מעתה יהיו מחצה על מחצה (=שנים חולין ושניים תרומה). אבל נוסחת רבינו שם הייתה כנראה: "רמי תרי נטלין דחולין וחדא נטלי דתרומה [ורמי תו חד נטלי דתרומה] ושקיל חד". ומכיוון שקמא קמא בטיל, אין כאן מחצה על מחצה.

יב. הַזּוֹרֵעַ תְּרוּמָה בְּצַד הַחֻלִּין וְלֹא נוֹדַע אֵי זֶהוּ זֶרַע תְּרוּמָה, אֲפִלּוּ הָיָה מֵאָה לִגְנָה[26] שֶׁל תְּרוּמָה וְלִגְנָה אַחַת שֶׁל חֻלִּין - כֻּלָּן מֻתָּרִין[27]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁזַּרְעוֹ כֻּלֶּה בַּקַּרְקַע, כְּגוֹן הַחִטִּים וְהַשְּׂעוֹרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ נִפְסָד בָּאָרֶץ, כְּגוֹן הַשּׁוּם[28] וְהַבְּצָלִים, אֲפִלּוּ מֵאָה לִגְנָה שֶׁל חֻלִּין וְלִגְנָה אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה תַּעֲרֹבֶת בֵּינֵיהֶן - הֲרֵי הַכֹּל מְדֻמָּע[29]. וְאִם נִתְלַשׁ[30] הַכֹּל - תַּעֲלֶה הַתְּרוּמָה בְּמֵאָה וְאֶחָד. וְלֹא יִתְלֹשׁ לְכַתְּחִלָּה[31].

26) "שם למקום זרוע מן הארץ" והיינו ערוגה. 27) קל הוא שהקילו בגידולי תרומה, שערוגה אחת של חולין מתרת מאה ערוגות. וראה למעלה פרק י"א הלכה כ"ב שעוד הקלו, שגידולי מדומע - הם חולין. 28) שהשומים הם דבר שאין זרעו כלה. 29) שאין קרקע עולה באחד ומאה. ובפירוש המשנה כתב רבינו: "לפי שהתרומה מופרשת היא ולא נתערבה בחולין". 30) ממקום חבורו. 31) משום שאין מבטלין איסור לכתחילה.

יג. שְׁתֵּי קֵפּוֹת, אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה וְאַחַת שֶׁל חֻלִּין, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא, אוֹ שֶׁנָּפְלָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת[32] מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ לְהֵיכָן נָפְלָה, וְאַחַר כָּךְ נָפְלָה אַחַת מִשְּׁתֵּי הַקֵּפּוֹת[33] לְתוֹךְ הַחֻלִּין - אֵינָהּ מְדֻמַּעְתָּן[34]. וְכֵן אִם זָרַע אַחַת מֵהֶם - הַגִּדּוּלִין חֻלִּין לְכָל דָּבָר. וְהַשְּׁנִיָּה - נוֹהֵג בָּהּ כִּתְרוּמָה[35]. נָפְלָה הַקֵּפָּה הַשְּׁנִיָּה לְמָקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ מְדֻמַּעַת. וְכֵן אִם זָרַע אַחֵר אֶת הַשְּׁנִיָּה - הַגִּדּוּלִין חֻלִּין. נָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לְמָקוֹם אֶחָד - מְדֻמַּעַת כַּקְּטַנָּה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן[36]. זָרַע אֶחָד אֶת שְׁתֵּיהֶם: בְּדָבָר שֶׁזַּרְעוֹ כֻּלֶּה - הַגִּדּוּלִין

חֵלִין, וּבְדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כֻּלֶּה - הַגִּדּוּלִין מְדַמֵּעַ.
בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּזוֹרֵעַ אֶת הַשְּׁנִיָּה עַד שֶׁלֹּא
קָצַר אֶת הָרִאשׁוֹנָה[37]; אֲבָל קָצַר אֶת הָרִאשׁוֹנָה וְאַחַר
כָּךְ זָרַע אֶת הַשְּׁנִיָּה, אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כֻּלֶּה -
הַגִּדּוּלִין חֵלִין; שֶׁאֵין תָּלוּשׁ וּמְחֻבָּרִין נַעֲשִׂין חוֹבָה
זֶה לָזֶה[38].

32) הכוונה לשתי קופות של חולין, ונפלה סאה של תרומה לתוך אחת מהן. וגם זה בכלל מה שאמרו במשנה שם: "אין ידוע איזו היא של תרומה וכו'". 33) שאחת מהן תרומה ואחת מהן חולין, או אחת מהן מדומעת ואחת מהן חולין. 34) שמא הייתה אותה של חולין. 35) מספק. 36) "אם יהיה באחת על דרך הדמיון סאה ובשנייה סאתיים ונפלו השלוש סאין בחולין צריכים אנו לדעת שיעור אותן חולין ונחשב כי סאה תרומה נפלה בהן והיא קטנה שבשתיהן ואם היה באותן חולין מאה סאין תעלה במאה ואחד, ואם הוא פחות יהיה הכל מדומע". 37) ושתיהן מחוברים והרי זה כזורע שתיהן יחד. 38) בדפוס רומי: "נעשין הונח זה לזה". ובירושלמי שם: "אין תלוש ומחובר נעשה הוכיח". כלומר, הבא ראייה ותוכיח מי הוא המותר ותאכל, דכל חדא באנפי נפשיה הוא ואין כאן איסור מוחזק דהוו להו כשני מינין.

יד. שְׁתֵּי קֻפּוֹת, אַחַת שֶׁל חֵלִין וְאַחַת שֶׁל תְּרוּמָה,
וְלִפְנֵיהֶן שְׁתֵּי סְאִין, אַחַת שֶׁל חֵלִין וְאַחַת שֶׁל
תְּרוּמָה, וְנָפְלוּ אֵלּוּ לְתוֹךְ אֵלּוּ - מַתָּרִין; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר:
חֵלִין לְתוֹךְ חֵלִין נָפְלוּ, וּתְרוּמָה לְתוֹךְ הַתְּרוּמָה. וְאַף
עַל פִּי שֶׁלֹּא רַבּוּ חֵלִין עַל הַתְּרוּמָה. בַּמֶּה דְּבָרִים
אֲמוּרִים? בִּתְרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם;
אֲבָל בִּתְרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה - עַד שֶׁיִּרְבּוּ חֵלִין עַל
הַתְּרוּמָה.

טו. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְתוֹךְ הַכְּרִי[39], וְאָמַר[40]:
תְּרוּמַת הַכְּרִי זֶה לְתוֹכוֹ - בַּמָּקוֹם שֶׁנָּפְלָה אוֹתָהּ סְאָה
שָׁם נִסְתַּיְּמָה[41] תְּרוּמַת הַכְּרִי, וְנִדַּמַּע הַכֹּל[42] בַּתְּרוּמָה
שֶׁנָּפְלָה וּבִתְרוּמַת הַכְּרִי. אָמַר: תְּרוּמַת הַכְּרִי בִּצְפוֹנוֹ
- חוֹלְקִין אוֹתוֹ לִשְׁנַיִם, וְהַחֲצִי שֶׁבַּצָּפוֹן - לִשְׁנַיִם,
וְנִמְצָא רְבִיעַ הַכְּרִי, שֶׁהוּא צְפוֹן צְפוֹנִי, הוּא הַמְדֻמָּע.

39) של טבל, והיה שם מאה כנגד התרומה ודינה שתעלה ואינה עושה הכרי מדומע. 40) אחרי כן. 41) נקבעה במקום מסויים אצל הסאה שנפלה. 42) שעכשיו נתרבתה התרומה ועושה הכל מדומע [ואף על פי שלמעלה (הלכה ו) כתב רבינו שסאה שנפלה למאה ולא הספיק להגביהה עד שנפלה סאה אחרת, אם ידע בראשונה קודם שתיפול השנייה, לא נדמעו - כאן כיוון שנתחברו שתי הסאין ביחד, מצטרפות הן ומדמעות].

טז. הָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי כְּרָיִים, וְאָמַר: תְּרוּמַת שְׁנֵי כְּרָיִים
בְּאֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי שְׁנֵיהֶן מְדֻמָּעִין[43]. הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי
סְאִין וּכְרִי אֶחָד, וְאָמַר: הֲרֵי אַחַת מִן הַסְּאִין הָאֵלּוּ
עֲשׂוּיָה תְּרוּמָה עַל הַכְּרִי הַזֶּה - הֲרֵי אַחַת מֵהֶן
תְּרוּמָה, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא. הָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי כְּרָיִים
וּסְאָה אַחַת, וְאָמַר: הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה עַל אֶחָד מִן
הַכְּרָיִים הַלָּלוּ - הֲרֵי הִיא תְּרוּמָה, וְנִתַּקֵּן אֶחָד מֵהֶן,
וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה הוּא הַמִּתְקַּן מִן הַטֶּבֶל.

43) שאין אנו יודעים באיזה מהם התרומה.

יום חמישי כ"ו טבת ה'תשע"ו

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר ג' תאנים שחורות וג' לבנות ונפלה לתוכן תאנה תרומה. ודין עיגולי דבילה גדולים וקטנים שנפל עיגול דבילה לתוכן ואין ידוע אם היה גדול או קטן. סאה של חטין שנפלה על פי מגורה של חטים, וכל ספק תרומה. סאה תרומה טמאה או טהורה שנפלה לפחות ממאה חולין. שתי קופות שנפלה סאה תרומה לאחת מהן, ואח"כ נפלה אחרת ולא נודע לאיזו נפלה.

א. חֲמִשִּׁים תְּאֵנוֹת[2] שְׁחוֹרוֹת וַחֲמִשִּׁים לְבָנוֹת שֶׁנָּפְלָה
לְתוֹכָן תְּאֵנָה אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה: הָיְתָה לְבָנָה -
הַשְּׁחוֹרוֹת מֻתָּרוֹת, וְהַלְּבָנוֹת מְדֻמָּעוֹת[3]; הָיְתָה
שְׁחוֹרָה - הַשְּׁחוֹרוֹת מְדֻמָּעוֹת, וְהַלְּבָנוֹת מֻתָּרוֹת. וְאִם
אֵין יָדוּעַ[4] אִם שְׁחוֹרָה הָיְתָה וְאִם לְבָנָה - עוֹלָה
בְּאֶחָד וּמֵאָה מִן הַכֹּל[5]. יָדַע מֶה הָיְתָה[6] אַחַר שֶׁנָּפְלָה
וְשָׁכַח - הֲרֵי כֻּלָּן מְדֻמָּעוֹת[7].

2) תרומות פ"ד משנה ט. 3) שיש בהם פחות ממאה. ואין השחורות מעלות ומסייעות ללבנות לבטל את הסאה־תרומה שנפלה, מכיון שמותרות הם (פי' הרא"ש שם). 4) שם משנה ח, כרבי עקיבא. והמדובר שאי־אפשר לברר על ידי מנין התאנים השחורות והלבנות, כגון שנאבדו מקצתן (מעשה רוקח). 5) שכיון שכולם בספק איסור - מעלות זו את זו (פירוש הרא"ש שם). 6) ירושלמי שם לדעת רב עקיבא. 7) שכיון שנאסרו - נאסרו (ר"ש שירליאו). [אבל צריך עיון: הרי סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה סאה, ושוב נפלו שם חולין בשוגג - מצטרפים לבטל התרומה (תרומות פ"ה משנה ט), וגם כאן על ידי השכחה, נמצא שנתערבו כל התאנות, ולמה לא יבטלו את התרומה?].

ב. וְכֵן עִגּוּלֵי דְבֵלָה וּמַלְבְּנִים שֶׁל דְּבֵלָה[8] שֶׁנָּפַל עִגּוּל
אוֹ מַלְבֵּן שֶׁל תְּרוּמָה לְתוֹכָן, וְאֵין יָדוּעַ אִם מַלְבֵּן
הָיָה אוֹ עִגּוּל - הֲרֵי הָעִגּוּלִין מִצְטָרְפִין לַמַּלְבְּנִים[9]
וְתַעֲלֶה הַתְּרוּמָה בְּאֶחָד וּמֵאָה מִן הַכֹּל. עִגּוּלֵי דְבֵלָה
גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים[10] שֶׁנָּפַל עִגּוּל דְּבֵלָה לְתוֹכָן, וְאֵין
יָדוּעַ אִם גָּדוֹל הָיָה אִם קָטָן - הֲרֵי הֵן מַעֲלִין בֵּין
בְּמִנְיָן בֵּין בְּמִשְׁקָל[11]. כֵּיצַד? נָפַל עִגּוּל לְמֵאָה עִגּוּלִין
גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים - הֲרֵינִי אוֹמֵר קָטָן נָפַל[12], וּמַגְבִּיהַּ
אֶחָד מִן הַקְּטַנִּים. נָפַל עִגּוּל לְתוֹךְ אַרְבָּעִים עִגּוּלִים,
מֵהֶן עֶשְׂרִים עִגּוּל מִשְׁקַל כָּל אֶחָד אַרְבַּע לִיטְרִין,
וּמֵהֶן עֶשְׂרִים עִגּוּל מִשְׁקַל כָּל אֶחָד לִטְרָא, הוֹאִיל

וּמִשְׁקַל הַכֹּל מֵאָה לִיטְרִין וְאֶחָד - הֲרֵינִי אוֹמֵר קָטָן נָפַל, וּמַגְּבִיהַּ אֶחָד מִן הַקְּטַנִּים.

8) שם משניות ח־ט. "בני אדם עושים מדבלת התאנים כמו ככרות עגולות, ועושין מהן גם כן כמין דבלות מרובעות, נקראות מלבנים לפי שהן דומות לאותם הדפוסים שעושים בהם הלבנים, ולפיכך דעתי שהיא עברי ממש, החזיקי מלבן" (נחום ג, יד - פירוש המשניות). 9) כיון שאין ידוע, וכולן אסורות בין עגולים בין מלבנים - מעלות זו את זו. 10) במשנה שם. 11) ירושלמי שם. 12) ויש כאן מאה ואחד של חולין.

ג. וְהַקֶּמַח וְהַסֹּלֶת[13] - אֵינָן מִצְטָרְפִין לְהַעֲלוֹת אֶת הַתְּרוּמָה.

13) תוספתא תרומות פ"ו, כחכמים. ואף־על־פי שהם מעורבים - הרי אפשר לרקד ולברורם זה מתוך זה. והיינו דוקא אם ידע מה נפל, קמח או סולת, אבל אם לא ידע מה נפל - מצטרפים, כמו עיגולים ותאנים למעלה (תוספתא כפשוטה).

ד. סְאָה שֶׁל חִטִּים שֶׁנָּפְלָה[14] עַל פִּי מְגוּרָה[15] שֶׁל חִטִּים - אֵין מְשַׁעֲרִין אוֹתָהּ בְּאֶחָד וּמֵאָה[16]; שֶׁאֵין מְשַׁעֲרִין אֶלָּא אִם נִבְלְלָה[17] תְּרוּמָה עִם הַחֻלִּין, אוֹ אִם אֵין יָדוּעַ בְּאֵיזֶה מָקוֹם נָפְלָה הַתְּרוּמָה. וְכֵיצַד יַעֲשֶׂה? רוֹאִין אֶת הַתְּרוּמָה כְּאִלּוּ הִיא חִטִּים עַל גַּבֵּי שְׁעוֹרִים[18], וּמַפְרִישׁ הַתְּרוּמָה עַצְמָהּ שֶׁנָּפְלָה עַל גַּבֵּי הַמְּגוּרָה עִם מְעַט מִן הַחֻלִּין שֶׁנָּפְלָה עֲלֵיהֶן, כְּמִי שֶׁמְּאַסֵּף חִטִּים מֵעַל גַּבֵּי שְׁעוֹרִין.

14) תרומות פ"ד משנה יא. 15) הוא המקום שאוצרים בו (פירוש המשנה). 16) בתחתונות שבמגורה. 17) משנה שם, כדעת רבי יהושע. 18) תוספתא שם פ"ה.

ה. שְׁתֵּי קֻפּוֹת[19] אוֹ שְׁתֵּי מְגוּרוֹת שֶׁנָּפְלָה תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן וְנִבְלְלָה, וְאֵין יָדוּעַ לְאֵי זוֹ מֵהֶן נָפְלָה: אִם הָיוּ שְׁתֵּי מְגוּרוֹת בְּבַיִת אֶחָד[20] - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת, וְתַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמֵאָה מִן הַכֹּל כְּאִלּוּ הָיוּ שְׁתֵּיהֶן מְגוּרָה אַחַת. וְהַקֻּפּוֹת מִצְטָרְפוֹת וַאֲפִלּוּ הָיְתָה קֻפָּה בְּבַיִת זֶה וְקֻפָּה בְּבַיִת אַחֵר, לְפִי שֶׁקָּרוֹב הַדָּבָר לְקַבֵּץ שְׁתֵּיהֶן[21] בְּבַיִת אֶחָד. אֲבָל אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַקֻּפּוֹת בִּשְׁתֵּי עֲיָרוֹת - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת.

19) תרומות פ"ד משנה יב, כחכמים. 20) ברייתא בירושלמי שם וכתנא־קמא. 21) שם (הלכה ח): קופות דרכן להתפנות, מגורות אין דרכן להתפנות. ופירוש להתפנות, לטלטלן ולהעתיקן ממקום למקום, וכיון שמטלטלות ונעתקות יתקבצו בשעת הטלטול (פירוש המשנה שם).

ו. וְכֵיצַד מַעֲלֶה סְאָה שֶׁנָּפְלָה? אִם רָצָה לְהַעֲלוֹת[22] מֵאֶחָד מִשְּׁתֵּיהֶן - מַעֲלֶה, וְאִם רָצָה לְהַעֲלוֹת חֶצְיָהּ מִזּוֹ וְחֶצְיָהּ מִזּוֹ - מַעֲלֶה. כַּדִּים מְלֵאִים תְּאֵנִים שֶׁל חֻלִּין[23], שֶׁדָּרַס לִיטְרָא תְּאֵנִים שֶׁל תְּרוּמָה בְּפִי כַּד אֶחָד[24] מֵהֶם, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא: אִם הָיוּ שָׁם מֵאָה כַּד וָכַד - הֲרֵי זוֹ תַּעֲלֶה, וְלוֹקֵחַ כַּד אֶחָד מֵהֶם וּמוֹכְרָהּ לְכֹהֵן חוּץ מִדְּמֵי אוֹתָהּ לִיטְרָא, וְהַשְּׁאָר מֻתָּרִין; וְאִם הָיוּ פָּחוֹת מִמֵּאָה - הַפְּמִין כֻּלָּן מְדֻמָּעוֹת, וְהַשּׁוֹלַיִם מֻתָּרִין[25].

22) ירושלמי שם. 23) תרומות שם משנה יא, וכרבי יהושע. 24) כמו שכתב למעלה, שאם רצה להעלות אחד מהם - מעלה. 25) ולפיכך אין התחתונות מסייעות לבטל, וצריך שיהיו מאה פומין.

ז. וְכֵן אִם דְּרָסָהּ[26] עַל פִּי כַּוֶּרֶת אוֹ עַל פִּי עִגּוּל, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה הוּא. דְּרָסָהּ עַל פִּי הָעִגּוּל[27] וְאֵין יָדוּעַ אִם בִּצְפוֹנוֹ אוֹ בִּדְרוֹמוֹ[28] וְלֹא אֵי זֶה עִגּוּל הוּא[29] - רוֹאִין אוֹתָם כְּאִלּוּ הֵם פְּרוּדוֹת[30], וְתַעֲלֶה לְפִי הַמִּשְׁקָל; אִם יֵשׁ בְּכָל הָעִגּוּלִין מֵאָה לִיטְרִין - תַּעֲלֶה. וְהוּא שֶׁיֵּשׁ בְּכָל עִגּוּל[31] מֵהֶן יָתֵר עַל שְׁנֵי לִיטְרִין[32], כְּדֵי שֶׁתִּבְטֵל הַתְּרוּמָה בָּרֹב; שֶׁסִּפֵּק הַתְּרוּמָה בָּטֵל בְּרֹב הַחֻלִּין.

26) מוסב על האמור בהלכה הקודמת, שאם יש שם מאה פומין יעלו, ואם פחות ממאה פומין לא יעלו, שהוא־הדין בדרס על פי כוורת או על פי עיגול (מראה הפנים בירושלמי הלכה ז ד"ה וצריך). 27) זו היא בבא בפני עצמה, מראה הפנים שם. 28) ביצה ד. 29) כלומר: נתעלמו ממנו שני דברים: אינו יודע באיזה עיגול דרס, וגם אינו יודע באיזה מקום בעיגול. 30) כלומר: כאילו פומין מעורבים בשל שולים, וכולם בספק דימוע, ומצטרפות התחתונות להעלות את הליטרא שעל הפה (רש"י שם). 31) ירושלמי שם. כיון שכל עיגול ועיגול ניכר בפני עצמו, צריך שיהא בכל עיגול כדי לבטל הספק תרומה ברוב מן התורה, ואז מצטרפין להעלותה באחד ומאה (מראה הפנים שם). 32) (בירושלמי שם: "שני ליטרין וכל שהוא", הרי שאין צורך ב"חד בתרי" ממש. ועיין מהרש"א לפסחים מד. ד"ה איתיביה. וב'שולחן ערוך' יורה־דעה סימן קט סעיף א בש"ך, בפלתי ובפתחי תשובה).

ח. הַתְּרוּמָה - וַדָּאָהּ אוֹסֶר בְּמֵאָה, וּסְפֵקָהּ אוֹסֵר בַּחֲמִשִּׁים[33], וְאֵין לָהּ הֶתֵּר אֶלָּא בְּרֹב; וְאִם הָיָה בִּיּוֹתֵר מֵחֲמִשִּׁים - אֵינָהּ צְרִיכָה רֹב. כֵּיצַד? תְּאֵנָה אַחַת תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְתִשְׁעִים וָתֵשַׁע, וַהֲרֵי הַמֵּאָה קַיָּמִין[34] - הַכֹּל אָסוּר לְזָרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[35].

33) ירושלמי שם פ"ד ה"ז. 34) ויש כאן בוודאי תרומה. 35) למעלה הלכה א.

ט. נָפְלָה אַחַת[36] מֵחֲמִשִּׁים[37] וְאָבְדָה אַחַת מִן הַכֹּל, שֶׁמָּא אַחַת מִן הַחֻלִּין הִיא שֶׁאָבְדָה אוֹ הָאַחַת שֶׁנָּפְלָה הִיא שֶׁאָבְדָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרוֹת, עַד שֶׁיַּרְבֶּה עֲלֵיהֶן חֻלִּין מִמָּקוֹם אַחֵר[38] וְיוֹסִיף עֲלֵיהֶן חֲמִשִּׁים תְּאֵנִים וְאַחַת יוֹתֵר עַל הַכֹּל. וְאִם נָפְלָה אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה

לְתוֹךְ חֲמִשִּׁים וְאַחַת וְאָבְדָה אַחַת מִן הַכֹּל - הֵתַּר הַשְּׁאָר לְזָרִים[39].

36) המשך של ההלכה הקודמת. 37) בכ"י אברבנאל: "לתוך חמשים". ועיין מראה הפנים שם. 38) כמפורש בירושלמי: "עד חמשים צריכה רוב". אף־על־פי שבתרומה ודאי שנפלה לפחות ממאה, אסור להוסיף ולהרבות, לפי שאין מבטלין איסור לכתחילה. 39) שם. שכיון שיש כאן ספק שמא אותה של תרומה היא שאבדה, לפיכך די בחמשים ואחד.

י. סְאָה תְּרוּמָה[40] שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמְּאָה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[41] אוֹ לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ, וְנִדַּמַּע הַכֹּל: אִם לְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן נָפְלָה - יִקָּרֵא שֵׁם לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְיִמָּכֵר הַכֹּל לַכֹּהֲנִים[42] חוּץ מִדְּמֵי תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה וּמִדְּמֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבּוֹ; וְאִם לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ נָפְלָה - הֲרֵי אֵלּוּ יִפָּדוּ[43] וְיִמָּכְרוּ לְכֹהֵן חוּץ מִדְּמֵי תְּרוּמָה.

40) תרומות פ"ה משנה א. 41) תרומת מעשר. 42) שהדמוע אסור לזרים. 43) ויהיו חולין.

יא. סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה[44] שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמְּאָה חֻלִּין אוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן אוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אוֹ הֶקְדֵּשׁ, בֵּין טְהוֹרִים, הוֹאִיל וְנִדַּמַּע הַכֹּל - הֲרֵי הַכֹּל כִּתְרוּמָה טְמֵאָה שֶׁאֲסוּרָה בַּאֲכִילָה לַכֹּל, וַהֲרֵי הַכֹּל אָסוּר לְעוֹלָם, וּמַנִּיחִים אוֹתָן עַד שֶׁיֵּרָקְבוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[46] בְּדָבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל חַי; אֲבָל בְּדָבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל חַי - לֹא יַנִּיחֵן, שֶׁמָּא יִתְּקַל בָּהֶם וְיֹאכַל מֵהֶן; אֶלָּא יַדְלִיק הַכֹּל כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּדְלִיקִין תְּרוּמָה טְמֵאָה[47].

44) משנה שם. 45) כלומר, אותם חולין, או מעשר או הקדש. 46) ירושלמי על המשנה, כגירסתו שם (כסף־משנה). 47) שנותנים בכלי מאוס כדי שלא יהיה תקלה לאחרים, כמבואר בפי"ב הלכה יב.

יב. סְאָה תְּרוּמָה טְהוֹרָה[48] שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמְּאָה חֻלִּין[49] טְמֵאִין - יִמָּכֵר הַכֹּל לַכֹּהֲנִים חוּץ מִדְּמֵי תְּרוּמָה. וְהַכֹּהֵן אוֹכֵל מְדֻמָּע זֶה קְלָיוֹת[50], אוֹ יָלוּשׁ אוֹתוֹ בְּמֵי פֵּרוֹת שֶׁאֵינָן מַכְשִׁירִין[51], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְמָא הַתְּרוּמָה שֶׁבּוֹ מִן הַחֻלִּין הַטְּמֵאִין. אוֹ יָלוּשׁ מְדֻמָּע זֶה פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה[52], שֶׁאֵין אֹכֶל טָמֵא מְטַמֵּא אֹכֶל אַחֵר[53] עַד שֶׁיִּהְיֶה כְּבֵיצָה. אוֹ יִתְחַלֵּק מְדֻמָּע זֶה[54] פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה בְּכָל עִסָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְמָא הַתְּרוּמָה שֶׁבּוֹ.

48) משנה שם. 49) שהכל מדומע. 50) קלוי באש. שלא יפול עליהם משקה המכשיר לטומאה, שלא תיטמא בתרומה, לפי שאוכלין אינם מקבלים טומאה, אלא אם נפלו עליהם שבעה משקין המכשירים לטומאה, כמבואר בפ"א מהלכות טומאת אוכלין הלכות א־ב. 51) לטומאה, כמבואר שם הלכה ג. 52) במשנה שם: "יאכלו נקודים". ונקודים הוא שיעשנה ככרות קטנות, תהיה כל אחת כחצי ביצה (פירוש המשניות שם. ועיין שם בר"ש). 53) אבל לקבלת טומאה אין צריך כביצה, שגם בפחות מכביצה מקבל טומאה (שם פ"ד הלכה א). 54) לעיסות אחרות שיהיה פחות מכביצה והמדומע בכל עיסה.

יג. סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה[55] שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה חֻלִּין טְהוֹרִין[56], וְכֵן סְאָה[57] תְּרוּמָה טְהוֹרָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה חֻלִּין טְמֵאִין - תַּעֲלָה[58] בְּאֶחָד וּמֵאָה, וְתֹאכַל קְלָיוֹת[59] אוֹ תִּלּוֹשׁ בְּמֵי פֵּרוֹת אוֹ פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה; שֶׁאֵין הַסְּאָה שֶׁנָּפְלָה הִיא הַסְּאָה עַצְמָהּ שֶׁעָלְתָה[60].

55) תרומות שם משנה ב, כדעת חכמים. 56) שלא הוכשרו ולא טימאתם התרומה בנפילתה (ר"ש). 57) שם משנה ג, לדברי הכל. 58) כחכמים שם. 59) שלא תטמא התרומה הטהורה. 60) ולכן תעלה ותאכל. ולא כר' אליעזר (שם משנה ב), שאם נפלה סאה תרומה טמאה לתוך מאה חולין טהורים - תעלה התרומה ותישרף, שהיא שנפלה היא שעלתה, אלא כדעת חכמים שם.

יד. סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה[61] שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה - בָּטְלָה בְּמִעוּט[62] וְאוֹכְלִין הַכֹּל בִּטְהֲרָה[63]. וְאִם נָפְלָה[64] לְפָחוֹת מִמֵּאָה - יַנִּיחַ הַכֹּל עַד שֶׁיֵּרָקֵב.

61) שם משנה ד. 62) כחכמים שם. ולא תעלה (פירוש המשניות שם), שהרי הכל תרומה. 63) בכורות כב: וכג. 64) שם משנה א, והובא למעלה הלכה יא.

טו. שְׁתֵּי קֻפּוֹת[65] שֶׁנָּפְלָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן וְנוֹדַע לְאֵי זוֹ מֵהֶן נָפְלָה, וְאַחַר כָּךְ נָפְלָה סְאָה שְׁנִיָּה וְאֵין יָדוּעַ לְאֵי זוֹ מֵהֶן נָפְלָה - אוֹמְרִים: לַמָּקוֹם שֶׁנָּפְלָה רִאשׁוֹנָה נָפְלָה שְׁנִיָּה, לְפִי שֶׁתּוֹלִין אֶת הַקַּלְקָלָה בַּמְּקַלְקֵל[66]. נָפְלָה סְאָה[67] רִאשׁוֹנָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶם וְאֵין יָדוּעַ לְאֵי זוֹ מֵהֶן נָפְלָה, וְאַחַר כָּךְ נָפְלָה סְאָה שְׁנִיָּה וְנוֹדַע לְאֵי זוֹ מֵהֶן נָפְלָה - אֵין אוֹמְרִים: לַמָּקוֹם שֶׁנָּפְלָה שְׁנִיָּה נָפְלָה רִאשׁוֹנָה, אֶלָּא שְׁתֵּיהֶן מְקַלְקְלוֹת.

65) תוספתא תרומות פ"ז, וירושלמי שם פ"ד הלכה ח. והמדובר כשאין באף אחת מהן מאה ואחת נגד התרומה, באופן שזו שנפלה הסאה תרומה לתוכה - נדמעה, או שיש בכל אחת ואחת מאה ואחת, וזו שהסאה נפלה אל תוכה חייבת בהרמת סאה לכהן (רדב"ז). 66) שהראשונה נדמעה או נתחייבה בהרמה. ראה למעלה. והשנייה מותרת. וראה למעלה פ"י הלכה יד. 67) תוספתא וירושלמי שם.

טז. הָיוּ שְׁתֵּי קֻפּוֹת[68], אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה[69], וְנָפְלָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה לְאַחַת מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא - אוֹמְרִין: לְתוֹךְ הַטְּמֵאָה נָפְלָה.

68) תוספתא שם, וירושלמי שם פ"ז הלכה ג. 69) בתוספתא שם: "אחת של תרומה טמאה, ואחת של

תרומה טהורה". ולדעת רבינו, הוא־הדין אם שניהם של חולין (כסף־משנה), שכל שהוא מקולקל יותר, תולין בו הקלקלה.

יז. שְׁתֵּי קֻפּוֹת[70], אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה וְאַחַת שֶׁל חֻלִּין טְמֵאִין[71]: נָפְלָה סְאָה תְּרוּמָה טְהוֹרָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - אוֹמְרִין: לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה[72], וְהַחֻלִּין יֵאָכְלוּ בְּטָהֳרָה כִּתְרוּמָה[73].

70) בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טהורה ואחת של חולין טמאין, נפלה סאה תרומה טהורה לתוך אחת מהן, ואין ידוע לאיזה מהן נפלה, אני אומר לתוך תרומה נפלה, והחולין יאכלו נקודים". וראה למעלה הלכה יב, שלדעת רבינו, היינו פחות מכביצה. ועיין להלן. 71) כן הוא בירושלמי שם, וכן הוא ברמב"ם כ"י שהיה לפני הר"י קורקוס. אבל בשו"ת ר"י הנגיד העתיק "חולין טהורים". וכן הגיה הכסף־משנה, בכדי ליישב קושיית הראב"ד. וראה להלן הלכה יח, והלכה כא והערה עז. 72) והחולין מותרים. ראה למעלה פ"י הלכה יד. 73) שלא אמרו "תרומה לתוך תרומה נפלה" אלא במקום שיש הפסד (= איסור החולין באכילה), אבל לענין זה, להזהר בטהרה, שאין כאן הפסד - חששו שמא נפלה התרומה לתוך החולין, ונמצא אוכל תרומה בטומאת הגוף (מהר"י קורקוס). (וראה להלן כא, והערה עח). ובירושלמי שם אמרו: "והחולין יאכלו נקודים", היינו פחות פחות מכביצה, שלא יטמאו את התרומה.

יח. נָפְלָה סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - אוֹמְרִין: לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה[74], וְהַחֻלִּין יֵאָכְלוּ קְלָיוֹת (בְּטָהֳרָה כִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה.

74) הלכה זו צריכה עיון: הלא בין אם נפלה לתוך התרומה, ובין אם נפלה לתוך החולין, היא אוסרת, ולמה תלו שתרומה לתוך תרומה נפלה לאסור את התרומה ולהתיר את החולין. וכן מפורש בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טהורה, ואחת של חולין טמאין וכו' נפלה סאה תרומה טמאה, שתיהן אסורות, מה־נפשך, אי לתוך תרומה נפלה אסור, אי לתוך של חולין נפלה אסור" (ועיין עוד להלן, הלכה כא והערה עז).

יט. סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה שֶׁנָּפְלָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - אוֹמְרִין: לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה, וְהַחֻלִּין יֵאָכְלוּ קְלָיוֹת)[75] אוֹ יִלּוֹשׁוּ בְּמֵי פֵּרוֹת[76].

75) כל המוקף, ליתא בדפוס רומי ובדפוס קושטא וברמב"ם כ"י שלפני הר"י קורקוס, ובעוד כמה כתבי־יד (תוספתא כפשוטה). ואמנם הדברים כפולים. 76) הראב"ד השיג על זה "שלא יתכן לומר תאכל קליות או תלוש במי פירות, שהרי כבר נטמאה התרומה ונטמאו החולין, אלא כשהוכשרו עסקינן". ומתוך זה הגיה הכסף־משנה בהלכה הקודמת "ואחת של חולין טהורין", ולפי זה מיושבים דברי רבינו כאן, שהמדובר בחולין טהורים שעוד לא הוכשרו לקבל טומאה, וחששו שמא נפלה התרומה אל החולין, ולפיכך תיקנו שלא יכשירום לקבל טומאה, שלא ייטמאו מהתרומה. שאף־על־פי שלענין איסור אכילה לא חששו שמא נפלה בהם התרומה - במקום שאין הפסד (= זהירות שלא להכשיר) חששו, כמבואר למעלה בהלכה הקודמת (וראה להלן הלכה כא והערה עז).

כ. שְׁתֵּי קֻפּוֹת[77], אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה וְאַחַת שֶׁל חֻלִּין טְהוֹרִין, וְנָפְלָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - אוֹמְרִין לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה, וְהַחֻלִּין יֵאָכְלוּ קְלָיוֹת.

77) בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טמאה, ואחת של חולין טהורין כו' נפלה סאה תרומה טהורה, אני אומר לתוך של תרומה טמאה נפלה, והחולין יאכלו נקודים". וכן בתוספתא שם פ"ו (הוצאת הגר"ש ליברמן עמ' 141 64): "שתי קופות, אחת של תרומה טמאה, ואחת של חולין טהורין, נפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ואינו ידוע לאי זו מהן נפלה, הריני אומר לתוך תרומה טמאה נפלה, וחולין טהורין לא יאכלו בטהרה עד שיתחשבו שאין בכל עיסה ועיסה כביצה". ומפרש רבינו כבירושלמי, בשנפלה תרומה טהורה. שאילו נפלה תרומה טמאה, דינו מפורש בהלכה הסמוכה.

כא. נָפְלָה סְאָה[78] שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת. שֶׁסְּפֵק תְּרוּמָה טְמֵאָה - אָסוּר[79], וּסְפֵק הַמְּדֻמָּע - מֻתָּר; מִפְּנֵי שֶׁאִסּוּר תְּרוּמָה טְמֵאָה - מִן הַתּוֹרָה, וְאִסּוּר הַמְּדֻמָּע - מִדִּבְרֵיהֶן, עַל הָעִקָּרִים שֶׁבַּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת[80].

78) בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טמאה, ואחת של חולין טהורין, ונפלה סאה תרומה טמאה לתוך אחת מהן, ואינו יודע לאיזה מהן נפלה, אני אומר לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו בטהרה". וראה למעלה הלכה יז, שבשתי קופות, אחת של תרומה טהורה ואחת של חולין טמאים, ונפלה סאה של תרומה טמאה לתוכם - שתיהן אסורות לדעת הירושלמי. ודברי רבינו צריכים עיון. [ויתכן כי דברי רבינו נשתבשו ונתהפכו, ויש להשוותם לדברי הירושלמי. וכן צריך להיות: (הלכה יז) שתי קופות, אחת של תרומה טהורה ואחת של חולין טמאין, נפלה סאה תרומה טהורה לתוך אחת מהן, אומרין לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו בטהרה כתרומה. (הלכה כא) נפלה סאה של תרומה טמאה לתוך אחת מהן, שתיהן אסורות וכו'. והרי זה ממש כדברי הירושלמי. וראה למעלה הערה עג. ולפי"ז אין מקום להשגת הראב"ד ולהגהת הכסף־משנה למעלה הלכה יז, עיין שם הערה ע והערה עה. (הלכה כ) שתי קופות, אחת של תרומה טמאה ואחת של חולין טהורין, ונפלה סאה של תרומה טהורה לתוך אחת מהן, אומרין לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו קליות. (הלכות יח־יט) נפלה סאה תרומה טמאה לתוך אחת מהן, אומרין לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו קליות (בטהרה כו' יאכלו קליות) או ילושו במי פירות. והרי זה שוב כדברי הירושלמי, ועיין בר"י קורקוס]. 79) [זה מוסב על מה שלמעלה הלכה יז (ראה למעלה, שהלכה יז והלכה כא מחוברות), ששתי קופות, אחת תרומה טהורה ואחת של

חולין טמאין, שנפלה סאה של תרומה טהורה לתוך אחת מהן, שאומרין לתוך של תרומה נפלה, ואף־על־פי־כן החולין יאכלו בטהרה, כי לענין זה אנו חוששים שמא התרומה נפלה לתוך החולין, ועל זה כתב שספק תרומה טמאה אסור, שאיסור תרומה טמאה מן התורה, היינו שאם נתערבה כאן בחולין הטמאים, ויטמאו אותה, הרי הוא עובר על איסור דאורייתא של מטמא תרומה, שאף־על־פי שמן התורה בטלה ברוב, אין זה אלא לענין אכילה, שזהו בדיעבד. אבל לענין טומאה, שאפשר להזהר עוד בטהרה, הרי זה כלכתחילה, והרי אין מבטלין איסור לכתחילה, ובתרומה זהו איסור דאורייתא לכל הדעות, כמו שכתב אבני־מילואים בתשובה סימן יח). 80) כלומר, במין במינו. עיין שם פט"ו הלכות א־ו, י־יג.

יום שישי כ"ז טבת ה'תשע"ו

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שחבית סתומה מדמעת בכל שהוא, ביצה שנתבלה בתבלין של תרומה או שאור של תרומה שנפל לתוך העיסה. מין בשאינו מינו בתרומה אם הוא בנותן טעם. הכובש ירק של חולין עם ירק של תרומה או איזה דבר אחר. הרודה פת חמה ונתנה על פי חבית יין של תרומה. ב' כוסות של יין אחד תרומה ואחד חולין מזוגים במים, שנתערבו. שמן של תרומה שנפל על גבי פירות או על גבי דבר אחר. הדברים שנקראו תרומה. והאוכל תרומה מה הוא מברך.

א. חָבִית סְתוּמָה - מְדַמַּעַת בְּכָל שֶׁהוּא. כֵּיצַד? חָבִית סְתוּמָה שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּכַמָּה אֲלָפִים חָבִיּוֹת סְתוּמוֹת - נִדַּמַּע הַכֹּל. נִפְתְּחוּ הֶחָבִיּוֹת - תַּעֲלֶה בְּאֶחָד וּמֵאָה.

ב. חָבִית סְתוּמָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה חָבִיּוֹת, וְנָפְלָה אַחַת מֵהֶם לַיָּם הַגָּדוֹל - הֵתִּרוּ כֻּלָּן, וְאוֹמְרִין: שֶׁל תְּרוּמָה הִיא שֶׁנָּפְלָה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּתְאֵנָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, וְנָפְלָה אַחַת מֵהֶן לַיָּם הַגָּדוֹל; אֶלָּא צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ אַחַת. לְפִי שֶׁהֶחָבִית - נְפִילָתָהּ נִכֶּרֶת, וּתְאֵנָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ - אֵין נְפִילָתָהּ נִכֶּרֶת.

ג. חָבִית סְתוּמָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה חָבִיּוֹת וְנִפְתְּחָה אַחַת מֵהֶן - נוֹטֵל מִמֶּנָּה אֶחָד מִמֵּאָה וְשׁוֹתֶה אוֹתָהּ הֶחָבִית; אֲבָל שְׁאָר הֶחָבִיּוֹת - אֲסוּרוֹת עַד שֶׁיִּפְתְּחוּ. וְכָל אַחַת וְאַחַת שֶׁתִּפָּתַח מֵהֶן - נוֹטֵל מִמֶּנָּה כְּדֵי דְּמוּעָהּ וְשׁוֹתֶה הַשְּׁאָר. נִתְעָרְבָה חָבִית בְּמֵאָה וַחֲמִשִּׁים חָבִיּוֹת, וְנִפְתְּחוּ מֵהֶם מֵאָה - נוֹטֵל מֵהֶם כְּדֵי דְּמוּעַ חָבִית אַחַת וְשׁוֹתֶה הַמֵּאָה; וּשְׁאָר הַחֲמִשִּׁים אֲסוּרוֹת, וְאֵין מַחֲזִיקִין לְאוֹתָהּ חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁהִיא בְּרֹב. אֲפִלּוּ הָיוּ כַּמָּה אֲלָפִים חָבִיּוֹת - כֻּלָּן מְדַמָּע, וְכָל מַה שֶׁיִּפָּתַח - נוֹטֵל הֵימֶנּוּ אֶחָד מִמֵּאָה, וְהַשְּׁיָרִים שׁוֹתֶה, וְהַשְּׁאָר מְדַמָּע.

ד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת, שֶׁהַמְחַמֵּץ וְהַמְתַבֵּל אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא. לְפִיכָךְ, אִם רִסֵּק תַּפּוּחַ שֶׁל תְּרוּמָה וּנְתָנוֹ לְתוֹךְ הָעִסָּה וְהֶחְמִיצָה - כָּל הָעִסָּה מְדֻמַּעַת וַאֲסוּרָה לְזָרִים.

ה. בֵּיצָה שֶׁנִּתַּבְּלָה בִּתְבָלִין שֶׁל תְּרוּמָה - אֲפִלּוּ חֶלְמוֹן שֶׁלָּהּ אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹלֵעַ.

ו. שְׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ הָעִסָּה, וְהִגְבִּיהוּ וְאַחַר כָּךְ נִתְחַמְּצָה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת.

ז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁאִם נִתְעָרֵב (תְּרוּמָה) מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם. לְפִיכָךְ, בָּצָל מְחֻתָּךְ שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִם הַתַּבְשִׁיל, אִם הַבָּצָל תְּרוּמָה וְהַתַּבְשִׁיל חֻלִּין, וְיֵשׁ בּוֹ טַעַם הַבָּצָל - הֲרֵי הַתַּבְשִׁיל אָסוּר לְזָרִים; וְאִם הַבָּצָל חֻלִּין וְהַתַּבְשִׁיל תְּרוּמָה, וְנִמְצָא טַעַם הַתַּבְשִׁיל בַּבָּצָל - הֲרֵי הַבָּצָל אָסוּר.

ח. עֲדָשִׁים שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ וְאַחַר כָּךְ הִשְׁלִיךְ לְתוֹכָן בָּצָל יָבֵשׁ: אִם הָיָה שָׁלֵם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאִם הָיָה מְחֻתָּךְ - בְּנוֹתֵן טַעַם. וְאִם בִּשֵּׁל הַבָּצָל עִם הָעֲדָשִׁים, בֵּין שָׁלֵם בֵּין מְחֻתָּךְ - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם. וּשְׁאָר כָּל הַתַּבְשִׁיל - בֵּין שֶׁהִשְׁלִיךְ הַבָּצָל אַחַר שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בֵּין שֶׁבִּשְּׁלוֹ עִם הַתַּבְשִׁיל, בֵּין שָׁלֵם בֵּין מְחֻתָּךְ - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם. וּמִפְּנֵי מָה בָּצָל שָׁלֵם לְתוֹךְ עֲדָשִׁים שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ אֵין מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ? מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹאֵב מֵהֶן, שֶׁהֲרֵי הוּא שָׁלֵם; וְלֹא פּוֹלֵט לְתוֹכָן, שֶׁכְּבָר נִתְבַּשְּׁלוּ. וְאִם הָיוּ בְּצָלִים רַכִּים - הֲרֵי הֵן כִּמְחֻתָּךְ. וְכֵן אִם נִטְלָה פִּטְמָתוֹ וּקְלִפָּתוֹ הַחִיצוֹנָה, אוֹ שֶׁהָיָה לַח - הֲרֵי הוּא כִּמְחֻתָּךְ. וְהַקַּפְלוּט - בֵּין לַח בֵּין יָבֵשׁ, בֵּין שָׁלֵם בֵּין מְחֻתָּךְ - בְּנוֹתֵן טַעַם.

ט. הַכּוֹבֵשׁ יָרָק שֶׁל חֻלִּין עִם יָרָק שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְזָרִים. חוּץ מִמִּינֵי בְּצָלִים וְחָצִיר וְשׁוּמִים, שֶׁאִם כָּבַשׁ יָרָק שֶׁל חֻלִּין עִם בְּצָלִים שֶׁל תְּרוּמָה, אוֹ בְּצָלִים שֶׁל חֻלִּין עִם בְּצָלִים שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין. כָּבַשׁ יָרָק שֶׁל תְּרוּמָה עִם בָּצָל שֶׁל חֻלִּין - הֲרֵי הַבָּצָל מֻתָּר לְזָרִים.

י. זֵיתֵי חֻלִּין שֶׁכְּבָשָׁן עִם זֵיתֵי תְּרוּמָה: אִם הָיוּ פְּצוּעִין אֵלּוּ וְאֵלּוּ, אוֹ שֶׁהָיוּ חֻלִּין פְּצוּעִין וְשֶׁל תְּרוּמָה שְׁלֵמִין, אוֹ שֶׁכְּבָשָׁן בְּמֵי תְּרוּמָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין; אֲבָל אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶן שְׁלֵמִין, אוֹ שֶׁהָיוּ זֵיתֵי תְּרוּמָה פְּצוּעִין וְזֵיתֵי הַחֻלִּין שְׁלֵמִין - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. לְפִי שֶׁהַפְּצוּעִין שׁוֹאֲבוֹת מִן הַשְּׁלֵמִין.

יא. מֵי כְּבָשִׁים וּמֵי שְׁלָקוֹת שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין לְזָרִים.

יב. הַשֶּׁבֶת: עַד שֶׁלֹּא נָתְנָה טַעַם בַּקְּדֵרָה - יֵשׁ בָּהּ מִשּׁוּם תְּרוּמָה; מִשֶּׁנָּתְנָה טַעַם בַּקְּדֵרָה - אֵין בָּהּ מִשּׁוּם תְּרוּמָה.

יג. הָרוֹדֶה פַּת חַמָּה וּנְתָנָהּ עַל פִּי חָבִית שֶׁל יַיִן תְּרוּמָה: אִם הָיְתָה פַּת חִטִּים - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת; וְשֶׁל שְׂעוֹרִים - אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁשּׁוֹאֲבוֹת.

יד. תַּנּוּר שֶׁהִסִּיקוּ בְּכַמּוֹן שֶׁל תְּרוּמָה וְאָפָה בּוֹ אֶת הַפַּת - הַפַּת מֻתֶּרֶת; שֶׁאֵין בָּהּ טַעַם כַּמּוֹן, אֶלָּא רֵיחוֹ, וְהָרֵיחַ אֵינוֹ אָסוּר.

טו. שְׂעוֹרִין שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלוּ לְבוֹר שֶׁל מַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁהִבְאִישׁוּ מֵימָיו - הֲרֵי הֵן מֻתָּרִין; שֶׁאֵין נוֹתֵן טַעַם לִפְגָם אוֹסֵר.

טז. תִּלְתָּן שֶׁל תְּרוּמָה, הוּא וְעֵצוֹ, שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ בּוֹר שֶׁל יַיִן, אִם יֵשׁ בְּזֶרַע הַתִּלְתָּן כְּדֵי לִתֵּן לְבַדּוֹ טַעַם בַּיַּיִן - הֲרֵי הַיַּיִן אָסוּר לְזָרִים.

יז. שְׁנֵי כּוֹסוֹת שֶׁל יַיִן, אֶחָד תְּרוּמָה וְאֶחָד חֻלִּין, מְזַג כָּל אֶחָד בְּמַיִם וְאַחַר כָּךְ עֵרְבָן - רוֹאִין אֶת יֵין הַחֻלִּין כְּאִלּוּ אֵינוֹ, וּכְאִלּוּ יֵין הַתְּרוּמָה נִתְעָרֵב בַּמַּיִם, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִינוֹ: אִם רָאוּי אוֹתוֹ הַמַּיִם לְבַטֵּל טַעַם יֵין הַתְּרוּמָה - הֲרֵי הַכֹּל מֻתָּר לְזָרִים, וְאִם לַאו - אָסוּר; שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁאֵין הַמַּיִם מַעֲלִין אֶת הַיַּיִן.

יח. יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפַל עַל גַּבֵּי פֵּרוֹת - יְדִיחֵם וְהֵם מֻתָּרוֹת. וְכֵן שֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפַל עַל גַּבֵּי פֵּרוֹת - יְדִיחֵם וְהֵם מֻתָּרוֹת. נָפַל הַשֶּׁמֶן עַל גַּבֵּי יַיִן - יַקְפֵּה אוֹתוֹ, וְהַיַּיִן מֻתָּר לְזָרִים. נָפַל עַל גַּבֵּי הַצִּיר - יַקְפֵּה אוֹתוֹ וְיִטֹּל קְלִפָּה מֵעַל הַצִּיר, כְּדֵי שֶׁיָּסִיר כָּל הַצִּיר שֶׁבּוֹ טַעַם הַשֶּׁמֶן.

יט. קְדֵרָה שֶׁבִּשֵּׁל בָּהּ תְּרוּמָה - לֹא יְבַשֵּׁל בָּהּ חֻלִּין; וְאִם בִּשֵּׁל - בְּנוֹתֵן טַעַם. וְאִם שָׁטַף הַקְּדֵרָה בְּמַיִם אוֹ בְּיַיִן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְבַשֵּׁל בָּהּ. בִּשֵּׁל בְּמִקְצָת הַכְּלִי - אֵין צָרִיךְ לִשְׁטֹף אֶת כֻּלּוֹ, אֶלָּא שׁוֹטֵף מְקוֹם הַבִּשּׁוּל בִּלְבַד.

כ. תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וְהַחַלָּה וְהַבִּכּוּרִים - כֻּלָּן נִקְרְאוּ תְּרוּמָה. בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר נֶאֱמַר: וַהֲרֵמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת יְיָ. וְאוֹמֵר: כִּתְרוּמַת גֹּרֶן. וּבְחַלָּה נֶאֱמַר: חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה. וְנֶאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וגו' וּתְרוּמַת יָדֶךָ; וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁטָּעוּן הֲבָאַת מָקוֹם שֶׁלֹּא פֵּרְטוֹ בְּפָסוּק זֶה חוּץ מִן הַבִּכּוּרִים, וּבָהֶן נֶאֱמַר: וּתְרוּמַת יָדֶךָ. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהֵן קְרוּאִין תְּרוּמָה.

כא. לְפִיכָךְ, דִּין אַרְבָּעְתָּן לְעִנְיַן אֲכִילָה וְדִמּוּעַ - אֶחָד הוּא: כֻּלָּן עוֹלִין בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, וְאִם נִטְמְאוּ - יִשָּׂרְפוּ. וְדִין תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי בְּכָל אֵלּוּ הַדְּרָכִים - כִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל וַדַּאי, אֶלָּא שֶׁאֵין לוֹקִין עַל אֲכִילָתָהּ.

כב. כָּל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה - מְבָרֵךְ בִּרְכַּת אוֹתוֹ מַאֲכָל, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לֶאֱכֹל תְּרוּמָה. וְכָךְ קִבַּלְנוּ וְרָאִינוּ אוֹתָם מְבָרְכִין אֲפִלּוּ בְּחַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ. שֶׁגַּם אֲכִילַת קָדְשֵׁי הַגְּבוּל כַּעֲבוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲבֹדַת מַתְּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם.

סְלִקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שבת קודש כ"ח טבת ה'תשע"ו

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר

מִצְוָה אַחַת וְהוּא לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מִשְׁנַת הַזְּרִיעָה[1] וְלִתְּנוֹ לַלְוִיִּם. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר מה נקרא מעשר ראשון, ואם ישראל מותר לאוכלו, ואם יש בו קדושה. ודין אם הכהנים יאכלו פירותיהם בטבלם. ואם מוציאין המעשר מכהן לכהן. האוכל פירותיו טבלין או בן לוי האוכל מעשרו בטבלו. אם מותר להיות אוכל והולך ואח"כ יפריש. ואם מעשרין ממקום זה על מקום אחר. ודין הדברים שהתרומה והמעשר שוין בהם. האומר לחבירו הריני מעשר על ידך. והדברים שפטורים מהמעשר. ודין אין מעשרין אלא מן המובחר. ואם מעשרים באומד. ודין המפריש מקצת מעשר אם הוא מעשר.

א. אַחַר[2] שֶׁמַּפְרִישִׁין[3] תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[4] מַפְרִישׁ אֶחָד מֵעֲשָׂרָה מִן הַנִּשְׁאָר. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן. וּבוֹ נֶאֱמַר: כִּי אֶת מַעֲשַׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיְיָ וגומר. וְהַמַּעֲשֵׂר הַזֶּה[5] לַלְוִיִּים[6], זְכָרִים וּנְקֵבוֹת[7]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנֵי לֵוִי[8] הִנֵּה נָתַתִּי כָּל מַעֲשַׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה.

2) שכן הוא סדר ההפרשה. 3) ואף שעדיין לא נתן התרומה לכהן - מפריש מעשר ראשון, שמה שנאמר: "מלאתך ודמעך לא תאחר" לא נאמר אלא על סדר ההפרשות, ולא על סדר הנתינות. 4) נקראת "תרומה גדולה" ביחס לתרומת מעשר שהיא אחד ממאה, ואילו תרומה גדולה היא אחד מחמישים. 5) בניגוד למעשר שני שהוא לבעלים. 6) כדעת רבי עקיבא, ולא כר' אלעזר בן עזריה שאמר: מעשר ראשון אף לכהן. 7) שהרי גם לוייה

שנשבית או נבעלה בעילת זנות, נותנים לה מעשר ואוכלת, אלא שאין חולקין לה בבית הגרנות משום ייחוד. 8) מפסוק זה לא למד אלא שהמעשר ללויים, אבל שהוא ניתן גם לנקבות אין ללמוד ממנו, שהרי אדרבא "ולבני לוי" יש לדרוש: "ולא לבנות לוי".

1 **ב. מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן מֵתָּר בַּאֲכִילָה לְיִשְׂרָאֵל[9], וּמֵתָּר**
2 **לְאָכְלוֹ בְּטֻמְאָה[10]; שֶׁאֵין בּוֹ קְדֻשָּׁה כְּלָל. וְכָל מָקוֹם**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַעֲשְׂרוֹת קֹדֶשׁ אוֹ פִּדְיָה - אֵינוֹ אֶלָּא מַעֲשֵׂר**
4 **שֵׁנִי. וּמִנַּיִן שֶׁמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן חֻלִּין? שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֶחְשַׁב**
5 **לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן וְכַמְּלֵאָה מִן הַיֶּקֶב;**
6 **מַה גֹּרֶן וְיֶקֶב[11] - חֻלִּין לְכָל דָּבָר, אַף מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן**
7 **שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[12] - חֻלִּין לְכָל דָּבָר. לִפִיכָךְ[13], בַּת**
8 **לֵוִי שֶׁנִּשְׁבֵּית[14] אוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה בְּעִילַת זְנוּת[15] - נוֹתְנִין**
9 **לָהּ הַמַּעֲשֵׂר וְאוֹכֶלֶת[16]. אֲבָל מִי שֶׁשָּׁמְעָה[17] שֶׁמֵּת**
10 **בַּעְלָהּ אוֹ הֵעִיד לָהּ עֵד אֶחָד[18], וְנִסֵּת[19], וְאַחַר כָּךְ בָּא**
11 **בַּעְלָהּ - קָנְסוּ אוֹתָהּ חֲכָמִים שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה[20]**
12 **בְּמַעֲשֵׂר.**

9) דלא כרבי מאיר שאמר "מעשר ראשון אסור לזרים". 10) למדו זאת בספרי (מן הפסוק "ואכלתם אותו בכל מקום", "אפילו בקבר". 11) שהופרשו מהם תרומות ומעשרות. 12) אבל קודם שניטלה תרומתו אסור באכילה משום תרומת מעשר המעורבת בו. 13) לפי שהוא חולין. 14) וחוששים שמא נבעלה לגוי. 15) לגוי או לעבד כנעני. שאם הייתה בת כהן הייתה נפסלת מתרומה. 16) ולא קנסו אותה, כדלהלן בשמעה שמת בעלה, משום שזנות אינה שכיחה. 17) מפי גוי המסיח לפי תומו או מפי עד ששמע מפי עד אחר או מפי עבד ושפחה, שכל אלה אינם כשרים לעדות אחרת. 18) נראה שאם העידו לה שני עדים וניסת ואחר כך בא בעלה - לא קנסוה. [ואף על פי שלעניין חזרה לבעלה פסק רבינו שם פרק י הלכה ה, שאפילו ניסת בשני עדים תצא מזה ומזה - לעניין מעשר לא קנסוה, שהרי נבעלה בעילת זנות לא קנסוה, משום שזנות לא שכיחה, כמו כן נישואין בעדים ואחר כך יבוא בעלה ויתברר ששני העדים העידו שקר, גם זה לא שכיח]. 19) אבל אם לא ניסת אלא נתקדשה בלבד, לא קנסוה, שהרי לא עשתה איסור. 20) משמע שאסורה אף באכילת מעשר.

13 **ג. לְוִיִּים[21] וְכֹהֲנִים מַפְרִישִׁין מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן[22], כְּדֵי**
14 **לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר[23]. וְכֵן הַכֹּהֲנִים**
15 **מַפְרִישִׁין שְׁאָר תְּרוּמוֹת[24] וּמַעַשְׂרוֹת[25] לְעַצְמָן. וּלְפִי**
16 **שֶׁהַכֹּהֲנִים נוֹטְלִין מִן הַכֹּל[26], יָכוֹל יֹאכְלוּ פֵּרוֹתֵיהֶן**
17 **בְּטֻבְלָן? תַּלְמוּד לוֹמַר: כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם. מִפִּי**
18 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: 'אַתֶּם' - אֵלּוּ הַלְוִיִּם; 'גַּם אַתֶּם' -**
19 **לְרַבּוֹת אֶת הַכֹּהֲנִים.**

21) הקדים לויים לכהנים, לומר לך שלא רק לויים מפרישים מעשר ראשון רק כדי להפריש ממנו תרומת מעשר ולא כדי ליתנו ללוי אחר, אלא גם הכהנים מפרישים שלא על מנת ליתן ללוי. 22) ומשאירים לעצמן. ואף על פי שבישראל עיקר מצוות ההפרשה ליתנה ללוי או לכהן ואם הפריש על דעת שלא לתת אין כאן שום מצוה, - בלויים וכהנים אין הדבר כן. 23) כלומר, בשניהם אין הפרשת המעשר כדי ליתנו לאחרים ובכל זאת יש הבדל ביניהם: הלויים מפרישים מעשר כדי להפריש תרומת מעשר וליתנה לכהן, ואילו הכהנים מפרישים מעשר ראשון כדי להפריש תרומת מעשר לעצמם. 24) כגון תרומה וחלה וביכורים, שכולן נקראות תרומה. 25) אין הדברים מובנים, שהרי במעשר שני ובמעשר עני אין לכהן חלק [וה"פרישה" כתב שמעשרות לאו דווקא אלא הכוונה למעשר ראשון. אבל גם זה לא מיושב שהרי מעשר ראשון כבר הוזכר למעלה. ונראה שהיה כתוב "שאר תרומ'", כלומר: שאר תרומות. וטעו וכתבו "שאר תרו"מ, ושוב פענחו "שאר תרומות ומעשרות" או "שאר תרומות ומעשר"]. 26) כלומר, נוטלים תרומות מן הישראלים ומן הלויים ואוכלים אותן. וכיוון שכן, היה מקום לטעות שיהיו מותרים לאכול טבל, שהרי כל איסור טבל הוא מחמת תערובת התרומות.

20 **ד. אֵין מוֹצִיאִין הַמַּעֲשֵׂר[27] מִיַּד הַכֹּהֲנִים[28]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
21 **כִּי תִקְּחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל[29]. וְכֵן כָּל מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה[30]**
22 **- אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מִכֹּהֵן לְכֹהֵן[31]. וְעֶזְרָא קָנַס אֶת**
23 **הַלְוִיִּם בִּזְמַנּוֹ[32] שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לָהֶן[33] מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, אֶלָּא**
24 **יִנָּתֵן לַכֹּהֲנִים, לְפִי שֶׁלֹּא עָלוּ עִמּוֹ לִירוּשָׁלַיִם[34].**

27) מעשר ראשון. 28) וכל שכן שאין מוציאים אותו מיד הלויים. 29) כן הוא בספרי. "ישראל נותנים מעשר ללויים, אבל אין כהנים נותנים מעשר ללויים". וכן הוא בספרי זוטא שם: "מאת בני ישראל אתם לוקחים את המעשר, אין אתם לוקחים את המעשר מיד הכהנים, מכאן אמרו אין מוציאים המעשר מיד הכהנים". 30) תרומות, זרוע ולחיים וקיבה. 31) [ומה שאמרו שם: שתרומה ותרומת מעשר וחלה מוציאים מידם - היינו מיד הלויים, ולא מיד הכהנים]. 32) ראה למעלה (הלכה א) שדעת רבינו כרבי עקיבא, שמעשר ראשון רק ללויים ולא לכהנים. ואף על פי כן קנסם עזרא שלא יתנו להם [=ללויים] כלל אלא רק לכהנים. אולם קנס חמור זה לא היה אלא בזמנו של עזרא אבל לאחר מכן לא קנס, אלא שלמי שירצה יתן: לכהן או ללוי. ועיין במנחת חינוך (מצוה שצה) שהעיר איך עקר עזרא מצוה מן התורה, וכתב שלדעת רבינו שתרומות ומעשרות בזמן עזרא אינם מן התורה אתי שפיר. 33) אבל אין מוציאין מן הלוי מעשר ראשון שלו, וכן בדיעבד אם נתן ישראל ללוי מעשר ראשון, הרי הוא שלו, שכן אמרו בחולין שם: "אימר דקנסינהו עזרא דלא יהבינן להו, משקל מינייהו מי אמר". 34) והמקור לזה, שלא עלו עימו לירושלים, הוא בעזרא ח, טו: "ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא מצאתי שם".

25 **ה. הָאוֹכֵל פֵּרוֹתָיו[35] טְבָלִין[36], וְכֵן לֵוִי שֶׁאָכַל הַמַּעֲשֵׂר**
26 **בְּטֻבְלוֹ[37], אַף עַל פִּי[38] שֶׁהֵן חַיָּבִין מִיתָה לַשָּׁמַיִם[39] -**
27 **אֵין מְשַׁלְּמִין הַמַּתָּנוֹת[40] לְבַעְלֵיהֶן[41]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר**
28 **יָרִימוּ לַה' - אֵין לְךָ בָּהֶן כְּלוּם עַד שֶׁיָּרִימוּ אוֹתָן.**
29 **וּבְחוּצָה לָאָרֶץ[42] מֻתָּר לָאָדָם לִהְיוֹת אוֹכֵל וְהוֹלֵךְ**
30 **תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ מַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת.**

35) דווקא פירותיו, אבל על פירות טבל של אחר אינו חייב מיתה. 36) תבואה שלא הפריש ממנה תרומה, או מעשר ראשון, אבל אם הפריש תרומה ומעשר ראשון ולא הפריש מעשר עני, אינו חייב מיתה. 37) כלומר, שלא הפריש ממנו תרומת מעשר. 38) ורוצה לומר: אף על פי שחיוב מיתה בטבל הוא מחמת תערובת התרומות שבו ואם כן הרי הוא כאוכל תרומה - אף על פי כן אינם משלמים, לפי שלא זכה בהם הכהן אלא לאחר ההפרשה. 39) כן הוא בסנהדרין פג. ובתורת כהנים פרשת אמור סוף פרק ו "מנין לאוכל את הטבל שהוא במיתה דכתיב ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' בעתידים לתרום הכתוב מדבר ויליף חלול חלול מתרומה מה תרומה במיתה אף כאן במיתה". ובתרומה אמרו ביבמות פו. "אמר קרא (בתרומה) ומתו בו כי יחללוהו". 40) והיינו כשאכל בשוגג, אבל אם אכל במזיד פטור הוא מלשלם אפילו בתרומה, מפני שאינו לוקה ומשלם. 41) הכהנים והלויים הינם בעלי המתנות, אלא שיש לנותני המתנות טובת הנאה בהן לתת אותן למי שהם רוצים. 42) היינו מצרים, שנער ועמון ומואב.

1 **ו. מְעַשְּׂרִין מִמָּקוֹם זֶה[43] עַל מָקוֹם אַחֵר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ**
2 **לְעַשֵּׂר מִן הַמֶּקֶף[44]. אֲבָל אֵין מְעַשְּׂרִין מִמִּין עַל**
3 **שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ[45], וְלֹא מִן הַחַיָּב עַל הַפָּטוּר, וְלֹא מִן**
4 **הַפָּטוּר עַל הַחַיָּב; וְאִם עִשֵּׂר - אֵינוֹ מְעֻשָּׂר.**

43) כלומר, מתבואה הנמצאת במקום זה על תבואה הנמצאת במקום אחר. 44) כלומר, סמוך כמו "אין מקיפין שתי חביות". ולמד רבינו דין זה ממה ששנינו בפרק ב מביכורים, משנה ה "תרומת מעשר ניטלת שלא מן המוקף". וסובר רבינו שכל שכן שהמעשר ניטל שלא מן המוקף, שכתב למעלה שתלמידי חכמים אין תורמין אלא מן המוקף, זה אינו אלא בתרומת מעשר, כדי שלא יתחלף להם בתרומה גדולה הנתרמת רק מן המוקף, אבל במעשר אין כל חשש. 45) כן הוא בירושלמי תרומות פרק ב הלכה ד: "ואף אני מרבה שני מינין שבדגן שני מינין שבתבואה שאין תורמין ולא מעשרין מזה על זה". הרי שהשוו תרומה ומעשר לעניין זה.

5 **ז. כֹּל שֶׁאָמַרְנוּ בִּתְרוּמָה: אֵין תּוֹרְמִין מִזֶּה עַל זֶה[46],**
6 **כָּךְ בְּמַעֲשֵׂר: אֵין מְעַשְּׂרִין מִזֶּה עַל זֶה. וְכֹל שֶׁאָמַרְנוּ**
7 **בִּתְרוּמָה: אִם תָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[47], כָּךְ בְּמַעֲשֵׂר:**
8 **אִם הִפְרִישׁ - מַעְשְׂרוֹתָיו מַעֲשְׂרוֹת. וְכֹל שֶׁהוּא פָּטוּר**
9 **מִן הַתְּרוּמָה[48] - פָּטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר; וְכָל הַתּוֹרֵם[49] -**
10 **מְעֻשָּׂר. כֹּל שֶׁאָמַרְנוּ בָּהֶן: לֹא יִתְרֹמוּ, וְאִם תָּרְמוּ -**
11 **תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה, כָּךְ אִם עִשְּׂרוּ - מַעְשְׂרוֹתֵיהֶן**
12 **מַעֲשְׂרוֹת. וְכֹל שֶׁאֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[50], כָּךְ אֵין**
13 **מַעְשְׂרוֹתֵיהֶן מַעֲשְׂרוֹת[51].**

46) כגון מן המחובר על התלוש, פירות שנה זו על פירות שנה אחרת ופירות חוץ לארץ על פירות הארץ. 47) כגון מן הרע על היפה, מדבר שלא נגמרה מלאכתו, מן הטמא על הטהור בשוגג. 48) כגון דבר שאינו מאכל אדם, או הלקט והשכחה והפאה והפרט והעוללות. 49) זה שאינו בכלל החמישה שלא יתרומו, ואם תרמו אין תרומתם תרומה. 50) כגון המדבר ואינו שומע, והאלם ששומע ואינו מדבר, והערום והשיכור והסומא. 51) כגון אחד מהחמישה המנויים שם.

14 **ח. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הַרִינִי מְעַשֵּׂר עַל יָדֶיךָ[52] - אֵינוֹ**
15 **צָרִיךְ לַעֲמֹד עִמּוֹ עַד שֶׁיִּרְאֶה אִם יְעַשֵּׂר אוֹ לֹא**
16 **יְעַשֵּׂר[53]. וְאִם אָמַר הוּא לַחֲבֵרוֹ: עַשֵּׂר עַל יָדַי - צָרִיךְ**
17 **לַעֲמֹד עִמּוֹ[54].**

52) כלומר, הריני מתקן המעשרות בשבילך. 53) שאף על פי שאין אומרים "שליח עושה שליחותו" להקל אלא להחמיר, היינו כשביקש המשלח את השליח, אבל אם השליח הציע עצמו, אומרים חזקה שליח עושה שליחותו אף להקל. 54) שכיוון שהוא ביקש מהשליח אין אומרים חזקה שליח עושה שליחותו.

18 **ט. הֶחָרוּבִין[55] - אֵינָן חַיָּבִין בְּמַעֲשְׂרוֹת אֶלָּא**
19 **מִדִּבְרֵיהֶם[56], לְפִי שֶׁאֵינָן מַאֲכַל [רַב[57]] אָדָם.**
20 **וְהַשְּׁקֵדִים הַמָּרִים, בֵּין בְּגָדְלָן בֵּין בְּקָטְנָן - פְּטוּרִין[58],**
21 **לְפִי שֶׁאֵינָן אֹכֶל[59].**

55) הכוונה לחרובי צלמונה שאינן חייבין אלא מדרבנן, אבל שאר חרובין מאכל רוב בני אדם הם וחייבין מן התורה. 56) מדברי סופרים, כלומר מדרבנן. 57) כן צריך להיות. וכן העתיק הראב"ד, ובדפוס רומי הגירסא: "לפי שאינן מאכל אדם", אבל גירסתנו היא הנכונה, שאם אינם מאכל אדם, אינם חייבים אפילו מדרבנן. ומקור דברי רבינו מן הספרי ומן הירושלמי: "מפרי העץ לרבות פירות האילן, יכול שאני מרבה חרובי שיטה וחרובי צלמונה וכו' תלמוד לומר מפרי העץ ולא כל פרי העץ", וסובר רבינו שמעשר האילנות מן התורה, ולפי זה נתמעטו חרובי צלמונה רק מחיוב דאורייתא. אבל דעת הראב"ד שמעשר האילנות (חוץ מתירוש ויצהר) אינו אלא מדרבנן, ואם כן חרובי צלמונה פטורים לגמרי. 58) כר' ישמעאל בר' יוסי שאמר בשם אביו "זה וזה לפטור". ופירש רבינו "זה וזה" שקדים מרים בין גדולים בין קטנים. 59) כלומר, בגדלן אינם אוכל מחמת מרירותם, ובקטנן, אף שהם מתוקים, הרי עדיין לא נגמרו. ולפיכך הקדים רבינו "בגדלן" ל"בקטנן", משום שבגדלם פשוט יותר לפטרם ממעשר.

22 **י. אִילָן שֶׁנְּטָעוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת - פָּטוּר מִמַּעַשְׂרוֹת;**
23 **שֶׁנֶּאֱמַר: עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא**
24 **הַשָּׂדֶה[60]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁהוּא חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת**
25 **מִדִּבְרֵיהֶם[61]. שֶׁהֲרֵי תְּאֵנָה הָעוֹמֶדֶת בְּחָצֵר - חַיָּב**
26 **לְעַשֵּׂר פֵּרוֹתֶיהָ אִם אֲסָפָן כְּאֶחָת[62].**

60) דווקא בשדה חייבים. 61) מדרבנן. 62) מעשרות פרק ג משנה ח: "תאנה שהיא עומדת בחצר אוכל אחת אחת ופטור. ואם צירף חייב", הרי שהנטוע בחצר כהנטוע בשדה, ובכדי שלא יסתרו דברי המשנה שם לדברי הירושלמי הנ"ל, על כורחנו שכוונת הירושלמי לפטור מן התורה, וכוונת המשנה שם לחייב מדרבנן. [וכל זה אינו אלא לדעת רבינו, שמעשר אילנות מן התורה, אבל לדעת הראב"ד שמעשר אילנות מדרבנן, על כורחנו סותרים דברי

המשנה הנ"ל לדברי הירושלמי הנ"ל ועיין בהשגת הראב"ד].

יא. בְּצָלִים[63] שֶׁהִשְׁרִישׁוּ זֶה בְּצַד זֶה, אֲפִלּוּ הִשְׁרִישׁוּ בְּקַרְקַע עֲלִיָּה - פְּטוּרִין מִן הַמַּעֲשְׂרוֹת. נָפְלָה עֲלֵיהֶן מַפֹּלֶת[64] וַהֲרֵי הֵן מְגֻלִּין - הֲרֵי אֵלּוּ כִּנְטוּעִין בַּשָּׂדֶה וְחַיָּבִין בְּמַעֲשְׂרוֹת.

63) ומתוך זה שכתב רבינו הלכה זו כאן, נראה שהפטור הוא מפני שגג דינו כבית, שאין חיובו אלא מדרבנן, ומכיוון שאינו רוצה בהשרשתם של הבצלים לא חייבוהו חכמים. 64) היינו שמתמוטט גג העלייה ומעתה אינו בית אלא שדה.

יב. הַמְשַׁמֵּר שָׂדֵהוּ[65] מִפְּנֵי עֲנָבָיו, וּבָא אַחֵר וְאָסַף אֶת הַתְּאֵנִים הַנִּשְׁאָרוֹת בְּאוֹתָהּ שָׂדֶה, אוֹ שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּר שָׂדֵהוּ מִפְּנֵי הַמִּקְשָׁאוֹת וְהַמִּדְלָעוֹת[66], וּבָא אַחֵר וְאָסַף אֶת הָעֲנָבִים הַנִּשְׁאָרִים שָׁם הַמְפַזְּרִים בַּשָּׂדֶה: בִּזְמַן שֶׁבַּעַל הַשָּׂדֶה מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן[67] - אֲסוּרִין מִשּׁוּם גָּזֵל, וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר וּבִתְרוּמָה[68]; אֵין בַּעַל הַבַּיִת מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן - מֻתָּרִין מִשּׁוּם גָּזֵל, וּפְטוּרִין מִן הַמַּעֲשֵׂר[69].

65) ויש בו גם תאנים וגם ענבים. 66) מקום צמיחת הקישואין והדלועין. 67) היינו, שיודעין בו שהוא מקפיד שלא יטלו מהם. 68) כלומר, אם גזל מן הפירות או אם נתן לו בעל השדה. 69) משום שהן הפקר והפקר פטור מן המעשר.

יג. אֵין מְעַשְּׂרִין אֶלָּא מִן הַמֻּבְחָר. שֶׁנֶּאֱמַר: בַּהֲרִימְכֶם אֶת חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ, וְנֶחְשַׁב לַלְוִיִּם כִּתְבוּאַת גֹּרֶן וְכִתְבוּאַת יָקֶב; כְּשֵׁם שֶׁמַּעֲשֵׂר[70] שֶׁמַּפְרִישִׁים הַלְוִיִּם - מִן הַחֵלֶב שֶׁבּוֹ[71], כָּךְ מַעֲשַׂר שֶׁמַּפְרִישִׁים יִשְׂרָאֵל מִן הַגֹּרֶן וּמִן הַיֶּקֶב - מִן הַחֵלֶב שֶׁבּוֹ[72].

70) כלומר, תרומת מעשר, שהיא מעשר מן המעשר. 71) כלומר, מן החלב שבמעשר, שנאמר "בהרימכם את חלבו ממנו". 72) שתורמים מן היפה.

יד. אֵין מְעַשְּׂרִין בְּאֹמֶד[73], אֶלָּא בְּמִדָּה אוֹ בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִנְיָן[74]. וְכָל הַמְדַקְדֵּק בְּשִׁעוּר - מְשֻׁבָּח[75]. וְהַמַּרְבֶּה בְּמַעַשְׂרוֹת - מַעֲשְׂרוֹתָיו מְקֻלְקָלִין, שֶׁהֲרֵי הַטֶּבֶל מְעֹרָב בָּהֶן[76], וּפֵרוֹתָיו מְתֻקָּנִין.

73) דווקא מעשר, אבל תרומה ניטלת דווקא באומד ותרומת מעשר כמעשר. 74) תפס הסדר הרגיל בתלמוד, אבל להלכה המונה משובח והמודד משובח מן המונה והשוקל משובח משניהם. 75) כלומר המודד משובח מן המונה, והשוקל שהוא מדוקדק יותר, משובח משניהם. 76) כלומר, העודף על העשירית אין שם מעשר עליו, והרי הוא טבל.

טו. הַמַּפְרִישׁ מִקְצָת מַעֲשֵׂר[77] - אֵינוֹ מַעֲשֵׂר[78], אֶלָּא כְּמִי שֶׁחָלַק אֶת הָעֲרֵמָה[79]; אֲבָל צָרִיךְ [לְהַפְרִישׁ] מִזֶּה הַחֵלֶק שֶׁיּוֹצִיא[80] מַעֲשֵׂר שֶׁלּוֹ. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ מֵאָה סְאָה, הִפְרִישׁ מֵהֶם חֲמִשָּׁה לְשֵׁם מַעֲשֵׂר - אֵינוֹ מַעֲשֵׂר, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְרִישׁ עַל הֶחָמֵשׁ סְאִין מַעֲשֵׂר בְּמָקוֹם אַחֵר[81], אֶלָּא מַפְרִישׁ מֵהֶן[82] חֲצִי סְאָה, שֶׁהִיא הַמַּעֲשֵׂר שֶׁלָּהֶן.

77) כלומר, הפריש פחות מעשירית התבואה שלפניו. והמדובר כשהיה בדעתו להוסיף ולהשלים. ומה שאמרו בתוספתא: "הממעט במעשרות מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלין" היינו כשאין בדעתו להשלים. 78) כיוון שלא השלים. 79) כלומר, כמי שחלק את הטבל סתם לשני חלקים, והרי שתי ערוגות טבל לפניו. 80) שהפריש בתורת מעשר ולא חל. ודווקא ממנו, ולא ממקום אחר שנראה כמפריש מן החיוב על הפטור. 81) כלומר, ממקום אחר. 82) מחמשת הסאין.

טז. הַמַּפְרִישׁ מַעֲשֵׂר זֶה[83] מְבֹרָךְ תְּחִלָּה[84], כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין עַל הַמִּצְוֹת[85]. וְכֵן מְבֹרָךְ עַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְעַל מַעֲשַׂר עָנִי וְעַל מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר. מְבֹרָךְ עַל כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ[86]; וְאִם הִפְרִישׁ הַכֹּל זֶה אַחַר זֶה מִיָּד וְלֹא סָח בֵּינֵיהֶן - כּוֹלְלָן בִּבְרָכָה אַחַת וּמְבֹרָךְ: לְהַפְרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת[87].

83) מעשר ראשון. 84) לפני ההפרשה. 85) "כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן". 86) "צריך לברך חמש ברכות". כלומר, על תרומה גדולה ועל ארבע המעשרות. וכל זה במפריש כל אחד לחוד, בהפסקה, ביניהן. 87) וראה בפרק י"א מהלכות ברכות, שהמפריש לאחרים מברך "על הפרשת תרומה".

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ב־כ"ח טבת תשע"ו

יום ראשון כ"ב טבת ה'תשע"ו

מצות עשה קנה.

הַמִּצְוָה הַקְּנֵ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְקַדֵּשׁ אֶת הַשַּׁבָּת וְלוֹמַר דְּבָרִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ שֶׁבָּהֶם נַזְכִּיר גְּדֻלַּת יוֹם זֶה וּכְבוֹדוֹ, וֶהֱיוֹתוֹ נִבְדָּל מִשְּׁאָר הַיָּמִים שֶׁקָּדְמוּ לוֹ וְשֶׁיָּבוֹאוּ אַחֲרָיו, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (שם כ, ח). כְּלוֹמַר: זָכְרֵהוּ זְכִירַת קִדּוּשׁ וְהַבְדָּלָה [וּגְדֻלָּה] — וְזוֹ הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ. וּלְשׁוֹן

הַמְּכִלְתָּא (פרשת יתרו): "זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ — לְקַדְּשׁוֹ בִּבְרָכָה". וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (פסחים קו.): "זָכְרֵהוּ עַל הַיַּיִן". וְאָמְרוּ עוֹד: "קַדְּשֵׁהוּ בִּכְנִיסָתוֹ וְקַדְּשֵׁהוּ בִּיצִיאָתוֹ", כְּלוֹמַר: "הַבְדָּלָה שֶׁהִיא חֵלֶק מִזְּכִירַת שַׁבָּת שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהּ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף פְּסָחִים וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּבְרָכוֹת (נא:) וְשַׁבָּת (קנ:).

יום שני כ"ג טבת ה'תשע"ו

הַמִּצְוָה הָקנ"ה נדפסה ביום הקודם.

יום שלישי כ"ד טבת ה'תשע"ו

מצות לא תעשה שכ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה" (שמות כ, י). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, פֻּרַשׁ בּוֹ הַכָּתוּב (שם לא, יד) שֶׁהוּא בְּכָרֵת, אִם לֹא יָדַע בּוֹ הַדַּיָּן, וְאִם נִתְקַיְּמָה עָלָיו הָעֵדוּת — חַיָּב סְקִילָה. כָּל־זֶה אִם הוּא מֵזִיד; וְאִם הָיָה שׁוֹגֵג — מַקְרִיב חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת.

יום רביעי כ"ה טבת ה'תשע"ו

מצות לא תעשה שכא.

הַמִּצְוָה הַשכ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְהַלֵּךְ חוּץ לְתְחוּם הַמְּדִינָה בַּשַּׁבָּת, וְהוּא אָמְרוֹ: "אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (שם טז, כט). וּבָא בַּקַּבָּלָה (סוטה כז:) שֶׁתְּחוּם (גבול) הַמַּסָּע הוּא מַה־שֶּׁנּוֹסָף עַל אַלְפַּיִם אַמָּה מִחוּץ לָעִיר אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת. וְהִלּוּף אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל־רוּחַ — מֵתֶר. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת בשלח שם): "אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ" — אֵלּוּ אַלְפַּיִם אַמָּה". וּבַגְּמָרָא עֵרוּבִין (יז:) אָמְרוּ: "לוֹקִין עַל אִסּוּר תְּחוּמִין דְּבַר תּוֹרָה". וּבְאוֹתָהּ הַמַּסֶּכְתָּא נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

יום חמישי כ"ו טבת ה'תשע"ו

מצות עשה קסה. מצות לא תעשה שכט.

מצות עשה קסד. מצות לא תעשה קצו.

הַמִּצְוָה הַקס"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁבּוֹת בְּיוֹם זֶה (ביום הכפורים) מִן־הַמְּלָאכוֹת וְהָעֲבוֹדוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ: "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם" (ויקרא טז, לא), וּכְבָר בֵּאַרְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים (מצוות עשה צ, קלה, קנט, קסג) אָמְרָם (שבת כד:): "הַאי שַׁבָּתוֹן — עֲשֵׂה הוּא".

הַמִּצְוָה הַשכ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהוּא אָמְרוֹ בּוֹ: "וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ" (שם כג, כח). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה בְּמֵזִיד — חַיָּב כָּרֵת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב (שם, ל); וְאִם הָיָה שׁוֹגֵג — מַקְרִיב חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּבֵיצָה (יח:) וּמְגִלָּה (ל:) וְזוּלָתָן.

הַמִּצְוָה הַקס"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָצוּם בָּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "תְּעַנּוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם" (שם טז, כט). וְהַפֵּרוּשׁ בְּסִפְרָא (פרשת אחרי מות פרק ז הלכה ג): "תְּעַנּוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם" — עִנּוּי שֶׁהוּא אִבּוּד הַנֶּפֶשׁ. וְאֵיזֶהוּ? זֶה אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. וְכֵן בָּא בַּקַּבָּלָה (יומא עג.), שֶׁהוּא אָסוּר בִּרְחִיצָה וּבְסִיכָה וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וְשֶׁצָּרִיךְ לִשְׁבּוֹת מִכָּל־הַפְּעֻלּוֹת הָאֵלֶּה, שֶׁכֵּן נֶאֱמַר: "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם" (שם, לא), כְּאִלּוּ אָמַר, שֶׁחוֹבָה בּוֹ הַשְּׁבִיתָה הַמְיֻחֶדֶת לִמְלָאכוֹת וְלַעֲבוֹדָה, וְהַשְּׁבִיתָה הַמְיֻחֶדֶת לַהֲזָנַת הַגּוּף וְקִיּוּמוֹ — לְפִיכָךְ אָמַר (כפל לשון): "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן". וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אחרי מות שם): "מִנַּיִן שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים אָסוּר בִּרְחִיצָה וּבְסִיכָה וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן", כְּלוֹמַר: הַשְּׁבֵּת כָּל־אֵלּוּ כְּדֵי שֶׁיֵּשֵׁג הָעִנּוּי.

הַמִּצְוָה הַקצ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל בְּיוֹם צוֹם כִּפּוּר, וְהָאַזְהָרָה לְמַעֲשֶׂה זֶה לֹא נִתְבָּאֲרָה בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה, אֲבָל כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּיר אֶת־הָעֹנֶשׁ וְחִיֵּב כָּרֵת לְמִי שֶׁיֹּאכַל, יָדַעְנוּ שֶׁמַּזְהָרִים עַל הָאֲכִילָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "כִּי כָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא־תְעֻנֶּה וְגוֹ' וְנִכְרְתָה" (שם כג, כט). וּבְרִישׁ כְּרֵתוֹת (ב.), כְּשֶׁמָּנוּ מְחַיְּבֵי כָּרֵת, מָנוּ בִּכְלָלָם הָאוֹכֵל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וּבֵאֲרוּ שָׁם שֶׁכֹּל שֶׁחַיָּבִים עָלָיו כָּרֵת — הוּא מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, חוּץ מִן־הַפֶּסַח וְהַמִּילָה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁהָאֲכִילָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, וּלְפִיכָךְ חַיָּבִים עַל זְדוֹנָהּ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתָהּ חַטָּאת קְבוּעָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ בְּרִישׁ כְּרֵתוֹת וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת (פרק ד משנה ח), שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב דִּין זֶה (החטאת נקרבת) אֶלָּא בְּמִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה בִּלְבַד, שֶׁהֲרֵי אָמַר יִתְעַלֶּה בְּמִחַיָּבֵי חַטָּאת קְבוּעָה: "אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה" (שם ד, יג). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אמור פרק ד הלכה ד): "כִּי כָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא־תְעֻנֶּה וְנִכְרְתָה — הֲרֵי זֶה עֹנֶשׁ עִנּוּי; אֲבָל אַזְהָרָה לְעִנּוּי לַיּוֹם עַצְמוֹ לֹא שָׁמַעְנוּ. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר עֹנֶשׁ מְלָאכָה שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר שֶׁכְּבָר קַל וָחֹמֶר הוּא: מָה אִם עִנּוּי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּיָמִים טוֹבִים וּבְשַׁבָּתוֹת הֲרֵי הוּא עָנוּשׁ עָלָיו, מְלָאכָה שֶׁהִיא נוֹהֶגֶת בְּיָמִים טוֹבִים וּבְשַׁבָּתוֹת — אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא עָנוּשׁ עָלֶיהָ, וְאִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר עֹנֶשׁ מְלָאכָה? נִלְמַד מִמֶּנּוּ אַזְהָרָה לְעִנּוּי: מָה עֹנֶשׁ מְלָאכָה לְאַחַר אַזְהָרָה אַף עֹנֶשׁ עִנּוּי לְאַחַר אַזְהָרָה" — הִנֵּה נִתְבָּאֵר מַה־שֶּׁאָמַרְנוּ. וְדִינֵי מִצְוָה זוֹ כְּבָר נִתְבָּאֲרוּ בְּסוֹף מַסֶּכֶת יוֹמָא.

יום שישי כ"ז טבת ה'תשע"ו

מצות עשה קנט. מצות לא תעשה שכג.
מצות עשה קס. מצות לא תעשה שכד.

הַמִּצְוָה הַקנ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁבּוֹת מִמְּלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "[וּ]בַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ" (שמות יב, טז). וְדַע הַקְּדָמָה זוֹ, וְהִיא: שֶׁכָּל־מַה־שֶּׁאָמַר בּוֹ ה' "מִקְרָא קֹדֶשׁ" בָּא בְּפֵרוּשׁוֹ: "קַדְּשֵׁהוּ". וְעִנְיַן "קַדְּשֵׁהוּ" — שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה אֶלָּא מַה שֶּׁמְּיֻחָד לַאֲכִילָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב. וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ מִקֹּדֶם (להלן שיעור קעד) אֶת־דִּבְרֵיהֶם (מצוות עשה צ, קלה): "הַאי שַׁבָּתוֹן — עֲשֵׂה הוּא", כְּלוֹמַר: כָּל־יוֹם שֶׁאוֹמֵר בּוֹ ה' "שַׁבָּתוֹן" (או לשון דומה) הוּא כְּאִלּוּ אָמַר "שְׁבוֹת" אוֹ "תִּשְׁבּוֹת" — כָּל־אֵלּוּ צִוּוּיִם בִּשְׁבִיתָה. וְ"שַׁבְּתֹת ה'" (ויקרא כג, לח) קָרָא לִימֵי הַמּוֹעֲדִים כֻּלָּם, כְּלוֹמַר: לְיָמִים טוֹבִים. וּבִמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה בַּתַּלְמוּד (שבת כה. ביצה ח:) אָמְרוּ: "יוֹם טוֹב עֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה", כְּלוֹמַר: הַשְּׁבִיתָה בְּכָל־יוֹם־טוֹב — מִצְוַת עֲשֵׂה הִיא; וַעֲשֵׂית הַמְּלָאכָה הָאֲסוּרָה בּוֹ — הִיא מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה. לְפִיכָךְ כָּל־הָעוֹשֶׂה־בּוֹ מְלָאכָה אֲסוּרָה, עָבַר עַל עֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: הַשְּׁבִיתָה, בְּמַסֶּכֶת יוֹם טוֹב (ביצה).

הַמִּצְוָה הַשכ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַפֶּסַח, וְהוּא אָמְרוֹ: "כָּל־מְלָאכָה לֹא־יֵעָשֶׂה בָהֶם" (שמות יב, טז).

הַמִּצְוָה הַק"ס — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בִּשְׁבִיתָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁל חַג הַפֶּסַח, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ" (שם).

הַמִּצְוָה הַשכ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּשְּׁבִיעִי שֶׁל הַפֶּסַח, וְהוּא אָמְרוֹ: "כָּל־מְלָאכָה לֹא־יֵעָשֶׂה בָהֶם" (שם), כְּלוֹמַר: בָּרִאשׁוֹן וּבַשְּׁבִיעִי.

יום שבת קודש כ"ח טבת ה'תשע"ו

מצות עשה קסב. מצות לא תעשה שכה.
מצות עשה קסג. מצות לא תעשה שכו.

הַמִּצְוָה הַקס"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁבּוֹת מִמְּלָאכָה בְּיוֹם עֲצֶרֶת, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ" (ויקרא כג, כא).

הַמִּצְוָה הַשכ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם עֲצֶרֶת, וְהוּא אָמְרוֹ: "כָּל־מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ" (שם).

הַמִּצְוָה הַקס"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁבּוֹת מִמְּלָאכָה בְּיוֹם אֶחָד בְּתִשְׁרֵי, וְהוּא אָמְרוֹ: "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן [וְגוֹ']" (שם, כד). וּכְבָר קָדַם לְךָ לְשׁוֹנָם (כבר התעכבנו במצוות עשה צ, קלה, קנט — על לשון חז"ל) בְּאָמְרָם: "הַאי שַׁבָּתוֹן — עֲשֵׂה הוּא".

הַמִּצְוָה הַשכ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְהוּא אָמְרוֹ בּוֹ: "כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ" (שם, כה).

אגרות קודש

ב"ה, כ"ה טבת, ה'תשכ"ב
ברוקלין, נ. י.

לכבוד נשיא הקהילה ברצלונה יצ"ו

שלום וברכה!

מכתב כ' מיום י"ח כסלו נתקבל בעתו. בינתים ביקר כאן הרה"ג והרה"ח וו"ח אי"א עוסק בצ"צ וכו' מוה"ר מיכאל שי' ליפסקר ודברנו אתו בתוכן מכתב כ', וכבר חזר לאירופא ואחרי שיעשה שם איזה זמן יבקר במחנם בדרכו למקנס, ואולי כבר ביקר במחנם לעת קבלת מכתב זה.

ובהזדמנות זו, בעמדנו ערב ש"ק ר"ח שבט, אתאפק לא אוכל מלהזכיר יום ההילולא של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, בעשירי בשבט, אשר כל היודע פרק בדברי ימי עמנו במדינת רוסיא, ובפרט אלה שעלו משם, הרי יום זה מעורר אצלם זכרונות וחוויות נפשיים מתקופת המלחמה בעד קיום התורה והמצוות ומוסדות הדת תחת דגלו של בעל ההילולא אשר חרף נפשו בפועל ממש לשמור על ערכי עמנו וצורת חייו, במסירות נפש ממש יום יום. ובודאי ידועה לכ' פרשה מזהירה זו, על כל פנים בקוים כלליים. והרי כל ענין של זכרון בחיי היהודי תכליתו הוא שיביא הוספה במעשה, ובנידון דידן הוספה במעשה בהתאם להשקפת עולמו ומשאת נפשו של בעל ההילולא, זי"ע.

בכבוד ובברכה לכל בני קהילתו שי'.

ישעיה פרק יח א־ד

א הוֹי אֶרֶץ צִלְצַל כְּנָפָיִם אֲשֶׁר מֵעֵבֶר לְנַהֲרֵי־כוּשׁ: ב הַשֹּׁלֵחַ בַּיָּם צִירִים וּבִכְלֵי־גֹמֶא עַל־פְּנֵי־מַיִם לְכוּ
מַלְאָכִים קַלִּים אֶל־גּוֹי מְמֻשָׁךְ וּמוֹרָט אֶל־עַם נוֹרָא מִן־הוּא וָהֶלְאָה גּוֹי קַו־קָו וּמְבוּסָה אֲשֶׁר־בָּזְאוּ
נְהָרִים אַרְצוֹ: ג כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשֹׁכְנֵי אָרֶץ כִּנְשֹׂא־נֵס הָרִים תִּרְאוּ וְכִתְקֹעַ שׁוֹפָר תִּשְׁמָעוּ: (ס) ד כִּי
כֹּה אָמַר יְהוָה אֵלַי (אשקוטה) אֶשְׁקְטָה וְאַבִּיטָה בִּמְכוֹנִי כְּחֹם צַח עֲלֵי־אוֹר כְּעַב טַל בְּחֹם קָצִיר:

רש"י

(א) הוי ארץ צלצל כנפים. ת"י דאתן לה בספינון מארעא רחיקא וקלעיהון פריסן כנשרא דטאיס בכנפוהי, אני אומר לפי שהן שרויין במזרח והארץ חמה העופות נאספים שם והיא מצולצלת בכנפי עופות ונבואה זו על אוכלוסי גוג ומגוג כענין שנא' (ביחזקאל לח) פרס כוש ופוט אתם: **(ב) לכו מלאכים קלים.** לראות אם אמת הוא שחזרו ישראל למקומ' אשר הוא הי' גוי ממושך וממורט אל עם אשר הוא היה נורא בחזקתו: **מן הוא והלאה.** מן היום אשר נבחר לעם והלאה: **גוי קו קו.** שנפרע בו בעוונו מדה במדה וניתן למבוסה, ד"א קו קו ל' קיא סחי ומאוס (איכה ג): **נהרים.** מושלי כוש ונוף: **(ג) כל יושבי תבל וגו'.** אינכם צריכים לשלוח צירים על כך כי כנשוא נס הרים תראו בהקבץ הגליות וכתקוע שופר תשמעו: **(ד) אשקטה.** מתשלום שכרו של גוג אפנה מכל עסקי ואביטה במכוני להטיב לו: **כחום צח עלי אור.** יאיר ויבהיק לו כחם השמש צח על ירק כמו ללקט אורות (מלכים ב' ד): **כעב טל.** שהקוצרים מתאוים לו להשיב נפש בחם קציר:

מצודת דוד

(א) הוי ארץ. כאלו קורא אליהם ואומר אתה ארץ אשר הצל רב בך מקלעי הספינות הפרושים ככנפי העופות: **אשר מעבר.** אשר הארץ ההיא יושבת מעבר נהרי כוש: **(ב) השולח.** אשר ישלח שלוחים דרך הים ללכת בספינות מעצי גומא הקלים לשוט ע"פ המים: **לכו.** וכה יאמר אתם מלאכים ההולכים בקלות ובמרוצה לכו אל גוי ממשך וכו' וזה יהיה בימי המשיח כשישמעו שחזרו ישראל לארצם ישלחו שלוחיהם אליהם לדעת אם האמת כן הוא: **ממשך ומורט.** אשר מאז היו נמשכים בידי האומות ומרטו שער ראשם וזקנם במשכם: **אל עם נורא.** אשר נראה בהם מעשים נוראים: **מן הוא והלאה.** מן היום אשר היה לעם והלאה: **גוי קו קו ומבוסה.** בכל זמן גלותם היה מקוה לה' וחוזר ומקוה ועם כי היה נדרס ונרמס ברגלי כשדים: **אשר בזאו.** אשר העובדי כוכבים בזזו את ארצם ורמסוהו ברגליהם: **(ג) כל יושבי תבל.** כאלו יאמר להם מה לכם לשלוח ולדעת אם האמת כן הוא הלא כל יושבי תבל בעיניכם תראו החזרת ישראל כאשר יראה נשיאת הנס על ההרים ובאזניכם תשמעו הדבר כאשר ישמע תקיעת השופר: **(ד) אשקטה.** לפי שנאמר למען ציון וכו' לא אשקוט עד יצא כנוגה צדקה (לקמן סב) לזה אמר כשיצא כנוגה צדקה ויגאלו אז אשקטה ואביטה בבית המקדש המכון לשבתו להטיב לה: **כחם צח.** כמו חום צח וברור שהוא לטובה כשבא על המטר וסמוך לה כי אז תצמח האדמה וכמ"ש מנוגה ממטר דשא מארץ (ש"ב כג): **כעב טל.** כעב המביא טל בחום הקציר כי בעבור החום שבעת הקציר יתאוו הקוצרים להקר נפשם בקרירות הטל שאינו מזיק לקציר כמו המטר:

מצודת ציון

(א) הוי. הוא ענין קריאה: **צלצל.** מל' צל: **(ב) צירים.** שלוחים כמו וציר בגוים שולח (עובדיה א): **גומא.** מין עץ הקל לשוט על המים וכן תיבת גומא (שמות ב): **מלאכים.** שלוחים: **ממשך.** מלשון משיכה: **ומורט.** ענין תלישת השער כמו ואמרטה משער ראשי (עזרא ט): **והלאה.** ולהלן: **קו.** מלשון תקוה: **ומבוסה.** ענין רמיסה ודריסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס): **בזאו.** בזזו ובא האל"ף במקום אות הכפל וכן ימאסו כמו מים (שם נ"ח) ומשפטו ימססו: **(ג) נס.** כלונס ארוך: **(ד) אשקטה.** ענין מנוחה: **ואביטה.** מל' הבטה והשגחה: **במכוני.** מלשון הכנה: **צח.** ענין זוהר ובהירות כמו צחו מחלב (איכה ד): **אור.** ענינו מטר כמו יפיץ ענן אורו (איוב ל"ז):

המשך ביאור למס' גיטין ליום שני עמ' א

1 הֵילְכְתָא – לאיזה הלכה שנינו שיעור זה. מבארת הגמרא, לְהוֹצָאַת
2 שַׁבָּת. וְכַמָּה שִׁיעוּרוֹ של העור ששמו 'חיפה', כְּדִתְנַן בשבת (עח:) עוֹר
3 כְּדֵי לַעֲשׂוֹת בו קְמִיעַ – שכיון שמתוקן קצת ראוי לכסות ולעטוף בו
4 קמיעין.
5 דִּיפְתְּרָא הוא עור, דְּמָלְיֵחַ וְקָמִיחַ וְלֹא אָפֵיץ – שמעובד במלח
6 ובקמחו, ולא בעפצים. לְמַאי הֵילְכְתָא – לאיזה הלכה שנינו שיעורו
7 של עור זה. מבארת הגמרא, לְהוֹצָאַת שַׁבָּת. וְכַמָּה שִׁיעוּרוֹ. מבארת
8 הגמרא, אם יש בו מקום כְּדֵי לִכְתּוֹב עָלָיו אֶת הַגֵּט, כמו ששנינו
9 במשנתינו שרבנן מכשירים לכתוב גט על דיפתרא:
10 שנינו במשנה, וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין גט שנכתב על הנייר המחוק או על
11 הדיפתרא:
12 מבררת הגמרא, מַאן חֲכָמִים – מי הם החכמים שמכשירים גט זה,
13 ומה טעמם. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר,

משלי פרק כה כ־כח

כ מַעֲדֶה בֶּגֶד | בְּיוֹם קָרָה חֹמֶץ עַל־נָתֶר וְשִׁר בַּשִּׁרִים עַל לֵב־רָע: כא אִם־רָעֵב שֹׂנַאֲךָ הַאֲכִלֵהוּ לָחֶם
וְאִם־צָמֵא הַשְׁקֵהוּ מָיִם: כב כִּי גֶחָלִים אַתָּה חֹתֶה עַל־רֹאשׁוֹ וַיהוָה יְשַׁלֶּם־לָךְ: כג רוּחַ צָפוֹן תְּחוֹלֵל גָּשֶׁם
וּפָנִים נִזְעָמִים לְשׁוֹן סָתֶר: כד טוֹב שֶׁבֶת עַל־פִּנַּת־גָּג מֵאֵשֶׁת (מדונים) מִדְיָנִים וּבֵית חָבֶר: כה מַיִם קָרִים
עַל־נֶפֶשׁ עֲיֵפָה וּשְׁמוּעָה טוֹבָה מֵאֶרֶץ מֶרְחָק: כו מַעְיָן נִרְפָּשׂ וּמָקוֹר מָשְׁחָת צַדִּיק מָט לִפְנֵי־רָשָׁע: כז אָכֹל
דְּבַשׁ הַרְבּוֹת לֹא־טוֹב וְחֵקֶר כְּבֹדָם כָּבוֹד: כח עִיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה אִישׁ אֲשֶׁר אֵין מַעְצָר לְרוּחוֹ:

רש"י

(כ) מעדה בגד ביום קרה. בגד עדים בגד מוסר כלי שהוא ראוי להסירו מעליו לפי שהוא בלוי כדמתרגמינן ויסר ויעדי, וזה פתרונו בגד בלוי הרי הוא ביום קרה כחומץ על נתר: **נתר.** מין אדמה רכה כגון אדמה שלנו הנקרא קריד"א והיו חוקקים אותה ועושין כלים ואם יפול בו חומץ ממסמסו ונשחת. אף **שר בשירים על לב רע.** דומה לשניהם ומה הוא שר בשירים זה המלמד תורה לתלמיד רשע אשר אין בלבו לקיימה: **(כא) אם רעב שנאך.** כמשמעו, ורבותינו פירשוהו על יצר הרע אם רעב הוא ואומר לך להשביעו בעבירות משוך את עצמך לבית המדרש והאכילהו מלחמה של תורה וכן השקהו מים מימיה של תורה: **(כב) כי גחלים.** הם לו שאתה חותה ושואב מן המדורה לתת על ראשו: **חותה.** כל שאיבת גחלים מתוך ההסק קרי חותה כדאמר לחתות אש מיקוד (ישעי' ל): **וה' ישלם לך.** ישלימנו עמך שלא יתגבר עליך: **(כג) רוח צפון תחולל גשם.** תוליד ותברא את הגשם: **ופנים נזעמים.** תחולל לשון סתר לה"ר גורם שיהיו פני הקב"ה נזעמים, וכן דמיון פתרון המקרא רוח צפון עשויה לחולל גשם ולשון סתר עשוי' לפנים נזעמים: **(כד) טוב שבת על פנת גג.** על סלוק השכינה נאמר: **מאשת מדינים.** כנסת ישראל שהרשיעו את מעשיה' והקניטו להקב"ה: **ובית חבר.** בית שחברו בו גלולים לשכינה: **(כה) על נפש עיפה.** עשויה להשיב נפש עיפה: **ושמועה טובה.** אף היא שוה להם וכן יעקב ותחי רוח יעקב אביהם (בראשית מה): **(כו) מעין נרפש.** עכור ברגלים: **צדיק מט לפני רשע.** כשהצדיק מט לפני הרשע וירא להוכיח על פניו דרכו שנאוי הדבר כמעין נרפש ומקור נשחת: **(כז) אכול דבש.** לאכול דבש יותר מדאי רמז הדבר לדורש במעשה מרכבה ובמעשה בראשית לגלות לרבים ועמי הארץ מלגלגים על הדברים ושואלים מה למעלה מה למטה: **וחקר כבודם כבוד.** והיכן החקר ראוי להיות בדברי חכמי' אשר כבודם כבוד בגזירותיהם יש לשאול מה טעם גזרו כך ולמה סייגו בכל גזירה וגזירה:

מצודת דוד

(כ) מעדה. כמו המעלה על גופו בגד מקושט ביום קרה ונחמד הוא למראה העין אבל אין בזה שום תועלת להגן מהקור וכמו השופך חומץ על נתר שבעבור רכות הנתר וחוזק החומץ יוסדק סדקים ממעל אבל לא יוגבר כח החומץ לחלקו חלקים מפורדים כן הוא השר בשירי שמחה על לב נשבר המלאה לה תוגה כי אף אם יפתח פיו למלא שחוק מ"מ הצער שמור בלבו ולא הלך לו: **(כא) האכילהו.** ואל תטור לו שנאה: **(כב) כי גחלים.** במה שתאכיל אותו יצר לו כאילו שאבת מהיקוד גחלים לתת על ראשו כי יבוש מאוד על אשר תגמול לו טובה על הרעה ועם כי תחשב זה לנקמה מ"מ ישלם לך ה' שכר צדקה: **(כג) רוח צפון.** כמו שרוח צפוני מוליד את הגשם כן לשון הרע הנאמר בסתר מוליד פנים של זעם מן האמור עליו על האומר: **(כד) על פנת גג.** מבלי מחסה ויחידי מבלי חברת אנשים: **מאשת.** מלשבת בית עם אשת מדינים ואף במקום חברות אנשים: **(כה) מים קרים וגו'.** שני אלו הנאתן שוה והם מים קרים הנשפכים על נפש העיפה מרוב החום ושמועה טובה הבאה לאדם ממרחק: **(כו) מעין נרפש.** כמו מעין הנרמס והנדרך ברגל שהנה נעכר המים ולא ישתוהו מעתה: **ומקור משחת.** הנשחת ברמיסת הרגל וכפל הדבר במ"ש: **צדיק.** וכן כאשר ימוט הצדיק לנפול לפני הרשע היא סיבה לבל יבקשו עוד תורה מפיו באמרם אם לעצמו לא הועיל מה יועיל לזולת: **(כז) אכול דבש.** לאכול דבש הרבה לא טוב כי מיעוטו יפה ורובו קשה אבל מרבית חקירת כבודם של צדיקים לכבוד יחשב ר"ל מהראוי להרבות לחקור חכמתם שהיא כבודם ותפארתם: **(כח) עיר פרוצה.** כמו עיר נפרצה חומתה ולא נבנית חומה במקום הפרצה הנה בזה נתקלקלה שמירת העיר כי כל הרוצה בא בה כן איש אשר לא יוכל למנוע רוח אמרי פיו כי בזה מקלקל שמירת נפשו וכמ"ש שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו (לעיל כא) א"כ מי שלא שמר רוח אמרי פיו מקלקל שמירת הנפש:

מצודת ציון

(כ) מעדה. מל' עדי וקשוט: **קרה.** מל' קרירות: **נתר.** מין אדמה רכה עשוי לכבס בו כמו אם תכבסי בנתר (ירמיה ב'): **רע.** מושבר כמו שן רועה: **(כב) חותה.** עניינו שאיבת האש מהיקוד כמו לחתות אש מיקוד (ישעי' ל): **(כג) תחולל.** ענין בריאה והולדה כמו הן בעון חוללתי (תהלים נא): **נזעמים.** מל' זעם וכעס: **(כד) פנת.** זויות: **(כו) נרפש.** ענין רמיסה כמו ברגליכם תרפשון (יחזקאל לד): **מט.** מל' נטיה: **(כח) פרוצה.** ענין שבירה: **מעצר.** ענין מניעה כמו ותעצר המגפה (במדבר יז): **לרוחו.** ענין דבור כמו וברוח שפתיו (ישעיה י"א) על שם שבאה ברוח הפה:

ח כָּל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת — דַּיָּהּ שָׁעָתָהּ. וְאֵלּוּ הֵן הַוְסָתוֹת: מְפַהֶקֶת, וּמְעַטֶּשֶׁת, וְחוֹשֶׁשֶׁת בְּפִי כְרֵסָהּ, וּבְשִׁפּוּלֵי מֵעֶיהָ, וְשׁוֹפַעַת, וּכְמִין צְמַרְמוֹרוֹת אוֹחֲזִין אוֹתָהּ. וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָהֶן. וְכָל שֶׁקָּבְעָה לָהּ שִׁלְשָׁה פְּעָמִים — הֲרֵי זוֹ וֶסֶת.
ט הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת רוֹאָה בִּתְחִלַּת הַוְסָתוֹת — כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁעָשְׂתָה בְּתוֹךְ הַוְסָתוֹת, טְהוֹרוֹת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף יָמִים וְשָׁעוֹת וְסָתוֹת: הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת רוֹאָה עִם הָנֵץ הַחַמָּה — אֵינָהּ אֲסוּרָה אֶלָּא עִם הָנֵץ הַחַמָּה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל הַיּוֹם שֶׁלָּהּ.
י הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת רוֹאָה יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר, וְשִׁנְּתָה לִהְיוֹת רוֹאָה לְיוֹם עֶשְׂרִים — זֶה וָזֶה אֲסוּרִין. שִׁנְּתָה פְּעָמִים לְיוֹם עֶשְׂרִים — זֶה וָזֶה אֲסוּרִין. שִׁנְּתָה שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים לְיוֹם עֶשְׂרִים — הֲתַר חֲמִשָּׁה עָשָׂר, וְקָבְעָה לָהּ יוֹם עֶשְׂרִים;

פירוש ברטנורא

ח כל אשה שיש לה וסת דיה שעתה. לעיל בפרק קמא תנינא לה, והתם מיירי בוסתות דיומי כגון מט"ו יום לט"ו יום, או מחודש לחודש, והכא מיירי בוסתות דבגופה, שכל זמן שייראו בה סימנים הללו רגילה לראות בהן, אבל אין לה זמן קבוע לראות: **מפהקת.** יש מפרשים פותחת פיה בכל כוחה, אלחרי בלע"ז. ויש מפרשים, פושטת זרועותיה וגופה, אשטרנ"י קלא"ר בלע"ז: **בפי כרסה.** נגד טבורה: **ושופעת.** מפרש בגמרא ששופעת דם טמא מתוך דם טהור, כגון שהיא רגילה לראות דם טהור תחילה, דהיינו דם שאינו מחמשה דמים טמאין, ואח"כ דם טמא. והאי נמי הוי וסת. וכל שעה שתראה דם טמא אחר דם טהור, דיה שעתה: **צמרמורת.** לשון סמר מפחדך בשרי (תהלים קי"ט). אריצמינ"ט בלע"ז: **אוחזין אותה.** כך למודה להיות בכל עת שהיא רואה: **וכן כיוצא בהן.** משאר סימנים שהנשים הרואות דם למודות להיות בכך. כגון שראשה כבד עליה, או אוחזה רתת ורעד, או כאב לב, וכיוצא בזה, אם קבעה לה שלש פעמים הרי זה וסת:
ט היתה למודה להיות רואה בתחלת הוסתות שבגופה. כגון בתחלת העטושים והפיהוקין וכיוצא בהן: **אף ימים ושעות וסתות.** שעות נמי וסתות נינהו, ובתר דידהו אזלינן. שאם היתה רגילה לראות מעשרים יום לעשרים יום ומשש שעות לשש שעות, מותרות לשמש ביום עשרים עד שש שעות, וחוששת בשעה ששית לבד. עברה שעה ששית ולא ראתה, מותרת לשמש כל היום כולו: **היתה למודה להיות רואה עם הנץ החמה.** סיומא דמלתא דרבי יוסי היא: **אינה אסורה אלא עם הנץ החמה.** וכל הלילה משמשת. ואם עבר הנץ החמה ולא ראתה, משמשת כל היום. דדוקא שעת הוסתות חוששת, ותו לא: **רבי יהודה אומר כל היום שלה.** כלומר מותרת לשמש כל היום, משעבר הנץ החמה ולא ראתה. אבל כל הלילה שלפני הנץ החמה של וסתה, אסורה לשמש. ועם הנץ החמה דקתני, היינו דרגילה למחזי בסוף ליליא מקמי דלמטי תחלת יממא, ואנן אסרינן לה כל עונת וסתה. נמצאת אסורה כל הלילה שהיא עונת וסתה. והלכה כרבי יהודה:
י ואינה מיטהרת מן הוסת שפסק ממנה, שלא לחוש לו:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ח

כָּל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת, דַּיָּהּ שָׁעָתָהּ – שאינה מטמאה טהרות למפרע אלא משעת ראייתה. פיסקה זו נשנתה כבר בתחילת מסכתנו (א, א), אלא ששם מדובר בוֶסת הזמן, היינו שרואה דם נידה בזמנים קבועים, כגון בכל חמישה עשר לחודש, או בכל ראש חודש, או בהפלגה של עשרים וחמישה ימים, ואילו כאן מדובר בוֶסת בגוף, שיש לה סימנים בגוף המבשרים את בוא הוֶסת, כמו שהמשנה מפרשת והולכת, ובאה משנתנו ללמד שדין וֶסת הגוף כדין וֶסת הזמן שדיה שעתה. **וְאֵלּוּ הֵן הַוְסָתוֹת: מְפַהֶקֶת** – שקודם ראיית הדם היא מפהקת הרבה, היינו שואפת אויר ופולטתו בפה פעור (פנולה הנגרמת על ידי עייפות או נטיה לשינה). **וּמְעַטֶּשֶׁת** – או שמעטשת הרבה קודם ראיית הדם (שפורצת מנחיריה רוח מלווה רסיסי ריר). **וְחוֹשֶׁשֶׁת** – או שחוששת, היינו שמרגישה איזה מחוש, **בְּפִי כְרֵסָהּ** – כנגד טבורה, **וּבְשִׁפּוּלֵי מֵעֶיהָ** – או שחוששת בבית הרחם, **וְשׁוֹפַעַת** – או ששופעת ליחה קודם שהיא רואה דם (**גמרא; "תפארת ישראל"**), **וּכְמִין צְמַרְמוֹרוֹת אוֹחֲזִין אוֹתָהּ** – היינו צירי הקדחת, או שסומרות שערות ראשה, **וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָהֶן** – כגון שראשה ואבריה כבדים עליה, או שתוקפתה רתת או כאב לב. **וְכָל שֶׁקָּבְעָה לָהּ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים** – שלאחר אחד מהסימנים הללו היא רואה דם, **הֲרֵי זוֹ וֶסֶת** – כגון אם בשלוש פעמים רצופות היתה מפהקת קודם שראתה דם, הרי הפיהוק נקבע אצלה כסימן וֶסת, וכל זמן שמפהקת ורואה דם, דיה שעתה.

באור משנה ט

הָיְתָה לְמוּדָה – רגילה, **לִהְיוֹת רוֹאָה בִּתְחִלַּת הַוְסָתוֹת** – שבגופה, כגון בתחילת הפיהוק או העיטוש וכיוצא בהם, **כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁעָשְׂתָה בְּתוֹךְ הַוְסָתוֹת, טְהוֹרוֹת** – שאם לא ראתה דם בתחילת הוֶסת אלא אחר כך, הרי היא מטמאה למפרע כל הטהרות שעשתה מתחילת הוֶסת שלה. **בְּסוֹף הַוְסָתוֹת** – היתה רגילה לראות דם בסוף הוסתות, כגון שהיתה מפהקת או מתעטשת שעה אחת, ולאחר שכלו פיהוקיה או עיטושיה היתה רואה דם, **כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁעָשְׂתָה בְּתוֹךְ הַוְסָתוֹת** – באותה שעה של פיהוקים ועיטושים, **טְהוֹרוֹת** – מאחר שהוחזקה לראות בסוף הוֶסת. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף יָמִים וְשָׁעוֹת וְסָתוֹת** – שאם היתה רגילה לראות בימים מסויימים ובשעות מסויימות, קבעה וסתה לימים ולשעות אלו, כיצד? **הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת רוֹאָה עִם הָנֵץ הַחַמָּה, אֵינָהּ אֲסוּרָה** – לשמש עם בעלה ביום וסתה, **אֶלָּא עִם הָנֵץ הַחַמָּה** – אבל כל הלילה, עד שעת הנץ החמה, מותרת; וכן אם עבר הנץ החמה ולא ראתה, מותרת כל היום, שאינה חוששת אלא בשעת הוֶסת בלבד. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל הַיּוֹם שֶׁלָּהּ** – כלומר משעבר הנץ החמה ולא ראתה, כל היום מותרת לשמש עם בעלה, אבל כל הלילה שלפני הנץ החמה אסורה לשמש (**ברטנורא**). בגמרא מבואר, ש"עם הנץ החמה" היינו שרגילה לראות בסוף הלילה, קודם שמתחיל היום, והרי גזרו חכמים, שתהא אסורה לשמש בעלה כל עונת וסתה, הלכך לדעת רבי יהודה אסורה כל הלילה שהוא עונת וסתה. והלכה כרבי יהודה.

באור משנה י

משנתנו באה ללמד שכשם שקביעת הוסת היא בשלוש פעמים כך גם עקירת הוסת אינה אלא בשלוש פעמים.

הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת רוֹאָה – דם, **יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר** – בחודש, **וְשִׁנְּתָה** – ונעשה אצלה שינוי, **לִהְיוֹת רוֹאָה לְיוֹם עֶשְׂרִים** – בחודש, **זֶה וָזֶה אֲסוּרִין** – כשמגיע יום חמישה עשר של החודש הבא אסור לה לשמש, משום שהוא יום וסתה, ואם לא ראתה בו, אסור לה לשמש אף ביום העשרים, שחוששים שמא תקבע וסת ביום עשרים בחודש. **שִׁנְּתָה פַּעֲמַיִם לְיוֹם עֶשְׂרִים** – אם השינוי להיות רואה ליום עשרים חזר פעמיים, **זֶה וָזֶה אֲסוּרִין** – עדיין גם החמישה עשר לחודש וגם העשרים לחודש אסורים בשימוש. **שִׁנְּתָה שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים לְיוֹם עֶשְׂרִים** – אבל אם השינוי להיות רואה ביום עשרים

שֶׁאֵין אִשָּׁה קוֹבַעַת לָהּ וֶסֶת עַד שֶׁתִּקְבָּעֶנָּה שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים, וְאֵינָהּ מִטַּהֶרֶת מִן הַוֶּסֶת, עַד שֶׁתֵּעָקֵר מִמְּנָה שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים.

יא נָשִׁים בִּבְתוּלֵיהֶם כַּגַּפָּנִים: יֵשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ אָדֹם, וְיֵשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ שָׁחוֹר, וְיֵשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ מְרֻבָּה, וְיֵשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ מְעָט. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל גֶּפֶן יֵשׁ בָּהּ יַיִן; וְשֶׁאֵין בָּהּ יַיִן — הֲרֵי זוֹ דֶּרְקְטִי.

פרק עשירי

א תִּינוֹקֶת שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּהּ לִרְאוֹת וְנִסֵּת — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נוֹתְנִין לָהּ אַרְבָּעָה לֵילוֹת; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: עַד שֶׁתִּחְיֶה הַמַּכָּה. הִגִּיעַ זְמַנָּהּ לִרְאוֹת וְנִסֵּת — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נוֹתְנִין לָהּ לַיְלָה הָרִאשׁוֹן; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת, אַרְבָּעָה לֵילוֹת. רָאֲתָה וְעוֹדָהּ בְּבֵית אָבִיהָ — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נוֹתְנִין לָהּ בְּעִילַת מִצְוָה; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כָּל הַלַּיְלָה שֶׁלָּהּ.

פירוש ברטנורא

יא יש גפן שיינה אדום ויש גפן שיינה שחור. כך יש אשה שדם שלה אדום, ויש שדם שלה שחור: **כל גפן יש בה יין.** כל אשה יש לה דם נדה ודם בתולים: **ושאין בה הרי זה דורקטי.** דור קטוע. כלומר קטוע בנים, עקרה שאינה יולדת:

י א תינוקת. נותנין לה ארבעה לילות. ואפילו רואה, אמרינן דם בתולים הוא וטהור: **עד שתחיה המכה.** שתתרפא המכה של בעילה. וכל זמן שהדם שותת ממנה כשהיא עומדת, וכשהיא יושבת אינו שותת, או ששותת כשהיא יושבת על גבי דבר קשה, וכשיושבת על גבי דבר רך כגון על גבי כרים וכסתות אינו שותת, בידוע שלא חיתה המכה, ומחמת המכה של בתולים בא הדם. אבל אם הדם שותת בין כשהיא עומדת בין כשהיא יושבת ובין כשיושבת על דבר רך ובין כשיושבת על דבר קשה, אין זה דם מכה אלא דם נדה: **הגיע זמנה לראות.** ולא ראתה, ונישאת: **עד מוצאי שבת ארבעה לילות.** שהרי היא נישאת ברביעי. דבתולה נישאת ליום רביעי ונבעלת ליל חמישי: **בעילת מצוה.** בעילה ראשונה: **כל הלילה כולה.** ואפילו בועל בעילות הרבה. וכל

משניות מבוארות – קהתי

בחודש היה שלוש פעמים רצופות, **הֵתַּר חֲמִשָּׁה עָשָׂר** – בחודש, ששוב אינה חוששת ליום זה, שמא תראה בו, **וְקָבְעָה לָהּ יוֹם עֶשְׂרִים** – כל יום עשרים בחודש לוסתה, **שֶׁאֵין אִשָּׁה קוֹבַעַת לָהּ וֶסֶת עַד שֶׁתִּקְבָּעֶנָּה שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים** – עד שתקבע את הוסת שלוש פעמים רצופות, **וְאֵינָהּ מִטַּהֶרֶת מִן הַוֶּסֶת** – הקבועה שלה, אם שינתה להיות רואה ביום אחר, **עַד שֶׁתֵּעָקֵר מִמְּנָה שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים** – אלא אם כן נעקרה וסתה הראשון שלוש פעמים רצופות. ברם וסת שקבעה פעם אחת בלבד או אפילו פעמיים, הריהי נעקרת בפעם אחת **(גמרא).**

באור משנה יא

משנתנו באה ללמד, שכשם שזמן הוסת שונה אצל כל אשה ואשה, כך שונה גם הדם אצל כל אחת, יש אשה שדם שלה אדום ויש שדם שלה שחור, ונמצא מתקיים בה דרך משל "אשתך כגפן פוריה", כמבואר במשנה.

נָשִׁים בִּבְתוּלֵיהֶם – בדם בתוליהן (וכן בדם נידתן). **כַּגַּפָּנִים** – הן: **יֵשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ אָדֹם, וְיֵשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ שָׁחוֹר** – כך יש אשה שדמה אדום ויש שדמה שחור; **וְיֵשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ מְרֻבָּה, וְיֵשׁ גֶּפֶן שֶׁיֵּינָהּ מְעָט** – כך יש אשה שדמיה מרובים ויש שדמיה מועטים, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל גֶּפֶן יֵשׁ בָּהּ יַיִן** – כך כל אשה יש לה דם נידה ודם בתולים, **וְשֶׁאֵין בָּהּ יַיִן, הֲרֵי זוֹ דֶּרְקְטִי** – מיובש (בלשון יווני). כלומר הרי היא עץ יבש, כך אשה שאין לה דם אינה יולדת. בברייתא בגמרא מבואר: דורקטי – דור קטוע, כלומר קטוע בנים. כן מובא שם: כשם שהשאור יפה לעיסה, כך דמים יפים לאשה (כלומר יציאתם בשעת הוסת יפה לבריאותה), וכל אשה שדמיה מרובים בניה מרובים.

באור משנה א

תִּינוֹקֶת שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּהּ לִרְאוֹת – דם, שעדיין קטנה היא, וזמנה מתחיל כשהיא נעשית נערה, היינו כשמלאו לה שתים עשרה שנה ויום אחד, והביאה שתי שערות, **וְנִסֵּת** – ונישאה התינוקת, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נוֹתְנִין לָהּ אַרְבָּעָה לֵילוֹת** – משנבעלה, שכל דם שתראה בהם תולים בדם בתולים, וטהורה היא. אבל אם היא רואה לאחר ארבעה לילות, חוששים לדם נידה; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: עַד שֶׁתִּחְיֶה הַמַּכָּה** – עד שתתרפא המכה שבאה מחמת הבעילה הראשונה, כל דם שתראה, דם בתולים הוא. בגמרא נתנו סימן לכך, שכל זמן שהדם שותת ממנה כשהיא עומדת, אבל לא כשהיא יושבת, או ששותת כשהיא יושבת על גבי דבר קשה, אבל כשהיא יושבת על דבר רך אינו שותת, בידוע שלא חיתה המכה, והדם בא מחמת המכה של בתולים; מה שאין כן כשהדם שותת בין כשהיא עומדת בין כשהיא יושבת, בין כשהיא יושבת על דבר קשה ובין כשהיא יושבת על דבר רך, אין זה דם מכה אלא דם נידה. **הִגִּיעַ זְמַנָּהּ לִרְאוֹת** – שכבר נערה היא, אלא שעדיין לא ראתה, **וְנִסֵּת** – ונישאה, ונבעלה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נוֹתְנִין לָהּ לַיְלָה הָרִאשׁוֹן** – שהדם שרואה בלילה הראשון בלבד תולים בדם בתולים; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת, אַרְבָּעָה לֵילוֹת** – שכן בתולה נישאת ליום רביעי (כתובות א, א), ונבעלת בליל חמישי, וכל דם שרואה בארבעת הלילות עד מוצאי שבת, תולים בדם בתולים. **רָאֲתָה וְעוֹדָהּ בְּבֵית אָבִיהָ** – היינו קודם שנישאה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נוֹתְנִין לָהּ בְּעִילַת מִצְוָה** – בעילה ראשונה, שבעלה גומר את הבעילה הזאת שהיא מצוה, ואינו צריך לפרוש ממנה כמו הפורש מן הנידה (עיין שבועות ב, ד): אבל לאחר מכן אסור לו לבוא עליה, אם ראתה דם; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כָּל הַלַּיְלָה שֶׁלָּהּ** – נותנים לה כל הלילה הראשון, שמותר לו לבעול בלילה הראשון אפילו בעילות הרבה. ברם, בגמרא אמרו: רבותינו נמנו וגמרו, שיהא בועל בעילת מצוה ופורש, והיינו בכל אלו שנזכרו במשנתנו, שהואיל ופשטה החומרה שהחמירו בנות ישראל על עצמן, שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים, לפיכך כל הנושא בתולה, ואפילו קטנה שלא הגיע זמנה לראות, משבעלה בעילת מצוה הריהי נאסרת לו עד שתספור שבעה נקיים, כדין כל שאר נשים הרואות דם **(ברטנורא).**

הגר"א כותב, שהמשנה הקודמת (ט, יא) מקדימה כלל, כדי לפרש דברי בית הלל שבמשנתנו, האומרים: עד שתחיה המכה, ואינם תולים בימים, כשם שתולים בית שמאי בלילות ("נותנים לה ארבעה לילות"), ואף אין תולים בשינוי מראה, לומר שאם נשתנה מראה הדם, פסק דם בתולים והתחיל דם נידה, וזהו ששינו שם: "נשים בבתוליהן כגפנים, יש גפן שיינה אדום ויש גפן שיינה שחור", כך יש אשה שדם בתוליה אדום ויש שדם בתוליה שחור, הלכך שינוי מראה בדמים לאו כלום הוא, שדם בתולים עצמו מראהו משתנה. "ויש גפן שיינה מרובה ויש גפן שיינה מועט", כך יש אשה שדם בתוליה מרובה ויש שדם בתוליה מועט, הלכך לבית הלל ימים אינם מעלים ולא מורידים, אלא עד שתחיה המכה. ובא רבי יהודה ואמר כיצד אפשר לטהר אותה, והלא יש לחשוש שמא אותה האשה אין לה דם בתולים כלל, ודם נידה הוא? אלא כל גפן יש לה יין, כך כל אשה יש לה דם בתולים, ושאין בה יין הרי זה דורקטי, דור קטוע, שאין לה לא דם נידה ולא דם בתולים, ואם אין לה דם בתולים אף דם נידה אין לה ("אליה רבא" על המשנה הקודמת).

ב נִדָּה שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ יוֹם שְׁבִיעִי שַׁחֲרִית וּמָצְאָתָה טְהוֹרָה, וּבֵין הַשִּׁמְשׁוֹת לֹא הִפְרִישָׁה, וּלְאַחַר יָמִים בָּדְקָה וּמָצְאָתָה טְמֵאָה — הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת טַהֲרָה. בָּדְקָה עַצְמָהּ בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּשַׁחֲרִית וּמָצְאָתָה טְמֵאָה, וּבֵין הַשִּׁמְשׁוֹת לֹא הִפְרִישָׁה, וּלְאַחַר זְמַן בָּדְקָה וּמָצְאָתָה טְהוֹרָה — הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת טְמֵאָה. וּמְטַמְּאָה מֵעֵת לְעֵת, וּמִפְּקִידָה לִפְקִידָה. וְאִם יֵשׁ לָהּ וֶסֶת — דַּיָּהּ שָׁעָתָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל שֶׁלֹּא הִפְרִישָׁה בְּטַהֲרָה מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה — הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת טְמֵאָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֲפִלּוּ בַּשְּׁנִיָּה לְנִדָּתָהּ בָּדְקָה וּמָצְאָתָה טְהוֹרָה, וּבֵין הַשִּׁמְשׁוֹת לֹא הִפְרִישָׁה, וּלְאַחַר זְמַן בָּדְקָה וּמָצְאָה טְמֵאָה — הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת טַהֲרָה.

ג הַזָּב וְהַזָּבָה שֶׁבָּדְקוּ עַצְמָן בְּיוֹם רִאשׁוֹן וּמָצְאוּ טָהוֹר, וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי וּמָצְאוּ טָהוֹר, וּשְׁאָר יָמִים שֶׁבִּנְתַּיִם לֹא בָּדְקוּ — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת טַהֲרָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אֵין לָהֶם אֶלָּא יוֹם רִאשׁוֹן וְיוֹם שְׁבִיעִי בִּלְבַד. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵין לָהֶם אֶלָּא יוֹם שְׁבִיעִי בִּלְבַד.

פירוש ברטנורא

הדברים הללו בדורות הראשונים בלבד, אבל אחר שפשטה החומרא שהחמירו בנות ישראל על עצמן שאפילו רואות דם טפה כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים, כל הנושא בתולה אפילו קטנה שלא הגיע זמנה לראות ולא ראתה מעולם, לאחר שבעל בעילת מצוה אין מותר לו לבוא עליה עד שתספור שבעה נקיים אחר שיפסוק הדם, כדין שאר נשים שרואות דם:

ב לא הפרישה. לא בדקה עצמה להפריש בטהרה: **ולאחר ימים.** לאחר שטבלה בליל שמיני: **הרי זו בחזקת טהורה,** בימים שבין טבילתה למציאת טומאה. וטהרותיה שנגעה בהן טהורות, דאימור השתא הוא דחזאת: **ומטמאה מעת לעת.** ארישא קאי, דקתני ולאחר ימים בדקה ומצאה טמאה הרי היא בחזקת טהרה, אבל ממטמאה מעת לעת של ראיה זו או מפקידה לפקידה: **אפילו בשניה לנדתה.** בדקה שחרית ומצאה טהורה, ובין השמשות לא הפרישה, ולבסוף שבעה טבלה, ולאחר ימים בדקה ומצאה טמאה, הרי זו עד עכשיו בחזקת טהרה. ושלש מחלוקות בדבר, לתנא קמא בדיקת שחרית השביעי הוא דמטהרתה, אבל שני לנדתה, לא. ולר' יהודה אפילו בדיקת שחרית דשביעי לא מטהרה עד שתפרוש בין השמשות. ולרבנן אפילו בשני, דכיון דפסק פסק. ודוקא בשני הוא דמטהרי רבנן, אבל בראשון מצאה טהור ושוב לא בדקה, וטבלה בליל שמיני ועשתה טהרות, ואחר כך מצאה טמא, לא מטהרי רבנן, לפי שביום ראשון הוחזקה מעין פתוח. ומשום הכי קתני ואפילו בשניה לנדתה דוקא, אבל ראשון לא. והלכה כחכמים:

ג הזב והזבה. שצריכין לספור שבעה נקיים, ופסקו מראייתן והתחילו לספור, ובדקו יום ראשון ושביעי כו': **אין להם אלא יום ראשון ושביעי בלבד.** וצריכין לספור עוד חמשה. ימים נקיים, כדי להשלים לשבעה: **ר' עקיבא אומר אין להם אלא שביעי.** שמא ראו בינתיים וסתרו ספירתן הראשונה. והלכה כר' אליעזר:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ב

נִדָּה שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ יוֹם שְׁבִיעִי שַׁחֲרִית – היינו ביום השביעי לנידתה, **וּמָצְאָתָה טְהוֹרָה** – שלא היה לה דם, **וּבֵין הַשִּׁמְשׁוֹת** – של אותו יום, **לֹא הִפְרִישָׁה** – כלומר לא בדקה את עצמה להפריש בטהרה מטומאת נידה, וטבלה בליל שמיני כדינה, **וּלְאַחַר יָמִים בָּדְקָה וּמָצְאָתָה טְמֵאָה** – שראתה דם, **הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת טַהֲרָה** – בימים שבין טבילתה למציאת הטומאה, והטהרות שעשתה בהם טהורות, שאף בדיקת שחרית של יום השביעי מועילה, ואנו אומרים, שכיון שפסקה לראות, פסקה עד היום (המאירי). **בָּדְקָה עַצְמָהּ בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּשַׁחֲרִית וּמָצְאָתָה טְמֵאָה** – שעדיין ראתה דם, **וּבֵין הַשִּׁמְשׁוֹת לֹא הִפְרִישָׁה** – כלומר לא בדקה את עצמה להפריש בטהרה, וטבלה בליל שמיני, **וּלְאַחַר זְמַן בָּדְקָה** – את עצמה, **וּמָצְאָתָה טְהוֹרָה** – שלא היה לה דם, **הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת טְמֵאָה** – והטהרות שעשתה טמאות; והוא הדין אם לא בדקה ביום השביעי בשחרית, שבחזקת טמאה היא, שכיון שראתה דם נידה, אינה יוצאת מטומאתה עד שתבדוק את עצמה ותפרוש בטהרה, אלא שאגב רישא נקטה המשנה גם כאן "בדקה עצמה ביום השביעי בשחרית ומצאתה טמאה" (**"משנה אחרונה"**). **וּמְטַמְּאָה מֵעֵת לְעֵת, וּמִפְּקִידָה לִפְקִידָה** – פיסקה זו מוסבה על הרישא, שאף על פי שהיא בחזקת טהרה, מכל מקום ראייה זו מטמאה אותה למפרע מעת לעת או מפקידה לפקידה, כשאר כל הנשים (עיין א, א). **וְאִם יֵשׁ לָהּ וֶסֶת** – ביום שבדקה ומצאה עצמה טמאה, **דַּיָּהּ שָׁעָתָהּ** – שאינה מטמאה אלא משעת ראייתה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל שֶׁלֹּא הִפְרִישָׁה בְּטַהֲרָה מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה** – ביום השביעי, **הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת טְמֵאָה** – אף על פי שבדקה בשחרית ומצאה עצמה טהורה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֲפִלּוּ בַּשְּׁנִיָּה לְנִדָּתָהּ** – אפילו ביום שני לנידתה, ולאו דווקא ביום השביעי, כדברי תנא קמא, **בָּדְקָה** – עצמה בשחרית, **וּמָצְאָתָה טְהוֹרָה** – שאין לה דם, **וּבֵין הַשִּׁמְשׁוֹת** – ביום השביעי, **לֹא הִפְרִישָׁה** – לא בדקה עצמה להפריש בטהרה מטומאתה, וטבלה בליל שמיני, **וּלְאַחַר זְמַן בָּדְקָה וּמָצְאָה טְמֵאָה, הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת טַהֲרָה** – משעה שבדקה עד מציאת הטומאה, שכיון שפסק הדם פסק. ודווקא אם בדקה ביום השני, סוברים חכמים שהיא בחזקת טהורה, אבל אם בדקה ביום הראשון ומצאה עצמה טהורה, ושוב לא בדקה וטבלה בליל שמיני, ועשתה טהרות, ולאחר ימים בדקה ומצאה עצמה טמאה, הרי היא בחזקת טמאה אף לדעת חכמים, לפי שביום ראשון הוחזקה במעיין פתוח (**גמרא**). והלכה כחכמים.

באור משנה ג

הַזָּב וְהַזָּבָה – שצריכים לספור שבעה ימים נקיים ולבדוק עצמם בכל יום, **שֶׁבָּדְקוּ עַצְמָן בְּיוֹם רִאשׁוֹן** – לספירת הימים הנקיים, **וּמָצְאוּ טָהוֹר** – שנקיים הם, **וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי וּמָצְאוּ טָהוֹר** – וכן בדקו עצמם ביום השביעי לספירתם, ומצאו שהם טהורים, **וּשְׁאָר יָמִים שֶׁבִּנְתַּיִם לֹא בָּדְקוּ** – עצמם, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת טַהֲרָה** – שהואיל ותחילת הספירה וסופה בטהרה, כל הימים בחזקת טהרה. ברם, יש דעה בגמרא, שאפילו בדקו ביום הראשון בלבד או ביום השביעי בלבד, סובר רבי אליעזר, שבחזקת טהרה הם (**עיין "משנה אחרונה"**). **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אֵין לָהֶם אֶלָּא יוֹם רִאשׁוֹן וְיוֹם שְׁבִיעִי בִּלְבַד** – וצריכים לספור עוד חמישה ימים נקיים, להשלים לשבעה. בגמרא מבואר, שאף על פי שנמצא מנין הימים בסירוגין, והתורה אמרה בזבה (**ויקרא טו, כח**): "וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר", ודרשו: אחר אחר לכולן, שלא תהא טומאה מפסקת ביניהם (כלומר ששבעת הימים הנקיים יהיו רצופים בטהרה), במה דברים אמורים? בטומאה ודאית, שסותרת את כל המנין, אבל כאן אין חוששים לכך. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵין לָהֶם אֶלָּא יוֹם שְׁבִיעִי בִּלְבַד** – שחוששים שמא ראו בינתיים וסתרו ספירתם הראשונה (**רש"י; ברטנורא**) והרי שצריכים לספור עוד ששה ימים נקיים. והלכה כרבי אליעזר.

ד הַזָּב וְהַזָּבָה וְהַנִּדָּה וְהַיּוֹלֶדֶת וְהַמְּצֹרָע שֶׁמֵּתוּ — מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא עַד שֶׁיִּמּוֹק הַבָּשָׂר. נִכְרֵי שֶׁמֵּת — טָהוֹר מִלְּטַמֵּא בְּמַשָּׂא. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: כָּל הַנָּשִׁים מֵתוֹת נִדּוֹת; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵין נִדָּה אֶלָּא שֶׁמֵּתָה נִדָּה.

ה הָאִשָּׁה שֶׁמֵּתָה וְיָצָא מִמֶּנָּה רְבִיעִית דָּם — מְטַמְּאָה מִשּׁוּם כֶּתֶם וּמְטַמְּאָה בְּאֹהֶל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינָהּ מְטַמְּאָה מִשּׁוּם כֶּתֶם, מִפְּנֵי שֶׁנֶּעֱקַר מִשֶּׁמֵּתָה. וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה, בְּיוֹשֶׁבֶת עַל מַשְׁבֵּר וּמֵתָה, וְיָצָא מִמֶּנָּה רְבִיעִית דָּם — שֶׁהִיא מְטַמְּאָה מִשּׁוּם כֶּתֶם. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: לְפִיכָךְ אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל.

ו בְּרִאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים: הַיּוֹשֶׁבֶת עַל דַּם טֹהַר — הָיְתָה מְעָרָה מַיִם לַפֶּסַח. חָזְרוּ לוֹמַר: הֲרֵי הִיא כְּמַגַּע טְמֵא מֵת

פירוש ברטנורא

ד מטמאים במשא. בגמרא פריך, אטו כל מת מי לא מטמא במשא. אלא מאי במשא, באבן מסמא. כלומר אבן גדולה וכבדה שאינה מיטלטלת. ואם היא מונחת על גבי כלים ומת נתון עליה אין זה משא, הואיל ואינה ראויה להטלטל עמו, ושאר מתים לא מטמו והני מטמו מדרבנן, הואיל ומחיים מטמו באבן מסמא מדאורייתא שהרי מטמאים מושב כל שתחתיהן, גזור יתעלפו ודומה למת, ואי אמרת זב מת אינו מטמא, בזב חי שנתעלף אתי לטהורי: **עד שימוק הבשר.** דמהשתא הוי מת ודאי: **נכרי שמת.** אע"ג דמחיים הרי הוא כזב לכל דבריו ומטמא באבן מסמא, משמת, מטהר מלטמא באבן מסמא, הואיל וטומאת זיבה שעליו מחיים אינה אלא מדברי סופרים: **כל הנשים.** מחזקינן להו כנדות, ומטבילין כלים שהיו עליהן סמוך ליציאת נשמה אע"פ שלא נגעו בהן לאחר מיתה. לפי שבראשונה היו מטבילין כלים על גבי נדות מתות, והיו נדות חיות מתביישות, שאפילו במיתתן הן משונות משאר נשים, התקינו שיהיו מטבילין על גבי כל הנשים, מפני כבודן של נדות חיות: **ובית הלל אומרים אין נדה אלא שמתה נדה.** דלית להו לבית הלל האי תקנתא:

ה מטמאה משום כתם של נדה, במשהו. דאי משום טומאת מת, לא מטמאה אלא ברביעית: **ומטמאה באוהל.** אם כל הרביעית יחד: **שמטמא משום כתם.** במשהו. שנעקר מחיים. ואין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי. הלכך, לא שנא יושבת על משבר ולא שנא שאר מתות, כולהו מטמאות משום כתם, ומטמאות באוהל:

ו מערה למים לפסח. מכלי אל כלי לרחוץ בה את בשר הפסח. אבל במים אינה נוגעת, שהיא טבולת יום, שטבלה לסוף שבועים ואין לה הערב שמש עד יום שמונים שהוא תיכף להבאת כפרתה, והכתוב עשאה טבולת יום, דכתיב (ויקרא י"ב) בכל קודש לא תגע, וקיי"ל בכל קודש לרבות את התרומה,

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ד

הַזָּב וְהַזָּבָה וְהַנִּדָּה וְהַיּוֹלֶדֶת וְהַמְּצֹרָע שֶׁמֵּתוּ, מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא – בגמרא שואלים: וכי כל מת אינו מטמא במשא? ומתרצים, שכוונת משנתנו היא באבן מסמא, היינו אבן גדולה וכבדה ששמים למשא על דבר ואינה מיטלטלת, או שהיא אבן שומה על איזה דבר כגון על גבי יתדות (עיין כלים א, ג). שאם מת נתון על גבי אבן זו, אין זה משא, הואיל ואינה ראויה להיטלטל עמו, אבל אם ישבו עליה הזב או הזבה או הנידה וכו', הרי היא נטמאת טומאת משכב ומושב, וכל הכלים שתחתיה נטמאים משום טומאה זו, ובאה המשנה להשמיענו, שהואיל ומחיים מטמאים הם משכב ומושב באבן מסמא, לפיכך גזרו חכמים שאף לאחר מיתתם מטמאים כן, גזירה שמא יבואו להקל בטומאתם בזמן שיתעלפו. **עַד שֶׁיִּמּוֹק הַבָּשָׂר** – שמעתה הרי זה מת ודאי, ואין מקום לטעות, הלכך משנימוק הבשר שוב אין מטמאים משום משכב ומושב. **נָכְרִי שֶׁמֵּת** – אף על פי שמחיים הרי הוא כזב לכל דבריו ומטמא באבן מסמא משום משכב ומושב, מכל מקום לאחר שמת, **טָהוֹר מִלְּטַמֵּא בְּמַשָּׂא** – כלומר באבן מסמא, שהואיל וטומאותו כזב אינה אלא מדברי סופרים, לפיכך לא גזרו עליו לאחר מיתה. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: כָּל הַנָּשִׁים מֵתוֹת נִדּוֹת** – דינן כאילו מתו בזמן שהיו נידות, ומטבילים בגדים שהיו עליהן סמוך ליציאת נשמה, אף על פי שלא נגעו בהם לאחר מיתה, כגון שפשטו אותם סמוך לגסיסתן. בברייתא בגמרא מובא הטעם, שכן בראשונה היו מטבילין כלים על גבי נידות מתות, והיו נידות חיות מתביישות, שאפילו במיתתן משונות הן משאר נשים; התקינו שיהו מטבילין על גבי כל הנשים, מפני כבודן של נידות חיות; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵין נִדָּה אֶלָּא שֶׁמֵּתָה נִדָּה** – שאינם מודים בתקנה זו. יש מפרשים, שאף בית הלל מודים בתקנה זו (**כפי שמוכח בגמרא מועד קטן כז, ב**), אלא שמחלוקתם כאן באבן מסמא, כמו שבארנו ברישא, שלדעת בית שמאי כל הנשים מטמאות במותן באבן מסמא עד שימוק הבשר, כנידות שמתו, שכשם שהתקינו להחזיק את כולן כנידות לענין טבילת בגדיהן שפשטו סמוך למיתתן, כך דינן כנידות לענין אבן מסמא; ובית הלל סוברים, שאמנם לענין טבילת בגדיהן התקינו שיהו מטבילין על גבי כל הנשים, כדין נידות, אבל לענין אבן מסמא לא התקינו (**תוספות נידה עא, א; המאירי**).

באור משנה ה

הָאִשָּׁה שֶׁמֵּתָה וְיָצָא מִמֶּנָּה רְבִיעִית דָּם – לאחר מיתה, **מְטַמְּאָה מִשּׁוּם כֶּתֶם** – משום דם הנידה, המטמא במגע ובמשא בכל שהוא, ואין צורך שיהא בו רביעית כדם המת (עיין אהלות ב, ב). **וּמְטַמְּאָה בְּאֹהֶל** – כמת, אם כל הרביעית באוהל; שנותנים לאותו דם חומר דם נידה לטמא בכל שהוא וחומר דם המת לטמא באוהל ברביעית. בגמרא מבואר, שאף על פי שיצא הדם לאחר מיתה, מכל מקום מטמא משום דם נידה, לפי שעבר דרך מקור, והמקור מקומו טמא, ואף לאחר מיתה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינָהּ מְטַמְּאָה מִשּׁוּם כֶּתֶם** – משום דם הנידה, **מִפְּנֵי שֶׁנֶּעֱקַר מִשֶּׁמֵּתָה** – שלא יצא הדם אלא לאחר מיתה. **וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה, בְּיוֹשֶׁבֶת עַל מַשְׁבֵּר** – על כסא היולדת, שכבר אחזוה חבלי לידה, **וּמֵתָה, וְיָצָא מִמֶּנָּה רְבִיעִית דָּם, שֶׁהִיא מְטַמְּאָה מִשּׁוּם כֶּתֶם** – משום דם הנידה בכל שהוא, לפי שנעקר הדם מחיים. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: לְפִיכָךְ אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל** – הואיל ונעקר הדם מחיים, אין דינו כדם המת לטמא ברביעית באוהל. ואין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי, אלא כתנא קמא.

באור משנה ו

להבנת המשנה יש להקדים, שהיולדת, לאחר שעברו ימי טומאת לידתה, שבעה ימים לזכר ושבועיים לנקבה, טובלת ויושבת על דם טוהר, שלושים ושלושה ימים לזכר, וששים וששה ימים לנקבה, וכל אותם הימים, שהיא יושבת על דם טוהר, אף על פי שטהורה לבעלה, מכל מקום לענין טהרות דינה כטבול יום שלא הערב שמשו, שהוא שני לטומאה: ובלשון הגמרא: הרי היא "טבולת יום ארוך", שנאמר (ויקרא יב, ד): "בכל קודש לא תגע ואל המקדש לא תבוא עד מלאת ימי טהרה", ודרשו חכמים: "בכל קודש לא תגע" – לרבות את התרומה, שאסורה בה כל ימי טהרה (גמרא יבמות עה, א), והטעם הוא מפני שטבול יום הוא שני לטומאה, ושני עושה שלישי בתרומה.

בְּרִאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים – חכמים: **הַיּוֹשֶׁבֶת עַל דַּם טֹהַר** – היולדת שטבלה לאחר שבעה ימים ללידת זכר או לאחר ארבעה עשר יום ללידת נקבה, ויושבת על דם טוהר, שדינה כטבול יום, כמו שבארנו בהקדמה למשנתנו, **הָיְתָה מְעָרָה מַיִם לַפֶּסַח** – היתה שופכת מים מן הכלי להדיח בהם את בשר קרבן הפסח, לפי שאינה נוגעת אלא בכלי, ואינה מטמאתו, שאין שני מטמא כלי; אבל במים עצמם לא תיגע. ואף על פי שמים חולין הם, ואין טבול יום פוסל

לַקֳדָשִׁים; כִּדְבְרֵי בֵּית הִלֵּל. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף כִּטְמֵא מֵת.

ז וּמוֹדִים שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בַּמַּעֲשֵׂר, וְקוֹצָה לָהּ חַלָּה, וּמַקֶּפֶת וְקוֹרְאָה לָהּ שֵׁם. וְאִם נָפַל מֵרֶקָּהּ וּמִדַּם טַהֲרָה עַל כְּכָר שֶׁל תְּרוּמָה — שֶׁהוּא טָהוֹר. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: צְרִיכָה טְבִילָה בָּאַחֲרוֹנָה; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵינָהּ צְרִיכָה טְבִילָה בָּאַחֲרוֹנָה.

ח הָרוֹאָה יוֹם אַחַד עָשָׂר וְטָבְלָה לָעֶרֶב, וְשִׁמְּשָׁה — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, וְחַיָּבִין בַּקָּרְבָּן;

פירוש ברטנורא

וטבול יום, שני הוא. וכשהיא מערה אינה נוגעת במים אלא בכלי, ושני אינו מטמא כלי. אבל במים לא תגע, הואיל והם עשויין לרחוץ בהם את הפסח, דחולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דמי: **חזרו לומר הרי היא כמגע טמא מת.** טבול יום דינו כנוגע בטמא מת, שהוא ראשון דוקא לקדשים, אבל לחולין לא הוי טבול יום כנוגע בטמא מת להיות ראשון, אלא שני, הלכך יכולה היא ליגע אפילו במים, שהמים חולין הן, וטבול יום שני הוא, ואין שני עושה שלישי בחולין. ואף על פי שהמים הללו נעשים על טהרת הקודש שהרי לרחיצת פסח עשויות, לא מהני שני בהו, דחולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו: **בית שמאי אומרים אף כטמא מת.** שהוא אב הטומאה ועושה מגעו ראשון. כך מגעו של טבול יום, ראשון הוא:

ז ומודים שאוכלת במעשר. כדין טבול יום, דטבל ועלה אוכל במעשר: **וקוצה לה חלה.** ואינה קוראה לה שם ומניחה בכלי. ואע"פ שהיא נוגעת בחולין הטבולין לחלה, לאו כחלה דמי, ואין שני פוסל בהן: **ומקפת.** מקרבת הכלי שהניחה בו החלה אצל העיסה. לפי שמצוה לתרום מן המוקף, מן הקרוב לדבר שהוא תורם עליו: **ואם נפל מרוקה ומדם טהרה.** דהוו להו משקין היוצאין מן הטבול יום, וטהורין הן: **צריכה טבילה באחרונה.** ליל שמונים צריכה טבילה לאכול בתרומה אם כהנת היא. ואם ישראלית היא, צריכה טבילה לביאת מקדש, מפני שטבולת יום ארוך היא והסיחה דעתה מן התרומה ומן המקדש: **אינה צריכה טבילה באחרונה.** וסומכת על הטבילה של סוף שבועים. ודוקא לתרומה ולביאת מקדש, אבל לאכילת קדשים, מודו בית הלל שהיא צריכה טבילה אחרת לסוף שמונים, דקיימא לן האונן ומחוסר כפורים צריכים טבילה לקודש, הלכך לאחר שהביאה כפרתה טובלת לקדשים:

ח הרואה יום אחד עשר. שהוא סוף ימי זיבה, ואין יום שלאחריו מצטרף עמו לזיבה. שאם ראתה יום שנים עשר ושלשה עשר, אינה זבה גדולה בשביל

משניות מבוארות – קהתי

את החולין מכל מקום מטמאה היא את המים הללו, לפי שחולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש הם, ובפסח היו רגילים לעשות חוליהם על טהרת קרבן הפסח, והואיל וטבול יום מטמא את הקודש, לפיכך היו מונעים אותה מליגע במים, שלא תטמא אותם. ברם, לערות את המים מותרת, ואין חוששים שמא יש משקה טופח על גבי הכלי, וייעשה בנגיעתה ראשון ויטמא את הכלי, שאין משקה הנפסל על ידי טבול יום מטמא כלי, כמו ששנינו (**פרה ח, ז**): "כל הפוסל את התרומה מטמא משקים להיות תחילה חוץ מטבול יום (**הגר"א**), **חָזְרוּ לוֹמַר: הֲרֵי הִיא כְּמַגַּע טְמֵא מֵת לַקֳּדָשִׁים** — בגמרא מבואר, שהחמירו בה מצד אחד, שיהא דינה לענין קדשים כדין נוגע בטמא מת, שהוא ראשון לטומאה, והקלו בה מצד שני, שדווקא לקדשים דינה כראשון לטומאה, אבל לא לחולין שנעשו על טהרת הקודש, שאינם כקודש, ולפיכך מותרת היא אפילו ליגע במים, שהרי חולין הם, ואין שני עושה שלישי בחולין; **כְּדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל** — כך הם דברי בית הלל. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף כִּטְמֵא מֵת** — דינה כטמא מת, שהוא אב הטומאה, והרי היא מטמאה את הכלי שמערה בו מים לפסח.

בארנו את הסיפא, כרוב המפרשים, לפי הגמרא. אבל הגר"א מפרש: חזרו לומר, הרי היא כמגע טמא מת לקדשים — כלומר ואסורה לערות מים לפסח, שהיא כמגע טמא מת לקדשים, שהוא ראשון, וחוששים שמא יש משקה טופח על הכלי, והריהו נעשה בנגיעתה ראשון, והוא חוזר ומטמא את הכלי, והכלי מטמא את המים שבתוכה, והמים מטמאים את הפסח כשתדיח בהם. ברם, דווקא בכלי שיש לחשוש בו למשקה טופח אינה מערה, אבל בכלי נגוב, שאין לחשוש למשקה טופח, מערה, שאין כלי מקבל טומאה אלא מאב הטומאה או ממשקה שהוא ראשון. ובית שמאי אומרים: אף כטמא מת, שהוא אב הטומאה, ואפילו בכלי נגוב אינה מערה (עיין "אליהו רבא", שנדחק להגיה ולפרש את הגמרא לפי פירוש זה).

באור משנה ז

וּמוֹדִים — בית שמאי לבית הלל, **שֶׁהִיא** — היושבת על דם טוהר, **אוֹכֶלֶת בַּמַּעֲשֵׂר** — שני, כדין טבול יום, שמשטבל ועלה אוכל במעשר (עיין נגעים יד, ג), **וְקוֹצָה לָהּ חַלָּה** — וחותכת מן העיסה חתיכת בצק שתהא לחלה, אבל עדיין אינה קוראה לה שם חלה, אלא מניחה אותה בכלי, **וּמַקֶּפֶת** — ומקרבת את הכלי עם חתיכת הבצק לעיסה, **וְקוֹרְאָה לָהּ שֵׁם** — חלה, לפי שמצוה להפריש חלה מן המוקף, היינו מן הקרוב והסמוך לעיסה (עיין חלה א, ט); ואף על פי שבזמן שהיא קוצה לה חלה הרי נמצאת נוגעת בחולין הטבולים לחלה, מכל מקום אין הם נפסלים בכך, שחולין הטבולים לחלה אינם כחלה, ואין שני פוסל בהם. **וְאִם נָפַל מֵרֶקָּהּ** — וכן מודים הם, שאם נפל מרוקה, **וּמִדַּם טַהֲרָה** — או מדם הטוהר שבימי טהרתה, **עַל כְּכָר שֶׁל תְּרוּמָה, שֶׁהוּא טָהוֹר** — שמשקה היוצא מטבול יום טהור (עיין טבול יום ב, א). **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: צְרִיכָה טְבִילָה בָּאַחֲרוֹנָה** — משהשלימה ימי טהרתה צריכה טבילה לאכילת תרומה, אם היא כהנת, או לביאת מקדש, אף כשהיא ישראלית, ואין הטבילה הראשונה שלאחר ימי הטומאה מועילה לה, לפי שמחמת אריכות הזמן הסיחה דעתה מן התרומה ומן המקדש. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵינָהּ צְרִיכָה טְבִילָה בָּאַחֲרוֹנָה** — וסומכת על הטבילה שבסוף ימי הטומאה, לאחר שבעה ימים לזכר או לאחר ארבעה עשר יום לנקבה. ודווקא לתרומה ולביאת מקדש אינה צריכה טבילה לדעת בית הלל, אבל לאכילת קדשים מודים בית הלל שצריכה טבילה אחרת לסוף ארבעים או לסוף שמונים, שכן שנינו (חגיגה ג, ג): "האונן ומחוסר כיפורים צריכים טבילה לקודש", הלכך לאחר שהביאה קרבנותיה טובלת לאכילת קדשים.

באור משנה ח

כבר בארנו, שאשה הרואה דם באחד עשר ימי הזיבה שבין נידה לנידה, דינה כדלהלן: ראתה דם יום אחד בלבד, צריכה היא לשמור יום אחד בטהרה כנגד יום הטומאה, כלומר שהיא טובלת למחרת היום הטמא, ואם אינה רואה בו דם, הרי היא טהורה בערב. מכאן נקראת היא "שומרת יום כנגד יום", ששומרת יום אחד בטהרה כנגד יום הטומאה. והוא הדין אם ראתה שני ימים רצופים, הרי היא שומרת את יום השלישי בטהרה, ואם טבלה ולא ראתה בו דם, טהורה היא בערב. טומאה זו של יום או יומיים, שדי בשמירת יום אחד בטהרה כנגדה, נקראת טומאת "זבה קטנה". אבל אם ראתה דם שלושה ימים רצופים, הרי היא נעשית "זבה גדולה", היינו זבה גמורה, וצריכה היא לספור שבעה ימים נקיים מדם, וטובלת ביום השביעי, ומביאה קרבן ביום השמיני. — ראתה דם בסוף אחד עשר הימים שלושה ימים רצופים, היינו בתשיעי ובעשירי ובאחד עשר של ימי הזיבה, או שהוסיפה לראות דם אף לאחר שנשלמו אחד עשר ימי הזיבה, והרי שנעשתה בימי הזיבה זבה גמורה, אינה חוזרת לתחילת ימי נידתה עד שתספור שבעה ימים נקיים, ולאחר מכן תראה דם (כל זה לשיטת הרמב"ן, אבל להרמב"ם שיטה אחרת בזה: עיין הל' איסורי ביאה פרקים ו–ח). ברם, אם לא ראתה דם בסוף ימי הזיבה אלא ביום האחרון או אפילו בשני הימים האחרונים היינו בעשירי ובאחד עשר של ימי הזיבה, אף על פי שהוסיפה לראות גם לאחר אחד עשר ימי הזיבה, באופן שראתה שלושה ימים רצופים או יותר, מכל מקום הואיל ולא ראתה בימי הזיבה אלא יום אחד או שניים, ראיית הדם ביום שלאחר אחד עשר ימי הזיבה נחשבת כתחילת ימי הנידה. — משנתנו דנה ברואה דם בסוף ימי הזיבה.

הָרוֹאָה יוֹם אַחַד עָשָׂר — שהוא סוף ימי הזיבה ואין היום שלאחריו מצטרף עמו לזיבה, לפי שהוא תחילת ימי נידה, כמו שבארנו לעיל,

בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: פְּטוּרִין מִן הַקָּרְבָּן. טָבְלָה בְּיוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו, וְשִׁמְּשָׁה אֶת בֵּיתָהּ, וְאַחַר כָּךְ רָאֲתָה — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב וּפְטוּרִים מִן הַקָּרְבָּן; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: הֲרֵי זֶה גַּרְגְּרָן. וּמוֹדִים בָּרוֹאָה בְּתוֹךְ אַחַד עָשָׂר יוֹם, וְטָבְלָה לָעֶרֶב וְשִׁמְּשָׁה — שֶׁמְּטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, וְחַיָּבִין בַּקָּרְבָּן. טָבְלָה בְּיוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו וְשִׁמְּשָׁה — הֲרֵי זוֹ תַּרְבּוּת רָעָה, וּמַגְּעָן וּבְעִילָתָן תְּלוּיִם.

סליק מסכת נידה

מסכת מכשירין

פרק ראשון

א כָּל מַשְׁקֶה שֶׁתְּחִלָּתוֹ לְרָצוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין סוֹפוֹ לְרָצוֹן, אוֹ שֶׁסּוֹפוֹ לְרָצוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין תְּחִלָּתוֹ לְרָצוֹן — הֲרֵי זֶה בְּכִי יֵתֵן. מַשְׁקִין טְמֵאִים מְטַמְּאִין לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן.

פירוש ברטנורא

כן, לפי שהן תחילת ימי נדה ואינן מצטרפין עם ימי זיבה: **בית שמאי אומרים מטמאין משכב ומושב.** ואפילו הבועל מטמא משכב ומושב לטמא אוכלין ומשקין, מפני שהוא כבא על שומרת יום כנגד יום, דסברי בית שמאי יום אחד עשר בעי שימור. ובית הלל פוטרים מן הקרבן, דסברי, יום אחד עשר הואיל ואין יום שלאחריו מצטרף עמו לזיבה לא בעי שימור. מיהו לענין טומאה מודו דבועלה מטמא מדרבנן, גזירה יום אחד עשר אטו תוך אחד עשר דמטמא בועלה מדאורייתא, אבל לענין קרבן, להביא חולין לעזרה, לא: **טבלה ביום שלאחריו.** דעבדה שימור קצת. ושמור מעליא הוא, אלא שתוך אחד עשר יום אסור לעשות כן, שלא תבוא לידי ספק, שמא תראה לאחר תשמיש ומצטרפין הימים לזיבה: **מטמאין משכב ומושב.** מדרבנן מטמא אפילו בועלה משכב ומושב, גזירה אטו תוך אחד עשר: **ופטורין מן הקרבן.** דהא עבדה שימור. ואע"פ שחזרה וראתה, אין מצטרפין לזיבה, שהרי תחילת נדה היא: **גרגרן.** ממהר לחטוא. שמא ירגיל בכך תוך אחד עשר. אבל לענין טומאה, טהור: **וחייבין בקרבן.** אפילו לא תראה למחר, דהא בעיא שימור וזאת לא שמרה כלל, ונמצא שבעל זבה קטנה: **טבלה יום שלאחריו.** דעבדה קצת שימור, ושימשה: **הרי זו תרבות רעה.** שמא תראה אחרי כן ותצטרף לשלפניו ואין טבילתה טבילה: **ומגען.** לענין טומאה וטהרה: **ובעילתן.** לענין קרבן: **תלוין.** שאם תראה, מגען מגע זבה וחייבין קרבן בבעילתן. ואם לא תראה, מגען טהור ופטורין מן הקרבן על בעילתן:

מסכת מכשירין

א א כל משקה שתחילתו לרצון. דניחא ליה בהנך משקין, בשביל שתודה הקערה או לשאר תשמישין: **אע"פ שאין סופו לרצון.** כשנפלו על הפירות לא ניחא ליה, אפ"ה הוי הכשר. אי נמי, סופו לרצון, כשנפלו על הפירות. אבל בתחלת ביאתן היה הדבר קשה בעיניו, הכל הוי הכשר: **הרי זה בכי יותן.** כלומר, האוכלין שנפלו עליהן משקין הללו, מוכשרין לקבל טומאה מכאן ואילך. שאין שום אוכל מקבל טומאה עד שיבוא עליו מים או אחד משבעה משקין,

משניות מבוארות – קהתי

ומכל מקום אינה מותרת לבעלה עד שתשמור את היום שלאחריו בטהרה כדין "שומרת יום כנגד יום", והיא לא שמרה, **וְטָבְלָה לָעֶרֶב** – בליל שנים עשר, **וְשִׁמְּשָׁה** – עם בעלה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב** – שהואיל ולא שמרה יום כנגד יום הרי היא זבה, ומטמאה משכב ומושב, ואף הבועל מטמא משכב ומושב לטמא אוכלים ומשקים, כדין הבא על "שומרת יום כנגד יום" שטבלה ביום הראייה קודם יום השימור, **וְחַיָּבִין בַּקָּרְבָּן** – חטאת, כדין בועל זבה. **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: פְּטוּרִין מִן הַקָּרְבָּן** – שלדעת בית הלל, הרואה דם ביום אחד עשר אין היא צריכה לשמור יום כנגד יום, הואיל ואין היום שלאחריו מצטרף עמו לזיבה, שאם תראה ביום שנים עשר וביום שלושה עשר אין היא נעשית זבה גמורה, כמו שבארנו בהקדמה למשנתנו, הלכך אינם מביאים קרבן, כדי שלא יביאו חולין לעזרה. אבל מודים בית הלל שמטמאים משכב ומושב מדברי סופרים, גזירה משום שומרת יום כנגד יום בתוך אחד עשר ימי הזיבה. **טָבְלָה בְּיוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו** – שלא שמרה כל יום שנים עשר אלא קצתו, וטבלה, **וְשִׁמְּשָׁה אֶת בֵּיתָהּ** – שהואיל ושמרה קצת, הרי היא מותרת לשמש עם בעלה, אלא שבתוך אחד עשר ימי הזיבה אסור בכגון זה, שמא תראה דם לאחר תשמיש ויצטרפו הימים לזיבה, **וְאַחַר כָּךְ רָאֲתָה** – דם, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב** – מדברי סופרים, גזירה משום שומרת יום כנגד יום בתוך אחד עשר ימי הזיבה, כמו שבארנו לעיל, **וּפְטוּרִים מִן הַקָּרְבָּן** – שהרי שמרה קצת; ואף על פי שחזרה וראתה, אין ראייה זו מצטרפת לזיבה, שהרי תחילת נידה היא; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: הֲרֵי זֶה גַּרְגְּרָן** – להוט למלא תאוותו, ואין כאן אלא עבירה על מידת חסידות (המאירי), אבל אין מטמאים משכב ומושב, הואיל ושמרה קצת וטבלה. **וּמוֹדִים** – בית שמאי ובית הלל, **בָּרוֹאָה בְּתוֹךְ אַחַד עָשָׂר יוֹם** – ואפילו ראתה בעשירי, שאי אפשר לבוא לידי זיבה גמורה, **וְטָבְלָה לָעֶרֶב וְשִׁמְּשָׁה** – עם בעלה, בלא שמירה, **שֶׁמְּטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב** – שהואיל ולא שמרה יום כנגד יום, הרי היא זבה, ואף הבעל מטמא משכב ומושב, כמו שבארנו לעיל בדברי בית שמאי, **וְחַיָּבִין בַּקָּרְבָּן** – כדין הבועל זבה. **טָבְלָה בְּיוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו** – לאחר ששמרה מקצת היום, **וְשִׁמְּשָׁה** – עם בעלה, **הֲרֵי זוֹ תַּרְבּוּת רָעָה** – התנהגות רעה, שמא תראה לאחר התשמיש ותצטרף ראייה זו לשלפניה ותהיה זבה, ואין טבילתה כלום, **וּמַגְּעָן** – בטהרות, **וּבְעִילָתָן** – לענין הבאת קרבן, **תְּלוּיִם** – שאם תראה ביום שטבלה, הטהרות טמאות וחייבים בקרבן חטאת, לפי שהיא זבה; ואם לא תראה, הטהרות טהורות והם פטורים מן הקרבן.

מסכת מכשירין

באור משנה א

כָּל מַשְׁקֶה שֶׁתְּחִלָּתוֹ לְרָצוֹן – כגון שירדו גשמים, וחשב אדם להשתמש במי הגשמים לצרכים שונים, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין סוֹפוֹ לְרָצוֹן** – שכשנפלו המים על פירותיו, לא היה זה לרצונו, **אוֹ שֶׁסּוֹפוֹ לְרָצוֹן** – שכשנפלו מי הגשמים על הפירות היה הדבר לרצונו, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין תְּחִלָּתוֹ לְרָצוֹן** – שבתחילת ירידת הגשמים לא היתה דעתו נוחה מהם, **הֲרֵי זֶה בְּכִי יֵתֵן** – בכלל הכתוב (ויקרא יא, לח): "וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו, טמא הוא לכם". כלומר שמשקה זה הניתן על האוכלים מכשירים לקבל טומאה. **מַשְׁקִין טְמֵאִים מְטַמְּאִין** – את האוכלים שנפלו עליהם, **לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן** – שהואיל והם מכשירים ומטמאים את האוכלים כאחד, לפיכך אפילו נפלו עליהם שלא לרצון מטמאים אותם, שאין צריכים שיהא המשקה לרצון אלא כשבא המשקה קודם לטומאה, כמו שכתוב: "וכי יותן מים על זרע" ואחר כך "ונפל מנבלתם עליו", אבל כשהטומאה וההכשר באים כאחת, הרי זו מטמאה אפילו שלא לרצון (הרמב"ם

ב הַמַּרְעִיד אֶת הָאִילָן לְהַשִּׁיר מִמֶּנּוּ אֹכָלִין, אוֹ אֶת הַטֻּמְאָה – אֵינָן בְּכִי יֶתֵן. לְהַשִּׁיר מִמֶּנּוּ מַשְׁקִין – בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: הַיּוֹצְאִין וְאֶת שֶׁבּוֹ – בְּכִי יֶתֵן; בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: הַיּוֹצְאִין – בְּכִי יֶתֵן, וְאֶת שֶׁבּוֹ – אֵינָן בְּכִי יֶתֵן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְכַּוֵּן שֶׁיֵּצְאוּ מִכֻּלּוֹ.

פירוש ברטנורא

שהן מים, יין, שמן, חלב, דבש, דם, טל. דכתיב (ויקרא י"א) וכי יתן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא, כתיב יתן וקרינן יותן, מה יתן דניחא ליה, אף יותן דניחא ליה: **מטמאין לרצון ושלא לרצון.** כיון דטמאין הן, טומאתן והכשירן באים כאחד, ואם נפלו על הפירות אפילו שלא לרצון, מטמאין אותם, דלא בעינן דניחא ליה אלא כשבא המשקה קודם לטומאה, דכתיב וכי יותן מים על זרע, והדר ונפל מנבלתם עליו. אבל כשהמשקה והטומאה באין כאחד כגון שהמשקין טמאין, לא בעינן דניחא ליה:

ב המרעיד את האילן. מנענעו: **או את הטומאה.** כגון שהביא שם עורב שרץ או כזית מן המת או נבלה ונשאר בין ענפי האילן: **אינו בכי יותן.** אם מחמת רעדה זו נפלו מי גשמים שבאילן על פירות שתחתיו, לא הוכשרו: **היוצאים ואת שבו.** משקים היוצאים מחמת הרעדה, ומשקים הנשארים באילן ונפלו אח"כ על הפירות, הוכשרו, דאחשובי אחשבינהו וכתלושים דמו: **מפני שהוא מתכוין שיצאו מכולו.** נתכוין להוציא כל המים מן האילן, והנשארים לאו דעתיה עלייהו ולא מכשרי:

משניות מבוארות – קהתי

בפירושו למשנתנו; ברטנורא).

בארנו את הרישא כרוב המפרשים, שענין "תחילתו" היינו כשנתלש המשקה מן המחובר, קודם שנפל על האוכלים, כגון בשעת ירידת הגשמים, שחשב עליהם להדיח בהם קערתו או להשתמש בהם לצורך דבר אחר, וענין "סופו" היינו כשנפל המשקה על האוכלים (הר"ש; הרא"ש; ברטנורא; "תפארת ישראל"; וכן דעת רש"י בשבת יא, ב; ובחולין סז, א; וכן דעת הראב"ד).

אבל הרמב"ם סובר, שמשקים שנתלשו מן המחובר שלא ברצון, אינם מכשירים את האוכלים לטומאה, ואפילו ניתנו עליהם ברצון, שכן לשיטתו, המשקה צריך להיתלש מן המחובר לרצון, ואחר כך אף ליפול על האוכלים לרצון, וכל שאחד מהם היה שלא לרצון, התלישה או הנתינה, לא הוכשרו (הל' טומאת אוכלין יב, ב–ג). ומכאן מפרש הרמב"ם את משנתנו, שאינה מדברת בתלישת המשקה אלא בנתינת המשקה על האוכלים בלבד, שכן הוא כותב (הל' טומאת אוכלים יב, ב): "כל משקה שנפל על האוכל בתחילה ברצון בעלים, אף על פי שאין סופו ברצון, או שהיה סופו ברצון ואין תחילתו ברצון — הכשיר" (עיין השגת הראב"ד שם; ועיין "משנה אחרונה" על משנתנו).

ובענין ששנינו בסיפא: "משקין טמאים מטמאין לרצון ושלא לרצון". **כותב הגר"א,** שמדובר כאן במשקים של זב וזבה כגון רוקם ומימי רגליהם, שטמאים מחמת עצמם, שאילו במשקים שנטמאו מאחר, הרי אי אפשר שיהא תחילתם וסופם שלא לרצון, לפי שאף משקים אינם מקבלים טומאה אלא אם כן החשיב אותם, ונמצא שתחילתם ברצון. ברם, לפי פירושו של הרמב"ם, שענין "תחילתו" ו"סופו" שבמשנתנו מוסב על האוכלים עצמם, כמו שהבאנו לעיל, אין דברי הגר"א מוכרחים ("תפארת ישראל").

באור משנה ב

הַמַּרְעִיד אֶת הָאִילָן – המנענעו, **לְהַשִּׁיר מִמֶּנּוּ אֹכָלִין** – פירות, **אוֹ אֶת הַטֻּמְאָה** – או להפיל ממנו את הטומאה המונחת עליו, כגון שרץ מת, **אֵינָן בְּכִי יֶתֵן** – אם על ידי הנענוע נפלו מי הגשמים שעל האילן על גבי פירות שלמטה, אינם מכשירים את הפירות לקבל טומאה, לפי שלא נתכוון בנענוע האילן להפיל משם את המים. **לְהַשִּׁיר מִמֶּנּוּ מַשְׁקִין** – אבל אם נענע את האילן כדי להשיר ממנו את המים, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: הַיּוֹצְאִין** – המים הנושרים מן האילן, **וְאֶת שֶׁבּוֹ** – והמים שנשתיירו באילן, ואחר כך נפלו על הפירות, **בְּכִי יֶתֵן** – מכשירים את הפירות שנפלו עליהם, שהואיל ונתכוון להשיר את מי הגשמים מן האילן הרי שהחשיבם, ועשאם כתלושים, וכאילו נפלו לרצונו; **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: הַיּוֹצְאִין** – המים הנושרים מן האילן, **בְּכִי יֶתֵן** – מכשירים את הפירות שנפלו עליהם, שהרי נשרו לרצונו, **וְאֶת שֶׁבּוֹ** – אבל המים שנשתיירו באילן, **אֵינָן בְּכִי יֶתֵן** – אינם מכשירים את הפירות שנפלו עליהם אחר כך, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְכַּוֵּן שֶׁיֵּצְאוּ מִכֻּלּוֹ** – שיצאו המים מכל האילן, ולא החשיב אלא אותם המים שנשרו, אבל לא את המים שנשתיירו באילן, הלכך המים שנשתיירו אינם בכי יותן, מאחר שאין דעתו עליהם.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ד טבת, תשכ"ב
ברוקלין.

ברכה ושלום!

במענה למכתבה מכ"א טבת, בו כותבת אודות זמן הקמת המצבה.

ובודאי שאין זה ענין להכנס בשבילו למחלוקת ח"ו, דבר שאיסורו ברור מן התורה, ובפרט שבכתבה כל המשפחה (לבדה) בדיעה אחת לחכות עד שנה ולא תתנגד לזה.

כבקשתה נשלח המכתב מבלי לחכות על התור.

בברכה לבשו"ט ובענינים טובים ומתוך מנוחה וטוב לבב.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף פד עמוד ב: הגמרא מבארת מדוע נקטה הברייתא כמה אופנים: **וּצְרִיכָא. דְּאִי אַשְׁמוּעִינָן** רק בתינוק שנפל **לְיָם,** היינו אומרים שהטעם הוא **מִשּׁוּם דְּאַדְּהָכִי וְהָכִי** - עד שילך לבית דין לשאול **אָזַל לֵיהּ** התינוק לאיבוד. **אֲבָל** כשנפל **לְבוֹר, דְּקָא יָתִיב** - שהתינוק יושב שם ואינו הולך לאיבוד, **אֵימָא לָא** יחלל את השבת ללא נטילת רשות מבית דין, **צְרִיכָא. וְאִי אַשְׁמוּעִינָן** רק בתינוק שנפל **לְבוֹר,** היינו אומרים שהטעם הוא **מִשּׁוּם דְּקָא מִיבְעֵית** - התינוק פוחד בבור והוא בסכנה. **אֲבָל** כשנִנְעֲלָה **דֶּלֶת** בפני התינוק, הרי **אֶפְשָׁר דְּיָתִיב** הגדול **בְּהַאי גִּיסָא** - בצד זה של הדלת **וּמְשַׁבֵּיש לֵיהּ** - מפתחו ומסיח דעתו **בְּאַמְגּוּזֵי** - באגוזים, שמקרקש לו בהם, **צְרִיכָא.**

עוד שנינו בברייתא: **מְכַבִּין וּמַפְסִיקִין** מפני הדליקה. מבררת הגמרא: **לָמָּה לִי** להשמיענו אופן נוסף. מבארת הגמרא: כוונת התנא להשמיענו **דַּאֲפִילּוּ לְחָצֵר אַחֶרֶת** - אם נפלה הדליקה בחצר זו, והחולים או הקטנים בחצר סמוכה ואי אפשר לפנותם, מותר לכבותה.

אָמַר רַב יוֹסֵף, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא הָלְכוּ בְּפִקּוּחַ נֶפֶשׁ אַחַר הָרוֹב - כשעוסקים בשבת בפיקוח נפש, ויש שם נכרים וישראלים, אין תולים לפי הרוב אם להציל או לא. מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי, אִי נִימָא דְּאִיכָּא** - שיש בחצר אחת **תִּשְׁעָה יִשְׂרָאֵל וְכוּתִי אֶחָד בֵּינַיְיהוּ,** ונפלה מפולת על אחד ולא ידוע על מי, הרי **רוּבָּא יִשְׂרָאֵל נִינְהוּ,** ובודאי תולים ברוב להצילו. **(אלא) [וְאִי נַמִּי]** - ואפילו נאמר שדרו בחצר **פַּלְגָּא וּפַלְגָּא** - מחצה ישראל ומחצה נכרים, הרי ספק שקול הוא, **וְסָפֵק נְפָשׁוֹת לְהָקֵל. אֶלָּא,** בהכרח מדובר באופן **דְּאִיכָּא תִּשְׁעָה כּוּתִיִּים וְיִשְׂרָאֵל אֶחָד,** ואף על פי שרובם נכרים חוששים שמא ישראל הוא. מקשה הגמרא: **הָא נַמִּי פְּשִׁיטָא, דַּהֲוָה לֵיהּ** ישראל הדר שם **קָבוּעַ** במקומו, **וְכלל** הוא **שֶׁכָּל** דבר **הַקָּבוּעַ** שנולד בו ספק, **כְּמֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה דָּמֵי** - נידון כספק שקול, וספק נפשות להקל. משיבה הגמרא: **לֹא צְרִיכָא, דְּפָרוּשׁ** - דיירי החצר והלכו **לְחָצֵר אַחֶרֶת,** ושם נפלה עליהם המפולת. **מַהוּ דְּתֵימָא** שחל כאן הדין הנוהג בכל הספיקות **שֶׁכָּל דְּפָרִיש** ממקומו תולים **שֶׁמֵּרוּבָּא פָּרִיש,** ואף כאן נתלה שנפלה המפולת על נכרי, **קָא מַשְׁמַע לָן דְּלֹא הָלְכוּ בְּפִקּוּחַ נֶפֶשׁ אַחַר הָרוֹב.**

מקשה הגמרא: **אֵינִי** - האם יתכן שכך אמר שמואל, **וְהָאָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, תִּשְׁעָה כּוּתִיִּים וְיִשְׂרָאֵל אֶחָד** שנפלה מפולת על אחד מהם, אם נפלה **בְּאוֹתָהּ חָצֵר** שהם דרים בה **מְפַקְּחִין** בשבת, כיון שספק שקול הוא. אבל אם נפלה כשהיו **בְּחָצֵר אַחֶרֶת, אֵין מְפַקְּחִין,** כיון שרובם כותים, ואף בפיקוח נפש הולכים אחר הרוב. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** - שמואל דיבר במקרה **דְּפָרוּשׁ כּוּלְּהוּ** לחצר אחרת, ומכיון שבודאי נמצא ביניהם ישראל אחד, אין הולכים אחר הרוב ומפקחים. **וְהָא** - רבי יוחנן דיבר במקרה **דְּפָרוּשׁ מִקְּצָתַיְיהוּ,** ולא ידוע אם אף אותו ישראל נכנס שם, לפיכך הולכים אחר הרוב.

מקשה הגמרא: **וּמִי אָמַר שְׁמוּאֵל הָכִי, וְהָתְנַן** (מכשירין פ"ב מ"ז)**,** עיר שדרים בה ישראל וכותים, **וּמָצָא בָהּ תִּינוֹק מוּשְׁלָךְ, אִם רוֹב** דיירי העיר **כּוּתִיִּים** דנים אותו **כְּכוּתִי, וְאִם רוֹב יִשְׂרָאֵל** דנים אותו **כְּיִשְׂרָאֵל.** ואם היו **מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה,** דנים אותו **כְּיִשְׂרָאֵל. וְאָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ** שאם רוב ישראל דנים אותו כישראל, **אֶלָּא** לענין **לְהַחֲיוֹתוֹ** שלא ימות, **אֲבָל** לענין **לְיַיחֲסוֹ** - להתירה לכהן אם היא בת, **לֹא.**

רש"י

דף פד עמוד ב: דאדהכי והכי. אם ילך לבית דין לישאל אזיל ליה לאיבוד: **משבש ליה.** מפתהו ומקרקש לו אגוזים: **דאפילו לחצר אחרת.** דליקה בחצר זו ונפשות בחצר אחרת והם חולים או קטנים: **לא הלכו בפיקוח נפש אחר הרוב.** דאם ספק כותי או ספק ישראל מפקחין ואע"ג דרובא כותים הוו התם: **אי נימא תשעה ישראל וחד כותי.** ונפל' מפולת על אחד מהן ואין ידוע אם ישראל אם כותי הוא: **אלא דאיכא תשעה כותים וחד ישראל.** ואשמועינן דאף על גב דרובא כותים חיישינן שמא ישראל הוא ומפקחין הא נמי פשיטא דקי"ל כל קבוע כמחצה על מחצה דמי דנפקא לן בסנהדרין ובכתובות מוארב לו פרט לזורק אבן לגו: **לא צריכא דפרוש לחצר אחרת.** ושם נפלה על האחד מפולת דבכל דוכתא אמרינן כל דפריש מרובא פריש במידי דניידי והכא לא אמרי' הכי ואע"ג דבפרישתן כולהו ניידי: **הא דפרוש כולהו.** הואיל ואיתחזק ישראל בהאי חצר שנפלה בו מפולת מפקחין ואע"ג דניידי (ליה) לא אזלינן בתר רובא: **הא דפרוש מקצתייהו.** ולא ידעינן אי הוה ישראל בהאי חצר אזלינן בתר רובא הואיל ולא איתחזק: **והא תנן תינוק מושלך.** משנה היא בסדר טהרות בעיר שישראל וכותים דרים בה: **לא שנו.** דאם רוב ישראל מחזקינן ליה לישראל אלא להחיותו: **אבל לייחסו.** כגון אם נקבה היא שיהא כהן מותר בה לא ואפי' ליכא למיחש לאסופי כגון הנך דאמרי' במס' קידושין (דף עג:) תלי בדיקולא תלי פיתקא רמי חומרא משלטי הדמי' חיישינן שמא כותית היא וגיורת אסורה לכהונה ואע"ג דרוב ישראל מעלה עשו ביוחסין דבעינן תרי רובי כדאמרי' בכתובות בפ"ק (דף טו.):

זָקֵן שַׁאנִי – שונה משאר אנשים, בכך דְּיָדַע לְאַקְנוּיֵי – לפי שחכם הוא ויודע שאם לא יקנה את שטרותיו ללווים בקנין גמור לא יחול המקח. ואין להביא ראיה ממנו לספיקו של רמי בר חמא לגבי אשה שאינה בקיאה בדינים כל כך, ויתכן שלא ידעה שצריכה להקנות לבעלה את הטבלא בקנין גמור.

אֶלָּא אָמַר רָבָא, ספק זה יש לפשוט מֵהָכָא – מדין זה. שנינו במשנה (ב"ב קעה:), עָרֵב על שטר הלוואה, הֵיוֹצֵא לְאַחַר חֵיתוּם שְׁטָרוֹת – שלאחר שחתמו העדים על השטר, הוסיף וכתב בכתב ידו 'ואני ערב', הדין הוא שגּוֹבֶה המלוה מהערב מִנְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין הנמצאים בידו, ואינם מכורים או משועבדים לאחרים. ומסתימת המשנה משמע שמדובר אף באופן שהוסיף הערב וכתב 'ואני ערב' לאחר שהלוה כבר מסר השטר לידי המלוה, ואנו תולים שהמלוה הקנה את השטר לערב, כדי שיהיה השטר שייך לו ויוכל להקנות ולשעבד את נכסיו למלוה, בכך שיוסיף ויכתוב 'ואני ערב'. ומוכח שכל אדם יודע להקנות את שטרו לאדם המתחייב על ידי השטר, ויש לפשוט מכאן שכמו כן יודעת האשה להקנות את הטבלא לבעל בכדי שיחולו הגירושין כדין. דוחה הגמרא, אָמַר רַב אַשִׁי, מַאי קוּשְׁיָא – גם אם נאמר שאין האשה מתגרשת בגט שנכתב על טבלא שלה, לא יקשה מערב המתחייב בשטר של המלוה, לפי שדִּלְמָא – יתכן שנִבְרָא שַׁאנִי דְּיָדַע לְאַקְנוּיֵי – דין איש שונה מדין אשה לפי שאיש בקי יותר בדינים ויודע שבכדי שהקנין יחול צריך הוא להקנות את השטר למקנה, אבל אשה אינה בקיאה בדינים.

אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי, ספק זה יש לפשוט מֵהָכָא – מדין זה. שנינו במשנה (לקמן כב:) אִשָּׁה העומדת להתגרש, כּוֹתֶבֶת אֶת גִּיטָּהּ – יכולה לכתוב את גיטה על נייר שלה ולהקנותו לבעלה, ובעלה חוזר ונותנו לה לשם גירושין. וְכמו כן הָאִישׁ שפורע לאשתו את כתובתה, כּוֹתֵב אֶת שׁוּבְרוֹ – יכול לכתוב את שטר הראיה שפרע את הכתובה ולהקנותו לאשה, והאשה מחתימה עליו עדים וחוזרת ומוסרתו לבעל כדי שיהיה בידו לראיה. והטעם שיכולים לעשות כן, לפי שֶׁאֵין קִיּוּם הַגֵּט אֶלָּא בְּחוֹתְמָיו – הכשרו של הגט והשטר הוא על ידי העדים החתומים בו, ואין חילוק מי כתבם. ומוכח שגם אשה יודעת להקנות את הגט לבעלה לאחר שכתבה אותו, ואם כן אפשר לגרש אשה גם בגט שנכתב על גבי טבלא שלה.

הגמרא מביאה דין נוסף בענין למגרש את אשתו על ידי עבד: אָמַר רָבָא, בעל שכָּתַב לָהּ לאשתו גֵּט, וּנְתָנוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ, וְכָתַב לָהּ שְׁטַר מַתָּנָה עָלָיו – על העבד, קְנָאתְהוּ את העבד ואת הגט שבידו, וּמִתְגָּרֶשֶׁת בּוֹ – בגט שבידו, כיון שהעבד כחצרה הוא, ושנינו לקמן (עז.) שאם זרק הבעל גט לתוך חצרה הרי זו מגורשת. ואף שבשעה שנתן הבעל את הגט לידי העבד לא היה העבד שלה ולא נתקיים 'ונתן בידה', מכל מקום כשהבעל מקנה לה את העבד, הרי גיטה וחצרה באים מרשות הבעל לידה בבת אחת, ומתגרשת בכך.

מקשה הגמרא, וְאַמַּאי – מדוע היא מגורשת בכך, והרי העבד אינו קבוע במקום אחד אלא חָצֵר מְהַלֶּכֶת הִיא, וְחָצֵר מְהַלֶּכֶת ממקום למקום, שאינה קבועה במקומה, לֹא קָנָה בעליה את הנכנס לתוכה. וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לתרץ שדברי רבא שכשהגט ביד העבד היא מגורשת, אינם אמורים כשהעבד מהלך אלא רק בְּאופן שהעבד עוֹמֵד, ולכן הוא קונה לאשה כחצר, וְהָאָמַר רָבָא – והרי רבא עצמו אמר שכָּל דבר שֶׁאִילּוּ הוא היה מְהַלֵּךְ לֹא קָנָה בעליו בקנין חצר את הנכנס לתוכו, אזי גם כאשר הדבר ההוא עוֹמֵד וְיוֹשֵׁב ולא מהלך, לֹא קָנָה בעליו את הנכנס לתוכו בקנין חצר. שכיון שיש לו אפשרות ללכת, אינו דומה לחצר שאינה ראויה ללכת. מתרצת הגמרא, וְהִלְכְתָּא – הדין הנזכר שהאשה מגורשת כאשר הגט ביד העבד, אמור רק בְּכָפּוּת – כאשר העבד כפות ואינו יכול להלך, שבאופן זה ההלכה היא שדינו כחצר שאינה מהלכת שקונה עבור בעליה את הנכנס לתוכה.

דין נוסף דומה לדין הקודם: וְאָמַר רָבָא, בעל שכָּתַב לָהּ לאשתו גֵּט, וּנְתָנוֹ להגט בַּחֲצֵרוֹ, וְכָתַב לָהּ שְׁטַר מַתָּנָה עָלָיו – על החצר, האשה קְנָאתְהוּ את החצר ואת הגט שבתוכה, וּמִתְגָּרֶשֶׁת בּוֹ – בגט זה, וכמו שנתבאר לעיל שגיטה וחצרה באים מרשות הבעל לידה בבת אחת, ומתגרשת בכך.

וּצְרִיכָא – רבא הוצרך להשמיע דין זה ש'גיטה וחצירה באים כאחת' הן באופן שנתן הגט ביד עבדו והן באופן שנתן הגט בחצרו, משום דְּאִי אַשְׁמְעִינָן – אם היה משמיענו דין זה רק בְּעֶבֶד, הֲוָה אָמִינָא – היינו אומרים שדַּוְקָא באופן זה שנתן הגט ביד הָעֶבֶד שלו והקנהו לאשה הגט כשר, אֲבָל אם הניח את הגט בחָצֵר שלו והקנה אותה לאשה, לֵיגְוַר – יש לגזור שלא תתגרש באופן זה מִשּׁוּם חֲצֵרָהּ הַבָּאָה לְאַחַר מִכָּאן – כדי שלא יטעו לומר שהיא מגורשת אף באופן שנתן הבעל את הגט בחצר של אדם אחר, ולאחר מכן אותו אדם מכר או נתן את החצר לאשה, ובאמת הדין הוא שאינה מגורשת בכך ומכיון שהאשה לא קיבלה את הגט לידיה מהבעל. והוצרך רבא להשמיע שלא גזרו כן ומגורשת היא כשחצרה וגיטה באין לה כאחד מידי בעלה.

וְאִי אַשְׁמְעִינָן – ואם היה רבא משמיע דין זה רק באופן שנתן הגט בחָצֵר, הֲוָה אָמִינָא – היינו אומרים שדַּוְקָא כשנתן הגט בחָצֵר שלו והקנה אותה לאשה הגט כשר, אֲבָל אם נתן הגט ביד עֶבֶד כפות שלו והקנה אותו לאשה, לֵיגְוַר – נגזור ונפסול גט הניתן ביד עבד כָּפוּת, אָטוּ – מחשש שיבואו לטעות ולהכשיר גם גט הניתן ביד עבד שֶׁאֵינוֹ כָּפוּת, לכך קָא מַשְׁמַע לָן – הוצרך רבא להשמיענו שאין גוזרים כן, ובאופן שנתן גט בידי עבד כפות, הגט כשר.

אביי חולק על הדין שגיטה וחצירה באים כאחת: אָמַר אַבָּיֵי, מִכְּדֵי – מאחר שהדין שאפשר לגרש על ידי נתינת גט בחָצֵר האשה, מֵהֵיכָא אִיתְּרֵבִּי – מהיכן נלמד, מִ'יָדָהּ' – ממה שנאמר בתורה (דברים כד א) 'וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ', אם כן יש לומר מָה יָדָהּ – כמו שגירושין על ידי נתינת הגט בידה, דְּאִיתָא – נעשים בֵּין מִדַּעְתָּהּ וּבֵין בְּעַל כּוֹרְחָהּ, שהרי האשה מתגרשת אף בלא הסכמתה, אַף גירושין על ידי נתינת הגט בחֲצֵרָהּ, דְּאִיתָא – נעשים באופן שהם יכולים להתקיים בֵּין מִדַּעְתָּהּ וּבֵין בְּעַל כּוֹרְחָהּ, וְהָא מַתָּנָה – והרי כשמגרשה על ידי שנותן לה את חצרו שבתוכה הגט או את עבדו שבידו הגט, גירושין אלו מִדַּעְתָּהּ אִיתָא בְּעַל כּוֹרְחָהּ לֵיתָא – אם תסכים להם היא תתגרש ואם לא, לא תתגרש, שכן אם תסרב לקבל מבעלה את המחנה, דהיינו החצר או העבד, לא תזכה בהם ואינה מגורשת, ולכן גירושין באופן זה אינם דומים ל'ידה', ולכן אף באופן שמסכימה לזכות בחצר או בעבד אינה מגורשת.

מַתְקִיף לָהּ רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי על דברי אביי, וְהָא שְׁלִיחוּת לְקַבָּלָה – והרי שליח האשה לקבל עבורה את הגט מהבעל, דְּמִדַּעְתָּהּ אִיתָא, בְּעַל כּוֹרְחָהּ לֵיתָא – שליחותו היא רק כאשר האשה רוצה בכך, ואין השליח יכול לזכות עבורה בגט בעל כרחה, וְמכל מקום כאשר מינתה שליח לקבלה מרצונה קָא חָיֵי שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה – מועילה השליחות והיא מתגרשת על ידי שהשליח מקבל הגט מהבעל. ואם כן גם כאשר האשה מקבלת מרצונה את החצר או את העבד, יחולו הגירושין.

אומרת הגמרא, וְאַבָּיֵי יתרץ את הקושיא משליחות לקבלה, אָטוּ שְׁלִיחוּת מִ'יָדָהּ' אִיתְּרֵבִּי – וכי דין זה שיכולה האשה למנות שליח לקבלה נלמד מ'ונתן בידה', גירושין על ידי שליחות לקבלה מִּוְשַׁלַּח וְשִׁלְּחָהּ אִיתְּרֵבִּי, כמבואר לקמן (סב:) שמכך שנאמר בתורה (דברים כד א) 'וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ' אף שהיה די לומר 'וְשִׁלַּח מִבֵּיתוֹ', הרי זה כאילו כתוב 'וְשִׁלְּחָהּ' [לא מפיק ה"א], ומלמד שגם האשה עושה שליח. וכיון ששליח לקבלה אינו נלמד מ'ידה', לכן אפילו שאין השליח דומה ל'ידה' ואינו יכול לגרשה בעל כרחה, מכל מקום יכול לקבל עבורה את הגט מרצונה.

וְאִי בְּעֵית אֵימָא – תירוץ אחר, שְׁלִיחוּת לְקַבָּלָה נַמִּי אַשְׁכְּחָן בְּעַל כּוֹרְחָהּ – גם נעשית בעל כרחה של האשה, שֶׁכֵּן אדם שהשיא את בתו הקטנה, ורוצה בעלה לגרשה בעודה קטנה, הָאָב מְקַבֵּל מהבעל גֵּט לְבִתּוֹ קְטַנָּה זו, בְּעַל כּוֹרְחָהּ של בתו, ומכיון שיש אופן שבו מתגרשת האשה על ידי שליחות לקבלה בעל כרחה, נמצא ששליחות לקבלה דומה לגירושין בידה. אבל גירושין על ידי מתנה, אין אופן שבו הם יתקיימו בעל כרחה, ואינם דומים לגירושין בידה, ולא יחולו:

שנינו במשנה, על הכל כותבין את הגט, עַל הֶעָלֶה שֶׁל זַיִת וְכוּ', ועל הקרן של פרה ונותן לה את הפרה, על יד של עבד ונותן לה את העבד: שואלת הגמרא, בִּשְׁלָמָא לש הכתוב על גבי יָד דְּעֶבֶד מובן מדוע מגורשת רק אם נותן לה את כל העבד,

רש"י

זקן **שאני דידע לאקנויי** — שהוא חכם, וידע שאינו שטר אלא אם כן מקנהו לו לגמרי, וגמר דעתיה ומקני. אבל אשה לא ידעה כולי האי, ולא גמרה לאקנויי בדעתה, אלא בשאלה בעלמא. **לאחר חיתום שטרות** — לאחר שנחתם השטר כתב הערב כתב ידו "ואני ערב". **גובה** — המלוה ממנו. **מנכסים בני חורין** — אבל לא ממשעבדי. כיון דליבא שטר בעדים — לית ליה קלא, והוה ליה כמלוה על פה. אלמא: כל אדם נמי מקנה, דהא האי שטרא כשחתם בו הערב לאחר זמן כבר היה מסור למלוה, והיאך נכסי הערב הזה משתעבדים בו? והא בעינן "ספר מקנה", אי לאו דאקנייה ניהליה מלוה לערב וחתם, והדר מסריה ניהליה. **כותבת את ניטה** — ומקניא ליה לבעל, ויהיב לה ניהלה. **והאיש כותב את שוברו** — פרעון הכתובה שפרע, ומקנהו לאשה, והיא מחתמת עדים ומוסרתו לו לראיה בידו. **עליו** — על העבד. **קנאתהו** — לעבד בשטר מתנה זה, והגט שביד. דהוה ליה האי עבד כחצרה, וגיטה וחצירה באו לה כאחד. **וחצר מהלכת לא קנה** — דכי אמור רבנן: חצרו של אדם קונה לו — לאו בחצר מהלכת אמור, דשאני מקרקעי דניידי ממקרקעי דלא ניידי. ורבא גופיה אמרה דלא קני, ב"שנים אוחזין" (בבא מציעא ט,ב). **בכפות** — דאינו ראוי להלך. **חצרה הבאה לאחר מכאן** — כגון נתן לה גט בחצר חבירו, והלך בעל חצר ומכר לה את החצר, או נתן לה במתנה. והא ודאי אינה מגורשת, דמאן מגרש לה? דכשנתן הבעל הגט בחצר — לא שלה היתה, דתקני לה חצרה כאילו נותנו בידה. וכי אתא האי חצר לידה — לאו מכח הבעל אתיא לה דניהוי נותן לה החצר והגט ביחד. **מה ידה דאיתא** — בגירושין על כרחה. **אף חצרה** — בענין נמי דלהוי בין מדעתה בין בעל כרחה, כגון חצר שהיתה שלה קודם שזרק הגט לתוכה. **בעל כרחה ליתא** — דאי אמרה "אי אפשי לקבל מתנה ממנו" — לא קניא לה להא חצר, ולא מיגרשה ביה, דהא אמרה "לא ניחא לי למיקני". [**והא שליחות**] — אשה עושה שליח לקבלה מדעתה, אבל בעל כרחה — אינו נעשה שלוחה שתתגרש בקבלתו. אבל הבעל עושה שליח להולכה, ונותן לה על כרחה. וקמשוי שליח לקבלה — בפרקין דלקמן (סב,ב), דנפקא לן מ"ושלח" "ושלחה" — קרי ביה וְשִׁלְּחָהּ בלא מפיק הֵ"א. **קטנה** — אביה מקבל גיטה, כדנפקא לן בכתובות בפרק "נערה" (מז,א) מ"ויצאה... והיתה".

לא

תוספות

אלא מהכא ערב היוצא כו' – קשה לרבינו יצחק: דבריש "הנושא" (כתובות קב,א) פליג רבי יוחנן וריש לקיש ב"חייב אני לך מנה בשטר", וקאמר התם: כתנאי, מהך דערב, ופירש בקונטרס דפליגי אי חשיבא הודאה. אם כן משמע דערב מחייב ליה משום הודאה, שמודה דנעשה ערב בשעת מתן מעות, מדמייתי לה עלה. והכא משמע בההיא שטרא הוא משעבד נפשיה להתחייב מעתה. ולפירוש רבינו תם דהתם, דלא מפרש משום הודאה – ניחא. ויש לומר: דבתרתי פליגי בן ננס ורבי ישמעאל, בין שכתב בשטר "ואני מודה שאני ערב" בין שכתב בו "ואני נעשה ערב מעכשיו". דרישא דקתני: ערב היוצא אחר חיתום שטרות – משמע דערב מחייב ליה משום הודאה, מדלא נקט בהאי לישנא: ערב שלא בשעת מתן מעות חייב. ומדמהדר ליה בסיפא: הרי שהיה חונק חבירו, משמע דפליגי נמי בחנוק. ומייתי הכא מחנוק, דמשתעבד אף על פי שלא היה השטר שלו. ולפירוש הקונטרס דפליגי בהודאה, אף על גב דתנן: הוציא עליו כתב ידו גובה כו' – התם בכתב וחתם תחתיו, ופלוגתייהו – שלא חתם, וערב נמי איירי כשלא חתם, אלא שכתב "אני ערב" [ומטר לו השטר בפני עדים].

והילכתא בכפות – כפות וישן בעינן, כדמשמע לקמן ב"הזורק" (עח,א).

דאמר: כתב לה גט ונתנו ביד עבדה, ישן ומשמרתו – הרי זה גט, ניעור – אינו גט, דהויא חצר המשתמרת שלא לדעתה. ופריך: בישן אמאי הוי גט? חצר מהלכת היא! וא"ת ישן שאני – והאמר רבא: כל שאילו מהלך לא קנה – עומד ויושב לא קנה! והילכתא בכפות. ופירש בקונטרס: בההיא קאמר רבא דניעור אינו גט. וכן פסקו הלכות גדולות דכפות וישן בעינן. וליכא למימר דהכי פירושה: והילכתא בכפות – לא חשיב חצר מהלכת, דלא דמי לעומד ויושב, וכיון דכפות מועיל – ישן לחוד נמי מועיל, ולעולם רבא לא איירי בכפות. דאם כן – אמאי קאמר רבא: ניעור אינו גט, דהוי חצר המשתמרת שלא מדעתה? אפילו הוי משתמר לדעתה, כגון שידיו כפותות בחבל ואוחזתו בידה – לא הוי גט, דחצר מהלכת היא. דומיא דקלתה, דאי לאו דקאמר התם בפרק קמא דבבא מציעא (ט,ב) דמינח נייח ואיהי דקא מסגיא תותא – לא הוי גט, אף על גב דמשתמרת לדעתה. אלא ודאי רבא בכפות איירי, וכי לא ידע אכתי דאיירי בכפות – הוה מצי למיפרך: מאי איריא דניעור אינו גט משום דמשתמרת שלא לדעתה? אפילו משתמרת לדעתה נמי, דחצר מהלכת היא. אלא דעדיפא מינה פריך.

אבל בחצר לגזור משום חצרה הבאה לאחר מכאן – ואם תאמר: והא שמעינן שפיר מעבד דלא גזרינן משום חצרה הבאה לאחר מכאן! ויש לומר: דבעבד ודאי לא גזרינן, דאיירי בכפות, ומילתא דלא שכיחא היא, ולא גזרו בה רבנן. **אטו** שליחות מידה איתרבאי כו' – ואם תאמר: דבפרק קמא דבבא מציעא (י,ב) אמרינן דחצר משום ידה אתרבאי ולא גרע משליחות, ובמציאה דזכות הוא – קני אף על פי שאינו עומד בצד חצירו ולא הוי דומיא דיד, דקני מכח שליחות דזכין לאדם שלא בפניו. אם כן הכא, דכתב לה שטר מתנה עליו, אף על גב דלא הויא דומיא דידה, דמתנה ליתא בעל כרחה – תתגרש מכח שליחות! ויש לומר: דדוקא לענין שלא בפניו אמרינן דלא גרע משליחות, לקנות במידי דזכות הוא לו, אבל בשאר דברים – בעינן דומיא דידה. דאם לא כן – חצר מהלכת אמאי לא קנה? תקנה מטעם שליחות, כמו שליח מהלך, אף על גב דמטעם יד לא קנ"! ואם תאמר: רב שימי מאי קשיא ליה? אטו לא ידע דשליחות מ"ושלח" "ושלחה" איתרבאי? הא ברייתא היא בפרק שני דקידושין (מא,א) ומילתא דפשיטא היא לבולי עלמא! ויש לומר: דרב שימי סבר: כיון דאשכחן בשליחות דמתגרשת בלא הנעת גט לידה, אף על גב דליתא בעל כרחה – לענין חצר נמי, דאיתרבאי משום יד – לא מיסתבר ליה למימר דקפיד קרא אהכי, דלידוי דומיא דיד. ואביי מהדר ליה דאין להביא ראיה משליחות לחצר, כיון דשליחות איתרבאי מ"ושלח" וחצר איתרבאי משום יד.

ואיבעית אימא שליחות לקבלה נמי אשכחן בעל כרחה – משמע שרוצה לומר דאפילו איתרבאי שליחות מידה – ניחא. כיון דאשכחן שליחות בעל כרחה על יד אב, אף על גב דשאר שליח לא הוי אלא מדעתיה – חשיב שפיר דומיא דידה. ותימה: דחצר מתנה נמי, אף על גב דליתא בעל כרחה – ניהוי דומיא דידה, כיון דאשכחן חצר בעל כרחה, כגון חצר שהיה לה קודם לכן, דתנן ב"הזורק" (גיטין עז,א) דמגורשת! ואומר רבינו יצחק: דחצרה דמקודם לכן לא הוי בעל כרחה כמו שליחות דאב, דיכולה להפקירו ולא תתגרש עוד על ידו, אבל שליחות דאב אי אפשר לה לעבב בשום ענין שלא יקבל גט בעל כרחה. ודוחק. **שכן** אב מקבל גט לבתו קטנה בעל כרחה – ואפילו בעל כרחו של אב מתגרשת, כשנותן לו בעל כרחו, כדמוכח בפרק שני דקידושין (מד,א) דאמר: קדושין דמדעת – אביה ולא היא, גירושין דבעל כרחו – בין היא בין אביה. פירוש: כיון דבעל כרחו של אב מתגרשת – יכולה היא לקבל כמוהו. וכן פירש שם בקונטרס. ועוד אמרינן התם: נערה מהו שתעשה שליח לקבל גיטה מיד בעלה, כיד אביה דמיא או כחצר אביה דמיא? משמע דעל ידי חצר אביה מתגרשת שלא מדעתו כמו שהיא מקבלת שלא מדעתו, אפילו אם כחצר אביה דמיא.

על

על עלה של זית – דוקא עלה של זית וכיוצא בו, דמתקיים. כדתניא בתוספתא: על עלה של זית וחרוב ודלעת, וכל דבר שהוא של קיימא – כשר, אבל עלה של כרישין ובצלים, ועלה ורדים, ועלה ירקות, וכל דבר שאינו של קיימא – פסול. **יצא** זה שמחוסר כתיבה קציצה כו' – פירש רבינו שמואל: דוקא בבעלי חיים או במחובר לקרקע, שעוקר דבר מגידולו – חשיב מחוסר קציצה. ותדע, דבסמוך איפליגו אביי ורבא כשכתבו על עלה של עציץ נקוב, דרבא גזר שמא יקטום, אבל כשאינו נקוב – משמע אפילו יקטום כשר. וכן פירש הרב רבי שמעיה בפירושו. ואם כתב גט בקלף גדול, ואחר כך חתכו – לפי זה כשר. ומעשה היה בימי הרב רבינו יצחק ברבי מנחם ופסלו, ונחלקו עליו גדולי הדור. ובהלכות גדולות פוסל, וכן רבינו תם היה מחמיר, מדקאמר בסמוך: כתבו על חרס של עציץ נקוב – כשר, דשקיל ליה ויהיב לה ניהליה. והא דלא פליג עלה רבא – משום דליכא למיגזר שמא ישבר העציץ, דאין דרך לשוברו, כמו בקרן של פרה דלא גזרינן שמא יקצץ, דאין דרך ליקצץ. ודוקא בעלה גזרינן שמא יקטום. ולאו דוקא נקט עלה של עציץ נקוב, דהוא הדין כשאינו נקוב, אלא משום רבותא דאביי נקטיה, דאפילו בנקוב מכשיר. ועוד אומר רבינו יצחק: דמסתבר דאין האשה קונה את הגט שכתוב על עלה של עציץ נקוב במשיכת העציץ או בהגבהתו כל זמן שלא פסקה יניקת העלה, כדאמרינן בסמוך: מכר בעל זרעים לבעל עציץ – לא קנה עד שיחזיק בזרעים, אבל במשיכת העציץ לא קנה, דאכתי חשיבי מחוברין בשעת משיכה. והא דמכשיר אביי משום דשקיל ליה ויהיב לה – היינו דהניחתו במקום שפוסקת יניקת העציץ, דהשתא הוי רבותא טפי דמכשיר אביי בעציץ נקוב, דלא גזרינן דיהיב לה בפסיקת היניקה אטו בלא פסיקת היניקה. וקא משמע לן נמי אף על פי שצריך ליתן לה בפסיקת היניקה – לא חשיב בהכי מחוסר קציצה. ורבינו יצחק מייתי ראיה לפירש רבינו תם: דחשיב בפרק "בסוי הדם" (חולין פט,א) עפר עיר הנדחת מחוסר תלישה קביצה ושריפה, ויותר נחשב מחובר גט בקלף גדול מחיבור עפר עיר הנדחת. והא דלא חשיב לקורה הנעוצה בארץ מחוסר תלישה בפרק "נגמר הדין" (סנהדרין מו,ב) – משום דלא חשיב חיבור לקרקע כולי האי. ולרבינו תם דוקא נחתך מקלף גדול חשיב מחוסר קציצה, אבל חותך מן הגט דבר מועט, כמו שערשין לייפותו – לא חשיב בהכי מחוסר קציצה, כדאמרינן לעיל: גוייה לזמן ויהביה ניהלה כו', בין שיטה לשיטה בין תיבה לתיבה מהו, גבי "והנייר שלי" – משמע דדבר מועט לא חשיב מחוסר קציצה. **תלמוד** לומר וכתב לה מכל מקום – ואם תאמר: ואימא "וכתב" – כלל, "ספר" – פרט, ואין בכלל אלא מה שבפרט! ויש לומר: "ונתן" – חזר וכלל. אף על גב דלא מייתי אלא כללא קמא – הכי נמי אשכחן בפרק קמא דקידושין (כא,ב): "מרצע", אין לי אלא מרצע, מנין לרבות הסול וכו' – תלמוד לומר **לא אפשר למקצייה** – דשייך במצות, ואינו רשאי לחבל בו, ואם חבל בו – יוצא לחירות בראשי אברים. אלמא: אינו רשאי לחבל בו. **ספר** — משמע קלף. **וכתב לה מכל מקום** — מדלא כתב "ונתן ספר כריתות בידה". **אי כתב בספר** — משמע יכתוב בקלף, ומנין למימר דכי רבי מ"וכתב לה" — דומיא דקלף הוא דרבי. **השתא דכתיב ספר** — אין זו אלא "וכתב ספירת דברי כריתות", ועל כל מה דבעי לכתוב. **וכתב לה מאי עבדי ליה** — לדידהו לא איצטריך לרבות כל דבר, שהרי לא קבע הכתוב דבר לבתיבתו, ומ"ונתן ספר כריתות" שמעינן. **ואינה מתגרשת בכסף** — אם אמר לה: הילך פרוטה והתגרשי לי בה. **אקיש יציאה** להוייה — כדכתיב "ויצאה והיתה לאיש אחר". הוייה — קידושין, שמהוה בהן עצמה לבעל. **מספר כריתות** — מדסמך "כריתות" ל"ספר". **דבר הכורת** — שלא יהא בו תנאי המקשרן יחד, אלא תנאי הכורת ומבדיל ביניהם. **לעולם אין זה כריתות** — שהרי כל ימיה קשורה בו. **מכרת כריתות** — דמצי למיכתב "ספר כרת". **משנה אין כותבין במחובר** — דכתיב "וכתב... ונתן", שאינו מחוסר קציצה. **כתב על המחובר כו'** — בגמרא פריך: הא אמרת אין כותבין נייר המחוק — יכול לחזור ולמוחקו עד העדים, ולכותבו, ויעביר תנאי שהיה בו. ולא מוכחא מילתא, דהא עדים נמי על המחק חתומים. וכן דיפתרא, אין מחק שלו ניכר. ובגמרא מפרש מאי דיפתרא. **וחכמים מכשירין** — בגמרא מפרש לה. **גמרא והוא ששייר** — סיפא דקתני "כשר" — והוא ששייר מקום התורף, וכתבו לאחר תלישה. **תורף** — גלויו של שטר, מקום האיש והאשה והזמן. **ורבי אלעזר היא** — מתניתין דבעי כתיבה בתלוש, דדריש "וכתב" דקרא אכתב הגט ולא אחתימת עדים — רבי אלעזר היא, דאמר: חתימת הגט אינה מן התורה, אלא מפני תיקון העולם, הילכך "וכתב" דקרא — אכתב הגט קאי. **חתמו שניהן** — בסיפא דמתניתין: תלשו חתמו ונתנו לה — כשר, ואף על פי שנכתב כולו במחובר. דכי כתיב "וכתב" דקרא — אחתימת עדים שהיא עיקר, ורבי מאיר היא. דשקיל ליה — לכוליה עציץ ואין כאן מחוסר קציצה. ואין לחוש שמא ישבר החרס ויתן לה החתיכה, והויא ליה קציצה — דלא מפסיד ליה לעציץ.

דשקיל

לָא אֶפְשָׁר לְמִקְצֵיֵיהּ, אֶלָּא קֶרֶן שֶׁל פָּרָה - לִיקְצֵיֵיהּ וְלִיתְּבֵיהּ לָהּ! - אָמַר קְרָא: "וְכָתַב... וְנָתַן לָהּ", מִי שֶׁאֵינוֹ מְחוּסָּר אֶלָּא כְּתִיבָה וּנְתִינָה, יָצָא זֶה שֶׁמְּחוּסָּר כְּתִיבָה, קְצִיצָה, וּנְתִינָה. "רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר" וכו'. מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי? דְּתַנְיָא: "סֵפֶר", אֵין לִי אֶלָּא "סֵפֶר", מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל דָּבָר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְכָתַב לָהּ", מִכָּל מָקוֹם; אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "סֵפֶר"? מַה סֵּפֶר דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים וְאֵינוֹ אוֹכֵל, אַף כָּל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים וְאֵינוֹ אוֹכֵל. - וְרַבָּנַן? אִי כְּתִיב "בְּסֵפֶר" - כִּדְקָאָמְרַתְּ, הָשְׁתָּא דִּכְתִיב "סֵפֶר" - לְסִפִּירַת דְּבָרִים הוּא דְּאָתָא. וְרַבָּנַן, הַאי "וְכָתַב" מַאי עָבְדִי לֵיהּ? - מִיבְּעֵי לְהוּ: בִּכְתִיבָה מִתְגָּרֶשֶׁת, וְאֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת בְּכֶסֶף. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא אַקִּישׁ יְצִיאָה לַהֲוָיָיה, מָה הֲוָיָיה בְּכֶסֶף - אַף יְצִיאָה נַמִּי בְּכֶסֶף, קָא מַשְׁמַע לָן. - וְאִידָךְ? נָפְקָא לֵיהּ מִ"סֵפֶר כְּרִיתוּת", סֵפֶר כּוֹרְתָה, וְאֵין דָּבָר אַחֵר כּוֹרְתָה. - וְאִידָךְ? מִיבְּעֵי לֵיהּ: דָּבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ. כִּדְתַנְיָא: "הֲרֵי זֶה גִּיטֵּיךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּשְׁתִּי יַיִן", "עַל מְנָת שֶׁלֹּא תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ", "לְעוֹלָם" - אֵין זֶה כְּרִיתוּת. "עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם" - הֲרֵי זֶה כְּרִיתוּת. - וְאִידָךְ? מִ"כָּרֵת" "כְּרִיתוּת". - וְאִידָךְ? "כָּרֵת", "כְּרִיתוּת" לָא דְּרֵשֵׁי. **משנה** אֵין כּוֹתְבִין בְּמְחוּבָּר לְקַרְקַע. כְּתָבוֹ בְּמְחוּבָּר, תְּלָשׁוֹ וַחֲתָמוֹ וּנְתָנוֹ לָהּ - כָּשֵׁר; רַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל, עַד שֶׁתְּהֵא כְּתִיבָתוֹ וַחֲתִימָתוֹ בְּתָלוּשׁ. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר: אֵין כּוֹתְבִין לֹא עַל הַנְּיָיר הַמָּחוּק וְלֹא עַל הַדִּיפְתְּרָא, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָכוֹל לְהַחֲזִיקָיֵיהּ, וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין. **גמרא** "כְּתָבוֹ עַל הַמְּחוּבָּר". וְהָאָמְרַתְּ רֵישָׁא: אֵין כּוֹתְבִין! - אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: וְהוּא שֶׁשִּׁייֵר מְקוֹם הַתּוֹרֶף; וְכֵן אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: וְהוּא שֶׁשִּׁייֵר מְקוֹם הַתּוֹרֶף; וְכֵן אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וְהוּא שֶׁשִּׁייֵר מְקוֹם הַתּוֹרֶף. וְרַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, דְּאָמַר: עֲדֵי מִסִּירָה כְּרִתִי. וְהָכִי קָאָמַר: אֵין כּוֹתְבִין טוֹפֶס שֶׁמָּא יִכְתּוֹב תּוֹרֶף. כְּתָבוֹ לַטּוֹפֶס וּתְלָשׁוֹ, כְּתָבוֹ לַתּוֹרֶף וּנְתָנוֹ לָהּ - כָּשֵׁר. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: "חֲתָמוֹ" שָׁנִינוּ, וְרַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר: עֲדֵי חֲתִימָה כָּרִתִי. וְהָכִי קָאָמַר: אֵין כּוֹתְבִין תּוֹרֶף גְּזֵירָה שֶׁמָּא יַחְתּוֹם, כְּתָבוֹ לַתּוֹרֶף, תְּלָשׁוֹ, חֲתָמוֹ וּנְתָנוֹ לָהּ - כָּשֵׁר. כְּתָבוֹ עַל חֶרֶס שֶׁל עָצִיץ נָקוּב - כָּשֵׁר, דְּשָׁקֵיל לֵיהּ וְיָהֵיב לֵיהּ נִיהֲלָהּ. עַל עֲלֵה שֶׁל עָצִיץ נָקוּב - אַבַּיֵי אָמַר: כָּשֵׁר, וְרָבָא אָמַר: פָּסוּל. אַבַּיֵי אָמַר כָּשֵׁר,

דשקיל

"ולקחת" – כל דבר הניקח ביד, ולא מייתי בברייתא כללא בתרא. ובסוגיא דהתם מוכח דכלל ופרט וכלל קא דריש, "ונתת באזנו" – חזר וכלל. **מה** ספר דבר שאין בו רוח חיים – לא בעי למימר: מה ספר דבר הבא מבעלי חיים כו' – לאפוקי עלה וטבלא ופינקס. אף על גב דבפרק קמא דקידושין (יז,א) גבי הענקה, אמרינן דאי כתיב "צאן" – הוה אמינא דוקא בעלי חיים אין, אבל גדולי קרקע – לא, שמא לא חשיב כל כך צד חשוב דבר הבא מבעלי חיים כמו צד של בעלי חיים עצמו. ועוד: דהכל כפי מה שדומה לחכמים נקיט בכל אחד ענין הראוי לו, דבפרק "בכל מערבין" (עירובין כז,ב) נקט פירי מפרי וגידולי קרקע, ובסוכה (יא,ב): מה חגיגה דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ) (ואינו אוכל). **בכתיבה** מתגרשת – תרי "וכתב לה" כתיב, אחד דרשינן "וכתב לה" – לשמה, ומ"וכתב" אחריניא – בכתיבה מתגרשת, ומ"לה" – לה, ולא לה ולחברתה. **ואינה** מתגרשת בכסף – דוק דרשה – לרבא, אבל לאביי נפקא ליה דאינה מתגרשת בכסף מסברא, דיאמרו: כסף מכניס כו', ומכל מקום איצטריך לדידיה נמי "וכתב" למעוטי חליצה. והתם מעמעט חליצה מספר כורתה – היינו דרשה דרבי יוסי הגלילי, ונקט לה לפי שהיא פשוטה, וכן רגיל בכמה דוכתי. **שלא** תלכי לבית אביך לעולם אין זה כריתות – תימה: הא אם מת אביה, או אם מכר – לא חשיב תו "בית אביה", כדתנן ב"השותפין" (בנדרים מו,א): "קונם לביתך שאיני נכנס" "שדך שאיני לוקח" – מת, או מכר לאחר – מותר! ויש לומר: דכל יוצאי חלציו קרוים "בית אביו", ואפילו שמות, כדכתיב (בראשית לח) "שבי אלמנה בית אביך" גבי תמר, וכבר מת אביה, כדמוכחי קראי.

ורבי יוסי הגלילי מכרת כריתות כו' – קשה לרבינו תם: דבפרק "המגרש" (גיטין פג,ב) קאמר על רבנן דרבי אלעזר בן עזריה ד"כרת" "כריתות" לא דרשי, ורבי יוסי הגלילי הוא בכלל רבנן דהתם! ויש לומר: דלא דרשי "כרת" "כריתות" להתיא דרשה דהתם, ולא בעי למימר דלא דרשי כלל.

כיון שלא אֶפְשָׁר לְמִקְצֵייהּ – אי אפשר לקצוץ את ידו ולתת לאשה, מכיון שאסור לאדון לחבול בעבדו, ולכן צריך הבעל לתת לה את כל העבד, אֶלָּא יש להקשות, מדוע הכותב גט על קֶרֶן שֶׁל פָּרָה צריך ליתן לאשה את כל הפרה, לִיקְצֵייהּ וְלִיתְּבֵיהּ לָהּ – הרי יכול לקצוץ את הקרן ולתת לה. מתרצת הגמרא, אָמַר קְרָא (דברים כד א) 'וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן' לָהּ, ולמדנו מפסוק זה שספר הכשר לגט הוא מִי שֶׁאֵינוֹ מְחוּסָּר אֶלָּא כְּתִיבָה וּנְתִינָה – שבכדי לגרש עמו אין צריך דבר נוסף מלבד כתיבת הגט ונתינתו לידי האשה, יָצָא – נתמעט גט זֶה שנכתב על קרן של פרה, שֶׁמְּחוּסָּר כְּתִיבָה קְצִיצָה וּנְתִינָה – שבכדי לגרש בו צריכים מלבד הכתיבה והנתינה גם לקצוץ את הקרן, ולכן שנינו שנותן לה את כל הפרה, ושוב אין הגט זקוק לקציצה.

שנינו במשנה רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר וְכוּ' אין כותבין לא על דבר שיש בו רוח חיים ולא על האוכלים: הגמרא מבררת, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי שפוסל גט שנכתב על דבר שיש בו רוח חיים או על דברי מאכל. ומביאה הגמרא ברייתא שבה מבוארת שיטתו, דְּתַנְיָא, ממה שנאמר בתורה (דברים כד א) 'וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ' היה משמע שאין לִי להכשיר גט אֶלָּא כשנכתב על גבי 'סֵפֶר' [–קלף]. מִנַּיִן לְרַבּוֹת גט שנכתב על כָּל דָּבָר אחר, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְכָתַב לָהּ' ומכך שלא נאמר בקיצור 'ונתן ספר כריתות בידה', למדנו שהגט כשר מִכָּל מָקוֹם – בכל אופן, אפילו אם נכתב שלא על קלף. וְאִם כֵּן שאין צריך לכתוב גט דווקא על קלף, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'סֵפֶר'. אלא יש לדרוש, מַה 'סֵפֶר' – כמו ש'ספר' הוא דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים וְאֵינוֹ אוֹכֶל [–דבר מאכל], אַף כָּל דָּבָר שבאים לכתוב עליו גט, צריך להיות דבר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים, וְאֵינוֹ אוֹכֶל. ומכאן למד רבי יוסי הגלילי את דינו.

וְרַבָּנַן ישיבו לדברי רבי יוסי הגלילי, אִי כְּתִיב – אם היה נאמר 'וכתב לה בַּסֵּפֶר' היינו דורשים כִּדְקָאָמַרְתְּ – כפי שאמרת שהגט צריך להכתב על גבי דבר הדומה לספר, אבל הַשְׁתָּא דִּכְתִיב – כעת שכתבה התורה 'וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת', לְסִפְרַת דְּבָרִים הוּא דְּאָתָא – משמעות 'ספר כריתות' הוא סיפור דברי הכריתות, ובא ללמד שהבעל צריך לכתוב לאשה את סיפור הדברים שמגרשה, ולא ללמדנו שצריך כתיבה על קלף. שואלת הגמרא, וְרַבָּנַן, הַאי – מה שנאמר 'וְכָתַב', מַאי עֲבִדֵי לֵיהּ – מה הם דורשים מכך. הרי לא הגבילה התורה את כתיבת הגט דווקא על קלף, שנצטרך לרבות שאר דברים. משיבה הגמרא, מִיבָּעֵי לְהוּ 'וכתב', כדי ללמד שרק בִּכְתִיבָה מִתְגָּרֶשֶׁת, וְאֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת בְּכֶסֶף – אם נתן לה בעלה פרוטה ואמר לה התגרשי בה. וצריך לימוד מיוחד לזה, כי סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא שכיון שנאמר (דברים כד ב) 'וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר', והסמיכה התורה את הגירושין [–'ויצאה מביתו'] לקידושין [–'והיתה לאיש אחר'], אַקִּישׁ יְצִיאָה לַהֲוָיָיה – יש להקישם ולדרוש מָה הֲוָיָיה – קידושין בְּכֶסֶף, אַף יְצִיאָה – גירושין נַמִּי בְּכֶסֶף, ותתגרש גם על ידי כסף, לכך קָא מַשְׁמַע לָן הפסוק 'וכתב', ללמד שאינה מתגרשת אלא בכתיבה.

שואלת הגמרא, וְאִידָּךְ – ורבי יוסי הגלילי, מנין הוא לומד שאין אשה מתגרשת בכסף. ומשיבה, נַפְקָא לֵיהּ – לומד זאת מִמָּה שנאמר 'סֵפֶר כְּרִיתֻת' – הסמיכה התורה תיבת 'ספר' לתיבת 'כריתות', ויש ללמוד מכך ש'סֵפֶר' בלבד 'כּוֹרְתָהּ' – מגרשה מבעלה, וְאֵין דָּבָר אַחֵר – שאינו ספר כּוֹרְתָהּ. שואלת הגמרא, וְאִידָּךְ – וחכמים, מה הם דורשים מסמיכות תיבת 'ספר' לתיבת 'כריתות'. ומשיבה, מִיבָּעֵי לֵיהּ ללמד שהגט מוכרח להיות דָּבָר הַכָּרֵת – מבדיל לעולם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ – בין האיש לאשה. וּכְדְתַנְיָא, האומר לאשתו 'הֲרֵי זֶה גִּיטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּשְׁתִּי יַיִן לעולם', או שאמר לה 'הרי זה גיטך עַל מְנָת שֶׁלֹּא תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ לְעוֹלָם', אֵין זֶה 'ספר כְּרִיתֻת' ואינה מגורשת, לפי שלעולם היא מחוייבת לתנאי זה, ונמצא שלעולם היא קשורה לבעל ואינה מובדלת ממנו. אבל האומר 'הרי זה גיטך על מנת שלא תשתי יין עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם', הֲרֵי זֶה בכלל 'ספר כְּרִיתֻת' ומגורשת, מכיון שלאחר שלושים יום שתקיים את התנאי אינה קשורה עוד לבעל. שואלת הגמרא, וְאִידָּךְ – רבי יוסי הגלילי, מנין הוא דורש שצריך גט הכורת לעולם, ומשיבה שהוא דרש זאת מִ'כֹּרֶת' - 'כְּרִיתֻת' – מכך שהתורה האריכה וכתבה 'ספר כריתות' ולא 'ספר כורת', יש לרבות שצריך שתהיה כריתות והבדלה מוחלטת. שואלת הגמרא, וְאִידָּךְ – חכמים, מה הם דורשים מאריכות לשון זו. ומשיבה, 'כֹּרֶת - כְּרִיתֻת' לֹא דָּרְשֵׁי – חכמים אינם דורשים את אריכות לשון זו.

משנה

אֵין כּוֹתְבִין גט בְּדבר הַמְּחוּבָּר לַקַּרְקַע, שצריך שבשעת הכתיבה יהיה הגט ראוי לנתינה, בלא שיצטרכו לתולשו מן המחובר. אבל אם כָּתְבוּ בַּמְּחוּבָּר לקרקע, ואחר כך תְּלָשׁוּ מן הקרקע וַחֲתָמוּ – והחתים את העדים חתמו על הגט התלוש, וּנְתָנוּ לָהּ, כָּשֵׁר, משום שהעיקר הוא שהחתימת יהיו כשהוא תלוש. רַבִּי יְהוּדָה חולק וּפוֹסֵל עַד שֶׁתְּהֵא גם כְּתִיבָתוֹ וְגם חֲתִימָתוֹ כְּתָלוּשׁ.

דנה המשנה עתה בכתיבת גט על דבר שהכתב בו ניתן למחיקה: רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר אֵין כּוֹתְבִין גט, לֹא עַל הַנְּיָיר הַמָּחוּק – שהיה כתוב בו ונמחק, וְלֹא עַל הַדִּיפְתְּרָא – קלף שאינו מעובד היטב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָכוֹל לְהַחְזִירָיוּ – שאפשר לזייף גט כזה, וחוששים שמא כתב בו הבעל תנאי לטובתו, והיא תמחוק את הגט עד מקום חתימת העדים, ותכתוב חדש ללא תנאי, ולא תהיה ניכרת המחיקה. וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין משום שעדי המסירה יודעים אם היה בו תנאי, ויבחינו בזיוף:

גמרא

שנינו במשנה, כְּתָבוּ עַל דבר הַמְּחוּבָּר לקרקע, תלשו וחתמו ונתנו לה, כשר. מקשה הגמרא, וְהָאַמְרַתְּ רֵישָׁא – הרי שנינו ברישא, שאֵין כּוֹתְבִין גט על דבר המחובר לקרקע. מתרצת הגמרא, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, וְהוּא – דין הסיפא שאם כתב במחובר כשר, מדובר שֶׁשַּׁיֵּיר מְקוֹם הַתּוֹרָף – מקום כתיבת עיקר הגט, וכתבו לאחר שתלשו מן המחובר, והגט וכשר הוא, לפי שהנאמר בתורה (דברים כד א) 'וכתב ונתן' אינו אלא על כתיבת התורף. וְכֵן אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַב אוֹשַׁעְיָא וְהוּא שֶׁשַּׁיֵּיר מְקוֹם הַתּוֹרָף, וְכֵן אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וְהוּא שֶׁשַּׁיֵּיר מְקוֹם הַתּוֹרָף. מוסיפה הגמרא, וְרַבִּי אֶלְעָזָר הִיא – לפי תירוץ זה צריך להעמיד את משנתינו כשיטת רבי אלעזר, דְּאָמַר עֲדֵי מְסִירָה כְּרָתֵי – העדים שמעידים על מסירת הגט מהבעל לאשה, הם המכשירים את הגט, ומה שנאמר בתורה 'וכתב' אין הכוונה לחתימת העדים אלא לכתיבת הגט, ולכן צריך שהכתיבה תהיה בתלוש. וְהָכִי קָאָמַר – כך כוונת התנא, לכתחילה מדרבנן אֵין כּוֹתְבִין אפילו את הטּוֹפֶס של הגט, על דבר המחובר לקרקע, גזירה שֶׁמָּא ימשך וִיכַתּוֹב גם את התּוֹרָף על דבר המחובר לקרקע, אבל אם כבר כָּתְבוּ לַטּוֹפֶס במחובר, וּתְלָשׁוּ, וּכְתָבוּ לַתּוֹרָף בתלוש, וּנְתָנוּ לָהּ, הגט כָּשֵׁר. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר – תירץ את המשנה באופן אחר, שהרי חֲתָמוּ שָׁנִינוּ – הלא שנינו במשנה כתוב 'כתבו במחובר, תלשו וחתמו ונתנו לה, כשר', ומשמע חתימה ממש, אבל כתיבת כל הגט [אף התורף] נעשתה במחובר. אלא הטעם הוא הואיל וְמשנתינו כְּרַבִּי מֵאִיר הִיא דְּאָמַר עֲדֵי חֲתִימָה כְּרָתֵי, ומה שנאמר בתורה 'וכתב' הכוונה לחתימת העדים שהם עיקר הגט, וכיון שהם חתמו בתלוש, הגט כשר. וְהָכִי קָאָמַר – ומה שאמר התנא ברישא שאין כותבין במחובר לקרקע, כוונתו שלכתחילה אֵין כּוֹתְבִין את תּוֹרָף הגט, על דבר המחובר, גְּזֵירָה שֶׁמָּא יַחְתּוֹם – שמא יחתמו העדים על הגט בעודו מחובר, אבל אם כבר כָּתְבוּ לַתּוֹרָף על המחובר, וּתְלָשׁוּ וַחֲתָמוּ וּנְתָנוּ לָהּ, הגט כָּשֵׁר, כיון שחתימת העדים שהיא עיקר הגט נעשתה בתלוש.

הגמרא דנה בכתיבת הגט על עציץ שיש בו נקב, וגידוליו נחשבים למחוברים לקרקע, כיון שהם יונקים מן האדמה דרך הנקב: כְּתָבוּ לגט עַל גבי כלי חֶרֶס שֶׁל עָצִיץ נָקוּב אף שהוא נחשב מחובר לקרקע, הגט כָּשֵׁר, ומדובר דְּשָׁקִיל לֵיהּ וְיָהֵיב לֵיהּ נִיהֲלָהּ – שהוא נוטל את כל העציץ ונותן לה, מבלי לעשות כל פעולה נוספת בין הכתיבה לנתינה, אבל אם כתב את הגט עַל עֲלֶה שֶׁל עָצִיץ נָקוּב, אַבַּיֵי אָמַר כָּשֵׁר, וְרָבָא אָמַר פָּסוּל. ומבארת הגמרא, אַבַּיֵי אָמַר כָּשֵׁר

משום דְּשָׁקִיל לֵיהּ וְיָהֵיב לֵיהּ נִיהְלָהּ – נוטל הוא את כל העציץ ונותן לה בלא לעשות פעולה נוספת בין הכתיבה לנתינה. רָבָא אָמַר הגט פָּסוּל, אף אם יתן לה את כל העציץ, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִקְטוֹם – שמא לא יתן לה את כולו, אלא יתלוש את העלה שעליו כתוב הגט ויתננו לה, והגט פסול מהתורה, כיון שקצץ בין הכתיבה לנתינה:

הגמרא דנה בדיני הקניינים של עציץ נקוב: היה עָצִיץ נקוב שֶׁל אדם אֶחָד, וְהַזֶּרָעִים הגדלים בו שֶׁל אדם אַחֵר, וּמְכַר בַּעַל עָצִיץ את העציץ לְבַעַל הַזֶּרָעִים, כֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ בעל הזרעים את העציץ כדי לקנותו, קָנָה, שהעציץ דינו כתלוש, ומטלטלין נקנים במשיכה. אבל אם מָכַר בַּעַל זְרָעִים את הזרעים לְבַעַל הָעָצִיץ, ולא נתן בעל העציץ מעות עבורם, לֹא קָנָה בעל העציץ את הזרעים, עַד שֶׁיַּחֲזִיק בִּזְרָעִים – עד שיעשה קנין חזקה בזרעים, כיון שהזרעים כמחוברים לקרקע, שאינם נקנים במשיכה אלא בכסף בשטר ובחזקה.

היו הָעָצִיץ וְהַזֶּרָעִים שֶׁל אדם אֶחָד, וּמְכָרָן לְאדם אַחֵר, הֶחֱזִיק בִּזְרָעִים, אף שלא עשה קנין מיוחד על העציץ, קָנָה אף את העָצִיץ, שאגב שקנה את הקרקע קנה גם את המטלטלין, וְזוּ הִיא שֶׁשָּׁנִינוּ בקידושין (כו.) נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת – מטלטלין, נִקְנִין יחד עִם נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת – קרקעות, בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבַחֲזָקָה – באחד מן הקניינים שנעשו בקרקע, קנין כסף, שטר, או חזקה, ואין צריך לעשות קנין נוסף כדי לקנות את המטלטלין. אבל אם הקונה הֶחֱזִיק בְּעָצִיץ, אַף את הָעָצִיץ לֹא קָנָה, עַד שֶׁיַּחֲזִיק בִּזְרָעִים עצמם, כיון שהעציץ דינו כמטלטלין שאינם נקנים בחזקה.

הגמרא דנה בהלכות תרומות ומעשרות בעציץ נקוב: עציץ נקוב שעומד על הגבול, חלקו עומד על שטח ארץ ישראל וחלקו עומד בחוץ לארץ, אם נִקְּבוּ בָּאָרֶץ – הנקב שמשם הוא יונק מהאדמה, נמצא בתוך גבולות ארץ ישראל, וְנוֹפוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ – והענפים והעלים של העציץ נוטים מחוץ לעציץ, מעל קרקע חוץ לארץ, נחלקו אמוראים האם הזרעים חייבים במעשרות, אַבָּיֵי אָמַר, בָּתַר נִקְּבוּ אַזְלִינָן – הולכים אחרי מקום הנקב שמשם הוא יונק מהאדמה, וכיון שהנקב בארץ, הגדל בעציץ חייב במעשרות, רָבָא אָמַר, בָּתַר נוֹפוֹ אַזְלִינָן – הולכים אחרי מקום הנוף, וכיון שנופו בחוץ לארץ, הגדל בו פטור ממעשרות. הגמרא מבארת את מחלוקתם. בִּדְאַשְׁרוּשׁ – אם יצאו שורשים דרך הנקב בתוך קרקע ארץ ישראל, כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי שאין הולכים אחר הנוף, כיון שהוא מחובר ממש לאדמת ארץ ישראל, כִּי פְּלִיגִי, בִּדְלֹא אַשְׁרוּשׁ – כשלא יצאו שרשים, לאביי הולכים אחרי מקום הנקב, ולרבא אחרי מקום הנוף.

מקשה הגמרא, וּבִדְאַשְׁרוּשׁ לֹא פְּלִיגִי – וכי כשהשרישו הזרעים בקרקע הגמרא כולם מודים שהולכים אחר מקום היניקה, וְהָתְנַן בבבא מציעא (קיח:) שְׁתֵּי גַּנּוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ – שתי גינות של שני אנשים זו לצד זו, אלא שאחת גבוהה מחבירתה, וְגִדֵּל יֶרֶק בֵּינָתַיִם, על דופן גינתו של התחתון שהיא קרקעית גינתו של העליון, שיניקתו מהקרקע של הגינה העליונה, ואילו נופו נוטה מעל התחתונה, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, שֶׁל עֶלְיוֹן – הירק שייך לבעל הגינה העליונה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שֶׁל תַּחְתּוֹן. ומבואר שרבי יהודה סובר שאפילו שיניקתו מקרקע העליונה, הולכים אחרי מקום הנוף, והוא שייך לבעל הגינה התחתונה. מתרצת הגמרא, הָתָם כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא – טעמו של רבי יהודה אינו משום שהולכים אחר הנוף, אלא כפי ששנינו שם, אָמַר רַבִּי מֵאִיר – לרבי יהודה, מָה אִם יְרָקָה בעל הגינה הָעֶלְיוֹן לִיטּוֹל אֶת עָפְרוֹ ולהשוות גובה גינתו לגינה התחתונה, נמצא שאֵין כָּאן יֶרֶק, לכן הירק שייך לבעל הגינה העליונה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה – השיב על טענת רבי מאיר, מָה אִם יְרָקָה בעל הַתַּחְתּוֹן לְמַלְּאוֹת אֶת גִּנָּתוֹ עָפָר עד לגובה העליונה, נמצא שאֵין כָּאן יֶרֶק, לכן הירק שייך לבעל הגינה התחתונה, שבכך שלא ממלא את גינתו עפר, הוא גורם לכל גדילת ירק זה, ואין ראיה ממחלוקתם לדיני תרומות ומעשרות.

הגמרא מקשה קושיא נוספת. וְאַכַּתִּי – ועדיין האם שייך לומר שבִּדְאַשְׁרוּשׁ לֹא פְּלִיגִי – שאם השרישו הזרעים בקרקע ארץ ישראל כולם מודים שהולכים אחרי מקום ההשרשה בקרקע, וְהָא תַּנְיָא, אֵילָן שגדל בגבול ארץ ישראל מִקְצָתוֹ גדל על קרקע בָּאָרֶץ ישראל, וּמִקְצָתוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בכל פרי ופרי הגדל בו אנו אומרים שֶׁטֶּבֶל – פרי שאינו מעושר וְחוּלִּין – הפטור ממעשר מְעוֹרְבִין זֶה בָּזֶה, כיון שיניקת כל פרי היא גם מקרקע ארץ ישראל שהגדל שם הוא טבל, וגם מקרקע חוץ לארץ שהגדל שם פטור, דִּבְרֵי רַבִּי. אבל רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַגָּדֵל בְּחִיּוּב, חַיָּיב – פירות שנמצאים על האילן בתוך אויר ארץ ישראל, חייבים במעשרות, וְהַגָּדֵל בִּפְטוּר, פָּטוּר – ופירות שנמצאים על האילן באויר חוץ לארץ, פטורים. מבארת הגמרא את הקושיא, מַאי לָאו – האם לא מדובר בברייתא שכל שרשי האילן נמצאים או בארץ ישראל או בחוץ לארץ, אלא שמִקְצַת מִנּוֹפוֹ נמצא בָּאָרֶץ, וּמִקְצַת נוֹפוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, ונמצא שאף באופן זה בין לרבי ובין לרבן שמעון בן גמליאל הולכים אחרי מקום הנוף, וקשה על אביי הסובר שבהשרישו הולכים אחר מקום הנקב. מתרצת הגמרא, לֹא מדובר בברייתא שהשורשים כולם נמצאים במקום אחד, אלא מִקְצַת שָׁרָשִׁין גדלים בָּאָרֶץ ישראל, וּמִקְצַת שָׁרָשִׁין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, והפירות יונקים גם משני המקומות, ובזה נחלקו רבי ורבן שמעון בן גמליאל, אבל בשורשים הנמצאים במקום אחד, אפשר שכולם מודים שהולכים אחרי השורשים ולא אחר הנוף.

שואלת הגמרא, וּמַאי טַעְמָא דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הסובר שהפירות שנמצאים בחוץ לארץ פטורים ממעשרות, הרי הפירות יונקים גם מהשרשים הנמצאים בארץ. משיבה הגמרא, שמדובר דְּמַפְסִיק צוּנְמָא – יש סלע מתחת האדמה שמפסיק בין השורשים שנמצאים בארץ ובין השורשים שנמצאים בחוץ לארץ, ולכך אין החלק של האילן שגדל בחוץ לארץ יונק מהשורשים שבארץ ישראל. שואלת הגמרא, אם מדובר שיש סלע המפסיק, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי הסובר שבכל פרי ופרי יש חלק שחייב במעשרות וחלק שפטור. משיבה הגמרא, דְּהַדְרֵי עָרְבֵי – הסלע מפסיק בין השורשים רק עד מקום הגזע, אבל משם ולמעלה הוא אחד, נמצא שיניקת השורשים מעורבת בגוף האילן, ובכל פרי ופרי טבל וחולין מעורבים זה בזה.

בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי – באיזה סברא נחלקו רבי ורבן שמעון בן גמליאל, מַר – רבי סָבַר, אֲוִירָא מְבַלְבֵּל – שאף על פי שהשורשים שבקרקע הם מובדלים, מכל מקום כיון שמן הגזע ולמעלה [והחלק שרואה את פני האויר] אינו מובדל, הוא מערב את היניקות שבאילן. וּמַר – ורבן שמעון בן גמליאל סָבַר, הָאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי וְהָאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי – זה עומד לעצמו וזה עומד לעצמו, כלומר, כיון שהשורשים שבתוך הקרקע מובדלים, אין האויר מבלבל ומערב את היניקות, אלא כל פרי יונק רק ממקום השורשים:

שנינו במשנה, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר כּוּ' אין כותבין לא על הנייר המחוק ולא על הדיפתרא, מפני שהוא יכול להזדייף:

הגמרא מבארת מהו דיפתרא. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבִּי מִשְּׁמֵיהּ דְּעוּלָּא, שְׁלֹשָׁה עוֹרוֹת הֵן – שלשה דרגות יש בעיבוד העור, וחלוקים הם בשמם ובשיעורם. ואלו שמותן: מַצָּה, חֵיפָּה, וְדִיפְתְּרָא. העור ששמו מַצָּה, כְּמַשְׁמָעוֹ – הרי הוא דומה למצה בכך דְּלֹא מָלְיַח – שלא עובד במלח, וּדְלֹא קָמִיחַ – ולא עובד בקמח, וּדְלֹא אָפְיָין – ולא עובד בעפצים, שהם שלשת החלקים בעיבוד העור, ודומה למצה שלא נעשה בו שום תיקון שעושים בלחם רגיל. מבררת הגמרא לְמַאי הִלְכְתָּא – לאיזה הלכה שנינו שיש לעורות שיעורים שונים. מבארת הגמרא, לְהוֹצָאַת שַׁבָּת – לענין הוצאה מרשות לרשות בשבת, שלכל עור יש שיעור מסוים שדווקא בשיעור זה חייב על הוצאתו. וְכַמָּה שִׁיעוּרוֹ של העור ששמו 'מצה'. מבארת הגמרא, כִּדְקָתָנֵי רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה, שיהיה בו לכל הפחות שיעור כְּדֵי לָצוּר מִשְׁקָל קְטַנָּה – לבסות בה משקולת קטנה של עופרת. וְכַמָּה – ומה גודלה של משקולת זו, אָמַר אַבָּיֵי, כִּי רִיבְעָא דְּרִיבְעָא דְּפוּמְבְּדִיתָא – כמו רבע רביעית שזה המשקל הקטן שבפומבדיתא.

העור ששמו חֵיפָּה, הוא עור דְּמָלְיַח וְלֹא קָמִיחַ וְלֹא אָפְיָין – מעובד במלח, ולא מעובד בקמח ובעפצים. מבררת הגמרא, לְמַאי

המשך בעמוד קסח

רש"י

דשקיל ליה — לעציץ, ויהיב ניהלה. **שטא יקטום** — העלה, והויא קציצה מן המחובר. **עד שיחזיק בזרעים** — עציץ הוי תלוש, ומיקני במשיכה. זרעים הוי מחוברין, ודינן בקרקע, ונקנים בכסף בשטר ובחזקה, ו"עד שיחזיק" — כגון דניכש או עידר, דהויא חזקה. ובלא יהיב מעות קמיירי, דאי יהיב זוזי — מיקנו בכסף. **החזיק בעציץ** — ולא משכו לקנות, אלא עשה בו שום מלאכה במקומו. **אף עציץ לא קנה** — דמטלטלין לא מיקנו בחזקה. **נקבו בארץ ונופו בחוצה לארץ** — שהיה מונח על הגבול, ונוף הזרעים נוטה חוץ לעציץ חוץ לגבול. **כתר נקבו אזלינן** — שמשם הוא יונק, וחייב במעשר. **כתר נופו אזלינן** — ופטור מן המעשר מן התורה בחוצה לארץ. **בדאשרוש** — חוץ לנקב בתוך קרקע ארץ ישראל. **כולי עלמא לא פליגי** — דלא אזלינן תו בתר נוף, דהואיל ומחובר ממש בארץ. **ובדאשרוש לא פליגי** — ליכא למאן דאזיל בתר נוף. **שתי גנות זו על גב זו** — וזו אצל זו, וקרקעית האחת גבוה מחברתה, וגידור שלה זקוף, והירק בינתים בגידור הגבוהה, דעכשיו הוא נשרש בקרקעו של עליון, ונופו באוירו של תחתון. **של תחתון** — אזלינן בתר נוף. כדקתני **טעמא** — שאם ירצה תחתון למלאות גנתו כו'. והואיל ובידו למחות וגורם לירק הזה — זוכה בה, ולאו משום הטיית נוף. **טבל וחולין מעורבין זה בזה** — אין לך פירי באילן הזה שאין מקצתו מן הארץ שהוא טבל, ומקצתו מחוצה לארץ שהוא חולין, לפי שהיניקה מתערבת. ונפקא מינה — שאין מעשרין מטבל ודאי עליו, דדהוי מן החיוב על הפטור, ולא ממנו על טבל ודאי. **הגדל בחיוב** — מה שבתוך ארץ ישראל. **מקצת נופו כו'** — ואף על פי שכל שרשיו בארץ או בחוץ לארץ. אלמא: אזלינן בתר נוף. **מאי טעמא דרבן שמעון** — מהו הגדל בחיוב חייב? והלא היניקה של שרשין מעלה שרף בכל הפרי, ושורשי עבר זה מעלים שרף לפרי שבעבר זה! **דמפסיק צונמא** — שן סלע מבדיל באמצע השרשים, ומפסיקין עד הגזע. הלכך לרבן שמעון לא ינקי מהדדי. **דהדדי ערבי** — שהעץ מן הגזע ולמעלה שלם. **מר סבר אוירא מכלבל** — אף על פי שכל מה שיש מן השרשין בקרקע הוי מובדל, והואיל וכשיצא לאויר הוא מעורב ומבלבל, וינקי מהדדי. **ומר סבר** — אוירא לא מבלבל, הואיל ובתוך הקרקע מובדל בסלע שאינו מצמיח. ומיהו, היכא דכל שרשיו בארץ ישראל — ליכא מאן דאזיל בתר נוף. **שלש עורות הן** — חלוקין בשמותיהן ובשיעוריהן. **כמשמעו** — כמצה זו שלא נתקנה בחימוץ כדת הלחם. **קמיח** — מעובד בקמח. **למאי הלכתא** — שיעוריהן חלוקין. **משקולת** — של עופרת. עשויה להיות פוחתת, ומחפין אותה בעור שלא תהא נשופת ופוחתת. **רבעא דרבעא** — משקל קטן שלהן היה. **חיפה** — מתוקן קצת, וראוי לחפות בו קמיעין. **לכתוב עליו את הגט** — דרבנן דמכשרי. ומיהו, קלף גמור דמליח וקמיח ואפיץ — לא שמיה עור, משום הכי לא מני בהדייהו. ושיעוריה תנן ב"המוציא יין" (שבת עט,ב): קלף — כדי לכתוב בו פרשה קטנה שבתפילין. אבל דיפתרא — אינו כשר לתפילין, הילכך שיעורו בגט. **מאן חכמים** — כלומר, מאן נינהו, ומאי טעמייהו דמכשרי? רבי דידע. משמע דאי הוי סהדי קמן – הוה כשר. ואי אפשר לומר כן, דלרבי מאיר בעינן שיהא מוכח מתוכו, כדמשמע בריש "כל הגט" (גיטין כד,ב) ובדבר שיכול להודייך – אין מוכיח מתוכו כלום.

תוספות

עציץ של אחד זורעים של אחר – הוא הדין דהוה מצי לאשמועינן הכל בעציץ וזורעים של אחד, אלא לרבותא נקט הכי, דאף על גב דבעל עציץ קונה – זרעים לא קנה, אף על פי שהם בתוך העציץ שלו.

החזיק בזרעים קנה עציץ – צריך עיון אם צריך לומר "אגב וקני" כמו בעלמא, כדאמרינן בפרק קמא דקידושין (כז,א), או שמא הכא לא צריך, דכיון דצריך עציץ לזרעים – בטל אגב זרעים. וכן גבי שטר, כיון שהחזיק בקרקע נקנה השטר בכל מקום שהוא. ושמא התם לא בעינן "אגב", משום דשטר אפסדא דארעא הוא.

כתר נקבו אזלינן – למאן דאמר ב"הערוך והרוטב" (חולין קכח,א) בדלעת הנטוע בעציץ שאינו נקוב ויצאה חוץ לעציץ, הטמא בטומאתו והטהור בטהרתו – הוא הדין אם עציץ בחוצה לארץ ונופו נוטה לארץ, דמהני יניקת הנוף לענין נוף גופיה, וחייב במעשר. מכל מקום, לא חשיבא יניקת הנוף כיניקת שורש – דהא לא מטהרה יניקת הנוף מה שבתוך העציץ, והכא מחייב נוף מחמת יניקת העיקר.

ובדאשרוש לא פליגי והתנן שתי גנות כו' – קא סלקא דעתין דהא דקתני סיפא: אמר רבי מאיר ומה אם ירצה העליון כו' – שאין זה עיקר הטעם. מדקתני נמי התם: אמר רבי מאיר מאחר ששניהן יכולין למחות זה על זה רואין מהיכן ירק זה חי – משמע דבסברא פליגי, אי זה מהן עיקר. ואמרינן נמי התם בגמרא בפרק "הבית והעליה" (בבא מציעא קיח,ב): ואזדו לטעמייהו, אילן היוצא מן הגזע כו'. ותנן נמי גבי ערלה כי האי גוונא. ותימה דלא מייתי הכא מערלה.

לא על נייר מחוק – שהכתב על הנייר שאינו מחוק ועדיו על המחק. אבל שניהם על המחק – כשר, כדאמרינן בריש "גט פשוט" (בבא בתרא קסד,א): דאינו דומה נמחק פעם אחת לנמחק שתי פעמים. **שלש** עורות הן – פירש בקונטרס: דקלף גמור לא חשיב בהדייהו, דלא שמיה עור. ועוד אומר רבינו יצחק: דלא מני בהדייהו קלף – משום דבהדיא תנן ששיעורו כדי לכתוב פרשה קטנה שבתפילין. ואף על גב דשיעור חיפה דהוי כדי לעשות קמיע שנוי במשנה – מכל מקום לא הזכיר חיפה בהדיא במתניתין.

כדי לכתוב עליו את הגט – היינו כרבנן דמכשרי אדיפתרא, ולהכי מייתי לה הכא. ואלו השיעורין אינן לפי חשיבות העור, דיש שהוא חשוב ושיעורו גדול מן הגרוע ממנו. אלא כל אחד שיעורו במה שרגילין לעשות ממנו.

מאן חכמים רבי אלעזר – פירש בקונטרס: דאמר עדי מסירה עיקר, והבאה להנשא צריכה להביא עדי מסירה. ודוקא הכא, על דבר שיכול להודייך אומר רש"י דצריכה עדי מסירה בשעה שבאת להנשא, אבל בגיטין הכתובים בדבר שאינו יכול להודייך – יכולה להנשא על ידי עדי חתימה, ואפילו לרבי אלעזר, כדתנן בפרק בתרא (גיטין פו,א), ומייתי ליה בריש מכילתין: שאין העדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם. אבל מה שפירש בקונטרס דלרבי מאיר אשה הבאה לינשא בגט הכתוב על דבר שיכול להודייך – אינה צריכה עדי מסירה, ועדים החתומים בו אינה מביאה לפנינו אם יש מכירין חתימתן, ואי הוה ביה תנאה חייפתיה – ליכא כלום.

רבי

אבל

תוספות

אבל בשטרות לא – פירש בקונטרס: דקיימי לגובייגא, ודילמא לא מפיק ליה עד זמן ארוך, וישכחו עדי מסירה את הדבר, וסמכינן אעדי חתימה, והוא מזייף כתב העליון וחותם העדים עומד במקומו. ופירושו דחוק, דלמה יש לנו לטעות ולסמוך על עדי חתימה בדבר שיכול לזייף? ונראה לרבינו יצחק: דטעמא משום דגזירת הכתוב הוא, דלא מכשרי בשטרות אפילו לאלתר, דבעינן ראוי לעמוד ימים רבים. ורבי יוחנן אמר אפילו בשטרות – דרבי יוחנן לטעמיה, דאפילו עד עשרה ימים מידכר דכירי. והא דפריך: והא כתיב "למען יעמדו ימים רבים" – היינו משום דסלקא דעתין דקרא למעוטי שטרות קאתי, דאי לאו הכי – למאי אתא? ומשני: לעצה טובה אתא. ועוד יש לומר: דדוקא בגיטין קאמר רבי יוחנן דעד עשרה ימים דכירי, אבל בשטרות שיש רוב תנאים – לא דכירי, ודוקא לאלתר מכשיר. והשתא פריך שפיר: והא בעינן ראוי לעמוד ימים רבים! ואפילו לאלתר אין להכשיר. ואם תאמר: לרבי אלעזר, דאמר: אבל בשטרות לא, מאי שנא מאין עליו עדים, דתנן בפרק בתרא (גיטין פו,א) דלרבי אלעזר גובה מנכסים משועבדים, והיינו בשטרות כדפירש בקונטרס! ויש לומר: דשאני אין עליו עדים, כיון דכתוב על דבר שאינו יכול לזיף, והעדים מכירין לעולם שטר המסור לפניהם, ואם היו מזייפין שום דבר – היה ניכר הזיוף. אבל עוד קשה: דבהדיא תניא בפרק קמא דקדושין (כו,א): כתב לו על הנייר או על החרס "שדי מכורה לך" "שדי נתונה לך" – הרי זו מכורה ונתונה, אלמא מכשיר רבי אלעזר אף בשטרות דבר שיכול להזדייף! ויש לומר: דהא דקאמר הכא "אבל בשטרות לא" – הני מילי בשטרות העומדים לראייה, אבל שטר מכר ומתנה שעשוי לקנות בו לפי שעה – הוי כמו גיטא. ויש מפרשים: דאין חילוק בין דבר שיכול להזדייף לאין יכול, בעדי מסירה לרבי אלעזר. והכא הכי פירושו: לא הכשיר רבי אלעזר כו', כלומר רבי אלעזר איירי ודאי בכל שטרות, ו"לא הכשיר" – היינו דלא סבירא לן כוותיה אלא בגיטין ולא בשטרות, כדאמר רב בפרק בתרא (גיטין פו,ב): הלכה כרבי אלעזר בגיטין, ומפרש התם: דרבי אלעזר איירי אף בשטרות, ורב סבר לה כוותיה בחדא, ופליג עליה בחדא. ואין נראה, דאם כן הוה ליה למינקט הכא כלישנא דנקט רבי אלעזר גופיה בפרק בתרא (שם): הלכה כרבי אלעזר בגיטין, כיון דתך שמעתין ודפרק בתרא ענין אחד. ועוד: דהוה ליה לאיתויי התם פלוגתייהו דרבי יוחנן ורבי אלעזר דהכא. ועוד: אמאי פריך ארבי יוחנן טפי: והכתיב "למען יעמדו ימים רבים"? לבולי עלמא הוה ליה למיפרך, דבולהו מודו דרבי אלעזר לא פליג בין גיטין לשטרות!

והא לאו בני דיעה נינהו – לרבי אלעזר פריך. דרבי מאיר לא חייש בכתיבה לשמה. ומשני: כשגדול עומד על גביו. והא דתנן בפרק קמא דחולין: וכולן ששחטו ואחרים רואין אותן כו', ואמרינן בגמרא (שם יב,ב): מאן תנא דלא בעי כוונה לשחיטה כו' – התם מיירי כשאינו מלמדו לכוין לשחוט, אלא ראיה בעלמא. אבל הכא מיירי שגדול עומד על גביו ומלמדו ומזהירו לעשות לשמה. ולהכי נמי בפרק "מצות חליצה" (יבמות קד,ב) ממעט מחליצה חרש וחרשת לפי שאינן בני קריאה, וקטן משום ד"איש" כתוב בפרשה. אבל מטעם דלאו בני כוונה נינהו לא פסיל להו, אף על גב דאמר התם דחליצתו פסולה עד שיתכוונו שניהם – משום דבית דין מזהירין אותן לעשות לשמה, והוי כגדול עומד על גביו. ומיהו הכא, בגדול עומד על גביו כשר אפילו בשוטה, משום דמוכחא מילתא דקא עביד לשמה, שכותב שמו ושמה ושם עירו ושם עירה. אבל לענין חליצה אמרו בתוספתא דיבמות (פרק אחד עשר) דשוטה לאו בר חליצה הוא, אף על פי שבית דין מלמדין אותו – דלא מינכרא מילתא דעביד לשמה כמו גבי גט. ואם תאמר: ואכתי הא לאו בני שליחות נינהו, מאי מהני דגדול עומד על גביו? ויש לומר: דלא בענין שליחות בכתיבה, ד"וכתב" לאו אבעל קאי, אלא אסופר. והא דאמרינן לקמן (עא,ב): צריך שיאמר לסופר "כתוב" ולעדים "חתומו" – לאו משום שליחות, אלא משום דבשלא צוה הבעל – לא חשיב לשמה, אלא חשיב סתמא, ופסול, דאשה לאו לגירושין קיימא, כדאמרינן בריש זבחים (ב,ב). והא דאמר בריש "כל הגט" (גיטין כד,ב): ואי כתב רחמנא "וכתב" הוה אמינא למעוטי האי, פירוש: כתב לגרש את אשתו ונמלך, דלאו איהו קא כתיב לה – לא משום דהבעל צריך לכתוב, אלא לפי שלא נכתב לגירושי דידהו אלא לאחר. והא דאמר לעיל (כ,א): יכילנא למיפסל לכולהו גיטא. מאי טעמא? אילימא משום דכתיב "וכתב" והכא איהי קא כתבה ליה – התם א"ונתן" סמיך, דבענין שיכתוב בציוויו ויתן, והכא אפילו נכתב בציוויו – לא יהיב לה מידי, דשלה הוא. ואם תאמר: והא לאו בני כריתות נינהו! ויש לומר: דחשיבי בני כריתות, הואיל ואם הגדיל הקטן ונשתפה השוטה – הוו בני כריתות. אבל קשה: דמשמע דלא פסיל גוי אלא משום דלדעתא דנפשיה קא עביד, ותיפוק ליה דלאו בני כריתות נינהו! ומה צריך נמי לאיתויי ברייתא דגוי פסול? ונראה דלא שייך למיפסל משום דלאו בני כריתות נינהו במידי דלא בעי שליחות ולא לשם עדות. דבמידי דשליחות הוא דאמרינן לקמן הכי דאין העבד נעשה שליח כו', או חתימה לרבי מאיר שהיא לשם עדות פריך לעיל בפרק קמא (י,ב) גבי גיטין שחותמיהן גוים: והא לאו בני כריתות נינהו. אבל כתיבה לרבי אלעזר, דלא לשום עדות ולא לשם שליחות הוא – אין לפסול משום דלאו בני כריתות נינהו, דהא לא פסלי בפרק שני דעבודה זרה (כז,א) מילה בגוי משום דלאו בני מילה נינהו. ועוד אומר רבינו יצחק: דמצינן למימר דסוגיא זו אליבא דרבי מאיר, וסלקא דעתך דלרבי מאיר נמי בענין כתיבה לשמה מדרבנן, דגזרינן כתיבה אטו חתימה. ומוקי לה רב הונא בגדול עומד על גביו, ומהני אפילו בשוטה, טפי מבחליצה, כיון דלא הוה אלא מדרבנן. אבל לרבי אלעזר דבעי כתיבה מדאורייתא לשמה – לא מהני בשוטה גדול עומד על גביו, כמו בחליצה. ופריך רב נחמן מברייתא, דקתני: גוי פסול, ומשמע ליה דאתא כרבי מאיר, מדלא נקט לפסול אלא גוי. ומשני: דגוי לדעתיה דנפשיה הוא דקא עביד, ופסול אפילו גדול עומד על גביו אפילו לרבי מאיר. הדר אמר רב נחמן כו', ובריתא דקתני: גוי פסול – רבי אלעזר היא, ונקט גוי לרבותא: דאף על פי שהוא בן דעת יותר, והוא הדין דחרש שוטה וקטן דפסולין אי בענין שליחות. ואי לא בענין שליחות – נקט גוי דפסול בכל ענין, דאילו חרש שוטה וקטן כשרים בגדול עומד על גביו. ומיהו, שוטה ודאי פסול, כמו בחליצה. וכן משמע דאפילו לרבי מאיר סלקא דעתך דבעי כתיבה לשמה מדרבנן, דהא לבתר דאוקי נמי מתניתין כרבי מאיר, פריך: והא ודאי גוי לדעתא דנפשיה קא עביד. ועוד נראה: דהשתא סלקא דעתך דאפילו רבי מאיר בעי כתיבה לשמה מדאורייתא, ובחתימה הוא דפליגי, רבי מאיר סבר: ד"וכתב" דקרא קאי אחתימה נמי, ורבי אלעזר סבר דאכתיבה לחודה קאי. מדפריך רבא לרב נחמן: "וכתב לה" לשמה, מאי לאו כתיבת הגט כו' – משמע דרבא היה בא להעמיד דברי רב הונא דאפילו כתיבה בעי רבי מאיר מ"וכתב", ולפי זה פסול נמי כתיבה במחובר. והא דתנן לעיל: תלשו וחתמו ונתנו לה כשר – מיירי כששייר מקום התורף. והשתא פריך: והא לאו בני דעה נינהו לכולי עלמא! ומסיק: רב נחמן דברייתא דקתני גוי פסול – כרבי אלעזר, ומתניתין – רבי מאיר, דלא בעי כתיבה לשמה, ונקט חרש שוטה וקטן – והוא הדין גוי. אי נמי: לא נקט גוי – משום דרישא אתיא נמי כרבי אלעזר, ולדידיה דוקא חרש שוטה וקטן כשרין בגדול עומד על גביו. אבל סיפא דדייקינן מדפסיל גוי לענין הבאה, מכלל דלענין כתיבה כשר – אתיא כרבי מאיר. ואתי שפיר, דלא תיקשי: אדדייק מדפסיל לגוי לענין כו', אדרבה, לידוק מדלא תני ליה ברישא דפסול! אלא משום דרישא אתיא נמי לרבי אלעזר כמו לרבי מאיר. ופריך: והא ודאי גוי אדעתא דנפשיה קא עביד, והוה ליה ליפסל לרבי מאיר, לכל הפחות מדרבנן, בגדול עומד על גביו.

אלא

רש"י

רבי אלעזר היא — דאמר: חתימת הגט אינה מן התורה, ולא סגי למיתביה בלא עדי מסירה, דאינהו הוא דעבדי כריתות. דעל כרחיך בענין עדים, דילפינן (גיטין צ,א) ערוה "דבר" "דבר" מממון. והלכך לא חיישינן לדלמא מזייפא, דהא אמרן צריכי למיקרייה, ואי הוה ביה תנאה — אינהו ידעי, ומאן דאמר: עדי מסירה עיקר — הבאה לינשא צריכה להביא עדים שנמסר לפניהם. אבל לרבי מאיר, דאמר: לא בענין עדי מסירה — איבא למיחש לזיופא. דמאן דסמיך אעדי חתימה — אשה הבאה לינשא בגט אינה מביאה לפנינו עדים החתומים בו אם יש מכירים בחתימתן, ואם יש תנאה וזייפתיה — ליכא דידע. **אלא לאלתר** — שהביאתו לבית דין ביום שנמסר לה, להודיע שהיא גרושה ויתירוה לינשא. דכיון דהאידנא הוה, ובעידי מסירה — לא חיישינן לזיופא. **וזייפתיה** — וכבר שכחוה העדים. **אלא בגיטין** — דאינן עשויין אלא להתירה, ויכולה להביאו לבית דין לאלתר ויתירוה, ושוב אינה צריכה לגט. דכיון שהותרה בבית דין — יש זכרון וקול לדבר. **אבל בשטרות** — דקיימי לגובייגא — ודילמא לא מפיק ליה עד זמן ארוך, וישכחו עדי מסירה את הדבר, וסמכינן אעדי חתימה, והוא מזייף כתב העליון, וחותם העדים עומד במקומו. **ימים רבים** — אלמא בענין דבר הראוי לעמוד ולהתקיים, והאי קרא בירמיה, בשטרי מכר. **משנה ואפילו חרש שוטה וקטן** — בגמרא מפרש לה. **כותבת את גיטה** — ומקנתו לבעל, וחוזר ומוסרו לה לגירושין. **שובריו** — שובר פרעון כתובה. שהאשה היה לה לכותבו ולמוסרו לו, להיות לו לראיה. **גמרא והא לאו בני דיעה נינהו** — ולא ידעו לכתוב לשמה.

והוא

1 **רַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, דְּאָמַר: עֵדֵי מְסִירָה בָּרְתִי. וְאָמַר**
2 **רַבִּי אֶלְעָזָר: לֹא הִכְשִׁיר רַבִּי אֶלְעָזָר אֶלָּא לְאַלְתַּר,**
3 **אֲבָל מִכָּאן עַד עֲשָׂרָה יָמִים - לָא, חֵישִׁינַן דִּילְמָא**
4 **הָוָה בֵּיהּ תְּנָאָה וְזַיְיפְתֵּיהּ; וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲפִילּוּ**
5 **מִכָּאן עַד עֲשָׂרָה יָמִים, דְּאִם אִיתָא דַּהֲוָה בֵּיהּ תְּנַאי**
6 **- מִידְכַּר דְּכִירִי. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לֹא הִכְשִׁיר רַבִּי**
7 **אֶלְעָזָר אֶלָּא בְּגִיטִּין, אֲבָל בִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת - לָא,**
8 **דִּכְתִיב: "וּנְתַתֶּם בִּכְלִי חָרֶשׂ לְמַעַן יַעֲמְדוּ יָמִים רַבִּים";**
9 **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲפִילּוּ בִּשְׁטָרוֹת. - וְהָכְתִיב: "לְמַעַן**
10 **יַעֲמְדוּ יָמִים רַבִּים"! - הָתָם עֲצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע**
11 **לָן. משנה הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִכְתּוֹב אֶת הַגֵּט, אֲפִילּוּ**
12 **חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן. הָאִשָּׁה כּוֹתֶבֶת אֶת גִּיטָּהּ, וְהָאִישׁ**
13 **כּוֹתֵב אֶת שׁוֹבְרוֹ, שֶׁאֵין קִיּוּם הַגֵּט אֶלָּא בְּחוֹתְמָיו.**
14 **גמרא** וְהָא לָאו בְּנֵי דֵיעָה נִינְהוּ? - אָמַר רַב הוּנָא:

והוא

חכמים מכשירים משום ששיטתם כשיטת **רַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, דְּאָמַר עֵדֵי מְסִירָה כָּרְתֵי** – העדים שמעידים על מסירת הגט הם המכשירים את הגט, וכיון שעדי המסירה צריכים לקרוא מה שכתוב בגט לפני מסירתו, אין לחשוש שמא היא תזייף את הגט, כיון שבשעה שתבא להינשא תצטרך להביא את עדי המסירה לפנינו, והם יעידו אם היה בו תנאי או לא.

הגמרא מביאה מחלוקת עד מתי מכשירים גט שנכתב על דבר שיכול להזדייף: **וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר** [האמורא], **לֹא הִכְשִׁיר רַבִּי אֶלְעָזָר** [התנא] גט שנכתב על דבר שיכול להזדייף, **אֶלָּא לְאַלְתַּר** – רק אם באותו יום שהיא קיבלה את הגט באה לבית דין שיתירו לה להינשא, שבאותו יום עדיין זוכרים העדים אם היה תנאי בגט, ואם זייפה את הגט יכחישוה, **אֲבָל מִכָּאן עַד עֲשָׂרָה יָמִים, לֹא** – אבל אם המתינה עם הגט עשרה ימים, וכל שכן אם המתינה יותר, הגט פסול, **חַיְישִׁינָן דְּיִלְמָא הֲוָה בֵּיהּ תְּנָאָה וְזַיְּפָתֵיהּ** – כי חוששים שמא היה בו תנאי לרעתה, והיא מחקה אותו, ואין העדים זוכרים מה היה כתוב בו כיון שעברו כמה ימים. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ מִכָּאן עַד עֲשָׂרָה יָמִים** הגט כשר, כיון **דְּאִם אִיתָא דַּהֲוָה בֵּיהּ תְּנָאָה, מִידְּכַר דְּכִירֵי** – אם היה בגט תנאי, העדים שמסרו את הגט זוכרים אותו אפילו לאחר זמן רב.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר [האמורא], **לֹא הִכְשִׁיר רַבִּי אֶלְעָזָר** [התנא] שטר שנכתב על דבר שיכול להזדייף, **אֶלָּא בְּגִיטִּין** – גיטי נשים, שיכולה להביא את הגט מיד לבית דין, ויתירוה להינשא, ושוב אינה צריכה את הגט כיון שנתפרסם היתרה, **אֲבָל בִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת,** כגון שטרי חוב, **לֹא** התיר רבי אלעזר לכותבו על דבר שיכול להזדייף, כי שמא לא יוציא המלוה את השטר רק לאחר זמן, וישכחו עדי המסירה מה היה כתוב בו, ואז נסמוך רק על עדי החתימה, ויתכן שהוא מחק מה שהיה כתוב שם, וכתב דברים אחרים, וחתימת העדים עומדת במקומה. וראיה לדבר, **דִּכְתִיב** גבי שטר מכר (ירמיה לב יד) 'וְנִתַּתָּם בִּכְלִי חָרֶשׂ לְמַעַן יַעֲמֹדוּ יָמִים רַבִּים', משמע שצריך לכתוב את השטר על דבר שיכול להתקיים זמן רב, והיינו דבר שאין יכול להזדייף שיוכלו לסמוך עליו גם לאחר זמן רב.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ בִּשְׁטָרוֹת התיר רבי אלעזר לכתבם על דבר שיכול להזדייף, משום שסובר שהעדים שמסרו לפניהם זוכרים גם לאחר עשרה ימים, וממילא יכול לעמוד ימים רבים. שואלת הגמרא, **וְהָכְתִיב** 'לְמַעַן יַעֲמֹדוּ יָמִים רַבִּים', ומשמע שצריך ששטר יהיה כתוב על דבר שיכול לעמוד זמן רב. משיבה הגמרא, **הָתָם עֲצָה טוֹבָה קָא מַשְׁמַע לָן** – אין כוונת הפסוק שיש לכתוב שטר באופן שיוכל להתקיים זמן רב, אלא לתת עצה טובה לאדם כדי שישמרו זכויותיו, שיניח שטרותיו בכלי חרס ובכך יתקיימו זמן רב: נאמר בתורה (דברים כד א) 'וכתב לה ספר כריתות', ודרשו חכמים (לעיל כ.) 'וכתב לה' שיהיה הגט נכתב לשמה של האשה. אלא שנחלקו התנאים (לעיל ג:) במה הדברים אמורים, רבי מאיר אומר שאין הכתוב מדבר לענין כתיבת הגט אלא לענין חתימתו, שעדי החתימה הם אלו שמחמתם חל הגט העושה כריתות. ולדברי רבי מאיר הצריכה התורה שתהא חתימתם לשמה, אבל כתיבת הגט אין בה שום תנאי ואפילו מצאו באשפה כשר (להלן כג.). ורבי אלעזר אומר שעדי המסירה הם אלו שמחמתם נעשה הגט לספר כריתות, ומדין תורה אין צריך כלל חתימת עדים בגט, ולכן בהכרח שדיברה התורה מענין כתיבת הגט שצריכה להיות לשמה (לעיל ג:). שיטת רבי יהודה שצריך שיהיו גם הכתיבה וגם החתימה לשמה (לעיל ג, ד.).

במשנה שלפנינו הכשירו כתיבת הגט על ידי חרש שוטה וקטן. והגמרא תברר כיצד להבין דין זה לרבי מאיר ולרבי אלעזר, ולפי מי מהתנאים נעמיד את משנתינו:

משנה

הַכֹּל כְּשֵׁרִין – כל אדם כשר **לִכְתּוֹב אֶת הַגֵּט, וַאֲפִילּוּ חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן** אף שאין להם דעת, כשרים הם לכתוב את הגט. וכן **הָאִשָּׁה כּוֹתֶבֶת אֶת גִּיטָּהּ,** והגט כשר אף שצריך להיות נכתב מכספו של הבעל, אלא שצריכה האשה להקנות את הגט לבעלה, והוא נותנו לה לשם גירושין, ומגורשת בגט זה. **וְכֵן הָאִישׁ כּוֹתֵב אֶת שׁוֹבְרוֹ** – את שטר פרעון הכתובה, אף שהדרך היא שהאשה כותבת שובר לבעלה לראיה שפרע כתובתה. והטעם הוא, מפני **שֶׁאֵין קִיּוּם** – כשרות **הַגֵּט** – תלוי **אֶלָּא בְּחוֹתְמָיו** – בעדים החתומים בו. שעדי החתימה הם אלו שמחמתם חל הגט, וכיון שעדים כשרים חתמו על הגט לשם האשה המתגרשת, לכן אפילו חרש שוטה וקטן יכולים לכותבו, וכן האשה יכולה לכתוב את הגט. וכן שובר שחתומים עליו עדים כשרים כשר לראיה שהבעל פרע את הכתובה, אף שכתבו הבעל:

גמרא

מקשה הגמרא, מדוע הגט כשר אם כתבוהו חרש שוטה וקטן, **וְהָא לָאו בְּנֵי דַּיְּעָה נִינְהוּ** ואינם יודעים לכתוב את הגט לשמה, שלדעת המקשן משנה זו היא כשיטת רבי אליעזר הסובר שגט צריך להיכתב לשמה של האיש והאשה, ואין חרש שוטה וקטן יודעים לכתוב לשמה.

מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב הוּנָא,** אכן המשנה היא כשיטת רבי אליעזר וצריך שיכתבו את הגט לשמה,

---

אגרות קודש

ב"ה, כ"ט טבת, תשט"ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

...לפלא שאינו מזכיר משיחותיו והשפעתו על שכניו, וכמו שכתבתי לו ועוררתיו על זה, זה איזה פעמים, ובודאי עושה בזה, והרי חזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם, ובמילא יהיו בודאי פירות מזה. וגודל הזכות דלהוציא יקר מזולל כבר אמורה בדברי רז"ל בכמה מקומות ואדם אוכל מפירותיהם בעולם הזה בהטבת הבריאות ובכלל בהמצטרך הן בגשמיות והן ברוחניות, וכיון שיום ההילולא עשרה בשבט ממשמש ובא, בטח ימצא אותיות המתאימות להסביר להשכנים שלו מעבודת הקדש של כ"ק מו"ח אדמו"ר אשר עמל בה בחיים חיותו בעלמא דין, שאחד היסודות שלה היא אהבת ישראל שבמילא הביאה לקירוב בני ישראל מחוגים שונים למקור החיים והטוב הוא ה' אלקינו על פי הדרכים שהורנו בתורתו תורת חיים, והשי"ת יצליחו גם בזה.

בברכה לבשר טוב מהטבת בריאותו בקרוב ממש ובכל הנ"ל.

וְהוּא – מה שהכשירה המשנה כתיבת הגט על ידם זה דווקא כְּשֶׁהָיָה אדם גָּדוֹל **עוֹמֵד עַל גַּבָּיו** של החרש שוטה וקטן, ואומר לו לכתוב לשם איש פלוני, והכותב גומר בליבו לכוון כפי שהגדול מצווהו.

מקשה הגמרא, **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן** לרב הונא, **אֶלָּא מֵעַתָּה** – לדבריך שכשגדול עומד על גביו הגט כשר, אם כך **בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים** הכותב גט **וְיִשְׂרָאֵל עוֹמֵד עַל גַּבָּיו, הָכִי נַמִּי** – האם גם בזה נאמר **דְּכָשֵׁר. וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי** – ואם תאמר שאכן כך, **וְהָתַנְיָא** – והרי שנינו **עוֹבֵד כּוֹכָבִים פָּסוּל** לכתוב את הגט. ומהברייתא משמע שבכל האופנים הוא פסול. ענה לו רב הונא, **עוֹבֵד כּוֹכָבִים לְדַעְתֵּיהּ דְּנַפְשֵׁיהּ עָבַד** – לדעת עצמו עושה, כיון שהוא בר דעת אינו גומר בלבו לכתוב כפי שהישראל מצווהו, וחוששים שכתב לשם איש אחר.

הֲדַר [–שוב] **אָמַר רַב נַחְמָן, לָאו מִילְּתָא הִיא דְּאָמְרִי** – לא נכון מה שאמרתי שגוי פסול אפילו כשישראל עומד על גביו, אלא בכל אופן כתיבתו כשרה. וראיה לדבר, **דְּמִדְּקָא פָסֵיל לֵיהּ** – מכך שפסל התנא במשנה הבאה **לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְעִנְיַן הֲבָאָה** – להיות שליח להביא גט, **מִכְּלָל דִּלְעִנְיַן כְּתִיבָה** שלא הוזכר שגוי פסול, הרי הוא **כָּשֵׁר**, ומשנתינו כרבי מאיר שאין צריך כתיבה לשמה. ולרב נחמן גם חרש שוטה וקטן כשרים לכתוב אף שאין גדול עומד על גביהם. מקשה הגמרא, **וְהָתַנְיָא, עוֹבֵד כּוֹכָבִים פָּסוּל** לכתוב את הגט. מתרצת הגמרא, **הַהִיא** – הברייתא, **כְּרַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, דְּאָמַר** לעיל (ט:) **עֲדֵי מִסֵּירָה כָּשֵׁרָה, וּבְעִינָן כְּתִיבָה לְשֵׁמָהּ**, שמכיון שמן התורה אין צריך עדי חתימה, על כרחך שהפסוק 'וכתב לה' שדרשוהו 'לה – לשמה', מדבר על כתיבת הגט, **וְהָא וַדַּאי, שֶׁעוֹבֵד כּוֹכָבִים אַדַּעְתֵּיהּ דְּנַפְשֵׁיהּ קָעָבֵיד** – עושה על דעת עצמו גם כשישראל עומד על גביו, ולכן פסלה הברייתא כתיבת גט על ידי גוי.

הגמרא מבררת את שיטת רבי מאיר.

אָמַר רַב נַחְמָן, אוֹמֵר הָיָה רַבִּי מֵאִיר, אֲפִילּוּ מְצָאוֹ הבעל לגט אשה **בְּאַשְׁפָּה**, ולא נכתב לשם גירושיה, **וְחָתָמוּ** בעדים לשמה, **וּנְתָנוֹ לָהּ, כָּשֵׁר.** מקשה הגמרא, **אִיתִּיבֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן,** נאמר בתורה (דברים כד א) **'וְכָתַב לָהּ',** ודרשו (לעיל כ.) 'לה – לִשְׁמָהּ', **מַאי לָאו שִׁכְּתִיבַת הַגֵּט** צריכה להיות לשמה, וקשה לרב נחמן שהכשיר בדעת רבי מאיר גט שלא נכתב לשמה. מתרצת הגמרא, **לֹא** כך נדרוש מהפסוק, אלא **חֲתִימַת עֵדִים** היא שצריכה שתהא לשמה. **אִיתִּיבֵיהּ רָבָא** לרב נחמן קושיא נוספת, שנינו במשנה (לקמן כד.) **כָּל גֵּט שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא לְשֵׁם** גירושי **הָאִשָּׁה, פָּסוּל,** הרי שכתיבת הגט צריכה להיות לשמה. מתרצת הגמרא, **אֵימָא** במשנה, כל גט **שֶׁנְּחָתַם שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִשָּׁה פָּסוּל,** שחתימה בכלל כתיבה, ורק היא צריכה להיות לשמה. **אִיתִּיבֵיהּ** רבא לרב נחמן, שנינו בברייתא, **כְּשֶׁהוּא כּוֹתְבוֹ** למקצת הגט לשמה, נחשב **כְּאִילּוּ כּוֹתְבוֹ** כולו **לִשְׁמָהּ. מַאי לָאו שֶׁכְּשֶׁהוּא כּוֹתְבוֹ לַתּוֹרֶף** – עיקר הגט [שם האיש האשה והזמן] **לִשְׁמָהּ,** נחשב **כְּאִילּוּ כּוֹתְבוֹ** אף **לַטּוֹפֶס** – לשאר נוסח הגט **לִשְׁמָהּ,** הרי שצריך לכתוב את הגט לשמה, ואיך הכשיר רבי מאיר כשמצאו באשפה. מתרצת הגמרא, **לֹא** כך נפרש את הברייתא, אלא **כְּשֶׁהוּא חוֹתְמוֹ לִשְׁמָהּ** נחשב הדבר **כְּאִילּוּ כּוֹתְבוֹ** כולו **לִשְׁמָהּ.**

הגמרא מבארת את משנתינו באופן נוסף: **וְאִיבְּעֵית אֵימָא, הָנֵי מִתְנְיָיתָא מַנִּי רַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, דְּאָמַר עֲדֵי מִסֵּירָה כְּרִתֵּי,** וצריך הגט להיכתב לשמה, **וְכַרַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל** שביאר דברי המשנה כך, **וְהוּא** – מה שהכשרנו כתיבת הגט על ידי חרש שוטה וקטן, מדובר **כְּשֶׁשַּׁיֵּיר** החרש שוטה וקטן בכתיבתו את **מְקוֹם הַתּוֹרֶף,** ויכתבנו בר דעת לשמה.

וְכֵן אָמַר רַב חָנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּעוּלָּא, וְהוּא שֶׁשַּׁיֵּיר מְקוֹם הַתּוֹרֶף, וְרַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, המצריך כתיבת הגט לשמה. **וְרַבִּי זְרִיקָא אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן, אֵינָהּ תּוֹרָה** – אינה שמועה נכונה ואין להעמיד את המשנה כרבי אלעזר. שואלת הגמרא, **מַאי אֵינָהּ תּוֹרָה.** משיבה הגמרא, **אָמַר רַבִּי אַבָּא, כָּאן** – במשנה זו, שהתירה את כתיבת הגט אף על ידי חרש שוטה וקטן, **הוֹדִיעֲךְ, שֶׁאֵין כֹּחַ לִשְׁמָהּ** – שאין צריך לכתוב גט לשמה, **וְמִשְׁנָתֵנוּ כְּרַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר** לעיל (ט:) **עֲדֵי חֲתִימָה בָּרְתֵּי,** ואין צריך שתהא הכתיבה לשמה. מקשה הגמרא, איך העמיד רבי זריקא בשם רבי יוחנן את המשנה כרבי מאיר, **וְהָאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** שהמשנה בשיטת **רַבִּי אֶלְעָזָר הִיא.** מתרצת הגמרא, **אֲמוֹרָאֵי נִינְהוּ וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – מחלוקת אמוראים היא בשיטת רבי יוחנן, האם המשנה כרבי אלעזר או כרבי מאיר:

משנה

הַכֹּל כְּשֵׁרִין להיות שלוחי הבעל **לְהָבִיא אֶת הַגֵּט** לאשה, **חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, וְסוּמָא** – שאינו רואה, **וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים,** ובגמרא יבואר מדוע הם פסולים. **קִיבֵּל הַקָּטָן** את הגט מיד הבעל, **וְהֵגִּדִּיל** קודם שנתנו לאשה, וכן אם קיבל גט כשהוא **חֵרֵשׁ, וְנִתְפַּקַּח** – התפקחו אוזניו לשמוע קודם שנתנו לאשה, וכן אם קיבל גט כשהוא **סוּמָא, וְנִתְפַּתַּח** – נפתחו עיניו לראות קודם שנתנו, וכן **שׁוֹטֶה** שקיבל את הגט, **וְנִשְׁתַּפֶּה** – נעשה שפוי קודם שנתנו, וכן אם קיבל **עוֹבֵד כּוֹכָבִים** את הגט, **וְנִתְגַּיֵּר** קודם שמסרו, הגט **פָּסוּל,** מפני שבזמן מינוי השליחות הם לא היו כשרים. **אֲבָל** אם קיבל את הגט מיד הבעל כשהוא **פִּקֵּחַ, וְנִתְחָרֵשׁ** אחרי כן, **וְחָזַר** שוב **וְנִתְפַּקַּח,** ונתן הגט לאשה כשהוא פיקח, או אם קיבל את הגט מיד הבעל כשהוא **פָּתוּחַ** – עיניו פתוחות לראות, **וְנִסְתַּתְּמָא** אחרי כן, **וְחָזַר** שוב **וְנִתְפַּתַּח,** וכן אם היה **שָׁפוּי** כשקיבל את הגט, **וְנִשְׁתַּטָּה** אחרי כן, **וְחָזַר** שוב **וְנִשְׁתַּפֶּה, כָּשֵׁר,** מפני שבין בזמן מינוי השליחות ובין בעשייתה היה שליח כשר. **זֶה הַכְּלָל, כָּל** שליח שמינוהו להוליך גט **שֶׁתְּחִלָּתוֹ** – שבתחילת מינויו היה בר דעת, **וְסוֹפוֹ** – ובסוף שליחותו, בזמן נתינת הגט לאשה, היה **בְּדַעַת,** אף אם באמצע לא היה בדעת, הגט **כָּשֵׁר:**

גמרא

שואלת הגמרא, **כִּשְׁלָמָא חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן** פסולים מלהיות שלוחים, **דְּלָאו בְּנֵי דַּיְּעָה נִינְהוּ,** וצריך שיהיה השליח גדול ובר דעת, וכן **עוֹבֵד כּוֹכָבִים נַמִּי** מובן שאינו יכול להיות שליח, **דְּלָאו בַּר הֵיתֵירָא הוּא** – שאין להם קידושין וגיטין, ובדבר שאינו ראוי לעצמו, אינו יכול לעשות שליחות לאחרים, **אֶלָּא סוּמָא, אַמַּאי לֹא** כשר להיות שליח. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִמִּי נוֹטְלוֹ** לגט **וּלְמִי נוֹתְנוֹ,** כיון שאינו רואה את הבעל ואת האשה, ושמא יחליף בין האנשים. מקשה הגמרא, **מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף,** אם אנו חוששים שמחמת עיוורונו יחליף, **הֵיאַךְ סוּמָא מוּתָּר בְּאִשְׁתּוֹ,** ואין חוששים שמא יחליפנה באחרת, **וְכֵן הֵיאַךְ בְּנֵי אָדָם** שאינם עיוורים **מוּתָּרִים בְּנִשּׂוֹתֵיהֶם בַּלַּיְלָה** – בחשיכה, ולא חוששים שיטעו בנשותיהם, **אֶלָּא** בודאי סומכים אנו שבני אדם מכירים נשותיהם **בִּמְבִיעוּת עֵינָא דְּקָלָא** – על פי הקול, **הָכָא נַמִּי** – אף כאן, נתיר שליחות גט על ידי סומא, כיון שמכירם **בִּמְבִיעוּת עֵינָא דְּקָלָא** – בקולותיהם.

אֶלָּא אָמַר רַב יוֹסֵף, הָכָא במשנתינו שפסלה סומא מלהיות שליח הגט, **בְּחוּצָה לָאָרֶץ עַסְקִינָן** – מדובר שמביא גט מחוץ לארץ, **דְּבָעֵי לְמִימַר בִּפְנֵי נִכְתַּב וּבִפְנֵי נֶחְתַּם, וְלֹא מָצֵי לְמִימַר** – וסומא אינו יכול לומר זאת, כיון שאינו רואה את הכתיבה והחתימה. **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרב יוסף, **אֶלָּא מֵעַתָּה** שזו היא סיבת פסול סומא, אם בזמן כתיבת הגט היה השליח **פָּתוּחַ, וְנִסְתַּמְּא** קודם שנתן את הגט לאשה, **דְּמָצֵי אָמַר** – שיכול הוא לומר שראה את הכתיבה, **הָכִי נַמִּי דְּכָשֵׁר** – האם אכן כשר הוא, **וְהָא קָתָנֵי** בסיפא של משנתינו, שאם היה **פָּתוּחַ** בשעת מינוי השליחות, **וְנִסְתַּמְּא, וְחָזַר וְנִתְפַּתַּח** ואחר כך נתן את הגט, **כָּשֵׁר,** ומדייקת הגמרא, שרק אם **חָזַר וְנִתְפַּתַּח, אִין** – אכן כשר הוא לשליחות, אבל אם **לֹא חָזַר וְנִתְפַּתַּח, לֹא** – אינו כשר לשליחות. מתרצת הגמרא, שאין לדייק כן, אלא **הוּא הַדִּין דְּאַף עַל גַּב דְּלֹא חָזַר וְנִתְפַּתַּח** כשר הוא לשליחות הגט, משום שיכול לומר בפני נכתב ובפני נחתם, **וְאֵידֵי דְּקָתָנֵי** – אגב ששנה במשנה **שָׁפוּי וְנִשְׁתַּטָּה וְחָזַר וְנִשְׁתַּפֶּה,** ושנינו כן כדי לדייק **מַעֲמָא** שהוא כשר לשליחות, משום **דְּחָזַר וְנִשְׁתַּפֶּה** קודם שמסר לה את הגט, **הָא** אם

המשך בעמוד סג

רש"י

והוא שהיה גדול עומד על גביו — ואומר לו: כתוב לצורך פלוני. דקסבר רב הונא: מתניתין רבי אלעזר היא דבעי כתיבה לשמה. וסיפא דקאמר: שאין קיום הגט אלא בחותמיו — היינו עדי מסירה, דרוב גיטין נמסרין בפני החותמים. ואמציעתא קאי, ולא אריש‍א, לאכשורי כתיבת חרש בלא גדול על גביו. **לדעתיה דנפשיה עבד** — דהא גדול הוא, ויש בו דעת. ואף על פי שזה אומר לו כן — שמא הוא גמר בלבו לשם אחר. אבל קטן — אין בו דעת, אלא למה שזה מצווהו. **לאו מילתא היא דאמרי** — אלא מעתה גוי וישראל עומד כו', דדהוה סבירא לי דפסול — ודאי כשר הוא, ואפילו אין ישראל עומד על גביו. וגבי חרש שוטה וקטן נמי ליתא לדרב הונא. דאף על גב דאין גדול עומד על גביו — נמי כשר, דמתניתין רבי מאיר היא, דלא בעי כתיבה לשמה, דדריש "וכתב" דקרא אחתימת עדים. **דמדקפסיל** ליה **לגוי** — בסיפא דמתניתין. **לענין הבאה** — לפי שאינו בתורת גיטין וקידושין, ואין אדם נעשה שליח לדבר שאינו שייך בו, וגבי כתיבה שייריה — שמע מינה דוקא קתני בהבאה. ובכתיבה כשר, כדקתני טעמא: שאין קיום הגט אלא בחותמיו, ולא איכפת לן אם נכתב שלא לשמה. דאי תנא ושייר — הוי ליה נמי לשיורי בסיפא. **ה**ה**יא** — דתניא: פסול. **רבי אלעזר היא דאמר עדי מסירה כרתי** — וחתימת עדים אינה מן התורה, הילכך "וכתב לה" — אכתב הגט, ובעינן כתיבה לשמה. **והא ודאי** — כי כתביה גוי — לאו לשמה הוא, דגוי אדעתא דנפשיה קעביד, ומשום הכי תניא: פסול. **אמר רב נחמן אומר היה כו'** — אתחלתא דמילתא היא. וכן מסתבר, דהא כבר מוקמיה רב נחמן כרבי מאיר. ואית דגרסי: והא ודאי גוי כו' בלשון קושיא. ופרכינן אהא דאמר רב נחמן גוי כשר. אמר רב נחמן כו' — תירוצא הוא. **כשהוא כותבו כאילו כותבו לשמה** — הכי משמע: כשהוא כותב קצתו לשמה — כאילו כותבו כולו לשמה, אלמא לשמה בעינן. **מאי לאו כשהוא כותב לתורף לשמה כאילו כותבו לטופס לשמה** — דתורף הוא עיקר. **והוא ששייר** — חרש שוטה וקטן. **מקום התורף** — וכתב בן דעת את התורף. ולא בעי לאוקמא בשגדול עומד על גביו, ולא לאוקמא כרבי מאיר. **אינה תורה** — אין שומעין לך. **כאן הודיעך** — במשנתינו שלזולת בכתיבת גיטין, הודיעך שאין שום כח לשמה בכתיבה אלא בחתימה. **והאמר רבה בר בר חנה** — לעיל (כא,ב) גבי "אין כותבין במחובר": רבי אלעזר היא. **אמוראי** — רבה בר בר חנה ורבי זריקא. **משנה** חוץ מחרש שוטה וקטן כו' — בגמרא מפרש לבולהו. **קיבל הקטן** — מיד הבעל להוליכו. **והגדיל** — קודם שמסרו לה. **גמרא** **דלאו בני דעה נינהו** — וגבי שליחות "איש" בעינן ולא קטן, דשליחות נפקא לן (בקדושין מב,א) מ"ויקחו להם איש שה לבית אבות" — אחד לוקח לכולן. **לאו בר היתירא הוא** — דאין להן קידושין, ואין גיטין נוהגין בהם. ובמידי דלנפשיה לא חזי — לא מצי למיעבד שליחותא לאחרינ‍י. **הא לא חזר ונשתפה לא** — דטעמא משום דעה הוא, וצריך להיות בן דעת לעשות שליחותו. **דיקא נמי** — דלגבי "פתוח ונסתמא" לא תנא דוקא "חזר ונתפתח". **מדקתני סיפא כו'** — אלמא, היכא דטעמא משום דעה הוא — בעינן תחלה וסוף, אבל סומא — לא הוי טעמא משום דעה, ולא בעינן תחילה וסוף, אלא תחילה לחודיה, דלא מצי למימר "בפני נכתב". דאי בסומא נמי דוקא — ניתני: כל שתחילתו וסופו בכשרות. **מהו שיעשה שליח** — לאשה. עבד של כל אדם, מהו שיעשה שליח לאשה בעלמא? **לקבל גט מיד בעלה** — ותהא מגורשת בקבלתו. והוא הדין נמי להולכה, דכולה חדא טעמא היא, אלא כך היתה השאלה בבית המדרש. **מדקפסיל לגוי** — במתניתין בהבאה, ולא תנא: עבד

תוספות

אלא מעתה גוי וישראל עומד כו' – פירוש: בשלמא בלא עומד על גביו – ניחא, דקסבר רב נחמן דאיכא היכרא דכותבין לשמה על פי הבעל. אבל בגוי – ליכא היכרא דלשמה בהכי. אבל למאי דאוקמא בגדול עומד על גביו – אפילו גוי נמי! אלא ודאי בלא גדול עומד על גביו מיירי. ואם כן הדרא קושיא לדוכתיה, דהא לאו בני דעה נינהו.

גוי לדעתיה דנפשיה קעביד – תימה לרבינו יצחק: דבפרק "אין מעמידין" (עבודה זרה כז,א) בעי רבי יהודה מילה לשמה, ואפילו הכי קתני: יכול ארמאי, ולא אמר דלדעתיה דנפשיה קא עביד! ואומר רבינו יצחק: דהא דאמר דלדעתיה דנפשיה עביד – היינו שעושה סתם, וגבי גט – סתם לאו לשמה קאי, כדאמר בריש זבחים (ב,ב) משום דסתם אשה לאו לגירושין עומדת. אבל מילה – סתמא לשמה קיימא, כדאמר בזבחים: סתמן לשמן קיימי.

אימא שנחתם שלא לשם אשה – אף על גב דסיפא קתני: יתר על כן כו', ומוקי לה בגמרא כרבי אלעזר – מכל מקום מה שיכול לדחוק ולהעמיד כרבי מאיר מעמיד, משום דקיימא לן דסתם מתניתין רבי מאיר היא. ואם תאמר: והיכי קאמר שנחתם? והא קתני: כיצד? שמע קול סופרים מקרין, ובגמרא מפרש: בסופרים העשויין להתלמד! ויש לומר: דדרך סופרים לכתוב ולחתום גט כדי להתלמד.

והוא ששייר מקום התורף – אמאי דאקשי לעיל "והא לאו בני דעה נינהו" אתא לשנויי.

גוי נמי דלאו בר היתרא הוא – הוה מצי למימר: משום דבעינן שלוחכם בני ברית. אלא ניחא ליה למימר האי טעמא דשייך אף בעבד. **ממי** נוטלו ולמי נותנו – מכאן משמע דצריך שיכיר השליח שזהו הבעל וזו היא אשתו. ושמא יש לחלק, דדוקא סומא, שיכול להטעותו ויש לחוש יותר שמא יטעוהו.

הוא הדין אף על גב דלא חזר ונתפתח כו' – והא דאמר ב"יש נוחלין" (בבא בתרא קכח,א): היה יודע לו עדות עד שלא נסתמא, ונסתמא – פסול לעדות. שאני הכא, דגבי גט אפילו אשה נאמנת, תדע, דאפילו סומא מעיקרא קאמר הכא: אלא סומא אמאי לא?

אין

וְהוּא שֶׁהָיָה גָּדוֹל עוֹמֵד עַל גַּבָּיו. אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן: אֶלָּא מֵעַתָּה, גּוֹי וְיִשְׂרָאֵל עוֹמֵד עַל גַּבָּיו הָכִי נַמִּי דְּכְשֵׁר? וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי - וְהָתַנְיָא: גּוֹי פָּסוּל! - גּוֹי לְדַעְתֵּיהּ דְּנַפְשֵׁיהּ עָבֵד. הֲדַר אֲמַר רַב נַחְמָן: לָאו מִילְּתָא הִיא דַּאֲמַרִי, דְּמִדְּקָא פָּסֵיל לֵיהּ לְגוֹי לְעִנְיַן הַבָּאָה, מִכְּלָל דְּלְעִנְיַן כְּתִיבָה - כָּשֵׁר. - וְהָתַנְיָא: גּוֹי פָּסוּל! - הַהִיא רַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, דְּאָמַר: עֵדֵי מְסִירָה כְּרָתִי, וּבְעֵינַן כְּתִיבָה לִשְׁמָהּ, וְהָא וַדַּאי גּוֹי אַדַּעְתֵּיהּ דְּנַפְשֵׁיהּ קָעֲבִיד. אָמַר רַב נַחְמָן, אוֹמֵר הָיָה רַבִּי מֵאִיר אֲפִילּוּ מְצָאוֹ בָּאַשְׁפָּה, חֲתָמוֹ וּנְתָנוֹ לָהּ" - כָּשֵׁר. אִיתִיבֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן: "וְכָתַב לָהּ" - לִשְׁמָהּ; מַאי לָאו כְּתִיבַת הַגֵּט? - לָא, חֲתִימַת עֵדִים. אִיתִיבֵיהּ רָבָא: כָּל גֵּט שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא לְשׁוּם אִשָּׁה - פָּסוּל! - אֵימָא: שֶׁנֶּחְתַּם שֶׁלֹּא לְשׁוּם אִשָּׁה - פָּסוּל. אִיתִיבֵיהּ: כְּשֶׁהוּא כוֹתְבוֹ - כְּאִילּוּ כוֹתְבוֹ לִשְׁמָהּ; מַאי לָאו כְּשֶׁהוּא כוֹתְבוֹ לַתּוֹרֶף לִשְׁמָהּ - כְּאִילּוּ כוֹתְבוֹ לַטּוֹפֶס לִשְׁמָהּ? - לָא, כְּשֶׁהוּא חוֹתְמוֹ לִשְׁמָהּ - כְּאִילּוּ כוֹתְבוֹ לִשְׁמָהּ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: הָנֵי מַתְנִיתִין מַנִּי? רַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, דְּאָמַר: עֵדֵי מְסִירָה כְּרָתִי. וְרַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: וְהוּא שֶׁשִּׁיֵּיר מְקוֹם הַתּוֹרֶף; וְכֵן אָמַר רַבִּי חַגַּאי מִשְּׁמֵיהּ דְּעוּלָּא: וְהוּא שֶׁשִּׁיֵּיר מְקוֹם הַתּוֹרֶף, וְרַבִּי אֶלְעָזָר הִיא. וְרַבִּי זְרִיקָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵינָהּ תּוֹרָה. מַאי "אֵינָהּ תּוֹרָה"? אָמַר רַבִּי אַבָּא: כָּאן הוֹדִיעֲךָ שֶׁאֵין כֹּחַ לִשְׁמָהּ, וְרַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר: עֵדֵי חֲתִימָה כְּרָתִי. - וְהָאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רַבִּי אֶלְעָזָר הִיא! - אֲמוֹרָאֵי נִינְהוּ, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן. **מִשְׁנָה** הַכֹּל כְּשֵׁרִין לְהָבִיא אֶת הַגֵּט, חוּץ מֵחֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה, וְקָטָן, וְסוּמָא, וְגוֹי. קִיבֵּל הַקָּטָן וְהִגְדִּיל, חֵרֵשׁ וְנִתְפַּקֵּחַ, סוּמָא וְנִתְפַּתֵּחַ, שׁוֹטֶה וְנִשְׁתַּפֶּה, גּוֹי וְנִתְגַּיֵּר - פָּסוּל; אֲבָל פִּקֵּחַ וְנִתְחַרֵשׁ וְחָזַר וְנִתְפַּקֵּחַ, פְּתוּחַ וְנִסְתַּמֵּא וְחָזַר וְנִתְפַּתֵּחַ, שָׁפוּי וְנִשְׁתַּטָּה וְחָזַר וְנִשְׁתַּפֶּה - כָּשֵׁר. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁתְּחִילָּתוֹ וְסוֹפוֹ בְּדַעַת - כָּשֵׁר. **גְּמָרָא** בִּשְׁלָמָא חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן - דְּלָאו בְּנֵי דֵיעָה נִינְהוּ. גּוֹי נַמִּי - דְּלָאו בַּר הֶיתֵּירָא הוּא. אֶלָּא סוּמָא אַמַּאי לָא? אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לְפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִמִּי נוֹטְלוֹ וּלְמִי נוֹתְנוֹ. מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף: הֵיאָךְ סוּמָא מוּתָּר בְּאִשְׁתּוֹ? הֵיאָךְ בְּנֵי אָדָם מוּתָּרִים בִּנְשׂוֹתֵיהֶם בַּלַּיְלָה? אֶלָּא בִּטְבִיעוּת עַיִן דְּקָלָא; הָכָא נַמִּי בִּטְבִיעוּת עַיִן דְּקָלָא! אֶלָּא אָמַר רַב יוֹסֵף: הָכָא בְּחוּצָה לָאָרֶץ עָסְקִינַן, דְּבָעֵי לְמֵימַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם", וְלָא מָצֵי לְמֵימַר. - אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: אֶלָּא מֵעַתָּה, פְּתוּחַ וְנִסְתַּמֵּא, דְּמָצֵי אָמַר - הָכִי נַמִּי דְּכָשֵׁר? וְהָא קָתָנֵי: פְּתוּחַ וְנִסְתַּמֵּא וְחָזַר וְנִתְפַּתֵּחַ - כָּשֵׁר; חָזַר וְנִתְפַּתֵּחַ - אֵין; לֹא חָזַר וְנִתְפַּתֵּחַ - לָא! - הוּא הַדִּין דְּאַף עַל גַּב דְּלֵיהּ חָזַר וְנִתְפַּתֵּחַ, וְאַיְּידֵי דְּקָתָנֵי שָׁפוּי וְנִשְׁתַּטָּה וְחָזַר וְנִשְׁתַּפֶּה, טַעֲמָא דְּחָזַר וְנִשְׁתַּפֶּה, הָא לָא חָזַר וְנִשְׁתַּפֶּה - לָא, תְּנָא נַמִּי פְּתוּחַ וְנִסְתַּמֵּא וְחָזַר וְנִתְפַּתֵּחַ. אֲמַר רַב אַשִׁי: דַּיְקָא נַמִּי, דְּקָתָנֵי, זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁתְּחִילָּתוֹ וְסוֹפוֹ בְּדַעַת - כָּשֵׁר, וְלָא קָתָנֵי: כָּל שֶׁתְּחִילָּתוֹ וְסוֹפוֹ בְּכִשְׁרוּת - כָּשֵׁר, שְׁמַע מִינַּהּ. בְּעוּ מִינַּיהּ מֵרַבִּי אַמִּי: עֶבֶד, מַהוּ שֶׁיַּעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גֵּט אִשָּׁה מִיַּד בַּעְלָהּ? אָמַר לְהוּ: מִדְּקָא פָּסֵיל לֵיהּ לְגוֹי,

מכלל

מִכְּלָל דְּעֶבֶד כָּשֵׁר. אָמַר רַב אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין הָעֶבֶד נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גֵּט לְאִשָּׁה מִיַּד בַּעְלָהּ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּתוֹרַת גִּיטִין וְקִדּוּשִׁין. מַתְקִיף לָהּ רַבִּי אֶלְעָזָר: טַעֲמָא בְּמִילְּתָא דְּלֵיתֵיהּ, הָא בְּמִילְּתָא דְּאִיתֵיהּ - כָּשֵׁר? וְהָא גּוֹי וְהָא כּוּתִי דְּאִיתְּנְהוּ בְּתוֹרַת תְּרוּמָה דְּנַפְשֵׁיהוּ, דְּתַנְּן: הַגּוֹי וְהַכּוּתִי שֶׁתָּרְמוּ מִשֶּׁלָּהֶם - תְּרוּמָתָם תְּרוּמָה, וּתְנַן: גּוֹי שֶׁתָּרַם שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲפִילּוּ בְּרִשּׁוּת - אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, מַאי טַעֲמָא? לָאו מִשּׁוּם דְּכִתִיב: "אַתֶּם", "גַּם אַתֶּם", מָה אַתֶּם יִשְׂרָאֵל - אַף שְׁלוּחֲכֶם יִשְׂרָאֵל? אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי: לָא, מָה אַתֶּם בְּנֵי בְרִית - אַף שְׁלוּחֲכֶם בְּנֵי בְרִית. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין הָעֶבֶד נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גֵּט אִשָּׁה מִיַּד בַּעְלָהּ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּתוֹרַת גִּיטִין וְקִדּוּשִׁין, וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁנִינוּ: "הֲרֵי אַתְּ שִׁפְחָה וּוְלָדֵךְ בֶּן חוֹרִין", אִם הָיְתָה עוּבָּרָה - זָכְתָה לוֹ. - מַאי "אִם הָיְתָה עוּבָּרָה זָכְתָה לוֹ"? כִּי אֲתָא רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה אָמַר, רַבִּי יוֹחָנָן תַּרְתֵּי אָמַר: גָּרְאִים דְּבָרִים שֶׁהָעֶבֶד מְקַבֵּל גֵּט לַחֲבֵירוֹ מִיַּד רַבּוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ, אֲבָל לֹא מִיַּד רַבּוֹ שֶׁלּוֹ. וְאִם לְחָשְׁךְ אָדָם לוֹמַר: זוֹ הֲלָכָה שְׁנוּיָה: אִם הָיְתָה עוּבָּרָה - זָכְתָה לוֹ! אֱמוֹר לוֹ: שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר פֵּירְשׁוּ אֶת הַדָּבָר, רַבִּי זֵירָא וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק; חַד אֲמַר: הָא מַנִּי? רַבִּי הִיא, דְּאָמַר: הַמְשַׁחְרֵר חֲצִי עַבְדּוֹ - קָנָה; וְחַד אֲמַר: מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי בְּהָא? קְסָבַר: עוּבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא, וְנַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁהִקְנָה לָהּ אֶחָד מֵאֵבָרֶיהָ. **משנה** אַף הַנָּשִׁים שֶׁאֵינָן נֶאֱמָנוֹת לוֹמַר "מֵת בַּעְלָהּ", נֶאֱמָנוֹת לְהָבִיא אֶת גִּיטָּהּ: חֲמוֹתָהּ, וּבַת חֲמוֹתָהּ, וְצָרָתָהּ, וְיִבְמְתָהּ, וּבַת בַּעְלָהּ. מַה בֵּין גֵּט לְמִיתָה? שֶׁהַכְּתָב מוֹכִיחַ. הָאִשָּׁה עַצְמָהּ מְבִיאָה אֶת גִּיטָּהּ, וּבִלְבַד שֶׁהִיא צְרִיכָה לוֹמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם". **גמרא** וְהָתַנְיָא: כְּשֵׁם שֶׁאֵין נֶאֱמָנוֹת לוֹמַר "מֵת בַּעְלָהּ", כָּךְ אֵין נֶאֱמָנוֹת לְהָבִיא גִּיטָּהּ! אֲמַר רַב יוֹסֵף, לָא קַשְׁיָא: כָּאן בָּאָרֶץ, כָּאן בְּחוּצָה לָאָרֶץ; בָּאָרֶץ, דְּלָאו אַדִּיבּוּרָהּ דִּידָהּ קָא סָמְכִינַן - מְהֵימְנָא. בְּחוּצָה לָאָרֶץ, דְּאַדִּיבּוּרָהּ דִּידָהּ קָא סָמְכִינַן - לָא מְהֵימְנָא. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: אַדְּרַבָּה, אִיפְּכָא מִסְתַּבְּרָא! בָּאָרֶץ דְּאִי אָתֵי בַּעַל מְעָרְעָר מַשְׁגַּחְינַן בֵּיהּ, דְּאִיפְּכָא לְמֵימַר לְקִלְקוּלָא קָא מִיכַּוְּנָה - לָא מְהֵימְנָא. בְּחוּצָה לָאָרֶץ, דְּאִי אָתֵי בַּעַל מְעָרְעָר לָא מַשְׁגַּחְינַן בֵּיהּ - מְהֵימְנָא! תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּאַבַּיֵי: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא: אִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לְהָבִיא גִּיטָּהּ, מִקֵּל וָחוֹמֶר: וּמַה נָּשִׁים שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים אֵין נֶאֱמָנוֹת לוֹמַר "מֵת בַּעְלָהּ" - אֵינוֹ דִּין שֶׁנֶּאֱמֶנֶת לְהָבִיא גִּיטָּהּ?

וממקום

תוספות

אין העבד נעשה שליח כו' – ואם תאמר: ומתניתין ליתני עבד, וכל שכן גוי! וללישנא דאמר רבי יוחנן לעיל "זו אין תורה" – ניחא, דנקט גוי למידק דלענין כתיבה אפילו גוי כשר. אבל להך לישנא דמוקי רבי יוחנן כרבי אלעזר – קשה מהך דרבי יוחנן דהכא! ואומר רבינו תם: דנקט גוי לאשמועינן: גוי ונתגייר – פסול, אף על פי שבאותה שעה היתה דעתו להתגייר. דהוי בגוי רבותא טפי מבעבד, שאין בידו להשתחרר.

לפי שאינו בתורת גיטין וקדושין – והא דמתגרשת בעבד שלה – היינו מטעם חצר.

הגוי והכותי שתרמו כו' – פירש בקונטרס: דקסבר אין קנין לגוי. ונראה לרבינו יצחק, דאפילו למאן דאמר: יש קנין – משכחת לה, כשגדלה שליש ביד ישראל וקנה ממנו גוי, ולא מיפטר מטעם לוקח, ד"תבואת זרעך" קרינא ביה, כיון שגדלה הרבה ביד גוי. אי נמי, כשזרעה הגוי ומכרה לישראל, וגדלה שליש, וחזר וקנאה ממנו. ועוד: דפירש רבינו תם בסוף פרק קמא דבכורות (יא,ב) דלא מיפטר לוקח היכא דלקח קודם שנתמרת, אי נמי בחכר שדה מישראל חייב הגדל בו בתרומה, ואפילו יש קנין לגוי.

תרומתו תרומה – והא דאמרינן בזבחים בפרק "בית שמאי" (מה,א) ופרק קמא דתמורה (ב,ב) דקדשי גוים אין בהן משום מעילה, ומפרש טעמא משום דילפינן "חט" "חט" מתרומה, ובתרומה כתיב "בני ישראל" – אתיא בר' שמעון, דפליג הכא בסיפא, ובריש פרק שני דקידושין (מא,ב) מייתי לה. **ותנן** גוי שתרם את של ישראל כו'. הוה מצי לשנויי דאתיא כרבי שמעון, דסבר דליתא בתרומה דנפשיה, בפרק שני דקדושין (מא,ב). אלא דעדיפא מינה משני.

מה אתם בני ברית – ואם תאמר: דבפרק שני דקידושין (שם) משמע דלרבי שמעון לא איצטריך ליה למידרש "מה אתם בני ברית", ומוקי לה לדרשא אחריתי, ואם כן לדידיה מנא לן הא דקיימא לן בכל דוכתי דגוי כאלו בר שליחות הוא לענין זכיה ורבית, בפרק "איזהו נשך" (בבא מציעא עא,ב)? ויש לומר: דמכל מקום, כיון דדרשינן שליחות מתרומה מ"גם אתם", ומינה ילפינן בעלמא – מסתמא דלא מרבינן בעלמא אלא דומיא ד"אתם". **מאי** טעמא דרבי גרסינן – ולא גרסינן: דרבי יוחנן, דב"הערל" (יבמות עח,א) סבר רבי יוחנן דעובר לאו ירך אמו הוא, וכן מוכח סוגיא התם.

ונעשה כמי שהקנה לה אחד מאבריה – תימה לרבינו יצחק: היתה עוברה היאך זכתה לו? אף על גב דירך אמו הוא, כיון דידה היא כיד רבה, שלא שיחרר אלא העובר. ואפילו שיחרר כולה חוץ מידה – לא הוה לה לזכות לו, דכשמשחרר כולה – יש לה כח לזכות משום דגיטה וידה באין כאחד, כדאמרינן בפרק קמא דקידושין (כג,א).

אדרבה איפכא מיסתברא – ורב יוסף סבר דמכל מקום יכולה [צריך להיות: יכולים] לקלקלה בחוצה לארץ, על ידי עדים וראיה שלא שלח לה הגט.

ודאא

רש"י

מכלל דעבד כשר – וכי היכי דכשר להבאה, להיות שליח להתגרש – כך כשר לקבלה, להיות שליח להתגרש, שאין חילוק טעם ביניהם. **הא במילתא דאיתיה** – כגון תרומה, שאסור לעבד לאכול טבל. ואם יש לו טבל שניתן לו על מנת שאין לרבו רשות בו – מפריש תרומה הימנו, ותרומתו תרומה, דעבד באשה בכל מצות. ותימא נמי דכשר להיות שליח לתרום. **שתרמו את שלהן תרומתן תרומה** – ואסורה לזרים, דסבר: אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מקדושת מעשר. והקדש הגוי הקדש, כדילפינן (חולין יג,ב) מ"איש איש" — לרבות את הגוים שנודרים נדרים ונדבות כישראל. **אפילו ברשותו** — של ישראל שעשאו שליח — אין תרומתו תרומה. **מאי טעמא** — אינה תרומה. **לאו משום** — דשליחות דתרומה, דכתיב "כן תרימו גם אתם" ודרשינן: מדמצי למכתב "אתם" וכתב "גם אתם" — לרבות שלוחכם, ואיתקש שליח לשולחו בהאי קרא, למימר: דמה אתם בני ישראל — אף שלוחכם ישראל. ומהאי מיעוטא איכא למעוטי נמי לעבד שתרם את של ישראל ברשות. **לא מה אתם בני ברית** — מהולים, ובאו בברית מצות. **אף שלוחכם בני ברית** — לאפוקי גוי. אבל עבד — בן ברית הוא, דכתיב (דברים כט) "מחוטב עציך" וגו'. **ואף על פי ששנינו** — בברייתא, במסכת תמורה: האומר לשפחתו "הרי את שפחה וולדך בן חורין", אם היתה עוברה — זכתה לו לעובר בקבלת גט זה, להיות משוחרר. **מאי אם היתה עוברה** — מה ענין שחרור אצל גט אשה, דקאמר "אף על פי ששנינו"? הא ודאי בתורת שחרור איתיה! **רבי יוחנן תרתי אמר** — חדא — הא דגט אשה, ועוד אחריתי. ואמילתא אחריתי קאמר "אף על פי", והיינו מילתא אחריתי: נראין דברים שהעבד מקבל גט שחרור לחבירו. **מיד רבו של חבירו** — שאין רבו שלו. דכיון דעבד איתיה בתורת שחרור — שליח נמי מצי מיהוי. **אבל לא מיד רבו שלו** — אם שניהם של איש אחד, דיד עבד כיד רבו דמי, וכשמסרו גט בידו — לא יצא גט מרשותו. ואף על גב דעבד מקבל גט לעצמו — התם הוא דגיטו וידו באים כאחד, דשיחרורא דידיה הוא, אבל לאחרינא — לא. **ואם לחשך אדם** — באזנך, להקשות, ולומר: הרי שנויה היא שאף מיד רבו שלו מקבלו לחבירו, ששנינו: אם היתה עוברה — זכתה לו. אלמא, שפחה זו מקבלתו לצורך עוברה מיד רבה! **המשחרר חצי עבדו קנה** — העבד, אותו חצי. **וחד אמר** — מוסיף ומסיים פירוש הדבר. **מאי טעמא דרבי בהא** — הא לא חצי עבדו הוא, דתרי גופי נינהו. **קסבר עובר ירך אמו הוא** — והוה ליה כחצי גופה. **משנה חמותה ובת חמותה כו'** — בכולהו מפרש ביבמות דסניין לה ומכוונות לקלקלה, ואין נאמנות להעידה שמת בעלה. **יבמתה** — אשת אחי בעלה, שונאה אותה וירא ממנה, שמא ימות אחד משני בעליהן בלא בנים ויהו צרות זו לזו. **ומה בין גט למיתה** — דאמיתה לא מהימנין ואגט מהימנין. **גמרא באר"י** — שאינה צריכה לומר "בפני נכתב". **דאי אתי בעל מערער** — ואמר: לא כתבתיו. **משגחינן ביה** — שהרי לא נתקיים בבית דין, ואיכא למימר שזו מתכוונת לכך שתתקלקל. **בחוצה לארץ** — שהצריכוה לומר "בפני נכתב" וזהו קיומו, ותו לא חיישינן לערעור, ואי מערער לא מהימן.

וממקום

מִכְּלַל דְּעֶבֶד כָּשֵׁר לְהִיות שליח להולכה.
דעה החולקת: אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין הֶעָבֶד כנעני נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גֵּט לְאִשָּׁה מִיַּד בַּעֲלָהּ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּתוֹרַת גִּיטִּין וְקִידּוּשִׁין, שאינו מקדש ומגרש אשה, ובדבר שאינו ראוי לעשות לעצמו, איננו יכול ליעשות שליח לאחרים. מַתְקִיף לָהּ רַבִּי אֱלִעֶזֶר על דינו של רבי יוחנן, מַעֲמָא שעבד פסול לענין שליחות הגט, הוא רק בְּמִילְּתָא דְּלֵיתֵיהּ – בדבר שהעבד אינו שייך בו, הָא בְּמִילְּתָא דְּאִיתֵיהּ – בדבר שהעבד שייך בו, כגון בהפרשת תרומה, שעבד חייב במצוות כאשה ומפריש תרומה מפירותיו, יהיה העבד כָּשֵׁר להיעשות שליח, וְהָא [–והרי] עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהָא כּוּתִּי, דְּאִיתְנְהוּ [–שישנם] בְּתוֹרַת תְּרוּמָה דְּנַפְשֵׁיהוּ [–של עצמם], דְּתִנַּן, הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהַכּוּתִּי שֶׁתָּרְמוּ מִשֶּׁלָּהֶם – מגידולי קרקע שלהם, תְּרוּמָתָם תְּרוּמָה. וּתְנַן עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁתָּרַם מגדולי קרקע שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֲפִילּוּ אם תרם בִּרְשׁוּת הבעלים ובשליחותו, אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. ומבררת הגמרא מַאי מַעֲמָא, לָאו [–האם לא] מִשּׁוּם דִּכְתִיב (במדבר יח כח) (אַתֶּם) ׳כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם תְּרוּמַת ה״ וגו׳, ודרשו (ב״מ כב.) מתיבת ׳גַּם׳, שבא לרבות שגם שליח תורם כמו הבעלים, והקיש הכתוב את השליח למשלחו, לומר לך מָה אַתֶּם יִשְׂרָאֵל, אַף שְׁלוּחֲכֶם התורם בעבורכם יהיה רק יִשְׂרָאֵל, ומיעט הפסוק גוי שאינו יכול להיות שליח להפריש תרומה עבור ישראל, ומטעם זה יש למעט גם עבד. וקשה על רבי יוחנן, שאף אם העבד היה בתורת גיטין, אין הוא ראוי להיות שליח, כשם שלמדנו לענין תרומה. מתרצת הגמרא, אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי, לֹא כך נדרש היקש השליח לבעלים, אלא מָה אַתֶּם – הבעלים בְּנֵי בְּרִית – נימולים ובאתם בברית המצות, אַף שְׁלוּחֲכֶם התורמים בשליחותכם יהיו בְּנֵי בְּרִית, ומיעט הכתוב רק גוי, אבל עבד כנעני הרי הוא בן ברית, וכיון שישנו בתורת תרומה לעצמו, יכול להיות שליח לתרום עבור ישראל. ולכן לגבי גט צריך לטעם שכיון שאינו בתורת גיטין אינו נעשה שליח הגט.

הגמרא מביאה מימרא זו של רבי יוחנן שנאמרה באופן אחר: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין הֶעָבֶד כנעני נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גֵּט אִשָּׁה מִיַּד בַּעֲלָהּ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּתוֹרַת גִּיטִּין וְקִידּוּשִׁין, וכל שאינו ראוי לעשות לעצמו, אינו ראוי להיות שליח לאחרים, וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁנִינוּ בברייתא, שהרוצה לשחרר את העובר שבמעי שפחתו, ואומר לה חֲרֵי אַתְּ נשארת שִׁפְחָה, וּוְלַדְךָ יהיה בֶּן חוֹרִין, אִם הָיְתָה השפחה עוּבְּרָה [–מעוברת] זָכְתָה לוֹ לעובר, ולכשיולד יהיה בן חורין. שואלת הגמרא, מַאי – מה כוונת רבי יוחנן במה שאמר ואף על פי ששנינו אִם הָיְתָה עוּבְּרָה זָכְתָה לוֹ, מה השייכות של זכיה בשחרור לשליחות בגט, הרי תורת שיחרור נוהגת בה, ומשום כך יכולה לזכות עבור עוברה, מה שאין כן שליחות גט שהעבד אינו בתורת גיטין. משיבה הגמרא, כִּי אָתָא [–כשהגיע] רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה, אָמַר, רַבִּי יוֹחָנָן תַּרְתֵּי אָמַר – שתי הלכות שונות אמר, האחת שעבד פסול להיות שליח בגט, ועוד הלכה, שנְּרָאִים הַדְּבָרִים שֶׁהָעֶבֶד נעשה שליח וּמְקַבֵּל גֵּט שחרור לַחֲבֵירוֹ שהוא עבד של אדון אחר, מִיַּד רַבּוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ, אֲבָל לֹא נעשה שליח לקבל גט שיחרור לחבירו מִיַּד רַבּוֹ שֶׁלּוֹ, כששניהם עבדים של אדון אחד. והטעם, שכדי שיזוכה חבירו צריך הגט לצאת מרשות האדון, אבל עבד זה ידו כיד אדונו, ועדיין הגט נמצא ברשות האדון. וְאִם לְחָשְׁדְּ אָדָם לוֹמַר – יאמר לך אדם באזנך, מדוע אמרת שאין העבד נעשה שליח לקבל גט לחבירו מיד רבו, הרי זוֹ הֲלָכָה שְׁנוּיָה, שכשאומר אדם לשפחתו הרי את שפחה וולדך בן חורין, אִם הָיְתָה השפחה עוּבְּרָה, זָכְתָה לוֹ לעובר עם שיחרורו, על אף שהשפחה ועוברה שייכים לאדון אחד. אֲמוֹר לוֹ – למקשה קושיא זו, שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר פֵּירְשׁוּ אֶת הַדָּבָר, מבין שניהם מתפרשת ברייתא זו שהשפחה זוכה לעוברה את חירותו, והם רַבִּי זֵירָא וְרַב שְׁמוּאֵל בַּר רַבִּי יִצְחָק, חַד מהם אָמַר, הָא בברייתא זו מַנִּי – שיטת מי היא, שיטת רַבִּי הִיא, דְּאָמַר, הַמְשַׁחְרֵר חֲצִי עַבְדּוֹ, קָנָה העבד את חציו, על אף שלא שחרר את כולו, וְחַד מהם אָמַר – הוסיף לבאר, מַאי מַעֲמָא דְּרַבִּי בְּהָא – מה טעמו של רבי בשפחה מעוברת, הרי השפחה ועוברה שני גופים הם, קָסָבַר – רבי סובר, עוּבָּר יָרֵךְ אִמּוֹ הוּא, וכאחד מאבריה הוא, וְנַעֲשֶׂה שיחרור העובר כְּמִי שֶׁהִקְנָה לָהּ - האדון לאמו את אֶחָד מֵאֲבָרֶיהָ, ולכן זה דומה למשחרר חצי עבדו שקנה העבד חציו לעצמו:

על אף שבעדות להתיר אשת איש להינשא, מדאוריתא צריך שני עדים, שאין דבר שבערוה פחות משנים, הקילו חכמים להתיר אשה להינשא כשיבוא עד אחד ויעיד שמת בעלה. ואף שהקלו והכשירו אפילו עד אחד ואפילו אשה או עבד, מכל מקום חמש קרובותיה השונאות אותה מסיבות שונות כמו שיתבאר להלן, אינן נאמנות לומר מת בעלך, ומשנתינו מחדשת שאף נשים אלו נאמנות להביא גיטה:

משנה

אַף הַנָּשִׁים שלמדנו במשנה (יבמות קיז.) שֶׁאֵינָן נֶאֱמָנוֹת לוֹמַר מֵת בַּעֲלָהּ, מפני ששונאות אותה ומכוונות לקלקלה, שעל ידי עדותן תנשא לאחר, וכשיבוא בעלה תצטרך לצאת גם ממנו וגם מהבעל השני, מכל מקום נֶאֱמָנוֹת לְהָבִיא אֶת גִּיטָּהּ, ואין חוששים שיכוונו לקלקלה, ובגמרא יבואר באיזה אופן נאמנות. ואלו הן: חֲמוֹתָהּ – אם בעלה. וּצַת חֲמוֹתָהּ – אחות בעלה, וְצָרָתָהּ – האשה הנוספת של בעלה. וְיִבְמָתָהּ – אשת אחי בעלה, וּצַת בַּעֲלָהּ מאשה אחרת.
מבארת המשנה, מַה בֵּין גֵּט – שחמש הנשים הללו נאמנות להביא גיטה, ולא חוששים שמא מכוונות לקלקלה, לְמִיתָה – לומר מת בעלה, שאינן נאמנות. אלא שֶׁהַכְּתָב – הגט הכתוב שיוצא מתחת ידן, מוֹכִיחַ שלא בדו את הדברים, אלא דוברות אמת.
הָאִשָּׁה עַצְמָהּ מֵבִיאָה אֶת גִּיטָּהּ מחוץ לארץ, וּבִלְבַד שֶׁהִיא צְרִיכָה לוֹמַר בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם, כמו כל שליח:

גמרא

שנינו במשנה, שאף חמש הנשים השונאות אותה נאמנות להביא את גיטה, שואלת הגמרא סתירה, וְהָתַנְיָא – והרי שנינו בברייתא, כֵּשֵׁם שֶׁאֵין חמש הנשים השונאות אותה נֶאֱמָנוֹת לוֹמַר מֵת בַּעֲלָהּ, כָּךְ אֵין נֶאֱמָנוֹת לְהָבִיא גִּיטָּהּ, ומדוע נאמר במשנה שנאמנות. מתרצת הגמרא, אָמַר רַב יוֹסֵף, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – במשנתינו ששנינו שהן נאמנות, מדובר כשקיבלה את הגט בְּאַרְעָא, וכָּאן – בברייתא שפוסלת אותן, מדובר שקיבלה את הגט בְּחוּץ לָאָרֶץ, ונעשית שליח להביאו לארץ ישראל. ומבארת הגמרא, שאם קיבלה את הגט בְּאַרְעָא, דְּלָאו אַדִּיבּוּרָהּ דִּידָהּ – שלא על אמירתה שאומרת בפני נכתב ובפני נחתם קָא סָמְכִינָן [–אנו סומכים], מְהֵימְנָא – נאמנת. אבל אם קיבלה את הגט בְּחוּץ לָאָרֶץ, ונעשית שליח להביאו לארץ ישראל, דְּאַדִּיבּוּרָהּ דִּידָהּ – שעל דיבורה שאומרת בפני נכתב ובפני נחתם קָא סָמְכִינָן, לֵא מְהֵימְנָא – אינה נאמנת.
מקשה הגמרא על רב יוסף, אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, אַדְּרַבָּה אִיפְּכָא מִסְתַּבְּרָא – הדעת נותנת לומר להיפך, שהמקבלת גט בְּאַרְעָא ישראל, שאינה אומרת בפני נכתב ובפני נחתם, דְּאִי אָתֵי [–ואם יבוא] הַבַּעַל וּמְעָרְעַר על כשרות הגט, מַשְׁגְּחִינָן בֵּיהּ – חוששים לדבריו, מפני שהגט אינו מקויים, דְּאִיכָּא לְמֵימַר לְקַלְקוּלָא קָא מְכַוְּונָה – יש לומר שהיא מתכוונת לקלקל אותה בהבאת הגט, שעל ידי כך תינשא לאחר, וכשיבוא הבעל ויערער על הגט יהא נאמן, ותצא האשה מזה ומזה, לכן לֵא מְהֵימְנָא – אינה נאמנת, ובאופן זה דיברה הברייתא. אבל אם קיבלה אחת מחמש הנשים גט בְּחוּצָה לָאָרֶץ כדי להביאו לארץ, ואומרת בפני נכתב ובפני נחתם, דְּאִי אָתֵי [–ואם יבוא] בַּעַל וּמְעָרְעַר לֵא מַשְׁגְּחִינָן בֵּיהּ – לא נחוש לערעורו, מכיון שתיקנו חכמים שתועיל אמירת השליח כמו קיום של עדים, ולא יהא הבעל נאמן לערער על הגט.
נמצא שאינה מקלקלת את האשה, ומשום כך מְהֵימְנָא – נאמנת, ובאופן זה דיברה משנתינו שהכשירה שליחותן.
תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּאַבָּיֵי, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא, אִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לְהָבִיא גִּיטָּהּ – את הגט של עצמה מחוץ לארץ, על אף שהיה מקום לפוסלה מפני החשש שמא נתנה עיניה באחר וזייפה גט, ואינה חוששת שיבוא הבעל ותתקלקל כיון שאומרת בפני נכתב ובפני נחתם ולא משגיחים יותר על ערעורו.
ונלמד כן מִקַּל וָחוֹמֶר, וּמַה חמש נָשִׁים השונאות אותה שֶׁאֲמִרוּ חֲכָמִים שאין נֶאֱמָנוֹת לוֹמַר מֵת בַּעֲלָהּ של אשה זו, אף על פי כן נֶאֱמָנוֹת לְהָבִיא גִּיטָּהּ, הִיא שדינה קל משלהם, שֶׁנֶּאֱמֶנֶת לוֹמַר מֵת בַּעֲלָהּ, האם אֵינוֹ דִּין [–קל וחומר] שֶׁנֶּאֱמֶנֶת לְהָבִיא גִּיטָּהּ,

וּמִמְּקוֹם שֶׁבָּאתָ – ומדין חמש נשים שלמדת שנאמנת האשה להביא גיטה, משם נלמד דבר נוסף, **מַה לְּהַלָּן** – באותן חמש נשים, **צְרִיכוֹת** הן שֶׁ**אֹמְרוּ בְּפָנֵינוּ נִכְתַּב וּבְפָנֵינוּ נֶחְתַּם, אַף הִיא** – האשה עצמה המביאה גיטה מחוץ לארץ **צְרִיכָה שֶׁתֹּאמַר בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם.** מכאן ראיה לאביי המעמיד את המשנה שחמש הנשים כשרות להביא גט דווקא מחוץ לארץ, שהרי נאמר בברייתא שחמש הנשים צריכות לומא בפני נכתב וכו'. **אָמַר רַב אַשִׁי, מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא** – גם ממשנתינו מדויק כאביי, **דְּקָתָנֵי הָאִשָּׁה עַצְמָהּ מְבִיאָה גִּיטָּהּ וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא צְרִיכָה לוֹמַר וכו', שְׁמַע מִינָּהּ** שהמשנה דיברה במביאה גיטה מחוץ לארץ לארץ ישראל, ובאופן כזה הכשירה המשנה ברישא את שליחותן של חמש הנשים, וכאביי.

מקשה הגמרא, **וְרַב יוֹסֵף** כיצד יבאר את המשנה, איך יתכן שרֵישָׁא **וְסֵיפָא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וּמִצִּיעֲתָא בָּאָרֶץ** – רישא זו המשנה הקודמת (כג.), הכל כשרים להביא את הגט חוץ מחרש שוטה קטן וסומא, וביארה הגמרא שסומא פסול מפני שמביא גט מחוץ לארץ ואינו יכול לומר בפני נכתב ובפני נחתם. ואף בסיפא מדובר במביאה גיטה מחוץ לארץ, ואיך העמיד רב יוסף את אמצע המשנה בדין חמש נשים, שמדובר בגט בארץ ישראל. מתרצת הגמרא, **אֵין** – אכן כך הוא יעמיד את המשנה, **רֵישָׁא וְסֵיפָא בְּחוּץ לָאָרֶץ, וּמִצִּיעֲתָא בָּאָרֶץ,** ואף שהוא דוחק, הדבר מוכח מדברי המשנה. **מַאי** – מהיכן מוכח כן, **מִדְּקָתָנֵי מָה בֵּין גֵּט לְמִיתָּה** – שחמש הנשים אינן נאמנות לומר מת בעלה, ונאמנות להביא גיטה, מפני שֶ**הַכְּתָב מוֹכִיחַ** – שאין אנו סומכים עליהן כי אם על כתב הגט שבידה, **וְלֹא קָתָנֵי 'שֶׁהַכְּתָב וּפֶה מוֹכִיחַ'**, ולמד רב יוסף שהגט לבדו מוכיח ואין אנו נזקקים לעדותן, ואם היה מדובר במביאות גט מחוץ לארץ, היה צריך לומר שהכתב עם דיבור השליח הוא המוכיח, אלא על כרחך משמע שמדובר בארץ ישראל ואין צריך אמירת בפני נכתב ובפני נחתם:

שנינו במשנה, **הָאִשָּׁה עַצְמָהּ מְבִיאָה וְכוּ'** גיטה ובלבד שתהא צריכה לומר בפני נכתב ובפני נחתם: שואלת הגמרא, מפני מה האשה צריכה לומר כך, והרי **אִשָּׁה מִכֹּחַ מָטֵי גִּיטָּהּ לִידָהּ** – מזמן שמגיע הגט לידה מיד בעלה **אִינְרְשָׁה לָהּ,** והגט שמביאה לפנינו אינו לגירושין אלא לראיה בעלמא. ומאחר ואינה שליחה של הבעל מפני מה הצריכוה לומר בפני נכתב. מיישבת הגמרא, **אָמַר רַב הוּנָא,** המשנה מדברת **בְּאוֹמֵר** הבעל לאשה הוליכי גט זה **וְלֹא תִּתְגָּרְשִׁי בּוֹ אֶלָּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין פְּלוֹנִי** שבארץ ישראל. ומכיון שהיא שליחה ולא נתגרשה בקבלת הגט מיד הבעל, לכן כשתגיע לבית הדין כפי שהתנה עמה, חייבת לומר בפני נכתב ובפני נחתם.

מקשה הגמרא, הרי **סוֹף סוֹף כִּי מַטְיָא לְהָתָם** – כשהגיעה לבית דין הרי **אִינְרְשָׁה לָהּ** – הוברר שמגורשת היא מזמן קבלת הגט מיד בעלה שהרי קיימה תנאו, ובמה שאמר לה אל תתגרשי אלא בבית דין פלוני אין הוא ממנה אותה לשליח הולכה, ומדוע צריכה לומר בפני נכתב. מתרצת הגמרא, **אֶלָּא אָמַר רַב הוּנָא בַּר מָנוֹחַ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא,** המשנה מדברת **דְּאָמַר לָהּ** הבעל לאשה כשמסר לה את הגט, **כִּי מַטְיָת הָתָם** – באשר תגיעי לארץ ישראל, **אַתְנְחֵיהּ אַאַרְעָא וְשַׁקְלֵיהּ** – הניחי הגט על הקרקע ולאחר מכן טלי אותו והתגרשי בו, שמינה אותה להוליך הגט ומסיימת שליחותה בהנחתו על הקרקע, ומעשה הגירושין נעשים כשתיטול את הגט מהקרקע. והרי היא ככל שליח הולכה, וכשמניחה את הגט מידה צריכה לומר בפני נכתב ובפני נחתם.

מקשה הגמרא, **אִי הָכִי** שמתגרשת בנטילת הגט מהקרקע, **הָוֶה לֵיהּ** – דומה הדבר לאומר לאשתו **טְלִי גִּיטֵּךְ מֵעַל גַּבֵּי קַרְקַע, וְאָמַר רָבָא,** שהאומר **טְלִי גִּיטֵּךְ מֵעַל גַּבֵּי קַרְקַע לֹא אָמַר כְּלוּם,** שהתורה אמרה (דברים כד א) 'וְנָתַן בְּיָדָהּ', אבל כשנוטלת האשה את הגט מן הקרקע אין כאן נתינה מידו לידה. מתרצת הגמרא, **אֶלָּא** ודאי המשנה מדברת **דְּאָמַר לָהּ** הבעל **הֲוֵי** – תהי **שְׁלִיחַ לְהוֹלְכָה עַד דְּמָטֵית הָתָם** – עד שתבואי לארץ ישראל, **וְכִי מָטֵית הָתָם** – וכאשר תגיעי לשם, **הֲוֵי** – תהי את עצמך **שְׁלִיחַ לְקַבָּלָה** של עצמך, **וְקַבְּלִי אֶת גִּיטֵּךְ**, ובאופן זה תתגרש רק בהגיעה לארץ ישראל כאשר תיהפך היא עצמה משליח הולכה לשליח קבלה, ואז היא צריכה לומר בפני נכתב כדין כל שליח הולכה.

מקשה הגמרא, **וְהָא** באופן זה אינה מגורשת, שהרי **לֹא חָזְרָה שְׁלִיחוּת אֵצֶל הַבַּעַל,** שתנאי הוא בהכשר השליחות, שבשעת קיום השליחות יהיה השליח נקרא שליח וראוי לחזור למשלח מתורת שליחות ולומר לו עשיתי שליחותך לחברך. ואשה זו אינה יכולה לחזור לבעל לומר לו עשיתי שליחותך, שהרי בשעת קיום השליחות העשית היא בעלת המעשה, ובטלה שליחותה. מתרצת הגמרא, במשנה מדובר **דְּאָמַר לָהּ** הבעל לאשה **הֲוֵי שְׁלִיחַ לְהוֹלְכָה עַד דְּמָטֵית הָתָם, וְכִי מָטֵית הָתָם** לארץ ישראל **שַׁוִּי** – תמני אדם אחר שיהיה **שְׁלִיחַ לְקַבָּלָה,** ובשעה שתמסור לשליח הקבלה את הגט צריכה לומר בפני נכתב ובפני נחתם. וכיון שאין האשה מפסיקה להיות שליח הולכה כשנותנת הגט לאדם אחר שהוא שליח לקבלה, ראויה לחזור לבעל ולומר לו עשיתי שליחותך.

שואלת הגמרא, **הָנִיחָא** להעמיד כך את המשנה רק **לְמַאן דְּאָמַר** – היא דעת רבי חנינא (לקמן סג:) **שֶׁאִשָּׁה** אינה חייבת לקבל את הגט בעצמה מיד שליח ההולכה, אלא היא **עוֹשָׂה שְׁלִיחַ לְקַבֵּל גִּיטָּהּ מִיַּד שְׁלִיחַ בַּעְלָהּ** ומגורשת בקבלה זו. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** – וזו דעת רב (שם) **שֶׁאֵין הָאִשָּׁה עוֹשָׂה שְׁלִיחַ לְקַבֵּל גִּיטָּהּ מִיַּד שְׁלִיחַ בַּעְלָהּ** מהטעמים שיבוארו להלן, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – כיצד נעמיד את דברי המשנה. מיישבת הגמרא, **מַעְמָא מַאי** – מפני מה סובר רב שאין האשה עושה שליח לקבל גט מיד שליח הבעל, **מִשּׁוּם דְּאִיכָּא בִּזְיוֹן דְּבַעַל,** שסבור שמתכוונת לבזותו במה שאינה רוצה לקבל בעצמה את הגט מיד שלוחו, ולא מינה את שלוחו על דעת כן, **וְהָכָא** באופן המדובר במשנתינו, **הַבַּעַל לֹא קָפִיד** במה שעושה שליח לקבלה, שהרי הוא הורה לה לעשות כך.

שואלת הגמרא, **הָנִיחָא** להעמיד כך את המשנה **לְמַאן דְּאָמַר** שטעמו של רב **מִשּׁוּם בִּזְיוֹן דְּבַעַל, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהטעם הוא **מִשּׁוּם** שבאו להתיר **חֵצֶרָהּ הַבָּאָה לְאַחַר מִיכָּן,** משום שדין זה דומה למניח גט בחצר חבירו ולאחר מכן קונה האשה את החצר, ואינה מגורשת מפני שחצר אינה זוכה לה אלא משום יד, ובאותה שעה שנתן הבעל את הגט בחצר לא היתה החצר יד שלה. ולדעה זו **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – איך נבאר את המשנה, הרי טעם זה שייך גם כשהבעל ממנה את השליח לקבלה. משיבה הגמרא, שהמשנה עוסקת בכגון **דְּאָמַר לָהּ** הבעל לאשה **הֲוֵי שְׁלִיחַ לְהוֹלְכָה עַד דְּמָטֵית הָתָם** לארץ ישראל, **וְכִי מָטֵית הָתָם, שַׁוִּי שְׁלִיחַ לְהוֹלְכָה** – תמני שליח הולכה נוסף שיקבל הגט ממך, ובזמן מסירת הגט לידו צריכה היא לומר בפני נכתב, **וְקַבְּלִי אֶת גִּיטֵּךְ מִינֵּיהּ** – משליח ההולכה. ובאופן זה אין לחוש משום חצרה הבאה לאחר מכן שהרי היא עצמה מקבלת מיד שליח ההולכה. **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** תירוץ נוסף, **דְּאָמַר לָהּ הֲוֵי שְׁלִיחַ לְהוֹלְכָה עַד דְּמָטֵית הָתָם, וְכִי מָטֵית הָתָם אֵימַר קַמֵּי בֵּי דִּינָא** – תאמרי בפני בית הדין **בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם, וּמַשְׁוֵי בֵּי דִּינָא שְׁלִיחַ** – יעשו הבית דין שליח הולכה (וליתבוה) [וְלִיתְבֵיהּ] **נִיהֵלֵיךְ** – וימסור לך השליח את הגט ותתגרשי בו:

הדרן עלך המביא גט

פרק שלישי - כל הגט

חלקו הראשון של הפרק שלפנינו עוסק בדיני כתיבת הגט לשמה. וחלקו השני עוסק בדיני שליחות בגט:

משנה

כָּל גֵּט שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא לְשֵׁם הָאִשָּׁה המתגרשת, **פָּסוּל** הוא מלגרש בו. מבארת המשנה, **כֵּיצַד** יכתב הגט שלא לשם האשה ויפסל,

המשך בעמוד סט

רש"י

וממקום שבאת — כלומר הואיל ומינייהו גמרינן — נגמור נמי להא דמה דן צריכות לומר כו'. ומדקתני בברייתא: מה להלן צריכות שיאמרו כו', שמע מינה בחוצה לארץ עסקינן, כאביי. **ורב יוסף** — מאי דעתיה. **רישא ופיפא בחוצה לארץ** — "הכל כשרין להביא את הגט" אוקימנא בחוצה לארץ, מדקתני: סומא. וסיפא "האשה עצמה" כו' — בחוצה לארץ, דקתני: ובלבד שתהא צריכה לומר. **ומציעתא** — אף הנשים כו' מוקי רב יוסף בארץ. **כתב ופה** — צריכה לומר "בפני נכתב". ולאביי לא איצטריך למיתני "כתב ופה", דהכי משמע: מה בין פה דגט לפה דמיתה? אלא שהכתב מוכיח עמו. **מכי ממא גט לידה** — במקום שקבלתו, במדינת הים. **אינרשה לה** — ואי בעיא למיקליה לגט — מגורשת היא, ואינה צריכה להביאו בפנינו אלא לראיה בעלמא. ולמה לה לומר "בפני נכתב"? הא לאו שליח היא! **סוף סוף כי מטיא** להתם **אינרשה לה** — על ידי קבלה ראשונה, דתנאה בעלמא הוה דלא תתגרש עד אותו מקום. והרי נתקיים התנאי, ולאו שליח היא! **אתנחיה אארעא** — דהויא שליח להולכה עד התם. ובמאי דשקלא ליה תו מארעא — הוא דמגרשה. **הא דרבא** — לקמן (עח,א). **לא אמר כלום** — דבעינן "ונתן". **וכי מטית התם הוי** — את גופיך שליח דידך לקבלה, וקבלי מידך. **והא לא חזרה שליחות אצל הבעל** — שליח לא מיקרי אלא המשתלח מזה לזה, שראוי לחזור אצל שולחו ולומר: עשיתי שליחותך לחברך. וזו אינה ראויה לחזור, שהרי לא נשתלחה אלא לעצמה, ואחר כך נעשית היא בעל המעשה, ובטל השליחות קודם שתחזור. **שוי** — אינש אחרינא שליח לקבלה, דהשתא לא פסק שליחותה מינה, וראויה לחזור. **הניחא למאן דאמר כו'** — לקמן בפרק "התקבל" (סג,ב), וטעמייהו מפרשי הכא בסמוך. **טעמא מאי** — תירוצא הוא: טעמא מאי אמרינן אין אשה עושה שליח לקבל גיטה מיד שליח בעלה. **משום בזיון דבעל** — דסבור: מבזה אותי, שאין היא עצמה מקבלתו. הלכך לא ניחא ליה שיהא שלוחו מוסר לשלוחה, ואי מסר — לא הוי גיטא, דלאו להכי שדרוהו להאי. דבשלמא מיד הבעל עצמו, כיון דאיהו גופיה מסר לשליח אשתו — הא קא חזינן דלא קפיד, אבל כל כמה דלא חזינן — אמרינן קפיד. **הכא בעל לא קפיד** — שהרי כן צוה לה. **ומשום חצרה הכאה לאחר מכאן** — דדמיין להדדי. שכשזרק גט לחצר חבירו ואחר כך קנתה היא החצר — הרי הוא עושה את החצר שליח להוליך, והיא כשקנאתו — עשאתו שליח לקבלה, ואתי לאכשורי מההיא טעמא. ושלא כדין הוא, דחצר לאו משום שליחות אתרבי, אלא משום ידה, וההיא שעתא דנתינה לאו ידה הוא. **שוי שליח** — אחרינא להולכה, כדי שתהא שליחותה חוזרת אצל הבעל, ולאחר זמן קבלי גיטיך מיניה. ושליח שעשה שליח אמרינן ב"כל הגט" (גיטין כט,ב) שהשליח הראשון עושה את השני בבית דין, ואומר לפניהם "בפני נכתב ובפני נחתם".

הדרן עלך המביא שני

משנה כל הגט. קול **סופרים** — כותבי גיטין. **יתר מיכן** — בגמרא מפרש מאי יתרא דבולהו. **ונמלך** — חזר בו מלגרש.

תוספות

והא לא חזרה שליחות כו' – שליח לא מיקרי אלא המשתלח מזה לזה, שראוי לחזור לשולחו, לומר "עשיתי שליחותך" קודם שיעשה שליח לאחרים. ובקונטרס לא פירש כן. **חצרה** הבאה לאחר מכאן – פירש בקונטרס: שנתן הגט בחצר חברו. ואין נראה, דחצר חברו לא דמי לשליח להולכה. אלא אומר רבינו יצחק: שנתנו הבעל בחצר של עצמו ומכרו לאחרים, והאשה קנאתו מאותו אחר. ואם תאמר: למה לי למינקט: משום חצרה הבאה לאחר מכאן? הוה ליה למימר: משום שליחות עצמה, שהבעל עשה שליח להולכה, והאשה תעשה אותו שליח עצמו שליח לקבלה. וכי האי גוונא לא מהני, משום דלא חזרה שליחות אצל הבעל! ואומר רבינו יצחק: משום דאותו טעם שלא חזרה שליחות אצל הבעל – אינו ברור כל כך, דאיכא דמספקא ליה לקמן בפרק "התקבל" (סג,ב). וצריך עיון: דאמאי לא משני הכא: כגון דשוייה איהי שליח מעיקרא והדר שוי אידהו שליחה? דליכא למיגזר משום חצרה הבאה לאחר מיכן, כדאמר בפרק "התקבל" (שם).

וכי מטית התם שוי שליח להולכה – ואם תאמר: שליח שלא ניתן לגירושין הוא, ולא מצי משוי שליח, כדאמר בפרק "כל הגט" (גיטין כט,ב) גבי ההוא דשדר גיטא לדביתהו, ואמר ליה: יהביה לאבא בר מניומי. אתא ולא אשכחיה. יתיב רבי יצחק ורבי חנינא ורבי אבהו, אמרו ליה: מסור מילך קמן. אמר להו רב ספרא: והא שליח שלא ניתן לגירושין הוא! ויש לומר: דהתם פריך שפיר, דכיון שלא ניתן לגירושין – אין לו לעשות אלא כמו שאמר לו הבעל, ליתנו לאבא בר מניומי. אבל הכא – הרי הבעל צוה לה לעשות שליח להולכה.

אימר קמי בי דינא בפני נכתב – קצת תימה: מה לי היא ומה לי בית דין? ואמאי קאמר "ואיבעית אימא"? ושמא לשון זה חלוק מלשון ראשון, דבלישנא קמא אינה אומרת "בפני נכתב" אלא בשעה שתקבלנו. אף על גב דבפרק "כל הגט" (גיטין כט,א) ובכל דוכתא משמע שצריך לומר בשעה שהגט יוצא מיד השליח – שמא הכא, שיכולה לומר בשעת גירושין – עדיף טפי.

הדרן עלך המביא שני

כל הגט. ושמע קול סופרים מקרין כו'. בסופרים העשויים להתלמד עסקינן, כדאמרינן בגמרא. ואפילו למאן דאמר בפרק קמא דעירובין (יג,א) דמגילת סוטה מוחקין לה מן התורה, אף על גב דבעינן לשמה, ותורה להתלמד עבידא, כדאמר התם — לענין גט מודה, כדפרשינן בפרק שני (גיטין כ,א), וספר תורה נמי פסלינן בפרק שני. **יתר** מיכן כתב לגרש את אשתו כו' — בגמרא מפרש: לא זה שנכתב שלא לשם גירושין, אלא אף זה שנכתב לשם גירושין. להכי תנא "יתר מיכן". ואם תאמר: והיכי שייך למיתני הכא "יתר מיכן", כיון דמהאי נמי לא הוה שמעינן בקמייתא

וּמִמָּקוֹם שֶׁבָּאת, מַה לְּהַלָּן צְרִיכוֹת שֶׁיֹּאמְרוּ "בְּפָנֵינוּ נִכְתַּב וּבְפָנֵינוּ נֶחְתַּם", אַף הִיא צְרִיכָה שֶׁתֹּאמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם". אֲמַר רַב אַשִׁי: מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא, דְּקָתָנֵי: הָאִשָּׁה עַצְמָהּ מְבִיאָה גִּיטָּהּ, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא צְרִיכָה לוֹמַר כו', שְׁמַע מִינָּהּ. וְרַב יוֹסֵף, רֵישָׁא וְסֵיפָא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, מְצִיעָתָא בָּאָרֶץ? - אִין, רֵישָׁא וְסֵיפָא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, מְצִיעָתָא בָּאָרֶץ. מִמַּאי? מִדְּקָתָנֵי: מַה בֵּין גֵּט לְמִיתָה - שֶׁהַכְּתָב מוֹכִיחַ, וְלָא קָתָנֵי: שֶׁהַכְּתָב וּפֶה מוֹכִיחַ. "הָאִשָּׁה עַצְמָהּ מְבִיאָה" וכו'. אִשָּׁה מִכִּי מָטֵי גִּיטָּהּ לְיָדָהּ אִינַּרְשָׁה לָהּ! - אָמַר רַב הוּנָא: בְּאוֹמֵר "לֹא תִתְגָּרֵשִׁי בּוֹ אֶלָּא בִּפְנֵי בֵית דִּין פְּלוֹנִי". - סוֹף סוֹף כִּי מָטֵיָא הָתָם אִינַּרְשָׁה בָּהּ! אֶלָּא אָמַר רַב הוּנָא בַּר מָנוֹחַ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא: דַּאֲמַר לָהּ: כִּי מָטֵית הָתָם אַתְנָחֵיהּ אַאַרְעָא וּשְׁקַלֵיהּ. - אִי הָכִי, הָוָה לֵיהּ "טְלִי גִּיטֵּךְ מֵעַל גַּבֵּי קַרְקַע", וְאָמַר רָבָא: "טְלִי גִּיטֵּךְ מֵעַל גַּבֵּי קַרְקַע" - לֹא אָמַר כְּלוּם! אֶלָּא, דַּאֲמַר לָהּ: הֲוֵי שָׁלִיחַ לְהוֹלְכָה עַד דְּמָטֵית הָתָם, וְכִי מָטֵית הָתָם הֲוֵי שָׁלִיחַ לְקַבְּלָה וְקַבְּלִי אֶת גִּיטֵּךְ. - וְהָא לֹא חֲזָרָה שְׁלִיחוּת אֵצֶל הַבַּעַל! - דַּאֲמַר לָהּ: הֲוֵי שָׁלִיחַ לְהוֹלְכָה עַד דְּמָטֵית הָתָם, וְכִי מָטֵית הָתָם שַׁוֵּי שָׁלִיחַ לְקַבְּלָה. - הָנִיחָא לְמַאן דַּאֲמַר: אִשָּׁה עוֹשָׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גִּיטָּהּ מִיַּד שְׁלִיחַ בַּעְלָהּ, אֶלָּא לְמַאן דַּאֲמַר: אֵין הָאִשָּׁה עוֹשָׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גִּיטָּהּ מִיַּד שְׁלִיחַ בַּעְלָהּ, מַאי אִיבָּא לְמִימַר? - טַעֲמָא מַאי - מִשּׁוּם דְּאִיבָּא בִּזְיוֹן דְּבַעַל, וְהָכָא בַּעַל לָא קָפִיד. - הָנִיחָא לְמַאן דַּאֲמַר: מִשּׁוּם בִּזְיוֹן דְּבַעַל, אֶלָּא לְמַאן דַּאֲמַר: מִשּׁוּם חֲצָרָהּ הַבָּאָה לְאַחַר מִיכָּן, מַאי אִיבָּא לְמִימַר? - דַּאֲמַר לָהּ: הֲוֵי שָׁלִיחַ לְהוֹלְכָה עַד דְּמָטֵית הָתָם, וְכִי מָטֵית הָתָם, שַׁוֵּי שָׁלִיחַ לְקַבְּלִי אֶת גִּיטֵּךְ מִינֵּיהּ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא, דַּאֲמַר לָהּ: הֲוֵי שָׁלִיחַ לְהוֹלְכָה עַד דְּמָטֵית הָתָם, וְכִי מָטֵית הָתָם אֵימַר קַמֵּי בֵּי דִּינָא "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם", וּמִשַּׁוֵּי בֵּי דִּינָא שָׁלִיחַ וְלִיתְּבוּהּ נִיהַלִּיךְ.

הדרן עלך המביא גט

כָּל גֵּט שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִשָּׁה - פָּסוּל. כֵּיצַד? הָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק, וְשָׁמַע קוֹל סוֹפְרִים מַקְרִין: "אִישׁ פְּלוֹנִי מְגָרֵשׁ אֶת פְּלוֹנִית מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי", וְאָמַר: זֶה שְׁמִי וְזֶה שֵׁם אִשְׁתִּי - פָּסוּל לְגָרֵשׁ בּוֹ. יָתֵר מִיכָּן, כָּתַב לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִמְלַךְ, מְצָאוֹ בֶּן עִירוֹ וְאָמַר לוֹ: "שְׁמִי כְּשִׁמְךָ וְשֵׁם אִשְׁתִּי כְּשֵׁם אִשְׁתְּךָ" - פָּסוּל לְגָרֵשׁ בּוֹ.

תוספות

בקמייתא דפסול, דהוה אמינא: דהאי הוא דכי איכתיב לשם רחל לא הדר איכתיב לשם לאה, אבל סופרים להתלמד עשויים – הכי נמי דכשר. דהכי אמרינן בפרק קמא דעירובין (יג,א) דאף על גב דאין מגילתה בשרה להשקות בה סוטה אחרת, תורה אף על גב דלהתלמד עבידא – הכי נמי דמוחקין! ויש לומר: ד"להתלמד" דהכא לא חשיב לשמה כמו "להתלמד" דספר תורה. דסופרים העשויים להתלמד אין כותבין כלל לשם הכשר דגט, אבל ספר תורה כותב בסתם לכל מה שצריך לעשות בו. ומיהו, אפילו הכי כריתות של ספר תורה אין כשר לגרש בו, כדפרשנו לעיל (כ,א). אי נמי יש לומר: דמכל מקום שייך למתני "יתר מיכן", כיון שיש סברא אחת בסופרים מקרין לפסול טפי מבנמלך. ואם תאמר: בהכותב טופסי גיטין ד"ל נמי למיתני "יתר על כן", דהא מכל הני לא מצי למידק ברישׁ זבחים (ב,ב) דסתמא פסול, דלאו לשמה קאי, אלא מהדהיא דהכותב טופסי גיטין לחודא! ויש לומר: דהדהיא בבא דטופסי גיטין לא תנא כלל לאשמועינן דסתמא פסול, אלא אשמועינן דשרו רבנן לסופר לכתוב הטופס מפני התקנה.

לאיזו שארצה אגרש בו פסול. בגמרא מפרש – משום דאין ברירה. ואומר רבינו יצחק: דאפילו מאן דסבר בעלמא יש ברירה – הכא מודדה, משום ד"וכתב לה" לשמה – משמע שיהא מבורר בשעת כתיבה. וכן משמע בגמרא, דקאמר: אי איתמר בהא – בהא קאמר רבי יוחנן דאין ברירה, משום דבעינן "לה" – לשמה. משמע: אף על גב דבעלמא יש ברירה – הכא פסול, משום דכתיב "וכתב לה". **בעדי** מסירה ורבי אלעזר היא – אבל לרבי מאיר בעינן שיהא מוכח מתוך החתימה שנכתב לשם זה האיש ואשה זו, ולא מהני עדי מסירה. וההיא ד"המגרש" (גיטין פו,ב): שנים שלשלו שני גיטין ושמותיהן שוין – נותן שניהם לזו, ושניהם לזו, וקאמר רבי ירמיה בגמרא: הא דלא כרבי אלעזר, משמע דכרבי מאיר – ניחא, התם מיירי בדפרישית לעיל בשכתבו דורות, או סימן, או כהן, שניכר מתוך החתימה. ועדי מסירה אין מכירין באבותיהן או בסימן הכתוב. ואם תאמר: למאן דחייש לקמן בפרקין (כז,א) לשני שוירי ולשני יוסף בן שמעון אף על גב דלא הוחזקו, אם כן לרבי מאיר יפסלו כל הגיטין, דלא משכחת תו שום גט שיהא מוכח מתוכו! ואומר רבינו יצחק: דדוקא בגט הנמצא הוא דחייש, שמא מאחֵר נפל. אבל חשיב שפיר מוכח מתוכו, כיון דלא הוחזקו אלא שוירי אחד, ויוסף בן שמעון אחד. ואם תאמר: דתנן בפרק "גט פשוט" (בבא בתרא קסז,ב): כותבין גט לאיש אף על פי שאין אשתו עמו. ופריך בגמרא: ולידוש לשני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת, דלמא ממטי לה גיטא לאיתתיה דהאיך! ומשני, הכי אמר רב: שני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת – אין מגרשין אלא זה בפני זה. והשתא היכי מיירי? אי בלא הוחזקו – הא מסקינן לקמן דלא חיישינן, ואי בהוחזקו – אם כן לרבי מאיר אפילו זה בפני זה אין מגרשין, עד שיכתבו כהן או דורות או שום סימן, ואז ליכא למיחש למידי. ואי לרבי אלעזר – הא עדי מסירה ידעי שפיר אם זו היא אשתו או לאו, כדאמר הכא! ואומר רבינו יצחק: דאין עדי מסירה מדקדקים לראות אם זו אשתו, כיון שמכירים שמו ושמה, וכתוב בגט שמו ושמה, ולא חיישינן שמא יתנון לאשת חבירו ששמו כשמו ושמה כשמה, וגם לא מסקי אדעתייהו להבחין אם יש יוסף בן שמעון אחר בעיר. וכשבאה לבית דין להתירה להנשא מעידים עדי מסירה בפני בית דין שראו שבעלה נתן לה גט, אף על פי שלא דקדקו אם היא היתה אשתו. ולהכי פריך: ניחוש דלמא ממטי לה גיטא לאיתתיה דהאי! דאפילו אין יודעין הכותבין אם הוחזקו – אין להם לכתוב, דזימנין דהוחזקו ולא ידעי. ומשני: שני יוסף בן שמעון. ולא רצה לתרץ דאין מגרשין אלא אם כן מכירין עדים שזו היא אשתו – דאין זו תקנה טובה, דאם כן בטורח ימצאו עדי מסירה.

רש"י

גדולה וקטנה — לאו דוקא. **לאיזו שארצה אגרש פסול לגרש בו** — דאין ברירה, דלא אמרינן: הוברר הדבר דבשעת כתיבה היה דעתו לזו, והרי נכתב לשמה. **גמרא אלא רישא** — דתני: איש פלוני גירש פלונית כו'. **במאי** — אי לאו הכי דאותו פלוני כתב לגרש את אשתו, ונמלך. **להתלמד** — לכתוב גיטין. **מקרין** — הגדולים מקרים לתלמידיהם כך וכך, כשיבא גט לפניך כתבהו, והזכירו שם אינש בעלמא. אלמא בתלמידים עסקינן. **לא זה שלא נכתב לשם שום גירושין** — אלא להתלמד. **אלא אף זה שנכתב לשם גירושין** — גמורין, ונמלך — פסול.. **ולא זה בלבד שנכתב שלא לשם גירושין** — של אדם זה — פסול, אלא אף זה דהיו לו שתי נשים, שנכתב לשם גירושין דהאי גברא — פסול, הואיל ונכתב שלא לשם גירושין של זו. **וסיפא** — מאי קא משמע לן? הא אשמעינן כבר דגירושין דידיה ודידה בעינן! **דאין ברירה** — דלא תימא: הוברר דבשעת כתיבה נמי דעתיה אהא, ואיכא גירושין דידיה ודידה. **הא גדולה מצי מגרש** — וכי מפקא ליה — לא חיישינן לאיסור אשת איש, למימר: שמא לא לזו ניתן אלא לחברתה, ונפל מידה ומצאתו זו. דהואיל ונקיטא ליה לגיטא בידה — בדידה מחזקינן לה. **מוציאין שטר חוב** — אחד מהן שהרציא שטר חוב על אחרים — אין הלוה יכול לומר: לא ממך לויתי אלא מפלוני ששמו כשמך, וממנו נפל, ולאו בעל דברים דידי את. אלא, כיון דהאי תפיס לשטרא — גבי ביה. **רישא דקתני כתב לגרש כו'** — שאף שמות הבעלים שוין — תידוק נמי: הא ראשון שנכתב לשמו — מגרש ביה, וכי מפקא ליה — לא אמרינן, משום חומרא דאשת איש: שמא לא בעלה של זו כתבו, אלא האחר. **הא אמרינן** — במתניתין ד"גט פשוט" בבבא בתרא (קעב,א): שני יוסף בן שמעון שהיו בעיר אחת — אין יכולין להרציא שטר חוב זה על זה, ולא אחר יכול להרציא עליהן שטר חוב. דאמר ליה: לא אני לויתי ממך, אלא חברי לוה ממך, ומסר לך שטר זה. דאף על גב דפליגי תנאי התם במוציאין שטר חוב על אחרים, ולא חיישינן לנפילה — מודו דאין אחרים מוציאין עליהן, כדפרישית. הכא נמי לימא: לא בעלה כתבו, אלא יוסף בן שמעון אחר כתבו לאשתו, ונמלך ולא גירשה, והשליכו לאיבוד מדעת, ולקחתו זו שהיא רוצה להתגרש. **בעדי מסירה** — שמכירים את שניהם, ומעידין שראו שזה מסר לזו. אבל בעדי חתימה — לא, דאמרינן: שמא נמלך זה שכתבו וחתמו, ולא גרש את אשתו, ומסרו לזו אשת חבירו. **הכא נמי בעדי מסירה** — וליכא למיחש שמא לחברתה נמסר. אבל בעדי חתימה — לעולם אימא לך דחיישינן שמא את חברתה גירש, וחיישינן לנפילה. וגבי שטרי חוב נמי — אין יכולין להרציא שטר חוב על אחרים, דחיישינן לנפילה. **כולן** — כל הגיטין השנויין במשנתנו, אף על פי שפסולין לגרש, להתירן לינשא. **פוסלין** — הן אותה מן הכהונה, אם בעלה כהן — נפסלה עליו משום גרושה. **חוץ מן הראשון** — שלא נכתב לשם גירושין כלל. אבל הנך בתראי — פסלי, דריח הגט פוסל בכהונה. דתניא בפרק בתרא (גיטין פב,ב): האומר לאשתו "הרי את מגורשת ממני ואי את מותרת לכל אדם" — פסלה מן הכהונה. שנאמר "ואשה גרושה מאישה" אפילו לא נתגרשה אלא מאישה, ולאחרים לא הותרה — פסולה לכהונה. **אפילו ראשון** — דריח גט הוה. **חליצה פסולה פסולה ופוסלתה** — כל מקום ששנינו ביבמות "חליצה פסולה" — פסולה להתירה לשוק, אבל פוסלת היא אותה מן האחין שלא תתייבם עוד, דקמו עלה ב"כיון שלא בנה — שוב לא יבנה". דלא כתיב "אשר לא בנה את בית אחיו", אלא "אשר לא יבנה" (דברים כה) כיון שחלץ — שוב לא יבנה. **שמאל** — חלצה בשמאל, אמרינן ביבמות (קד,א): פסולה, וכן חלצה בלילה — פסולה. **ופוסלת** — דשם חליצה עלה, אלא שלא נעשית בהכשירה. דיליף "רגל" "רגל" ממצורע, דכתיב "ימנית", ולילה נמי נפקא לן התם.

1 יָתֵר מִיכָּן, הָיוּ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים וּשְׁמוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, כָּתַב
2 לְגָרֵשׁ אֶת הַגְּדוֹלָה - לֹא יְגָרֵשׁ בּוֹ אֶת הַקְּטַנָּה. יָתֵר
3 מִיכָּן, אָמַר לְלַבְלָר "כְּתוֹב לְאֵיזוֹ שֶׁאֶרְצֶה אֲגָרֵשׁ" -
4 פָּסוּל לְגָרֵשׁ בּוֹ. **גְּמָרָא** "כָּתַב לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ
5 וְנִמְלַךְ" וכו'; וְאֶלָּא רֵישָׁא בְּמַאי? אֲמַר רַב פַּפָּא:
6 בְּסוֹפְרִין הָעֲשׂוּיִין לְהִתְלַמֵּד עָסְקִינַן. אֲמַר רַב אַשִׁי:
7 דַּיְקָא נַמִּי, דְּקָתָנֵי "סוֹפְרִין מַקְרִין", וְלָא קָתָנֵי "סוֹפְרִין
8 קוֹרְאִין". שְׁמַע מִינָּהּ מַאי "יָתֵר מִיכָּן"? תָּנָא דְּבֵי
9 רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: לֹא זֶה שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא לְשׁוּם גֵּרוּשִׁין,
10 אֶלָּא אַף זֶה שֶׁנִּכְתַּב לְשׁוּם גֵּרוּשִׁין - פָּסוּל; וְלֹא
11 זֶה שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא לְשׁוּם גֵּרוּשִׁין דִּידֵיהּ, אֶלָּא אַף זֶה
12 שֶׁנִּכְתַּב לְשׁוּם גֵּרוּשִׁין דִּידֵיהּ - פָּסוּל; וְלֹא זֶה שֶׁלֹּא
13 נִכְתַּב לְשׁוּם גֵּרוּשִׁין הָא, אֶלָּא אַף זֶה שֶׁנִּכְתַּב לְשׁוּם
14 גֵּרוּשִׁין הָא - פָּסוּל. מַאי טַעְמָא? אִי כְּתַב "וְנָתַן סֵפֶר
15 כְּרִיתוּת בְּיָדָהּ", הֲוָה אָמְינָא לְמַעוּטֵי הָאִיךְ קַמָּא דְּלָא
16 עָבִיד לְשׁוּם כְּרִיתוּת, אֲבָל כָּתַב לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ
17 וְנִמְלַךְ, דַּעֲבִיד לְשׁוּם כְּרִיתוּת, אֵימָא כָּשֵׁר - כְּתַב
18 רַחֲמָנָא "וְכָתַב"; אִי כְּתַב רַחֲמָנָא "וְכָתַב" הֲוָה אָמְינָא
19 לְמַעוּטֵי הַאי דְּלָא אִיהוּ קָא כָּתֵיב לַהּ, אֲבָל יֵשׁ לוֹ
20 שְׁתֵּי נָשִׁים, דְּאִיהוּ קָא כָּתֵיב לַהּ אֵימָא כָּשֵׁר - כְּתַב
21 רַחֲמָנָא "לַהּ" - לִשְׁמָהּ. וְסֵיפָא לָמָּה לִי? הָא קָא
22 מַשְׁמַע לָן, דְּאֵין בְּרִירָה. "כָּתַב לְגָרֵשׁ אֶת הַגְּדוֹלָה
23 - לֹא יְגָרֵשׁ בּוֹ אֶת הַקְּטַנָּה". קְטַנָּה הוּא דְּלָא מָצֵי
24 מְגָרֵשׁ בֵּיהּ, הָא גְּדוֹלָה מָצֵי מְגָרֵשׁ בֵּיהּ. אָמַר רָבָא:
25 זֹאת אוֹמֶרֶת, שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן הַדָּרִין בְּעִיר אַחַת
26 - מוֹצִיאִין שְׁטַר חוֹב עַל אֲחֵרִים. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי:
27 אֶלָּא מַעֲתָּה, רֵישָׁא דְּקָתָנֵי: שְׁמִי כְּשִׁמְךָ - פָּסוּל לְגָרֵשׁ
28 בּוֹ; שְׁנֵי הוּא דְּלָא מָצֵי מְגָרֵשׁ בֵּיהּ, הָא רִאשׁוֹן מָצֵי
29 מְגָרֵשׁ בֵּיהּ? וְהָא אָמְרִינַן: וְלֹא אַחֵר יָכוֹל לְהוֹצִיא
30 עֲלֵיהֶן שְׁטַר חוֹב! אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר - בְּעֵדֵי
31 מְסִירָה, וְרַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, הָכָא נַמִּי בְּעֵדֵי מְסִירָה, וְרַבִּי
32 אֶלְעָזָר הִיא. אָמַר רַב: כּוּלָּן פּוֹסְלִין בִּכְהוּנָּה חוּץ מִן
33 הָרִאשׁוֹן. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אַף רִאשׁוֹן נַמִּי פּוֹסֵל. וְאִזְדָּא
34 שְׁמוּאֵל לְטַעֲמֵיהּ, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל מָקוֹם שֶׁשָּׁנוּ
35 חֲכָמִים "גֵּט פָּסוּל" - פָּסוּל וּפוֹסֵל, "חֲלִיצָה פְּסוּלָה" -
36 פְּסוּלָה וּפוֹסֶלֶתָּה מִן הָאַחִין. בְּמַעֲרָבָא אָמְרִי מִשְּׁמֵיהּ
37 דְּרַבִּי אֶלְעָזָר: שְׂמֹאל וְלַיְלָה - פְּסוּלוֹת וּפוֹסְלוֹת,

ולא רק גט שנכתב שלא לשם גירושין של אדם זה, פסול, אלא יָתֵר מִיכָּן, אף אם נכתב לשם הבעל אך לא לשם אשה זו, פסול, ולכן אם הָיוּ לוֹ לבעל שְׁתֵּי נָשִׁים וּשְׁמוֹתֵיהֶן שָׁווֹת – שמן ושם אביהן שוה, אם כָּתַב את הגט כדי לְגָרֵשׁ בו אֶת הַגְּדוֹלָה לֹא יְגָרֵשׁ בּוֹ אֶת הַקְּטַנָּה, מפני שהגט לא נכתב בשבילה.

חידוש נוסף, יָתֵר מִיכָּן, אָמַר הבעל לַלַּבְלָר [–לסופר] כְּתוֹב בשבילי גט וּלְאִיזוֹ משתי נשותי שֶׁאֶרְצָה אֲגָרֵשׁ בו, פָּסוּל הגט מלְגָרֵשׁ בּוֹ, משום שבשעת הכתיבה לא היה ידוע למי כוונתו, ולא אומרים הוברר הדבר למפרע שהיתה דעתו עליה ולשמה נכתב הגט.

גמרא

הדין השני שהוסיפה המשנה הוא, כָּתַב לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִמְלַךְ וְכוּ', פסול הגט לגירושין של אחרים ששמותיהן שוים, ומקשה הגמרא, וְאֶלָּא רֵישָׁא בְּמַאי – באיזה אופן מדובר בדין הראשון של המשנה, שהיה עובר בשוק ושמע קול סופרים מקריאים נוסח גט, ודאי מדובר שהסופר כתב את הגט בשביל הבעל, והוא התחרט, ואם כן הרי זה כמו דין הסיפא, ומדוע כופלת המשנה דין זה.

מתרצת הגמרא, אָמַר רַב פַּפָּא, בדין הראשון של המשנה בְּסוֹפְרִין הָעֲשׂוּיִין לְהִתְלַמֵּד עַסְקִינָן – מדובר שהסופרים כתבו את הגט לצורך לימוד, ולא לשם גירושין כלל. וְאָמַר רַב אַשִׁי, דַּיְקָא נַמִּי – כן מדוקדק גם מלשון המשנה, דְּקָתָנֵי סוֹפְרִין מַקְרִין, דהיינו ששמע סופרים מקריאים, וְלֹא קָתָנֵי סוֹפְרִין קוֹרְאִין, ומשמע שמדובר בתלמידים שהסופר מקריא להם את נוסח הגט כדי ללמדם.

מסיימת הגמרא שֶׁמַּע מִינָּהּ – אכן מוכח שכך הוא הפשט במשנה.

הגמרא מבארת את החידוש בכל דיני המשנה: שואלת הגמרא, מַאי יָתֵר מִיכָּן – איזה חידוש נוסף בכל אחד מהדינים של המשנה יותר מהדין שלפניו. ומביאה הגמרא ברייתא המבארת את מהמשנה. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל – שנה חכם מבית מדרשו של רבי ישמעאל, לֹא רק גט זֶה [הראשון] שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא לְשׁוּם גֵּרוּשִׁין אלא להתלמד, פסול, אֶלָּא אַף זֶה – האופן השני במשנה שֶׁנִּכְתַּב הגט לְשׁוּם גֵּרוּשִׁין אלא שנתחרט הבעל, גם פָּסוּל לגירושי אחר ששמו כשמו, מפני שנכתב לשם איש אחר. וְלֹא זֶה שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא לְשׁוּם גֵּרוּשִׁין דִּידֵיהּ, כלומר לא רק גט שלא נכתב לשם הבעל פסול, אֶלָּא אַף זֶה שנכתב לשם הגדולה, אף שֶׁנִּכְתַּב לְשׁוּם גֵּרוּשִׁין דִּידֵיהּ פָּסוּל מלגרש בו את הקטנה, הואיל ולא נכתב לשמה. וְלֹא רק גט זֶה שֶׁלֹּא נִכְתַּב לְשׁוּם גֵּרוּשִׁין הָא – הקטנה, אלא לשם הגדולה, אֶלָּא אַף גט זֶה שֶׁנִּכְתַּב לְשׁוּם גֵּרוּשִׁין הָא – לשם איזו מנשיו שירצה לגרש, פָּסוּל, משום שאין הדבר ברור בשעת כתיבה לשם איזו אשה הוא כותב.

שואלת הגמרא, מַאי טַעְמָא – מה הטעם והמקור שגיטין אלו פסולים. משיבה הגמרא, יש ללמוד זאת מדקדוק לשון הפסוק (דברים כד א) 'וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ', דאי כָּתַב – אילו היה כתוב רק 'וְנָתַן סֵפֶר כְּרִיתוּת בְּיָדָהּ', הָוָה אֲמִינָא שבא לְמַעוּטֵי הָאִיךְ קַמָּא דְּלֵא עָבִיד לְשׁוּם כְּרִיתוּת – למעט את האופן הראשון שהגט לא נכתב לשם גירושין כלל, אֲבָל כָּתַב לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִמְלַךְ, דְּעָבִיד - שהגט נכתב לְשׁוּם כְּרִיתוּת, אֵימָא – הייתי אומר שהגט כָּשֵׁר, לכן כָּתַב רַחֲמָנָא 'וְכָתַב' – ללמדנו שדווקא הבעל יכתוב את הגט. וּאי כָּתַב רַחֲמָנָא 'וְכָתַב סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ', הָוָה אֲמִינָא שבא לְמַעוּטֵי הָאי – את האופן השני דְּלֵא אִיהוּ קָא כָּתִיב לָהּ – שלא הבעל כתבו אלא אחר, אֲבָל באופן השלישי שיֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים וכתב את הגט לשם אחת משתיהן, דְּאִיהוּ קָא כָּתִיב לָהּ – שהוא כתב את הגט, אֵימָא כָּשֵׁר, לכן כָּתַב רַחֲמָנָא 'לָהּ', ודורשים שצריך שיהיה כתוב לִשְׁמָהּ – לשם האשה המתגרשת.

שואלת הגמרא, וְסֵיפָא לְמָה לִי – מה החידוש בדין האחרון במשנה, הרי כבר השמיענו התנא שצריך לכתוב הגט לשם האיש והאשה. משיבה הגמרא, הָא קָא מַשְׁמַע לָן – בא ללמדנו דְּאֵין בְּרֵירָה – אין אומרים שלאחר שהחליט את מי הוא רוצה לגרש, מתברר למפרע שלשמה נכתב הגט, אלא בשעת הכתיבה היתה כוונתו אף לשניה, ולא נכתב לשם המתגרשת.

שנינו במשנה, כָּתַב לְגָרֵשׁ אֶת אשתו הַגְּדוֹלָה לֹא יְגָרֵשׁ בּוֹ אֶת הַקְּטַנָּה: מדייקת הגמרא, דווקא את הקְטַנָּה הוּא דְּלֵא מָצֵי מְגָרֵשׁ בֵּיהּ – אינו יכול לגרש בגט זה, הָא גְּדוֹלָה שלשמה נכתב הגט מָצֵי מְגָרֵשׁ בֵּיהּ. אָמַר רָבָא, זאת אוֹמֶרֶת – יש ללמוד מכאן ששְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן הַדְּרִין בְּעִיר אַחַת – שני אנשים שגרים בעיר אחת ושמם ושם אבותם שוה, מוֹצִיאִין שְׁטַר חוֹב עַל אֲחֵרִים – יכולים לתבוע חוב מאחרים בשטר, ואין הלוה יכול לטענו ליוסף בן שמעון שמחזיק את השטר, לא ממך לויתי אלא מהשני. שהרי במשנתינו מבואר שאף שיש עוד אשה ששמה כשמה, יכולה היא להתגרש, ונאמנת היא שקיבלה אותו מהבעל ויכולה להינשא. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרבא, אֶלָּא מֵעַתָּה – אם כדבריך, אף בְּרֵישָׁא – בדין השני במשנה דְּקָתָנֵי 'כתב לגרש את אשתו ונמלך ומצאו בן עירו ואמר לו שְׁמִי כְּשִׁמְךָ ושם אשתי כשם אשתך, פָּסוּל לְגָרֵשׁ בּוֹ', שמא נדייק שֵׁנִי הוּא דְּלֵא מָצֵי מְגָרֵשׁ בֵּיהּ – דווקא השני אינו יכול לגרש בגט זה הָא רִאשׁוֹן מָצֵי מְגָרֵשׁ בֵּיהּ – הראשון שכתב גט זה לעצמו ונמלך יכול לחזור בו ולגרש בגט זה, וְהָא אַמְרִינָן – הרי שנינו (ב"ב קעב.) לגבי שני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת, שיכולים הם להוציא שטר חוב על אחרים, 'וְלֹא אַחֵר יָכוֹל לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן שְׁטַר חוֹב', מפני שכל אחד יכול לומר שלא הוא לוה אלא יוסף בן שמעון השני, ואם כן גם לגבי גט יש לחשוש שלא הוא כתבו לאשתו אלא יוסף בן שמעון אחר כתב לגרש את אשתו ונמלך והשליכו ומצאתו זו שרוצה להתגרש. אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר – מה יש לך לתרץ, שמדובר כשמוסר לה את הגט בְּעִדֵּי מְסִירָה – בפני עדים שמכירים אותו ואותה, וְכִדעת רַבִּי אֶלְעָזָר הִיא שעדי מסירה הם העיקר בגט ואין צורך שכשרות הגט תהא מוכחת בחתימת העדים, ואם כן הָכָא נַמִּי – גם כאן במקרה השלישי נאמר שמדובר בשמסר לה את הגט בְּעִדֵּי מְסִירָה וְרַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, אבל אם לא מסר לה את הגט בפני עדים, אכן יש לחשוש שמא הגט היה אצל אשתו השניה ונפל ממנה וזו מצאתו, וממילא אין להוכיח מכאן לענין שני יוסף בן שמעון.

הגמרא דנה בדיני המשנה אם נפסלת האשה לכהונה בדין גרושה: אָמַר רַב, כּוּלָּן – כל אלו השנויים במשנה אף שאין הגט מתירן להינשא לאחרים, מכל מקום פּוֹסְלִין אותן בִּכְהוּנָּה – אם הבעל כהן נפסלות עליו כגרושה, משום ריח הגט, חוץ מִן הגט הָרִאשׁוֹן שמנתה המשנה, שנכתב כדי להתלמד ואפילו ריח הגט אין בו כיון שלא נכתב לשם גירושין כלל. וּשְׁמוּאֵל אָמַר אַף רִאשׁוֹן נַמִּי – גם הגט הראשון שנכתב להתלמד, פּוֹסֵל את האשה על בעלה אם כהן הוא, שאף הוא נחשב ריח הגט. וְאִדְּדָא שְׁמוּאֵל לְטַעְמֵיהּ – שמואל הולך בזה לשיטתו, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, כָּל מָקוֹם שֶׁשָּׁנוּ חֲכָמִים שהגֵּט פָּסוּל, כוונתם שהוא פָּסוּל לענין שאינה יכולה להינשא לאחר, אולם וּפּוֹסֵל את האשה לכהונה. וכן כל מקום שאמרו חכמים חֲלִיצָה פְּסוּלָה, החליצה אכן פְּסוּלָה ואינה מתירתה להינשא לשוק, אולם וּפּוֹסַלְתָּהּ מִן הָאַחִין – נאסר על האחים לייבם אותה, כיון שנעשה בה מעשה חליצה.

בְּמַעֲרָבָא אָמְרֵי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר – בארץ ישראל אמרו בשם רבי אלעזר, שֶׁמֹּאל וְלֵילָה – חליצה שנעשתה ברגל שמאל או בלילה, פְּסוּלוֹת וּפּוֹסְלוֹת – אינן מתירות אותה לשוק, אולם פוסלות אותה על שאר האחים מלייבם אותה.

אבל אם חלץ לה קָטָן וְכן אם נעשתה החליצה **באַנְפִּילִיָּא** – במנעלים רכים העשויים מבד, חליצות אלו **פְּסוּלוֹת**, ואינן חשובות כחליצה כלל, וְלכן אף **אֵין פּוֹסְלוֹת** אותה מלהתייבם על ידי שאר האחים.

הגמרא מביאה שיטות נוספות לענין פסול לכהונה: **וְעִירִי אָמַר, כּוּלָּן** – כל המקרים שבמשנה, **אֵין פּוֹסְלִין** אותה לכהונה, **חוּץ מִן הָאַחֲרוֹן** שאמר 'כתוב לאיזו שארצה אגרש', שגזו זה פוסלה לכהונה, **וְכֵן אָמַר רַב אַסִּי כּוּלָּן אֵין פּוֹסְלִין חוּץ מִן הָאַחֲרוֹן. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אַף אַחֲרוֹן נַמִּי אֵינוֹ פּוֹסֵל** לכהונה, משום שאין ברירה, והגט אינו גט כלל. **וְאָזְדָּא רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעְמֵיהּ** – והולך רבי יוחנן לשיטתו, **דְּאָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָאחין שֶׁחָלְקוּ** – שחילקו ביניהם את ירושת אביהם, אין אומרים שנתברר למפרע איזה חלק ירש כל אחד, אלא **לָקוּחוֹת הֵן** נחשבים, שכל אחד קנה את חלקו בירושה מאחיו, **וּמַחֲזִירִין זֶה לָזֶה בְּיוֹבֵל** – ולכן צריכים להחזיר אחד לשני את חלקו ביובל, כדין לקוחות שקנו שדות בארץ ישראל שהקרקע חוזרת לבעליה ביובל.

הגמרא מבארת מדוע הוצרך רבי יוחנן להשמיע שאין ברירה בשני מקומות: **וּצְרִיכָא** – צריך היה רבי יוחנן לומר את שתי המימרות, משום **דְּאִי אִיתְּמַר בְּהָא** – אם היה אומר שאין ברירה לגבי גט, היינו אומרים דוקא **בְּהָא קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן דְּאֵין בְּרֵירָה, מִשּׁוּם דְּבְעִינָן 'לָהּ' לִשְׁמָהּ** – שלומדים מתיבת 'לה' שצריך שיהיה כתוב לשמה, וכשכותב לאיזו שארצה אינו נחשב לשמה, **אֲבָל** בשאר מקומות יש ברירה, ולכן **הָתָם** – באחין שחלקו יהא דינם שאין מחזירים זה לזה ביובל, שרק **בְּמֻכָּר הוּא דְּאָמַר רַחֲמָנָא לִיהֲדַר בְּיוֹבֵל** – שתחזור השדה לבעליה ביובל, **אֲבָל יְרוּשָׁה וּמַתָּנָה לֹא. וְאִי אַשְׁמְעִינָן שָׁדֶה** – אם היה רבי יוחנן אומר את דינו רק לגבי אחין שחלקו, לא היה מובן מדבריו שהדין הוא שאין ברירה, אלא אפשר שהיה מסתפק בזה ורק שם **מִשּׁוּם דְּלִחוּמְרָא** – משום מצות יובל, החמיר להחשיבם כלקוחות ולהחזיר ביובל, **אִי נַמִּי כַּתְּחִילָּה** – או שהיינו אומרים שטעמו לגבי יורשים הוא משום שדין הוא שביובל חוזרים השדות להיות בלי שום חלוקה כמו שהיו בתחילה ללא חלוקה, **אֲבָל הָכָא אֵימָא לֹא** – כאן לגבי גט לא יהא הדין שאינו פוסלה מן הכהונה כי יש ברירה. לכן **צְרִיכָא** – היה צריך רבי יוחנן לומר את דינו גם בגט וגם באחין שחלקו, כדי שנדע שבכל האופנים אין ברירה.

הגמרא דנה בענין ברירה: **בָּעָא מִינֵּיהּ רַב הוֹשַׁעְיָא מַרְבָּ יְהוּדָה, אָמַר** הבעל **לְלַבְלָר** – לסופר, **כְּתוֹב לִי גֵּט לְאֵיזוֹ מִשְׁתֵּי נִשַּׁי שֶׁתֵּצֵא בַּפֶּתַח תְּחִילָּה, מַהוּ** – מה הדין, האם יש ברירה, כשיצאה הראשונה התברר שלשמה נכתב הגט, או אין ברירה והגט פסול. **אָמַר לֵיהּ** – השיב לו רב יהודה, **תְּנִיתוּהָ** – שנינו דין זה במשנתינו, **יָתֵר מִיכָּן, אָמַר לְלַבְלָר כְּתוֹב לְאֵיזוֹ שֶׁאַרְצֶה אֲגָרֵשׁ, פָּסוּל לְגָרֵשׁ בּוֹ, אַלְמָא אֵין בְּרֵירָה** – מוכח שאין ברירה, כי אם יש ברירה הגט כשר, שהרי התברר שדעתו היתה לגרש אותה.

אֵיתִיבֵיהּ – הקשה רב הושעיא לרב יהודה ממשנה בפסחים (פט.), אדם **הָאוֹמֵר לְבָנָיו** קודם עלייתו לירושלים, **הֲרֵינִי שׁוֹחֵט אֶת** קרבן **הַפֶּסַח עַל דַּעַת** שיהא נמנה עליו **מִי שֶׁיַּעֲלֶה מִכֶּם רִאשׁוֹן לִירוּשָׁלַיִם, וְאֲנִי מַקְנֶה לוֹ** את חלקו בשעת שחיטה, **כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס הָרִאשׁוֹן מֵהֶם רִאשׁוֹ וְרוּבּוֹ לִירוּשָׁלַיִם לְאַחַר שְׁחִיטַת הַקָּרְבָּן, זָכָה בְּחֶלְקוֹ** – בקרבן, כיון שיש ברירה והתברר שנשחט לשמו, **וּמְזַכֶּה אֶת שְׁאָר אֶחָיו לֶאֱכוֹל עִמּוֹ** – מחלקו. ואם כן יש ללמוד מכאן שיש ברירה.

אָמַר לֵיהּ – השיב לו רב יהודה, **הוֹשַׁעְיָא בְּרִי** [–בני], **מָה עִנְיַן פְּסָחִים אֵצֶל גִּיטִּין** – מה הדמיון בין המשנה בפסחים למשנתינו, **הָא אִתְּמַר עֲלָהּ** – הרי בביאור המשנה בפסחים **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, שבאמת האב המנה את כולם על הקרבן, ומה שאמר להם 'על מי שיעלה מכם ראשון' היה רק **כְּדֵי לְזָרְזָן בְּמִצְוֹת. דְּיָקָא נַמִּי** – דברי רב יהודה מדייקים מדין המשנה, **דְּקָתָנֵי 'כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס רִאשׁוֹן רִאשׁוֹ וְרוּבּוֹ לִירוּשָׁלַיִם זָכָה בְּחֶלְקוֹ וּמְזַכֶּה אֶת אֶחָיו עִמּוֹ'** ויכולים גם הם לאכול מהקרבן, **אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא דְּאַמְנִינְהוּ מֵעִיקָּרָא** – אם מדובר שממנה את כולם על הקרבן בשעת שחיטה, **שַׁפִּיר** – מובן מדוע הם אוכלים מהקרבן, **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ דְּלֹא אַמְנִינְהוּ** – אם לא המנה אותם בשעת שחיטה, **לְאַחַר שְׁחִיטָה מִי קָמִיתְּמַנּוּ** – וכי אחרי שחיטת הפסח יכולים להמנות עליו, **וְהָתְנַן** – הרי שנינו (שם), **נִמְנִין וּמוֹשְׁכִין יְרֵיהֶן מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיִּשָּׁחֵט** – הרוצה להמנות על הקרבן, או שכבר נמנה ורוצה למשוך ידו ולהמנות על קרבן אחר, יכול לעשות זאת רק קודם שחיטת הקרבן. ואיך יאכלו שאר האחים שלא היו מנויים בשעת שחיטה, הרי הפסח נאכל רק למנוייו.

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – וכן מבואר גם בברייתא, שאמר כן כדי לזרזם, ששנינו, **מַעֲשֶׂה** היה **וְקָרְבוּ בָּנוֹת לְבָנִים** והגיעו ראשונות לירושלים, **וְנִמְצְאוּ בָּנוֹת זְרִיזוֹת וּבָנִים שְׁפָלִים** – עצלים. ולא כתוב שהבנות זכו בקרבן והבנים לא, ומוכח שהאב המנה את כולם, ורק רצה לזרזן.

אביי מקשה על המשא ומתן בין רב הושעיא לרב יהודה: **אָמַר אַבָּיֵי, קָא בָּעֵי מִינֵּיהּ** – רב הושעיא שאל אם יש ברירה לגבי גט שהבעל היה **תּוֹלֶה** את תנאו **בְּדַעַת אֲחֵרִים**, כלומר בדעת נשיו, איזו מהן שתצא תחילה, **וְקָא פָּשִׁיט לֵיהּ** – ורב יהודה פשט לו שאין ברירה מדין המשנה שהבעל תולה את תנאו **בְּדַעַת עַצְמוֹ**, כלומר 'לאיזו שארצה אגרש', **וְהָדַר מוֹתִיב לֵיהּ** – וחוזר רב הושעיא ומקשה על תשובתו ממקרה שאדם תולֶה את תנאו **בְּדַעַת אֲחֵרִים**, כלומר בבניו, שאמר 'על מי שיעלה מכם ראשון לירושלים'. והרי אפשר לחלק ולומר שבתולה בדעת עצמו אין ברירה, אבל בתולה בדעת אחרים יש ברירה.

רבא מתרץ את קושית אביי: **אָמַר רָבָא מַאי קוּשְׁיָא** – מה הקושיא, **דִּלְמָא דְּמַאן דְּאִית לֵיהּ בְּרֵירָה** – אולי להסוברים שיש ברירה, **לֹא שְׁנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ וְלֹא שְׁנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים אִית לֵיהּ בְּרֵירָה** – אין חילוק בין אם תולה תנאו בדעת עצמו, או תולה תנאו בדעת אחרים, תמיד יש ברירה, **וּמַאן דְּלֵית לֵיהּ בְּרֵירָה** – ולהסוברים אין ברירה, **לֹא שְׁנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ וְלֹא שְׁנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים לֵית לֵיהּ בְּרֵירָה.**

אָמַר לֵיהּ רַב מְשַׁרְשִׁיָא לְרָבָא – שאל רב משרשיא את רבא, איך אפשר לומר שאין חילוק בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים, **וְהָא רַבִּי יְהוּדָה דְּתוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ לֵית לֵיהּ בְּרֵירָה וְתוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים אִית לֵיהּ בְּרֵירָה** – הרי מצאנו שרבי יהודה סובר שבתולה בדעת עצמו אין ברירה, ובתולה בדעת אחרים יש ברירה. ומבאר רב משרשיא את דבריו, **בְּתוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ לֵית לֵיהּ בְּרֵירָה** – דעת רב יהודה שאין ברירה, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **הַלּוֹקֵחַ יַיִן מִבֵּין הַכּוּתִּים** החשודים על הפרשת תרומות ומעשרות, ורוצה לשתות מהיין אלא שאין לו כלים טהורים להניח בהם את התרומות והמעשרות, **אוֹמֵר שְׁנֵי לוּגִין** [מתוך המאה שבחבית] **שֶׁאֲנִי עָתִיד לְהַפְרִישׁ** כשיהיו לי כלים, **הֲרֵי הֵן תְּרוּמָה** גדולה על כל החבית, **עֲשָׂרָה** – עשירית ממה שנשאר בחבית יהיו **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן** ללוי, **תִּשְׁעָה** [כלומר, עשירית ממה שנשאר, דהיינו עשירית משמונים ושמונה לוגין], יהיו **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי**, וצריך להעלותן לירושלים, או לפדותן ולהעלות את דמיהן לירושלים,

רש"י

קטן ואנפיליא = קילצו"ן של בגד. לאו חליצה כלל, ד"איש" ו"נעל" כתובים בפרשה, "ואם לא יחפוץ האיש" וגו'. **חוץ מן האחרון** — דלחומרא אמרינן יש ברירה, ופסולה לכהונה. אבל אינך כולהו — אפילו ריח הגט אין בהם. ולא דמו למגורשת מאישה ולא התירה לכל אדם, דההיא — לההוא מילתא מידהא לשמו ולשמה נכתב. **אפילו אחרון אינו פוסל** — דאין ברירה. **לקוחות הן** — דאין ברירה, דאיכא למיחש חלק שנטל זה היה ראוי לאחיו, והחליפו. והיינו לקיחה. וחוזר ביובל לתחילתו, משום מצות יובל, והדר שקליה כדמעיקרא. **דלחומרא** — מחזירין חומרא היא, ואי נמי הוה מספקא ליה — אזיל לחומרא. אבל אינו פוסל — קולא הוא, ואי לאו דפשיטא דאין ברירה — לא אזיל לקולא. **אי נמי כתחילה** — כשם שמתחילה היתה בלא חלוקה, לאיש אחד — כך יחזור ביובל לאיש אחד. וטעמא לאו משום דאין ברירה הוא. **לאיזו שתצא בפתח תחילה** — יהא הגט לשמה. ושמותיהם היו שוין. **מהו** — יש ברירה או אין ברירה? **על מי שיעלה מכם** — יהא נמנה עליו, ואני מקנה לו חלקו בשעת שחיטה. **כיון שנכנס ראשון** — לאחר שחיטה ראשו ורובו. **זכה בחלקו** — דאמרינן: יש ברירה, דמשעת שחיטה היה זה ראוי לכך, ונשחט פסח זה עליו. ומזכה את אחיו עמו לימנות בחלקו. ולקמיה מוקי לה שפיר. **אמר רבי יוחנן כדי לזרזן במצות** — אביזהן המנה את כולן עליו משעת שחיטה, והא דקאמר "על מי שיעלה ראשון" — לזרזינהו אתא, כלומר: נראה איזה הוא ראשון. ולא הודיעם מה בלבו. **שפיר** — משום הכי מזכה את אחיו עמו. **נמנין** — הרוצה לימנות. **ומושכין את ידיהן** — מי שהיה נמנה, ורוצה לימשך ולהמנות על אחר — מושך ידיו הימנו. **עד שישחט** — אבל לאחר שחיטה — לא נמנין ולא נמשכין, דכתיב "ואם ימעט הבית" אם באו להמעט ולהמשך ממנו — מהיות משה = בחיותו של שה יתמעטו. **תניא נמי הכי** — דלא נתבוין אלא לזרזן, ומיהו, כולהו אמנינהו. **ובנים שפלים** — ולא קתני: ונמצאו בנות זוכות בפסח ובנים לא זכו. **אמר אביי קבעי מיניה** — אתמוהי מתמה אביי ברב יהודה ורב אושעיא: קבעי מיניה "לאיזו שתצא בפתח תחילה" — דתלה (זה) המתנה בדעת אחרים, וקפשיט ליה "לאיזו שארצה" — דהיינו תולה בדעת עצמו? דילמא תולה בדעת עצמו לית לן ברירה, דמדאתני ברישא גילה בדעתו שהיה פוסח על שתי סעיפים, וליכא למימר הוברר דמעיקרא דעתיה להאי. אבל זה שתלה באחרים — גמר בדעתיה מעיקרא לאיזו שתצא! **מבין הבותים** — קודם גזירה, ואין לו כלי להפריש תרומות ומעשרות בזן, והוא צריך לשתות. וכותים גירי אמת חשיב להו, ואין ארץ ישראל נפקעת מקדושתה על ידיהם, והן חשודין על המעשרות ועל התרומה. ולא כעמי הארץ שרובן מעשרין וכולן מפרישין תרומה, אבל כותים חשודין על הכל, והלוקח מהן צריך לעשר ודאי. **שני לוגין** — מתוך מאה. **הרי הן תרומה** — בתוכו. ומיחל

תוספות

קטן ואנפיליא פסולות ואין פוסלות – ואם תאמר: שמואל ובני מערבא במאי פליגי – בקטן? הא פלוגתא דרבי מאיר ורבנן בסוף "האשה רבה" (יבמות צו,א), דתניא: עשו ביאת בן תשע כמאמר בגדול, ורבי מאיר אומר: עשו חליצת בן תשע כגט בגדול. אבל לרבנן ביאה – אין, חליצה – לא. ובפרק "מצות חליצה" (שם קה,ב) אמתניתין דהחולצת מן הקטן חליצתה פסולה, אמר שמואל: זו דברי רבי מאיר, אבל חכמים אומרים: אין חליצת קטן כלום! ואומר רבינו יצחק: דהכא פליגי בלשון המשנה, דשמואל משמע ליה הלשון "חליצתה פסולה ופוסלת", ואתיא מתניתין כרבי מאיר, ולא משום דסבירא ליה כרבי מאיר. ובני מערבא משמע להו שפיר "פסולה ואינה פוסלת", ואתיא כרבנן. **ואי** אשמעינן שדה משום דלחומרא – ואם תאמר: לקולא נמי שמעינן ליה דאין ברירה, בפרק בתרא דבכורות (נו,ב) גבי מעשר בהמה, דקאמר: אפילו חלקו היורשין תשעה כנגד תשעה, עשרה כנגד עשרה – אין אומרים: זהו חלקו המגיעו! ויש לומר: דמכל מקום לא שמעינן גט מינה, כדאמר התם: דאי אתמר בהא – בהא קאמר רבי יוחנן דומיא ד"בנך", מה בנך ברור לך – אף צאנך ברור לך.

אי אמרת בשלמא דאמנינהו מעיקרא שפיר – תימה: דבנדרים משמע דאיירי בלא אמנינהו, ד"שה לבית אבות" לאו דאורייתא, ואין צריך שום מינוי. דקאמר בפרק "אין בין המודר" (נדרים לו,א): ואי אמרת "שה לבית אבות" דאורייתא – אבישרא קאי ומזכה להון? ואלא למה אמר להון אבהון – כדי לזרזן במצות. ויש לומר: דסוגיא דהכא איירי אי אמרינן "שה לבית אבות" דאורייתא. **והדר** מותיב ליה תולה בדעת אחרים – על זה אינה תמיהה, דשפיר מותיב למאי דפשיט ליה.

הלוקח יין מבין הכותים – ברייתא היא. דבמשנה דפרק שביעי דדמאי (משנה ד) לא תני אלא מילתא דרבי מאיר לחודה. ואף על גב דרבי מאיר גזר על יינן בפרק קמא דחולין (ו,א) – זאת נשנית קודם גזירה. ורבי יוסי ורבי שמעון, אף על גב דסבירא להו במנחות בפרק "רבי ישמעאל" (סו,ב) דכותים גרי אריות הן, דאמר: תורמין משל גוים על של כותים – מכל מקום, כיון שפורשים מעבודה זרה יותר משאר גוים, ומחזיקין בתורה שבכתב, וגם אלהיהם אינם עובדים כמו שהיו עושים בבית ראשון – להכי בשגזרו על יינן של גוים לא גזרו על של כותים. אף על פי שגזרו על פיתם – על יינם לא גזרו. אי נמי – הכא במטהר יינם.

עשרה מעשר ראשון כו' – לאו דוקא עשרה ותשעה, דבשהסיר שני לוגין לתרומה גדולה – פשו לה מאה נכי תרתי. ויש מפרשים דאין המעשר מתמעט משום תרומה גדולה, כיון דחטה אחת פוטרת את הכרי. **שני** לוגין שאני עתיד להפריש – כותים אפילו תרומה גדולה לא מפרשי. דאף על גב דבפרק "שלשה שאכלו" (ברכות מז,ב) אמר: הני כותאי עשורי מעשרי כראוי, דבמאי דכתיב באורייתא מיזהר זהירי – הני מילי כשעושין לאבול לעצמן, ואפילו מעשר ראשון מפרשין, אבל למכור – אין מפרשין כלל, דלא קפדי א"לפני עור". אף על גב דאין חשודין על גזל – לא חשיב להו גזל, דהוי ממון שאין לו תובעים. דהא עמי הארץ נמי לא נחשדו על הגזל, ונחשדו על המעשר. ועוד: דכל זמן שלא הופרש – אינו דומה להו גזל, שעדיין לא נתחייב ליתן לכהן וללוי. ועוד: סומכין כותים אהא דדרשינן בבבא מציעא (פח,ב): "ואכלת" – ולא מוכר.

ומיחל

קָטָן וְאַנְפִּילְיָא - פְּסוּלוֹת וְאֵין פּוֹסְלוֹת. זְעֵירֵי אָמַר: כּוּלָּן אֵין פּוֹסְלִין חוּץ מִן הָאַחֲרוֹן, וְכֵן אָמַר רַב אַסִי: כּוּלָּן אֵין פּוֹסְלִין חוּץ מִן הָאַחֲרוֹן; וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אַף אַחֲרוֹן נַמִי אֵינוֹ פּוֹסֵל. וְאַזְדָּא רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעֲמֵיהּ, דְּאָמַר רַבִּי אַסִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ - לְקוּחוֹת הֵן, וּמַחֲזִירִין זֶה לָזֶה בַּיּוֹבֵל. וּצְרִיכָא; דְּאִי אִיתְּמַר בְּהָא - בְּהָא קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן דְּאֵין בְּרֵירָה, מִשּׁוּם דְּבָעְינַן "לֶהָ" - לִשְׁמָהּ, אֲבָל הָתָם - מֶכֶר הוּא דְּאָמַר רַחֲמָנָא לִיהַדַּר בַּיּוֹבֵל, אֲבָל יְרוּשָׁה וּמַתָּנָה לָא; וְאִי אַשְׁמַעִינַן שָׁדֶה - מִשּׁוּם דִּלְחוּמְרָא, אִי נַמִי כִּתְחִילָּה, אֲבָל הָכָא אֵימָא לָא, צְרִיכָא. בְּעָא מִינֵּיהּ רַב הוֹשַׁעְיָא מֵרַב יְהוּדָה: אָמַר לְלַבְלָר: "כְּתוֹב לְאֵיזוֹ שֶׁתֵּצֵא בַּפֶּתַח תְּחִילָּה", מַהוּ? - אָמַר לֵיהּ, תְּנִיתוּהָ: יָתֵר מִיכָּן, אָמַר לְלַבְלָר: "כְּתוֹב לְאֵיזוֹ שֶׁאֶרְצֶה אֲגָרֵשׁ" - פָּסוּל לְגָרֵשׁ בּוֹ. אֶלְּמָא אֵין בְּרֵירָה! אֵיתִיבֵיהּ: הָאוֹמֵר לְבָנָיו "הֲרֵינִי שׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח עַל מִי שֶׁיַּעֲלֶה מִכֶּם רִאשׁוֹן לִירוּשָׁלַיִם", כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס רִאשׁוֹן רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ - זָכָה בְּחֶלְקוֹ וּמְזַכֶּה אֶת אֶחָיו עִמּוֹ! - אָמַר לֵיהּ: הוֹשַׁעְיָא בְּרִי, מָה עִנְיַן פְּסָחִים, אֵצֶל גִּיטִּין? הָא אִתְּמַר עָלֶהָ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּדֵי לְזָרְזָן בְּמִצְוֹת. דַּיְקָא נַמִי, דְּקָתָנֵי: כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס רִאשׁוֹן רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ - זָכָה בְּחֶלְקוֹ וּמְזַכֶּה אֶת אֶחָיו עִמּוֹ; אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא דְּאַמְנִינְהוּ מֵעִיקָּרָא - שַׁפִּיר, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ דְּלָא אַמְנִינְהוּ, לְאַחַר שְׁחִיטָה מִי קָמִיתְמַנּוּ? וְהָתְנַן: נִמְנִין, וּמוֹשְׁכִין יְדֵיהֶן מִמְּנוּ עַד שֶׁיִּשָּׁחֵט! תְּנֵיָא נַמִי הָכִי: מַעֲשֶׂה וְקָדְמוּ בָּנוֹת לַבָּנִים, וְנִמְצְאוּ בָּנוֹת זְרִיזוֹת וּבָנִים שְׁפָלִים. אֲמַר אַבָּיֵי: קָא בָּעֵי מִינֵּיהּ תּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים, וְקָא פָּשֵׁיט לֵיהּ תּוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ, וַהֲדַר מוֹתִיב לֵיהּ תּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים? - אָמַר רָבָא: מַאי קוּשְׁיָא? דִּלְמָא דְּמַאן דְּאִית לֵיהּ בְּרֵירָה, לָא שְׁנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ וְלָא שְׁנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים - אִית לֵיהּ בְּרֵירָה, וּמַאן דְּלֵית לֵיהּ בְּרֵירָה, לָא שְׁנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ וְלָא שְׁנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים - לֵית לֵיהּ בְּרֵירָה! - אֲמַר לֵיהּ רַב מְשַׁרְשִׁיָא לְרָבָא: וְהָא רַבִּי יְהוּדָה, דְּתוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ לֵית לֵיהּ בְּרֵירָה, וְתוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים אִית לֵיהּ בְּרֵירָה! תּוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ לֵית לֵיהּ בְּרֵירָה, דְּתַנְיָא: הַלּוֹקֵחַ יַיִן מִבֵּין הַכּוּתִּים, אוֹמֵר "שְׁנֵי לוּגִּין שֶׁאֲנִי עָתִיד לְהַפְרִישׁ הֲרֵי הֵן תְּרוּמָה, עֲשָׂרָה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, תִּשְׁעָה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי", ומיחל

תוספות

ומיחל פירש בקונטרס: מחלל בדבורא בעלמא על המעות, ושותה בלא הפרשה. ואין נראה, דדוקא גבי דמאי קתני בהך משנה בסיפא: ומחלל על המעות, לפי שקבע לו מקום, דקתני התם: מעשר שני בצפונו או בדרומו, דהוי כמו הפרשה. דבערב שבת בין השמשות איירי, כדאמרינן בתוספתא (דדמאי פרק ח) (דקתני: וקדש עליו היום), ולכך בדמאי יכול לקבוע לו מקום – דספק חשכה מעשרים את הדמאי. אבל בכותים – הוי ודאי, ולכך לא קתני גבי כותים מעשר שני בצפונו או בדרומו, ולא קתני נמי ומחלל על המעות כדקתני גבי דמאי. אלא "מיחל", פירושו: מתחיל, או כמו שפירש רבינו תם: דמיחל כמו מיהל בה"א, פירוש: מערב במים ומוזג, כמו "סבאך מהול במים" (ישעיה א). ואחר שבת יפרישו מעשר ראשון ושני, כדקתני בתוספתא: עשרה הבאים אחריהם. תשעה הבאים אחריהם, דכיון שאינו יכול לקבוע לו מקום, אם היה שותה בלא הפרשה – הוה שותה טבל למפרע. **דברי** רבי מאיר – משמע דאית ליה לרבי מאיר ברירה. ולרבי יהודה נמי קאמר רבא במסקנא דאית ליה ברירה, והכא אסר משום דחייש לבקיעת הנוד. ואילו בפרק "יש בכור" (בכורות מח,א) גבי נתנו עד שלא חלקו מוקי רבא דרבי מאיר ורבי יהודה כרב אסי, דאמר: האחין שחלקו – מחצה יורשין ומחצה לקוחות. אלמא: מספקא להו! ויש לחלק בין הכא שמברר דבריו, ומתנה בפירוש, ואומר: שאני עתיד להפריש, לההיא ד"אחין שחלקו", שאינו מברר כלום. וב"מרובה" (בבא קמא סט,ב) דפריך דרבי יוחנן אדרבי יוחנן, דבההיא ד"בל המתלקט" אית ליה ברירה וגבי "אחין שחלקו" שמעינן דלית ליה ברירה, וחזור בו התלמוד מתוך קושיא זו – הוה מצי לחלק כדפירשנו, אלא דניחא ליה למימר: לעולם "כל הנלקט", כדקתני במתני', וניחא ליה למימר: לעולם לא תיפוך. ועוד: דאי הוה משני הכי – אכתי הוה קשיא ליה אידך דרבי יוחנן, דאמר לעיל: אף אחרון אינו פוסל. ולעיל ודאי כי מצריך תרי מילי דרבי יוחנן – הוה מצי למימר דצריכי, דמההיא דלקוחות הן לא הוה שמעינן דאף אחרון אינו פוסל, מטעם דפרישית. ובהא טעמא מיתרצה נמי שמואל אדשמואל, דבפרק "מי שאחזו" (גיטין עה,ב) אתקין שמואל בגיטא דשכיב מרע "אם מתי – יהא גט, אם לא מתי – לא יהא גט" ולכי מיית – הוי גיטא, אלמא סבר דיש ברירה, ובסוף ביצה (לז,ב) גבי "שנים שלקחו חבית ובהמה בשותפות", אמר שמואל דחבית נמי אסורה. **רבי** יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אוסרין – משמע דרבי יוסי לית ליה ברירה. וכן בפרק "בכל מערבין" (עירובין לז,ב) גבי "מעשר שני שיש לי בביתי יהא מחולל על סלע שתעלה בידי מן הכיסו", דאמר רבי יוסי: לא חילל. וקשה: דתנן ב"מי שאחזו" (גיטין עג,א) גבי מה היא באותן הימים – רבי יוסי אומר: מגורשת ואינה מגורשת, ולכי מיית – הוי גיטא. אלמא: יש ברירה, כדדייק בסמוך! ולמאן דמחלק בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים – ניחא, אבל למאן דלא מחלק – קשיא! ויש לומר: דהתם בגיטין עומד הדבר להתברר בודאי בהכי, או יהיה או ימות. אבל הכא – יכול להיות שלא יבא לידי הפרשה לעולם, או לא יעלה סלע מן הכיסו. והשתא נמי אתי שפיר דשמואל אדשמואל. תימה: למאי דסלקא דעתך דרבי יהודה לית ליה ברירה – אם כן סבר כרבי יוחנן, דאמר: האחין שחלקו לקוחות הן, ומחזירין זה לזה ביובל – אם כן לא משכחת דמייתי ביכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון, דאין להן אלא קנין פירות. ורבי יהודה אית ליה ב"החובל" (בבא קמא צ,א) לאו כקנין הגוף דמי, גבי דין "יום או יומים"! ולרבי יוסי נמי קשיא, דהכא סבר דאין ברירה, וב"החובל" מספקא ליה אי קנין פירות כקנין הגוף דמי אי לאו, גבי דין יום או יומים. וכהאי גוונא דייק התלמוד בסוף "השולח" (גיטין מח,א)! ותירץ רבינו יצחק: דמדין יום או יומים אין ללמוד בעלמא, דשאני התם דכתיבי קראי "כספו" ו"תחתיו", ולהכי לא מייתי לה ב"השולח" כי מייתי להיא ד"שדה אחוזה". ועוד אומר רבינו יצחק: דדוקא רבי יוחנן אית ליה דמחזירין זה לזה ביובל, אבל שאר אמוראי סברי: אף על גב דלקוחות הן – אין מחזירין, דגזירת הכתוב היא דאין מחזירין, דלענין זה אינם לקוחות. ורבי יוחנן דסבר מחזירין – יפרש טעמו [דרבי יהודה] משום בקיעת הנוד, כדמסיק ב"מרובה" (בבא קמא סט,א) דלרבי יוחנן אית ליה לרבי יהודה ברירה. ומתוך דהיא גופא דאחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל – חוזר בו מסברא ראשונה. **מה** היא באותן הימים – פירש בקונטרס: דקאי אריש, דתנן ב"מי שאחזו" (גיטין עג,א): "הרי זה גיטך מהיום אם מתי מחולל זה" – הרי זה גט אם מת, וקאמר: מה היא כל ימי החולי. וקשה: דדתם (עג,ב) פריך עלה בגמרא: ולכי מיית הוי גיטא? והא אין גט לאחר מיתה! ומאי קושיא? אי קאי א"מהיום" – אם כן חל גט מחיים! ושם פירש בקונטרס דלא קאי א"מהיום", אלא מילתא באפיה נפשה היא. ויש לומר: דלעולם קאי א"מהיום", והכי פריך: כיון דאמר שהיא כאשת איש – אם כן לא חל הגט מחיים אלא לאחר מיתה, אם כן, לכי מיית היכי הוי גט? הא אין גט לאחר מיתה! ומשני: באומר "מעת שאני בעולם", פירוש: מה שאמר "מהיום" – היינו שיחול הגט שעה אחת קודם מיתתו, ולאו דוקא מהיום ממש קאמר, אלא כלומר: מהיום שאני בעולם. דכיון שתולה הדבר במיתתו – אינו חרשש רק שיחול הגט מחיים. וכן משמע בתוספתא, דקתני: "זה גיטך מהיום" – הימים שבינתים זכאי במציאתה ובמעשה ידיה כו', משמע אף על גב דאמר "מהיום" – לא מהיום ממש קאמר. **ולכי** מיית הוי גיטא אלמא יש ברירה – פירש בקונטרס: אף על גב דתנאי הוא – צריך ברירה, כיון דאין בידו, ובשעת התנאי מתקיים מאליו, ואי לאו משום ברירה – לא הוי גט. ולא דמי לשאר תנאים שבידו לקיימם ודעתו לקיימם. ומיהו, הכא על כרחך אי אפשר אלא מטעם ברירה, כיון דמוקי לה ב"מי שאחזו" (גיטין עג,ב) באומר "מעת שאני בעולם", פירוש: שעה אחת קודם מיתתו. ואותה שעה שהגט חל אינה מבוררת וידוע, וצריך ברירה. ומכל מקום כדברי רש"י כן הוא – אפילו בתנאי צריך ברירה, ד"הריני בועליך על מנת שיצרצה אבא" חשיב לקמן ברירה. והא דאמר בפרק "בכל מערבין" (עירובין לז,ב): "הרי זו תרומה על זו אם ירדו גשמים היום" כו' – הכי נמי דלא הוי תרומה? היינו למאן דאית ליה ברירה קאמר. תימה: דבפרק "בכל מערבין" (שם לז,ב) אמר רב: ליתא למתני' מקמי איו. ופריך: אדרבה, ליתא לאיו מקמי מתניתין! ומשני: לא סלקא דעתך, דשמעינן ליה לרבי יהודה דלית ליה ברירה, דתנן: הלוקח כו'. והשתא אכתי ליתא לדאיו ולההיא ד"הלוקח" מקמי מתניתין דעירובין ומתניתין ד"מי שאחזו" דמייתי הכא, ומקמי בריתא ד"מרובה" (בבא קמא סט,א) דקאמר רבי יהודה: שחרית אומר בעל הבית "בכל מה שילקטו" כו' – דבכל הני אית ליה לרבי יהודה ברירה! ויש לומר: דרב מחלק בין תולה בדעתו ובין תולה בדעת אחרים. וההיא דהכא וד"מרובה" – הוי תולה בדעת אחרים, והתם אית ליה ברירה, אבל תולה בדעת עצמו – לית ליה ברירה. והכי פירושו התם: ליתא למתני' דקתני דאית ליה לרבי יהודה ברירה אפילו תולה בדעת עצמו, מקמי איו וההיא ד"הלוקח". והא דפריך אההיא דאיו: מאי שנא "לכאן ולכאן" דאין ברירה כו' – לא לרב פריך, דלדידיה דמחלק בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים – אתי שפיר. אלא למי שאינו מחלק פריך. ורבי יוחנן נמי, דמשני: וכבר בא חכם – אינו מחלק, דלדידיה ודאי ליתא לדאיו מקמי כל הנהו. ומיהו, קשה: דבסוף ביצה (לז,ב) גבי שנים שלקחו חבית ובהמה בשותפות, מדקתך דרבי יוחנן לית ליה ברירה, מדמפרש מילתא דאיו. והא על כרחך ליתא לדאיו, כדפירשנו! ויש לומר: דהוה מצי לשנויי הכי, אלא דניחא ליה למימר "לעולם לא תיפוך". אי נמי, נהי דלרבי יוחנן ליתא לדאיו דאמר לרבי יהודה אין ברירה – מכל מקום מוכח שפיר דרבי יוחנן לית ליה ברירה, מדמשני לה. אבל קשה: דאפילו בתולה בדעת אחרים שמעינן לרבי יהודה דלית ליה ברירה, דתנן בשקלים (ט,ב), ומייתי לה בפרק "הוציאו לו" (יומא נה,א), דקאמר רבי יהודה: לא היו שופרות לקיני חובה מפני התערובות. ומפרש התם טעמא – משום חטאת שמתו בעליה, ומשום דלית ליה ברירה, כדמוכח ההיא דאיו. והשתא, הא לרב בתולה בדעת אחרים – אית ליה ברירה לרבי יהודה, ולרבי יוחנן ליתא לדאיו, ואפילו בתולה בדעת עצמו – יש לו ברירה!

בין

רש"י

ומיחל — מעשר שני מחלל, בדיבורא בעלמא, על מעות שיש לו בבית. דמה שאפשר לו לתקן לגמרי — יתקן. **ושותה מיד** — דמאחר שקרא שם — יצא לו מידי טבל. וכשהוא מוציא יין לשתייתו — הוא הנברר לחולין, ולכשיהיו לו כלים ויוציא מן הנוד לתרומה — הוא הנברר לתרומה, ויש ברירה. **ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אוסרין** — דלית להו ברירה בתולה בדעת עצמו, שהוא עצמו מוציא את היין. **מה היא באותן הימים** — לקמן ב"מי שאחזו" (עג,א): "זה גיטך מעכשיו אם מתי מחולי זה" — הרי זה גט אם מת מאותו חולי, מה היא כל ימי החולי? **כאשת איש** — אם כהן הוא — אוכלת בתרומה, ואם זיונתה — בחנק. **ולכי מיית הוי גיטא** — דקתני רישא הרי זה גט, ואיירי רבי יהודה במה היא באותן הימים — אלמא לא פליג ברישא, ולא אמרינן גט לאחר מיתה הוא, כיון דאמר "מעכשיו". ואף על גב דכשנתן הגט הוא מספקא ליה אם יחיה אם ימות, ותלה התנאי בדעת מי שמתו וחייו תלוים בידו, וכשמת — אמרינן: הוברר הדבר דמשעת נתינה היה ראוי למות מחולי זה, והוה ליה גט מההיא שעתא, שעל מנת כן מסרו. ואין זה כשאר תנאים שאדם מתנה בגט, שבידו לקיימם ודעתו לקיימם כשמתנה עליהם, ולכשנתקיים התנאי — הוי גט למפרע. דהתם לאו טעמא משום ברירה הוא. אבל הכא, דאין בידו, ובשעת התנאי הוא ספק, והתנאי מתקיים מאליו, אי לאו משום ברירה — לא הוי גט מחיים. **הא דאמרן** — בהלוקח יין. **הריני בועליך** — לשם קידושין, דאשה נקנית בביאה. **אף על פי שלא רצה האב מקודשת** — דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, וגמר בלבו לקידושין גמורים, ואפילו לא ירצה אביו.

לא

וּמִיחֵל וְשׁוֹתֶה מִיָּד, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹסְרִין; תּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים אֵית לֵיהּ בְּרֵירָה, דִּתְנַן: מַה הִיא בְּאוֹתָן הַיָּמִים? רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הֲרֵי הִיא כְּאֵשֶׁת אִישׁ לְכָל דְּבָרֶיהָ, וּלְכִי מָיֵת הָוֵי גִּיטָא. אֲמַר לֵיהּ רַב מְשַׁרְשְׁיָא לְרָבָא: הָא רַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּתוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ לֵית לֵיהּ בְּרֵירָה, וְתוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים אִית לֵיהּ בְּרֵירָה! תּוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ לֵית לֵיהּ בְּרֵירָה - הָא דַּאֲמָרַן; תּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים אִית לֵיהּ בְּרֵירָה, דְּתַנְיָא: "הֲרֵינִי בּוֹעֲלִיךְ עַל מְנָת שֶׁיְּרֻצֶּה אַבָּא", אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצָה הָאָב - מְקוּדֶּשֶׁת; רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן: רָצָה הָאָב - מְקוּדֶּשֶׁת, לא

וּמֵיחֵל – ומחלל את המעשר שני בדיבור, שאומר 'הרי מעשר שני זה שיש כאן מחולל על מעות שיש לי בביתי', **וְשׁוֹתֶה מַיִד** – ורשאי לשתות מיד מן היין שבחבית, שמיד כשקרא שם לתרומה ולמעשר יצא היין מידי איסור טבל, ואף שהיין שבחבית מעורב בתרומות ובמעשרות שקרא עליהם שם, מכל מקום לאחר מכן כשיהיו בידיו כלים ויפרישם, יתברר הדבר למפרע שהיין שהפריש הוא התרומה שקרא עליה שם, ומה ששתה קודם לכן היו חולין מתוקנים, שהרי 'יש ברירה', **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. אוּלַם רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹסְרִין** לעשות כן, משום שלדעתם 'אין ברירה'. ומוכח מכאן שרבי יהודה סובר 'אין ברירה' ב'תולה בדעת עצמו'. ומוסיף רב משרשיא להוכיח שב**תּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים אִית לֵיהּ** לרבי יהודה **בְּרֵירָה, דִּתְנַן** במשנה (להלן עג.), לגבי חולה מסוכן שנתן לאשתו גט, ואמר לה 'הרי זה גיטך מעכשיו אם אמות מחולי זה', ואם אכן מת הבעל מאותו החולי הרי זה גט, ודנה המשנה **מַה הִיא בְּאוֹתָן הַיָּמִים** – מה דינה של אשה זו בימי חולין של הבעל, דהיינו מנתינת הגט לידה עד מותו, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר הֲרֵי הִיא כְּאֵשֶׁת אִישׁ לְכָל דְּבָרֶיהָ**, ואם היה בעלה כהן מותרת היא לאכול בתרומה, וכן אם זינתה מיתתה בחנק. ומדייקת הגמרא שדברי רבי יהודה נאמרו רק על אותם הימים שבין נתינת הגט למיתת הבעל, אבל אינו פוסל את הגט שניתן בתנאי זה מטעם שהוא גט לאחר מיתה, אלא הוא מודה למה שנאמר שם ברישא של המשנה שכשהבעל אמר בשעת נתינת הגט 'מעכשיו', הרי זה גט, **וּלְפִיכָךְ לְכִי מָיֵית הָוֵי גִּיטָּא** – לאחר מיתתו של הבעל הגט חל למפרע, כי נתברר שאכן היה הבעל ראוי למות מאותו החולי. ומוכח שרבי יהודה סובר 'יש ברירה', ואף שהוכחנו למעלה להיפך, צריכים לומר שמודה רבי יהודה בתולה בדעת אחרים ש'יש ברירה', [ותנאי של מיתה אינו תלוי בידי הבעל אלא בידי שמים הוא]. וכסברת אביי שמחלק בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים.

הגמרא מביאה הוכחה נוספת לקושית אביי שיש לחלק בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים: **אָמַר לֵיהּ רַב מְשַׁרְשִׁיָא לְרָבָא, הָא רַבִּי שִׁמְעוֹן** – הרי גם רבי שמעון סובר **דְּתוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ לֵית לֵיהּ בְּרֵירָה וְתוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים אִית לֵיהּ בְּרֵירָה. לְגַבֵּי תוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ לֵית לֵיהּ** – שאין רבי שמעון סובר **בְּרֵירָה**, ויש ללמוד זאת **מֵהָא דַּאֲמָרָן** – מהברייתא ששנינו לעיל 'הלוקח יין מבין הכותים' וכו', שהמפריש תולה בדעת עצמו שהוא יברר את התרומה מהיין שבחבית, ורבי שמעון סובר שאי אפשר לשתות מהיין משום ש'אין ברירה'. ואילו **בתּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים אִית לֵיהּ בְּרֵירָה, דְּתַנְיָא** בברייתא, הבא לקדש אשה ואומר לה 'חֲרִינִי בּוֹעֲלַיִךְ לשם קידושין, **עַל מְנָת שֶׁיְּרֵצָה אַבָּא'** – שהתנה את הקידושין בכך שאביו יסכים לקידושין הללו, **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצָה הָאָב** – בקידושין אלו ונמצא שלא נתקיים תנאו, הרי היא **מְקוּדֶּשֶׁת**. וטעם הדבר משום שמסתבר לומר שבשעת הביאה היתה כוונתו לשם קידושין אף שלא יתקיים התנאי, שהרי אם לא נתקדשה האשה נתברר למפרע שבעל בעילת זנות, וחזקה שאין אדם עושה רוצה שתהיה בעילתו בעילת זנות. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם** [–בשם] **רַבִּי שִׁמְעוֹן**, דווקא אם **רָצָה הָאָב מְקוּדֶּשֶׁת**, שרבי שמעון סובר שאף בשעת בעילה נתכוין לקדשה רק בתנאי שהאב יסכים לקידושין, ולפיכך רק אם נתקיים תנאו הרי היא מקודשת,

---

אגרות קודש

ב"ה, כ"ח טבת, תשי"ז
ברוקלין.

ברכה ושלום!

במענה על מכתבה מכ"ג טבת, בו כותבת על דבר הספיקות שיש אצלה בהנוגע לנכבדות עם פב"פ ושלכן ימים אלו קשים לה ביותר לא תחדל דמעה וכו'.

והנה לפלא על שהספיקות פעלו עלי' את הנ"ל והרי תופעה רגילה היא שישנן ספיקות בענינים כמו אלו ולא רק רגילה אלא גם מובנת שהרי זהו צעד עיקרי בחיים, וכיון שאין שלימות בבריאה מובן שתמיד יש מקום לספיקות, אף שצריכים להתבונן בכל הנ"ל בכל הרצינית הדרושה אין זה צריך לפעול את הנ"ל ובפרט שבכדי להחליט כיאות צריך להעשות זה מתוך מנוחת הנפש ולא במצב הפכי מזה...

כן נראה ממכתבה שגם יחסה שלה אינו ברור בהחלטה אצלה, ובמקרים כאלו הדרך הנכונה לברר ככל הדרוש הוא להפסיק את הפגישות ואפילו קישור ע"י מכתבים במשך איזה שבועות, והפסק זה כמעט תמיד מבהיר את היחס לאחד הקצוות. מובן שמספר השבועות תלוי בתכונת נפש כל אחד ואחת ובמדת זריזות להחליט החלטות, ועל דרך הרגיל שלשה ארבעה שבועות מספיקים, ובורא עולם ומנהיגו ינחה בדרך הטובה לפני' ולהחלטה טובה בגשמיות וברוחניות, והרי זכות התעסקותה בחינוך על טהרת הקדש במוסדו של כ"ק מו"ח אדמו"ר מסייעתה בכל האמור.

בברכה לבשו"ט.

אבל לא רָצָה הָאָב בקידושין אלו, אֵינָהּ מְקוּדֶּשֶׁת, שהרי לא נתקיים תנאו. ומבואר שלרבי שמעון אף ש'אין ברירה' בתולה בדעת עצמו, מכל מקום בתולה בדעת אחרים 'יש ברירה', שהרי כשנתרצה האב אומרים שמתברר למפרע שבעל לשם קידושין.

רבא דוחה את דברי רב משרשיא: אָמַר לֵיהּ רבא, בֵּין לְרַבִּי יְהוּדָה וּבֵין לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, לֹא שְׁנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ וְלֹא שְׁנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים – אין חילוק ביניהם, ולעולם אִית לְהוּ בְּרֵירָה – הם סוברים שיש ברירה, וְהָתָם – ומה שאין היין מותר למפרע, הוא כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא – כפי שמבואר הטעם בסוף אותה ברייתא, אָמְרוּ לוֹ רבי יהודה וכו' לְרַבִּי מֵאִיר, היאך אתה מתיר לשתות היין, וכי אִי אַתָּה מוֹדֶה שחוששים שֶׁמָּא יִבָּקַע הַנּוֹד לאחר שישתה קודם הפרשת התרומה, וְנִמְצָא זֶה שׁוֹתֶה טְבָלִים לְמַפְרֵעַ, שהרי לא נתקיים לבסוף מה שאמר 'שני לוגין שאני עתיד להפריש'. וְאָמַר [–השיב] לָהֶם רבי מאיר, לְכִשֶׁיִּבָּקַע – אכן אם לבסוף יבקע הנוד יתברר למפרע ששתה טבל, אלא שאין הדבר מצוי ואין לחשוש לכך, ומותר לשתות מן היין ולסמוך שיפריש לאחר זמן. ומבואר שאין טעמם של האוסרים לשתות מהיין, משום ש'אין ברירה', אלא מחשש שמא יבקע הנוד, ואם כן אין הוכחה לדברי אביי שיש חילוק בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים.

משנה

בכל שטר יש טופס ותורף. טופס הוא החלק הקבוע בכל השטרות שמאותו המין. ותורף הוא פרטי המעשה המיוחדים לשטר זה. משנתינו מבארת מה מותר לכתוב בשטר בלי ציווי בעל השטר, ומה אסור:

הַכּוֹתֵב – סופר שמכין טוֹפְסֵי גִיטִּין כדי שיהיו מזומנים בידו לעת הצורך, צָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ פנוי את מְקוֹם כתיבת שם הָאִישׁ המגרש, וּמְקוֹם שם הָאִשָּׁה המתגרשת, וּמְקוֹם כתיבת הַזְּמַן שבו נמסר הגט. ויכתבם רק בציווי הבעל.

וכדי שלא יבוא לכתוב דברים אלו בלי ציווי הבעל, תיקנו שגם אם מכין טופסי שְׁטָרֵי מִלְוָה שאינם צריכים ליכתב לשמה, לא יכתבם במלואם, אלא צָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ את מְקוֹם שם הַמַּלְוֶה, וּמְקוֹם שם הַלְוֶה, וּמְקוֹם סכום הַמָּעוֹת של ההלואה, וּמְקוֹם הַזְּמַן שבו היתה הלואה. וכן אם מכין טופסי שְׁטָרֵי מִקָּח, צָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ פנוי את מְקוֹם שם הַלּוֹקֵחַ, וּמְקוֹם שם הַמּוֹכֵר, ואת מְקוֹם סכום הַמָּעוֹת, וּמְקוֹם הַשָּׂדֶה הנקנית, וּמְקוֹם הַזְּמַן שנעשה בו המקח. מִפְּנֵי הַתַּקָּנָה. בגמרא יתבאר מה התקנה, ועל איזה דין במשנה נאמר טעם זה.

רַבִּי יְהוּדָה חולק על תנא קמא, וּפוֹסֵל בְּכוּלָּן – בכל השטרות אם כתבם מדעתו, אף אם הניח את המקומות המפורשים. וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר חולק על תנא קמא ורבי יהודה, וּמַכְשִׁיר בְּכוּלָּן, אם הניח את המקומות המפורשים, חוּץ מִגִּיטֵּי נָשִׁים, שאף אם הניח את התורף פסולים הם, משום שֶׁנֶּאֱמַר בהם 'וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת', ודורשים מתיבת 'לה' שצריך לכתוב את הגט לִשְׁמָהּ, וגזרו שלא יכתבו את הטופס כדי שלא יבואו לכתוב תורף.

גמרא

שנינו במשנה, שאין לכתוב את שמות האיש והאשה והזמן, בלי ציווי הבעל. הגמרא מוסיפה עוד דבר הנחשב לתורף הגט, ומבארת את טעם המשנה: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הכותב טופסי גיטין צָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ פנוי אַף את מְקוֹם כתיבת חֲרֵי אַתְּ מוּתֶּרֶת לְכָל אָדָם, שגם תיבות אלו מעיקר הגט הם, וְמשנתינו רַבִּי אֱלִעֶזֶר הִיא, דְּאָמַר עֲדֵי מְסִירָה כְּרִתֵּי – העדים שהגט נמסר בפניהם הם עושים את הגט לספר כריתות, ולא עדי החתימה, והפסוק 'וְכָתַב לָהּ' נאמר על הגט עצמו, ומשום כך בְּעֵינָן כְּתִיבָה לִשְׁמָהּ – צריכים אנו שהכתיבה [דהיינו כל מה שהוא מעיקר הכריתות] תהיה לשם גירושי אשה זו. אבל לרבי מאיר הסובר 'עידי חתימה כרתי', רק החתימה צריכה ציווי הבעל.

הגמרא מבארת מדוע הוצרך שמואל לפרש בשלושת המשניות שנשנו בסתם, שהם בשיטת רבי אלעזר: וּצְרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמְעִינָן הַהִיא קַמַּיְיתָא – שאם היה שמואל משמיענו רק על המשנה הראשונה לענין גט מחובר, שרבי אלעזר היא, היה מקום לומר שדווקא בְּהַהִיא הוּא דְּאִיכָּא לְאוֹקְמָהּ כְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר, משום דְּקָתָנֵי 'אֵין כּוֹתְבִין במחובר', וְקָתָנֵי בהמשך 'כְּתָבוֹ' במחובר וכו' כשר', וכדי ליישב הסתירה פירש שמואל ש'כתבו במחובר' היינו הטופס, אבל את התורף יכתוב בתלוש דווקא, אֲבָל סֵיפָא – המשנה שאחריה [שהכשירה חרש שוטה וקטן לכתיבת הגט], דְּקָתָנֵי בסופה, שֶׁאֵין קִיּוּם הַגֵּט אֶלָּא בְּחוֹתְמָיו, ומשמע שתוקף הגט הוא על ידי עידי חתימה, אֵימָא – אומַר בהכרח שכדעת רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר עֲדֵי חֲתִימָה כָּרְתֵי, ולכן כשרים הם אף לכתיבת התורף, והלימוד 'וכתב לה' – לשמה, הוא על חתימת העדים. לכן הוצרך שמואל להשמיענו שאף משנה זו בשיטת רבי אלעזר היא, ואינם כשרים לכתיבת התורף. וְאִי אַשְׁמְעִינָן שמואל גם בְּהַהִיא – בסיפא, היה מקום לומר הַהִיא נַמִּי אִיכָּא לְאוֹקְמָהּ כְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר – אותה משנה שייך להעמיד כרבי אלעזר, אֲבָל הָא – משנתינו לענין כותב טופסי גיטין, אֵימָא, מִדְּסֵיפָא רַבִּי אֱלִעֶזֶר הֲוֵי – מכך שהתנא החולק בסיפא רבי אלעזר הוא [שחולק על תנא קמא שהכשיר לכתוב טופסי גיטין בלי ציווי הבעל], אם כן מסתבר שהַרִישָׁא לָאו בשיטת רַבִּי אֱלִעֶזֶר נאמרה. צְרִיכָא – לכן הוצרך שמואל לפרש שאף הרישא בשיטת רבי אלעזר היא, ושני תנאים הם שנחלקו בדעת רבי אלעזר האם גזרו טופסי גיטין אטו תורף:

המשנה נתנה טעם לדבריה מִפְּנֵי הַתַּקָּנָה: שואלת הגמרא, מַאי תַּקָּנָה – איזה תקנה יש בדין ששנינו, ומי נתקן בזה. אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, חכמים התירו לכתוב טופסי גיטין בלי ציווי הבעל מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַסּוֹפֵר, שיהיו מוכנים בידו בשעת הצורך, ותהיה פרנסתו מזומנת, וְהצורך בטעם זה משום שמשנתינו רַבִּי אֱלִעֶזֶר הִיא, דְּאָמַר עֲדֵי מְסִירָה כָּרְתֵי, והדרשה 'לה' – לשמה היא על הכתיבה, וּבְדִין הוּא דַּאֲפִילּוּ טוֹפֶס נַמִּי לֹא היה להם להתיר לִכְתּוֹב שלא לשמה, שמא יכתוב גם תורף, וּמִשּׁוּם תַּקָּנַת סוֹפְרִים שָׁרוּ [–התירו] רַבָּנָן לכתוב את הטופס.

אולם רַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל אפילו כתיבת טופס בְּכוּלָּן – בין בגיטין ובין בשאר השטרות, וטעמו משום שגָּזַר בגט טוֹפֶס אָטוּ תּוֹרֵף, ועוד גָּזַר, שאף בשאר שְׁטָרוֹת לא יכתבו טופס, אָטוּ – שמא יבואו לכתוב גם בגִּיטִּין טופס, ומזה יגיעו לכתוב גם תורף. וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר מַכְשִׁיר כתיבת טופס בְּכוּלָּן – בשאר שטרות, חוּץ מִגִּיטֵּי נָשִׁים שבהם אוסר אפילו טופס, משום שאת גזירת טוֹפֶס הגט אָטוּ תּוֹרֵף הגט גָּזַר, אך את גזירת טופס שְׁטָרוֹת אָטוּ טופס גִּיטִּין, לֹא גָּזַר, משום גזירה לגזירה היא:

רבי אלעזר נותן טעם לדבריו, 'שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד א) 'וְכָתַב לָהּ' לשמה': מקשה הגמרא, מה הראיה מדרשה זו לאיסור כתיבת טופס גט שלא לשמה, וְהָא כִּי כְּתִיב 'לָהּ', אַתּוֹרֵף הוּא דִּכְתִיב – והרי הפסוק 'וכתב לה' שממנו דורשים שיכתב לשמה, על התורף נאמר, ואיך הוא מלמד על הטופס. מתרצת הגמרא, אֶלָּא אל תאמר במשנה 'שנאמר', שיהא משמע שמהפסוק לומדים פסול כתיבת טופס, אלא אֵימָא, 'מִשּׁוּם' שֶׁנֶּאֱמַר 'וְכָתַב לָהּ' לִשְׁמָהּ, ויתפרש שכיון שנאמר 'וכתב לה' על התורף, גזרו חכמים שאף את הטופס יכתוב לשמה, אטו תורף.

לא רָצָה הָאָב - אֵינָה מְקוּדֶּשֶׁת! אֲמַר לֵיהּ: בֵּין לְרַבִּי יְהוּדָה בֵּין לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, לָא שְׁנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים - אִית לְהוּ עַצְמוֹ וְלָא שְׁנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים - אִית לְהוּ בְּרִירָה, וְהָתָם - כִּדְקָתָנֵי טַעֲמָא: אֲמְרוּ לוֹ לְרַבִּי מֵאִיר: אִי אַתָּה מוֹדֶה, שֶׁמָּא יִבָּקַע הַנּוֹד וְנִמְצָא זֶה שׁוֹתֶה טְבָלִים לְמִפְרַעַ? אָמַר לָהֶם: לְכֶשֶׁיִּבָּקַע.

מִשְׁנָה הַכּוֹתֵב טוֹפְסֵי גִיטִּין - צָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ מְקוֹם הָאִישׁ, וּמְקוֹם הָאִשָּׁה, וּמְקוֹם הַזְּמַן; שִׁטְרֵי מִלְוֶה - צָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ מְקוֹם הַמַּלְוֶה, מְקוֹם הַלּוֶה, מְקוֹם הַמָּעוֹת, מְקוֹם הַזְּמַן; שִׁטְרֵי מִקָּח - צָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ מְקוֹם הַלּוֹקֵחַ, וּמְקוֹם הַמּוֹכֵר, מְקוֹם הַמָּעוֹת, מְקוֹם הַשָּׂדֶה, וּמְקוֹם הַזְּמַן, מִפְּנֵי הַתַּקָּנָה; רַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל בְּכוּלָּן; רַבִּי אֶלְעָזָר מַכְשִׁיר בְּכוּלָּן, חוּץ מִגִּיטֵּי נָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָתַב לָהּ" - לִשְׁמָהּ. **גְּמָרָא** אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: צָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ אַף מְקוֹם "הֲרֵי אַתְּ מוּתֶּרֶת לְכָל אָדָם", וְרַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, דְּאָמַר: עֲדֵי מְסִירָה כָּרְתִי, וּבְעֵינַן כְּתִיבָה לִשְׁמָהּ. וּצְרִיכָא; דְּאִי אַשְׁמְעִינַן הָךְ קַמְּיֵיתָא - בְּהַהִיא הוּא דְּאִיכָּא לְאוֹקְמָהּ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר, דְּקָתָנֵי: "אֵין כּוֹתְבִין" וְקָתָנֵי "כָּתְבוּ", אֲבָל סֵיפָא דְּקָתָנֵי "שֶׁאֵין קִיּוּם הַגֵּט אֶלָּא בְּחוֹתְמָיו" - אֵימָא רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר: עֲדֵי חֲתִימָה כָּרְתִי; וְאִי אַשְׁמְעִינַן בְּהַהִיא - הַהִיא נַמִּי אִיכָּא לְאוֹקְמָהּ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר, אֲבָל הָא - אֵימָא: מִדְּסֵיפָא רַבִּי אֶלְעָזָר הֲוֵי - רֵישָׁא לָאו רַבִּי אֶלְעָזָר, צְרִיכָא. "מִפְּנֵי הַתַּקָּנָה". מַאי תַּקָּנָה? אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מִפְּנֵי תַּקָּנַת סוֹפֵר, וְרַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, דְּאָמַר: עֲדֵי מְסִירָה כָּרְתִי. וּבְדִין הוּא דַּאֲפִילּוּ טוֹפֶס נַמִּי לָא לִכְתּוֹב, וּמִשּׁוּם תַּקָּנַת סוֹפְרִים שָׁרוּ רַבָּנַן. "רַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל בְּכוּלָּן". גְּזַר טוֹפֶס אַטּוּ תּוֹרָף, גְּזַר שְׁטָרוֹת אַטּוּ גִיטִּין. "רַבִּי אֶלְעָזָר מַכְשִׁיר בְּכוּלָּן חוּץ מִגִּיטֵּי נָשִׁים". טוֹפֶס אַטּוּ תּוֹרָף גְּזַר, שְׁטָרוֹת אַטּוּ גִיטִּין לֹא גָּזַר. "שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב לָהּ". וְהָא כִּי כְּתִיב "לָהּ" - אַתּוֹרָף הוּא דִּכְתִיב! אֶלָּא אֵימָא: מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָתַב לָהּ" - לִשְׁמָהּ.

קשיא

לא רצה אינה מקודשת — דלא בעל אלא על תנאי, ולא נתקיים. וכי רצה — מיהא מקודשת, ואף על גב דמשעת בעילה ספק רוצה ספק אינו רוצה, אמרינן: הוברר דמשעת בעילה הוו קידושין. **טבלים למפרע** — שהרי לא הוברר התרומה מעולם. **לכשיבקע** — כשיבא לידי כך — ודאי טבלים שתה, אבל אין לחוש לכך, דלא שכיח ליבקע.

משנה הכותב טופסי גיטין — שסופר הוא, ונוטל שכר, ורוצה שידו מזומנין לו, פעמים שאדם בא לשוכרו והוא טרוד בשטרות אחרים. **צריך שיניח מקום האיש וכו'** — שאם רואה תגר ביניהם — לא יאמר הריני כותב כל הגט, ובגמרא מפרש טעמא. **צריך שיניח מקום כו'** — ואם שמע שהיה אחד רודף אחר חבירו להלוותו מנה, לא יאמר: הריני כותב מיד, ואניח מקום הזמן לבדו, שלא יהא שטר מוקדם. אלא צריך שיניח מקום הלוה והמלוה והמעות, אף על גב דליכא למיחש למידי — גזירה שטרות אטו גיטין. **מפני התקנה** — בגמרא מפרש אהיכא קאי. **פוסל בכולן** — ואפילו הניח מקומות הללו. וטעמא מפרש בגמרא. **רבי אלעזר מכשיר בכולן** — ובלבד שיניח מקומות הללו. **חוץ מגיטי נשים** — דגזרינן בהן טופס אטו תורף. **שנאמר וכתב לה** — בגמרא פריך: האי אתורף הוא דכתיב! **גמרא אף מקום הרי את מותרת** — שגם זה עיקרו של גט. **עדי מסירה כרתי** — הלכך "וכתב לה" — לאו אחתימה קאי, דחתימת עדים אינה אלא מדברי סופרים מפני תיקון העולם. וכי כתיב "וכתב לה" — משמע אעיקר בריתות קאי, דהיינו כל הני דאמרן. **וצריכא** — לשמואל לאוקמי להני תלת סתמי כרבי אלעזר, ולמימרא בבולהו: והוא ששייר מקום התורף, "אין כותבין על המחובר" (גיטין כא,ב), ו"הכל כשרין לכתובו" (לעיל כב,ב), ו"הכותב טופסי גיטין" — כולהו אוקמינהו שמואל כרבי אלעזר. **דקתני אין כותבין** — והדר תנא: כתבו על המחובר — כשר. ומדקשיא רישא לסיפא — אוקימנא דהכי קאמר: אין כותבין טופס, שמא יכתוב תורף כו'. **אבל סיפא** — "הכל כשרין לכתוב" דקתני: שאין קיום הגט אלא בחותמיו. **אימא רבי מאיר היא** — ואינו צריך לשייר מקום התורף. ואשמעינן שמואל דצריך, ורבי אלעזר היא, וסיפא דקתני: שאין קיום הגט אלא בחותמיו — לאו לאכשורי תורף דחרש שוטה וקטן דשלא לשמה קאי, אלא אמציעתא קאי: האשה כותבת את גיטה לשמה והאיש שוברו, שאין קיום הגט אלא במסירתו ולא בחתימתו. והא דנקט "חותמיו" — משום דרוב עדי מסירה הם החתומים בו, ורוב גיטין חתומים הם, אפילו לרבי אלעזר, מפני תיקון העולם. **איכא לאוקמא כרבי אלעזר** — ולא קשיא מידי, כדפרישית. **אבל הא מדסיפא** — פליג רבי אלעזר ארישא, דקתני: רבי אלעזר מכשיר בכולן חוץ מגיטי נשים, ורישא מכשיר אף בגיטי נשים. **אימא רישא לאו רבי אלעזר היא** — ואין צריך לשייר מקום "הרי את מותרת", אלא מקום השמות לבדן, משום קטטה, כדלקמן. **קא משמע לן** — שמואל דרישא נמי כרבי אלעזר, ותרי תנאי ואליבא דרבי אלעזר, כדלקמיה. **מפני תקנת סופר** — התירו לכתוב טופס שלא לשמה. **ורבי אלעזר היא** — הא דקתני: מפני התקנה התירו לכתוב טופס, הא לאו הכי הוה אסיר — רבי אלעזר היא, דבעי לשמה בכתיבה מדאורייתא. **לא לכתוב** — דלמא אתי למכתב תורף, אלא משום תקנת סופר, שיהו מזומנין לו — שרו ליה, ובלבד שישייר תורף, לכתוב לשמה. ותורף דשאר שטרות נמי גזר משום תורף דגיטין. **ורבי יהודה כו'** — וגזר שטרות, אפילו טופס, אטו גיטין. **שטרות אטו גיטין** — בטופס לא גזר, דגזירה לגזירה היא. **והא כי כתיב לה אתורף כתיב** — דבקרא "כריתות" כתיב, דהיינו תורף, והיכי יליף רבי אלעזר מיניה למיסר טופס? **אלא** — לא תימא "שנאמר", דמשמע מיניה יליף, אלא "משום", כלומר, משום שנאמר בתורף "וכתב לה לשמה" — גזרינן טופס אטו תורף דאורייתא.

רש"י

בין לרבי יהודה בין לרבי שמעון לא שנא וכו' – ורב יוסף דמסיק בפרק "בכל מערבין" (עירובין לז,ב) דלרבי שמעון לית ליה ברירה, גבי "הריני מערב לשבתות של כל השנה כולה, רציתי – אלך, רציתי – לא אלך", דמסיק רב יוסף: איפוך, ולרבי שמעון רצה מבעוד יום עירובו עירוב כו' – רב יוסף יחלק בין בתולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים.

התם כדקתני טעמא כו' – בפרק "בכל מערבין" (עירובין לז,ב) מפרש רבא טעמא משום דבעינן "ראשית" ששיריה ניכרין. ונראה דהתם גריס רבה, מדאיירי אביי בחבריה. ועוד: דהתם נמי מסיק טעמא כי הבא. **רבי** אלעזר מכשיר בכולן – פירש בקונטרס: ובלבד שיניח מקומות הללו. וקשה לרבינו יצחק: דבגמרא פסיק רב כרבי אלעזר. וקאמר: אפילו בשטרות? והאמר רב פפי כו' אלמא מחזי כשיקרא – הכי נמי מחזי כשיקרא! ואי לא מכשיר רבי אלעזר אלא בטופס דשטרות – מה מחזי כשיקרא איכא, מאחר שהניח מקום המלוה והלוה והמעות? ועוד: משמע דלא פריך מדרב פפי אלא משום דפסיק כרבי אלעזר, אבל אי הוה סבר כרבנן – הוה ניחא ליה. ואי שייך בטופס מחזי כשיקרא – אפילו סבר כרבנן תקשי לרב פפי! ונראה לרבינו יצחק: דרבי אלעזר מכשיר בשטרות אפילו תורף. והשתא מיחזי כשיקרא, שכותב "פלוני לוה מפלוני" ועדיין לא לוה. חוץ מגיטי נשים דפסיל אפילו טופס, מדקתני: משום שנאמר "וכתב לה" – משמע דפסיל בגיטי נשים טפי מתנא קמא. ואם תאמר: ומנא ליה לגמרא דרבי אלעזר מכשיר בשטרות אפילו תורף, דפריך מדרב פפי? דלמא בטופס דשטרות דווקא מכשיר! ויש לומר: דאם איתא דלא מכשיר אלא בטופס – היה לו לקבוע דברי רבי אלעזר אחר תנא קמא, והיה לו לקצר ולשנות: רבי אלעזר פוסל בגיטי נשים, ורבי יהודה פוסל בכולן. וגם היה ראוי לשנות בסדר זה, שכל אחד מחמיר משלפניו. אבל אי רבי אלעזר אתא לאכשורי בשטרות אפילו תורף – ניחא, דתנא דברי רבי יהודה קודם – משום דקאי אתנא קמא, דאיירי בטופס. ורבי אלעזר בשטרות מכשיר טפי מתנא קמא, ובגיטין פסיל טפי. **חוץ** מגיטי נשים. ואין לומר בשחרורי עבדים נמי פסיל, דאם כן בפרק קמא (גיטין ט,א) גבי שלשה דברים ששוו גיטי נשים לשחרורי עבדים ליתני: וכדברי רבי אלעזר בארבע, כדקתני: וכדברי רבי מאיר בארבע. **וצריך** שיניח מקום הרי את מותרת לכל אדם – בכל דוכתי משמע שכותבין לשון זה בגט, ובפרק בתרא (גיטין פה,א) נמי תניא: גופו של גט – "הרי את מותרת לכל אדם". והנהיג רבינו תם לכתוב לשון זה בגט, אבל בטופסי גיטין לא היה כתוב. ומכל מקום, אין להוציא לעז על גיטין הראשונים, שהרי מאריכין לכתוב כמה לשונות בגט, דחשיב כמו "הרי את מותרת לכל אדם". **אבל** סיפא דקתני שאין קיום הגט אלא בחותמיו אימא רבי מאיר היא – תימה: דבסוף פרק שני לעיל (כב,א) מוקי לה רבי זריקא אמר רבי יוחנן כרבי מאיר. ופריך עלה מההיא דמחובר, דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: רבי אלעזר היא. ודחק לשנויי: אמוראי נינהו אליבא דרבי יוחנן. ומאי קושיא? הא משמע הכא דאף על גב דמוקמינן ההיא דמחובר כרבי אלעזר, מכל מקום מוקמינן שפיר ההיא דהכל כשרים כרבי מאיר! ואומר רבינו יצחק: דאף על פי שערשה צריכותא בזה – מכל מקום מיסתבר דאתיא כחד תנא. אבל דף דפרקין – ודאי רבי יוחנן מוקי לה כרבי מאיר משום טעמא דמסיק: מדסיפא רבי אלעזר רישא לאו רבי אלעזר, דמטעם זה קאמר רבי יוחנן בפרק "ארבעה אחין" (יבמות כז,ב): אחיות איני יודע מי שנאן. ועוד: דבתרתי קמייתא דמתניין בחדא פירקא איכא קפידא טפי לאוקמינהו כחד תנא.

מפני התקנה מאי מפני התקנה – מקום הזמן דתנא ברישא דקבע בגמרא אחר כך – היינו משום דאתא לפרושי מפני התקנה אליבא דמאן דמוקי לה כרבי מאיר, דאין פירושו כמו למאן דמוקי לה כרבי מאיר.

תוספות

קא פסיק ותני כו' – הא דלא דייק לעיל בפרק שני (יז,א) גבי "נכתב ביום ונחתם בלילה" – משום דהכא נמי לא דייק, אלא משום דכיון דכבר אשמועינן דמוקדם פסול – ממילא ידענן דצריך שיניח מקום הזמן, אפילו לא הוי תני ליה. דהכי נמי לא תנא: צריך שיניח מקום "הרי את מותרת לכל אדם".

לכשאכנסנה אגרשנה אינו גט – פירש בקונטרס: משום דהוי גט ישן. וקשה: ד"אינו גט" – משמע דאינו גט כלל, ובגט ישן, אם נתגרשה – תינשא לכתחלה, כדאמר לקמן ב"הזורק" (עט,ב)! ואומר רבינו תם: דבגט ישן ליכא אלא ייחוד בעלמא, והכא דכנסה – גרע טפי, דודאי איכא ביאה. ואם תאמר: דביבמות פרק חמישי (נב,א) גרסינן אהך מילתא "לכשאכנסנה אגרשנה" הרי זה גט מפני שבידו לגרשה. ולפירוש הקונטרס – ניחא, דפירש שם דגט ישן מיהא הוי. ורבינו תם מפרש: דדהתם איירי כשכתב בו זמן הנתינה, דאפילו גט ישן לא הוי. והכא – כשכתב זמן קודם נישואין.

הכא נמי גזירה שמא יאמרו גיטה קודם לבנה – ואם תאמר: מה קפידא הוא שיכתוב הסופר זמן? והא ליכא למיחש שיבא לגרש בגט זה אחר נישואין, שהרי עדים לא יחתמו לו, דחזו שהוא מוקדם, ואיכא למיחש בנישואין משום פירי! ואומר רבינו תם: דכיון שרואין העדים שכתב בגט "ארוסתי" – יחתמו אחר הנשואין, כי יסברו דעודה ארוסה. ואם תאמר: כשיניח מקום הזמן נמי, ויכתבו זמן ביום גרושין – איכא למיחש שיאמרו גיטה קודם לבנה, כיון שרואין שכתוב בגט "ארוסתי", וסבורין שלא ניסת לו מעולם. וגם יפסידו הלקוחות פירות שמכר להם הבעל שלא כדין, דיאמרו: ארוסה היתה ואין לו פירות! ויש לומר: דלקוחות לא יקנו פירות אם לא שידעו שנשואה היתה, ויביאו עדים על כך. וגם על בנה ידקדקו, ויראו שנתעברה לפני הזמן הכתוב בגט, ויתברר הדבר שניסת. אי נמי, יש לדבר קול שנישאת, אלא שאין זמן הנישואין ידוע כל כך, וידעו דמה שכתוב בגט "ארוסתי" – לפי שנכתב קודם נישואין. אבל אם נכתב זמן של קודם נישואין – יאמרו כל שעה דגיטה קודם לבנה. אבל קשה: דלמה לן טעמא דגיטה קודם לבנה? כיון שהיא נשואה וכתוב בו זמן של אירוסין – יפסל למאן דאמר משום פירי, כמו גט שאין בו זמן כלל, שאין שום הוכחה מתוך זמן הכתוב בגט זה!

הכא נמי מיחזי כשיקרא – ואם תאמר: ורב פפי, מאי שנא דנקט אשרתא טפי מכל שטרות? ואומר רבינו יצחק: דרבותא היא באשרתא, אף על פי שיודעין שחתימת העדים אמת ומזומנים העדים לפניהם לקיימה. **וליתא** לדרב פפי – תימה: דמסיק דליתא, ורב נמי לא סבר לה. ובפרק שני דכתובות (כא,ב) פריך מינה לרב גבי שלשה שישבו לקיים את השטר, ומגיה מתוך כך דברי רב: אימא עד שלא כתבו כו'! ויש לומר: דודאי אליבא דרב ליתא, והתם פריך לרישא דקאמר משמיה דרב הונא, ולא מסיים בה אמר רב. ואית דלא גריס הכא לדרב פפי, אלא: וליתא. ופירוש: וליתא לקושיא, דבשטרות לא חיישינן למיחזי כשיקרא, דאמר רב נחמן וכו', ודוקא באשרתא חיישינן למיחזי כשיקרא, שהוא קיום השטר. ובפרק שני דכתובות (כא,ב) דאיירי בקיום השטר – פריך שפיר מינה. ובפרק "הכותב" (שם פה,א) דמייתי לה אפסק דין דרב ביבי, קאמר נמי וליתא – יש לפרש כמו הכא: וליכא כולי האי מיחזי כשיקרא, שכותבין שנשבועה כמו שפסקו לה בית דין.

רש"י

קַשְׁיָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר אַדְּרַבִּי אֶלְעָזָר! - תְּרֵי תַּנָּאֵי וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר. רַבִּי שַׁבְּתַי אָמַר חִזְקִיָּה: מִשּׁוּם קְטָטָה, וְרַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר: עֲדֵי חֲתִימָה פָּרְתִי, וּבְדִין הוּא דַּאֲפִילּוּ תּוֹרֵף נַמִּי לִכְתּוֹב, וְזִמְנִין דְּשָׁמְעָה לֵיהּ לַסּוֹפֵר דְּקָא כָּתֵיב, וְסָבְרָה אִיהוּ קָאָמַר לֵיהּ, וַהֲוָה לָהּ קְטָטָה בַּהֲדֵיהּ. רַב חִסְדָּא אָמַר אֲבִימִי: מִשּׁוּם תַּקָּנַת עֲגוּנוֹת. אָמְרִי לָהּ רַבִּי מֵאִיר, וְאָמְרִי לָהּ רַבִּי אֶלְעָזָר: אָמְרִי לָהּ רַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר: עֲדֵי חֲתִימָה פָּרְתִי, וּבְדִין הוּא דַּאֲפִילּוּ תּוֹרֵף נַמִּי לִכְתּוֹב, וְזִמְנִין דַּהֲוָה לֵיהּ קְטָטָה בַּהֲדָהּ וְרָתַח עָלָהּ, וְזָרִיק לֵיהּ נִיהֲלָהּ וּמְעַגֵּן וּמוֹתִיב לָהּ; אָמְרִי לָהּ רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר: עֲדֵי חֲתִימָה פָּרְתִי, וּבְדִין הוּא דַּאֲפִילּוּ טוֹפֵס נַמִּי לָא לִכְתּוֹב, וְזִמְנִין דְּבָעֵי לְמֵיזַל לְמִדִּינַת הַיָּם, וְלָא אַשְׁכַּח סָפְרָא, וְשָׁבִיק לָהּ וְאָזֵיל וּמְעַגֵּן וּמוֹתִיב לָהּ. "וּמִקּוֹם הַזְּמַן". קָפְסִיק וְתָנֵי, לָא שְׁנָא מִן הַנִּישׂוֹאִין וְלָא שְׁנָא מִן הָאֵירוּסִין; בִּשְׁלָמָא מִן הַנִּישׂוֹאִין, בֵּין לְמַאן דַּאֲמַר מִשּׁוּם בַּת אֲחוֹתוֹ - אִיכָּא, בֵּין לְמַאן דַּאֲמַר מִשּׁוּם פֵּירֵי - אִיכָּא; אֶלָּא מִן הָאֵירוּסִין, בִּשְׁלָמָא לְמַאן דַּאֲמַר מִשּׁוּם בַּת אֲחוֹתוֹ - אִיכָּא, אֶלָּא לְמַאן דַּאֲמַר מִשּׁוּם פֵּירֵי, אַרוּסָה מִי אִית לָהּ פֵּירֵי? - אֲמַר רַב עַמְרָם: הָא מִילְּתָא שְׁמָעִית מִינַּיהּ דְּעוּלָּא, דַּאֲמַר: מִשּׁוּם תַּקָּנַת וָלָד, וְלָא יָדְעֵנָא מַאי נִיהוּ. כֵּיוָן דְּשָׁמְעִיתָא לְהָא דְּתַנְיָא: הָאוֹמֵר "כִּתְבוּ גֵּט לָאֲרוּסָתִי, לִכְשֶׁאֶכְנְסֶנָּהּ אֲגָרְשֶׁנָּהּ" - אֵינוֹ גֵּט, וְאָמַר עוּלָּא: מַה טַּעַם? גְּזֵירָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ גִּיטָּהּ קוֹדֶם לִבְנָהּ - הָכָא נַמִּי גְּזֵירָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ גִּיטָּהּ קוֹדֶם לִבְנָהּ. אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר שֵׁילָא אָמַר רַב הַמְנוּנָא סָבָא אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר. קָרֵי רַב עָלֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר: טוֹבִינָא דְּחַכִּימֵי. - וַאֲפִילּוּ בְּשְׁאָר שְׁטָרוֹת נַמִּי? וְהָאָמַר רַב פַּפִּי מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא: הַאי אַשְׁרְתָּא דְּדַיָּנֵי דְּמִיכַּתְּבָה מִקַּמֵּי דְּלִיסַּהֲדֵי סָהֲדֵי אַחֲתִימַת יְדֵיהוּ - פְּסוּלָה, אַלְמָא מֵיחֲזֵי כְּשִׁיקְרָא. הָכָא נַמִּי מֵיחֲזֵי כְּשִׁיקְרָא! וְלֵיתָא, מִדְּרַב נַחְמָן, דְּאָמַר רַב נַחְמָן, אוֹמֵר הָיָה רַבִּי מֵאִיר: אֲפִילּוּ מְצָאוֹ בָּאַשְׁפָּה, חֲתָמוֹ וּנְתָנוֹ לָהּ - כָּשֵׁר; וַאֲפִילּוּ רַבָּנַן לָא פְּלִיגִי עֲלֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר - אֶלָּא בְּגִיטֵּי נָשִׁים, דְּבָעֵינַן כְּתִיבָה לִשְׁמָהּ, אֲבָל בִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת לָא. דְּאָמַר רַבִּי אַסִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁטָר שֶׁלָּוָה בּוֹ וּפִרְעוֹ - אֵינוֹ חוֹזֵר וְלָוֶה בּוֹ, שֶׁכְּבָר נִמְחַל שֶׁעֲבוּדוֹ; טַעְמָא דְּנִמְחַל שֶׁעֲבוּדוֹ, אֲבָל מִשּׁוּם שִׁיקְרָא לָא חָיְשִׁינַן.

משנה

קשיא דרבי אלעזר כו' — רישא אוקמת כרבי אלעזר ומכשיר לכתוב טופסי גיטין, וסיפא פליג ואמר: חוץ מגיטי נשים. **משום קטטה** — "מפני התקנה" דקתני — לאו אהיתרא דטופסי קאי, אלא א"צריך שיניח" קאי, מפני תקנת קטטה. **ורבי מאיר היא** — דלא בעי כתיבה לשמה, ולא צריך שיניח מקום "הרי את מותרת", אלא מקום השמות לבדן משום קטטה, ומקום הזמן משום מוקדם. **דאפילו תורף** — עם השמות לכתוב. דכי כתיב "וכתב לה" — אחתימת עדים קאי, שהיא עיקר כתיבתו. **דקא כתיב** — ומזכיר שמו ושמה. **ורתח עלה** — וכי משכח לגט מזומן — יהיב ליה ניהלה. **ומעגן ומותיב לה** — כשהיא מגורשת. **דאפילו טופס לא לכתוב** — גזירה משום תורף דאורייתא. **לא שנא מן האירוסין** — המגרש לארוסתו צריך לכתוב זמן כשר, ולא מוקדם. **למאן דאמר משום פירי איכא** — שאם יכתוב זמן לבו ביום, והוא יגרשנה לאחר זמן, והיא טורפת מיום הכתיבה. **ארוסה מי אית לה פירי** — מי אית לה דין פירי? הלא אינו אוכל פירות אלא משעת תנאי כתובה ואילך, שהוא מתחייב בפרקונה, כדאמרינן ב"נערה שנתפתתה" (כתובות מז,ב). **משום תקנת ולד** — הצריכו להניח מקום זמן לגט ארוסה. **ולא הוה ידענא מאי היא** — דמאי ולד יש לארוסה? **כיון דשמעיתא להא דתניא כתבו גט לארוסתי** — עכשיו, ולא אתננו לה עד לאחר שאכנסנה. **אינו גט** — דגט ישן הוא. שמא תתעבר כשיכנסנה, ויאמרו: גיטה קודם לבנה, שיהיו סבורים שנתנו לה ביום שנכתב. **הכא נמי** — במתניתין, משום הכי צריך להניח מקום זמן אף לטופס הארוסה — שמא יכתוב זמן לבו ביום, והוא לא יגרשנה עד לאחר נישואין, ויאמרו: בלא קידושין וכתובה נתעברה לאחר גירושין, ופגם הוא למשפחה. **הלכתא כרבי אלעזר** — שפוסל בטופסי גיטין, גזירה משום תורף. **טובינא דחכימי** — מאושר שבחכמים. **ואפילו בשאר שטרות** — במאי דפליג רבי אלעזר אדרבי יהודה, ואכשר בטופסי שטרות — אמר רב נמי הלכה כרבי אלעזר? בתמיה. **אשרתא** — קיום השטר, שהעדים מעידין על כתב ידיהם בבית דין, ובית דין כותבין בו: במותב תלתא הוינא, ואתו פלוני ופלוני ואסהידו אחתימות ידייהו, ואשרנוהי וקיימנוהי בדחזי, וחותמין. **מצאו באשפה** — ולא נכתב לשם אשה כלל. אלמא: לא חיישינן למיחזי כשקרא ביון דנחתם בעתו וזמנו. **בו** — ביום של חתימה. **ופרעו** — בו ביום. **אינו חוזר ולוה בו** — ואפילו ביום מלוה ראשונה לאחר פרעון, דליכא למיחש למוקדם. והכי מפרשינן לה ב"שנים אוחזין" (בבא מציעא יז,א). **שכבר נמחל שעבודו** — כשפרעו, ובטל השטר, ואין הקרקעות משועבדות שוב למלוה השניה, שלא עליה נחתם שטר זה, והויא לה מלוה על פה. **אבל לשיקרא** — אם היה נחתם על מלוה זו, אף על פי שנכתב קודם הלואה — כשר, אם בו ביום נכתב.

משנה

מקשה הגמרא, **קַשְׁיָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר אַדְּרַבִּי אֶלְעָזָר**, שסתר דבריו, שהרי בתחילת המשנה ביארנו כרבי אלעזר ולכך מותר לכתוב את הטופס, ואילו בסיפא מבואר שלרבי אלעזר אסור לכתוב טופסי גיטין. מתרצת הגמרא, **תְּרֵי תַּנָּאֵי וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר**, שני תנאים הם שנחלקו בשיטת רבי אלעזר, לתנא של הרישא לא אסרו חכמים כתיבת טופס גיטין מחשש שיבוא לכתוב אף את תורף הגט, ולתנא של הסיפא אסרו אף כתיבת הטופס שמא יבוא לכתוב את התורף.

הגמרא מבארת ביאור נוסף בפירוש דברי המשנה 'מפני התקנה'. **רַבִּי שַׁבְּתַי אָמַר** בשם **חִזְקִיָּה**, שהנאמר במשנה 'מפני התקנה' אינו טעם להתיר לכתוב טופס, אלא טעם שאסור לכתוב תורף, והיינו **מִשּׁוּם קְטָטָה**, שאם יכין הסופר גט על שם הבעל והאשה, זה עלול להביא לקטטה ביניהם, ומשנתינו בשיטת **רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר עֲדֵי חֲתִימָה כָּרְתֵי** – הם העושים את הגט לספר כריתות, ואין צריך להניח מקום 'הרי את מותרת', אלא **וּבְדֵין הוּא דַּאֲפִילּוּ תּוֹרֵף נַמִּי** – צריך להיות מותר **לִכְתּוֹב**, כיון שהנאמר בתורה (דברים כד א) 'וְכָתַב לָהּ' שדרשו מזה שצריך שתהיה כתיבה לשמה, על חתימת העדים נאמר, אך כתיבת הגט אינה צריכה להיות לשמה. אך מאחר **וּזְמַנִּין דְּשָׁמְעָה לֵיהּ** האשה **לְסוֹפֵר דְּקָא כָּתִיב** גט על שמה ושם בעלה, **וְסָבְרָה אִיהוּ קָאָמַר לֵיהּ** – ותחשוב שהבעל אמר לסופר לכתוב עבורם גט, **וַהֲוָה לָהּ קְטָטָה בַּהֲדֵיהּ** – ותבוא לידי קטטה עם בעלה, ולכן אסר רבי מאיר לכתוב את שמותיהם בגט ללא ציווי הבעל.

אך 'הרי את מותרת לכל אדם' יכול לכתוב אף ללא ציווי הבעל, משום שאין צריך לכתוב את הגט לשמה.

ומבארת הגמרא ביאור נוסף בפירוש המשנה 'מפני התקנה'. **רַב חִסְדָּא אָמַר** בשם **אַבִּימִי**, שטעם משנתינו הוא **מִשּׁוּם תַּקָּנַת עֲגוּנוֹת**. ונחלקו אמוראים בפירוש דבריו, **אָמְרֵי לָהּ** – יש אומרים, שמפרש את המשנה בשיטת **רַבִּי מֵאִיר, וְאָמְרֵי לָהּ** שמפרש את המשנה בשיטת **רַבִּי אֶלְעָזָר**. מפרשת הגמרא, **אָמְרֵי לָהּ** שפירש בשיטת **רַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר עֲדֵי חֲתִימָה כָּרְתֵי** – שהם העושים את הגט לספר כריתות, **וּבְדֵין הוּא דַּאֲפִילּוּ תּוֹרֵף נַמִּי** מותר לסופר **לִכְתּוֹב**, אך **וּזְמַנִּין דַּהֲוָה לֵיהּ קְטָטָה בַּהֲדֵיהּ** – פעמים שיהיה לבעל קטטה עמה, **וְרָתַח עָלָהּ, וְזָרִיק לֵיהּ גִּיהֲלָהּ, וּמְעַגֵּן וּמוֹתִיב לָהּ** – בכעסו עליה, אם יהיה מזומן לו גט, יזרוק לה אותו מיד, ותשאר גרושה ללא בעל. ולכן אסר רבי מאיר לכתוב את תורף הגט, כדי שעד שיכתבו זאת תנוח דעתו.

אָמְרֵי לָהּ – יש אומרים, שרב חסדא בשם אבימי מבאר את המשנה בשיטת **רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר עֲדֵי מְסִירָה כָּרְתֵי** – שהם העושים את הגט לספר כריתות, ומה שנאמר בתורה (דברים כד א) 'וְכָתַב לָהּ' שדורשים מזה שצריך לכתוב גט לשמה, היינו כתיבת תורף הגט, **וּבְדֵין הוּא דַּאֲפִילּוּ טוֹפֶס נַמִּי לֹא לִכְתּוֹב** ללא ציווי הבעל, שמא יבוא לכתוב גם את התורף שלא לשמה ויפסל הגט מדאורייתא, אך **וּזְמַנִּין דְּבָעֵי לְמֵיזַל** – שרוצה הבעל ללכת **לְמִדִּינַת הַיָּם, וְלֹא אַשְׁכַּח סַפְּרָא** – ולא ימצא סופר שיש לו זמן לכתוב גט, **וְשָׁבִיק לָהּ וְאָזִיל** – ויעזוב את אשתו ללא גט, וילך למדינת הים, **וּמְעַגֵּן וּמוֹתִיב לָהּ** – וישאיר אותה עגונה, ולכן התירו חכמים שיהיה הטופס מוכן ביד הסופר, כדי שיוכל למלאות את התורף מיד כשיבקש זאת הבעל:

שנינו במשנה, שצריך הסופר להשאיר מקום התורף, **וּמְקוֹם הַזְּמַן**. הגמרא מבררת מדוע צריך להשאיר את מקום הזמן פנוי: **קָפְסִיק וְתָנֵי** – במשנה, שצריך לכתוב בגט את זמן הגירושין ולא את זמן כתיבת הגט

לֹא שְׁנָא אם מגרש את אשתו **מִן הַנִּישּׂוּאִין, וְלֹא שְׁנָא** אם מגרשה **מִן הָאֵירוּסִין**, שואלת הגמרא, **בִּשְׁלָמָא** כשכותב גט כדי לגרש **מִן הַנִּישּׂוּאִין, בֵּין לְמַאן דְּאָמַר** – רבי יוחנן (לעיל יז.–יז:), שהטעם שתיקנו לכתוב זמן בגט, על אף שאינו שטר גביה.

הוא **מִשּׁוּם** שמא יחפה על **בַּת אֲחוֹתוֹ** שהיא אשתו ותזנה תחתיו, ומחמת שיחוס עליה שלא יהרגוה בית דין יכתוב לה גט ללא זמן, וכשיבואו לדונה למיתה תאמר שהיתה גרושה בשעה שזינתה, **אִיכָּא** – יש מקום לחשוש לזה גם אם יכתוב את זמן כתיבת הגט, שמא תזנה בין כתיבתו למסירתו, **בֵּין לְמַאן דְּאָמַר** – ריש לקיש, שהטעם שתיקנו לכתוב זמן בגט, הוא **מִשּׁוּם פֵּירֵי** שאוכל הבעל מנכסי המלוג שלה, שעד שעת הגירושין הם שלו ורשאי למכור אותם, ואם לא יכתוב זמן יש לחוש שימכור אף אחר גירושין, וכשתתבע שיחזיר לה יאמר שקודם הגירושין מכר, **אִיכָּא** – יש מקום לחשש הפסד פירות גם אם יכתוב את זמן כתיבת הגט, שאף את הפירות שימכור הבעל בין כתיבת הגט למסירתו, תוציא האשה מיד הלקוחות על ידי הגט שזמנו מוקדם. **אֶלָּא** אם כותב גט לגרש את אשתו **מִן הָאֵירוּסִין, בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר** – רבי יוחנן, שתקנו זמן בגט **מִשּׁוּם** שמא יחפה על **בַּת אֲחוֹתוֹ**, אף מן האירוסין **אִיכָּא** – יש לחוש שאם תזנה בין כתיבת הגט לגירושין, יתן לה את הגט כדי לחפות עליה, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** – ריש לקיש, שהטעם שתיקנו לכתוב זמן בגט הוא **מִשּׁוּם פֵּירֵי**, מדוע אסור לכתוב את זמן כתיבת הגט בגט מן האירוסין, **אַרוּסָה מִי אִית לָהּ פֵּירֵי**, הרי הבעל אינו מקבל את פירות נכסי המלוג אלא אחר הנישואין. ואין כל חשש שם יכתוב את זמן כתיבת הגט.

מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב עַמְרָם, הָא מִילְּתָא שָׁמְעִית מִינֵּיהּ דְּעוּלָּא** [–דבר זה שמעתי מעולא], **דְּאָמַר** שהטעם שאסרו לכתוב זמן מוקדם בגט ארוסה הוא **מִשּׁוּם תַּקָּנַת וָלָד, וְלֹא יָדַעְנָא מַאי נִיהוּ** – ולא ידעתי פירושו שהרי אין לארוסה ילדים. אך **כֵּיוָן דְּשָׁמְעִיתָא לָהָא** – ששמעתיה לבריירתא זו ולפירושה, **דְּתַנְיָא, הָאוֹמֵר כִּתְבוּ גֵט לַאֲרוּסָתִי**, ולא אגרשה כעת, אלא **לְכַשֶּׁאֶכְנְסָנָּה** לנישואין **אֲגָרֵשֶׁנָּה** בגט זה, וכתבו בו את זמן כתיבתו, **אֵינוֹ גֵט, וְאָמַר עוּלָּא** לפרש את הברייתא, **מַה טַּעַם** אינו גט, **גְּזֵירָה שֶׁמָּא** כשישאנה תתעבר, וכיון שזמן הגט מוקדם מזמן עיבורה, **יֹאמְרוּ** הבריות **שִׁיטָּה קוֹדֶם לִבְנָה**, ונתעברה שלא בנישואין, ופגם הוא.

ועל פי זה יש לפרש **הָכָא נַמִּי** – במשנתינו גם כן, שאסור לכתוב בגט ארוסה את זמן כתיבתו, **גְּזֵירָה שֶׁמָּא** כשישאנה תתעבר, ואחר כך אם יגרש אותה בגט זה, **יֹאמְרוּ גִּיטָּהּ קוֹדֶם לִבְנָהּ**, וכדי שלא להוציא לעז על הולד, אסרו חכמים להקדים את זמן הגט של ארוסה.

שנינו במשנה שרבי אלעזר פוסל אף טופסי גיטין שנכתבו שלא לשמה, גזירה שמא יבואו לכתוב גם תורף שלא לשמה. **אָמַר רַבִּי זֵירָא, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר שִׁילָא, אָמַר רַב הַמְנוּנָא סָבָא, אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר** שאין לכתוב טופס גיטין שמא יכתוב גם תורף.

קָרֵי רַב עָלֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר, טוּבֵינָא דְּחַכִּימֵי – מאושר שבחכמים. שואלת הגמרא, וכי אמר רב שהלכה כרבי אלעזר **וַאֲפִילּוּ בִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת נַמִּי**, שחלק על רבי יהודה והכשיר לכתוב טופסי שאר שטרות, **וְהָאָמַר רַב פַּפִּי מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, הַאי אַשַּׁרְתָּא דְּדַיְנֵי** – שטר הדיינים.

דְּמִיכְתְּבָה מִקַּמֵּי דְּלִיסְחֲדֵי סַהֲדֵי אַחֲתִימַת יְדֵיהוּ – שנכתבה לפני שהעידו העדים על חתימת ידיהם, **פְּסוּלָה** האשרתא, **אַלְמָא** – הרי שחוששים לכך ששטר זה **מִיחְזֵי כְּשִׁיקְרָא** – נראה כשקר, כיון שבזמן הכתיבה עדיין לא העידו העדים, **הָכָא נַמִּי** – אף כאן בכתיבת טופסי שאר שטרות.

כיון שלא היתה כל הלואה, **מִיחְזֵי כְּשִׁיקְרָא**, ולא כרבי אלעזר שמתיר לכתוב טופסי שאר שטרות.

מתרצת הגמרא, **וְלֵיתָא** – לא נפסק כרב פפי בשם רבא, וראיה לכך **מִדְּרַב נַחְמָן, דְּאָמַר רַב נַחְמָן, אוֹמֵר הָיָה רַבִּי מֵאִיר, שֶׁאֲפִילּוּ מְצָאוֹ** לגט **בְּאַשְׁפָּה** ושמו ושם אשתו כתובים בו, **חֲתָמוֹ** – והחתים עליו עדים לשם גירושין **וּנְתָנוֹ לָהּ**, הגט, **כָּשֵׁר**, כיון שנחתם בזמנו, ואין חוששים לכך שנראה כשקר, **וַאֲפִילּוּ רַבָּנָן** החולקים על רבי מאיר וסוברים שגט שמצאו באשפה פסול, **לֹא פְּלִיגִי עֲלֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר** – אינם חולקים עליו **אֶלָּא בְּגִיטֵּי נָשִׁים** בלבד, משום **דְּבָעֵינָן כְּתִיבָה לְשֵׁמָהּ, אֲבָל בִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת** שאין צריכים כתיבה לשמה, **לֹא** יחלקו עליו, ומכשירים שטר שמצאו באשפה, ואין חוששים שנראה כשקר.

המשך בעמוד רב

משנה

משנתינו מבארת דין גט שנכתב לשמה ונאבד וחזר ומצאו, באיזה אופן תולים שהוא אותו הגט שנכתב לשמה, וכשר לגרש בו, ובאיזה אופן יש לחוש שמא גט אחר הוא שלא נכתב לשמה, ואין לגרש בו:

שליח **הַמֵּבִיא גֵּט** שנכתב כדין על פי ציווי הבעל, **וְאָבַד הֵימֶנּוּ**, אם **מְצָאוֹ לְאַלְתַּר** – מיד **כָּשֵׁר** לגרש בו, אך **וְאִם לָאו** – שלא מצאו לאלתר, אלא לאחר זמן, **פָּסוּל** לגרש בו, שמא אין זה הגט שנאבד, אלא של אחר ששמו כשמו, ואם כן נכתב שלא לשם גירושי אשה זו.

אם **מְצָאוֹ בַּחֲפִיסָה** – כלי **אוֹ בְּדִלּוּסְקְמָא** – ויש סימן בכלים אלו ששלו הם, על אף שאין מכיר את הגט, יכול לגרש בו. וכן אם מצא את הגט במקום אחר, **אִם מַכִּירוֹ** בטביעות עין, על אף שאין בו סימן, **כָּשֵׁר** לגרש בו:

גמרא

שנינו במשנה שרק אם מצא את הגט לאלתר כשר לגרש בו, הגמרא מקשה סתירה ממשנה שמשמע שאף אם מוצא את הגט אחר זמן רב כשר לגרש בו:

וּרְמִינְהוּ – ואקשה סתירת המשניות זו על זו, ששנינו, **מָצָא** שטרות **גִּיטֵּי נָשִׁים, וְשִׁטַּר** ושטרות של **שִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים**, או שמצא **דְּיֵתִיקֵי** – שטרי מתנת שכיב מרע, או **מַתָּנוֹת** – שטרי מתנת בריא, **וְשׁוֹבְרִין** – שטרי פרעון הלואה **הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר** את הגט לא לבעל ולא לאשה, וכן שאר השטרות לא יחזירם לא לעושה השטר ולא למקבלו, משום **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, כְּתוּבִין הָיוּ** השטרות, משום שרצה לגרש, לשחרר, או לתת במתנה, **וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶן** – ולבסוף התחרט **שֶׁלֹּא לִיתְּנָן** לשכנגדו. משמע, שרק משום חשש זה לא יחזיר את הגט לא לבעל ולא לאשה, **הָא** אם **אָמַר** הבעל אחר שנמצא הגט, **תְּנוּ** גט זה לאשה, ולא נמלך מליתנו לה, **נוֹתְנִין** לה ומתגרשת בו, **וַאֲפִילּוּ לִזְמַן מְרוּבֶּה** – אם עבר זמן מרובה מאז שאבד הגט, ואין חוששים שמא אחר ששמו כשמו כתב זאת.

מתרצת הגמרא, **אָמַר רַבָּה, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – במשנתינו, שאסרה להחזיר את הגט אם לא מצאוהו מיד, מדובר **בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת**, ויש לחוש שמא נפל הגט מאדם אחר שעבר כאן, ושמותיהם שווים, **כָּאן** – במשנה בבבא מציעא מדובר, **בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת**, ולכן אין לחוש שמא נפל מאדם אחר.

מוסיפה הגמרא על דברי רבה, **וַאֲפִילּוּ בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת** שאמרנו שחוששים שמא מאדם אחר ששמו כשמו נפל גט זה, **וְהוּא** – מה שחוששים לזה, זה רק באופן **שֶׁהוּחְזְקוּ שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן בְּעִיר אַחַת**, ולכן יש לחוש שמא נפל מהאחר, אך אם לא הוחזקו שני אנשים ששמותיהם שוים, אין חוששים שמא יש באותה העיר, אדם נוסף ששמו כשמו, או שמא יש עיר נוספת ששמה כשם העיר שלו.

ומוכיחה הגמרא שבהכרח לומר כך, משום **דְּאִי לֹא תֵּימָא הָכִי** – שאם לא נאמר כך, אלא אף באופן שלא הוחזקו חוששים לזה, **קַשְׁיָא** סתירה **דְּרַבָּה אַדְּרַבָּה** – מדברי רבה על דברי עצמו, שלא חשש לשני יוסף בן שמעון, וכפי שהיה במעשה שמביאה הגמרא, **דְּהַהוּא גִּיטָּא דְּאִישְׁתְּכַח בֵּי דִינָא דְּרַב הוּנָא** – שהיה גט שנמצא בבית דינו של רב הונא, שהביאוהו לבית דין כדי לקיימו, וקיימו בית דין את חתימותיו, ונאבד מזה שקיימו ובא לתבוע שישיבוהו לו, **וַהֲוָה כְּתִיב בֵּיהּ** – והיה כתוב בגט, שנכתב **בִּשְׁוִירֵי מָתָא דְּעַל רְכִיס נַהֲרָא** – בעיר שוירי שעל רכס הנהר, ולא הוחזק באותו מקום עוד אדם ביום זה **וְאָמַר רַב הוּנָא**, שעל אף שלא הוחזק אדם ששמו כשמו באותו מקום, מכל מקום **חוֹשְׁשִׁין לִשְׁנֵי שְׁוִירֵי** – שמא יש מקום נוסף ששמו שוירי, ושם יש אדם ששמו כשם זה, ואף הוא כתב גט לאשתו וממנו נפל, ולכן אין להשיב את הגט לזה שבא לפנינו **וְאָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְרַבָּה, פּוּק וְעַיֵּין בָּהּ, דִּלְאוּרְתָּא בָּעֵי לָהּ מִינָּךְ רַב הוּנָא** – צא ועיין בהלכה זו, כיון שלערב ישאל אותך רב הונא מה הדין באופן זה. **נָפַק** – יצא רבה **דָּק** – דקדק בעיון המשניות, **וְאַשְׁכַּח** – ומצא משנה שמבואר בה שאין לחוש לכך. **דִּתְנַן, כָּל** המוצא **מַעֲשֶׂה בֵּית דִּין** – שטר המקוים בבית דין, **הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר**, הרי שאין חוששים שמא יש שני מקומות שנקראים באותו שם.

מבארת הגמרא את ראייתה, **וְהָא בֵּי דִינָא דְּרַב הוּנָא** – והרי בית דינו של רב הונא, **דִּבְמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת דָּמֵי**, משום שרבים היו צריכים לו לדין ולהוראה, **וְקָא פָּשִׁיט** רבה מהמשנה, **שֶׁיַּחֲזִיר** את השטר למלוה, ואין חוששים שמא יש מקום נוסף בשם זה, ובו יש אדם ששמו כשם בעל שטר זה. **אַלְמָא** – הרי שרק **אִי הוּחְזְקוּ שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן בְּעִיר אַחַת, אִין** – חוששים שמא נפל מאדם אחר ששמו כשמו, **וְאִי לֹא** הוחזקו שני אנשים בשם שוה, **לֹא** חוששים שמא יש אדם ששמו כשמו, אלא מחזירים לו את השטר על אף שיש שיירות מצויות. ומביאה הגמרא מעשה, **עָבַד רַבָּה עוּבְדָּא** – עשה רבה הלכה למעשה **בְּהַהוּא גִּיטָּא דְּאִישְׁתְּכַח בֵּי כִּיתָּנָא** – בגט שנמצא במקום הכותנה **בְּפוּמְבְּדִיתָא, כְּשְׁמַעְתֵּיהּ** – כפי שפירש את משנתינו, שאין לחוש שמא נפל השטר מאדם בשם זהה אלא במקום ששיירות מצויות והוחזק אדם בשם זהה, וכיון ששם לא נשלמו התנאים הללו, הורה להשיב את השטר לבעליו. ומביאה הגמרא שתי לשונות איך היה המעשה, **אִיכָּא דְּאָמְרִי** [–יש אומרים], שהגט נמצא **בְּדוּכְתָּא הֵיכָא דְּתָרוּ כִּיתָּנָא** – במקום ששורים בו את הכותנה, **וְאַף עַל גַּב דְּהוּחְזְקוּ שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן, כְּיוֹן דְּלֵא שְׁכִיחָן שַׁיָּרְתָּא** – שאין השיירות מצויות, ואין לחוש שמא גם השני ששמו כשמו הגיע למקום זה. **וְאִיכָּא דְּאָמְרִי**, שהגט נמצא **בְּדוּכְתָּא דְּמַזְבְּנֵי כִּיתָּנָא** – במקום שמוכרים בו את הכותנה, **וְהוּא שֶׁלֹּא הוּחְזְקוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּשֵׁם זֶהָה, וְלֵכֶן אֵין לְחוּשׁ שֶׁנָּפַל מֵהַשֵּׁנִי, וּשְׁכִיחָן שַׁיָּרוֹת** – על אף ששיירות מצויות במקום שמוכרים בו כותנה.

הגמרא מביאה שאף רבי זירא פירש את משנתינו במקום שהשיירות מצויות **רַבִּי זֵירָא רָמֵי מַתְנִיתִין אַבְרַיְיתָא וּמְשַׁנֵּי** – מקשה סתירה בין משנתינו לברייתא, ומתרצה. **תְּנַן** במשנתינו, **הַמֵּבִיא גֵּט** שנכתב כדין על פי ציווי הבעל, **וְאָבַד הֵימֶנּוּ, אִם מְצָאוֹ לְאַלְתַּר** – מיד, **כָּשֵׁר** לגרש בו, **וְאִם לָאו** – שלא מצאו לאלתר, אלא לאחר זמן, **פָּסוּל** לגרש בו, שמא אינו אותו הגט שנאבד, אלא של אחר ששמו כשמו, ולא נכתב לשם גירושי אשה זו. **וּרְמִינְהוּ** – ואקשה סתירה בין המשנה לברייתא, ששנינו **מָצָא גֵּט אִשָּׁה בַּשּׁוּק, בִּזְמַן שֶׁהַבַּעַל מוֹדֶה** שגירש בו את אשתו, **יַחֲזִיר לְאִשָּׁה**, אך אם **אֵין הַבַּעַל מוֹדֶה** שגירש בו, **לֹא יַחֲזִיר** את הגט **לֹא לְזֶה** – לבעל, שמא יביא עדי מסירה שגירשה בו, ויאמר שפרע את כתובתה ולכן החזירה לו את הגט, כדי ששוב לא תתבענו, **וְלֹא לְזֶה** – לאשה, שמא לא התגרשה בו, ותלך ותינשא לאחר על ידי גט זה. מדייקת הגמרא, **הָא**

המשך ביאור למס' גיטין ליום שישי עמ' ב

ומביאה הגמרא ראיה שרבנן מודים בשאר שטרות שנכתבו לפני ההלואה, שהם כשרים, **דְּאָמַר רַב אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁטָר** חוב **שֶׁלָּוָה בּוֹ** ביום שנכתב, **וּפָרָעוֹ** באותו יום, וקיבל את השטר בחזרה מהמלוה, **אֵינוֹ חוֹזֵר וְלוָה בּוֹ** שנית אפילו באותו היום, אף שכל הכתוב בו אמת, מפני **שֶׁכְּבָר נִמְחַל שֶׁעְבּוּדוֹ** של השטר כשפרע את חובו, ושוב לא יכול לחול שיעבוד נכסים על ידי שטר זה, והוא כמלוה על פה, שאינו גובה מנכסים משועבדים.

מדייקת הגמרא בדברי רבי יוחנן, **טַעְמָא** שאין חוזר ולוה בו, משום **דְּנִמְחַל שֶׁעְבּוּדוֹ, אֲבָל מִשּׁוּם** שנראה **כְּשִׁיקְרָא** כיון שנכתב לפני הלואה זו, **לֹא חַיְישִׁינָן** – אין חוששים. ולכן מובן שאפשר לפסוק הלכה כרבי אלעזר אף במה שמכשיר לכתוב טופס בשאר שטרות.

רש"י

משנה ואם לאו פסול — שמא מאחר נפל, ואין זה שלו. **מצאו בחפיסה** — כלי, ויש סימן בכלי שהוא שלו. **אם מכירו כשר** — מילתא באנפי נפשיה, ואו או קתני: או שמכירו, ואפילו מצאו בכל מקום כשר. **גמרא** דייתיקי — צוואת שכיב מרע: דא תהא למיקם ולהיות. **מתנות** — מתנת בריא. **לא יחזיר** — לא לבעל ולא לאשה. וכן שחרור, וכן כולם. ומדתלי טעמא ב"שאני אומר" — שמעינן מינה דאם אמר הבעל: תנו לה שאני כתבתיו לה — נותנין, ולא חיישינן לשמא אינו זה. **במקום שהשיירות מצויות** — פסול, שמא מעוברים ושבים אחרים נפל. **ואפילו במקום שהשיירות מצויות כו'** — לאו רבה קאמר לה, אלא התלמוד הוא דמסדר ואמר: דהא דאוקי רבה במקום שהשיירות מצויות — והוא שהוחזקו שני אנשים בשם זה באותה העיר. אבל אם לא הוחזקו — מספיקא לא אמרינן דילמא איתנהו ולא ידענן, או דילמא יש עיר אחרת ששמה כזו, ויש בה אדם אחר ששמו ושם אשתו כזה שתובעו. **דאי לא תימא הכי** — דלא פסיל רבה אלא במצויות והוחזקו — קשיא דרבה אדרבה. **בי דינא דרב הונא** — שהובא שם לקיימו בבית דין, וכתוב בו הנפק, ונפל מזה והוא תובעו. ולא הוחזקו שני יוסף בן שמעון באותה העיר. **חיישינן לשני שוירי** — ושמא לא זה הוא שנפל מזה. **דתנן** — בבבא מציעא (כ,א). **כל מעשה בית דין** — המוצא שטר מקויים בבית דין, דליכא למיחש לכתובין היו ונמלך עליהם שלא ליתנם, דלא עביד לקיומיה שטרא אלא מלוה לאחר שנמסר לידו, דחייש שמא ימותו עדים. **הרי זה יחזיר** — ולא חיישינן לשמא אינו זה. **בי דינא דרב הונא** — היו צריכין לו לדין ולהוראה, ובאים שם. וקפשיט רבה דיחזיר — שמע מינה משום דלא הוחזקו שני יוסף הוא, דלשני שוירי לא חיישינן. **כשמעתיה** — דאמר: תרתי בעינן. והכא לא הוה אלא חדא, והחזירו לתובע. **איכא דאמרי** — האי בי כיתנא — היכא דתרו כיתנא, בבית מי המשרה ששורין שם פשתן, ואין שיירות מצויות שם. והחזירו, ואף על פי שהוחזקו שנים באותה העיר באותו השם. **ואיכא דאמרי היכא דמזבני כיתנא** — בשוק, ששיירות מצויות. והחזירו לפי שלא הוחזקו. **מודה** — שאומר ליתנו לה. **לא לזה ולא לזה** — לבעל לא יחזיר — שמא כבר נתנו לה וממנה נפל, וכשיבא לידו יחזור אחר עדי מסירה ויעידו שגירשה, וכשתתבע כתובתה — יאמר: פרעתיך, שהוצאת הגט בבית דין, ותנן: הוציאה גט ואין עמו כתובה — גובה כתובתה, וחייבוני לפרוע, ונתנו לי את הגט כדי שלא תחזור ותגבה. ולאשה לא יחזיר — שמא תינשא בו.

תוספות

איכא נפל – סבורים לקוחות שבית דין מאמינים לו שמשנכתב בא לידה, וטעו טפי, ולא יאמרו: אייתי ראיה. ואם תאמר: והיכי רמי רבי זירא מברייתא אפילו לזמן מרובה לפירוש קמא? הא לאלתר נמי איצטריך לאשמועינן דיחזיר, למאן דאמר דיש לבעל פירות עד שעת נתינה, דלא חיישינן לשמא כתב בניסן כו'! ויש לומר: דבנמצא לאלתר לא שייך לאקשויי הכי, דדלמא ביום שנכתב איירי. אבל אי איירי לזמן מרובה, אף על גב דכשתעבור שיירא ותשרה קרוי זמן מרובה – מכל מקום זמן מרובה משמע בכל ענין, לא שנא באותו יום לא שנא אחר כמה ימים. וכי פריך לקמן ארבי ירמיה: מאי למימרא – הוה מצי לשנויי דלא חיישינן לשמא כתב בניסן כו', אלא דעדיפא משני, אפילו למאן דאמר אין לבעל פירות משעת חתימה. **כאן** במקום שאין השיירות מצויות – ואם תאמר: ואמאי לא משני איפכא: אידי ואידי במקום שהשיירות מצויות, כאן – שהוחזקו, וכאן – שלא הוחזקו. והוה ניחא, דהוה מוקמינן הדיא דמצא גיטי נשים – בשיירות מצויות, דומיא דמעשה בית דין, דאיירי בשהשיירות מצויות ולא הוחזקו כדמוכח בסמוך! ויש לומר: דההיא עובדא דבסמוך הוה ברישא, ואשמועינן בלא הוחזקו יחזיר, אפילו שיירות מצויות. והכא אשמעינן דאם הוחזקו – נמי יחזיר, אם אין השיירות מצויות. ואם תאמר: היכא דהוחזקו, אף על גב דאין השיירות מצויות – היכי מהדרינן? מנא ידענן דשל זה הוא? ויש לומר: בגון דידעינן דמזה יוסף בן שמעון נפל, ולא חיישינן שמא זהו של יוסף בן שמעון אחר. דאין לחוש שגם אחר אבד כאן, כיון דאין השיירות מצויות. ושמעתין אתיא כרבי אלעזר, דלרבי מאיר כיון דהוחזקו – אין יכול לגרש בו אפילו הוא שלו, כיון דאין מוכיח מתוכו, כדפירשתי לעיל (כד,ב דבור המתחיל "בעדי"). **כבי** דינא דרב הונא – פירש בקונטרס: שהובא שם לקיימו בבית דין. והשתא פשיט שפיר מ"כל מעשה בית דין" דלא חיישינן שמא של אחר הוא, אף על גב דשיירות מצויות, כיון דלא הוחזקו. אי נמי, כשאינו מקויים, ושנפל מיד השליח, דלא חיישינן לנמלך – דאין הבעל יכול לבטל שלא בפני השליח, כדאמר ב"השולח" (גיטין לג,א). ואי במקויים איירי, אפילו לא ידענן ממי נפל – יחזיר לאשה, כדאמרינן דלזה לא מקיים שטריה. אבל בפרק קמא דבבא מציעא (כ,א) פירש בקונטרס שמיד השליח נפל. ופירש שם נמי גבי הא דפשיט ממעשה בית דין – דמקויים היה. וקשה: דאם יש לחוש לנמלך כשנפל מיד השליח – מה מועיל מה שהיה מקויים דלא ניחוש לנמלך? הא ממה נפשך לא הגיע ליד האשה! ועוד: דאין רגילות שהבעל יקיים את הגט, כדפירש כאן בקונטרס, וכדאמר בסוף פרק קמא דבבא מציעא (כ,ב) דלזה לא מקיים שטריה. **חיישינן** לשני שוירי – הא דלא נקט חיישינן לשני יוסף בן שמעון בעיר אחת – שמא ידוע היה להם דבאותה שוירי לא היה כי אם אחד. **כל** מעשה בית דין הרי זה יחזיר – ואם תאמר: מהך משנה תקשי לרבי זירא, דאמר בסמוך לחד לישנא דהיכא דשיירות מצויות – חיישינן, אף על גב דלא הוחזקו. וכן לרב הונא דהכא, ולאביי דחייש לתרי יצחק בפרק "האשה שהלכה" (יבמות קטו,ב)! ואומר רבי יצחק: דמוקמינן לה דאשתכח חוץ לבית דין, שאין השיירות מצויות שם. והכי איתא בהדיא בפרק קמא דבבא מציעא (יח,ב): ורבי זירא, מי קתני כל מעשה בית דין שנמצאו בבית דין? כל מעשה בית דין יחזיר קתני, ולעולם דאשתכח אבראי. **אין** הבעל מודה לא יחזיר לא לזה ולא לזה – ואינה נאמנת לומר "גירשתני", דכיון דאיכא גט דמסייע לה – מעיזה ומעיזה.

משנה הַמֵּבִיא גֵּט וְאָבַד הֵימֶנּוּ, מְצָאוֹ לְאַלְתַּר - כָּשֵׁר, וְאִם לָאו - פָּסוּל; מְצָאוֹ בַּחֲפִיסָה אוֹ בִּדְלוּסְקְמָא, אִם מַכִּירוֹ - כָּשֵׁר. **גמרא** וּרְמִינְהוּ: מָצָא גִּיטֵי נָשִׁים, וְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים, דַּייְתִיקֵי, מַתָּנוֹת, וְשׁוֹבְרִין - הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: כְּתוּבִין הָיוּ וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא לִיתְּנָן; הָא אָמַר "תְּנוּ" - נוֹתְנִין, וַאֲפִילּוּ לִזְמַן מְרוּבֶּה! - אָמַר רַבָּה, לָא קַשְׁיָא: כָּאן בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת, כָּאן בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת. וַאֲפִילּוּ בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת - וְהוּא שֶׁהוּחְזְקוּ שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן בְּעִיר אַחַת. דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, קַשְׁיָא דְּרַבָּה אַדְּרַבָּה; דְּהַהוּא גִּיטָּא דְּאִשְׁתַּכַּח בֵּי דִינָא דְּרַב הוּנָא, וַהֲוָה כְּתִיב בֵּיהּ "בִּשְׁוִירֵי מָתָא דְּעַל רָכִים נַהֲרָא", וַאֲמַר רַב הוּנָא: חוּשְׁשִׁין לִשְׁנֵי שְׁוִירֵי, וַאֲמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְרַבָּה: פּוֹק וְעַיֵּין בָּהּ, דִּלְאוֹרְתָּא בָּעֵי לָהּ מִינָּךְ רַב הוּנָא. נָפַק דַּק וְאַשְׁכַּח, דִּתְנַן: כָּל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר; וְהָא בֵּי דִינָא דְּרַב הוּנָא דִּכְמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת דָּמֵי, וְקָא פָּשֵׁיט: יַחֲזִיר, אַלְמָא אִי הוּחְזְקוּ שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן בְּעִיר אַחַת - אִין, וְאִי לָא - לָא. עֲבַד רַבָּה עוּבְדָּא בְּהַהוּא גִּיטָּא דְּאִשְׁתַּכַּח בֵּי כִיתָּנָא בְּפוּמְבְּדִיתָא כִּשְׁמַעְתֵּיהּ. אִיכָּא דְּאָמְרִי: בְּדוּכְתָּא הֵיכָא דְּתָרוּ כִּיתָּנָא, וְאַף עַל גַּב דְּהוּחְזְקוּ, דְּלָא שְׁכִיחָן שַׁיָּרָתָא; וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: בְּדוּכְתָּא דְּמִזַּבְּנֵי כִּיתָּנָא, וְהוּא שֶׁלֹּא הוּחְזְקוּ, וּשְׁכִיחָן שַׁיָּרוֹת. רַבִּי זֵירָא רָמֵי מַתְנִיתִין אַבְרַיְיתָא וּמִשַּׁנֵּי: תְּנַן: הַמֵּבִיא גֵּט וְאָבַד הֵימֶנּוּ, אִם מְצָאוֹ לְאַלְתַּר - כָּשֵׁר, וְאִם לָאו - פָּסוּל. וּרְמִינְהוּ: מָצָא גֵּט אִשָּׁה בַּשּׁוּק, בִּזְמַן שֶׁהַבַּעַל מוֹדֶה - יַחֲזִיר לָאִשָּׁה, אֵין הַבַּעַל מוֹדֶה - לֹא יַחֲזִיר לֹא לֶזֶה וְלֹא לֶזֶה; הָא בזמן

הא אמר תנו נותנים (בו') ואפילו לזמן מרובה – תימה: מנא ליה למידק הא אמר "תנו" נותנין? דלמא אפילו אמר "תנו" – אין נותנין, משום דחיישינן דאין זה הגט שנכתב לו, אלא נפל מאחר ששמו כשמו. והכי פירושו: נמלך עלייהו, ועדיין לא נתנו. הא אי לא הוה חיישינן לנמלך – היו מחזירים לה את הגט, אפילו אינו שלה, כיון דאינה צריכה אלא לראיה! ואומר רבינו יצחק: דדייק מדקתני: ונמלך, ולא קתני: שאני אומר כתובין היו ולא נתנן. משמע דנמלך וחזר בו ואינו רוצה לגרשה עוד, אבל אם היה רוצה – היה מגרשה בגט זה, ולא חיישינן שמא מאחר נפל. ובהדיא גרסינן בפרק קמא דבבא מציעא (יח,א) בכל הספרים: טעמא דנמלך כו'. ואם תאמר: ומנא ליה אפילו לזמן מרובה? דלמא לאלתר דוקא, כדפריך רבי זירא לקמן! ורבי זירא נמי, אמאי פשוט לו מברייתא דיחזיר לאשה אפילו לזמן מרובה טפי ממתניתין? ואומר רבינו יצחק: דדייק מדאיצטריך ונמלך לאשמועינן דאם אמר "תנו" נותנין, ולא חיישינן לגט אחר – היינו אפילו לזמן מרובה, דאי לאלתר – פשיטא דאין חוששין לגט אחר. ורבי זירא סבר דהא דקתני ונמלך – אורחא דמילתא נקט, דלפי שנמלך לא נתנו, ולא לדקדק: הא אמר תנו נותנין. אבל מברייתא דייק שפיר דיחזיר אפילו לזמן מרובה, דאי לאלתר – פשיטא. ועוד אומר רבינו יצחק: דדייק אפילו לזמן מרובה, דמשמע ליה דומיא דשטרי חליצה ומיאונין (שם כ,א) דמיירי לזמן מרובה, דעל כרחך התם לא איצטריך לאשמועינן דיחזיר אלא כשאינו ידוע אם חלצה או מיאנה, דבידוע שחלצה או מיאנה – פשיטא דיחזיר, אפילו אינו שלה, כיון דאין צריכה אלא לראיה. וכיון דבאינו ידוע מיירי, על ידי מה שנמצא לאלתר לא ידענן כלל שהוא שלה, כיון דאינו ידוע שנכתב לה שטר חליצה מעולם. ורבי זירא לא מוקי לה דומיא דסיפא. ומברייתא דייק שפיר דאפילו לזמן מרובה, ד"בזמן שהבעל מודה" – דמשמע דמודה שממנה נפל, וכבר גירשה בו. ואי לאלתר דוקא – אם כן ראינו גט בידה, דבלא ראינו גט בידה – אין נפקותא במה שנמצא לאלתר, כדפירשנו, וכיון שראינו בידה – פשיטא דיחזיר, אפילו אינו שלה, ואפילו אין הבעל מודה. אלא ודאי בשלא ראינו הגט בידה. ואם כן – אפילו לזמן מרובה. **הא** אמר תנו נותנין – ואם תאמר: ואמאי לא פריך אהך מתניתין: ליחוש שמא כתב ליתן בניסן כו', כדפריך אברייתא דלקמן בפרק קמא דבבא מציעא (יט,א)? ואומר רבינו יצחק: דהא אמר "תנו" נותנין – משמע שבא עכשיו לגרשה בגט זה, לפיכך ליכא למיחש מידי, כדפירשתי לעיל, דבבל גיטין שאין נותנין ביום הכתיבה – קלא אית להו, ומסקי לקוחות אדעתייהו שפיר, לומר לאשה: אייתי ראייה אימות מטא גיטא לידך. אבל בברייתא, דקתני: בזמן שהבעל מודה, פירוש: שממנה

תוספות

בזמן שהבעל מודה יחזיר לאשה ואפילו לזמן מרובה – ואם תאמר: כיון דבעל שאמר "גרשתי את אשתי" נאמן, והוא מודה שגירשה, אפילו אין הגט שלה – ניתן לה לראיה בעלמא, ומאי פריך? ויש לומר: דלא מהימן אלא מכאן ולהבא, מיגו שיכול עכשיו לגרשה, ולא תטרוף פירות אלא מכאן ואילך, אבל למפרע – לא, כשאומר: גירשתיה מזמן הכתוב בגט, כדאמרינן ב"יש נוחלין" (בבא בתרא קלד,ב). והכא שידוע לנו שלא בא לידה עכשיו זה הגט בתורת גירושין – אינו נאמן מכאן ולהבא יותר מלמפרע. ו"יחזיר לאשה" דקתני – היינו בעדים, ותתגרש בחזרה זו, אפילו לא נתגרשה עדיין, ולא חיישינן שמא מאחר נפל, אפילו לזמן מרובה. **מעולם** לא חתמנו אלא על גט אחד של יוסף בן שמעון – מתוך הלשון משמע שיודעין שלא חתמו אלא על אחד, אבל אין מכירים מי הוא אותו יוסף בן שמעון. ותימה: דאם כן אמאי מהימנין ליה לומר שהוא שלו יותר משלא היו אומרים העדים כלום, שלא היה נאמן לומר שהוא שלו, ולא מהדרינן ליה בטביעות עין – דחיישינן שמא הוא משקר! ואומר רבינו יצחק: דלעולם לא חשדינן ליה שישקר במזיד לומר שהוא שלו, לקלקלה, דמשום להרויח פשיטי דספרא – לא היה מקלקלה, דהא בעל שאמר "גירשתי את אשתי" נאמן, ולא חיישינן להכי. ולהכי, כשאומרים העדים שלא חתמו אלא על גט אחד, והוא אומר שעל שלו חתמו – נאמן. אבל כשאין העדים אומרים כלום – חיישינן שמא הוא סבור שהוא שלו, לפי שאין יודע שיש יוסף בן שמעון אחר, או יודע ואין נראה לו לחוש שגם הוא אבד גט, ולכך אומר שהוא מכיר אף על פי שאינו מכיר. ובקונטרס פירש: כגון דקאמרי עדים החתומים בו: מעולם לא חתמנו אלא על גט אחד של שם זה, ואותו חתמנו לאיש זה התובעו. ולפי זה צריך לומר שלא ראו עדים חתימת הגט, שאם ראו ואומרים שהוא כתב ידם ולזה חתמו – פשיטא שיחזיר, ולא היה צריך להשמיענו, דהא ודאי לא חיישינן דלמא איתרמי שמא כשמא ועדים כעדים וחתימה כחתימה. ובשינויא נמי אינו מזכיר חתימה כחתימה.

כגון דקאמר נקב יש בצד אות פלונית – פירש בקונטרס: דקאמר השליח. ואית ספרים דגרסי: דקאמרי עדים. ויש לומר: דעדים מהימני אפילו כשראוהו כבר, ושליח לא מהימן אלא כשאומר כן קודם שראוהו. **סימנין** דאורייתא או דרבנן – אי סימנין דרבנן, הא דמהדרינן אבדה מן התורה – היינו בעדים, ורבנן הוא דעבוד במציאה תקנתא להחזיר בסימנין. ואם תאמר: והא דתנן בפרק "אלו מציאות" (בבא מציעא כז,א) דדבר שיש בו סימן חייב להכריז, ושאין בו סימן הרי אלו שלו, ואפילו מדרבנן למה הוא שלו? יכריז, וזה יביא עדים, דמן התורה מה לי זה ומה לי זה, כיון דבעי עדים – כך ימצא עדים בזה כמו בזה! ויש לומר: דעל ידי סימן מכירים העדים בטביעות עין. ועוד: דעל ידי סימן שואלים אם יש שמכיר אותו דבר שיש בו סימן כך וכך, דעל ידי כך ימצא עדים. אבל כשאין בו סימן – אין יודע היאך לישאל, ומתייאש. **ודוקא** צורבא מדרבנן. אומר רבינו תם: דעם הארץ נמי ידע בטביעות עינא, כדאמרינן בפרק "גט פשוט" (בבא בתרא קסח,א): האי צורבא מדרבנן דאזיל לקדושי איתתא – לידבר עם הארץ בהדיה, ובפרק "גיד הנשה" (חולין צו,א) נמי מוכח דכולי עלמא אית להו טביעות עינא. והא דלא מהדרינן לעם הארץ בטביעות עינא – משום דלא מהימן. **איזהו** שלא לאלתר – ואית דגרסי: איזהו לאלתר, ויש ליישב דברי התנאים לשתי הגרסות.

רש"י

איכא דאמרי — הא דשני רבי זירא במקום שהשיירות מצויות פסול — והוא דהוחזקו, דבעינן תרתי כרבה. **בשלמא דרבה** — דשני לעיל שנויא דידיה אתרתי מתניתין, חדא דגיטין וחדא דבבא מציעא. **מתניתין אלימא ליה לאקשויי** — דקא סלקא דעתך דאינהו רמינהו אהדדי, ומתניתין עיקר מברייתא. **אלא רבי זירא** — דרמי מתניתין אברייתא מאי טעמא לא אמר שינויא דידיה אתרתי מתניתין כרבה? **אמר לך** — רבי זירא: מתניתין לא קשיין אהדדי. **מי קתני** — בבבא מציעא: הא אמר "תנו" — נותנין, ואפילו לזמן מרובה. **דלמא אם אמר תנו נותנין ולעולם כדקיימא לן** — כלומר, ודאי על כרחין הא אמר "תנו" נותנין דייקינן מינה, מדתלה טעמא בנמלך עליהן. אלא לזמן מרובה מהיכא דייקת? דילמא לעולם כדקיימא לן בהכשירא דגיטין, מצאו לאלתר — כשר אבל ברייתא — ודאי קשיא, דקתני: יחזיר לאשה, ואי לאלתר והבעל מודה — פשיטא, למאי ניחוש להה? אי לאו דאשמועינן אפילו לזמן מרובה — לא איצטריך למיתנייה. דבשלמא מתניתין לא תנא בה בהדיא: האמר "תנו" — נותנין, ואצטריך למתנייה משום היא גופא, לאשמועינן דלא יחזיר, שאני אומר כו'. **רבי ירמיה אמר** — לא מתניתין קשיא ולא ברייתא קשיא, דכל הני דאמרינן יחזיר — לזמן מרובה. **כגון דקאמרי עדים** — החתומים בו. **מעולם לא חתמנו אלא על גט אחד של שם זה** — ואותו חתמנו לאיש זה התובעו. **כגון דקאמר** — האי שליח שאבדו: נקב יש בצד אות פלונית. **ודווקא** — נקט רב אשי: בצד אות פלונית — דהוי סימן מובהק, דאין עדות ברורה מזו. **מספקא ליה סימנים דאורייתא או דרבנן** — הא דאמרינן ב"אלו מציאות" (בבא מציעא כז,א) שמחזירין אבדה בסימנין, ואיבעיא לן התם: דאורייתא או דרבנן — לרב אשי נמי מספקא ליה. הילכך באיסור אשת איש — לא סמכינן אסימנין בעלמא, דלמא סימנין דרבנן. ובממונא הוא דמצו רבנן להפקיע, דהפקר בית דין היה הפקר, וטעמא דתקנתא התם מפרש, אבל למישרי איסורא — לא מצו רבנן לעקור דבר מן התורה. והאי דלא אמר: קסבר סימנין דרבנן — משום דהתם מיבעיא לן, ומהכא לא מצינן למיפשט, דהא אי נמי מספקא ליה קאסר מספיקא. **אירכם ליה** — שליח היה. **אי סימנא אית לי בגויה או טביעות עינא אית לי בגויה** — אי סימנא בעיתו דאיתיהב לכו — אית לי בגויה סימנא, ואי בטביעות עינא בעיתו להדורי ניהלי — אית לי טביעות עינא בגויה, שנתתי עיני בו עד שאני מכירו יפה בלא שום סימן. **סימנים דאורייתא** — שלא נתן בו סימן מובהק, אלא סימנא בעלמא. ומדאסמכו אסימנא באיסורא — קסברי: סימנין לאהדורי אבדתא דאורייתא, מ"וכן תעשה לשמלתו" כדאמרינן ב"אלו מציאות" (שם). **לצורבא מדרבנן** — דידע בטביעות עינא, ולא משני בדיבוריה. **כדי שתעבור שיירא ותשרה** — שיעור שתוכל לעבור שיירא שם ולחנות. **כדי שיהא אדם כו'** — כלומר, אין הדבר תלוי בשיעור, אלא צריך שיהא אדם עומד ורואה שלא עבר אדם שם משעה שעבר השליח הזה שם עד שעת מציאת הגט. **כדי שיכתוב את הגט** — שיעורא בעלמא נתנו בו. **ואפילו שהה ויש בו סימנים** — מובהקים. **מעידים עליו** — סימנים אלו להכשירו. **על סימני גופו** — של גט, כגון ארוך או גוץ — שאין אלו כלום, שיש כאלה הרבה. **מצאו קשור בכים או בארנקי** — ומכיר את הכיס ואת הארנקי.

בִּזְמַן שֶׁהַבַּעַל מוֹדֶה מִיהַת יַחֲזִיר לָאִשָּׁה, וַאֲפִילּוּ לִזְמַן מְרוּבֶּה! וּמִשֵּׁנִי: כָּאן בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת, כָּאן בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת. אִיכָּא דְּאָמְרִי: וְהוּא שֶׁהוּחְזְקוּ הוּא דְּלָא לִיהַדַּר, וְהֵיכָא דְּרַבָּה; וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: אַף עַל גַּב דְּלָא הוּחְזְקוּ לָא לִיהַדַּר, וּפְלִיגָא דְּרַבָּה. בִּשְׁלָמָא דְּרַבָּה לָא אָמַר כְּרַבִּי זֵירָא, מַתְנִיתִין אַלִּימָא לֵיהּ לְאַקְשׁוּיֵי, אֶלָּא רַבִּי זֵירָא מַאי טַעְמָא לָא אָמַר כְּרַבָּה? - אָמַר לָךְ, מִי קָתָנֵי: אִם אָמַר "תְּנוּ" נוֹתְנִין, וַאֲפִילּוּ לִזְמַן מְרוּבֶּה? דִּלְמָא אִם אָמַר "תְּנוּ" נוֹתְנִין - כְּדִקַיְּימָא לָן, לְאַלְתַּר. רַבִּי יִרְמְיָה אָמַר: כְּגוֹן דְּקָאָמְרִי עֵדִים: מֵעוֹלָם לֹא חָתַמְנוּ אֶלָּא עַל גֵּט אֶחָד שֶׁל יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן. - אִי הָכִי, מַאי לְמֵימְרָא? - מַהוּ דְּתֵימָא: לֵיחוּשׁ דִּלְמָא אִיתְּרַמִּי שְׁמָא כִּשְׁמָא וְעֵדִים כְּעֵדִים, קָא מַשְׁמַע לָן. רַב אַשִׁי אָמַר: כְּגוֹן דְּקָאָמַר: נֶקֶב יֵשׁ בּוֹ בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִית, דַּהֲוָה לֵיהּ סִימָן מוּבְהָק. וַדְּוָקָא בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִית, דַּהֲוָה לֵיהּ סִימָן מוּבְהָק, אֲבָל נֶקֶב בְּעָלְמָא - לָא, מִסַּפְּקָא לֵיהּ: סִימָנִין, אִי דְּאוֹרַיְיתָא אִי דְּרַבָּנַן. רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אִירְכַּם לֵיהּ גִּיטָּא בֵּי מִדְרָשָׁא, אָמַר: אִי סִימָנָא - אִית לִי בְּגַוֵּיהּ, אִי טְבִיעוּת עֵינָא - אִית לִי בְּגַוֵּיהּ; אֲהַדְּרוּהּ נִיהֲלֵיהּ. אָמַר: לָא יָדַעְנָא אִי מִשּׁוּם סִימָנָא אַהַדְּרוּהּ, וְקָסְבְרֵי סִימָנִים דְּאוֹרַיְיתָא, אִי מִשּׁוּם טְבִיעוּת עֵינָא, וְדַוְקָא צוּרְבָא מִדְּרַבָּנַן, אֲבָל אֵינָשׁ בְּעָלְמָא לָא. "וְאִם לָאו - פָּסוּל". תָּנוּ רַבָּנַן: אֵיזֶהוּ שֶׁלֹּא לְאַלְתַּר? רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: שֶׁשָּׁהָה כְּדֵי שֶׁתַּעֲבוֹר שַׁיָּרָא וְתִשְׁרֶה; רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: כְּדֵי שֶׁיֵּהָא אָדָם עוֹמֵד וְרוֹאֶה שֶׁלֹּא עָבַר שָׁם אָדָם; וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שֶׁלֹּא שָׁהָה אָדָם שָׁם, רַבִּי אוֹמֵר: כְּדֵי לִכְתּוֹב אֶת הַגֵּט; רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר: כְּדֵי לִקְרוֹתוֹ; אֲחֵרִים אוֹמְרִים: כְּדֵי לִכּוֹתְבוֹ וְלִקְרוֹתוֹ. וַאֲפִילּוּ שָׁהָה וְיֵשׁ בּוֹ סִימָנִין - מְעִידִים עָלָיו, דְּאָמְרִי: נֶקֶב יֵשׁ בּוֹ בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִית; וְאֵין מְעִידִין עַל סִימָנֵי הַגּוּף, דְּאָמְרִי: אָרוֹךְ וְגוּץ; מְצָאוֹ קָשׁוּר בְּכִיס, בְּאַרְנָקִי, וּבְטַבַּעַת, אוֹ

סימן זה.

שתעבור שיירא ותשרה – מפרש רבינו תם: ותשרה – לשון סעודה, כמו שירותא (תענית יא,ב), דמתור שמוציאים כליהם כדי לסעוד, חיישינן שמא נפל מהם. **מצאו** קשור בכיס או בארנקי כו' – בפרק בתרא דיבמות (קכ,א) מדקדק מכאן דסימנין דאורייתא. ותימה: דבפרק "אלו מציאות" (בבא מציעא כז,א) איבעיא לן אי סימנין דאורייתא או דרבנן, ולא מייתי לה! ואומר רבינו יצחק: דבמסקנא דיבמות, דמייתי תנאי ומסיק דכולהו סברי דסימנים דרבנן – איכא לפרושי דהך ברייתא נמי סברא הכי, ובגון שיש עדים שהכיס והטבעת שלו, או שמצאו בעצמו ומכיר שהן שלו, ונאמן במיגו דאי בעי אמר "לא אבדתי". ומעיקרא, דהוה בעי למידק מינה דסימנין דאורייתא – הוה משמע ליה דאיירי כשמצאו אחר, ומהדרינן ליה על ידי סימן זה.

בִּזְמַן שֶׁהַבַּעַל מוֹדֶה מִיהַת – על כל פנים, יַחֲזִיר לְאִשָּׁה, וַאֲפִילּוּ אם מצאו לִזְמַן מְרוּבֶּה מאז שנאבד, ואין חוששים שמא נפל מאחר ששמו כשמו.

וּמִשֵּׁנִי – ותירץ רבי זירא, כָּאן – במשנתינו, מדובר בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּירוֹת מְצוּיוֹת, ושמא היה בהם אדם ששמו כשמו וממנו נפל, ולכן אין להחזיר גט אחר זמן מרובה, ואילו כָּאן – בברייתא, מדובר בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַשַּׁיָּירוֹת מְצוּיוֹת, ואין לחוש שמא מאדם אחר נפל ששמו כשמו, ואפילו עבר זמן רב מאז שנאבד הגט.

הגמרא מביאה שתי לשונות בביאור שיטת רבי זירא: אִיכָּא דְּאָמְרֵי – יש אומרים, שמה שאמר רבי זירא שבששיירות מצויות לא מחזירים אם עבר זמן מרובה, וְהוּא – באופן שֶׁהוּחְזְקוּ שני אנשים בשם זהה הוּא דְּלָא לִיהַדַּר – אין להחזיר את הגט, שמא נפל מהאחר ששמו כשמו, וְהַיְינוּ דְּרַבָּה – וזה כשיטת רבה, שצריך שני תנאים כדי שלא להחזיר גט שאבד, גם שיירות מצויות וגם שהוחזק אדם אחר ששמו כשמו, ובלא זה אין חוששים שמא מאחר נפל אפילו עבר זמן רב. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי, שאַף עַל גַּב דְּלָא הוּחְזְקוּ שני אנשים בשם זהה, מכל מקום אומר רבי זירא שבששיירות מצויות לָא לִיהַדַּר – אין להחזיר לאחר זמן, שחוששים שיש עיר נוספת ששמה כשם עיר זו, ושם יש אדם בשם זה, וּפְלִינָא דְּרַבָּה – וחולק בזה רבי זירא על רבה.

מקשה הגמרא, בִּשְׁלָמָא דְּרַבָּה שהקשה סתירה בין המשניות לָא אָמַר כְּרַבִּי זֵירָא להקשות מהברייתא, משום שסתירה בְּמַתְנִיתִין – בין שתי משניות, אַלִּימָא לֵיהּ לְאַקְשׁוּיֵי – חזקה בעיניו יותר להקשות. אֶלָּא רַבִּי זֵירָא שהקשה מהברייתא, מַאי טַעְמָא לָא אָמַר כְּרַבָּה להקשות סתירה בין המשניות.

מתרצת הגמרא, אָמַר לָךְ רבי זירא, מהמשנה אין להקשות על רבי זירא, משום שמִי קָתָנֵי במשנה אִם אָמַר תְּנוּ נוֹתְנִין וַאֲפִילּוּ לִזְמַן מְרוּבֶּה, שאינו מפורש במשנה, אלא רבה דייק כך, וּדְלָמָא – שמא, מה שאמרה המשנה אִם אָמַר תְּנוּ נוֹתְנִין, הַיְינוּ רַק כִּדְקַיְימָא לָן – באופן שנפסק במשנתינו, כשמצאו לְאַלְתַּר, אך לאחר זמן מרובה לא יחזיר, שמא מאחר נפל, והברייתא שאומרת שכשהבעל מודה יחזיר לאשה, ודאי מדובר לזמן מרובה, שאם לאלתר, פשיטא שיחזיר לה, שאין מה לחוש בדבר.

הגמרא מביאה תירוצים נוספים לקושיות רבה ורבי זירא: רַבִּי יִרְמְיָה אָמַר, שלא קשה מהמשנה או מהברייתא שמשמע בהם שאף לזמן מרובה יכול להחזיר את הגט, ששם מדובר כְּגוֹן דְּקָאָמְרֵי עֵדִים החתומים על הגט, מֵעוֹלָם לֹא חָתַמְנוּ על שני גיטין בשם זה, אֶלָּא רק עַל גֵּט אֶחָד שֶׁל יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן, והוא זה שחתמנו עבורו ולכן אף לזמן מרובה אין לחוש שמא יש עוד אחד בשם זה.

מקשה הגמרא, אִי הָכִי – אם כן שהעדים מעידים שחתמו על גט אחד בשמות אלו, מַאי לְמֵימְרָא – מה המשנה והברייתא באים לחדש, ופשוט הוא שאין לחוש לכלום. מתרצת הגמרא, מַהוּ דְּתֵימָא [–שמא תאמרו], לֵיחוּשׁ דִּלְמָא אִיתְרַמֵּי שֵׁמָא כִּשְׁמָא וְעֵדִים כְּעֵדִים – שיש לחוש, שמא קרה שגם שמות המגרשים וגם שמות העדים זהים בשני הגיטין, ושמא עדים אחרים ששמם כשמות עדים אלו חתמו על גט של אדם אחר בשם זהה, קָא מַשְׁמַע לָן המשנה והברייתא שאין לחוש לכך.

ומביאה הגמרא תירוץ נוסף. רַב אַשִּׁי אָמַר, אין להקשות מהמשנה ומהברייתא, משום שבהם מדובר כְּגוֹן דְּקָאָמַר השליח, שיש לו סימן בגט שאיבד, שנֶּקֶב יֵשׁ בּוֹ בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִית, ואם אכן יש בגט שנמצא נקב במקום ההוא, אין לחוש שמא גט זה נכתב לאדם אחר, משום דַּהֲוָה לֵיהּ הנקב הזה סִימָן מוּבְהָק.

ומדייקת הגמרא בדבריו, וְדַוְקָא אם אמר השליח שיש נקב בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִית, דַּהֲוָה לֵיהּ סִימָן מוּבְהָק, אֲבָל אם אמר השליח רק שיש נֶקֶב בְּעָלְמָא במקום כלשהו בגט, ואינו זוכר באיזה מקום, אף אם נמצא נקב כזה, לָא סומכים על דבריו, משום שמְסַפְּקָא לֵיהּ לרב אשי, מה שאמרו חכמים שמחזירים אבידה על ידי שבעליה נותן בה סִימָנִין, אִי דְּאוֹרַיְיתָא – האם למדו זאת מהתורה, ואם כן אפשר לסמוך על סימן שאינו מובהק, אִי – או שרק דְּרַבָּנָן הוא, שאמרו להחזיר אבידה על ידי שבעליה נותן סימן שאינו מובהק, שיש כח ביד חכמים לתקן בדיני ממונות, משום שהפקר בית דין הפקר, אך להתיר אשת איש על ידי סימן שאינו מובהק, אין כח בידם.

הגמרא מביאה מעשה בגט שנאבד. רַבָּה בַּר בַּר חָנָה היה שליח להביא גט, וְאִירְכַּס לֵיהּ גִּיטָּא בֵּי מִדְרָשָׁא – נאבד לו הגט בבית המדרש, ומצאו את הגט אָמַר רבה בר בר חנה, אִי סִימָנָא – אם תרצו להחזירו לי על ידי סימן, אִית לִי בְּגַוֵּיהּ – יש לי בו סימן, אִי טְבִיעוּת עֵינָא – אם תרצו להחזירו לי בטביעות עין, אִית לִי בְּגַוֵּיהּ – אני מכירו בטביעות עין. אַהֲדְרוּהּ נִיהֲלֵיהּ – החזירו לו את הגט על פי דבריו. אָמַר רבה בר בר חנה, לָא יָדַעְנָא מאיזה סיבה החזירו לי הגט, אִי מִשּׁוּם סִימָנָא אַהֲדְרוּהּ, וְקָסְבְרֵי סִימָנִים דְּאוֹרַיְיתָא – האם מחמת הסימן שיש לי בו, ומשום שסוברים שסימנים דאורייתא, אִי מִשּׁוּם טְבִיעוּת עֵינָא – או מחמת שיש לי בו טביעות עין החזירוהו לי, וְאם כן דַּוְקָא לְצוּרְבָא מִדְּרַבָּנָן – לתלמיד חכם מחזירים גט בטביעות עין משום שמכירו בכך, ואינו משקר, אֲבָל אִינָשׁ בְּעָלְמָא שאינו צורבא מדרבנן, לָא מחזירים לו בטביעות עין מחשש שמשקר ואף לא בסימן שאינו מובהק, שסימנים דרבנן:

שנינו במשנה, גט שנמצא לאלתר כשר, וְאִם לָאו פָּסוּל. הגמרא מביאה ברייתא המבארת מה הוא שיעור 'לאלתר': תָּנוּ רַבָּנָן, אֵיזֶהוּ שֶׁלֹּא לְאַלְתַּר – מה נחשב שכבר אינו לאלתר, ואין משיבים את הגט אם עבר זמן זה. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, שֶׁשָּׁהָה בשיעור כְּדֵי שֶׁתַּעֲבוֹר שַׁיָּרָא וְתִשָּׁרֵה – שתוכל שיירה לעבור במקום שאבד הגט ולחנות שם.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אין הדבר תלוי בשהיית זמן, אלא כְּדֵי שֶׁיְּהֵא אָדָם עוֹמֵד וְרוֹאֶה שֶׁלֹּא עָבַר שָׁם אָדָם חוץ מהשליח, עד שמצאו את הגט. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שצריך שיהא אדם עומד ורואה שֶׁלֹּא שָׁהָה אָדָם שָׁם מאז שעבר שם השליח עד שמצאו את הגט.

רַבִּי אוֹמֵר, ששיערו חכמים שאם שהה עד כְּדֵי זמן שאפשר לִכְתּוֹב אֶת הַגֵּט, שוב אינו לאלתר. רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר, ששיערו חכמים את הדבר, שאם שהה כְּדֵי לִקְרוֹתוֹ – לקרוא את הגט, שוב אינו לאלתר. אֲחֵרִים אוֹמְרִים, ששיערו חכמים את הדבר, שאם שהה כְּדֵי לְכוֹתְבוֹ וְלִקְרוֹתוֹ לגט, שוב אינו לאלתר.

ומוסיפה הברייתא, וַאֲפִילּוּ שָׁהָה אחר זמן זה, וְיֵשׁ בּוֹ סִימָנִין מובהקים, מְעִידִים עָלָיו לומר שמזה נפל, ומפרשת הגמרא שסימנים היינו דְּאָמְרֵי נֶקֶב יֵשׁ בּוֹ בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִית, שסימן מובהק הוא. ומוסיפה הברייתא, וְאֵין מְעִידִין עַל ידי סִימָנֵי הַגּוּף, ומפרשת הגמרא שסימני הגוף היינו דְּאָמְרֵי שהגט אָרוּךְ וְגוּץ – ארוך או קצר משום שסימנים אלו אינם סימנים כלל, כיון שיש הרבה גיטין כאלו.

ואם מְצָאוּ קָשׁוּר בְּכִיס, או שמצאו קשור בְּאַרְנָקִי וּבְטַבַּעַת, והוא מכיר את הכיס והארנקי

אגרות קודש

ב"ה, כ"ט טבת, תשכ"א
ברוקלין.

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מועש"ק וארא בו כותב ר"פ מהסתדרותו באה"ק ת"ו, מהלימודים וכו' וכן מהאוירה אשר דתית היא.

המשך בעמוד הבא

המשך מהעמוד הקודם

וכיון אשר עניני טוב וקדושה קשורים בהקב״ה שהוא אין סופי בודאי שתמיד יש מקום להוסיף וע״ד האמור מי שיש לו מנה רוצה מאתים (הוספת מנה) ומי שיש לו מאתים רוצה ארבע מאות (הוספה של מאתים) וק״ל, והרי הובטחנו הבא לטהר (דיוקו לטהר לאחרים, וליטהר) מסייעין אותו.

לשאלתו האם מותר ללמוד חסידות לבנות - פסק ברור בזה בהלכות ת״ת ולדוגמא עיין הלכות ת״ת לרבנו הזקן סוף פרק א: הנשים **חייבות** ללמוד הלכות הצריכות להן לידע אותן וכו׳ כל מצות עשה שאין הזמן גרמא וכו׳ -

והרי תכלית שלילת ענין הזמן במצות עשה, הן המצות שחיובן תמידי לא יפסק מעל האדם אפי׳ רגע בכל ימיו, להאמין בשם ליחדו, לאהבה אותו וליראה אותו [שלא להאמין בזולתו, שלא לסור אחרי מחשבת הלב וראיית העינים] (אגרת המחבר ס׳ **החינוך**)-

והרי קיום מצות אלו לאמיתתן ולא מן השפה לחוץ בא כדברי המורה הגדול בהלכות יסודי התורה ריש פרק ב׳: והיאך היא הדרך וכו׳ בשעה **שיתבונן** כו׳ שהתבוננות זו היא באה בלימוד תורת החסידות וק״ל.

תקותי אף שאין מזכיר עד״ז שביקר בכפר חב״ד וחוגי חב״ד בכלל וגם בימי רצון ימי התועדות, וינעם לי לדעת רושמיו מהביקורים.

בכבוד ובברכה לבשו״ט בענינים הכללים והפרטים גם יחד.

נ.ב. מכתבי בברכת השנה בטח הגיעו.

ב״ה, א׳ שבט, תשכ״א
ברוקלין.

ברכה ושלום!

במענה למכתביה בו כותבת אודות מצב רוחה והבעיות שקמו בכתתה, אשר לכן לע״ע עזבה את עבודתה בהוראה, ושואלת דעתי בזה.

ולדעתי הסיבות למצב רוחה, שלש הן: א) מאיזו סיבה (שכמובן רק במקום אפשר לדעתה) עייפה ביותר מעבודתה **בצירוף** עוד ענין מה (טרחה בבית או ענין אחר מעין זה המייגע את הגוף), ב) כנראה קבלה כתה גבוהה יותר מאשר שיערה, או מאשר צריכה להיות **בהתחלת** עבודתה בהוראה באופן עצמאי, ג) ע״פ המבואר בספר תניא קדישא, שרוב בני אדם הם לא במדריגת צדיקים, ז.א. שעדיין ישנו מקום לפיתוי היצר הרע, הרי אחד התכסיסים הכי פעילים שלו, ולכן הכי חביבים עליו, הוא להמשיך את האדם לקו של עצבות ונפילת רוח וכו׳ ועומד על המשמר לחפש שעת הכושר, כשאדם נמצא במצב של עייפות וכיו״ב שאז בנקל יותר להמשיך עליו מצב רוח הנ״ל.

מהנ״ל מובנת דעתי שפשוט שביכולתה להמשיך בשטח ההוראה ולהצליח בזה ולעלות מדרגא לדרגא, אלא שמקודם צריך לבטל סיבות האמורות, וממאוחר אל הקודם: א) להחליט לא להשמע לפיתוי היצר הרע, ב) לבחור מבין הכתות זו הקלה ביותר מנקודת המשמעת וגם בשטח גובה הלימודים, ג) להתחיל בהוראה לאחרי מנוחה כפשוטה שיהי׳ הגוף לא עיף ולא יגע.

לא בכל אדם שוה המשך התקופה בכדי תהי׳ המנוחה כדבעי, ויש לך אדם שמספיק שעות אחדות. ולאחרים דרוש כמה ימים אבל הצד השוה בשניהם גם יחד שמועילה בזה ההחלטה להביט על המצב כמו שהוא ז.א. שאין כאן כל ענין יוצא מן הכלל, כי אם מצב רגיל, אלא שאירעו כמה סיבות בבת אחת, ולכן המסובב באופן מוגדל מהרגיל וכיון שהסיבות נפרדות מהן וכל אחת בפ״ע אינה קשה ואינה גדולה, הרי יש לבטלן בקל לפי ערך.

כיון שאדם קרוב אצל עצמו ולכן לא תמיד יכול הוא להעריך הכחות שלו וגם לא הענינים שמחוצה לו עד כמה משפיעים הם עליו וכו׳ ולכן כדאי שתתייעץ עם ידידי׳ המכירים בכל האמור וכמובן מהעיקרים בזה מנהל ביה״ס הרב זילברשטרם שי׳.

והשי״ת המשגיח על כל אחד ואחת בהשגחה פרטית, אשר ראתה חסדו וטובו בטוב הנראה והנגלה כו״כ פעמים בעבר וגם בעבר הקרוב, בודאי שינחה בטוב לפני׳, ובלבד שתתחזק בבטחונה בבורא עולם ומנהיגו ותהי׳ במנוחה שמחה וטוב לבב.

בברכה לבשו״ט בכל האמור.

ב״ה, כ״ד טבת, תשכ״ב
ברוקלין, נ. י.

יום ההילולא של אדמו״ר הזקן בעל התניא והשולחן ערוך,
הרה״ח אי״א נו״נ רב פעלים בעל מדות בנש״ק וכו׳
מוהרי״צ שליט״א

אחדש״ת.

מאשר הנני קבלתי היום: ספר עץ חיים ג׳ חלקים, מבוא שערים ושער ההקדמות, אשר השגחה העליונה זיכתו והצליחתו להו״ל, מתאים לגודל הכרח ודרישת השעה, לגלות זאת החכמה, וכדברי האריז״ל החי הידועים, הובאו ומבוארים באגרת הקדש לרבנו הזקן, בעל ההילולא, ובקונטרס עץ החיים לכ״ק אדמו״ר (מוהרש״ב) נ״ע, אביו של כ״ק מו״ח אדמו״ר,

ת״ח ת״ח על המשלוח, אשר בודאי גם מהמו״ל ע״י כת״ר להבא ישלח לכאן ות״ח מראש.

אף שאתאפק לא אוכל מלהעיר על הפליאה והתמי׳ הכי גדולה, שאינו מובא ומוזכר כלל בהערות המו״ל ספרי כ״ק רבותינו נשיאי תורת חב״ד, אף שבודאי ידוע שביארו בדבריהם כו״כ מכתבי האריז״ל [מקצתם עכ״פ - צוינו ומובן ומקומם ג״כ ממפתח לתורה אור ולקוטי תורה של רבנו הזקן, ספר שערי אורה לבנו ומ״מ כ״ק אדמו״ר האמצעי, ספר המצות לנכדו ומ״מ חותנו כ״ק אדמו״ר הצמח צדק].

ואם בכלל ביארו חכמינו ז״ל גודל הענין דאזנים לקופה, עאכו״כ כשהמדובר בבאורים דתוכן הדברים. וביתר שאת - בנוגע לספרי קבלה, וע״פ ציווי הבעש״ט בזהירות מיוחדה בלימוד האמור (הובא בשרש מצות התפלה סו״פ ב׳ לאדמו״ר הצ״צ, יעו״ש).

מובן שאין כוונתי לצעוק על העבר ועאכו״כ לא בתור טענה, כי אם במקום שנוגע הענין לעתיד, שהרי - בהקדמת המו״ל שמכינים לדפוס עוד מכתבי האריז״ל.

כן עלי עוד להוסיף, ובהמשך דענין אזנים לקופה, שמהנכון במאד למלאות ההערות ומראה מקומות לעוד כתבי האריז״ל, ומפרשיו המקובלים, ככל האפשרי, ולכל לראש - לכלול בהם המצוין בהגהות וביאורים לעץ חיים, הוצאת ורשא תרנ״א, ועד״ז בכתבי האריז״ל שנדפסו בירושלים עם הגהות הרמ״מ הלפרין וכיו״ב, וגודל הענין שבהשוואת הענינים בכתבי האריז״ל, ממקום למקום, בודאי מובן וגם פשוט.

והרי ציונים ומראה מקומות לכתבי האריז״ל (על יסוד מאמר חז״ל דברי תורה וכו׳ ועשירים במקום אחר), בודאי רק תועלת וענין בהם (משא״כ בביאורים ע״ד עצמו).

בודאי מתאים למכתבי מאז, משתדל כת״ר גם בהפצת תורת הבעש״ט בכל אופן האפשרי, בכתב בדפוס ובע״פ, ויהי רצון מהשי״ת שיראה פרי טוב בעמל זה, והרי תורת הבעש״ט תלמידיו ותלמידי תלמידיו וכו׳ - היא עמלא דאורייתא אשר ע״י דחילו ורחימו סלקא ובקעא רקיעין וקיימי קדם ה׳, וכמובא בספר תניא קדישא (פרק מ׳ ושם קונטרס אחרון בתחלתו).

בכבוד ובברכה.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

ה נוֹהֲגִים לוֹמַר ג' פְּסוּקִים צִדְקָתְךָ[ח] וְהֵם כְּעֵין צִדּוּק הַדִּין עַל ג' צַדִּיקִים שֶׁנִּפְטְרוּ בְּשָׁעָה זוֹ[ט] יוֹסֵף מֹשֶׁה וְדָוִד[31]:

סימן רצב, דין תפלת מנחה בשבת סעיף ה
מתוך שולחן ערוך אדמו"ר הזקן עם ביאורי הלכה, הוצאת קה"ת

ביאורי הלכה

ח] צדקתך - צריך לומר 'צדקתך' מעומד[29].

ט] בשעה זו - היינו בשעת מנחת שבת[30].

ציונים והוספות

29) קצות השלחן סי' צא בדה"ש ס"ק ו בשם הא"ר. בקצות השלחן שם: אומרים אותם אחר חזרת הש"צ קודם הקדיש, מיהו אם שכח הש"צ ואמר קדיש, מסתבר שצריך לאמרם אחר הקדיש, ולא יאמר קדיש עליהם אע"פ שהם ג' פסוקים, כיון שאינם ממזמור אחד (כן כתב בשערי אפרים שער י בפת"ש סמ"ג דעל פסוקים מלוקטים אין לומר קדיש) אלא יאמרו מיד עלינו וקדיש.

30) ראה אגרות קודש ח"ד (אגרת תתקכד ע' קפג) ושם בהרחבה על זמן הסתלקות משה רבינו.

31) בצאת רבינו מבית הכנסת אחרי מנחה, לא היה אומר "גוט שבת" (לקט הליכות ומנהגי ש"ק ע' 60). המנהג שלא לומר שבתא טבא לאחר המנחה הובא בספר מנהגי ישורון אות פ' וספר מטעמים וכתבו שהטעם לכך כיון שבזמן מנחה בשבת נפטרו משה רבינו יוסף הצדיק ודוד המלך (ומהאי טעמא אומרים צדקתך כמ"ש בטו"ז סי' רצ"ב), לזכר זאת אין אומרים במנחה 'גוט שבת' להראות עצמינו כאבלים ואסורים בדרישת שלום).
אף שאין אבלות בשבת בפרהסיא - מכל־מקום מדובר בתקנת חכמים מיוחדת (הם אמרו והם אמרו) (אגרות קודש ח"ד אגרת תתקכד ע' קפג), ועוד שהכוונה בהזכרת הסתלקות הצדיקים היא לענין הרצוי והטוב בהסתלקות של צדיקים, ולכן, אין זה בסתירה לענין השמחה והתענוג (ועאכו"כ - שלילת העצב) דיום השבת (תורת מנחם תשמ"ז ב ע' 530).

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת – לפי לוח "רב יומי"

א כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים לא גזרו עליהם אלא בעצמו של יום אבל בין השמשות מותרים והוא שיהא שם דבר מצוה כגון לעלות באילן או לשוט על פני המים להביא לולב או שופר או שהוא טרוד ונחפז ונצרך לדבר זה אפילו הוא צורך דבר הרשות אלא שהוא צורך גדול או הפסד מרובה (או שהוא צורך גמור לשבת אע"פ שאינו צורך גדול כגון לערב עירובי חצרות כדי שיוכל לטלטל מבית לחצר) כמו שנתבאר כל זה בסי' רס"א.

ויש מי שהיה מסתפק אם התירו כל זה גם במוצאי שבת בין השמשות כי שמא מספק לא פקעה קדושת עצם היום ויש להקל (עיין מגן אברהם סוף סי' תר[כ]"ג וסי' תקפ"ח):

חלק ב סימן שמב בין השמשות מותר לעשות דברים שאסרו חז"ל משום גזרה:

א קטן העובר על דברי תורה להנאתו כגון שאוכל נבלות או שמחלל שבת לצרכו אין בית דין מצווין להפרישו אבל אם עושה בשביל גדול צריך למחות בידו מדברי סופרים כמ"ש בסי' של"ד ואם הוא דבר המתפרסם לרבים ויש לחוש שיטעו השומעים לומר שדבר זה מותר הוא צריך למחות בו אע"פ שעושה לדעת עצמו כגון שתוקע בראש השנה שחל להיות בשבת שהקול נשמע לרבים ויבאו לטעות ולומר שתוקעין גם כשחל בשבת:

ב וכל זה באחרים אבל אביו כיון שהוא מצווה מדברי סופרים לחנך את בנו או בתו אפילו במצוות־עשה משהגיעו לחינוך כל־שכן שמחוייב מדברי סופרים לגעור בהם ולהפרישם מלעבור על לא־תעשה ואפילו על איסור של דברי סופרים ואם איננו מפרישם מאיסור של תורה צריכים הבית־דין למחות בידו אבל אם אינו מפרישם מאיסור דברי סופרים אין צריך למחות בידו:

ג ושיעור החינוך במצוות עשה הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי עניניו כגון היודע מענין שבת חייב לשמוע קידוש והבדלה היודע להתעטף כהלכה חייב בציצית כמ"ש בסי' י"ז וכן כל כיוצא בזה בין במצות עשה של תורה בין בשל דברי סופרים.

אבל החינוך בלא־תעשה בין של תורה בין של דבריהם הוא בכל תינוק שהוא בר הבנה שמבין כשאומרים לו שזה אסור לעשות או לאכול אבל תינוק שאינו בר הבנה כלל אין אביו מצווה למנעו בעל כרחו מלאכול מאכלות אסורות או מלחלל שבת אפילו באיסור של תורה כיון שאינו מבין כלל הענין מה שמונעו ומפרישו.

וכן אם הוא כהן אינו צריך להוציאו מבית שהטומאה בתוכו אלא אם כן הוא בר הבנה אזי אביו מצווה להוציאו:

ד אבל אמו אין מצווה עליו כלל בין במצות־עשה בין בלא־תעשה:

ה וכל זה לענין להפרישו מאיסור אבל לספות לו איסור בידים אסור לכל אדם מן התורה אפילו אינו בר הבנה כלל שנאמר לא תאכלום ופירשו חכמים לא תאכילום לקטנים ואפילו דברים האסורים מדברי סופרים אסור להאכילו אפילו הוא צריך לכך ואפילו הוא חולה כל שאין בו סכנה כמו שאסור בגדול וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד אפילו בדברים האסורים משום שבות.

ונכרי המאכיל איסור לתינוק שאינו בר הבנה אין אביו צריך למחות בו אבל אסור לכל אדם לומר לנכרי שיאכילנו שהאמירה לנכרי אסורה בכל האיסורים שבתורה וכל־שכן שאסור לומר כן להתינוק.

ואם התינוק צריך לכך כגון שהוא קצת חולה מותר לומר לנכרי להאכילו שצרכי קטן דינם כחולה שאין בו סכנה שהתירו בו אמירה לנכרי אפילו באיסורי תורה כמו שנתבאר בסי' שכ"ח וכן אם צריך לשתיית יין ואין שם יין ישראל אלא סתם יינם של נכרים ואין היין חזק כל כך שיכשירנו ע"י מזיגת ששה חלקים מים ואחד יין כמ"ש בי"ד סי' קל"ד מותר לומר לנכרי להשקותו לו:

ו ויש אומרים שכל שהוא לצרכו של תינוק כגון אכילה ושתיה לא גזרו בו חכמים כלל ומותר להאכילו בידים כל דבר שאין איסורו אלא מדברי סופרים אם צריך לכך אע"פ שהגיע לחינוך אבל אם אינו צריך לכך אסור להאכילו אפילו אינו בר הבנה (ואביו צריך למחות בו אם הוא בר הבנה) אפילו באיסור דברי סופרים שהרי אסור להניקו חלב אמו אחר כ"ד חדש אע"פ שאין איסור חלב אשה אלא מדברי סופרים הואיל ואינו צריך לו אחר כ"ד ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים אם הוא צריך לכך ואין שם נכרי להאכילו על ידו.

ואף אם אין התינוק צריך לכך אלא שהגדול צריך לכך שיעשה לו תינוק איזה דבר האסור מדברי סופרים אין איסור לפי סברא זו ליתנו לו שיעשהו לו אלא כשנותנו לו בקביעות תדיר שיש לחוש שמא יתרגל התינוק ויסרך בעשיית דבר זה ויבא לעשותו אף כשיגדיל אבל כשנותנו לו באקראי בעלמא אין לחוש לכך רק שיהא בענין שאין בו איסור מה שעושה בשבילו כמ"ש בסי' של"ד כגון לצורך מצוה.

לפיכך מותר להטעים לתינוק שהגיע לחינוך מכוס של קידוש שמקדשין בבית הכנסת אף על פי שהתינוק אינו צריך כלל לטעימה זו ויכול הוא להמתין מלטעום עד שישמע הקידוש שבמקום סעודה בבית אביו המחנכו לזה אעפ"כ כיון שאיסור הטעימה קודם הקידוש הוא מדברי סופרים ויש לנו צורך בטעימה זו ואין לאסרה אלא משום שמא יסרך בה התינוק וזה אין לחוש בקידוש שבבית הכנסת שאין מטעימים להתינוקות בקביעות בכל שבת ושבת שלפעמים יש אורחים השובתים ואוכלים בחדרי בית הכנסת ושומעים הקידוש משם ואז אין צריך כלל להטעים לתינוקות כמו שנתבאר בסי' רס"ט:

ז וכל זה כשמאכילים איסור לתינוק לצרכינו וכן אם אומרים לו לעשות לנו איזה דבר האסור אפילו מדברי סופרים אבל כל שהוא צרכו של תינוק ותקנתו לא חששו בו שמא יסרך בכך ויעשה כן לכשיגדל לפי שידוע לו שבשביל שהוא קטן מתירין לו צרכיו ולא יטעה מזה לעשות כן כשיגדל ולכן מותר להאכילו קודם קידוש אם הוא רוצה לאכול וכן לשתות ואסור לענותו וכן כל כיוצא בזה בשאר כל איסורי דברי סופרים:

ח כל דבר שהוא משום חינוך מצוה מותר לספות לו איסור בידים כגון להאכיל פסח לקטן שהגיע לחינוך אע"פ שלא נמנה עליו ואין הפסח נאכל אלא למנויו אעפ"כ כיון שמתכוין לחנכו במצות מותר.

אבל מצוה שלא שייך בה חינוך דהיינו שלא יוכל לעשותה כשיגדל שזהו עיקר טעם החינוך כגון להטעימו מכוס של מילה ביום הכיפורים כדי שלא תהא הברכה נראית לבטלה אע"פ שזהו צורך מצוה מכל־מקום כיון שכשיגדל יאסור לו לכן גם עכשיו אסור משום שמא יסרך בכך ויטעום ממנו גם כשיגדל כמו שיתבאר בסי' תרכ"א.

ולכן כל שבות שמותר לעשותן על ידי נכרי לצורך מצוה אסור לעשותו ע"י קטן משום שמא יסרך בכך אם לא באקראי בעלמא כמו שנתבאר למעלה:

ט אסור ליתן לתינוק חגב חי טמא לשחוק בו שמא ימות ויאכלנו ונמצא מאכילו איסור בידים כיון שהוא נתן לו האיסור וכל־שכן דבר האסור הראוי לאכלו כך ואפילו דבר שאין בו איסור אלא משום בל תשקצו אסור ליתן לו אם יש לחוש שיאכלנו אבל מותר ליתן לו עוף טמא לשחוק בו מפני שאף כשימות אינו ראוי לאכילה כך:

י (וכל זה באיסורי מאכלות ואפילו הוא איסור שהזמן גורם) אבל מותר ליתן לתינוק בשבת חפצים שיכול לעשות בהם מלאכה לעצמו ואפילו אם ידוע שיעשה בהם כגון ליתן לתינוק עוגה שכתובים עליה אותיות שאסור לאכלה בשבת כמ"ש בסי' ש"מ אף על פי שהתינוק יאכלנה בודאי כיון שמתכוין הוא להנאת עצמו אין צריך להפרישו כמו שנתבאר למעלה רק שלא יתן גדול לתוך פיו של תינוק:

יא קטן שהכה אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו אע"פ שאינו צריך תשובה כשיגדל מכל־מקום טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה אף על פי שעבר קודם שנעשה בר עונשין ולענין דבר שבממון יתבאר בח"מ סי' שנ"ט:

חלק ב סימן שמג דין קטן בשבת:

א ההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת מונה ז' ימים מיום שנתן אל לבו שכחתו ומקדש שביעי בקידוש והבדלה לזכרון בעלמא שיהא לו שם יום חלוק משאר ימים ולא תשתכח תורת שבת ממנו אבל מותר לילך בו אפילו כמה פרסאות כדי למהר לצאת מן המדבר.

ואם יש לו ממה להתפרנס אסור לו לעשות שום מלאכה גמורה אפילו בששת ימי החול שלו עד שיכלה מה שיש לו מפני שכל יום ספק שבת הוא ודברים האסורים בשבת מדברי סופרים מותר לעשותם בכל ימי החול שלו מפני שכל ספק דברי סופרים להקל אבל בז' שלו כיון שחל עליו שבת מדברי סופרים אסור בכל שבות כמו יו"ט שני שהוא ג"כ ספק ואסור בכל שבות מטעם זה.

ולאחר שיכלה כל מה שיש לו מותר לו לעשות מלאכה אצל בני השיירא להשתכר כדי פרנסתו בכל יום ויום אפילו בשביעי שלו מפני פיקוח נפש ולא יעשה אלא כדי פרנסה מצומצמת שיוכל לחיות בה אותו היום בלבד אבל לא מיום לחבירו אפילו מששי לשביעי שלו כי שמא הוא עושה משבת לחול ואין בזה צורך לפיקוח נפש שהרי יוכל לעשות גם למחר בחול ואם יש לו לחם לאכול אינו רשאי לבשל לו מפני שאין בזה פיקוח נפש:

ב היה יודע מנין יום שיצא בו כגון שיודע שהיום יום רביעי או יום חמישי ליציאתו אבל אינו יודע באיזה יום מימי השבת יצא מותר לו לעשות מלאכה כל כמה שירצה ביום שמיני ליציאתו שביום כזה לא יצא מביתו כי בודאי לא יצא בשבת וכן ביום ט"ו וכמו כן ביום כ"ב וכן לעולם:

חלק ב סימן שדמ דין ההולך במדבר בשבת:

א ארבע רשויות לשבת רשות היחיד ורשות הרבים כרמלית ומקום פטור.

איזו היא רשות היחיד מקום המוקף מחיצות גבוהות עשרה טפחים ויש בחללו ד' טפחים על ד' טפחים שזהו שיעור מקום חשוב הראוי להשתמש בו.

וכן חריץ עמוק עשרה טפחים שנמצא חללו מוקף במחיצות גבוהות עשרה אם רוחב חללו הוא ד' טפחים על ד' טפחים שהוא שיעור מקום הרי הוא רשות היחיד גמורה בתוכו אפילו הוא ברשות הרבים.

וכן עמוד או תל שהוא גבוה עשרה ורחב ד' על ד' הרי הוא כמוקף מחיצות גבוהות עשרה שהלכה למשה מסיני היא שאנו אומרים גוד אסיק דהיינו שאנו רואים את ד' צדדי העמוד הגבוהים י' טפחים כאילו נמשכו והועלו למעלה על ראשו ועומדים כמחיצות סביב לו ונמצא ראשו מוקף מד' צדדים וחללו ד' על ד':

ב תל שהוא משופע והולך ומתלקט בגבהו מעט מעט אם הוא מגביה י' טפחים מתוך הילוך ד' אמות הרי הוא כאילו זקוף ביושר ורשות היחיד הוא במקום גבהו אם מגביה כן מכל רוחותיו אפילו הוא עומד ברשות הרבים כיון שאין נוח להלוך בו אבל אם מתלקט גובה עשרה מתוך הילוך ה' אמות הרי ההילוך בו נוח וקל ולפיכך הוא כרשות הרבים גמורה אם הוא ברשות הרבים או ככרמלית אם הוא בכרמלית:

ג עמוד גבוה עשרה שיש בראשו ד' על ד' ומתקצר והולך למטה וכשמגיע ג' טפחים סמוך לארץ יש בו ג' טפחים על ג' טפחים הרי הוא רשות היחיד על ראשו לפי שהלכה למשה מסיני היא שאומרים גוד אחית דהיינו משוך את ראש העמוד מכל צדדיו והורד למטה עד לארץ והרי זה כאילו מחיצות מקיפות אותו מכל צדדיו עד ראשו וכיון שבראשו יש ד' על ד' הרי הוא שם רשות היחיד גמורה ואפילו אם כשהגיע לפחות מג' טפחים סמוך לארץ אין בעביו ג' טפחים על ג' טפחים אין בכך כלום שכל שהוא פחות מג' טפחים לארץ כלבוד הוא וכאילו הגיע לארץ.

אבל תחת ראשו ועד הארץ אע"פ שאנו רואים כאילו מחיצות מקיפות שם אין זה מועיל לעשות שם רשות היחיד לפי שאין שם ריוח ד' על ד' שיהא ראוי להשתמש שם שהרי תחתית העמוד מפסיק שם:

ד עמוד שיש בעביו ד' על ד' במשך גובה עשרה ואח"כ מתמעט והולך אע"פ שכשמגיע לג' טפחים סמוך לארץ אין בעביו ג' טפחים או אפילו אם כבר אין בעביו ג' טפחים למעלה הרבה יותר מג' טפחים סמוך לארץ הרי הוא רשות היחיד על גבה משום שאומרים גוד אסיק גובה י' טפחים של צדדיו למעלה כמו שנתבאר.

אבל למטה תחת השיפוע אינו רשות היחיד כיון שאי אפשר לומר שם גוד אחית מחמת בקיעת הגדיים כי כל מחיצה שאינו מגעת ג' טפחים לארץ אינו מחיצה לחלוק רשות בפני עצמה לפי שהגדיים יכולים לבקוע תחתיה אבל פחות מג' טפחים שאינן יכולין לעבור שם אפילו אין בה אלא ז' טפחים ומשהו אנו אומרים לבוד וכאילו הגיע לארץ:

ה כל מקום שיש לו שם ד' מחיצות אע"פ שאינן שלימות אלא פרוצות באמצען ואין בהן אלא אמה לכאן ואמה לכאן בכל זוית כגון ד' קורות הנעוצים ברשות הרבים לארבע זויות וכל אחת עביה אמה על אמה שנמצא שלכל רוח יש מחיצה ברוחב אמה מזוית זו וברוחב אמה מזוית זו אם אין ביניהם אלא י"ג אמות ושליש הרי זה רשות היחיד מן התורה והזורק לתוכה מרשות הרבים חייב אבל מדברי סופרים אינן חשובות מחיצות להתיר הטלטול בתוכו אפילו הן בכרמלית הואיל והפרוץ מרובה על העומד אלא לעולי רגלים בלבד התירו לעשות כן סביב הביראות שברשות הרבים כדי שיהיו מים מצויים להם בשבתות:

ו וכן מקום המוקף ג' מחיצות גמורות אלא שפרוץ ופתוח לגמרי ברוח רביעית או אפילו אין בו אלא ב' מחיצות ולחי שלחי זה נדון כמחיצה ג' ע"ד שיתבאר בסי' שס"ג הרי הוא רשות היחיד גמורה מן התורה והזורק מרשות הרבים לתוכו חייב אבל חכמים אסרו לטלטל בו יותר מד' אמות ושלא להוציא ולהכניס מתוכו לרשות היחיד ולא לרשות הרבים כדין הכרמלית שיתבאר.

במה דברים אמורים כשמקום זה הוא פרוץ ופתוח לכרמלית אבל אם הוא פתוח לרשות הרבים הזורק לתוכו פטור שאינו כרשות היחיד מן התורה מפני שלפעמים נדחקים רבים לתוכו כשיש דוחק רב ברשות הרבים:

ז כתלים המקיפים את רשות היחיד הרי על גביהם רשות היחיד אע"פ שאינן רחבים ד' ואפילו אם גם החלל

שביניהם אין בו ד' שאינו רשות היחיד שם מכל־מקום על גבי הכתלים למעלה אם יש שם ד' על ד' בהצטרפות כולם עם החלל שביניהם הרי הוא רשות היחיד שם ואף־על־פי שאינו ראוי להשתמש שם על גבי כתלים שאין בהם רוחב ד' בכל אחד מכל מקום הרי אפשר להניח שם על גביהם דף הרחב ד' על ד' כמדתם עם החלל שביניהם ולהשתמש עליו:

ח חורים שבכתלי רשות היחיד שכלפי רשות היחיד הם רשות היחיד ואפילו הם מפולשים כלפי חוץ לרשות הרבים והם למטה מי' טפחים ששם הוא אויר רשות הרבים ובני רשות הרבים משתמשים בהם אעפ"כ כיון שאפשר להשתמש בהם מרשות היחיד הרי הם בטלים אצלה ונחשבים כמוה אבל אם הם כלפי חוץ ואינם עוברים כלפי פנים אינם בטלים אצלה והרי הם נדונים לפי גבהם ורחבם כמו שיתבאר:

ט אויר רשות היחיד הוא רשות היחיד עד לרקיע ולכן אם נעץ קנה ברשות היחיד אפילו גבוה מאה אמה על גביו רשות היחיד וכן כל מה שיש ברשות היחיד בין רחב בין קצר בין גבוה בין נמוך דינו כרשות היחיד שכן דרך לבנות ברשות היחיד עליות זו למעלה מזו קטנות וגדולות:

י ואפילו כלי העומד ברשות הרבים אם יש בו כדי לרבע ד' טפחים על ד' טפחים והוא גבוה י' טפחים כגון תיבה או כוורת או מגדל הרי הוא רשות היחיד בתוכו ועל גבו עד לרקיע מפני שכל שהוא גבוה עשרה ורחב ד' הוא חולק רשות לעצמו.

אבל אם אינו גבוה עשרה אף על פי שרחב ד' אינו חולק רשות לעצמו ואף על פי שחכמים גזרו על כל דבר שרחב ד' ואינו גבוה עשרה לעשותו רשות בפני עצמו דהיינו כרמלית כמו שיתבאר מכל־מקום בכלים לא רצו חכמים לגזור לבטלם מתורת כלי לעשותם רשות בפני עצמם הואיל והן כלים ודינם כמקום פטור ויש אומרים שדינם כרשות הרבים שהם עומדים עליה וכל־שכן אם אינו רחב ד' והוא למטה מי'.

וכלים המחוברים לקרקע אין עליהם תורת כלי לענין זה וגזרו עליהם לעשותם כרמלית אם רחבים ד' ואינם גבוהים י':

חלק ב סימן שמה דין ארבע רשויות לשבת:

לקוטי תורה

תוכן הפרק: שיטת בית שמאי שצריכים להתחיל מסור מרע ורק אח"כ לעסוק בהשגת אלקות במוח ולב

אך כדי להוציא אהבה זו הנקראת בשם כלה מההעלם אל הגילוי להיות מאיר בנפשם בבחינת גילוי, הנה ע"ז שאלו רז"ל כיצד מרקדין כו'.

אע"פ שהאהבה הטבעית של הנשמה להקב"ה היא רק בבחינת "מקיף" על האדם ואינה מתגלית באדם מצד עצמה - הנה בחירה לכל אדם נתונה "להוציא ולגלות אהבה זו מהסתרה, שתאיר בשכלו ולבו".

וזהו ענין "ריקוד לפני הכלה" - על־דרך־משל הריקוד לפני הכלה כפשוטו, שמעורר אצל הכלה שמחה ותענוג לבעלה, כך יש בחינת "ריקוד" ברוחניות, שענינה לעורר את האהבה הטבעית (בחינת "כלה") שבנשמה שתאיר בגילוי.

וזהו תוכן שאלת רז"ל "כיצד מרקדין לפני הכלה", פירוש, כיצד מגלים בבני ישראל בחינת כלות הנפש אליו יתברך (שמצד הניצוץ האלקי שבו)?

ועל זה פליגי ב"ש וב"ה, איזו היא הדרך הנכונה לבוא לבחינת כלות הנפש.

[להבנת הענין נעתיק את דברי כ"ק אדמו"ר האמצעי (בס' מאמרי אדמו"ר האמצעי כאן. ועיין גם ד"ה וכל העם רואים ח"ש) לאדמו"ר הריי"צ (פרק ד"):

יש ב' דיעות חלוקות בדרכי ה' האמיתי'.

דהנה היות האדם רחוק ושפל ערכו מאד מפני גסות חומרו בכל מיני תאות חומריות, איך יבוא בהתקשרות אמיתית להקריב לבו לה' בדביקות אמיתית וכמ"ש ובו תדבקון ממש.

הנה יש אומרים דודאי אי אפשר שיבא אדם החומרי לבחינת השלימות בדביקות במוח ההשגה בגדולת ה' ובלבו להתפעל כו' כי אם אחרי שיטהר את עצמו מכל פסולת וטומאה בנקיון גמור בלב ובמעשה וגם בהרהור ובסיגופים לגוף עד שיזדכך חומרו מעט מעט אז יוכל לגשת אל הקדש לידבק באלקים במוח כו', אבל כל זמן שלא נטהר גופו ונזדכך לגמרי איך יקרב במוח ופגם אל הקדש העליון.

[דרך זו נקראת "העלאה ממטה למעלה", כמשל שני בני אדם אחד עומד למעלה והב' עומד למטה,

שיש ב' דרכים שיתחברו, שהדרך הא' היא שיעלה התחתון למעלה, והיא הזדככות החומר].

אמנם הדיעה הב' הוא להיפך, דודאי מי שהוא בחושך ולא ראה אור אלקי מעולם במה יזכך את עצמו ואיך יטהר לבו ומחשבותיו ומדותיו החומריות אם הוא אחוז וקשור באשר הוא שם, אלא עצה היעוצה שיאמר ללבו, הגם שאינו ראוי לעלות מצד גופו שלא נזדכך ולא במעשה הטוב כראוי, מ"מ יוכל לנקות א"ע מכל רע ע"י שיאיר את נפשו באור האלקי בהשגה שבמוח ולב גם ביתר מכפי מדתו ושיעורא דילי', ואז האור דוחה את החושך, וכנראה בחוש שבהאיר אור אלקי בתוך המוח והלב מעט, מיד יפול כל זוהמא וחומריות הגוף באותה שעה עד אשר יסיח דעתו ולבו לגמרי בהבלי העולם, אבל כל עוד שאור ה' נגה במוח ולבו בהתפעלות אלקות בהשגות עמוקות לא יראה רע כי ה' עמו כו' כי לא יוכל הרע לעמוד במקום הקדושה כלל וכלל.

[דרך זו נקראת "המשכה מלמעלה למטה", כמו במשל הנ"ל משני בני אדם, שהעליון יורד אל התחתון, וכך בנמשל, שנמשך אור אלקי על האדם עוד קודם שנזדכך חומרו, ואדרבה, על ידי "המשכה" זו גופא נדחה הרע].

והוא הוא תוכן פלוגתת ב"ש וב"ה:]

אמרו בית שמאי כמות שהיא כו'.

כי להיות בית שמאי שרשם מבחינת הגבורות עליונות, על כן נק' שמאי, כענין שאמרו רז"ל על פסוק ושם דרך כו' כל השם אורחותיו, דהיינו ששוקל דרכיו איך ומה הוא.

ידוע דבית שמאי שרש נשמתם מבחינת הגבורות, שלכן "היו דנים להחמיר תמיד בכל איסורי התורה".

וכנרמז גם בשם "שמאי" - לשון שומא דדייני, ע"ד מאמר רז"ל "כל השם אורחותיו", פירוש, ש"מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה כו' ו"שם" כמו שמין". שזה מורה על גבורות ודינים, ששוקל כל ענין איך ומה הוא, שהכל הוא בדין וחשבון.

היינו שלפי ערך הסור מרע כך יהיה המשכה אח"כ, מבחינת כלה, כלות הנפש שמלמעלה.

וזהו גם פירוש דברי ב"ש כאן "כלה כמות שהיא", ד"כלה" היא בחינת כלות הנפש, המתגלה בלב האדם ע"י גילוי הניצוץ האלקי שבו, ועל זה אומרים ב"ש דגילוי ("המשכת") הניצוץ האלקי הוא "בדין וחשבון", דלפי ערך מה שהאדם פעל בעצמו להיות "סור מרע", כך בערך זה מתגלה הניצוץ האלקי שבו.

וזהו כלה כמות שהיא, כלומר כמו שהיא העלייה מלמטה מבחינת אתכפיא מסור מרע, אם רב ואם מעט, וכך יהיה המשכת בחינת גילוי כלות הנפש בנפשו.

"סור מרע" במובן רחב יותר, אינו רק שהאדם נזהר מעשיית עבירות, אלא הוא כולל כללות העבודה של כפיית הרע ("אתכפיא"), למנוע את עצמו מתאוות עוה"ז גם בענינים המותרים; ובכללות יותר - היא העבודה ד"עלי' מלמטה למעלה", היינו מה שהאדם משתדל ל"הפשיט" את עצמו מגשמיותו וחומריותו ולהתקרב יותר לאלקות וענינים רוחניים בכלל.

וזהו שאומרים בית שמאי, שגילוי אור אלקי בנפשו של אדם (שעי"ז מתגלה אצלו אהבתו לה' בבחינת "כלות הנפש") - תלוי במידה שהוא "העלה" וזיכך את עצמו, דה"המשכה" (הגילוי מלמעלה) היא לפי ערך ה"העלאה".

במילים פשוטות:

שיטת ב"ש היא, שהאדם צריך לשקול את כל דרכיו ומעשיו היטב הדק מבלי להטעות א"ע כלל וכלל ויחמיר וידקדק בעצמו למצוא כל חסרון ופגם בתכלית הדקדוק עד כחוט השערה, גם בהרהור בעלמא, וגם במעשה הטוב ישקול במאזני שכלו תוך ופנימית כל מעשיו גם הטובים איך שאינם לש"ש ולא לתכלית האמת - ורק לפי החשבון שיודע ומשער בנפשו שהוטהר לבבו מתאוה זרה ומדות מגונות יעמוד בנפשו לגשת אל הקודש בעבודה שבמוח ולב, להתבונן בגדלות ה' ולעבוד ה' בשמחה, אבל לא יותר מכדי מידתו.

קיצור פרק ב:

וזהו פירוש שאלת חז"ל "כיצד מרקדין לפני הכלה" - כיצד מגלים מידה זו דכלות הנפש לאלקות. ב"ש אומרים כלה כמות שהיא, דהיות ששרשם ממידת הגבורה, מחמירים ואומרים שאין אהבה זו מתגלית באדם רק לפי ערך עבודתו

בכפיית הרע שבו, וזהו "כלה כמות שהיא". זהו גם פירוש שם "שמאי", לשון שומא דדייני, שהאדם צריך להעריך את עצמו ולשקול דרכיו, עד כמה הוא ראוי לעסוק בהמשכת אור אלקי בנפשו, כי תלוי עד כמה הוא זיכך את חומריותו.

מושגים שנתבארו בפרק: העלאה מלמטה למעלה והמשכה מלמעלה למטה.

ד"ה תנו רבנן כיצד מרקדין לפני הכלה פרק שני

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(יא) **וזהו** שארז"ל דאין אדם עובר עביר' עד שנכנס בו רוח שטות דוק'. ולכאורה אין זה מובן כלל דהעבירה בחמימות התאוה באה ואם הוא חכם לא יועיל רוח חכמתו כו'. אך הנה רמזו על ענין הנ"ל דכאשר מאיר מבחי' צלם במוח החכמ' אז גילוי אלקות בנשמה שבמוח לא יוכל לבא לידי חטא לעשות מעשה בהמה כי אם כאשר נסתלק בחי' הצלם מכל וכל לא במדות ושכל כו' אז כבהמה נחשב וזהו רוח שטות כבהמה ממש ואינו בצלם אדם כלל דהרי נא' ימותו ולא בחכמה דבחכמה כח מ"ה אין שם אחיזה למות ורע גמור כלל כידוע דבחכמה לא הי' שבירה רק במדות כו' וכל זה דכח מ"ה דחכמה אלקי' שבנשמה מאיר ע"י הצלם א"א שיחטא אמנם במה יופסק הצלם דחכמה ומדות וגם מן הרצון בחי' כתר אין זה בא רק מסיב' לבושים צואים דמחשבה דו"מ הגם שאין בהם רע גמור רק כמו התחכמות יתירה וריבוי הרצון במו"מ אזי בחי' מקיף דצלם מתלבש בלבוש שק הזה ואינו מאיר בנר"נ ולא עוד אלא שמתגבר רוח הבהמ' עד שנכנס בו רוח שטות ויוכל לבא לחטא גמור לעשות מעשה בהמה כנ"ל וזהו שארז"ל דהרהורי עבירה קשים מעבירה מטעם פגם הצלם שאין לו תיקון עוד (ואעפ"כ הרהור עבירה אינו מלפפתו כעבירה עצמה ואין עונשין רק על המעשה) וזהו כי תצא למלחמה בצלות' שהוא מלחמת הנפש אלקית עם נפש הבהמית ומוח שליט על הלב הטבעי והוא ע"י הצלם כנ"ל וזהו ושבית שביו דקטיגור נעש' סניגור והאויב נהפך לעזר כמו החיל של השונא שנשבה והיה לעזר כו' וראית אשת יפת תואר שהוא הנשמה נר"נ שנק' אשת יפ"ת דצלם הנ"ל שאין בצלם אלקים מום כלל וגלחה את ראשה בחי' מותרי מוחין דהתחכמות יתירה. ועשתה את צפרניה מותרי המדות והסירה שמלת שביה מעליה לבושים צואים ואח"כ ראוי' ליחוד שיהיה גילוי אלקות בנשמתו וזהו מאן דקטיל לחויא שהוא נפש הבהמית יהבין ליה ברתא כו' שהוא בחי' הצלם דהיינו שורש נשמתו עצמו כמו שהוא למעלה כנ"ל וד"ל:

הקדמת שער התשובה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

ובזה יובן משארז"ל נש"י חקוקים תחת כסה"כ, וכן אמרו נשמתו של יעקב חקוקה בכסה"כ, יעקב הוא בחי' כללות כל הנשמות והיא חקוקה בכסה"כ כו', ולהבין זה מהו חקיקה בכסה"כ כו', והענין הוא דהנה אותי' שאף שהם נמשכי' מה' מוצאות הפה מ"מ א"א לומר ששרש התהוותן הוא מה' מוצאות הפה לבד, אלא שרשן הוא למעלה בנפש רק שקבען בפה כו' וכמ"ש ויהי האדם לנפש חי' ות"א לרוח ממללא, והיינו לפי ששרש האותי' הוא מעצמות הנפש, דהיינו בבחי' חכ' שבנפשו ששרש אותי' הדבור הוא מבחי' חכ' כי אבא יסד ברתא, וזהו שהחרש אינו יכול לדבר, ואם האותי' הי' נמשכי' רק מה' מוצאות כו' א"כ החרש למה אינו יכול לדבר שהרי יש לו כל הה' מוצאות כו' אלא ודאי ששרש האותי' הוא מבחי' חכ' וע"כ אף שיש לו ה' מוצאות מ"מ לפי שיש חסרון בגילוי עצמות נפשו ע"כ אינו יכול לדבר, ומה שהחרש מוליד שלם, היינו לפי שאין החסרון כ"א בגילוי עצמות נפשו דהיינו רק בבחי' חכ' שבנפשו ולא בעצם הנפש וכח ההולדה היא מבחי' עצם הנפש ממש, וע"כ הוא מוליד שלם וכמשי"ת לקמן שיש אותי' גם בעצם

הנפש שלמעלה מבחי' חכ' כו', וזהו שהוא פטור מכל המצות וארז"ל הטעם לפי שדעתא שבישתא אית לי', דלכאו' אינו מובן מה שייך דיבור לדעת, אך לפי הנ"ל יובן היטב, לפי שכשאינו שומע ואינו מדבר מובן שיש חסרון בעצמות בחי' חכ' שלו וע"כ הוא פטור מכל המצות כו'. וזהו שאנו רואים שכשרוצה לדבר אין צריך שיהוי זמן ע"ז אלא מיד כשרוצה לדבר אזי ממילא מדבר, ואם הי' האותי' נמשכין רק מה' מוצאות לבד א"כ הי' צריך לחשוב איך ידבר ואיך להניע את המוצאות, וכמו למשל בציור שצריך לחשוב איך להכות בכינור ולהניע אותו, אלא ודאי לפי ששרש האותי' הוא למעלה מעצמות הנפש ע"כ מיד ממילא כשרוצה לדבר ממילא הוא מדבר לפי שהאותי' הם המניעים את המוצאות כו', וזהו שיש בשמות המלאכי' שם אל כמו מיכאל גבריאל רפאל כו' כי שם אל הוא בחי' כח הדבור דהיינו שרש של האותי' כו' כי אותי' הראשוני' של השם היינו האותי' של הדבור המאיר בבחי' גילוי, ושם אל הוא בחי' כח ומקור של אותי' הדבור כו', והנה בנש"י ששרשן מבחי' מח' יש ג"כ שתי בחי', דהיינו גילוי אותי' המח', ושרש של אותי' המח' וזהו שבישראל יש ג"כ שם אל כו', ודרך כלל יש ס"ר נשמות שרשין שזהו מבחי' גילוי אותי' המח' כי ישראל מתקשראן באוריית', כי מה שאמרו ישראל עלו במח' היינו במח' של אותי' התורה שהם ס"ר, וזהו ישראל נוטריקון יש ס"ר אותיות לתורה שזהו בחי' גילוי אותי' המח', אך יש שרש של האותיות שהן ך"ב אותיות שהם למעלה מבחי' אותי' המח', וזהו מ"ש בס"י ג' אותי' אמ"ש וז' כפולות וי"ב פשוטות, אמ"ש הוא בחי' אויר מים אש שהוא בחי' ג' ראשונות, וז' כפולות הוא בג"ד כפר"ת בחי' ז' מדות, וי"ב פשוטות הוא י"ב ג"א כו' שזהו שרש אותי' המח' כו', וזהו נשמתו של יעקב חקוקה בכסה"כ כו', דהנה כסא הוא כס א' דהיינו שהוא בחי' כיסוי לבחי' א' וא' הוא בחי' פלא בחי' כתר, וכבוד הוא ל"ב נתיבות חכמה, וכס היינו שהוא בחי' כיסוי ולבוש לבחי' א' וכבוד כו' דהיינו שהוא בחי' אותי' המח' שהם לבוש הפנימי כי יש שתי בחי' לבוש לבוש החיצון ולבוש הפנימי, לבוש הדבור הוא לבוש החיצוני ולבוש המח' הוא לבוש הפנימי, וכסה"כ עצמו הוא בחי' בינה, כי בריאה נק' כסא ואימא מקננא בכורסי' כו', וזהו חקוקות בכסה"כ שהוא בחי' שתי האותי' של המח', דהיינו שהם ג' אותי' אמ"ש שהוא בחי' ג' ראשונות כו', אך מ"מ נק' עומדים לפי שעכ"פ שרשן מאותיות אף שהם אותי' שבחכ' מ"מ נק' אותי' כו'.

כה אמר ה' צבאות אם בדרכי תלך

בנ"ה, שבת בהעלותך תרט"ו

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

והנה עשרה מאמרות נק' בזהר בשם מילי דהדיוטא ולאו אורחא דמלכא לאשתעי במילי דהדיוטא, והממוצע היא התורה, והנה מתחילת הבריאה הי' זה מצד עצמו כי חפץ חסד הוא, ועכשיו ממשיכים בחי' זו ע"י התורה, וכמ"ש ולכבודי בראתיו יצרתיו כו' ואין כבוד אלא תורה והיינו שכדי להיות לעולם ה' דברך נצב בשמים כמ"ש רז"ל במד"ר ובסש"ב בשם הבעש"ט שדבר ה' נצב תמיד בשמים להחיותן ואם הי' מסתלק עד"מ המאמר יהי רקיע שעומד בשמים להחיותם על רגע א' הי' אין ואפס מבחי' השמים, וכדי שיומשך קיום וחיות העולם היינו שיעמדו העש"מ להחיות הנבראים שנבראו ע"י העש"מ ולאו אורחא דמלכא לאשתעי במילי דהדיוטא, הנה זהו ע"י התורה שזהו מ"ש ולכבודי בראתיו כו', ע' בלק"ת פ' אחרי בד"ה כי ביום הזה יכפר הא' שע"י התורה ממשיכים קיום וחיות העולמות שיהי' דברך נצב בשמים להחיותם, וזהו שארז"ל דברו חכמים בהוה היינו שע"י דבר החכמים בד"ת עי"ז ממשיכים קיום העולם בהוה, ע' בלק"ת בסד"ה ביום השמיני עצרת כנישין יהא לכון וכמו שהממוצע צ"ל כלול משני הבחי', כמו"כ בתורה יש בחי' סתים וגליא שבתורה, ונק' אחור וקדם צרתני. **ולכן** ע"י עסק התורה נמשך ממילא הקיום והחיות בהעולמות מאחר שהתורה היא האומן והממוצע כו', וע' בתו"א בד"ה המגביהי לשבת שזהו"ע ר' יהודא דכולא תנויי בנזיקין הוה לזכות את הזכאי ולחייב את החייב להפריד ביניהם, בכדי להפריד החיצונים מהקדושה ויתפרדו כל פועלי און, לפי שהיתה תורתו אומנתו כרשב"י וחביריו כו' שהי' בבחי' ביטול לאוא"ס ב"ה כל היום ע"י המס"נ שהמשיך עליו בק"ש (כי מן הק"ש גם רשב"י וחביריו

לא היו פטורים, כ"א מן התפילה לבד) והיתה תורתו אומנתו ג"כ בבחי' ביטול ממש, ואשים דברי בפיך ודברי אשר שמתי בפיך, וכמארז"ל מתניתין מלכתא שכמו המלך שגוזר אומר שיהי' הפסק כך, כמו"כ ע"י הלימוד שלומד בסדר נזיקין וזיכה את הזכאי וחייב את החייב עי"ז הפריד הקליפו' מהקדושה להיות יתפרדו כל פועלי און כו' נמצא שע"י דבורו בתורה גרם למעלה לזכות את הזכאי כו'. וזהו"ע בחי' משפט שיהי' כל דבר על מכונו, כי לא די לעורר מדת חסדו וטובו לבד, שמאחר שהוא התעוררות בחי' א"ס השוה ומשוה, הנה בבחי' זו נא' שממית בידים תתפש והיא בהיכלי מלך, שגם השממית היא בחי' הקליפו' וסט"א יש לה יניקה ואחיזה כו', וכענין לא כאברהם שיצא ממנו ישמעאל כו', וצריך לעורר בחי' משפט למעלה שלא יומשך חיות ויניקה אלא בסט' דקדושה להיות יאר הוי' פניו אליך דוקא, ישא הוי' פניו אליך דוקא, היינו פנימי' ועיקר החיות כו', ובחי' זו הוא ע"י התורה כמארז"ל במד"ר בפתחתא דחכימא דאיכה (די"ג ע"ג בדפוס שקלאוו) ע"פ הקל קול יעקב והידים כו' שכל זמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו שולטות כו', ורב יהודא המשיך זה ע"י עסק תורתו בסדר נזיקין כו'.

ונתתי שלום בארץ

בס"ד, ש"פ בחוקתי, ל"ב.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

הענין הוא שבוודאי יש חיבור בין הרצון לאברים אלא **שאינו בבחינת התחברות** של הכוחות הפנימיים **כמו אור וכלי שהכלי תופס בהאור ופועל בו שינוי להיות כמו הכלי**, כפי שהתבאר במאמר הראשון, שכח הראיה הרוחני של הנשמה רואה רק עניינים רוחניים ועל־ידי ההתלבשות בעין הגשמית הרי זה משפיע על כח הראיה לראות דברים גשמיים, **וגם שחיזוק והגדלת הכלי גורם תוספת האור והגילוי כו'**, וכפי שנראה בחוש, שככל שהאדם גדל ואבריו מתפתחים הרי גם כוחות נפשו באים בגילוי יותר.

מה־שאין־כן הרצון שאין האיברים והכחות תופסים בו לפעול בו איזה שינוי על־ידי ההמשכה בהם ולא תוספת וריבוי על־ידי הגדלת האיברים כו'. כאשר הגוף גדל וכדומה אין זה משפיע כלל על כח הרצון, בניגוד לכוחות הפנימיים שהמוח משפיע על השכל וכדומה.

ועם היות שהרצון תופס בהכחות ופועל בהם, מכל־מקום הכחות אינם תופסים בהרצון לפעול בו איזה שינוי, וכפי שזה בנמשל באור הסובב כל עלמין, עליו נאמר[56] "איהו תפיס בכולהו עלמין ולית מאן דתפיס ביה" (- הוא תופס בכל העולמות ואין מי שתופס בו), **מפני שאינו בא בהתלבשות ממש כי־אם בבחינת הבדלה כו'**, - אופן המשכת הרצון באברים הוא שאינו מתלבש בהם ממש ונשאר מובדל מהם.

ולכן הוא פועל בכל הכחות בשוה מן כח השכל שבראש עד כח ההילוך שברגל, הן בתנועה חיצוניות שפועל ברגל כמו בהראש וכן בהתגלות הכחות כו' — כיון שכח הרצון לא פועל לפי ערך הכלים הרי הוא פועל באופן שווה על כל האברים, גם בעצם התנועה שבהם וגם באופן ההתגלות של הכוחות הנפשיים מהאברים הפרטיים.

וכמו שהתבאר כל זה באריכות בהמשך המאמרים הפותחים **בדיבור־המתחיל יום טוב של ראש השנה, שנת תרס"ו**[57]

במאמר המוסגר דן הרבי נ"ע האם יש איזה שהיא השפעה לכוחות הפנימיים על כח הרצון:

(**ולכאורה** - מקשה הרבי נ"ע - **יש שינוי ברצון בתוספת וגרעון** שלפעמים הוא מתרבה ולפעמים הוא מתמעט **על־ידי הכחות פנימיים, דאנו רואין כאשר יש התגלות כחות הפנימיים אז מתגלה גם כן הרצון בתוספת אור, וכמו כשמשכיל איזה השכלה גדולה בכח שכלו הרי הוא אז מרוצה ביותר**, - אדם שמבין איזו שהיא השכלה עמוקה, הוא נעשה מרוצה מזה, שלכאורה זה שמרוצה מזה, אין זה התגלות של כח פנימי אלא התגלות יתרה של כח הרצון שבנפש. **וכן איש הטוב כשעושה טוב וחסד כו'**, הרי הוא מרגיש סיפוק נפשי ("מרוצה") ביתר שאת, **וכמו כן הוא על־ידי תוספת חיות פנימי כמו**

---

56) זוהר חלק ג' רכה, א. ועוד.

57) ד"ה ויקח קרח התרס"ו.

לשון הפסוק[58] **ונשבע לחם ונהיה טובים, דכאשר הוא רעב הרי הוא מתרגז ומתכעס ועל־ידי השביעה נעשה טוב ומרוצה כו'**. הנה מכאן שיש סיפוק נפשי כללי שלא קשור לכאורה עם כח פנימי כזה או אחר, המושפע מהחיות הפנימית.

אמנם מחלק הרבי נ"ע, יש הבדל בין "מרוצה" לבין "כח הרצון", **מה שהוא מרוצה אין זה התגלות הרצון כי הרי אין כאן עדיין איזה רצון שרוצה באיזה דבר** - ענין הרצון הוא משיכה לאיזה דבר, ואילו כאן אין משיכה לענין, **רק מה שהוא מרוצה**, שיש לו סיפוק מהענין, **והרי זה רק בדרך סיבה שיוכל להיות אחר כך איזה התעוררות כו'**. אדם שיש לו שביעות רצון אין לו רצון למשהו, כי המושג 'רצון' זה להשלים איזה חסרון, וכשהוא מרוצה פירוש שרצונו כבר הושלם והוא לא צריך שום דבר שמחוץ אליו, וממילא אין לו שייכות למשהו חיצוני[59].

מובן אם כן, שהכוחות הפנימיים לא משפיעים ישירות על הרצון, אלא שמזה שהוא מרוצה מהעניין, יכולה לצאת אחר כך התעוררות של רצון.

ועיקר הדבר שהאדם "מרוצה" מאיזה דבר שייך זה לא לרצון אלא **לתענוג** — כלומר מלבד מה שהוסבר שיש חילוק בין "מרוצה" לבין ה"רצון", הנה גם אם נפרש שענין ה"מרוצה" שייך לכח הרצון, אין ענין זה מהכוחות הפנימיים עצמם אלא מהעונג שיש שלו באותם כוחות פנימיים, **שלפי שמתענג בהשכלה או בהטבה** שגומל חסד עם השני **וכהאי גוונא** — ועל זה הדרך, **על־ידי־זה נעשה מרוצה כו'**, **והרי זה מה שהעונג ממשיך את הרצון** אבל **לא הכחות מצד עצמו כו'**). ואם כן, הרי הרצון מושפע מכח התענוג, אבל אי אפשר לקרוא לכח התענוג "כוחות פנימיים" כיון שאינו כח פרטי, אלא כח עצמי של הנפש (אלא שבשונה מהרצון הוא לא כח מקיף אלא כח עצמי פנימי שנמצא בעצמיות של כל דבר).

עד כאן זה היה מאמר המוסגר לבאר את הסיבה לכך שכשהאדם "מרוצה" מאיזה דבר, אין זו השפעה של הכוחות הפנימיים על כח הרצון.

ומסכם הרבי נ"ע את המשל מכח הרצון: **וכל זה** - כל ההבדלים המתבארים באריכות בין הרצון לכוחות הפנימיים - **הוא מפני שהרצון הוא** לא כח פרטי הכלול בנפש, אלא **גילוי מעצם הנפש שאינו בגדר התלבשות בכלים**, - כמו שהכוחות הפנימיים שמתלבשים כל אחד באבר המתאים לו.

שבת פרשת עקב

58) ירמיהו מד, יז.

59) וראה המתבאר בענין זה בהמשך זה, פרק א.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים ה'תש"א

חנו־כ"ה, ספירת המלכות, שע"י עבודתו הוא מושל על עצמו, בכסלו – עבודה מלמטה למעלה, שבמסירות נפש ניצחו את היוונים.

וְזֶהוּ "מַאי חֲנֻכָּה", דַּחֲנֻכָּה הוּא רָאשֵׁי תֵּבוֹת חָנוּ כ"ה, כ"ה הִיא סְפִירַת הַמַּלְכוּת, וְחָנוּ כ"ה הוּא שֶׁהַהַמְשָׁכָה מַגִּיעַ לִבְחִינַת מַלְכוּת, דִּבְעִנְיַן הַסְּפִירוֹת הֲרֵי סְפִירַת הַמַּלְכוּת הִיא סוֹפָא דְּכָל דַּרְגִּין[יד], וּבָעֲבוֹדָה עִנְיַן סְפִירַת הַמַּלְכוּת הוּא הַמְּלוּכָה וְהַמֶּמְשָׁלָה עַל עַצְמוֹ, וּכְמַאֲמַר "הִמְלִיכוֹ עַל כָּל אֲבָרָיו", זַיִין אַ מוֹשֵׁל[טו] עַל עַצְמוֹ, וְזֶהוּ "מַאי חֲנֻכָּה", אֵיךְ הוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם מוֹשֵׁל עַל עַצְמוֹ, הִנֵּה זֶהוּ עַל יְדֵי עֲבוֹדָה, וְזֶהוּ "בְּכ"ה בְּכִסְלֵו יוֹמֵי דַּחֲנֻכָּה תְּמַנְיָא אִנּוּן"[טז], דְּהִנֵּה חָדְשֵׁי הַקַּיִץ הֵם אוֹר יָשָׁר וְחָדְשֵׁי הַחֹרֶף הֵם אוֹר חוֹזֵר, בְּחָדְשֵׁי הַקַּיִץ סִיָּן הוּא חֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי וּבְחָדְשֵׁי הַחֹרֶף כִּסְלֵו הוּא חֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי, דְּחָדְשֵׁי הַקַּיִץ אוֹר יָשָׁר — בָּעֲבוֹדָה הוּא עִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וּבַסְּפִירוֹת הוּא סְפִירַת הַתִּפְאֶרֶת, וְחָדְשֵׁי הַחֹרֶף אוֹר חוֹזֵר — בָּעֲבוֹדָה הוּא עִנְיַן הַתְּפִלָּה, שֶׁהִיא הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, דְּבַסְּפִירוֹת בְּדֶרֶךְ אוֹר חוֹזֵר הוּא סְפִירַת הַנֶּצַח, וְלָכֵן הִנֵּה בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵו שֶׁהוּא סְפִירַת הַנֶּצַח בָּעֲבוֹדָה דְּמְסִירוּת נֶפֶשׁ, הִנֵּה בְּכ"ה בּוֹ נִצְּחוּ אֶת הַיְוָנִים הַמְנַגְּדִים עַל תּוֹרַת הֲוָיָ' וּמִצְוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ.

שבת פרשת מקץ, תש"א

יד. סוף כל המדרגות. טו. להיות מושל. טז. ימי החנוכה שמונה הם.

ספר השיחות – ה'ש"ת־תש"א בלה"ק

טז. בעבר היתה התוועדות חסידית – התוועדות חסידית חסידותית. אכן במסיבות אלו היו מדברים על מה שמסביב לחסידות, ביארו אימרה חסידית, הסבירו התוכן הפנימי של אימרה חסידית, שוחחו על מה שיכולים ללמוד מסיפור חסידי. וכל זה העמיד את החסידים באויר נקי ובמצב רוחני נעלה יותר.

מהתוועדות חסידית בזמנים שעברו, היו יוצאים, אם לא יראים יותר, אך חכמים, עדינים ונעלים יותר. האויר עצמו ניקה אותם.

כיום, הנה מצד מצב עניני התורה, החינוך והיהדות בעשרים וחמש השנים האחרונות, שונתה ההתוועדות החסידית בהתוועדות של חיזוק היהדות. מדברים על עניני טהרת המשפחה, שמירת שבת, קביעות עתים לתורה והדומה, ענינים של חיזוק התורה והמצוות.

אכן, לא רק שצריכים לדבר על כך אלא מוכרחים לדבר על כך, ולא רק לדבר אלא אכן גם לעשות. אך אסור בשום אופן שזה יחליף את המקום של התוועדות חסידית רוחנית.

חסידים צריכים לחלק חלק בשני סוגי התוועדות: א) התוועדות של תעמולה בחיזוק היהדות, לדבר ולעשות כל אשר ביכולת בחיזוק היהדות בכלל ובחינוך בפרט. ב) התוועדות חסידית בה תבוא לידי ביטוי בהרחבה הרוח החסידית האמיתית.

בכל דבר, בלי הבדל אם שכל ומדות או מחשבה ודיבור ומעשה, מוכרח להיות "בכן", שהוא תמציתו של הדבר. ועל ידי הסכם והחלט, מן ההכרח שה"בכן" יבוא לידי ביטוי בפועל לפי ערך ענין המהות והמציאות במה שהיה ה"בכן".

למרות שה"בכן" שונה, אין דומה ה"בכן" של שכל ל"בכן" של מדות, ואין דומה ה"בכן" של מחשבה ל"בכן" של דיבור ומעשה, אך כל סוגי ה"בכן" שווים בכך שעל ה"בכן" לבוא בפועל.

בהשקפה ראשונה יכולים לשאול, מה ההבדל בין ה"בכן" ל"בפועל". לכאורה הרי הם היינו הך, ה"בכן" של שכל הוא ה"בפועל" של שכל, וה"בפועל" של שכל הוא ה"בכן", כך גם במדות ובמחשבה דיבור ומעשה. מהו איפוא ההבדל בין "בכן" ל"בפועל"?

ועל כך אומרת חסידות שקיים הבדל והוא גדול ביותר.

הבדל בין "בכן" ל"בפועל" לפי הסברת החסידות, הוא: "בכן" הוא ענין טבעי שטבע השי"ת בכל הדברים שיהיה להם "בכן". ה"בכן" של דבר הוא התולדה של הדבר. ואילו "בפועל" הוא מלאכותי שטבע השי"ת כוח פועל שהנברא יוכל לעשות מ"בכן" – "בפועל".

ה"בכן" הוא התולדה של הדבר. ה"בכן" של שכל הוא התולדה של המדה הבאה מהשכל, שמה שמשכל נולדת מדה המתאימה לשכל – טבע השי"ת בין כל התכונות שישנן בשכל. ה"בפועל" מחיה ומקיים את התולדה.

כך גם ב"בכן" וב"בפועל" של מדות ולבושי הנפש מחשבה דיבור ומעשה. ה"בכן" של מדות הוא מחשבה, ה"בכן" של מחשבה הוא דיבור, ה"בכן" של דיבור הוא מעשה. וכל סוגי ה"בכן" – כולל זה של מעשה, מן ההכרח שיהיה להם "בפועל".

ה"בפועל" של מדות ה"בכן" הוא שהמחשבה תהיה מסודרת, לא מחשבה רחבה מדי. ה"בפועל" של ה"בכן" המחשבתי הוא, שיבוא ברגש דיבור עם חיות. ה"בפועל" של "בכן" דיבורי הוא, שמה שעושים יהיה עם התמסרות מתוך תענוג.

"בכן" בלי "בפועל" הוא זריעה לריק ולידה לבהלה. זה מהווה אחד המזיקים המסוכנים הגדולים ברוחניות, שחסידות יֵרָאֶה ממנו ומזהירה חסידים להישמר מכך.

ישנם בעלי עבודה מוטעים, הסוברים שלידת מדה מהתבוננות בהשגה אלקית – כבר מספיקה. שהרי זה תולדה מההשגה, דבר המורה שההשגה היא חיה והולידה ילד חי. אך, אח יקר, לא, אם חסר ה"בפועל ממש" מכל סוגי ה"בפועל" האמורים, עד ל"בפועל" של תענוג של חיות במעשה, הרי זה הכל זריעה לריק שהלידה ממנה היא לבהלה.

אכן, ה"בכן" הוא תמצית הדבר, אך ה"בפועל" הוא הנשמה של ה"בכן". הוא אור האמת של כל סוגי ה"בכן". כן מאמת, וגם, במדה מסויימת, ה"בפועל" בבחינת החיות של התענוג שבמעשה, מאמת את ההנחה הטובה של ההשגה.

כאמור, ההבדל בין "בכן" ל"בפועל" הוא שה"בכן" הוא טבעי, מעשה אלקים, וה"בפועל" הוא מלאכותי, מעשה בני אדם. הכוח על ה"בפועל" הוא טבע מעשה אלקים, אך ה"בפועל" עצמו הוא מעשה בני אדם, שעל האדם עצמו לעשות.

בשני אופני ההתוועדות, הן בהתוועדות החסידית של תעמולה, והן בהתוועדות חסידות חסידית, יש "בכן". לפעמים ה"בכן" הוא במימד רחב ולפעמים במימד צר יותר, ועל־כל־פנים "בכן" ישנו, ולעתים קרובות "בכן" חם. ואילו החיות של התענוג של

ה"בפועל" האמור של "בכן" חסר לעתים די קרובות ועושה את ה"בכן" למפיל לידה, ובמילא כל הזריעה של ההתוועדות היא זריעה לריק.

החסידות מזהירה את החסידים מהסכנה של "בכן" בלי "בפועל".

שבת חזוה"מ פסח, ה'ת"ש

אגרות קודש

ב"ה, י"א ניסן, תרצ"ד

ווארשא

ידידי הנכבד והכי נעלה וו"ח אי"א

מוה"ר יהושע אייזיק שי'

במענה על שאלותיו:

א) מ"ש בד"ה והאר עינינו רצ"ב,

כבר בארתי לו במכתבי מכ"ח סיון רצ"ג ואין אני יודע מה שאלתו בזה.

ב) מ"ש בהמכתב דכ"ח סיון רצ"ג.

תשובה: כן הדבר, השגה היא הצטיירות הדבר במוח ושכל המשיג, ולולי זאת אין זה השגה כ"א ידיעה שטחית. אמנם בענין זה דהצטיירות יש יתרון למוח הדעת על המוחין חו"ב להיות ההצטיירות זהו אחד הענינים המתייחסים למוח הדעת ביחוד כהנקודה למוח החכמה והעיון למוח הבינה.

ג) בענין מצוה שהוא רצון כו'

תשובה: כן הדבר, קיום המצוה תלוי לפי אופן מהות הַמְצווה, כלומר שהרצון הוא לפי מעלת הַמְצווה ומהותו, וכמ"ש במ"א בארוכה בההפרש שבין אנשים פשוטים ליודעי תורה, כאלו נאמר שהם ב' רצונות בב' אופני קיום המצוה, קיומה בפשוטה וקיומה בהידור, ובמי שמצד מהותו שייך לקיום בהידור הנה ההידור נוגע בעצם המצוה, ומ"מ לענין שכר ועונש הוי נ"מ בזה שאין זה ח"ו כהעדר קיום המצות.

המכתב דסיון הנ"ל המבאר בענין הכרח ההשאלה (כלומר להשתמש במלות ותוארים מושאלים) ובביטויים שונים הוא כלל גדול בלימוד החסידות.

תורת החסידות הוא לימוד שכל עיוני, החסידות עשירה בשכלים עמוקים ביותר, [ש]כל אלקי (הערות והארות בענין זה מבואר בקצרה בהשיחה דש"ת תר"ץ), וע"כ צריכים זהירות יתירה שלא להטות מן נקודת האמת, דישנו שכל מושג הבא מן הקל אל הכבד, והוא מן המשל אל הנמשל, ושכל אלקי הוא שכל משוער (נתפס בהשערה) הבא מן הכבד אל הקל, והוא מן הנמשל אל המשל.

השי"ת יאיר עינינו ויעיר לבבנו לעבדו ית' בלב שלם.

המברכו

יוסף יצחק.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרות קודש

ב"ה, כ"ה טבת, תשט"ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מי"ז טבת, בו כותב שאיננו מבין מה שכתבתי במכתבי הקודם כיון שהעצבות בא לפי דעתו מהלימוד בספר דרך חיים וכו', הנה יעויין בזה בתניא פרק כ"ו כ"ז ול"א ובהיום יום לכ"ג סיון, וירבה בעבודה בפועל בעצמו ובהשפעה על זולתו ובפרט בחבריו בישיבת נשיאינו הק' זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, והשי"ת יצליחו להוסיף אור גם בהנוגע לעצמו.

המחכה לבשו"ט ע"ד הענינים שכותב במכתבו.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

ב״ה, ג׳ שבט, ה׳תשכ״ב
ברוקלין, נ. י.

תזכיר

הנני לוקח רשות לעצמי לעורר דעת כ׳ לאיזו נקודות העומדות על הפרק, שאף על פי שבודאי לא נעלמו מכ׳, אבל כיון שלא שמעתי שנעשה דבר מה בנקודות אלו, הרי מחובתי להביאן לתשומת לב כ׳ לגודל חשיבותן:

(א) בחדשים האחרונים [...] כידוע, הגיעו לארצנו הקדושה, תבנה ותכונן על ידי משיח צדקנו במהרה בימינו, אלפי משפחות עולים חדשים. ואף על פי שאפשר שיש ביניהם כאלו שעלו מארצות אשר שם לא כל היהודים, בלי יוצא מן הכלל, היו שומרי תורה ומצוות, אבל בודאי שבין העולים החדשים יש מספר חשוב של שומרי תורה ומצוה.

- ועוד ועיקר, שמהשקפת תורתנו תורת חיים, הרי איך שלא יתנהג יהודי בעבר, בכל יום ויום ניתנת לו התורה ומצוותי׳ מחדש, ומחוייב לקבלה (אלא שאם קודם לכן לא היתה הנהגתו כדבעי, עליו עוד מצוה מיוחדת, מצות התשובה בפועל) -

והנה כשבאים עולים חדשים מסוג זה, הרי ברוב הפעמים מיישבים אותם במושבים חדשים שמייסדים בשבילם, מה שמביא אותם משך זמן מסויים במגע ומשא עם באי כוח המשרדים השייכים להתיישבות וקליטה וכו׳. וכטבע בני אדם, רושם ראשון הוא החזק ביותר, בפרט כשקשור עם סיוע בהתיישבות ובהדרכה במקצעי חקלאות או תעשי׳ וכדומה.

על פי הידיעות שקבלתי עד עתה, הנה לצערי הרב ברוב הפעמים ככולם אלו שמקבלים פני העולים בנמל או בשדה התעופה, והמדריכים והמפקחים וכו׳ רובם ככולם עדין אינם שומרי תורה ומצוות, שזה נראה בעליל מיד בפגישה ראשונה בהנהגתם, אפילו אם אין בדעתם להדגיש אי-דתיותם, ובפרט שיש ביניהם גם כאלו שרוצים להדגיש זה, ועל אחת כמה וכמה כשיש ביניהם כאלו שרוצים לנצל את המצב לרחק העולים מהתורה ומצוות. וכמובן, אחרי שהעולים נופלים תחת השפעה זו, הרי קשה אחר כך למצוא דרכים להחזירם למוטב ולקרבם לה׳ ולתורתו, כיון שידוע הכלל, עבר ושנה כהיתר נעשה לו, וזהו אפילו אם רק עבר ושנה פעם אחת, ק״ו אם עבר ושנה כמה פעמים.

כל האמור בתקפו אם אפילו לא הי׳ המדובר אלא על דבר נפש אחת בישראל; על אחת כמה וכמה כשהמדובר הוא על דבר אלפי משפחות, וכנראה עומדים לבוא בעתיד הקרוב עוד אלפי משפחות עולים חדשים.

אי לזאת, עת לעשות היא לנקוט באמצעים דחופים והכרחיים לתקן המצב במדה הכי אפשרית וגדולה.

באמת הי׳ צריך שיהיו באי כוח דתיים במקומות הריכוז בחו״ל ועל האניות, אבל אם אפילו אין אפשריות לזה, הכרח גמור הוא, לדעתי, שיהיו באי כוח דתיים - על כל פנים לפגוש העולים בשדה התעופה או בנמל, וכן שיהיו משך זמן אתם במקום התיישבותם. וגם בנוגע לעולים שהגיעו בחדשים האחרונים וכבר נפלו במצב האמור, בודאי יש אפשריות לתקן המצב במדה חשובה עכ״פ אם אי אפשר לתקן לגמרי.

כמובן שלא נעלם ממני, שהשאלה העקרית תהי׳ בנוגע לכוח אדם, למצוא אנשים מתאימים לפגוש העולים ולעמוד לימינם וכו׳. ואפשר שתעלה גם שאלת מימון. אבל יש תקוה שאם יתחילו לעשות בזה בפועל, יימצאו שני הדברים במדה גדולה יותר משישערו מראש. והרי אפילו על הספק צריך לעשות, ועל אחת כמה וכמה כשאין ספק שאפשר לפעול הרבה.

מובן גם כן שלא באתי להציע הצעות איך לתקן המצב, אם על ידי שאלתא בכנסת או באופן רשמי אחר, שמצד אחד יש לחשוש שבאופן זה ילהיבו הרוחות, אבל לאידך גיסא באופן זה גם כן נקל יותר לגייס דעת הציבור ומתנדבים וכו׳. ועוד, אם אפילו לא יעשו באופן רשמי, לא יישאר הדבר בסוד, כי אלו שרוצים להסעיר הרוחות יקפצו ויעשו כן, שאז תהי׳ יד החרדים על התחתונה. ובכגון דא, כסגנון חכמינו ז״ל, אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות, במקומו ובזמנו.

ולהעיר, כיון שבכל ענין יש מעלה וחסרון, הנה ביחס להעלי׳ הנוכחית, דוקא משום שלא כל העולים הם, כפי השמועה, שומרי תורה ומצוה, הרי ההכרח בפגישתם כנ״ל עוד יותר גדול יותר, שאם העולים היו כולם שומרי תורה ומצוה אפשר לצפות שתבוא דרישה מצדם לצרכיהם הדתיים, משא״כ אם העולים כנ״ל, שאם לא יתחילו [...] מרגע הראשון בבואם לא תבוא ההתעוררות מצדם.

(ב) חריפות מיוחדת לשאלה האמורה כיון שחלק העולים מתיישב באיזורים חדשים. כי אף כשהמושב נמצא בסמיכות לקיבוץ דתי או לעיר גדולה, גם אז מוכרח לעמוד בקשר הדוק עם המושב החדש, על כל פנים בתחילת תקופת התיישבותם. וכש״כ כאשר העולים מתיישבים בחבל חדש, וכל ענין החבלים החדשים הוא שכל נקודה תהי׳ עצמאית בלי זיקה לקיבוצים והערים, כי אם שהכל בה, והעומדים בראש פיתוח החבל הם, מטעמים מובנים, מהמפלגה השלטת, הרי בתנאים אלו העולים החדשים מנותקים לגמרי וכל מגעם ומשאם הוא עם באי כוח ונציגים ומדריכים וכו׳ שאינם שומרי תורה ומצוה, והתוצאות מובנות, והאריכות למותר.

אמרו חכמינו ז״ל הכל תלוי במזל. בנוגע מאות הילדים הראשונים יצאו במחאה וסער, ובמדה מסויימת - בלי ספק שהיו לזה תוצאות ממשיות. ועתה בנוגע אלפי משפחות לא נשמע אפילו הד, וכנראה חסר גם בפעולה.

(ג) בהמשך לסיום סעיף הקודם, בהנוגע לשאלת קליטת הנוער במסגרת עלית הנוער, ואפילו ילדים בגיל שלפני זה, הרי הבעי׳ היא לא רק לפעול שימסרו הילדים לחינוך דתי, אלא שיהיו ג״כ מקומות קליטה מספיקים. ושאלת מקומות קליטה היא לא כ״כ שאלת הוצאות באכילה ושתי׳ ולינה והוצאות שוטפות של חינוך, כי בין כך ובין כך מקומות קליטה הקיימים מתקרבים לשיא קליטתם ואפיסת מקום; זאת אומרת, שעיקר הבעי׳ היא בנינים חדשים, פנימיות ומקומות קליטה חדשים. וזה קשור בסכומים גדולים הרבה יותר לפי ערך מאשר לצרכי אספקה.

לאידך גיסא, בתקציב הממשלה ובתקציבי המשרדים השונים, וגם לסוכנות, יש סכומים חשובים שנקצבו לדיור וקליטה, שההכרח לדייר את העולים הוא בכל אופן. מכאן, שעכשו שעת הכושר לפעול בנקודה שיטתית ויסודית שמתקציבי הדיור ינתנו סכומים מסויימים בשביל פנימיות נוער בגיל עלית הנוער, וגם בשביל פנימיות לילדים בגיל פחות מזה, ילדים שמצד סיבות לא יכולים לדור עם הוריהם, אם מצד תנאי משפחה, או מצד זה שההורים עדין לא הגיעו לארץ, או מצד גודל המשפחות וכו׳.

והרי הטענה שפנימי׳ נכנסת בסוג דיור צודקת בלאו הכי, כי מה לי דיור בעד משפחה שלמה ומה לי דיור בעד חלק מבני המשפחה, ואדרבה.

ולדעתי מוכרח להעמיד שאלה ודרישה זו בהקדם, כי לאחרי שתקציב הדיור יתחלק בין המשרדים השונים וכו׳, הרי אז יהי׳ צורך לבוא במשא ומתן עם מנהלי המשרדים אלה. משא״כ קודם ההקצבה, שאז תהי׳ רק התנגדות כללית. וקרוב לומר שתהי׳ התנגדות, כי הצד שני בודאי נחש ינחש הכוונה שבדרישה זו.

פרשת וארא

ו ב וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי
יְהוָה: ג וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב
בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם: ד וְגַם
הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ
כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ: ה וְגַם I
אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי: (לוי)
ו לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי
אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם
מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה
וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים: ז וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם
וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת
מִצְרָיִם: ח וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה:
ט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ
אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה: פ (ישראל)
י וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יא בֹּא דַבֵּר
אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְיְשַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאַרְצוֹ: יב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַּרְעֹה
וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם: פ יג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה
מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך ג עמ׳ 860 – מתוך ׳התקשרות׳)

וָאֵרָא: אֶל הָאָבוֹת (רַשׁ״י)

מַה מוֹסִיף רַשׁ״י בְּפֵרוּשׁוֹ עַל לְשׁוֹן הַכָּתוּב?

אֶלָּא רְצוֹנוֹ שֶׁל רַשׁ״י לוֹמַר לָנוּ שֶׁהַהִתְגַּלּוּת הָאֱלוֹקִית אֶל אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֹא הָיְתָה בִּגְלַל מַעֲלָתָם הַפְּרָטִית שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם, כִּי־אִם מִשּׁוּם שֶׁהֵם הָיוּ אָבוֹת הָאֻמָּה. הֵם, הָאָבוֹת, מָסְרוּ אֶת כָּל מַה שֶׁקִּבְּלוּ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם.

שני ז אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר
יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
רְאוּבֵן: ט וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין
וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת שִׁמְעוֹן:
י וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת
וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שֵׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:
יא בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפְּחֹתָם: יב וּבְנֵי קְהָת
עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת שָׁלֹשׁ
וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה: יג וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי
אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְתֹלְדֹתָם: יד וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת־
יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־
מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:
טו וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי: טז וּבְנֵי עֻזִּיאֵל
מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי: יז וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־
אֱלִישֶׁבַע בַּת־עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה
וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־
אִיתָמָר: יח וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף
אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַקָּרְחִי: יט וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־
לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס
אֵלֶּה רָאשֵׁי אָבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם: כ הוּא
אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם: כא הֵם
הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: כב וַיְהִי
בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ו עמ׳ 44)

וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת יוֹכֶבֶד דּוֹדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה (ו, כ)

הַפָּסוּק מַדְגִּישׁ אֶת מַעֲלָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁנּוֹלַד מִיִּחוּד נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר. דְּהִנֵּה מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁאִסּוּרֵי עֲרָיוֹת מוֹרִים עַל יִחוּדִים נַעֲלִים בְּיוֹתֵר (כְּיִחוּד זְעֵיר־אַנְפִּין וּמַלְכוּת, הַנִּקְרָאִים אָח וַאֲחוֹת), וְלָכֵן נֶאֱסְרוּ, כִּי גִּלּוּי אוֹרוֹת נַעֲלִים אֵלּוּ בָּעוֹלָם עָלוּל לִגְרֹם נֵזֶק, וּכְדֻגְמַת הַמַּבִּיט בַּשֶּׁמֶשׁ לְלֹא מָגֵן (וְהָאִסּוּר הוּא לְכֻלָּם לְשֶׁוָה, ״תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם״). אַךְ לִפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה, לִפְנֵי שֶׁנֶּאֱסְרוּ יִחוּדִים אֵלּוּ, אֵין בָּהֶם פְּגָם לְמִי שֶׁמִּסְגָּל לְקַבֵּל אוֹרוֹת נַעֲלִים אֵלּוּ; וְאַדְרַבָּה, זוֹהִי מַעֲלָה עֲבוּרוֹ.

שלישי כט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהוָה
דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי
דֹבֵר אֵלֶיךָ: ל וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי
עֲרַל שְׂפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה: פ
ז א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים
לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ: ב אַתָּה תְדַבֵּר
אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־
פַּרְעֹה וְשִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ: ג וַאֲנִי
אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־
מֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: ד וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה
וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי
אֶת־עַמִּי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּשְׁפָטִים
גְּדֹלִים: ה וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּנְטֹתִי
אֶת־יָדִי עַל־מִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִתּוֹכָם: ו וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֹתָם כֵּן עָשׂוּ: ז וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן
בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל־פַּרְעֹה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לו עמ' 35)

וַאֲנִי אַקְשֶׁה (ז, ג)

וְתַכִּירוּ אֶת גְּבוּרוֹתַי (רש"י)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי הַמַּכּוֹת בָּאוּ לְהַעֲנִישׁ אֶת הַמִּצְרִים ("וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אָנֹכִי"), וְכֵן כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁיֵּשׁ אֱלֹקִים; וּמַדּוּעַ אוֹמֵר שֶׁבָּאוּ גַּם לְלַמֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הָעוֹלָם נִבְרָא בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה וּבִשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, וּמוּבָן אֵפוֹא, שֶׁכָּל מְאֹרָע וּמְאֹרָע הוּא בִּפְנִימִיּוּת "בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל". וְאַף כָּאן: הַמַּטָּרָה הָעִקָּרִית שֶׁל הַמַּכּוֹת אָמְנָם הָיְתָה בְּיַחַס לְמִצְרַיִם, אֲבָל בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַטָּרָה נוֹסֶפֶת בְּיַחַס לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

רביעי ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:
ט כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת
וְאָמַרְתָּ אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־
פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין: י וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה
וַיַּעֲשׂוּ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת־
מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין:
יא וַיִּקְרָא גַּם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ
גַּם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן: יב וַיַּשְׁלִיכוּ
אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן
אֶת־מַטֹּתָם: יג וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם: טו לֵךְ אֶל־
פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמָּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ
עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַّטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח
בְּיָדֶךָ: טז וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים
שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי
בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה: יז כֹּה אָמַר
יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה |
בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהְפְּכוּ
לְדָם: יח וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְאֹר
וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר: ס
יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח
מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם עַל־נַהֲרֹתָם |
עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה
מֵימֵיהֶם וְיִהְיוּ־דָם וְהָיָה דָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
וּבָעֵצִים וּבָאֲבָנִים: כ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
כַּאֲשֶׁר | צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת־הַמַּיִם
אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ
כָּל־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּיְאֹר לְדָם: כא וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־
בַּיְאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ הַיְאֹר וְלֹא־יָכְלוּ מִצְרַיִם
לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם: כב וַיַּעֲשׂוּ־כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם
וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה: כג וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ
גַּם־לָזֹאת: כד וַיַּחְפְּרוּ כָל־מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיְאֹר
מַיִם לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת מִמֵּימֵי הַיְאֹר:
כה וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת־יְהוָה
אֶת־הַיְאֹר: פ כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־
פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח אֶת־
עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: כז וְאִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה

אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלֶךָ בַּצְּפַרְדְּעִים: כח וְשָׁרַץ
הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר
מִשְׁכָּבְךָ וְעַל־מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ
וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ: כט וּבְכָה וּבְעַמְּךָ וּבְכָל־
עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ הַצְּפַרְדְּעִים: ח א וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ
עַל־הַנְּהָרֹת עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־הָאֲגַמִּים וְהַעַל
אֶת־הַצְּפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ב וַיֵּט אַהֲרֹן
אֶת־יָדוֹ עַל מֵימֵי מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתְּכַס
אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ג וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים
בְּלָטֵיהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת־הַצְּפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם: ד וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר
הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְיָסֵר הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי
וַאֲשַׁלְּחָה אֶת־הָעָם וְיִזְבְּחוּ לַיהוָה: ה וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר עָלַי לְמָתַי | אַעְתִּיר לְךָ
וְלַעֲבָדֶיךָ וּלְעַמְּךָ לְהַכְרִית הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ
וּמִבָּתֶּיךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה: ו וַיֹּאמֶר לְמָחָר
וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ לְמַעַן תֵּדַע כִּי־אֵין כַּיהוָה
אֱלֹהֵינוּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כו עמ' 56)

וַיִּבָּלַע מַטֵּה אַהֲרֹן (ז, יב)

מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה (רַשִׁ"י)

כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי עוֹסֵק בְּהַשְׁפָּעָה עַל יְהוּדִי אַחֵר, יֵשׁ לִפְעָמִים מַצָּב שֶׁבּוֹ עָלָיו לִשְׁבּוֹר וּלְבַטֵּל אֶת הַזּוּלַת, עַד כְּדֵי 'בְּלִיעָה' – הַעֲלָמָה מֵחְלֶטֶת שֶׁל מְציאוּתוֹ. אַךְ פְּעֻלָּה זוֹ דּוֹרֶשֶׁת שְׁנֵי תְּנָאִים. א. מַטֵּה אַהֲרֹן – מִי שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּדֶרֶךְ זוֹ חַיָּב לִהְיוֹת חָדוּר כָּל כֹּחוֹ בְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, כְּאַהֲרֹן הַכֹּהֵן. ב. מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה - יֵשׁ לַעֲשׂוֹת זֹאת מִתּוֹךְ אִפּוּק, כְּמַטֶּה דּוֹמֵם, וְלֹא מִתּוֹךְ כַּעַס וְהִתְרַגְּשׁוּת.

חמישי ז וְסָרוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ וּמֵעֲבָדֶיךָ
וּמֵעַמֶּךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה: ח וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר
הַצְּפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה: ט וַיַּעַשׂ יְהוָה
כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִן־הַבָּתִּים מִן־
הַחֲצֵרֹת וּמִן־הַשָּׂדֹת: י וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֳמָרִם
חֳמָרִם וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ: יא וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה
הָרְוָחָה וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה: ס יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר
אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־מַטְּךָ וְהַךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ
וְהָיָה לְכִנִּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: יג וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיֵּט
אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ בְּמַטֵּהוּ וַיַּךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וַתְּהִי
הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: יד וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים
בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא אֶת־הַכִּנִּים וְלֹא יָכֹלוּ וַתְּהִי
הַכִّנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה: טו וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־
פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה
וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס טז וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי
פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר
יְהוָה שַׁלַּח עַמִּי וַיַּעַבְדֻנִי: יז כִּי אִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ
אֶת־עַמִּי הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ
וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הָעָרֹב וּמָלְאוּ בָתֵּי מִצְרַיִם אֶת־
הָעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ: יח וְהִפְלֵיתִי
בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ
לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה
בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כו עמ' 317)

כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ (ח, יח)

לִפְעָמִים פּוֹגְשִׁים יְהוּדִי שֶׁבְּגָלוּי וּבְחִיצוֹנִיּוּת הוּא יָרוּד בְּתַכְלִית, "בְּקֶרֶב הָאָרֶץ". מְלַמְּדֵנוּ שֵׁם פָּרָשָׁתֵנוּ, 'וָאֵרָא', הַכּוֹלֵל אֶת כָּל עִנְיְנֵי הַפָּרָשָׁה: לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁנִּתָּן לְקָרְבוֹ לַתּוֹרָה, וְאַף לִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, אֶלָּא אֶפְשָׁר לִפְעֹל שֶׁיִּהְיֶה אֶצְלוֹ בְּחִינַת רְאִיָּה, כְּאִלּוּ רוֹאֶה אֶת עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה בְּעֵינָיו מַמָּשׁ.

ששי ט וְשַׂמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה
הָאֹת הַזֶּה: י וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד
בֵּיתָה פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הָעָרֹב: יא וַיִּקְרָא פַרְעֹה
אֶל־מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם

בָּאָרֶץ: כב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי
תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח
אֶת־תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ:
כג דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְזָבַחְנוּ לַיהוָה
אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר אֵלֵינוּ: כד וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה
אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם
בַּמִּדְבָּר רַק הַרְחֵק לֹא־תַרְחִיקוּ לָלֶכֶת הַעְתִּירוּ
בַּעֲדִי: כה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעִמָּךְ
וְהַעְתַּרְתִּי אֶל־יְהוָה וְסָר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו
וּמֵעַמּוֹ מָחָר רַק אַל־יֹסֵף פַּרְעֹה הָתֵל לְבִלְתִּי
שַׁלַּח אֶת־הָעָם לִזְבֹּחַ לַיהוָה: כו וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם
פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה: כז וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר
מֹשֶׁה וַיָּסַר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ לֹא
נִשְׁאַר אֶחָד: כח וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם
הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם: **פ ט** א וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:
ב כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם:
ג הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה
בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר
כָּבֵד מְאֹד: ד וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין
מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר:
ה וַיָּשֶׂם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה
הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ: ו וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
מִמָّחֳרָת וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד: ז וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה
לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב
פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם: **פ** ח וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם
פִּיחַ כִּבְשָׁן וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה:
ט וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה
עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: י וַיִּקְחוּ אֶת־פִּיחַ הַכִּבְשָׁן
וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה
וַיְהִי שְׁחִין אֲבַעְבֻּעֹת פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:
יא וְלֹא־יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי
הַשְּׁחִין כִּי־הָיָה הַשְּׁחִין בַּחַרְטֻמִּם וּבְכָל־מִצְרָיִם:
יב וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה: **ס** יג וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה
וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים
שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: יד כִּי | בַּפַּעַם הַזֹּאת
אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַי אֶל־לִבֶּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ
וּבְעַמֶּךָ בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ:
טו כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וָאַךְ אֹתְךָ וְאֶת־
עַמְּךָ בַּדֶּבֶר וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ: טו וְאוּלָם בַּעֲבוּר
זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי וּלְמַעַן
סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כב עמ' 44)

וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה (ט, ז)

לִפְעָמִים מְגָרֶה הָאָדָם אֶת יֵצֶר הָרַע יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהַיֵּצֶר רוֹצֶה מִצַּד עַצְמוֹ. אֲפִילוּ הַשֵּׂכֶל שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית אוֹמֵר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שְׁטוּת וּמַזִּיק לְעַצְמוֹ, אֲבָל מִצַּד הַכַּבְדוּת שֶׁל הַ'פַּרְעֹה' שֶׁבְּלִבּוֹ הוּא מְגָרֶה אֶת יֵצֶר הָרַע גַּם כַּאֲשֶׁר הַיֵּצֶר מִצַּד עַצְמוֹ אֵינוֹ חָפֵץ בְּכָךְ. וּכְפִי שֶׁאָנוּ רוֹאִים, שֶׁלִּפְעָמִים אָדָם אֵינוֹ עוֹמֵד בְּנִסָּיוֹן וְהוּא מְמַלֵּא אֶת תַּאֲוָתוֹ, וּלְאַחַר מִכֵּן יֵשׁ לוֹ רֶגֶשׁ שֶׁל הֵפֶךְ שְׁבִיעוּת רָצוֹן, כֵּיוָן שֶׁאֲפִלּוּ הַיֵּצֶר אֵינוֹ מְרַצֶּה מִכָּךְ שֶׁשָּׁמְעוּ אֵלָיו.

שביעי יז עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם:
יח הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר
לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד־
עָתָּה: יט וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־
אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־
יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה וְיָרַד עֲלֵהֶם
הַבָּרָד וָמֵתוּ: כ הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי
פַרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־
הַבָּתִּים: כא וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה
וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה: **פ**

כב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־
הַשָּׁמַיִם וִיהִי חֹשֶׁךְ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־הָאָדָם
וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעֵשֶׂב כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם: כג וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמָיִם
וַיהוָה נָתַן קֹלֹת וּבָרָד וַתְּהַלֶּךְ־אֵשׁ אָרְצָה
וַיַּמְטֵר יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: כד וַיְהִי בָרָד
וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר
לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה
לְגוֹי: כה וַיַּךְ הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת
כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֵת כָּל־
עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה
שִׁבֵּר: כו רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֹא הָיָה בָּרָד: כז וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה
וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חָטָאתִי הַפָּעַם יְהוָה
הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים: כח הַעְתִּירוּ אֶל־
יְהוָה וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים וּבָרָד וַאֲשַׁלְּחָה
אֶתְכֶם וְלֹא תֹסִפוּן לַעֲמֹד: כט וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה
כְּצֵאתִי אֶת־הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־יְהוָה
הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן
תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאָרֶץ: ל וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי
כִּי טֶרֶם תִּירָאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים:
לא וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב
וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל: לב וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ
כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה: לג וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה
אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת
וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה: לד וַיַּרְא פַּרְעֹה
כִּי־חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא
וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו: לה וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה
וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
בְּיַד־מֹשֶׁה: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת כז עמ׳ 10)

וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד (ט, כד)

בָּרָד – רוֹמֵז לְאָדָם שֶׁהוּא קַר בְּתַכְלִית כְּלַפֵּי הַזּוּלַת וְאֵין הַשֵּׁנִי נוֹגֵעַ לוֹ כְּלָל. **אֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד** – סִבַּת קְרִירוּת זוֹ וּפְנִימִיּוּתָהּ הִיא, הֱיוֹתוֹ חַם בְּתַכְלִית כְּלַפֵּי עַצְמוֹ. הָאֵשׁ שֶׁל אַהֲבַת עַצְמוֹ גּוֹרֵם לוֹ לִהְיוֹת שָׁקוּעַ בְּעַצְמוֹ עַד שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם לַזּוּלַת.

מפטיר לג וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ
כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר
לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה: לד וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר
וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא
וַעֲבָדָיו: לה וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: פפפ

קכ״א פסוקים, גיבעו״ל סימן. יעיא״ל סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת וארא

לקריאה בציבור ולשמו"ת

ביחזקאל פרק כח

כח כה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקַבְּצִי | אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב: כו וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכֹל הַשָּׁאטִים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: **כט** א בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית בָּעֲשִׂרִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל עֲדַת־מִצְרַיִם כֻּלָּהּ: ג דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר | אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו וְהַמֹּצְרִים הָיוּ מַאֲמִינִים שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֱלֹהוּת,

עטרת מרים

כח כה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקַבְּצִי | אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם עַל יְדֵיהֶם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם בְּאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים שֶׁאֶעֱשֶׂה אָז עִם בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב: כו וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח כִּי לֹא יִמָּצֵא עוֹד מִי יְרֵעַ לָהֶם וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכֹל הַשָּׁאטִים הַמְּבַזִּים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הָעוֹשֶׂה מִשְׁפָּטִים מִיַּד הַבַּבְלִים: **א** בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית לְגָלוּת יְהוֹיָכִין וּמַלְכוּת צִדְקִיָּה בָּעֲשִׂרִי בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל עֲדַת־מִצְרַיִם כֻּלָּהּ: ג דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר | אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי עָלֶיךָ אֶלֹהֵם עִמּוּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַמִּתְפָּאֵר שֶׁכֹּחוֹ כְּמוֹ הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו

שי למורא

כה) וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם, אֶהְיֶה מְקֻדָּשׁ עַל יְדֵיהֶם, בְּאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים שֶׁאֶעֱשֶׂה אָז.

כו) הַשָּׁאטִים אוֹתָם, הַבּוֹזִים אוֹתָם. **א**) בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂירִית, לְמַלְכוּת צִדְקִיָּהוּ. בָּעֲשִׂירִי, בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי (טֵבֵת). **ג**) הַתַּנִּים, כְּמוֹ הַתַּנִּין. וּלְפִי שֶׁכָּל גְּדֻלַּת מִצְרַיִם וְכָל הַשֹּׁבַע שֶׁבָּהּ הוּא עַל יְדֵי יְאוֹרֵי נִילוֹס, לְפִיכָךְ הִמְשִׁיל אֶת מַלְכָּהּ לְתַנִּין, וְאֶת עַמָּהּ לְדַגַת יְאוֹר. לִי יְאֹרִי, הַיְאוֹר הוּא לִי לְהַשְׁקוֹת אֶת שְׂדוֹתַי, וְאֵין לִי צֹרֶךְ בִּמְטַר הַשָּׁמַיִם. וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי, אֲנִי גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי אֶת עַצְמִי, בְּחָכְמָתִי וּבְפֹעַל יָדַי.

שי למורא

ד) **חַחִים**, חִכּוֹת שֶׁצָּדִים בָּהֶן אֶת הַדָּגִים, עַל יְדֵי זֶה שֶׁהֵן נִתְקָעוֹת בִּלְחָיֵי הַדָּג בְּנִסּוֹתוֹ לִבְלַע אֶת הַמָּזוֹן שֶׁשָּׂמִים בָּהֶן. **וְהִדְבַּקְתִּי דְּגַת יְאֹרֶיךָ** וגו׳, כְּלוֹמַר, אֶתֵּן בְּלֵב כָּל גִּבּוֹרֶיךָ לָצֵאת עִמְּךָ לַמִּלְחָמָה, וְיִפְּלוּ כֻּלָּם. **ה) וּנְטַשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה**, אֲפַזֵּר אוֹתְךָ בַּמִּדְבָּר. וּכְשֵׁם שֶׁהַדָּגִים כְּשֶׁבָּאִים לַיַּבָּשָׁה הֵם מֵתִים, כָּךְ יְכַלֶּה אוֹתוֹ וְאֶת עַמּוֹ מִן הָעוֹלָם. **ו) מִשְׁעֶנֶת קָנֶה**, כְּקָנֶה זֶה שֶׁהוּא רַךְ וְאֵינוֹ סוֹמֵךְ אֶת הַנִּשְׁעָן עָלָיו. **ז) תֵּרוֹץ**, תִּהְיֶה רָצוּץ. **וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל כָּתֵף**, חֲדוּדֵי הַשְּׁבָרִים שֶׁל הַקָّנֶה יִדְקְרוּ וְיִבָּקְעוּ לָהֶם אֶת הַכְּתֵפַיִם. **וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל מָתְנָיִם**, כֵּיוָן שֶׁתִּשָּׁבֵר, יְצַטְּרֵכוּ לְחַזֵּק אֶת הַמָּתְנַיִם וְלַעֲמֹד בְּעַצְמָם כְּפִי כֹּחַ מָתְנֵיהֶם. **י) חֹרֶב שְׁמָמָה**, חֶרְבָּן שֶׁל שִׁמָּמוֹן. **מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה**, שֵׁם מָקוֹם הוּא בְּתַחְתִּית גְּבוּל מִצְרַיִם. **יא) וְלֹא תֵשֵׁב**, וְלֹא תִהְיֶה מְיֻשֶּׁבֶת.

עטרת מרים

וַאֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי לְהַשְׁקוֹת שְׂדוֹתַי וְאֵין לִי צוֹרֶךְ בְּמֵטַר הַשָּׁמַיִם וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי רוֹמַמְתִּי אֶת עַצְמִי בְּחָכְמָתִי וּבְפֹעַל יָדִי: **ד וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ** קֶרֶם שֶׁנִּתְפָּס בּוֹ הַדָּג לְהַעֲלוֹתוֹ מִן הַמַּיִם **בִּלְחָיֶיךָ וְהִדְבַּקְתִּי דְּגַת־יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקֶשֹׂתֶיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקֶשֹׂתֶיךָ תִּדְבָּק** כִּי בְּנִפּוּל הַשֵּׂר יִפּוֹל כָּל הָעָם: מִצְרַיִם נֶחְרְבָה כַּמָּה פְּעָמִים, וּפַרְעֹה הָיָה מוֹשֵׁל תְּחִילָּה עַד נְהַר פְּרָת, וְהִכָּהוּ נְבוּכַדְנֶצַּר בְּמִלּוּךְ יְהוֹיָכִין כַּמּוּבָא בִּמְלָכִים ב כ״ד, וְכֵן בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לִיהוֹיָקִים הִכָּהוּ בְּכַרְכְּמִישׁ כַּמּוּבָא בִּירֶמְיָהוּ מ״ו, וְאַחַר כָּךְ יָצָא שְׁלִישִׁית בְּעֵת שֶׁצָּרוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם וְשָׁב לְאַרְצוֹ (יִרְמְיָה ל״ז), וְכָל זֶה הָיָה חוּץ לְאַרְצוֹ, וְעַל זֶה אָמַר בַּמָּשָׁל שֶׁיִּתֵּן חַחִים בִּלְחָיָיו - כְּמוֹ שֶׁמּוֹשְׁכִים הַדָּג הַגָּדוֹל בְּחַחִים שֶׁלֹּא בְּרָצוֹנוֹ, כִּי אָז יֵצֵא מִמִּצְרַיִם בְּהֶכְרֵחַ עַל פִּי גְּזֵרַת ה׳ לְהַעֲנִישׁוֹ: **ה וּנְטַשְׁתִּיךָ** אַפַּזֵּר אוֹתְךָ **הַמִּדְבָּרָה אוֹתְךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ** שֶׁשָּׁמָּה בְּוַדַּאי לֹא יִחְיוּ **עַל־פְּנֵי הַשָّדֶה תִּפּוֹל** בַּחֶרֶב, שֶׁיְּכַלֶּה אוֹתוֹ וְאֶת עַמּוֹ, **גַּם לֹא תֵאָסֵף** אֶל הַקֶּבֶר **וְגַם וְלֹא תִקָּבֶץ כִּי לְחַיַּת הָאָרֶץ וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה:** ו **וְיָדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה הַנֶּאֱמָן לְשַׁלֵּם גְּמוּל יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה חַלָּשָׁה לְבֵית יִשְׂרָאֵל:** ז **בְּתָפְשָׂם בְּעֵת אֲחֹזוֹ בְּךָ בַּכַּף תֵּרוֹץ נִשְׁבַּרְתָּ וּבָקַעְתָּ לָהֶם** עַל יְדֵי הַשְּׁבָרִים **כָּל־כָּתֶף** כִּי נִבְנְסוּ בְּגַבְּתוֹ **וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ** עַל הַמִּשְׁעֶנֶת הוּא כָּפוּף מְעַט **תִּשָּׁבֵר** וּבְהִשָּׁבֵר הַמִּשְׁעֶנֶת **וְהֶעֱמַדְתָּ לָהֶם כָּל־מָתְנָיִם** יַעֲמוֹד מִלְּהִכָּפֵף לִהְיוֹת עוֹמְדִים זְקוּפִים כְּדַרְכְּךָ עֲמִידָה בְּלִי מִשְׁעֶנֶת כִּי לֹא תִסְמוֹךְ עוֹד עָלָי: עֵת צַר מֶלֶךְ בָּבֶל עַל יְרוּשָׁלַיִם וְשָׁמְעוּ כִּי חֵיל פַּרְעֹה יָצָא מִמִּצְרַיִם וְנִסְתַּלֵּק וְעַל יְדֵי זֶה נִבְקַע לָהֶם הַכָּתֵף, כִּי הוּצְרְכוּ לָתֵת מָמוֹנָם שֹׁחַד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה ל׳) יִשְׁאוּ עַל כֶּתֶף עֲיָרִים חֵילֵיהֶם וכו׳ לֹא לְעֶזֶר וכו׳ כִּי לְבוּשֶׁת וכו׳), וְאַחַר כָּךְ נִשְׁעֲנוּ עָלָיו וְהוּצְרְכוּ לַעֲמוֹד עַל מָתְנֵיהֶם וּלְהַלְחֵם בְּעַצְמָם, וְרִגְלֵיהֶם בִּבֵּר עֵיפוּ וְנִכְשְׁלוּ: **ח לָכֵן** בָּא עֲלֵיהֶם נְבוּכַדְנֶצַּר אֶל אַרְצָם, וְזֶה הָיָה אַחַר הַחוּרְבָּן וְעַל זֶה אוֹמֵר **כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מֵבִיא עָלֶיךָ חֶרֶב וְהִכְרַתִּי מִמְּךָ אָדָם וּבְהֵמָה: ט וְהָיְתָה אֶרֶץ־מִצְרַיִם לְשִׁמָּמָה וְחָרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה יַעַן אָמַר יְאֹר לִי וַאֲנִי עָשִׂיתִי: יְלָכֵן הִנְנִי אֵלֶיךָ וְאֶל־יְאֹרֶיךָ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חֹרֶב שְׁמָמָה מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ: יא לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־בָּהּ וְלֹא תֵשֵׁב אַרְבָּעִים שָׁנָה: יב וְנָתַתִּי** גְּמוּל. **יַעַן אָמַר** פַּרְעֹה **יְאֹר לִי** לְצָרְכִי לְהַשְׁקוֹת שְׂדוֹתַי **וַאֲנִי עָשִׂיתִי** אֲנִי גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי אֶת עַצְמִי בְּחָכְמָתִי וּבְפֹעַל יָדִי: עַתָּה בֵּאֵר חוּרְבָּן שְׁלִישִׁי בְּלִלֵּי שֶׁיִּהְיֶה לְמִצְרַיִם, שֶׁזֶּה הָיָה בִּשְׁנַת כ״ז לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר, שְׁמוֹנֶה שָׁנִים אַחַר הַחוּרְבָּן שֶׁכְּבָר נָשָׂא עָנוֹ מַה שֶּׁלֹּא עָזַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל. רַק הָיָה מִסִּבָּה אַחֶרֶת, יַעַן אָמַר יְאוֹר לִי וַאֲנִי עָשִׂיתִי - שֶׁעֲדַיִן הָיָה מְיֻחָס כָּל כֹּחוֹ אֶל הַיְאוֹר וְאֶל עַצְמוֹ שֶׁאָמַר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ אֱלֹהוּת, כִּי גַּם אַחַר הַמַּכָּה הַנּוֹרָאָה שֶׁהֻחֲרַב קְצָת מֵאַרְצוֹ עֲדַיִן לֹא נִבְטְלָה מַלְכוּת מִצְרַיִם מִכֹּל וָכֹל: **י לָכֵן הִנְנִי אֵלֶיךָ** אֶלֹּהִם עִמְּךָ **וְאֶל** וְעִם **יְאֹרֶיךָ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חֹרֶב שְׁמָמָה** חוּרְבָּן גָּדוֹל מְאֹד, יוֹתֵר מִמַּה שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה שְׁמָמָה וְחָרְבָה, וְכֵן יִהְיֶה כּוֹלֵל כָּל הָאָרֶץ **מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ: יא לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־בָּהּ** בְּמִצְרַיִם, מִגֹּדֶל הַשִּׁמָּמוֹן **וְלֹא תֵשֵׁב** לֹא תִהְיֶה מְיֻשֶּׁבֶת בַּאֲנָשִׁים **אַרְבָּעִים שָׁנָה: יב וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה בְּתוֹךְ | אַרְצוֹת נְשַׁמּוֹת** שֶׁגַּם הָאֲרָצוֹת

מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ
בְּתוֹךְ יְאֹרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי
עֲשִׂיתִנִי: ד וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ
וְהִדְבַּקְתִּי דְגַת־יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ
וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת
יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ תִּדְבָּק: ה וּנְטַשְׁתִּיךָ
הַמִּדְבָּרָה אוֹתְךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ
עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל לֹא תֵאָסֵף וְלֹא
תִקָּבֵץ לְחַיַּת הָאָרֶץ וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה: ו וְיָדְעוּ
כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה יַעַן הָיוּתָם
מִשְׁעֶנֶת קָנֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל: ז בְּתָפְשָׂם בְּךָ בַּכַּף תֵּרוֹץ וּבָקַעְתָּ לָהֶם
כָּל כָּתֵף וְהֶעֱמַדְתָּ לָהֶם כָּל מָתְנָיִם: ח לָכֵן כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מֵבִיא עָלֶיךָ חֶרֶב וְהִכְרַתִּי מִמְּךָ אָדָם וּבְהֵמָה: ט וְהָיְתָה
אֶרֶץ מִצְרַיִם לְשִׁמָּמָה וְחָרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה יַעַן אָמַר יְאֹר לִי
וַאֲנִי עָשִׂיתִי: י לָכֵן הִנְנִי אֵלֶיךָ וְאֶל יְאֹרֶיךָ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת
חֹרֶב שְׁמָמָה מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ: יא לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל
בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־בָּהּ וְלֹא תֵשֵׁב אַרְבָּעִים שָׁנָה: יב וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה בְּתוֹךְ

עטרת מרים

סְבִיבוֹתֶיהָ תִּהְיֶינָה נְשַׁמּוֹת וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מֻחֳרָבוֹת שֶׁל הַשֹּׁכְנִים תִּהְיֶיָן שְׁמֹמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה וַהֲפִצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם כִּי הַפְּלִטִים וְהַשְּׂרִידִים מִשָּׁם לֹא יִתְיַשְּׁבוּ בְּמָקוֹם אֶחָד בִּמְדִינָה אַחֶרֶת רַק יָפוּצוּ בֵּין הַגּוֹיִם כִּי וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת: יג כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה מִסּוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה וְלֹא בְתוֹךְ הַזְּמַן אֲקַבֵּץ אֶת־מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה: מִצְרַיִם נֶחֱרְבָה בִּשְׁנַת כ״ז לִנְבוּכַדְנֶצַּר וְהוּא מֶלֶךְ חָמֵשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה, נִשְׁאֲרוּ י״ח לְמַלְכוּתוֹ, וְאַחֲרֵיו מֶלֶךְ אֱוִיל מְרוֹדַךְ כ״ב שָׁנָה, הֵם אַרְבָּעִים שָׁנָה, כִּי בִּשְׁנַת א׳ לְבֵלְשַׁצַּר נֶאֱמְרָה נְבוּאַת פָּרַס לְדָנִיֵּאל, וּמֵאָז הִתְחִילוּ הַגּוֹלִים לָשׁוּב בִּימֵי מֶלֶךְ פָּרַס, וְהִתְחִילוּ לְהִתְקַבֵּץ. יד וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת בְּנֵי הַשְּׁבִי שֶׁל מִצְרַיִם בְּרִשְׁיוֹן מֶלֶךְ פָּרַס וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס הוּא מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם מְגוּרָתָם וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה: טו מִן מִשְּׁאָר ־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים אַמְעִיט אֲנָשֶׁיהָ לִבְלִתִּי רְדוֹת לִמְשׁוֹל בַּגּוֹיִם: טז מַעֲתָה וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל מִצְרַיִם לְמִבְטָח לְבַטָּחוֹן אֲשֶׁר מַזְכִּיר עָוֹן יִשְׂרָאל בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם בְּמַה פּוֹנִים אַחֲרֵיהֶם וְאֵינָם בּוֹטְחִים בָּה׳, עַל יְדֵי כָּךְ וְיָדְעוּ הַכֹּל כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוֹה וְהַכֹּל בְּיָדִי: יז וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר בָּרִאשׁוֹן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוֹה אֵלַי לֵאמֹר: שֶׁבִּשְׁנַת כ״ז לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר כָּבַשׁ אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם, וּפֵירוּשׁ בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר הִתְחִילוּ אוֹתָם אַרְבָּעִים שָׁנָה, לָכֵן הוֹדִיעַ הַכָּתוּב שֶׁבְּכ״ז לְמַלְכוּת

שי למורא

יד) אֶרֶץ פַּתְרוֹס, שֵׁם מָקוֹם בְּמִצְרַיִם, וְכָאן הוּא כִּנּוּי לְמִצְרַיִם. מְכוּרָתָם, מוֹלַדְתָּם. טז) לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן, לְבִטָּחוֹן הַמַּזְכִּיר עָוֹן יִשְׂרָאל בַּמֶּה שֶׁהָיוּ פּוֹנִים אַחֲרֵיהֶם וְלֹא בָּטְחוּ בָּה׳. יז) בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה, לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר (כָּךְ כָּתוּב בְּ״סֵדֶר עוֹלָם״). בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ, בְּאֶחָד בְּנִיסָן. יח) עֲבֹדָה גְדוֹלָה אֶל צֹר, שֶׁצִּוִּיתִי שֶׁהוּא יִכְבֹּשׁ אֶת צֹר. כָּל רֹאשׁ מְקֹרָח וְכָל כָּתֵף מְרוּטָה, מִטַּרַח מַשָּׂא הָאֲבָנִים וְהַקּוֹרוֹת, שֶׁנָּשְׂאוּ עַל רָאשֵׁיהֶם וְעַל כִּתְפֵיהֶם. עַל הָעֲבוֹדָה אֲשֶׁר עָבַד עָלֶיהָ, כְּלוֹמַר, לֹא מָצְאוּ שָׁם שָׂכָר שֶׁשָּׁוִיתִי הִגִּיעַ לְעֵרֶךְ שִׁוּוּי הָעֲבוֹדָה שֶׁל חֵילוֹ שֶׁצָּרוּ עַל הָעִיר. כִּי כְּשֶׁכָּבַשׁ נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת צֹר בָּא הַיָּם עַל הָעִיר וְשָׁטַף אֶת כָּל הַשָּׂלָל, כִּי נִגְזַר עָלֶיהָ שֶׁיִּשְׁטֹף הַיָּם אֶת אֲנָשֶׁיהָ וְאֶת רְכוּשָׁהּ. כ) אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי, שֶׁעָשׂוּ

אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מֻחֳרָבוֹת תִּהְיֶיָן שְׁמֹמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה וַהֲפִצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת: יג כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת־מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה: יד וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת מִצְרַיִם וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה: טו מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים לִבְלִתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם: טז וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוֹה: יז וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוֹה אֵלַי לֵאמֹר: יח בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְדוֹלָה אֶל־צֹר כָּל־רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ: יט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנְנִי נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ: כ פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ בְּצוֹר נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם הֵינוּ שֶׁלֹּא יַחֲרִיבָהּ רַק תִּשָּׁאֵר מַמְלָכָה תַּחְתָּיו וְלֹא אֶתֵּן לוֹ אֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׂכָר, מִפְּנֵי הָרַע אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי שֶׁמָּרַד בָּהּ׳ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעְלָה אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאוֹרִי וַאֲשֶׁר הָיָה מִשְּׁעֶנֶת קָנֶה לְבֵית יִשְׂרָאל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה: כא בַּיּוֹם הַהוּא מוּסָב עַל מַה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ יֶחֱזִקְאל אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם כְּשֶׁיִּרְאוּ נְבוּאָתְךָ מִתְקַיֶּמֶת וְיֵדְעוּ אוּ כִּי־אֲנִי יֱהוֹה נֶאֱמָן בְּמַאֲמָרוֹ: (כא) בַּיּוֹם הַהוּא - מוּסָב עַל מַה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה מִקֵּץ

שי למורא

מִצְרַיִם רָעָה בְּמִשְׁעַנְתָּם שֶׁהִבְטַחוּ אֶת עֶזְרָתָם לְיִשְׂרָאֵל. **כא)** בַּיּוֹם הַהוּא, כְּמוֹ, בַּזְּמַן הַהוּא. אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל, אַצְמִיחַ קֶרֶן מֶמְשָׁלָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל, וְזֶה בָּא עַל יְדֵי נִצְחוֹן כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס עַל מַלְכוּת בָּבֶל, וְהוּא נָתַן לְיִשְׂרָאֵל לַחֲזֹר לְאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ וּלְהַתְחִיל לִבְנוֹת אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה, לְךָ יְחַזְקֵאל יְהֵא פִּתְחוֹן פֶּה לְהוֹכִיחָם, כִּי כֻּלָּם יִשְׁמְעוּ לְךָ, בִּרְאוֹתָם שֶׁנְּבוּאָתְךָ מִתְקַיֶּמֶת. כִּי אֲנִי ה׳, נֶאֱמָן בְּמַאֲמָרִי.

עטרת מרים

אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת מִצְרַיִם וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן מֶמְשָׁלָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל, כִּי אַרְבָּעִים שָׁנָה נִשְׁלְמוּ בִּשְׁנַת מְלוֹךְ בֵּלְשַׁצַּר, כִּי נְבוּכַדְנֶצַּר מָלַךְ מ״ה שָׁנָה, וּבְנ״ז לְמָלְכוֹ כָּבַשׁ אֶת מִצְרַיִם, אִם כֵּן נִשְׁאֲרוּ מִשְּׁנוֹתָיו ח״י שָׁנִים אֱוִיל מְרוֹדַךְ בְּנוֹ מָלַךְ כ״ג שָׁנִים אֶלָּא שֶׁנִּבְלְעָה שָׁנָה אַחַת בְּמַלְכוּת אָבִיו כִּי הַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה עָלְתָה לְזֶה וּלְזֶה הֲרֵי נִשְׁלְמוּ אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּיוֹם שֶׁמֵּת אֱוִיל מְרוֹדַךְ וּמָלַךְ בֵּלְשַׁצַּר וְאָז נֶאֱמְרָה לְדָנִיאֵל נְבוּאַת נִצְחוֹן פָּרַס כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: בִּשְׁנַת

אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה: כא בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה:

חֲדָה לְבֵלְשַׁאצַר וכו׳ וַאֲרוּ וכו׳ דְּמְיָה לְדֹב (דניאל ז) וְעַל פָּרַס יֵאָמַר, וּנְבוּאַת בִּיאַת פָּרַס עַל בָּבֶל הָיְתָה צְמִיחַת קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּי עַל יְדֵי נִצְחוֹן פָּרַס יָצְאוּ חָפְשִׁי מִתַּחַת יַד בָּבֶל. וּלְךָ אֶתֵּן - רוֹצֶה לוֹמַר: אָז תּוּכַל לִפְתּוֹחַ פִּיךָ לְהוֹכִיחָם גַּם מִלִּבְּךָ כִּי אָז יִשְׁמְעוּ לְךָ בִּרְאוֹתָם שֶׁנְּבוּאָתְךָ מִתְקַיֶּמֶת. וְיָדְעוּ - וְאָז יֵדְעוּ שֶׁאֲנִי ה׳ נֶאֱמָן בְּמַאֲמָרוֹ:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד: מוֹצָאֵי שַׁבָּת־קוֹדֶשׁ, שָׁעָה 8 בַּלַּיְלָה, 3 דַּקּוֹת וְ13 חֲלָקִים.
רֹאשׁ חֹדֶשׁ שְׁבָט, בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

לוח זמנים לשבוע פרשת וארא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:40	06:41	08:34	08:36	09:10	09:12	10:03	10:05	16:50	16:55	17:19	17:23	16:34	17:34
חיפה (ח)	06:43	06:43	08:35	08:36	09:12	09:13	10:04	10:06	16:49	16:54	17:15	17:19	16:23	17:30
ירושלים (ח)	06:39	06:40	08:33	08:35	09:09	09:11	10:02	10:04	16:53	16:57	17:16	17:20	16:16	17:31
תל אביב (ח)	06:42	06:42	08:35	08:37	09:12	09:13	10:04	10:06	16:49	16:54	17:17	17:22	16:33	17:33
אוסטריה, וינה (ח)	07:45	07:44	09:01	09:02	09:50	09:51	10:34	10:36	16:13	16:19	16:51	16:57	16:00	17:12
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:03	06:08	08:54	08:59	09:41	09:45	10:57	11:00	20:47	20:47	21:19	21:18	20:29	21:32
אוקראינה, אודסה (ח)	07:41	07:40	09:02	09:04	09:49	09:50	10:35	10:36	16:22	16:28	16:59	17:05	16:09	17:19
אוקראינה, דונייצק (ח)	07:19	07:17	08:35	08:36	09:24	09:25	10:08	10:10	15:48	15:54	16:26	16:32	15:35	16:46
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	07:32	07:30	08:47	08:48	09:36	09:36	10:20	10:21	15:57	16:04	16:36	16:42	15:44	16:56
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	08:05	08:03	09:14	09:15	10:05	10:06	10:48	10:49	16:14	16:22	16:55	17:02	16:02	17:17
אוקראינה, קייב (ח)	07:58	07:57	09:07	09:08	09:58	09:59	10:41	10:42	16:06	16:13	16:47	16:54	15:54	17:09
איטליה, מילאנו (ח)	08:03	08:02	09:28	09:29	10:13	10:14	10:59	11:01	16:55	17:01	17:28	17:34	16:42	17:48
אקוואדור, קיטו (ח)	06:14	06:17	08:43	08:46	09:14	09:17	10:17	10:20	18:22	18:25	18:46	18:49	18:07	18:58
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	05:46	05:51	08:36	08:41	09:20	09:24	10:34	10:37	20:11	20:11	20:41	20:41	19:53	20:54
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:18	06:24	09:10	09:15	10:02	10:06	11:19	11:23	21:21	21:20	21:57	21:56	21:03	22:10
ארה"ב, בולטימור (ח)	07:26	07:26	09:06	09:07	09:47	09:48	10:36	10:38	16:55	17:01	17:27	17:33	16:42	17:45
ארה"ב, ברוקלין (ח)	07:20	07:19	08:56	08:58	09:38	09:39	10:27	10:28	16:41	16:46	17:13	17:19	16:27	17:31
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	07:20	07:20	08:57	08:58	09:39	09:40	10:27	10:29	16:41	16:47	17:14	17:19	16:28	17:31
ארה"ב, דטרויט (ח)	08:01	08:01	09:34	09:35	10:17	10:18	11:05	11:06	17:12	17:18	17:46	17:51	16:59	18:04
ארה"ב, האוסטון (ח)	07:17	07:18	09:14	09:16	09:50	09:51	10:43	10:45	17:35	17:40	18:02	18:07	17:21	18:17
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:57	06:58	08:47	08:49	09:25	09:26	10:17	10:19	16:55	17:00	17:25	17:30	16:42	17:41
ארה"ב, מיאמי (ח)	07:08	07:09	09:10	09:12	09:45	09:46	10:40	10:42	17:43	17:47	18:09	18:13	17:28	18:24
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	07:18	07:17	08:53	08:54	09:35	09:36	10:23	10:25	16:34	16:40	17:08	17:13	16:21	17:26
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:43	07:43	09:20	09:22	10:02	10:03	10:51	10:52	17:05	17:11	17:38	17:43	16:52	17:56
ארה"ב, שיקגו (ח)	07:18	07:18	08:52	08:53	09:35	09:36	10:23	10:24	16:32	16:37	17:05	17:11	16:18	17:23
בוליביה, לה-פס (ח)	06:04	06:08	08:45	08:48	09:19	09:22	10:26	10:29	19:09	19:11	19:35	19:36	18:53	19:46
בלגיה, אנטוורפן (ח)	08:46	08:44	09:52	09:53	10:45	10:45	11:27	11:28	16:47	16:54	17:29	17:36	16:35	17:51
בלגיה, בריסל (ח)	08:45	08:43	09:52	09:53	10:44	10:44	11:26	11:27	16:49	16:56	17:30	17:37	16:37	17:52
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:24	05:28	08:09	08:13	08:46	08:49	09:55	09:58	19:02	19:03	19:24	19:25	18:45	19:36
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:14	05:18	07:59	08:02	08:34	08:38	09:44	09:47	18:44	18:45	19:11	19:12	18:27	19:22
בריטניה, לונדון (ח)	08:06	08:04	09:10	09:11	10:03	10:04	10:45	10:46	16:06	16:13	16:46	16:53	15:57	17:08
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	08:25	08:22	09:21	09:21	10:17	10:17	10:57	10:58	16:02	16:10	16:47	16:54	15:53	17:11
גרמניה, ברלין (ח)	08:17	08:15	09:17	09:18	10:12	10:12	10:53	10:54	16:06	16:14	16:48	16:55	15:55	17:11
גרמניה, פרנקפורט (ח)	08:24	08:23	09:34	09:35	10:25	10:25	11:08	11:09	16:35	16:42	17:16	17:22	16:23	17:37
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:19	05:23	08:06	08:10	08:43	08:47	09:54	09:57	19:11	19:12	19:32	19:32	18:54	19:43
הודו, מומבאי (ח)	07:12	07:14	09:23	09:25	09:55	09:58	10:53	10:55	18:13	18:17	18:38	18:42	17:58	18:52
הודו, פונה (ח)	07:07	07:09	09:19	09:21	09:51	09:53	10:48	10:51	18:10	18:14	18:35	18:39	17:55	18:49
הונגריה, בודפשט (ח)	07:31	07:30	08:50	08:51	09:38	09:38	10:22	10:24	16:05	16:11	16:42	16:49	15:52	17:03
טורקיה, איסטנבול (ח)	07:25	07:25	09:01	09:03	09:43	09:44	10:32	10:33	16:44	16:50	17:17	17:22	16:31	17:35
יוון, אתונה (ח)	07:41	07:41	09:23	09:25	10:03	10:05	10:53	10:55	17:18	17:23	17:49	17:54	17:04	18:06
מולדובה, קישינב (ח)	07:51	07:49	09:10	09:12	09:58	09:58	10:43	10:44	16:27	16:34	17:05	17:11	16:15	17:25

לוח זמנים לשבוע פרשת וארא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	07:10	07:12	09:21	09:23	09:53	09:55	10:50	10:53	18:10	18:14	18:35	18:39	17:55	18:49
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	04:45	04:52	07:35	07:41	08:37	08:42	09:57	10:01	20:21	20:20	21:01	21:00	20:02	21:16
נפאל, קטמנדו (ח)	06:55	06:56	08:54	08:56	09:29	09:31	10:23	10:26	17:21	17:25	17:48	17:52	17:07	18:03
סינגפור, סינגפור (ח)	07:07	07:10	09:35	09:38	10:06	10:09	11:08	11:11	19:10	19:13	19:34	19:37	18:55	19:46
פולין, ורשא (ח)	07:45	07:43	08:47	08:47	09:41	09:41	10:22	10:23	15:35	15:43	16:19	16:26	15:24	16:42
פרו, לימה (ח)	05:48	05:51	08:26	08:29	08:58	09:01	10:04	10:07	18:37	18:39	19:02	19:03	18:21	19:13
צרפת, ליאון (ח)	08:22	08:21	09:45	09:47	10:31	10:32	11:17	11:19	17:08	17:15	17:45	17:51	16:55	18:04
צרפת, פריז (ח)	08:44	08:43	09:58	09:59	10:48	10:48	11:31	11:33	17:08	17:15	17:45	17:52	16:55	18:06
קולומביה, בוגוטה (ח)	06:05	06:07	08:30	08:33	09:01	09:03	10:02	10:05	17:56	17:59	18:20	18:23	17:41	18:33
קנדה, טורונטו (ח)	07:51	07:50	09:20	09:22	10:05	10:06	10:52	10:53	16:56	17:02	17:27	17:33	16:43	17:46
קנדה, מונטריאול (ח)	07:34	07:33	08:59	09:00	09:45	09:45	10:31	10:32	16:24	16:31	16:59	17:05	16:11	17:19
קפריסין, לרנקה (ח)	06:53	06:54	08:42	08:43	09:20	09:21	10:11	10:13	16:46	16:51	17:16	17:21	16:32	17:32
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	09:20	09:17	10:09	10:10	11:08	11:08	11:47	11:48	16:41	16:50	17:29	17:36	16:30	17:53
רוסיה, מוסקבה (ח)	08:59	08:56	09:44	09:44	10:44	10:44	11:22	11:23	16:13	16:22	16:58	17:06	16:02	17:23
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	08:08	08:07	09:27	09:28	10:15	10:15	11:00	11:01	16:43	16:50	17:21	17:27	16:30	17:41
שוויץ, ציריך (ח)	08:13	08:12	09:32	09:33	10:20	10:20	11:04	11:06	16:52	16:59	17:25	17:31	16:40	17:45
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:42	06:44	08:59	09:01	09:30	09:33	10:29	10:31	18:03	18:06	18:27	18:30	17:47	18:40

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00507
03/01/2016

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377